I 8277

22/

Seb

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXXV

1986

ianuarie — februarie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IUI 2005

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12 — 201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64 — 66.

Adresa redacţiei :
str. Spiru Haret 12
R—79 638 Bucureşti
Telefon : 14 26 80 sau 15 74 30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon : 50 76 80

T 8277
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXV 1986 Nr. 1
ianuarie—februarie

2022

SUMAR

GRAMATICĂ — VOCABULAR

ANDRA ȘERBĂNESCU, Construcții scindate 3
IOAN N. BÎTEA, Construcțiile disjunctive ireversibile 11

LIMBĂ LITERARĂ

GH. CHIVU, Stilurile limbii române literare în perioada 1532 — 1640. II. Stilul textelor juridice și administrative 20

FILOLOGIE

ION GHEȚIE, Copiștii *Psaltirii Scheiene* 32
AL. MAREȘ, Cel mai vechi raport diplomatic cifrat în limba română 37

ONOMASTICĂ

MARIA DOBRE, Observații cu privire la terminologia geografică populară și reflectarea ei în toponimie 45
ION M. UNGUREANU, Expresivitatea unor nume de locuri mehedințene . . . 50
PAUL V. PĂLTĂNEA, Din toponimia județului Galați. Nume dispărute din bazinul Bîrladului și Siretului (II) 59

CULTIVAREA LIMBII

MIOARA AVRAM, Greșeli în folosirea pronumelui *care* 66

RECENZII

I. T. STAN, *Din istoria foneticii românești (Fonetica — fonologia 1780 — 1880)*, Cluj-Napoca, 1984 *(Ion Gheție)* 70

NOTE BIBLIOGRAFICE

ION GHEȚIE, ALEXANDRU MAREȘ, *Originile scrisului în limba română*, p. 72; ROMULUS TODORAN, *Contribuții de dialectologie română*, p. 73; *Studii de dialectologie*, p. 73; „Балканско езикознание". „Linguistique balkanique", XXVII, 1984, nr. 2, 3, p. 73.

IN MEMORIAM

Ana Canarache (1896 — 1985) (MIOARA AVRAM), ... 75

LR, ANUL XXXV, nr. 1, p. 1—76, București, 1986

43121.

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXV 1986 Nr. 1
ianuarie – februarie

SUMAR

GRAMATICA – LOCALIZEAZĂ

ANDREI SEDLĂNESCU, Construcții sondate 3
IOAN N. DITESCU, Construcțiile disjunctive ireversibile 11

LIMBA LITERARĂ

GH. CHIVU, Stilurile limbii române literare în perioada 1532 – 1640. II. Stilul beletristic 20
Idem. Scrierile juridice și administrative 32

ETIMOLOGIE

IOS GHEȚIE, Cuplul Pesălui Sobolene 39
AL. NIAZIEȘ, Cel mai vechi raport diplomatic citat în limba română 47

ONOMASTICĂ

MARIA DOBRIE, Observații cu privire la terminologia toponimică populară. Sinteză pe material din Moldova 45
Sinteză pe material din Moldova 50
IOS M. D. CULIANU, Expresivitatea unor nume de locuri muntenești 50
PAUL V. PĂLTĂNEA, Din toponimia județului Ialomița. Nume dispărute din hotarul Mărculești și Sineștiul Mic 59

CULTIVAREA LIMBII

MIOARA AVRAM, Cuvinte în folosirea pronumelui eu 64

RECENZII

I. T. STAN, Din istoria lingvisticii românești – fonologia 1770 – 1850, Cluj-Napoca, 1985 (Ion Gheție) 70

NOTE, BIBLIOGRAFICE

IOS GHEȚIE, ALEXANDRU MARIUS, Originile scrisului în limba română, p. 72; ROMULUS TODORAN, Contribuții la dialectologie românească, p. 73; Studii de dialectologie, p. 73; Dicționarul onomastic... Limgvistique Balkanique, XXVII, 1984, nr. 2, p. 76.

IN MEMORIAM

Ana Camarcic (1889 – 1985) (MIOARA AVRAM) 75

CE, ANUL XXXV, nr. 1, p. 1–76, București, 1986

CONSTRUCȚII SCINDATE

ANDRA SERBĂNESCU

Vom discuta în prezentul articol tipul de structură :

(1) *Ceea ce îmi place este munca*
(2) *Ceea ce e sigur e că va veni*

Construcția este inventariată în gramaticile românești [1] de obicei ca exemplu la propozițiile subiective și predicative, fără a fi însă analizată ca o structură lingvistică actualizată contextual pe baza unor reguli sintactice stabile, avînd corespondent la nivel semantic un anumit mod de organizare al informației transmise. Recent, Gabriela Pană Dindelegan înregistrează structura în cadrul enunțurilor modalizate sub numele de „construcții relative sparte" [2].

În ce ne privește, ne propunem să urmărim construcția amintită sub aspectul relației de sinonimie pe care o contractează cu alte trei construcții, și anume :

(3) *Îmi place munca*
(4) *Munca este ceea ce îmi place*
(5) *Munca este cea care îmi place*

Din această perspectivă, astfel de enunțuri au fost discutate în literatura de specialitate (pentru limba engleză, de pildă) sub numele de „Cleft constructions" [3]. Denumirea pe care o propunem, avînd în vedere corespondentul din limba engleză, este cea de *construcții scindate*. Considerăm că acest termen redă sensul exact al fenomenului gramatical care se produce în aceste situații ; structura inițială unică :

(3) *Îmi place munca*

este scindată în două secțiuni separate, elementele componente fiind izolate prin introducerea unui verb copulativ și a unui relativ *(ceea ce, cel ce, cel care, cea care* etc.).

DESCRIERE SINTACTICO-SEMANTICĂ

Construcțiile astfel obținute, raportate la structura (3), nemarcată din punctul de vedere al accentuării, sînt emfatice, accentul căzînd pe

[1] Cf. *Gramatica limbii române*, vol. II, București, 1966, p. 271 ; Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, 1972, p. 87 ; Th. Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, București, 1984, p. 271 ș.a.

[2] Gabriela Pană Dindelegan, *Formule modalizatoare de certitudine*, în „Studii și cercetări lingvistice", XXXVI, 1985, 3, p. 239.

[3] Alexandra Cornilescu, *Remarks on Cleft Constructions*, în *English Syntax*, II, București, 1982, p. 462—481, și bibliografia citată acolo. Pentru confruntarea structurilor românești dăm următoarele exemple : *What I like is Work. Who interests me is Mary.*

constituentul aflat în dreapta copulei :

(1) *Ceea ce îmi place este munca*

sau în stînga ei [4] :

(4) *Munca este ceea ce îmi place*

(5) *Munca este cea care îmi place*

Cea de a doua construcție emfatică (4) este o variantă a construcției (1) obținută prin inversarea constituenților, iar (5) este o variantă a lui (4) obținută pe baza echivalenței care se stabilește în unele contexte între relativele *ce* și *care*. Secvențele (1) și (4) pun unele probleme mai deosebite de analiză în ceea ce privește interpretarea propoziției (1) ca subiectivă sau predicativă. Astfel, deoarece structurile citate sînt simetrice :

subiect — *a fi* — nume predicativ

(propoziție subiectivă — *a fi* — propoziție predicativă)

sau

nume predicativ — *a fi* — subiect

(propoziție predicativă — *a fi* — propoziție subiectivă)

ambele interpretări sînt posibile. Un prim criteriu care ar putea fi introdus pentru dezambiguizare ar fi topica și, deci, primul loc din enunț să aparțină subiectului (propoziției subiective). Acesta nu este, însă, un criteriu relevant, știut fiind faptul că în sistemul limbii române topica este mobilă. Considerînd, conform accepției din logică, subiectul ca termenul care conține informația dată și predicatul introducînd informația nouă, atunci (1) și (4) vor fi analizate ca : p_1 = subiectivă, p_2 = principală (informația veche este *ceea ce îmi place*, deoarece se raportează la presupoziția *Îmi place ceva*, iar *munca* din p_2 este informația nouă, prin care, din clasa obiectelor care îmi plac, este individualizat unul singur, și anume MUNCA) și, respectiv, p_1 = principală, p_2 = predicativă. Totuși, nu putem explica situațiile de acord :

(6) *Ceea ce îmi place sînt artele plastice*

Aceasta înseamnă că, în ciuda argumentelor de topică și a celor privind relația informație nouă — informație veche, p_1 trebuie interpretată ca predicativă, iar p_2 principală, în interiorul căreia sintagma *artele plastice* (aici) este subiectul verbului. Enunțul (5) va fi interpretat ca : p_1 = propoziție principală, p_2 = atributivă [5].

Analiza diferită în cele două situații a propoziției *Ceea ce îmi place* nu are consecințe semantice, deoarece între subiect și numele predicativ (funcțiile sintactice care corespund celor două propoziții) se stabilește,

[4] Pentru determinarea și verificarea constituentului subliniat prin scindare propunem testul *nu altceva/ altcineva* : *Ceea ce îmi place este munca*, **(nu altceva)**. *Cel care mă interesează ești tu*, **(nu altcineva)**.

[5] În lingvistica românească există puncte de vedere diferite în ceea ce privește modalitatea de interpretare a raportului dintre relativ și demonstrativ, fie ca grup unitar, fie ca grup analizabil. Această problemă importantă pentru segmentarea frazei este pe larg prezentată și discutată (cu bibliografia aferentă) de Ecaterina Teodorescu în *op. cit.*, p. 73—89. În ceea ce ne privește vom considera analizabile grupurile : *cel ce, cel care, cea care, cei care* etc. și neanalizabile grupurile *ceea ce* (cu valoare neutră) și *tot ce*, substituibil în toate contextele cu *ceea ce* și niciodată cu *cel ce, cei ce, cea care* etc. Astfel, vom analiza *Cei/care au venit* [2]*/sînt băieții ei* [1], considerînd pe *cei* pronume semiindependent anticipînd substantivul *băieții* care, de altfel, determină genul și numărul pronumelui *cei* (să se compare *Cea care a venit e Maria* cu *Ceea ce îmi place este munca*). Lipsa acordului într-o construcție ca : *Ceea ce îmi place sînt artele plastice* ne determină să analizăm *ceea ce* ca o grupare sudată și, în mod asemănător, pe *tot ce*, avînd ca argument contextele comune care permit intersubstituția celor 2 forme, precum și negramaticalitatea construcției **Toate ce mă deranjează sînt fipetele tale.*

prin intermediul copulei *(a fi)*, un raport de identificare, cei doi termeni fiind permutabili fără a determina modificări la nivel semantic. În (4), dată fiind natura analizabilă a grupării *cea care*, fraza se segmentează în două propoziții, dintre care prima principală iar a doua atributivă determinînd antecedentul pronume semiindependent *cea* [6]. Comparînd construcția neemfatică :

(3) *Îmi place munca*

cu realizarea ei emfatică :

(1) *Ceea ce îmi place este munca*

se constată următoarele : a) deși structurate diferit, ambele transmit aceeași informație semantică, sînt deci sinonime ; b) diferențele apar la nivelul reliefării de către emițător a unuia dintre constituenți, în acest caz *munca*, precum și la nivelul presupozițiilor implicate. Astfel, constituentul aflat în dreapta copulei este marcat ca informație nouă. Conform condițiilor de succes [7] din teoria actelor de vorbire, (3) cere cu necesitate existența presupoziției

(7) *Există ceva care îmi place*

în timp ce (1) are presupoziția

(8) *Îmi place ceva*

(unde *ceva* este o clasă de obiecte, atenția vorbitorului îndreptîndu-se în enunț asupra unui *anumit* obiect aparținînd acestei clase, aici *munca)*. Totuși, deși această presupoziție trebuie să fie adevărată într-un context, pentru a se realiza comunicarea în condiții de succes, nu este absolut necesar ca ea să fie cunoscută de toți vorbitorii participanți la actul de comunicare. Aceștia pot primi o informație și sub forma unei presupoziții. În cazul construcțiilor scindate, propoziția relativă conține atît o presupoziție, *Îmi place ceva*, care poate fi considerată de vorbitor ca existentă în mintea ascultătorului în momentul emiterii mesajului prin raportare la mesajul anterior [8], dar și o informație nouă, acel *anumit obiect* extras din clasa obiectelor care îmi plac.

Fără a insista asupra tehnicii transformaționale, semnalăm faptul că aceste construcții scindate (1, 2, 4) sînt structuri transformate. Există, în acest sens, două opinii : conform celei dintîi structurile amintite sînt rezultatul aplicării în structura de adîncime, neemfatică, a unei transformări de scindare. Potrivit celei de a doua opinii, construcțiile menționate sînt considerate ca făcînd parte din clasa propozițiilor relative, al căror antecedent este un element lexicalizat de tipul *lucrul* [9].

Indiferent de punctul de vedere la care aderăm, transformările intervenite pe parcursul trecerii de la structura de adîncime la cea de suprafață antrenează modificări în planul expresiei privind forma constituenților.

[6] Cf. Valeria Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române*, București, 1972, p. 113.

[7] „Felicity conditions", termen traductibil prin „condiții de succes", aparține teoriei actelor de vorbire, așa cum a fost ea formulată de J. A. Austin *(How to do Things with Words,* 1962) și J. R. Searle *(Speech Acts,* 1969). Potrivit acestei teorii, a vorbi înseamnă a adopta o formă de comportament guvernată de reguli sau, mai explicit, „a vorbi înseamnă să realizezi acte de limbaj cum ar fi : a face afirmații, a da ordine, a face promisiuni etc. Astfel de acte sînt făcute ținînd seamă de niște reguli care guvernează utilizarea elementelor lingvistice și nu se realizează decît în conformitate cu aceste reguli" (J. R. Searle). Setul regulilor constitutive ce permit realizarea diverselor acte de limbaj poartă numele de condiții de succes.

[8] Alexandra Cornilescu, *op. cit.*, p. 462—481.

[9] Tehnica transformațională și cele două opinii diferite sînt discutate de Alexandra Cornilescu în *op. cit.*, p. 469 și urm.

Astfel, construcției neemfatice *Îmi plac cărțile*, în care predicatul *a plăcea* se acordă cu subiectul substantiv plural *cărțile*, îi corespunde construcția emfatică *Ceea ce îmi place sînt cărțile*, unde verbul *a plăcea* apare la singular, ca urmare a acordului, de această dată cu subiectul *ceea ce*, exprimat prin pronume relativ.

În *Munca este utilă*, adjectivul cu funcție de nume predicativ *utilă* se acordă cu substantivul feminin *munca*. În structura transformată *Ceea ce este util este munca*, forma adjectivului se schimbă, acordîndu-se, în calitate de nume predicativ, cu subiectul *ceea ce*, exprimat prin pronumele relativ.

În *E sigur că va veni*, *sigur* este adverb, intrînd în componența predicatului nominal impersonal. În *Ceea ce e sigur e că va veni*, *sigur* își păstrează statutul de adverb. Că este așa, o dovedește transformarea structurii: *E bine că vine* în *Ceea ce e bine e că vine*; aici, *bine* este evident adverb, adjectivul corespunzător fiind *bun*.

Trecerea de la construcția neemfatică la cea emfatică este însoțită de schimbarea conturului intonațional.

Prin intermediul construcțiilor scindate, pe baza corespondenței care se stabilește între sintaxa propoziției și sintaxa fraze[10] pot fi reliefate atît propoziții:

(9) *Ceea ce admir la tine este că nu te descurajezi niciodată*
(10) *Ceea ce îmi place este să mă plimb pe jos*

cît și părți de propoziție îndeplinind diferite funcții:

(11) *Îmi place sportul* ~ *Ceea ce îmi place este sportul*
(12) *El a venit primul* ~ *Cel care a venit primul este el*
(13) *Am cumpărat o carte* ~ *Ceea ce am cumpărat este o carte*
(14) *Am dat Mariei o carte* ~ *Cea căreia i-am dat o carte este Maria*

De asemenea, pot fi reliefate adverbele din predicatele nominale:

(15) *E sigur că vine* ~ *Ceea ce e sigur e că vine*

În urma analizei unui set de construcții scindate, extrase din texte aparținînd tuturor stilurilor funcționale ale limbii (v. infra, p. 10), se pot face următoarele observații.

Ocurența în exact aceleași contexte a grupărilor *cel ce*, *cel care*, *ceea ce* etc., precum și o comportare identică în plan sintactic și semantic (toate sînt elemente care, introduse într-un anumit context, dau acestuia un caracter emfatic) față de transformarea de scindare sînt o dovadă a *echivalenței funcționale* care se stabilește în această situație între grupările amintite. Acest fapt ar putea servi ca argument parțial în favoarea celor care susțin statutul de pronume relativ compus al tuturor grupărilor amintite[11].

În situații ca: *Cel care mă interesează este Ionel*, *cel* este pronume semiindependent, cu rol anticipativ *(cel ... Ionel)*. Decodarea se face contextual, dar nu prin referire la un antecedent, așa cum se întîmplă în cazul celorlalte pronume, ci la un element a cărui ocurență este posterioară pronumelui.

[10] Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în *Studii de gramatică*, I, București, 1956.

[11] Cf. C. Dimitriu, *Gramatica explicată a limbii române. Morfologia*, Iași, 1982, p. 155–156, și bibliografia citată acolo.

Construcția scindată, în ansamblul ei, este o reluare emfatică a unor afirmații — implicite sau explicite — făcute în text. Astfel, *Ceea ce îmi place este munca* presupune existența implicită sau explicită a afirmației *Îmi place ceva* [12]. Rezultă de aici că transformarea de scindare este condiționată contextual.

Prin scindare, se reliefează un element al structurii de bază. Prin *Cel care mă interesează este Ionel* se reliefează cuvîntul *Ionel* din *Mă interesează Ionel*. Atunci cînd nominalul reliefat are trăsătura semantică [—animat], elementul de relație este pronumele relativ compus cu valoare neutrală *ceea ce* : *Ceea ce mă interesează este munca*. Cînd nominalul reliefat are trăsătura semantică [+ personal], conectorul selectat este *cel ce / cel care* (în variație liberă), repetînd informațiile de gen, număr și caz cuprinse în nominalul anticipat :

(16) *Cea căreia i-am dat cartea este Maria*

(17) *Cei pe care i-am așteptat sînt studenții din anul întîi*

La nivel sintactic, pot fi inventariate mai multe tipuri de construcții, structural diferite. Un prim tip poate fi cuprins în schema : $P_{pred.} — P_{princ.}$ (unde $P_{pred.}$ este o propoziție predicativă, iar $P_{princ.}$ o propoziție principală) :

(18) *Ceea ce îl pasionează este fotbalul*

Un alt tip de structură ar fi reprezentat de succesiunea $P_{pred.} — P_{princ.} — P_{sub.}$ (unde $P_{sub.}$ este propoziție subiectivă) :

(19) *Ceea ce îl pasionează este să joace fotbal*

Este lesne de observat faptul că p_3 din (19) este o expansiune a subiectului din p_2 (18) prin introducerea unui predicat. În situațiile descrise, propoziția predicativă reprezintă un modalizator al aserțiunii din propoziția principală [13]. Analizînd secvența :

(20) *Cea care m-a supărat este Maria*

desprindem un nou tip structural : $P_{princ.} — P_{atr.}$ (unde $P_{atr.}$ este o propoziție atributivă).

În

(21) *Cea care m-a supărat este cea care a întîrziat*

propoziția 1 este principală, iar în interiorul acesteia numele predicativ și, respectiv, subiectul primesc compliniri propoziționale, punînd în evidență tipul : $P_{princ.} — P_{atr.} — P_{atr.}$.

Atît în (20) cît și în (21) atributiva este o „specificare", o „determinare" a pronumelui semiindependent.

Scindarea, ca procedeu de emfază, se caracterizează prin introducerea în enunț a două elemente asemantice, verbul copulativ *a fi* și un relativ din seria *cel ce*, *cel care*, *ceea ce* etc., care reorganizează relațiile dintre constituenții structurii de bază. Avem a face, deopotrivă, cu un fenomen sintactic și morfologic, contextele analizate caracterizîndu-se prin ocurența unei mărci formale ale emfazei : *ceea ce ... este* [14]. În acest caz, *ceea ce ... este* ar putea fi considerat indice al emfazei.

[12] V. p. 3.

[13] Înțelegem prin modalizare introducerea în enunț a atitudinii vorbitorului față de aserțiunea făcută ; cf. Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*

[14] Considerăm *ceea ce ... este* ca reprezentînd clasa mărcilor formale ale emfazei prin scindare, incluzînd {*ceea ce ... este, cel ce ... este, cea care ... este, cei care ... sînt, cine, ce* etc}.

Fenomenul complex al scindării este însoțit și de alte procedee de emfază : topică, intonație, accentuare.

(3) *Îmi place munca* (neemfatic)
(22) *Munca îmi place* (topică + accent + intonație)
(23) *Ceea ce îmi place este munca* (scindare + intonație)
(24) *Munca este ceea ce îmi place* (scindare + topică + intonație + accent)

Se poate observa din aceste exemple că, în funcție de numărul procedeelor care se asociază, se poate vorbi de grade diferite de emfază, începînd cu gradul zero de emfază în (3), pînă la gradul maxim de emfază în (24).

Încheind această secțiune a lucrării vom spune că scindarea este un fenomen morfo-sintactic (gramatical) în urma căruia se obțin construcții emfatice cu valoare semantico-stilistică. Prin intermediul acestor construcții se realizează o concentrare a interesului asupra unuia dintre constituenți, obținîndu-se un efect persuasiv puternic, rezultat al forței perlocuționare a actului de vorbire conținut în mesaj [15].

REPARTIȚIE STILISTICĂ

Ipoteză : datorită caracterului său formalizat, emfaza prin scindare se întîlnește cu precădere în stilul științific și publicistic și mai puțin în limba literaturii artistice, care folosește alte procedee stilistice de emfază.

Am verificat această ipoteză prin intermediul unui sondaj succint, efectuat pe texte aparținînd celor patru stiluri funcționale ale limbii [16] : artistic, științific, publicistic, administrativ.

Înainte de a prezenta și comenta rezultatul sondajului nostru se cuvin făcute unele precizări privind aspecte pe care le-am avut în vedere la analiză.

Prima precizare este de mult un loc comun în lingvistică și se referă la faptul că stilurile limbii se suprapun într-o oarecare măsură, neexistînd între ele granițe de netrecut.

În cadrul fiecărui stil există variații determinate de stilul individual (idiolect) al fiecărui vorbitor, precum și de tema pe care se face comunicarea (scrisă sau orală). Astfel, în cadrul stilului științific există diferențe în ceea ce privește particularitățile lingvistice, între un text tehnic și unul de lingvistică, de exemplu.

De asemenea apar diferențe între aspectul oral și cel scris al limbii. Din punctul de vedere care ne interesează aici (ocurența în diferite contexte a construcțiilor scindate), este evident faptul că în scris scindarea va apărea cu o frecvență mult mai mare decît în limbajul oral, care evită construcțiile dificile în favoarea unora mai simple ; pentru limbajul oral,

[15] Austin și apoi Searle (*op. cit.*) fac distincție între *acte ilocuționare* (în care enunțarea unei expresii într-o situație determinată, în anumite condiții și cu o anumită intenție, este în virtutea unor convenții împărtășite atît de locutor cît și de alocutor, o acțiune exercitată de primul asupra celui de al doilea) și *acte perlocuționare* (în care enunțarea unei expresii urmărește, prin mijloace neconvenționale, crearea în alocutor a unor anumite efecte psihice).

[16] Ion Coteanu, *Româna literară și problemele ei principale*, București, 1961, p. 51 — 69, în special 56 — 57 ; idem, *Determinarea limbajelor și a stilurilor*, în *Stilistica funcțională a limbii române (stil, stilistică, limbaj)*, București, 1973, p. 45—87.

accentuarea și intonația sînt precumpănitoare asupra altor procedee de emfază.

Sondajul făcut pe texte aparținînd stilului publicistic (120 p. — 31 de atestări) ilustrează faptul că aici se înregistrează cea mai largă răspîndire a construcțiilor scindate. Faptul se explică prin claritatea și concizia proprii stilului gazetăresc, prin tendința acestuia spre formule stereotipe.

Pentru stilul științific am supus sondajului cartea profesorului Iorgu Iordan, *Istoria limbii române (pe-nțelesul tuturora)* [17] și cartea lui Theodor Hristea, *Probleme de etimologie* [18] (120 de pagini de text din fiecare). Prima dintre lucrările citate îmbină stilul științific cu cel de popularizare a unor noțiuni, în timp ce cartea lui Th. Hristea este scrisă într-un stil riguros științific, adecvat conținutului (cartea tratează aspecte de strictă specialitate din domeniul etimologiei). Este deci justificat rezultatul sondajului: la Iorgu Iodan, 2 ocurențe; la Th. Hristea, 7 ocurențe. Precizia și claritatea structurilor obținute prin scindare corespund pe deplin normelor stilului științific, fapt care explică răspîndirea, în acest stil funcțional al limbii, a tipului de emfază discutat.

După cum am precizat deja, numărul atestărilor unei structuri într-un text trebuie raportat la stilul particular al autorului. Exemplificăm această afirmație analizînd două cărți (120 de pagini din fiecare), ambele aparținînd aceluiași stil, eseistic (combinație a unor elemente de stil artistic și stil științific): *Întoarcerea autorului* [19] de Eugen Simion și *Dramaturgia lui Lucian Blaga* [20] de Dan C. Mihăilescu. Particularitățile de expresie conferă primei cărți, din punct de vedere stilistic, un pronunțat caracter artistic, în timp ce în al doilea volum preponderente sînt elementele proprii stilului științific. Numărul structurilor scindate inventariate concordă cu această afirmația: 19, în *Dramaturgia lui Lucian Blaga*, față de numai 2, în *Întoarcerea autorului*.

În ceea ce privește stilul artistic (= al literaturii artistice), acesta are „structura lingvistică cea mai eterogenă, întrucît funcția expresiv-estetică nu exclude nici un tip de exprimare posibilă" [21]. O precizare însă este necesară. În cazul stilului literaturii, trebuie făcută distincția (existentă în text implicit sau explicit) între limba autorului și limba personajelor. În cazul personajelor, limbajul depinde de vîrstă, grad de cultură, condiție socială etc., autorul vizînd prin limbaj o caracterizare, și în acest fel, a personajelor, precum și obținerea unor efecte stilistice. În această situație, un sondaj efectuat asupra textelor literare, în privința structurilor scindate, nu este în totalitate relevant. Căci, dacă în cazul textului publicistic sau științific se stabilește o relație imediată (directă) între text și autor, această relație este, în textul de ficțiune, tripartită: autor — personaj — text. Datorită acestui fapt, textele științific și publicistic, pe de o parte, și textul beletristic, pe de altă parte, nu pot fi situate în același plan. Ignorînd, însă, conștient, acest aspect, rezultatul sondajului este: 2 ocurențe în *Iarna e o altă țară* [22] de Gabriel Gafița și zero ocurențe în

[17] Iorgu Iordan, *Istoria limbii române (pe-nțelesul tuturora)*, București, 1983.

[18] Theodor Hristea, *Probleme de etimologie* (cap. *Calcul lingvistic*), București, 1968, p. 145—270.

[19] Eugen Simion, *Întoarcerea autorului*, Cartea Românească, București, 1981.

[20] Dan C. Mihăilescu, *Dramaturgia lui Lucian Blaga*, Dacia, Cluj-Napoca, 1984

[21] Paula Diaconescu, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne, partea I. Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830—1880)*, București, 1974, p. 95.

[22] Gabriel Gafița, *Iarna e o altă țară*, Dacia, Cluj-Napoca, 1980.

Îngerul a strigat [23] de Fănuș Neagu. Se poate trage, deci, concluzia că altele sînt modalitățile de emfază în stilul beletristic.

Caracterizat printr-o mare rigoare a termenilor, „stilul administrativ își precizează raporturile sintactice prin mijloace specifice de construcție" [24]. Dată fiind uniformitatea construcțiilor, necesitatea de emfază apare foarte rar și, deci, și ocurența structurilor scindate este foarte limitată.

Observațiile făcute aici cu privire la numărul ocurențelor structurilor scindate în diverse texte trebuie considerate verificări ale unei ipoteze formulate anterior, stabilite pe baza particularităților structurale specifice celor patru stiluri funcționale ale limbii române. De altfel, numărul paginilor pe care am realizat sondajul este mic, deci gradul de aproximare a datelor este ridicat. Rezultatele înregistrate aici nu pot fi considerate decît un punct de plecare pentru o cercetare de statistică lingvistică aprofundată, care ar confirma ipoteza avansată aici și rezultatul scurtei investigații pe text sau, dimpotrivă, ar infirma-o.

Octombrie 1985

Școala Ajutătoare Breaza

[23] Fănuș Neagu, *Îngerul a strigat*, București, Ed. Eminescu, 1984.
[24] Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 195.

CONSTRUCȚIILE DISJUNCTIVE IREVERSIBILE

IOAN N. BÎTEA

1. Construcțiile disjunctive propriu-zise [1] nu constituie o clasă omogenă, deoarece nu toate au aceleași proprietăți semantice și sintactice. Lucrul acesta devine evident cînd încercăm să schimbăm ordinea constituenților coordonați.

Unele construcții disjunctive sînt reversibile în limitele acceptabilității absolute [2] — altfel spus, ordinea constituenților disjuncți nu are nici o influență asupra gradului de acceptabilitate imanentă sau transcendentă al secvenței ori enunțului [3]. Astfel, orice vorbitor al limbii române contemporane va fi de acord că enunțurile (1a) și (2a):

(1a) *Asta este fie o conjuncție, fie o prepoziție.*

(2a) *Ori există propoziții care sînt necesare, ori nici o propoziție nu este „necesar necesară"*

au același grad de acceptabilitate absolută ca și enunțurile (1b) și respectiv (2b):

(1b) *Asta este fie o prepoziție, fie o conjuncție.*

(2b) *Ori nici o propoziție nu este „necesar necesară", ori există propoziții care sînt necesare,*

de care se deosebesc numai în ceea ce privește ordinea constituenților coordonați.

Pe de altă parte, există construcții disjunctive care nu sînt reversibile în limitele acceptabilității imanente ori transcendente. În cazul lor, secvențele obținute modificînd ordinea constituenților coordonați sînt fie imanent inacceptabile, fie transcendent inacceptabile în raport cu secvențele inițiale [4] — comparați enunțurile (3a) și (4a):

(3a) *Vii cu noi ori ba?*

[1] Pentru distincția dintre coordonarea pseudodisjunctivă și coordonarea disjunctivă propriu-zisă, vezi Ioan N. Bîtea și Dana Bîtea, *Observații asupra lui* **sau** *apozitiv*, LR, XXXI, 1982, nr. 2; Ioan N. Bîtea, *Observații pe marginea unei construcții cu* **sau** *copulativ*, LR, XXXII, (1983), nr. 3; Ioan N. Bîtea, *Construcțiile pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală*, LR, XXXIV, 1985, nr. 2.

[2] Pentru tipurile de acceptabilitate întrebuințate în această lucrare, vezi I. N. Bîtea, *Observații pe marginea unei construcții ...*, p. 183 (nota de subsol 7).

[3] Cînd spunem că două secvențe sau enunțuri au același grad de acceptabilitate transcendentă ori absolută, avem în vedere faptul că ele au același sens și sînt intersubstituibile în vorbire în contextul dat și în situația dată.

[4] Am întîlnit doar trei lucrări în care se susține că nu toate construcțiile disjunctive sînt reversibile — vezi Elena Carabulea, *Coordonarea părților de propoziție*, în GLR, vol. al II-lea, București, ediția a II-a revăzută și adăugită, 1966, p. 213 („Topica părților de propoziție legate prin coordonarea copulativă și disjunctivă este în general liberă."); Finuța Asan, *Ordinea cuvintelor și a propozițiilor*, în GLR, vol. al II-lea, ediția a II-a revăzută și adăugită, p. 456 („Dacă dintre cele două propoziții disjunctive, una este pozitivă și una negativă, negativa ocupă de obicei locul al doilea."); Vasile Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1974, p. 101 („Conformîndu-se unui criteriu general, dacă nu intervin restricții extrasintactice, ordinea acestor termeni este l i b e r ă.").

(4a) *Vera va veni mîine ori în cel mai rău caz poimîine*
cu secvențele (3b) și respectiv (4b) și (4c) :
(3b) **Ba ori vii cu noi?*
(4b) *?Vera va veni în cel mai rău caz poimîine ori mîine.*
(4c) *?Vera va veni poimîine ori în cel mai rău caz mîine.*

În această lucrare vom înfățișa cinci tipuri de construcții disjunctive ireversibile, oprindu-ne îndeosebi asupra celor ilustrate de enunțurile (3a) și respectiv (4a).

2.1. În primul tip de construcție disjunctivă ireversibilă, ultimul constituent disjunct — cel din dreapta — domină un constituent deictic al cărui referent este desemnat în mod direct de unul din ceilalți constituenți disjuncți [5].

2.2. Astfel, în timp ce secvențele (5a) și (6a) :
(5a) *Dan e fie de o vîrstă cu Anca, fie mai tînăr decît ea.*
(6a) *Rodica a stat ori în spatele lui Gigi, ori în dreapta lui*
— în care apar constituenții deictici *ea* și *lui* — sînt imanent acceptabile numai dacă *Anca* este coreferențial cu *ea*, iar *Gigi* este coreferențial cu *lui*, secvențele (5b) și (6b) :
(5b) *Dan e fie mai tînăr decît ea, fie de o vîrstă cu Anca.*
(6b) *Rodica a stat ori în dreapta lui, ori în spatele lui Gigi*
sînt imanent acceptabile numai dacă *ea* și *lui* au referenți distincți de cei ai substantivelor proprii *Anca* și respectiv *Gigi* — ceea ce înseamnă că modificînd ordinea celor doi constituenți disjuncți obținem un enunț al cărui sens diferă de cel al enunțului inițial.

Cele două secvențe au același grad de acceptabilitate dacă constituentul deictic figurează tot în al doilea constituent disjunct — comparați secvențele (5a) și (6b) cu secvențele (5c) și respectiv (6c) :
(5c) *Dan e fie mai tînăr decît Anca, fie de o vîrstă cu ea.*
(6c) *Rodica a stat ori în dreapta lui Gigi, ori în spatele lui.*

2.3. Cînd secvența inițială conține mai mult de doi constituenți disjuncți, iar constituentul deictic apare în ultimii doi — vezi enunțurile (7a) și (8a) :
(7a) *Dan e fie de o vîrstă cu Anca, fie mai tînăr decît ea, fie mai în vîrstă decît ea.*
(8a) *Rodica a stat ori în spatele lui Gigi, ori în dreapta lui, ori în stînga lui,*
construcția disjunctivă este parțial reversibilă : modificarea ordinii constituenților disjuncți e inacceptabilă numai dacă afectează poziția primului constituent disjunct :
(7b) *Dan e fie de o vîrstă cu Anca, fie mai în vîrstă decît ea, fie mai tînăr decît ea.*
(7c) *?Dan e fie mai tînăr decît ea, fie mai în vîrstă decît ea, fie de o vîrstă cu Anca.*
(7d) **Dan e fie mai tînăr decît ea, fie de o vîrstă cu Anca, fie mai în vîrstă decît ea.*

[5] Precizarea exprimată de propoziția atributivă este necesară deoarece există construcții disjunctive reversibile în care întîlnim un constituent deictic fie în ultimul constituent disjunct :
(A') *El stă în dreapta sau în stînga voastră.*
(A'') *El stă în stînga sau în dreapta voastră,*
fie în toți constituenții disjuncți :
(B') *Victor e fie mai înalt decît tine, fie mai scund decît tine.*
(B'') *Victor e fie mai scund decît tine, fie mai înalt decît tine*
și în care referentul constituentului deictic nu este desemnat de vreun constituent al construcției disjunctive.

(7e) *? Dan e fie mai în vîrstă decît ea, fie mai tînăr decît ea, fie de o vîrstă cu Anca.*

(7f) **Dan e fie mai în vîrstă decît ea, fie de o vîrstă cu Anca, fie mai tînăr decît ea.*

(8b) *Rodica a stat ori în spatele lui Gigi, ori în stînga lui, ori în dreapta lui.*

(8c) *? Rodica a stat ori în dreapta lui, ori în stînga lui, ori în spatele lui Gigi.*

(8d) **Rodica a stat ori în dreapta lui, ori în spatele lui Gigi, ori în stînga lui.*

(8e) *? Rodica a stat ori în stînga lui, ori în dreapta lui, ori în spatele lui Gigi.*

(8f) **Rodica a stat ori în stînga lui, ori în spatele lui Gigi, ori în dreapta lui.*

În această situație, secvența obținută prin modificarea ordinii constituenților disjuncți are același grad de acceptabilitate absolută ca și secvența inițială numai dacă constituenții deictici rămîn în ultimii doi constituenți disjuncți — comparați secvențele (7a) și (8a) cu secvențele (7g) — (7j) și respectiv (8g) — (8j) :

(7g) *Dan e fie mai tînăr decît Anca, fie de o vîrstă cu ea, fie mai în vîrstă decît ea.*

(7h) *Dan e fie mai tînăr decît Anca, fie mai în vîrstă decît ea, fie de o vîrstă cu ea.*

(7i) *Dan e fie mai în vîrstă decît Anca, fie de o vîrstă cu ea, fie mai tînăr decît ea.*

(7j) *Dan e fie mai în vîrstă decît Anca, fie mai tînăr decît ea, fie de o vîrstă cu ea.*

(8g) *Rodica a stat fie în dreapta lui Gigi, fie în spatele lui, fie în stînga lui.*

(8h) *Rodica a stat fie în dreapta lui Gigi, fie în stînga lui, fie în spatele lui.*

(8i) *Rodica a stat ori în stînga lui Gigi, ori în spatele lui, ori în dreapta lui.*

(8j) *Rodica a stat ori în stînga lui Gigi, ori în dreapta lui, ori în spatele lui.*

3. Există construcții disjunctive ireversibile în care constituentul disjunct din dreapta include o actualizare a lexemului *CELĂLALT* ; comparați enunțurile (9a) și (10a) :

(9a) *Cînd aveți voi repetiții : numai marți și joi sau și în celelalte zile ale săptămînii ?*

(10a) *Care îți place mai mult : acesta ori celălalt ?*

cu secvențele (9b) și respectiv (10b) :

(9b) **Cînd aveți voi repetiții : și în celelalte zile ale săptămînii sau numai marți și joi?*

(10b) **Care îți place mai mult : celălalt ori acesta ?*

În acest caz, referentul grupului nominal în care figurează actualizarea lexemului *CELĂLALT* trebuie să aparțină aceleiași mulțimi ca și referenții grupurilor nominale corespunzătoare din ceilalți constituenți disjuncți ; în caz contrar, construcția disjunctivă este reversibilă — comparați secvențele (11a) și (12a) :

(11a) *Angela a mers fie cu Mircea și Doru, fie cu celelalte fete.*

(12a) *Colegii tăi vor citi sau revistele de la Mihai, sau celelalte cărți*

— care nu îndeplinesc această condiție [6] — cu secvențele (11b) și respectiv (12b) :

(11b) *Angela a mers fie cu celelalte fete, fie cu Mircea și Doru.*

[6] Referenții grupului nominal *celelalte fete* nu aparțin mulțimii din care fac parte referenții substantivelor proprii *Mircea* și *Doru* (fie mai există un grup de fete, fie *Angela* și *celelalte fete* desemnează submulțimi complementare), iar mulțimea desemnată de grupul nominal *celelalte cărți* nu este complementară cu cea desemnată de grupul nominal *revistele de la Mihai* (întrebuințarea lui *celelalte* implică existența altor cărți).

(12b) *Colegii tăi vor citi sau celelalte cărți, sau revistele de la Mihai,*
care sînt imanent acceptabile și totodată au același sens ca și secvențele inițiale.

4.1. Un al treilea tip de construcții disjunctive ireversibile se caracterizează prin faptul că ultimul constituent disjunct (cel din dreapta) domină o actualizare a unui lexem cu referință nedeterminată, ce poate desemna orice alt membru al clasei (mulțimii) din care fac parte referenții celolorlalți constituenți disjuncți — adică o actualizare a unui lexem de genul *alt, cam așa ceva, ceva de genul acesta, cine știe ce, cine știe cine, cine știe cînd, cine știe cum, cine știe de ce, cine știe unde, Dumnezeu știe ce, Dumnezeu știe cine, Dumnezeu știe cînd, Dumnezeu știe de ce, Dumnezeu știe unde.*
Comparați enunțurile (13a), (14a), (15a), (16a), (17a) și (18a) :

(13a) *E vorba de „Baltagul" sau de un alt roman de M. Sadoveanu.*
(14a) *Asta se datorează ploii și frigului sau altor factori meteorologici.*
(15a) *El este mecanic auto sau cam așa ceva.*
(16a) *Aurelia va fi strungăriță sau ceva de genul acesta.*
(17a) *O să intre cu mașina într-un copac ori în cine știe ce.*
(18a) *Marieta a vorbit cu ei în martie sau Dumnezeu știe cînd*

cu secvențele (13b), (14b), (15b), (16b), (17b) și respectiv (18b) :

(13b) **E vorba de un alt roman de M. Sadoveanu sau de „Baltagul"* [7].
(14b) **Asta se datorează altor factori meteorologici sau ploii și frigului.*
(15b) **El este cam așa ceva sau mecanic auto.*
(16b) **Aurelia va fi ceva de genul acesta sau strungăriță* [8].
(17b) **O să intre cu mașina în cine știe ce ori într-un copac.*
(18b) **Marieta a vorbit cu ei Dumnezeu știe cînd sau în martie.*

4.2. Dacă secvența inițială conține mai mult de doi constituenți disjuncți, construcția în cauză este parțial reversibilă : schimbarea ordinii constituenților disjuncți este inacceptabilă numai dacă afectează poziția ultimului constituent disjunct (în care întîlnim actualizarea lexemului cu referință nedeterminată) — comparați enunțurile (19a) și (20a) :

(19a) *Asta se datorează fie ploii, fie frigului, fie altui factor meteorologic.*
(20a) *O să intre cu mașina într-un copac, într-un stîlp ori în cine știe ce.*

cu secvențele (19b) — (19f) și respectiv (20b) — (20f) :

(19b) *Asta se datorează fie frigului, fie ploii, fie altui factor meteorologic.*
(19c) **Asta se datorează fie ploii, fie altui factor meteorologic, fie frigului.*
(19d) **Asta se datorează fie altui factor meteorologic, fie ploii, fie frigului.*
(19e) **Asta se datorează fie frigului, fie altui factor meteorologic, fie ploii.*
(19f) **Asta se datorează fie altui factor meteorologic, fie frigului, fie ploii.*
(20b) *O să intre cu mașina într-un stîlp, într-un capac ori în cine știe ce.*
(20c) **O să intre cu mașina într-un copac, în cine știe ce ori într-un stîlp.*
(20d) **O să intre cu mașina în cine știe ce, într-un copac sau într-un stîlp.*
(20e) **O să intre cu mașina într-un stîlp, în cine știe ce ori într-un copac.*
(20f) **O să intre cu mașina în cine știe ce, într-un stîlp ori într-un copac.*

5.1. Enunțul (3a) exemplifică un tip de construcții disjunctive care îndeplinesc următoarele condiții : (i) nu conțin decît doi constituenți disjuncți, între care apare o conjuncție disjunctivă; (ii) primul constituent coordonat este fie un grup verbal pozitiv (adică un grup verbal care nu

[7] Secvența aceasta ar fi imanent acceptabilă dacă romanul *Baltagul* nu ar fi fost scris de M. Sadoveanu.

[8] Secvențele (15b) și (16b) ar fi imanent acceptabile dacă *sau* ar fi precedat de o pauză (marcată în scris printr-o liniuță de pauză).

corespunde descrierii *nu* — GV_i[9]), fie particula *da*; (iii) cel de-al doilea constituent coordonat (cel din dreapta) este fie *ba*, fie *nu*, fie un grup verbal negativ (grupul verbal din primul constituent precedat de *nu*). Este vorba, deci, de tipul care actualizează descrierea structurală de suprafață (21):

(21) $\left\{\begin{matrix} GV_i \\ da \end{matrix}\right\} - \left\{\begin{matrix} ori \\ sau \end{matrix}\right\} - \left\{\begin{matrix} nu\text{-}(GV_i) \\ ba \end{matrix}\right\}$

— vezi enunțurile (22a), (23a), (24a), (25a) și (26a):

(22a) *O iubești sau nu?*
(23a) *Vreau să știu dacă mă iubești ori nu.*
(24a) *Vii cu noi sau nu vii cu noi?*
(25a) *Da ori ba?*
(26a) *Da sau nu?*

Secvențele obținute inversînd ordinea constituenților disjuncți sînt imanent inacceptabile, indiferent dacă introducem sau nu constituenți subînțeleși:

(22b) **Nu sau o iubești?*
(22c) **Nu o iubești sau o iubești?*[10]
(23b) **Vreau să știu dacă nu ori mă iubește.*
(23c) **Vreau să știu dacă nu mă iubește ori mă iubește.*
(24b) **Nu vii cu noi sau vii cu noi?*
(25b) **Ba ori da?*
(26b) **Nu sau da?*

5.2. Rămîne să stabilim regula (mai exact, generalizarea referitoare la structura de suprafață) pe care o încalcă secvențele (3b), (22b), (22c), (23b), (23c), (24b), (25b) și (26b).

Am putea avea impresia că regula în cauză stipulează că primul constituent coordonat al unei asemenea construcții nu poate fi nici *ba*, nici *nu*, nici un grup verbal negativ. O asemenea intuiție ar fi însă parțial incorectă, deoarece există numeroase construcții disjunctive binare în care primul constituent coordant este un grup verbal negativ:

(27a) *Nu știi ce vrei sau ți-e rușine să-mi spui?*
(28a) *Radu se întreabă dacă pur și simplu nu îl vezi ori nu vrei să îl vezi*

sau o propoziție al cărei predicat din structura de suprafață este negativ:

(29a) *Deci ori nu există propoziții adevărate, ori toate propozițiile sînt adevărate.*

și atît unele, cît și celelalte sînt reversibile — ordinea constituenților disjuncți poate fi inversată în limitele acceptabilității absolute:

(27b) *Ți-e rușine să-mi spui sau nu știi ce vrei?*
(28b) *Radu se întreabă dacă nu vrei să îl vezi ori pur și simplu nu îl vezi.*
(29b) *Deci ori toate propozițiile sînt adevărate, ori nu există propoziții adevărate.*

În plus, în construcții de genul celor din enunțurile (27a), (28a), (29a) și (30a), și primul constituent coordonat poate fi precedat în limitele acceptа-

[9] Indicele *i* are același rol ca și *x* în logica matematică, GV_i desemnînd un grup verbal oarecare.

[10] Asemenea secvențe pot fi întîlnite, după cum bine se știe, în viața de toate zilele; ele se aseamănă cu anacolutul. Pentru această problemă, vezi, de pildă, Jean-Claude Milner *Raisonnements linguistiques: quelques remarques*, în Jean-Claude Chevalier & Maurice Gross (eds.), *Méthodes en grammaire française*, Paris, Editions Klincksieck, 1976, p. 156.

bilității absolute de un conector disjunctiv — vezi (29a), (29b), (27c), (28c) și (30c) :

(27c) *Sau nu știi ce vrei, sau ți-e rușine să-mi spui.*

(28c) *Ori pur și simplu nu îl vezi, ori nu vrei să îl vezi.*

De aceea, sîntem de părere că generalizarea referitoare la descrierea structurală de suprafață (21) trebuie să vizeze cazul în care constituenții coordonați actualizează relația de contradicție (*da* vs *ba*, *nu*) ori sînt interpretați ca provenind prin contragere din propoziții care corespund unor judecăți contradictorii (adică unor propoziții de forma GN_i — GV_i și respectiv GN_i — *nu*-GV_i, unde GN_i are unul și același referent în ambele propoziții).

Prin urmare, regula pe care o ilustrează construcțiile ce corespund descrierii structurale (21) poate fi formulată astfel : *într-o construcție disjunctivă binară ai cărei constituenți coordonați exemplifică relația de contradicție sau provin prin contragere din propoziții ce corespund unor judecăți contradictorii, primul constituent coordonat nu poate fi negativ (adică nu poate fi nici* ba, *nici* nu, *nici un grup verbal de forma nu-*GV_i*).*

6.1. Enunțul (4a) face parte din cele în care întîlnim construcții ce exemplifică descrierea structurală de suprafață (30) :

(30) (DISJ')—X—(DISJ'')-(MODALIZATOR)-Y

unde (i) *DISJ'*, *DISJ''* → {*fie*, *ori*, *sau*} ;

(ii) în structura de suprafață trebuie să apară cel puțin *DISJ'* sau *MODALIZATOR* ;

(iii) $MODALIZATOR \longrightarrow \left\{\begin{matrix} MODALIZATOR^1 \\ MODALIZATOR^2 \end{matrix}\right\}$, unde

MODALIZATOR^1 → {{*în cel mai bun caz*, *în cel mai fericit caz*, *în cel mai rău caz*, *în orice caz*}, {(*poate*) {*chiar*, *măcar*, *doar*, *cel mult*, *cel puțin*, *numai*, *cel (mai) devreme*, *cel (mai) tîrziu*}}}, iar *MODALIZATOR*^{2} → {{*mai curînd*, *mai degrabă*, *mai probabil*}, *mai bine zis*} [11]

— vezi enunțurile (31a), (32a) și (33a) :

(31a) *Radu vine fie mîine, fie cel tîrziu poimîine.*

(32a) *Aceste construcții au frecvent o aparență logică sau poate chiar un fundament logic.*

(33a) *Doina va pleca sîmbătă ori mai degrabă duminică.*

6.2. După cum reiese din cele două liste de modalizatori, în aceste construcții constituenții coordonați fixează limita inferioară și, respectiv, limita superioară (nu neapărat în această ordine) a variației condițiilor de adevăr ale enunțului în cauză — cu alte cuvinte, limitele setului de alternative care pot fi acceptabile în contextul și situația pe care le are în vedere emițătorul cînd emite enunțul.

Atunci cînd constituentul din stînga (X) nu e precedat de o conjuncție disjunctivă, constituentul coordonat din dreapta (Y) reprezintă un fel de *autocorectare* : dîndu-și seama, sau doar bănuind, că din punct de vedere referențial X nu exprimă ceea ce el (emițătorul) a avut în vedere, emiță-

[11] Aceste două tipuri de construcții disjunctive ireversibile au fost înfățișate în Ioan N. Bîtea, *Varianta referențială a raportului apozitiv*, lucrare prezentată la Sesiunea Națională „Vocabular și sintaxă" a Societății de Științe Filologice din R. S. România, Timișoara, 27 noiembrie 1977.

torul apelează la reformulare, recunoscînd implicit că X ar putea fi sau chiar este (după părerea lui) transcendent inacceptabil.

Astfel, această variantă a coordonării disjunctive evidențiază faptul că emițătorul este conștient de subiectivismul său și de cel al receptorului și se străduiește să confere enunțurilor sale un grad ridicat de acceptabilitate transcendentă.

6.3. Inversînd ordinea celor doi constituenți disjuncți obținem secvențe imanent inacceptabile dacă Y este însoțit în continuare de modalizatorul inițial — indiferent dacă acest modalizator este precedat sau nu de o conjuncție disjunctivă :

(31b) **Radu vine fie cel tîrziu poimîine, fie mîine.*
(31c) **Radu vine cel tîrziu poimîine, ori mîine.*
(32b) **Aceste construcții au frecvent sau poate chiar un fundament logic, sau o aparență logică.*
(32c) **Aceste construcții au frecvent poate chiar un fundament logic sau o aparență logică.*
(33b) **Doina va pleca ori mai degrabă duminică, ori sîmbătă.*
(33c) **Doina va pleca mai degrabă duminică ori sîmbătă* [12]

și indiferent dacă se introduce sau nu imediat în stînga lui X conversul modalizatorului inițial :

(31d) **Radu vine fie cel tîrziu poimîine, fie cel devreme mîine.*
(31e) **Radu vine cel tîrziu poimîine ori cel devreme mîine.*
(32d) **Aceste construcții au frecvent sau poate chiar un fundament logic, sau măcar o aparență logică.*
(32e) **Aceste construcții au frecvent poate chiar un fundament logic sau măcar o aparență logică* [13].
(33d) **Doina va pleca ori mai degrabă duminică ori mai puțin probabil sîmbătă.*
(33e) **Doina va pleca mai degrabă duminică ori mai puțin probabil sîmbătă.*

6.4.1. Secvențele obținute prin inversarea ordinii lui X și Y sînt imanent inacceptabile și în situația în care modalizatorul inițial apare pe lîngă X (și nu pe lîngă Y), iar imediat în stînga lui Y este introdus conversul modalizatorului inițial :

(31f) **Radu vine fie cel devreme poimîine, fie cel tîrziu mîine.*
(31g) **Radu vine cel devreme poimîine ori cel tîrziu mîine.*
(32f) **Aceste construcții au frecvent sau măcar un fundament logic, sau poate chiar o aparență logică.*
(32g) **Aceste construcții au frecvent măcar un fundament logic sau poate chiar o aparență logică.*
(33f) **Doina va pleca ori mai puțin probabil poimîine, ori mai degrabă mîine.*
(33g) **Doina va pleca mai puțin probabil poimîine ori mai degrabă mîine.*

6.4.2. Dacă imediat în stînga lui Y nu apare conversul modalizatorului inițial, atunci secvența rezultată este imanent inacceptabilă în cazul primului tip de construcție de acest fel (indiferent dacă Y este precedat sau

[12] Secvențele (32c), (33c) și (34c) încalcă, se pare, o restricție conform căreia în asemenea construcții constituenții care actualizează o relație de gradație trebuie înșiruiți în ordine crescătoare.

[13] În secvențele (32d) — (33e), constituentul disjunct din dreapta este redundant, el putînd fi dedus din informațiile furnizate de celălalt.

nu de o conjuncție disjunctivă) :

(31h) **Radu vine fie poimîine, fie cel tîrziu mîine.*

(31i) **Radu vine poimîine ori cel tîrziu mîine.*

(32h) **Aceste construcții au frecvent sau un fundament logic, sau poate chiar o aparență logică.*

(32i) **Aceste construcții au frecvent un fundament logic sau poate chiar o aparență logică*

dar imanent acceptabilă în cazul celui de-al doilea (indiferent dacă în stînga lui *Y* figurează sau nu o conjuncție disjunctivă) :

(33h) *?Doina va pleca ori duminică, ori mai degrabă sîmbătă.*

(33i) *?Doina va pleca duminică ori mai degrabă sîmbătă*

— fără a avea însă aceleași presupoziții ca și secvența inițială (în care *Y* e considerat alternativa cea mai probabilă).

6.5.1. Inversarea ordinii celor doi constituenți coordonați ai unei asemenea construcții disjunctive ireversibile este imanent acceptabilă dacă este eliminat modalizatorul inițial de pe lîngă *Y* — indiferent dacă în secvența nouă numai *X* este precedat de o conjuncție disjunctivă, ori atît *X*, cît și *Y* sînt precedați de o conjuncție disjunctivă :

(31j) *?Radu vine fie poimîine, fie mîine.*

(31k) *?Radu vine poimîine ori mîine.*

(32j) *?Aceste construcții au frecvent sau un fundament logic, sau o aparență logică.*

(32k) *?Aceste construcții au frecvent un fundament logic sau o aparență logică.*

(33j) *?Doina va pleca ori duminică, ori sîmbătă.*

(33k) *?Doina va pleca duminică ori sîmbătă.*

6.5.2. Gradul de acceptabilitate transcendentă al secvențelor obținute inversînd ordinea celor doi constituenți disjuncți este mai apropiat de cel al secvențelor inițiale dacă, pe de o parte, omitem modalizatorul inițial, iar pe de altă parte, introducem imediat în stînga lui *X* conversul modalizatorului inițial — indiferent dacă în noua secvență constituentul coordonat din stînga (*Y*) este precedat sau nu de o conjuncție disjunctivă ; comparați secvențele (31a), (32a) și (33a) cu secvențele (31 l) și (31m), (32 l) și (32m) și respectiv (33 l) și (33m) :

(31 l) *Radu vine fie poimîine, fie cel devreme mîine.*

(31 m) *Radu vine poimîine ori cel devreme mîine.*

(32 l) *Aceste construcții au frecvent sau un fundament logic, sau măcar o aparență logică.*

(32 m) *Aceste construcții au frecvent un fundament logic sau măcar o aparență logică.*

(33 l) *Doina va veni ori duminică, ori — mai puțin probabil — sîmbătă.*

(33 m) *Doina va veni duminică ori — mai puțin probabil — sîmbătă.*

7.1.1. Din cele prezentate mai sus rezultă că se impune investigarea temeinică a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească o construcție disjunctivă pentru a fi bine formată din punct de vedere gramatical și semantic (adică imanent acceptabilă).

7.1.2. Și alte tipuri de construcții coordonate prezintă restricțiile exemplificate de tipurile de construcții disjunctive analizate în această lucrare :

(34a) *George și frații săi pleacă mîine.*

(34b) *?Frații săi și George pleacă mîine.*

(35a) *Adina și celelalte fete au văzut piesa acum două zile.*
(35b) **Celelalte fete și Adina au văzut piesa acum două zile.*
(36a) *Pe ei îi interesează ploaia, vîntul și alți factori meteorologici.*
(36b) **Pe ei îi interesează ploaia, alți factori meteorologici și vîntul.*
(36c) **Pe ei îi interesează alți factori meteorologici, ploaia și vîntul.*
(37a) *Mihaela l-a văzut pe Vasile, dar nu și pe vecinii lui.*
(37b) **Mihaela l-a văzut pe vecinii lui, dar nu și pe Vasile.*
(37c) **Mihaela i-a văzut pe vecinii lui, dar nu și pe Vasile.*
(38a) *Îmi place filmul acesta, dar nu și celălalt.*
(38b) **Îmi place celălalt, dar nu și filmul acesta.*
(38c) **Îmi place celălalt film, dar nu și filmul acesta.*
(38d) **Îmi place celălalt film, dar nu și acesta.*

Pentru a putea formula ipoteze referitoare la restricțiile impuse coordonării în limba română și în limbajul natural în general, este de aceea necesar să fie examinate îndeaproape toate tipurile de coordonare (un obiectiv destul de neglijat pînă în prezent).

7.2.1. Analiza noastră confirmă ipoteza strînsei interdependențe dintre lexic și sintaxă [14], precum și dintre semantică și sintaxă [15] și sugerează că ea trebuie ridicată la rangul de principiu metodologic.

7.2.2. Lucrarea de față evidențiază o dată în plus necesitatea analizei distribuționale exhaustive [16]. Întrucît ipotezele elaborate luînd în considerare un număr redus de exemple au șanse foarte mari de a fi infirmate [17], proprietățile generale ale claselor de lexeme și de constituenți pot fi degajate numai pe baza unei analize distribuționale cît mai aprofundate [18] — altfel spus, analiza distribuțională exhaustivă sau cvasiexhaustivă este indispensabilă și în studiul sintaxei limbajului natural.

Iulie 1985 *Timișoara, str. Abrud nr. 18*

[14] Vezi Jean-Claude Chevalier & Maurice Gross, *Présentation*, în J.C. Chevalier & M. Gross, *op. cit.*, p. 8, și J. C. Milner, *lucr. cit.*

[15] Vezi Maurice Gross, *Méthodes en syntaxe* [.] *Régime des constructions complétives*, Paris, Hermann, 1975, p. 219, precum și lucrările din ultimii zece ani ale reprezentanților școlii transformaționaliste chomskyene.

[16] Vezi J. C. Milner, *lucr. cit.*, p. 159, și M. Gross, *op. cit.*, p. 214—217.

[17] Așa sînt, de pildă, cele despre coordonarea disjunctivă în limba română contemporană — pe care intenționăm să le analizăm într-o lucrare aparte.

[18] Vezi Maurice Gross, *Grammaire transformationnelle du français* [.] *Syntaxe du nom*, Paris, Larousse, 1977, p. 232.

STILURILE LIMBII ROMÂNE LITERARE ÎN PERIOADA 1532—1640

II. STILUL TEXTELOR JURIDICE ȘI ADMINISTRATIVE *

GH. CHIVU

Puțin numeroase și foarte puțin diversificate, scrierile juridice și administrative păstrate din perioada 1532—1640 se încadrează în două clase distincte : pravilele, de regulă bisericești, și actele de cancelarie [1]. Prima categorie de texte este ilustrată deopotrivă prin tipărituri (CPrav.) și prin manuscrise (Prav. 1581, Prav. 1610, Prav. I, CN, FG, EPrav.), în vreme ce a doua are în componență doar documente, redactate de diecii cancelariilor domnești din Țara Românească și Moldova, precum și un act provenind din cancelaria mitropoliei din Bălgrad [2].

Privite în ansamblu, scrierile menționate aparțin practicii juridice (laice sau bisericești). Cele cîteva fragmente din pravile consacrate stabilirii gradelor de rudenie (*Iaste întru semenție*, Prav. 1581, 215^{r} — 240^{v}, *Spițe de semenție*, Prav. 1581, 241^{r} — 246^{r}) și „treptelor" căsătoriei (*⟨Despre treptele căsătoriei⟩*, Prav. 1581, 249^{r} — 279^{r}), ținînd de doctrina juridică, și pasajele moralizatoare, în fond predici bisericești *(În știre să vă fie oamenilor*, CPrav., 6^{v}, *Zise Domnul*, CPrav., 11^{v} — 12^{v}, *Fiiu, cîndu veri vrea să te ispovedești*, Prav. 1581, 209^{v}) [3] se subordonează tot unor scopuri practice. Primele vin în sprijinul celor însărcinați cu identificarea abaterilor de la normele de conviețuire socială, iar ultimele se alătură pedepselor dictate de biserică, fiind destinate să convingă prin puterea pildelor extrase din morala creștină sau din literatura religioasă.

Este îndeobște acceptată opinia că „pravilele bisericești expun punctul de vedere ortodox asupra greșelii și a pedepsei" [4], conținînd, în consecință, numai referiri la infracțiuni ce cădeau în atribuțiile judecătorești ale ierarhilor : căsătoria și condițiile în care putea fi încheiată, respectiv relațiile sociale privite prin prisma moralei creștine [5]. Spre deosebire de acestea

* Prima parte a studiului a fost publicată în LR, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 509—519.

[1] Pentru tipul documentelor avute în vedere în analiza stilului juridico-administrativ al limbii române vechi, vezi Gheție, ILRL, p. 33 ; cf. Coteanu, SE, p. 147—149.

[2] Documentul, scris de Ioan, episcopul de Bălgrad, în anul 1600 (DÎ, 207—208), a fost selectat în lipsa unor acte oficiale în limba română, emise, în perioada cercetată, în Banat și în Transilvania.

[3] Facem abstracție de porțiunile de text, uneori mai mici decît o frază, care vin în întărirea unei norme juridice prin sfaturi ce trădează concepția moralistă a dreptului în Evul Mediu.

[4] Al. Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale nomocanonului prescurtat*, în *Studii de limbă literară și filologie*, [I], București, 1969, p. 292 ; cf. P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 175—176.

[5] Scrisoarea trimisă de Ioan, episcopul de Bălgrad, lui Lucaci, primarul Sibiului, cu rugămintea de a cerceta cazul a doi tineri de sex opus care coabitează, deși sînt rude, se alătură, din acest punct de vedere, pravilelor bisericești.

actele emise de cancelariile domnești consemnează hotărîri ale instanței civile supreme în diferende ținînd, de regulă, de relațiile sociale extrafamiliale. Relațiile dintre membrii aceleiași familii apar în ambele tipuri de texte, perspectiva asupra faptelor ce cad sub incidența normelor juridice (laice sau bisericești) fiind însă, în mod normal, diferită.

M o r f o l o g i a textelor cercetate prezintă cîteva particularități specifice, în special în cadrul flexiunii verbale și pronominale, elementele caracteristice substantivului, adjectivului și celorlalte părți de vorbire fiind, comparativ, mai puțin relevante.

Frecvența deosebit de ridicată înregistrată de **formele verbale** de indicativ viitor și de conjunctiv, cuplate adesea în cadrul aceleiași fraze, se impune atenției ca una dintre trăsăturile definitorii ale morfologiei vechilor scrieri juridico-administrative românești [6]. În *Pravila lui Coresi*, spre exemplu, *a vrea*, cuvîntul cu frecvența absolută cea mai ridicată, este utilizat de 149 de ori (din cele 150 de atestări ale sale) ca auxiliar de viitor. În același timp, *să*, marcă formală specifică modului conjunctiv are, cu cele 123 de atestări, rangul de frecvență 2 în aceeași tipăritură coresiană [7]. Situația este similară în *Pravila ritorului Lucaci*, unde auxiliarul de viitor are 245 de atestări [8], iar conjunctivul 165 [9]. Deși mai puțin frecvente în ansamblul limbii documentelor oficiale [10], cele două moduri apar simultan și în cadrul poruncilor domnești *(deacă veți vedea . . ., să aveți a lăsa în pace* 1612, DIR, XVII, A, III, 59 ; *carii veț⟨i⟩ fi . . ., în pace să lăsați* 1616, DIR, XVII, B, III, 47 etc.), precum și în părțile dispozitive (dispoziție, clauze, sancțiune) ale actelor de întărire *(acela om ci să va ispiti . . . să fie proclet* 1605, DIR, XVII, B, I, 175 ; *de să vor afla . . ., să se rumpă* 1624, DIR, XVII, A, V, 267 etc.).

Din cadrul celorlalte moduri și timpuri, mai puțin utilizate, se cuvine a fi menționată ponderea destul de ridicată a infinitivului (88 de atestări) în cadrul *Pravilei ritorului Lucaci* [11] și a indicativului prezent, de regulă reflexiv sau cu valoare de generalitate în toate textele juridice bisericești [12]. În acest timp, actelor de cancelarie le este specifică, de obicei în contextele „expozitive", prezența perfectului compus, întîlnit foarte rar în pravile *(au dat, au fost cumpărat, au mărsu, au spus, au venit* ⟨1601⟩, DIR, XVII, B, I, 4 ; *au adus, au dat, au fost ținut, au lăsat, au pus, au venit, s-au îndireptat, s-au jeluit* 1618, DIR, XVII, A, IV, 269 etc.)[13].

Imperativul, incompatibil cu tonul obiectiv al scrierilor juridice, este consemnat totuși de cîteva ori în fragmente de tip predică din pravilele anterioare anului 1600. Atestări accidentale au, în același tip de texte și optativul-condițional, perfectul simplu, imperfectul și viitorul anterior [14], iar mai mult ca perfectul nu a fost înregistrat niciodată.

[6] Vezi și Gheție, ILRL, p. 98.

[7] Vezi și Gh. Chivu, în TR, p. 191, 203.

[8] Vezi și I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, București, 1971, p. 244.

[9] *Ibidem*, p. 87.

[10] Avînd în vedere formularul documentelor oficiale redactate în românește între 1532 și 1640, cele două moduri în discuție apar foarte rar în cadrul părților „expozitive" (invocație, intitulație, inscripție, promulgație, intervenție, eschatocol și coroborație) ale actelor de cancelarie.

[11] I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, p. 87.

[12] Vezi Gh. Chivu, în TR, p. 191 ; I. Rizescu, *op. cit.*, p. 81—82.

[13] În *Pravila lui Coresi* perfectul compus este prezent doar în predica finală *(Zise Domnul)*, frecvența acestui timp, nespecific scrierilor juridice religioase, fiind foarte mică și în *Pravila ritorului Lucaci* (Vezi I. Rizescu, *op. cit.*, p. 84).

[14] Gh. Chivu, în TR, p. 191, 232—245 ; I. Rizescu, *op. cit.*, p. 83, 85, 86.

Din cadrul diatezelor, specific scrierilor juridico-administrative este reflexivul pasiv. Acesta, prezent destul de frecvent în pravile [15], este puțin răspîndit în documentele oficiale. Aici, în afară de *să se știe*, caracteristic promulgației din multe acte de cancelarie (vezi dintre acestea : ⟨1599⟩, DÎ, 114 ; 1604, DIR, XVII, A, I, 135 ; cf. *să să știe* 1617, DIR, XVII, B, III, 146), apar numai cîteva exemple de tipul *să nu să crează* (1624, DIR, XVII, A, V, 267), *să nu se ia* (1631, DRH, B, XXIII, 408), *să nu se omoară (ibidem)*, *să se rumpă* (1624, DIR, XVII, A, V, 267) [16]. Penultimele două forme citate sînt extrase din contexte în care este utilizată, exact ca în unele pravile, și diateza pasivă *(să fie cunoscută, să fie lăsat)*, reflexivul pasiv și diateza pasivă avînd aici rolul de a sublinia valoarea impersonală și generală a acțiunii.

Strîns legată de ponderea diatezei reflexive este frecvența ridicată a **pronumelui** reflexiv în acuzativ *(se)*. În *Pravila lui Coresi*, cu cele 65 de atestări (dintre care 26 corespund reflexivului pasiv, iar 13 reflexivului impersonal), el deține rangul 5 de frecvență [17]. Situația se prezintă aproape identic în *Pravila ritorului Lucaci* [18], înregistrările acestei forme pronominale în documente fiind și ele foarte numeroase [19].

Rolul de identificare pe care îl au subordonatele subiective și atributive existente în pravile atrage după sine utilizarea frecventă a pronumelor relative *cel(a) ce* (44 de atestări în CPrav. și 105 în Prav. 1581), *ce* (50 de atestări în CPrav. și 121 în Prav. 1581) și *cine* (27 de atestări în CPrav. și 21 în Prav. 1581), absente de regulă, în condițiile unei fraze realizate de obicei prin coordonare, din documentele emise de cancelariile domnești (cf. totuși *ce* 1613, DIR, XVII, B, II, 179 ; 1617, DIR, XVII, A, IV, 208 ; *cine* ⟨1617⟩, DIR, XVII, B, III, 140 ; 1624, DIR, XVII, A, V, 267 etc.).

Cele două tipuri de scrieri, juridice și administrative, se diferențiază de altfel și prin numărul de atestări și prin valoarea pronumelor personale de persoana I și a II-a [20]. *Eu*, utilizat accidental în pravile [21], apare în documente de regulă în poziția subiect pentru a indica persoana emitentului : *eu, Ion Petru voda* (1593, DÎ, 183), *eu, Radul voievod* (1620, DIR, XVII,

[15] Gh. Chivu, în TR, p. 191 ; I. Rizescu, *op. cit.*, p. 81, nota 46.

[16] Documentul publicat în DRH, B, XXIII, p. 406—409, este singurul act de cancelarie (diferit de chitanțe și inventare) scris înainte de 1640 în care exprimarea obiectiv-impersonală, specifică textelor de lege propriu-zise, este dominantă.

[17] Gh. Chivu, în TR, p. 189, 203.

[18] Potrivit indicelui publicat de I. Rizescu *(op. cit.*, p. 232—233), în *Pravila ritorului Lucaci* există 378 de atestări ale pronumelui reflexiv de persoana a III-a, cifră care, raportată la frecvența absolută a celor 906 cuvinte utilizate (8861), arată o pondere de 4,26% superioară aceleia înregistrate de aceeași parte de vorbire în *Pravila* coresiană (2,48%).

[19] Vezi DÎ, p. 281.

[20] Pronumele personal de persoana a III-a este prezent în ambele tipuri de texte. În cadrul pravilelor el are însă valoare de generalitate (de aceea *el* este totdeauna mai frecvent decît *ea, ei* sau *ele* : în CPrav., 42 de atestări, față de 11 — *ea*, 72 — *ei* și 8 — *ele*, iar în Prav. 1581,101 atestări, față de 55 — *ea*, 67 — *ei* și 15 — *ele*), în timp ce în documentele oficiale desemnează în mod expres o anumită persoană fizică de sex masculin, al cărui nume a fost sau va fi menționat.

[21] În *Pravila lui Coresi*, cele două atestări ale pronumelui personal *eu* (5^{v}/12, 13) apar într-o frază scrisă în vorbire directă pentru a facilita înțelegerea ideii exprimate. Același rol, îndeplinit de această dată într-o explicație redactată în vorbirea indirectă, îl are *eu* în toate atestările sale din *Pravila ritorului Lucaci*.

B, III, 484)[22], *dat-amu eu* (⟨1599 — 1600⟩, DÎ 147), *luat-am eu* (⟨1600⟩, DÎ, 147). *Noi*, utilizat foarte rar în actele oficiale pentru a denumi autoritatea supremă în stat (*noi de toate ... am înțeles* 1600, DÎ, 126; *vom judeca noi* ⟨1600⟩, DÎ, 130; *noi, Radul voievod* 1624, DIR, XVII, A, 266)[23], este folosit în schimb foarte frecvent în textele juridice bisericești (CPrav. — 7 atestări, iar Prav. 1581 — 43) pentru a denumi autoritatea juridică (*Vasilie dă 15 lĕți; noi dăm 5 lĕți, închinăciuni 150 în zi.* CPrav., 7[r]; *Vasilie dă pocăință, post 15 ai; noi dăm, duhovnici, 5 ai.* Prav. 1581, 204[v]).

În ceea ce privește persoana a II-a, atestările din pravile (toate la forme oblice) au rolul de a face inteligibil textul de doctrină juridică prin apropiere de cititor (Prav. 1581, 219[v], 220[r], 220[v]) sau apar în fragmente de predică, nespecifice stilului juridico-administrativ (CPrav., 1[r], 2[v], 6,[v] 12[r]; Prav. 1581, 209[v]). În poruncile domnești, *tu* și *voi*, cu forme flexionare reprezentînd toate cazurile, inclusiv nominativul, își păstrează intactă valoarea de adresare directă („Dup-aceasta-ț⟨*i*⟩ dau știre ... Iar *tu* ai mers ... de ai spartu sălașul ... Déci, să-ț⟨*i*⟩ va părea că iaste a ta acea țigancă, *tu* să *te* apuci de văru-tău." 1618, DIR, XVII, B, III, 282; „După acéia, *vă* grăiescu ... Iară cînd a fost acum, *voi* n-ați ascultat ... Derept acéia, de în vrém⟨e⟩ ce veți vedea, ... iară *voi* să căutați să le dați." 1619, DIR, B, III, 294—295).

Pronumele personale de persoana a II-a singular și plural sînt însoțite adesea, în scrisori și în poruncile emise de cancelariile domnești, de **substantive** în vocativ („*Bane Mihalcio* și tu, vistiar *Stoico*" 1600, DÎ, 126; „voi, *sătenillor* și *birarilor*" 1612, DIR, XVII, B, II, 96; „Scrie domnia mea [24] ție, *Nico*" 1622, DIR, XVII, B, IV, 185 etc.). Înregistrate foarte rar și în cîteva dintre predicile cuprinse în pravilele bisericești („Veniți, *blagoslovițiĭ* tatălui mieu !" CPrav., 12[r]; „În știre să vă fie, *oamenilor* !" CPrav., 6[v]; *Frați*, ascultați ... !" CPrav., 1[r]; „*Fiiu*, ... închină-te ... !" Prav. 1581, 209[v]), substantivele în vocativ subliniază caracterul subiectiv al unora dintre scrierile cercetate [25].

În opoziție, în textele juridice propriu-zise și în întăririle domnești pot fi înregistrate, ca elemente menite să le sublinieze obiectivitatea, numeroase nume proprii în nominativ. Acestea desemnează, în pravile, diverși legiuitori, la textele cărora se face trimitere pentru argumentarea unei prevederi sau a unei hotărîri juridice (*Armenopol* EPrav., 475; *Constantin* EPrav., 474; *Ioan Milostivu* Prav. 1581, 204[v]; cf. *Ioan Postelnicul* EPrav., 476; *Leon* EPrav., 474; *Luca* Prav. 1581, 257[v]; *Manuil Mohorîțescul* Prav.

[22] De regulă, în intitulația documentelor domnești apare *Io, eu* fiind specific actelor provenind de la particulari sau de la demnitari. În acestea din urmă, *eu*, modelat foarte probabil după *Io*, apare chiar cînd numărul persoanelor de la care emană documentul ar fi cerut utilizarea persoanei I plural: *Eu, Todosie și Odochié Curca, fetele lui Roman Cucoranul* 1617, DIR, XVII, A, IV, 203; *Adică eu, Vasilie Tălmaci și Gligori Dohoncean* 1617, DIR, XVII, A, IV, 201; cf. însă *scris-am noi* 1608, DIR, XVII, B, I, 299).

[23] Primele două exemple citate sînt extrase din documente provenind din cancelaria lui Mihai Viteazul dar nici unul nu apare în intitulație, voievodul muntean folosind, conform tradiției, particula *Io*. Ultima atestare reprodusă, de fapt prima în care *noi*, ca plural al autorității, este utilizat alături de titulatura domnului, este extrasă dintr-un document moldovenesc datat 15 martie 1624.

[24] Primele trei cuvinte, scrise în original în limba slavonă, sînt traduse în DIR în românește.

[25] Înțelegem prin redactare subiectivă forma rezultată din exprimarea voinței emitentului la persoana I singular, iar prin redactare obiectivă aceea în care pentru același scop este folosită persoana a III-a singular (vezi și Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, în DIR, *Introducere*, II, București, 1956, p. 75—76).

1581, 258^{r}, 268^{v}; *Mihail Humno (den Solun)* Prav. 1581, 231^{v}; *Vasilie* CPrav., 7^{r}, 9^{v}; Prav. 1581, 204^{v}) [26], în vreme ce în documentele de cancelarie ele denumesc, grupate uneori în lungi serii enumerative, martorii care au fost prezenți în momentul adoptării hotărîrii consemnate („ș-au luoat oameni buni de înprejurul locului, anume *Pîrvul* de în Ciupercéni și *Ciocărlie* den în Orbești și *Voisil* den în Vrabeț și *Vălsan* de în Bobaiță și *Lațco* de în Lupoaia și *Oprea* și popa *Radul* de în Peșciana" 1616, DIR, XVII, B, III, 65; „Deci au strînsu boiari și oameni buni, anume: *Seman* județul de București și *Mitrea* post⟨elnic⟩ de Dragomirești și *Scorea* log⟨ofăt⟩ de Uscați și *Marco* de Căzănești și *Marco* log⟨ofăt⟩ de Crasani și *Frățil⟨ă⟩* log⟨ofăt⟩ de Oerești și *Dumitru* de Bobești și *Miho* meșterul și *Drag⟨o⟩mir* meșter de București și *Paraschiva* de Bobești și *Arménciu* de Drag⟨o⟩mirești și *Zărnă* de Popeșt⟨i⟩ și *Drăgan* de Buciuméni ..." 1624, DIR, XVII, B, IV, 370).

Pentru a evita repetarea martorilor, a localităților sau a beneficiarilor unui act, diecii cancelariilor domnești utilizează destul de frecvent, la începutul secolului al XVII-lea, **sintagmele cu valoare adjectivală**: *mai sus-scris* (1607, DIR, XVII, B, I, 255; 1612, DIR, XVII, B, II, 47), *mai sus-scrisă* (1626, DRH, B, XXI, 56), *mai sus-scriși* (⟨1621—1623⟩, DIR, XVII, B, IV, 4; 1625, DIR, XVII, A, V, 364; ⟨1631—1632⟩, DRH, B, XXIII, 257); *mai sus-zis* (1627, DRH, B, XXI, 323), *mai sus-ziși* (⟨1630—1631⟩, DRH, B, XXIII, 257) și *mai sus-zise* (1633, DRH, B, XXIV, 225)[27], calchiate după structuri similare existente în actele slavone ale epocii.

Lanțurile substantivale de tipul celor reproduse mai sus, dar și structurile apozitive mai simple prin care este nominalizată persoana sau localitatea căreia un act (de regulă întărire domnească) îi conferă anumite drepturi sînt introduse prin **adverbul** explicativ *anume* („ačasta om, *anume* Ianachi" ⟨1590—1591⟩, DÎ, 167; „acestor oameni, *anume* Stoica și Stan de Mititei" 1615, DIR, XVII, B, II, 385; „să fie al ei sat, *anume* Orlea" 1616, DIR, XVII, B, III, 28). Această parte de vorbire neflexibilă apare de altfel foarte frecvent și în *Pravila ritorului Lucaci* [28].

Un număr mare de atestări are de asemenea *adecă* (⟨1601⟩, DIR, XVII, B, I, 4; 1622, DIR, XVII, A, V, 126 etc.), înregistrat ca element inițial al narației în actele oficiale [29].

Specifice actelor de cancelarie, dar avînd o frecvență ridicată și în *Pravila ritorului Lucaci* [30], sînt **conjuncția** *deci (dece)* (⟨1600⟩, DÎ, 138;

[26] Cu totul accidental, în *Pravila ritorului Lucaci* numele proprii sînt folosite, datorită mai marii precizii pe care o aduc în comparație cu pronumele de persoana a III-a singular, pentru clarificarea unor situații juridice: „Că un *Constantinu*-și luo muiare pre o sor dereaptă a unui *Teodor*, *Anna*. Deaca muri ea, luo-și a doa muiare, cuscră lui *Teodor*, *Irina*. Ce se prinde *Constantin* lui *Teodor* și cuscru și cumnat. Deace simtu patru spițe întru ei, că *Teodor* cu *Anna* doao spițe, muiarea lui *Teodor* cu *Irina* doao spițe, împreună patru. Că din trei rude numai doao spițe sau dintr-una mai multe nu apără." (Prav. 1581, 271^{r-v}).

[27] În toate contextele în care apar, *mai sus-scris* și *mai sus-zis* sînt procedate de *a fi*, faptul indicînd, după opinia noastră, o sudură încă incompletă a adverbului cu adjectivul provenit din participiu. În același sens pledează structura de tipul *mai sus scriem* (1622, DIR, XVII, A, V, 136).

[28] Vezi I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, p. 121.

[29] În documentele neoficiale, *adecă* este de obicei element introductiv al intitulației („*Adecă* eu ..." 1601, DIR, B, XVII, I, 19; 1627, DRH, B, XXI, 334; „*Adică* eu ..." 1625, DIR, XVII, B, IV, 491; 1627, DRH, B, XXI, 346).

[30] I. Rizescu, *op. cit.*, p. 110, 121.

1629, DRH, B, XXII, 581; cf. *deciia* ⟨1612—1613⟩, DIR, XVII, B, II, 92) și **locuțiunea conjuncțională** *derept(u) ace(a)ea* (⟨1600⟩, DÎ, 131, 133, 142; 1616, DIR, XVII, B, III, 43; 1618, DIR, XVII, A, IV, 290, 292; 1634, DRH, B, XXIV, 455).

Sintaxa textelor juridice și administrative redactate în perioada 1532—1640 prezintă cîteva particularități determinate direct de conținutul și scopul scrierilor cercetate.

Necesitatea de a păstra claritatea și precizia comunicării efectuate și de a evita eventualele interpretări greșite ale textului a avut ca primă consecință pe planul **sintaxei** exprimarea subiectelor în aproape toate propozițiile existente în sursele cercetate. Incluziunea și elipsa sînt de aceea evitate, puținele atestări ale unor subiecte incluse sau elidate, specifice pravilelor bisericești, apărînd doar în structuri sintactice stereotipe [31]. În situațiile, caracteristice tot pentru scrierile juridice bisericești, în care intercalarea unei subordonate riscă să împiedice înțelegerea corectă a unei reglementări juridice, se apelează frecvent la reluarea subiectului [32].

În același tip de texte se remarcă utilizarea destul de frecventă a infinitivului cu valoare de subiect pe lîngă verbe sau expresii verbale impersonale („cade-se *a împărți*" CPrav., 1[r]; „se nu se cumva tîmple *a fi*" Prav. 1581, 224[r] etc. [33]). Numele proprii sînt însă în mod obișnuit evitate în această poziție sintactică. Excepțiile, puțin numeroase în ansamblu, pot fi consemnate de obicei în actele oficiale [34], unde emitentul actului și celelalte persoane implicate trebuie menționate în mod expres.

Predicatul, esențial pentru o comunicare cu scop juridic sau administrativ, este elidat sau subînțeles doar în mod cu totul excepțional în unele fraze-clișeu din pravilele bisericești [35]. Verbul cu rol de predicat este folosit de obicei la persoana a III-a singular. Persoana I și a II-a, înregistrate accidental în pravile, unde caracterul obiectiv, impersonal este dominant, apar frecvent în actele oficiale [36], al căror caracter subiectiv este, cu foarte puține excepții [37], general.

Fraza celor mai vechi scrieri juridice și administrative românești are de obicei o structură simplă, cu puține subordonate [38], dintre care subiectiva (înlocuită uneori de atributivă) și condițională (uneori temporală) se detașează net prin numărul deosebit de mare de apariții [39]. Situația este firească de vreme ce primele identifică infractorul și fapta incriminată de lege („Cine va piarde omul cu otravă, post 7 lĕți, închinăciuni 300 în zi." CPrav., 9[r]; „Cine va gîndi spre muiarea altuia sau muiarea spre bărbatu, post 30 de dzile, închinăciuni 40 în dzi." Prav. 1581, 206[v]; „Iar cine o va strica această tocmeală, să fie blăstemat ..." 1620, DIR, XVII, B, III,

[31] Vezi Gh. Chivu, în TR, p. 200.

[32] *Ibidem*, p. 194—195; Rizescu, *op. cit.*, p. 97—98, 111.

[33] Vezi, pentru alte exemple, I. Rizescu, *op. cit.*, p. 97.

[34] În textele juridice religioase, atestările converg de regulă spre *Pravila sfinților părinți*, unde acest rol sintactic este îndeplinit de numele diverșilor legiuitori ai bisericii (vezi și mai sus, p. 23—24).

[35] Vezi Gh. Chivu, în TR, p. 195; I. Rizescu, *op. cit.*, p. 100; Coteanu, SE, p. 146.

[36] Vezi mai sus, p. 22—23 considerațiile referitoare la utilizarea pronumelor personale.

[37] Avem în vedere cele două acte diplomatice provenind din cancelaria lui Mihai Viteazul (DÎ, 127 — 129, 130—131) și hotărîrea sfatului Țării Românești din 15 iulie 1631 (DRH, B, XXIII, p. 406—409), singulare ca structură în perioada 1532—1640.

[38] Pentru sintaxa frazei utilizate în *Pravila lui Coresi* și în *Pravila ritorului Lucaci*, vezi detalii la Gh. Chivu, în TR, p. 197—199 și I. Rizescu, *op. cit.*, p. 108—116.

[39] Pentru ponderea elementelor introductive specifice subordonatelor enumerate în ansamblul vocabularului pravilelor bisericești, vezi mai sus, p. 22.

485), iar ultimele stabilesc condițiile în care o faptă sau o persoană pot intra sub incidența prevederilor unui text juridic („Cine bagă apă în lapte, de-l va vinde, să fie proclet". CPrav., 11^{r}; „Muiarea, de va omori feciorul în sine, post 5 ai, închinăciuni 150 în dzi." Prav. 1581, 205^{v}; „Iară ginerele, cînd va îmbla cu soacră-sa sau socrul cu noru-sa, lĕ(t) 16, po(k) 300". CPrav., 5^{r}).

Conținutul subordonatelor citate dictează, după cum se observă ușor din exemplele anterioare, o anumită ordine a propozițiilor : primul loc este ocupat de subiect sau de subiectivă, ultimul revine obligatoriu principalei, care indică sancțiunea și, uneori, autoritatea juridică ce o impune (sau o prevede), în timp ce atributiva și condițională (sau temporala) sînt intercalate între subiect (subiectivă) și predicatul regentei. Structura tip a unei fraze din textele juridice vechi românești este, în aceste condiții : subiect (subiectivă) + condițională (sau temporală) + principală, dezvoltările sau simplificările pornind totdeauna de aici. Abaterile de la această schemă simplă, clară și firească, subordonată perfect sintaxei românești sînt puține, iar înregistrările provin doar din pravile. Aici ele își au originea uneori în necesitatea de a explica o situație complicată din punct de vedere juridic, cu multe situații și detalii posibile („Carele va mearge de va strica o fată fecioară, iară de va fi cu voia ei și să nu știe nemică părinții ei, ce dupaacea să înțeleagă și să cunoscă lucrul ce s-au făcut, daca va vrea să o ia acela ce o au stricat să-i fie de muiare și, de vor priimi și părinții, să să facă aceaea nuntă, iară de nu vor priimi părinții unii de dinșii, a voinicului sau a featei, pentru căce va fi o parte mai de-a firea, atunce cela ce o va fi stricat să-i dea featei dzeastre o litră de aur, ce să dzice o sută de galbeni, iară de nu va avea acela preț, că va fi sărac, să i să ia și să i să împarță bucatele în două cu dînsă, iară de va fi sărac de tot, de nu va avea nemică, să-i radză părul și barba și sprînceanele și să-l bată pre uliț, atunce să-l gonească departe loc, să-l puie la închisoare." EPrav., 528—529). Alteori, structura amplă și nu foarte clară a frazei rezultă din urmarea fidelă a originalului slavon („Iară de va muri cumnatu-mieu, săva eu sora ceia mie nu mi se cade pre aceaea a o lua ; iară mi-am luat ginere de pre sor, ce i-au fost de pre frate-său oarecîndu nor și e neapărat, printru că se află a patra spiță, deace se dealungă de cea seminție din mijloc, iară de-acii ce parte mi se împreuneadză mai de aproape cine-mi va hi sor ei-s mai de lature și puținelu me delungu de la cela ce mie di⟨n⟩ mijloc." Prav. 1581, 275^{v} — 276^{r}).

Unite într-un text în care coordonarea este dominantă [40], propozițiile și frazele utilizate în scrierile juridice și administrative vechi românești sînt, în majoritatea covîrșitoare a situațiilor, enunțiative. Cele cîteva exemple de interogative înregistrate atestă o dată în plus caracterul subiectiv al poruncilor domnești redactate în epocă („Dar cu ce semeții vă țineți ?" 1633, DRH, B, XXIV, 30), dorința de apropiere de cititor, în cazul exegezei juridice din unele pravile („De va lua neștine douo muieri cu leage și va lua și a treia fără leage și să va cununa cu tute trei, după acea, de să va vădi lucru că nu li să cade să fie într-un loc și să vor despărți, oare acesta cum va să facă ?" EPrav., 478) sau, eventual, caracterul didactic al altora („Deaci, de te va întreba de va grăi : « Tată-tău care stepenă iaste ? », dzi întîia că

[40] Vezi, pentru pravilele bisericești, Gh. Chivu, în TR, p. 197—198 și I. Rizescu, *op. cit.*, p. 108—111. În documente, coordonarea este specifică părților inițiale ale formularului (promulgație, intervenție și narație), structura sintactică a frazelor existente în dispoziție, în clauze și în sancțiune fiind foarte apropiată de aceea prezentată anterior pentru textele juridice bisericești.

« Me născu tată-miu și fu aceasta întăia naștere », deci iată stepena întîia." Prav. 1581, 219[v]).

Exemplele (puțin numeroase) de adresare directă înregistrate în pravile [41] sînt de altfel subordonate caracterului obiectiv, impersonal al acestor scrieri, spre deosebire de documentele oficiale a căror redactare este, aproape fără excepție, subiectivă [42].

Nevoia de a putea fi consultate rapid și eficient (în cazul pravilelor de mai mare întindere) și uzul, dublat de reproducerea prin tradiție a structurii actelor slavone (în cazul documentelor oficiale), au determinat apariția și conservarea unei anumite organizării a materiei textelor juridice și administrative.

Avem în vedere în primul rînd segmentarea textului pravilelor în fragmente de sine stătătoare (paragrafe), grupate apoi tematic în porțiuni ce pot fi identificate cu capitolele din scrierile juridice ulterioare. În unele dintre textele de mai mare întindere (Pravila lui Eustratie logofătul) se procedează chiar la numerotarea marginală a capitolelor [43]. Ne referim apoi la formularul actelor oficiale românești emise în epocă de cancelariile Moldovei și Țării Românești. Și, cum ordinea, caracteristicile părților componente ale acestuia și selectarea lor în funcție de tipul de act (întărire, poruncă, scrisoare etc.) sau de destinatar sînt cunoscute din literatura de specialitate [44], menționăm doar că apariția sancțiunii spirituale este dependentă de durata valabilității actului care o conține [45]. În sfîrșit, se cuvine a fi remarcat faptul că, în nenumărate rînduri, persoane (localități) diferite intră practic în posesia unor copii ale aceluiași document, schimbările, minime, vizînd de regulă persoana emitentului și a beneficiarului, data și locul întocmirii, respectiv, diacul și ispravnicul [46]. Este aceasta o dovadă a circulației unor formulare pentru redactarea diferitelor tipuri de documente și una din explicațiile conservării tiparelor specifice fiecărui fel de act administrativ.

Urmare firească a conținutului lor și a scopului cărora le erau destinare, textele juridice și administrative redactate între 1532 și 1640 utilizează cîteva serii terminologice (comune sau specifice) bine delimitate [47].

Avem în vedere în primul rînd terminologia referitoare la **relațiile juridice** existente în cadrul societății românești în secolul al XVI-lea și în primele decenii ale celui următor. Foarte numeroase, atît ca unități lexi-

[41] Vezi, pentru detalii, Gh. Chivu, în TR, p. 199—200 ; I. Rizescu, *op. cit.*, p. 118.

[42] Vezi, mai sus, nota 37.

[43] Dintre pravilele ce descind din versiunea prescurtată a nomocanonului (CPrav., Prav. 1581, Prav. 1610, Prav. I, CN, FG), versiunea copiată în *Codex Neagoeanus* este singura care are numerotate marginal paragrafele.

[44] Vezi Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 86—160 ; cf. Francisk Páll, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI — XV)*, în DIR, II, *Introducere*, p. 277—313. Pentru caracteristicile de structură ale documentelor românești din secolul al XVI-lea, vezi Al. Mareș, în DÎ, p. 35—47 ; cf. Coteanu, SE, p. 149.

[45] Sancțiunea spirituală, constînd în amenințarea cu pedeapsa dumnezeiască în caz de nerespectare a obiectului actului, apare în documente a căror perioadă de valabilitate trebuie să se extindă, potrivit dorinței emitentului, și dincolo de limitele vieții sale.

[46] Să se compare în acest sens documentul emis în Țara Românească la 12 ianuarie 1614 (DIR, XVII, B, II, 236) cu acela datat 31 iulie același an (DIR, XVII, B, II, 238) și, mai ales, actul scris de Duma, diac în cancelaria lui Gaspar-voievod, în 18 iulie 1620 (DIR, XVII, A, IV, 489), cu cel întocmit de Pătrașco, diac în cancelaria lui Radu-voievod, pe data de 25 noiembrie 1623 (DIR, XVII, A, V, 248).

[47] Vezi și Coteanu, SE, p. 147—148.

cale, cît şi ca frecvenţă, aceste cuvinte, folosite de regulă în documentele oficiale şi mult mai puţin în pravile, denumesc :

a) instanţele de judecată şi membrii acestora : *divan* (1612, DIR, XVII, B, II, 47 ; 1624, DIR, XVII, A, V, 260), *judecată* (CPrav., 11^{v} ; 1627, DRH, B, XXI, 446), *svat* (1619, DIR, XVII, A, IV, 349) ; *judecător* (1627, DRH, B, XXI, 446), *tocmitor* „membru al unei instanţe de judecată" (EPrav., 513) etc. ;

b) diverse acţiuni cu caracter juridic : *acolisi* „a urmări (pe cineva)" (Prav. 1581, 245^{v}), *arăta* (~ *de faţă* „a dovedi", EPrav, 485), *căuta* „a cerceta" (1600, DÎ, 137), *da* (~ *le(a)ge* „a hotări", ⟨1602⟩, DIR, XVII, B, I, 53 ; 1624, DIR, XVII, A, V, 260), *face* (~ *mărturie* „a mărturisi", 1620, DIR, XVII, A, IV, 429 ; ~ *val* „a şicana", 1612, DIR, XVII, B, II, 55 ; DIR, XVII, A, IV, 281), *întări* (un act) (1620, DIR, XVII, A, IV, 481 ; 1630, DRH, B, XXIII, 233), *judeca* (1626, DRH, B, XXI, 87 ; cf. *giudeca* Prav. 1581, 277^{v}), *jura* (CPrav., 10^{v} ; ⟨1600⟩, DÎ, 138 ; 1610, DIR, XVII, B, I, 480), *mărturisi* (CPrav., 4^{r} ; Prav. 1581, 239^{r} ; 1624, DIR XVII, A, V, 260), *pîrî* (⟨ 1602⟩, DIR, XVII, B, I, 53 ; 1604, DIR, XVII, A, I, 135), *rămîne* (~ *de/din le(a)ge*, ~ *înaintea domnului* sau ~ *de judecată* 1604, DIR, XVII, A, I, 135 ; 1627, DRH, B, XXI, 446), *sta* (~ *de faţă*, „a se înfăţişa într-o instanţă" 1620, DIR, XVII, A, IV, 429 ; 1622, DIR, XVII, B, IV, 79) etc. ;

c) textele de lege şi actele întocmite pe baza lor : *le(a)ge* (Prav. 1581, 221^{v} ; 1604, DIR, XVII, A, I, 135 ; 1631, DRH, B, XXIII, 408), *pravilă* (CPrav., 7^{r} ; Prav. 1581, 206^{r} ; Prav. 1610 ; Prav. I, 22^{r} ; CN, 136^{v} ; FG ; 1631, DRH, B, XXIII, 408), *scriptură* (Prav. 1581, 217^{r} ; Prav. I, 21^{v} ; CN, 136^{v}) ; *carte* (Prav. 1581, 217^{r} ; ⟨1601⟩, DIR, XVII, B, I, 4 ; 1616, DIR, XVII, A, IV, 53)[48], *d(i)res* (1619, DIR, XVII, A, IV, 349 ; 1627, DRH, B, XXI, 458), *hrisov* (1623, DIR, XVII, B, IV, 261 ; 1628, DRH, B, XXII, 6), *răvaş* (⟨1600⟩, DÎ, 137 ; ⟨1602⟩, DIR, XVII, B, I, 53), *uric* (1617, DIR, XVII, A, IV, 210), *zapis* (1622, DIR, XVII, A, V, 136 ; 1632, DRH, B, XXIII, 653) etc. :

d) pedepsele dictate în cazul nerespectării hotărîrilor luate de instanţele de judecată : *certare* (Prav. 1581, 239^{v} ; EPrav., 489), *ciobote* „taxă pentru deplasarea unui martor la o instanţă de judecată" (1587, DÎ, 161), *herîie* „taxă fixată pentru reluarea unui proces" (1618, DIR, XVII, A, IV, 269 ; cf. *fierîie* 1604, DIR, XVII, A, I, 135), *închinăciune* (CPrav., 7^{r} ; cf. *închinătură* Prav. 1581, 245^{v}), *pocaanie* (CPrav., 1^{r} ; Prav. 1581, 210^{r}), *post* (CPrav., 10^{r} ; Prav. 1581, 207^{v}), *strînsură* „constrîngere" (Prav. 1581, 216^{v}), *treapăd* „taxă percepută de la cei ce nu se prezentau de bunăvoie la procese" (1622, DIR, XVII, B, IV, 71 · 1627, DRH, B, XXI, 378) etc.

Documentelor oficiale le sînt specifice cuvintele referitoare la **relaţiile sociale** ale epocii privite din perspectiva administraţiei de stat :

a) statutul social al inculpaţilor : *birnic* (1627, DRH, B, XXI, 458), *rob* (1626, DRH, B, XXI, 177), *rumân* (⟨1602⟩, DIR, B, XVII, I, 53 ; 1626, DRH, B, XXI, 177), *rumânie* (1627, DRH, B, XXI, 458), *vecin* (1619, DIR, XVII, A, IV, 313) etc. ;

[48] În documentele şi pravilele cercetate sînt utilizate sintagme specializate pentru a denumi diferite tipuri de acte : *carte de iertăciune* (1632, DRH, B, XXIII, 637), *carte de mînă dată* (EPrav., 490), *carte de milă* (1633, DRH, B, XXIV, 47), *carte de pîră* (1633, DRH, B, XXIV, 8), *carte de răpaos* (1632, DRH, B, XXIII, 622), *carte de tocmală* (Prav. 1581, 217^{r}), *carte înşelătoare* „act fals" (1617, DIR, XVII, B, III, 132)

b) obligaţiile lor faţă de administraţie : *bir* (⟨1610⟩, DIR, XVII, B, I, 452 ; 1626, DRH, B, XXI, 87), *dajde* (1612, DIR, XVII, B, II, 43 ; 1620, DIR, XVII, A, IV, 429 ; EPrav., 539), *dijmă* (1612, DIR, XVII, B, II, 43), *gloabă* (1618, DIR, XVII, A, IV, 290 ; 1626, DRH, B, XXI, 34), *gorştină* (1617, DIR, XVII, A, IV, 207 ; 1626, DRH, B, XXI, 5), *podvoadă* (1617, DIR, XVII, A, IV, 207 ; 1632, DRH, B, XXIII, 637), *vamă* (⟨1602⟩, DIR, XVII, B, I, 55 ; 1617, DIR, XVII, A, IV, 210) etc. ;

c) funcţionarii publici : *birar* (1616, DIR, XVII, B, III, 66), *dăbilar* (1612, DIR, XVII, A, III, 59), *dijmar* (1630, DRH, B, XXIII, 268), *globnic* (1617, DIR, XVII, A, IV, 208), *gorştenar* (1633, DRH, B, XXIV, 130), *hotarnic* (1620, DIR, XVII, A, IV, 481), *podvodar* (1622, DIR, XVII, A, V, 119), *vameş* (1607, DIR, XVII, B, I, 255) etc.

În aceeaşi sferă terminologică intră de asemenea termenii, mult mai puţin frecvenţi care desemnează **relaţii economice** existente între membrii aceleiaşi colectivităţi : *arvuni* (1628, DRH, B, XXII, 334), *cumpăra* (1617, DIR, XVII, B, III, 98 ; 1628, DRH, B, XXII, 93), *opri* „a lua în posesie" (⟨1601⟩, DIR, XVII, B, I, 4), *precupi* (1631, DRH, B, XXIII, 406), *vinde* (1631, DRH, B, XXIII, 406) etc.

Terminologia referitoare la **familie** şi la **gradele de rudenie** cuprinde cuvinte de provenienţă populară utilizate în primul rînd în pravile, dar înregistrate şi în documentele scrise de diecii cancelariilor domneşti : *rudă* (Prav. 1581, 263^{v}), *rudenie* (1615, DIR, XVII, B, II, 382), *semenţie* (Prav. 1581, 216^{r} ; 1604, DIR, XVII, A, I, 135), *spiţă* (Prav. 1581, 220^{v}), *stepenă* (Prav. 1581, 226^{v}) ; *bărbat* „soţ" (general), *fată* „fiică" (general), *fecior* „fiu" (general) [49], *frate* (general), *ginere* (general), *moaşă* „bunică" (Prav. 1581, 242^{v} ; 1628, DRH, B, XXII, 342), *moş* „bunic" (Prav. 1581, 220^{r} : 1622, DIR, XVII, B, IV, 160), *muiare* „soţie" (CPrav., 2^{r} ; Prav. 1581, 226^{r} ; Prav. I, 9^{r} ; 1618, DIR, XVII, B, III, 182 ; CN, 129^{v} ; cf. *femeie* 1622, DIR, XVII, A, V, 108 etc.), *mumă* (CPrav., 4^{r} ; Prav. 1610 ; 1615, DIR, XVII, B, II, 385 ; CN, 133^{v}) *părinte* (CPrav., 10^{v} ; Prav. 1581, 252^{v} ; Prav. I, 12^{r} ; 1616, DIR, XVII, B, III, 35), *soră* (general), *tată* (general) etc.

Termenii care indică anumite **culpe** ce vin în contradicţie cu normele moralei creştine apar, cu foarte rare excepţii, numai în pravile, faptul fiind pe deplin justificat prin conţinutul acestor scrieri : *beţie* (CPrav., 9^{v} ; Prav. 1581, 207^{v}), *clevetă* (Prav. 1581, 237^{r}), *curvie* (Prav. 1581, 205^{v} ; Prav. I, 20^{v} ; CN, 130^{v} ; EPrav., 485), *păcate sodomleneşti* (CN, 135^{v}) ; *bate* (CPrav., 4^{r} ; Prav. 1581, 239^{r}), *curvi* (CPrav., 2^{r} ; Prav. 1581, 260^{r} ; Prav. 1610 ; Prav. I, 22^{r} ; CN, 132^{v}), *fura* (CPrav., 7^{r} ; Prav. 1581, 207^{r} ; Prav. I, 13^{r} ; 1615, DIR, XVII, B, II, 385 ; CN, 135^{v}), *înşela* (CPrav., 10^{r} ; Prav. 1581, 206^{r} ; CN, 134^{r}), *omorî* (CPrav., 9^{r} ; Prav. 1581, 205^{v} ; 1631, DRH, B, XXIII, 408), *spurca* (CPrav., 8^{v} ; Prav. 1581, 228^{v} ; Prav. I, 15^{v} ; CN, 131^{v}), *ucide* („a lovi" (CPrav., 4^{v} ; CN, 128^{v} ; „a omorî" Prav. 1581, 204^{v}) etc.

Seriile sinonimice ce coexistă în cadrul tuturor textelor cercetate sau diferenţiază pravilele de documentele oficiale sînt, după cum se poate ob-

[49] În *Pravila ritorului Lucaci* se face distincţie între *fecior (al său)* „fiu legitim" (259^{r}), *cópil* „bastard" (259^{v}) şi *întunecat* „copil cu părinţi necunoscuţi" (259^{v}). Termenii apar cu accepţii aproape identice în *Pravila lui Eustratie logofătul* : *fecior de trupul său* „fiu legitim" (473), *fecior de fealiul lui* „fiu nelegitim făcut cu o ţiitoare ştiută" (473), *cópil* „fiu nelegitim cu tată necunoscut de lume" (474), *fiul întunearecului* „fiu nelegitim cu tată necunoscut nici de mamă" (474). Pentru ultima pravilă, vezi detalii la I. Rizescu, *Consideraţii filologice şi lexicale asupra* **Pravilei lui Eustratie logofătul (Pravila aleasă)**, în *Studii de limbă literară şi filologie*, [1], Bucureşti, 1969, p. 304—305.

serva ușor din exemplele anterioare, destul de numeroase, iar sintagmele utilizate pentru redarea unor noțiuni juridice nu asigură totdeauna univocitatea și claritatea necesară. Chiar în aceste condiții, deși nu furnizează material pentru o terminologie științifică, domeniile lexicale prezentate formează fără îndoială un vocabular de specialitate. El are drept componentă de bază cuvinte cel mai adesea uzuale [50] (aparținînd uneori chiar vorbirii familiale) [51], care, folosite cu o frecvență ridicată sau cu accepțiuni speciale, se transformă în termeni caracteristici pentru scrierile juridice și administrative. Componenta cultă a vocabularului juridico-administrativ, formată din împrumuturi sau calcuri din slavonă [52] și întîlnită în primul rînd în pravilele bisericești, are, în perioada 1532—1640, o pondere mai scăzută.

Conchizînd, constatăm că textele juridice și administrative redactate între 1532 și 1640 au numeroase trăsături lingvistice comune ce le diferențiază de celelalte scrieri provenite din epocă [53].

La nivelul morfologiei iese în evidență utilizarea foarte frecventă a indicativului viitor și a conjunctivului, a reflexivului pasiv (în cadrul căruia indicativul prezent tinde să se generalizeze), a pronumelui reflexiv în acuzativ (*se*) și a pronumelor relative *cel(a) ce*, *ce* și *cine*, a adverbelor *anume* și *adică* și a conjuncției, respectiv a locuțiunii conjuncționale *deci*, *derept(u) ace(a)ea*. Dintre particularitățile sintactice se remarcă frecvența ridicată a subiectelor (incluziunea și elipsa fiind de regulă evitate), a subiectivelor (substituite uneori de atributive) și a condiționalelor, toate într-o frază de regulă enunțiativă, avînd o structură firească, simplă, cu puține subordonate. Topica este dependentă de specificul comunicării juridice, datorită căruia structura tip a frazei utilizate în scrierile cercetate este subiectivă + condițională (sau temporală) + principală.

O terminologie specifică desemnează relații juridice, grade de rudenie și noțiuni juridice legate de familie, vicii și acțiuni ce constituie infracțiuni morale.

Unite prin aceste particularități, suficiente pentru a delimita un stil juridico-administrativ al limbii române literare vechi, scrierile juridice și documentele oficiale redactate între 1532—1640 se diferențiază totuși prin cîteva elemente, dintre care organizarea conținutului (paragrafele și capitolele în pravile, respectiv, formularul actelor de cancelarie) se impune în primul rînd atenției. Limba documentelor oficiale conține apoi o serie de caracteristici (utilizarea frecventă a formelor verbale și pronominale de persoana I și a II-a, prezența vocativului, a imperativului și a propozițiilor interogative directe) care probează caracterul lor subiectiv, opuse aceluia obiectiv, impersonal al pravilelor.

ABREVIERI [54]

CPrav.	Coresi, *Pravila*, [Brașov, 1560 — 1562].
DIR	*Documente privind istoria României, veacul XVII, A. Moldova*, vol. I — V, [București], 1952 — 1957, *B. Țara Românească*, vol. I — IV, [București], 1951 — 1954.
DÎ	*Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, 1979.

[50] Vezi și Gheție, ILRL, p. 98.

[51] Avem în vedere termeni ca *a îmbla (cu cineva)* (CPrav., 4^r, 4^v) sau *a d(z)ăcea (cu cineva)* (CPrav., 3^r, 5^v; Prav. 1581, 228^r, 229^v, 230^r), a căror accepție este „a avea relații sexuale interzise de biserică ; a curvi".

[52] Vezi pentru detalii I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, p. 124—126, 131—134 ; idem, *Aspecte ale lexicului* **Pravilei de ispravă oamenilor**, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 131.

[53] Vezi și Coteanu, SE, p. 149.

[54] Pentru abrevierile *CN*, *Coteanu, SE* și *Gheție, ILRL*, vezi LR, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 519.

DRH	*Documenta Romaniae historica*, B. Țara Românească, XXI — XXIV, București, 1965 — 1974.
EPrav.	Eustratie logofătul, *Pravila aleasă*, 1632 (BAR Cluj-Napoca, fondul Blaj, ms. rom. 41).
FG	*Fragmentul Ghibănescu* (ediție Gh. Ghibănescu, în „Teodor Codrescu", I, 1915, nr. 3, p. 43—44).
Prav. 1581	Lucaci, *Pravila*, Putna, 1581 (BAR, ms. sl. 692).
Prav. 1610	Toader, *Pravila*, Ripa de Jos, 1610 (ediție Al. Rosetti, în „Grai și suflet", I, fasc. 2, 1924, p. 232).
Prav. I	*Pravila de ispravă oamenilor* (BAR, ms. rom. 5211).
TR	*Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, 1982.

Iunie 1985

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

COPIȘTII *PSALTIRII SCHEIENE*

ION GHEȚIE

Cel mai vechi cercetător al *Psaltirii Scheiene* și, totodată, întîiul ei editor, I. Bianu, a observat în paginile introductive ale ediției din 1889 că „după forma scrisorii volumul se împarte în două părți : coalele 1 — 12 sunt scrise în același mod și de aceeași mînă ; în coalele următoare 13 — 33 scrisoarea este puțin mai măruntă și în cîtva mai subțire decît în cele precedente, așa încît par a fi scrise ori de altă mînă, ori de aceeași, dar după o întrerupere cam îndelungată. Deosebirile acestea sunt atît în scrisoare, cît și în ortografie și chiar în limbă" [1]. Să notăm că, în numerotarea modernă a manuscrisului, colile 1 — 12 corespund paginilor 1 — 196, iar colile 13—33 paginilor 197—530.

Doisprezece ani mai tîrziu, supunînd manuscrisul unui examen amănunțit, I. - A. Candrea a ajuns la „convingerea absolută că *Psaltirea Scheiană* este o transcriere făcută nu de unul, ci de doi copiști" [2]. Aceștia, numiți copiștii **A** și **B**, au scris paginile 1 — 196, respectiv 197—530 ale textului.

Punctul acesta de vedere a fost pus sub semnul întrebării de Al. Procopovici, care, oprindu-se în trecere asupra chestiunii, a crezut că are dreptul să susțină existența a trei persoane cărora le poate fi atribuită copierea textului. Una (numită **E**) a transcris paginile 1—20, a doua (**KL**) paginile 20—196, în timp ce a treia (**OI**) a avut în sarcină copierea paginilor 197—530 [3].

Reeditînd textul *Psaltirii Scheiene* în 1916, I. -A. Candrea și-a însușit părerea lui Procopovici, fără însă a-l cita. „La prima vedere", arată el, „se constată trei părți bine distincte, diferind mult între ele, atît în ce privește scrisoarea, cît și din punctul de vedere al limbii. Primul copist, pe care-l vom însemna cu **A**, se vede că a prescris paginile 1 — 19, oprindu-se la r. 9 la cuvîntul чєрю. Alt copist, pe care-l designăm prin **B**, a continuat scrisul pînă în josul paginei 196. Al treilea copist, pe care-l vom numi **C**, scrie de aci înainte restul textului" [4].

Argumentele produse de Candrea în favoarea ipotezei sale au convins pe toată lumea, așa încît opinia potrivit căreia *Psaltirea Scheiană* a fost „prescrisă" de trei copiști a devenit un loc comun în filologia și istoria literară românească.

[1] *Psaltirea Scheiană (1482)*. Tomul I. Textul în fascimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577), București, 1889, p. XII.

[2] *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, în „Noua Revistă Română", III, 1901, nr. 36, p. 537.

[3] *Despre nazalizare și rotacism*, în AAR, seria II, Mem. secț. lit., 1907—1908, p. 293.

[4] *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. Edițiune critică de I. -A. Candrea București, 1916, vol. I, p. XXVIII.

Pentru a-şi demonstra afirmaţiile, autorul a stăruit mai întîi asupra copistului **A**, enumerînd unele particularităţi grafice, ortografice şi lingvistice caracteristice primelor 19 pagini ale textului [5]. În loc de a continua în acelaşi fel, ocupîndu-se pe rînd de copiştii **B** şi **C**, Candrea examinează comparativ trăsăturile lor particulare, cu scopul mărturisit de „a scoate mai bine în evidenţă deosebirile ce caracterizează pe aceşti doi copişti". Desigur, examenul comparativ este binevenit şi chiar necesar, cu observaţia că el trebuia extins şi asupra copistului **A**. Este de neînţeles motivul pentru care au fost adoptate două căi de investigaţie în încercarea de a pune în lumină individualitatea celor trei presupuşi copişti.

În demonstraţia sa, I.-A. Candrea a pus un mai mare accent asupra particularităţilor ortografice şi lingvistice decît asupra „scrisorii" celor trei copişti, adică asupra modului aparte de a reda anumite litere sau semne specifice, precum şi asupra manierei de a dispune în pagină sau pe rînduri textul ce urma a fi transcris. În principiu, particularităţile ortografice şi lingvistice dintr-un text copiat pot fi atribuite, în egală măsură, originalului sau scribului. Sînt necesare cercetări îndelungi şi dificile, nu întotdeauna fructuoase (pe care I.-A. Candrea nu le-a efectuat), pentru a stabili

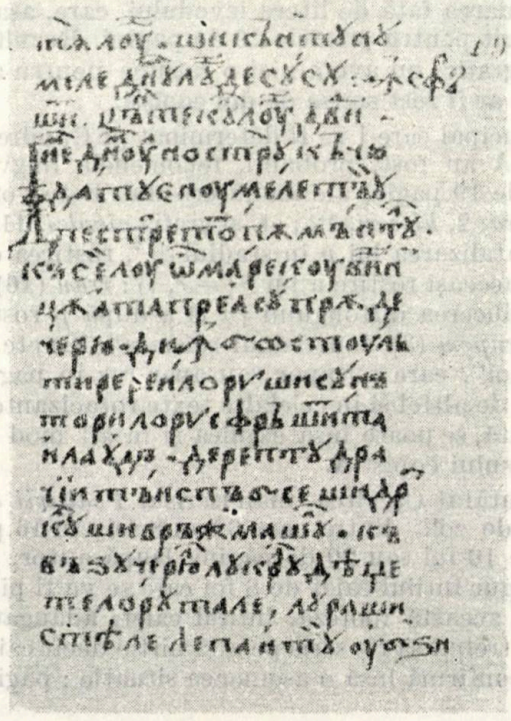

cui aparţine cutare soluţie ortografică sau trăsătură lingvistică caracteristică. În schimb, grafia propriu-zisă reflectă întotdeauna, cel puţin într-un procent ridicat, dacă nu în totalitate, deprinderile individuale de a scrie

[5] *Ibidem*, p. XXIX–XXXIII.

ale celui ce copiază textul. Tocmai de aceea, în încercarea de a delimita numărul copiștilor unui text, accentul hotărîtor trebuie să cadă asupra depistării acestor deprinderi grafice.

După aceste cîteva precizări preliminare, vom atrage atenția asupra faptului că din punct de vedere grafic nu se observă nici o discontinuitate între felul în care este scris textul *Psaltirii Scheiene* pînă la pagina 19 și de aici înainte. Alăturăm spre edificare facsimilul paginii 19 spre a se putea vedea că aceeași mînă a scris atît primele 8 rînduri (plus cuvîntul *ceriu* de pe rîndul 9), cît și următoarele 9. E, desigur, o constatare empirică, care trebuie întemeiată pe argumente de ordin material, alese din rîndul detaliilor de grafie oferite de manuscrisul psaltirii. Pentru ca rezultatul observațiilor noastre să devină cît mai convingător, am inclus în tabelul comparativ întocmit de Candrea privitor la particularitățile grafice ale copiștilor **B** și **C** și trăsăturile individuale ale „scrisorii" copistului **A**. În marea majoritatea a cazurilor, e vorba de constatări făcute chiar de Candrea (p. XVI și XXIX — XXX), care și-ar fi modificat, poate, concluziile, dacă ar fi întreprins el însuși operația efectuată în rîndurile de față[6].

După cum se observă cu ușurință, scrisul copistului A este identic sau foarte asemănător cu scrisul copistului B în 14 din 15 situații avute în vedere, opunîndu-se manierei de a scrie a copistului C. Faptul că în primele 19 pagini nu am întîlnit ligatura ƴ poate fi ceva accidental, explicabil, eventual, prin conformarea față de litera izvodului, care, așa cum vom vedea, pare a fi fost diferit pentru primele 20 de pagini. Rezultă, așadar, că, din punct de vedere grafic, nu avem nici o rațiune pentru a admite că colile 1—12 (p. 1—196) ar fi fost scrise de doi copiști.

Motivul principal care-l va fi determinat pe Candrea să susțină existența copistului **A** au fost, probabil, fenomenele lingvistice particulare întîlnite în primele 19 pagini ale manuscrisului. Este vorba de palatalizarea labialei *f (hi-va*, 2, *hi-veri*, 12 ; cf. și grafia *cierdzi*, 11, în care e posibil să se reflecte palatalizarea lui *p* în stadiul *č*) [7], rostirea dură a lui *ș* (+*e*) în *se șălară* (11), aceeași rostire a lui *r* (+ *e*, *i*) : *rrău* (16), *rrăul* (17), *rrîde* (4), *urrît* (11), reducerea diftongului *ea* la *a* după *p* rostit dur : *rrăpască* (15), *mp* > *p* în *rrupem* (3), fonetismul *mărmînt* (12) etc. Avem a face cu fenomene mai „noi", care nu apar sau apar rar în paginile 20—530 ale manuscrisului, ca de altfel și în celelalte texte rotacizante. Situația acesta, mai puțin obișnuită, se poate însă explica și în alt mod decît punîndu-le în seama presupusului copist **A**.

Așa cum a arătat Candrea, manuscrisul *Psaltirii Scheiene* cuprinde un număr de 33 de coli, dintre care 32 au 8 foi sau 16 pagini. iar una (*și anume întîia*) are 10 foi sau 20 de pagini. După autor, „aceste prime 10 foi înlocuiesc desigur întîiul caiet de 8 foi care se va fi pierdut sau deteriorat" [8]. Acceptînd această ipoteză, întîiul caiet, adăugat ulterior copierii manuscrisului, ar trebui să fie scris pe altă hîrtie decît caietele 2—33. Examenul hîrtiei nu confirmă însă o asemenea situație : paginile 1 — 498 sînt

[6] Am inclus în tabel observațiile privitoare la înălțimea textului și la forma slovei ρ.

[7] Vezi articolul nostru *Două fonetisme regionale în* **Codicele Voronețean** *și în* **Psaltirea Scheiană**, în SCL, XXIX, 1978, nr. 5, p. 544—545 ; cf. A. Avram, *Cu privire la cronologia transformării în africate a oclusivelor (pre)palatale în graiurile dacoromâne*, în SCL, XXX, 1979, nr. 3, p. 200—201.

[8] *Op. cit.*, p. XV.

Copistul A	Copistul B	Copistul C
Paginile au 17 rînduri	Paginile au 17 rînduri	Paginile au 16 rînduri
Signatura e pusă la mijlocul paginii	Signatura e pusă la mijlocul paginii	Signatura e pusă la marginea din afară a paginii
Începutul colilor e indicat prin semnul ⊣	Începutul colilor e indicat prin semnul ⊣	Începutul colilor e indicat prin semnul +
Literele au înălțimea de 3-3,5mm	Literele au înălțimea de 3 mm	Literele sînt mai mărunte
Distanța între rînduri e de 4 mm	Distanța între rînduri e de 4 mm	Distanța între rînduri e de 5 mm
15-16 litere pe rînd, rar 17-18	15-16 litere pe rînd, rar 17-18	19-23 litere pe rînd
Literele inițiale au 8-24 mm	Literele inițiale au 8-24 mm	Literele inițiale au 20-51 mm
Înălțimea textului e de 112 mm	Înălțimea textului e de 112 mm	Înălțimea textului e de 113-114 mm
Litera ѧ are uneori forma ѧ	Litera ѧ are uneori* forma ѧ	Litera ѧ are rareori forma ѧ
Litera ѫ are forma ѫ	Litera ѫ are forma ѫ	Litera ѫ are linia de mijloc foarte scurtă
Litera ѵ are uneori forma ѵ	Litera ѵ are adesea forma ѵ	Litera ѵ are foarte rar forma ѵ
Grupul tr e redat uneori prin ѣ	Grupul tr e redat adesea prin ѣ	Grupul tr e foarte rar redat prin ѣ
Grupul ѧѵ nu e redat prin ѧ	Grupul ѧѵ e redat adesea prin ѧ	Grupul ѧѵ e redat foarte rar prin ѧ
Litera ѳ apare corect folosită	Litera ѳ apare corect folosită	Litera ѳ apare adesea greșit folosită
Litera ⲣ are în ultimul rînd forma ⲣ	Litera ⲣ are în ultimul rînd forma ⲣ	Litera ⲣ nu are în ultimul rînd forma ⲣ

* Candrea (*op. cit.*, p. XXXIII) afirmă, greșit, că slova ѧ ar avea „în cele mai multe cazuri, liniuța din dreapta prelungită în jos în formă de cîrlig cu vîrful spre stînga".

scrise, în perioada 1573—1578, pe aceeași hîrtie de proveniență silezianǎ (fabricată la Schweidnitz și avînd drept filigran *mistreţul*) [9]. În treacăt fie spus, ipoteza lui Candrea pune sub semnul întrebării propria sa teorie despre existența unui copist A. Adăugîndu-se cele 10 file după un timp oarecare (probabil mai îndelungat) în fruntea manuscrisului lacunar, e greu de explicat de ce a fost nevoie pentru copierea a 10 file de doi scribi, al doilea, care a transcris numai o pagină și jumătate, fiind identic cu persoana căreia îi datorăm copierea cu ani în urmă a paginilor 21—196.

După părerea noastră, izvodului după care s-a copiat *Psaltirea Scheiană* îi lipsea începutul. Acesta a fost transcris, îndată după copierea paginilor 21—196 (sau, eventual, chiar în timpul copierii), de primul dintre scribi, după un alt manuscris al psalmilor, reproducînd aceeași versiune, dar prezentînd o serie de particularităţi lingvistice și ortografice, diferite de cele caracteristice izvodului principal. Copistul le-a reprodus întocmai, repartizînd textul pe 10 file, pentru a face legătură cu restul manuscrisului. Atitudinea sa nu trebuie să ne surprindă : în epoca veche, un copist bun era acela care respecta aidoma litera textelor încredinţate lui spre reproducere, ferindu-se de a opera modificări.

La capătul cercetării noastre, sperăm să fi produs suficiente probe pentru a putea afirma că *Psaltirea Scheiană* a fost transcrisă de doi copiști : copistul **A**, care a scris primele 12 caiete (paginile 1—196) și copistul **B**, căruia i-au revenit caietele 13—33 (paginile 197—530). Este, de fapt, opinia lui I. Bianu, acceptată, în 1901, și de I.-A. Candrea.

Septembrie 1985

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret 12

[9] Vezi Al. Mareș, *Datarea* **Psaltirilor Scheiană și Voroneţeană**, în LR, XXXIII, 1984, nr. 3, p. 192.

CEL MAI VECHI RAPORT DIPLOMATIC CIFRAT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

AL. MAREȘ

1. Sub cota Foto doc. VI/57 se păstrează la Biblioteca Academiei R. S. România două reproduceri negative corespunzătoare porţiunilor recto şi verso ale unei file scrise în cifru cu litere chirilice (vezi fig. 1 şi 2). Însemnarea cu cerneală neagră existentă pe spatele reproducerilor ne dezvăluie locul de păstrare a filei originale şi împrejurările în care reproducerile respective au ajuns în posesia Bibliotecii Academiei : „Din Arhivele Ungariei. Dăr (= Dăruite, n.n.) de D-l Andrei Veress". Inventarul de fotocopii al aceleiaşi biblioteci (vol. I) conţine pe lîngă acest amănunt şi indicaţiile : „(1711)? O scrisoare cifrată." Fără a se fi reuşit decriptarea cifrului, data 1711 (?) s-a atribuit, probabil, pe considerentul că într-un document din aceeaşi arhivă, a cărui fotocopie a fost de asemenea donată Academiei de Andrei Veress (Foto doc. VI/56), se fac referiri la conflictul ruso-turc din anul 1711 [1]. Cum acesta din urmă conţine o indicaţie contemporană că este o copie „scoasă dupe ţifră", deci după un original cifrat, s-a presupus că şi primul document ar putea proveni din acelaşi an.

Din informaţiile pe care le deţinem rezultă că cuprinsul documentului a rămas necunoscut, întrucît nu s-a reuşit decriptarea cifrului.

2. Cercetînd îndeaproape cele două reproduceri, am reuşit fără dificultate să restabilim cheia acestui cifru [2] :

[а́ = ї]	а̄ = р
в́ = к	в̄ = с
ѓ = л	г̄ = т
д́ = м	д̄ = ȣ
є́ = н	є̄ = ф
[ѕ́ = ѯ]	ѕ̄ = х
з́ = о	[з̄ = ѱ]
и́ = п	[ӣ = ѡ]
ѳ́ = ч	ѳ̄ = ц

După cum se observă, pentru cifrare s-a recurs la nouă slove şi anume la cele a căror valoare cifrică corespunde şirului numeric de la 1 la 9.

[1] Este un raport diplomatic, scris cu litere chirilice, adresat, după toate probabilităţile, lui Constantin Brîncoveanu.

[2] Între paranteze drepte am inclus relaţiile care nu apar întrebuinţate în text, dar a căror existenţă o deducem din simetria sistemului.

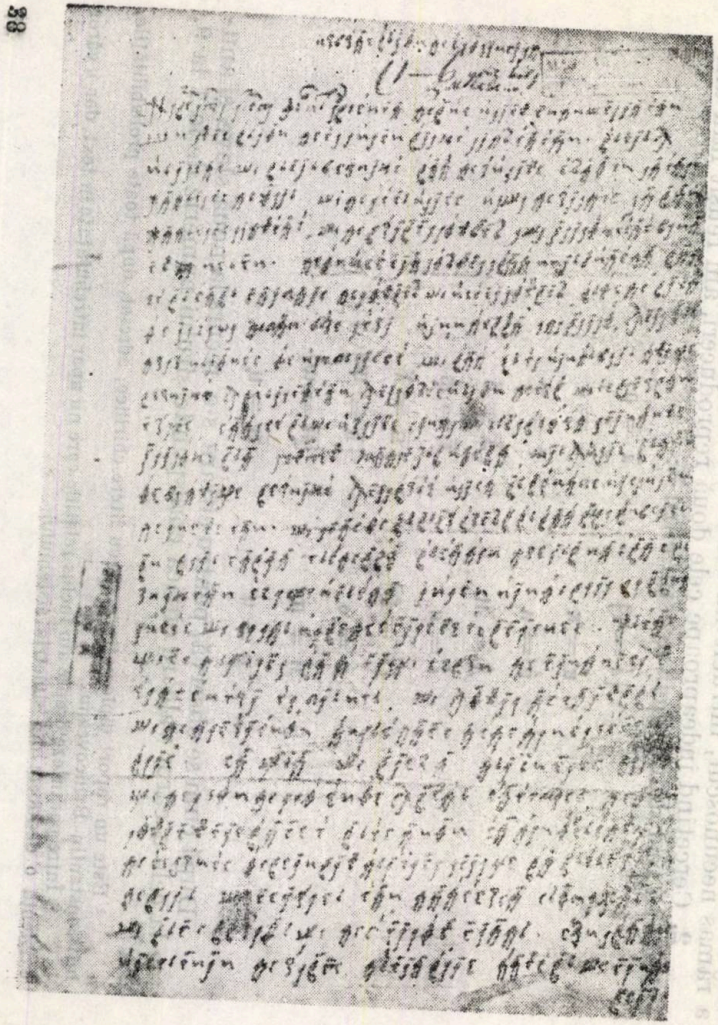

Fig. 1

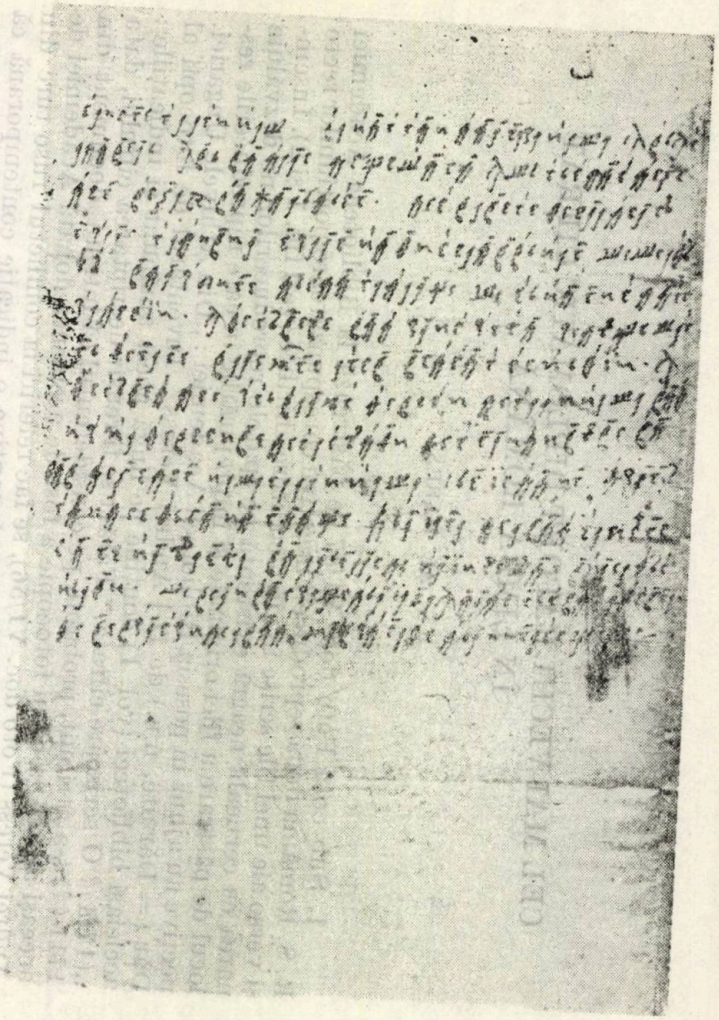

Fig. 2

Aceste nouă slove au fost împărţite în două serii, diferenţiate una de cealaltă prin semnul care le surmontează :′ (accent), respectiv, — (bară). Astfel, slovele surmontate de accent corespund slovelor a căror valoare numerică aparţine zecilor : а́ (1) = ї (10), в́ (2) = к (20) etc., iar slovele surmontate de bară corespund slovelor a căror valoare numerică aparţine sutelor : а̄ (1) = р (100), в̄(2) = с (200) etc. Se criptografiază, prin urmare, numai 18 slove, cele a căror valoare numerică corespunde zecilor şi sutelor, restul slovelor chirilice (cele cu valori numerice corespunzătoare unităţilor : а, в, г etc., precum şi cele lipsite de valoare numerică : ъ, ь, ш, щ, ѣ etc.) rămînînd neschimbate. Sistemul este original, nemaifiind atestat în textele criptate de români sau de slavi, şi se bazează pe o substituţie simplă şi, totodată, parţială.

În redactarea mesajului, cifrul a fost aplicat corect, extrem de rare fiind greşelile de cifrare (vezi notele la transcrierea textului). Ceva mai numeroase sînt omisiunile unor slove. Primele cuvinte ale mesajului *(N-avem alta a semna fără cît au)* nu sînt cifrate.

3. Prezentăm în continuare transcrierea textului rezultat în urma decriptării [3] :

Izvo⟨d⟩ul cărţi⟨i⟩ de la Ţarigrad. 1r

N-avem alta a semna fără cît au venitu desp⟨r⟩e partea Timişfarului şi alte cărţi de la Apafi, craiul Ardealului, către împăratul şi către veziriul, cum de o parte neamţii au luat jumătate de ţară şi de altă parte paşa de Oradie au supus jumătate Ardealul. Şi de vor sta aceastea aşa haraciul nu-l va putea plăti. Deci, pentru aceasta acum ii răspundu cum el să nu să turbure de aceastea şi pentr-aceastea, căce, de [4] vrem⟨e⟩ ce raiaoa de bună voie a lor priimescu a da haraci într-amîndoao părţile, ce pag⟨u⟩bă are el. Şi cum că la primăvară mearge veziriul împăratului într-aceale părţi de loc şi le va tocmi toate, numa el să-şi poarte grija şi să facă mod a trimite haraciul său. Aceastea i-au dat răspunsu. Iară îm pare că după ce va mearge veziriul [5] într-acolo pare-m să schimbe pre Apafi de apele lui. Şi atunce să să socotească [6] cum să va chivernisi, care lucru gîndescu că numai den răspunsul veziriului neaşteptîndu Apafi primăvara va schim⟨ba⟩ apele şi va adăpa-se dentr-altele streine. Jăluieşte-te, Măria ta, cum tragi nevoi de trimiterea oamenilor la Brăilă şi în Ţeara Ungurească şi de datornici mirîndu-te : unde mai nainte şi care ? Eu ştiu şi crezu Mării⟨i⟩ tale, dară ceşti de aici [7] nice în seamă nu te bagă. Dece aceastea trecute [8] să le uiţi, numai ce gîndeaşte de nevoile ce veri vrea, Măria ta, a trage cu călătoriia de vară şi te roagă lui Dumnezeu să-ţi ajute şi să te scoaţă şi dentr-acea trudă. Noi acum aici pregătiri de oaste dentru care mul⟨t⟩e să şi trimiseră / 1v
nainte la Ali-Paş⟨a⟩. Capul lui Murtaza-Paşa încă îl aduseră, însă cu mare meşteşugu înşălîndu-l Mehemet-Chehaia cu jurămînt. Den vasele ce era mergătoare la Misir foarte⟨e⟩ puţine au scăpat şi şi acealea sdrobite dîndu la margi (?) şi năpu⟨s⟩tindu-le oamenii. Înţelease-se cum Zrinoglu zideaş-

[3] Normele sînt cele utilizate la transcrierea interpretativ-fonetică a textelor reproduse în alfabet chirilic. Literele suprascrise au fost coborîte în rînd. Între⟨ ⟩am marcat omisiunile de slove.

[4] Scris : де́ în loc de де.

[5] Cifrat : вез́иа̄ю́г ; з nu trebuia accentuat.

[6] Cifrat : в̄ъ в̄ъ в̄з́з́зг̄ѣз́зѣ ; s-a omis să se pună accentul pe al doilea з.

[7] Cifrat în continuare : де аиѳ́ (= де аич).

[8] Cifrat în continuare : ѓ(= л).

te-ş altă cetate care iaste ales semnul nepăcii. Înţeleasem den olăcariul ce veni de la A⟨l⟩i-Paşa cum popa ce venise de la neamţi, de-l trimisease Cuciuc Mehemet-Paşa la Ali-Paşa, să fie mu⟨r⟩it. Moartea [9] lui den ce nu putum şti. Măria ta, de acum nainte nu te prea afla cu arătare de priiteşug spre aceal⟨e⟩ părţi şi veri cunoaşte, Măria ta, în urmă tîlcul acesta. Ce se vor noi de acum iară vom face Mării⟨i⟩ tale ştire.

4. Din lectura textului reiese că avem a face cu un raport diplomatic adresat din Constantinopol unui domnitor român, referitor la o serie de evenimente privind, în special, Transilvania şi un iminent conflict turco-austriac. Nu este greu de constatat că ştirile inserate în text se referă la evenimente petrecute în cursul anului 1662. Astfel, relatarea că „neamţii au luat jumătate de ţară şi de altă parte paşa de Oradie au supus jumătate Ardealul" se referă la situaţia creată în Transilvania după cucerirea de către turci a Oradiei în anul 1660. În urma acestui eveniment, turcii şi-au lăţit influenţa asupra unei mari părţi a Transilvaniei, în timp ce austriecii au ocupat, la rîndul lor, cîteva cetăţi ardeleneşti (Clujul, Gherla, Deva etc.). Scrisorile principelui Mihail Apafi adresate Porţii invocă această situaţie drept principala piedică în calea achitării tributului [10]. Pregătirile „de oaste dentru care mul⟨t⟩e să şi trimiseră nainte la Ali-Paşa "[11] prefigurează izbucnirea conflictului turco-austriac din primăvara anului 1663. „Nevoile" pe care le va avea de tras domnitorul „cu călătoriia de vară" anticipează participarea oştirilor muntene şi moldovene, alături de cele turceşti, la cucerirea cetăţii Neuhäusel (Ungaria) [12] în vara anului 1663 [13]. „Semnul nepăcii" îl constituie zidirea unei cetăţi de către Zrinoglu. Este vorba de cetatea Novi Zrin, denumită uneori şi Zerinvar [14], ridicată de banul croat Nicola Zrinski [15] în anul 1661, a cărei dărîmare era cerută cu insistenţă de turci [16]. „Popa ce venise de la neamţi" este episcopul de Vácz, Francisc Szent-Györgyi [17], sosit în Transilvania în primăvara anului 1662 cu misiunea de a încerca aplanarea conflictului [18]. Datorită unor inabile manevre diplo-

[9] Cifrat : ѧ҃ѕаґ҃к(= апрѣк).

[10] Nemulţumirile transilvănenilor erau determinate, în primul rînd, de faptul că turcii ştirbiseră graniţele Transilvaniei, înglobînd în ţinutul Bihorului, în cuprinsul căruia se afla cetatea Oradea, comitatele şi ţinuturile celor două Solnocuri, Crasna, Cojocna şi Dobîca ; vezi Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei. 1608— 1665*, de . . ., Traducerea şi studiul introductiv de G. Duzinchevici şi E. Reus-Mîrza, Bucureşti, 1965, p. 509. Despre scrisorile adresate de Mihail Apafi marelui vizir, în care se cerea respectarea vechilor graniţe, vorbeşte şi P. Ricaut (*Histoire de l'Empire ottoman*, Tome II, A la Haye, 1709, p. 323—324).

[11] Köse Ali-Paşa, comandantul expediţiei în părţile ungureşti ; M. Guboglu, *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. II, Bucureşti, 1974, p. 314.

[12] Uivar în cronicile româneşti.

[13] Despre această campanie militară în care au fost antrenate oştile Ţării Româneşti şi Moldovei, vezi Georg Kraus, *op. cit.*, p. 529—530, 532—536, 546 etc. ; *Cronicari munteni* (ediţie M. Gregorian), I, Bucureşti, 1961, p. 184, 392—393 ; *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir. 1661— 1705*, editat de C. Giurescu, Bucureşti, 1913, p. 54.

[14] *Zgodovina narodov Jugoslavije*, druga knjiga *Od začetka XVI. stoletja do konca XVIII. stoletja*, Ljubljana, 1959, p. 626—628 ; pentru descrierea cetăţii, vezi Georg Kraus, *op. cit.*, p. 512, [Vanel], *Histoire des troubles de Hongrie*, Tome premier, Amsterdam, 1686, p. 51.

[15] Numit în cronicile turceşti Zrinoğlu şi Zrinyoğlu ; vezi M. Guboglu, *op. cit.*, II, p. 186, 274, 326, 328.

[16] Prima dintre cele şase condiţii prezentate de turci cu prilejul tratativelor purtate cu austriecii în august 1662 o constituia dărîmarea acestei cetăţi ; Georg Kraus, *op. cit.*, p. 506.

[17] Georg Kraus, *op. cit.*, p. 498.

[18] Pentru scrisorile episcopului adresate din Mediaş, Satu Mare şi Cluj în lunile martie — iunie 1662, vezi *Monumenta comitialia Regni Transsylvaniae. Magyar történelmi emlékek*, vol. XIII, Budapesta, 1888, nr. XII a, b ; XIV a, b ; XVII a : 1,2 ; XIX a, b.

matice a dat de bănuit turcilor, fiind arestat de Cuciuc Mehmet-Paşa [19] şi trimis lui Ali-Paşa la Timişoara [20]. După o scurtă detenţie a fost eliberat, dar nu a mai apucat să părăsească oraşul, murind la puţin timp după aceea [21].

În sfîrşit, alte două informaţii care nu mai au nimic comun cu conflictul turco-austriac, sînt databile tot în cursul anului 1662. Prima se referă la uciderea lui Murtaza-Paşa, guvernatorul Babilonului [22]. Căzut în disgraţia sultanului, în urma uneltirilor marelui vizir, el s-a refugiat într-un fort aflat sub protecţia regelui curd. Soluţie nefericită, întrucît „Mehemet-Chehaia" [23] a reuşit să-i determine pe asediaţi să-i predea protejatul, pe care apoi l-a omorît [24]. A doua informaţie dezvăluie condiţiile vitrege în care o parte din „vasele ce era mergătoare la Misir (= Egipt)" au reuşit să scape în urma atacului întreprins de flota veneţiană în dreptul insulei Rhodos [25].

Moartea episcopului de Vácz, survenită la 18 (28 după stil nou) octombrie 1662 [26], despre care autorul raportului a aflat „den olăcăriul ce veni de la A⟨l⟩i-Paşa", ne permite să plasăm scrierea textului prin noiembrie, cel mai tîrziu decembrie al aceluiaşi an [27].

5. Cărui domnitor i-a fost adresată această corespondenţă cifrată, lui Grigore Ghica, aflat în acel moment în scaunul Ţării Româneşti (1660—1664), sau omologului său din Moldova, Eustratie Dabija (1661—1665)? Răspunsul, dacă stăruim să-l desprindem din puţinele referiri la realităţile româneşti consemnate în raport, nu este uşor de dat. După cum am mai spus, aluzia la campania militară din vara anului 1663 poate fi raportată în egală măsură la domnitorul muntean sau la cel moldovean. Nici ştirea despre „trimiterea oamenilor la Brăilă şi în Ţeara Ungurească" nu aduce clarificarea aşteptată. În cursul anului 1662, atît ostaşii munteni, cît şi cei moldoveni au participat, alături de oastea lui Mihail Apafi, la diferite acţiuni militare în Transilvania [28]. Cît priveşte prezenţa unor munteni sau moldoveni la Brăila, în număr destul de mare pentru ca trimiterea lor să poată

[19] Kücük Mehmed-Paşa, beilerbeiul Ineului ; vezi M. Guboglu, *op. cit.*, II, p. 318.

[20] Georg Kraus, *op. cit.*, p. 498—499, 501 ; Josephi Innocentii Desericii, *Historia Episcopatus diocesis et civitatis Vaciensis*, Pestini, p. 194 ; Ernő Tóth, *I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója az 1632—1694 everkről*, în „Erdélyi Múzeum", Kolozsvár, XVII, 1900, p. 86 (evenimentu s-a petrecut la 20 iunie 1662).

[21] Georg Kraus, *op. cit.*, p. 509. La Viena s-a bănuit că episcopul a fost otrăvit, dar ştirea a fost ulterior dezminţită ; cf. Georg Kraus, *op. cit.*, p. 512.

[22] [P. Ricaut], *op. cit.*, II, p. 265. La acest autor, ca şi la Vanel, *Abrégé nouveau de l'histoire générale des Turcs*, Tome IV, Bruxelles, 1704, p. 73—77 : *Morteza*.

[23] Era paşă de Diarbekir, dar în raportul nostru este menţionat cu funcţia sa anterioară (chehaie), pe care o aminteşte şi P. Ricaut, *op. cit.*, vol. II, p. 316.

[24] [P. Ricaut], *op. cit.*, II, p. 309—311, 315—318.

[25] În această bătălie mai bine de jumătate din vasele turceşti care se îndreptau spre Alexandria, încărcate cu bani şi mărfuri, au fost scufundate sau capturate ; cf. [P. Ricaut], *op. cit.* p. 326—327.

[26] Johannes Gradelehnus, *Hungariche, Siebenbürgische, Moldau-Wallach-Türck-Tartar-Persian-und Venetianische Chronica*, Franckfurt am Mayn, 1665, p. 625.

[27] Prin importanţa ştirilor cuprinse, a căror cunoaştere grabnică era necesară domnitorului, nevoit să-şi fixeze acţiunile politice viitoare în funcţie de cursul evenimentelor, posibilitatea scrierii raportului la începutul anului 1663 ni se pare mai puţin probabilă.

[28] Georg Kraus, *op. cit.*, p. 508 ; *Cronicari munteni*, I, p. 392 ; *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. V, partea I, Bucureşti, 1885, nr. LXXI, LXXII ; vol. IX, partea I, nr. CCLVII, CCLIX, CCLXVI, CCLXVIII ; vol. XV, partea II, nr. MMCCCCXVIII ; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. XI, Bucureşti, 1939, nr. 8, 10—13.

constitui un motiv de „plîngere" la Poartă, mărturisim că nu ne este cunoscută nici o ştire documentară [29].

Un prim indiciu ni-l furnizează, în schimb, menţionarea „datornicilor". Domnitorul este sfătuit de informatorul său din Constantinopol să-şi exprime surprinderea în legătură cu nişte debitori mai vechi, probabil ai turcilor, ale căror datorii sînt puse acum în seama sa („şi de datornici mirîndu-te : unde mai nainte şi care?"). Despre Eustratie Dabija nu avem cunoştinţă că ar fi avut neplăceri de acest gen. Nu acelaşi lucru se poate afirma şi despre Grigore Ghica. Radu Popescu consemnează că, la suirea sa în scaun, acesta „au găsit ţara stricată ... şi datorie multă rămăsése de la Mihnea-vodă făcută. Ci să mira ce să facă : haraciul împărătescu va să-l dea, au datoriile va plăti, au ţara să îndreptéze" [30].

Spre Grigore Ghica, posibil destinatar al raportului, ne îndreaptă atenţia şi particularităţile de limbă , care, în totalitatea lor, imprimă textului o coloratură sudică (muntenească), mai uşor de pus în relaţie cu un agent al domnitorului Ţării Româneşti : *e* neasimilat la *ă* în *streine* (1r/18), *e* final păstrat în *alte* (1r/3), *cetate* (1v/7), labiale nealterate în *să fie* (1v/10), *va tocmi* (1r/11), *s*, *z*, *ţ* moi în *aduseră* (1v/2), *Dumnezeu* (1r/26), *înţeleasem* (1v/7—8), *ş*, *j* duri în *înşălîndu* (1v/2), *jăluieşte-te* (1r/18—19), respectiv în *aşa* (1r/6) şi *grija* (1r/12), fricativele *z* şi *j* în *crezu* (1r/22), *jurămînt* (1v/3), adverbul *acum* (1r/27, 1v/14) etc.

În sfîrşit, nu este lipsit de interes să arătăm că, dacă despre Grigore Ghica deţinem informaţii că purta şi corespondenţă cifrată [31], nu acelaşi lucru îl putem afirma în legătură cu Eustratie Dabija.

Aceste cîteva indicii, singurele pe care le relevă critica textuală, ne determină să vedem în domnitorul muntean pe destinatarul raportului emis la Constantinopol.

6. Persoana care îi transmitea lui Grigore Ghica informaţiile amintite, permiţîndu-şi totodată, să-i dea şi unele sfaturi de politică externă, în problema datoriilor, în recomandarea prudenţei faţă de „aceal⟨e⟩ părţi" (probabil austrieci), se bucura fără îndoială de încrederea deplină a domnitorului şi era, bănuim, priceput în îndeplinirea unor astfel de misiuni. Dacă vom ţine seama şi de faptul că autorul raportului transmitea cu regularitate asemenea informaţii („Ce se vor noi de acum iară vom face Mării⟨i⟩ tale ştire"), avem toate motivele să-l identificăm cu agentul domnitorului muntean la Constantinopol.

Se afirmă, în mod curent, că această funcţie a deţinut-o în prima domnie a lui Grigore Ghica (1660—1664) Nicolae Milescu [32]. A fost acesta au-

[29] Este posibil ca trimiterea lor să fi fost cerută de turci, care în acel moment făceau intense pregătiri pentru începerea războiului cu austriecii. Ştim, de altfel, că în obligaţiile celor două ţări româneşti faţă de Poartă intra şi repararea cheiurilor necesare debarcării trupelor turceşti trimise pe Dunăre ; vezi [P. Ricaut], *op. cit.*, II, p. 341.

[30] *Cronicari munteni*, I, p. 391 ; cf. şi p. 183.

[31] În 1670, pe cînd se afla la Viena, fostului domnitor muntean i-a parvenit o scrisoare cifrată (A. Veress, *Pribegia lui Gligoraşcu Vodă prin Ungaria şi aiurea (1664—1672)*, extras din „Analele Academiei Române", Mem. Secţ. ist., Seria III, Tomul II, Mem. 7, 1924, p. 34, 59). Acelaşi Grigore Ghica răscumpăra în 1663 de la tătari pe iezuitul Ioan Lingoi, care, rămas în slujba împăratului Austriei, se ocupa cu descifrarea scrisorilor româneşti interceptate sau primite de austrieci (*Ibidem*, p. 24, 45).

[32] I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuţi, 1897, p. 54 ; P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu (1636—1708)*, în „Mélanges de l'école roumain en Francé", 1925, première partie, p. 46—47 ; C. Solomon, *Biblia de la Bucureşti (1688). Contribuţiuni nouă istorico-literare*, Tecuci, 1932, p. 19 ; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, II, Bucureşti, 1942, p. 129 ; V. Cândea, *Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în „Limbă şi literatură", VII, 1963,

torul raportului? Examenul comparativ, din punct de vedere lingvistic și grafic (ductul literelor), între textul de față și textele autografe ale Spătarului [33], infirmă această posibilitate : limba lui Milescu prezintă numeroase particularități moldovenești [34], iar scrierea lui se diferențiază sensibil de cea a corespondenței cifrate [35]. Ne-am putea gîndi, totuși, la Milescu ca autor al raportului, în ipoteza în care am admite că textul conceput de el a fost cifrat de o altă persoană, aflată probabil la Constantinopol în slujba sa [36]. Teoretic vorbind, cel care ar fi cifrat textul Spătarului, dacă era muntean, cum sîntem încredințați, putea să înlăture particularitățile moldovenești de limbă ale originalului. Nu ne grăbim să tragem o astfel de încheiere, întrucît considerăm că, în soluționarea acestei probleme, este necesar să ținem seama și de un alt aspect peste care biografii lui Milescu au trecut cu destulă ușurință. Ne referim la faptul că unica mărturie la care se apelează în mod frecvent pentru a-i conferi lui Milescu funcția de capuchehaie a lui Grigore Ghica este relația mitropolitului Gheorghe al III-lea al Moldovei (1723—1730) [37]. Al. Elian a dovedit însă în mod convingător că partea scrierii în care sînt cuprinse informațiile referitoare la Milescu, între care și cea privind traducerea *Vechiului Testament* la Constantinopol, este un adaos din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea [38]. Este firesc să ne întrebăm de unde avea cunoștință amplificatorul acestei scrieri că Milescu „a fost la Constantinopole capichehaia lui Grigorie Voievod, domnul Țerei Românești"? Se păstra în cercurile cărturărești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea o tradiție cu privire la împrejurările în care Milescu a tradus *Vechiul Testament?* Iar dacă dăinuia o asemenea tradiție, cît credit îi putem acorda? Din ultimele cercetări ale istoricilor rezultă că în 1663 și 1664 agenții diplomatici la Constantinopol ai domnitorului muntean au fost marele spătar Toderașco Sturdza și marele vistier Dumitrașco Cantacuzino, primul atestat aici la 22 februarie 1663, al doilea la 15 aprilie 1664 [39].

p. 41, nota 1 ; P. V. Haneș, *Studii de istorie literară*, [București], 1970, p. 33 ; *Istoria literaturii române*, I, Ediția a II-a revăzută, București, 1970, p. 424 ; N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica" (Iași), XI, 1976, nr. 6, p. 4.

[33] Un fragment din tipicul slujbei la Vecernia mare (Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei, ms. 306, p. 427), copiat, probabil, la Stettin în intervalul 1666—1668 (menționat de noi în continuare prin I) și rugăciunile *Tatăl nostru* și *Crezul* (Biblioteca Academiei R. S. România, F. ms. 129), copiate la Constantinopol în 1669 (menționate de noi în continuare prin II și, respectiv, III).

[34] Vezi, de exemplu, e medial aton > *i* în *ficioară* (III), *e* final > *i* în *aduci* (sg., II), *dzileli* (II), *mari* (sg., I), *n* dur în *Dumnădzău* (III), *v* dur în *vac* (III), *s*, *dz* duri în *sîngur* (I, III), *Dumnedzăul* (I), *dz* și *ğ* în *credzu* (III), *dzi* (I), *să giudeci* (II ; cf. însă *ajutoriul*, I), *ș* moale în *așea* (I), *șede* (III), grupul *sv* în *svînt* (I), *svîntu* (III), adverbul *mainte* (II).

[35] Vezi, de exemplu, forma particulară pe care o capătă la Milescu cîteva slove precum : [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] și [illegible] în suprascriere ([illegible]) ; în raportul diplomatic, aceste slove prezintă următoarele forme : [illegible].

[36] Probabil că agenții munteni la Poarta otomană dispuneau, ca și cei moldoveni, de anumiți slujbași ; vezi A. H. Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova pînă la 1829*, Iași, 1943, p. 49—51.

[37] Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, Partea I, București, 1874, p. 89—90 ; V. Drăghiceanu, *O nouă știre despre Biblia lui Nicolae Milescu*, în „Convorbiri literare", XLIX, 1915, nr. 10, p. 1074.

[38] *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*. Culegere de studii îngrijită de M. Berza, [București], 1964, p. 119—149.

[39] Paul Cernovodeanu și Olga Cicanci, *Știri noi despre spătarul Nicolae Milescu și relațiile lui cu teologul anglican Thomas Smith*, în BOR, LXXXIX, 1971, nr. 3—4, p. 329 ; cf. Ștefan Gorovei, care consideră că în anii 1661—1664 Spătarul „a putut fi ceea ce azi s-ar numi *secretar de ambasadă*, post care cerea mai multă știință de carte decît cel de capuchihaie" [*Nicolae (Milescu) Spătarul. Contribuții biografice*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»", XXI, 1984, p. 188].

Pe de altă parte, potrivit relatării banului Mihail Cantacuzino, postelnicul Constantin Cantacuzino ar fi îndeplinit funcţia de capuchehaie a lui Grigore Ghica între 1660 şi o dată neprecizată (anterioară însă începerii campaniei militare împotriva Uivarului din vara anului 1663) [40]. Din *Letopiseţul cantacuzinesc* rezultă că în 1660 Postelnicul s-a aflat, într-adevăr, la Constantinopol, unde intervenea pentru numirea ca domn a lui Grigore Ghica [41]. Nu deţinem, în schimb, informaţii că Postelnicul a mai rămas aici în cursul anului 1661, eventual şi în 1662, cînd ne-am putea gîndi la el ca la un posibil autor al corespondenţei cifrate.

În lumina acestor precizări, considerăm că o examinare a particularităţilor de scriere din scrisorile şi însemnările celor trei demnitari amintiţi ar putea să conducă la identificarea persoanei care a redactat la Constantinopol mesajul adresat domnitorului muntean [42].

7. În încheiere, ţinem să precizăm că textul prezentat în articolul de faţă reprezintă cel mai vechi raport diplomatic cifrat în limba română de care avem cunoştinţă. Un alt raport, cifrat parţial, căruia pînă în prezent i se acorda această prioritate, a fost redactat la Constantinopol în c. 1682, probabil de Ienachi Porphyrita, agentul diplomatic al lui Şerban Cantacuzino [43].

Octombrie 1985

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[40] *Genealogia Cantacuzinilor de Banul Mihai Cantacuzino*, publicată şi adnotată de N. Iorga, 1902, p. 85—89.

[41] *Cronicari munteni*, I, p. 182—183.

[42] Semnătura postelnicului Constantin Cantacuzino (κοτ‸ᴀдн би вѣ по), reprodusă de N. Iorga în facsimil (*Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, IV, Bucureşti, 1902, p. 33), constituie un termen de referinţă insuficient pentru a întreprinde o comparaţie cu scrierea din raportul cifrat. Pentru o scrisoare în limba maghiară a lui Toderaşco Sturdza, încheiată printr-o scurtă propoziţie în limba română, scrisă de mîna acestuia, vezi A. Veress, *Documente* ..., XI, p. 115—116.

[43] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, III, Bucureşti, 1901, p. 96—98.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA TERMINOLOGIA GEOGRAFICĂ POPULARĂ ȘI REFLECTAREA EI ÎN TOPONIMIE

MARIA DOBRE

Este cunoscut că la originea majorității numelor de locuri stau elemente ale lexicului curent, care, printr-un uz special, în procesul toponimizării, capătă adesea particularități distincte, ajungînd să desemneze obiecte ale spațiului geografic înconjurător. În principiu, aproape orice apelativ, pe căi diverse, poate fi folosit în sistemul toponimic. Din categoria largă a apelativelor, în cadrul sistemului lexical al unei limbi, terminologia geografică populară prezintă cea mai bogată manifestare în toponimie, domeniu ce a constituit numai parțial un obiect de studiu pentru cercetători.

Elaborarea *Dicționarului toponimic al României* în cadrul sectorului de onomastică al Institutului de Lingvistică din București a făcut necesară culegerea din spațiul geografic românesc a lexicului geografic popular. Pe baza unui chestionar de 395 de întrebări s-au efectuat anchete în peste 1500 de sate din întreaga țară.

În cele ce urmează, pe baza materialului obținut din aceste anchete, vom face observații asupra unei părți a terminologiei geografice populare referitoare la cursuri de apă. Folosindu-ne de răspunsurile obținute la întrebarea 157 din chestionarul entopic amintit, ne propunem să analizăm raportul care se stabilește între termenii geografici populari și toponimie, indicînd valențele semantice ale acestora, măsura în care au fost înregistrați în dicționare (DA, DLR, DLRLC, DSLR, CADE, SCRIBAN) și răspîndirea lor teritorială.

Trebuie remarcat de la început că întrebările din chestionar insistă asupra descrierii locului a cărui denumire i se cere subiectului. Diversitatea particularităților pe care le oferă terenul sub aspectul formei, explică necesitatea unei descrieri cît mai amănunțite a obiectului geografic. Întrebările conțin adesea și elemente care nu țin de aspectul locului, ci de funcționalitatea lui.

Întrebarea 157 are următoarea formulare : „Cum denumiți un loc mai adînc, în albie, unde se scaldă copiii, săpat de apă, care se răsucește în cot ?"

Confruntînd datele oferite de lucrările lexicografice cu elementele părții descriptive a definiției din chestionar, majoritatea apelativelor prin care s-a răspuns la această întrebare pot fi grupate în două categorii :

a. „loc adînc în albie ..." : *aliman* „apă adîncă" (DLRLC), *dolie* „apă foarte lină" (CADE), *gîldău* „adîncătură într-un rîu, bulboacă" (SCRIBAN), *genune* „apă adîncă și liniștită" (DA), *hîlbură* „v. bolboacă, locul unde apa e mai afundă" (DA) *obană* „lac cu bulboane" (Rotaru-

Oprescu, *Lexicon*), *plisă* „loc adînc într-o apă" (Arvinte, *Term.*), „un loc mai adînc în albia rîului" (Bîrlea, LPM), *ştioalnă* „loc din albia unui rîu unde apa e mai adîncă" (DLRLC) *tamină* „apă foarte adîncă" (AO, 1930, p. 242—250), *toaie* etc.

b. „loc adînc în albie, . . . săpat de apă care se răsucește . . ." : *anafor, anafoare* „vîrtej format în lungul țărmurilor unui curs de apă" (DLRLC) *bîlc, bîlnie, bălbînă, boană, bolboacă, bolboană* „loc adînc în albia unei ape curgătoare, unde, de obicei, apa învîrtindu-se formează un vîrtej sau ochi" (DA), *boroancă, bulboacă, bulboană, bulbuc, căldare* „adîncitură, scobitură în albiile apelor curgătoare pricinuită de eroziunea în vîrtejuri la baza unei cascade" (DLRLC), *copcă* (DSLR), *cot* „răsucitură, sucitură" (DSLR), *crutil, crutiș, dălbină* (DSLR), *dornă* (CADE), *dulbină, dulghină, durgău, for, forgău, gherdap* (D), *ghiol* (D), *holbură, ochi* (DLR), *otmet* (DLR), *sfor* „curent în mijlocul unei ape curgătoare, firul apei" (DLRLC), *șioi* (DSLR), *știulboană* (DSLR), *toaie* (DSLR), *vir* (SCRIBAN), *vîltoare* „adîncătură într-un rîu unde apa se învîrtește și formează un vîrtej" (CADE), *vîrcol* (SCRIBAN), *vîrtej* (DSLR), *volbură* (DSLR) etc.

Termeni ca : *baltă, băltău, băltoc, bulhac, crov, gîldan, godovan, groapă, grop, gropan, heleșteu, iaz, lac, rîmnic, scăldătoare, scălduș, scăldușcă* etc. cunoscuți, în general, ca denumiri pentru ape stătătoare, au apărut ca răspuns la întrebarea 157. Fenomenul se explică pe de o parte, prin existența în formularea întrebării a două planuri, cel descriptiv și cel funcțional [1], iar pe de altă parte prin configurația unei ape curgătoare. Astfel, termenul *baltă* este folosit adesea în Oltenia pentru denumirea unei ape curgătoare în totalitatea ei, alteori numai pentru anumite porțiuni din ea. Multe ape curgătoare au aspectul unei succesiuni de gîrle pe care se înșiră o salbă de bălți ; altele, din loc în loc, mai ales pe cursul mijlociu, formează *gîldane* sau *vîrcane*, cum li se spune frecvent în Oltenia, de dimensiuni relativ mari, adînci și liniștite. Primul aspect descris aici poate fi exemplificat cu pîrîul *Blahnița* din Mehedinți, pe care se înșiră bălțile : *Jiana, Bucura, Rotunda*, iar cel de al doilea, cu pîrîul *Brîgleasa* din județele Dolj și Mehedinți, care, numai pe porțiunea dintre satele Argetoaia și Salcia are nu mai puțin de cinci vîrcane : *Vîrcanul lui Elefterie, Vîrcanul de la Podul lui Cismaru, Vîrcanul de la Ulmul lui Stroe, Vîrcanul de la Izlaz, Vîrcanul lui Pițoiu* [2].

Această accepție de „apă curgătoare", dată termenului „baltă", poate fi observată în denumirea mai multor pîraie, văi, gîrle, deci ape curgătoare, din diferite județe ale țării : *Balta*, „pîrîu" s.c. Balta — Mh ; c. Pădureni—Sc ; „vale" c. Colacu—Sc ; *Balta Fierului*, „vale" c. Săscioara—Vl ; *Balta lui Minciună* „vale" s. Hîrlău—Bt ; *Balta-Mare*, „gîrlă", ce servește de comunicație lacului Sinoe cu Marea Neagră—Cț. *Balta Porcului*, „pîrîu", afluent al Sucevei—Sc ; *Balta Rații*, „pîrîu" s.c. Țînțăreni—Gj, toate atestate în MDG.

În privința locului pe care îl ocupă termenii geografici populari mai sus amintiți, în principalele dicționare ale limbii române, aceștia se clasifică în trei categorii :

1. termeni prezenți în dicționare cu un sens apropiat de cel din chestionar : *aliman, anafor, bîlc, bolboacă, bolboană, căldare, cot, dornă, dulbină,*

[1] Sînt situații în care, din localități diferite ale aceluiași județ, s-au primit, ca răspuns la întrebare, doi termeni, fapt motivat prin cele două planuri ale definiției, descriptiv și funcțional. Așa se explică de ce apelative ca *scăldătoare* (Ag, Db, Bv), *scăldușcă* (Bc, Nț, Sc), apar în aceeași zonă geografică cu *bolboacă* (Ag, Db) sau *holbură*, (Nț, Sc).

[2] Informația ne-a fost furnizată de prof. Gh. Bolocan, căruia îi mulțumim și pe această cale.

ghiol, holbură, ochi, otmet, sfor, șioi, știoalnă, știulboană, vir, vîltoare, vîrcol, vîrtej, volbură etc.

2. termeni folosiți cu alte sensuri decît cele cunoscute în dicționare : *bent* „mică vale unde se află cîteodată și puțină apă" (DA), de origine arabă, intrat în limba română, probabil, prin bulgară. Termenul are sensuri diferite în anchetele pentru DELR :„loc mai adînc în albia unui rîu, unde se scaldă copiii" — întrebarea 157 (Ag, Db), „apă stătătoare de mică întindere, dar adîncă", — întrebarea 242 „groapă cu fund adînc în lac sau în rîu" — întrebarea 231 (Tr)[3].

boană v, „boabă", „bob", „grăunte", „sămînță" (DSLR).

crov, var. *crovan* „groapă, scobitură făcută în pămînt, teren mai afundat, mai așezat, dar uscat, vîlcea ce amintește culcușul unui lup", de origine sîrbească (CADE), a fost înregistrat în anchetele pentru DELR cu sensuri diferite : „adîncitură în pămînt unde se stringe apa de ploaie" — întrebarea 108 (Dj, Gj, Mh, Ot, parțial în Ag, Bv, Ct, Cs, Cv, Db, Hd, Gr, Tr, Tl) ; „scufundătură adîncă și largă pe un deal" — întrebarea 199 (Gj, Mh, Cs) ; „loc mai adînc în albia rîului unde se scaldă copiii" — întrebarea 157 (Dj) ; „izvor amenajat pentru băut apă" (Mh) ; „vad de adăpat vitele" — întrebarea 222 (Gj, Mh) ; „loc lăsat între înălțimi sau pe coastă" — întrebarea 249 (Mh)[4] etc.

doba „abdomen", „burtă", „pintece" (DSLR)

gîrlan, cuvînt definit în DA drept calificativ pentru un copil „care stă toată ziua pe drumuri și pe gîrlă". Ca termen geografic, cuvîntul apare în răspunsul la întrebarea 157 (Hd) sau cu înțelesul de „o cascadă mică" (Dj) — întrebarea 225.

3. termeni care nu se întîlnesc în dicționare, avînd o răspîndire limitată : *bîldan, bîltan, bălbînă, botîie, boroancă, bîlnie, bultoare, colobanca, dîlboc, dîlboacă, dulghină, doaie, durgău, furgău, ghiltoi, ghirlo, ghilboană, gîldînă, gîliai, gîltan, gîltoare, godovan, hălboane, hîbloană, hîlbon, holbon, hulbon, hîldău, holboacă.*

Dintre aceștia, unii credem că sînt *variante fonetice* de la termeni atestați : *bîldan, bîltan, gîldînă, hîldău*, de la *gîldău* ; *bîlnie* de la *pîlnie; bultoare* de la *vultoare; dulghină* de la *dălbină* (DSLR) ; *doaie* de la *toaie ; ghirlo* de la *gîrlă ; ghilboană, hîbloană, hălboane, hîlbon, holbon, hulbon* de la *bulboană ; holboacă* de la *bolboacă ; formații metaforice* și *variante* lexicale de la cuvinte atestate : *botîie* poate fi o variantă de la *botă* „vas de lemn . . . care servește pentru păstrarea apei . . . " (DLRM), cu transfer de sens la termenul geografic *botîie* „loc adînc într-o apă curgătoare . . . ". Alți termeni sînt *contaminări* ale unor termeni atestați : *ghiltoi* o contaminare dintre *ghiol* și *toi ; dîlboacă* din *dîlbină* și *bulboacă*, iar alții pot fi *forme prescurtate : boană* de la *bulboană.*

În ceea ce privește aria geografică a termenilor mai sus discutați și reflectarea lor în toponimie[5], se observă următoarea situație :

a. o răspîndire generală a termenilor în aproape toate provinciile țării : *gîldău*, termenul cel mai frecvent și cu cea mai largă arie geografică, fiind

[3] vezi și Gh. Bolocan, *Dicționarul entopic al limbii române*, SCL, XXVI 1975, p. 470—471, Emilian N. Burețea, *Relația dintre toponimie și apelativ în Oltenia*, LR, XXIV, 1975, p. 213.

[4] În DSLR sînt consemnate pentru cuvîntul *crov* sinonimele : *găvan, padină, coșcovă.*

[5] Ca surse pentru studierea reflectării toponimice a termenilor entopici de care ne-am ocupat am folosit : DTRO în manuscris, MDG, Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, Vasile Ioniță. *Glosar toponimic Caraș-Severin*, Reșița, 1972.

des utilizat ca nume de loc : *Gîldăul* „sat" — Il(MDG), ; *Gîldău-Buliga* — Dj ; *Gîldău-Dobroaica* — Dj. ; *Gîldău — Vlădescu* — Ot ; *Gîldău-Butaliului* — Dj ; *Gîldău-Ciungului* — Gj ; *Gîldău ale Puicana* — Dj ; *Gîldău lu Băluță* — Ot ; *Gîldău-Surdului* — Dj ; *Gîldău — Sărat* — Dj ; *Gîldău cu Ștepi* — Dj ; *Privalul Gîldăului* — Il (MDG).

vîltoare (Oltenia, Muntenia și Transilvania)

vîrtej (Oltenia, Muntenia, Moldova și Transilvania) : *Vîrtejul* „sat" — Gr (MDG).

bolboacă, bolboană, ochi (Muntenia, Transilvania și Moldova) : *Bolboaca* „sat", „baltă", „deal", „pîrîu" — Vs : numire veche a comunei și cătunului Măicănești în fostul județ Rîmnicu-Sărat ; „gropi cu apă" — Br (MDG) ; *Bulboanele* „bălți adînci, săpături în gîrla cea săpată" — Bt (MDG).

Ochiul „gîrlă" în fostul județ Fălciu, „baltă" — Dj, pîrîu — Vr (MDG).

b. o altă serie de termeni fac arii lingvistice compacte :

dolie (Transilvania și Moldova) : *Dolia* „sat" așezat pe țărmurile pîrîului de la care și-a luat numele — Sc (MDG), „vale" — Bz ; *Dolia-Mare, Dolia-Mică* — Cs etc.

dulbină (Banat) : *Dulbina Naului, Dulbini, Moara cu Dulbină* — Cs.

holbură (Moldova).

tău (Banat, Transilvana și Moldova) : *Tăul Lupului, Cioaca Tăului Dealul Tăului* — Cs.

tamină (Oltenia) etc.

c. termeni cu răspîndire limitată la un județ sau altul :

aliman — Burjuc — Hd ; *anafor* — Sabangia — Tr ; *bentu* (Db, Ag, Tr) : *Bentu* „lac" — Br, „sat", „moșie" — Bz ; *Bentu* — Sîrbilor „adîncitură sau găvan — "Tr, *Valea — Bentului* — Ct ; *Benți* „lac", „pădure", „vale" — Il (MDG) ; *botîie* (Dj, Gj, Vl) ; *bălbănă* (Sm) ; *căldare* (Tr) : *În Căldare* „parte din cursul rîului Bistrița" — Sc ; *Pîrîul Căldărei* — Sc, *Movila Căldărei* — Ct (MDG), *bulhacu* (Gl) : *Bulhacu* „pîrîu", „vale" — Bt (MDG) ; *hîlbon, holbon hulbon* — (Sc) ; *crov* (Dj) : *Crovu* „sat" — Dj, Bd, Gr ; „vale", „pîrîu" — Gj ; *Croavele Adînci* — Gj, *Croavele lu Bobiț* — Mh, *Croavele Vîrcane* — Gj etc. ; *durgău* — (Gj) ; *ghiltoi* — (Ag) ; *gîliai* — (Nț) ; *ghirlo* — (Tl) ; *oban(ă)* — (Ct) ; *vir* — (Cs, Mh) : *Virul Croitorului* — Mh ; *Viru la Podu Jiului* — Gj etc.

Precizăm că răspîndirea geografică a termenilor din cele trei grupe fixate mai sus se referă la sensul care reiese pentru fiecare cuvînt din întrebarea 157. Aria cuvintelor discutate este mult mai largă, dacă luăm în considerație întreaga lor paletă semantică.

Cît despre posibilitatea termenilor mai sus discutați de a se fixa în nume de locuri, se observă prezența lor, cu prioritate în toponimia minoră. Ei s-au extins însă și la alte categorii toponimice, rezutat al transferului de nume [6] de la o categorie toponimică la alta. Ne vom rezuma la cîteva exemple : *Bolboaca* „baltă", „pîrîu", „deal", „sat" — Vs ; *Dolia* „pîrîu", „sat" — Sc ; *Benți* „vale", „lac", „pădure" — Il ; *Crovu* „vale", „sat" — Dj etc.

[6] Cf. Gh. Bolocan, *Transferul de nume în toponimie*, SCL, XXVIII (1977), p. 171—180.

Se observă că repartiția teritorială a toponimelor nu corespunde întotdeauna cu cea a apelativelor omonime. Aceasta se datorește polisemantismului unor termeni care face ca nume topice formal identice (acestea ar putea fi numite omonime topice) să aibă la bază sensuri diferite, în funcție de contextul geografic în care apar. Ca exemplu, reamintim doar trei din sensurile termenului *crov* „loc mai adînc în albia rîului, unde se scaldă copiii" (Dj), dar și „scufundătură adîncă și largă pe un deal" (Gj, Mh, Cs) v. *Croavele-Vîrcane* — Gj, sau „loc lăsat între înălțimi sau pe coastă" (Mh) v. *Croavele lu Bobiț* — Mh.

Comparativ cu apelativele geografice, care desemnează accidente de teren [7], seria entopicelor de care ne-am ocupat au mai puține reprezentări în toponimie. Acest fapt se explică logic dacă ne gîndim la rolul factorului social în procesul de toponimizare. Accidentele de teren, ridicături sau văi, se întîlnesc cu prioritate în regiunile de munte și deal, locuri frecventate de păstori, care au contribuit într-o mare măsură la fixarea termenilor geografici populari în toponimie. Or, termeni ca: *anafor*, *bălbînă*, *botîie*, *holbură*, *tamină*, *vîltoare*, *vîrcol* etc. caracterizează numai o porțiune restrînsă dintr-o apă curgătoare, iar ca entopice sînt monosemantice, fapt ce determină folosirea lor numai în sfera limbajului curent, întîrziind sau chiar împiedicînd toponimizarea lor.

Nu vom avea însă o imagine exactă a reprezentării în toponimie a oricărei serii entopice, atîta vreme cît nu avem un corpus toponimic de pe cuprinsul întregii țări. Prin urmare, publicarea dicționarelor toponimice pe provincii istorice reprezintă o necesitate pentru orice studiu toponimic de ansamblu.

ABREVIERI

Ag = Argeș; AO = Arhivele Olteniei; Arvinte *Term* = V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, SCȘ, VIII, 1957, p. 1—185; Bc = Bacău; Birlea LPM = Ion Birlea, *Literatura populară din Maramureș*, București, 1968; Br = Brăila; Bv = Brașov; Bt = Botoșani; Bz = Buzău; c = comună; Cs = Caraș-Severin; Ct = Constanța; Cv = Covasna; D = Frédéric Damé, *Nouveau Dictionnaire roumain-français*, București, 1893; Db = Dîmbovița; DELR = *Dicționarul entopic al limbii române* (manuscris); Dj = Dolj; DSLR = Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, București, 1982; DTRO = *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (manuscris); Gj = Gorj; Gl = Galați; Gr = Giurgiu; Hd = Hunedoara; Il = Ialomița; MDG = *Marele Dicționar geografic*, București, 1898; Mh = Mehedinți; Nț = Neamț; Oprescu — Rotaru, *Lexicon* = Petre V. Rotaru, George A. Oprescu, *Lexicon toponomic*, București, 1943; Ot = Olt; s = sat; Sc = Suceava; SCȘ = Studii și cercetări științifice, Iași; Sm = Satu Mare; Tl = Tulcea; Tr = Teleorman; v = vezi; Vl = Vîlcea; Vr = Vrancea; Vs = Vaslui.

Septembrie 1985

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret, nr. 12

[7] D. Loșonți, *Toponime românești provenite din apelative pentru noțiunea de „înălțime, ridicătură"*, LR, XXVIII, 1979, p. 601—608; *Toponime provenite de la apelative pentru noțiunea „depresiune, groapă, văgăună"* (I, II), CL, XXIII, 1978, p. 183—190; XXIV, 1979, p. 205—210.

EXPRESIVITATEA UNOR NUME DE LOCURI MEHEDINȚENE

ION M. UNGUREANU

În acest studiu, vom încerca să dovedim în ce măsură numele de locuri, pe lîngă *funcțiile de adresă* (*de orientare*, *de identificare* etc.), îndeplinesc și o *funcție poetică* [1].

Expresivitatea limbajului a apărut din cele mai vechi timpuri, iar definiția metaforei se cunoaște încă din antichitate [2].

Se știe că, prin repetare exagerată, unele fapte de limbă își tocesc nuanțele semantico-expresive, se banalizează. La aceasta se adaugă și faptul că, spre deosebire de poezie, unde inefabilul întărește sfera abstractă a metaforei, în onomastică se operează cu numele obiectelor concrete, care au un rol precis în relația dintre om și natură. De aceea, poate, pe bună dreptate, uneori, există o anumită reținere privind aprecierea expresivității toponimelor.

La argumentarea acordării unor valori stilistice numelor de locuri, vom ține seama de gradul de expresivitate zero (SFLR, 51).

Să alegem, de pildă, denumirile mehedințene : *Tîlva Mare* și ~ *Mică*, ambele depășind gradul de expresivitate zero *(Dealu Mare*, ~ *Mic)* prin înlocuirea apelativului topic *deal* cu *tîlva*, deoarece creatorii denumirii au simțit nevoia să arate că dealul respectiv are o anumită formă, prelungită și ondulată pe verticală, ca o tîlvă. Trebuie să subliniem că expresivitatea s-a accentuat și prin schimbarea genului o dată cu substituirea apelativului. Cu toate că în structura sistemului toponimic adjectivele *mare*, *mic(ă)* au un grad redus de expresivitate, nuanțele creativității geniului popular sînt evidente în sintagma toponimică. Dacă la exemplele de mai sus adăugăm și toponimul *Tîlva Năroadă* din apropierea județului Mehedinți, pe teritoriul comunei Berzasca [3], observăm o creștere surprinzătoare a expresivității, pînă la gradul de personificare.

Printre cele mai importante și mai durabile cuvinte din realitățile vieții la țară, rămase în fondul principal [4], este și apelativul *drum*. Desigur, la origine, el trebuie să fi avut vreun grad de expresivitate. Astăzi, însă, îl socotim cu expresivitatea zero. Alăturîndu-i adjectivele adecvate : *lung*, *scurt*, *lat*, *îngust*, *larg*, *strîmt* etc., s-au obținut : *Drumu Lung*, ~ *Scurt*,

[1] V. A. Nikonov *(Vvedenie v toponimiku*, Moskva, 1965, p. 62 ș.u.) indică cele trei funcții principale ale toponimului : *de adresă* (obligatorie), *descriptivă* (care există cît sensul etimologic este viu) și *ideologică* (cu semnificații diferite, chiar contradictorii, întocmai ca ideologiile claselor care l-au creat).

[2] Cf. Aristotel, *Poetica*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1965, p. 82 : „Metafora e trecerea asupra unui obiect a numelui altui obiect".

[3] Pentru acest nume de loc, vezi și explicațiile date de Ileana Neiescu, *Din toponimia comunei Berzasca*, în CL, nr. 2, 1970, p. 304.

[4] Cf. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1968, p. 275.

~ Lat, *~ Îngust*, *~ Larg*, *~ Strîmt*, termeni care creează prea puțină reflexivitate. Totuși, *Drumul Subțire* presupune o anumită atmosferă poetică. În județul Călărași există și o întreprindere agricolă de stat cu acest nume.

În mai multe sintagme toponimice apare substantivul *ochi* însoțit de alte substantive precedate de prepoziție : *Ochi de Pădure*, *~ ~ Iaz*, *~~ Mare* — metafore care, prin contragere, au de fapt sensurile obiectelor : „luminiș", „iezer" sau „tău de munte". În creațiile eminesciene, „ochi de pădure" și „ochi de iaz" evocă ecourile din intimitatea spirituală, emoțiile devenind răscolitoare și nemărginit de puternice în intensitate [5]. Din exemplele date se observă că aceleași metafore au sensuri care, la un moment dat, se împletesc în planul tranzitivității și al reflexivității, apoi ele se disociază, după necesitate, fără să piardă total legătura, spre contextul sferei onomastice ori spre inefabilul specific poeziei.

În cele ce urmează, pentru a înlesni compararea densității, frecvenței și varietății faptelor, considerăm adecvată clasificarea toponimelor după referința lor : a) *aspect*, b) *culoare*, c) *dimensiune*, d) *direcții de orientare*, e) *evocări*, f) *gust*, g) *miros*, h) *temperatură*. Toponimele care descriu forma, aspectul sau însușirea locului dețin ponderea, după cele formate cu antroponime, dar cele mai expresive [6] sînt cuprinse la punctele : *a*, *b* și *e* [7].

a) *Aspectul*

Majoritatea elementelor toponimice care arată însușirile locurilor sînt alcătuite din epitete apreciative, descriptive și au la bază adjective variabile : *adînc*, *-ă*, *arat*, *-ă*, *ars*, *-ă*, *bun*, *-ă*, *des*, *deasă*, *rotat*, *-ă*, *rotund*, *-ă*, *rău*, *rea*. Se întîlnesc mai rar construcții cu : *limpede*, *tulbure*, *verde*.

Analiza semasiologică demonstrează că sensul lingvistic coincide cu codul conceptual, stabilindu-se totodată un raport de reciprocitate între semantem și gramem. Onomasiologia toponimelor dovedește că, în general, semnificatul lingvistic corespunde semnificantului denumirilor topice : *Ogașu Adînc* 'făgaș', *Barica Adîncă* 'rîpă', *Pădina Adîncă* 'vale' [Comp. *Adîncata*, *Dîlbocata*, *Glimbocata* (v. Graur, NL, 58 § 128)] ; *Ogașu-nfundat* 'făgaș', *Valea-nfundată* 'matcă' ; *Geánțu-ngăurit* 'stîncă', *Piatra-ngăurită* 'lespezi cavernicole' ; *Piatra-ntoarsă* 'bolovan lespezit' ; *Copacu Noduros* 'loc în pădure' ; *Măru Pădureț* 'loc arabil', *Păr ~* 'livadă'.

Adjectivele antonimice *(bun-rău*, *frumos-urît*, *limpede-tulbure)* generează antiteze toponimice care adîncesc aprecierea asupra caracteristicii locurilor : *Drumu Bun* 'cale' — *~ Rău* 'potecă', *Valea Bună* 'matcă, pîrîu, pîrîu la Cotoroaia (MH), a. 1514' — *~ Rea* 'depresiune' [8], *Izvoru Frumos* 'pîrîu, sat în Mehedinți, a. 1612 — 1613' ; *Crovu Urît* 'baltă', *Poiana Frumoasă* 'pajiște' — *Ogașu Urît* 'făgaș, loc cu aspect neplăcut, evitat de trecători' ; *Părău Limpede* 'izvor' — *Apa Tulbure* 'pîrîu, a. 1830' [9].

[5] Cf. Tudor Vianu, *Despre stil și artă literară*, București, Editura Tineretului, 1965, p. 22 : „Există creații ale poeziei în care privim ca într-un abis fără fund".

[6] Metaforele onomastice, întîlnite pretutindeni, oferă interesante semnificații stilistice (cf., de pildă, „Uniunea Sovietică", 1983, 5 (398), p. 30, *Aurora Boreală* reprezintă numele unui teatru, iar *Diminețile Polare* numele unei străzi).

[7] Cf. Rostang, NL, p. 96 : peisajele frumoase evocă o anumită poezie în numele de locuri.

[8] Apelativele *rău-rea* se referă, în mod firesc, la locuri abrupte, prăpăstioase, greu accesibile.

[9] Despre aspectul și culoarea unor nume de locuri, vezi și Iorgu Iordan, *Sprachgeographisches aus dem Gebiete der rumänischen Toponomastik*, în CO, p. 7—32.

În unele perechi toponimice antonime se află termeni fără elemente opozante : *Piatra Roasă* 'stîncă erodată sub acțiunea factorilor de climă', *Motru Sec* 'rîu la hotarul județelor Caraș Severin, Gorj și Mehedinți', *Ogașu ~*' pîrîu care seacă în perioadele secetoase'. În anumite segmente toponimice bimembre, relația antitetică a fost suplinită cu termeni care exprimă debitul de apă ; *Pîrîu Mare — ~ Mic, Valea Mare— ~ Mică.*

Utilizarea articolului demonstrativ în sintagmele toponimice *(Puntea cea de Sus* a. 1247, *Poiana cea Frumoasă)* sporește cîmpul semantico-afectiv și întărește funcția de adresă a numelor de locuri. Mai frecvente sînt construcțiile cu articolul demonstrativ vechi și popular *al* în locul celui demonstrativ *(Cracu-al D:s, Cracu-al Strîmb, Crovu-al Adînc, Ogașu-al ~, ~ -al Înfioros).*

Alăturarea unor termeni vechi *(poiană* 'izlaz, pajiște, cîmp' — *totîrlă* 'roată de lemn care se fixează pe fus pentru a suci firul de lînă' ; *tarla* 'cîmp arabil' — *pînsănită* 'umedă') măresc expresivitatea segmentelor toponimice : *Poiana Totîrlată* (sinonim cu *Rotată* și *Rotundă)* 'luminiș în pădure', *Tarlaua Pînsanită* 'loc cu pămînt umed (= pînsanit)'.

Aria numelor de locuri *Arsásca* (*<ars* + suf. *-asca)* după un *s* dur 'deal, munte, pîrîu' ; *Arsiște* 'pantă a cornetului ; deal pe care a ars pădurea' : *Drumu Arsiștii* 'cărare pe culme', la baza cărora stă apelativul *arsîște* (*<ars* + suf. *-iște)*, cu accentul mobil : cînd paroxiton *(arsîște)*, cînd proparoxiton *(ársîște)* ; *Arsúra* 'deal de pe care a ars pădurea' : *Arsura de la Țîvleică* 'deal', *Arsuri* 'drum peste munte', *Arsurile* 'plai a. 1789', *Arșița* 'deal expus soarelui' ; *Cracu-al Ars* 'deal', *Piatra Arsă* 'stîncă', *Vîrful Piatra Arsă* 'pisc' cuprinde o gamă largă de sensuri. La acestea adăugăm denumirea *Arsu* care, prin extindere, poate exprima : *antroponim, horionim* [10], *odonim, oronim* etc. (v. Graur, NL, 50, § 100 : *Arsura, Arsa, Pîrlita* (comp. și ESRS, 251 : *Vall'arsa).*

Apelativul *curmezișa* (*<curmez* + suf. *-iș(a))* care stă la baza celui de-al doilea termen în sintagmele toponimice : *Garîna Curmezișă* 'coastă de deal', *Valea ~* 'pîrîu, matcă', *Pláiu Curmezîșu* 'drum' este concurat de *curmat(ură)*, atestat ca toponim *(Curmătura)* la 1517.

Anumite stînci cu forme ciudate au căpătat nume după aspectul lor : *Baba, Babele, Balaurul, Moșu și Baba, Nicovala, Urma de Jidov, Urma lu Novac* etc.

Există o interferență între natura ospitalieră, darnică în frumuseți nebănuite, și oamenii care s-au înfrățit cu văile [11], au personificat fiecare stîncă, trecătoare, fir de apă, legîndu-le uneori de legende care le-au mîngîiat copilăria în leagănul istoriei milenare.

Despre numele de loc *Baba și Dragomir* 'stînci' legenda spune că cele două personaje au plecat spre munte în căutarea oilor. Baba a ajuns mai sus, pe înălțime, pentru că și-a luat douăsprezece cojoace, iar Dragomir, care s-a îmbrăcat cu mai puține cojoace, a rămas împietrit mai jos, pe deal. Și astăzi stanele lor de piatră privesc în zare spre *Drumul Oilor*, trecătoare

[10] Utilizăm termenul *horionim* pentru „nume de sat (cătun)" în locul obișnuitului *oiconim*, mai potrivit pentru sensul de *casă*.

[11] Toponimul *Văile-nfrățite ale Rugașului și Necșului* MI 'depresiune de bifurcație' exprimă, cu mijloacele specifice poeziei, sentimentele creatorului popular față de particularitățile locurilor.

V. și Ov. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, București, 1898, p. 1— 16 ; *Opere*, I, București, E.P.L., 1968, p. 467—477.

folosită mai cu seamă în timpul transhumanțelor. O legendă păstorească asemănătoare se află la originea denumirilor *Baba* și *Moșu* 'stînci lîngă Tunelul Moșu MH'.

Numele de loc *Ogașu al Înfioros* 'făgaș cu colți de piatră, inaccesibil' (< pref. *în-* + *fior* + suf. *-os*) are un aspect care generează sensuri pe plan afectiv, imaginea locurilor pricinuind un sentiment puternic de frică [12].

Bogăția terminologiei demonologice se datorește atît productivității termenilor care înlocuiesc cuvintele tabu, cît și frecvenței lor în cadrul idiomului. Din nord-vestul Olteniei menționăm pentru cuvîntul *diavol* sinonimele : *Afurisâche*, *Afurisîtu*, *Aghiúță*, *Alimănîtu*, *Benghia*, *Béngu*, *Călcal-ar Călcătúra*, *Corcói*, *Corcoáia*, *Cutărúia*, *Ghiávolu*, *Ghía*, *Închinátu*, *Împelițátu*, *Matarói*, *Michidúță*, *Náiba*, *Nánciu*, *Náncu*, *Necurátu*, *Nei*, *Nichipércea*, *Pîrdálnicu*, *Șăitán*, *Tăfălógu*, *Tăfălói*, *Țăfălói*, *Ucigă-l Crucea*, *Ucigă-l Săcurea*, *Ucigă-l Toáca*, *Venghía*, *Zbégu*, *Zbenghía* etc.

Cînd asemenea denumiri pătrund în toponimie, ele indică locuri prăpăstioase, greu accesibile. *La Iad*, de pildă, este un lac carstic căruia nu i se cunoaște adîncimea și, de aceea, se mai numește și *Balta fără Fund*. Unele pîraie și chiar rîuri din această zonă carstică, după ce parcurg subteran uneori cîțiva kilometri, ies la suprafață din peșteri cu grote adînci, învolburate (*Gaura lu Ciocîrdie* [13], *Búlba*, *Topolnița*) sau cu debitul de apă mai liniștit dar șerpuit printre tunele carstice (*Corcoaia*). În comuna Ponoare din județul Mehedinți, numele topic *Podu lu Dumnezeu* (numit și *Podu Uriașilor*) reprezintă o punte naturală de calcar, iar *Scaunul Domnului* indică o stîncă netedă [14].

Epitetele toponimice care arată caracteristica locurilor sînt, de regulă, adjective participiale : *arat-arată* (*Lacu Arat*, *Tarlaua Arată*) ; *deșelat-deșelată* (*Cracu Deșelat — Culmea Deșelată*) ; îngăurit-îngăurită (*Geánțu-ngăurit — Piatra-ngăurită*) ; lespezit-lespezită (*Piatra Lespezîtă*) ; pînsănit-pînsănită (*Tarlaua Pînsănită*) și în *-s(ă)* : ars-arsă (*Cracu Ars — Piatra Arsă*) ; întors-întoarsă (*Piatra Întoarsă*).

b) *Culoarea*

În zona cercetată, pentru denumirile care se referă la aspectul cromatic, cel mai frecvent termen utilizat este *Alb(ă)*. Toponimele alcătuite cu acest adjectiv semnalează aspectul deschis, albicios al locurilor : *Pămîntu-al Alb* 'tarla, pășune', *Piatra Albă* 'munte, a. 1520 ; deal, a. 1778', *Pietrile Albe* 'deal a. 1836', *Valea Albă* 'luncă, pîrîu, sat'. Sinonimele *Bala* (*Beala*) 'deal, pîrîu, sat a. 1562', *Belareca* pornesc de la o temă slavă *bel-* 'alb' (TR, p. 106 ; SDT, p. 78, 190, 223).

Unele hidronime întăresc *funcția conotativă* [15] printr-o gradare semantică nuanțată și afectivă : *Izvoru Alb* 'pîrîu, a. 1623', *Părău Alb* 'sursă de apă

[12] Pentru prefixul termenului *înfioros*, comp. analogia cu *înspăimîntător*, *îngrozitor*, *înfricoșător*, *înfiorător* sub influența derivatului *înfiora* „1. A face ca cineva să fie cuprins sau a fi cuprins de fiori ; a (se) speria, a (se) înfricoșa. 2. A suferi sau a face pe cineva să sufere o impresie adîncă ; a (se) emoționa, a (se) tulbura" (DEX).

[13] Cf. Valentina Mironescu, Mihai Ghiță, *Itinerare turistice în zona „Porțile de Fier"*, București, Editura Sport-Turism, 1975, p. 42.

[14] Anumite denumiri din această serie (*Călugăra* 'pădure', *Chilia*, *Dulcana* 'coastă de deal', *Icoana* 'troiță la răspîntie de drum', *Metócu* 'schit', *Mînăstirea* 'deal, sat, vale (a. 1537)', *Schitu*, *Vodița* 'deal, pîrîu, ruine — urmele primei mănăstiri atestate în Țara Românească (1371 — 1373)', reprezintă numele unor instituții de cult, ale unor obiecte de cult sau nume de persoană.

[15] Cf. Victor Vascenco, *Sens referențial, sens denotativ și sens conotativ cu privire asupra onomasticii*, în SO, I, 1976, p. 66—81.

curgătoare expusă soarelui; poziția care dă apei, de obicei limpede, un aspect albicios' [16]. Se înțelege că această judecată nu este valabilă în toate cazurile. La baza toponimului poate sta aspectul lăptos al apei, structura rocilor calcaroase, aciditatea sau alți factori chimici.

Cerbu-al Alb 'deal' este un toponim a cărui expresivitate crește datorită rarității acestei sintagme în vorbirea obișnuită și polisemiei ce se dezvoltă în sistemul onomastic, cu toate că cei doi termeni *(cerbul -alb)* reprezintă sensul unor obiecte concrete.

Cerbu-al Alb nu este semnul unei curiozități a naturii, ci un nume de persoană *(Cerbu* are în zonă o bună frecvență ca antroponim), realizîndu-se o îmbinare de termeni prin transferul de sens și extensia toponimelor. Numele topic exprimă relația de apartenență dintre obiect *(dealul* calcaros, *alb)* și posesor *(Cerbu)*.

Procesul de proliferare a numelor de locuri explică trecerea segmentului toponimic asupra pîrîului din apropiere, asupra pădurii, pajiștii, coastei de deal, livezii, locului arabil, drumului etc., alcătuind astfel un întreg sistem toponimic. Această metodă de toponimizare se desfășoară pe arii foarte întinse, atît sincronic cît și diacronic.

Macrosistemul onomastic Mont Blanc, de pildă, cuprinde oronimul *Mont Blanc*, cu crestele veșnic înzăpezite *(albe)*, pasul *Mont Blanc* (spre Franța) și *Bella* 'vale între *Monblan* (4810 m.) și *Monte Roza* (4638 m.), în apropierea izvoarelor riului *Izer*' [17], numele pasului și al văii fiind rezultatul proliferării nucleului *(Mont Blanc)* [18].

În cromatica sistemului toponimic mehedințean *albastrul* este întîlnit în sintagmele: *(La) Cîmpu cu Albăstrele* 'pajiște', *Fîntîna Albastră* 'cișmea'. Anumite obiecte vopsite în albastru își păstrează denumirea cît dăinuie acestea: *Casa Albastră*, *Podu Albastru* etc. [19].

Culorile aluviunilor, structura rocilor, flora, aspectul malurilor și alte caracteristici au generat toponime de tipul: *Apa Galbină* 'pîriu', *Dosu Galbin* 'coastă de deal, pădure', *La Gălbenele* 'pajiște', *Părău Galben* 'sursă de apă curgătoare', *Piatra Galbină* 'prăpastie; stîncă', *Rîpa Galbină* 'pră-

[16] V. A. Nikonov, *op. cit.*, p. 59, după ce arată legătura dintre sensul etimologic și caracterul social al toponimului în contextul istoriei, demonstrează varietatea schimbărilor semantice care au loc chiar și în sistemul cromatic. În mongolă, de pildă, *Țagangol* 'galben' înseamnă *Rîul Alb*, adică în cazul de față avem de-a face cu un sens pretoponimic.

Rostaing, NL, p. 83, afirma: „Un sol pietros a fost numit cu ajutorul latinului *petra*, la care se adaugă un epitet, precizînd culoarea: *Alba* 'albă', forma *(Pierllatte ...)*, sau un substantiv".

Pentru frecvența și vechimea adjectivului *alb, -ă* în onomastica românească, vezi și *Dicționarul elementelor românești din documentele slav-române*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1981, s.v.

[17] Cf. *Atlas mira*, Moskva, 1955, p. 73–74, g.7.

[18] Albert Dauzat (NL, p. 210), reliefînd epitetele metaforice referitoare la culoare, afirma că „Albul zăpezii a provocat un mare număr de denumiri, printre care: *Albaron* (derivat din *albus*), *Argentière, Mont Blanc, Dent Blanche.*"

Comp. și É. Nègre, *Toponymie d'un canton de Rabastèns* (*Tarn*), Paris, Edit. D'Artrey, 1959, § 949 ș.u.: *Terra Blanca, Peh blanc* etc.

[19] Charles Rostiang (NL, p. 113) este de părere că lacurile de munte sînt în general împodobite cu cîte un epitet descriptiv *(lac Bleu, lac Vert)* . . . ".

Hidronimul *Nilul Albastru* și perechea sa *Nilul Alb* demonstrează că apele au un registru cromatic amplu, desfășurat pe arii întinse, bine reprezentat în onomastică.

Hidronimele mehedințene cuprind culorile: *alb(ă), galben(ă), neagră, roșie, verde* (*Balta Albă* 'bigăr', *Izvoru Alb* 'pîriu', *Pîriu Alb*' 'scursură', *Apa Gălbină* (la cel de-al doilea termen accentul este oscilant: pe prima silabă mai frecvent și, uneori, pe ultima silabă *(Galbină)*; *Pîriu Gălben* (și *Galbin*), *Apa Neagră*, *Apa Roșie* 'piraie de munte', *Balta Verde* 'lac, pîriu, sat' etc.).

pastie', *Grindu cu Năsipu-al Galben* 'deal, a. 1616', *părău Piatra Galbină* 'scursură'; *Valea Ogașu cu Galbeni* 'făgaș'.

Hidronimul *Motru* 'rîu a. 1622', care este o continuare a numelui atestat pentru localitatea *Ad Mutrium*, așezată încă din antichitate într-o poziție demografică favorabilă continuității [20], numărîndu-se printre cele mai vechi nume de rîuri de pe continentul european, pare să fie legat și de aspectul cromatic, avînd în vedere numele afluenților și subafluenților lui (*Apa Galbină*, *Pîrîu Galben*, *Apa Neagră*).

Numirile geografice mehedințene: *Apa Neagră* 'pîrîu, sat', *Balta* ~ 'lac', *Butura* ~ 'loc în pădure', *Culmea* ~ 'deal', *Fîntînile Negre* 'cișmele, sat', *Ogașu Barbă Neagră* 'făgaș, pîrîu', *Ogașu cu Iarbă Neagră* 'făgaș', *Părău Negru* fac parte dintr-un sistem conotativ diversificat pînă la detaliu. Epitetul hidronimului *Părău Întunecat* nu descrie o apă închisă la culoare, ci evocă trecerea prin locuri umbrite. *Apa Neagră*, afluent al Motrului, știm că este limpede, dar curge prin locuri umbroase și roci carbonifere.

În numele de loc *Ogașu Neguros*, stilemul toponimic conturează imagini specifice mediului geomorfologic și social, cadrul natural oferind condițiile ivirii comparațiilor cu locurile umbrite ale pădurii (v. și SFLR, p. 141 ș.u.; pentru al doilea termen, cf. și ESRS, 135, § 114).

Toponimele *Pricu* și *Pricălea* 'dealuri' au la bază antroponime, însă, în zona cercetată de noi, apelativul *pric,-ă* (= cu pete de culori diferite: negru cu alb, negru cu galben, galben cu alb etc.) are o frecvență bună, îndeosebi pentru denumirile vitelor cornute mari: *Pricu* 'bou pric', *Prica* 'vacă prică; brează (Boceanu, 18); împestrițată cu roșu și alb' (AO, XIV, nr. 15, p. 235). În nord-vestul Olteniei, se mai cunoaște apelativul *priu* 'de culoare gri', precum și numele *Prian(a)*, care se dă vitelor cornute mari, de culoare gri. Pentru cai se utilizează apelativul *murg(ă)* sau *sur(ă)*, iar pentru oi — *săin(ă)* 'lînă săină; alb-cenușie'.

În sistemul onomastic, adjectivul *roșu* exprimă: **aspectul** (*Cantonu-al Roșu* 'nod de cale ferată', *Podu-al* ~ 'punte'; **compoziția** (*Apa Roșie* 'fîntînă, pîrîu' *Balta* ~ 'crov'); **structura geomorfologică** (*Cioaca Roșie* 'pisc', *Cracu-al* ~ 'deal', *Grindu-al* ~ 'movilă', *Pietrile Roșii* 'stînci', *Rîpa Roșie* 'mal surpat, ogaș, vale'; *Valea* ~ 'depresiune, pîrîu, sat dispărut, a. 1623)'; **legătura dintre antroponime și hidronime** (*Roșu* 'antroponim', *Roșia* 'sat', *Roșia Bătrînă* 'cătun'); **extinderea fitotoponimelor** (*Smirdaru-al Roșu* 'deal'; *Ruja* 'coastă de deal') [21].

Verdele semnalează sensuri specifice pajiștilor din timpul primăverii, perenizînd în toponimie culoarea renașterii naturii: *Cioaca Verde* 'deal', *Iarba* ~ 'poiană', *Tău-al* ~ 'vad', *Valea* ~ 'pîrîu'.

Adjectivul variabil *vînăt,-ă* are o reprezentare largă în toponimie: *Malu Vînăt* 'deal', *Rămnuța Vînătă* 'pîrîu', *Rîpa* ~ 'coastă de deal', *Pietrele Vinete* 'stîncă', fiind întîlnit și în alte zone ale țării (*Dealu Vînăt* SV, *Malu* ~ PH, *Muntele* ~ DB, *Piscul* ~ NT, *Valea Vînătă* IF) [22].

[20] Localizată la confluența Motrului cu Jiul (Dečev, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1957, p. 17), v. ILR, II, p. 357 și Vl. Georgiev, *Ezikovedsko-etnografski izsledovanija v pamet na akad St. Romanski*, Sofia, 1960, p. 501—502.

[21] Al. Borza, în *Dicționarul etnobotanic*, București, I ed. Acad. R.S.R., 1968, s. v., printre nenumăratele specii de nalbă, dă: *Roșă, Roză, Ruj, Rujelină, Rujă, Ruja de pătulea, Rujă neagră, Ruji de rusalii, Ruji de lotă, Ruji de tulcu, Rujeancă*.

[22] Simbolurile județelor sînt date după *Codul poștal al localităților din R.S.R.*, București, 1974.

Majoritatea elementelor din sistemul cromatic al toponimelor sînt epitete descriptive, individualizează locurile și transmit imagini nuanțate pînă la evocare (*Părău Întunecat, Ogașu Neguros, ~ Tulbure*), pătrunzînd mult în sfera metaforei (*Apa Vioară, Lacu cu Zara*).

c) *Dimensiunea*

Sensurile numelor de locuri care exprimă dimensiuni clasificate în serii antonimice : **înalt(ă)** : / **scurt(ă)** (*Barîca Naltă* 'rîpă' — *~Scurtă* 'depresiune' ; *Cracu Nalt* 'deal' — *~Scurt* 'culme') ; **sus** / **jos** ; (*Călineștii de Sus — ~ de Jos* 'sate' ; *Schitu de Sus — ~ de Jos* 'cătune') ; **larg(ă)** / **strîmt(ă)** : (*Ogașu-al Larg — ~-al Strîmt* 'făgașe' ; *Valea Largă — ~ Strîmtă* 'trecători') ; **lung(ă)** — **scurt(ă)** : (*Ogașu Lung — ~ Scurt* 'făgașe' ; *Valea Lungă — ~ Scurtă* 'depresiuni') ; **mare** — **mic(ă)** : (*Bruca Mare — ~ Mică* 'dealuri' ; *Căpățîna Mare — ~ Mică* 'piscuri' ; *Cuca Mare — ~ Mică* 'vîrfuri de dealuri conice' ; *Valea Mare — ~ Mică* 'pîraie') demonstrează ocurența dintre apelativele graiului, meandrele reliefului și denumirile corespunzătoare formei, poziției, altitudinii sau mărimii locurilor.

d) *Direcții de orientare*

Prin funcția de adresă, toponimele dezvăluie locurile ori le precizează coordonatele și chiar hotarele. Macrotoponimele cuprind, în majoritatea cazurilor, numeroase microtoponime. Uneori, numele de locuri se află în partea opusă vorbitorului (*Ogașu-al Dincolo* 'făgaș', *Valea de dincolo* 'depresiune'), alteori sînt grupate în perechi cu semnificații de verticalitate : **jos/sus** : (*Bala de Jos — Bala de Sus* 'sate'), ori indică **poziția ramificațiilor** : **drept/mijloc** / **stîng** (*Cracu Drept — ~ din Mijloc — ~ Stîng* 'dealuri ramificate').

e) *Evocări*

Epitetele toponimice evocative sînt alcătuite din apelative care amintesc : **un eveniment** (*Poiana de Neuitat* 'cîmp', *Fîntîna Părăsită* 'cișmea nefolosită') ; **un fapt istoric** (*Fîntîna Domnească* 'cișmea, comună') ; **o particularitate a obiectului** (*Bisăricuța veche* 'urmele unei instituții de cult', *Cracu cu Lemnu-al Sîngur* 'deal', *Drumu-al Vechi* 'cale', *Piva Veche* 'instalație de prelucrat dimia', *Poarta ~* 'ramificație a văilor').

Structurile onomastice din acest sistem realizează valori stilistice, atît prin semnificațiile stilemelor, cît și prin îmbinarea termenilor opozanți (*Dealu Bătrîn — ~ Tînăr* 'coline' ; *Satu Vechi — ~ Nou* 'cătune'), reliefîndu-se antinomii semantice (*bătrîn/tînăr — vechi/nou*) și sintagme cu sememe antonimice în planul *concret/ abstract*. Îmbinarea unui termen concret (*stana*) cu unul abstract (*păgînă*) a generat structura stilematică a toponimului *Stana Păgînă* 'stîncă'.

Apelativele *poarta* și *veche* devin stileme în toponimul *Poarta Veche* 'ramificație a văilor', primul prin transferul de sens, iar al doilea prin conotația specifică epitetelor evocative exprimate printr-un adjectiv.

În segmentul lexematic se depășește gradul stilistic zero prin conotația adjectivelor : *nouă, bătrînă, veche*.

Structura segmentului toponimic întrece expresivitatea segmentului lexematic datorită toponimizării (*Poarta* fiind o trecătoare la ramificația văilor), precum și evocării unor drumuri din istoria locurilor.

f) *Gustul*

Numele de locuri din această grupă indică izvoare cu gustul **amar** *(Lacu Amar* 'baltă', *Pîrîul* ~ 'fir de apă'), **dulce** *(Izvoru cu apă Dulce* 'pîrîu'), **sălciu** *(Fîntîna cu Apă Sălcie* 'cișmea'), **sărat** *(Apa Sărată* 'pîrîu') sau **locuri sărate** *(Coasta Sărăturilor* 'pantă de deal', *Sărături* 'locuri arabile'; *Rariștea de la Sănuni* 'pajiște pe care s-a pus sare pentru oi') [23].

g) *Mirosul*

Toponimele construite cu apelativele **pucioasă, pucioasa** *(Balta Pucioasă* 'mlaștină', *Fîntîna* ~ 'cișmea', *Fața cu Pucioasa* 'pantă de deal'; *Valea Pucioasă* 'pîrîu') și **puturos** *(Locu Puturos* 'mlaștină') dezvăluie izvoare minerale mirositoare.

h) *Temperatura*

Din concurența antonimelor **cald -ă** *(Izvoru Cald* 'pîrîiaș', *Apa Caldă* 'izvor') și **rece** *(Apa Rece* 'pîrîu', *Ogașu Fîntînii Reci* 'făgaș', *Valea Rece* 'depresiune', *Hidegul Rece* 'pîrîu'), datorită frecvenței au ieșit învingătoare toponimele care indică temperatura scăzută.

★

Onomatopeele (v. și SLR 78 ș.u.) sînt primele imitații ale omului și cuprind în ele germenul transferului de sens. Pe lîngă funcția stilistică, ele rezolvă și unele probleme de etimologie, așezînd toponimul în serii analoage : *Bîrîitoare, Burietoare, Duruitoare* etc.

★

Unele nume de locuri, prin transferul sensului de la un obiect la altul, capătă o coloratură mai expresivă: *Dintele Bobot* 'stîncă', *Fereastra, ~ Madvedului, ~ Porcului, ~ Ursului* 'deschizături naturale în peretele muntelui, deasupra unor prăpăstii', *Frunți* 'stînci', *Nări* 'loc stîncos cu „pietri găunoasă" ', *Mînioasa* 'pîrîu de munte', *Rai*, 'vale'.

Anumite sintagme toponimice ajung la rangul de metaforă[24] : *Burta Oii* 'mlaștină cu pămînt elastic, care se ridică și se coboară', *Căpățîna Ursului* 'deal', *Creasta Cocoșului* 'pisc', *Porțile de Fier* 'defileu', *Urechea lupului* 'stîncă', *Cracu cu Dragoste* 'deal cu pășuni și pădure', *Pomu cu Păcate* 'loc arabil', *Urma lu Novac* 'piatră în care e săpată forma unei tălpi uriașe de picior uman'.

Colectivitatea umană din zona cercetată dovedește o deosebită capacitate de creație artistică. Se ajunge, uneori, pînă la simbol și personificare : *Drumu-al Crescut* 'cale' [25], *Văile-nfrățite ale Rugașului și Necșului* 'depresiuni cu bifurcație', *Ogașu-al Înfioros* 'făgaș inaccesibil', *Scaunu Domnului* 'pisc', *Cracu cu Doru* 'deal', *Piatra Lespezîtă* 'față de munte', *Pietrele Linse*. În aceste sintagme metaforice, realitatea semantică este transpusă într-un plan abstract, cu ajutorul unor termeni concreți, specifici toponimiei. *Văile-nfrățite*" sugerează o trăsătură comună celor două despresiuni, dar, în același timp, semnificația este strîns legată de o relație specifică oamenilor (cf. *infra*, 16, 16).

[23] În nord-vestul Olteniei sînt numeroase astfel de *sănuni* (în Oaș, *săruni*), vetre pe anumite poieni, cu iarba deasă și mărunță, fără pietricele, pe care li se presară oilor sare amestecată cu tărîțe. Oile mănîncă sarea cu iarbă cu tot, iar pe aceste vetre nu mai crește iarba mult timp. Apelativul *sănune (a)* este întîlnit ca toponim *(Sănuni)* și la sudul Dunării, în Iugoslavia.

[24] Cf. și Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Edit. „Facla", 1982, Cap. *Toponimul — Metaforă*, p. 68—87.

[25] Pentru sinonimele : *Beg, Bega, Begu* (vegliotă *Altenbegh*), com. ESRS, 251, § 262 *(am alten Weg)*.

Apelativul *lespezit(ă)* demonstrează că graiul popular contribuie permanent la îmbogățirea și înfrumusețarea limbii. Expresivitatea crește odată cu schimbarea neașteptată a substantivului *léspede* în adjectiv participial — *lespezítă*, formă care presupune și verbul *lespezí*.

Pietrele *linse* sînt lespezi de piatră netezite de-a lungul timpului. Această metaforă amintește și obiceiul păstoresc de a se da oilor să lingă droburi mari de sare, care apoi se netezesc. Pietrele respective sînt atît de netede și de luminoase, încît par linse ca drobul de sare.

În concluzie, se poate spune că toponimia oferă un interesant material pentru stilistică.

BIBLIOGRAFIE

AO	*Arhivele Olteniei*, Craiova, I, 1922, nr. 1 ș.u.
CO	*Contributions onomastiques*, publiée à l'occasion du VIe Congres international des sciences onomastiques à Munich 24 au 28 août 1958, București, Edit. Acad. R.P.R., 1958.
DAUZAT, NL	Albert Dauzat, *Les noms de lieux, origine et évolution*, Paris, 1926.
ESRS	W. Meyer — Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg, 1909.
GRAUR, NL	AL. Graur, *Nume de locuri*, București, Edit. Științifică, 1972.
ROSTAING, NL	Charles Rostaing, *Les noms de lieux*, Paris, 1969.
SDT	Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1970.
SEW	Erich Berneker, *Slavisches etymologisches wörterbuch* (A — M), Heidelberg, 1908 — 1913.
SFLR	I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1973.
SLR	Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Edit. Științifică, 1975.
SO	*Studii de onomastică*, I, 1976 ; II, 1981 ; III, 1982 ; (Cluj-Napoca)
TR	Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1963.

Iulie 1985

Drobeta Turnu Severin
Aleea Castanilor nr. 1
Bloc A 1, sc. E, et. II, ap. 7

DIN TOPONIMIA JUDEȚULUI GALAȚI. NUME DISPĂRUTE DIN BAZINUL BÎRLADULUI ȘI SIRETULUI (II)*

PAUL V. PĂLTĂNEA

Continuăm discuția asupra unor toponime din bazinul Bîrladului și Siretului care au dispărut:

Bădeani, pe Bîrlad. Al. Gonța l-a localizat lîngă com. Ghidigeni (*Indice*). Credem că a fost mult mai la sud, pe teritoriul com. Munteni, în vecinătatea unui alt sat dispărut, Giulești, împreună cu care este menționat într-un document. Satul este amintit în documente la 16 martie 1593, dar exista din vremea domniei lui Ștefan cel Mare (DIR, XVI, A, IV, 71—73). După 10 iulie 1599 satul a fost cumpărat de Nestor Ureche, care-l stăpînea și la 16 aprilie 1617 (*ibidem*, 264—265, în text Bădeni; XVII, A, IV, 145). La 8 martie 1643 ajunge în posesia lui Nistor Batiște, nepotul lui Nestor Ureche (Ghibănescu, *Isp.* VI, 2, 152—154). Nu putem preciza, deocamdată, cînd dispare satul. De la antroponimul *Badea* (DOR, 186; Pătruț, *Onomastică*, 10—12). Antroponimul a mai fost folosit în zona orașului Tecuci. Într-o hotarnică din 5 mai 1669 a satului Săsăști, din vecinătatea orașului, este amintită și Valea lui Bădeanu (ASB, ms. 573, f. 247v—248).

Ciofrăncești. A fost „în gura Berheciului". După această precizare ar trebui să-l localizăm pe teritoriul satului Poșta, com. Gohor, dar menționarea în documentul din 14 iulie 1596 (ASI) a „bătrînului" (parte din moșia unui sat) Negril, ne îndeamnă să credem că a fost la sud de vărsarea Berheciului în Bîrlad spre satul Negrilești, com. Munteni, care și-a luat numele de la acest bătrîn Negril. Este amintit în documente la 14 iulie 1596 (ASI, *Doc.*, 416/6). Satul exista și la 20 ianuarie 1679, cînd era stăpînit de postelnicul Alexandru Ramandi (*ibidem*, 416/9, în text Ciofrăcești). Dispare, probabil, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea sau, poate, se contopește cu Negrilești. Numele satului de la onomasticul *Ciofrac* (DOR, p. 240), format din apelativul *ciuf*, *ciof*. Vezi și *Ciofrești*.

Costești, pe Bîrlad. A fost, probabil, pe teritoriul satului Poșta, căci într-un document din 8 iunie 1676 (Ciurea, *Doc.*, 72—73) se precizează că este „pe apa Bărladului într-acela loc ci să împreună Berheciul cu apa Bărladul". Se învecina, poate, cu Ciofrăcești, căci la 8 iunie 1676 postelnicul Alexandru Ramandi cumpără părți din satul Costești. Editorii volumului DRH, A, XIX, publicînd documentul din 12 aprilie 1628, au localizat satul, în mod greșit, în jud. Vaslui (*ibidem*, 658). Exista înainte de 12 aprilie 1628 (*ibidem*, 465—467). Despre partea de sat pe care a cumpărat-o Alexandru Ramandi, la 8 iunie 1676, se spune că se „chiamă la Colici". La 4 aprilie 1677 același boier mai cumpără „moșie din sat Costești ce să chiamă la Călici" (TC, IV, 52—53). Denumirea este legată de neamul lui *Colici*, amintit în documentul din 12 aprilie 1628, format prin afereză de la *Nicolici* (DOR, 118). Satul exista și la 5 mai 1735, cînd se precizează că se numește și Colicești (ASB, ms. 628, I, f. 301—304). Într-un alt document din

* Prima parte a acestui articol a fost publicată în LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 508—513.

14 martie 1735 se vorbește de „moșia Costeștilor ce le zic și Ciolicești" (ASI, ms. 1855, f. 19). Numele satului de la un *Costea*.

Costești, pe Pereschiv, afluent al Bîrladului. A fost, probabil, în vecinătatea satului Cioroști, com. Priponești, căci la 6 februarie 1696 Ilie Enache, mare stolnic, dă mănăstirii Soveja un loc din Costești și primește o parte din moșia satului Cioroști (CDM, IV, nr. 1789). Este menționat la 27 august 1641 (*ibidem*, II, nr. 1543). La 14 iulie 1648 satul este vîndut domnitorului Matei Basarab, care-l dăruiește mănăstirii Soveja (*ibidem*, nr. 2028, 2088). Satul exista și la 6 iulie 1708 (*ibidem*, V, nr. 773). Dispare după 1 iunie 1765 (*Doc. agrare*, II, 399), toponimul fiind folosit, în continuare, pentru delimitarea moșiei stăpînită de mănăstirea Soveja. Numele satului, de la un Costea.

Dănceni, pe Siret. A fost pe teritoriul com. Șendreni. Într-un document din 12 aprilie 1683 se spune despre sat că este „lipit" lîngă Șendreni, cu care este „la un loc într-un hotar" (Mihail, *Acte*, 416—417). La 19 martie 1839, cu ocazia unei judecăți, se vorbește de Dănceni sau Șendreni (ASI, *Anaforale*, 24, f. 41—42 v). Satul este menționat la 26 ianuarie 1627 (DRH, A, XIX, 174—175). Toponimul era folosit și în 1847 (BARSR, ms. rom., 4644). Nu putem preciza dacă este tot una cu „Dănceștii, la ținutul Covurlui", amintit la 11 iunie 1610 (DIR, XVII, A, II, 301). Numele derivă de la un *Dancu* (DOR, 39). Într-un document al satului Dănceni, din 21 mai 1662, se amintește „partea Dancăi" (Mihail, *Doc.*, 55—56).

Dimești, pe Siret. A fost între com. Movileni și satul Furceni, com. Cosmești. Într-un document din 7 iulie 1745 se spune despre satul Ilcești, care mai înainte s-a numit Dimești, că „pe din gios se hotărăște cu Movilenii și pe din sus cu Furcenii" (ASB, ms. 573, f. 217). Editorii volumului DRH, A, III, 579, îl localizează pe teritoriul satului Furceni. „Capul hotarului despre apus", se spune tot la 7 iulie 1745, era „piste Siret în Siretel, la Pădurea Neagră, iar despre răsărit, piste dumbravă, în zăpodie, unde se întîlnește cu hotarul Tîmpeștilor". La 4 iulie însă se consemnase că hotarul începea din apa Siretului și mergea, la răsărit, pînă în hotarul tîrgului Tecuci" (ASB, ms. 573, f. 187 v). Este menționat la 15 martie 1497 (DRH, A, III, 389), cînd este întărit fiilor lui Ilciul. Nu putem preciza cînd se schimbă numele din *Dimești* în *Ilcești*. Primul nume al satului este de la onomasticul *Dima* (DOR, 42).

Dingani. A fost pe lîngă satul Dobrinești, com. Nicorești. Exista la 4 aprilie 1641 (Ghibănescu, *Isp.*, II, 1, 240—241). Toponimul era folosit și la 15 septembrie 1818 (*Doc. tec.*, III, 111). Din onomasticul *Dinga* (DOR, 260; Pătruț, *Onomastică*, 82).

Dumitrești, pe Siret. A fost pe teritoriul com. Nicorești, pe lîngă satele Dobrinești și Sîrbi. Într-o hotarnică a moșiei Țigănești (sat în com. Munteni) din iunie 1869 se arată că la apus se învecina cu moșiile Braniștea, Sîrbi, Dobrinești și Dumitrești (ASG, *Curtea de Apel Focșani*, sec. a II-a, 1870, dos. 29, f. 18). Menționat la 20 noiembrie 1627 într-un document referitor la satul Ionășești, com. Nicorești, prin expresia „hotarul Dumitreștilor" (DRH, A, XIX, 342—343). Nu putem preciza dacă la data menționării era un sat sau o parte din moșia satului Ionășești, cum consideră editorii volumului DRH, A, XIX, 665. Numele satului, de la un *Dumitru*.

Durăști, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul com. Barcea, la Dorasca sau Dorăști. La 26 martie 1682 se spune despre sat că este „pre apa Bărladului... ... între hotarul Drăgănestilor și între hotarul Trohăneștilor" (Barcea) (ASB, *M-rea Neamț*, XXV/42; Ciuntu, *Dic.*, 75). Exista în 1638 (ASB,

M-rea Neamț, XXV/2a), dar satul era din vremea domniei lui Ștefan cel Mare. Într-un zapis din 24 septembrie 1661 se amintește un „uric" de la „bătrînul Ștefan Vodă" (*ibidem*, XXV/5). Toponimul era folosit și la 20 aprilie 1794 (*ibidem*, XXV/49). S-a format de la un *Dura*, provenit prin afereză de la *Teodor* (DOR, 159). Într-un document al satului, din 11 ianuarie 1688, se amintește „bătrînul popei Durăi" (ASB, *M-rea Neamț*, XXV/49). Pașca, *Nume*, 229, menționează un *Dura*, dar nume feminin.

Fîntîneni, Fîntînelile, Fîntînele, pe Bîrlad. Satul a fost pe teritoriul com. Ivești. În catagrafia din 1772 — 1774, satul „Fîntînelili" este trecut împreună cu Vulturul Vechi, care este un vechi nume al com. Ivești (Dmitriev, *Rec.*, II, 548). De asemenea, într-un document din 5 iunie 1783 (*Doc. tec.*, I, 74) se vorbește de un iaz de moară din Fîntînelele făcut „în sus cu 50 stînjeni spre moșie Ioveștii" (Ivești). La 10 ianuarie 1881, cu ocazia unui proces, se declară că Blăjerii de Sus, care era atunci cătun al com. Vultureni (astăzi Ivești) „sînt alăturea cu Fîntînele" (ASG, *Curtea de Apel Focșani*, sec. I, 1879, dos. 8, f. 70 v). Editorii volumului DRH, A, XIX, 669, localizează satul lîngă Hanu Conachi. Este menționat la 20 noiembrie 1627 (DRH, A, XIX, 342—343). Satul Fîntînelile amintit la 25 martie 1624 (DIR, XVII, A, V, 276) a fost pe pîrăul Gerul, pe teritoriul com. Costache Negri. Numele satului, de la apelativul *fîntînă*, care, așa cum subliniază Iordan (*Top.*, 240), este sinonim cu *izvor*.

Fundeni, în „gura Berheciului". După această precizare, întîlnită în documentele din 16 aprilie 1617 (DIR, XVII, A, IV, 145) și 8 martie 1643 (CDM, *Supl.*, 1, nr. 629), satul a fost pe teritoriul satului Gara Berheci, com. Gohor. Dar într-un alt document din 13 decembrie 1704 se spune că este „mai gios de gura Berheciului" (Sion, *Cîteva*, p. 642—643), deci înspre satul Negrilești, com. Munteni. Menționat pentru prima oară la 24 aprilie 1521 (DIR, XVI, A, I, 179—180). Satul dispare spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, căci este înregistrat în catagrafia din 1772—1774 (Dmitriev, *Rec.*, II, 567—569). Ghibănescu, editînd documentul din 16 aprilie 1617, îi transcrie numele : Funulenii (*Surete*, II, 169). Numele satului, de la apelativul *fund*, are sensul de „locuitori veniți din fundul unei văi sau așezați într-un asemenea loc" (DA, II, 3, 191).

Fundeni, pe Bîrlad. Satul a fost, după precizările lui Ciuntu, în „unghiul ce-l face Bîrladul cu Siretul, unde a fost satul Liești și Bucești" (*Dic.*, 34), deci pe teritoriul com. Liești. Este menționat la 11 ianuarie 1495 (DRH, A, III, 288—289). Editorii documentului consideră că este vorba de satul, com. Fundeni. Ciuntu are dreptate pentru faptul că satul Fundeni de astăzi și-a căpătat acest nume între anii 1722—1726. La 19 august 1722 domnitorul Mihai Racoviță întărește lui Constantin (Conachi), fost mare comis, stăpînirea pe părțile din „Năneștii din gios" (ASB, *Doc. ist.*, CDXXXII/82), iar într-o altă carte domnească, din 20 mai 1726, poruncește să se facă o cercetare „la sat la Fundeni, moșie dumisale comisului Constantin, care acia moșie mai înainte vreme s-au chemat Năneștii de gios" (*ibidem*, CDXXXII/83). Nu putem preciza cînd dispare acest sat.

Gereni, la vărsarea pîrăului Geru în Bîrlăzel. A fost pe teritoriul satului Vameș, com. Piscu, moșia satului întinzîndu-se spre nord, pe malul stîng al Gerului (ASB, *Planuri Covurlui*, 24). Este menționat la 13 februarie 1594 (DIR, XVI A, IV, 103—104). Toponimul s-a putut forma de la un antroponim, *Gerul*, menționat în sudul Moldovei, la 27 iulie 1673, în satul Tîmpești (ASP, ms. 572, f. 132). Un *Gheorghe Geri* trăia la Gereni la 14 august 1778 (*Uricariul*, XXIV, 184—185). A căpătat sensul de „lo-

cuitori de pe malul pîrăului Geru". În documentul din 14 august 1778 se spune despre sat că se numea *Hulubeni*. Cele două moșii, Gereni și Hulubeni sau Hulubești, erau vecine, le despărțea pîrăul Gerul.

Gîrlești, pe Siret. A fost pe teritoriul com. Năməloasa. La 3 iunie 1704, într-o hotarnică făcută de clucerul Zberea se spune că satul este „pe malul Siretelului, la hotarul muntenesc" (ASB, *Doc. ist.*, MCIV/23). Conachi, care a stăpînit satul, a notat că este„ dispre răsărit și dispre apus de apa Săretiului pe din gios de Fundeni pănă în Siretel, hotaru Vahiei" (Kirileanu, *Testamentul*, 621). Menționat la 15 iulie 1448 (DRH, A, I, 397—398). Toponimul era folosit și la 29 noiembrie 1843 (ASI, Tr. 1316, op. 1488, dos. 215, f. 18). Iordan a afirmat că toponimul are „mai degrabă semnificație antroponimică" *(Top.*, 68). În sprijinul acestei observații citäm documentul din 12 aprilie 1628, cînd la Fîntînelile, în vecinătate, erau un bărbat și o femeie cu numele de *Gîrle* (DRH, A, XIX, 468). Vezi și DOR, 284.

Golîmboanie, pe Siret. A fost la sud de Mărcești, deci la sud de satul Furceni, com. Cosmești. Se învecina cu „hotarul tîrgului Tecuci" (ASB, ms. 573, f. 205). Menționat la 27 iulie 1448 (DRH, A, I, 282). Satul dispare în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Mai este numit *Gulunboae*, 2 septembrie 1632 *(ibidem*, XIX, 252—253); *Golonboae*, 26 mai 1661 (ASB, ms. 573, f. 176—176v); *Gulubi*, 5 septembrie 1676 *(ibidem*, f. 204); *Golumbi*, iulie 1677 *(Doc. tec.*, II, 35). Forma feminină a toponimului ar putea fi un indiciu pentru derivarea lui dintr-un onomastic. La origine este apelativul *golumb* „porumbel". Nu putem preciza dacă a avut și sensul de „albastru" al ucraineanului *holuba* (Reguș, *Top.*, 518).

Greci. A fost la vărsarea pîrăului Berheci în Bîrlad, pe coasta dealului Nărtești, lîngă gara Berheci (Ciuntu, *Dic.*, 98). Satul s-a numit la început *Cercești* sau *Certăști*, dar pentru că în vremea domnitorului Vasile Lupu „au descălicat" aici niște greci, satul a luat numele acestora. Menționat la 30 aprilie 1664 (ASB, ms. 575, f. 148—148v). La 2 septembrie 1666 este numit *Slobozia Grecilor* (ibidem, f. 148v). Cele două toponime coexistă. Sava cofetarul din Iași capătă, la 3 decembrie 1698, o parte din satul Certăști *(ibidem*, f. 149v—150), iar Dimitrie Cantemir vorbește în *Descrierea Moldovei* de viile de la „Greci, în ținutul Tutovei, pe apa Berheci" *(Descrierea*, 111). În 1851 se numea *Gura Berheciului* sau *Greci (Uricariul*, VI, 101). Toponimul *Gura Berheciului* era folosit și în 1925 (ASG, CRAT, 1921, dos. 4, f. 211). Primul nume al satului, *Certăști*, derivă de la onomasticul *Certul*, atestat în zonă la 16 martie 1528 (DIR, XVI, A, 1, 267; DOR, 235). În apropiere, la sud-est, exista un alt sat, cu același nume, atestat la 24 ianuarie 1489 (DRH, A, III, 89), astăzi com. Certești.

Gugești, la „gura Berheciului". A fost pe teritoriul satului Nărtești, com. Gohor, căci într-un document din 1 februarie 1695 se menționează că este „în gura Berheciului, dinspre soare răsare" și vecin cu satele Greci și Zănceși (Andreescu, *Doc.*, X, 248—252). Este amintit în documente la 1 februarie 1695, dar satul exista și în vremea domniei lui „Ștefan Vodă cel Bun". Despre hotarul acestui sat se spune, în documentul citat mai sus, că „să împreună cu hotaru Cîrligilor și mai merge în susu Puțănilor". Privitor la aceste două sate, care au fost, poate, tot pe teritoriul satului Nărtești, nu avem alte informații. Numele satului de la *Guga* (atestat la 20 martie 1531, Ion Guga comis, DIR, XVI, A, 1, 333) sau *Gugea* (DOR, 289). Iordan opinează că în toponimul *Gugești* ar putea exista tema *gugă* „om negru, urîcios", „ființă închipuită cu care se sperie copiii" *(Top.*, 330).

Herseşti, Hărsăşti. Este vechiul nume al unei părţi din satul Vameş, com. Piscu (BARSR, ms. rom., 225, f. 83; ASB, *Planuri Covurlui*, 24; ASI, *Secretariatul de Stat*, dos. 1593, f. 5). Este greşită afirmaţia lui Pacu că Hărseşti este vechiul nume al com. *Piscu (Dic.*, 106). Menţionat la 13 februarie 1594 (DIR, XVI, A, IV, 103–104; *Doc. tec.*, II, 9, cu data 12 februarie), în forma Herseşti. Toponimul se mai păstra şi în 1893 sub forma Piscu — Hărseşti (Pacu, *Dic.*, 134). Este justă observaţia lui Pătruţ că toponimul este în legătură cu onomasticul *Hîrsa*, derivat de la *Hîra (Onomastică*, 56–57), şi nu de la *Hrisant*, cum propune DOR, 74.

Hulubeşti, pe Siret. A fost pe teritoriul com. Tudor Vladimirescu, în partea estică, pe malul drept al pîrăului Gerul (ASB, *Planuri Covurlui*, 24). Menţionat într-un act emis în intervalul 1 septembrie 1591 — 31 august 1592 (7100) (DIR, XVI, A, IV, 35–36). Toponimul mai era folosit şi la 23 martie 1819 (ASB, *M-rea Neamţ*, XXXVI/32). E. Petrovici a susţinut că toponimul *Hulubeşti* presupune un nume de persoană *Hulub* (Rsl, IV, 45). Opinie reluată de Reguş (*Top.*, 518).

Ideşti, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul com. Braniştea, la vărsarea pîrîului Lozova în lacul cu acelaşi nume. Precizarea aceasta o găsim într-un document din 1 decembrie 1746 (ASB, *Doc. ist.*, LXII/230). Pe un plan întocmit în 1825 de inginerul Dumitrache Chelemen se arată că moşia satului începea din Bîrladul vechi şi mergea spre nord, paralel cu pîrîul Lozova, pînă la hotarul satului Blăjeni. La apus se învecina cu moşia Crăciuneasa (Idem, *Planuri Covurlui*, 24). Este menţionat la 17 martie 1529 (DIR, XVI, A, 1, 307–308). Într-un document din 1 decembrie 1581 se foloseşte forma *Ildeşti (ibidem*, XVI, A, III, 178). Satul a dispărut în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, după 16 iunie 1651 (ASB, *M-rea Brazi*, XXV/24). Toponimul *Ideşti* era folosit la 1 august 1842 (AP, XIV, 2, 206), dar şi în 1923 (ASG, *Tribunalul Covurlui*, sec. I, Judecătoreşti, dos. 548, f. 1). Numele satului poate fi de la onomasticul *Ilde* (DOR, 440, îl derivă de la *Aldea*. Legătura cu germ. *Hilde* este exclusă) sau de la *Idul (ibidem*, 302).

Ilceşti. Numele mai nou al satului Dimeşti. Menţionat la 21 august 1631 (ASB, ms. 573, f. 217). Într-o copie a unui document din 25 mai 1673 este folosită şi forma *Iulceşti (Doc. tec.*, I, 29). O altă copie a aceluiaşi document transcrie tot *Ilceşti* (ASB, ms. 573, f. 211v). Numele satului este de la *Ilciu* sau *Ilca*, folosit în Moldova înainte de 21 martie 1558 (DIR, XVI, A, II, 102). DOR, 79, le derivă din *Ilie*. Într-un document din 21 decembrie 1690 sînt amintiţi „strănepoţii Ilcăi din Ilceşti" (ASB, ms. 573, f. 213v — 215).

Ipoteşti. Vechiul nume al com. Ţepu. Într-un document din 1 februarie 1695 se spune despre sat că este „în gura Berheciului, dispre apus de drumu cel mare" (Andreescu, *Doc.*, X, 249). Menţionat la 18 mai 1671 (Ghibănescu, *Sur.*, XXII, 26–27). Înainte de 1671 se numise *Româneşti*. Nu putem preciza, deocamdată, în ce împrejurări începe să se folosească forma *Ţepu* menţionată în catagrafia din 1772–1774 (Dmitriev., *Rec.*, I, 208). Răzeşii moşiei Ipoteşti sînt amintiţi la 20 decembrie 1850, cînd făceau demersuri pentru cumpărarea moşiei Ţepu (ASG, *Curtea de Apel Focşani*, sec. a II-a, 1866, dos. 12, f. 2). Toponimul *Ipoteşti* s-a păstrat în numele unei văi din marginea satului Ţepu. Bogrea îl explică printr-un **Epotă*, *Epoteşti*, *Ipoteşti (În amintirea*, 5). Iordan îl derivă însă de la *Ipate*, considerînd că dintr-un mai vechi *Ipăteşti* a rezultat *Ipoteşti (Toponimie putneană*, 13). Vezi şi DOR, 87.

Itovăești. Numele mai vechi al părții de jos din satul, com. Brăhășești. Menționat la 1 octombrie 1491 (DRH, A, III, 195). Toponimul mai era folosit, împreună cu cel de Brăhășești, la 29 februarie 1836 (ASI, *Anaforale*, 23, f. 4), dar și la 9 iunie 1870 (ASG, *Curtea de Apel Focșani*, sec. I, 1870, dos. 5, f. 1). Numele satului este, probabil, de la onomasticul *Itovoi* atestat, în forma *Istăvoiu* (DIR, XVI, A, 1, 77), transcris în sec. al XIX-lea *Ităvoiu (Studii și doc.*, VI, 74). DOR, 311, îl dă ca probabil din *Litu*, prin afereză, *Itu*. Pentru *Itu* vezi și Pașca, *Nume*, 264.

Iugani, pe Pereschiv. În patru documente ale satului, din 2 februarie 1602, 16 noiembrie 1657, 25 iulie 1660 și 5 martie 1661 se precizează că este în „gura Pereschiului" (DIR, XVII, A, 1, 31—32; CDM, III, nr. 287, 563, 652), iar în catagrafia din 1772—1774 este trecut alături de satul Cioresti (Dmitriev, *Rec.*, 2, 478). După aceste date, presupunem că satul a fost pe teritoriul com. Priponești, moșia lui întinzîndu-se din vecinătatea satului Cioresti, pe malul pîrăului Pereschiv, pînă în Bîrlad. Menționat la 13 decembrie 1569 (DIR, XVI, A, II, 213—214). Într-un alt document din 12 martie 1593 se spune despre sat că este „asupra Părăschiului în Clirăști", toponim pe care nu l-am putut localiza *(ibidem*, XVI, A, IV, 70). Satul dispare după 1774, contopindu-se, probabil, cu Cioresti. La 2 februarie 1602 este folosită forma diminutivală *Iugănei*.

Toponimul *Clirăști* este, poate, forma rotacizantă a lui *Clinăști*, derivat din antroponimul *Clin*. (DOR citează *Clinu spătar*. Numele, de fapt, nu există. Este o transcriere greșită, într-o copie din 1818, a lui *Clănău spătar*, amintit în documentul din 26 februarie 1507 (DIR, XVI, A, 1, 54). Folosirea în Muntenia, la 29 decembrie 1532 (Idem, XVI, B, II, 117) a femininului *Clina*, ca toponim, implică și existența formei masculine.) Formarea toponimului *Clirăști* din apelativul *clir*, *cler* este mai puțin probabilă.

Joieni. A fost, probabil, pe lîngă Popi, pe teritoriul satului Vameș. Menționat la 26 martie 1624, cînd Dumitru din Joieni vinde o parte din „satul Popi, la gura Gerului" (Ungureanu, *Doc.*, 289—292). Toponimul s-a format de la un onomastic *Joi* (DOR, 92) sau de la apelativul *joian* „mărăraș, chimion" TDRG, 874; DA, II, 2, 35). Nu cunoaștem, deocamdată, alte documente referitoare la acest sat.

ABREVIERI

nefolosite în articolul precedent*

Andreescu, *Doc.*	Constantin Andreescu, *Documentele satului Măcișeni din ținutul Covurluiului*, în „Arhiva românească", X, 1945—1946.
AP	*Analele Parlamentare ale României*, București, 1831—1852. Publicate în anii 1890—1915.
ASG, CRAT	Arhivele Statului Galați, Comisia de reformă agrară a județului Tecuci.
Bogrea, *În amintirea*	Vasile Bogrea, *În amintirea lui Anastase Boșotă*, Vălenii de Munte, 1916.

* Pentru abrevierile preluate din articolul precedent v. LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 512—513.

Cantemir, *Descrierea*	Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Traducere ... de Gh. Guțu, București, 1973.
Ciurea, *Doc.*	Dumitru Ciurea, *Documente moldovenești*, în „Cercetări istorice", X—XII, 1934—1936.
Doc. agrare	*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, II, București, 1966.
Iordan, *Toponimie putneană*	Iorgu Iordan, *Toponimie putneană*, în „Milcovia", IV, 1933.
Ghibănescu, *Isp.*	Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, Iași, Huși, I — VI, 1906—1933.
Kirileanu, *Testamentul*	Gheorghe Kirileanu, *Testamentul și pomelnicul marelui logofăt C. Conachi*, în „Convorbiri literare", XLII, 1908.
Mihail, *Acte*	Paul Mihail, *Alte acte românești de la Constantinopol* (1658 — 1738) (II), în AIIA, X, 1973.
Mihail, *Doc.*	Paul Mihail, *Documente și zapise moldovenești de la Constantinopol*, Iași, 1948.
Pătruț, *Onomastică*	Ioan Pătruț, *Onomastică românească*, București, 1980.
Reguș, *Top.*	Corneliu Reguș, *Toponimele Huluba, Hulubești*, în LR, XVI, 1967.
Rosetti, *Istoria*	Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române*, I, București, 1978.
Rsl	„Romanoslavica", București, 1958.
Sion, *Câteva*	Ion RT., Sion, *Câteva documente tecucene*, în AIIA, XVIII, 1981.
Studii și doc.	Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, Vălenii de Munte, 1901—1916.
TC	Gheorghe Ghibănescu, *Teodor Codrescu*, Iași, 1915—1916; 1934—1936.

Aprilie 1985 *Galați*

GREȘELI ÎN FOLOSIREA PRONUMELUI *CARE*

MIOARA AVRAM

Folosirea pronumelui relativ *care* ca element introductiv al unei propoziții atributive dă naștere la mai multe feluri de greșeli. Dintre acestea sînt semnalate și comentate mai des următoarele tipuri : greșelile referitoare la flexiune (apariția pronumelui într-o formă necorespunzătoare cu funcția sa sintactică și anume într-o formă invariabilă : tipul *cartea care am cumpărat-o* în loc de *pe care)* [1], greșelile referitoare la acordul în gen și număr (în situația în care pronumele relativ se găsește la cazul genitiv : tipul *fata a cărui caiet* în loc de *al cărei)*[2], anacoluturile de diverse feluri (lipsa de legătură între *care* și regentă sau/și continuarea propoziției atributive : de exemplu, tipul caragialesc [3] *Reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat, și clondirul cu trei chile mastică prima, care venisem tocm-atunci cu birja)* [4] și, în sfîrșit, abuzul de *care* (repetarea lui de prea multe ori în aceeași frază, mai ales în contexte în care antecedentele pot fi confundate) [5]. Un tip de greșeli mai puțin discutat îl constituie greșelile legate de topică (de locul pronumelui *care* și al întregii atributive față de substantivul determinat).

În mod firesc, pronumele relativ și atributiva introdusă de el stau imediat după cuvîntul — substantiv sau substitut al unui substantiv — la care se referă [6] și tocmai de aceea atributiva este adesea intercalată în cuprinsul propoziției regente. Excepțiile de la această regulă generală admise în normă sînt foarte puține și se caracterizează toate prin imposibilitatea confundării antecedentului, fie pentru că nu intervine alt substantiv sau pronume anterior, fie pentru că înțelesul contextului orientează clar identificarea relațiilor, fie pentru că antecedentul este indicat prin diferite mijloace gramaticale, ca acordul predicatului din atributivă, reluarea printr-un pronume personal neaccentuat sau forma însăși a pronumelui relativ [7]. De exemplu, deși distanțate de substantivul determinat, sînt corecte și nu produc nici o confuzie atributivele din construcții ca *hainele*

[1] Vezi *Gramatica limbii române* editată de Academia Republicii Socialiste România, ediția a doua, tiraj nou, București, 1966, vol. I, p. 162 ; Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, 1980, p. 127—128.

[2] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, ediția a doua, București, 1948, p. 324—325 ; *Gramatica limbii române, loc. cit.*

[3] Iorgu Iordan, *Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale*, în *Limba literară*, Craiova, 1977, p. 297—298.

[4] Vezi *Gramatica limbii române, loc. cit.* și II, p. 419—420 ; Monica Dumitrescu, *O particularitate sintactică a exprimării orale : anacolutul*, în *Fonetică și dialectologie* VIII, 1973, p. 161—164.

[5] Vezi Mioara Avram, *Gramatica și cultivarea limbii în învățămînt*, în „Limbă și literatură" 1982, 4, p. 472—473.

[6] Vezi *Gramatica limbii române*, II, p. 457—458, unde se precizează că între atributivă și substantivul determinat pot sta unele atribute ale acestuia.

[7] Cea mai amplă descriere a excepțiilor se găsește la Elsa Nilsson, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne. Etude de syntaxe descriptive*, Lund, 1969, p. 51—55.

copilului, care erau pregătite sau *hainele copilului, pe care le pregătise* ori *hainele copilului, a căror curățenie lăsa de dorit.*

Nerespectarea regulii de a așeza propoziția atributivă imediat după cuvîntul la care se referă — sau, măcar, înainte de intervenția altui cuvînt susceptibil de a fi interpretat drept antecedentul ei — duce adesea la exprimări nu numai ambigue, ci și rizibile. Iată cîteva exemple care, din păcate, nu sînt construite în scopuri ilustrative, ca exemplele corecte din alineatul precedent, ci sînt extrase din presă :

Firuca este o țărancă și a deprins arta țesutului și cusutului de la mama și de la bunica ei, pe care și-a perfecționat-o la școala populară de artă („Scînteia" 1982, nr. 12298, p. 2, col. 1). Din felul cum e construită fraza se înțelege că pe bunica ei a perfecționat-o Firuca la școala populară de artă, deși este evident că autorul a avut în vedere arta țesutului și cusutului. Pentru ca fraza să nu fie ambiguă e suficientă fie o schimbare de topică : *a deprins de la mama și de la bunica ei arta țesutului și cusutului, pe care și-a perfecționat-o* etc., fie reluarea substantivului *artă* (sau folosirea unui substantiv mai mult sau mai puțin echivalent) imediat înaintea atributivei : *a deprins arta țesutului și cusutului de la mama și de la bunica ei, artă* (sau : *învățătură, măiestrie*) *pe care și-a perfecționat-o.*

O situație asemănătoare găsim în citatul *trecerea lui Lăcătuș pe extrema stîngă, care este extremă dreaptă de meserie* („Săptămîna" 1984, nr. 41 (722), p. 8, col. 4). Un adevărat nonsens în această formă ! Construcția devine clară cu schimbarea topicii : *trecerea pe extrema stîngă a lui Lăcătuș, care este extremă dreaptă de meserie.*

Bineînțeles, greșelile nu se produc numai cu forma de nominativ-acuzativ a pronumelui *care*, ci și cu alte forme flexionare. De exemplu : *Aceasta este noua Luncă a Cernei în noua ei viață, de pe văile căreia s-au ridicat cețurile* („România liberă" 1985, nr. 12539, p. 2, col. 5), frază din care rezultă că viața ar avea văi, cu și fără cețuri. Construcția corectă ar fi trebuit să fie, tot cu schimbarea topicii, următoarea : *Aceasta este, în noua ei viață, Lunca Cernei, de pe văile căreia s-au ridicat cețurile.* (Observ cu acest prilej că, în citatul dat, nu e fericită nici îmbinarea *noua Luncă a Cernei*, cu modificarea formală a toponimului — nume de localitate — de tipul substantiv articulat + genitiv : nu se spune niciodată *frumoasa Vatră a Dornei, pitorească Gură a Humorului* etc., pentru a nu se crea confuzii cu apelativele originare ; e adevărat că nici *noua Lunca Cernei* nu ar suna prea bine, dar soluțiile sînt multe : se poate pune adjectivul după substantiv, legîndu-l prin articol demonstrativ — *Lunca Cernei cea nouă* —, se poate lăsa adjectivul antepus, dar ca determinant direct al unui substantiv comun — *noua localitate Lunca Cernei* — sau se poate renunța la adjectiv, ca în varianta adoptată aici la corectarea frazei.)

Cel mai adesea exemple de așezare greșită a propoziției atributive apar în traduceri, desigur în cele făcute în pripă și difuzate fără nici o preocupare pentru acuratețea gramaticală și logică. În fraza *Acest pui de urangutan este cel mai tînăr membru al grădinii zoologice din Berlinul de Vest, pe care îl ocrotește familia Rahn* („Magazin" 1984, nr. 32 (1400), p. 10, col. 1), impresia că familia menționată ocrotește orașul, nu animalul în cauză, ar fi putut fi evitată pur și simplu prin folosirea unei punctuații adecvate, fără virgulă înaintea atributivei, dacă aceasta este concepută ca determinativă prin conținut (în pronunțare echivocul se exclude prin accentul sintactic). Din lectura notiței informative *Cel mai nordic spital din lume se află în insula Baffin, în mica localitate Pangnirtung, care acordă asistență*

medicală eschimoșilor, unicii locuitori ai acestor ținuturi („Magazin" 1984, nr. 32 (1400), p. 11, col 3) se deduce că localitatea acordă asistență medicală și nu spitalul, cum ar fi normal; confuzia ar fi fost ușor de înlăturat fie prin schimbarea topicii *(În micuța localitate X din insula Y se află cel mai nordic spital din lume, care acordă asistență medicală eschimoșilor* sau *Cel mai nordic spital din lume, care acordă asistență medicală eschimoșilor, unicii locuitori ai regiunii, se află în insula X)* [8], fie prin renunțarea la atributivă, mai exact prin transformarea ei într-o principală coordonată, cu înlocuirea lui *care* prin *și acesta*.

Exemplele evident greșite pe care le-am citat sînt la fel de ambigue și de rizibile ca îmbinările cu atribute, des comentate și exploatate în literatură, pentru comicul de limbaj, de tipul *mănuși de piele de damă, confecții de copii la comandă* [9].

Ele par însă neglijențe mărunte și nevinovate față de unele fraze, care reprezintă adevărate șarade, oferite tot de traduceri din presă : *Sculpturile au fost vîndute la licitație în 1978, de către milionarul George Ortiz, cu rezidența în Elveția, pe care le achiziționase în urmă cu cinci ani* („România liberă" 1983, nr. 11979, p. 6, col. 8) sau *Mafia a fost incriminată și de deputatul comunist italian Pancrazio de Pasquale, membru în Parlamentul vest-european, pe care o consideră responsabilă de deturnarea a milioane de dolari* („România liberă" 1985, nr. 12547, p. 6, col 8). Veritabile anacoluturi, aceste fraze devin inteligibile nu atît prin schimbarea topicii, cît prin transformarea propoziției atributive fie într-un atribut izolat — plasat imediat după substantivul determinat *(Sculpturile, achiziționate în urmă cu cinci ani, au fost vîndute ... ; Mafia, considerată responsabilă de deturnarea a milioane de dolari, a fost incriminată ...)* — , fie într-o propoziție principală independentă *(Sculpturile au fost vîndute la licitație în 1978, de către X Y ; acesta le achiziționase ... ; Mafia a fost incriminată și de deputatul ... ; deputatul menționat o consideră responsabilă de deturnarea ...)*.

Construcția unor fraze este mai confuză cînd la greșelile de topică a propoziției atributive se adaugă fenomenul repetării pronumelui *care*. Iată mai întîi un exemplu cu numai două apariții ale pronumelui în discuție, în construcții coordonatoare nepotrivite : *O cooperativă cu o activitate meritorie privind calitatea și diversificarea serviciilor este considerată și cea din orașul Buftea și care poartă numele „Meșteșugarul" și căreia i-a revenit o sarcină importantă pentru dezvoltarea micii industrii într-un oraș din apropierea Capitalei* („România liberă" 1985, nr. 12678, p. 5, col. 5). Un aspect acceptabil al acestei fraze ar fi *O cooperativă cu o activitate meritorie ... este considerată cooperativa „Meșteșugarul" din orașul Buftea, căreia i-a revenit...*

O mostră de stil administrativ — reprodusă, fără comentarii asupra exprimării, într-un ziar de mare tiraj și prestigiu — oferă un record de greșeli în folosirea lui *care* : repetare, distanțare și anacolut. Este vorba de următoarea frază : *„Menționăm, se arată în răspunsul amintit, că, pe primele patru luni ale anului 1985, s-au efectuat 37 asemenea acțiuni, în cadrul cărora au fost depistate 175 de abateri de la Legea 10, între care și vînzarea de alimente și băuturi, cărora li s-au aplicat amenzi de circa 105 000 lei, iar mărfurile confiscate au fost predate comerțului"* („Scînteia" 1985, nr.

[8] Nu se evită deci vecinătatea imediată a substantivului *lume*, dar riscul raportării atributivei la acesta e puțin probabil.

[9] Vezi Mihai Gafencu, Dorina Mărgineanțu, Vasile Șerban, Vasile D. Țâra, *Cultivarea limbii române în liceu*, București, 1983, p. 198.

13333, p. 4, col. 7). Dacă repetarea pronumelui *care* este un defect mai mult stilistic, folosirea celui din urmă (în forma de dativ *cărora*) este total agramaticală prin topică (s-ar părea că amenzile s-au aplicat alimentelor și băuturilor) și prin lipsa de continuitate sintactică (ultima atributivă, coordonată prin *iar* cu precedenta, nu se mai leagă, cum ar trebui, de *cărora*).

Greșeala care constă în așezarea lui *care* într-un loc generator de confuzii poate fi asociată și cu alte greșeli de exprimare, cum ar fi cele referitoare la acordul predicatului. Forma de singular a predicatului *poate* din ultima propoziție atributivă a frazei *Acest nou telefon va fi de mare folos persoanelor handicapate, care nu pot acționa discul sau butoanele de comandă, dar și celor aflate într-o situație critică, datorită unei boli, izbucnirii unui incendiu sau pătrunderii unui infractor, care, rostind cuvîntul „urgență", poate alerta imediat serviciile specializate* („România liberă" 1985, nr. 12738, p. 6, col. 8) arată că distanțarea lui *care* de antecedentul său — *celor* (= persoanelor) *aflate într-o situație critică* — a ajuns să inducă în eroare chiar pe autorul sau traducătorul informației publicate; rezultatul este absurditatea conform căreia infractorul ar avea vreun interes să pronunțe cuvîntul de alertare! Subliniez faptul că de data aceasta nu avem a face cu o confuzie presupusă în una dintre lecturile posibile ale textului, ci cu o construcție care e lipsită de interpretări variate pentru cititor, dar care denotă confuzie la alcătuitorul ei. Fraza citată s-ar fi putut clarifica, cel puțin în scris, prin punerea în paranteză a părților ei care numesc cîteva situații critice avute în vedere de constructorii noului telefon: *va fi de mare folos ... și celor aflate într-o situație critică (datorită unei boli, izbucnirii unui incendiu sau pătrunderii unui infractor), care, rostind cuvîntul „urgență", pot alerta imediat serviciile specializate.*

Cumulul de greșeli, în situația lui *care*, nu se întîlnește numai în legătură cu fenomenul de topică discutat aici. Frecvent coexistă anacolutul și folosirea pronumelui într-o formă invariabilă (între care se poate stabili și o relație de cauzalitate) sau anacolutul și repetarea, ca în acest exemplu: *Jake la Motta, boxerul care, despre modul în care uneori și-a apărat în ring șansele, sînt multe de spus* („Magazin" 1981, nr. 1228, p. 12, col. 1). În loc de comentarii aș spune că și despre modul în care scriu unii ziariști sînt multe de spus.

Propozițiile atributive fac parte dintre subordonatele cele mai frecvente și mai simple. Se vede însă că și la construcțiile cele mai banale este nevoie de atenție pentru ca exprimarea să fie corectă și clară.

Octombrie 1985

Institutul de Lingvistică
București, Spiru Haret 12

I. T. STAN, *Din istoria foneticii românești (Fonetica — fonologia 1780—1880)*, Cluj-Napoca, 1984 [Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie], 116 p. [multigrafiat]

În *Cuvîntul înainte*, autorul ne informează că a'intenționat să descrie „stadiul la care se află dezvoltarea foneticii limbii române între anii 1780 — 1880, deci [într-]o perioadă de o sută de ani" (p. 1). Întrucît în intervalul mai sus delimitat „limba a evoluat simțitor", „o tratare absolut sincronică a foneticii și a fonologiei ... este imposibilă" (p. 1). De aceea, ca o primă precizare de ordin metodologic, I. T. Stan arată că a ținut seama de „diacronia limbii prin straturile ei sincronice" (p. 1). Un al doilea principiu călăuzitor în prezentarea materialului l-a constituit perspectiva geografică-regională, urmărindu-se așadar „evoluția foneticii limbii române în toate provinciile istorice românești pînă la unificarea ei în varianta sa literară unică" (p. 1). Este vorba, din păcate, de simple intenții, a căror materializare se întîlnește extrem de rar într-o lucrare rămasă, cum ușor se poate observa, la stadiul unui simplu depozit de material lingvistic (ne referim în special la paginile consacrate foneticii).

Titlul, restrictiv, al broșurii pare a ne avertiza că avem a face cu tratarea cîtorva din aspectele foneticii secolului al XIX-lea, întregul fiind lăsat în sarcina unei lucrări viitoare. În realitate, expunerea este „completă", în sensul că examinează, și încă în amănunt, evoluția foneticii textelor literare românești din perioada cercetată. Pentru a întreprinde descrierea, autorul a pus la contribuție un bogat material de limbă, obținut parte din despuierea unor izvoare, parte din studiile de detaliu sau de sinteză închinate limbii române literare din secolul al XIX-lea. Dacă în privința fenomenelor din prima categorie sîntem informați asupra autorilor la care au fost întîlnite (și, implicit, asupra apartenenței lor regionale), exemplele recoltate din lucrările de specialitate sînt lipsite de asemenea indicații. De exemplu, la p. 7, aflăm că fonetismul *apusan* (cu *ea* > *a*) apare la moldoveanul Gh. Asachi, iar *greșala* la bănățeanul Tichindeal, în schimb despre *arman* ni se spune numai că apare în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, II, 47, fără a cunoaște numele scriitorului în a cărui operă a fost întîlnit.

Maniera în care este înfățișat materialul de limbă e neeconomicoasă. Astfel, fenomene cum sînt velarizarea lui *e*, *i* și reducerea diftongului *ea* după anumite consoane (*s*, *z*, *ț*, *ș*, *j*, *r* etc.) sînt tratate, cu aceleași exemple, atît la vocalism, cît și la consonantism (în paragrafele despre durificarea consoanelor respective), ceea ce dilată, fără nici un folos, expunerea. O observație similară în legătură cu închiderea lui *e* tonic la *i* în *crier*, *grier*, *trier*, consemnată atît la p. 25 („e : i prin disimilare"), cît și la p. 43 („e - e — i - e") sau cu păstrarea lui *ă* în *lăcui*, *rătund*, notată deopotrivă la p. 15 („ă : o") și la p. 37 („o : ă").

După un obicei foarte răspîndit în lucrările de istoria limbii literare, dar cu atît mai nerecomandabil, autorul înșiră într-o serie de cazuri numai fonetismul arhaic sau regional, fără a se ocupa și de sunetul evoluat, acceptat, de regulă, în aspectul normat al limbii. Se lasă astfel deoparte tocmai punctul final al unei evoluții seculare, decisiv în stabilirea configurației definitive a românei literare. Sînt menționte, în această ordine de idei, fonetisme ca *beu*, *beutură* (p. 16), *detoriu*, *detoria* (p. 16), *gîci* (p. 33), *întra* (p. 33—34) *mulțămi* (p. 14—15) etc., nu însă și corespondentele lor, devenite literare : *bău*, *băutură*, *dator*, *datorie*, *ghici*, *intra*, *mulțumi*.

O altă observație se referă la includerea, inoportună, în același paragraf a unor fenomene prezente în cuvinte din vechiul fond al limbii, unde se explică printr-o evoluție fonetică normală, alături de fenomene, numai aparent identice, caracteristice neologismelor latino-romanice, care sînt datorate unor procese analogice, de adaptare fonetică, sau reflectă rostirea din limba de origine. Așa, de pildă, nu vedem de ce ar trebui tratate, la p. 66, sub paragraful 2.4.5 („ğ : j") fonetisme ca *agiunge*, *agiunul*, *gioc* (cu *ğ* < *j* + *o*, *u* latin), împreună cu *atelagiul*, *cochetagiul*, *curagiu*, în care se recunoaște cu ușurință forma „italiană" a suf- *aj*. Tot aici sînt incluse, fără nici o explicație, rostiri hipercorecte ca *gele*, *geli*, existente în limba unor ardeleni (Micu, Budai-Deleanu). Să amintim, de asemenea, consemnarea nediferențiată, sub eticheta "*e* aton netrecut la *i*" (p. 22—25) a unor forme ca *arepi*, *beserecă*, *ceti*, *demineață*, pe de o parte, și *figurele*, *flegmatec libertății*, *semplu*, *semplitate*, pe de alta. E evident că *semplu*, care redă rostirea fr. *simple*, nu a evoluat la *simplu*, în care se oglindește forma scrisă a aceluiași cuvînt franțuzesc. O situație similară apare la p. 37—38, unde găsim enumerate formele *(a)durmi*, *amurți*, *arbure* etc. laolaltă cu *amurezat*, *contempurani*, *pericul*, *secul*, ba chiar și cu rostirea vulgară *avucat*.

Facem loc în continuare unei serii de erori, adesea elementare, care reduc sensibil valoarea și utilitatea lucrării. În *păhar* nu avem a face cu „fenomenul de trecere a sunetului *a* din silaba protonică la *ă*" (p. 5), ci cu un *e* trecut la *ă* : scr. *pehar* > *păhar* [1]. Nu e corectă formularea că în *izvoraște, tiraște, uraște* am avea un „*a* tonic netrecut la *ă*" (p. 6). Rostirile cu *ă* *(izvorăște, tirăște, urăște)* provin din *izvorește, tirește, urește*, cu *e* > *ă* după un *r* dur sau, în unele zone ale Dacoromaniei, în urma unui proces analogic de substituire a desinenței de pers. 3 sg. și pl.[2] *Îmbele, îmbii* nu trebuie puși în relație cu *ambele, ambii* (p. 9). Primele forme sînt moștenite celelalte împrumutate din latină. În *cămașe, cenușe, coaje, grije, e* nu provine din *ă*, cum crede autorul (p. 12). E. Petrovici a arătat că rostirea cu *e* (respectiv cu *ș* și *j* moi) este cea originară [3]. *ă* din *fermăcînd, farmăc, fărmăcat* este etimologic (< lat. *pharmaco*) ; e greșit, deci să se vorbească în acest caz de trecerea lui *e* la *ă*, după o labială (p. 17). O remarcă similară în legătură cu *învălit, învălește* (p. 17), al cărui etimon are la bază v. sl. *valiti* (vezi DA ; cf. DEX). Deși etimologia cuvîntului *rezema* nu a primit pînă în prezent o rezolvare satisfăcătoare, e clar pentru oricine a parcurs textele vechi că în *ră(d)zima, ră(d)zema ă* nu provine dintr-un *e* (p. 20), forma cu *e*, astăzi literară, fiind ulterioară. Și în *jăli, jălind* (p. 21) *ă* este mai vechi, căci termenul descinde din v. sl. *jaliti*. I. T. Stan se înșală prin urmare considerînd că am avea a face cu o evoluție a lui *e* la *ă*. *Așazată* nu rezultă din *așezată*, cu trecerea lui *e* la *a* (p. 29), ci din *așăzată*, cu *ă* protonic evoluat la *a* (exemplul e din Gh. Asachi). În *jaratecul* (p. 29), înregistrat la Eminescu, ne aflăm în prezența unui *ă* etimologic trecut apoi la *a* și nu cu trecerea lui *e(ea)* la *a*. *i* din *direg, direaptă* (p. 30) nu e etimologic, cum susține autorul (p. 30). El provine din *e* aton *(dereg* > *direg, derept direpl)*. În *feodală, fonețional* (p. 43) nu e vorba de acomodări vocalice (*u* > *o*), ci cu fonetismul originar din franceză *(féodal, fonctionnaire)*. *Experiință* (p. 43) nu provine din *experiență* printr-o asimilare (*i — e* > *i — i*) ; *-iță* reprezintă forma românizată a suf. lat. *-entia* și fr. *-ence*. E un caz de adaptare fonetică a neologismelor. Nu e corect să se spună că *rumpe* se păstra în 1780—1880 „în toate zonele țării" (p. 53—54). La muntenii Heliade și Alexandrescu, dacă nu și la alții, vechiul fonetism etimologic cu *m* a fost restabilit, conform normelor literare latinizante de după 1840 *(mp* > *p* în Muntenia încă din secolul al XVI-lea). *Solenitate* (p. 76) nu rezultă din *solemnitate* prin simplificarea grupului consonantic *mn*, ci din it. *solennità*. *Orizon* (p. 76) are drept etimon fr. *horizon* și nu pe *orizont*, cu *nt* > *n*. *Punt* (p. 76) este it. *punto*, iar nu *punct* cu reducerea grupului *nct* la *nt*.

Toate aceste erori flagrante puteau fi evitate, dacă autorul s-ar fi raportat la dicționarele limbii române sau la unele dintre lucrările citate în bibliografia de la finele volumului. Dar trimiterile la subsol lipsesc cu desăvîrșire în toate cele peste 100 de pagini ale studiului.

Oprim aici seria observațiilor, care ar putea continua, convinși că cititorii și-au format o idee destul de exactă asupra lucrării prezentate în rîndurile de față.

Octombrie 1985

ION GHEȚIE
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[1] Etimonul maghiar regional *pahár*, admis de DLR, ni se pare improbabil. În orice caz, cea mai veche formă a cuvîntului, atestată peste tot în secolul al XVI-lea, este cu *ă* : *păhar*. De la ea trebuie să pornim pentru a explica actuala formă literară (vezi lucrarea noastră *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 98). În *Tetraevanghelul de la Sibiu (pahar*, f. 31[r]) se reflectă foarte probabil o rostire neromânească *(ibidem*, p. 221).

[2] *Ibidem*, p. 153 ; cf. p. 143.

[3] *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba română*, în SCL, I, 1950, nr.2, p. 215 ; vezi și Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, 1968, p. 108.

ION GHEȚIE, ALEXANDRU MAREȘ, *Originile scrisului în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 463 [— 464] p.

Apariție de excepție, datorată colaborării a doi cercetători reputați ai domeniului, monografia *Originile scrisului în limba română* este consacrată studierii din perspectivă filologică a celei mai vechi epoci a literaturii române. Lucrarea încununează activitatea științifică prestigioasă desfășurată de autori în cadrul Institutului de Lingvistică din București ca membri ai colectivului de limbă literară și filologie. Îndelung pregătită prin elaborarea unor studii preliminare publicate în culegeri colective sau lucrări personale (*Studii de limbă literară și filologie*, vol. I — III, București, 1969—1974, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice* de I. Gheție, București, 1974, *Introducere în filologie. Probleme. Metode. Interpretări*, de I. Gheție și Al. Mareș, București, 1974, *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, și altele), cercetarea de față pune la contribuție întreaga bibliografie a problemelor abordate, supune unui minuțios examen critic părerile exprimate de antecesori, interpretează dintr-o perspectivă nouă faptele cercetate și, pe această bază, oferă o sinteză de înaltă ținută științifică privind momentul, locul și împrejurările apariției scrisului în limba română.

După o *Introducere* (p. 13—21), în care sînt expuse obiectul, scopul și planul lucrării, urmează partea I, consacrată unor *Chestiuni generale* (p. 23—76), în care sînt prezentate *Teoriile dominante* (cap. I) și *Aspecte teoretice și metodologice* (cap. II).

În partea a II-a, intitulată *Cadrul cultural* (p. 77—116) sînt înfățișate *Curentele cultural-religioase* (cap. I) care au putut avea o contribuție la promovarea scrisului în limba română și *Centrele de cultură* (cap. II) în care au avut loc în mod sigur acțiuni de valorificare, prin copiere sau tipărire, a textelor românești.

Partea a III-a reunește sub titlul *Tradiția grafică românească* (p. 117—176) două capitole referitoare la *Cele mai vechi știri despre scrierea limbii române* (cap. I) și *Originile scrierii românești* (cap. II); în acest din urmă capitol sînt examinate scrierea cu alfabet chirilic și scrierea cu alfabet latin.

Partea a IV-a, cea mai întinsă, în care contribuția personală a autorilor este precumpănitoare, conține prezentarea critică a tuturor cunoștințelor dobîndite pînă în momentul de față în legătură cu *Cele mai vechi texte românești* (p. 177—448). După o necesară distincție între *Texte neliterare* (cap. I, în care sînt expuse succint chestiuni ca apariția, înmulțirea și diversificarea, conținutul și repartiția geografică a documentelor românești din secolul al XVI-lea) și *Texte literare. Texte unilingve și bilingve* (cap. II, în care se face inventarul textelor bilingve și al opiniilor privind motivele apariției textelor cu traducerea românească intercalată în textul slavon), se trece la prezentarea problemelor fundamentale sub raport filologic pe care le ridică fiecare text literar românesc în parte, dintre cele 59 copiate sau tipărite în secolul al XVI-lea, grupate în capitolele *Scrieri bisericești* (cap. III), *Texte populare* (cap. IV), *Literatura istorică* (cap. V). În încheierea părții a IV-a, autorii oferă cititorului o *Privire sintetică* (cap. VI) asupra problemelor expuse și opinii în legătură cu *Originile limbii române literare* (cap. VII).

În *Încheiere* (p. 449—453) se trec în revistă rezultatele obținute de cercetările întreprinse asupra istoriei scrisului românesc în secolul al XVI-lea și se schițează căile pe care ar trebui să le urmeze cercetarea viitoare a temei.

Întocmită cu o profundă cunoaștere a domeniului cercetat, cu o subtilă înțelegere și interpretare a chestiunilor abordate, cu rigoare științifică, inteligență și talent, monografia *Originile scrisului în limba română* de Ion Gheție și Alexandru Mareș este o sinteză de maxim interes științific, care se adresează atît specialiștilor, cît și unui public mai larg, profesori, elevi, studenți, cercetători, tuturor celor interesați de problemele istoriei culturale românești, și unora și celorlalți oferindu-le bucuria unei lecturi deopotrivă utile, incitante și pasionante.

MAGDALENA GEORGESCU

ROMULUS TODORAN, *Contribuții de dialectologie română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 249 p.

Lucrarea înmănunchează în volum o serie de cercetări în care și-a găsit expresia preocuparea cea mai constantă a cunoscutului profesor de la Universitatea din Cluj.

Reunite prin domeniul comun, studiile se ocupă de probleme variate. Debutînd cu texte consacrate problemei teoretice, larg dezbătute în lingvistica românească din deceniul al VI-lea, a delimitării între „limbă" și „dialect", volumul cuprinde și numeroase articole care tratează fenomene fonetice și gramaticale, precum și aspecte ale lexicului considerate din perspectivă dialectală. Cercetările se întemeiază mai ales pe datele oferite de *Atlasul lingvistic român*, analiza complexă a unui material faptic bogat și variat conducîndu-l pe autor la concluzii personale sugestive, adeseori confirmate de cercetări ulterioare. Două studii de istorie a lingvisticii și dialectologiei românești încheie volumul: unul, prezentînd vasta activitate lingvistică a lui Sever Pop (1901—1961), scoate în evidență contribuția lui la dezvoltarea dialectologiei în țară și în străinătate, precizînd totodată rolul pe care lingvistul clujean l-a avut în pregătirea și alcătuirea *Atlasului lingvistic român (I)*; celălalt schițează personalitatea dialectologului Alexiu Viciu (1855—1950), situîndu-l, ca preocupări și rezultate, în ansamblul vieții culturale a epocii.

Studiile își păstrează în general structura inițială, beneficiind de unele completări bibliografice. Aducerea la zi a informației privind diversele fenomene discutate se realizează prin *Notele* finale, care însoțesc unele articole, note în care autorul înregistrează critic, într-o privire de ansamblu, cercetările ulterioare care s-au ocupat de aceleași probleme. E un procedeu deosebit de util, care mărește valoarea de instrument de lucru a volumelor cu acest specific. Prin varietatea problemelor discutate și modul de prezentare a lor, *Contribuții de dialectologie română* se adresează unor cercuri largi de cititori.

VALERIA GUȚU ROMALO

Studii de dialectologie, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1984, 397 [—398] p. [Universitatea din Timișoara, Facultatea de Filologie. Societatea de științe filologice, Filiala Timișoara]

Studiile de față, apărute sub îngrijirea lui Vasile Frățilă și a lui Vasile D. Țâra, reunesc o mare parte a comunicărilor ținute la cel de al II-lea Simpozion național de dialectologie, organizat la Timișoara în 4 și 5 iunie 1982. Din cele 60 de comunicări prezentate cu acest prilej, au fost incluse în sumarul volumului un număr de 42, dintre care 29 *in extenso*, iar 13 în rezumat (ele fiind publicate integral în altă parte). Așa cum se subliniază și în *Cuvîntul înainte* semnat de V. Șerban, decanul Facultății de Filologie din Timișoara, diversitatea tematică a fost o caracteristică a acestui al II-lea Simpozion de dialectologie, un loc aparte revenind contribuțiilor consacrate raporturilor dintre limba literară și graiuri. Deoarece o înregistrare a tuturor celor 42 de titluri nu și-ar avea locul într-o prezentare sumară, vom aminti numai cîteva dintre ele și, înainte de toate, pe cele orientate spre discutarea unor chestiuni mai generale: Doina David, *Valorificarea elementului popular (regional) în româna literară. Considerații generale*, Doina Grecu, *Grai și limbă literară la copii*, Gavril Istrate, *Arhaism și regionalism*, Maria Marin, *Valori ale perfectului compus în graiurile dacoromâne*, Marga Lotreanu-Chioreanu, *Reflecții pe marginea unor anchete de tip sociolingvistic desfășurate în mediul școlar*, Doina Negomireanu, *Polisemie și sensuri regionale*, Romulus Todoran, *Diferențieri accentuale în graiurile dacoromâne*. Vom rezerva un loc aparte contribuțiilor *Transpuneri aromâne ale poeziilor lui Eminescu* de Ștefan Giosu, *Observații asupra graiului istroromân din Jeián* de Richard Sârbu și *Autohton—latin—slav în vocabularul dialectelor aromân și meglenoromân* de Elena Scărlătoiu, deoarece se ocupă de dialectele sud-dunărene, precum și unei lucrări avînd drept obiect o altă limbă romanică, *Raportul dintre italiana literară și dialect în poezia contemporană (dialectul romanesc)* de Anca Giurescu.

ION GHEȚIE

„Балканско езикознание", „Linguistique balkanique". Българска Академия на Науките, София, XXVII, 1984, nr. 2, 100 p.; nr. 3, 89 p.

Aceste două numere ale revistei „Linguistique balkanique" cuprind articole cu subiecte diverse, dintre care șase abordează, parțial sau exclusiv, probleme ale limbii române, ceea ce ne-a determinat să le semnalăm.

Într-un articol referitor la tipurile de comparație în limbile balcanice (2, p. 51—61), Jørn Ivar Qvonje aduce în discuție și limba română. Unele concordanțe lexicale (semantice) dintre limba bulgară și română sînt relevate de Roger Bernard (2, p. 67—73).

Iordan Zaimov semnează (2, p. 63—66) un articol incitant referitor la moștenirea lingvistică bulgară în dacoromână, care impune o discuție amănunțită ulterioară.

Articolul semnat de Olga Mladenova se ocupă de paralele structurale între limba bulgară și limba română (2, p. 75—85). Paralelismul se referă la structura derivativă a unor termeni. Problema abordată necesită și ea o discuție aparte.

Liliana Todorova (3, p. 27—30) se ocupă de împrumuturi balcanice în limba bulgară, amintind pe lîngă elemente provenite din sîrbocroată și turcă, și cîteva cuvinte împrumutate din română : bg. *лъкуста, лъмбаторка* și *лъпурой* <rom. *lăcustă*, respectiv *lămbuitor* (+ suf. bg. *-ka*) și *lăturoi*.

Maxim Mladenov și Olga Mladenova analizează originea cuvîntului românesc *cocleț* (cu varianta *cotlet*) (3, p. 53—58), cuvînt a cărui proveniență nu a fost însă stabilită. Termenul românesc este de origine slavă, susțin autorii, întrucît el este foosit, cu același sens, în mai multe limbi slave, iar aici etimologia lui este cunoscută : paleoslavul **котъ*. Circulația cuvîntului pe întreg teritoriul dacoromân și bulgar îi determină pe autori să considere cuvîntul românesc un împrumut vechi din bulgară și să-l includă în categoria cuvintelor de tipul *buruieni, clește, nevastă* etc. semnalate și analizate de G. Mihăilă. Se propune ca rom. *cocleț* „scaun cu patru picioare . . . " și *cocleț, coclete* „învelișul verde al alunelor" să fie considerate cuvinte omonime, cu origini diferite. (Amintim că această interpretare a fost sugerată și în DA s.v.)

În încheierea numărului 3, Georgi Mihailov recenzează lucrarea lui D. M. Pippidi, *Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latine*, vol. 1, 1983. După prezentarea detaliată a conținutului și structurii ei, autorul face unele observații de amănunt. Lucrarea este elogios prezentată, apreciindu-se în mod deosebit faptul că nu au fost separate inscripțiile grecești de cele latine (aceste două serii de texte formează un ansamblu ca sursă istorică). Este menționată bogăția de date și competența remarcabilă în întocmirea indicelor (de nume proprii, de toponimice etc.) care însoțesc corpusul.

LUCREȚIA MAREȘ

RECTIFICARE

Cititorii sînt rugați să țină seama de următoarele îndreptări în „Limba română" nr. 5/1985 : la p. 392, r. 27 de sus, în loc de : anul 1489 se va citi : anul 1408 ; la p. 407, r. 13 de jos, în loc de : dorit, se va citi : dorit [14] ; la p. 434, r. 17 de sus, în loc de ć, d, se va citi ĉ, ĝ ; la p. 437, r. 2 de jos, în loc de : formate, se va citi : formale ; la p. 456, r. 10 de jos, în loc de : care, se va citi : ceea ce.

ANA CANARACHE

(1896–1985)

La 25 august 1985 s-a stins din viață Ana Canarache, fostă cercetătoare principală la Institutul de Lingvistică din București și colaboratoare a revistei noastre.

Născută la 23 martie/4 aprilie 1896, într-o familie care a dat țării mai mulți intelectuali de elită, Ana Canarache și-a făcut studiile universitare la Facultatea de Litere din București, luîndu-și licența în limba și literatura franceză în 1919. După o specializare de doi ani la Paris, revine în țară și funcționează ca profesoară de franceză la liceul din Rupea, apoi la unul din Timișoara. Stabilită la București în 1924, îmbrățișează cariera publicistică în tradiția familiei, fiind secretară la ziarul „Adevărul" — condus de fratele său, Constantin Graur — pînă în 1936. Paralel cu ocupația din presă, desfășoară, începînd din 1929, o bogată activitate de traduceri literare din limbile franceză și germană, activitate pe care a continuat-o pînă la adînci bătrînețe (ultima traducere semnată datează din 1979). Între cele 24 de opere literare traduse, aparținînd unor scriitori americani, englezi, francezi, germani, olandezi, ruși, scandinavi, figurează titluri ca *O călătorie în lumea basmelor* de Selma Lagerlöf, *Sub călcîiul de fier* de Jack London, *Emil și detectivii* de Erich Kästner, *Mary Poppins* de P. L. Travers, care vorbesc de la sine despre opțiunile traducătoarei. Multe dintre ele au cunoscut ediții repetate și toate denotă o grijă deosebită pentru exprimare.

Interesul Anei Canarache pentru problemele limbii a căpătat un cîmp larg de manifestare o dată cu intrarea la Institutul de Lingvistică din București, unde a lucrat de la înființarea acestui institut (1949) pînă la pensionare (1965), în sectorul de lexicografie și lexicologie. În acest cadru, Ana Canarache a colaborat la marile lucrări lexicografice colective ale institutului : *Dicționarul limbii române literare contemporane*, 4 volume, 1955 — 1957 (revizie finală), *Dicționarul limbii române moderne*, 1958 (revizie finală), *Dicționarul limbii române* — redactare la tomurile VI (M), 1965 — 1968 și VII, partea I (N), 1971 (la o versiune anterioară a marelui dicționar academic lucrase în anii 1949—1952 la diverse alte litere), distingîndu-se printr-un simț al limbii foarte dezvoltat și printr-o mare acribie. Pe lîngă colaborarea la dicționarele apărute sub egida institutului și a Academiei, lexicografia românească îi datorează Anei Canarache coordonarea *Dicționarului român-francez* de Elvira Balmuș, Anca Georgescu-Fuerea, Zelma Kahane, Constantin Borănescu, 1967 (ediția a II-a 1972) și elaborarea, împreună cu Vasile Breban, a unui *Mic dicționar al limbii române* (de peste 800 de pagini !), 1974. Pregătirea în domeniul lexicografiei i-a permis scrierea unei lucrări sintetice de informare, *Lexicografia de-a lungul veacurilor. De cînd există dicționare?*, 1970.

Activitatea lingvistică a Anei Canarache — începută la o vîrstă destul de înaintată — nu se reduce însă la lexicografie. Ea este autoarea cîtorva zeci de articole, de obicei de mici dimensiuni, consacrate unor probleme de lexicologie, de formare a cuvintelor, de gramatică, de cultivare a

limbii și de lingvistică popularizată, care au apărut în revistele de specialitate „Cum vorbim" (19), „Limba română" (14) și „Limbă și literatură" (7), în seria de *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (2) și în „Presa noastră" (2).

Dintre problemele de vocabular care i-au reținut atenția pot fi menționate terminologia științifică, numele de culori, istoria unor cuvinte sau a unor expresii, inovații semantice. Strîns legate de preocupările lexicologice sînt contribuțiile referitoare la aspecte ale formării cuvintelor : prefixele *ante-* și *re-*, sufixele *-ic* și *-ită*, *-oză*, *-om*.

Preocupările gramaticale au vizat în mod special verbul, din punct de vedere flexionar (verbe defective, schimbări de conjugare, verbe de mișcare reflexive și nereflexive), sintactic (corespondența timpurilor), semantic (*a merge* și *a umbla*, de exemplu) și mai ales semantico-gramatical și stilistic (întrebuințarea timpurilor trecute) ; în această sferă de interese intră și observațiile asupra folosirii infinitivului lung. Alte capitole de gramatică abordate sînt articolul, pronumele, unele conjuncții și prepoziții, vorbirea indirectă liberă.

În articolele de cultivare a limbii a discutat tipuri de greșeli (ortografice, de punctuație, gramaticale și lexicale) sau a analizat limba unor periodice ori traduceri. Articolele de lingvistică popularizată tratează aspecte ale istoriei vocabularului, inclusiv ale antroponimiei, cu interesante comentarii de natură social-istorică.

Contribuțiile Anei Canarache se disting prin caracterul concret și original al temelor de detaliu abordate, prin bogăția de fapte și finețea analizei, precum și prin forma nu numai îngrijită, ci și atrăgătoare, în care își spune cuvîntul experiența sa ziaristică. În sprijinul ultimei afirmații aș cita titlurile unor articole din „Cum vorbim" : *Verbe care evadează* (cu referire la schimbările de conjugare), *Vinovați fără vină* (despre prenume ridicole), *Acte de autoritate* (despre nume schimbate).

Pasionată de problemele limbii române, în general, și ale exprimării corecte, în special, Ana Canarache a continuat să se intereseze de ele și după ce, în anii din urmă, renunțase să mai redacteze ea însăși contribuții lingvistice ; mărturie stau impresionante fișe relativ recente prin care semnala unor colegi în activitate fenomene demne de a fi discutate în articole sau în emisiuni radiofonice.

La meritele științifice ale Anei Canarache trebuie adăugat acela de a fi format numeroși tineri lexicografi, pe care i-a ajutat — cu generozitate și delicatețe, dar și cu exigența necesară — să se inițieze în tainele profesiei.

Legat de opere lexicografice fundamentale și de diverse contribuții utile la cercetarea unor amănunte din limba română actuală, numele Anei Canarache este păstrat în memoria celor care au cunoscut-o și pentru calitățile umane ale distinsei lui purtătoare.

MIOARA AVRAM
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

Octombrie 1985

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de predare a limbii, lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescrutate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Banat,** vol. I, 1980, XXXII + 174 p. + 154 p. (broşură), 184 lei.

* * * **Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia,** vol. IV, 1980, X + 304 p., 238 lei; vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

Sub redacţia IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicţionarul limbii române (DLR),** Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P** (pogrijenie — presimţire), 1980, p. 949 — 1342, 50 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P** (presin — puzzolană), 1984, p. 1343 — 1866, 105 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera **T** (T — tocăliţă), 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera **T** (tocăna — twist), 1983, p. 377—764, 77 lei.

* * * **Micul atlas lingvistic român.** Serie nouă. Partea a II-a, vol. IV, 1981, 24 p. + 400 h., 146 lei.

* * * **Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române (1374—1600),** 1981, 370 p., 32 lei.

ION COTEANU, **Structura şi evoluţia limbii române (de la origini pînă la 1860),** 1981, 226 p., 13,50 lei.

ALF LOMBARD, CONSTANTIN GÂDEI, **Dictionnaire morphologique de la langue roumaine,** Lund — Bucureşti, 1982, I 70 + II 104 + III 232 p., 29 lei.

* * * **Texte româneşti din secolul al XVI-lea.** Ediţie critică de EMANUELA BUZĂ, GHEORGHE CHIVU, MAGDALENA GEORGESCU, ION GHEŢIE, ALEXANDRA ROMAN MORARU, FLORENTINA ZGRAON. Coordonator ION GHEŢIE, 1982, 638 p., 75 lei.

* * * **Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM),** 1982, 698 p., 105 lei.

AL. GRAUR, **Dicţionar al greşelilor de limbă,** 1982, 80 p., 5,50 lei.

LUIZA SECHE şi MIRCEA SECHE, **Dicţionarul de sinonime al limbii române (DSR),** 1982, 1120 p., 158 lei.

* * * **Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte,** seria IV, tom III **(1981),** 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV **(1982—1983),** 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V **(1983—1984),** 1984, 182 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic ortoepic şi de punctuaţie,** 1983, 224 p., 16,50 lei.

AL. PHILIPIDE, **Opere alese,** 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române. Limbajul poeziei culte,** 1985, 174 p., 17 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic român pe regiuni — Moldova şi Bucovina,** vol. I.

Sub redacţia IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicţionarul limbii române (DLR).** Serie nouă, tom X, partea 1, litera **S** (S—sclabuc).

* * * **Dicţionar german—român,** ediţia a II-a.

RM—ISSN 0025—3523

LR, ANUL XXXV, nr. 1, Bucureşti, p. 1—76, 1986

I.P. Informaţia c. 1678

42 200

Lei 20

18278

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXXV
1986
Martie—Aprilie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IU 2005

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — *redactor-şef*
FLORA ŞUTEU — *redactor-şef adjunct*
MIOARA AVRAM — *membru al colegiului de redacţie*
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — *membru al colegiului de redacţie*
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — *secretar responsabil de redacţie*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12-102, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue «Limba română» paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret nr. 12
79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 14.26.80 sau 15. 74. 30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 50 76 80

i 8278

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

DEC. 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXV 1986 Nr. 2
martie — aprilie

2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

EMANUEL VASILIU, Încercare critică asupra teoriei „binariste" a semnului lingvistic 79

LIMBĂ LITERARĂ

G. I. TOHĂNEANU, Eminescu și Alexandrescu : reminiscențe 89
MIHAELA MANCAȘ, Revenirea refrenului 99
GH. CHIVU, Stilurile limbii române literare în perioada 1532—1640. III. Stilul textelor științifice și tehnice 110

FILOLOGIE

N. A. URSU, Traduceri necunoscute din tinerețea lui Alecu Beldiman 116
ALEXANDRU MAREȘ, A procurat Udriște Năsturel originalul străin al *Pravilei de la Govora?* 127

NOTE ȘI COMENTARII

GRIGORE ȚOPAN, Cu privire la originea unor nume de familie 132

PREDAREA LIMBII

MELANIA FLOREA, Subiectul gramatical din perspectiva românei ca limbă-țintă 135
MANUELA SARAMANDU, Aspecte ale predării vocabularului fundamental la studenții străini 144

RECENZII

GEORGETA CIOMPEC, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985 *(Camelia Stan)* . . . 150
VARLAAM, *Opere. Răspunsul împotriva Catihismului calvinesc.* Ediție critică,

43209.

studiu filologic și studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, București, 1984 *(Manuela Saramandu)* 152
MARIN BUCĂ, *Dicționar de epitete al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985 *(Carmen Apostolescu)* 153
GHEORGHE CARAGEANI, *La subordinazione circostanziale ipotattica nella frase del dialetto aromeno (macedoromeno)*, Napoli, 1982 *(Nicolae Saramandu)* 155

NOTE BIBLIOGRAFICE

A. ROSETTI, *La linguistique balkanique suivie par le nouveau en linguistique dans l'œuvre de l'auteur*, p. 159 ; VASILE IONIȚĂ, *Metafore ale graiurilor din Banat*, p. 159.

CRONICĂ

LUCREȚIA MAREȘ, Seminarul „Sens și definiție" (București, 21—24 octombrie 1985) 160

ÎNCERCARE CRITICĂ ASUPRA TEORIEI „BINARISTE" A SEMNULUI LINGVISTIC

EMANUEL VASILIU

1. După cum se știe, pentru Ferdinand de Saussure, semnul lingvistic are un caracter binar : el este constituit dintr-un **semnificant** (fr. *signifiant*) și o **semnificație** (fr. *signifié*). Cei doi constituenți alcătuiesc împreună **semnul** lingvistic. Așadar, am putea spune că, pentru F. de Saussure, ceea ce, în mod normal, sîntem înclinați să considerăm sau chiar consîderăm a fi elementul „semnificat" al unui semn este o *parte* a acestuia.

Tot în acord cu F. de Saussure, semnul este de natură, am spune, „ideală" în sensul că **semnificantul** nu trebuie confundat cu secvența concretă de sunete ; semnificantul este, de fapt, **imaginea acustică** a acestei secvențe. Așa se explică, spune de Saussure, faptul că vorbitorii recunosc un semnificant unic în dosul unei multitudini de variații fonetice care apar în folosirea concretă a oricărui semnificant [1] : „Imaginea acustică" este „amprenta psihică" a sunetului [2].

În ansamblul său, „semnul lingistic este deci o *entitate psihică* [subl. noastră, E.V.] cu două fațete" [3]. În plus, F. de Saussure face observația că cei doi constituenți ai semnului sînt intim legați și se presupun reciproc [4].

Aceeași concepție binaristă asupra semnului este reluată și dezvoltată de Louis Hjelmslev.

„Semnul" — spune Hjelmslev [5] — „este o entitate generată de către legătura dintre expresie și conținut". În formularea citată (ca și în formulările pe care le vom cita mai departe) termenul de **expresie** (a unui semn) corespunde în mare la ceea ce de Saussure a numit *signifiant*, iar termenul de **conținut** corespunde, în mare, la ceea ce de Saussure a numit *signifié*.

Ceea ce pune în relație expresia cu conținutul este **funcția-semn.** Mai departe, se arată : „Expresia și conținutul sînt solidare între ele : existența fiecăruia dintre aceste două elemente presupune neapărat și existența celuilalt. Expresia este expresie numai în măsura în care îi corespunde un conținut, după cum și conținutul este conținut numai în măsura în care îi corespunde o expresie" [6].

[1] „Semnul lingvistic unește nu un lucru și un nume, ci un concept și o imagine acustică". Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger, Paris, 1971 (Payot) [prima ediție, Paris, 1916], p. 98. (Citatele se fac după ediția din 1971 ; de aici înainte : Saussure, *Cours.*)

[2] Saussure, *Cours*, p. 98.

[3] Id., *ibid.*, p. 99.

[4] Id., *ibid.*, p. 99.

[5] Louis Hjelmslev, *Prolegomena to a Theory of Language*, translated by Francis Whitefield, Madison, 1961 (The University of Wisconsin Press), p. 48 (de aici înainte : Hjelmslev, *Prolegomena*). Deși am utilizat traducerea lui D. Copceag (București, 1967), trimiterile la pagină sînt făcute la versiunea engleză, întrucît versiunea română, datorită numărului mic de exemplare, este mai puțin accesibilă.

[6] Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 48.

Precizarea este de aceeași natură cu aceea făcută de de Saussure : „Fiecare termen lingvistic este un mic membru [al unei articulații, nota noastră, E. V.] ; un *articulus* unde o idee se fixează într-un sunet și unde un sunet devine semnul unei idei" [7].

După ce introduce distincțiile dintre *forma conținutului* și *substanța conținutului*, dintre *forma expresiei* și *substanța expresiei*, distincții care nu sînt de primă importanță pentru discuția care urmează, Hjelmslev arată : „Cel mai indicat ni se pare, totuși, să folosim cuvîntul semn ca denumire a unității pe care o alcătuiesc forma conținutului și forma expresiei, legate între ele prin acel raport de solidaritate pe care l-am numit funcție-semn" [8].

Încheiem această succintă prezentare a concepției binariste a semnului cu observația că dezvoltarea teoriei saussure-iene de către Hjelmslev se face pe baza distincției — deja menționată de noi mai sus — formă/substanță în interiorul fiecăruia dintre constituenții semnului : conținut (Saussure : *signifié)* și expresie (Saussure : *signifiant)* [9].

Mai facem, pentru sfîrșit, observația că ceea ce am numit *binarismul* semnului lingvistic este o caracteristică aproape generală a diverselor orientări structuraliste europene, începînd cu cea profesată de „elevii" mai mulți sau mai puțin direcți ai lui de Saussure, trecînd prin structuralismul praghez și prin școala „funcționalistă" a lui André Martinet și terminînd cu generalizările semiotice de dată mai apropiată ale acestei teorii datorate unor cercetători ca Greimas sau Eco. De notat, de asemenea, că, în monografia pe care Paul Miclău o consacră semnului lingvistic, monografie care este, în același timp, și o prezentare a stadiului de evoluție a teoriei semnului la data apariției, autorul optează pentru o teorie binară [10]

2. Se poate observa din cele arătate sub § **1.** că accepția binaristă a termenului de semn d e v i a z ă de la uzul curent : în conformitate cu acest uz semnul este un *semn pentru ceva* (exterior semnului). Or, conform concepției binariste acel „ceva" semnificat prin semn este un simplu component al semnului. Remarcăm, de asemenea, că accepția binaristă diferă și de accepția dată termenului, în mod curent, în lucrările de logică și semantică a limbajelor logice [11].

Această „deviere" de la uzul comun este remarcată atît de Saussure, cît și de Hjelmslev.

De Saussure observă : „Numim *semn* [subl. autorului] combinarea conceptului cu imaginea acustică : dar în uzul curent acest termen desemnează, în general, numai imaginea acustică" [12]. Hjelmslev consideră că înțelesul „tradițional" și „popular" acordat cuvîntului *semn* se caracterizează prin faptul că „esența semnului constă în aceea că el este un semn *al* [subl. autorului] unui obiect oarecare" [13].

[7] Saussure, *Cours*, p. 156.

[8] Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 58.

[9] Pentru întreaga teorie glosematică a semnului, v. Hjelmslev, *Prolegomena*, pp. 47—60 ; v., de asemenea, articolul „La stratification du langage", în TCLC XII, 1959, pp. 36—68 ; pentru teoria integrală a semnului la de Saussure, v. Saussure, *Cours*, pp. 97—113 ; 155—158.

[10] Paul Miclău, *Le signe linguistique*, Paris, 1970 (Klincksieck), pp. 8—11 și, în special, p. 10.

[11] V. ca exemplu, printre altele, Hans Reichenbach, *Elements of Symbolic Logic*, New York, 1966 (Free Press), pp. 4 și urm.

[12] Saussure, *Cours*, p. 99.

[13] Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 47.

Tot Hjelmslev adaugă observația că accepția pe care el o numește „populară" este „admisă [...] în mare măsură de către logicieni și epistemologi" [14]. Aceeași discrepanță dintre concepția binaristă a semnului datorată lingvisticii (saussure-iene) și concepția logicienilor este subliniată de Hjelmslev și cu altă ocazie [15]: „Nu este înțeles de către logicieni că semnul lingvistic este bi-partit [engl. *two-sided*], conținînd un conținut și o expresie".

În sfîrșit, menționăm faptul că Hjelmslev consideră că este o chestiune de pură convenție faptul de a alege între cele două înțelesuri ale termenului semn (cel propus de de Saussure și susținut de Hjelmslev și cel „popular" care coincide cu cel adoptat de logicieni): „Orice terminologie e arbitrară așa că, în fond, nimic nu ne-ar putea împiedica să facem din cuvîntul *semn* o denumire pentru forma expresiei" [16].

Firește că nu putem fi decît de acord cu Hjelmslev, atunci cînd susține că alegerea unuia dintre cele două sensuri ale cuvîntului *semn* este o chestiune care ține de construirea unei terminologii și că, prin însuși acest fapt, este o chestiune de pură c o n v e n ț i e. Am adăuga: și o convenție nu este nici adevărată, nici falsă. În cazul nostru particular nu putem spune deci că una dintre alternativele de definire (bi- sau mono-partită) a semnului este „cea adevărată". Pe de altă parte însă, nu e mai puțin adevărat că, în cazul în care sîntem puși în situația de a a l e g e una dintre convențiile care intră (sau pot intra) în competiție, alegerea noastră are totdeauna o *justificare*, dacă nu explicită, cel puțin una implicită.

După cum arătam la începutul acestui paragraf, de Saussure stabilește prin convenție explicită pentru termenul (lingvistic) *semn* un înțeles diferit de cel cu care termenul apare în vorbirea uzuală. Hjelmslev preia această convenție și dezvoltă o teorie a semnului bazată pe această convenție. Convenția nu este adoptată de către logicieni, care, tot prin convenție explicită, adoptă pentru termenul *semn* înțelesul uzual. Nu este nimic surprinzător în faptul că de Saussure sau Hjelmslev modifică prin convenție explicită sensul uzual al unui cuvînt (din limba de fiecare zi), căci o bună parte a terminologiilor științifice au la bază un procedeu identic de construire. După cum nu este nimic surprinzător nici în faptul că logicienii, tot prin convenție explicită, acordă aceluiași termen (luat din vocabularul uzual) un înțeles identic cu cel „popular", căci și un astfel de procedeu este destul de frecvent. Problema care se pune este aceea de a vedea care este justificarea (implicită sau explicită) a convenției adoptate de de Saussure și preluate de Hjelmslev și de a stabili dacă și în ce măsură această justificare este acceptabilă.

Ne propunem ca, în cele ce urmează, să examinăm acest aspect al chestiunii.

3. În *Cursul* lui de Saussure găsim o singură motivare explicită a „devierii" de la accepția uzuală a termenului de *semn*: „În uzul curent, acest termen [= *semn*, nota noastră, E.V.] desemnează, în general, numai imaginea acustică, de exemplu un cuvînt (*arbor* etc.). Se uită că dacă *arbor* este numit semn aceasta se face numai în măsura în care

[14] Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 47.
[15] L. Hjelmslev, „Structural Analysis of Language", în TCLC XII, 1959, p. 33,
[16] Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 58.

acesta este purtător al conceptului «arbore», în așa fel încît partea senzorială implică pe aceea de total" [17].

După cum se observă, obiecția lui de Saussure la accepția uzuală dată termenului *semn* se reduce în fond, în acest pasaj, la a spune că aceasta neglijează sau ocultează faptul că un element este semn numai în măsura în care semnifică ceva. Căci ce altceva decît „semnifică ceva" poate însemna formularea saussure-iană „este purtător al conceptului..." din pasajul citat?

Nu credem că această obiecție poate rezista unei analize critice fie ea și foarte sumară. În primul rînd: dacă pot să spun că „imaginea acustică" *arbor* este *semn*, aceasta o fac tocmai deoarece *știu* că *arbor* este „purtător al conceptului «arbor»" sau, altfel spus, că *arbor* semnifică «arbor». Prin urmare, conferind statutul de *semn* (și nu de *parte* a unui semn) unei imagini acustice eu nu numai că nu ignor faptul că imaginea respectivă „poartă un concept", ci, dimpotrivă, *mă bazez* pe recunoașterea faptului că ea semnifică ceva (= poartă un concept). În al doilea rînd: din simpla împrejurare că „a fi purtător al sensului «arbor»" este condiția necesară și suficientă pentru ca imaginea acustică *arbor* să fie considerată de cineva un *semn* nu rezultă în mod necesar că *arbor* și «arbor» sînt constituenți ai unei unități care le înglobează pe amîndouă. Generalizînd acest mod de a vedea, ar trebui să admitem că *oricare* două elemente *a*, *b* legate printr-o *relație de echivalență* (căci atunci cînd spun că *a* este „condiția necesară și suficientă" pentru *b* spun de fapt că *a* și *b* sînt într-o relație de echivalență) reprezintă **în mod necesar** două părți constitutive ale unuia și aceluiași obiect. Or, o astfel de generalizare este greu de presupus că ar putea fi acceptată de cineva.

Rezultă din cele arătate că „devierea" de la accepția uzuală pe care o propune de Saussure în definirea semnului nu se poate întemeia logic pe considerentele invocate în mod explicit în *Curs*.

4. Alături de justificarea explicită pe care am discutat-o mai sus, din *Curs* se pot deduce cu ușurință și alte motive care pot sta la baza concepției binariste saussure-iene.

Prezentarea pe care o face (în cap. I al primei părți din *Curs*) asupra teoriei semnului începe cu cîteva considerații critice asupra concepției comune (tot „populare"?), în acord cu care limba ar fi o simplă „nomenclatură", adică un număr de „nume" aplicate lucrurilor: „Pentru unele persoane limba, redusă la principiul ei esențial, este o nomenclatură [fr. *nomenclature*, nota noastră, E.V.], adică o listă de termeni corespunzînd la tot atîtea lucruri [18].

Prima critică pe care de Saussure o adresează acestei concepții constă în relevarea faptului că ea presupune preexistența ideii (conceptului) în raport cu cuvîntul: „Ea [= conceperea limbii ca nomenclatură, nota noastră, E.V.] presupune idei gata făcute, preexistînd cuvintelor" [19].

În realitate însă, observă de Saussure, ideile și/sau conceptele nu există (și deci nici nu pot pre-exista) în afară de relația lor cu elementele care le exprimă: „Psihologic, făcînd abstracție de exprimarea ei prin cuvinte, gîndirea noastră nu este decît o masă amorfă și indistinctă.

[17] Saussure, *Cours*, p. 99.
[18] Saussure, *Cours*, p. 97.
[19] Id., *ibid.*, p. 97.

Filozofii și lingviștii s-au pus totdeauna de acord în a recunoaște că, fără ajutorul semnelor, noi am fi incapabili să distingem două idei în mod clar și constant. Luată în ea însăși, gîndirea este ca o nebuloasă unde nimic nu este delimitat cu necesitate. Nu există idei prestabilite [fr. *préétablies*] și nimic nu este distinct înainte de apariția limbii" [20]. Iar mai departe: „Putem să ne reprezentăm deci faptul lingvistic în ansamblul său, adică limba, ca o serie de subdiviziuni contigue desemnate în același timp pe planul indefinit al ideilor confuze [...] și al celui nu mai puțin indeterminat al sunetelor [...]. *Rolul caracteristic al limbii în raport cu gîndirea nu este acela de a crea un mijloc fonic material pentru exprimarea ideilor, ci de a servi ca intermediar între gînd și sunet în condiții care să ducă în mod necesar la delimitarea reciprocă de unități* [subl. noastră, E.V.]" [21].

Partea subliniată din citat arată în mod clar de ce, pentru de Saussure, limba nu poate fi redusă la o nomenclatură: pentru că, departe de a fi simple „nume" aplicate „ideilor" (conceptelor), sunetele au rolul de a „forma" (prin delimitare) ideile; dar prin însuși faptul că are rolul de „formare" a unei idei determinate, o „imagine acustică" se delimitează ea însăși în interiorul masei (tot amorfe!) a sunetelor. Concluzia lui de Saussure este formulată în termenii unei foarte des citate comparații: „Limba este [...] comparabilă cu o foaie de hîrtie: gîndirea este recto-ul și sunetul verso-ul; nu se poate decupa recto-ul fără a decupa în același timp verso-ul; la fel și în limbă, *nu se poate izola nici sunetul de gîndire, nici gîndirea de sunet* [subl. noastră, E.V.]" [22].

Ni se pare suficient de clară asemănarea (care merge pînă aproape de identificare) dintre structura semnului și „principiul esențial" al structurii faptului de limbă: după cum esența faptului de limbă constă în relația indisolubilă (cu rol formativ-delimitativ) dintre un segment din masa amorfă a gîndirii (neorganizată lingvistic) și un segment din masa amorfă a sunetelor (neorganizată lingvistic), esența semnului lingvistic, constă în relația (de presupoziție reciprocă) dintre *semnificație* și *semnificant* numită ulterior de Hjelmslev „funcție-semn". Dacă, în ansamblu, limba este o entitate „cu două fețete", atunci și elementele de bază din care limba este constituită, adică *semnele*, este firesc să fie, la rîndul lor, elemente cu o structură binară (= cu două fețete); cele două fețete ale semnului fiind una — *semnificația*, cealaltă — *semnificantul* [23].

În urma celor arătate, sîntem în măsură să formulăm două ipoteze (care se leagă între ele) cu privire la justificarea implicită sau indirectă a concepției binariste:

1° Semnul este considerat a fi entitate binară (semnificație și semnificant) pentru a preveni orice posibilitate de interpretare a limbii ca nomenclatură: dacă semnificația este o **parte** *a semnului*, aceasta nu mai poate fi un „nume al semnificației" [24].

[20] Id., *ibid.*, p. 155.
[21] Id., *ibid.*, pp. 155–156.
[22] Id., *ibid.*, p. 157.
[23] Pe baza noțiunii de *funcție-semn*, care este un raport de presupoziție reciprocă, Hjelmslev pune cu și mai mare claritate în evidență raportul dintre *conținut* (la de Saussure, *semnificație*) și *expresie* (la de Saussure, *semnificant*) în formularea citată de noi în § **1**, (pentru trimitere v. nota 5).
[24] Aceeași motivare apare în formă explicită la Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 58.

2° Caracterul binar al semnului rezultă din însăși natura faptului de limbă; dacă în mod esențial faptul de limbă este de natură binară (gîndire și fonie), atunci și semnul, ca element de bază al limbii, este firesc să reflecte aceeași organizare binară.

Spunem că 1° și 2° sînt legate, întrucît necesitatea de a elimina înțelegerea limbii ca nomenclatură (1°) derivă, pentru de Saussure, din însăși natura faptului de limbă (2°).

La justificările lui de Saussure, Hjelmslev mai adaugă încă una și anume:

3° Concepția monopartită a semnului lingvistic (promovată de logicieni) împiedică recunoașterea relației de **comutare** ca relație fundamentală a limbii (în înțelesul lingvistic al cuvîntului).

„Nu este înțeles de către logicieni faptul că semnul lingvistic este bipartit [engl. *two-sided*, nota noastră, E.V.] cuprinzînd un conținut și o expresie, fiecare dintre acestea putînd fi supuse unei analize pur structurale. Și, în consecință, logicienii neglijează *comutarea* [subl. autorului], relația *fundamentală* [subl. noastră, E.V.] care este însuși firul conducător în înțelegerea limbii în înțelesul lingvistic al cuvîntului" [25].

5. În acest paragraf vom încerca o evaluare critică a motivelor invocate de de Saussure și Hjelmslev în favoarea concepției binariste.

(i) Atît după de Saussure, cît și după Hjelmslev, *unitatea inseparabilă* dintre gîndire (conținut) și fonie (expresie) reprezintă o trăsătură esențială, definitorie a structurii lingvistice (2° și 3° de sub § 4). Precizînd lucrurile, Hjelmslev arată că relația de *comutare* este aceea care captează integral această trăsătură specifică a structurii lingvistice. Pentru a nu complica în mod inutil discuția, vom defini conceptul de *comutare*, independent de întregul aparat conceptual al glosematicii [26], prin următoarea regulă:

4° (a) Oricare doi semnificanți (elemente ale expresiei) *a*, *b* reprezintă unități distincte ale limbii L dacă și numai dacă semnificațiile lor sînt distincte; în caz contrar, *a* și *b* sînt *variante ale aceluiași semnificant*.

(b) Oricare două semnificații (elemente ale conținutului) *a*, *b* reprezintă unități distincte ale limbii L, dacă și numai dacă semnificanții lor sînt distincți; în caz contrar, *a* și *b* sînt *variante ale aceleiași semnificații*.

Conform cu 4° (a), morfemele de bază care apar în formele flexionare **juc**-*ăm*, **cînt**-*ăm* (deci *juc*-, *cînt*-) sînt semnificanți distincți, întrucît, în mod evident, semnificația distinctă a celor două verbe la pers. a IV-a, *jucăm*, *cîntăm*, se datorește exclusiv semnificațiilor distincte ale celor două morfeme-bază: *juc*-, *cînt*-. În schimb, morfemele-bază din formele **joac**-*ă*, **juc**-*ăm* trebuie considerate *variante* ale unuia și aceluiași semnificant, întrucît ceea ce numim „sensul lexical" al celor două forme flexionare rămîne neschimbat, deși morfemele-bază diferă între ele ca formă. Sau, în mod analog: în limba română există, desigur, o diferență între semnificația verbului *a mînca* enunțat cu privire la oameni și semnificația aceluiași verb enunțat cu privire la animale; reprezentăm această diferență de semnificație prin «mînca$_0$» și, respectiv, «mînca$_a$». Cele două semnificații

[25] Hjelmslev, TCLC XII, 1959, p. 33 (articolul deja citat, „The Structural Analysis of Language").

[26] Definiția nr. 59 și, pentru termenii implicați în această definiție, nr.-le 44, 54, 56. Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 135.

nu sînt exprimate în limba română prin semnificanți distincți; de aceea, conform cu 4° (b), «mînca$_0$» și «mînca$_a$» sînt *variante* ale aceleiași semnificații. În schimb, în limba germană, semnificațiile «mînca$_0$» și «mînca$_a$» se exprimă prin semnificanți distincți: *essen* și, respectiv, *fressen*. Spunem de aceea, în conformitate cu 4° (b), că «mînca$_0$» și «mînca$_a$» sînt, în limba germană, semnificații distincte (și nu *variante* ale aceleiași semnificații, ca în limba română).

Nu este inutil să relevăm faptul că, în forma 4° (a), (b), regula comutării (nenumită însă așa) reprezintă un principiu de bază al analizei saussureiene. Hjelmslev are meritul, deloc neglijabil, de a fi dat acestui principiu o *definiție formală* (și, prin aceasta, mult mai exactă), ca parte constitutivă a teoriei glosematice.

Ni se pare destul de clar că regula comutării este, pe de o parte, așa cum arată și Hjelmslev, o regulă esențială a teoriei structurale a limbii și, pe de altă parte, că această regulă poate fi considerată ca exprimînd ceea ce de Saussure a considerat a fi principiul de bază al organizării structurale a limbii: *unitatea inseparabilă* dintre gîndire și fonie (§ 4. sub 2°).

Ideea pe care vrem să o susținem în continuare este că, deși se poate considera (așa cum fac de Saussure și Hjelmslev) că regula comutării este strîns legată de 2° (de sub § 4.) sau chiar că poate fi *dedusă* din 2° (așa cum, de fapt, consideră de Saussure și Hjelmslev), în realitate, regula comutării este total **independentă** de ideea că gîndirea și fonia reprezintă o *unitate* specifică (2°). Într-adevăr, la o reflexie atentă, observăm că cele stipulate prin 4° nu ne obligă în nici un fel să considerăm că fonia și gîndirea *alcătuiesc o entitate* sui generis, prin aceea că sînt inseparabile. Altfel spus: regula 4° își păstrează în întregime și valabilitatea și importanța fie că admitem, fie că nu admitem că gîndul și fonia alcătuiesc o unitate. Într-adevăr, pentru a decide dacă «mînca$_0$» și «mînca$_a$» sînt în românește două segmente de semnificație *distincte* sau sînt *variante* ale aceleiași semnificații, este suficient să verific dacă cele două segmente sînt sau nu sînt legate de semnificanți diferiți, fără să asum și ideea suplimentară că legătura celor două segmente de semnificație cu cîte un semnificant specific sau cu un singur semnificant (comun ambelor) s-ar datora faptului că gîndirea și fonia alcătuiesc două fațete ale unei entități sui generis. În sprijinul acestei observații poate fi invocat și faptul următor: principiul 4° stă implicit și la baza analizei distributive de tip bloomfieldian, deși Bloomfield este departe de a asuma ca principiu de organizare structurală a limbii vreo misterioasă unitate între gîndire și forma lingvistică [27].

Cele discutate pînă aici arată că, dacă regula comutării (4°) este efectiv un principiu esențial de organizare a structurii limbii (și ea *este* un astfel de principiu), acest principiu **nu decurge** logic din ideea că limba este o *unitate* de un tip special între fonie și gîndire, ci este complet independent de această idee. Altfel spus, relația numită de Hjelmslev *funcție-semn* care „instituie" semnul lingvistic rămîne validă și în condițiile în care nu admitem că la baza structurii lingvistice se află *inseparabilitatea* dintre gîndire și fonie.

[27] V., de exemplu, felul în care L. Bloomfield discută conceptul de *formă lingvistică* (engl. *linguistic form*) în *Language*, London, 1961 (George Allen & Unwin), pp. 158—161.

Putem deci perfect de bine să considerăm în continuare că funcția-semn instituie semnul lingvistic, admițînd în același timp că *semnificantul* (expresia) aparține limbii iar *semnificația* aparține domeniului pe care limba îl semnifică, așa cum consideră logicienii. În aceste condiții, funcția-semn nu este decît o funcție definită pe mulțimea *semnificanților* și cu valori în domeniul de referință, adică funcția de denotație.

În concluzia celor discutate pînă aici credem că sîntem îndreptățiți să considerăm că nici 2°, nici 3° nu pot fi considerate ca justificări efective ale concepției binariste a semnului : nu putem justifica binaritatea semnului prin unitatea indisolubilă gîndire-fonie a limbii, întrucît nimic nu ne obligă să acceptăm această din urmă teză ; nu putem justifica binaritatea semnului prin necesitatea de a „salva" regula de comutare, întrucît această regulă rămîne validă chiar dacă nu admitem că structura limbii este esențialmente duală (gîndire-fonie) și/sau nu admitem că semnul are caracter binar.

(ii) Mai departe vom arăta că teza caracterului binar al semnului determină apariția unei dificultăți care nu poate fi depășită în interiorul acestei teorii. Să luăm în considerație două semne din două limbi distincte : rom. *bou*, fr. *boeuf*. Este evident că semnificanții celor două semne sînt diferiți. În ce privește însă semnificațiile, lucrurile sînt mai complicate : cele două semne par a nu spune lucruri diferite, din moment ce cele două cuvinte sînt traductibile unul prin celălalt. Sîntem, prin urmare, îndreptățiți să considerăm că cele două cuvinte au **aceeași** *semnificație*. Vom reprezenta această semnificație printr-un cuvînt dintr-o limbă diferită, « ox». Avem deci pentru română :

$$\left.\begin{array}{ll} \text{semnificație :} & \text{«ox»} \\ \text{semnificant :} & \textit{bou} \end{array}\right\} \text{semn}$$

iar pentru franceză :

$$\left.\begin{array}{ll} \text{semnificație :} & \text{«ox»} \\ \text{semnificant :} & \textit{boeuf} \end{array}\right\} \text{semn}$$

În această situație, vedem că *aceeași semnificație*, «ox», face parte din două *semne diferite* ale unor *limbi diferite*. Atrăgînd atenția asupra faptului că, pentru de Saussure, semnificația și semnificantul alcătuiesc un fel de *bloc* (indivizibil), invocăm aici comparația făcută de el cu coala de hîrtie : situația celor două semne este comparabilă cu două coli de hîrtie care au, să spunem, *același verso*, dar *recto diferit*. Or, trebuie să recunoaștem, este greu să ne imaginăm două coli de hîrtie d i f e r i t e în această situație. Adăugăm că, în conformitate cu o procedură de analiză structurală de orientare strict saussure-iană, două semne care se găsesc în situația menționată și aparțin aceleiași limbi trebuie considerate *variante ale aceluiași semn*. Dat fiind că *bou* și *boeuf* aparțin la limbi diferite, o astfel de soluție nu poate fi însă admisă.

(iii) Ultima observație pe care o facem se referă la faptul că o concepție binaristă a semnului ar fi de natură să prevină ideea simplistă și eronată că limba ar fi o simplă „nomenclatură". Pentru a susține teza că relația semnificant-semnificație este **arbitrară**, de Saussure arată că aceleiași semnificații îi sînt asociați semnificanți diferiți în limbi diferite [28] ; exemplul

[28] Saussure, *Cours*, p. 100.

dat de el: *Ochs* (în germană), *boeuf* (în franceză) care au *aceeași semnificație*, anume aceea redată de noi mai sus prin «ox». Exemplele de acest fel se pot înmulți.

Observația lui de Saussure *este* de natură să susțină ideea că semnul este arbitrar, însă are dezavantajul că poate fi invocată și ca argument în favoarea concepției că limba este în fond o nomenclatură: din moment ce cuvintele *boeuf* și *Ochs* au *aceeași semnificație*, anume «ox», urmează că cei doi semnificanți [böf] și [oks] sînt „etichete" distincte aplicate *aceleiași entități* (care, în concepția saussure-iană, se întîmplă să fie un concept). Mai mult: din moment ce ne simțim liberi să **identificăm** semnificația lui [böf] cu semnificația lui [oks], în ciuda faptului că ele sînt în relație cu semnificanți diferiți, urmează că acest din urmă fapt *nu are nici o consecință* asupra esenței celor două semnificații. Dar, admițînd acest lucru, ne situăm departe de ideea favorită a lui de Saussure, anume aceea că semnificația (de natură conceptuală) *există* **numai prin** *semnificantul* care îi este asociat: din moment ce identitatea sau lipsa de identitate dintre două semnificații nu este legată necesar de identitatea sau non-identitatea semnificanților corespunzători, nu urmează decît că ceea ce este definitoriu (deci esențial, în termeni aristotelici) pentru semnificație nu este relația ei cu un anumit semnificant. Pe de altă parte, dacă sîntem de acord asupra acestui punct, trebuie să admitem că *în acest sens*, conceptul semnificat este *logic independent* de semnificantul (semnificanții) care îl semnifică.

Cele arătate aici (sub (iii)) nu trebuie înțelese în nici un caz ca o pledoarie în favoarea ideii că limba ar fi o „nomenclatură". Ceea ce trebuie înțeles este numai faptul că *nu o concepție binaristă* a semnului poate fi mijlocul de a preveni o posibilă sau reală identificare a limbii cu o nomenclatură. Mai mult, am căutat să arătăm că o astfel de concepție asupra semnului, în mod paradoxal, *invită* la o astfel de identificare.

6. Din cele arătate în paragraful precedent (§ **5.**) rezultă că nici una dintre justificările (explicite și/sau implicite) aduse de de Saussure și Hjelmslev concepției binariste a semnului nu rezistă unui examen critic. Contrar ideii lui de Saussure că unitatea inseparabilă gîndire/fonie este o caracteristică *esențială* a limbii, un principiu de organizare a acesteia, asumarea acestei idei se dovedește a fi *superfluă*: regula comutării (care reflectă, într-adevăr, principiul de bază al organizării limbii) rămîne perfect valabilă și fără asumarea acestei misterioase unități. Așadar, în cazul în care motivăm (așa cum pare a face de Saussure) binaritatea semnului prin ideea unui „bloc" gîndire/fonie, motivarea se face prin recursul la o presupoziție inutilă.

În cazul în care motivăm concepția binaristă prin necesitatea de a „salva" regula de comutare (cum face Hjelmslev), motivarea nu este reală, întrucît regula de comutare rămîne valabilă și în cazul unei concepții monopartite a semnului.

În sfîrșit, dacă vedem (așa cum vede Hjelmslev în mod explicit și de Saussure în mod implicit) în binarism un mijloc de a obține un fel de „imunitate" față de o posibilă înțelegere eronată a limbii ca nomenclatură, acest mijloc se dovedește a fi nu numai ineficace, ci chiar periculos: el poate constitui însuși începutul „contaminării".

Putem spune, pentru a reveni la întrebarea pe care ne-am pus-o către începutul acestor rînduri, că devierea de la accepția cunoscută a termenului *semn* nu-și găsește nici o justificare reală nici la de Saussure,

nici la Hjelmslev. În plus, trebuie adăugat că „binarismul" semnului, prin ipoteză odată generalizat, n-ar face decît să *izoleze* teoria generală a limbilor naturale de teoria generală a limbajelor (artificiale) logice; o astfel de generalizare n-ar face decît să accentueze opoziția dintre limba concepută, cum zicea Hjelmslev, „în sensul lingvistic al cuvîntului" și limba concepută, să spunem, în sensul logicienilor. Or tocmai o accentuare a acestei opoziții nu este de dorit dacă ținem seamă că, așa cum observa și Hjelmslev, teoria limbii n-a avut decît de cîștigat din contactul cu relativ recentele dezvoltări ale logicii.

Am vrea să adăugăm o ultimă observație : tot așa cum teoria binaristă a semnului și principiul fundamental de organizare a limbii, relația de comutare, sînt independente de asumarea unei ipotetice inseparabile unități gîndire/fonie, întreaga teorie structurală a limbii făcută de de Saussure, ca și întreaga teorie glossematică sînt *independente* de acceptarea caracterului binar al semnului. Spațiul nu ne permite să examinăm mai aprofundat acest aspect. Ne limităm la următoarea observație, care vine în sprijinul ideii noastre : nici definiția binară a semnului, nici aceea a funcției-semn nu fac parte din sistemul de 108 definiții-axiome de la sfîrșitul Prolegomenelor lui Hjelmslev [29].

Decembrie 1985 *Facultatea de Limba și Literatura Română*
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

[29] Hjelmslev, *Prolegomena*, pp. 131 și urm.

EMINESCU ȘI ALEXANDRESCU : REMINISCENȚE

G. I. TOHĂNEANU

Este cunoscută emoția și fervoarea cu care Eminescu evocă, în prima parte a poemului *Epigonii*, șirul înainte-mergătorilor săi, de la Cantemir și Văcărescu pînă la Negruzzi și Alecsandri. În ceea ce privește, însă, „dependența" lui față de aceștia — „sînte firi vizionare" îi numește, cu un fel de evlavie, poetul — părerile nu sînt numai împărțite, ci, uneori, se contrazic decisiv. G. Ibrăileanu, de pildă, crede că Eminescu „e așa de mare față de predecesorii săi, încît nu mai poate fi vorba de o „evoluție" a literaturii, ci de o săritură [...]. El a moștenit atît de puțin și a creat atît de enorm de mult !" *(Opere*, I 210). La treizeci de ani de la moartea poetului, același critic spunea: „El a căzut în sărmana noastră literatură de la 1870 ca un meteor din alte lumi", iar impresia pe care versurile lui o fac asupra cititorului nu este „cu nimic comparabilă" *(Opere*, II 219). Poziția singulară și... „insulară" a lui Eminescu în poezia și în literatura noastră este afirmată răspicat, nu o dată, de G. Călinescu: „Scos astfel din clasificații superficiale, el se depărtează deodată de sfera contemporanilor săi și rămîne într-o solitudine pe care nici pînă acum poezia română n-a turburat-o" *(Opera...*, II 243).

În schimb, „pentru specialiștii de formație pozitivistă, care reduceau opera de artă la suma părților componente și transformau judecata critică într-o analiză de izvoare, Eminescu reprezenta stadiul final și major al unei îndelungate evoluții. Ei căutau, cu o minuție extremă, toate semnele dovedind ereditatea literară a poetului, scoțînd strigăte de triumf ori de cîte ori puteau releva concordanțe, fie chiar neînsemnate, de fond sau de formă" (Cornea, *Ep.*, 265—266). Pentru ilustrarea acestei direcții „pozitiviste", Paul Cornea citează, în excelentul său studiu abia amintit, cuvintele lui I. M. Rașcu: „Eminescu n-a fost muntele care izbucnește deodată spre cer din cîmpia plată. El a fost rezultatul unei evoluții firești și logice: e deci un pisc dintr-o panoramă de dealuri și munți, care-l străjuiesc armonios [...]. Fără cortegiul umil, în mare măsură, al scrierilor care i-au precedat contribuția, semnificația și valoarea acesteia n-ar putea fi nici explicate și nici măcar presupuse" *(Eminescu și Alecsandri*, București, 1936, p. 65—66).

Ca de obicei, adevărul se află undeva la mijloc, iar Paul Cornea este pe deplin îndreptățit să conchidă: „e totuși indiscutabil că Eminescu, ca orice debutant, a trebuit să-și formeze mîna lucrînd după modelul maiștrilor. Desigur, s-a degajat repede din captivitatea formulelor de împrumut, dar ca să se poată elibera de ele a trebuit întîi să le experimenteze" *(Ep.*, 267). Pe o poziție asemănătoare se situează Ștefan Munteanu în studiul său *Eminescu și limba poetică a înaintașilor*, ale cărui concluzii mi se par vrednice de a fi reținute: „Limba artistică

românească sună prin Eminescu altfel, căci ea este o sinteză a tuturor eforturilor făcute pînă la el și încorporate în ea. Și fiindcă Eminescu a prefăcut-o într-un instrument cu mii de coarde cu vibrații prelungi, line și abia înginate uneori, învălmășite și sumbre, alteori. Ea este o creație a poetului, pentru că e supusă geniului său, dar aparține și întregii culturi românești care și-a găsit prin ea una din expresiile desăvîrșite ale geniului ei național" (*Eminescu—Creangă*, Universitatea din Timișoara, 1965, p. 99—100).

Rezultă de aici — și din „practica" identificării tangențelor și similitudinilor — că, ori de cîte ori Eminescu își adjudecă vocabule, îmbinări, imagini din recuzita lingvistică și stilistică a înaintașilor (ceea ce se întîmplă destul de des, mai ales în prima perioadă a creației sale), el prelucrează, transformă, transfigurează materialul asimilat, apropriindu-și-l și adaptîndu-l viziunii sale. Așa se explică de ce aceleași cuvinte, aceleași îmbinări, ba chiar aceleași imagini — pe care le aflăm și la Eminescu, și la „precursorii" săi — *sună cu totul altfel* la cel dintîi, chiar dacă similitudinile sînt, în planul strict formal, izbitoare.

Dar, în aprecierea exactă și nuanțată a relațiilor lui Eminescu față de poeții de pînă la el, cată să ținem seamă de încă un amănunt, cu atît mai mult cu cît el așază într-o puternică lumină aspecte ținînd de latura morală, de omenia Poetului. Mă refer la o interesantă problemă de textologie, mai precis la una din prețioasele emendări operate de Perpessicius, de data aceasta asupra versului 10 din oda *La Heliade*, tipărită în „Familia" din 18/30 iunie 1867. În contextul său din revista lui Iosif Vulcan amintitul vers arată așa:

„Plăcută-i *o* ghirlandă, sublimă însă este
Cununa cea de laur, ce sîntă se-mpletește
Pe fruntea cea umbrită de bucle de argint".

Confruntînd textul din „Familia" (1867) cu cel din submanuscrisul *Marta* (1870), Perpessicius corectează versul 10 în chipul următor: „Plăcută-i *à* ghirlandă, sublimă însă este/Cununa cea de laur...". În felul acesta editorul restabilește, cu ajutorul demonstrativului *a*, opoziția netă, tranșantă, între *ghirlandă* și *cunună*, pe de o parte, între *plăcută* și *sublimă*, pe de alta, respectînd și actualizînd intențiile poetului însuși, care se văzuseră subțiate de lecțiunea eronată din „Familia" *(o ghirlandă)*. Dar Perpessicius nu se oprește aici, menționînd că, în numărul său din noiembrie—decembrie 1866, revista „Ateneul român" publicase *Poetul murind*, de Lamartine, în versiunea lui Heliade, a cărei penultimă strofă sună așa (II 169—170):

Sfărmați și dați la flacări, la vînturi și la unde
Ast luth ce n-are sunet la suflet a răspunde;
În ceruri mă așteaptă alt luth, de serafimi.
Peste curînd ca dînșii trăi-voi *a viață*
În verva imortală ș-eterna dimineață
Divinelor concerte, în hor de cherubimi.

Subliniind coincidența gramaticală dintre *a viață* (Heliade) și *à ghirlandă* (Eminescu, dar tocmai într-o poezie dedicată „bardului bătrîn"); menționînd, apoi, identitatea de structură prosodică și strofică a celor două poeme precum și poziția identică, în strofă și vers, pe care o dețin formele respective, Perpessicius crede a vedea, în opțiunea lui Eminescu pentru

à ghirlandă, nu numai „o certă subtilitate morfologică", ci și o „atenție", delicată și grațioasă, a tînărului poet față de venerabilul său înaintaș. „În folosirea ei", continuă editorul, „Eliade trebuia să recunoască încă un omagiu, de amănunt desigur, dar cu atît mai mișcător, din partea admiratorului său". Iată și ultimele rînduri ale acestui comentariu, „meschin", poate, în aparență, dar, în fond, extrem de prețios, nu numai prin restabilirea, filologic riguroasă, a textului originar, ci și prin „bătaia" lui, mult mai lungă: „Amatorul de coincidențe ar putea să recunoască identitatea de tipar între strofa poemului lui Eliade (aceasta la rîndu-i, reproducînd tiparul lamartinean) și aceea a odei lui Eminescu, ba chiar și același loc, versul al patrulea din strofă, unde e incrustată subtilitatea gramaticală, pe care tînărul o întorcea, a sa dintru ale sale, bătrînului" (Eminescu, I 257—258).

Același sentiment de cinstire, de venerație discretă îl regăsesc, la Eminescu, și în atitudinea sa față de alți poeți de frunte, aparținînd generațiilor anterioare, iar materializarea lingvistică a acestei atitudini — prin însușirea și reluarea unor forme gramaticale, lexicale sau stilistice din recuzita limbajului poetic al vremii — aș numi-o „tehnica citatului omagial". Nu altfel proceda, acum mai bine de două milenii, Vergilius, strecurînd în țesătura versurilor sale un mare număr de „locuri" lucretiene și exprimîndu-și, și pe această cale, ferventa sa admirație și cucernicie față de Poetul Naturii: *Felix qui potuit rerum cognoscere causas*...

Studiile care își propun dezvăluirea infiltrațiilor „externe" în poezia eminesciană apelează, în primul rînd, la Bolintineanu, Heliade, Alecsandri și numai într-o măsură mai mică la celelalte nume înscrise în catagrafia din *Epigonii*. Referirile, dintr-o atare perspectivă, la Alexandrescu sînt, cu cîteva excepții [1], sporadice.

În realitate, Eminescu mi se pare a fi și a se simți mult mai redevabil față de autorul poemului *Anul 1840* decît se concede îndeobște. Pledează în acest sens însuși vigurosul portret — de numai trei versuri, e adevărat, dar de o densitate cu totul neobișnuită — pe care i-l creionează în *Epigonii*, asemuindu-l unuia din marii romantici ai lumii. Poetul declamă într-un aer rarefiat, tonul devine august, de o solemnitate care înfioară:

> Și ca Byron, treaz de vîntul cel sălbatic al durerii,
> Palid stinge-*Alecsandrescu* sînta candel-a sperării,
> Descifrînd eternitatea din ruina unui an.

Aluzia la poemul *Anul 1840* este străvezie, iar ea se realizează adecvat, prin metafora „ruinei", cu trimitere expresă la unul din laitmotivele romantismului timpuriu, ilustrat în poezia noastră din primele decenii ale veacului trecut prin Cârlova (*Ruinurile Tîrgoviștii*, 1830), Heliade (*O noapte pe ruinele Tîrgoviștii*, 1836) și prin Alexandrescu însuși (*Adio. La Tîrgoviște*, 1832).

[1] Pentru delimitarea afinităților dintre Eminescu și Gr. Alexandrescu, pe lîngă studiile amintite pînă acum, v. Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu*, 1930; D. Popovici, *Poezia lui Mihai Eminescu*, curs litografiat, Cluj, 1948 (reimprimat în volumul cu același nume, Editura Tineretului, 1969); G. Călinescu, *Opera*..., II 544, 545, 553. Alte „trimiteri" în documentatul studiu al lui Virgil Vintilescu, *M. Eminescu și Gr. Alexandrescu*, din volumul *Eminescu și literatura înaintașilor*, Editura Facla, 1983, p. 177—206.

Analiza atentă a complexelor valori semantico-stilistice pe care le dezvoltă, în portretul citat, epitetul *palid*, este, cred, necesară. Ea va reuși, poate, să îmbogățească și să nuanțeze judecata măgulitoare și aprecierea de finețe cu care autorul *Epigonilor* își întîmpină înaintașul. Pe de altă parte, o astfel de analiză va evidenția, din păcate, una din lacunele definițiilor din *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (Editura Academiei R. S. România, 1968). Într-adevăr, potrivit autorilor acestei remarcabile și foarte utile lucrări lexicografice, *palid*, ca epitet pentru Alexandrescu, înseamnă „Fără sînge în obraz, alb la față". O asemenea definiție rămîne lacunară, întrucît nu sesizează un element esențial, anume acela că, la un poet ca Eminescu, paloarea, exsanguitatea feței nu sînt, neapărat, semne ale șubrezeniei sau istovirii fizice, ci constituie, nu o dată, expresia de superficie a tensiunii lăuntrice, a încrîncenării. Chiar citatul din *Împărat și proletar* — primul, dintre cele pe care se întemeiază definiția lui *palid* în DE — pare să îndreptățească interpretarea propusă de mine: „Cezarul trece *palid, în gînduri adîncit*". Or, meditația filozofică — implicînd interiorizarea („ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă"), cu toate răsfrîngerile ei super-ficiale — îi este familiară lui Alexandrescu, iar crochiul portretistic din *Epigonii* selectează și reține tocmai această ipostază „meditabundă" (ar zice Călinescu)a lui. Este, poate, vrednic să fie reținut amănuntul că, într-o variantă anterioară a „portretului", conceptul „meditării", asociat poeticii romantice de Lamartine (*Méditations poétiques*, 1820; *Nouvelles méditations poétiques*, 1823), este numit *expresso verbo* (Eminescu, I 295, subsol):

„Și ca Byron, suflet rece treaz de vîntul disperării
Cu acea sălbătăciă ce o storci numai durerei
Meditează-Alecsandrescu pe ruina unui an.

În sprijinul părerii mele — că, la Eminescu, *palid* cată să fie interpretat nu numai ca epitet al lumii sensibile — aflu și alte argumente. Într-adevăr, în poezia *La o artistă* (I 33) îl întîlnim ca epitet al *visului*, determinînd, așadar, un cuvînt abstract. Tot așa se întîmplă în postume: „Ascunse *gînduri* de dor de ducă/Triste și *palide* ca o nălucă" (IV 23); *palida mea nebunie* (IV 34). Dar textul cel mai semnificativ aparține tot poemului *Epigonii*:

Cu-a ei candelă de aur *palida înțelepciune*,
Cu zîmbirea ei regală, ca o stea ce nu apune,
Lumina a vieții voastre drum de roze semănat.

Să mai adaug că, în penultima strofă a aceluiași poem, *poezia* însăși personificată, devine un „*Înger palid* cu priviri curate...".

Iată cîteva, numai, din implicațiile epitetului *palid*, de care trebuie să se țină seama în aprecierea atît de densului portret al lui Alexandrescu din *Epigonii*. Dacă Eminescu reușește, în numai trei versuri, să sintetizeze și să esențializeze personalitatea poetică a marelui său precursor muntean, aceasta înseamnă că opera lui îi era cunoscută în profunzime, că o prețuia și o admira „cu asupra de măsură". Rezultă de aici că încercarea filologului de a detecta eventuale reminiscențe, de a deslușI eventuale ecouri, ne apare ca pe deplin întemeiată. Dintre aceste „reminiscențe" — nu foarte numeroase, dar deloc neglijabile — voi reține, pentru discuția noastră, una singură.

Printre cuvintele cele mai bine reprezentate în creaţia artistică eminesciană se rînduieşte şi substantivul *cer*. Potrivit calculelor Luizei Seche — care neglijează, în mod deliberat, imensa majoritate a postumelor, reţinînd, dintre ele, doar zece — el se bucură de 121 de ocurenţe, deţinînd, în clasamentul „frecvenţelor", poziţia 70 dintr-un total de 5234 de unităţi lexicale luate în considerare (*Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, EA, 1974, p. 78). Frecvenţa foarte ridicată a cuvîntului — explicabilă prin trăsături interne ale operei, pe care nu cred că este necesar să le înşir aici — devine şi mai pregnantă dacă o apreciem în cadrul clasei sale morfologice, unde *cer* nu este întrecut, ca număr de ocurenţe, decît de 11 substantive. Iată lista lor cu, între paranteze, numărul „ivirilor" în texte: *ochi* (299), *lume* (233), *viaţă* (184), *umbră* (183), *faţă* (176), *lună* (163), *mînă* (161), *noapte* (158), *suflet* (134), *vis* (128), *inimă* (125). „Ranguri" superioare deţin, bineînţeles, cîteva pronume, cuvintele relaţionale şi auxiliare, dar acest aspect nu este cîtuşi de puţin specific pentru expresia artistică eminesciană, frecvenţa lor foarte ridicată fiind caracteristică, deopotrivă, oricărui act de comunicare. Nu ne putem înţelege fără prepoziţii şi conjuncţii, fără articole şi pronume, fără auxiliare morfologice şi sintactice.

Unui poet dăruit, după propria-i expresie, cu „nemargini de gîndire" (IV 161), deprins să contemple „Înălţimile albastre", să-şi reprezinte genunea primordială şi să colinde, cu paşii sprinteni ai închipuirii, văile sure ale haosului, însoţind zborul astral al demonului şi al magului „călător în stele"; unui asemenea poet cuvîntul *cer*, evident, nu îi mai poate „ajunge". El recurge, atunci, pentru a denumi, mai ales, „cerul nopţii", la derivatul, cu sunet mai plin, *cerime* (de pildă, *cerimea înstelată*, IV 188), la sinonime parţiale (*boltă* şi *tărie*, de exemplu), la expresii şi imagini încărcate cu felurite „trimiteri" asociative (*mormînt albastru*, *al cerurilor arc*, *ocean de stele*, *catapeteasma lumii*). Pentru ca să se poată aprecia bogăţia şi varietatea acestor imagini, le desprind şi le adun doar pe cele dintr-o singură postumă, *Povestea magului călător în stele* (IV 152—176): *a stelelor imperiu* (v. 58), *ţara steloasă şi întinsă* (v. 199), *a cerului nemargini* (v. 201), *marea cea albastră* (v. 205), *a cerului mari valuri* (v. 217), *vama lumii* (v. 257), (*cerul şi*) *înfloritu-i cort* (v. 265), *spaţiu stelos nemărginit* (v. 339), *ocean de stele* (v. 348), *cortu-nnourat* (v. 363), *bolta albastră*, *senină* (v. 378), *oceanul de stele întins* (v. 522), *A stelelor ţară* (v. 526), *stelnicul*, *marele plai* (v. 534), *a lumii trepte-albastre* (v. 559), *lanurile de stele* (v. 566; cf. *Sărmanul Dionis*, VII 100: „Înserează încet, stelele mari izvorăsc pe *albastrele lanuri ale cerului*"), *marea albastră-n ceruri* (v. 669).

Cîteva din aceste imagini ar merita, cu siguranţă, o analiză amănunţită, care, însă, nu va fi întreprinsă *hic et nunc*. Voi observa, deocamdată, că multe dintre ele vădesc fuziunea, în perspectivă poetică, a „pămîntului" cu „cerul", aspecte caracteristice pentru cel dintîi intrînd în structura unor imagini menite să-l denumească pe cel de al doilea. Neglijînd metaforele de extracţie marină (*oceanele de stele*, *marea albastră-n ceruri*), mă opresc la expresii cum sînt *lanurile de stele*, *lanurile albastre ale cerului*, cărora li se adaugă, în chipul cel mai firesc, o imagine din *Mortua est* (1871): „Trecut-ai cînd *ceru*-i *cîmpie senină*". În configuraţia sintactico-stilistică a acestui vers, primul din cea de a doua strofă a poemului, termenul propriu (*ceru-*) coexistă, ca subiect, cu sintagma figurativă sinonimă (*cîmpie senină*), în ipostaza, aceasta din urmă, de

nume predicativ. Transcriu, acum, prima strofă din poemul lui Grigore Alexandrescu *Candela* (1838), din motive pe care cititorul le va surprinde fără nici o dificultate (I 92):

Tăcerea e adîncă și noaptea-ntunecoasă:
Norii ascund vederea înaltelor tării,
Ș-a stelelor de aur mulțime luminoasă
Ce smăltuiau *seninul cerești*lor *cîmpii*.

Într-o organizare lexico-gramaticală și stilistică puțin diferită, regăsim, în versul al patrulea, toate cele trei „rădăcini" ale metaforei coalescente din *Mortua est*: *cer* (reprezentat prin derivatul adjectival corespunzător: *ceresc)*, *cîmpie* (de data aceasta, la plural), *senin* (la Alexandrescu: substantiv). Din punctul meu de vedere, susținut, indirect, de întreaga dezbatere de pînă acum, nu încape nici o îndoială că Eminescu a reținut și și-a însușit, adecvînd-o armonios propriei sale viziuni, imaginea din ultimul vers al primei strofe din *Candela*. De altfel, poezia pare să-l fi interesat în mod deosebit, căci însuși cuvîntul-titlu revine, cu sens figurat, în portretul din *Epigonii*: „Palid stinge-Alecsandrescu sînta *candel*-a sperării". (Cf. și G. Călinescu, *Opera...*, I 500—501.)

Una din cele mai obsedante alcătuiri stilistice, prin care Eminescu denumește, metaforic, „bolta cerească", aparține poemului *Împărat și proletar* (1874), mai exact, ultimului tablou. Citez versul cu pricina în ansamblul întregii sale strofe, de mare interes, nu numai din punct de vedere strict lingvistic:

Scînteie marea lină și placele ei sure
Se mișc-una pe alta ca pături de cristal
Prin lume prăvălite; din tainica pădure
Apare luna mare *cîmpiilor azure*,
Împlîndu-le cu ochiul ei mîndru, triumfal.

Așadar, de data aceasta, termenul propriu *(cer)* lipsește, beneficiind de o metaforă „totală", aceea, cu sunet atît de... eminescian, a „cîmpiilor azure". Un prim examen reclamă *azur*, al cărui „prag" dintîi, dinspre limba persană, a fost lesne depășit (v. Al. Graur, *Dicționar de cuvinte călătoare*, Editura Albatros, 1978, s.v.). Sărind pîrleazul unor limbi din „familii" diferite, fără nici un fel de „vămuire", el a devenit termen „european", sporind numărul neologismelor „internaționale", pe zi ce trece mai numeroase: it. *azzurro*, fr. *azur*, span. *azul*, germ. *Azur(blau)*, engl. *azure*. După ce a bătătorit o lungă și întortocheată cale, *azur* poposește și la noi, denumind o „culoare albastră deschisă": *azurul cerului*, *cer de azur*. Ocolind detaliile prea tehnice, nu pot trece, totuși, peste amănuntul că, în perspectivă etimologică, *lapislazuli* „piatră cu ape albăstrii" este înrudit cu *azur* (în latina medievală: *lazulum)*. Acest cuvînt compus *(lapis lazuli* „piatra azurului, de azur"), de o sonoritate bizară, s-a aciuat în limbajul poetic românesc, iar un poet sensibil la farmecele „rostirii", cum este V. Voiculescu, n-a pregetat să-l strecoare în țesătura lexico-fonetică a unuia din cele mai frumoase sonete ale iubirii sale tîrzii (II 266):

Ne bate primăvara în inimi!... Să-i deschidem:
Lapislazulii lumii sînt toți în ochii tăi,
Cît negurile vieții putem să le desfidem,
Alt soare să aprindem pe vechile ei căi...

Caracterul diafan al imaginii este puternic susținut de fluturarea lichidei *l*, de revenirea asiduă a grupului vocalic *-ii* (lapislazu*lii*, lum*ii*, och*ii*) în poziție finală, de persistența lui *-ú-* sub accent în primele două cuvinte (Lapislazúlii lúmii).

Instalîndu-se confortabil în vocabularul poeziei românești, *azur* nu întîrzie să devină productiv, dovadă derivatul *azuriu*, făurit, probabil, după modelul sinonimului său, mai vechi, *albăstriu* („care bate în albastru"). *Azur* și *azuriu* lărgesc, astfel, ampla serie sinonimică și analogică a lui *albastru*, pe care o pune în lumină excelentul *Dicționar analogic și de sinonime* (EȘE, 1978, p. 22—23).

Ceea ce frapează însă în versul din *Împărat și proletar*, care a prilejuit această digresiune, este întrebuințarea neobișnuită, cu valoare de adjectiv, a substantivului *azur*, altfel spus, „conversiunea" lui gramaticală. Fenomenul nu e unic la Eminescu, iar pentru a-l ilustra se recurge, de obicei, la un cunoscut vers din *Scrisoarea I*, unde *fecioară*, adjectivizat, devine sinonim pentru „diafană, suavă", ca epitet al luminii: „Mii pustiuri scînteiază sub *lumina* ta *fecioară*". Nu altfel procedează Sadoveanu, cu observația că, în fragmentul imediat următor, sensul lui *fecioară* adjectiv este cu totul altul („nestricată, neumblată, necercetată"): „una din cele mai încîntătoare și mai mărețe regiuni ale Siberiei, subt un cer splendid, între *păduri fecioare*, ape viforoase și munți care zimțuiau orizontul" (IX 475). După Eminescu, căruia i se atribuie „conversiunea" lui *azur*, termenul reapare, cu aceeași valoare adjectivală, la alți poeți ai noștri, de pildă, la Tudor George (B, 140):

> Ca un atol, urcînd din ram în ram,
> Din treaptă-n treaptă-aprinsele mărgeane,
> Simții atunci cum mă încoronam
> Victorios pe-*azurele oceane!*

Și totuși, „inovația" lexico-gramaticală în discuție nu îi aparține lui Eminescu. Atît fenomenul „conversiunii", cît și imaginea însăși, în cadrul căreia el se realizează, apar, aidoma, la Grigore Alexandrescu, în poemul *Adio. La Tîrgoviște*, tipărit, față de *Împărat și proletar* (1874), cu peste patru decenii în urmă (1832). Cu excepția topicii (care, aici, nu contează), identitatea este perfectă (I 250):

> Aci stejari cu fală se-nalț, se îndreptează,
> Urcînd ale lor ramuri spre-*azurele cîmpii*,
> Aci plopii cu frunza o vale-ncoronează;
> Acolo se văd dealuri, ș-aici sălbatici vii.

Constrîns de rigorile prozodice, Eminescu inversează doar ordinea cuvintelor, păstrînd intactă structura lexico-gramaticală a imaginii, așa cum o plăsmuise predecesorul său: iată-ne în fața unui eșantion probant pentru ceea ce am numit „citatul omagial".

Referitor la problema în discuție — mai precis: la unul din aspectele ei — există încă un detaliu notabil. Într-adevăr, „conversiunea" lui *azur* în adjectiv, atît de specific eminesciană, poate fi identificată nu numai la Alexandrescu, ci și la Andrei Mureșanu (1816—1863), căruia, în ipostaza lui de poet vizionar („poeta-vates"), i se închină, în *Epigonii*, o strofă întreagă, încheiată, apoteotic, cu versul: *Preot deșteptării noastre, semnelor*

vremii profet. Citez din poemul *O dimineață pe Surul*, tipărit în 1853 (PA, 59):

În dreapta văd țara ce-i zic Românie,
În stînga Moldova, cu *ceru*-i *azur*.

În același poem al bardului ardelean — devenit eroul unor postume care-i poartă numele — află Eminescu expresia *brațe nervoase*, pe care, cu o măruntă modificare gramaticală, o strecoară, tot ca un discret omagiu, în versul al treilea din cea mai cunoscută dintre poeziile tipărite în „Familia" (1867):

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorii, țara mea de dor?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor.

Las să urmeze, acum, „modelul" din *O dimineață pe Surul* (PA, 60):

În dreapta văd Oltul cu unde mănoase,
Ce-mi cheamă în minte pe bravul Mihai,
D-a cărui vîrtute și *brațe nervoase*
Se teme osmanul și azi în serai.

În planul semantic se observă lesne că, la ambii poeți, în contextele citate, *nervos* este sinonim pentru „puternic, viguros". La Mureșanu, sensul este susținut și de vecinătatea imediată cu *vîrtute* „bărbăție". În ordinea inversă a cuvintelor, așadar: *nervoase brațe*, expresia reapare, la autorul *Răsunetului*, în poemul *Un devotament familiei Hurmuzaki* (PA, 45).

Revenind, acum, la relația dintre Eminescu și Alexandrescu, în marginea expresiei *cîmpiile azure*, pot să afirm, rămînînd departe de mrejele paradoxului, că, însușindu-și-o *tale-quale* din *Adio. La Tîrgoviște*, Eminescu „inovează". Căci ea, expresia, păstrîndu-se intactă, dobîndește un sunet cu totul inedit, supusă fiind unei agreabile și deloc spectaculoase constrîngeri gramaticale. Într-adevăr, grupul *cîmpiilor azure* este în cazul dativ, funcționînd ca un complement indirect pe lîngă verbul predicat, căci luna *Răsare* [...] *cîmpiilor azure*, nu *pe cîmpiile azure*. Construcția „obișnuită" ar fi fost cea prepozițională, cu acuzativul. În cazul verbului *răsări*, dativul pare mai „acasă", dacă obiectul indirect este o persoană. Eminescu însuși spune, în finalul, memorabil, al elegiei postume *Gelozie* (IV 423):

Dar în zadar! căci astfel a fost voința sorții
Ca tu să-mi dai durerea și voluptatea morții
Și *să*-**mi** *răsai* din marea de suferinți, înaltă,
Ca marmura eternă ieșită de sub daltă.

Înlocuind acuzativul cu prepoziție și, în consecință, ruinînd banalul raport spațial *(pe cîmpiile azure)*, dativul, caz al „interesului" și al „păgubirii" *(dativus commodi* și *incommodi*, în terminologia, atît de clară, a sintaxei latine), personifică „cerul", iar actul „gratuit" al răsăririi dobîndește finalitate afectivă, căci el se realizează *pentru, în interesul cîmpiilor azure!*... În concluzie, „tocmirea" versului eminescian se întemeiază pe două opțiuni. Cea dintîi, la nivelul lexico-stilistic și frazeologic,

are drept consecință renunțarea la termenul propriu: *cer*, în favoarea sintagmei metaforice *cîmpiile azure*, împrumutată de la Alexandrescu; cea de a doua, la nivelul sintactic, se întruchipează în ivirea dativului personificator, în locul circumstanțialului de loc, statornicindu-se, astfel, con-fuziunea afectivă între agentul acțiunii *(luna)*, acțiunea însăși *(răsărirea)* și obiectul asupra căruia, indirect, ea se răsfrînge *(cîmpiile azure)*. Aceasta este „contribuția", profund originală, a lui Eminescu.

Dativul personificator constituie, în sintaxa poetică eminesciană, una din trăsăturile cele mai frapante, în ciuda lipsei oricărei emfaze stilistice, în ciuda impresiei stăruitoare de spontaneitate, pe care o lasă, de fiecare dată, contactul cu textele respective. Nu voi spori însă, cel puțin deocamdată, șirul exemplelor. Mai important mi se pare să subliniez de cîte comentarii a avut nevoie simplul „transfer", de la Alexandrescu la Eminescu, al unei singure imagini. Sînt obligat să adaug că nici la Alexandrescu ea nu este „originală", cel puțin sub forma în care ea se întruchipează în *Candela* (v. doctul și, ca de obicei, elegantul comentariu al lui I. Fischer la *Opere*, I 409). Vrednic de toată atenția mi se pare, acum, faptul că, la un poet ca Alexandrescu, fără a tăgădui nici o clipă valoarea creației sale, o dată cu identificarea surselor, oricît de numeroase și de variate sînt ele, misiunea filologică a exegetului este ca și încheiată. Situația se prezintă cu totul altfel la Eminescu. De data aceasta, rîvna și efortul „sursologilor" sînt oarecum descurajate, căci detectarea izvoarelor, cîte sînt, nu înseamnă niciodată un „liman", ci doar un punct de „îmbarcare" într-o aventură filologică pe cît de dificilă pe atît de pasionantă. Abia acum începe adevărata trudă a comentatorului, chemat să descopere cum a fost receptat transplantul, cum s-a mlădiat el ca să se încadreze cît mai armonios în spiritul și viziunea eminesciană și, înainte de toate, în ce constă intervenția creatoare a lui Eminescu însuși. Lucru dintre cele mai dificile și mai gingașe, deoarece ea, această intervenție, nu sare niciodată în ochi, lipsită fiind de orice fel de ostentație.

★

Fără îndoială, receptarea de către poetul *Epigonilor* a unor fișii de imagini din Alexandrescu precum și prompta restituire a împrumuturilor sub forma nobilă a „citatului omagial" sînt, pentru acesta din urmă, onorante. Folosind, cu prudența cuvenită, imaginea, m-aș încumeta să amintesc că „transfuziile" presupun... identitate de grupă sangvină. Ceea ce nu e, desigur, totul. Dar e foarte mult.

ABREVIAȚII, SIGLE

Alexandrescu, I	Gr. Alexandrescu, *Opere*, I, *Poezii*, Ediție critică „[...] de I. Fischer, ESPLA, 1957
Călinescu, *Opera...*, I—II	G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, I—II, Editura Minerva, 1976
Cornea, *Ep.*	Paul Cornea, *Eminescu și predecesorii*, în volumul *De la Alecsandrescu la Eminescu*, EPL, 1966

DE	*Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, EA, 1968
Eminescu, I	Mihai Eminescu, *Opere*, I, EF, 1939
Eminescu, IV	Mihai Eminescu, *Opere*, IV, EA, 1952
Eminescu, VII	Mihai Eminescu, *Opere*, VII, EA, 1977
Heliade, II	I. Heliade Rădulescu, *Opere*, II, EPL, 1968
Ibrăileanu, I—II	G. Ibrăileanu, *Opere*, I—II, Editura Minerva, 1974, 1975
Mureșanu, PA	Andrei Mureșanu, *Poezii și articole*, EPL, 1963
Sadoveanu, IX	M. Sadoveanu, *Opere*, IX, ESPLA, 1957
Tudor George, B	Tudor George, *Balade*, EPL, 1968
Voiculescu, II	V. Voiculescu, *Poezii*, II, EPL, 1968

Decembrie 1985

Facultatea de Filologie
Timișoara, B-dul Vasile Pârvan nr. 4

REVENIREA REFRENULUI

MIHAELA MANCAȘ

1. Asocierea paralelismului gramatical cu poezia populară [1] și cu formele primitive ale poeziei culte (fie aceasta ebraică biblică, orientală veche sau medievală europeană) a reprezentat, încă din ultimele decenii ale secolului trecut, un loc comun al studiilor consacrate — declarat sau nu — nivelului figurativ sintactic. Rezumînd o veche preocupare, existentă din retoricile clasice, Roman Jakobson fixa chiar ca premisă a celebrului său studiu consacrat paralelismului [2] următoarea constatare, ilustrată atît cu argumente de ordin istoric-literar, cît și cu o amplă analiză a tipurilor de simetrie identificabile în cadrul larg al acestei figuri-construcție: „... trebuie să ținem permanent seama de faptul irecuzabil că, la toate nivelele limbii, esența — în poezie — a tehnicii artistice rezidă în reveniri repetate" [3].

Dacă paralelismul — ca marcă emblematică pentru întregul nivel al figurilor de construcție — a fost întotdeauna asociat ideii de (tehnică în) poezie, nu e mai puțin adevărat că formele sale specifice au evoluat către complicări și rafinări în mod diferit caracteristice pentru diversele curente ale literaturilor moderne. Dintre variantele paralelismului — înțeles în sensul său cel mai larg — ne vom opri în continuare asupra formelor *refrenului* în poezia dintre cele două războaie.

Refrenul, a cărui istorie se leagă, în limbajele poetice, de perioade și curente mergînd din antichitate, trecînd prin poezia epică sau lirică medievală și ajungînd pînă la cea simbolistă, are — așa cum era de așteptat — realizări și funcții modificate în poezia interbelică [4]. El nu mai este justificat exclusiv nici de influențe populare, nici de retorismul primului romantism, nici de valorile predominant cantabile sau conclusiv-aforistice ale variantelor eminesciene, nici de realizările simetric muzicale ale unui Dimitrie Anghel ori Al. Macedonski din rondeluri.

Dintre toate formele paralelismului, refrenul se apropie cel mai mult — la poeții analizați din perioada interbelică — de nivelul figurativ semantic: cel puțin prin unele valori ale sale, refrenul poate fi situat

[1] V., între alții, Robert Austerlitz, *„Parallelismus"*, în *Poetics. Poetyka. Poètika*, Varșovia, 1961; R. Jakobson, *Lingvistică și poetică*, în *Probleme de stilistică*, București, EȘ, 1964, p. 83—125; id., *Poésie de la grammaire et grammaire de la poésie*, în Roman Jakobson, *Questions de poétique*, Paris, Seuil, 1973, p. 219—233; Liliana Ionescu, *Paralelismul în lirica populară*, în *Studii de poetică și stilistică*, București, EL, 1966, p. 48—68.

[2] *Le parallélisme grammatical et ses aspects russes*, în *Questions de poétique*, loc. cit. p. 234—279.

[3] *Ibid.*, p. 234: „nous devons constamment tenir compte de ce fait irrécusable qu'à tous les niveaux de la langue l'essence, en poésie, de la technique artistique réside en des retours réitérés".

[4] O istorie și o clasificare a tipurilor de refren la Tudor Vianu, *Observații asupra refrenului*, în *Studii de poetică și stilistică*, loc. cit., p. 9—28.

într-o zonă de tranziție sintactico-semantică, deoarece face parte dintr-o categorie de construcții paralele al căror sens se modifică (uneori doar parțial) la reluare, apropiindu-se în oarecare măsură de poliptoton, de parigmenon sau de antanaclază. Această trăsătură specifică rezultă din calitatea — izolată în ansamblul figurilor de construcție — pe care o are refrenul, de a reveni periodic într-un text poetic, constituindu-i „liantul", „elementul care-i asigură continuitatea și unitatea" [5].

Era de așteptat ca refrenul să nu tenteze în egală măsură pe toți scriitorii din perioada la care ne referim. El este însă foarte mult utilizat de poeții situați în continuitatea simbolistă a lui Macedonski, mai ales de Bacovia și de Minulescu. Unii autori îl refuză, dimpotrivă, aproape total: Arghezi și Philippide, de exemplu; alții îi acordă funcții nespecifice, considerîndu-l fie un substitut alături de altele pentru forme complete de versificație, ca Blaga, fie sursă de pură eufonie, ca Ion Barbu. Forme inovate de refren apar, rar, și la Ion Pillat sau Vasile Voiculescu, dar simetria compozițională rezultată din reluările aceluiași vers, distih sau catren nu le este nici lor specifică. Dar, cu toate aceste rezerve, vom observa că refrenul a jucat un rol neașteptat de important în compoziția textului poetic din perioada pe care o analizăm.

În majoritatea cazurilor, refrenul se află în legătură — tematică, semantică și sintactică — cu restul textului. Această relație, în virtutea căreia refrenul constituie elementul de coerență și constanță al textului poetic, se manifestă și în cazul refrenului reluat în formă identică, dar și în acela al refrenului modificat în cursul textului în funcție de evoluția de sens a poemului.

2. Ritmicii obsesive a poeziei lui Bacovia îi este propriu refrenul reluat în formă aproape neschimbată, care conține figura centrală a întregului text (uneori un simplu epitet, alteori o metaforă). De altfel, o graniță clară nu poate fi stabilită, la acest scriitor, între funcția refrenului ca variantă particulară și aceea a paralelismului în general, căci uneori doar *schema* eliptică și enumerativă se repetă, termenii sau determinările alternînd de la un vers-refren la altul. Orice exemplu am alege din volumul *Plumb*, variațiile sînt doar numerice sau poziționale, esența procedeului, însă, rămînînd neschimbată: ultimul vers al fiecărei strofe este identic ori foarte puțin modificat la reluare *(Nevroză)*; cîteodată refrenul se plasează în v. 1 și 4 al strofelor, modificîndu-se parțial de la o apariție la alta *(Pălind, Decor)*; alteori, v. 1 al strofelor succesive este identic, v. 4 de asemenea repetat, astfel încît textul se desfășoară sub guvernarea a două simetrii diferite, similare pozițional *(Amurg violet)*; în sfîrșit, refrenul la Bacovia poate lua forma clară a refrenului baladesc medieval și apoi romantic, în care o întreagă strofă se repetă în puncte diverse ale textului, de obicei pe primul și pe ultimul loc *(Moină)*.

Exemplificăm cu textul poeziei *Decor* cîteva dintre particularitățile refrenului în varianta sa bacoviană; vom observa că, în afara reluării mecanic-obsesive a determinărilor, funcție de refren pot avea oricare dintre versurile incluse în strofe, dar și versul aparent independent, punctul central al unei a doua axe de simetrie:

1 1 **Copacii albi, copacii negri**
2 Stau goi în parcul solitar:
3 *Decor de doliu funerar. . .*

[5] *Ibid.*, p. 24.

4 **Copacii albi, copacii negri.**

5 *În parc* r e g r e t e l e p l i n g i a r . . .

II 6 *Cu pene albe, pene negre*
7 O pasăre cu glas amar
8 Străbate parcul secular...
9 *Cu pene albe, pene negre...*

10 *În parc* f a n t o m e l e a p a r . . .

III 11 *Și frunze albe, frunze negre;*
12 **Copacii albi, copacii negri;**
13 *Și pene albe, pene negre,*
14 *D e c o r d e d o l i u f u n e r a r . . .*

15 *În parc* n i n s o a r e a c a d e r a r . . . (B 10—11)[6].

Versurile 1 și 4 din primele două strofe sînt identice (I — *Copacii albi, copacii negri;* II — *Cu pene albe, pene negre);* doar epitetul reluat *(alb, negru)* și parataxa aceluiași substantiv cu două determinări apropie cele două construcții pînă la a se putea identifica în ele refrene. Strofa a treia, însă, introduce un al treilea vers construit identic, în schimb își pierde corpul lexical propriu, înlocuindu-l cu juxtapunerea celorlalte două refrene, ceea ce dă naștere unei fraze total discontinue: *Și frunze albe, frunze negre;/ Copacii albi, copacii negri;/ Și pene albe, pene negre.* Al patrulea vers al strofei, legat sintactic, ia forma refrenului conclusiv, preluînd un vers independent al textului precedent: *Decor de doliu funerar.* Cele trei strofe sînt, însă, separate prin intermediul unui vers izolat, care are el însuși valoarea unui al doilea tip de refren, introducînd o altă simetrie, refren cult cu al doilea hemistih modificat în acord cu evoluția textului:

În parc { regretele pling iar...
fantomele apar...
ninsoarea cade rar...

E greu de spus, într-o asemenea compoziție, ce *nu* este refren, căci simetrii de tot soiul apar mereu, chiar în versuri libere de repetiție (v., de exemplu, suspensia de după versurile 3 sau 4 ale fiecărei strofe, ca și după versul independent, suspensie care sugerează o virtuală continuare); în orice caz, simetria ascultă de o regulă nu foarte fixă, căci cu funcție de refren apar mai multe versuri, (parțial) similare, din moment ce sînt identice între ele versurile: 1 — 4 — 12; 6 — 9 — 13; 3 — 14; 5 — 10 — 15, iar versul 11 are schema sintactică asemănătoare cu versurile 1, 4, 6, 9, 12 și 13.

Bacovia împinge uneori construcțiile bazate pe refren pînă la manieră, dînd impresia unei deliberate autopastișări; este cazul poemului *Rar*,

[6] Trimiterile pentru exemple se fac la următoarele ediții: Tudor Arghezi, *Versuri*, București, ESPLA, 1959 (A); Ion Barbu, *Versuri și proză*, Ed. Minerva, 1970 (IB); G. Bacovia, *Plumb*, EL, 1965 (B); Lucian Blaga, *Poezii*, București, EL, 1967 (Bl); Ion Minulescu, *Versuri*, ESPLA, 1957 (Min); Ion Pillat, *Poezii*, EL, 1965 (P); Al. Philippide, *Visuri în vuietul vremii*, EL, 1969 (Ph); Vasile Voiculescu, *Poezii*, vol. I—II, București, EL, 1968 (V I, II).

pe care îl amintim pentru tipul special de simetrie în cadrul refrenului:

I *Singur, singur, singur,*
Într-un han departe —
Doarme și hangiul,
Străzile-s deșarte,
Singur, singur, singur...

II *Plouă, plouă, plouă...*
Vreme de beție —
Și s-asculți pustiul,
Ce melancolie!
Plouă, plouă, plouă...

III *Nimeni, nimeni, nimeni...*
Cu atît mai bine —
Și de-atîta vreme
Nu știe de mine
Nimeni, nimeni, nimeni...

IV *Tremur, tremur, tremur...*
Orice ironie
Vă rămîne vouă —
Noaptea e tîrzie,
Tremur, tremur, tremur

V *Veșnic, veșnic, veșnic...*
Rătăciri de-acuma
N-or să mă mai cheme —
Peste vise bruma,
Veșnic, veșnic, veșnic...

VI *Singur, singur, singur...*
Vreme de beție —
I-auzi cum mai plouă,
Ce melancolie!
Singur, singur, singur... (B 33—34).

Refrenul are exact același suport lexical doar în strofele I și VI (versurile 1 = 5): *Singur, singur, singur;* în rest, doar modelul sintactic (tre cuvinte paratactice) este repetat, căci triada cuprinde elemente variate, în aceleași versuri 1 și 5 ale strofelor: verbe *(Plouă, plouă, plouă; Tremur, tremur, tremur)*, pronume *(Nimeni, nimeni, nimeni)* sau adverbe *(Veșnic, veșnic, veșnic)*. Revin și alte versuri, incluse în alte legături sintactice și în alt context, dar ele completează monotonia și ritmul rezultate din refren printr-o recurență liberă de poziție fixă în strofă: II *Vreme de beție —*/Și s-asculți pustiul,/ *Ce melancolie!;* VI *Vreme de beție —*/ I-auzi cum mai plouă,/ *Ce melancolie!*

Legătura sintactică și logică dintre refren și text există la Bacovia, dar în situații ca acelea comentate mai sus refrenul posedă totuși un anumit grad de independență; autonomia sa relativă provine din faptul că relația sintactică a versului-refren în contextul frazei nu poate fi la fel de puternică de *două* ori în aceeași strofă, la începutul și la sfîrșitul ei (v., de exemplu, strofele I, III, V sau VI), deci cel puțin într-una din ocurențe (de obicei a doua) versul-refren se află în oarecare independență lexico-sintactică. În parte, de aici rezultă caracterul mecanic, impresia de construit și de artificial pe care o produc astfel de compoziții foarte simetrice. Refrenele paratactice de mai sus contribuie, de altfel, la discontinuitatea generală pe care o impun în text enumerarea eliptică sau reluarea acelorași cupluri de determinări, deficiență de care sînt scutite simplele refrene-propoziții complete din alte texte bacoviene: *De parcă ninge-n cimitir* / *Și ninge ca-ntr-un cimitir (Nevroză); Sînt solitarul pustiilor piețe (Pălind); Orașul tot e violet (Amurg violet)* ș.a.

3. Refrenul prezintă valori contextual diferite la celălalt autor care l-a considerat formă poetică simetrică prin excelență, I. Minulescu. Pentru Minulescu, această varietate a paralelismului nu are în primul rînd valoare mecanică și ritmică și de aceea apare foarte rar în reluări identice; refrenul lui Minulescu este o construcție de tip cult, la care funcția și sensul în text rezultă în egală măsură din elementul reluat și din cel modificat.

Și la Minulescu întîlnim texte în care simetria provine din repetarea aceluiași vers în poziție fixă în strofă (primul și ultimul, de exemplu) sau din reluarea lui pe aceeași poziție în strofe succesive. *Romanța celor trei corăbii* are un astfel de refren, aproape identic, plasat ca prim vers

al celor patru strofe inegale: I, III, IV — *Porniră cele trei corăbii...*; II — *Porniră cele trei corăbii purtînd în pîntecele lor* (Min 28—29). *Romanța nordică*, întrucîtva asemănătoare ca simetrie, prezintă refrenul în versurile 1 = 3 ale fiecărei strofe, dar mereu în altă variantă: I — *În portul blond al unei mări din nord;* II — *În portul blond, bătrînii mateloți;* III — *Artiști pribegi și oaspeți nepoftiți;* IV — *Și-n timp ce-albastrul mării uniform* (Min 74—75).

Nu acestea sînt însă refrenele specifice scriitorului; Minulescu își construiește „romanțele" — declarate sau nu — într-o simetrie proprie, cu refrenul dispus neregulat în text, în poziții libere. Cea mai simplă realizare a acestor construcții este situarea lor ca *prim* și *ultim* vers al textului; este inutil să remarcăm că, după desfășurarea lirică, sensul refrenului nu mai poate fi la sfîrșitul poemului același ca în deschiderea lui. Astfel sînt construite, de exemplu, *Nocturnă* — cu refrenul *Ce cap de Rege-Saltimbanc părea azi-noapte luna!* (Min 68—69) sau *Celei care pleacă*, în care refrenul-distih nu se modifică decît ca intonație: primele două versuri ale textului, *Tu crezi c-a fost iubire-adevărată.../ Eu cred c-a fost o scurtă nebunie...*, devin la reluare, în poziție finală forte, *Tu crezi c-a fost iubire-adevărată?.../ Eu cred c-a fost o simplă nebunie!* (Min 44—45); dar substituirea afirmației incerte prin secvența interogație — răspuns schimbă, în fapt, perspectiva asupra sensului versurilor-refren și sintetizează evoluția întregului text.

Poate că nici un scriitor, în poezia românească de după *Poema rondelurilor*, n-a considerat în aceeași măsură cu Minulescu figura sintactică drept formă poetică prin excelență și n-a acordat paralelismului un loc atît de întins în structura compozițională a textului. Mulți comentatori critici au văzut în această caracteristică — nu întotdeauna corect identificată sau interpretată — proba evidentă a superficialității și artificialității scriitorului. Dar Minulescu adaugă valorilor muzicale ale reluărilor paralele greutatea esențială a transpunerilor semantice în contexte modificate, iar forma cea mai adecvată pentru astfel de efecte combinate îi este oferită de refren.

Modificarea poate surveni la cel de al doilea vers al unui distih cu funcție de refren, avînd sensul evoluat odată cu înaintarea textului către sfîrșit, ca în baladele romantice ale secolului al XIX-lea european:

I Cînta un matelot la proră
Și imnul lui solemn plutea (...)
II Cînta un matelot la proră...
Și marea nu-l înțelegea.(...)
III Cînta un matelot la proră...
Un singur matelot cînta.(...)
IV Cînta un matelot la proră
Și-ntregul echipaj dormea (...)
V Cînta un matelot la proră
Dar ce lunatic l-ascutia?(...)
VI Cînta un matelot la proră
Și-n larg sirenele plîngeau!...
(Min 83—84)

Dacă în exemplul de mai sus modificarea presupunea apariția finală a simbolului, o gradație ascendentă în *climax* justifică refrenul conclusiv din *Romanță fără muzică*, unde seria simbolică introdusă de variantele succesive ale refrenului este subliniată printr-o reluare „recapitulativă", specifică pentru aceste forme rezumative de refren [7]:

I *Ca să-ajung pînă la tine, i-am zis* **calului**:/ — „Grăbește..."
II *Ca să-ajung pînă la tine, i-am zis* **vîntului**:/ — „Dă-mi mîna..."

[7] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 24.

III *Ca să-ajung pînă la tine, i-am zis* **morții**:/ — „Mergi 'nainte..."
IV *Ca să-ajung pînă la tine,*
Pentru tine-au obosit
Calul
Vîntul
Moartea —
T o a t e mi-au făcut pe voie. (Min 34—35)

Tot o evoluție gradată apare și în alte refrene ale lui Minulescu, fie limitată la sensul unui cuvînt, fie rezultată din două formulări, una afirmativă și cealaltă negată, fie extinsă pînă la apariția unei valori figurative în locul unui enunț nefigurat; Taci,/ Să nu-mi deștepți tristețea *amintirilor* culcate (...) // Taci,/ Să nu-mi deștepți în suflet *tragediile* jucate (Min 17); *Va fi-ntr-o noapte* caldă de mai (...) / *Va fi-ntr-o seară* poate ca și-alte seri (...) / *Va fi/ O seară* (...) *Va fi o aiurare* de toamnă pe sfîrșite (...) // Și-apoi,/ *Nu va mai fi nimica,/ Nu va mai fi nici soare,/ Nu va mai fi nici lună,/ Nici stele căzătoare.../* Și față de noi singuri,/ Poate,/ *Nu vom mai fi nici noi!...* (Min 91—93). Asemenea construcții ale refrenului ușor paradoxal, foarte apropiate de paralelismul propriu-zis, se încadrează ca funcție în aceeași categorie a refrenului rezumativ, conclusiv, ca — de altfel — și refrenele care introduc la reluare o valoare figurativă în locul unui enunț nefigurat (în exemplul următor — un simbol livresc specific poetului): *De vrei, ridică-ți brațele spre soare/ Și dacă poți* **învață de la el**/ *Ce-i fericirea vieții viitoare.../ De vrei, ridică-ți brațele spre soare,/ Și dacă poți*, **prefă-te-n Ariel**!... (Min 58).

Un joc al formelor, cu efecte paradoxale sau simple calambururi, o predilecție neînfrînată pentru simetrie și pentru reluare sînt trăsăturile fundamentale ale poeziei lui Minulescu, la nivel figurativ-sintactic. El este, poate, singurul poet din generația sa pentru care sintaxa a avut o importanță figurativă la fel de mare ca și semantica tropilor. Textul liric al lui Minulescu evoluează *numai* paralel cu modificările figurilor de construcție și, de asemenea, sensul ansamblului se subordonează în întregime figurației sintactice. Și aceasta nu numai pentru că tendința spre muzicalitatea construcției (vezi numeroasele „romanțe" și titlul volumului din 1908) ar trece înainte de orice, dar și pentru că poezia lui Minulescu este un exemplu de corelare perfectă a celor două nivele figurative cu prozodia, nu în favoarea nivelului tropilor — ca în aproape întreaga literatură interbelică — , ci în favoarea simetriei sintactice și a inovației prozodice. În acest domeniu trebuie căutată contribuția esențială a lui Minulescu, scriitor remarcabil, în posteritatea simbolistă, prin modul în care a inovat și a rafinat sugestiile macedonskiene ale poeziei începutului de secol. Un exemplu totalizator, ilustrativ pentru îmbinarea dintre refrenul modificat, cu semnificație lărgită către simbol, și alte forme de paralelism — refrene valabile doar pentru fragmente ale ansamblului — îl oferă *Romanța cheii;* este inclusă în primul volum, *Romanțe pentru mai tîrziu* (1908), ceea ce dovedește că maniera proprie a lui Minulescu s-a cristalizat de la

început, și în ceea ce are ea facil, dar și în ceea ce realizează ca muzicalitate și simbolistică spectaculoasă :

(a) **Cheia ce mi-ai dat aseară**
Cheia de la poarta verde,
Am pierdut-o chiar **aseară**!...
Dar ce **cheie** nu *se pierde?*

(a) **Cheia ce mi-ai dat aseară**
Mi-a căzut din turn,
Pe s c a r ă,
Și căzînd, mi-a stins lumina.

(a′) **Cheia ce-am pierdut aseară**
Am căutat-o;
Dar p e s c a r ă,
Era noapte ca și-afară —
Noapte ca sub boltuita
Cupolă de mănăstire
Cînd s-au stins pe la icoane
Luminările de ceară.

(b) *Și-am rămas în turnul gotic —*
Turnul celor trei blazoane :
Al Iubirii,
Al Speranței,
Și-al Credinței viitoare...
(b) *Și-am rămas în turnul gotic*
Domn pe-ntinsele imperii
Ale negrului haotic.

(c) *Și-au trecut de-aseară* **clipe,**
(c′) *Și-au trecut de-aseară* **ore,**
Și-ale zorilor aripe,
Fluturatu-mi-au grăbite
Ca și clipele trăite
Pe-albul treptelor sonore.
Și m-am coborît p e s c a r ă...
(d) **Dar** *pe cea din urmă treaptă —*
(a) **Cheia ce mi-ai dat aseară —**
Am găsit-o prefăcută
Într-o cupă albă, plină
Cu vin verde de cucută.

(d″) **Și** *pe cea din urmă treaptă*
Am îngenuncheat
Și-am plîns —
(d′) **Căci** *pe cea din urmă treaptă,*
Ca-ntr-o carte înțeleaptă,
Am cetit în fundul cupei
Naufragiul ce m-așteaptă!...
(Min 14—16)

Patru refrene sînt grupate în acest text. Primul — care îl acoperă în întregime — face parte din tipul de refren cult, parțial modificat cînd revine și dispus aleatoriu de la începutul la sfîrșitul desfășurării lirice : (a) *Cheia ce* **mi-ai** *dat aseară*/ (a′) *Cheia ce-***am pierdut** *aseară.* Celelalte trei — constituie refrene fixe sau alcătuite prin gradație, dar fiecare dintre ele își acoperă funcția doar pentru porțiuni limitate de text (cîte o singură strofă) : (b) *Și-am rămas în turnul gotic;* (c) *Și-au trecut de-aseară* **clipe**/ **ore** ; (d) **Dar** / (d′) **Și**/ (d″) **Căci** *pe cea din urmă treaptă* (chiar simpla variere a conjuncției introductive modifică sensul refrenului, de la intercalarea sa inițială adversativă, prin relația copulativă la justificarea cauzală).

Simetria nu se oprește aici, căci una dintre variantele refrenului central este, de fapt, formulată ca refren chiasmic, rezultat din combinarea a două versuri simetrice din prima strofă, *Cheia* **ce mi-ai dat** *aseară* și **Am pierdut-o** *chiar aseară* → **Cheia ce-am pierdut aseară.**

Reveniri complicate ale determinărilor și opoziții simetrice de sens completează această structură muzicală bazată pe schema paralelismelor-refrene cu doi, trei și patru termeni : *Cheia ce-***am pierdut** *aseară* / **Am căutat-o** ; *Cheia ce* **mi-ai dat** *aseară* / **Am găsit-o** ; *Și-am rămas în* **turnul** *gotic* — / **Turnul** *celor trei blazoane ; Mi-a căzut* **din turn,**/ **Pe scară** —/ *Dar* **pe scară,** / *Era* **noapte** *ca și-afară* —/ **Noapte** (...)/ — *Și m-am coborît* **pe scară** ; *Într-***o cupă** *albă, plină*/ *Cu vin verde de cucută — Am cetit* **în fundul cupei** / *Naufragiul ce m-așteaptă.* În acord cu determinările, din ce în ce mai marcate simbolic, pe măsura înaintării textului și a identificării

diverselor tipare compoziţional-periodice, se conturează şi se fixează şi simbolul central *(cheia)*; chiar sensul acestuia evoluează, de la valoarea aproape circulantă de simbol al „iubirii acceptate" pînă la aceea de simbol al „dispariţiei", al „morţii".

4. Poate în legătură cu versul liber, în care suplineşte alte periodicităţi — de natură prozodică —, refrenul apare la Blaga neaşteptat de mult, în toate perioadele creaţiei sale, înscriindu-se — ca importanţă în structura textului — alături de paralelismul compoziţional al postumelor. Predilecţia pentru refrenul cult, realizat în diverse tipuri, dovedeşte că scriitorului nu-i era străină tendinţa către o anumită rigoare de structură a textului, indiferent dacă legătura lingvistică sau gramaticală este la fel de bine păstrată între refren şi restul poeziei. De obicei, versul sau versurile-refren sînt plasate la începutul textului şi — simetric sau nesimetric — către (sau chiar la) sfîrşitul acestuia. *Noapte* (din *Poemele luminii)*, poem compact de 16 versuri, fără nici o diviziune strofică, are acest unic element recurent şi generator de simetrie implicit: *Pe lună, cînd ne scapără-n argintul nopţii / pocalele de vin ca nişte ochi de fiară* (Bl 33); la fel, în *Linişte*, nesimetric plasate înainte de sfîrşit, reapar cele două versuri iniţiale ale textului: *Atîta linişte-i în jur de-mi pare că aud / cum se izbesc de geamuri razele de lună* (Bl 12). Simbolul din *Drumul sfîntului (Lauda somnului)* este cuprins într-o strofă-refren, plasată pe primul şi pe ultimul loc, ca în compoziţia baladelor, dar fără muzicalitatea prozodică a refrenelor romantic sau simbolist: *Pe cal turnat în oţele,/ Sfîntul Gheorghe caută semne / de drum — şi în vînt / se oglindeşte pe rînd / în ape sfinte şi rele* (Bl 135—136).

Blaga are, însă, predilecţie pentru formele de refren în care a doua apariţie (eventual şi a treia) cuprinde o modificare determinată de evoluţia ideii poetice. Astfel, primul vers al celor trei strofe succesive din *Nu-mi presimţi? (Poemele luminii)* are, pe rînd, formele:

Nu-mi presimţi { tu *nebunia* cînd auzi (...)
văpaia cînd în braţe (...)
iubirea cînd privesc (...)(Bl 18),

unde metaforele se modifică, dar schema gramaticală a versului cu o propoziţie temporală fragmentată rămîne neschimbată. O valoare de refren concluziv se obţine, uneori, prin varierea parţială a versului reluat:

Plăcut e somnul { lîngă o apă care curge
în care / uiţi de tine ca de-un cuvînt
, *plăcut.* (Bl 340).

Pînă spre sfîrşitul creaţiei sale Blaga construieşte astfel de simetrii, plasînd versurile-refren fie la începutul sau la sfîrşitul strofelor, fie la începutul şi la sfîrşitul întregului text, ca în *Fîntînile*, unde se succedă un refren aparent nefigurativ şi unul modificat în sens metaforic:

I Sapă, frate, sapă, sapă,
Pînă cînd vei da de apă

şi

II Sapă numai, sapă, sapă,
Pînă dai de **stele**-*n apă.* (Bl 334)

Valoarea incantatorie a refrenului poate fi îmbinată cu repetiţii apropiate sonor de acelea ale descîntecului, cu implicaţii aliterante sau legate de existenţa unei rime interioare; primul vers uneori, alteori cîte

două versuri simetric plasate dau naștere unor contexte care cumulează cele două funcții: de a crea o periodicitate de natură fonică și o alta semantică. Astfel este conceput refrenul din *Inima pădurii*, primele două versuri în strofe succesive:

I **Mire-te,** *dezmire-te*
zilele **pădurii,**
zile ale facerii,
zilele răsurii.

II **Mire-te,** *dezmire-te*
văile **răsurii,**
cari vădesc miresmele,
mîndrele și nurii.

III **Mire-te,** *dezmire-te*
cîntecul **făpturii,**
locul unde toate cresc,
inima pădurii. (Bl 263)

Refrenul se încadrează unui paralelism mai complex, alcătuit din simetrii situate la diverse nivele: în prima strofă — **zile***le* ***pădurii*** / **zile** *ale facerii* / **zile***le* ***răsurii***; între prima și a doua — **zile***le* ***pădurii*** / **zile***le* **răsurii** / ***văile*** **răsurii**; construcția genitivală sugerată din titlu se prelungește în toate cele trei strofe — v. și *cîntecul făpturii* / *inima pădurii*. Cît privește refrenul propriu-zis, primul său vers în rimă interioară *(Mire-te, dezmire-te)* se prelungește fonic și în versul al doilea, care la rîndul lui rimează în cele trei strofe: *zilele* **pădurii**/ *văile* **răsurii**/ *cîntecul* **făpturii.**

Rezultat al aceleiași combinări de efecte fonice și sintactice, refrenul poeziei *Scoici* este situat ca v. 5 și 6 în cele două sextine ale textului:

I Petale par scoicile
cum cad pe *aproapele*
țărm, ca-ntr-un joc,
aduse cu *apele*,
Unda îngroape-le,
valul dezgroape-le!

II Zeițe de mare-au pierit
diafane ca *apele*.
Toate pe-aci și-au lăsat,
vestigii, *pleoapele*.
Unda îngroape-le,
valul dezgroape-le! (Bl 348).

Eufonia ultimului exemplu e, în realitate, mai complicată, căci nu rezultă exclusiv din construcția simetrică bazată pe refren; dimpotrivă, acesta apare doar ca un element auxiliar, care sprijină aliterația generală a textului, provenită din rime aproape perfecte, chiasmice (*apro***apele** / **apele** // **apele** / *pleo***apele**) sau oximoronice *(îngro***ape-le** / *dezgro***ape-le**). O structură fonică și sintactică asemănătoare întîlneam, în secolul trecut, doar în *Rugăciunea* lui M. Eminescu, îmbinare la fel de perfectă a celor două nivele figurative.

Simplul refren-invocație, specific îndeosebi realizărilor romantice ale procedeului, evoluează uneori către valori aprofundate prin apariția simbolului; refrenul, sugestiv prin implicarea formulei împrumutate din stilul religios,

Bucură-te, { *floarea mărului, bucură-te!*
floare ca ghiocul *și dumirește-te!*
floarea mărului și nu te speria de **rod!** (Bl 186)

poate fi considerat conclusiv și rezumativ-simbolic, pentru un text al cărui titlu este *Bunăvestire pentru floarea mărului.*

În sfîrșit, la Blaga refrenul chiasmic simplu, mai apropiat de cel popular și frecvent în etape anterioare ale poeziei culte la noi, nu apare decît rar și aduce în reluare inversarea ordinii versurilor, fără vreo altă schimbare lexicală (v. *supra* o altă variantă a acestui tip de refren): *Într-un lan pe un colnic / cînta singur un voinic — Cîntă singur un voinic / într-un lan pe un colnic* (Bl 254).

5. Toate variantele de refren amintite pînă acum păstrează, într-un grad diferit, mai puternică sau mai slabă, legătura sintactică și de sens dintre refren și textul în care acesta este încadrat. Cu funcție strict (eu)fo-

nică, accentuînd valorile incantatorii ale întregului text pînă la a fi ele înseși lipsite de altă semnificație în afara celei muzicale, sînt construite în poezia interbelică doar refrenele lui Ion Barbu. Puțin numeroase, apărînd doar în cîteva poeme, acestea dovedesc încă o dată faptul că periodicitatea sintactică nu este — cum s-a observat — specifică scriitorului.

I. Barbu preia, uneori, parțial refrenele jocurilor de copii, ca în cunoscutele fragmente din *După melci* : *Melc, melc,/ Cotobelc,/* Ghem vărgat/ Și ferecat // *Melc, melc,/ Cotobelc,/* Iarna leapădă cojoace,/ Și tu încă subt găoace ! // *Melc, melc,* ce-ai făcut,/ Din somn cum te-ai desfăcut ? . . ./ **Melc nătîng,/ Melc nătîng** ! // *Melc, melc,/ Cotobelc,/* Plouă soare / Prin finațuri și răzoare(. . .) / Iarna coarnele se frîng,/ **Melc nătîng,/ Melc nătîng** ! (IB 5—15), în care se îmbină, de fapt, două refrene diferite, doar cu schema sintactică a versului reluat păstrată : *Melc, melc,/ Cotobelc* și *Melc nătîng, melc nătîng.*

Refrenul onomatopeic, mai aproape de incantație decît oricare dintre formele precedente, se situează în poziții nesimetrice și are o semnificație greu de apreciat în afara eufoniei, ca orice procedeu liber de context : **Buhuhù** *la luna șuie,/* Pe gutuie să mi-l suie,/ Ori de-o fi pe rodie : / **Buhuhù** *la zodie.//* **Uhù** *scorpiei surate,/* Să-l întoarcă de-a-ndarate,(. . .) // **Buhuhù, uhù** *de zor/* Și-nc-o dată, prin mosor (IB 78—79).

O singură dată, într-un „omagiu" de joc, poemul *In memoriam*, I. Barbu utilizează refrenul baladesc al romantismului — strofă aproape identică repetată la sfîrșitul textului, după ce apăruse și în corpul acestuia. În armonie sonoră, mici părți ale refrenului neacoperite de sens străbat și alte versuri *(Cir-li-lai)*, dar ritmica obținută de poet prin ascunse și misterioase împerecheri de sunete se suprapune mai ales efectului muzical al refrenului, care le cumulează :

Cir-li-lai, [cir-li-lai,]
Precum stropi de apă rece
În copaie cînd te lai ;
Vir-o-con-go-eo-lig,
Oase-nchise-afară-n frig ;
Lir-liu-gean, lir-liu-gean,

Ca **trei** *pietre* **date dura** *Rîs al pietrelor* **de-a dura**
Pe dulci lespezi **de mărgean.** *Pe* **trei** *trepte* **de mărgean!** (IB 85—87).

6. O ultimă observație privind variantele și funcțiile refrenului are în vedere modalitatea lui V. Voiculescu de a introduce un vers-refren (cult, evoluat o dată cu desfășurarea textului) într-o poezie cu formă fixă — sonetul. Rigorile sintactice și strofic-compoziționale ale sonetului nu presupun reluarea vreunui vers, dar Voiculescu, care uzase de refren și în primele sale volume — transformă concluzia sonetului, cuprinsă de regulă în ultimele două versuri, în refren, astfel încît versul 1 este reluat în versul 13 sau 14, cu o transformare care face din el „poanta" întregului text :

v. 1 *Am scris iubire? Iartă . . . citește :* **adorare . . .**
v. 14 *. . . Iar scriu iubire! Iartă . . . citește :* **disperare!** (V II 318) ;
v. 1 **Surîd?** *Obișnuință . . . Cred c-aș putea chiar rîde:*
v. 2 *Tu spui că-n cea mai dulce iubire-i o prigoană?*
v. 13 **Zîmbe sc?** *Obișnuință . . . Cred c-aș putea chiar rîde:*
v. 14 *Știu un nebun ce-și duce cap, inimă . . . la gîde* (V II 340).

Sonetele „închipuite" ale lui V. Voiculescu reprezintă, de altfel, singurul ciclu care depășește în timp perioada la care ne limitasem analiza, căci — scrise în deceniul al șaselea — ele au apărut în 1964. Maniera de tratare a refrenului, mai subtilă decît cea mecanică din primele volume, devine un argument în demonstrarea evoluției poeziei scriitorului de la un relativ conformism de limbaj spre o incontestabilă rafinare a mijloacelor poetice.

7. Chiar dintr-o prezentare prin forța împrejurărilor lacunară, cum este cea de mai sus, se poate observa că funcția și formele refrenului nu sînt uniforme în poezia deceniilor III—V ale secolului nostru. Valori muzicale, însoțite de variații sintactice, predomină la simboliști și la poeții situați în posteritatea simbolistă, dar eufonia caracterizează și refrenele unui scriitor ca Ion Barbu, ale cărui rațiuni în utilizarea refrenului sînt tot de natură primordial sonoră. S-a conturat, însă, și o altă direcție, reprezentată de L. Blaga sau V. Voiculescu — la care am fi putut adăuga puținele și nespecificele exemple de refrene din poezia lui T. Arghezi — în care rolul refrenului depășește limita strictă a nivelului sintactic (sau sonor), transpunîndu-se, uneori prin forme intermediare, într-o zonă aflată în apropierea figurilor semantice, în măsura în care forma — (parțial) fixă — a refrenului însoțește evoluția de sens a textului, reprezentînd totodată element compozițional și cadru de manifestare a figurilor centrale realizate la nivel semantic, metafora și simbolul.

Dintre formele specifice — în principiu — altor perioade din istoria imbajelor poetice care reapar neașteptat în textele poeziei interbelice, efrenul a constituit, pentru noi, exemplul cel mai surprinzător și — totldată — mai elocvent de viabilitate a figurii sintactice.

Noiembrie 1985

Facultatea de Limba și Literatura Română
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

STILURILE LIMBII ROMÂNE LITERARE ÎN PERIOADA 1532 — 1640.
III. STILUL TEXTELOR ȘTIINȚIFICE ȘI TEHNICE *

GH. CHIVU

Fără să se poată vorbi încă de o literatură științifică și tehnică propriu-zisă [1], în perioada 1532—1640 au fost copiate sau tipărite și unele texte, foarte puțin numeroase de altfel, care, prin funcție și prin caracteristicile lingvistice dominante, se constituie în cele mai vechi scrieri românești de tip științific sau tehnic [2]. Ele oferă indicații utile pentru practicarea unei profesiuni *(Liturghierul)* [3] sau pentru desfășurarea unor activități ocazionale (precum vindecarea unor boli sau căutarea comorilor, cărora le sînt destinate cele două *rețete*, respectiv *Începătura de nuiale* din *Codicele popii Bratul)* [4]; constituie un îndrumar de tip didactic în însușirea principiilor de bază ale religiei creștine *(Catehismul)* sau ajută la prevederea viitorului *(Gromovnicul)*, respectiv la stabilirea caracteristicilor fizice sau de comportament ale oamenilor în funcție de data nașterii *(Rujdenița* din *Codex Neagoeanus)* [5].

Servind de regulă unor scopuri practice [6], scrierile menționate au o serie de particularități lingvistice comune, subordonate principiilor de bază ale comunicării tehnice sau științifice: neutralitatea, claritatea și precizia.

În domeniul m o r f o l o g i e i, cele mai numeroase trăsături specifice apar, ca și în celelalte stiluri ale limbii române vechi, în cadrul **flexiunii**

* Primele două părți ale studiului au fost publicate în LR, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 509—519; XXXV, 1986, nr. 1, p. 20—31.

[1] Gheție, ISLRL, p. 97; cf. Coteanu, RL, p. 55—56; Coteanu, SE, p. 182.

[2] Facem abstracție de particularitățile de tip științific sau tehnic existente în *cazanii* (citate, trimiteri, paranteze explicative etc.), în *molitvenice* (indicații tehnice indispensabile pentru desfășurarea corectă a anumitor părți ale slujbei) sau în unele părți ale celor mai vechi *pravile* românești (definiții, trimiteri etc.), întrucît, prin trăsăturile lingvistice dominante, aceste scrieri aparțin stilului beletristic, respectiv juridic-administrativ.

[3] Din această tipăritură coresiană, în realitate un text mixt, am avut în vedere numai pasajele ce conțin indicații de ordin tehnic, lăsînd deoparte fragmentele de text beletristic (rugăciuni, psalmi) utilizate, în majoritatea situațiilor, ca simple trimiteri, utile în identificarea scrierii din care preotul trebuia să-și selecteze momentul următor al slujbei.

[4] Nu am putut cerceta și textul scris pe marginea de jos a două file succesive din *Codicele Sturdzan* (vezi Gh. Chivu, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 66), întrucît ștergerea cernelii face imposibilă descifrarea lui integrală.

[5] Culegerea de *extrase religioase* din *Codicele popii Bratul* (410—424) nu a fost luată în considerare, în ciuda caracterului didactic evident (vezi Al. Mareș, *Cea mai veche culegere de extrase religioase traduse în limba română*, în LR, XXIX, 1980, nr. 3, p. 239—243), datorită faptului că particularitățile lingvistice de ansamblu sînt greu de subordonat stilului științific și tehnic.

[6] *Catehismul*, deși are drept scop însușirea unor idei și concepte fără finalitate practică imediată, nu este totuși un text de teorie științifică.

verbale, unde conjunctivul, înlocuit rar de imperativ, şi indicativul viitor se impun atenţiei prin deosebita frecvenţă cu care sînt utilizate.

Conjunctivul prezent de persoana a III-a singular, exprimînd o acţiune ce trebuie îndeplinită sau un sfat obligatoriu de urmat, este caracteristic *Liturghierului* („*să sărute* urariul, *să*-l *puie* spre umărul stîng" CL, 2^{r}) şi pasajelor ce conţin sfaturi medicale din *Rujdeniţă* („De să va războli: leac 3 grăunţe de dafin şi ulei de lemnu şi tămîie albă; *să* le *meastece* şi să va sănătoşi" CN, 137^{v}). În cadrul indicaţiilor de tip restrictiv din ultima scriere citată, conjunctivul prezent de persoana a III-a singular este utilizat totdeauna sub forma sa negativă („şi carne de capră *să nu mănînce*" CN, 137^{r}).

Avînd acelaşi rol semantic (indicarea unei acţiuni cu valoare de generalitate ce trebuie neapărat îndeplinită), dar aducînd un plus de apropiere faţă de persoanele cărora le sînt adresate, verbele utilizate în *reţetele* şi în *Începătura de nuiale* transcrise în *Codicele popii Bratul* apar, aproape fără excepţie în propoziţiile regente, la persoana a II-a singular a conjunctivului prezent („*să arzi* un ou în foc, *să*-l *pisezi să priseri* la dinţi" CB, 442; „de-aciia *să iai* un cuţit nou şi *să îngenunchi* către răsărit şi *să zici* evanghelie" CB, 450).

Valoarea imperativă a modului citat duce uneori, în cadrul *Începăturii de nuiale*, în condiţiile utilizării frecvente a formei de persoana a II-a, la o alternanţă a conjunctivului cu imperativul (*„să faci* 3-*(şt)* cruci, *să blagosloveşti* pre alun. După acea, *apucă* nuialele de vîrh şi *zi*: «Mărească-se nuialele...»". CB, 444).

Indicativul viitor, folosit ca şi conjunctivul în primul rînd la persoana a III-a singular, este specific, datorită conţinutului său, textelor care au drept scop prezicerea viitorului, *Rujdeniţa* şi *Gromovnicul* („Şi *va fi* lungăraţă în faţă; şi *va fi* vorovitoare; şi *iubi-va* la oaspeţi şi *va fi* mîni-oasă..." CN, 137^{v}; „*fi-va* moarte în oi mari şî pîine şi miare multă *va hi* şi feciorii mici *muri-vor* mulţi." (GS, 24^{v}).

În cadrul **morfologiei substantivului**, nevoia de rigoare duce la utilizarea, relativ frecventă în *Catehism* şi în *Începătura de nuiale*, a unor nume proprii ce desemnează autori sau scrieri la care se face apel pentru susţinerea unei idei sau argumentarea unei acţiuni, contextele astfel create putînd fi asimilate trimiterilor din textele ştiinţifice şi tehnice moderne („Cumenecătura de la preastol, ce iaste scrisă la sfinţii evanghelişti, *Matei*, 106, *Marcu*, 64, *Luca*, 109 şi sfîntul *Pavel* apostol." CCat, 11^{r}; „După acea taie cruce în nuiale la crucea dentîiu, scrie *Gaşpar*, na tvora pi(š) *Baldajar*, na 3 pi(š) *Melchior*..." CB, 450). Uneori, aceste nume proprii însoţesc chiar citate din asemenea scrieri („Şi iară zise în *Evanghelie lu Marco*, cap mai apoi: «Cine va creade şi va fi botezat ispăsit va fi; cine iară nu va creade, perit va fi.»" CCat, 10^{v}—11^{r}) [7].

Caracterul neutru, impersonal, impus limbii celor mai vechi texte de tip ştiinţific sau tehnic scrise în limba română de utilizarea unor forme verbale cu valoare de generalitate (vezi exemplele citate pentru morfologia verbului) atrage după sine, în cadrul s i n t a x e i propoziţiei, reducerea numărului **subiectelor** exprimate în comparaţie cu cel al predicatelor.

[7] Facem abstracţie de pasajele pe care *Liturghierul* şi (mai puţin) *Începătura de nuiale* le reproduc din alte scrieri bisericeşti cu scopul de a indica textul ce trebuie rostit mai departe de preot, diacon, credincioşi sau de căutătorul de comori. Dovadă a caracterului mixt al *Liturghierului* (şi, în mai mică măsură, a scrierii cuprinse în *Codicele popii Bratul*), aceste pasaje nu sînt propriu-zis citate.

Specifică devine, în acest context, frecvența ridicată a subiectelor nedeterminate, caracteristice *rețetelor* și *Începăturii de nuiale* („Să pisezi cărămida, să o measteci cu miarea..." CB, 442; „să zici și să îngenunchi cu obrazul către răsărit" CB, 445), și a subiectelor subînțelese, întîlnite în primul rînd în *Rujdeniță*, unde această parte principală de propoziție este exprimată doar la începutul unui paragraf („De să va naște [*fata*], fi-va frumoasă la față. Ochi v⟨a⟩ ave cuviioși și va fi certătoare pre bărbat și pre toată gloata." CN, 139^{r}). În aceste condiții, subiectul este prezent doar în structurile sintactice în care precizarea autorului acțiunii este absolut necesară: prima propoziție principală dintr-o fază cu subiect unic realizată prin coordonare („să meargă în besearecă *preutul* împreună cu diaconu[l], să facă împreună 3 închinăciuni..." CL, 1^{r}; „21 de ai, *el* va boli rău, ci nu va muri." CN, 137^{r}; „Și să vor rădica *nește capete* mari și vor pribegi și aco⟨lo⟩ vor peri." GS, 25^{r}) sau propozițiile succesive (independente sau nu) cu subiecte diferite („peri-va *grîul* rău și priste vară multe *boale* fi-vor și *vin* și *miare* fi-va și toți *oamenii* vor ave frică și grije mare." GS, 25^{r}; „Și *acela* să sărute, să-l puie să strige: «Dulceața Domnului... fie cu toți voi!». *Oamenii*: «Și cu duhul tău!» *Popa*: «Sus să avăm inema!»" CL, 30^{r}—30^{v}).

Consecință firească a scăderii în ansamblu a ponderii subiectelor exprimate, în limba scrierilor cercetate crește comparativ, după cum s-a putut observa din toate exemplele anterioare, numărul **predicatelor** (egal aproape cu numărul propozițiilor). Această parte principală de propoziție exprimă, de regulă, acțiuni ce trebuie săvîrșite (formele de conjunctiv sau imperativ) sau care se vor desfășura în viitor (în funcție de îndeplinirea unor anumite condiții). Predicatele nominale, mult mai rar folosite în ansamblul textelor parcurse, apar frecvent în *Rujdeniță*, unde numele predicative au rol de calificare („În luna lui Brumari mari de va naște ficiorul, *fi-va înțelept și slăvit*. Și *va fi mînios*..." CN, 139^{v}—140^{r}; „Și *va fi lungărață* în față și *va fi vorovitoare*." CN, 137^{v}), și în *Catehism*, unde aceeași parte a predicatului are rolul de a identifica subiectul („Întrebare: Ce e Evanghelia? Răspuns: *Bunăvestire și veselie* de la tatăl sfînt, Dumnezeu." CCat., 6^{r}).

Fraza utilizată în textele științifice și tehnice românești anterioare anului 1640 are, cel mai adesea, o structură simplă, clară, realizată prin coordonare copulativă sau prin juxtapunere („*Și* icrele racului plămădisă-vor *și* apele vor scăde *și* peștele său va peri." GS, 26^{r}; „Boli-va de cap și de picioare *și* va ave nește cuvinte rele." CN, 140^{v}; „diaconul să facă închinăciune... să păsască la locul său *și* să meargă de-a dereapta parte." CL, 13^{r}).

Propozițiile principale sînt, de regulă, enunțiative propriu-zise. Interogativele cu scop didactic apar numai în *Catehism* („Întrebare: *Creștin ești?* Răspuns: Creștin." CCat., 3^{r}), iar optativele, imperativele și exclamativele sînt evitate.

Dintre subordonate se remarcă, prin topică și frecvență, propozițiile condiționale, specifice *Rujdeniței* și *Gromovnicului* („*De ară învăța carte*, el ară fi învățătoriu tuturora; *de nu va învăța*, el va fi muncitoriu." CN, 141^{r}; *De să va întimpla în cisla Berbecilor acestu semnu*, fi-va moarte în oi mari..." GS, 24^{v}). Mai puțin numeroase în ansamblu, dar avînd atestări în toate tipurile de scrieri cercetate, temporalele apar în structuri sintactice similare cu acelea ale condiționalelor („E, *cîndu se vor închina*, să grăiască întru eiș această rugăciune." CL, 1^{r}—1^{v}; „Și, *cîndu veri vrea*

să le ispitești, tu veri zice..." CB, 453; „*Cînd va fi de 12 ai*, vineri să nu lucre nemica." CN, 138r).

În domeniul l e x i c u l u i, cîteva dintre scrierile parcurse conțin cuvinte ce constituie autentice terminologii de specialitate.

Avem în vedere în primul rînd bogata terminologie religioasă existentă în *Liturghier*, formată, cu foarte puține excepții, din cuvinte împrumutate din slavona bisericească: *aer* „vălul cu care se acoperă sfintul potir" (CL, 8r), *andimis* „bucată de pînză sfințită pe care preotul o întinde la liturghie, pe pristol, ca așternut pentru potir și sfintele daruri" (CL, 21v), *blagoslovi* (CL, 19r), *blajenile* „fericirile, cîntece religioase" (CL, 15r), *cădi* „a tămîia" (CL, 10v), *copie* „cuțit întrebuințat la tăierea prescurii" (CL, 4r), *cruce* (CL, 38r), *diaconstvă* „rugăciune scurtă spusă de diacon" (CL, 11v), *dveră* „ușa altarului' (CL, 17r), *heruvic* „imn în onoarea heruvimilor" (CL, 24r), *icoană* (CL, 13r), *jărtăvnic* „masă din altar pe care se pregătesc sfintele daruri" (CL, 13r), *pocrov* „postav cu care se acoperă vasul sfînt" (CL, 7v), *proscomidie* „parte a slujbei vecerniei, cînd se oferă prescură și vin" (CL, 41v), *răcavițe* „mînecuțe ale veșmîntului preoțesc" (CL, 3r), *ripidă* „evantai liturgic" (CL, 31v), *stihariu* „veșmînt purtat de diacon" (CL, 2r), *tropar* „cîntare bisericească" (CL, 16r), *uncrop* „apă caldă pe care diaconul o toarnă în potir în momentul oficierii împărtășaniei" (CL, 38r), *vîhod* „numele unei procesiuni religioase" (CL, 15v, 26r) etc.[8]

În cele două rețete transcrise în *Codicele popii Bratul* și în pasajele ce indică remedii ale unor boli cuprinse în *Rujdeniță* pot fi recunoscute apoi începuturile terminologiei medicale și farmaceutice românești. Cuvintele care o compun, preluate din vocabularul utilizat în medicina populară, denumesc afecțiuni: *junghi* (CB, 442), *rușață la dinți (ibidem)*, *vărsat* (CN, 138r), plante medicinale sau substanțe utilizate în scop terapeutic: *floare de trandafir* (CN, 138v), *grăunțe de dafin* (CN, 140r), *rădăcină de bujor* (CN, 138v), *rădăcină de crin* (CN, 139r), *tămîie albă* (CN, 137v), *ulei de lemn (ibidem*; cf. *unt de lemn* CN, 140r) sau acțiuni ce vizează prepararea, respectiv administrarea unor medicamente: *afuma* (CN, 140r), *arde* (CB, 442), *mesteca* „a prepara un amestec" (CB, 442; CN, 137v), *pisa* (CB, 442; CN, 139r), *prisăra* (CB, 442), *unge* (CN, 138v).

Elemente ale unei posibile terminologii astrologice pot fi extrase, în sfîrșit, din *Gromovnicul* copiat în 1636 de popa Stanciu. În cadrul acestui text, cuvîntului *cislă* „zodie" (GS, 28v etc.), tradus de cîteva ori prin *semn* (GS, 25v, 27r), i se alătură o serie de termeni, adesea neadaptați la structura fonetică și morfologică a limbii române, pentru a denumi zece din cele douăsprezece zodii cunoscute[9]: *cisla Berbecilor* (GS, 24v), *cisla lu Juneția* „zodia Taurului" (GS, 25r), *cisla Racului* (GS, 26r), *cisla Crivățului* „zodia Leului"[10] (GS, 26v), *cisla Fetii* „zodia Fecioarei" (GS, 27r), *cisla Homotului* „zodia Cumpenei" (GS, 27v), *cisla Scorpiei* și *semnul Scorpiei* (GS, 28r), *cisla Stereliț* „zodia Săgetătorului" (GS, 28v),

[8] Vezi, pentru alte cuvinte din terminologia bisericească, Al. Mareș, *Liturghierul lui Coresi*, București, 1969, p. 117—118.

[9] Textul corespunzător zodiei Peștilor este astăzi pierdut (vezi Al. Mareș, *Cel mai vechi Gromovnic românesc*, în LR, XXIII, 1974, nr. 1, p. 34), iar numele românesc al zodiei Gemenilor nu apare în manuscris.

[10] Denumirea zodiei Leului prin *cisla Crivățului* pare a fi rezultatul unei coruperi a textului original (vezi Al. Mareș, *op. cit.*, p. 37).

cisla Cozirog „zodia Capricornului" (GS, 29r) și *cisla Mocroșului* „zodia Vărsătorului" (GS, 29v).

Sintetizînd observațiile de mai sus, constatăm că cele mai vechi texte de tip științific sau tehnic scrise în limba română înainte de 1640 au o serie destul de largă de trăsături specifice.

La nivelul morfologiei se remarcă utilizarea, cvasigenerală în propozițiile regente, a formelor de persoana a III-a sau a II-a (cu valoare de generalitate) ale conjunctivului prezent sau indicativului viitor, respectiv utilizarea numelor proprii ce desemnează autori sau lucrări la care se face trimitere pentru susținerea sau exemplificarea (prin citate) a unor idei.

În cadrul propozițiilor se impune atenției frecvența mare a subiectelor nedeterminate sau incluse, în contextele în care claritatea comunicării nu este însă prejudiciată. Fraza are o structură simplă, realizată de regulă prin coordonarea copulativă sau prin juxtapunerea unor propoziții predominant enunțiative. În cadrul subordonării, condiționala, foarte frecventă în textele de prevestire, și temporala, ambele utile pentru a aduce precizări suplimentare absolut necesare, creează structuri sintactice care amintesc de fraza scrierilor juridice bisericești.

Lexicul, fără să fie totdeauna caracteristic, prezintă totuși, în unele texte, tendința de specializare, putîndu-se astfel delimita o bogată terminologie religioasă, una medicală și una, mai puțin cuprinzătoare, specifică astrologiei. Prima și ultima sînt formate, de regulă, din cuvinte savante, împrumutate din limba slavonă, în vreme ce seria lexicală specifică textelor cu conținut medical are în componență doar elemente de proveniență populară.

★

Pe baza datelor expuse în studiul de față, putem afirma, în concluzie, că textele literare românești păstrate din epoca 1532—1640 aparțin celor trei stiluri de bază ale limbii române: beletristic, juridico-administrativ și tehnico-științific.

Deși inegal dezvoltate, datorită necesităților culturale ale epocii sau gradului de dezvoltare a unor domenii de activitate (scrierile beletristice și juridico-administrative sînt, de aceea, mult mai numeroase decît cele tehnice sau științifice), cele trei tipuri de texte sînt individualizate prin particularități ce aparțin, dacă facem abstracție de fonetică, tuturor compartimentelor limbii. Trăsăturilor morfologice și sintactice, specifice adesea doar prin frecvența de utilizare, li se alătură modalități diverse de organizare a mesajului, cîteva terminologii de specialitate destul de puternic individualizate, respectiv un limbaj figurativ ce tinde uneori să depășească modelul.

Dintre cele două tendințe stilistice fundamentale, exprimarea de tip popular (din scrierile beletristice narative, din majoritatea textelor consacrate practicii juridice sau administrative și din lucrările tehnice) și aceea de tip savant (din textele retorice sau de exegeză teologică, respectiv din acelea consacrate teoriei juridice), prima deține, datorită culturii receptorului potențial, primatul.

Create prin traducerea sau imitarea unor scrieri redactate în limbile de cultură ale epocii și perfecționate într-un proces de evoluție al cărui moment de răscruce l-a constituit tipărirea *Cazaniei a II-a* și a *Paliei de la Orăștie*, stilurile fundamentale ale românei vechi urmează să-și contureze mai pregnant structura în epocile ulterioare de dezvoltare a limbii noastre literare.

ABREVIERI[11]

CB	*Codicele popii Bratul*, Braşov, 1559—1560 („Casa Dosoftei", Iaşi)
CCat.	Coresi, *Catehism*, [Braşov, c. 1559—1560]
CL	Coresi, *Liturghier*, [Braşov, 1570]
GS	Stanciu, *Gromovnic*, Govora, 1636 (BAR, Cluj-Napoca, CRV, 31/43)

Iunie 1985

Institutul de Lingvistică
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

[11] Pentru abrevierile *CN*, *Coteanu*, *RL*, *Coteanu*, *SE* şi *Gheţie*, *ISLRL* vezi LR, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 519.

TRADUCERI NECUNOSCUTE DIN TINEREȚEA LUI ALECU BELDIMAN

N. A. URSU

Cel mai productiv traducător moldovean din jurul anului 1800 a fost Alexandru (Alecu) Beldiman (1760—1826), despre care contemporanul său Dimitrache Pastiescul putea spune pe drept cuvînt că „a murit cu condeiul în mînă" [1]. Biografia și activitatea lui literară sînt relativ bine cunoscute, căci despre el s-au scris numeroase studii și articole, cu diverse prilejuri [2]. În studiul de față ne propunem să-i atribuim paternitatea a trei traduceri anonime, de la începutul activității sale literare.

Primele traduceri cunoscute ale lui Alecu Beldiman sînt piesele de teatru *Milosîrdia lui Tit* și *Sîroe*, păstrate numai în manuscrisul autograf *181* de la Biblioteca Academiei R. S. România (în continuare, BAR), la sfîrșitul căruia se află însemnarea: „Această carte s-au scris și s-au tălmăcit de mine, Alexandru Beldiman. 1784, octv. 5" (f. 83v). Sînt cunoscutele drame ale lui Metastasio, *La clemenza di Tito* și *Siroe*, traduse de Beldiman prin intermediul versiunii lor neogrecești, apărută la Veneția, în anul 1779 [3].

Din anul 1786 datează cea mai veche copie a traducerii de către Al. Beldiman, din limba franceză, după un autor încă neidentificat, a romanului cunoscut sub numele *Istoria lui Tarlo și a prietenilor săi*. Traducerea aceasta a avut o largă circulație. Copii după ea se păstrează la BAR, în ms. *25* (datat 1786), *428—429* (datate 1823), *1055* (f. 56—99, fragment nedatat) și *2653* (datat 1831), la Biblioteca Centrală de Stat (în continuare, BCS), în ms. cu nr. de inventar *3891* (nedatat, de pe la începutul secolului al XIX-lea), la Biblioteca Centrală Universitară din Iași (în continuare, BCU Iași), în ms. *V-4* (datat 1791) și *III-27* (datat 1805), și la biblioteca Mitropoliei din Iași, în ms. *42* (datat 1842). Textul din ms. *25* de la BAR, în care nu este menționat numele traducătorului, a fost copiat de Ștefan Stîrce, un cunoscut copist de cronici moldovenești [4]. În prefața traducerii, intitulată *Tălmăcitoriu către cetitori*, dar nesemnată, Beldiman își înștiințează cititorii că „istorie aceasta mi-au părut așe de interesitoare și bine tocmită, cît am socotit-o vrednică de tălmăcire moldovinească", pentru că „fiișticare va afla aice plăcere unită cu folosința, o zugrăvală vie a turburării și a orbirii ce pricinuiesc patimile, și o îndrep-

[1] În „Curierul rumânesc", nr. 79, din 7 ianuarie 1830, p. 334.

[2] Vezi datele sintetizate în articolul *Beldiman, Alexandru (Alecu)*, semnat de Dan Mănucă, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 96—97.

[3] Vezi Al. Ciorănescu, *Teatrul lui Metastasio în România*, în „Studii italiene", I, 1934, p. 130—133.

[4] Vezi G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 228—230.

tare a năravurilor prea curată" [5]. Deosebit de interesantă este însă copia aflată în manuscrisele autografe *428—429* de la BAR, deoarece ea reprezintă o rescriere a traducerii, în anul 1823, deci după aproape patru decenii de la efectuarea ei, cum arată Beldiman în prefață, de data aceasta semnată : „Sînt mai bine de douăzeci de ani de cînd am tălmăcit istorie aceasta, dar, sau puțîna deprindere ce am avut la tălmăciri în vreme acee, sau den capriţiile acelor ce au prescris-o, voind fieștecare a mai întocmi ceva, a adaoge sau a scăde, o adusăsă întru o stari vrednică de rîs. Pentru acee, de iznoavă am fost silit a o lua în condei, a o îndrepta, întocmindu-o în cît mi-au fost prin putință. Dintru început scoposul meu n-au fost a da vreun cuget înalt pentru mine, ci a zăbăvi și a mulțămi pe cetitoriul meu" [6].

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea a făcut Beldiman și traducerea romanului lui Florian, *Numa Pompilius*, care a fost tipărită la Iași, în anul 1820, sub titlul *Istoria lui Numa Pompilie, al doilea crai al Romii* (două volume). Cea mai veche copie a acestei traduceri, făcută în anul 1794, de către Alexandru Atanasiu, „dascal în tîrgul Piatra", cu cheltuiala paharnicului Iordache Darie, se află la BCS, în ms. rom. *I-22* (două volume). Același Alexandru Atanasiu copie din nou acest text, în 1795, pentru stolnicul Ioniță Sturza (vezi ms. *3192* de la BAR). Alte copii ale traducerii se mai află, la BAR, în ms. *1580* și *2887* (datate 1807) și *3621* (datat 1806). În prefața ediției din 1820 a acestei traduceri, Al. Beldiman face, ca și în prefața traducerii *Istoriei lui Tarlo*, prețioase observații asupra scopului educativ al primelor sale traduceri din limba franceză : „încă din cea mai fragedă vrîstă a tinerețelor mele m-am îndeletnicit întru tălmăciri din limba franțuzească întru cea românească a patriei mele. Cea dintîi ispită au fost pentru al mieu folos, pentru a mea deprindere, dar, mai la urmă, gustul obștii, plăcerea și îndemnările a multora m-au silit a face ispita a tălmăci ceva folositori și a da întru lumină. *Istoría lui Numa Pompilie, al doilea crai a Romii* este cea dintîi ispită ce am făcut, pe carea cu mulți ani înainte o aveam tălmăcită. Nenumăratele greutăți ce am întîmpinat, glasul obștii că este cu neputință a scrie ceva întru o limbă necanonisită și lipsită de tot meșteșugul gramaticesc mă adusesă la deznădăjduire, dar puind în mintea mea că toate sînt supuse sîrguinții, și despre altă parte că nici un început nu poate fi cu desăvîrșire, apoi nu m-am fălit, dar nici măcar în mintea mea am pus a da în lumină vreun lucru vrednic de vedere. Aceasta m-au îmbărbătat a o cerceta de iznoavă, a o îndrepta în cît mi-au fost cu putință, a da o pildă, îmbărbătînd pe cei mai cu multă isteține și învățătură, și a o pune în tipari". Ca atare, el își tipărește vechea traducere „spre podoaba limbii românești și îndeletnicirea patrioților".

După toate probabilitățile, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea datează și traducerea de către Al. Beldiman a *Odiseei* lui Homer, prin intermediul unei versiuni franceze în proză, încă neidentificată [7]. Copii ale acestei traduceri se află la BAR, în ms. *2600* și *2782—2784*, și la biblioteca Muzeului Bruckenthal din Sibiu, ms. rom. *27*.

[5] Vezi și Ioan Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul I, București, 1907, p. 85.

[6] Vezi Ioan Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul II, București, 1913, p. 124.

[7] Vezi Nicolae Lascu, *Alecu Beldiman, traducător al Odiseei*, în „Studii literare", I, 1942, p. 94—104.

Cercetarea atentă a limbii și a stilului numeroaselor traduceri *anonime* făcute în Moldova în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, în comparație cu limba traducătorilor moldoveni cunoscuți de atunci, ne-a dus la concluzia că, în afara traducerilor menționate, Al. Beldiman a mai tradus în acea perioadă următoarele texte : *Ahileu la ostrovul Sirului*, *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* și *Întîmplările lui Ismin și Ismeniei*.

1. Textul intitulat *Ahileu la ostrovul Sirului* reprezintă traducerea, prin intermediar grecesc, a comediei lui Metastasio, *Achille in Sciro*. Cea mai veche copie a acestei traduceri se păstrează în ms. *1818* de la BAR, datată 5 septembrie 1783. La sfîrșitul textului copistul face următoarea însemnare : „Și s-au scris această comodie (ce s-au tălmăcit) prin ostineala dreptii meli, cu porunca dumisali Gheorghie Beldiman, biv vel ban.Cel mai mic între slugi, Vasile diac" (f. 53v). Gheorghe Beldiman este tatăl lui Alecu Beldiman, iar copistul Vasile, după propria-i mărturie, era diac în casa lui. După cum vom vedea, același Vasile copie, tot în anul 1783 și tot din porunca lui Gheorghe Beldiman, traducerea romanului *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei*. Pe foile de titlu ale ambelor manuscrise, copistul Vasile a alcătuit cîte o monogramă cu literele *ABD*, pe care Mihai Moraru și Cătălina Velculescu au citit-o *A.BD* (în copia *Istoriei lui Alțidalis și a Zelidiei*) și s-au întrebat, pe drept cuvînt, dacă ea nu reprezintă numele lui Alexandru Beldiman [8]. Cele 20 de versuri, în ciornă, aflate pe f. 53v a ms. *1818* sînt scrise de mîna lui Al. Beldiman, cum lesne se poate constata prin comparația grafiei lor cu cea a ms. *181*, menționat mai sus, și a ms. *3106* (traducerea tragediei *Sapor* a lui Regnard) și *336* (*Tragodia sau jalnica Moldovii întîmplări*) de la BAR, autografele lui Beldiman.

Alte copii ale acestei prime traduceri românești a comediei *Ahileu la ostrovul Sirului* se află în ms. *306* și *4747* de la BAR, ambele nedatate.

Comedia *Achille in Sciro* nu a fost inclusă în cele două volume selective din teatrul lui Metastasio traduse în neogreacă și publicate la Veneția, în anul 1779, care cuprind numai șase drame. Prima ediție a traducerii grecești a comediei *Achille in Sciro* a apărut abia în 1794. Probabil după ea a făcut Iordache Slătineanu traducerea intitulată *Ahilefs la Schiro*, publicată la Sibiu, în anul 1797. Ca atare, traducerea românească din 1783 a acestei comedii a fost făcută după o copie manuscrisă a versiunii neogrecești.

Al. Ciorănescu a crezut că traducerea aflată în ms. *1818* aparține acelui diac Vasile [9], care, după cum am văzut, este numai copistul textului. Avînd, probabil, dispoziția să nu divulge, pe foaia de titlu sau în vreo însemnare, numele traducătorului, adică al lui Alecu Beldiman (după cum vom vedea), diacul Vasile pune în paranteză cuvintele „ce s-au tălmăcit" (care în însemnarea respectivă reprezintă un lapsus calami, o propoziție neterminată), tocmai pentru a nu se înțelege că și traducerea a fost făcută de el. Părerea lui Al. Ciorănescu este împărtășită de Al. Piru : „Melodrama lui Metastasio *Achille in Sciro* s-a bucurat de două traduceri, una din porunca banului Gheorghe Beldiman, la Cornești-Iași, în anul 1783, de Vasile diacul, sub titlul *Ahileu la ostrovul Sirului*, păstrată în trei copii, și alta de paharnicul Iordache Slătineanu, tipărită la Sibiu,

[8] Vezi Mihai Moraru și Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice*, partea I, București, 1976, p. 118.

[9] Vezi Al. Ciorănescu, *art. cit.*, p. 135.

în 1797, sub titlul *Ahilefs la Schiro*" [10], precum și de Ariadna Camariano-Cioran : „În 1783 un oarecare Vasile D. traduce din greacă în română drama metastasiană *Achille in Sciro*. Vasile era secretarul lui Gheorghe Beldiman și a făcut traducerea din ordinul acestuia" [11]. Observînd că în traducerea din ms. *1818* apar aceiași termeni specifici teatrului : *obraz* „personaj", *facere* „act" și *schini* „scenă", ca și în cele două drame ale lui Metastasio traduse de Al. Beldiman în anul 1784, Despina Ursu a presupus, în anul 1960, că traducerea din 1783 a comediei *Ahileu la ostrovul Sirului* a fost făcută tot de Alecu Beldiman [12]. După cum vom vedea, presupunerea Despinei Ursu este confirmată de prezența în acest text a numeroase particularități lingvistice și stilistice care se găsesc și în traducerile cunoscute ale lui Al. Beldiman.

În studiul citat, Al. Ciorănescu discută și traducerea în românește a dramei *Artaxerxe* a lui Metastasio, după textul din primul volum al ediției grecești de la 1779, aflată în ms. *445* de la BAR, copie din anul 1807, fără să emită nici o părere cu privire la traducătorul ei anonim. Al. Piru crede că Alecu Beldiman „poate fi și traducătorul lui *Artaxerxu*, fiindcă este totodată și traducătorul tragediei lui Regnard, *Sapor*, alt rege din dinastia Sasanizilor, alcătuind cu *Artaxerxe* și *Siroe* o trilogie" [13]. Analiza limbii acestei traduceri arată însă că ea nu aparține lui Al. Beldiman.

2. Traducerea în românește a romanului *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* constituie obiectul unui valoros studiu de istorie literară al lui N. N. Condeescu [14]. După ce arată că romanul este opera scriitorului francez Vincent Voiture (1597—1648), inspirat de o povestire imaginată de Julie d'Angennes, fiica marchizei Catherine de Rambouillet, că a rămas neterminat și a fost publicat ca atare în anul 1658, că un obscur compilator, Antoine des Barres, îi alcătuiește o urmare, publicată în anul 1668, mult inferioară însă operei lui Voiture, N. N. Condeescu se ocupă pe larg de traducerea *Istoriei lui Alțidalis și a Zelidiei* în limba română.

Primele trei copii ale traducerii românești a acestui roman datează din anul 1783 și se păstrează la BAR, în următoarele manuscrise : *343*, copiat de Alexandru Ciohoranul, *3583*, fără mențiunea copistului, și *5545* (fost în proprietatea lui Constantin Karadja, la data cînd l-a folosit N. N. Condeescu), scris, din porunca banului Gheorghe Beldiman, de „cel mai mic între slugi, Vasile diac", care a copiat și traducerea comediei *Ahileu la ostrovul Sirului*, menționată mai sus [15]. Pe foaia de titlu a ms. *5545*, ajuns la BAR în anul 1946, se află o monogramă cu literele *ABD*, căreia N. N. Condeescu nu i-a acordat importanța cuvenită, deși ea constituie o prețioasă sugestie pentru identificarea traducătorului necunoscut al romanului. După cum am văzut, o monogramă similară se află

[10] Al. Piru, *Literatura română veche*, București, 1961, p. 577.

[11] Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, p. 247.

[12] Vezi Despina Ursu, *Din istoria terminologiei românești privitoare la teatru:* **act, comedie, dramă, personaj, scenă, tragedie,** în LR, IX, 1960, nr. 2, p. 72.

[13] Al. Piru, *op. cit.*, p. 576. De fapt, în tragedia lui Regnard nu este vorba de un rege Sapor, din dinastia Sasanizilor, ci de un prinț persan cu acest nume, care moare în ultimul act al piesei.

[14] Vezi N. N. Condeescu, **Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei,** *unul din primele romane franceze în limba română,* în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii literare, seria III, tomul V, 1931, și extras.

[15] Vezi G. Ștrempel, *op. cit.*, la nota 4.

și pe foaia de titlu a copiei din ms. *1818* a traducerii *Ahileu la ostrovul Sirului*, făcută de același Vasile diac, tot în anul 1783. Mihai Moraru și Cătălina Velculescu s-au întrebat dacă ea nu reprezintă numele lui Alexandru Beldiman [16].

Alte copii ale traducerii se află la BAR, în ms. *1337* (fost ms. Gaster 175), datat 1805, și în ms. *4246* (f. 1—75), datat 1799 [17], la BCU Iași, în ms. *VI-259*, scris prin anii 1834—1844, și la Arhivele Statului din Iași, în ms. *1809*, copie de la începutul secolului al XIX-lea.

După ce arată că traducerea românească s-a făcut, în mod indiscutabil, din limba franceză (în secolul al XVIII-lea au apărut mai multe ediții ale acestui roman), N. N. Condeescu subliniază faptul că valoarea ei „e sporită — cum am pomenit în treacăt la început — prin prezența unei concluziuni neexistente în edițiile franceze ale operelor lui Voiture și care bineînțeles nu e nici cea a lui Des Barres", pe care o consideră „superioară celei a lui Des Barres și mult mai suportabilă la citit, cu toată prezența cîtorva neabilități în combinarea peripețiilor" [18]. În ms. *343*, această completare cuprinde foile 33r—43r.

Pe foaia de titlu a ms. *343* se află următorul text: „Această istorie s-au tălmăcit de pi limba franțojască pe limba moldovenească, în zilile pre înălțatului și luminat domnu nostru Alixandru Costandin Necolai Mavrocordat, voievodul țării Moldaviii, care acuma s-au tălmăcit întăi în orașii Iașii, întru întăia domnia a măriei sale, cu toată cheltuiala dumisale Iordachi Dare biv vel paharnic. Scrisă de mine, de Alixandru Ciohoranul, la velet 7291 di la zidire lumii, iar de la Hs. 1783", iar la sfîrșitul manuscrisului, însemnarea: „Și am scris eu, Alexandru Ciuhoran, această istorie" (f. 44r). În celelalte două copii din anul 1783 nu este menționat nicăieri faptul că traducerea s-a făcut cu cheltuiala paharnicului Iordache Darie.

Pe verso-ul foii de titlu a ms. *343* se află o prefață de 16 versuri de cîte 15 silabe, în care este expus pe scurt subiectul romanului, iar pe f. 43v un epilog în 48 de versuri a cîte 8 silabe, adresate cititorilor, în care traducătorul se scuză pentru greșelile traducerii și pentru nepriceperea lui de a face pe placul tuturor o astfel de lucrare [19]. Versurile respective se află și în celelalte două copii din anul 1783 ale acestei traduceri.

Avînd în vedere cele afirmate pe foaia de titlu a ms. *343*, N. N. Condeescu presupune, cu îndreptățită prudență, că „traducătorul moldovean al prozei lui Voiture fu, cum am pomenit la început, vreun om de casă de-al biv vel paharnicului *Iordache Darie Dămănescul*; lucrarea s-a făcut în 1783 poate cu colaborarea paharnicului însuși; o datorim poate dascălului *Alexandru Ciohoranul*, ce a transcris-o curat și înflorit-o cu chenare și inițiale roșii; nimic nu ne îndreptățește însă s-o atribuim în mod hotărîtor unuia sau altuia din ei" [20]. Mai departe, vorbind de completarea adusă romanului, eventual de către traducătorul român, Condeescu se întreabă: „Cine să fie autorul acestei binevenite completări? Nu este

[16] Vezi Mihai Moraru și Cătălina Velculescu, *op. cit.* la nota 8.

[17] *Ibidem*, p. 119—120.

[18] N. N. Condeescu, *art. cit.*, p. 22.

[19] Au fost publicate de Ioan Bianu și R. Caracaș, în *Catalogul manuscriptelor românești*, citat la nota 6, p. 54—55.

[20] N. N. Condeescu, *art. cit.*, p. 22. Sublinierile sînt ale autorului.

exclus s-o datorim traducătorului, însuși boierului Darie, în liniile mari, și dascălului Ciohoranul sau altuia de aceeași stare, pentru amănunte și redactarea definitivă" [21]. Rezervele lui N. N. Condeescu privitoare la identitatea traducătorului au fost însă trecute cu vederea de către Al. Piru, care atribuie traducerea, fără nici o probă, lui Iordache Darie : „*Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* de Vincent Voiture este primul roman tradus în literatura noastră direct din limba franceză în 1783 de paharnicul Iordache Darie Dărmănescu" [22]. În consecință, fără să fi fost demonstrată sau verificată această afirmație, lui Iordache Darie i s-a consacrat, în calitate de „traducător" (?!) al romanului lui Voiture, un articol în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900* [23].

După cum am văzut, singura mențiune a lui Iordache Darie în legătură cu această traducere este cea din ms. *343*, citată mai sus, unde se afirmă că ea s-a făcut doar „*cu cheltuiala*" numitului boier, nu de către el însuși. Particularitățile lingvistice ale traducerii *Istoriei lui Alțidalis și a Zelidiei* atestă că ea îi aparține de fapt lui Alecu Beldiman, care însă nu putea să o execute *cu cheltuiala* lui Iordache Darie. Ca atare, noi credem că mențiunea din ms. *343* că tălmăcirea s-a făcut cu cheltuiala lui Iordache Darie este o greșeală de redactare a notei respective de către copistul Alexandru Ciohoranul, care a vrut (ar fi trebuit) să spună că numai copia s-a făcut cu cheltuiala acelui boier. Căci Al. Ciohoranul nu mai spune cu a cui cheltuială sau pentru cine a făcut el copia din ms. *343*, așa cum obișnuiau copiștii și cum a procedat el însuși în copia traducerii *Etiopicelor*, făcută în anul 1784 : „scrisu-s-au cu toată cheltuiala dum. Necolai Canta" [24]. Faptul că în celelalte două copii din anul 1783 nu se mai află informația că traducerea romanului s-a făcut cu cheltuiala lui Iordache Darie, iar una dintre ele, care, după cum am văzut, are pe foia de titlu o monogramă alcătuită din literele *A BD* (Alexandru Beldiman?), a fost scrisă în casa lui Gheorghe Beldiman, tatăl lui Alecu Beldiman, de către același diac Vasile, care a copiat, în 1783, tot în casa lui Gheorghe Beldiman, și traducerea comediei *Ahileu la ostrovul Sirului*, ne întărește convingerea că *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* a fost tradusă de Alecu Beldiman, desigur fără să fi fost plătit de Iordache Darie, care a finanțat numai executarea copiei din ms. *343*. Probabil că aceasta este cea dintîi tălmăcire a sa din limba franceză, făcută în „cea mai fragedă vîrstă a tinerețelor mele", la care se referă Beldiman în pasajul citat mai sus din prefața la ediția din 1820 a traducerii *Istoriei lui Numa Pompilie*.

Un alt argument textologic în sprijinul afirmației noastre că *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* a fost tradusă de Alecu Beldiman îl constituie faptul că epilogul în versuri al traducerii acestui roman are același conținut, exprimat uneori prin aceleași cuvinte și sintagme, cu epilogul în versuri al traducerii tragediei *Sapor* a lui J. Fr. Regnard, făcută de Beldiman în anul 1801. Cele 26 de versuri ale acestui epilog, intitulate *Către cetitori*, sînt de 16 silabe, iar în acrostih și în ultimul vers au semnătura *Aleco Beldeman* [25]. În același timp, versurile din epilogul *Istoriei lui Alțidalis* au aceeași structură (de opt silabe) și alte similitudini cu majoritatea

[21] *Ibidem*, p. 36.
[22] Al. Piru, *op. cit.*, p. 572.
[23] Vezi *op. cit.* la nota 2, p. 262, articol semnat de Leon Volovici.
[24] Vezi G. Ștrempel, *op. cit.* la nota 4, p. 29.
[25] Au fost publicate de Emil Gîrleanu, *Un acrostih al vorn. A. Beldiman*, în „Arhiva", XIII, 1902, p. 278–279, și de Ioan Bianu și R. Caracaș, în *op. cit.* la nota 6, p. 277.

versurilor din traducerea anonimă a comediei *Ahileu la ostrovul Sirului* și cu cele opt versuri din *Milosîrdia lui Tit*, tradusă de Alecu Beldiman în anul 1784. În *Ahileu la ostrovul Sirului* sînt și 40 de versuri de 16 silabe, asemănătoare cu cele din epilogul lui Beldiman la traducerea tragediei *Sapor* [26].

3. În anul 1945, D. Popovici a identificat, în ms. *4246* de la BAR (datat 1799), traducerea în limba română a romanului pastoral *Întîmplările lui Ismin și Ismeniei* al scriitorului bizantin Evmathios Macremvolitis (secolul al XII-lea?), pe care P. Fr. de Beauchamps l-a tradus în limba franceză, în anul 1729, sub titlul *Amours d'Ismin et Isménie*. D. Popovici a făcut identificarea numai pe baza asemănării titlurilor, pentru că nu a găsit originalul grecesc sau traducerea franceză [27]. Semnalînd o copie mai veche a acestei traduceri, din anul 1794, aflată la BCS, în ms. cu nr. de inventar *4807*, Mircea Anghelescu demonstrează că, deși conține numeroase grecisme, traducerea s-a făcut totuși din limba franceză, după versiunea lui Fr. de Beauchamps, indicată de D. Popovici [28]. În mod surprinzător însă, M. Anghelescu atribuie această traducere, făcută fără îndoială de un moldovean, cum atestă limba ei plină de particularități lingvistice moldovenești, lui Ioan Cantacuzino, autorul volumului *Poezii noo* (Movilău sau Dubăsari, 1796 ?) și al unor traduceri din Rousseau, Baculard d'Arnaud, Montesquieu, Florian și Pope, a cărui limbă abundă în evidente particularități lingvistice muntenești. Considerînd copia aflată în mr. *4246* de la BAR chiar *autografă*, deși grafia ei nu are nimic comun cu scrisul bine cunoscut al poetului muntean [29], M. Anghelescu nu aduce nici o dovadă că această traducere *anonimă* este (sau poate fi) opera lui Ioan Cantacuzino. Atribuirea aceasta nedemonstrată și neverificată a fost totuși preluată de Paul Cornea [30] și de *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900* [31].

A treia și cea mai veche copie, nesemnalată pînă acum, a traducerii *Întîmplărilor lui Ismin și Ismeniei* se află în ms. *II-69* de la BCU Iași. Textul începe pe p. 2 (paginația originală, cu cifre arabe) și este intitulat, mai aproape de titlul versiunii franceze, *Amoriul și întîmplările lui Isminie și a Isminiii*. La sfîrșit are următoarea însemnare a copistului : „De bini voitori a iubitului cetitori, eu iubitul de ostineli am scris această carte, la anul 1789, iuni 24. Grigoraș pit[ar]" (p. 154). Manuscrisul este copiat în întregime de acest pitar Grigoraș. Pe prima pagină are diverse însemnări de mai tîrziu, în românește și în franțuzește, ale unor membri ai familiei Gore (căci manuscrisul provine din biblioteca lui Paul Gore), între care și mențiunea (presupunerea !) că romanul respectiv, „fade et immoral", este „traduit du grecque par le pitar Grigorasiu (Grigorache)". Nicăieri în textul scris de pitarul Grigoraș în anul 1789 nu este menționat însă

[26] O parte din versurile aflate, în *Ahileu la ostrovul Sirului* și cele din *Milosîrdia lui Tit* au fost publicate de Al. Ciorănescu în *art. cit.*, p. 131—132, 136—137.

[27] Vezi D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 129.

[28] Vezi Mircea Anghelescu, **Ismin și Isminia**. *(Date noi despre traducerile românești din literatura universală de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea)*, în *Probleme de literatură comparată și sociologie literară*, București, 1970, p. 129—134, articol reluat de autor în cartea sa *Preromantismul românesc*, București, 1971, p. 102—107.

[29] Vezi textele autografe ale lui Ioan Cantacuzino, la BAR, ms. *1550 (Numa Pompilius, al doilea crai al Romii*, traducere din anul 1796) și ms. *6002 (Cercarea asupra omului de Alexandru Popu*, traducere din anul 1807).

[30] Vezi Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 100 și 630.

[31] Vezi *op. cit.* la nota 2, p. 148, articol semnat de Florin Faifer.

numele traducătorului, iar în însemnarea citată el afirmă doar că l-a copiat, nu că l-a și tradus.

Dovada indubitabilă că aceste trei traduceri românești anonime făcute în Moldova la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (*Ahileu la ostrovul Sirului*, *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* și *Întîmplările lui Ismin și Ismeniei*) îi aparțin lui Alecu Beldiman o constituie, așa cum am mai spus, identitatea limbii lor cu limba traducerilor cunoscute ale lui Beldiman, din aceeași perioadă sau de mai tîrziu. Această identitate lingvistică și stilistică se observă imediat, la o lectură paralelă mai întinsă și avizată a textelor respective. Aici vom cita, spre exemplu, doar cîteva particularități lingvistice mai semnificative ale celor trei traduceri anonime, care se întîlnesc și în traducerile cunoscute ale lui Beldiman. Unele dintre ele îl singularizează pe Beldiman între traducătorii români ai vremii.

1. În traducerea *Istoriei lui Alțidalis* apare neologismul *departament* cu sensul neobișnuit de „apartament" : „au mers în *departamentul* crăiesii, unde, șezînd cîtăva vremi, au găsit chip de a să întîlni singur cu Zelidia" (VAZ, 9r) [32], „fii încredințat acum că te afli în *departamentu* Zilidiii" (VAZ, 32r). Cu acest sens neobișnuit, cuvîntul *departament* apare numai în traducerile lui Al. Beldiman : „Numa, luînd pre Camilia și pre Leo, îi duce în cel mai frumos *departament* al său" (FNPB II, 156v) [33], „într-al meu *departament* Savin aștept să sosască" (RSB, 52v), „îndată m-am suit în *dipartamentul* soțiii mele" (DAB, 118v), „o primblă pin ogradă, pin toată casa, și îi arată *dipartamentul* care îi orînduisă" (DAB, 152v), „vitrigul mieu întru o zi mă cheamă în *dipartamentul* său și îmi vorovești" (DAB, 243r ; cf. și 19r, 263v), „la ușa *departamentului* aceluie s-au auzît oareșcare tulburări" (IRB, 33r), „craiul [...] să afla [...] închis în sîngurateul său *departament*" (IRB, 37r).

Sensul de „apartament" al fr. *département* este un arhaism, care îi va fi fost transmis lui Beldiman prin dascălul său de franceză sau printr-un dicționar francez mai vechi. É. Littré, în *Dictionnaire de la langue française*, Paris, 1889, s.v. *département*, menționează faptul că „département s'est dit autrefois pour appartement, logis". Însușindu-și cuvîntul *departament* cu acest sens arhaic, Beldiman a tradus prin el substantivul fr. *appartement* din textele menționate, singularizîndu-se astfel între traducătorii contemporani. Ca atare, prezența cuvîntului *departament* „apartament" în *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* constituie o dovadă peremptorie că această traducere anonimă este opera lui Alecu Beldiman.

[32] Folosim în demonstrație următoarele sigle : **DAB** = Fr. G. Ducray-Duminil, *Alexii sau căsuța din codru*, traducere din limba franceză de Al. Beldiman (ms. *1781* de la BAR, copie din anul 1806) ; **FNPB** = Florian, *Numa Pompilie, al doilea crai a Rimului*, traducere din limba franceză de Al. Beldiman (ms. rom. *I-22* de la BCS, două volume, copie din anul 1794) : **IRB** = Louis d'Ussieux, *Istorie lui Raimond și a Mărinei amorezați, și a maică-sa Amelii*, traducere din limba franceză de Al. Beldiman (ms. *445*, f. 3—48, de la BAR, copie din anul 1808) ; **MAM** = Metastasio, *Ahileu la ostrovul Sirului*, traducere anonimă, din grecește (ms. *1818* de la BAR, copie din anul 1783) ; **MII** = Evmathios Macremvolitis, *Amoriul și întîmplările lui Ismini și a Isminiii*, traducere anonimă, din limba franceză (ms. *II-69* de la BCU Iași, copie din anul 1789) ; **MSB** = Metastasio, *Sîroe*, traducere din neogreacă de Al. Beldiman (ms. *181*, f. 44—83, de la BAR, text autograf din anul 1784) ; **MTB** = Metastasio, *Milosîrdia lui Tit*, traducere din neogreacă de Al. Beldiman (ms. *181*, f. 1—43, de la BAR, text autograf din anul 1784) ; **RSB** = J. Fr. Regnard, *Sapor*, traducere din limba franceză de Al. Beldiman (ms. *3106* de la BAR, text autograf din anul 1801) ; **TB** = *Istoria lui Tarlo și a prietenilor săi*, traducere din limba franceză de Al. Beldiman (ms. *25* de la BAR, copie din anul 1786) ; **VAZ** = Vincent Voiture, *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei*, traducere anonimă, din limba franceză (ms. *343* de la BAR, copie din anul 1783).

[33] Cuvîntul a fost menținut și în ediția din anul 1820 a traducerii (vol II, p. 184).

Cele dintîi atestări în limba română ale neologismului *departament*, cu sensul său obișnuit, datează de la 1780 (în *Pravilniceasca condică*, tipărită la București) și din primele decenii ale secolului al XIX-lea, de cînd datează și cele dintîi atestări ale neologismului *apartament*.

2. În traducerea *Întîmplărilor lui Ismin și Ismeniei* apare cuvîntul neobișnuit *răsfrînare* „desfrînare" : „acele ce să văd întru palaturile grecilor celor cheltuitori, care întru *răsfrînare* lor în vreme aceea covîrșă pre împărații Asiii" (MII, 67). Acest substantiv și adjectivul (și substantivul) corespunzător *răsfrînat* „desfrînat" apar frecvent numai în traducerile lui Alecu Beldiman : „dragoste ci ave asupra fiului său cel mic, măcar că era *răsfrînat* și nestatornic" (MSB, 44r), „măguliturile cele dulci a unii muieri *răsfrînate*" (TB, 43v), „a mulțămi *răsfrînare* și lăcomie sa" (TB, 58r; cf. și 106v, 132r), „adunare tinerilor celor *răsfrînați*" (TB, 60v; cf. și 52r, 65v, 133r, 163v, 172r, 176v, 178v), „niște *răsfrînați* împrăștie averile voastre" (FNPB I, 153r), „vrînd a plăti cu sîngele cel mai curat a supușilor lui osînditele lui *răsfrînări*" (FNPB II, 82v), „din sînul ceii mai *răsfrînate* trufii" (FNPB II, 83r), „*răsfrînarea* lor le-au pricinuit ce desăvîrșit peire" (FNPB II, 134v; cf. și 146v), „casa ei era din cele ci pitrec întru *răsfrînare*" (DAB, 101v), „tu ai căzut în *răsfrînările* cele mai necinstite" (DAB, 114r; cf. și 116v), „a pedepsi nebunia unui tînăr *răsfrînat*" (DAB, 167r), „un *răsfrînat* ca acela și nistatornic" (DAB, 177v; cf. și 25r, 26v, 42v, 101v, 126r, 210r). Cuvîntul *răsfrînare* apare și în traducerea de către Beldiman a *Odiseei* [34].

DLR a citat, pentru aceste cuvinte neobișnuite, numai cîte o atestare din ediția de la 1820 a traducerii lui Beldiman, *Istoria lui Numa Pompilie*. Noi am mai întîlnit cuvîntul *răsfrînat*, alături de *desfrînat* și *desfrînare*, în traducerea lui Toma Cara (cu unii colaboratori), *Îndămînoasă adunare a pravililor, ce să numește exarivlos* (ms. *5282*, f. 241r, de la BAR, text din anul 1804), și la Damaschin Bojîncă, *Diregătoriul bunei creștere* (Buda, 1830, p. 194). Cum rezultă din DLR, cuvintele în care prefixul *răs-* are sensul prefixului *des-* (vezi *răsface*, *răsfrînare*, *răsfrînat*, *răsfundat*, *răspica*, *răstinde*) apar sporadic, mai ales în limba veche. Prezența cuvîntului *răsfrînare* în traducerea *Întîmplărilor lui Ismin și Ismeniei*, alături de alte particularități ale limbii lui Alecu Beldiman, constituie deci un prețios indiciu că această traducere îi aparține.

3. În limba traducerilor lui Al. Beldiman se întîlnesc numeroase cuvinte de proveniență turcă și neogreacă, prin care el traduce cuvintele corespunzătoare din limba franceză. De exemplu, în traducerea din neogreacă a comediei *Ahileu la ostrovul Sirului* apare cuvîntul *hroma* „culoare" (< ngr. χρῶμα) : „Cum și ceriul în schimbare / Este prin *hroma* ci are" (MAM, 17r). Acest cuvînt apare și în *Istoria lui Tarlo*, tradusă de Al. Beldiman din limba franceză : „*hroma* feții sale așe de frumoasă" (TB, 111v), precum și în traducerea din franceză a *Întîmplărilor lui Ismin și Ismeniei* : „și *hroma* ce aurită a dimineții, împrăștiind nourii, vesti lumii întoarcire soarelui" (MII, 17). După informația de care dispunem, cuvîntul *hroma* nu mai apare în alte texte de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. L-am mai întîlnit abia în traducerea din neogreacă a lui Eufrosin Poteca, *Filosofia cuvîntului și a năravurilor* (Buda, 1829, p. 40). DLR nu-l înregistrează.

[34] Vezi N. Lascu, *art. cit.* la nota 7, p. 103.

Pînă în jurul anului 1800, de cînd datează primele atestări în limba română ale cuvîntului *culoare* (și *color*), erau folosite îndeosebi cuvintele corespunzătoare *față*, *floare*, *văpsea*. Ca atare, prezența cuvîntului *hroma* într-o traducere cunoscută a lui Beldiman și în cele două traduceri pe care i le atribuim constituie, alături de celelalte particularități lingvistice comune textelor respective, un indiciu prețios că aceste traduceri anonime îi aparțin.

4. O legătură similară stabilește prezența cuvîntului *evglotie* „elocvență" (< ngr. εὐγλωττία) în *Ahileu la ostrovul Sirului*: „cu multe chipuri s-au silit a vorovi cu dînsa [...], puind toată silința *evglotiii* sale" (MAM, 4r) și în *Istoria lui Tarlo*: „Dimosten întocmește *evglotie* lui cu cea mai mare sîrguință" (TB, 44r). Acest cuvînt mai apare atunci în traducerea anonimă, din anii 1785—1788, după versiunea rusească, a operei lui J. Delaporte, *A toată lumea călătorie* (vezi ms. *IV-18* de la BCU Iași, vol. II, f. 70v, și ms. *3771* de la BAR, f. 189r), și în gramatica lui Ienăchiță Văcărescu (Rîmnic, 1787, p. 146). Pentru denumirea noțiunii de „elocvență" era des folosit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea calcul *limbuție*, care apare și în traducerile lui Beldiman (FNPB I, 50r; FNPB II, 25r; DAB, 65r, 105r, 184v), alături de formația personală *cuvîntătorie* (FNPB I, 45r, 98r; DAB, 219v).

5. În cele două traduceri din Metastasio aflate în manuscrisul autograf al lui Beldiman din anul 1784 apare substantivul masculin *soț* cu sensul neobișnuit de „soție, nevastă": „împăratul m-au ales luișI *soț!* Dar pentru ce? — Pentru că nu găsăște pre alta carile să fie împodobită cu atîte fapte bune" (MTB, 11r), „deci trebui să iei și tu pre Săst, căci știi că pofta de a te dobîndi luișI *soț* la cîte răle l-au adus" (MTB, 42v), „fiul meu, aceasta să fie *soțul* tău, ca să aibi îndoită bucurii împărățînd" (MSB, 83v). Cu același sens apare cuvîntul *soț* și în *Ahileu la ostrovul Sirului*: „prea iubita mea fiică, iată soțul tău, și tu, de bun neam Teaghen, iată *soțul* tău" (MAM, 18r), „mergiți de spuniți *soțului* mieu, comoarăi meli, ca să vie cu un ceas mai înainte. Ah, iubita mea împărătească..." (MAM, 51r).

6. În aceleași texte autografe ale lui Beldiman din ms. *181* de la BAR apare frecvent epenteza lui *i* în cuvintele *a (se) mîinia* (MTB, 13r, 21r, 36v; MSB, 69v), *mîinie* (MTB, 35v; MSB, 44r, 47v, 52r, 65v, 66r, 74r, 76v), *mîinios* (MTB, 37r). Același fonetism apare și în traducerea anonimă a comediei *Ahileu la ostrovul Sirului*: *mîinie* (MAM, 21r, 46r, 49v, 52v).

7. În traducerea *Istoriei lui Tarlo* Beldiman folosește frecvent forma perifrastică de imperfect, mai puțin obișnuită, construită cu imperfectul reflexiv al verbului *a afla* „a fi, a exista" + participiul prezent al verbului respectiv: „*mă aflam călătorind* în Italia" (TB, 136r), „*să afla ședzînd* pre un scaon" (TB, 139v), „*să afla* încă *iubindu-mă*" (TB, 146r), „în cîtă vreme *mă aflam trăind*" (TB, 219v), „cătră unchiul ei, ce încă *să afla trăind*" (TB, 239r), „*ne aflam trăind* cu atîta uniri" (TB, 240r). Aceeași formă apare și în două dintre traducerile anonime pe care i le atribuim: „cei ce *să afla stăpînind* Elada" (MAM, 2r), „*să afla zbuciumîndu-să* ca o corabie în valurile mării" (MAM, 4v), „eu *mă aflam bucurîndu-mă* că..." (MII, 130).

8. În traducerile cunoscute ale lui Beldiman și în cele anonime pe care i le atribuim apare frecvent locuțiunea prepozițională arhaică

afară din (dintru) „decît, fără, cu excepția", în locul locuțiunii *afară de* : „nemaisocotind altă, *afară den* dragoste ci am" (MTB, 6r), „dar cini poate să fii *afară den* el îmbrăcat cu hlamidă" (MTB, 22v), „taina nu să va descoperi, căci altul *afară den* mine nu o știi" (MTB, 29r), „nu poftește nimică *afară den* celi ale lui trebuincioasă" (MTB, 33v ; cf. și 35v), „alt[ul] *afară den* Sîrois n-o cunoaște pre dînsa" (MSB, 44v), „căci *afară den* mine, altul nu știe cine ești" (MSB, 48r), „iată că s-au dus și nu este altul *afară den* noi" (MSB, 51r), „eu alt stăpîn n-am *afară den* Sîrois" (MSB, 81r), „nu știu a avea Iulia pre altul *afară din* tine" (TB, 230r), „se împrăștie cu toții, *afară den* Ahileu și Deidamie" (MAM, 7r), „alt semn din toate învățăturile școlii meli nu ț-au rămas, *afară din* chitara aceasta urîtă" (MAM, 27v ; cf. și 14r, 28v), „eu n-aș ave trebuință de alt giudecători *afară din* dînsa" (VAZ, 10v), „nu plăcu Zelidiei să vazî pe altul *afară din* Alțidalis" (VAZ, 13r), „nimine *afară din* mini va ști aceasta" (VAZ, 21v), „n-au priimit a o vide altul *afară din* duca" (VAZ, 23v ; cf. și 21v, 26v, 27r, 29r, 31r), „nu voi iubi alta *afară din* Isminia" (MII, 74), „viața altuia *afară dintr*-a me n-au cruțat" (MII, 149).

9. În traducerile autografe ale lui Beldiman din ms. *181* de la BAR și în alte traduceri ale sale apare des locuțiunea adverbială *în credință* „într-adevăr, cu adevărat, zău !" : „Nu, *în credință* zîc, nu te voi mai amăgi !" (MTB, 16r), „Și ce-i sînt trebuincioasă ? — Nu știu. — Nu știi, *în credință* ?" (MTB, 16v), „Și pre cini hainesc ! [...] Pre acela căruie îi sînt datori cu atîte faceri de bine [...] Bună răsplătiri, *în credință !*" (MTB, 18r ; cf. și 25v, 26v), „Cari sămn ? Acesta ce port ? [...] *În credință*, nu știu nimică !" (MTB, 26v), „Eu nu te iubesc ? — Nu mă iubești, *în credință !*" (MSB, 49v), „*În credință*, să topește de dragoste ta !" (MSB, 50r ; cf. și 51v, 56r, 57r, 65r, 67r ; DAB, 47r, 163r, 167v, 183v, 185r). Această locuțiune adverbială apare și în *Ahileu la ostrovul Sirului* : „Nu este un ceas de cînd au venit tatăl mieu și mi-au spus. Am încremenit, *în credință*, îndată ce-am auzit" (MAM, 14r), „Ba nu, sufletul mieu ! *În credință*, de acum înainte îți făgăduiesc a te asculta la toate" (MAM, 15r ; cf. și 39r).

10. În traducerile cunoscute ale lui Al. Beldiman apare frecvent atributul substantival în genitiv, neobișnuit, *al (a) lumii*, în locul atributului substantival prepozițional *din lume* : „tu ești ce mai urîtă arătari *a lumii*" (MTB, 21v), „amoriul ne va păre cel mai cu haz lucru *a lumii*" (MSB, 53r), „era cel mai răsfrînat și fără orînduială om *a lumii*" (TB, 65v), „cel mai fericit om *a lumii*" (TB, 141v, 150r, 204v, 242r), „cel mai ticălos om *a lumii*" (TB, 229v). Același atribut substantival în genitiv apare des și în *Istoria lui Alțidalis și a Zelidiei* : „ce mai înțăleaptă crăiasă *a lumii*" (VAZ, 4v), „cel mai frumos chip *al lumii*" (VAZ, 5r, 21r, 35r), „era ce mai practicoasă *a lumii*" (VAZ, 7v), „ce mai bună maică *a lumii*" (VAZ, 18v), „o viți faci pe dînsa ce mai fericită *a lumii*" (VAZ, 21v), „ce mai frumoasă închisoare *a lumii*" (VAZ, 29r), „cel mai fericit om *al lumii*" (VAZ, 30v), „ca cînd ar fi fost ce mai bună scară *a lumii*" (VAZ, 31v, cf. și 29v).

Noiembrie 1985

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu nr. 2

A PROCURAT UDRIȘTE NĂSTUREL ORIGINALUL STRĂIN AL *PRAVILEI DE LA GOVORA?*

ALEXANDRU MAREȘ

În binevenitul repertoriu de surse manuscrise ale vechiului drept românesc publicat de curînd, R. Constantinescu aduce numeroase contribuții la cunoașterea izvoarelor pravilelor slavone și românești din intervalul 1340—1640. Pentru *Pravila* de la Govora, care reproduce o compilație sud-dunăreană „de epitemii și canoane, cu unele articole de drept civil" [1], modelul direct al traducerii efectuate de Mihail Moxa, l-a constituit, așa cum observase mai de mult I. Peretz [2], *Pravila de la Bistrița*, actualul manuscris slavon 726 al Bibliotecii Academiei R.S. România. Din rîndul manuscriselor slavo-române care conțin acest nomocanon penitențial, ms. sl. 726 este singurul al cărui text corespunde întrutotul celui tradus de Moxa [3]. Totodată, el explică absența numerotării unor paragrafe sau numerotarea lor greșită în textul românesc [4] și, după cum vom arăta în continuare, se afla la mănăstirea olteană Bistrița, deci la îndemîna traducătorului, cel mai tîrziu din anul 1623.

În procurarea acestui manuscris, aflat și în secolul trecut la Bistrița, dar copiat în 1618 din inițiativa mitropolitului Teofan al Moldovei pentru biserica Mitropoliei din Suceava, rolul determinant, după R. Constantinescu, l-ar fi avut Udriște Năsturel „ce împrumutase o vreme pravila de la Suceava" [5]. La această concluzie, autorul a ajuns, se pare, pornind de la o observație făcută de Al. Odobescu în ședința Academiei Române

[1] *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor 1340—1640*, București, 1984, p. 107.

[2] *Curs de istoria dreptului român*, Volumul II, Partea I, București, 1928, p. 331—333. Opinia sa nu a fost luată în seamă de specialiști, care fie au preluat vechea ipoteză a lui P. P. Panaitescu (originalul l-ar constitui ms. sl. 286 al Bibliotecii Academiei R. S. România; *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines*, extras din „Mélanges de l'École Roumaine en France", V, 1926, p. 33), cazul, de pildă, al lui D. H. Mazilu (*Udriște Năsturel*, București, 1974, p. 59), fie au identificat originalul străin în diverse pravile, cum ar fi: *Nomocanonul* din 1629 al lui Petru Movilă (G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, București, 1969, p. 137), compilația bizantină a lui Emanuel Malaxos (Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 71), *Nomocanonul* lui Pamvo Berînda și un nomocanon grecesc, preluat prin intermediar slavon (*Crestomația de literatură română veche*, Vol. I, Cluj-Napoca, 1984, p. 157).

[3] *Vechiul drept românesc scris*, p. 118.

[4] În ms. sl. 726, articolele 146 și 147 nu au fost numerotate, iar articolul 148 a fost inițial numerotat ρ̃ms (= 146). Observînd greșeala, copistul a barat cu două linii subțiri ultima slovă-cifră s (= 6), scriind deasupra ei slova-cifră н (= 8). Fără să-și dea seama de această îndreptare, Moxa a crezut că, în manuscrisul slavon, ρ̃мs^н este o notație cumulativă, referindu-se deopotrivă la articolele 146—148, și, în consecință, a notat în dreptul articolului din traducerea sa (f. 153^{v}) slovele-cifră ρ̃мsзн (cu alte cuvinte 146, —7, —8). De asemenea, Moxa omite să numeroteze articolul 113 (f. 123^{r}), întrucît în ms. sl. 726 acest articol era la rîndul său nenumerotat (f. 124^{v}).

[5] *Op. cit.*, p. 117—118.

din 22 august 1877, cu prilejul prezentării unor obiecte de interes istoric. Printre acestea figura și „o tablă de lemn, fosta scoarță a unei cărți bisericești slavone din biblioteca Ms. Bistrița din jud. Vîlcea, după care logofătul Udriște Năsturel din Fierăști a tradus la 1630 Pravila bisericească cea mică, tipărită prima oară românește la Govora sub Matei Basarab" [6]. Această „scoarță", susține R. Constantinescu, ar reprezenta coperta originală a ms. sl. 726 [7]. După traducerea textului slavon manuscrisul ar fi fost restituit bisericii Mitropoliei din Suceava, pentru a reveni la mănăstirea Bistrița după anul 1792, cînd a fost sfințit mitropolit al Moldovei Iacov Stamati, a cărui iscălitură se regăsește pe una dintre file (198r) [8].

Implicarea lui Udriște Năsturel în procurarea manuscrisului tradus de Moxa, ipoteză desigur ispititoare avînd în vedere numeroasele sale inițiative culturale, precum și complicatul itinerariu străbătut de pravila lui Teofan (Suceava → Bistrița; Bistrița → Suceava; Suceava → Bistrița) nu se confirmă la o examinare atentă a datelor care ne stau la dispoziție.

Pe coperta respectivă, donată Academiei Române în 1877, se află într-adevăr o însemnare a lui Udriște Năsturel din anul 1639 (iar nu din 1630 cum citise Al. Odobescu), din care rezultă că învățatul boier muntean împrumutase cartea pentru a o citi de la *mănăstirea Bistrița* (s.n.)[9]. După cum a remarcat încă I. Peretz [10], lectura însemnării dovedește că scrierea din ale cărei „citenii s-a îndulcit" Udriște Năsturel nu aparținea unei pravile, ci unui sbornic (сію книгꙋ събо̃ни̃ к̃). În sfîrșit, ms. sl. 726, de format in-4, păstrează și în prezent ambele coperți originale de lemn, îmbrăcate în piele [11].

Cum a ajuns totuși acest manuscris moldovenesc la mănăstirea Bistrița? N. Iorga a furnizat o explicație neobservată de cercetătorii manuscrisului, deși întrunea condițiile pentru a fi acceptată. Istoricul român a stabilit că, după înlăturarea din domnie a lui Radu Mihnea (februarie 1619), Teofan a fost nevoit să părăsească Moldova, refugiindu-se o bucată de vreme la mănăstirea olteană Bistrița [12]. În acest lăcaș, el a înnoit în anul 1622 sau 1623 o cristelniță, dăruind, totodată, o cupă și două pahare, toate lucrate în argint [13]. Este, prin urmare, mai mult decît probabil că, la părăsirea scaunului mitropolitan, Teofan a luat cu sine manuscrisul donat inițial bisericii din Suceava, căruia ajuns la Bistrița i-a fixat o nouă destinație. Șederea sa în această mănăstire se încadrează, după toate probabilitățile, în perioada cînd fostul său protector a deținut

[6] „Analele Societății Academiei Române", Tom. X, Secț. I, București, 1877, p. 22.

[7] *Op. cit.*, p. 117.

[8] *Ibidem.*

[9] Vezi reproducerea textului slavon, însoțită de traducerea românească, la I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, p. 117—118 (pentru data însemnării se propun două lecțiuni: 1639 și 1635). Un facsimil al însemnării, a fost publicat de D. P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, București, 1978, planșa LVI, unde data este citită 1635; cf. p. 248, unde lecțiunea datei este 1639 (ultima lecțiune pare mai îndreptățită decît prima).

[10] *Op. cit.*, p. 324.

[11] Coperta descoperită de Al. Odobescu, prin dimensiunile consemnate de D. P. Bogdan (*op. cit.*, II Album, p. 19 : 29 × 20,5 cm), a aparținut unei tipărituri sau manuscris de format in-folio.

[12] *Istoria literaturii românești*, vol. I, București, 1925, p. 234.

[13] Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară prezentate Ministerului Cultelor și al Învățămîntului public*, în „Analele Academiei Române", Seria II, Tom. VIII, 1885—1886, Secț. II. *Discursuri, memorii și notițe*, p. 196, nr. 16.

scaunul domnesc al Țării Românești: august 1620 — august 1623 [14]. Cînd Radu Mihnea a revenit pe scaunul Moldovei în a doua jumătate a anului 1623, Teofan l-a urmat din nou, instalîndu-se la mănăstirea Slatina [15].

Examinarea intervenției din partea finală a însemnării pe care copistul manuscrisului a transcris-o pe fila 198r confirmă, după părerea noastră, explicația lui Iorga. Din cuprinsul însemnării reiese, fapt pe care l-am mai amintit, că mitropolitul Teofan, pe a cărui cheltuială s-a alcătuit această pravilă (încheiată la 17 iunie 1618), a donat-o „la sfînta biserică a marii Mitropolii din Suceava" (въ стаа црк҃ѡ великаа митрополїѧ въ сѹча҃стѣи). Ulterior, cu o altă cerneală și de o altă mînă s-au barat cu o linie cuvintele црк҃ѡ великаа митрополїѧ въ сѹча҃стѣи, scriindu-se în continuare + монасти҃р бистрица. Dedesubt, aceeași persoană s-a iscălit (iscălitura surmontează parafa), indicîndu-și, totodată, calitatea:

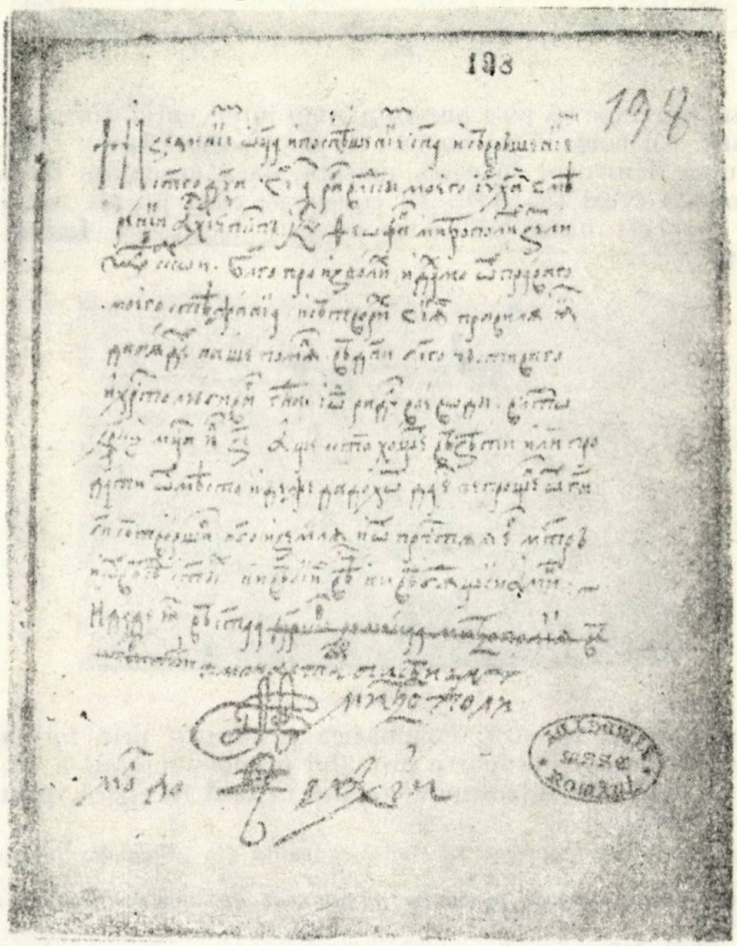

Fig. 1.

[14] Cf. N. Iorga (*op. cit.*, p. 234, nota 6) care considera, în mod greșit, că manuscrisul a fost donat mănăstirii oltene la 17 iunie 1619. În însemnarea copistului, data 17 iunie 1618 (iar nu 1619, cum citește Iorga) se referă la încheierea transcrierii pravilei slavone.

[15] N. Iorga, *op. cit.*, p. 234—235.

митрополи молдовлахїи (vezi fig. 1). Descifrarea iscăliturii, realizată într-o formă care nu se pretează la o lectură sigură, a creat dificultăţi cercetătorilor acestui manuscris. N. Iorga nu a comentat-o, iar L. Miletici şi D. Agura s-au mulţumit să afirme că avem a face cu o monogramă [16]. Fără a face vreo observaţie asupra manierei în care a fost realizată, iscălitura a fost citită de A. I. Iaţimirski іаковъ [17], lecţiune adoptată şi de R. Constantinescu, care o atribuie mitropolitului Iacov Stamati al Moldovei [18]. O simplă ochire asupra iscăliturii înaltului prelat moldovean, aşa cum ne-o dezvăluie textele care îi aparţin (vezi fig. 2) [19], este suficientă

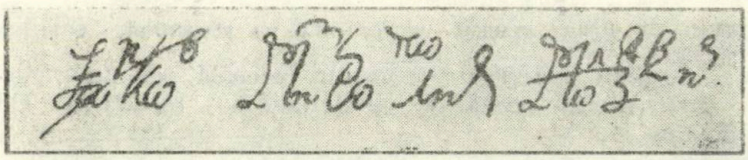

Fig. 2.

pentru a ne convinge că nu-i putem atribui intervenţia din partea finală a însemnării. Nu poate fi vorba nici de mitropolitul Iacov I Putneanul, care ar putea fi invocat în egală măsură, dacă acceptăm lecţiunea lui A. I. Iaţimirski (vezi fig. 3 [20]). În concluzie, cum un alt mitropolit al Moldovei cu acest nume nu este atestat, lecţiunea іаковъ trebuie abandonată.

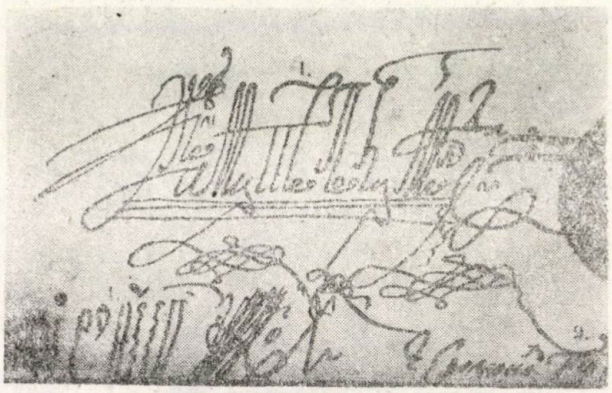

Fig. 3.

După părerea noastră, enigmatica iscălitură, prin forma parafei care o însoţeşte, aparţine foarte probabil primei jumătăţi a secolului al XVII-lea [21]. Realizată într-o manieră des uzitată în epocă, prin scrierea

[16] *Bialiajki ot edno pătuvanie vă Romăniia*, extras din „Sbornik. Naucen Otdial.", Kn. IX, p. 36.

[17] *Славянския и русския рукописи румынскихъ библиотекъ*, Санктпетербургъ, 1906, p. 437.

[18] *Op. cit.*, p. 117.

[19] Al. I. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni: Iacov Stamati (1749—1803)*, Iaşi, 1946, fig. IX; cf. şi fig. V şi VIII.

[20] C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi a Sucevei şi a Catedralei Mitropolitane din Iaşi*, Bucureşti, 1888, facsimilul care urmează paginii 26.

[21] Vezi E. Virtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 139, nr. 12.

numelui într-o formă greu descifrabilă, iscălitura reprezintă de fapt o complicată ligatură, efectuată cu o mișcare continuă a condeiului care nu se ridică nici un moment de pe coală, ceea ce în paleografie se numește monocondil. Pentru cine este familiarizat cu acest gen de iscălituri, slova ϩ (punctul de plecare a ligaturii) și ф ies relativ ușor în evidență (vezi fig. 4); de asemenea, în întretăierea diverselor linii pot fi distinse slovele ε, ѡ (vezi fig. 5), а și н (vezi fig. 6). Într-un cuvînt, iscălitura cuprinsă în

Fig. 4.

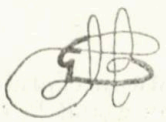

Fig. 5.

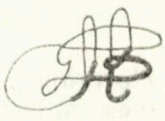

Fig. 6.

acest monocondil este ϩεѡфан. Schimbarea destinației manuscrisului a fost consemnată de însuși Teofan, care se intitulează încă митрополит мо҃довлахїи, probabil pentru a crea impresia că această hotărîre fusese luată pe vremea cînd mai deținea rangul de mitropolit (un asemenea procedeu putea pune la adăpost manuscrisul de eventualele revendicări ale primilor săi beneficiari de la Suceava).

În consecință, la mănăstirea Bistrița, această pravilă manuscrisă, a cărei redacție circulase pînă atunci numai în Moldova [22], a ajuns datorită refugierii temporare a lui Teofan în Țara Românească. Nu este prima dată cînd un factor neprevăzut a determinat apariția într-o regiune oarecare a unui manuscris sau cărți reprezentative pentru altă regiune. Mai important ni se pare faptul că, prin tipărirea traducerii lui Moxa, cuprinsul acestui manuscris moldovenesc a ajuns să fie difuzat în Țara Românească și Transilvania. Dînd „blagoslovenie să se tipărească acest izvod", adică traducerea lui Moxa [23], mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei a luat o decizie a cărei semnificație pentru întărirea unității culturale și religioase a celor trei țări românești se desprinde foarte clar.

În încheiere, ținem să atragem atenția asupra faptului că știrile privind istoria Moldovei [24], pe care Mihail Moxa le-a încorporat în partea a doua a *Cronografului* său (scrisă după luna septembrie 1620), ar putea să-și afle sursa într-un manuscris de cronici moldovenești ajuns la mănăstirea olteană prin mijlocirea aceluiași Teofan.

Decembrie 1985

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[22] Pentru localizarea moldovenească a manuscriselor slavone care reproduc materia acestei pravile, vezi R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 108—123.

[23] Ms. rom. 2471 (Biblioteca Academiei R. S. România), f. 2r.

[24] Pentru izvoarele acestor știri, vezi G. Mihăilă, *Cultură și literatură română veche în context european*, București, 1979, p. 402—403.

CU PRIVIRE LA ORIGINEA UNOR NUME DE FAMILIE

GRIGORE ŢOPAN

Numele propriu *Ţop* este interpretat ca derivînd din porecla dată moţilor [1], aceasta, la rîndul ei, avînd la origine fie germ. *Zopf* „coadă" [2], cu motivarea că moţul îşi „împleteşte părul cu coadă" [3], fie „o formă onomatopeică" amintind faptul că moţul „ţopăie ca un urs" [4]. Cu privire la apelativul *ţop*, s-a emis şi părerea că acest cuvînt, „întrebuinţat şi în alte părţi decît la moţi, a putut fi împrumutat de la slavi ori unguri, nu direct de la germani" [5].

Numele de familie *Ţop*, deşi circulă ca atare şi în zilele noastre [6], nu apare în cel mai recent dicţionar onomastic apărut la noi [7]. Există n schimb numele *Ţopa*, cu o explicaţie care ni se pare discutabilă : „*ţoapă* (cu *o* pt. *oa* spre a evita asociaţia de idei)" [8].

Hotărîtoare pentru explicarea corectă a numelui de persoană *Ţopa* ni se pare a fi tema sa onomastică, adică o bază existentă în sistemul onomastic naţional şi nu baza din lexicul comun. Cum pentru *Moţa* s-a propus pe drept forma iniţială *Moţ* [9], nume de bărbat provenit din tema *Moţ-*, temă din care au provenit atît *Moţ*, cît şi *Moţ(e)a* [10], la fel ar fi trebuit să se procedeze şi în cazul *Ţopa*. Acest nume de familie trebuia interpretat ca fiind format din numele *Ţop* (cu tema *Ţop-*), prin derivare cu sufixul onomastic *-a* [11]. Nu trebuie pierdută din vedere existenţa unor corespondenţe în alte limbi. Românescului *Moţa* îi corespunde, spre exemplu, sl. *Motsa*, respectiv formele cunoscute în bulgară *Móca*, *Móco*, ambele fiind nume de bărbat [12].

Evoluţia istorică a topoantroponimului *Ţop* poate fi probată prin cîteva date documentare. Atît în nordul, cît şi în sudul Transilvaniei numele acesta a existat şi mai circulă şi azi în preajma unor localităţi

[1] N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, p. 399.

[2] Al. Graur, *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 110.

[3] Candrea-Adamescu, apud Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, p. 302, nota 3.

[4] Tache Papahagi, *Cercetări în Munţii Apuseni*, în „Grai şi suflet", vol. II, fasc. 1, Bucureşti, 1925, p. 63 ; cf. şi N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 399, sub *Ţop*.

[5] Ovid Densusianu, *Originea moţilor*, în „Viaţa nouă", XVII, 1921, p. 170, nota 2.

[6] Vezi, de exemplu, *Ţop* Gheorghe, *Ţop* Octavian, în *Lista abonaţilor la serviciul telefonic din municipiul şi judeţul Braşov*, 1982, p. 255.

[7] Vezi Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

[8] Idem, *ibidem*, p. 472.

[9] Idem, *ibidem*, p. 318.

[10] Ioan Pătruţ, *Onomastica românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică 1980, p. 90.

[11] Vezi explicaţia lui I. Rizescu, *Asupra sufixelor onomastice* $-a_1$ *(topoantroponimic) şi* $-a_2$ *(antroponimic)*, în SMFC VI, p. 35—43.

[12] I. Pătruţ, *op. cit.*, p. 90.

unde trăiește sau a trăit și o populație săsească. Numele unui cunoscut negustor brașovean de la începutul secolului al XVIII-lea era Cârstea *Țop* (1715)[13], iar al unui măcelar sibian din prima jumătate a secolului al XV-lea era Petrus *Czop* (1430)[14]. În aceeași epocă cu maghiarizatul *Czop* de la Sibiu se atestă și satul românesc *Țop* din nordul Câmpiei Transilvaniei, sub formele *Zoptelke* și *Zobtelke* (1408)[15], așezare limitrofă cu două sate de coloniști sași din epoca anterioară : *Mintiu Gherlii* (atestat *Nemeti* „Neamțu") și *Nireșul* (local *Szsnireș* „Nireșul Săsesc"), ambele în avalul Țopului, azi Pădureni (jud. Cluj).

Din analiza formei maghiare atestate *Zoptelke* (*Zobtelke* este o variantă grafică) rezultă că toponimul respectiv este format din numele de persoană *Țop*, atestat în variantele grafice specifice epocii și limbilor în care a circulat : *Zop*, *Czop*, *Zopp*[16]. *Zop* din *Zoptelke* (*-telke*, magh. *telek* „praedium, sessio") reproduce maghiarul Czop, nume de stăpîn feudal maghiar sau de greav sas înnobilat și maghiarizat. Acesta ar putea fi din Mintiu sau Nireș, dacă nu chiar din Ungurașul limitrof. La maghiari antroponimul devenise *Zoptelke*, unica formă atestată în documentele latino-maghiare din epocă. Populația românească a păstrat în graiul viu, inclusiv ca toponim, forma inițială a numelui unui *Țop* (< germ. *Zopp*), asemenea numelui de familie rom. *Țop*, magh. *Czop*, din sudul Transilvaniei (Brașov și Sibiu).

După părerea noastră, numele *Țop* este un împrumut în onomastica românească, fără legătură directă cu numele comun german *Zopf*, la care poate fi raportat, eventual, numele *Zopp* existent la sașii din Transilvania[17]. Numai *Țopu* (cu *-u* specific pentru antroponime) poate fi raportat la numele comun rom. *țop* (precizăm că *Țopu* ca toponim este forma locală articulată a lui *Țop*). Numele de familie *Țopu* apare prin anumite personaje din literatura română : Anghelina *Țopu*, Teodor *Țopu*[18], localizate însă și ele într-un oraș cu populație săsească (Rupea, jud. Brașov).

În dicționarul care a provocat comentariul nostru, apare și relația „*Țopan* țopîrlan"[19], care se explică, de asemenea, prin inexistența în inventarul de nume al acestei lucrări a formei *Țop*. În realitate, în *Țopan* avem la origine numele comun omofon, cu sensul de „locuitor din Țop", așa cum *Fizeșan* este raportat la *Fizeș*, iar *Simboan* la *Simbou*[20]. Apropierea lui *Țopan* de *țopîrlan*, ca și derivarea numelui de familie *Țopa* de la *Țoapă* ilustrează o tendință mai veche din studiile onomastice românești, aceea de a prefera un peiorativ, în explicarea unui antroponim, în locul unui nume generic indicînd apartenența locală a unei populații[21].

[13] Vezi N. Iorga, *Brașovul și românii*, București, 1905, p. 413.

[14] Vezi Ludwig Reissenberger, *Die Kerzer Abtei*, Sibiu, 1894, p. 26.

[15] Vezi Mályusz Elemér, *Zsigmondkori Oklevéltár* (Documente din epoca lui Sigismund), II_2, Budapesta, 1958, p. 124.

[16] Poate nu ar trebui înlăturată nici ideea unui cneaz *Țop*, idee sugerată de monografia comitatului Solnoc-Dăbîca, în care toponimul magh. *Czoptelke* figurează în rîndul așezărilor cu nume de cneji întemeietori (Kádár József, *Szolnok Dobokavármegye monographiája*, I, Dej, 1900, p. 548).

[17] Vezi Fritz Keintzel-Schön, *Die siebenbürgisch-sächsischen Familiennamen*, Köln—Wien, 1976, p. 134, 150.

[18] A. P. Bănuț, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1974, p. 11, 239.

[19] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 472.

[20] Idem, *ibidem*, p. 202, 417.

[21] Vezi și Caius T. Jiga, *Beispiele einer Namengebung aus den Südlichen Karpaten*, în „Abhandlungen des 10. Int. Kongr. für Namenforschung : *Disputationes ad montium vocabula*", Wien, 1969, p. 115 : „... *moț* und *țop*(îrlan)".

În etimologiile date numelor de familie cu baza *Țop-*, discutate mai sus, se manifestă — credem — și o altă tendință, mai generală, din lucrările de onomastică, aceea de a încerca explicarea majorității numelor de persoană din cuvinte comune [22]. Iată cîteva exemple culese la întîmplare : „*Popdan* : *podbal*, mică plantă erbacee" [23], „*Gherl(e)an* : *ghiorlan*, șoarece mare" [24]. După părerea noastră, aceste nume ar trebui lăsate în domeniul onomasticii : *Gherlean* < *Gherla* + *ean*, *Popdan* < *Pop* + *Dan*, ca *Poptămaș*, nume de familie cunoscut azi la Tîrgu-Mureș.

În concluzie, în privința numelor românești *Țop*, *Țopa* și *Țopan*, credem că ele nu sînt corect tratate ca provenind din porecle. Ele se leagă de un nume trilingv în Transilvania, *Țop*, integrat pe deplin în limba română. Acesta, la rîndul lui, reprezintă un element onomastic similar oricărui topoantroponim istoric și actual din limba română : el este un nume propriu cu temă de nume propriu.

Iunie 1984

Brașov, str. Ion Huniade, nr. 21

[22] Vezi pentru formulare și argumentare I. Pătruț, *op. cit.*, p. 10 și urm.
[23] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 374.
[24] Idem, *ibidem*, p. 220.

SUBIECTUL GRAMATICAL DIN PERSPECTIVA ROMÂNEI CA LIMBĂ-ȚINTĂ

MELANIA FLOREA

În acord cu metodele moderne, Programa de limba română pentru anul pregătitor nu prevede probleme de sintaxă a propoziției, ci doar de morfosintaxă : se predau separat diferite părți de vorbire, punîndu-se un accent deosebit pe posibilitățile lor combinatorii și pe topică. Sintaxa figurează în programele pentru ciclurile intermediar și avansat doar la nivel frastic, insistîndu-se în special asupra relațiilor dintre propozițiile subordonate și regentul lor.

Cum limba română are o flexiune foarte bogată, iar ciclul elementar [1] este conceput numai pentru un singur semestru, manualele propun exerciții pentru diferitele unități morfologice doar în momentul în care sînt introduse și în prima lecție recapitulativă care urmează. Aceasta impune găsirea unor noi modalități de reluare, într-o altă organizare și la intervale mai mari, a aspectelor mai dificile, pentru a se evita diferite greșeli în utilizarea structurilor.

O astfel de reluare propune lucrarea de față pentru subiectul gramatical, încercînd să ofere cîteva sugestii de elaborare a unor exerciții diverse, care să-i conducă pe studenți la crearea unor deprinderi corecte. Deși 34,2 % din erorile aparținînd corpusului aberant stabilit pentru limba română [2] privesc morfologia, formele gramaticale se învață mai repede decît condițiile în care apar aceste unități morfologice. Tocmai de aceea, în ciclul elementar sînt studiate structurile gramaticale fundamentale. Se știe că, atunci cînd învață o structură nouă, datorită numeroaselor exersări, studentul străin o folosește corect. Mai tîrziu însă, dacă nu o mai reia și în alte exerciții, apar greșeli în compozițiile orale sau scrise, deci în exprimarea liberă, în care studentul nu se mai concentrează asupra respectivei probleme de gramatică. Reluate în diverse etape de învățare a românei, diversele construcții vor întări deprinderile deja formate și vor corecta eventualele erori.

1. În primul ciclu de lecții de la nivel elementar, o dată cu predarea indicativului prezent al verbelor, manualele insistă suficient pe exersarea lor excluzînd pronumele personal subiect din paradigma verbului. „Folosirea pronumelui personal, cînd nu intervine insistența, este neconformă cu regulile gramaticale românești și de aceea trebuie combătută ca o gre-

[1] Încheiat o dată cu predarea structurilor gramaticale fundamentale și a vocabularului fundamental (vezi Grigore Brâncuș, Adriana Ionescu, Manuela Saramandu, *Limba română. Manual pentru studenții străini. Anul pregătitor. Semestrul I*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982).

[2] Gheorghe Doca, *Analyse psycholinguistique des erreurs faites lors de l'apprentissage d'une langue étrangère. Applications au domaine franco-roumain*, București, Editura Academiei ; Paris, CIRER, Université de la Sorbonne Nouvelle (Paris III), Publications de la Sorbonne, 1981, p. 198.

șeală" [3]. Un număr mai mare de exerciții se impune pentru străinii în a căror limbă maternă pronumele subiect este folosit în mod obligatoriu alături de verb.

S-a constatat că e mai dificilă corectarea deprinderilor greșite ale unor studenți care și-au însușit singuri cunoștințele de limbă română. În aceste cazuri ei trebuie corectați de cîte ori utilizează subiectul pronume împreună cu verbul.

Abia după ce cursanții au deprins utilizarea verbului fără pronume, se pot lua în discuție cazurile în care vorbitorul insistă asupra persoanei care a săvîrșit acțiunea (**eu** *citesc, nu altcineva*), sau vrea să pună în opoziție acțiunea săvîrșită de o persoană cu altă acțiune săvîrșită de altă persoană (**eu** *aranjez camera, iar* **tu** *prepari gustările*). Exersarea acestor situații se poate asocia cu aceea a coordonării (cu insistență pe condițiile de apariție a conjuncției *ci*) sau cu elipsa predicatului. De exemplu:

a)
— *Cine susține referatul? Tu?*
— *Nu eu, ei susțin referatul.*
— *Nu eu, ci ei susțin referatul.*
— *Nu, eu, ci ei.*

b)
— *Cine se duce să-l aștepte pe Andrei la gară, tu sau George?*
— *George, nu eu.*

2. Tot la nivel elementar sînt studiate și alte probleme legate de subiectul gramatical, suficient de dificile pentru a face necesară reluarea lor la toate nivelurile. Foarte multe greșeli sînt legate de articularea substantivului [4] (asociate adesea cu folosirea incorectă a diferiților constituenți ai grupului nominal), greșeli dintre care unele persistă chiar la avansați, profesori de română sau traducători. Aceste probleme trebuie reluate atît la sfîrșitul ciclului elementar, cît și la medii sau avansați. Exercițiile trebuie să fie adecvate fiecărui nivel, folosindu-se vocabularul studiat în momentul exersării [5], dar tiparele vor fi, în linii generale, aceleași.

O bază pentru elaborarea unui set de exerciții privind articularea poate oferi clasificarea distributivă a substantivului în raport cu articolul propusă de noi în 1980 [6].

[3] Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu. *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967, p. 237; vezi și Nicolae Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, Institutul de Lingvistică Română, 1945, p. 41. („În românește nu este nevoie să se exprime subiectul, cînd este pronume personal, terminațiunile personale fiind de ajuns singure pentru exprimarea lui, întocmai ca și în limba latină".)

[4] 22,9% dintre erorile privind categoriile gramaticale se referă la categoria determinării (Gheorghe Doca, *op. cit.*, p. 127).

[5] Pentru tipologia exercițiilor vezi Robert Lado, *Predarea limbilor. O abordare științifică*. Traducere în limba română, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 109—129; Gheorghe Doca, *O abordare psiholingvistică a problemei exercițiilor în predarea și învățarea românei ca limbă străină*, Tipografia Universității din București, 1982, p. 114—127; Melania Florea, Carmen Stoean, *Lecția de conversație. Teorie și practică*, Tipografia Universității din București, 1982 (reeditare 1983), p. 48—54.

[6] Melania Florea, *O clasificare distributivă a numelui în raport cu articolul*, Analele Universității din București, seria „Limba și literatura română", an XXIX (1980), p. 137—142; idem, *Structura grupului nominal în limba română contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 172—176; vezi și Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros, 1982, p. 112—121.

2.1. O primă categorie este reprezentată prin substantive subiect care se combină atît cu articolul definit, cît și cu cel nedefinit, cu sau fără alte modificări structurale în afara poziției diferite a celor două articole și a gradului de fuziune cu substantivul-centru (**Un student** *citește în bibliotecă ;* **Studentul** *citește în bibliotecă).*

2.2. În alte situații, substantivele exclud determinarea prin articol definit sau nedefinit :

a) În combinație cu adjectivele pronominale cu formă distinctă de cea a pronumelui corespunzător *acest, acel, nici un, nici o, vreun, vreo, alt* (avînd aceeași distribuție cu articolul nedefinit), precum și cu *fiecare, celălalt, oricare, cutare, ceva, unii, unele, cîțiva, cîteva* care au aceeași formă atît ca pronume, cît și ca adjective pronominale *(acest student, fiecare student).*

Din punctul de vedere al determinării, adjectivele pronominale se comportă diferit : *acest* și *acel* conferă numelui caracter de determinat definit, *vreun, vreo* — determinat nedefinit, în timp ce, în cazul unităților *nici un, nici o* se poate vorbi de o negare totală. O situație specială are structura formată din substantiv nearticulat, precedat de *tot* + *acest (acel)* : *toate aceste probleme.* Este singurul caz în care *tot* se combină cu substantivul nearticulat (datorită faptului că *acest* îndeplinește aceeași funcție ca articolul definit).

b) În combinația cu numerale cardinale și cu numerale ordinale antrepuse : *doi studenți, al doilea student.*

c) În combinație cu adjectivele *mult, puțin,* indiferent de poziția lor : *multă lume, lume multă.*

d) După adjectivele (locuțiunile adjectivale) invariabile *așa, asemenea, astfel de* : *asemenea oameni.*

e) După posesive precedate de articolul posesiv-genitival : *ai noștri tineri* (structură exersată doar cu viitorii filologi).

f) În grupurile substantiv + adjectiv sau adjectiv + substantiv, prima unitate preia articolul și se declină, în timp ce a doua rămîne nearticulată. Deci, substantivul precedat de adjectiv, deși determinat, nu primește articolul, care trece la adjectiv : *noua carte.*

g) O altă categorie de situații privește substantivul subiect nedeterminat plasat după predicat, topica inversă asociindu-se cu anumite condiții semantice sau sintactice :

— Cele mai multe exemple pot fi întîlnite în publicistică și în stilul politico-administrativ, în propoziții cu subiectul substantiv la plural și predicatul exprimat printr-un reflexiv pasiv : *se iau măsuri ; s-au dat dispoziții.*

— Cînd predicatul este verbul *a exista* ori un sinonim al său, mai ales la forma negativă [7] : *Nu există ieșire ; Nu se găsește apă ; Mai este lapte în frigider ; În subsol se află cărbune ; În sticle este vin ; La tutungerie se găsesc și ziare ; Nu există talent. Nu există decît inteligență, muncă și*

[7] O negare puternică aduce totdeauna pe primul loc predicatul negativ — cf. Vasile Șerban, *Teoria și topica propoziției în română contemporană,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 157.

stăruință — Sadoveanu; *În căruță nu era nici scaun, nici fîn* — Slavici; *La Movileni nu este nici arendaș, nici proprietar* — Sadoveanu [8].

Cînd verbul este la forma afirmativă, subiectul este exprimat mai ales prin substantive la plural. Substantivele nume de materie apar, firesc, la singular. Acestea pot apărea nearticulate și după alte verbe, dar cu o frecvență mai redusă: *În cuptor se coace pîine; Din subsol se extrage cărbune; Se pun ouă, se adaugă zahăr, făină și lapte.*

— Tot după verbul *a fi*, în construcții de tipul *Mi-e foame; Mi-e somn; Mi-e lene; Mi-e dor; Mi-e rușine*, în care sînt exprimate senzații sau sentimente, iar complementul indirect pronume personal neaccentuat este subiect logic.

— Cînd subiectul se referă la fenomene ale naturii sau la situații legate de starea atmosferică: *Vine furtună; Vine ploaie; Cade zăpadă* (cu sensul „*ninge*"); *Pe cîmp este zăpadă; Pe cer sînt nori; Pe stradă e polei; În pivniță e umezeală; Pe drum e noroi.* (În cele mai multe cazuri avem a face tot cu verbul *a fi* — predicat verbal).

— După verbul *a trebui* precedat de un complement indirect pronume personal neaccentuat în dativ: *Îmi trebuie bani; Nu-mi trebuie mîncare; Îmi trebuie îmbrăcăminte călduroasă; Îmi trebuie cizme.*

— În exemple de tipul: *Cad stînci; Cad pietre; Cade zăpadă* (cu sensul „cade zăpadă de pe acoperiș"); *Cad țurțuri; A pătruns apă prin acoperiș; Din magazie lipsește marfă; Din seif lipsesc bani.* În cele mai multe cazuri se subînțelege o precizare spațială *(Cad țurțuri / pietre, stînci / — de sus / din apropiere* etc.) sau temporală *(Vine ploaie / furtună / — în curînd).* Uneori această precizare este explicită: *Prin tavan curge apă; Bate vînt dinspre nord.*

h) În construcții arhaice, de exemplu în proverbe *(Corb la corb nu-și scoate ochii; Cui pe cui se scoate)* sau în alte expresii relativ fixe, bine sudate: *(Țipenie de om nu se arată; Picior de femeie n-a călcat pe-aici)* subiectul apare uneori nedeterminat și nearticulat. În asemenea sintagme substantivul a rămas nearticulat dintr-o epocă mai veche, cînd articolul nu exista sau nu se generalizase [9]. Tot arhaic pare și substantivul nearticulat din *Mi-a venit scrisoare* [10].

i) În textele poetice apar substantive nearticulate cu funcție de subiect, mai ales la plural și însoțite de diferite determinări: *Ce porturi tainice... le vom vedea sosind...* (Ion Minulescu, *Versuri*, București, Editura pentru Literatură, 1964, p. 47); *S-or fi-ntîmplat... isprăvi cu neputință de pătruns* (Al. Philippide, *Monolog în Babilon*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 78).

2.3. Substantivele primesc întotdeauna numai articol definit în combinație cu:

a) Adjective demonstrative postpuse: *omul acesta.*

b) Adjectivul pronominal nehotărît *tot*: *toată lumea; lumea toată.*

c) Pronumele de întărire: *însuși poporul; poporul însuși.*

[8] Vezi C. Gruiță, *Acordul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 100—102 (pentru situații în care primul termen al acordului este format din substantive nearticulate); vezi, de asemenea, Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 77—84.

[9] Cf. Ion Coja, *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române*, vol. I, *Gramatica articolului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 78.

[10] *Ibidem*, p. 81.

d) Numeralul ordinal postpus : *anul al doilea.*

e) Adjectivul calificativ postpus precedat de articolul demonstrativ adjectival : *școala cea nouă.*

f) Adjective postpuse la gradul superlativ relativ : *fratele cel mai mic.*

g) Posesivele și pronumele personale în genitiv și dativ plasate după substantiv : *prietenii noștri ; vorbirea-i frumoasă.*

Dativul posesiv, precum și structura de factură populară substantiv (grad de rudenie) nearticulat + posesiv *(soră-mea)* vor constitui conținutul unor exerciții destinate doar filologilor.

h) Prezența articolului poate fi impusă și de apoziții *(Restaurantul Bucegi)* ; de asemenea, de adverbe *(mersul înainte).*

La alt nivel decît cel distributiv, mai trebuie evidențiată situația specială a subiectului substantiv anticipat de pronumele personal. Acesta este întotdeauna articulat definit : *vine el tata* [11].

Substantivul subiect apare numai articulat definit în anumite condiții semantice : a apărut înainte în comunicare, exprimă un fenomen al naturii, o senzație sau un fenomen fiziologic general uman *(Vine toamna ; Foamea este cel mai bun bucătar)*, indică o ființă unică *(mama, tata)*, indică generic specia de totalitate *(Numai rînduneaua era sfîntă)*, intră în construcții fixe *(a face pe savantul)* [12].

2.4. Substantivul subiect poate primi doar articol nedefinit în combinație cu adjectivul pronominal *alt : un alt exemplu.*

2.5. În general, pentru a stabili o tipologie care să reia toate aceste situații, este necesar ca, mai întîi, să fie testate cunoștințele studenților. Testele constituie controale periodice care verifică „gradul de funcționalitate al performanței atinse în momentul *x* al procesului de învățare, în curs de desfășurare. În cazul unei limbi străine, aceasta înseamnă mai ales posibilitatea unei persoane de a comunica cu alta într-o măsură oarecare, mai mare sau mai mică, în funcție de drumul parcurs pentru obținerea deprinderilor" [13]. Înseamnă că, deși pentru testare pot fi folosite diverse exerciții, cele mai utile rămîn compozițiile scrise sau orale, pe o temă dată sau folosind cuvinte-cheie dintr-un anumit domeniu. Studenții trebuie lăsați să se exprime liber pentru a nu-și concentra atenția asupra problemelor de gramatică.

De exemplu, unele testări urmărind articularea au evidențiat greșeli ca : *Lecție de istorie a fost interesantă* (corect : *lecția*) ; *Viori au sunat frumos* (corect : *viorile*) ; *Am avut noroc că nu se afla milițian, altfel rămîneam fără carnet de conducere* (corect : *un milițian/milițianul*) ; *Viteză a fost puține* (corect : *Viteza a fost mică*) etc.

[11] Vasile Șerban *(Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a 2-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 130) consideră că în acest exemplu avem a face cu un subiect exprimat prin pronume personal de persoana a III-a reluat prin substantiv. Dumitru Irimia *(op. cit.*, p. 84) vorbește de anticiparea subiectului substantival printr-un subiect pronominal. Indiferent de interpretare, dubla exprimare a subiectului, fenomen propriu mai ales vorbirii populare și familiare, cu un pronunțat caracter afectiv, nu va sta decît în atenția viitorilor filologi de nivel avansat. (Pentru comentarii asupra fenomenului vezi și Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p. 123).

[12] Vezi *Structura morfologică a limbii române contemporane*, p. 176—177.

[13] Vasile Șerban, Liliana Ardelean, *Metodica predării limbii române. Curs intensiv pentru studenți străini*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980, p. 122—123.

În raport cu nivelul cursanților, aceste greșeli se asociază cu altele, vizînd acordul adjectivului cu substantivul, utilizarea corectă a demonstrativelor, a posesivelor, a adjectivelor pronominale, a articolului posesiv sau a celui demonstrativ etc.

În orice caz, încă din prima parte a anului pregătitor, pentru lecțiile de conversație și compozițiile orale sau scrise, studenții trebuie să cunoască regula că în limba română subiectul trebuie să fie determinat prin articole sau prin adjective pronominale. Mai tîrziu, cînd li se predau și adjectivele antepuse, regula trebuie corectată cu faptul că articolul (aparținînd numai substantivului) este preluat de adjectiv în această poziție [14]. Excepțiile de la această regulă vor fi introduse numai la sfîrșitul ciclului elementar (cazurile cu topică inversă predicat-subiect sau cele legate de verbele *a exista*, *a trebui* și de negație) sau chiar la medii sau avansați, cel mai adesea filologi (pentru celelalte situații).

3. Un alt aspect, deosebit de dificil, este legat de cazul subiectului gramatical.

Cînd învață cazurile, studenții află deja că nominativul este cazul subiectului. Dintre excepțiile — aparente sau propriu-zise — referitoare la substantivul subiect într-un caz oblic [15], din perspectiva românei ca limbă străină interesează mai puțin (doar pe viitorii filologi de nivel mediu sau avansat) situațiile care aparțin vorbirii populare și familiare : *Au mai plecat din oameni ; Au venit la oameni* [16] *; Au sosit cu toții ; De-alde ăia nu inspiră încredere ; Ai casei au plecat.* În schimb, vor fi exersate mai ales structurile din limba standard : *Creionul meu nu scrie bine, al lui scrie bine.*

Dar, începînd cu ultimul ciclu de lecții la nivelul elementar, cînd sînt studiate pronumele relative, pot apărea și situații în care subiectul exprimat prin pronume relativ stă într-un caz oblic.

Pronumele relative fac parte dintre pronumele a căror ocurență presupune un context reprezentat prin cel puțin două verbe, între care se stabilește un raport de dependență prin intermediul pronumelui în discuție [17]. Pentru a pune în evidență mecanismul destul de complicat

[14] „Conform definiției („o parte de propoziție care arată *cine* /s.n./ săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau *cui* /s.n./ i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ" — *Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a 2-a, București, Editura Academiei, 1966, p. 87) ar urma ca în funcția de subiect să nu apară decît substantive articulate, hotărît sau nehotărît, lucru care se și întîmplă cel mai adesea" (Ion Coja, *op. cit.*, p. 77). Autorul dă în continuare excepțiile de la această regulă. În toate cazurile de adjective calificative sau pronominale plasate înaintea substantivelor, acestea dinurmă „sînt nume definite și articulate hotărît. Atîta doar că articolul se pune, cum e și firesc pentru limba română, la adjectiv cînd acesta precedă substantivul" (*Ibidem*, p. 33).

[15] Vezi, de exemplu, N. Drăganu, *op. cit.*, p. 41 ; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățămîntului, 1956, p. 547—552 ; *Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a 2-a, p. 90—91 ; Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, p. 128—129 ; Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 119—123 ; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 579—580 ; Ion Coteanu, *op. cit.*, p. 281—282 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1982, p. 155—162. Pentru exemple vezi și Valeria Botiș, Maria Vulișici Alexandrescu, Ioan Comănescu, *Sintaxa propoziției. Texte și analize*, Timișoara, Editura Facla, 1977, p. 11—13.

[16] *La, ce, ce de, ce de-a* au valoare de numerale nehotărîte și exprimă în mod afectiv decea de cantitate (Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, p. 131).

[17] Cf. Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu Romalo, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană*, vol. I (coordonator Ion Coteanu), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974 p. 266.

al acordurilor, se procedează la descompunerea frazei în elementele constitutive și recompunerea ei după evidențierea clară a relațiilor :

Studentul este prietenul meu
Studentul răspunde la lecție
care
care răspunde la lecție
Studentul/ care răspunde la lecție/ este prietenul meu

O operație asemănătoare are loc și pentru situațiile în care pronumele relative stau într-un caz oblic, îndeplinind funcția sintactică de atribut, complement direct, indirect sau circumstanțial. Deși este vorba de aspecte destul de dificile, exercițiile îi conduc pe studenți la o bună înțelegere a acestor structuri atunci cînd le întîlnesc în prelegeri sau în bibliografie.

Abia după o scurtă testare care să evidențieze folosirea corectă a acestor unități, profesorul poate încerca să introducă și subiectul exprimat prin pronume relativ la genitiv, dativ sau acuzativ. Cele mai frecvente situații au subiectul în dativ sau acuzativ, impus de verbul din regentă.

Dativ : *Dau cartea* **cui** *vrea s-o citească ; Cer informații* **cui** *are calitatea să le dea ; Cerem explicații suplimentare* **cui** *poate să ni le dea ; Cartea am trimis-o* **cui** *mi-a cerut-o ; Am cerut sfatul* **cui** *ne poate ajuta ; Trimit timbre* **cui** *mi-a trimis și mie ; Acord consultații* **cui** *are nevoie de ele ; Actrița a acordat interviuri* **cui** *a fost mai insistent ; Au acordat autografe* **cui** *a fost prezent.*

Acuzativ : *Invit* **pe cine** *poate să vină ; Mă întîlnesc* **cu cine** *merge la muzeu ; Profesorul a criticat* **pe cine** *n-a învățat ; Am lăudat* **pe cine** *a răspuns mai bine ; Ați evidențiat* **pe cine** *a fost mai disciplinat ; A felicitat* **pe cine** *a terminat mai repede compoziția ; A certat* **pe cine** *vorbea în timpul lecției.*

Subiectul pronume relativ apare mult mai rar în genitiv, cerut de subordonarea sa față de substantivul din propoziția regentă, aparținînd de regulă vorbirii populare și familiare : *Hai fiecare pe la casa* **cui** *ne are...* (Creangă) ; *Am ascultat sfatul* **cui** *ne poate ajuta* [18].

Acestea nu sînt structuri prea frecvente. Dacă înlocuim pronumele relativ *cine* prin *care* [19], ele nu pot fi întîlnite într-o exprimare firească. De fapt, pentru a obține structuri firești, trebuie apelat la grupurile pronominale *cel care (cel ce)* sau *acela care*, *cineva care*, situații în care mai intervin și probleme de acord. Studenții străini nu le vor folosi, probabil, dar ei trebuie să le înțeleagă corect atunci cînd le întîlnesc. Acesta va fi și scopul exercițiilor pe care le vor executa după ce profesorul le va da explicațiile corespunzătoare.

Pentru a înțelege exact funcțiile pronumelui relativ în propoziția regentă, precum și în cea pe care o introduce, trebuie să se procedeze tot la descompunerea frazei și la recompunerea ei în elementele compo-

[18] Apud Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, p. 128.
[19] *Ibidem*, p. 129.

nente. Trebuie marcată prin săgeți subordonarea relativului la primul verb (datorită regimului acestuia) și relația cu predicatul din subordonată :

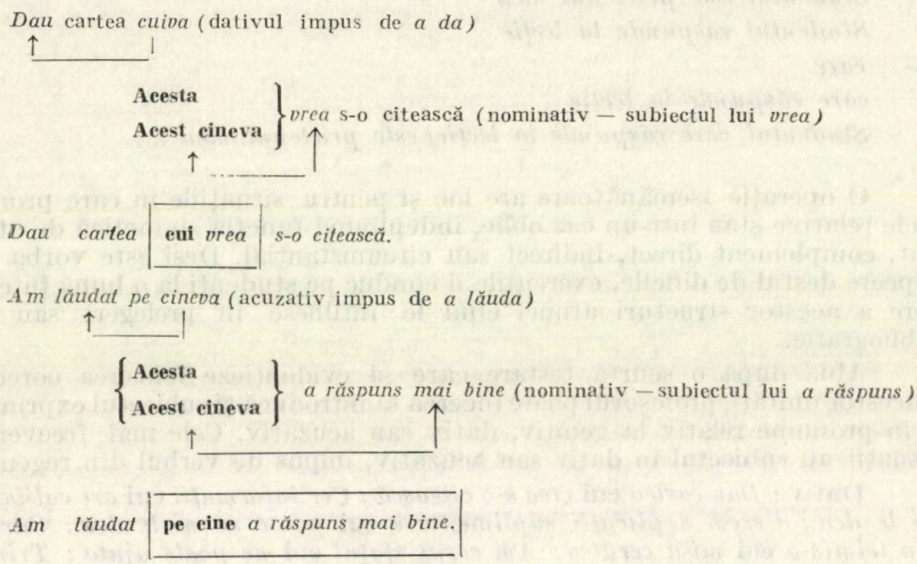

În cazul pronumelui în genitiv trebuie marcată subordonarea sa ca atribut al unui substantiv din regentă :

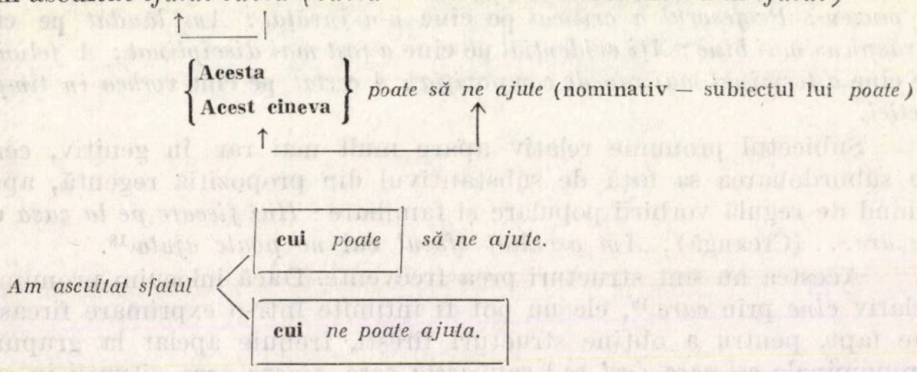

4. Mai rămîn și alte aspecte legate de subiectul gramatical cărora li se poate acorda atenție : subiectul exprimat prin pronume, numerale sau verbe la infinitiv ori supin. De asemenea, merită atenție diferitele probleme legate de acordul subiectului cu predicatul sau de topică.

Valorile expresive (o parte deja discutate mai sus) vor constitui obiectul de studiu al filologilor avansați doar în măsura în care sînt admise de normele limbii literare. Cu grupele de traducători se pot discuta și anacoluturi sau alte forme de exprimare neîngrijită, evidențiindu-se intenția scriitorilor de a apela la ele, ca mijloc de caracterizare a personajelor.

★

Lucrarea de față vrea să fie o pledoarie pentru atenta organizare a predării cunoștințelor de limba română la studenții străini din anul pregătitor și din primii doi ani de studii. Tocmai pentru că flexiunea limbii române este foarte bogată, trebuie găsite soluțiile cele mai adecvate de reluare a numeroaselor probleme de gramatică, a căror acumulare pune în pericol perfecta lor însușire. Repetate la intervale mari, într-o altă organizare, în caiete de exerciții gramaticale sau încadrate în dosare pedagogice, cunoștințele de limba română se vor fixa mai bine. Prezenta lucrare poate fi un punct de plecare pentru un asemenea caiet de exerciții.

Decembrie 1985

Facultatea de Limba și Literatura Română
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

ASPECTE ALE PREDĂRII VOCABULARULUI FUNDAMENTAL LA STUDENȚII STRĂINI

MANUELA SARAMANDU

1. Folosit în lingvistica aplicată și stabilit din perspectiva studierii limbii ca *limbă-țintă*, conceptul de *vocabular fundamental* (VF) nu se confundă cu cel de *fond principal lexical* (FPL), utilizat în lingvistica comparativ-istorică pentru stabilirea gradului de înrudire între limbi. Preocupările lingvisticii aplicate, concentrate mult timp asupra discutării sferei și modului de selectare a vocabularului fundamental, se îndreaptă tot mai mult, în ultima vreme, spre aspectele practice ale predării/ însușirii acestui vocabular, precum și a celui de specialitate.

În *Fondul principal al limbii române*, Al. Graur [1] a precizat utilitatea conceptului de *fond principal lexical* în însușirea limbilor străine. Autorul a stabilit condițiile necesare apartenenței unui cuvînt la fondul principal lexical : cunoașterea și folosirea generală a acestuia, stabilitatea lui în limbă, polisemantismul, capacitatea de a forma derivate sau de a intra în anumite expresii uzuale. Discuțiile purtate ulterior au acordat pondere unora sau altora dintre criteriile propuse. Astfel, I. Coteanu [2] consideră că stabilitatea unui cuvînt, alături de posibilitatea de a servi ca bază pentru formarea de cuvinte noi, constituie criterii decisive, în timp ce I. Fischer [3] apreciază că frecvența — determinată prin metoda statistică — este singura care asigură stabilitatea cuvîntului în limbă.

Pentru stabilirea vocabularului fundamental necesar în însușirea unei limbi-țintă, criteriile de selecție nu coincid cu cele pentru stabilirea fondului principal lexical. Prima precizare care se impune este aceea că, deși au multe elemente comune, fondul principal lexical și vocabularul fundamental nu se suprapun în întregime (de exemplu, cuvinte ca *a înghiți*, *a stoarce*, *cimitir*, numele de rudenie, numele de legume și de fructe, importante în limba maternă, au, pentru vorbitorul străin, un caracter aproape specializat).

Autorii conceptului de *franceză fundamentală* [4] au arătat că VF are două componente : *vocabularul frecvent* în limba vorbită, stabilit pe cale statistică, și *vocabularul disponibil* (cuvinte uzuale, dar cu o frecvență mică din cauza dependenței lor de anumite situații particulare), stabilit pe baza unor experimente asociative realizate prin anchete lingvistice. Demn de reținut, ca element complementar frecvenței, este *dispersia* cuvintelor, adică *repartiția* lor în texte, în sensul că un cuvînt atestat de

[1] Al. Graur, *Fondul principal al limbii române*, București, 1957, p. 106 ș.u.

[2] I. Coteanu, *Realitatea obiectivă a fondului principal lexical*, în SCL, IX (1958), nr 3, p. 399—404.

[3] I. Fischer, *Din nou despre fondul principal lexical*, în SCL, IX (1958), nr. 3, p. 405—410.

[4] G. Gougenheim, P. Rivenc, R. Michéa, A. Sauvageot, *L'élaboration du français fondamental (1er degré)*, Paris, 1967.

cîteva ori în diferite texte este mai important decît un cuvînt care apare de multe ori într-un singur text [5]. Interesantă și utilă este recomandarea făcută de aceiași autori ca inventarul lexical stabilit să fie supus selecției prin metoda așa-numitului „empirism rațional", dobîndit prin practica didactică.

Unii autori au propus și alte criterii de selectare a cuvintelor : *valența*, care determină indicele de utilitate a cuvintelor și este bazată, îndeosebi, pe capacitatea acestora de a se substitui altora [6], *eficacitatea*, rezultînd din numărul de derivate și de compuse ale cuvintelor [7], *puterea definitorie*, conferită de mărimea sferei noționale a cuvintelor, adică de calitatea lor de clasem sau de arhisemem [8], *polifuncționalitatea morfo-sintactică* [9] etc.

Deși vorbesc de un vocabular elementar însușit într-o primă etapă (VF_1), și de un vocabular însușit în etapa ulterioară (VF_2), G. Gougenheim, P. Rivenc, R. Michéa, A. Sauvageot nu fac o distincție netă între cele două etape de însușire a vocabularului. O încercare de a delimita două faze în însușirea vocabularului unei limbi străine face Maria Iliescu în cîteva lucrări consacrate acestei probleme [10]. De la bun început, autoarea separă conceptul de *fond principal lexical* (FPL), folosit în lingvistica generală, de acela de *vocabular fundamental*, din lingvistica statistică și aplicată. Numindu-l *vocabular fundamental* sau *minimal*, Maria Iliescu arată că VF_1 trebuie stabilit atît pe baza cuvintelor frecvente în limba vorbită, cît și pe baza fondului disponibil, folosind drept criteriu de selecție metoda „empirismului rațional" ; VF_2, denumit *vocabular reprezentativ* sau *esențial*, trebuie să fie alcătuit din lexicul activ și disponibil al variantei standard. Materialul lexical trebuie să fie extras din dicționarele curente și confruntat cu dicționarul de frecvență. Eliminînd aspectul vechimii, vocabularul reprezentativ se apropie, în esență, de fondul principal lexical al limbii.

2.1. Considerăm că, în selectarea cuvintelor care intră în FPL, VF_1 și VF_2 trebuie avute în vedere două criterii : 1. gradul de *generalitate* (răspîndirea) și 2. gradul de *abstractizare* al cuvintelor. În stabilirea fondului principal lexical se ține seamă numai de primul criteriu, care conferă importanța cuvintelor în limbă. În însușirea vocabularului unei limbi străine, structurarea acestuia este determinată de scopul urmărit. Astfel, dacă achiziționarea limbii se face în scop cultural general, VF se apropie de FPL al vorbitorilor limbii-țintă, importantă rămînînd eșalonarea predării vocabularului pe etape : în timp ce în etapa întîi se urmărește însușirea limbii comune, în etapa a doua se vor avea în vedere variantele funcționale ale limbii (stilul publicistic, beletristic și științific, acesta

[5] Alphonse Juilland propune, ca un corectiv al listei de frecvență a cuvintelor, *indicele de uzaj* ca fiind produsul frecvenței și al dispersiei cuvintelor : $U = \frac{F \times D}{100}$ Alphonse Juilland, P. M. H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, Londra, Haga, Paris, 1965).

[6] Vezi Bernard Quémada, *Remarques de méthode sur une recherche d'indices d'utilité du vocabulaire*, în „Le Français dans le Monde", 103, mars, 1974, p. 18—24.

[7] Vezi *L'élaboration du français fondamental*, p. 49.

[8] Cf. Mackey, *Principes de didactique analitique*, Paris, 1972.

[9] Vezi Constant Maneca și Adriana Senatore Perillo, *Preliminarii la vocabularul esențial al limbii române*, în LR, XXVII (1978), nr. 6, p. 575—583.

[10] Maria Iliescu, *Problema lexicului reprezentativ*, în SCL, XXVII (1976), nr. 1, p. 61—66 ; Maria Iliescu, *Pentru un vocabular fundamental al limbii române contemporane*, în LR, XXVI (1977), nr. 3, p. 239—263 ; Maria **Iliescu,** *Vocabular fundamental și vocabular reprezentativ*, în SCL, XXXI (1980), nr. 1, p. 81—84.

din urmă la nivel de popularizare). Dacă achiziționarea limbii se face în scopuri profesionale (studii, specializare), etapa întîi va urmări, de asemenea, însușirea limbii comune, dar în etapa a doua predarea se va axa pe stăpînirea unei anumite variante stilistice a limbii. În ambele cazuri, lexicul însușit în etapa a doua se remarcă prin gradul ridicat de abstractizare.

Întrucît predarea unui stil funcțional, cel științific, necesar efectuării studiilor în limba română, ridică numeroase probleme în predarea limbii române studenților străini, vom încerca să stabilim etapele care trebuie parcurse în predarea/însușirea vocabularului de specialitate. Trecerea de la limba comună la lexicul specializat o fac cuvinte cu cel mai ridicat grad de abstractizare, precum *a constitui*, *a determina*, *a exprima*, *a se manifesta*, *a realiza*, *a se referi*, *a reprezenta*, *a stabili* etc. Este vorba de termeni frecvent folosiți în toate ramurile științei, greu de explicat altfel decît prin context. Urmează o categorie de lexeme cu un grad de abstractizare mai redus : sînt termenii comuni mai multor variante stilistice care au sensuri mai precise *(concept, a clasifica, esențial, fenomen, operație, a perfecționa, proprietate, sistem, a transforma, a utiliza)* și pentru care credem că metoda cea mai potrivită de explicare o constituie traducerea lor într-o limbă internațională cunoscută de cursanți. Ultimul grup de cuvinte este alcătuit din termenii specifici diferitelor domenii ale științei (de exemplu, *alveolă*, *arteră*, *edem*, *limfă* etc. din limbajul medical), de obicei termeni concreți, pentru care imaginea constituie cea mai clară explicare. Remarcăm că, în general, pe măsură ce scade gradul de abstractizare al cuvintelor, crește gradul lor de specificitate. Cu alte cuvinte, pe măsură ce rolul profesorului de limba română descrește, sporește importanța profesorilor de specialitate. Desigur că nu putem vorbi de VF_2 decît la nivelul termenilor din prima categorie, după care intrăm în domeniul *vocabularului de specialitate*.

Dacă în precizarea FPL este luată în considerație perspectiva diacronică, VF ne apare numai în sincronie ; VF_1 este alcătuit din perspectiva limbii vorbite, în timp ce VF_2 este din aceea a limbii standard. Credem că este mai potrivit ca elementele de relație să fie introduse la gramatică.

O selectare adecvată a VF_1 este importantă nu numai din perspectiva însușirii lexicului ci și din aceea a predării gramaticii (în stabilirea clasificărilor sau a regulilor gramaticale)[11]. Astfel, clasificarea adjectivelor sau predarea imperativului apar într-un manual pentru studenții străini, în comparație cu un manual pentru studenții români, surprinzător de simplificate[12].

2.2. O problemă discutată, în legătură cu stabilirea VF, o constituie raportul dintre cuvînt și noțiune. Deși noțiunile nu se suprapun cuvintelor, totuși, în stabilirea oricărui tip de nucleu lexical, trebuie făcută o permanentă raportare la noțiunile fundamentale ale vieții, culturii și științei. Criteriul onomasiologic rămîne un auxiliar necesar pentru selectarea termenilor în vederea completării inventarului lexical.

[11] Vezi și Maria Iliescu și Carmen Nedelcu, *Sistematizarea gramaticală a vocabularului fundamental*, în LR, XXVIII (1979), nr. 2, p. 129—142.

[12] O comparare a descrierii flexiunii adjectivale (vezi Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, 1968, p. 101 ș.u.) sau a funcționării imperativului (vezi Grigore Brâncuș, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, București, 1976, p. 47—51), adresată specialiștilor, cu cea făcută în scopuri didactice și adresată străinilor (vezi Grigore Brâncuș, Adriana Ionescu, Manuela Saramandu, *Limba română. Manual pentru studenții străini*, București, 1982, p. 45, 85—86 și 216—217) este edificatoare în acest sens .

2.3. În stabilirea VF, în special a celui din prima etapă, este necesar să se acorde atenție sinonimelor, antonimelor și derivatelor care se încadrează în criteriile de selecție menționate.

În selectarea derivatelor, compuselor sau locuțiunilor, trebuie să se procedeze cu multă prudență. Nu se poate fixa un număr minim de astfel de formații care să condiționeze apartenența unui cuvînt la vocabularul fundamental [13]. Criteriul hotărîtor rămîne gradul de folosire a cuvîntului, adică gradul lui de generalitate indiferent dacă este termen-bază sau derivat. Există situații cînd în VF sînt incluși toți membrii unei familii de cuvinte *(a cumpăra, cumpărare, cumpărătură, cumpărător; a cunoaște, cunoaștere, cunoscut, cunoștință, cunoscător)*. Alteori selecția se oprește numai la unii dintre aceștia : *a folosi, folositor* (dar nu și *folos, folosință*) ; *a conserva, conservă* (dar nu și *conservant, conservator*). Uneori sînt importante cuvintele-bază *(a aluneca, mijloc, a aranja)*, derivatele fiind neglijabile *(alunecos, alunecuș; a mijloci, aranjament)*, alteori alegerea se poate opri asupra derivatelor *(adeverință, obișnuit, ședință)* deoarece sînt mai des folosite decît cuvintele bază *(a adeveri, a obișnui, a ședea)*. Cînd legătura semantică dintre derivat și cuvîntul-bază nu mai este ușor sesizabilă, cele două lexeme trebuie să fie prezentate separat *(a părea, părere; a prăji, prăjitură; a putea, putere)*. Pentru limbajul științific, introducerea derivatelor este bine să se facă numai prin intermediul textelor de specialitate. Gruparea acestora pe familii de cuvinte și după procedeele de derivare ar încărca expunerea. Pot fi reținute numai anumite modalități foarte generale de formare a cuvintelor, cum ar fi substantivarea infinitivului lung sau a participiului.

Cuvintele compuse sînt relativ puține chiar în limba comună, deci și cele care au pătruns în vocabularul fundamental nu sînt numeroase *(aparat de ras, birou de informații, bloc turn, casă de bilete, ceas deșteptător, cămin studențesc, culegere de exerciții, cutie poștală, față de masă* etc.). Credem că prezentarea acestor formații nominale este necesar să se facă împreună cu expresiile și locuțiunile verbale, grupate pe cîmpuri semantice date în completarea textului axat pe o anumită temă [14]. Avem în vedere expresii și locuțiuni verbale formate cu elemente din VF, utilizate cu un sens nemetaforic, cum sînt cele care au drept nucleu verbe ca *a lua, a sta, a da, a face* (de exemplu : *a lua tramvaiul, a lua loc, a lua masa, a sta de vorbă, a da mîna, a face piața, a face curat, a face o plimbare)*.

Deosebit de importante, în învățarea limbajului de specialitate, sînt elementele frazeologice, în predarea cărora accentul cade pe însușirea lexicului și a sintagmelor specifice, întrucît gramatica se reduce la utilizarea predilectă a unor procedee morfo-sintactice generale, existente în limba comună [15]. Precizia și concizia exprimării, calchierea unor modele sintactice străine, mai ales romanice, determină utilizarea unor construcții perifrastice avînd la bază verbe [16]. În elaborarea VF_2 ete deosebit de

[13] Vezi și Ioana Vintilă Rădulescu, *Occitana și problemele delimitării vocabularului de bază*, în SCL, XXV (1974), nr. 2, p. 171—179.

[14] Nu credem că întregul VF se poate prezenta sub formă de sintagme organizate pe cîmpuri semantice, așa cum încearcă Robert Galisson în *Inventaire thématique et syntagmatique du français fondamental*, Paris, 1971.

[15] Cf. și Silvia Burdea, Doina Neguș, Constanța Stoenescu, Lili Chirvai, *Metodica predării francezei tehnice*, București, 1980.

[16] Alexandra Cuniță, *Opoziția lexic uzual / lexic specializat și reflexele ei didactice*, în „Limbile moderne în școală", vol. II, București, 1980, p. 171 arată că în limbajele specializate apar anumite verbe-pivot ce se combină cu un număr limitat de determinanți care le restrîng sensul general, ca de pildă : *a admite o ipoteză, a efectua o plată* etc.

importantă selectarea expresiilor frazeologice specifice domeniului ştiinţific studiat, a căror rigiditate încorsetează exprimarea vorbitorului străin; excerptarea materialului lexical este necesar să se facă din lucrările de specialitate, nu din dicţionare.

2.4. Polisemantismul nu constituie un criteriu în stabilirea apartenenţei unui cuvînt la VF. Şi în această situaţie, selectarea sensurilor se face după gradul lor de generalitate. Astfel, cuvîntul *casetă*, deşi are numeroase sensuri (1. cutie pentru bani sau obiecte preţioase 2. cutie anexă a camerelor de luat vederi 3. despărţitură a unei case tipografice 4. anunţ cu chenar), aparţine vocabularului fundamental numai cu sensul de „bandă specială (a casetofonului) pentru imprimare". De asemenea, un verb ca *a bate*, deşi are extrem de multe sensuri, poate să fie inclus în VF, într-un stadiu avansat de însuşire a limbii, numai cu cîteva sensuri *(a bate pe cineva, a bate la uşă)*.

2.5. Apelul la sinonime este necesar să se facă în predare numai cînd acestea fac parte din vocabularul fundamental. Restricţiile sînt impuse, pe de o parte, de numărul extrem de redus de sinonime perfecte şi, pe de altă parte, de faptul că sinonimia face să slăbească poziţia cuvîntului nu numai în limbă ci şi în memoria cursantului. Dacă specificarea sinonimelor din sfera VF este absolut necesară *(a alerga — a fugi, musafir — oaspete, a telefona — a da telefon)*, menţionarea celor uşor învechite sau diferenţiate stilistic se face de la caz la caz, după gradul de folosire a acestora în limba comună (se pot recomanda *odaie* alături de *cameră*, *a semna* alături de *a iscăli*, *a urca* şi *a sui* sau *deştept* şi *inteligent*, *peste drum* şi *vizavi* dar se renunţă la *ascensor* sau la *debit* „tutungerie"). Construcţiile echivalente presupun exemplificarea lor prin context *(a întîrzia — a veni tîrziu, a ajunge tîrziu; a-l chema = a se numi)*. În limbajul ştiinţific, sinonimia se transformă din scop în mijloc. Termeni ştiinţifici perfect echivalenţi există numai în mod excepţional, însă redarea unor cuvinte specifice prin echivalente lexicale sau sintagmatice devine, asociată cu exemplificarea prin context, o metodă de explicare a acestora.

2.6. Atracţia antonimică acţionează nu numai ca un factor lingvistic, ci şi ca unul psihologic, de aceea prezentarea cuvintelor împreună cu antonimele lor, în cupluri de opoziţii, devine o metodă de a consolida fixarea lor. Antonimele monosemantice, fiind absolute, se reţin cu uşurinţă: *bun / rău, curat / murdar, frumos / urît, a intra / a ieşi, a urca / a coborî, devreme / tîrziu*. Probleme mai complexe apar la antonimele care, fără să fie polisemantice, se grupează în perechi diferite: *a pleca / a veni, a pleca / a rămîne; a găsi / a căuta, a găsi / a pierde; a lua / a da, a lua / a lăsa; dulce / amar, dulce / sărat*. Unele adjective sînt grupate în serii de mai mulţi termeni, între care cei ce redau grade diferite de intensitate a unei însuşiri: *rece — cald — fierbinte; gras — subţire — slab*. Antonimele parţiale datorate polisemiei se organizează în perechi ce se intersectează, cuplarea lor fiind dirijată de context *(slab / gras; slab / puternic; slab / tare; tare / moale)*. Există antonime, destul de rare, care se datoresc în întregime contextului (antonime contextuale)[17]: (fruct) *verde* / (fruct)

[17] Cf. Maria Iliescu, *Antonimele: încercare de definire şi clasificare*, PLG, vol. VII, Bucureşti, 1977, p. 39—53.

copt. Spre deosebire de sinonime, antonimele sînt, în stilul ştiinţific, mai bine marcate *(fix / mobil, relativ / absolut, abstract / concret, specific /nespecific)*.

3. Precizăm, în încheiere, că VF este o noţiune relativă, adică sensul cuvintelor şi criteriile de selectare a lor diferă de la o limbă la alta şi de la o perioadă la alta şi, în acelaşi timp, ele depind de situaţie (scopul însuşirii limbii) şi de etapa predării (începători sau avansaţi). O condiţie esenţială a însuşirii unei limbi este ca, în fiecare etapă,predarea lexicului să se menţină în limitele unui nucleu de bază selectat anterior, indiferent dacă este vorba de VF_1, de VF_2 sau de vocabularul de specialitate. Aceasta nu exclude, ci implică apelul la glosări, sinonime, antonime, mijloace derivative, familii de cuvinte, cu condiţia, însă, de a se menţine în limitele nucleului lexical stabilit.

Decembrie 1985

Facultatea de Limba şi Literatura Română
Bucureşti, str. Edgar Quinet nr. 5—7

GEORGETA CIOMPEC, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 304 p.

În contextul cercetărilor actuale de lingvistică românească, recenta lucrare a Georgetei Ciompec propune o viziune,unitară teoretic și metodologic, asupra unei problematici complexe, studiate anterior doar sub diferite aspecte, parțiale. După cum se precizează în *Introducere* (p. 7—12), obiectul lucrării sale este „adverbul românesc, morfologia și sintaxa (la nivel sintagmatic) acestei clase de cuvinte, sincronic și diacronic".

În cele cinci capitole, se desfășoară și se formulează concluziile unei analize, întreprinse,la nivel morfosintactic,lexical și semantic, asupra unităților adverbiale din limba română veche — secolele al XVI-lea — al XVIII-lea — și contemporană — 1880—1980 (p. 7, 108). Din acest punct de vedere, capitolele al II-lea — al IV-lea au o structură binară, cuprinzînd descrieri ale sistemului adverbial, considerat în fiecare dintre cele două etape luate în discuție.

În capitolul I, *Coordonata teoretică. Adverbul ca parte de vorbire* (p. 13—42), se prezintă trăsăturile generale — morfologice, sintactice și semantice — , insistîndu-se asupra celor cu caracter distinctiv, definitoriu, care permit, apoi, o delimitare riguroasă a inventarului clasei, în limba actuală : (Sporadic, se au în vedere și elemente arhaice, ieșite din uz.) În capitolul al II-lea, *Structura morfomo-etimologică a sistemului adverbial românesc* (p.43—109), se delimitează tipuri, în funcție de proveniența unităților : adverbe simple primare (moștenite sau împrumutate) și formate în românește (prin compunere, prin derivare sau prin conversiune), locuțiuni adverbiale (cu structură simplă prepozițională sau complexă). Capitolul al III-lea, *Morfologia adverbului* (p. 110—186) este dedicat aspectelor legate de combinarea cu particule (unele, deictice, iar altele, formanți lexicali obligatorii)[1] și cu morfemele gradelor de comparație. Capitolul al IV-lea, *Sintagmatica adverbului* (p. 187—282), cuprinde clasificări distribuționale și funcționale ale adverbelor, precum și modalitățile de exprimare a conexiunilor (juxtapunere, joncțiune prepozițională, topică) în care acestea se înscriu. Expunerea se încheie cu *Considerații finale* (p. 283—285) și cu o *Bibliografie* (p. 287—299) a corpusului utilizat — texte variate stilistic și dialectal, inventarul înregistrat în *Dicționarul explicativ al limbii române* (București, 1975) și în *Dicționarul limbii române moderne* (București, 1958), idiolectul autoarei (p. 10—11) — precum și a lucrărilor anterioare, de referință.

Sub aspect metodologic, s-au folosit „concepte, procedee, soluții ale lingvisticii moderne [...] adecvate pentru a realiza o descriere coerentă și economică" (p. 10). Astfel, orientarea generală, structuralist-analitică, înglobează și modalități de cercetare generativ-transformaționale, comparativ-istorice, statistice ș.a.

★

În examinarea dintr-o dublă perspectivă — sincronică și diacronică—a sistemului adverbial românesc, autoarea se delimitează, pe de o parte, de gramaticile tradiționale [2], iar, pe de altă parte,de studiile fundamentale dedicate istoriei limbii române. Vom releva, în cele ce urmează, cîteva dintre contribuțiile la dezvoltarea teoriei gramaticale a adverbului, precum și unele interpretări noi ale problemelor controversate.

Astfel, sînt reluate concluzii mai vechi ale autoarei [3], privitoare la identificarea contextului diagnostic, „general și specific" pentru unitățile adverbiale : reflexivul impersonal (p. 26—30). Pe această bază, este reconsiderat, apoi, inventarul clasei, aducîndu-se argumente noi, de ordin distribuțional, în sprijinul ipotezelor mai recente, ale altor cercetători, care susțin apartenența [4] sau nonapartenența unor cuvinte la această parte de vorbire (p. 20, 30—34, 209, 213).

De asemenea, cu ajutorul particularităților distribuționale, se demonstrează statutul adverbial (contestat de unii autori) al cuvintelor :

[1] Problematica particulelor, privitoare, mai degrabă, la structura lexicală a adverbelor, ar fi fost, credem, mai potrivit încadrată în capitolul al II-lea.

[2] Cel mai adesea, raportarea se face la *Gramatica limbii române*, vol. I—II, București, 1963, 439—590 p.

[3] Vezi G. Ciompec, *Încercare de definire contextuală a adverbului românesc*, în SCL, XXV, 1974, nr. 1, p. 25—35.

[4] În nota 1, de la p. 44, se precizează că numeralele adverbiale și multiplicative, deși aparțin distribuțional clasei adverbelor (p. 33), nu au fost cuprinse în descrierea morfosintaxei acesteia. Credem că ar fi fost util, pentru coerența prezentării, să se aplice, întregului inventar, criterii unitare de analiză.

cam, mai, prea, și, tot ș.a. (p. 28). Autoarea le grupează într-o subclasă cu proprietăți distincte — incompatibilitatea cu gradele de comparație, distribuția largă, rolul exclusiv de modificator, topica, în general, fixă, sensul abstract etc. (p. 34—37) — și le numește *semiadverbe*[5], datorită faptului că sînt oarecum lipsite de „independență semantică și gramaticală" (p. 37). Prin analogie, se introduce și noțiunea de *locuțiune semiadverbială*, fără a se formula, însă, o definiție a acesteia, utilă teoretic și practic. Deducem, din context, că termenul, care apare ca indicație pe lîngă grupurile : *afară numai, fără cît, fără numai, fără de(cît) numai*, denumește un tip subsumat „locuțiunilor formate *prin combinarea de cuvinte diferite*, cu sau fără conective", avînd în componență un semiadverb (p. 92—93).

Sistemul ternar al gradelor de comparație, după model latin (pozitiv, comparativ, superlativ), este considerat inadecvat în raport cu realizarea concretă a acestei categorii în limba română. Pentru reorganizarea sa, sînt valorificate rezultate ale cercetărilor mai noi, în special de gramatică structurală, utilizîndu-se opozițiile : intensitate relativă / intensitate absolută, intensitate ∅ / intensitate maximă, referință inclusă / referință noninclusă, egalitate / inegalitate, superioritate / inferioritate (p. 134—145). Totodată, se urmărește identificarea unor etape în evoluția modalităților de exprimare a comparației, semnalîndu-se construcții vechi, negramaticalizate, unele conservate, încă, izolat, în vorbirea populară și în stilul beletristic (de exemplu, comparativul eliptic — p. 161—162).

În plan sintagmatic, analiza „contextelor pertinente" (p. 188) conduce la delimitarea unor clase de distribuție și de echivalență, cu componență și cu pondere diferite în limba veche, față de cea actuală. Între funcțiile sintactice ale adverbului, „care nu sînt înregistrate sau nu sînt descrise adecvat" în *Gramatica limbii române (ed. cit.)*, „cu atît mai puțin în alte gramatici" (p. 263), autoarea notează complementele circumstanțiale de relație, modal, temporal, opozițional, cumulativ, de excepție și elementul predicativ suplimentar (p. 263—269). Ca și alți autori, G. Ciompec contestă funcția predicativă a adverbelor : *poate, pesemne, desigur* ș.a., atunci cînd sînt urmate de o conjuncție, aducînd exemple, din limba vorbită și din beletristică, în care *că* expletiv însoțește alte adverbe, neconsiderate, niciodată, pentru aceasta, predicative : *doară, aproape, chiar, nici* (p. 21—22). Ca regent, adverbul își subordonează complementele circumstanțiale de excepție (exprimat prin adverb sau prin nominal cu prepoziție) și modal (exprimat prin adverb). Interesantă este și clasificarea semiadverbelor cu ajutorul criteriului topicii și ierarhizarea lor după gradul de aderență la centrul grupului gramatical din care fac parte (p. 236—246, 278—280).

Subliniind că lucrarea își atinge, în cea mai mare parte, scopul, ne permitem să formulăm unele observații, care ar putea fi utilizate într-o viitoare ediție.

Întrucît autoarea intenționează să ofere, pentru prima dată în lingvistica românească, „o imagine globablă a acestei clase de cuvinte" (p. 5), credem că problematica ar putea fi util completată, cu cel puțin două aspecte. Pe de o parte, cercetarea sistematică (nu doar sporadică) a materialului de limbă, aparținînd altor perioade decît secolelor al XVI-lea — al XVIII-lea și „ultimilor o sută de ani" (p. 7), ar face posibilă stabilirea unei cronologii mai riguroase a faptelor și delimitarea, pe această bază, a unor etape în evoluția adverbului românesc. Pe de altă parte, deși se are în vedere, mai ales, „adverbul ca unitate a gramaticii" (p. 7), deci la nivel morfosintactic, relevarea „particularităților sale în limba română" (p. 5) impune și referirea la alte niveluri ale limbii. Dintre acestea însă este analizat și cuprins în concluzii numai cel lexico-semantic, despre variantele fonetice notîndu-se, inconsecvent, observații ocazionale.

În ceea ce privește comportamentul sintactic al semiadverbelor, se arată că acestea „contractează exclusiv relații de dependență unilaterală, iar ca determinante, formează împreună cu regentul o singură unitate sintactică" (p. 206 : cf. și p. 16, 20, 22, 35, 36, 249), deși este, în general, recunoscut că raportul de determinare se stabilește între părți de propoziție diferite, și nu între constituenții aceleiași unități funcționale[6]. Argumentul, în favoarea statutului de determinant al semiadverbelor, îl reprezintă, după opinia autoarei, ocurența facultativă a acestora în enunț (p. 22). Proba omisiunii, însă, nu este întotdeauna posibilă, suprimarea semiadverbului conducînd, uneori, la construcții reperate în limbă, dar cu altă structură gramaticală și, deci, cu altă valoare. Faptul dovedește, credem, mai degrabă, caracterul nedisociabil al structurilor respective, cf. : *Nu putem primi lîngă noi* **decît bărbați** *fără șovăire.* (Sadoveanu), exemplu citat de autoare, după *Gramatica limbii române*, II *(ed. cit.)*, pentru a ilustra „partea de propoziție dezvoltată" (p. 21), în care grupul **decît bărbați** este complement circumstanțial de excepție, și *Nu putem primi lîngă noi* **bărbați** *fără șovăire.*, unde substantivul **bărbați** este complement direct, sensul celor două propoziții fiind, de asemenea, diferit.

[5] Cf. și G. Ciompec, *art. cit.*, p. 27—29, 33—34.

[6] Cf., pentru aceasta, Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 550 și 556, Ion Diaconescu, *Observații pe marginea corespondenței dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate*, în „Limbă și literatură", I, 1982, p. 26.

Nu toate contextele, pe care autoarea le citează, ilustrativ, în cuprinsul descrierii, ni se par edificatoare. Astfel, în propoziția : *Pare a fi de pe aici după grai* (p. 270), construcția nominală prepoziționlală *după grai*, cu funcție de complement circumstanțial de relație, nu se raportează la adverbul, însoțit de prepoziție, *(de pe) aici* — așa cum se susține, pe baza vecinătății lor imediate — , ci la verbul predicat *pare*. Exemple clare cu circumstanțial de relație, determinant al unui adverb, sînt, în special, cele coordonate : *S-a prezentat bine la matematică, dar mai puțin bine la fizică* (p. 270), întrucît reluarea elementului regent (la un alt grad de comparație : *bine, mai puțin bine*) și paralelismul construcțiilor elimină ezitările în interpretarea relațiilor sintactice dintre cuvinte.

Indicarea sensului unităților adverbiale, deși considerată utilă, în special, pentru cele ieșite din uz (p. 45), se realizează, totuși, cu o anumită inconsecvență. (De exemplu : *pe strîmbătate* — p. 84 — , *sărăcinește* — p. 72 — , a căror semnificație este deductibilă doar din contextul citat, respectiv din raportarea la etimonul *sărăcin* „apar" sau *pirișește* — p. 72 — , la care lipsește orice precizare cu privire la valoarea semantică.)

Ar fi fost utilă, de asemenea, întocmirea unui indice de cuvinte, care să faciliteze consultarea lucrării.

Cercetarea Georgetei Ciompec prezintă un interes larg, teoretic și practic. Ea se adresează unor categorii variate de cititori („în primul rînd specialiști", dar și „profesori, studenți, elevi" — p. 6), cărora le oferă un important material informativ, însoțit de interpretări originale, interesante.

Decembrie 1985

CAMELIA STAN
Liceul de Matematică-Fizică
„N. Bălcescu"
Rm. Vîlcea

VARLAAM, *Opere. Răspunsul împotriva Catihismusului calvinesc.* Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, București, 1984, 231 p. + 75 facsimile

La aproape patru secole și jumătate de la apariție (1645), *Răspunsul împotriva Catihismusului calvinesc*, primul text polemic din literatura română, este pus la îndemîna cititorilor și specialiștilor în limba și literatura română prin grija Mirelei Teodorescu, autoarea ediției de față a operei mitropolitului Varlaam.

Textul propriu-zis al *Răspunsului* (p. 185—230) este precedat de două întinse studii, unul *filologic* (p. 7—44), celălalt *lingvistic* p. 47—175), urmate de o *notă asupra ediției* (p. 177—180) și de o listă de *abrevieri* (p. 181—182).

După ce expune împrejurările în care a apărut textul lui Varlaam, conținutul și izvoarele lui, autoarea prezintă critic, în *studiul filologic*, lucrările consacrate acestei opere și face o descriere detaliată a unicului exemplar existent. Pe baza studierii unor fapte de limbă, a caracterelor tipografice și a ornamentelor, Mirela Teodorescu se pronunță, în mod definitiv, asupra localizării textului tipărit la Mănăstirea Dealu.

În *studiul lingvistic*, Mirela Teodorescu analizează particularitățile textului studiat prin raportare la celelalte scrieri ale lui Varlaam (în special *Cazania*), la diferite lucrări apărute în aceeași epocă, precum și la graiurile vechi și actuale.

Studiul începe cu o analiză a grafiei, în interpretarea căreia autoarea ediției de față s-a izbit de dificultățile cunoscute în editarea textelor românești vechi : neprecizarea locului unde s-a tipărit textul, necunoașterea originii regionale a tipografilor, inconsecvența în folosirea anumitor litere, explicabilă și prin neadaptarea alfabetului chirilic la o limbă romanică. Dat fiind că, în textele vechi, valoarea slovelor poate diferi de la un text la altul, devine foarte importantă descrierea contextelor în care apare fiecare grafem. Menționăm, în acest sens, analiza slovelor ѣ, ѧ, ꙗ, pentru care se precizează că redau diftongul [ęa] după consoane și, respectiv [ja] la inițială de cuvînt sau de silabă. Mirela Teodorescu precizează că a optat pentru interpretarea fonologică a grafiei pe care o consideră superioară celei fonetice. Sînt analizate, totodată, semnele diacritice (accentul, spiritul lin, paiericul, titla), suprascrierea, punctuația abrevierile curente, semnalîndu-se erorile, oscilațiile sau întrebuințările specifice acestui text.

În analiza particularităților fonetice sînt detașate trăsăturile specifice limbii vechi de cele regionale (moldovenești, întîlnite cu precădere, sau muntenești, mai puține la număr și datorate intervenției tipografilor)[1]. Relevînd rolul important al tradiției grafice, care împiedică consemnarea inovațiilor de limbă[2],

[1] O delimitare a particularităților fonetice specifice limbii literare vechi de cele dialectale în scrierile lui Varlaam, cu referire specială la *Cazanie* și la *Răspuns*..., apare în studiul Mirelei Teodorescu, *Normă și grai în scrierile lui Varlaam*, în vol. *Studii de limbă literară și filologie*, III, București, 1974, p. 185—206.

[2] Vezi, în acest sens, și Iorgu Iordan, *Despre edițiile de texte*, în *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969, p. 265.

autoarea arată că acesta este motivul pentru care, în textul catehismusului, nu e notată închiderea lui [e] final și medial la [i], ca și reducerea diftongului [ea] la [e] la finala cuvintelor, inovații atestate deja pentru graiurile vorbite în Moldova în această epocă. Dat fiind că limba literară din secolul al XVII-lea nu avea norme unice supradialectale, se impune stabilirea particularităților de limbă specifice fiecărui text[3]. În acest sens, Mirela Teodorescu urmărește, pe de o parte, normele generale ale limbii scrierilor lui Varlaam, pe de altă parte, pe cele caracteristice textului de față. Pe baza unei astfel de analize, autoarea ajunge la constatarea importantă că în scrierile lui Varlaam apare opoziția fonologică /ă/ / /î/.

Cele mai multe dintre particularitățile morfologice oglindite în text sînt caracteristice limbii vechi. Faptele dialectale sînt puține, ca și cele specifice acestui text. Anumite trăsături întîlnite în *Răspuns*... o conduc pe editoarea textului la desprinderea anumitor concluzii privind evoluția limbii române literare. Astfel, cîteva exemple de omitere în notarea articolului hotărît *-l* constituie dovezi că, în limba vorbită, acesta începuse să nu se mai pronunțe; de asemenea, distincția în folosirea formei aferezate a demonstrativului în compunere cu *ce (cela ce)* și a celei neaferezate, cînd e independent *(acela)*, marchează începutul procesului de fixare a pronumelui relativ compus.

Cu privire la particularitățile sintactice ale textului, observăm că ele sînt raportate îndeosebi la situații din româna modernă. Au fost urmărite oscilațiile în exprimarea unor raporturi sintactice (de exemplu, reluarea și anticiparea complementului direct și indirect[4]), elementele joncționale utilizate pentru introducerea propozițiilor subordonate, precum și inventarul lor diferit față de cel al limbii actuale. Autoarea studiului a acordat importanță specială analizei acestora, ca și problemelor de topică, întrucît prezintă deosebiri față de perioada actuală.

Urmărind lexicul textului prin raportare la limba actuală, Mirela Teodorescu a separat categoria cuvintelor specifice limbii vechi, nepăstrate în limba actuală, de cea a cuvintelor păstrate pînă astăzi în limbă, dar cu forme și sensuri diferite. Autoarea a acordat o atenție deosebită sinonimelor și mijloacelor de formare a cuvintelor. Un deosebit interes îl prezintă termenii atestați pentru prima dată în această lucrare a lui Varlaam *(duhoboreț, otveatnic* „carte cu răspuns", *văpros* „întrebare", *a soli* „a mijloci", *îmbăsăotoriu* „răzbunător", *uricaș* „moștenitor, urmaș"), ca și cei care erau cunoscuți încă din secolul al XVI-lea *(dosădi* „a chinui, a nedreptăți", *otveat* „răspuns", *descumpărare* „răscumpărare", *spăsitoriu* „izbăvitor").

În *notă asupra ediției*, autoarea arată dificultățile pe care le-a întîmpinat, în editarea textului, soluțiile pe care le-a adoptat, exprimîndu-se în favoarea transcrierii interpretative. Motivînd lipsa unui glosar prin faptul că termenii specifici au fost prezentați amănunțit în capitolul de lexic, autoarea a renunțat și la *indice*, care ar fi fost, totuși, foarte util.

Volumul se încheie cu reproducerea facsimilelor, care, fiind plasate cîte două pe o pagină, sînt greu lizibile.

Ediția de față a *Răspunsului împotriva Catihismusului calvinesc* reprezintă un model de editare științifică a unui text de limbă veche, bazată pe o riguroasă și competentă analiză filologică și lingvistică. Relevînd rigoarea demonstrației și logica argumentelor în susținerea opiniilor proprii, subliniem, în încheiere, meritul autoarei de a fi pus în circulație această operă a lui Varlaam, necesară atît pentru studiul limbii, cît și al literaturii noastre vechi.

Decembrie 1985

MANUELA SARAMANDU

Facultatea de Limba și Literatura Română București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

[3] Vezi Andrei Avram, *Interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, în SCL, XV, 1964, 1—5, p. 44—45.

[4] Florica Niculescu arată că folosirea lui *pe* ca morfem al acuzativului se afla în secolul al XVI-lea într-o fază incipientă (în *Contribuții la istoria limbii române vechi*, București, 1973, p. 42).

MARIN BUCĂ, *Dicționar de epitete al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 354 p.

De curînd, a apărut la Editura Științifică și Enciclopedică un *Dicționar de epitete al limbii române*, elaborat de Marin Bucă de la Universitatea din Timișoara.

Lucrarea atrage atenția prin ineditul său și prin bogatul material pe care îl pune la dispoziția celor interesați.

Volumul, însumînd 354 p., are următoarea structură: o prefață care îl informează pe lector asupra premisei teoretice pe baza căreia a fost făcut dicționarul, corpusul dicționarului, lista izvoarelor din care au fost extrase citatele precum și siglele prin care acestea sînt reprezentate și un indice alfabetic al cuvintelor-titlu.

În succinta discuție teoretică cuprinsă în prefață, autorul Dicționarului de epitete își prezintă concepția teoretică asupra întregii categorii a epitetului, cît și asupra subcategoriei epitetului adjectival al substantivului.

Acceptînd ideea că orice determinare atașată unui cuvînt cu scopuri estetice poate fi considerat un epitet, Marin Bucă susține faptul că cea mai frecventă categorie de epitete este cea exprimată prin adjective ce însoțesc substantive. Autorul Dicționarului de epitete își însușește integral, cu privire la această din urmă categorie, definiția cu care operează Paula Diaconescu în studiul *Epitetul în poezia română modernă*.

Tipul de determinare pe care îl realizează epitetul este de factură deosebită, acesta avînd drept scop detașarea uneia din trăsăturile specifice determinatului pentru a atrage atenția asupra ei sau pentru a exprima atitudinea vorbitorului față de obiectul numit de substantiv. Acest punct de vedere îl apropie pe Marin Bucă de perspectiva teoretică asupra epitetului elaborată de cercetătorul sovietic Boris Tomașevski.

În continuare, autorul prezintă o serie de criterii care pot fi folosite în ordonarea epitetelor ce determină același substantiv.

Aceste criterii sînt: a) tipul de valoare stilistică cu care este investit epitetul; din acest punct de vedere Marin Bucă distinge două categorii de epitete: *evocative* — evocă determinatul printr-o trăsătură specifică a acestuia *(lună galbenă)*, *apreciative* — comunică o apreciere asupra determinatului *(lună gînditoare)*; b) distanța semantică dintre determinat și epitet considerată pe diverse axe: *fizic — moral* această axă determină patru tipuri de structuri posibile: — determinat ⊃ sferei cu trăsătura (+ fizic) ~ epitet ⊃ sferei cu trăsătura (+ moral) *lună tăcută;* determinat ⊃ sferei cu trăsătura (+ fizic) ~ epitet ⊃ sferei cu trăsătura (+ fizic) *lac albastru;* — determinat ⊃ sferei cu trăsătura (+ moral) ~ epitet ⊃ sferei cu trăsătura (+ fizic) *dragoste fierbinte;* — determinat ⊃ sferei cu trăsătura (+moral) ~ epitet ⊃ sferei cu trăsătura (+ moral) *soartă tristă; particular-general* — această axă determină două structuri: epitetul generalizator, ornant *zăpadă albă*, epitetul individualizator *față veștedă; cîmp semantic comun ~ cîmpuri semantice diferite* (pentru determinant și epitet) — această perspectivă permite delimitarea a două categorii de epitete: *epitetul pleonastic bucurie voioasă, epitetul antitetic bucurie tristă.*

Dicționarul propriu-zis este alcătuit din cca 420 de articole. Structura fiecărui articol este următoarea: cuvîntul-titlu, lista epitetelor, citate ilustrative excerptate din diverse texte. În cazul cuvintelor-titlu polisemantice se precizează, uneori, sensul la care se referă epitetele. Precizarea sensului se face în trei moduri: prin definiție, prin definiție urmată de sinonim, prin sinonim exclusiv. Exemple: MIȘCARE Schimbare a poziției corpului, a membrelor. MÎNDRIE Sentiment de mulțumire, de satisfacție; sentiment de încredere în calitățile proprii, orgoliu, trufie. PORNIRE Impuls, îndemn; înclinare, predispoziție, patimă.

Epitetele selectate pentru fiecare cuvînt-titlu sau pentru unul din sensurile cuvîntului-titlu sînt ordonate alfabetic și însoțite, cînd este cazul, de indicații privind registrul stilistic în care apar (popular, familiar) sau atitudinea vorbitorului (peiotasiv, depreciativ, ironic).

În cazul determinaților care polarizează un număr mare de epitete, autorul dicționarului procedează la gruparea acestora în funcție de două aspecte: — după funcția stilistică a epitetelor și atunci acestea sînt grupate în două serii: evocative și apreciative (**SEARĂ** *Evocative:* adîncă, albastră, albă etc. *Apreciative:* admirabilă, agitată. **PĂDURE** *Evocative:* adîncă, albastră, bătrînă. *Apreciative:* ademenitoare, amenințătoare, blestemată etc.); — după fasciculele de trăsături ale determinatului care selectează serii de epitete (**FEMEIE** *Epitete referitoare la înfățișare, statură, trăsăturile feței* bătrînă, cărnoasă, ciolănoasă. *Epitete referitoare la temperament, caracter, însușiri intelectuale, comportare:* abilă, adorabilă, bizară. **VIAȚĂ** *Epitete referitoare la viața care aduce bucurie, fericire, la viața plină de conținut:* adevărată, admirabilă. *Epitete referitoare la viața ușoară, nelegată de muncă, de creație:* comodă, confortabilă, fastuoasă etc.).

Există și cazuri în care cele două criterii sînt combinate (**RÎS** *Epitete referitoare la caracteristicile și particularitățile rîsului:* alb, anemic, apăsat. *Epitete referitoare la rîsul care exprimă diferite stări, sentimente și trăsături de caracter ale omului; epitete apreciative:* acidulat, agresiv, amar. **PRIVIRE** *Epitete referitoare la caracteristicile și particularitățile privirii:* aburită, aburoasă, acvilină. *Epitete referitoare la expresie: epitete apreciative:* abătută, absentă, acuzatoare etc. **PICIOR** *Epitete referitoare la caracteristici și particularități, stare fizică: aduse, agere, alb-albăstrii. Epitete apreciative:* divine, dizgrațioase, dumnezeiești).

Credem că aceste modalități de dispunere a epitetelor în cadrul articolelor dicționarului permit evidențierea multor aspecte legate de compatibilitatea, compatibilizarea și selectarea semantică la nivelul uzului.

Utilitatea indiscutabilă a lucrării ar fi sporit poate dacă autorul ar fi avut în vedere și următoarele aspecte:

— aplicarea criteriilor de ordonare a epitetelor, amintite mai sus, în cazul mai multor articole ale dicționarului; există bogate liste de epitete, selectate de cuvinte cu o mare răspîndire în limba română *(vorbă, veselie, răcoare)*, care nu beneficiază de nici o ordonare;

—înregistrarea tuturor sinonimelor folosite pentru definire și în calitate de cuvinte titlu (ex. *talaz*, folosit ca definiție pentru *val*, nu apare și în calitate de cuvînt titlu); pe baza examinării unei singure relații sinonimice: *față / chip / obraz*, am constatat că, prin confruntarea listelor de epitete, se poate ajunge la observații interesante referitoare la distribuția compatibilităților semantice în funcție de stilurile limbii;

— reflectarea adecvată a polisemantismului unor cuvinte; am arătat mai sus că, în cazul unor cuvinte polisemantice, s-a procedat la izolarea sensurilor pentru a se putea pune mai bine în evidență selecția de epitete realizată de fiecare dintre acestea. Poate ar fi fost bine să se procedeze astfel cu mai mulți determinați; ne permitem să dăm doar cîteva exemple de articole în care sensurile determinaților nu sînt determinate și, în consecință, e mai greu de observat distribuția epitetelor pe sensuri: **PLÎNS** Lacrimi ale unei persoane care arată că încearcă o puternică suferință. Exprimare a unei suferințe afective pe altă cale decît prin lacrimi. **PLĂCERE** *Suferință fizică. Stare afectivă de satisfacție.* **SÎNGE** Substanță lichidă, roșie, care circulă prin artere și vene. Semn al apartenenței la o familie.

Printre meritele *Dicționarului de epitete al limbii române* trebuie menționat și faptul că din lista lucrărilor excerptate nu lipsește nici unul din titlurile de referință ale literaturii moderne, ceea ce oferă o garanție în plus în privința exactității imaginii pe care lucrarea o prezintă referitor la epitetul adjectival al substantivului în etapa studiată.

În concluzie, prin structura sa, prin informația bogată pe care o conține, lucrarea cercetătorului timișorean se dovedește un bun instrument de lucru pentru elevi, cărora le oferă modele de îmbinări de cuvinte acceptate în limba română. Dar dicționarul prezintă interes și pentru cercetătorul semantician, stilistician, oferindu-i numeroase sugestii cu privire la procesul selectării semantice, punîndu-i în același timp la dispoziție foarte mult material ilustrativ.

Decembrie 1985

CARMEN APOSTOLESCU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

GHEORGHE CARAGEANI, *La subordinazione circostanziale ipotattica nella frase del dialetto aromeno (macedoromeno)*, Istituto Universitario Orientale, Napoli, 1982, 352 p. + 48 de tabele (în afara textului)

Prezenta monografie, consacrată subordonării circumstanțiale hipotactice (cu elemente conjuncționale) în aromână, umple un gol printre studiile dedicate acestui dialect, care au ignorat aproape complet sintaxa frazei. Este suficient să menționăm că, în *Aromânii. Dialectul aromân* (București, 1932), Th. Capidan a acordat sintaxei puține pagini (30)[1], ocupîndu-se îndeosebi de sintaxa părților de propoziție, ca să ne dăm seama cît de necesar era un studiu ca cel de față, care permite, în plus, comparația cu rezultatele unor cercetări similare consacrate dacoromânei[2].

Publicată, inițial, în patru numere din „Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli. Sezione Romanza" (1980—1982)[3], lucrarea are următoarea structură: după *Bibliografie* (p. 1—6) și *Abrevieri* (p. 6), urmează o *Introducere* (p. 7—13) și capitolele: *Chestiuni de metodă și de principiu* (p. 13—38, cu două subdiviziuni: *surse; metoda*), *Subordonarea circumstanțială hipotactică în TVA*[4] (p. 38—

[1] Față de peste 170 de pagini acordate foneticii și 140 morfologiei.

[2] Este vorba de următoarele două monografii, care i-au servit autorului ca model (cf. p. 33): Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română* (București, 1960) și Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită* (București, 1980). În *Premessa*, după ce își exprimă gratitudinea față de profesorii săi de dialectologie de la Universitatea din București (B. Cazacu și Matilda Caragiu-Marioțeanu), autorul mulțumește Magdalenei Vulpe, care i-a pus la dispoziție manuscrisul tezei de doctorat.

[3] Anume, în volumele XXII (1980), p. 5—78, 213—290; XXIII (1981), p. 35—114; XXIV (1982), p. 245—364; cele patru părți au fost reunite, fără nici o modificare, în monografia de față (care, din păcate, nu are o tablă de materii). Menționăm și contribuțiile autorului privind subordonatele subiectivă (în „Fonetică și dialectologie", VII (1970), p. 131—140; „AION. Sezione Romanza", XVII (1975), p. 241—262) și atributivă (în „AION. Sezione Romanza", XX (1978), p. 359—377).

[4] TVA = *texte vechi aromâne*; este vorba de următoarele patru texte: Daniil Moscopoleanul, Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία, Veneția, 1794 (abreviat: DM); Constantin Ucuta, Νέα παιδαγωγία, Viena, 1797 (abreviat: CU); *Liturghier aromânesc* (secolul al XVIII-lea, editat de Matilda Caragiu-Marioțeanu; abreviat: MCM); *Codex Dimonie* (sfîrșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea, publicat de G. Weigand; abreviat: CD).

121), *Subordonarea circumstanțială nipotactică în BG și BA*[5] (p. 121—272), *Considerații asupra subordonării circumstanțiale hipotactice în dialectul aromân* (p. 272—346); studiul se încheie cu cîteva *Considerații finale* (p. 346—350), care reprezintă un rezumat al lucrării, și cu o *Erată* (p. 351—352).

După ce, în *Introducere*, face unele considerații generale despre studiile de sintaxă dialectală, G. Carageani prezintă, în capitolul *Chestiuni de metodă și de principiu*, baza documentară (sursele de material) și metodologică a monografiei sale.

În ceea ce privește baza documentară, autorul (urmînd exemplul Magdalenei Vulpe) analizează *corpus*-ul de texte din perspectiva exigențelor care se impun în cercetările actuale de sintaxă dialectală: acesta trebuie să fie *bogat, unitar (omogen)* din punct de vedere stilistic, *autentic* și *reprezentativ* din punctul de vedere al repartiției geografice. Trebuie să precizăm de la început că G. Carageani a inclus în *corpus* toate textele importante din literatura aromână (populară și cultă), de la începuturi (secolul al XVIII-lea) pînă în secolul al XX-lea. În aceste împrejurări, confruntarea cu exigențele amintite nu are aceeași valoare ca în cazul dacoromânei, fiind, de fapt, o justificare *a posteriori* a unui *corpus* deja stabilit.

Corpus-ul de texte (200 000 de cuvinte) este de aproape două ori mai bogat decît cel din monografia Magdalenei Vulpe (102 000 de cuvinte), cuprinzînd 9 250 de propoziții subordonate (cf. p. 14, 36). Trebuie să remarcăm distribuția inegală a materialului lingvistic pe texte, dintre care volumul de *Basme aromâne* (BA), excerptat integral[6] (aproximativ 176 000 de cuvinte, respectiv 7 400 de propoziții; cf. p. 14, 17) reprezintă peste 81% din întregul *corpus* (așa cum precizează autorul însuși, p. 21, nota 23).

Cele șase texte[7] ale *corpus*-ului sînt repartizate de autor în două mari perioade (cf. p. 13): a) secolul al XVIII-lea (patru texte): DM, CU, MCM, CD; b) secolele al XIX-lea și al XX-lea (două texte): BG, BA[8]. Se observă că textele din prima perioadă se plasează într-un interval relativ scurt de timp (30—40 de ani, după aprecierea autorului; cf. p. 23), fiind, din acest punct de vedere, mai unitare decît cele din a doua perioadă (BG, BA), pe care le separă 70—90 de ani[9]. Precizăm aici că încadrarea *Codexului Dimonie* (CD) în secolul al XVIII-lea nu este întrutotul exactă, căci el reprezintă, parțial, traducerea unui text grecesc tipărit la Viena în 1803 (așa cum a demonstrat D. Russo și cum menționează chiar G. Carageani). Ni se pare, de asemenea, forțată gruparea *Gramaticii* lui Boiagi (1813) împreună cu *Basme aromâne* (1905)[10]. Cronologic, opera lui Boiagi este mai apropiată de lucrările lui Daniil (1794) și Ucuta (1797), cu care prezintă, de altfel, și asemănări dialectale (toți autorii ilustrează graiul aromânesc din Albania).

Cît privește „omogenitatea" stilistică, textele din cele două perioade delimitate de autor se deosebesc radical: în timp ce operele din prima perioadă aparțin literaturii scrise (culte), avînd un conținut religios (MCM, CD, o parte din manualul lui Daniil), didactic (CU) și chiar științific (noțiunile de fizică și de aritmetică din manualul lui Daniil), textele din a doua perioadă — abstracție făcînd de *Gramatica* lui Boiagi, care se alătură, și din punct de vedere stilistic, operelor din perioada anterioară — reprezintă literatura populară orală (basme).

Autorul caracterizează *corpus*-ul de texte ca prezentînd „un'autenticità relativa" (p.20); de asemenea „la rappresentatività geografica... è relativa e discontinua" (p. 21). Din grijă pentru autenticitate, G. Carageani nu a luat în considerație, pe bună dreptate, textele dacoromânizate[11]. Pentru autorul monografiei, o garanție a autenticității pare s-o fi constituit faptul că textele au fost scrise sau publicate de către aromâni. Se putea face, însă, o excepție cu textele dialectale culese pe teren (așadar, autentice) și publicate

[5] BG = Mihail G. Boiagi, *Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre*, Viena, 1813; BA = Per. Papahagi, *Basme aromâne și glosar*, București, 1905.

[6] Autorul nu precizează dacă a excerptat integral și celălalt text de proporții mai mari: *Codex Dimonie* (CD).

[7] Cf., mai sus, notele 4 și 5.

[8] La p. 22 autorul delimitează altfel cele două perioade: a) sfîrșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea; b) secolul al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea.

[9] Unele din basmele cuprinse de Per. Papahagi în culegerea sa fuseseră publicate anterior (în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea) de către alți autori.

[10] Autorul însuși precizează, la un moment dat, într-o notă, că BG și BA reprezintă „due tipi de testi abbastanza diversi tra loro e anche stampati a distanza di quasi cento anni l'uno dall'altro" (p. 121, nota 108). În cele din urmă, în capitolul de sinteză (p. 272—346) și în tabele, G. Carageani separă consecvent lucrarea lui Boiagi, ajungînd la trei categorii de texte: 1) TVA (texte vechi aromâne); 2) BG (Boiagi); 3) BA (basme aromâne).

[11] Cu toate acestea, limba *Gramaticii* lui Boiagi „este împestrițată de dacoromânisme, neologisme și formațiuni proprii" (Th. Capidan, *Aromânii*, p. 79; citat reprodus de G. Carageani, cf. p. 79). Autorul monografiei a fost, într-un fel, obligat să rețină în *corpus* opera lui Boiagi, pentru începutul secolului al XIX-lea, fiind singurul text important din această perioadă a istoriei aromânei.

de G. Weigand la sfîrșitul secolului trecut[12], mai ales că ele ilustrează zone geografice (Bulgaria) și graiuri (graiul din Olimp, Grecia) nereprezentate în *corpus*-ul monografiei.

Cîteva precizări trebuie făcute în legătură cu repartiția dialectală a textelor. Despre TVA (texte vechi aromâne) și BG (*Gramatica* lui Boiagi) autorul afirmă că „appartengono allo stesso ed unico gruppo di parlate nord-aromene" (p. 21). Graiurile aromânești nordice nu formează, însă, un grup unitar, iar textele menționate ilustrează, de fapt, numai graiul din Albania (așa cum rezultă și din expunerea autorului). De altfel, chiar în Albania există mai multe graiuri (fărșerot, moscopolean, muzăchear), iar dovada că textele aromâne vechi „sono unitari sul piano linguistico" (p. 20) nu a fost făcută, lipsind pînă în prezent un studiu amănunțit al acestor texte. Este inexactă și afirmația că „gli aromeni della Macedonia appartengono linguisticamente alla parlata dei grămosteni" (p. 21)[13].

Rezultă din cele de mai sus că textele din *corpus*-ul monografiei se repartizează în două grupuri, clar delimitate *cronologic*, *geografic* și *stilistic*:

a) texte de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea: literatură cultă (originală și traduceri), cu caracter predominant religios și didactic, scrisă în graiul aromânilor din Albania;

b) texte de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea: literatură populară, anume basme, culese din mai multe regiuni locuite de aromâni, cele mai multe ilustrînd graiul pindean[14] (din Epir, Tesalia, Macedonia).

Deși se ocupă de două perioade diferite din istoria aromânei (situate la o distanță, în timp, de aproape un secol), G. Carageani își încadrează monografia printre studiile de „sintaxă sincronică tradițională" (p. 32, 273). „que *puó* e *deve* servire ad un *approccio diacronico*" (p. 33). Aceste afirmații trebuie înțelese în sensul că autorul și-a propus să studieze textele din cele două perioade istorice diferite utilizînd aceeași **metodă**, a analizei sincronice.

În TVA G. Carageani identifică zece tipuri de subordonate circumstanțiale (redăm, între paranteze, numărul de exemple): cauzală (367), finală (313), temporală (240), condițională (122), modală (105), consecutivă (66), concesivă (38), de loc (19), de relație (4), instrumentală (2). În textele din a doua perioadă sînt identificate, în plus, subordonatele opoziționale și de excepție (între paranteze redăm separat exemplele pentru BG și, respectiv, BA): cauzală (67 + 1373), finală (47 + + 1530), temporală (75 + 1851), condițională (36 + 665), modală (18 + 456), consecutivă (19 + 253), concesivă (7 + 137), de loc (3 + + 142), opoziționale (3 + 13), de excepție (2 + 7), instrumentală (0 + 5), de relație (0 + + 5). Precizăm că numai două tipuri de circumstanțiale din dacoromână nu au fost reperate în aromână: subordonatele sociativă și cumulativă. La fiecare subordonată, se stabilește inventarul de conective (ilustrat cu exemple), se analizează structura și frecvența conectivelor, topica, se comentează exemplele mai puțin clare, se fac referiri la situația din dacoromână.

Într-un capitol special, cu caracter de sinteză (*Considerații asupra subordonării circumstanțiale hipotactice în dialectul aromân*, p. 272—346), G. Carageani urmărește în amănunt *frecvența* și *structura* conectivelor. Un spațiu amplu acordă autorul analizei cantitative (p. 276—330), în cadrul căreia textele aromâne, repartizate în trei grupe (TVA, BG, BA) sînt comparate, pe de o parte, între ele și, pe de altă parte, cu *corpus*-ul de texte dialectale din monografia Magdalenei Vulpe.

Rezultatele comparației cu dacoromâna sînt edificatoare, atît în ceea ce privește inventarul de conective, unde „asemănările [...] depășesc cu mult deosebirile"[15] (principalele șapte conective simple sînt comune celor două dialecte: *să*, *că*, *ţe* = ce, *cum*, *cînd*, *cît*, *care*), cît și în ceea ce privește frecvența și structura acestora[16]. Situația din aromână se aseamănă mai mult cu cea din

[12] În *Die Sprache der Olympo-Walachen* (1888) și, îndeosebi, în *Die Aromunen*, II (1984), „cea mai mare colecție cunoscută pînă atunci din literatura populară aromână", care „redă bine pronunțarea locală" (Th. Capidan, *Aromânii*, p. 131).

[13] Menționînd textele din BA (*Basme aromâne*) care provin din Macedonia, G. Carageani grupează împreună localități de grai pindean (Veria, Xirolivadi etc.) și de grai grămostean (Coceani etc.), deși grămostenii apar și separat, cu alte localități (Magarova, Tîrnova etc.). De altfel, localitățile Gopeși și Muloviște, care au un grai aparte (așa cum rezultă și din clasificarea autorului) se găsesc tot în Macedonia.

[14] Este graiul autorului culegerii de *Basme aromâne*, Per. Papahagi, originar din Avdela (Epir), care, uneori, a „transcris" în graiul din localitatea natală texte culese în alte localități (aparținînd altor graiuri); cf. și observațiile autorului de la p. 20 (și nota 17).

[15] „Per ciò che concerne l'*inventario* dei connettivi le similitudini tra i due gruppi di testi [BA și TD] superano di gran lunga le differenze" (p. 282).

[16] „Il confronto fra tuti gli elementi individuati nei testi aromeni[...] e quelli registrati in M. Avram (1960) e in *Gr. Acad.* (1966, I) rileva complessivamente una notevole similitudine tra aromeno e dacoromeno per quanto riguarda la struttura dei connettivi" (p. 323).

vechea dacoromână și din graiurile dacoromâne vestice (Banat, Crișana, Maramureș), fapt demn de relevat, care confirmă constatări anterioare în acest sens. Analiza materialului lingvistic din perspectiva gramaticii istorice ar fi pus în evidență, fără îndoială, asemănări și în ceea ce privește structura și modul de formare a conectivelor compuse în aromână și dacoromână. La rezultate interesante ar fi condus, de asemenea, comparația cu limbile balcanice (în special cu albaneza). În această privință, autorul se limitează la exemplele cuprinse în cunoscuta lucrare a lui Kr. Sandfeld (*Linguistique balkanique*, Paris, 1930) și în două articole de sintaxă albaneză (din 1966 și 1968 ; autori : M. Domi și, respectiv, S. Floqi), în care materialul e comparat cu cel românesc.

Nu este locul să discutăm aici mai amănunțit unele exemple sau interpretări discutabile. Autorul însuși mărturisește dificultățile întîmpinate în înțelegerea anumitor fraze, îndeosebi din textele religioase, care reprezintă traduceri după originale grecești. Ne limităm să observăm că raportul dintre cauzale, condiționale și cauzale condiționale trebuia urmărit mai atent, îndeosebi în textele vechi. Astfel, nu e sesizată valoarea cauzală a conectivelor *ma* ,,deoarece, întrucît" (**ma** *nu nu-l deš, noi tine va s-ti ardem*, p. 39 ; CD), *ama că* ,,pentru că, întrucît" (p. 75) și *macă* ,,de vreme ce" (p. 77) (ultimele două apar în exemple interpretate ca subordonate condiționale). În aceeași situație se găsesc unele propoziții introduse prin conectivul *cara* ,,de vreme ce" (cauzal), interpretate uneori ca subordonate cauzale condiționale (p. 49), alteori ca subordonate condiționale (p. 75). Nici unul din cele zece exemple de subordonate de relație (p. 120, 272) nu e convingător (de altfel, chiar autorul are dubii cu privire la opt dintre ele), așa încît trebuie pusă sub semnul îndoielii existența acestui tip de subordonată circumstanțială în aromână. Ca o observație generală, menționăm inconsecvența cu care autorul identifică, uneori, conectivele urmate de conjuncția *să* (marca modului conjunctiv), pe care o include sau nu în conectiv : *decára* (p. 65, 68), dar *di cára să* (p. 76) etc. Probabil că autorul a avut în vedere, în unele cazuri, nu forma din aromână a conectivului, ci sensul (sau substitutul) din dacoromână : *ma cît* = dr. *îndată ce, de cum* (cu indicativul), în loc de *cît să* (cu conjunctivul), care este forma corectă a conectivului (*Cătușa*[*măcă*]... *șoariți'i ma* **căt** *s-easă de tru guvă*, p. 63 ; DM).

În scurtul capitol de *Considerații finale* (p. 346—350) G. Carageani subliniază, încă o dată, faptul că a adoptat, în monografia sa, schema de descriere și terminologia din studiile similare consacrate dacoromânei, cu scopul de a oferi date comparabile cu cele cuprinse în aceste studii[17]. Rezultatul final al unei cercetări astfel orientate nu putea fi decît cel formulat de autor în concluzia cu care își încheie monografia : ,,la conclusione che si ricava è quella dell'esistenza di minime differenze fra aromeno i dacoromeno, idiomi che abbiamo considerato sempre dialetti e non lingue a sé stanti. La ragguardevole unità della lingua romena, ben nota agli studiosi, emerge pure dalla presente indagine" (p. 350).

Observațiile noastre, dintre care unele reprezintă sugestii pentru lărgirea cercetării, nu afectează cu nimic valoarea rezultatelor obținute de G. Carageani în lucrarea sa, care se remarcă prin bogăția materialului și minuțiozitatea analizei. Toți cei care se interesează de sintaxa dialectală și istorică a limbii române pot consulta cu profit datele din prezenta monografie. Cît privește aromâna, nici o descriere de ansamblu consacrată acestui dialect nu va putea ignora, în viitor, studiul de față. Putem afirma, în concluzie, că scopul propus, ,,di ralizzare la descrizione esauriente del materiale compreso nel 'corpus' inventariato" (p. 346) a fost cu prisosință atins de autor, care merită recunoștința cititorului pentru această lăudabilă strădanie.

[17] ,,In tal modo[...] abbiamo tentato di offrire materiale facilmente comparabile col (daco)romeno" (p. 347).

Noiembrie 1985

NICOLAE SARAMANDU

Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, str. Nikos Beloiannis nr. 25

A. ROSETTI, *La linguistique balkanique suivie par le nouveau en linguistique dans l'œuvre de l'auteur*, București, Univers, 1985, 484 p.

Cea mai recentă lucrare a acad. Al. Rosetti este constituită din două părți.

Prima *(La linguistique balkanique)* reunește în șase secțiuni (istoria lingvisticii balcanice, elemente constitutive ale lingvisticii balcanice, fonetică, vocabularul sud-est european, folclor, anexă) o serie de contribuții care se referă direct la probleme ale lingvisticii balcanice din perspectiva limbii române (de ex., aportul latinei balcanice, înrudirea românei cu albaneza, situația românei printre limbile balcanice) sau altele în care aceste referințe sînt doar indirecte (observații asupra sistemului fonologic al românei, tratamentul grupurilor *cs*, *ct* în română, rotacismul și pseudo-rotacismul în română).

Partea a doua *(Le nouveau en linguistique dans l'oeuvre de A. Rosetti — de 1920 à nos jours)* este inedită. Ea este interesantă pentru că este una din puținele ocazii cînd un autor își autoanalizează opera, selectînd un număr de teme considerate de el reprezentative și ilustrîndu-le cu trimiteri bibliografice la operele în care temele respective sînt analizate. În cazul nostru au fost selectate 80 de teme care pot fi grupate în două direcții de cercetare: istoria limbii române și lingvistică generală. Dintre primele reținem, spre exemplificare, cîteva: vocalele *ă*, *î*, diftongii, semivocalele, rotacismul, nazalitatea, finala cuvîntului, schimbări fonetice, articolul, neutrul.

MARIUS SALA

VASILE IONIȚĂ, *Metafore ale graiurilor din Banat*, Editura Facla, Timișoara, 1985, 218 p.

După volumul *Nume de locuri din Banat*, apărut în 1982, Vasile Ioniță publică acum o nouă lucrare: *Metafore ale graiurilor din Banat*[1]. Studierea lexicului bănățean, sub diferite aspecte, constituie, prin urmare, o preocupare constantă a autorului.

Lucrarea cuprinde două părți: în prima parte (p. 27—119) sînt discutate 48 de cuvinte și expresii specifice Banatului, iar în partea a doua (p. 120—181), 37 de nume de plante formate prin metaforă sau prin metonimie, care aparțin (și) altor zone geografice. În felul acesta titlul cărții reflectă numai parțial conținutul ei, fapt recunoscut chiar de autor (vezi precizările de la p. 25,26, 108). Volumul se încheie cu un indice de autori, altul de localități și un indice al cuvintelor (românești și străine) discutate în lucrare.

Întreaga cercetare se bazează pe un bogat material extras din culegeri de folclor, texte dialectale, atlase lingvistice, literatură din Banat. În analiza cuvintelor se face frecvent apel la folclor, la obiceiuri, îndeletniciri etc., iar argumentele sînt sprijinite pe o bună informare documentară[2].

Fiecare termen este discutat în relație cu termenii din aceeași familie și cu sinonimele geografice. Un spațiu larg este acordat stabilirii etimologiei. Autorul aduce numeroase precizări semantice și consemnează cuvinte sau sensuri neînregistrate încă în lucrări lexicografice.

Cu toate că unele interpretări sînt discutabile sau că în redactare apar uneori asperități[3], lucrarea are meritul de a releva un bogat material lexical dialectal inedit sau mai puțin cunoscut, cu atestări și comentarii de care cercetările viitoare vor trebui să țină seama.

LUCREȚIA MAREȘ

[1] Apariția lucrării a fost semnalată de acad. Al. Graur în articolul *Cuvinte regionale*, din „România literară", XVIII, nr. 37, 1985, p. 5/5, în care sînt făcute și prețioase observații de amănunt.

[2] Credem totuși că la cuvintele *curcubătă* și *tiugă* (p. 80) s-ar fi cuvenit să fie amintit articolul acad. Iorgu Iordan, *Les dénominations du „crâne" d'apres ALR*, din BL VIII (1940), p. 95—141, unde și acești termeni sînt amplu discutați.

[3] La care contribuie și unele regretabile greșeli de tipar. În această ordine de idei atragem atenția, pentru cei interesați, că lucrarea lui I. Gheție și Al. Mareș se numește *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea* (nu al XV-lea, cum apare în bibliografie, la p. 11).

SEMINARUL *SENS ȘI DEFINIȚIE*

(București, 21—24 octombrie 1985)

În zilele de 21—24 octombrie a avut loc la Institutul de Lingvistică din București seminarul cu tema *Sens și definiție*, organizat de sectorul de lexicologie și lexicografie al Institutului.

Seminarul a reunit cercetători și cadre didactice din principalele centre universitare din țară: București, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara, Craiova. Dată fiind complexitatea temei puse în discuție, la seminar au participat și specialiști din alte discipline (semiotică, logică, filozofia limbajului, cibernetică).

Lucrările au fost conduse de acad. Ion Coteanu, directorul Institutului de Lingvistică din București, care în deschiderea seminarului a vorbit despre *Semantica actuală și consecințele sale în lexicologie*. Vorbitorul a scos în evidență o serie de relații posibile între diferitele direcții de dezvoltare ale semanticii actuale, relații de care trebuie să se țină seama în practica lexicografică. Comunicarea a insistat asupra posibilităților de formalizare a mecanismului de definire a sensului și a necesității realizării ei în vederea îmbunătățirii definiției lexicografice.

În prima zi a lucrărilor discuțiile s-au concentrat cu deosebire în jurul problemei teoriei definiției, propusă de prof. Cornel Popa în comunicarea *Semnificația teoriei definirii din perspectiva descrierii limbajului* și de prof. Emanuel Vasiliu în comunicarea *Definirea obiectului, definirea sensului*. Pornind de la distincția dintre definiția lingvistică și definiția enciclopedică, prof. Em. Vasiliu a precizat că pentru o definire corectă trebuie să se stabilească în prealabil, pe de o parte, categoria de obiecte în raport cu care se folosește un definiens, iar, pe de altă parte, natura conceptelor de bază (științifice sau prestiințifice) utilizate în definiție.

La problema relației dintre *sens, referent și definiție* s-au referit direct comunicările prezentate de Anca Măgureanu și Mariana Neț. Adrian Iiescu a vorbit despre *definiție în perspectiva pragmaticii logice*.

Au fost de asemenea discutate, pe baza unor exemple concrete, diferite *aspecte ale definiției în dicționarele explicative*: concentrarea definiției (Ion Dănăilă, *Suficiență definițională* și Zorela Creța, *Probleme ale delimitării sensului*), necesitatea unei analize semice riguroase în cadrul claselor de cuvinte (Angela Bidu-Vrînceanu), utilizarea sinonimelor ca modalitate de definire (Narcisa Forăscu), posibilități de definire a sensurilor figurate (Carmen Apostolescu), modalități de definire a sinonimelor și antonimelor (Aurelia Mihailovici), coordonate structurale ale definiției lexicografice (Ion Oprea), relația dintre definiția lexicografică și definiția derivațională a derivatelor cu sufixe și definiția cuvîntului bază (Laura Vasiliu), definirea anumitor derivate cu prefixul *re-* (Lucreția Mareș).

În perspectiva *prelucrării automate a vocabularului* ing. E. Vlad a demonstrat necesitatea stabilirii unor parametri specifici pentru definirea termenilor tehnici. Din aceeași perspectivă a propus și Ecaterina Mihăilă un procedeu pentru determinarea distanței semantice dintre termenii unei metafore poetice.

Au fost aduse în discuție și alte aspecte ale relației sens-definiție: Anca Cosăceanu s-a ocupat de *structura articolului de dicționar* (cu referire la verb); Rodica Marian a analizat unele sensuri și valori ale cuvîntului *unde*, plasîndu-se la interferența dintre dimensiunea semantică și cea sintactică; Olga Gălățanu s-a referit la *caracteristicile holofrazelor* în vederea identificării sensurilor și a includerii lor în dicționar; Cezar Tabarcea a propus unele criterii pentru stabilirea *tipologiei structurilor sintactice recurente*.

Doina Negomireanu și Felicia Șerban au prezentat, în comunicările lor, diferite *modalități de întocmire a dicționarelor poetice*.

Unele probleme ale *dicționarelor bilingve* au constituit obiectul mai multor comunicări. Andrei Bantaș a discutat *noțiunea de colocabilitate și cîmpul semantic* și a prezentat un model (provizoriu) pentru un posibil dicționar de colocații comparate, iar Paula Șendrea a arătat utilitatea pentru traducători a întocmirii unui dicționar român-englez de construcții fixe (în special a celor în care prezența unei anumite prepoziții este obligatorie). Două comunicări s-au referit la probleme teoretice și practice ale dicționarului maghiar-român: *Regimul prefixelor*

în limba maghiară și echivalarea lor în dicționarul maghiar-român (Laurențiu Szasz) și *Aspecte ale echivalenței sensurilor în dicționarul maghiar-român* (Ileana Câmpean). Și Ilinca Constantinescu a avut în vedere dicționarele bilingve în comunicarea *Sens și funcție gramaticală în structura articolului de dicționar.*

Se cuvine să remarcăm discuțiile vii, fructuoase cu participarea majorității celor prezenți, care au conferit seminarului, așa cum au intenționat și organizatorii lui, un pronunțat caracter de lucru.

După patru zile de dezbateri, acad. Ion Coteanu, în cuvîntul de închidere, a relevat valoarea comunicărilor prezentate și a schimburilor de idei purtate pe marginea lor, subliniind utilitatea seminarului. Avîndu-se în vederea importanța temei și necesitatea discutării ei s-a făcut propunerea ca în fiecare an să se organizeze o reuniune similară. Prin urmare discuțiile vor continua anul viitor.

Decembrie 1985

LUCREȚIA MAREȘ

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de predare a limbii, lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Banat**, vol I, 1980, XXXII + 174 p. + 154 p. (broşură), 184 lei.

* * * **Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. IV, 1980, X+304 p., 238 lei; vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

Sub redacţia IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicţionarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera P (pogrijenie — presimţire), 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera P (presin — puzzolană), 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera T (T — tocăliţă), 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera T (tocăna — twist), 1983, p. 377—764, 77 lei.

* * * **Micul atlas lingvistic român**. Serie nouă. Partea a II-a, vol. IV, 1981, 24 p.+400 h., 146 lei.

* * * **Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române (1374—1600)**, 1981, 370 p., 32 lei.

ION COTEANU, **Structura şi evoluţia limbii române (de la origini pînă la 1860)**, 1981, 226 p., 13,50 lei.

ALF LOMBARD, CONSTANTIN GÂDEI, **Dictionnaire morphologique de la langue roumaine**, Lund — Bucureşti, 1982, I 70 + II 104 + III 232 p., 29 lei.

* * * **Texte româneşti din secolul al XVI-lea**. Ediţie critică de EMANUELA BUZĂ, GHEORGHE CHIVU, MAGDALENA GEORGESCU, ION GHEŢIE, ALEXANDRA ROMAN MORARU, FLORENTINA ZGRAON. Coordonator ION GHEŢIE, 1982, 638 p., 75 lei.

* * * **Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM)**, 1982, 698 p., 105 lei.

AL. GRAUR, **Dicţionar al greşelilor de limbă**, 1982, 80 p., 5,50 lei.

LUIZA SECHE şi MIRCEA SECHE, **Dicţionarul de sinonime al limbii române (DSR)**, 1982, 1120 p., 158 lei.

* * * **Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte**, seria IV, tom III (1981), 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV (1982—1983), 1984, 192 p., 16, 50 lei; tom V (1983—1984), 1984, 182 p., 15 lei; tom VI (1984), 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic al României — Moldova şi Bucovina**, vol. I.

Sub redacţia IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicţionarul limbii române (DLR)**. Serie nouă, tom X, partea 1, litera S (S — sclabuc).

* * * **Dicţionar german-român**, ediţia a II-a.

RM — ISSN 0025—3529

LR, ANUL XXXV, nr. 2, Bucureşti, p. 77—162, 1986

I. P. Informaţia c. 2003

42 200

Lei 20

T 8279

221

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXXV

1986

mai — iunie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUL. 2005

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — *redactor-şef*
FLORA ŞUTEU — *redactor-şef adjunct*
MIOARA AVRAM — *membru al colegiului de redacţie*
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — *membru al colegiului de redacţie*
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — *secretar responsabil de redacţie*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—102, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue « Limba română » paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à : „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei :
Str. Spiru Haret nr. 12
79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon : 14.26.80 sau 15.74.30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon : 50.76.80

8279.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

DEC. 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXV 1986 Nr. 3
mai — iunie

2022

SUMAR

GRAMATICĂ—VOCABULAR

GH. D. TRANDAFIR, Probleme controversate ale adverbului 165
ION ȘTEFAN, Un calc semantic : *oaspe(te)* „gazdă" 179

FILOLOGIE

LIVIU ONU, Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară. I 185
AL. MAREȘ, Observații pe marginea aplicării cheii grecești în textele slavo-române și românești din secolele al XV-lea — al XVIII-lea 198

FONETICĂ

CONSTANTIN-IOAN MLADIN, Stadiul actual al radiocinematografiei fonetice 207

ONOMASTICĂ

ILIE DAN, Lexicul dialectal în toponimia românească 211

PREDAREA LIMBII

MELANIA FLOREA, Pentru o coordonare metodică a predării limbajelor de specialitate la anul pregătitor 217

DISCUȚII

NICOLAE SARAMANDU, Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat 225

NOTE ȘI COMENTARII

ION GHEȚIE, Din nou despre paternitatea piesei *Occisio Gregorii Vodae* . . . 234
MAGDALENA GEORGESCU, În legătură cu ultima ediție a *Gloselor Bogdan* 240

43429.

RECENZII

BAKOS FERENC, *A magyar szókészlet román elemeinek története* [Istoria elementelor româneşti ale vocabularului maghiar], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982 *(F. Király, J. Zsemlyei)* 243

G. COŞBUC, *Opere alese*. VII. *Traduceri*. Ediţie critică de Gh. Chivu. Prefaţă şi comentarii de Alexandru Duţu : Dante, *Divina Comedie*. I. *Infernul*, „Scriitori Români", Bucureşti, Editura Minerva, 1985 *(Violeta Barbu)* . . . 249

NOTE BIBLIOGRAFICE

I. FISCHER, *Latina dunăreană*, p. 253 ; TACHE PAPAHAGI, *Din epoca de formaţiune a limbei române*, p. 253 ; HERODOT, *Istorii*, p. 254 ; *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte*. Seria IV, Tomul VI (1984), p. 255 ; PASQUALE BUONINCONTRO — GHEORGHE CARAGEANI, *Della preposizione italiana „a" e romena „la": approccio contrastivo*, p. 255 ; GHEORGHE CARAGEANI, *Considerazioni su „false" e „partial cognates" in romeno e italiano (approccio di lessicologia differenziale)*, p. 256.

PROBLEME CONTROVERSATE ALE ADVERBULUI

GH. D. TRANDAFIR

1. Adverbul este o clasă lexico-gramaticală bogată, eterogenă și deschisă. El are contact cu majoritatea părților de vorbire. Aceste caracteristici generează divergență de opinii referitor la statutul său gramatical. Astfel persistă și chiar se intensifică discuțiile asupra unor probleme capitale ale acestuia, ca : definiția, delimitarea inventarului, clasificarea și funcția sintactică, pe care le abordăm în cele ce urmează.

2. O preocupare susținută pentru studiul adverbului manifestă Gh. N. Dragomirescu, care în curs de peste două decenii i-a consacrat o serie de articole, ce au influențat apreciabil investigația asupra părții de vorbire respective. Tocmai de aceea le luăm ca premisă pentru cercetarea noastră. Autorul constată că definiția curentă a adverbului, după care acesta determină și alt adverb, conține un viciu de logică, întrucît noțiunea respectivă este definită prin ea însăși. În plus, definiția menționată este considerată incompletă, deoarece adverbul determină nu numai un verb, adjectiv și alt adverb, ci și alte părți de vorbire autosemantice : substantivul, pronumele, numeralul și chiar un complement prepozițional sau o propoziție (independentă, regentă ori subordonată) [1]. În concluzie autorul propune următoarea definiție (contrazisă de propria-i analiză distribuțională prealabilă) : „Regentul unui adverb este *numai verbul ;* de aceea definiția nu trebuie să mai menționeze că adverbul determină și alte părți de vorbire" [2].

Dacă interpretăm corect definiția precedentă, în ea se afirmă că întreaga clasă a adverbului determină verbul și ca atare delimitarea inventarului acesteia ar trebui să ia în considerație numai această relație adverbială comună și să omită relația de dependență a unor adverbe și față de alte părți de vorbire. Remarcăm însă că verbul este regent și al substantivului, pronumelui, numeralului, adjectivului, verbului și interjecției, deci clasa adverbului nu poate fi circumscrisă pe baza criteriului relației lui de dependență față de verb. O definiție pertinentă trebuie să corespundă întregului obiect definit și *numai lui.* Or, definiția menționată a adverbului este prea largă, întrucît include și alte părți de vorbire. În consecință, contextul adverbial nu este definitoriu.

[1] La aceste categorii de termeni regenți ai adverbului, alți cercetători adaugă și interjecția. Vezi Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București, 1974, p. 239 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 342 (în continuare *Morfologia) ;* idem, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, 1982, p. 216—218 (în continuare *Sintaxa) ;* D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, 1983, p. 148.

[2] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *Adverbul și determinarea adverbială în limba română*, în LR, IX, 1960, 4, p. 36.

Definiția adverbului din literatura de specialitate are, în general, meritul de a fi elaborată după criteriul formal distribuțional, dar prezintă inconvenientul de a uza de contexte nespecifice. În felul acesta definiția se transformă parțial în descriere și conține inevitabil eroarea de ordin logic *idem per idem*, adică ocurența noțiunii de definit și ca noțiune care definește, în speță, definirea unui adverb și prin alt adverb.

În cadrul analizei distribuționale curente, însă, principiul că un membru al unei clase lexico-gramaticale poate să determine alt membru al aceleiași clase este perfect valabil.

Gramatica Academiei definește adverbul după criteriul morfologic asociat cu cel semantic, iar trăsăturile distribuționale se adaugă sub formă de descriere : „Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care arată o caracteristică a unei acțiuni, a unei stări sau a unei însușiri [...]. Adverbul determină în primul rînd verbe, adjective (sau locuțiuni adjectivale), precum și alte adverbe (sau locuțiuni adverbiale) [...]. Adverbele pot determina de asemenea substantive [...]. Unele adverbe se pot referi la întregul conținut al propoziției sau numai la o parte a ei" [3].

3. Avînd în vedere absența unui sistem de mărci flexionare specifice clasei adverbului, precum și faptul că membrii acestei clase nu coincid sub raport distribuțional, singura metodă operantă pentru determinarea adverbului rezidă în stabilirea unui context diagnostic. În felul acesta se evită și viciul de logică din definiția uzuală a adverbului. Georgeta Ciompec propune următorul context diagnostic, în care „prezența indicelui impersonal *se* în structura acestei forme verbale (care se realizează, de regulă, în cazul verbelor intranzitive) exclude ocurența substantivului și a substitutelor sale, utilizate neprepozițional, precum și a adjectivului [4] :

1) # *(nu) se* vb. ... # *(nu) se călătorește* **bine (acolo, mîine, cîteodată, niciodată);**

2) # ... *(nu) se* vb. # **cînd (unde, chiar, de aceea, mîine, acolo, niciodată,** *(nu) se călătorește;*

3) # *nu se* ... vb. # *(nu) se* **mai (cam, prea, tot, și)** *călătorește;*

4) # ... + *așa (astfel)* #. În acest context sînt admise g e r u n z i i l e, dar excluse a d v e r b e l e" [5].

Pe baza acestor contexte, adverbul se definește distribuțional „drept *clasa de cuvinte care pot apărea ca determinante în cel puțin unul din seriile de contexte 1—3 și sînt excluse din contextul 4*" [6].

În modelul contextului diagnostic precedent, la care trimite definiția distributivă a adverbului, nu există nici un indiciu că simbolul *vb.* reprezintă un verb intranzitiv și nici în nota explicativă a simbolurilor nu se specifică aceasta. Este drept că autoarea menționează că definiția res-

[3] Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, vol. I, ed. a II-a, p. 300.

[4] Vezi Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc*, *Sincronie și diacronie*, București, 1985, p. 27—29.

[5] *Ibidem*, p. 28 : # marchează pauza ; *nu* marchează forma negativă a verbului ; *se* reprezintă marca reflexivului impersonal ; ... indică poziția adverbului în context, iar *vb.* = verb.

[6] *Ibidem*, p. 29. Vezi, pentru o interpretare a reflexivului impersonal similară cu a noastră, I. Iordan, V. Guțu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 193 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 498.

pectivă se bazează pe reflexivul impersonal al verbelor intranzitive, dar această idee nu se reflectă în schema contextului diagnostic dat. Reflexivul pasiv (tranzitiv) este tot atît de impersonal (nedefinit) ca și reflexivul impersonal intranzitiv *(se vede* = **cineva/oricine** *vede; se călătorește* = **cineva/oricine** *călătorește)* și numai imposibilitatea ocurenței subiectului la reflexivele impersonale intranzitive diferențiază cele două categorii de verbe reflexive impersonale și conferă valabilitate contextului diagnostic preconizat de autoare. Or, această indicație nu apare în contextul diagnostic dat.

Prin urmare, contextele considerate ar fi adecvate pentru definirea clasei adverbului pe baza analizei distribuționale numai dacă ar include specificarea că simbolul *vb.* reprezintă un verb intranzitiv, adică : # *(nu) se* vb. intranz. ...#.

4.1. Prima clasificare a adverbelor după criteriul sintactic o efectuează Gh. N. Dragomirescu :

(1) independente (adverbe — propoziție) : *da, nu* etc. ;

(2) predicative :

a. incidentale [incidente] : *mai bine, altminteri, altfel* etc.

b. urmate de *că*, mai rar de *să : bine că, poate că, aproape că* etc., cu funcție de predicat regent al unei propoziții subiective ;

(3) adverbe-regent : *acum, mîine, aici, acolo, așa, atît, unde? cînd? cum? cît? de ce?* etc., a căror funcție esențială este cea de regim al unui verb, foarte rar al unui adjectiv sau al unui substantiv : *traiul împreună*. Pot avea rol de regent numai față de adverbele-regim.

(4) relative și corelative : *unde, cînd, cum, cît, acolo, unde, atunci, cînd, așa cum, atît cît, și unde... acolo, cînd... atunci, cum... așa, cît... atît.*

(5) adverbe-regim, care constituie o subclasă a adverbelor modale ; se caracterizează printr-un grad mai înalt de abstractizare, exprimă aproximația *(cam, aproximativ)*, precizarea *(chiar, tocmai)*, restricția *(barem, măcar)*, exclusivitatea *(doar, numai)*, proximitatea *(aproape, mai)*, îndoiala *(poate)*, explicația *(adică, anume)*, determină orice parte de vorbire autosemantică, precum și o parte de propoziție sau o propoziție și nu funcționează niciodată ca regente [7].

Observăm că această clasificare ignoră principiul logic al raportului de exclusivitate dintre speciile rezultate din operația respectivă.

(a) Astfel adverbele considerate *independente (da, nu)* pot să contracteze și relații subordonative : *Și eu am zis că* **da** (Lăncrănjan, C. III, 401) deci *da* se încadrează și în categoria adverbelor-regim (5).

(b) Adverbele *predicative-incidente* (2a) sînt independente din punct de vedere sintactic de structura de bază în care apar, deci ele trebuie să fie integrate în clasa respectivă (1) : *Și-a făcut un nume, e* — **poate** — *singurul realizat dintre noi* (Vlad, C., p. 23).

(c) Adverbele *predicative* urmate de *că* (2b) se includ în realitate în clasa adverbelor-regent (3) : **Bine** *c-am știut eu să opresc lucrurile la timp* (Vlad, C., p. 29).

(d) Între clasa *adverbelor-regent* (3) și clasa *adverbelor-regim* (5) nu există un raport de opoziție, cum postulează o clasificare științifică, ci de incluziune : toate adverbele-regent se înglobează în clasa adverbelor-regim, dar nu toate adverbele-regim sînt și regente. În enunțul *vede un ti-*

[7] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 36—40.

năr chiar alături (Eminescu), adverbul-regent *alături* este simultan regim al verbului *vede* și regent al regimului *chiar*, deci el se încadrează atît în (5), cît și în (3).

(e) Clasa *adverbelor relative* și *corelative* (4) se repartizează, de asemenea, în clasele (3) și (5), ca în enunțul următor : *Tocmai cînd d-na Alexandrescu își căuta un pretext să-i lase singuri, se auzi deodată o timidă bătaie în ușă* (Rebreanu, R., p. 233), în care *cînd* este subordonat în raport cu *căuta* și regent în raport cu *tocmai*.

(f) *Adverbele-regim* (5) sînt exclusiv subordonate, deci constituie o subclasă distinctă, subtil caracterizată de autor [8]. Termenul de *adverb-regim* a fost adoptat de Gh. Constantinescu-Dobridor [9], A. Toșa [10] și D. Irimia [11]. Alți lingviști utilizează, pentru aceeași categorie de adverbe, alte denumiri : *adverbe modale* [12], *cuvinte modale* [13], *semiadverbe* [14] sau *adverbe de evaluare modală* [15]. Cîțiva cercetători exclud aceste adverbe din clasa adverbelor și constituie din ele o clasă lexico-gramaticală distinctă, cu numele de *cuvinte modale* [16], *particule intensive* [17] sau le lasă fără denumire proprie [18].

4.2. Ulterior Georgeta Ciompec împarte adverbele în două clase după criteriul funcției lor relaționale : „... semiadverbele apar în comunicare exclusiv ca m o d i f i c a t o r i, ca d e t e r m i n a n ț i, spre deosebire de celelalte adverbe, care, concomitent cu valența de subordonare (realizată întotdeauna în context, aceasta fiind condiția utilizării lor), prezintă o valență posibilă de regizare [19].

După opinia autoarei, adverbele realizează n u m a i r e l a ț i e d e s u b o r d o n a r e, în cadrul căreia se diferențiază în două categorii :

(a) adverbe propriu-zise, care cumulează dublă poziție relațională : atît de termen subordonat, obligatoriu realizat în context, cît și de termen regent virtual;

(b) adverbe cu funcție exclusiv subordonativă, pe care le denumește semiadverbe [20].

De asemenea, se ia în considerație numai valența de regizare a unui adverb subordonat, nu și valența de regizare a unui adverb nesubordonat. De exemplu, adverbul regent *sigur* din enunțul *Aproape* **sigur** *că vine* nu

[8] Notăm că trebuie să deosebim între ele diferitele modalități de abordare a unei clase lexico-gramaticale. *Descrierea* distribuțională nu se identifică cu *definiția* și nici cu *clasificarea* efectuate după metoda analizei distribuționale. Obiecțiile noastre asupra clasificării precedente nu s-ar justifica dacă aceasta ar fi interpretată ca descriere, adică drept ceea ce este în realitate.

[9] Vezi *op. cit.*, p. 254.

[10] Vezi *Elemente de morfologie*, București, 1983, p. 128—129.

[11] Vezi *op. cit.*, p. 17.

[12] Vezi Șt. Házy și G. G. Neamțu, *Adverbele modale. Distribuție și funcții* (I), în CL, XXVI, 1981, 1, p. 35—41 ; (II), în CL, XXVIII, 1983, 1, p. 25—34 (în continuare *Adverbele modale*).

[13] Vezi C. Dimitriu, *Morfologia*, p. 348.

[14] Vezi G. Ciompec, *op. cit.*, p. 34—37.

[15] Vezi Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 550.

[16] Vezi Al. Ionașcu, *Cu privire la clasificarea cuvintelor în părți de vorbire*, în LR, IV, 1955, 2, p. 66.

[17] Vezi Șt. Iacob, *Determinante lexico-gramaticale ale verbului*, în CL, X, 1965, 1, p. 130.

[18] Vezi B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, p. 55.

[19] Vezi *op. cit.*, p. 35.

[20] Termenul „semiadverb" este sinonim cu „adverb-regim".

se încadrează în nici una din cele două clase specificate anterior, deoarece nu funcționează și ca determinant.

Prin circumscrierea relațiilor sintactice ale adverbului la subordonare, se ignoră celelalte tipuri de relații pe care acesta le comportă :

(a) coordonative *(Străbătură cîteva străzi* **înainte** *și* **înapoi**. Arghezi, S., IX, p. 139) ;

(b) apozitive *(Ți-i restitui îndată ce iau pensia, adică* **poimîine**) ;

(c) incidente (relație zero) (**Adevărat,** *trebuie să ți se urască*. Brătescu-Voinești, P., p. 232) ;

(d) de independență (relație zero) (— *Studiați amîndoi la filozofie?* — **Da.** Petrescu, U.N., p. 43).

(e) subordonative. În cadrul acestui tip de relație, un adverb poate să actualizeze (f) simultan valența de subordonare și pe cea de regizare *(A reușit chiar* **bine**), (g) numai valența de subordonare, cea de regizare rămînînd latentă *(A reușit* **bine**), (h) numai valența de regizare, cea de subordonare nefiind satisfăcută (**Bine** *că a reușit)*.

În exemplele precedente, *chiar* din (f) actualizează o valență de subordonare, ca *bine* din (g), totuși, considerate virtual, cele două adverbe se deosebesc din punct de vedere structural, *chiar* fiind exclusiv subordonat (monovalent), pe cînd *bine* comportă și valențe potențiale (este polivalent), care pot fi realizate : *A reușit chiar* **bine**, *adică și bursier (bine* se subordonează lui *a reușit*, regizează pe *chiar* și este explicat de apoziția *bursier)*.

În concluzie, după criteriul relațional, adverbele se repartizează în două clase fundamentale :

(1) *adverbe* exclusiv *subordonate*, *monorelaționale* sau *monovalente ;*

(2) *adverbe multirelaționale* sau *polivalente*, inclusiv *independente (Știai că vine? ...* **Da** (independent) ; *I-a promis că* **da** (subordonat) și incidente (**Sigur,** *a fost o înscenare* (independent) ; *O rezolvă* **sigur** (subordonat).

5. S-a acreditat opinia că adverbele monovalente s-ar opune celor polivalente printr-o abstracție excesivă și printr-un semantism care se aglutinează în semantismul cuvîntului determinat, „conducînd la pierderea individualității lor semantice și gramaticale" [21].

Această părere este, în cel mai bun caz, discutabilă. Unele categorii de adverbe polivalente, iar cele pronominale în totalitatea lor, aparțin clasei ambreiorilor [22], care, la nivelul limbii, se caracterizează, de asemenea, printr-o semnificație foarte abstractă, ce se asociază în mesaj cu o semnificație concretă. De exemplu, adverbul pronominal demonstrativ *acolo* înseamnă „departe de locutor". Actualizarea lui semantică se realizează prin ocurența în contextul verbal, în care poate indica orice nume de loc, în funcție de antecedentul său : *Știu că ai fost încadrat la Cluj.* **Acolo** *te vei simți bine (acolo* = la Cluj).

Faptul că adverbele monovalente *tocmai*, *chiar*, *doar*, *măcar*, *poate*, *mai*, *tot*, *și* etc. pot să fie omise din enunț fără ca acesta să devină inacceptabil demonstrează că ele sînt unități lexicale semantice și sintactice distincte, că reprezintă expansiuni. Compară : **Tocmai** *plecasem spre tine* cu *plecasem spre tine.*

[21] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *Elemente, în propoziție și în frază, cu funcție gramaticală zero* (în continuare *Elemente...*), în LL, 23, 1969, p. 120.

[22] Pentru conceptul de *ambreior* vezi R. Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, Édition de Minuit, 1963, p. 176—196.

Semnificaţia unui adverb monovalent fuzionează cu aceea a altui element, cu care formează o unitate semantică şi sintactică indisociabilă numai ca morfem al gradelor de comparaţie ale adjectivului şi adverbului sau ca parte integrantă a unei locuţiuni conjuncţionale (**măcar că**). În astfel de cazuri se poate vorbi realmente de anularea individualităţii semantice a adverbului exclusiv regim, a cărui suprimare din enunţ implică dezorganizarea acestuia. Compară : *E* **mai curajos** *decît sora lui* cu **E curajos** *decît sora lui* sau **măcar că** *la început ea a fost rece cu dînsul, în cele din urmă se convinse că e băiat bun.* (Rebreanu, I., p. 358) cu **Că** *la început ea a fost rece cu dînsul, în cele din urmă se convinse că e băiat bun.*

Conchidem că, la nivelul limbii, adverbele monovalente nu se deosebesc, ca grad de abstracţie, de o parte apreciabilă a adverbelor polivalente.

6.1. Problema funcţiei sintactice a adverbelor monovalente este prezentată în literatura de specialitate în general confuz şi contradictoriu.

Primele gramatici moderne ştiinţifice ale limbii noastre atribuie sistematic funcţie sintactică de atribut şi de complement circumstanţial adverbelor din această categorie. Tiktin ilustrează aceste funcţii prin enunţuri ca : **Tocmai** *eu să îndrept greşelile tuturor celorlalţi?* (atribut adverbial), *Vei fi aflat* **desigur** *de moartea bunicului meu* (complement circumstanţial de mod) [23], iar N. Drăganu, prin : *Avem* **chiar** *pene la picior* (atribut adverbial), **Abia** *începuserăm a ne odihni puţin* (complement circumstanţial de mod) [24].

6.2. Ulterior se înregistrează, sporadic, cîte un exemplu de complement circumstanţial de mod la Iorgu Iordan [25], *Gramatica Academiei* [26] şi la M. Zdrenghea [27], sau de atribut, la V. Şerban [28]. *Gramatica Academiei*, ediţia a II-a, are o poziţie oscilantă. (a) Pe de o parte susţine că adverbele monovalente nu au funcţie sintactică : „Adverbele de afirmaţie, negaţie, nesiguranţă, precizare, restricţie, aproximaţie şi adverbele explicative se referă la întregul conţinut al comunicării făcute sau numai la un membru al ei, care poate fi oricare parte de vorbire sau un grup de cuvinte din propoziţie. Aceste adverbe formează grup cu determinatul şi nu sînt analizabile ca părţi separate de propoziţie" [29], iar (b) pe de altă parte manifestă rezervă faţă de această soluţie : „Unele cuvinte din cadrul propoziţiei au situaţii mai puţin clare din punctul de vedere al calificării lor ca părţi de propoziţie : aşa sînt adverbe de felul lui *tocmai*, *chiar*, *şi*, care pot apărea pe lîngă orice parte de propoziţie" [30] sau (c) chiar o infirmă prin complemente de mod ca următorul : *Această cercetare* [...] *făcută* **cam** *pe sărite* [31].

O inconsecvenţă similară constatăm la C. Dimitriu : „Cuvintele modale [...] pot fi considerate fără funcţie sintactică" [32], dar acelaşi autor ilustrează complementul circumstanţial de mod şi printr-un adverb monovalent : *Lucrurile merg* **aproape** *normal* [33].

[23] Vezi *Gramatica română*, ed. a III-a, Bucureşti, 1945, p. 185, 198.
[24] Vezi *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945, p. 72, 90.
[25] Vezi *Limba română contemporană*, ed. a II-a, Bucureşti, 1956, p. 472.
[26] Vol. II, ed. I, 1954, p. 133.
[27] *Limba română contemporană. Morfologia*, Cluj, 1970, p. 216.
[28] *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ed. a II-a, Bucureşti, 1970, p. 196.
[29] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. I, ed. a II-a, p. 317.
[30] *Ibidem*, II, p. 87.
[31] *Ibidem*, II, p. 180.
[32] *Morfologia*, p, 350.
[33] *Sintaxa*, p. 273.

6.3. D. Bejan își circumscrie investigația asupra funcției sintactice a adverbelor la secvențele adverb + conjuncție (locuțiune conjuncțională) și adverb + prepoziție (locuțiune prepozițională) și conchide că în aceste poziții adverbele determină exclusiv conjuncțiile și prepozițiile, *fără să aibă însă funcție sintactică*, cum nu au nici cînd precedă pronumele și adverbele relative cu rol de conective interpropoziționale, dar admite că ele funcționează ca atribute adverbiale sau complemente circumstanțiale cînd sînt urmate de pronume relative, respectiv de adverbe relative în poziție intrapropozițională : *De păcălit te păcălește* **numai** *cine știe să rîdă* (atribut adverbial), *M-ai sculat din somn* **tocmai** *cînd aținisem* (complement circumstanțial) [34].

6.4. O cercetare mai cuprinzătoare asupra funcției sintactice a adverbelor monovalente întreprind Ștefan Házy și G. G. Neamțu, care conchid că acestea sînt atribute sau complemente circumstanțiale, în funcție de natura morfologică a termenului regent. Remarcăm că în realitate s e r e d e s c o p e r ă soluția lui H. Tiktin, din 1891, în această problemă (dar fără citarea acestuia) [35].

Cei doi autori menționați mai sus consideră că adverbele monovalente în secvențele adverb + conjuncție și adverb + prepoziție nu îndeplinesc funcție sintactică, dar, spre deosebire de D. Bejan, susțin că, în această poziție, adverbele determină întregul grup *conectiv + termen regizat* [36].

6.5. O seamă de lingviști neagă categoric funcția sintactică a adverbelor monovalente [37].

Iată cum descrie funcția sintactică a adverbelor monovalente unul din cercetătorii care o contestă : semiadverbele „au totuși funcțiune determinativă (cum se poate constata prin proba omisiunii)".

„Particularitatea semantică a acestor elemente se manifestă [...] și în statutul lor sintactic, considerîndu-se că sînt cuvinte fără funcțiune sintactică".

„Semiadverbele n u s e c o n s t i t u i e c a u n i t ă ț i s i n t a c t i c e distincte. În sfîrșit, o altă particularitate a semiadverbelor [...] constă în m o d a l i t a t e a p r o p r i e d e e x p r i m a r e a s u b o r d o n ă r i i lor, realizată, în special, p r i n t r - o t o p i c ă r e l a t i v f i x ă în raport cu regentul" (sublinierile aparțin autorului) [38].

Din această argumentare strident contradictorie se trage concluzia, inacceptabilă, că „semiadverbele" nu au funcție sintactică proprie, deși stabilesc raportul de subordonare.

Chiar dacă sensul unei categorii de adverbe este în general „vag și relativ abstract" (redînd precizare, nesiguranță, probabilitate, aproximație etc.), din moment ce el este sesizabil și îndeplinește o funcție în procesul comunicării („exprimă subordonarea [...] în raport cu regentul"), se impune ca această funcție sintactică a lor să fie recunoscută ca atare de gramatică.

[34] Vezi *Despre rolul adverbelor din grupul „adverb + conjuncție"*, în CL, XVI, 1971, p. 313—323 ; *Ibidem, Despre rolul adverbelor (locuțiunilor adverbiale) din grupul „adverb + poziție (locuțiune prepozițională)"*, în CL, XVIII, 1973, 1, p. 91—92.

[35] Vezi *Gramatica română*, București, 1891 ; ed. a III-a, 1945, p. 185, respectiv p. 195.

[36] Vezi, pentru aceeași interpretare, Gh. N. Dragomirescu, *Adverbul...*, p. 40 ; S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, București, 1972, p. 98, 102 ; D. Irimia, *op. cit.*, p. 18.

[37] Vezi Al. Ionașcu, *art. cit.*, p. 61—66 ; Gh. N. Dragomirescu, *Elemente...*, p. 120 ; Șt. Iacob, *art. cit.*, p. 128 ; G. Ciompec, *op. cit.*, p. 36 ; Gh. Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 254—256 ; I. Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 550, 671 ; Th. Hristea, coordonator, *Sinteze de limba română*, ed. a III-a, București, 1984, p. 249 ; D. Irimia, *op. cit.*, p. 17.

[38] G. Ciompec, *op. cit.*, p. 22, 23, 36.

În *Ți-o spun* **numai** *ție* (Vlad, C., p. 170) și *Apar unele* **chiar** *bune* (Vlad, C., p. 171), adverbele *numai* și *chiar* pot să fie omise din enunțuri fără ca acestea să devină incorecte, ceea ce atestă individualitatea lor lexicală și relația de subordonare, iar acestea implică funcție sintactică.

În consecință, *considerăm că adverbele monovalente au funcție sintactică de atribut și de complement.*

6.6. Un punct de vedere original cu privire la statutul sintactic al adverbelor monovalente apare la Iorgu Iordan și Vladimir Robu : „Situații de acestea se mai întîlnesc, este drept, în structurile morfologice ale formelor cu afixe mobile care pot fi disociate prin inserțiunea, de exemplu, a unor adverbe : *am mai (cam, prea, tot) lucrat* [...], unde unitățile de disociere au fost numite *adverbe de evaluare modală*, dar elementele introduse în punctul de disociere nu dau loc la discontinuitate, ci fac parte din structura morfologică internă a formei paradigmatice date, ca morfeme de evaluare modală, și nu le vom socoti poziții cu valori sintactice de sine stătătoare" [39].

Deci, după opinia celor doi lingviști citați mai sus, adverbele monovalente considerate nu numai că nu reprezintă unități sintactice deosebite de verbul regent, dar se integrează în structura morfologică a acestuia. Or, un element care, într-o perifrază verbală, poate să fie substituit cu zero, fără ca structura acesteia să devină incorectă, nu poate fi tratat ca parte integrantă a ei.

6.7. Invocînd principiul *relației sintactice condiționate*, emis de D.D. Drașoveanu, Șt. Házy și G. G. Neamțu afirmă că „adverbele modale ce apar în fața unui grup nominal cu centru substantival s e s u b o r d o n e a z ă, din punct de vedere gramatical, e x c l u s i v s u b s t a n t i v u l u i (-centru), avînd funcția sintactică de a t r i b u t e a d v e r b i a l e [...]. Cît privește adverbele de aproximație *(cam, aproximativ, circa*, în special *vreo)* și în parte cele de proximitate *(aproape, mai)*, care de regulă nu se distribuie cu substantivele singure, putem accepta că, în prezența numeralelor cardinale și a unor adjective pronominale, substantivele dobîndesc o valență în plus, pentru aceste adverbe. Fenomenul ar putea fi explicat prin încadrarea la c a t e g o r i a r e l a ț i i l o r s i n t a c t i c e c o n d i ț i o n a t e, relații în care este o b l i g a t o r i e p r e z e n ț a în structură a unui t e r m e n cel puțin, fără ca acesta să intre (el însuși) în relație, rolul său reducîndu-se la acela al unui c a t a l i z a t o r. În acest sens, *vreo* din *vreo zece invitații* se distribuie cu substantivul *invitații* numai în prezența numeralului (în speță, *zece)*" [40].

Remarcăm că teza *relațiilor sintactice condiționate* este de fapt infirmată de interpretarea sintagmei menite s-o ilustreze. Adverbul *vreo* nu „se distribuie cu substantivul *invitații*", deci nu este atribut adverbial pe lîngă acesta, care nu dobîndește o valență în plus pentru el : **vreo ... invitații* este o construcție incorectă. Numeralul *zece* nu rămîne exterior relațiilor dintre constituenții sintagmei, ci se subordonează lui *invitații* și este determinat de *vreo*, deci nu este un simplu c a t a l i z a t o r [41]. În

[39] *Op. cit.*, p. 550.

[40] Vezi Șt. Házy și G. G. Neamțu, *Adverbele modale* (II), p. 33—34.

[41] Subliniem faptul că termenul *catalizator* este utilizat în textul citat cu accepția din chimie, nu cu cea din lingvistică (glosematică), în care este definit ca element ce se introduce în mod necesar într-o structură tocmai pentru că este implicat în relațiile sintactice pe care le contractează în cadrul acesteia. De exemplu, enunțul *Scriem teorema* trebuie catalizat cu subiectul *noi*, care impune predicatului *scriem* categoriile de persoană și număr.

realitate *vreo* are funcție de complement de mod al adjectivului numeral *zece*, care este atribut adjectival pe lîngă *invitații*. *Vreo* nu stabilește relație sintactică d i r e c t ă cu *invitații*, prin urmare nu este atribut adverbial al acestuia. Redăm schema structurală a sintagmei respective : *vreo* → *zece* → *invitații* [42].

7.1. Termenul de adverb predicativ a fost adoptat de *Gramatica Academiei* (1954) din lingvistica rusă, prin el desemnîndu-se „adverbele care constituie singure predicatul regentei unei propoziții subiective : **Desigur** *că m-ați crede un erou.* În categoria adverbelor predicative intră îndeosebi adverbe care exprimă necesitatea, siguranța, probabilitatea : *firește (că), desigur (că), poate (că), probabil (că)* etc." [43]. După aceeași lucrare, toate adverbele și locuțiunile adverbiale predicative reprezintă p r e d i c a t e v e r b a l e cu subiectul exprimat printr-un infinitiv sau o propoziție subiectivă : **De prisos** *a mai spune ce succes a avut gazeta noastră ;* **Firește** *că sînt curios.*

Adverbul care intră în componența predicatului regentei și nu regizează o subiectivă se consideră nume predicativ al unui p r e d i c a t n o m i n a l : *Deși nu e decît femeie* / **E** *totuși* **altfel** [44].

7.2. Opinia lui Ion Rizescu că „adverbele predicative se folosesc cu elipsa lui *a fi : probabil (că), desigur (că), pesemne (că)*" [45] este contrazisă chiar de unele exemple ale autorului, ca : *desigur (că), pesemne (că)* etc., care nu admit ocurența lui *a fi* (**este desigur (că)* **este pesemne (că)* sînt construcții nereperate), deci pentru acestea este impropriu să se vorbească de elipsa verbului copulativ.

7.3. *Gramatica Academiei*, ediția a II-a, preia de la ediția anterioară conceptul de *adverb* și *locuțiune adverbială predicativă*, în sfera căruia distinge două categorii de adverbe, după tipul de predicate pe care le exprimă : (a) adverbe care reprezintă p r e d i c a t e v e r b a l e, cele ce sînt

[42] De altfel, unele dintre modelele de relații sintactice c o n d i ț i o n a t e propuse de D. D. Drașoveanu nu sînt analizate pertinent de autorul lor. De exemplu : (1) „(c) în *șade* (A), (R_1, aderență) *picior* (B) *peste* (R_2) *picior* (C) sau (2) *în bolovani greu de ridicat*, avem din nou structuri complexe, reductibile și ele, ca toate, la binare : fiind imposibile R (AB), ca și R (AC), trebuie să considerăm ca anterior dată R_2 (BC), care, după ce devine un T' (D), intră în relație cu A, condiționînd pe R_1—R_1 (AD) dacă R_2 (BC)" (R = relație, T' = determinant, D= determinant) (D. D. Drașoveanu, *Sintagma „verb + adjectiv" — o certitudine ?*, în CL, XVIII, 1973, 2, p. 275). Pentru interpretarea sintagmelor de tipul *bolovani greu de ridicat*, vezi. Gh. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod ?*, în AUC, II, 1973, p. 211—215 ; Th. Hristea, *Pseudoadjectivarea adverbului în limba română contemporană*, în LL, III, 1979, p. 323—333.

Constatăm că cele două sintagme precedente nu sînt identice din punct de vedere structural, cum se consideră : (1) conține un grup sintactic stabil *(picior peste picior)*, unitar din punct de vedere semantic și sintactic, cu funcție de complement circumstanțial de mod, iar în (2), *greu de ridicat* este un grup semantic și sintactic liber, analizabil în două părți de propoziție : atributul verbal *(bolovani)* — **de ridicat** și complementul circumstanțial de mod **greu** *(de ridicat)* ; relația AC, imposibilă în (1), se realizează în (2) : *bolovani* (A) *de ridicat* (C). O analiză exhaustivă distinge în interiorul relației BC din (1) *(pictor peste pictor)* încă o relație, nerelevată de autor, între prepoziția *peste* (regent) și *picior* (regim de acuzativ). Relația dintre prepoziție și regimul respectiv nu este generatoare de funcție sintactică ; prepoziția și regimul său reprezintă o singură parte de propoziție, complexă, subordonată altui regent (deci o funcție cu dublă subordonare). În (2), *de* este morfem component al formei de supin *(de ridicat)*. Schematic, structura celor două sintagme considerate se prezintă astfel : (1) A ← (B) ← (Prep. ← (C) ; (2) *Bolovani* (A) *greu* (B) *de ridicat* (C) = A ← C ← B).

[43] Vezi vol. I, ed. I, p. 338.

[44] Vezi *Gramatica Academiei*, II, ed. I, p. 70—74, 177.

[45] Vezi *Observații asupra adverbelor predicative din limba română*, în SCL, XI, 1960, 3, p. 686.

incompatibile cu ocurența unui verb copulativ, ca : *desigur, firește, pesemne, poate* (compară : **Poate** *că-l bănuiam* cu ***E poate** că-l bănuiam*, care este imposibilă) ; (b) adverbe ca : *probabil, sigur, posibil*, care formează predicate nominale, fiindcă admit prezența unui verb copulativ (compară : **Probabil** *că întîrzie* cu **E probabil** *că întîrzie*) [46].

Acest punct de vedere referitor la funcția sintactică a adverbelor și expresiilor adverbiale predicative cunoaște cea mai largă circulație în lingvistica noastră.

7.4. Unii cercetători consideră improprie denumirea de predicat verbal și pe cea de predicat nominal aplicate unui predicat exprimat printr-un adverb, întrucît adverbul nu este nici verb, nici nume. În consecință, predicatul redat printr-un adverb este numit predicat adverbial, termen analog cu cel de atribut adverbial și de complement adverbial, nomenclatură utilizată, de altfel, încă din 1945 de N. Drăganu [47].

7.5. Sfera conceptului de predicat adverbial este foarte restrînsă și se manifestă tendința de a o reduce și mai mult.

Astfel, V. Șerban încadrează în categoria predicatului adverbial numai adverbele și locuțiunile adverbiale necombinate cu un verb copulativ (*adevărat, bine, bineînțeles, destul, firește, imposibil, pesemne, probabil, sigur, fără îndoială, cu siguranță, de bună seamă* etc.) cînd constituie predicatul regentei unei propoziții subiective. Precizăm că, dintre adverbele menționate mai sus ca predicate adverbiale, unele tolerează ocurența unui verb copulativ (*e adevărat, e bine, e probabil* etc.), iar altele, nu (**e bineînțeles, *e firește, *e pesemne, *e de bună seamă* etc. sînt incorecte).

După această concepție, adverbele care se construiesc cu un verb copulativ formează împreună cu acesta expresii unipersonale (*e adevărat, e bine, e probabil* etc.) și ar realiza predicate verbale unipersonale, iar nu predicate nominale, cum admite *Gramatica Academiei* [48]. Deci, după acest autor, același adverb ar comporta dublu rol sintactic, de predicat adverbial și de predicat verbal unipersonal, în funcție de absența sau de prezența verbului copulativ [49].

Considerăm că denumirea de predicat verbal unipersonal este proprie numai pentru predicatele verbale exprimate prin verbe reflexive unipersonale ca *a se părea, a se zice*, de asemenea unipersonale și regente ale unei propoziții subiective.

7.6. D. Crașoveanu și C. Dimitriu pornesc tot de la premisa că secvența *a fi + adverb* (*e probabil* etc.) reprezintă o expresie predicativă unipersonală, care se situează „la limita dintre predicatul verbal și cel nominal, *neintegrîndu-se propriu-zis nici unuia, nici altuia dintre acestea*. Ni se pare așadar mai justificat și mai prudent să le spunem, simplu, expresii predicative unipersonale ca formă și impersonale ca sens, fără nici o altă specificare [...]".

[46] *Gramatica Academiei*, II, ed. a II-a, p. 97.

[47] Vezi, în acest sens : N. Drăganu, *op. cit.*, p. 47—48 ; V. Șerban, *op. cit.*, p. 111—112 ; D. Crașoveanu, *Predicatul*, în *Limba română contemporană*. Curs. Fascicula a III-a, *Sintaxa propoziției*, Timișoara, 1973, p. 165—169 ; Gh. Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 259 ; C. Dimitriu, *Sintaxa*, p. 191—194 ; I. Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 599.

[48] Vezi *Gramatica Academiei*, II, ed. a II-a, p. 99—105.

[49] Vezi V. Șerban, *op. cit.*, p. 98—99, 112.

„Reținînd așadar — lucru esențial — că aceste adverbe *(adevărat, bine, destul, evident, posibil, probabil, sigur* etc.) se pot combina cu verbul *a fi*, credem că e mai convenabil să admitem că în situații ca acestea: *„Adevărat* că vom pleca, *Bine* că s-a întîmplat așa, *Posibil* să plec chiar azi" nu e vorba propriu-zis de adverbe predicative, ci, mai degrabă, de expresii unipersonale predicative eliptice de verbul *a fi*, ele reprezentînd regenta unei propoziții subiective" [50].

După un raționament similar, C. Dimitriu conchide că „un adverb de tipul *cald, sigur, probabil* etc. cu un verb — exprimat sau dedus din context — ca *a fi, a se face, a se lăsa* etc. reprezintă o îmbinare de cuvinte stabilă [...] și îndeplinește funcția de predicat specifică verbului, sîntem de părere că trebuie considerată *perifrază verbală*" [51].

Conform acestui punct de vedere, inventarul adverbelor și al locuțiunilor adverbiale predicative (și deci al predicatelor adverbiale) s-ar limita aproximativ la membrii următori: *bineînțeles, firește, desigur, negreșit, pesemne, poate, cu siguranță, de bună seamă, fără doar și poate, fără îndoială*, caracterizați prin imposibilitatea combinării cu un verb copulativ (de regulă *a fi*) și prin funcția de regenți ai unei subiective introduse prin conjuncția *că*.

7.7. Or, tocmai categoriei de adverbe care nu se combină cu *a fi* i se contestă funcția predicativă de către unii cercetători.

Aplicînd metoda comutării, Valeria Guțu constată că substituirea secvenței *poate că* prin *poate* nu modifică sensul enunțului, ceea ce denotă că grupul *poate că* este stabil și reprezintă o variantă liberă a adverbului *poate*. Compară: **Poate** *că vine* cu **Poate** *vine*. *Poate că* și *poate* aparținînd aceleiași clase de distribuție, înseamnă că în secvența *poate că* nici adverbul *poate* nu are funcție predicativă și nici conjuncția *că* nu este un conector subordonator. Varianta *poate că* este explicată prin analogie cu construcțiile cu adverbe predicative de tipul *(E) bine că, (E) sigur că* etc. sau cu adverbele formate prin gruparea lui *că* cu un verb, ca în adverbele *parcă (pare că), cică (zice că), mătincă (mă tem că)*, în care elementele componente s-au aglutinat [52].

La fel analizează pe *poate* + *că* A. Guillermou: „De la même manière on ne considérera pas comme introduisant une subordonnée la conjonction *că* liée à la forme verbale *poate* dans les phrases suivantes: „Doar dacă nevastă-sa s-ar ține de capul lui poate că s-ar mișca" (Rebreanu). Il s'agit de locutions quasi-adverbiales d'une valeur strictement analogue à celle de *poate* employé isolément au sens de « peut-être »" [53].

7.8. Teza Valeriei Guțu prin care se neagă funcția predicativă a adverbelor ce nu admit cataliza lui *a fi* este preluată și dezvoltată de Ecaterina Teodorescu, care arată că grupul *adverb* + *că* determină o parte de propoziție, situație în care funcția de predicat al propoziției regente a adverbului este exclusă, după cum imposibilă este și funcția de conectiv interpropozițional a lui *că*: „Tu aduni de pe meleaguri /Pulberi, rouă, stropi și leacuri/ *Poate că* de mii *de veacuri*" (Arghezi); „[...] faci a doua redactare, *poate că mai bună*" (Arghezi). Rolul de conectiv al lui *că* este

[50] Vezi D. Crașoveanu, *op. cit.*, p. 92, respectiv 167.

[51] Vezi *Sintaxa*, p. 193.

[52] Vezi Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, 1957, p. 66; *Idem, Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, p. 141—143.

[53] *Essai sur la syntaxe des propositions subordonnées dans le roumain littéraire contemporain*, Paris, 1962, p. 54.

neutralizat și atunci cînd apare în propoziție independentă. Compară : — **Că** *bine zici, Ioane (Nijloveanu S. C., p.* 13*)* cu *Bine zici, Ioane.* De asemenea, adverbele în discuție „nu pot intra niciodată în distribuție cu un subiect al căror predicat ar fi ele". Pentru aceste considerente, autoarea respinge categoria așa-numitelor adverbe și locuțiuni adverbiale predicative *(firește (că), desigur (că), pesemne (că), poate (că), fără îndoială (că), cu siguranță (că), de bună seamă (că)* etc.), care „determină cu diferite nuanțe lexicale (precizare, restricție etc.) un întreg enunț sau numai o parte a lui, *fără să aibă o anumită funcție sintactică*" (subl. n. — Gh. T.) [54]. Pe aceeași poziție se mai situează Maria Gabrea [55], D. Irimia și Georgeta Ciompec [56].

Noi am dat exemple și de alte tipuri de *că* nerelațional : „La Enache-mi cobora / Cheițăle *că* le lua / Și-n pimniță *că* intra" *(Balada,* II, p. 378) [57].

Subscriem la punctul de vedere al nepredicativității adverbelor considerate, dar nu și la acela că adverbele modale respective ar fi „fără o anumită funcție sintactică", deși „determină un enunț sau numai o parte a lui".

8. Divergență de opinii se manifestă și referitor la funcția de atribut a adverbului, chiar dacă se scot din discuție adverbele modale exclusiv subordonate (adverbele monovalente), care se caracterizează printr-un comportament sintactic particular.

O seamă de cercetători contestă existența atributului adverbial : „Considerăm drept adjectival și atributul exprimat prin *dimpotrivă, dinăuntru, anevoie, așa, bine* etc., întrucît determinînd un substantiv, cuvintele de acest fel și-au schimbat valoarea morfologică devenind adjective (de proveniență adverbială)" [58].

Alți lingviști (uneori aceiași) susțin părerea diametral opusă : „Un număr de adverbe sînt ocurente în context nominal, în poziția atributului numit *adverbial*, deci neacordat cu numele regent, ceea ce înseamnă că nu poate fi vorba de o trecere a acestor adverbe în clasa adjectivului, ci numai de o ocurență sintactică" [59].

Gramatica Academiei are o poziție oscilantă, care se regăsește la majoritatea specialiștilor : „Adverbele și locuțiunile adverbiale care nu se deosebesc formal de adjective (de exemplu : *așa, asemenea, bine, gata* etc.) sînt considerate adjective cînd apar ca determinante ale substantivelor : *De-***așa** *vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii*" [60] (Eminescu).

„Adverbele de mod *aievea, anevoie, alene* se folosesc ca atribute fără prepoziție : *lucru* **aievea** . . ., *propunere* **anevoie** . . ., *susurul* **alene** [. . .]. În asemenea situații, atributele adverbiale sînt greu de distins de cele adjectivale invariabile" [61].

[54] Vezi Ecaterina Teodorescu, *Curs de sintaxă a limbii române*, Iași, 1974, p. 129—133 ; *Idem, Adverbe predicative?*, în LR, XIII, 1964, 5, p. 423—436 ; *Idem, Propoziția subiectivă*, București, 1972, p. 93—101.

[55] Vezi *Construcții incidente*, în LR, XIV, 1965, 5, p. 537.

[56] D. Irimia, *op. cit.*, p. 18, Georgeta Ciompec, *op. cit.*, p. 21—23.

[57] Vezi Gh. D. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 186.

[58] Vezi C. Dimitriu, *Sintaxa*, p. 217 ; vezi, în același sens, Silvia Rogobete, *Atributul adverbial*, în *Limba română contemporană*. Curs. Fascicula a III-a. *Sintaxa propoziției*, Timișoara, 1973, p. 242 ; Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 627—628 ; Iorgu Iordan, V. Guțu Romalo, Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 274—275.

[59] Vezi Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 497—498.

[60] Vezi *Gramatica Academiei*, I, ed. a II-a, p. 315.

[61] Vezi *Gramatica Academiei*, II, ed. a II-a, p. 136.

Definiția formală a unei clase lexico-gramaticale se bazează atît pe sistemul de mărci morfologice specifice, cît și pe distribuția membrilor săi în contexte.

Adjectivul este o clasă lexico-gramaticală flexibilă care se diferențiază în general de adverb prin categoriile gramaticale de gen, număr și caz. Nu există nici un indiciu formal că adverbul se convertește în adjectiv cînd determină un substantiv și, deci, că ar reprezenta un atribut adjectival în sintagme ca : **așa** *vremi*, *susurul* **alene**, *viața* **dinăuntru** etc., știut fiind că denumirea atributului depinde de clasa morfologică a cuvîntului prin care este exprimat.

Criteriul sintactic (distribuțional) este operant numai în cazul contextului diagnostic, în care clasa respectivă este unic determinată. Am propus pentru clasa adverbului contextul diagnostic # *se* + v. intranz. ... #(vezi *supra*, sub **3.**), care admite cuvinte invariabile ca : *așa*, *alene*, *anevoie*, *dinăuntru* etc. : *se iese așa (anevoie, alene, dinăuntru* etc.), dar nu și adjective invariabile precum : *gata*, *cumsecade*, *ferice*, *coșcogeamite*, *ditamai*, *otova*, *sadea*, *atroce*, *eficace*, *bleu*, *gri* etc. În consecință, clasa lexico-gramaticală a adverbului se poate delimita cu ajutorul contextului diagnostic, deci atributele adverbiale se pot distinge de cele adjectivale invariabile.

9. Flexibilitatea adverbului constituie, de asemenea, o problemă disputată. Majoritatea lingviștilor consideră invariabilitatea o trăsătură formală definitorie a clasei lexico-gramaticale respective. Categoria comparației, comună adjectivului și adverbului, este sau ignorată sau contestată de aceștia pentru motivul că se realizează analitic, iar nu sintetic [62].

Gramatica Academiei descrie contradictoriu structura morfologică a adverbului, care „este neflexibil, dar prin categoria gradelor de comparație se leagă și de părțile de vorbire flexibile" [63].

Soluția justă o înregistrăm la Al. Graur : „Va trebui să vedem și aici tot un fel de flexiune, chiar dacă e analitică" [64].

În același sens se pronunță și Petru Zugun, pe baza unei teorii originale : „[...] adverbul este flexibil, deoarece poate fi însoțit de morfeme gramaticale proprii", care „într-o scriere gramaticală corectă" trebuie aglutinate : *maibine*, *celmaibine* [65].

Adoptăm părerea că adverbul este o parte de vorbire flexibilă, chiar dacă flexiunea sa se reduce la categoria gradelor de comparație, iar acestea se realizează analitic. În enunțul *Dan învață cel mai bine din școală* nu poate fi omis nici morfemul *cel (*Dan învață mai bine din școală)*, nici *mai (*Dan învață cel bine din școală)*. În construcția precedentă grupul *cel mai bine* implică o singură selecție, deci reprezintă o singură unitate morfosintactică și semantică. Structura gradelor de comparație ale adverbului este analoagă cu structura formelor verbale compuse *(a plecat, va fi citit, să fi fost cîntat* etc.), pe care nimeni nu le exclude din sistemul flexionar al verbului pentru considerentul că nu au formă sintetică.

[62] Cf. I. Iordan, V. Guțu Romalo, Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 270 ; G. Ciompec, *op. cit.*, p. 14.

[63] Vezi vol. I, ed. I, p. 30.

[64] Vezi *Gramatica azi*, București, 1973, p. 166 ; aceeași poziție la C. Dimitriu, *Morfologia*, p. 343.

[65] Vezi *Cuvîntul. Studiu gramatical*, București, 1983, p. 176—177.

10. În concluzie, lucrarea de față prezintă numai aspecte controversate ale problematicii adverbului, conform punctului de vedere propus. Se face abstracție de idiostilul arbitrar al poeților „necuvintelor", care cunoaște și flexiunea sintetică a adverbului, manifestată prin desinențe de gen, număr și caz, ca de exemplu în sintagma *liniștea* **pururei** *azi* (C. Buzea, *O rană mai mare*, 1970 — *apud* Ecat. Mihăilă) [66].

Se rectifică unele informații eronate cu privire la paternitatea și atestarea unor categorii sintactice. Astfel, se relevă prioritatea Valeriei Guțu Romalo referitor la teoria nepredicativității unui adverb care nu admite cataliza verbului copulativ *a fi* (**poate** *că bănuiau*), teorie atribuită de lingvistica actuală Ecaterinei Teodorescu, căreia îi revine însă meritul de a o fi generalizat și de a-i fi amplificat argumentarea.

Se semnalează apariția la H. Tiktin *(op. cit.*, p. 184—185, 195, 198) și N. Drăganu *(op. cit.*, p. 47, 72, 90) a termenilor de *predicat adverbial*, *atribut adverbial* și *complement adverbial*, prin care se denumesc funcțiile sintactice ale adverbelor monovalente („adverbelor-regim", „semiadverbelor", „adverbelor modale"), termeni considerați, în general, drept creații recente ale altor lingviști [67].

Se justifică opțiunea pentru un anumit principiu sau metodă și se propun altele cînd este cazul.

SIGLE ȘI ABREVIERI ALE IZVOARELOR PENTRU TEXTELE ILUSTRATIVE

Arghezi, S.	Tudor Arghezi, *Scrieri*, IX, EPL, București, 1965.
Brătescu-Voinești, P.	I. Al. Brătescu-Voinești, *Proză*, ESPLA, București, 1970.
Lăncrănjan, C.	Ion Lăncrănjan, *Cordovanii*, vol. I—III, ESPLA, București, 1963.
Nijloveanu, S. C.	Ion Nijloveanu, *Satul copilăriei*, CR, București, 1983.
Petrescu, U. N.,	Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, ESPLA, București, 1955.
Rebreanu, I.	Liviu Rebreanu, *Ion*, ESPLA, București, 1955.
Rebreanu, R.	Liviu Rebreanu, *Răscoala*, ESPLA, București, 1954.
Vlad, C.	Dan-Ion Vlad, *Cîntece pentru Daria*, SR, Craiova, 1981.

Februarie 1986 *Craiova, Calea București, bloc E-5 sc. 2, ap. 7*

[66] Vezi, în această privință, Paula Diaconescu, *Comunicarea prin „necuvinte"*, în SCL, XXVI, 1975, 5, p. 485—487; Ecat. Mihăilă, *Interferența valorilor gramaticale adjectivale și adverbiale, sursă de ambiguitate în poezia română actuală*, în SCL, XXXV, 1984, 2, p. 85—93.

[67] Vezi Șt. Házy și G. G. Neamțu, *art. cit.*; C. Dimitriu, *Sintaxa*, p. 192.

UN CALC SEMANTIC: *OASPE(TE)* „GAZDĂ"

ION ȘTEFAN

În rîndurile de mai jos ne propunem să urmărim circulația cuvîntului *oaspete* cu accepția de „gazdă" în limba română, aducînd și unele completări la atestările notate în DLR. Îndemnul de a scrie acest articol ni l-a dat interesul manifestat, în ultima vreme, de criticii literari față de lexicul, într-adevăr pitoresc, al operei lui Mateiu Caragiale. Ei au subliniat, între altele, faptul că fiul marelui nostru dramaturg ar fi folosit în mod impropriu, din punct de vedere semantic, unele cuvinte. De exemplu, Alexandru George a semnalat că adverbul *estimp* și substantivul *oaspete* au, la Mateiu Caragiale, alt înțeles decît cel uzual. Nu ne vom opri acum asupra cuvîntului *estimp*, care, la Mateiu Caragiale — dar nu numai la el, ci și la alți autori — are sensul de „acest timp", în loc de „anul acesta", fiind folosit, probabil, pentru conciziune [1]. Despre *oaspete*, Al. George scrie: „marele maestru al stilului, Mateiu, întrebuințează cuvîntul *oaspete* în sensul arhaic de gazdă, contrar celui actual (semnalez că DEX nu reține acest sens, pe care-l aflăm în dicționarele istorice)" [2]. De asemenea, Radu Albala afirmă, dînd un exemplu din romanul citat, că „cuvîntul *oaspe*... apare de trei ori în *Craii*... dar numai aici cu înțelesul impropriu de gazdă" [3]. Ș. Cioculescu spune și el: „Cunoscător adînc al limbii noastre, ca și tatăl său, Mateiu o încurcă numai cînd este vorba de raportul între cel ce găzduiește și cel găzduit sau poftit, cu vocabulele *oaspe* și *oaspete*" [4]. (De fapt, este o singură vocabulă, cu două forme fonetice [5].)

Aserțiunea lui Al. George că accepția de „gazdă" a cuvîntului *oaspete* ar fi arhaică și că am afla-o numai în dicționarele istorice este greșită. În DLR, cele mai vechi atestări ale cuvîntului *oaspete*, extrase din tipăriturile lui Coresi, au înțelesul, uzual și astăzi, de „musafir". Dimpotrivă, nou este sensul de „gazdă" al cuvîntului. Nu avem atestări mai vechi de secolul al XIX-lea ale acestui înțeles al lui *oaspete*. DLR notează, cu precizarea că este rară, accepția de „gazdă" a cuvîntului *oaspe*, trimi-

[1] Sînt însă și alte cuvinte cărora Mateiu Caragiale le dă fie o utilizare, fie o formă mai puțin obișnuită, chiar cu riscul de a ajunge la omonimie: „Deasupra stranelor, *scularii* nevăzuți coboriseră prapurele înstemate" (Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, București, Editura Minerva, 1975, p. 136). Reiese din context că autorul se referă la *scutieri*, se înțelege, ai celor trei crai. Sub forma *scular*, cuvîntul devine omonim cu *scular*, termen neînregistrat în DEX, dar notat de V. Breban în DLRC, cu înțelesul de „administrator al unei stîne de oi", „vătaf de oi". Și s-ar putea da și alte exemple.

[2] *Notații mateine*, în „România literară", 1984, 12. IV, p. 8.

[3] *Centenar Mateiu I. Caragiale, Glose la Craii...*, în „Luceafărul", 1985, 2. III, p. 3. Cifrele date de autor sînt, cum vom arăta mai departe, greșite.

[4] *Mic dicționar matein*, în „România literară", 1985, 4. IV, p. 7.

[5] Pentru explicarea celor două forme, a se vedea CDDE și Florica Dimitrescu ș.a., *Istoria limbii române*, București, EDP, 1976, p. 201. Cf. și J. Byck, *Studii și articole*, București, Editura Științifică, 1967, p. 72; de asemenea, Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1968, p. 153.

ţînd la L. Şăineanu, DU, şi citînd un exemplu din romanul lui Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, publicat în volum în anul 1929. Acest sens al cuvîntului, se precizează în DLR, este format prin calc după fr. *hôte* „gazdă", „musafir"; după modelul termenului francez, *oaspe* a primit, la Mateiu Caragiale, pe lîngă sensul moştenit, comun cu *hôte*, şi pe cel de „gazdă". Este, deci, un calc semantic, a cărui condiţie este aceea ca termenul care imită şi modelul străin să aibă cel puţin un sens comun, prin mijlocirea căruia se face, de către vorbitorii bilingvi, împrumutul de înţeles [6]. Or, dacă, după cum am văzut, sensul de „gazdă" al lui *oaspe* este notat în dicţionare, inclusiv în DLR, chiar dacă DEX nu-l înregistrează, nu se mai poate afirma că Mateiu Caragiale foloseşte impropriu acest cuvînt sau că „o încurcă" şi face confuzie în utilizarea lui.

Aceia care au folosit însă pentru prima oară cuvîntul *oaspe* cu accepţia de „gazdă" au fost puriştii, tocmai pentru a evita întrebuinţarea unui cuvînt de altă origine decît cea latină sau romanică, cum este *gazdă*, provenit din limba maghiară. Este probabil că echivalenţa semantică a cuvintelor *gazdă* şi *oaspete* se întîlneşte întîia oară în scrierile lui I. Heliade Rădulescu. În 1841, în *Paralelism între limba română şi italiană*, Heliade dă drept echivalenţi ai cuvîntului *oaspe*, *oaspete*, termenii italieni *oste*, *ostiere*, *ospite* [7]. Or, *ospite*, în italiană, înseamnă atît „gazdă", cît şi „musafir", iar *oste*, „gazdă". Cîţiva ani mai tîrziu, în 1847, în al său *Vocabular de vorbe streine în limba română*, la cuvîntul *gazdă*, căruia Heliade îi atribuie, greşit, origine slavonă, în lista de cuvinte străine, se dă ca echivalent al acestuia termenul *oaspe*, cu varianta *oaspete* [8]. Citînd, în introducerea la inventarul de termeni străini, o serie de cuvinte, adaugă: „cele mai multe au pe cele adevărate româneşti corespunzătoare, ca: *zăbovire*, *întîrziere*, *blajin*, *blînd (ferice)...*, *vreme*, *timp*, *gazdă*, *oaspe*" [9]. Menţionăm că vocabularul lui Heliade nu cuprinde şi cuvîntul *musafir*, deşi acesta este de origine turcească. În 1850 apare la Paris cartea lui Heliade, *Souvenirs et impressions d'un proscrit*. În versiunea românească, redactată chiar de Heliade, a acestei lucrări, probabil puţină vreme înainte de 1850, versiune neterminată şi păstrată în manuscris, citim: „eu şi soţii mei ne determinarăm a descinde şi a vizita Smirna. Parcă ne ascundeam ca furii, ca făcătorii de rele, aşa ne furişam să ne piardă din ochi *oaspeţii* ce ne oferea serviţiul" [10]. Aici, *oaspeţi* înseamnă „gazde". Cartea lui Heliade a fost tradusă în româneşte întîia dată pe vremea primului război mondial. În această tălmăcire, traducătorul, G. O. Gârbea, respectă terminologia lui Heliade, zicînd *oaspete*, în loc de *gazdă*. El scrie: „Pare că umblam să ne ascundem ca nişte făcători de rele, atît eram de grăbiţi să fugim de ochii acestor *oaspeţi* care ne urmăreau cu îndatoririle

[6] Cf. Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 153; a se vedea şi articolul nostru, *Calcul lingvistic*, LR, XII, 1963, nr. 4, p. 342. Menţionăm că Al. Phillippide zice, în loc de calc semantic, *împrumut de înţeles (Opere alese*, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1984, p. 386). La fel îi spune L. Déroy, în cartea sa *L'emprunt linguistique*, Paris, 1956: *l'emprunt de sens* sau *l'emprunt sémantique* (p. 97, 101). După L. Déroy, împrumutul semantic rezultă dintr-o echivalenţă între două cuvinte aparţinînd la limbi diferite, echivalenţă ce poate fi stabilită fie după sensul, fie, uneori, după forma cuvintelor (*op. cit.*, p. 101).

[7] *Opere*, vol. II, Bucureşti, Editura Fundaţiilor pentru Literatură şi Artă, 1943, p. 263.

[8] *Op. cit.*, p. 343.

[9] *Op. cit.*, p. 326—327.

[10] *Suvenire şi impresii ale unui proscris*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 161. Traducătoarea ediţiei franceze foloseşte în textul corespunzător cuvîntul *gazde* (*op. cit.*, p. 97).

lor"[11]. Ținînd seama de faptul că Heliade începe să se manifeste, după 1840, ca italienizant, presupunem că la el atribuirea sensului de „gazdă" lui *oaspete* este calc după it. *ospite*. (S-ar putea ca la Gârbea calcul să aibă ca model și pe *hôte*, din originalul francez.) Bineînțeles că Heliade folosește cuvîntul *oaspe* și cu accepția de „musafir" : *„adună-mă cu tine în cest alberg pacefic, /primește-mă de oaspe a locui-mpreună . . ."*[12].

Sensul de „gazdă" al lui *oaspete* apare și în *Dicționarul limbii române*, al latiniștilor A. T. Laurian și I. C. Massim, deci îndată după anul 1870 ; ei îl folosesc, desigur, tot din rațiuni puriste, pentru a nu înregistra cuvîntul *gazdă*. Fonetic, dicționarul notează formele *oaspite* (scris *ospite*), *oaspete*, pe alocuri, zic autorii, și *oaspet*, de unde fem. *oaspită*. Pe lîngă înțelesul uzual, este dat și cel de „gazdă" : „cel ce cu amicală bunăvoință recepe vreun străin sau și cunoscut". Exemplu : „Cum se chiamă *oaspitele* la care tragi în această cetate ?" Într-un alt exemplu, cuvîntul este folosit cu ambele sensuri : *„oaspitele oaspitelui* face plăcere", afirmație care se opune celei din citatul următor : *„oaspiți* de *oaspiți* au ajuns de se tem". La cei doi latiniști însă calcul semantic are ca model, probabil, lat. *hospes*, care desemnează atît pe cel ce acordă ospitalitate, cît și pe cel care o primește. După cum se vede, la puriști, motivul calcului semantic *oaspete* „gazdă" nu este absența termenului necesar din limbă ci, dimpotrivă, eliminarea cuvîntului existent, din cauză că acesta nu este moștenit din latină.

În următoarea etapă a circulației cuvîntului *oaspete* cu accepția de „gazdă", modelul calcului este însă fr. *hôte*. În dicționarul lui L. Șăineanu, editat în 1896, la cuvîntul *oaspete* se spune că desemnează și pe „cel ce primește bucuros pe un străin". De asemenea, în *Dicționarul limbii române* (Iași, 1939), Aug. Scriban glosează pe *oaspete* cu „gazdă" și „mai tîrziu oaspete", deși evoluția a fost inversă.

Vom stărui mai mult asupra bivalenței semantice a cuvîntului *oaspe* în opera lui Mateiu Caragiale[13], tocmai pentru motivul că scriitorului i s-a adus imputarea, cum am văzut, că ar crea confuzie în folosirea acestei vocabule, deși accepția de „gazdă" a termenului reiese limpede din context. În scrierile lui Mateiu Caragiale, forma *oaspete* are o singură atestare, autorul preferînd varianta *oaspe*. Din punct de vedere semantic, remarcăm faptul că *oaspe*, ca sinonim al cuvîntului *gazdă*, are patru atestări, toate în romanul *Craii de Curtea-Veche*, și cu referire numai la Pantazi și Pașadia — ei îndeplinesc funcția de *oaspe*, „gazdă" —, apărînd în vorbirea naratorului, același, după unele precizări biografice din roman, cu

[11] *Amintirile și impresiile unui proscris*, carte tradusă din limba franceză de G. O. Gârbea, București, f. a., p. 93. (Este probabil că traducerea a apărut prin 1916.)

[12] *Opere*, vol. I, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1939, p. 205. Cuvîntul *alberg* din primul vers citat este explicat astfel de Heliade în *Vocabular la Gerusalemme liberata*, publicat în CAS, V : „loc de repaus, adăpost (*gazdă*, conac) ; *auberge* franțozește" (*op. cit.*, vol. I, p. 624). Deci, cuvîntul de altă origine decît latină, *gazdă*, este închis în paranteze. Heliade folosește și forma plurală *oaspi* : „vă va onora ca pe niște *oaspi* și femei" (I. Heliade Rădulescu, *Scrisori și acte*, București, Editura Minerva, 1972, p. 325).

[13] În continuare, vom folosi următoarele abrevieri : *Cr.* pentru citate din *Craii de Curtea-Veche*, București, Editura Minerva, 1975, iar pentru exemple din *Remember* și *Sub pecetea tainei*, *O.*, care trimite la *Opere*, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1936.

autorul, bun cunoscător al limbii franceze, folosită în corespondență și în însemnările de jurnal [14].

După ce naratorul ne informează că era invitat la masă de Pantazi, la un birt, împreună cu Pașadia și Pirgu, adaugă : „La sosirea mea, ceilalți musafiri erau la a doua țuică, iar *oaspetele* la a treia" *(Cr.*, p. 9), *oaspetele* fiind, de fapt, gazda. Pantazi comandă șampanie pentru invitați : „Închinînd într-un glas în sănătatea lui Pantazi, iubitul nostru *oaspe*, spune povestitorul, sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare" *(Cr.*, p. 16). Cînd se ducea acasă la Pașadia, naratorul spune că îl găsea în odaia lui de lucru, adăugînd : „în acea încăpere . . . cîte neuitate ceasuri m-a ținut în jilț, convorbirea *oaspelui*" *(Cr.*, p. 13). Pantazi locuia într-o casă cu chirie, unde povestitorul se duce, un timp, zilnic. Locuința lui Pantazi, cu florile și lumînările aprinse în candelabre de argint, alcătuia, spune naratorul, „*oaspelui* meu un cadru în așa armonie cu ființa sa că, în amintirea mea, dintr-însul nu-l pot desprinde" *(Cr.*, p. 32). În aceste patru exemple, *oaspe* înseamnă „gazdă", prin calc după fr. *hôte* [15].

Dar cuvîntul *oaspe* este folosit, și încă mai des, de scriitor, cu sensul lui uzual, de „musafir". Naratorul spune, referindu-se la vizitele lui la Pantazi : „afară de mine nu-i cunoșteam alt *oaspe*" *(Cr.*, p. 38). Prin urmare, Pantazi este *oaspe*, adică gazdă, pentru povestitor, iar acesta, la rîndu-i, este *oaspe*, adică musafir, al lui Pantazi. În alt loc se spune : „bine primiți și bine priviți pretutindeni, eram *oaspeții* Măriilor, Sfinților și Luminăților toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc și mărunți *(Cr.*, p. 46). Pantazi îi declară naratorului : „cum s-a străduit să mă convingă cînd i-am fost *oaspe* în palatul său din Catania" *(Cr.*, p. 60). Menționăm că *oaspe* este folosit nu numai referitor la persoane, ci și la obiecte. Pantazi mărturisește : „sînt și eu nebun după flori ; pentru orchideele mele, nu pentru mine — eu le sînt doar *oaspe* — am cumpărat quinta manuelină ce, pe țărmul Oceanului, într-un colț lusitanian de rai, a adăpostit odinioară iubiri regești" *(Cr.*, p. 82) [16].

[14] De altfel, în scrierile lui Mateiu Caragiale se găsesc și alte calcuri semantice și mai ales de structură, unele fixate în limba literară, altele inedite. Din prima categorie, notăm aici cuvîntul *pînză*, cu accepția de „pictură", calc după fr. *toile* (cf. Th. Hristea, *op. cit.*, p. 198) : „*pînze* de Watteau" *(Cr.*, p. 47) ; „vechile *pînze* de pe pereți" *(Cr.*, p. 88). Un exemplu din literatura franceză, asemănător cu primul citat din Mateiu Caragiale : „*les toiles* de Cézanne" (Fr.Mauriac, *Journal*, vol. III, Paris, 1940, p. 46). În DEX se spune că sensul „tablou pictat" al lui *pînză* este primit prin extensiune. A se vedea argumentările aduse de Th. Hristea în sprijinul afirmației că *pînză*, „tablou pictat", este calc după fr. *toile*, în *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1984, p. 112—113. Este, în schimb, probabil, propriu lui Mateiu Caragiale calcul semantic *a încrucișa*, cu înțelesul de „a naviga", după fr. *croiser* : „descopeream guri de rai pierdute pe întinsul oceanului pașnic, unde sub constelații noi *încrucișam* îndelung" *(Cr.*, p. 35).

[15] Naratorul din roman remarcă faptul că Marinică Arnoteanu își purta, „căci era exclus să n-o simtă — ascunsă, jalea *casei* sale" *(Cr.*, p. 116). S. Cioculescu comentează : „după galica accepție a cuvîntului *maison*, familie, și la Mateiu găsim echivalentul românesc, *casă*" („România literară", 1985, 4. IV, p. 7). Deci, după Ș. Cioculescu, *casă* cu sensul de „familie" ar fi, la Mateiu Caragiale, calc semantic după fr. *maison*, care înseamnă atît „casă" (clădire), cît și „familie". Dar *casă*, cu accepția de „familie", notată și în DEX, este uzual în limba română încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cînd începe să ia locul lui *femeie*, care își capătă, în jurul anului 1600, înțelesul actual. În *Palia de la Orăștie*, deci în 1582, se spune : „Și zise Domnul lui Noe : intră tu și toată *casa* ta în corabie" (*Palia de la Orăștie*, București, Editura Academiei R. S. România, 1968, p. 29).

[16] Sensul cuvîntului *oaspe* este însă, aici, ambiguu. Casa fusese cumpărată de Pantazi, deci el găzduia florile ; dar Pantazi adaugă că acolo se odihnește „între două pribegiri", el este deci un musafir, totuși, al florilor.

Mateiu Caragiale folosește și cuvîntul *gazdă*, dar cu o accepție mai restrînsă, și anume aceea de persoană sau familie care închiriază locuință cuiva. Pantazi locuia, cum am arătat, cu chirie, în casa unei franțuzoaice. Mai mult, Pantazi se afla, de fapt, în pensiune, la această franțuzoaică, de la care primea deci și masa. Naratorul spune : „*gazda* îi învățase toate tabieturile, se da peste cap ca să-l mulțumească. Paturile . . . erau tot timpul desfăcute, masa pusă, candelabrele aprinse" *(Cr.*, p. 84) ; iar mai jos continuă : „într-o dimineață . . . *gazda* veni, îmbufnată și roșie, să-i spună lui Pantazi că-l căuta un domn, un domn care înjura grozav, cu un cîine" *(Cr.*, p. 84) și care era Pirgu. Raporturile sînt clare : franțuzoaica este gazdă a lui Pantazi, iar acesta oaspe al naratorului. Același înțeles îl are cuvîntul și în acest citat din nuvela *Remember:* „Limbut peste măsură și în felul lui hazliu, mi-a împuiat urechile cu o sumă de fleacuri, istorii de gazete, de fete și de slujnice de *gazde* — tot lucruri înălțătoare, după calapodul *Micuței* lui Hasdeu" *(O.*, p. 54) [17]. Aici, „slujnice de gazde" sînt, credem, femei angajate de proprietari pentru a face curățenie în odăile date cu chirie. Prin urmare, scriitorul disociază între *gazdă*, care dă locuință cu chirie, și *oaspe*, cel care acordă ospitalitate cuiva, fără plată.

Menționăm că la unii dintre latiniștii ardeleni, în loc de *gazdă* este folosită sintagma *doamna casei* sau *domnul casei*, traducere după compusele germane *Hausfrau* și *Hausherr*. T. Cipariu, de exemplu, scrie într-o traducere : „Intrînd în societate, mai întîi se cuvine a cerca pe *doamna casei*, a i se închina și a-i face . . . complimente uzitate" [18].

De altfel, se poate spune că Mateiu Caragiale conferă cuvîntului *gazdă* sensul lui originar, de „proprietar al unei case". Sextil Pușcariu scrie că *gazdă* vrea să însemne „proprietar de casă", fiind folosit adesea prin opoziție cu servitor sau străin. Pe vremea cînd nu existau hoteluri, continuă lingvistul nostru, călătorii erau obligați să se oprească la un proprietar, pentru a-i cere ospitalitate. Într-o astfel de situație, *gazdă* a putut să fie înțeles ca locuință întîmplătoare, provizorie sau „cameră închiriată" [19].

Pentru a arăta, cu exemple, că nu există sinonime perfecte, apărînd anumite nuanțe între ele, Sextil Pușcariu scrie : „Între *musafir* (cuvînt de origine turcească) și *oaspe* (cuvînt vechi de origine latină) se face pe alocuri deosebirea pe care moldoveanul o caracterizează astfel : *musafirului* îi dai o dulceață și pleacă ; asupra *oaspetelui* trebuie să asmuți uneori cîinii (căci nu se mai duce)" [20]. Mateiu Caragiale nu face această disociere între cele două cuvinte, alternîndu-le în aceeași situație. În *Sub pecetea tainei*, scriitorul spune : „Ajunși la mine, trebuind să-mi las *musafirul* singur ca să văd de masă, i-am pus înainte o lădiță plină de fotografii vechi . . . Cînd . . . m-am înapoiat în salon, mi-am găsit *oaspele* cufundat

[17] În nuvela *Micuța* a lui B. P. Hasdeu, un student în drept de la o universitate germană stă în gazdă la o „veche actoriță în demisiune" ; gazda are o fată, de numai 16 ani, apărută și ea pe scenă, și ține o slujnică, cu numele Cati. De la gazda anterioară, un bărbat, tînărul plecase din cauza legăturilor acestuia cu slujnica. Probabil că la astfel de „slujnice de gazde" se referă Mateiu Caragiale.

[18] *Purtarea de bunăcuviință între oameni*, tradusă de T. Cipariu, Sibiu, 1863, p. 19. Într-un dicționar bilingv, G. Barit explică pe ung. *gazda* prin „domnul casei", „gazda", iar adj. *gazdag* prin „bogat", „avut" *(Dicționar unguresc-românesc*, compus de G. Barițiu, Brașov, 1869).

[19] Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj — București, 1937, p. 377.

[20] Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1940, p. 21.

adînc în contemplarea a trei fotografii" *(O.*, p. 221). De altfel, nici tatăl, I. L. Caragiale, nu face o astfel de deosebire. În povestirea *Abu-Hasan*, el scrie: „s-a jurat că acel *musafir* să nu fie localnic din Bagdad, ci un străin" ; iar mai jos zice : „Cina lui Abu-Hasan nu era foarte bogată, însă bună și curată, așa ca să poată mulțumi destul pe un *oaspete* drumeț"[21]. Cert este însă că sînt unele expresii, în care s-a fixat cuvîntul *oaspete*. Toți zicem „bucuroși de oaspeți", „cameră de oaspeți" [22].

Dar circulația cuvîntului *oaspete* cu accepția de „gazdă" nu se oprește la Mateiu Caragiale. În anul 1984 a fost tradus în limba română, de Florin Chiriţescu, romanul lui Umberto Eco, *Numele trandafirului*. Probabil sub presiunea modelului italian, a cuvîntului *ospite* (cartea nu ne-a fost accesibilă în limba italiană), traducătorul folosește și el cuvîntul *oaspete* cu sensul de „gazdă". Referitor la orgiile practicate la întrunirile adepților unei secte, bărbați și femei, citim : „La Verona canonicul de la San Gedeone, Everardo, a băgat de seamă că cel care-l găzduia ieșea din casă în fiecare noapte cu nevasta și cu fiica lui. A întrebat . . . unde se duceau. Vino să vezi, i s-a răspuns și el i-a urmat într-o casă subterană, foarte spațioasă, unde se adunaseră oameni de ambele sexe . . . Apoi, după ce a fost stinsă luminarea, fiecare s-a aruncat asupra vecinei sale . . . Everardo, văzînd toate acestea, ca tînăr ușuratec și petrecăreț ce era, prefăcîndu-se a fi și el un discipol, s-a apropiat nu știu dacă de fiica *oaspetelui* său sau de altă fată . . ." [23]. Reiese clar din citat că „fiica oaspetelui" este „fiica gazdei", revenindu-se astfel la primul model al calcului semantic, cel italian.

În concluzie, calcul semantic *oaspete*, „gazdă", apărut în limba literară în jurul anului 1840, prin puriști, în scopul excluderii din circulație a unui cuvînt de origine maghiară, are surse diferite. Mateiu Caragiale, la care modelul calcului este fr. *hôte*, folosește, se pare, cuvîntul *oaspe* ca sinonim parțial al lui *gazdă*, pentru a restrînge semnificația acestuia din urmă la persoana care acordă locuință cu chirie, spre deosebire de *oaspe*, care oferă ospitalitate în mod gratuit [24]. Puterea de circulație a calcului este însă limitată atît de existența unui termen cu largă frecvență în limbă *(gazdă)* pentru noțiunea de persoană care acordă ospitalitate (cu sau fără plată), cît și de nevoia de a distinge, pe axa semantică a ospitalității, la nivelul semnificantului, persoana care o oferă de cea care o primește.

Noiembrie 1985 *București, Piața Națiunile Unite, nr. 3—5*

[21] I. L. Caragiale, *Nuvele, povestiri, amintiri, varia*, București, Editura Minerva, 1981, p. 345. La Mateiu Caragiale apare și forma feminină *mosafiră (O.*, p. 209).

[22] Pentru circulația lui *oaspete* cu sensul de „nuntaș", a se vedea : Romulus Todoran, *Contribuțiuni semantice și lexicale*, în DR, XI, 1948, p. 130—131. Afirmația autorului, însă, că *oaspe* nu este cunoscut, cu sensul de „musafir", decît sporadic în dialectul dacoromân (p. 131), este exagerată.

[23] Umberto Eco, *Numele trandafirului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, p. 151.

[24] De altfel, persoana care stă cu chirie nu este, pentru Mateiu Caragiale, musafir sau oaspe, ci chiriaș. Gogu Nicolau, din *Sub pecetea tainei*, avea o casă închiriată unui becher. El mînca vara în „grădinița ce-și făcuse în fundul de curte rupt de la chiriaș" *(O.*, p. 196).

SPĂTARUL MILESCU SAU DOSOFTEI? O PROBLEMĂ CONTROVERSATĂ DE PATERNITATE LITERARĂ *

LIVIU ONU

I

1. Este bine cunoscut că stabilirea paternității unui text anonim și determinarea tradiției manuscrise a unei opere constituie, adesea, pietrele de încercare ale filologiei. Dificultățile cercetării provin nu numai din complexitatea unor situații date, ci și din faptul că, pînă în prezent, nu dispunem, după cunoștințele noastre, de o metodologie pusă la punct a investigației în acest domeniu.

Problemele pe care le ridică încercările de atribuire a unor traduceri românești anonime din sec. al XVII-lea ilustrează din plin afirmațiile noastre. Este de la sine înțeles că metoda de cercetare trebuie adaptată de la caz la caz. Critica internă trebuie combinată cu cea externă în măsura în care operele în discuție permit sau o reclamă. În această privință, a neglija, a subestima sau a supraevalua un amănunt sau un grup de amănunte în dauna altora fără o motivație plauzibilă, a porni la drum cu idei preconcepute sau cu iluzii, a considera demonstrată o ipoteză prin însuși faptul enunțării ei și a construi pe ea, apoi, o întreagă teorie, a nu admite critica și a eluda sau a persifla contraargumentele ce ți se aduc și a folosi în critică un ton nepotrivit, toate acestea pun sub semnul îndoielii demonstrația pe care o încerci. Tot așa, a forța izvoarele, cu voie sau fără voie, poate aduce serioase prejudicii cercetării.

Se împlinește, acum, un deceniu de cînd N. A. Ursu se străduiește să atribuie mitropolitului Dosoftei al Moldovei, pe lîngă lucrările bine cunoscute, o serie de traduceri anonime, cu aproximație din aceeași epocă [1]. Astfel, Dosoftei ar fi traducătorul primei versiuni românești a *Istoriilor* lui Herodot (așa-numita versiune de la Coșula), traducătorul unei părți din lucrarea hagiografică *Viața și petrecerea și spunerea minunilor a preacuviosului părintelui nostru Vasilie cel Nou* a monahului Grigorie, tra-

* Abrevieri: B.A.R.S.R. = Biblioteca Academiei R. S. România; Hdt. = versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot (B.A.R.S.R. ms. rom. 3499); ms. = manuscris(ul); ms. rom. = manuscris românesc; Ps. V. = Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Uniev, 1673; RESEE = Revue des études sud-est européennes; V.S. = *Viața și petrecerea sfinților*, I–IV, Iași, 1682–1686.

[1] Vezi N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica" (Iași), XI, 1976, nr. 6, din 6 februarie, p. 4–6; idem, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 495–507; idem, *Notă asupra ediției*, p. LXXXV, și *Note și variante*, p. 393–394, 400, 402, 488–491, 496, 499, 501–503, 504–513, din Dosoftei, *Opere*, I, *Versuri*. Ediție critică de N. A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu, București, 1978. Vezi și articolele de sub notele 3 și 45.

ducătorul scrierii de educaţie moral-religioasă *Mîntuirea păcătoşilor* de Agapie Landos, traducătorul *Patericului* grecesc, principalul revizor al tradücerii *Vechiului Testament* efectuată de spătarul N. Milescu etc.

În cele ce urmează ne vom referi la tezele lui N. A. Ursu privitoare la paternitatea uneia dintre traducerile enumerate, *Istoriile* lui Herodot, încercînd să răspundem la ultimele argumente invocate de filologul ieşean.

2. Astfel, pentru a demonstra că versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot aparţine lui Dosoftei, N. A. Ursu se întemeiază pe un număr de concordanţe lingvistice şi pe o aşa-zisă concordanţă stilistică, pe care D-sa le consideră semnificative, dintre limba scrierilor româneşti ale lui Dosoftei şi limba versiunii menţionate a *Istoriilor*. Foarte des, metoda concordanţelor lingvistice se sprijină pe principiul primei atestări a faptelor respective de limbă. Nu cu mult timp în urmă, avînd în vedere, pe de o parte, şi nonconcordanţele dintre cele două grupuri de texte *(Istorii*, respectiv Dosoftei), iar pe de altă parte, analiza aşa-zisei concordanţe stilistice, vizată a fi procedeul „dislocărilor", care s-a dovedit însă a reprezenta două fapte distincte (primul : un procedeu stilistic larg răspîndit în epocă ; al doilea : dislocări neadecvate, corespunzînd unui procedeu de lucru al traducătorului şi unor peripeţii ale tradiţiei manuscrise), noi am demonstrat că argumentele invocate de N. A. Ursu nu sînt suficiente şi peremptorii în atribuirea susţinută de D-sa şi că, mai mult, nonconcordanţele şi aşa-zisul procedeu stilistic dezic această paternitate [2]. Cît despre prima atestare lexicală, aceasta este foarte relativă, după cum am dovedit cu exemple extrase chiar din argumentaţia lui N. A. Ursu. Însuşi principiul primei atestări lexicale, folosit în stabilirea paternităţii unui text anonim, este iluzoriu, atîta vreme cît nu dispunem încă de o excerptare integrală a textelor româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea (această perioadă ne interesează aici). Chiar şi după o asemenea excerptare, prima atestare a unui cuvînt sau a unor cuvinte nu poate constitui un argument peremptoriu pentru a se atribui autorului respectiv, în lipsă de alte dovezi, paternitatea unui text anonim datînd aproximativ din aceeaşi epocă. Însăşi replica lui N.A. Ursu [3] la obiecţiile noastre confirmă netemeinicia tezei acestuia. Argumentele lui N. A. Ursu nu fac decît să se întoarcă împotriva D-sale ! Vom da cîteva exemple.

2.1. a) Printre nonconcordanţele lingvistice dintre versiunea de la Coşula a *Istoriilor* şi scrierile lui Dosoftei, noi relevam termenul *biserică* (Hdt.), care, cu sensul de „sanctuar, templu păgîn", se opune lui *idólniţă*, *bójniţă*, *jărtvişte* (s.f.), din scrierile lui Dosoftei, şi afirmam : „. . .traducătorul român al *Istoriilor* preferă termenul *biserică*, consacrat în limba română, de la început, pentru desemnarea clădirii destinate anume celebrării unui cult creştin" . . . [4]. Totodată arătam că termenul *cápişte* (s.f.), cu acelaşi sens, curent în epocă, prezintă o ocurenţă scăzută în *Istorii*, pe cînd

[2] Liviu Onu, *Concordanţele lingvistice sau capcanele stabilirii paternităţii unui text. Probleme de metodă*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 1, p. 44—54 ; nr. 2, p. 119—132 ; idem, *Din nou despre „Herodot-ul de la Coşula"*, în RITL, 32, 1984, nr. 2, p. 112—117 ; idem, *Prima atestare lexicală şi paternitatea unui text*, în SCL, XXXIV, 1983, nr. 5, p. 442—445. Vezi şi *Herodot, Istorii*. Ediţie îngrijită de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu. Prefaţă, studiu filologic, note şi glosar de Liviu Onu. Indice de Lucia Şapcaliu. Bucureşti, 1984, p. 498—504, 570—573.

[3] N. A. Ursu, *Despre metodă în stabilirea paternităţii unui text anonim*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 531—533 ; idem, *Din nou despre paternitatea primei traduceri româneşti a* **Istoriilor** *lui Herodot şi despre revizia* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 30—45.

[4] L. Onu, *Concordanţele lingvistice . . ., rev. cit.*, nr. 1, p. 52.

la Dosoftei acesta este predominant. N. A. Ursu răstălmăcește afirmația noastră, arătînd că : „Folosirea cuvîntului *biserică* cu sensul de « sanctuar, templu păgîn » nu este o inovație a traducătorului *Istoriilor* lui Herodot, cum crede L. Onu (p. 52). Cu acest sens, ca și cu cel de « templu iudaic », *biserică* apare frecvent în textele epocii, inclusiv în unele scrieri ale lui Dosoftei" [5]. Nicăieri nu am susținut că folosirea termenului respectiv cu sensul menționat este o i n o v a ț i e a traducătorului *Istoriilor*. Faptul că *biserică*, cu sensul indicat, apare frecvent în textele epocii nu contrazice cu nimic teza noastră. Iar atestarea lui foarte rară la Dosoftei (deci *biserică* „templu păgîn" : un caz în Ps. V., cîteva cazuri în *Parimii*) constituie pur și simplu excepții de la regula generală : termenul preferat de Dosoftei pentru sensul respectiv rămîne tot s.f. *căpiște* [6], alături de care se folosesc, mai rar, *idólniță*, *bójniță*, *jărtviște* și, o singură dată, *închinăciune*. În încheierea aliniatului consacrat lui *biserică*, N. A. Ursu ne acuză că trecem „cu ușurință (p. 53—54) peste faptul că termenul *închinăciune* apare, atît în *Istoriile* lui Herodot, cît și în V.S., cu sensul insolit de loc de închinare. Prin caracterul său cu totul particular, acest sens al lui *închinăciune* stabilește încă o legătură semnificativă între cele două texte" [7]. Nu numai că trecem cu ușurință, dar nici măcar nu acordăm importanță termenului respectiv. Ocurența 1, atît în *Istorii* cît și la Dosoftei, față de cele cîteva sute de atestări ale s i n o n i m e l o r sale, ne arată că, și în limbajul traducătorului *Istoriilor*, și în acela al lui Dosoftei, termenul *închinăciune* cu sensul indicat — o sinecdocă la îndemîna oricui (nu e vorba de un „sens insolit", cum susține N. A. Ursu) — ocupă un loc cu totul periferic. Aparținînd limbii comune, *capiște* și *închinăciune* este firesc să stabilească o legătură între cele 2 texte, dar nu una semnificativă. Iar atestările lui *biserică* din versiunea existentă în ms. rom. 3517 de la B.A.R.S.R. a traducerii cronografului lui Kigalas, atribuită de N. A. Ursu lui Dosoftei, nu pot fi trecute sub numele lui Dosoftei [8] atîta vreme cît nu s-a demonstrat în mod convingător paternitatea lui Dosoftei asupra acestei versiuni. De asemenea, nu sînt concludente cele cîteva atestări ale lui *biserică*, cu același sens, din versiunea românească a cronografului lui Kigalas aflată în ms. rom. 3456 de la B.A.R.S.R. și aparținînd lui Dosoftei [9], deoarece această versiune datează din anii 1686—1689 (cînd

[5] N. A. Ursu, *Din nou despre . . .*, p. 34.

[6] Vezi datele privitoare la ocurență în articolul nostru, *Concordanțele lingvistice . . .*, *rev. cit.*, nr. 1, p. 53.

[7] N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 34.

[8] *Ibid.* Vezi și Dosoftei, *Opere*, I, *Versuri*, p. 488—492. Avînd în vedere legenda profetului Ieremia, Emil Turdeanu a făcut o comparație între o versiune a redacției așa-zise a lui Pătrașco Danovici (ms. de la Sigmaringen) și versiunea existentă în V.S. (I, f. 105^{r}—106^{v}). Autorul declară în mod categoric că această comparație „nu confirmă ipoteza unuia și aceluiași traducător". Émile Turdeanu, *Apocryphes slaves et roumaines de l'Ancien Testament*, Leiden, 1981, p. 441—442.

[9] Al. Elian, *Dosoftei, poet laic*, în „Contemporanul", 1967, nr. 21 (1071), din 26 mai, p. 3, a demonstrat cu competență paternitatea lui Dosoftei asupra acestei traduceri, fără să indice însă (nu știm de ce) cota manuscrisului din depozitul B.A.R.S.R. și nici fila (f. 323^{v}) pe care copistul Gavril diacul a transcris însemnarea marginală a lui Dosoftei. Gavril diacul este cel care a realizat copia din ms. 3456, în anul 1732. Însemnarea marginală a lui Dosoftei, încadrată într-un chenar, în dreptul rîndurilor în care se relatează cucerirea Constantinopolului de către turci (1453), precizează : „De cînd țin turcii, 237 de ai sînt acmu. În 7197 [=1689], iun⟨ie⟩ 16, în Strii, am scris" . . . Transcrierea acestei însemnări marginale, ca și a altor note, adnotări etc. din ms. 3456, care aparțin incontestabil lui Dosoftei, ca și respectarea formei verbale la pers. 1 sg., conferă copistului din 1732 un anumit credit în ceea ce privește exactitatea copiei sale (probabil) directe după autograful mitropolitului moldovean. Iar faptul că, în versiunea personală a cronografului lui Kigalas, aflată în ms. 3456, Dosoftei menționează

prelatul moldovean se afla în Polonia), deci dintr-o etapă mai tîrzie a activității lui Dosoftei, etapă relativ distanțată față de data prezumtivă stabilită de noi (1668—1670) și, în ultimul timp, de N. A. Ursu (1645—1669), și destul de distanțată față de data presupusă inițial de N. A. Ursu (c. 1650) a traducerii *Istoriilor* lui Herodot și deci cu o valoare probatorie redusă în problema care ne interesează.

b) Din aceleași motive, *Misir* „Egipt" (alături de *Egip(e)t)* și *Sacîz* „Chios", care apar în versiunea din ms. rom. 3517 a cronografului lui Kigalas și în versiunea din ms. rom. 3456, nu pot constitui un contraargument pentru neutralizarea obiecției noastre că *Misir*, foarte frecvent în *Istorii*, se opune lui *Eghipet*, curent la Dosoftei [10].

c) Atestarea la Dosoftei a unui caz de propoziție interogativă de cauză introdusă de locuțiunea adverbială *pentru care lucru?*, care însă e foarte frecventă în versiunea de la Coșula a *Istoriilor*, nu schimbă cu nimic opoziția pe care am dorit s-o semnalăm dintre această versiune și scrierile lui Dosoftei, în care predomină, în propozițiile menționate, locuțiunea adverbială echivalentă *a ce* [11]*?*

d) Preferința lui Dosoftei pentru adverbul *lesne* și locuțiunea adverbială *cu lesne*, în opoziție cu *pre lesne* din versiunea de la Coșula a *Istoriilor*, pe care am demonstrat-o, nu este știrbită prin nimic de ocurența singulară a lui *cu lesne* din *Istorii*, unde, rar, apare și *lesne*. În esență, opoziția relevată de noi nu se modifică deloc : *lesne* și *cu lesne* în *Istorii*, ca și *pre lesne* de la Dosoftei (ocurența 1) nu sînt elemente semnificative în operele respective, cum crede N. A. Ursu ; ele ocupă poziții periferice în sistemul lingvistic corespunzător [12].

e) Este deosebit de caracteristic pentru stilul demonstrației lui N.A. Ursu modul cum D-sa combate observația noastră următoare : „Pentru noțiunea de « laudă », *Istoriile* de la Coșula folosesc în mod consecvent termenul *laudă*, în timp ce Dosoftei face rareori uz de *laudă*, preferînd slavonismele *pofală*, respectiv *pohfalenie*" [13]. După N. A. Ursu, afirmația noastră privitoare la Dosoftei „nu corespunde adevărului. În PV *(=Psaltirea în versuri)*, de exemplu, apar peste tot cuvintele *laudă* și a *lăuda* (vezi îndeosebi psalmii 148 și 150*)*" [14] ... Cu părere de rău trebuie să constatăm că tocmai replica filologului ieșean nu corespunde adevărului. În Ps. V., ps. 148, întîlnim imperativul *lăudați* (ocurența 9) și conj.

o dată pe Herodot nu modifică cu nimic situația : în exilul său din Polonia, la Strij, Dosoftei, în perioada 1683—1689, a putut avea ocazia să cunoască o versiune grecească a *Istoriilor* lui Herodot. Este greu de presupus, și nu se poate demonstra decît forțînd logica, că redarea unei informații despre Heracles după *Istoriile* lui Herodot se întemeiază pe memorarea unei lecturi a lui Herodot anterioare exilului din Polonia, deci datînd, după N. A. Ursu, de prin 1649—1650, cînd Dosoftei se afla în Moldova (cf. N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 35). Nu e mai puțin adevărat că informația privitoare la Herodot a putut fi preluată de Dosoftei dintr-un alt izvor. Informația respectivă nu presupune în mod obligatoriu cunoașterea lui Herodot de către Dosoftei. În altă ordine de idei, N. A. Ursu încearcă să demonstreze că „textul din ms. *3456* este un compendiu al traducerii din ms. *3517*, cu unele interpolări după alte izvoare istorice și cu aprecieri personale asupra unor evenimente" (Dosoftei, *Opere*, I, *Versuri*, ed. cit., p. 491). Demonstrația ce urmează (p. 491—493) este însă concludentă tocmai pentru teza opusă : lipsa unei relații de filiație directă între cele două versiuni românești !

[10] Vezi art. nostru, *Concordanțele lingvistice ...*, *rev. cit.*, nr. 2, p. 122—124. Cf. N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 34.

[11] *Art.* nostru *cit.*, *rev. cit.*, *nr. cit.*, p. 124—125. Cf. N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 34—35.

[12] *Art.* nostru *cit.*, nr. 1, p. 49. Cf. N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 35.

[13] *Art.* nostru *cit.*, nr. 2, p. 127.

[14] N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 35.

prez. *să laude* (pers. 3 sg. : ocurența 1 ; pers. 3 pl. : ocurența 1), iar. s.f. *laudă* ... niciodată ! În ps. 150 : imperativul *lăudați* (ocurența 11), iar s.f. *laudă* ... niciodată ! În fraza următoare celei citate, noi afirmam : „Acțiunea verbală corespunzătoare este exprimată în *Istorii* prin *a (se) lăuda*, iar la Dosoftei prin *a (se) lăuda* și *a pohvăli*" [15]. Oare i-a scăpat lui N. A. Ursu această frază ?

f) La concordanțele lexicale dintre traducerea *Istoriilor* lui Herodot și scrierile cunoscute ale lui Dosoftei, concordanțe prezentate în cercetările publicate între 1976 și 1978 [16], N. A. Ursu mai adaugă, în 1985, încă trei concordanțe [17] : *zînă* „zeiță, muză", *a se da în viață* și *a da certare*. Constatăm că nici pentru acestea nu se poate demonstra faptul că ele sînt semnificative sau specifice în scrisul lui Dosoftei, atita vreme cît încă nu s-au făcut investigații temeinice asupra limbii române a epocii, asupra limbii cărturarilor români din secolul al XVII-lea. În plus, observăm că în fraza din versiunea de la Coșula a *Istoriilor :* „Și văzind ceelalți voinici într-acest chip, să dederă în viiață, cu eli împreună [=cu cele două] și cu celelalte amazoani" [18], expresia *a se da în viiață (cu cineva)* înseamnă „a începe să trăiască (cu cineva)", nu numai „a stabili relații apropiate", cum crede N. A. Ursu, ceea ce este cu totul altceva. Cu sensul ultim, expresia respectivă, concurată de *a se da în cunoștință* (sau *cunoștințe) (cu cineva)*, apare, în schimb, la Dosoftei în exemplele citate de N. A. Ursu. Iar expresia *a da certare* „a pedepsi" este un termen juridic, atestat în epocă [19]. A lega uzul acestui termen, în secolul al XVII-lea, de numele lui Dosoftei ar însemna să contestăm vorbitorilor limbii române de atunci (și din epocile anterioare) capacitatea elementară de a stabili o asociere cît se poate de firească între sensul fundamental („a acorda") al unuia dintre verbele cele mai bogate în semnificații *(a da)* și s.f. *certare* „pedeapsă", sens de asemenea vechi. Faptul că, după excerptările de pînă acum, expresia verbală apare de cîteva ori la Dosoftei, iar în textele epocii „se întîlnește rar" [20], nu poate constitui nici el un argument pentru a susține paternitatea lui Dosoftei asupra textelor anonime din epocă. Astfel, dacă în DLR se dau numai două citate din pravile, la o cercetare mai atentă, observăm că, numai în Pravila lui Vasile Lupu se întîlnește un număr foarte mare de citate (ex. : *doaă certări să dau furului*, 99 ; *să le dia o certare cumplită*, 362 ; *să nu-i dia nice un fial de certare*, 372 ; *să nu-i dia certare de moarte*, 380 ; vezi și 872, 1099 etc.).

2.2. Referindu-se la nonconcordanțele lingvistice relevate de noi dintre traducerea *Istoriilor* lui Herodot și scrierile cunoscute ale lui Dosoftei, N. A. Ursu explică diferențele lingvistice dintre traducerile lui Dosoftei rămase în manuscris și textele sale tipărite (începînd cu *Psaltirea în versuri)* prin faptul că traducerile au fost efectuate în tinerețe. Din seria acestor traduceri ar face parte și *Istoriile* lui Herodot [21]. În altă parte, în același articol, autorul afirmă : „Rezultatele unei așa-zise « analize contrastive », cum este cea efectuată de L. Onu, nu pot fi concludente, pentru

[15] *Art.* nostru *cit.*, nr. 2, *loc. cit.*

[16] Vezi nota 1. Am avut în vedere aceste cercetări în art. nostru *Concordanțele lingvistice* ..., citat sub nota 2.

[17] Pentru cea de-a patra, *lance*, care apare și în *Vechiul Testament* din ms. 45 de la Biblioteca filialei din Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, a se vedea mai departe.

[18] Herodot, *Istorii, ed. cit.*, p. 225 (cartea IV, cap. 113).

[19] Cf. DLR, s.v. *certa*.

[20] N. A. Ursu, *Din nou despre paternitatea* ..., p. 45.

[21] Id. *ibid.*, p. 32—33 și 45.

că nu cunoaştem particularităţile limbii lui Dosoftei din tinereţe şi alte date privitoare la începuturile activităţii sale literare, cînd au fost traduse *Istoriile* lui Herodot şi s-a făcut revizia *Vechiului Testament* tradus de Milescu" [22]. Pe lîngă faptul că am forţa sfera semantică a termenului *tinereţe* dacă am plasa aşa-zisa revizie de către Dosoftei (născut în c. 1624) a *Vechiului Testament* tradus de Milescu în 1661—1664, datarea propusă de N. A. Ursu pentru cele două operaţii (traducerea *Istoriilor* lui Herodot şi revizia *Vechiului Testament*) nu a fost niciodată demonstrată. Pentru că de revizia *Vechiului Testament* ne vom ocupa în altă parte, relevăm aici că datarea traducerii *Istoriilor* este o simplă ipoteză a lui N. A. Ursu, care se întemeiază pe biografia inventată a lui Dosoftei, pe faptul că perioada de maturitate a activităţii lui Dosoftei pare a exclude paternitatea susţinută de N. A. Ursu şi pe datarea-cadru (1645—1669) cuprinsă într-o interpolare a traducătorului *Istoriilor* (în cap. 59 al cărţii a III-a) [23]. Ţinînd cu orice preţ să-i atribuie lui Dosoftei traducerea menţionată, N. A. Ursu consideră că ea datează din anii 1648—1649, deci cînd Dosoftei avea 24—25 de ani. Cum nu dispunem de informaţii cu privire la anii de tinereţe ai lui Dosoftei (o recunoaşte însuşi N. A. Ursu), este absolut hazardat să-i atribuim lui Dosoftei, fără o argumentaţie temeinică, o întreprindere atît de dificilă ca aceea a traducerii *Istoriilor* lui Herodot şi să explicăm nonconcordanţele lingvistice dintre traducerea *Istoriilor* şi scrierile lui Dosoftei prin aceea că traducerea respectivă ar fi fost efectuată tocmai în acei ani de tinereţe ai lui Dosoftei despre care nu ştim nimic. Probabil dîndu-şi seama că datarea propusă iniţial pentru traducerea *Istoriilor* („prin 1648—1649") [24] nu este tocmai sigură, recent de tot (în 1985), filologul ieşean revine, propunînd: „după anul 1645 şi cel mai tîrziu în anii 1667—1669" [25]. În felul acesta, automat, se spulberă şi teoria după care nonconcordanţele lingvistice dintre versiunea de la Coşula a *Istoriilor* şi scrierile lui Dosoftei s-ar explica prin faptul că acesta ar fi tradus *Istoriile* în tinereţe.

De curînd, datarea avansată de N. Iorga (1645) a fost reluată şi propusă şi de Mircea Anghelescu. Fără să susţină şi paternitatea lui Eustratie Logofătul, M. Anghelescu, avînd în vedere studiul nostru ce însoţeşte recenta ediţie a versiunii de la Coşula a *Istoriilor*, afirmă: „dacă acceptăm că traducătorul era omul informat, competent, cu spirit viu etc. pe care îl descrie studiul, textul amintit (« acolo făcură cetate Candiei, care nu o pot lua turcii acum ») nu se poate referi decît la primul asediu, din 1645, pentru că altfel ar fi zis « nu o pot lua *nici* acum », sau ceva similar. În acest caz, Milescu n-ar putea fi traducătorul" [26]. Noi am arătat de ce nu se poate împărtăşi teza lui N. Iorga cu privire la paternitatea şi la datarea traducerii româneşti a *Istoriilor* [27]. Avem convingerea că în interpolarea menţionată a traducătorului operei lui Herodot, din cartea III, cap. 59 („care nu o pot lua turcii acum"), trebuie să vedem expresia unei bucurii ascunse a celui care se afla chiar în capitala Imperiului Otoman (căci Creta, în care se găsea Candia, a fost, între 1204 şi 1669, sub stăpînirea veneţienilor), dar şi o constatare, care marchează datarea-cadru a tra-

[22] Id. *ib.*, p. 45.
[23] Vezi Herodot. *Istorii, ed. cit.*, p. 604—608, cap. *Datarea traducerii.*
[24] N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut, rev. cit.*, p. 4.
[25] Idem, *Din nou despre paternitatea . . ., rev. cit.*, p. 32.
[26] Mircea Anghelescu, *Pe marginea traducerii lui Herodot*, în „Transilvania" (Sibiu), XIV (IXC), 1985, nr. 4, p. 36.
[27] Herodot, *Istorii, ed. cit.*, p. 482—488.

ducerii (1645—1669). Făcînd abstracție de alte elemente pe care le oferă versiunea de la Coșula a *Istoriilor*, interpolarea citată poate viza atît unul dintre asediile din anii 1645 sau 1649, cît și asediul final, din 1667—1669 (înaintea încheierii lui). Sub directa impresie a informațiilor zilei, traducătorul nu era obligat să se refere la eventualele încercări anterioare de asediere a Candiei și, firește, nu s-a gîndit nici la intercalarea unor elemente cronologice pe baza cărora posteritatea să-i poată data traducerea. Dat fiind că o serie întreagă de fapte de critică internă, precum și un valoros factor de critică externă îl individualizează pe N. Milescu drept traducător al *Istoriilor*, biografia acestuia trebuie acordată cu datele posibile din datarea-cadru, în vederea datării relative a traducerii. Atîta vreme cît datarea 1645 nu este absolut sigură, nu putem pleca de la o asemenea premisă pentru aflarea traducătorului. Tocmai de aceea, pentru anul 1645 credem că este imposibil de găsit un cărturar român cu cultura traducătorului *Istoriilor* care să fi tradus această operă. Încît, credem că și fără raportarea la asediile anterioare, interpolarea traducătorului poate avea în vedere asediul final [28].

Atribuirii propuse de N. A. Ursu și ipotezei formulate de M. Anghelescu li se opune un număr important de factori. Din expunerea noastră făcută în studiul filologic al ediției citate a *Istoriilor* [29], vom extrage aici numai cîteva elemente. În primul rînd, natura informațiilor cuprinse în unele interpolări ale traducătorului [30] presupune o cultură clasică de care nu poate fi făcut răspunzător nici Dosoftei la vîrsta indicată, nici alt cărturar român de atunci. Astfel, în cap. 26 al cărții VII, referindu-se la neînțelegerea dintre Apollo și Marsyas, traducătorul adaugă o informație extrasă dintr-o legendă aflată în *Anabasis* de Xenofon [31]. Altădată, în cap. 7 din cartea a V-a, traducătorul precizează, din propria cultură, jurisdicția fiecăruia dintre cei 4 zei ai tracilor (Ares, Dionysos, Artemis, Hermes), pe care îi pomenește Herodot [32]. În acest caz, traducătorul pare a folosi mai multe izvoare [33]. În al doilea rînd, actualizarea unor noțiuni geografice și etnologice privind sud-estul Europei ne ajută să localizăm traducerea *Istoriilor* [34]. Am arătat că, luați la un loc, toți acești termeni dovedesc o bună cunoaștere a geografiei sud-estului Europei, o cunoaștere ieșită din comun, pe care o putea avea numai un cărturar care, sau a studiat geografia zonei, sau a trăit în zonă. Marea majoritate a termenilor se localizează în zona Mării Egee și a strîmtorii Dardanele. După opinia noastră, prin numărul, frecvența și locul lor de expunere, actualizările și localizările pe care le operează traducătorul în perimetrul Constantinopolului pledează pentru prezența sa în capitala Imperiului Otoman și pentru efectuarea traducerii chiar în această capitală [35]. Nici Dosoftei, nici vreun alt cărturar român din epocă nu poate fi acuzat de o cunoaștere atît de profundă a geografiei perimetrului Constantinopolului și de o ședere mai îndelungată la Constantinopol. La fel se explică în textul

[28] Vezi și *ibid.*, p. 604—608.
[29] *Ibid.*, p. 522—604.
[30] *Ibid.*, p. 573—585.
[31] *Ibid.*, p. 578.
[32] *Ibid.*, p. 575.
[33] Vezi Furio Jesi, *Su Macrobio Sat. I, 18 : Uno Schizzo della religione tracia antica*, în „Studii clasice", XI, 1969, p. 173—186 ; Mircea Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, tome 2, Paris, 1984, p. 167—171 ; cf. și p. 270—274.
[34] Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*, p. 523—529.
[35] *Ibid.*, p. 529.

traducerii *Istoriilor* prezența unui număr mare de turcisme, neobișnuit la nici unul dintre cărturarii cunoscuți ai epocii [36]. Spre deosebire de Dosoftei, despre Nicolae Milescu știm nu numai că a avut un orizont cultural și o pregătire filozofică deosebită, ci și faptul că și-a făcut studiile la Academia patriarhală din Constantinopol (al cărei program este bine cunoscut), că a mai trăit acolo între 1661 și 1664 și, apoi, între 1668 și 1670 [37]. Totul pledează pentru paternitatea lui N. Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot, iar argumentele aparente pe care le invocă N. A. Ursu în favoarea lui Dosoftei rămîn simple aparențe. Concordanțele lingvistice dintre Milescu și Dosoftei sînt cît se poate de normale între doi cărturari moldoveni care au trăit în aceeași epocă. Dar nu trebuie să uităm nici nonconcordanțele, care se explică prin orizonturile diferite ale celor doi, prin formația lor culturală și prin experiența lor de viață deosebite.

2.3. În legătură cu principiul primei atestări lexicale, de care am vorbit mai sus (vezi **2.**), N. A. Ursu ne reproșează că : „Nicăieri în studiile noastre de paternitate literară nu am enunțat însă drept principiu metodologic *prima atestare* a unui cuvînt sau a unei forme, cum afirmă L. Onu, pentru simplul motiv că o asemenea informație, oricît de riguros ar fi determinată, nu are importanță într-o demonstrație de paternitate. Altele sînt criteriile, uneori variabile de la caz la caz, potrivit cărora un element lingvistic întrunește condiția de argument într-o atare demonstrație" [38]. Să vedem însă ce spun textele. Din articolul său *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, publicat în 1978 [39], ne vom referi la elemente atestate la Dosoftei și, în același timp, în versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot, într-o anumită versiune a *Mîntuirii păcătoșilor* sau în alte traduceri atribuite lui Dosoftei. Relevăm aici și faptul că prin simpla „primă atestare" lexicală la Dosoftei, prezența aceluiași cuvînt în *Istorii* și în *Mîntuirea păcătoșilor* sau în vreo altă traducere românească din epocă îi acordă lui N. A. Ursu dreptul să considere textele respective, dintr-o „lovitură", ca traduceri aparținînd lui Dosoftei !

a) Iată esențialul cu privire la s.f. *fericință* : „Discutînd paternitatea lui Dosoftei asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot, arătam [în „Cronica", 1976] că prezența în acest text a derivatului *fericință* « fericire », care apare de mai multe ori în scrierile lui Dosoftei [...], alături de alte derivate singulare cu sufixul *-ință*, constituie un prețios indiciu de paternitate. Nici un scriitor sau traducător mai vechi ori contemporan cu Dosoftei nu a mai folosit cuvîntul acesta [...]. Prezența lui în ms. *1284* [...] atestă că *Mîntuirea păcătoșilor* este tradusă de Dosoftei" [40].

b) „Un alt derivat rar, pentru care DLR a dispus doar de o singură atestare, din Dosoftei, este cuvîntul *bisericuce* [...]. Prezența lui și în ms. *1284* [...] este de asemenea concludentă pentru demonstrația noastră" [41].

c) „În scrisul lui Dosoftei apar frecvent unele adverbe rare, ca *sărăcește* [...], *ticăiește* [...], *tiranicește* [...] și altele. La cuvîntul *ticăiește*, de exemplu, fișierul DLR are, pentru secolul al XVII-lea, numai atestări

[36] *Ibid.*, p. 542—548.
[37] *Ibid.*, p. 551—557.
[38] N. A. Ursu, *Despre metodă în stabilirea paternității* ..., *rev. cit.*, p. 532.
[39] Vezi nota 1.
[40] N. A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute* ..., *rev. cit.*, p. 498.
[41] *Ibid.*

din textele lui Dosoftei. În traducerea *Mîntuirii păcătoşilor* apar de mai multe ori adverbele *sărăceşte* [...] şi *ticăieşte* [...]" [42].

d) „Verbul *priviti* «a saluta (cu bucurie)», de proveniență ucraineană sau polonă, este frecvent în scrisul lui Dosoftei [...]. După informaţia oferită de DLR, în sec. al XVII-lea aceste cuvinte apar numai la Dosoftei [...]. În traducerea *Vieţii şi minunilor sfîntului Vasilie cel Nou*, pe care o atribuim lui Dosoftei, am întîlnit subst. *privetire* [...]" [43].

A se vedea, în acelaşi sens, şi aprecierile care se fac cu privire la *strălumina* (cu derivatele), *filistimean*, *protictor*, *peveţ*, *răcodelie*, *pîclă*, *urghisi*, *oglindi* (cu derivatul *oglindeală*) [44].

Din asemenea declaraţii, ca cele citate, este cît se poate de evident pentru oricine că, în demonstraţia respectivă, subsumat principiului concordanţelor lexicale este principiul „primei atestări". Lipseşte doar generalizarea, deci declaraţia de ... principiu a principiului folosit. Salutăm cu bucurie faptul că, măcar teoretic, în 1984, N. A. Ursu a renunţat la acest principiu. Dar chiar dacă facem abstracţie de aşa-zisa primă atestare lexicală, care nu reflectă totdeauna realitatea lingvistică, însăşi metoda concordanţelor lexicale trebuie folosită cu multă circumspecţie şi numai ca un auxiliar secundar.

2.4. Plecînd de la premisa că paternitatea lui Dosoftei asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot ar fi demonstrată, filologul de la Iaşi consideră că, prin particularităţile pe care le conţine acest text, am putea determina şi alte eventuale traduceri, sau fie chiar şi prelucrări „substanţiale", ale lui Dosoftei. Un astfel de text „depistat" prin intermediul versiunii de la Coşula a *Istoriilor* ar fi, după N. A. Ursu, tocmai *Vechiul Testament* din ms. 45, care n-ar constitui altceva decît o revizie „substanţială" făcută de Dosoftei la traducerea iniţială a lui N. Milescu. Cu alte cuvinte, versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui *Herodot* „devine astfel un text martor pentru stabilirea raportului între limba traducătorului (Milescu) şi cea a primului revizor (necunoscut) al *Vechiului Testament*" [45], pe care N. A. Ursu îl identifică în persoana mitropolitului Dosoftei. Încît, textul *Vechiului Testament* din ms. 45 ar fi reprezentativ pentru Dosoftei, nu pentru N. Milescu şi nici, eventual, deopotrivă, pentru Milescu şi Dosoftei. De aceea, concordanţele lingvistice dintre versiunile citate, a *Istoriilor* de la Coşula şi a *Vechiului Testament* din ms. 45, ar constitui, după N. A. Ursu, elemente ale limbii lui Dosoftei.

În această ordine de idei, N. A. Ursu citează numai 7 concordanţe lexicale (toate — substantive): *ai* „usturoi"; *cuptor* „altar, jertfelnic"; *hăşt* „lance"; *misurcă* „coif egiptean"; *poslaneţ* „mesager, sol"; *văpărste* „măsură pentru distanţe, de 90 de stînjeni"; *zăgaş* „canal, şanţ" [46]. Unele dintre elementele citate, din ms. 45, s-au transmis şi *Bibliei* de la Bucureşti. După filologul de la Iaşi, concordanţele respective se explică, deci, prin faptul că „numai r e v i z o r u l traducerii *Vechiului Testament* din ms. 45 este aceeaşi persoană cu t r a d u c ă t o r u l *Istoriilor* lui Herodot" [47],

[42] Id. *ibid.*, p. 499.
[43] Id. *ibid.*, p. 500.
[44] Id. *ibid.*, p. 498—501.
[45] N. A. Ursu, *O nouă ediţie a primei traduceri româneşti a* **Istoriilor** *lui Herodot*, în „Cronica", XX, 1985, nr. 8 (995), din 22 februarie, p. 5.
[46] Idem, *Din nou despre paternitatea...*, *rev. cit.*, p. 36, 40.
[47] Id. *ibid.*, p. 37.

nu prin aceea că cele două texte ar fi avut același traducător. Un asemenea punct de vedere ar fi just dacă ni s-ar arăta, în mod concret, ce elemente noi a adus prima revizie a traducerii milesciene a *Vechiului Testament* (revizie pe care N. A. Ursu o atribuie lui Dosoftei) și ce a rămas din traducerea inițială, a lui Milescu, în versiunea existentă în ms. 45. Ferindu-se de o asemenea demonstrație (imposibil de realizat, de altfel) și nesocotind argumentele subsemnatului împotriva tezei paternității lui Dosoftei asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot [48] și argumentele lui V. Cândea în favoarea paternității lui N. Milescu asupra traducerii *Vechiului Testament* din ms. 45 și împotriva imixtiunii lui Dosoftei în această traducere din urmă [49], filologul ieșean comite o eroare și mai gravă : consideră că tot ceea ce este semnificativ în limba versiunii din ms. 45 aparține nu traducătorului, ci revizorului. În felul acesta, D-sa crede, probabil, că l-a scos din competiție pe Nicolae Milescu. În studiul filologic la recenta ediție a versiunii de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot, noi am demonstrat însă că tocmai N. Milescu este traducătorul acestei versiuni a *Istoriilor*. Și nu am folosit metoda concordanțelor lingvistice nu pentru că Milescu nu ne poate oferi, pînă în prezent, un text românesc mai amplu, pe care să-l luăm ca punct de referință, ci pentru că metoda menționată este incompletă, insuficientă, după cum am arătat. Argumentele aduse în studiul nostru amintit aici, care sînt de critică internă și de critică externă, exclud pe Dosoftei și-l individualizează pe Milescu drept autor al versiunii românești a *Istoriilor*. Oare e posibil ca Dosoftei, în etapa așa-zisei traduceri de către el a *Istoriilor*, să nu fi știut sau să fi uitat valoarea terminologiei metrologice și monetare românești? Prin ce se poate demonstra că, la vîrsta de 24—25 de ani, Dosoftei avea cunoștințe cu totul deosebite asupra geografiei zonei Mării Egee și a strîmtorii Dardanele, mai ales din perimetrul Constantinopolului? Cum s-ar explica folosirea de către Dosoftei a unui număr neobișnuit de mare de turcisme (printre care și toponime și nume de grup turcești, privind îndeosebi zona Mării Egee și sud-estul Peninsulei Balcanice), în timp ce în lucrările sale (cu paternitate sigură) turcismele sînt foarte rare? Iată numai cîteva dintre întrebările [50] la care N. A. Ursu a ocolit răspunsul, considerînd că sînt „speculații" (!)

Cît despre concordanțele lexicale citate dintre versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot și versiunea *Vechiului Testament* din ms. 45, acestea nu pot fi concludente pentru a atribui ambele traduceri lui Dosoftei. Chiar dacă concordanțele respective ar avea un punct de sprijin în lucrările sigure ale lui Dosoftei, lexemele citate ar trebui examinate și prin prisma nonconcordanțelor cu vocabularul lui Dosoftei. Urmărind concordanțele lexicale dintre versiunea de la Coșula a *Istoriilor* și textele lui Dosoftei, noi am relevat, de exemplu, că pentru noțiunea de „altar, jertfelnic", Dosoftei folosește consecvent termenii *oltariu*, *altariu*, în timp ce în *Istorii* este folosit termenul *cuptor* [51]. Probabil că asemenea nonconcordanțe se înregistrează și pentru ceilalți 5 termeni din seria invocată de N. A. Ursu, din moment ce D-sa nu poate cita nici o singură concordanță cu Dosoftei. Și, atunci, mai putem atribui cele două traduceri lui Dosoftei?

[48] L. Onu, *Concordanțele lingvistice ...*, *rev. cit.*

[49] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, p. 105—171.

[50] Vezi detalii în Herodot. *Istorii*, *ed. cit.*, p. 479—661.

[51] L. Onu, *Concordanțele lingvistice ...*, *rev. cit.*, nr. 1, p. 45—48.

Prin urmare, însăşi metoda folosită de N. A. Ursu nu este operantă. O asemenea constatare rezultă chiar dacă facem abstracţie de faptul că paternitatea lui Milescu asupra celor două traduceri a fost demonstrată şi de faptul că filologul de la Iaşi nesocoteşte argumentele aduse în sprijinul acestei demonstraţii.

2.5. În acelaşi sens, considerînd că versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot este un text martor pentru determinarea altor traduceri ale lui Dosoftei, rămase anonime, N. A. Ursu foloseşte un grup de 5 concordanţe lingvistice dintre prefaţa către cititori a ms. 45 de la Cluj-Napoca, pe de o parte, şi versiunea menţionată a *Istoriilor* şi, uneori, chiar anumite scrieri ale lui Dosoftei, pe de altă parte. Este vorba de : *Misir* „Egipt" ; locuţiunea adjectivală *de folos* „destoinic, capabil, de ispravă, valoros" ; adjectivul *bogat* „mult, în cantitate mare" ; propoziţii atributive de tipul *ce mai sus zisem* (sau *ce scrisăm mai sus)* ; adversative semiautonome introduse prin conjuncţia *iar(ă)* [52].

a) În altă parte am arătat că, în V. S., unde se citează adesea Egiptul şi locuitorii lui, Dosoftei foloseşte exclusiv termenii *Eghipet*, respectiv pl. *eghipteani*. În versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot, în schimb, denumirea *Eghipet* alternează cu cea de *Misir*. Ambele au o ocurenţă foarte mare ; aceea a lui *Misir* o depăşeşte însă cu mult pe cea a lui *Eghipet* (cu varianta *Eghipt*, datorată probabil tradiţiei manuscrise) [53]. În aceeaşi versiune a *Istoriilor*, alături de numele foarte frecvente de *eghipteni (eghipteani)*, *eghipti*, *eghiptineni* (cu sg. *eghiptean)*, apare o singură dată derivatul *misirlineni* „egipteni" [54]. A atribui lui Dosoftei uzul lui *Misir* din traducerea *Istoriilor* şi din prefaţa citată a ms. 45 este o supoziţie fără bază documentară. Căci referirea la atestările din cronograful lui Kigalas aflător în ms. rom. 3456 şi 3517 de la B.A.R.S.R. nu este convingătoare. Versiunea din ms. 3456, care aparţine într-adevăr lui Dosoftei, datează dintr-o altă etapă istorică : din perioada finală a activităţii fostului prelat moldovean, iar cea din ms. 3517 este deosebită de prima şi nu aparţine lui Dosoftei (vezi **2.1.** a.).

b) Despre locuţiunea adjectivală *de folos* cu sensul menţionat, însuşi N. A. Ursu declară că, rar, ea se întîlneşte în textele epocii (este citată, în acest sens, cronica lui Gr. Ureche) [55]. Într-o demonstraţie logică şi în condiţiile unei evidente carenţe în ceea ce priveşte despuierea lexicografică a textelor româneşti din secolul al XVII-lea, numai pe baza uzului expresiei în prelucrarea cronografului lui Kigalas de către Dosoftei nu avem dreptul să atribuim lui Dosoftei, dintr-o dată, două manuscrise anonime : versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot şi prefaţa către cititori a ms. 45, care de asemenea înregistrează această locuţiune. Iar invocarea, ca argument, a atestării expresiei în discuţie în *Paraclisul Precistii* nu are valoare probatorie, atîta vreme cît paternitatea lui Dosoftei asupra acestui text, stabilită de N. A. Ursu, nu este convingătoare.

În situaţia dată, un asemenea fapt de limbă nu poate constitui un argument peremptoriu pentru stabilirea paternităţii lui Dosoftei asupra prefeţei către cititori din ms. 45 şi asupra versiunii de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot.

[52] N. A. Ursu, *Din nou despre paternitatea . . ., rev. cit.*, p. 37—39.

[53] L. Onu, *Concordanţele lingvistice . . ., rev. cit.*, nr. 2, p. 122—124. Vezi şi Herodot, *Istorii, ed. cit.*, Indice, s.v. *Eghipet, Misir.*

[54] Herodot, *Istorii, ed. cit.*, Indice, s.v. *misirlineni.* Vezi detalii în art. nostru *Concordanţele lingvistice . . ., rev. cit.*, rr. 2, p. 122—124.

[55] N. A. Ursu, *Din nou despre paternitatea . . ., rev. cit.*, p. 37.

c) Cît despre adjectivul *bogat* în accepţiunea citată, acesta este atestat şi bine cunoscut în epocă (la Moxa, în pravila lui Matei Basarab), dar şi mai tîrziu (Neculce, Antim Ivireanul etc.) [56]. Încît, nu se poate susţine că am avea a face cu un element semnificativ şi nu ne miră prezenţa lui nici la Dosoftei, nici în traducerea *Istoriilor* lui Herodot. Deci : alt element fără valoare probatorie.

d) Iar atributivele de tipul *ce mai sus zisem* (sau *ce scrisăm mai sus* etc.) nu sînt nici ele semnificative, din moment ce, cu neînsemnate variante, se întîlnesc şi la Gr. Ureche, M. Costin, stolnicul Const. Cantacuzino, iar pentru Dosoftei se apelează la atestările din ms. 3456, care — am văzut — conţine prelucrarea de către acesta a cronografului lui Kigalas. N.A. Ursu nu ţine seamă, pe de o parte, de faptul că, în traduceri (ca aceea a *Istoriilor* lui Herodot sau a cronografului lui Kigalas din ms. 3517) sau în prelucrări (ca aceea a cronografului lui Kigalas din ms. 3456), traducătorul sau cel care a prelucrat un text străin a putut calchia, pur şi simplu, nişte construcţii ale originalului, iar, pe de altă parte, de faptul că, în texte epice originale în proză, naratorul, fără un efort deosebit şi fără să apeleze la un model străin, vrînd să rememoreze anumite fapte sau evenimente, se poate referi la semnalarea anterioară folosind atributive de tipul celor arătate. Nu mai vorbim de discrepanţa cronologică dintre data efectuării prelucrării din ms. 3456 şi data prezumată chiar de D-sa a traducerii *Istoriilor* lui Herodot şi de faptul că, precum am mai arătat, versiunea din ms. 3517 a cronografului lui Kigalas nu-i aparţine lui Dosoftei, încît atestările din acest manuscris nu au valoare probatorie în favoarea paternităţii lui Dosoftei asupra textelor în discuţie.

e) Ultimul fapt de limbă invocat de N. A. Ursu în această ordine de idei, propoziţiile adversative semiautonome introduse prin conjuncţia *iar(ă)*, nu reprezintă ceva nou în istoria limbii române, nici prin atestările din prefaţa către cititori a ms. 45, nici prin cele din versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot. Asemenea construcţii sintactice sînt cunoscute şi în secolul al XVI-lea, şi în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Dăm aici numai cîteva exemple. Din *Psaltirea slavo-română* a lui Coresi (1577) : „...bărbat crunt şi hitlean nu agoniseaşte Domnului ! *Iară* eu în mulţiia mesereriei tale întra-voiu în casa ta" (f. 5^{v}/13) ; „...săturară-se fiii şi lăsară rămăşiţele tinerilor săi. *Iară* nu cu dreptate ivescu-mă feaţeei ta[l]e" (f. 24^{r}/9) [57]. Din *Pravila ritorului Lucaci* (1581) : „alalţi feciori a lor născuţi apără-i anume feciorii cumătrilor şi muierile lor şi ceia ce vor fi botedzaţi finul. *Iară* alalte semenţii a lor mici şi mari de aproape şi departe nu-i apără de pre nuntă" (f. 242^{r}) ; Că cei ce dintr-o spiţă şi din cinci de va fi nuntă, alţii toţi au apărat. *Iară* Humno Soluneanul întru a sale dereptări nu apără" (f. 263^{r}) [58]. De asemenea, din *Cazania* lui Varlaam, care înregistrează un foarte mare număr de astfel de adversative semiautonome, redăm trei exemple : „Măriia sa [...] samănă ca nice un grăunţ să nu piae, ce toate să facă roadă. *Iară* care grăunţ cade în laturi [...], aceasta nu să face cu voia sămănătoriului" (f. 322^{r}) ; „Un om oarecarele era bogat [...] şi să veseliia în toate dzile luminat. *Iară* un

[56] DLR, s.v. *bogat*, II.

[57] Vezi Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589*. Text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma. [Bucureşti], 1976.

[58] Vezi *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu. Bucureşti, 1971.

sărac oarecine era de-l chema Lazar".... (f. 326^{v}); „Şi plîngea toţi şi glăsiia. *Iară* el dzise...." (f. 337^{r}) [59].

Prin urmare, cu această construcţie sintactică, la fel, nu se poate demonstra paternitatea lui Dosoftei nici asupra versiunii de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot, nici asupra prefeţei către cititori din ms. 45 [60].

Cele 5 concordanţe lingvistice enumerate aici, mai sus, sînt considerate de N. A. Ursu drept argumente în favoarea tezei paternităţii lui Dosoftei asupra versiunii din ms. 45 a *Vechiului Testament*, deoarece ele „**exclud posibilitatea** ca Milescu să fie traducătorul necunoscut al *Istoriilor*" (aldinele lui N.A.Ursu) [61] şi, în consecinţă, „concordanţele lingvistice semnificative între traducerea *Istoriilor* şi cea a *Vechiului Testament* (în versiunea din ms. 45 [...]) reprezintă elemente ale *stratului lingvistic introdus de revizor* în textul *Vechiului Testament* tradus de Milescu" [62].

Privite în ansamblu, toate cele 5 concordanţe lingvistice dintre versiunea de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot şi prefaţa către cititori a *Vechiului Testament* din ms. 45 constituie un argument cît se poate de şubred în demonstrarea aşa-zisei paternităţi a lui Dosoftei asupra versiunii din ms. 45 a *Vechiului Testament*. Nici unul dintre cele 5 fapte de limbă nu este semnificativ în scrisul lui Dosoftei, iar a te întemeia pe atestări din traduceri anonime atribuite în grabă (fără un examen riguros) lui Dosoftei înseamnă a construi castele pe nisip.

În 1976, N. A. Ursu afirma : „În textul nesemnat al *Cuvîntului înainte către cititori* din ms. 45, publicat de Virgil Cândea [...], am identificat stilul şi limba lui Dosoftei. Unele formulări specifice şi preferinţa pentru anumite cuvinte şi forme, cunoscute din prefeţele tipăriturilor lui Dosoftei, se întîlnesc şi aici" [63]. Dacă identificarea s-a făcut pe baza argumentelor produse de-abia în 1985, adică pe baza celor 5 concordanţe lingvistice discutate de noi aici, înseamnă că motivarea filologului de la Iaşi nu rezistă nici celei mai elementare critici [64].

Este adevărat că, referindu-se la cele 5 concordanţe de mai sus, N. A. Ursu îşi avertizează cititorii, într-o paranteză : „numărul corespondenţelor similare este însă mult mai mare" [65]. Considerînd că cele 5 corespondenţe citate sînt cele mai reprezentative dintre cele semnificative, ne putem da uşor seama că, şi de data aceasta, demonstraţia este inoperantă.

A atribui lui Dosoftei prefaţa către cititori din ms. 45 este o supoziţie nedemonstrată prin nimic şi nedemonstrabilă. Admiţînd, totuşi, că autorul prefeţei respective este Dosoftei, prin ce se poate demonstra că elementele lingvistice şi stilistice concordante (ne referim nu la orice concordanţă, ci numai la cele neobişnuite) aparţin lui Dosoftei? Dar dacă „revizorul" traducerii milesciene a *Vechiului Testament* este altcineva? Nu cumva avem a face cu nişte elemente lingvistice şi stilistice ale epocii?

Ianuarie 1986 *Bucureşti, B-dul Muncii, nr. 104*

[59] Vezi Varlaam, *Cazania 1643*. [Ediţia J. Byck.] Bucureşti, 1943.

[60] Cf. DLR, s.v. *iar(ă)*, III.

[61] N. A. Ursu, *O nouă ediţie...*, *rev. cit.*, p. 5.

[62] *Ibid.*

[63] Idem, *Dosoftei necunoscut*, *rev. cit.*, p. 5. Pasajul a fost reluat întocmai în Dosoftei, *Opere*, I, *Versuri*, *ed. cit.* p. 507.

[64] V. Cândea, *Raţiunea dominantă*, *ed. cit.*, p. 167, se îndoieşte, de asemenea, de paternitatea lui Dosoftei asupra prefeţei la ms. 45 de la Cluj-Napoca.

[65] N. A. Ursu, *O nouă ediţie...*, *rev. cit.*

OBSERVAȚII PE MARGINEA APLICĂRII CHEII GRECEȘTI ÎN TEXTELE SLAVO-ROMÂNE ȘI ROMÂNEȘTI DIN SECOLELE AL XV-LEA – AL XVIII-LEA

AL. MAREȘ

1. Sistemul criptografic denumit cheia grecească[1] se întemeiază, după cum este bine cunoscut, pe criptografierea acelor slove ale alfabetului chirilic care au valoare cifrică. Acestea se substituie după cum urmează[2]:

I ⰰ(1), ⰱ(2), ⰲ(3), ⰳ(4), ⰴ(5), ⰵ(6), ⰶ(7), ⰷ(8), ⰸ(9)
II ⰹ(9), ⰷ(8), ⰶ(7), ⰵ(6), ⰴ(5), ⰳ(4), ⰲ(3), ⰱ(2), ⰰ(1)

III ⰲ(10), ⰳ(20), ⰴ(30), ⰵ(40), ⰷ(50), ⰸ(60), ⰹ(70), ⰺ(80), ⰻ(90)
IV ⰻ(90), ⰺ(80), ⰹ(70), ⰸ(60), ⰷ(50), ⰵ(40), ⰴ(30), ⰳ(20), ⰲ(10)

V ⰼ(100), ⰽ(200), ⰾ(300), ⰿ(400), ⱀ(500), ⱁ(600), ⱂ(700), ⱃ(800), ⱄ(900)
VI ⱄ(900), ⱃ(800), ⱂ(700), ⱁ(600), ⱀ(500), ⰿ(400), ⰾ(300), ⰽ(200), ⰼ(100).

Sistemul este foarte simplu, pentru aplicarea lui fiind necesară cunoașterea a două particularități: 1) substituirea se operează numai în cazul slovelor cu valoare cifrică, celelalte slove rămînînd neschimbate; 2) substituirea se operează după următoarea regulă: valoarea cifrică a slovei care urmează a se criptografia adunată cu valoarea cifrică a slovei care o înlocuiește trebuie să fie egală cu zece (pentru slovele cu valoare de unități), o sută (pentru cele cu valoare de zeci) și o mie (pentru cele cu valoare de sute)[3]. De exemplu, ⰲ(=3) se înlocuiește prin ⰶ(=7), ⰵ(=40) prin ⰸ(=60), ⱃ(=800) prin ⰽ(=200) etc. Este lesne de înțeles de ce, potrivit acestei reguli, slovele-cifră ⰴ(=5), ⰷ(=50) și ⱀ(=500) rămîn neschimbate. Simplitatea acestui sistem, care îi dispensa pe scribi de folosirea vreunor tabele de corespondențe, explică larga sa întrebuințare în

[1] Am adoptat această denumire după E. Kałużniacki, *Beiträge zur älteren Geheimschrift der Slaven*, Wien, 1883, p. 6: „der griechische Schlüssel". Pentru aplicarea acestui sistem în paleografia greacă și românească, vezi V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie*, vol. II, Leipzig, 1913, p. 311–314, respectiv, E. Vîrtosu, *Din criptografia românească*, în „Studii teologice", XVIII, 1966, nr. 5–6, p. 261–317.

[2] Prezentăm în rîndurile I, III și V slovele care urmează a fi criptografiate, iar în rîndurile II, IV și VI slovele care le înlocuiesc în cadrul acestui sistem criptic.

[3] La noi cel dintîi care a explicat mecanismul cheii grecești a fost episcopul Melchisedec (*O vizită la cîteva mănăstiri și biserici din Bucovina*, în RIAF, anul I, volumul II, București, 1883, p. 52). Explicația sa a trecut neobservată pentru cei care au încercat ulterior să stabilească resortul acestui sistem; cf. V. Literat, *Criptograme în cărți din Țara Oltului*, în DR, VIII, 1934–1935, p. 185–189; W. Draeger, *Zu den Kryptogrammen in rumänischen Büchern des achtzehnten Jahrhunderts*, în „Beitraege zur Romanischen Philologie", III, 1964, nr. 1, p. 54–64.

epoca veche în textele criptografiate de români, în raport cu alte sisteme de scriere „tainică", cum ar fi, de pildă, cel tarabaric [4].

2. De-a lungul secolelor, cheia grecească a fost întrebuințată în forma ei originară (conform sistemului de corespondențe prezentat mai sus) sau în diverse variante în care au fost antrenate, în special, acele slove care rămîn de regulă neschimbate. Principalele inovații pe care le putem constata pe baza examinării numeroaselor criptograme publicate de E. Vîrtosu sînt următoarele [5]:

I ѕ înlocuit prin н : нжн (=єжє „care")[6], нѯ̃лєѯ̃ (=р̃мона̃)[7]

II н înlocuit prin ѕ : ѡѕ̃ (=сѧ̃)[8], вс̃ (=нѧ̃)[9], ѡѱгдепл (=станко)[10]

III и înlocuit prin ф : їкфн (=чине)[11], ѕвф (=дин)[12]

IV ф înlocuit prin и : нд ик (=вл фн)[13], иъзъцдцїо (=фъгъраш8л)[14]

V ф̑ înlocuit prin ѕ : бин̑дєѣ[15] (=цєфань)

VI м înlocuit prin ч : ѡѱлчѕ (=сто̑мъ)[16]

VII м înlocuit prin т : тѣлбл̑бцилѳ[17] (=мноогрєнн)

VIII с înlocuit prin ѿ : ѿвѯ̑вл (=снмно)[18], ѕѿѱѕ (=єсте)[19]

IX ѿ înlocuit prin с : с ндон (=ѿ вслѕ)[20], с' пъкъндш' (=ѿ къпънаш)[21]

X л înlocuit prin ѡ : ѱвлхѕ (=тнохн)[22], ѡшѱ (=лѣт)[23]

XI ѕ înlocuit prin ф : ѕф ѿѯ̑цєѱфѡъ (=ѕѕ смєритѣлъ)[24]

XII ї înlocuit prin ь : нповѡьшц (=єклисїмр̑)[25]

XIII ь înlocuit prin ї : ѕцдзлѯ̑вцї[26] (=драгомирь), жєѡѱцєрї (=вистриць)[27]

[4] Pentru acest sistem de criptare, vezi E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 271.

[5] Cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 268, care prezintă o serie de inovații, în genere nu pe cele mai importante, și între care apar și unele fără acoperire în rîndul exemplelor publicate.

[6] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 274, nr. 2.

[7] *Ibidem*, p. 280, nr. 4.

[8] *Ibidem*, p. 274, nr. 2.

[9] *Ibidem*, p. 276, nr. 13, și p. 274, nr. 14.

[10] *Ibidem*, p. 286, nr. 33.

[11] *Ibidem*, p. 287, nr. 39.

[12] *Ibidem*, p. 296, nr. 62.

[13] *Ibidem*, p. 287, nr. 39.

[14] *Ibidem*, p. 296, nr. 62.

[15] B.A.R.S.R., ms. rom. 1352, f. 38r; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 294, nr. 54 : бнєдєь̑.

[16] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 33 b.

[17] B.A.R.S.R., ms. sl. 190, f. 1r. Ultimul л s-a scris din greșeală în locul lui ѳ; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 285, nr. 30 : тѣлбл̑бцилѳ.

[18] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 35.

[19] *Ibidem*, p. 296, nr. 62.

[20] *Ibidem*, p. 296, nr. 63.

[21] *Ibidem*, p. 298, nr. 69.

[22] *Ibidem*, p. 289, nr. 51 a.

[23] *Ibidem*, p. 296, nr. 63.

[24] *Ibidem*, p. 306, nr. 88.

[25] Cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 294, nr. 55 a, care propune decriptarea еклисьмрх, cu menținerea lui ь neschimbat.

[26] D. P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă. Tratat și album*, București, 1978, planșa XLI; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 282, nr. 12 : зцдзлѯ̑вці.

[27] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 294, nr. 55 a, unde se oferă lecțiunea бнс гница.

XIV ч înlocuit prin ь : ѡѱдєьѣоч (=станчюль) [28]

XV ь înlocuit prin ч : ич ѕлѯнꙋч (=вь домєхь) [29], пч҃ѕь (=кь҃дь) [30]

XVI ч rămîne neschimbat : сч҃д (=ѡч҃а) [31], гд҃чю (=зач҃ю) [32]

XVII б înlocuit prin ж : ждцжх҃ (=барбꙋ҃) [33], жєѿєї҃в (=бєсєч҃и) [34], жвѡ-ѱцврвв (=бистрици) [35]

XVIII ж înlocuit prin б : блѡъ (=жосъ) [36], бх҃ѕєол (=жꙋдєꙋл) [37]

XIX б înlocuit prin ю : юцдшли (=брашов) [38]

XX ъ înlocuit prin ж : здицї҃вож (=гаврїилъ) [39]

XXI ъ înlocuit prin б : иб ѡѱлчб пц҃бшнєв (=въ ст҃омъ кр҃ъщєни [40] „la sfîntul botez")

XXII щ înlocuit prin ш : пц҃бшнєв (=кр҃ъщєни) [41]

XXIII ш înlocuit prin щ : щъ҃пъ҃рв (=шъ҃къ҃ци) [42]

XXIV ѣ înlocuit prin ю : ѯдє (=ман) [43]

XXV ю înlocuit prin ѣ : ѡѱдєьѣоч (=станчюль) [44]

XXVI ѣ înlocuit prin ш : лкцш (=опрѣ) [45]

XXVII ѧ înlocuit prin ш : нповѡьшц҃ (=єклисї҃ѧр) [46]

XXVIII ѧ înlocuit prin ꙋ : ѱцъвѕъ ꙋ щдрд (=тръидъ ѧ бац҃а) [47]

3. Aceste noi echivalări pot fi grupate în două categorii : unele care constituie inovaţii în sistemul de echivalare a slovelor cu valoare cifrică, altele în care sînt antrenate slove fără valoare cifrică, care de regulă nu se substituie în cadrul cheii greceşti.

În prima categorie intră slovele є, ї, л, м, н, с, ꙋ, ф şi ч. Dintre acestea, după cum am văzut, slovele є, н şi ф, deşi au valoare numerică, rămîn neschimbate în forma de bază a cheii greceşti. Pentru a complica cifrul s-a ajuns în secolul al XV-lea la redarea lui є(=5) prin н(=50), res-

[28] *Ibidem*, p. 280, nr. 6 b.
[29] *Ibidem*, p. 282, nr. 15.
[30] *Ibidem*, p. 296, nr. 61.
[31] *Ibidem*, p. 274, nr. 3.
[32] *Ibidem*, p. 278, nr. 21.
[33] Veronica Vasilescu, Aneta Boiangiu, *Scrierea chirilică românească. Album de paleografie*, Bucureşti, 1982, planşa 19.
[34] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 296, nr. 62.
[35] *Ibidem*, p. 297, nr. 67 b.
[36] *Ibidem*, p. 296, nr. 61.
[37] *Ibidem*, p. 296, nr. 62.
[38] *Ibidem*, p. 305, nr. 81.
[39] B.A.R.S.R., ms. sl. 266, f. 200^{v}; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 282, nr. 13 : зздицї҃вож (= ггаврїиль).
[40] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 33 b, unde pentru ultimul cuvînt se oferă lecţiunea крєщєни.
[41] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 33 b.
[42] *Ibidem*, p. 296, nr. 62.
[43] B.A.R.S.R., ms. sl. 263, f. 136^{v}; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 283, nr. 18 : ѯдєю҃ (=матєю).
[44] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 280, nr. 6 b.
[45] *Ibidem*, p. 296, nr. 63.
[46] *Ibidem*, p. 294, nr. 55 a.
[47] B.A.R.S.R., ms. rom. 4976, f. 139^{r}.

pectiv a lui ѥ prin ѣ [48]. În scrierea chirilică practicată de români ambele relații (vezi I și II) sînt atestate pentru prima dată într-un document emis în 1499 la Tîrgoviște [49]. În secolul al XVII-lea, înregistrăm primele exemple de înlocuire a lui ѥ (=50) prin ѯ (=500), respectiv a lui ѯ prin ѥ (vezi III și IV), într-un *Tetraevanghel* copiat în Țara Oltului în anul 1677 [50]. Un secol mai tîrziu este înregistrată înlocuirea lui ѯ prin ѣ̂ (vezi V) într-un unic exemplu pe care ni-l furnizează un *Liturghier* copiat în 1706, în Bociu (jud. Cluj). Relația opusă (ѣ înlocuit prin ѯ), neînregistrată în textele românești, a fost atestată într-un text sîrbesc din 1591 [51].

Ca o influență preluată din chirilica sîrbească pot fi considerate situațiile de sub VI, VIII și IX. ѧ înlocuit prin ч (vezi VI) apare o singură dată într-un *Liturghier* slavon copiat la mănăstirea Brîncoveni în anii 1653—1654. În textele sîrbești și bulgărești amestecul dintre ѧ și ч în criptografierea cuvintelor este atestat de la sfîrșitul secolului al XVI-lea [52] și se datorează, foarte probabil, influenței chirilicei bosniace în care ч, în varianta ⋎, prin valoarea numerică pe care o exprima (60) [53], devenise apt pentru a fi pus în relație cu ѧ (=40). Pentru explicarea amestecului dintre с și ѿ (vezi VIII și IX; prima atestare din a doua jumătate a secolului al XVII-lea [54]), trebuie să ne raportăm, de asemenea, la situația din textele sîrbești. Introducerea ligaturii ѿ în rîndul literelor alfabetului chirilic, înregistrată, de exemplu, într-un *Bucvar* sîrbesc din 1597 [55], și întrebuințarea ei cu valoarea numerică 800 [56] au determinat ca, pe lîngă relația tradițională с—ѡ, să apară o nouă relație с—ѿ.

Înlocuirea lui ѧ cu ѫ (vezi VII) ne întîmpină într-un singur exemplu dintr-o însemnare slavonă nedatată. Nu credem că poate fi vorba de o substituire greșită, întrucît într-un text slavon de redacție sudică a fost înregistrată relația opusă (т înlocuit prin ѧ) [57]. Punerea în relație a celor două slove nu s-a putut realiza decît într-o variantă a cheii grecești în care s-a renunțat la relațiile tradiționale ѧ—ѯ și т—ѱ, poate unde ѯ și ѱ sînt slove cu o întrebuințare redusă în scrierea chirilică.

Substituirea lui ѧ (=30) prin ѡ (=800), înregistrată numai în cîteva manuscrise românești din secolul al XVIII-lea (X), își datorează apariția faptului că în unele variante relația tradițională ѡ—с a fost înlocuită prin ѿ—с. Rămînînd „liber", ѡ a fost pus, alături de ѻ (=70), în relație cu ѧ(=30).

[48] În textele sîrbești, aceste modificări sînt prima dată înregistrate la începutul secolului al XVI-lea; vezi D. Kostić, *Tajno pisanje u južnoslovenskim ćirilovskim spomenicima*, în „Glas Srpske Kraljevske Akademije", XCII, 1913, p. 45—46, 57.

[49] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 274, nr. 2.

[50] *Ibidem*, p. 287, nr. 39.

[51] D. Kostić, *op. cit.*, p. 46.

[52] *Ibidem*, p. 49.

[53] Josip Hamm, *Staroslavenska čitanka*, Zagreb, 1960, p. 4; pentru ч = 60, vezi și D. Medaković, *Grafika srpskih štampanih knjiga XV—XVII veka*, Beograd, 1958, planșa XCV 2.

[54] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 35.

[55] Petar Ǧorǧić, *Istorija srpske ćirilice. Paleografsko-filološki prilozi*, Beograd, [1971], p. 186. ѿ figurează și în alfabetul copiat de Radu de la Mănicești în anul 1574; vezi articolul nostru, *Despre o posibilă criptogramă din* **Evangheliarul de la Londra**, în SCL, XXXVI, 1985, nr. 5, p. 420, fig. 1.

[56] D. Kostić, *op. cit.*, p. 50, 57 (primele exemple din textele sîrbești sînt din secolul al XVIII-lea).

[57] M. N. Speranski, *Тайнопись в юго-славянскихъ и русских памятниках письма.* în Энциклопедия славянской филологии, Выпуск 4.3, Leningrad, 1929, p. 35; cf. p. 38.

ȣ a fost înlocuit prin ф într-un manuscris românesc din 1789 (XI), ca urmare a faptului că în cadrul alfabetului chirilic cele două litere sînt învecinate (principiul înlocuirii slovelor apropiate; vezi alte exemple în continuare). De remarcat faptul că scribul nu recurge consecvent la această substituire (numai 3 ocurențe); într-o altă criptogramă care îi aparține, nesemnalată pînă în prezent, el redă pe ȣ prin Х (relația tradițională), iar pe ф îl menține cu valoarea sa fonetică obișnuită : ѿфъцшвѱъ шв ѡХв ѕѯнегъХ ѡдХѕъ = сфършитъ ши лȣи д<ȣ>мнезъȣ лаȣдъ [58]. Faptul că ч a intrat în relație cu м (vezi mai sus) i-a determinat pe scribii care recurgeau la această relație să caute pentru ї un alt înlocuitor între literele alfabetului chirilic (în forma tradițională a cifrului acesta era ч). A fost găsit ь, deci o slovă fără valoare numerică, probabil pe baza principiului apropierii slovelor (vezi XII și XIII; cel mai vechi exemplu datează din anul 1518 [59]). Substituirea lui ї prin ь și a lui ь prin ї se întîlnește și în textele criptografiate de sîrbi și de bulgari [60]. Amestecul dintre ч și ь, întîlnit numai în texte scrise pe teritoriul patriei noastre (vezi XIV și XV; cele mai vechi exemple sînt din secolul al XVI-lea [61]), s-ar datora, după unii cercetători, asemănării dintre cele două slove (ч nu ar fi altceva decît un ь răsturnat) [62]. ч a rămas, în schimb, neschimbat (vezi XVI; prima atestare într-un document din 1500 [63]) pentru acei dintre scribi care, recurgînd la relația ї—ь, nu întrebuințau noua relație м—ч, ci pe cea tradițională м—ѯ.

Exemplele de sub XVII—XXVIII, care privesc în exclusivitate slove fără valoare cifrică, se întemeiază în cea mai mare parte pe principiul apropierii dintre slovele respective în cadrul alfabetului chirilic. Astfel, relația б—ж (XVII și XVIII) reunește două slove aflate pe poziția a doua, respectiv, a șaptea în alfabet (între ele figurează slovele в, г, д și є, toate cu valoare numerică). Prima atestare a acestei relații o furnizează un document oltenesc din 1639 [64]. Amestecul dintre ш și щ (XXII și XXIII), înregistrat începînd din secolul al XVII-lea [65], caracterizează două slove aflate în imediată vecinătate. Într-o situație identică se află și slovele care intră în relațiile ѣ—ю (XXIV și XXV; exemple nedatate) și ѧ—ѵ (XXVIII; o singură atestare din 1740). În sfîrșit, amestecul dintre ї și ь, semnalat mai sus, a putut fi generat de aplicarea aceluiași principiu. Ne întemeiem afirmația pe faptul că în unele alfabete chirilice din secolele al XVI-lea și al XVII-lea [66] între ї și ь se interpun numai slove cu valoare cifrică [67]. Cu excepția relației ѧ—ѵ, care poate fi considerată o inovație petrecută în cadrul scrierii criptate românești, celelalte puneri în relație întemeiate pe apropierea dintre slove se regăsesc și în textele slavone de redacție sudică [68].

[58] B.A.R.S.R., ms. rom. 4646, f. 150v.
[59] D. P. Bogdan, *op. cit.*, planșa XLI.
[60] D. Kostić, *op. cit.* p. 48; M. N. Speranski, *op. cit.*, p. 35.
[61] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 280, nr. 6 b, p. 282, nr. 15.
[62] M. N. Speranski, *op. cit.*, p. 37.
[63] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 274, nr. 3.
[64] Veronica Vasilescu, Aneta Boiangiu, *op. cit.*, planșa 19.
[65] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 33 b.
[66] D. Medaković, *op. cit.*, planșa XCV 2; vezi și articolul nostru citat, p. 420, fig. 1.
[67] O explicație asemănătoare ar putea primi și înlocuirea lui ъ prin ж (vezi XX), înregistrată într-un manuscris slavon copiat în Țara Românească între 1534 și 1536.
[68] D. Kostić, *op. cit.*, p. 54, 55, 57; M. N. Speranski, *op. cit.*, p. 37, 38.

Dintre relațiile neexaminate, înlocuirea lui ъ prin ь (XXI) este atestată într-un manuscris copiat la mănăstirea Brîncoveni în 1653 sau 1654. Această substituire, precum și cea opusă (ь înlocuit prin ъ) au fost înregistrate în texte bulgărești și sîrbești din secolul al XVII-lea [69]. Punerea în relație a celor două slove a fost determinată, foarte probabil, de asemănarea dintre formele lor [70] (singura deosebire dintre ele o constituie orientarea diferită a barei superioare).

Pentru alte trei relații, care cunosc fiecare numai o singură atestare tîrzie, din secolul al XVIII-lea, resortul substituirilor nu poate fi stabilit. Ne referim la ь înlocuit prin ю (XIX; atestare din 1780), la ѣ și ѧ înlocuite prin ш (XXVI și XXVII; atestări din 1740, respectiv, din 1705). Neînregistrate în textele criptografiate de slavi, inovațiile respective ar putea avea o origine românească.

Referitor la semnele diacritice pe care le primesc unele slove întrebuințate în criptograme avem de făcut două observații. Cînd îl înlocuiește pe ф, є este surmontat de punct și titlă (ѥ̂), diferențiindu-se astfel de є (=н); vezi exemplul reprodus sub V. În unele criptograme, deasupra lui ч(=ї) se pune trema (ӵ) [71], ceea ce ușurează identificarea slovei înlocuite. În sfîrșit, atragem atenția asupra întrebuințării în criptograme, alături de slovele chirilice, a unor semne speciale. Într-o însemnare nedatată, redactată în slavonă, nu mai devreme de secolul al XVII-lea, г a fost înlocuit prin δ (asemănător lui δ grecesc; vezi exemplul reprodus sub VII). Un alt exemplu ni-l oferă o însemnare românească din 1651, reprodusă de A. I. Iațimirski, în care л a fost înlocuit o dată prin о (relația tradițională) și de cinci ori prin △ [72]. Neavînd posibilitatea să verificăm exactitatea reproducerii lui Iațimirski, nu putem să stabilim dacă △ reprezintă într-adevăr un semn special sau este numai o variantă a lui о, eventual a lui ѡ.

Pentru a înlesni cunoașterea substituirilor care se abat de la forma de bază a cheii grecești, am întocmit următorul tabel [73]:

Slova care urmează a fi criptografiată	Slova prin care se înlocuiește	
	în forma tradițională a cifrului	în diverse variante ale cifrului
б	—	ж, ю
г	з	δ
є	—	н
ж	—	б
ї	ч	ь
л	о	ѡ, △ (?)
м	ѯ	ч, т
н	—	є, ф
с	ѡ	ѿ
ѯ	х	ф

[69] D. Kostić, *op. cit.*, p. 54; M. N. Speranski, *op. cit.*, p. 37, 38.
[70] D. Kostić, *op. cit.*, p. 53.
[71] E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 306, nr. 88 b, p. 307, nr. 92, 93.
[72] *Славянския и русския рукописи румынскихъ библиотекъ*, Санктпетербургъ, 1905, p. 404; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 286, nr. 32, care reproduce semnul constant prin д.
[73] Prin linie am indicat în coloana a doua că slova respectivă rămîne neschimbată.

Slova care urmează a fi criptografiată	Slova prin care se înlocuieşte	
	în forma tradiţională a cifrului	în diverse variante ale cifrului
ѯ	—	н, ѣ
ѿ	—	с
ш	—	щ
щ	—	ш
ъ	—	ж, б
ь	—	ї, ч
ч	ї	ь, ч
ѣ	—	ш, ю
ѧ	—	ш
ю	—	ѣ
ѫ	—	ц

4. Am atras atenţia de curînd asupra cîtorva exemple care evidenţiază combinarea cheii greceşti cu cheia aritmetică sau cu cea taraberică la criptografierea unor cuvinte [74]. Dată fiind raritatea exemplelor pe care le-am înregistrat, ţinem să semnalăm o altă criptogramă realizată în această manieră. Este vorba de ѱ ѧ ρ ѧ (=б ѧ ц ѧ) dintr-un manuscris copiat în anul 1740, în localitatea Babţa, jud. Satu Mare. Cu excepţia lui б redat prin ѱ, după cheia taraberică, celelalte slove sînt „scrise" conform cheii greceşti.

O aplicare mai largă cunoaşte combinarea diverselor sisteme de încifrare în *Cartea de cîntece* copiată de Evstatie la mănăstirea Putna în anul 1511. În acest preţios manuscris, au fost înregistrate cîteva contexte ale căror cuvinte sînt „scrise", unele după cheia grecească, altele după cheia taraberică, iar altele conform propriilor sisteme de criptare ale lui Evstatie [75]. Nu s-au semnalat, în schimb, în *Cartea de cîntece* exemple de criptografiere a unui cuvînt prin recurgerea la două sau mai multe sisteme de încifrare.

5. Necunoaşterea diverselor variante în care a fost întrebuinţată cheia grecească în epoca veche a condus uneori la decriptarea aproximativă sau greşită a unor criptograme. Din motive legate de economia expunerii, ne mulţumim să prezentăм numai două exemple din rîndul celor recoltate [76].

Într-o *Alexandrie* din 1789 (B.A.R.S.R., ms. rom. 4646), copistul Enachii notează pe fila 116^{v} următoarea însemnare : ѣѯ ѿѣєцкѱѯѡъ ѧѣъ ѿпцчкѿъ ѧїѧѿѱѧ ѧwк ѧънѕцчє ѣѯ єнѧпчк скцєцчк. Ea a fost decriptată astfel de E. Vîrtosu : єѕ смєрїтѕлъ амъ скрънсъ дчаста асиѣъндръє си це цїїи єѕ єнакїи [77]. Decriptarea este parţial greşită. ѧwкмънѕцчє se decriptează corect алиѣъндрїє

[74] Vezi articolul nostru citat, p. 421.

[75] E. Kałużniacki, *op. cit.*, p. 9,14 ; Anne E. Pennington, *Muzica în Moldova medievală. Secolul al XVI-lea.* Cu un eseu de D. Conomos. Ediţie îngrijită de Titus Moisescu. Traducerea din limba engleză de Constantin Stihi-Boos, Bucureşti, 1985, p. 151.

[76] Pentru unele deja menţionate, vezi, mai sus, notele 25, 27, 40.

[77] *Op. cit.*, p. 306, nr. 88 a.

(și nu асиѯъндръе), cu л transpus prin ѡ (cf. X), și ї prin ч (relația din forma tradițională a cifrului). Secvența свцєщчв [78], decriptată de același autor си цє щїи și interpretată *și ge* (sic) *știi*, ascunde de fapt numele localității de unde provenea scribul : ѿ ицєщїи „din Igeștii" (jud. Vaslui sau jud. Vrancea). Recurgînd în mod constant la înlocuirea lui с prin ѿ, a fost firesc ca scribul să-l transpună pe ѿ prin с (cf. și IX) [79].

Pentru criptograma ѯдє$^{\tilde{ю}}$, care ascunde numele unui grămătic dintr-o însemnare pe un *Minei* slavon (B.A.R.S.R., ms. sl. 263, f. 136^{v}), A.I. Iațimirski prezintă lecțiunea inexactă ѯдє$^{\tilde{к}}$ și interpretarea nesigură маєт (?) [80]. E. Vîrtosu, care de asemenea reproduce criptograma, coborînd litera suprascrisă în rînd și prelungind titla în mod nejustificat și deasupra lui є (ѯдє$\widetilde{ю}$), consideră că trebuie descriptată матєю [81]. Autorul a interpretat titla drept т, fixîndu-i în mod abuziv poziția a treia în șirul slovelor rezultate în urma decriptării. Fără a recurge la acest artificiu, cuvîntul obținut prin echivalările specifice formei de bază a cifrului (має$^{\tilde{ю}}$) este lipsit de orice semnificație. Criptograma își dezvăluie totuși secretul, dacă ținem seama că, dintre cele patru slove care o compun, ultimele două (є și ю) înlocuiesc, în unele variante ale cheii grecești, pe н și, respectiv, pe ѣ. Numele tăinuit de criptogramă este, foarte probabil, ман$^{\tilde{ѣ}}$.

În sfîrșit, cunoașterea imperfectă a variantelor acestui cifru se resimte și în clasificarea sistemelor criptografice pe care a alcătuit-o D. P. Bogdan. Alături de cheia grecească înregistrată ca „al doilea alfabet criptic", în clasificarea respectivă figurează, ca „al patrulea alfabet criptic", o variantă a cheii grecești, cu н substituit prin є [82].

6. La capătul acestor observații, vom reaminti principalele rezultate care se impun atenției. Noile echivalări, în raport cu cele specifice cheii grecești, înregistrate în epoca veche în criptogramele din textele slavo-române și românești, nu sînt urmarea unor substituiri întîmplătoare [83]. De la caz la caz, ele primesc explicații diferite, legate de valoarea numerică nouă pe care au dobîndit-o unele slove în chirilica sîrbească (ч, ѿ), de apropierea dintre litere în cadrul alfabetului chirilic (ш—щ, ѹ—ѱ, ѣ—ю etc.) sau de asemănarea dintre litere (в—ъ). Cea mai mare parte a inovațiilor examinate, a căror funcție a fost, firește, aceea de a complica siste-

[78] Aceeași secvență se repetă și la f. 124^{r}, într-o însemnare criptografiată a aceluiași copist ; cf. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 306, nr. 88 b, cu decriptarea си цє щїи pentru *să se ști(i)*.

[79] Decriptarea ѿ рѹкър pentru secvența сцѹпъц dintr-o însemnare a copistului Teofil din Rucăr (G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 256) a fost, parțial, contestată de L. Onu, care propune interpretarea с рѹкър „din Rucăr", cu с necriptografiat, pe motivul că „principiul transpunerii în criptografie este foarte limpede : acela de a criptografia un grafem cu un alt grafem (deci corespondența 1/1, nu 2/1 sau 1/2)" ; vezi *Glose românești din secolul al XVII-lea gravate cu condei de os pe un manuscris slavon*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. II, București, 1972, p. 386, nota 64. Interpretarea corectă este totuși cea oferită de G. Ștrempel : ѿ рѹкър, cu ѿ transpus prin с.

[80] *Op. cit.*, p. 404.

[81] *Op. cit.*, p. 283, nr. 18.

[82] *Op. cit.*, p. 281. Autorul mai susține, fără să-și probeze însă afirmația, că în așa-numitul „al patrulea alfabet", м și ѡ „își păstrează valoarea fonetică normală".

[83] După E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 268, aceste schimbări s-ar datora „uneori unei transmisii defectuoase, alteori uitării unor semne, și, în sfîrșit, cîteodată dorinței de a fi original".

mul cheii grecești, se întîlnește și în textele criptografiate de sîrbi și bulgari. Pînă la proba contrară, cîteva inovații (ѡ=ѧ, ѯ=ѳ, ѿ=ѣ, ѧ) par a se datora scribilor români; ѱ=ѵ are o obîrșie românească indiscutabilă.

Cunoașterea abaterilor de la forma tradițională a cheii grecești este singura în măsură să asigure descifrarea corectă a criptogramelor „scrise" în diversele variante ale acestui cifru.

Combinarea cheii grecești cu alte sisteme de încifrare la criptografierea unor cuvinte sau a unor scurte propoziții are o aplicabilitate redusă în epoca veche.

Ianuarie 1986 *Institutul de Lingvistică*
București, str. Spiru Haret nr. 12

STADIUL ACTUAL AL RADIOCINEMATOGRAFIEI FONETICE

CONSTANTIN-IOAN MLADIN

Aceste rînduri își propun să prezinte stadiul actual al radiocinematografiei ca metodă de explorare în fonetica experimentală, să înfățișeze nivelul cercetărilor de acest fel, pînă în momentul de față, din lingvistica instrumentală românească și să demonstreze oportunitatea unui progres în domeniul limbii române pe această cale.

Ideea aplicării razelor X la studiul foneticii a fost sugerată încă din 1897 de către Max Scheier, care propunea interpretarea materialului obținut prin fotografierea imaginii de pe ecranul fluorescent al aparatului Roentgen, în spatele căruia un subiect vorbitor rostește anumite sunete în combinații prestabilite [1]. Radiografia fonetică prezintă un incontestabil interes pentru că numai ea poate face vizibilă, din unghiuri altfel inaccesibile, activitatea simultană și nestînjenită, chiar dacă uneori aceasta este numai instantanee, a organelor participante la procesul fonației.

După multe încercări, care nu au dus la rezultatele scontate, fotografia fonetică radiologică, prima formă a aplicării radiologiei la studiul articulației, a fost definitiv abandonată, căci ea nu putea oferi decît imaginea statică a organului fonator, indiferent de modalitatea în care se impresiona pelicula fotosensibilă [2], unica soluție care permite studierea procesului fonației fiind filmarea organelor supraglotale cu viteză mare, metodă de explorare funcțională aplicată în fonetică de către V. Gotheiner, H. Gutzmann, E. Zwirner și P. Menzerath, în Germania, din anul 1930 [3].

Toate înnoirile înregistrate în tehnica fotoradioscopiei fonetice au vizat creșterea randamentului în sensul obținerii unor imagini optime, fără riscul iradierii locutorului și al personalului tehnic. Pentru aceasta a trebuit să fie rezolvate următoarele probleme : punerea în evidență pe ecranul luminescent a organelor cu densitate mică care compun aparatul fonator supraglotal, soluția cea mai convenabilă, pînă în momentul de față, dovedindu-se a fi folosirea unui filtru pe bază de plumb, și micșorarea timpului de expunere la radiații, problemă rezolvată prin inventarea amplificatorului de imagine, un accelerator de fotoni care îmbunătățește

[1] Cf. Péla Simon, *Les consonnes françaises. Mouvements et positions articulatoires à la lumière de la radiocinématographie*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1967, p. 9. Nu intenționăm nici să facem istoricul și nici să descriem în amănunțime metoda radiocinematografică. Acestea sînt prezentate foarte bine în prima parte a lucrării menționate mai sus. Aici discutăm doar progresele înregistrate în ultimul timp de tehnica radiocinematografică.

[2] Fie prin fotografierea propriu-zisă, fie prin *roentgenopoligrafie* (imaginile succesive se iau pe același clișeu prin supraimpresionare), fie prin *seriografie* (fotografiile sînt luate în serie la intervale de cîteva secunde), fie prin luarea simultană de imagini cu un aparat dotat cu mai multe tuburi sincronizate.

[3] Péla Simon, *op. cit.*, p. 26.

substanțial calitatea imaginii, întărind contrastul de 1000—3000 de ori și care reduce timpul de expunere la radiații. Astfel pot fi urmărite toate articulațiile pe un singur subiect, ceea ce, pentru cercetarea lingvistică, constituie un real avantaj.

În condițiile tehnice actuale filmele pot să conțină pînă la 150 de unități analizabile, cuvinte sau grupuri scurte de cuvinte legate prin înțeles, înregistrarea durînd peste două minute, fără a se depăși pragul de periclitate admisibil. Din 1977 un sistem de sincronizare pus la punct la Strasbourg, centru de cercetare care aplică consecvent radiocinematografia în cercetarea fonetică de mai mulți ani, înlocuiește emisia continuă a razelor X cu alta prin impulsuri sincronizate cu deschiderea diafragmei aparatului de filmat. Se emit, astfel, secvențe de raze X care durează cîte 2 milisecunde, față de 18 milisecunde cîte sînt necesare pentru avansarea filmului. În consecință, timpul de iradiere se reduce cu zece procente față de durata totală a înregistrării [4].

O altă noutate constă în trecerea la aparatul de filmat cu viteză de derulare reglată electronic, ale cărei fluctuații sînt neglijabile : ±1/1000 imagini. În paralel, se renunță la filmul de 16 mm în favoarea celui de 35 de mm, acesta avînd avantajul de a elimina faza desenării imaginilor în vederea efectuării măsurătorilor.

În faza preliminară interpretării datelor filmului, dificultăți serioase apar la delimitarea secvențelor fonice înregistrate. Chiar dublată de înregistrarea simultană pe bandă magnetică, delimitarea fonemelor pe peliculă rămîne o operație ingrată și nesigură din cauza caracterului ei subiectiv. Pentru comoditate, unii cercetători [5] elimină fazele tranzitorii, simplificare aplicată pe scară destul de largă, prin convenție luîndu-se în considerare doar clișeul care se apreciază că reprezintă poziția cea mai caracteristică a fiecărui sunet. În felul acesta se anulează tocmai specificul radiocinematografiei : posibilitatea de a studia organul în mișcare. Alți autori [6] combină studiul fazei staționare cu cel al imaginii dinamice a articulării întregului context fonetic în care se află inclus sunetul urmărit, prin proiectarea unui segment de film circular, repetat cu 1/2 din viteza de filmare. Întrucît nici una din aceste soluții aplicate pînă nu demult nu pot elimina eroarea și hazardul din interpretarea datelor, a fost pus la punct la Strasbourg un sistem automat de exploatare a filmelor radiologice. Într-o primă fază s-a utilizat ca demarcator un reper luminos itinerant sub formă de impulsuri pe o mingogramă în timpul pauzei dintre enunțuri. Pentru comoditatea segmentării mai era însă indispensabilă o numerotare semiautomată pe peliculă, cel puțin din zece în zece imagini, operațiune ce necesita un personal special antrenat [7]. În momentul de față numerotarea se face cu ajutorul unui contor automat, comandat prin impulsuri de către camera cinematografică [8]. Acesta are trei ecrane lumi-

[4] Gilbert Brock, *Méthode de synchronisation graphique images-son pour l'exploitation des films radiologiques. Présentation de l'appareillage réalisé à l'Institut de phonétique de Strasbourg*, în „Travaux de l'Institut de Phonétique de Strasbourg" (TIPhS), nr. 9, 1977, p. 222.

[5] Catherine Brichler-Labaeye, *Les voyelles françaises. Mouvements et positions articulatoires à la lumière de la radiocinématographie*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1970.

[6] Jana Dvončová, Gejza Jenča, Ábel Král, *Atlas slovenských hlások*, Bratislava, 1969, 105 p. + planșe.

[7] G. Brock, *op. cit.*, p. 221—232.

[8] Péla Simon, François Wolff, Hossein Nadjafizadeth, Gilbert Brock, *Numérotation automatique et codage synchrone graphique et phonique pour l'exploitation des films radiologiques*, în TIPhS, 16, 1984, p. 181—190.

noase de afişaj încorporate în blocul optic, care impresionează pelicula fotosensibilă şi emit impulsuri înregistrate sincron pe pista a doua a unei benzi de magnetofon. Pe prima pistă a benzii magnetice se imprimă articulaţiile examinate. Contorul este readus la zero de impulsul fiecărui început de filmare, corespunzînd, după cum am arătat mai sus, unui nou enunţ, pe care îl dă tot aparatul de filmat [8]. Montajul descris este ideal : elimină erorile de segmentare, este uşor de folosit, fiind complet automatizat, nu afectează funcţionarea normală a aparaturii radiologice.

Oricît de perfecţionată ar fi fost tehnica, radiocinematografiei fonetice în plan sagital i-au fost reproşate cîteva neajunsuri funciare : incapacitatea de a releva altceva decît pronunţii individuale momentane, omiterea unor aspecte importante ale actului fonator, cum ar fi localizarea comisurilor, evidenţierea punctelor de tensiune lingual în cazul vocalelor, mişcarea de translaţie a laringelui, a celei de închidere-deschidere a glotei, presiunea internă, variaţiile rezonatorului buco-nazal [9]. Neajunsurile pot fi însă eliminate în bună parte prin examinarea mai multor subiecţi pentru aceeaşi problemă studiată şi prin conjugarea mai multor metode de investigare [10] : spectrografie, palatografie, (electro sau foto)glotografie, analiză fiberoptică, labiografie, (electro)miografie, chimografie.

Pentru limba română nu s-au efectuat *decît* radiografii fonetice, meritul de a fi întreprins primele încercări în această direcţie, încă din 1935 — 1936, revenindu-i acad. Al. Rosetti [11]. Acesta investighează şase subiecţi, trei bărbaţi şi trei femei, dar mijloacele tehnice precare existente la acea dată, fac ca, în final, să poată fi valorificate numai rezultatele de la patru subiecţi, cîte doi de fiecare sex. În comparaţie cu nivelul atins ulterior de tehnica radiofotografică şi, mai tîrziu, de cea radiocinematografică, rezultatele obţinute pot fi considerate modeste sub aspectul performanţelor şi reţin atenţia azi mai ales ca prioritate cronologică, ele fiind afectate de accidentele survenite în timpul operaţiunilor de fotografiere : buzele, deşi activate cu substanţe de contrast, nu se disting, conturul palatului dur şi moale este adesea imprecis, fapt care se soldează cu unele măsurători aproximative, capul părăseşte de cîteva ori cadrul din lipsa unui sistem de ghidare (craniostat sau telemonitor). La toate acestea trebuie adăugată inconsecvenţa condiţiilor tehnice de pe parcursul întregii înregistrări, precum şi amplasarea subiectului într-o poziţie nefirească (culcat). Vocalele sînt rostite izolat, situaţie necaracteristică actului fonator real, şi sînt înregistrate la capătul unor repetiţii prealabile, ceea ce duce, prin autosugestionare, la pronunţii artificiale, hipercorecte. Măsurătorile se efectuează *numai* în două locuri : între dosul limbii şi palat, la nivelul celui de-al doilea molar, şi între limbă şi incisivii superiori, acad. Al. Rosetti fiind adeptul teoriei compensării parametrilor în fonetică. Rezultatele unor măsurători atît de sumare nu permit formularea unor concluzii convingătoare şi astăzi nu mai rezistă la o comparaţie, inevita-

[9] Magnus Peturson, *Peut-on interpréter les données de la radiocinématographie en fonction du tube acoustique à section uniforme?*, în TIPhS, nr. 4, 1972, p. 23—24, 61—62.

[10] Aşa se procedează, de exemplu, în „atlasele fonetice". În afara celui de la nota 6 mai menţionăm Molnár József, *A magyar beszédhangok atlasza*, Budapest, 1970, 87 p. Din păcate, însă, roentgenogramele lui J. Molnár nu sînt numai neclare, cum mărturiseşte autorul însuşi la p. 40, sînt chiar inutilizabile.

[11] *Contribution à l'analyse physiologique et à l'histoire des voyelles roumaines* **ă** *et* **î**, în BL, t. 3, 1935, p. 85—112, republicat în ML, 1947, p. 131—158. Idem, *Sur le passage de latin et de slave méridional* **o** *innaccentué à* **ă** *en roumain*, în BL, t. 4, 1936, p. 53—63, republicat în ML, 1947, p. 159—170.

bilă, cu datele reieşite la analiza sistemului vocalic din alte limbi, efectuată în condiţii tehnice adecvate.

O etapă superioară, din punct de vedere tehnic, i se datorează lui N. I. Dukelski [12], care, dorind să demonstreze existenţa corelaţiilor de palatalizare şi de labializare în sistemul consonantic românesc, cu trimiteri la cel rusesc, îmbină roentgenografia statică cu analiza acustică, cu palatografia şi cu labiografia. N. I. Dukelski obţine 169 de radiografii : 35 pentru vocale şi 134 pentru consoane. Experimentul foloseşte treisprezece subiecţi, doisprezece români şi un rus şi se desfăşoară pe parcursul a doi ani şi patru luni pentru a se reduce riscul iradierii subiecţilor. Deoarece analiza palatogramelor îl conduce pe autor la concluzia că opoziţia de sonoritate este puţin însemnată, acesta renunţă, în majoritatea cazurilor, la roentgenografierea sonorelor. De aceea lipsesc imaginile pentru *b*, *d*, *m*, *f*, *v*, *j*. Din motive nemenţionate, măsurătorile sînt abandonate, raporturilor riguroase fiindu-le substituite aprecieri impresioniste vagi [13]. Şi aici sunetele sînt investigate în poziţii atipice vorbirii normale : vocalele şi constrictivele în poziţie antevocalică ori în poziţie finală absolută sînt rostite lung şi izolat ; oclusivele sînt surprinse, prin antrenarea specială a subiecţilor, în clipa premergătoare exploziei.

După cum se poate vedea din cele prezentate mai sus, ca urmare a imperfecţiunii tehnice întrebuinţate şi, mai recent, din cauza scăderii interesului pentru asemenea cercetări, radiologia aplicată foneticii instrumentale nu a dat rezultate satisfăcătoare în domeniul limbii române. Dacă luăm în considerare faptul că studiile menţionate, toate exclusiv radiofotografice, nici măcar nu îşi propun o descriere articulatorică completă, eventual chiar monografică, a sistemului fonetic românesc, urmărind să releve doar unele faze evolutive sau cîteva fenomene articulatorii, precum şi faptul că vocalismul este numai parţial abordat *(a* nu intră în analiza acad. Al. Rosetti ; problema semivocalelor este atinsă accidental de N. I. Dukelski), rezultă cu claritate oportunitatea refacerii tuturor experimentelor [14], de această dată cu o tehnică bine pusă la punct, precum şi necesitatea orientării acestei metode spre analiza *integrală* a vocalismului şi a consonantismului.

Decembrie 1985 *Cluj-Napoca, str. 23 August nr. 27*

[12] Ne referim numai la lucrarea *Cercetare fonetică experimentală asupra palatalizării şi a labializării consoanelor româneşti*, în FD II, 1960, p. 7—46, deşi autorul a mai publicat, în 1958 şi în 1959, în „Vestnik Leningradskogo universiteta" şi alte roentgenograme (Cf. Andrei Avram, în FD VI, 1969, p. 276), care ne-au fost însă inaccesibile, după cum inaccesibile ne-au fost şi lucrările lui G. M. Gožin, datînd din aceeaşi perioadă cu cele ale lui N. I. Dukelski şi semnalate în acelaşi loc de Andrei Avram.

[13] „...rezonatorul posterior... se îngustează *întrucîtva*", „...buzele formează o deschizătură *destul de largă*", „...rezonatorul posterior se lărgeşte *puţin*, iar cel anterior se micşorează *simţitor*", „...rezonatorul anterior se modifică *considerabil*" (p. 10—11), „...rezonatorul medial este *destul de larg*" (p. 16). Sublinierile ne aparţin.

[14] Sugestia este dată chiar de P. Simon, *op. cit.*, p. 24.

LEXICUL DIALECTAL ÎN TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ

ILIE DAN

Ca domeniu interdisciplinar, toponimia se bazează pe rezultatele unor discipline conexe (istorie, geografie, arheologie, etnografie ș.a.), cu care se află adesea într-un raport de determinare reciprocă [1], dar se revendică în primul rînd ca o ramură a lingvisticii [2], operînd, prin urmare, cu metodele acesteia, adecvate unui capitol special (cu o situație periferică în sistem) [3], și anume numele proprii [4].

Nu puțini au fost specialiștii în acest domeniu (A. Lognon, A. Dauzat, Ch. Rostaing, V. A. Nikonov, V. Šmilauer, W. Taszycki, iar dintre români : Ovid Densusianu, I.-A. Candrea, N. Drăganu, Iorgu Iordan, Emil Petrovici ș.a.) care, convinși fiind că toponimia reprezintă „un auxiliar al istoriei" [5] sau „un rezultat al veacurilor" [6], să nu fi remarcat totuși strînsa legătură care există între *toponimie* și *dialectologie* [7]. Dar, pentru toponimia românească, cel puțin, abia în ultimul timp au fost elaborate o serie de studii [8] care, pe baza relației mai sus amintite, au urmărit felul în care trăsăturile dialectale se reflectă în structura numelor de locuri, deși importanța toponimiei pentru dialectologie (cea istorică, în primul rînd) a fost insistent evidențiată, în special în ceea ce privește rolul foneticii regionale în această sferă a lexicului. Ne permitem să reamintim, în această ordine de idei, afirmațiile tranșante ale unor specialiști francezi : „La phonétique joue un rôle primordiale. Chaque nom de lieu a obéi aux lois

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, 1963 ; Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 1970 ; Al. Graur, *Nume de locuri*, 1972 ; Marius I. Oros, *Despre caracterul specific al toponimiei*, în *Studii de onomastică*, III, 1982, p. 194—202.

[2] Al. Graur, *Toponimia — știință de graniță*, în „Analele Universității din București", XXI, 1972, nr. 1—2, p. 67 : „Esențialul în toponimie este de natură lingvistică" ; I.-A. Candrea, *Probleme de toponimie*, 1931, p. 6 : „singurul care se poate sluji cu mult folos de prețiosul material ce i-l oferă toponimia este filologul". Vezi și Albert Dauzat, *La toponymie française*, 1971, p. 24 : „La toponymie est une science linguistique".

[3] Vezi Sabina Teiuș, *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, în *Studii și materiale de onomastică*, I, 1969, p. 7—11.

[4] Cf. Ion Roșianu, *Despre numele proprii și conținutul lor*, în CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 295—307 ; Viorica Florea, *Observații asupra sensului numelui propriu*, în *Studii de onomastică*, II, 1981, p. 47—57 ; Viorel Păltineanu, *Numele propriu — semn lingvistic*, în StUBB, series philologia, fasciculus 1, 1971, p. 95—98.

[5] Cf. V. A. Nikonov, *Toponymie et dialectologie*, în RIO, XIII, 1961, nr. 3, p. 161—174 ; M. I. Oros, *Toponimia sincronică și diacronică*, în LSt, 1971, p. 109—120 ; Iorgu Iordan, *Încercare de bibliografie toponimică românească*, în „Buletinul Societății române de geografie", tom. XLVI, 1927, p. 31.

[6] „Analele Dobrogei", II, 1921, p. 129.

[7] Nikonov, *op. cit.* Vezi și Ch. Nauton, *Dialectologie et toponymie*, în „Revue de linguistique romane", XII, 1958, p. 50—54.

[8] Vezi, în special, cele trei volume de *Studii de onomastică* (1976, 1981, 1982), precum și Radu Sp. Popescu, *Fapte dialectale în onomastica din nord-vestul Olteniei*, în „Analele Universității din Craiova", V, 1977, p. 9—14 ; VI, 1978, p. 15—18.

phonétiques de la langue parlée dans la région" — Albert Dauzat [9]; „La connaissance de la phonétique régionale est indispensable au toponymiste" — Charles Rostaing [10]; „D'ailleurs la toponymie dialectale, en plus de son intêrêt par elle-même, apporte des éléments de solution de première importance à des problèmes linguistiques et historiques" — Ernst Nègre [11].

Şi unele studii de toponimie românească din ultimele două decenii [12] au confirmat, pe baza unor fapte dialectale din diferite regiuni ale României, aserţiunile învăţaţilor menţionaţi anterior. E adevărat că, în această direcţie, puţinătatea contribuţiilor, ca şi lipsa acestora pentru multe arii geografice din România nu ne permit, totuşi, tragerea unor concluzii definitive (după cum se ştie, acum se efectuează anchetele pentru *Dicţionarul toponimic al României* [13]), care să reliefeze specificul toponimiei ca „grai al pămîntului" [14], dar şi „comportamentul" lingvistic al numelor de locuri, şi în primul rînd felul în care faptele dialectale (la nivel fonetic, morfosintactic, derivativ şi lexical) sînt reflectate în denominaţia realităţii înconjurătoare.

Nu ne propunem acum o cercetare parţială dedicată unei arii geografice restrînse sau una exhaustivă din acest punct de vedere, al raportului dintre toponimie şi dialectologie [15]. Unele contribuţii notabile (fie în lucrări de sinteză semnate de Iorgu Iordan, Emil Petrovici, Al. Graur, Mircea Homorodean, Vasile Ioniţă, Ilie Dan, fie în cercetările adunate în cele trei volume de *Studii de onomastică* [16]) oferă un material interesant şi puncte de vedere acceptabile.

În mod deosebit, cercetările pe teren pentru lucrări de dialectologie (în primul rînd pentru *Noul Atlas lingvistic român*) şi de toponimie au dovedit convergenţa metodelor folosite de dialectolog şi de toponomast, atît pe plan diacronic, evolutiv, cît şi pe plan sincronic, descriptiv, criteriul răspîndirii teritoriale a termenilor (arii, isoglose, zone de tranziţie etc.) situîndu-se pe primul plan.

În cercetările mai vechi (româneşti şi străine) s-au scos în relief în mod deosebit faptele de natură fonetică şi morfologică cu caracter dialectal pe care toponimia (uneori numai ea) le păstrează. Ele dovedesc că şi

[9] *La toponymie française*, p. 24.

[10] Vezi *Les noms de lieux*, Paris, 1958, p. 10.

[11] Cf. *Les noms de lieux en France*, Paris, 1963, p. 189.

[12] Pe lîngă lucrările semnate de Al. Graur, Emil Petrovici, Ion Ioniţă, Mircea Homorodean, utile sînt contribuţiile din volumul *Studii şi materiale de onomastică*, precum şi cele publicate în LR şi CL.

[13] Vezi Gh. Bolocan, Cristian Ionescu, *Dicţionarul toponimic al României*, în LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 197—206; Ion Donat, *Pentru un dicţionar toponimic românesc*, în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 141—146; *Despre problema elaborării unui dicţionar toponimic românesc*, în CL, XIII, 1968, nr. 2, p. 355—359; D. Loşonţi, I. Roşianu, *Principii şi norme de culegere a materialului pentru „Dicţionarul toponimic al Transilvaniei"*, în SO, II, 1981, p. 92—104.

[14] Expresia a fost folosită, la noi, întîia oară, de G. Giuglea. Vezi şi A. I. Eremia, *Graiul pămîntului*, Chişinău, 1981.

[15] Cf. Jean-Claude Bouvier, *Quelques réflexions sur l'apport de la toponymie à la dialectologie*, în *Mélanges offerts à Charles Rostaing*, Liège, 1974, p. 79—87; idem, *Les dénominations du „ruisseau" dans les parlers provençaux*, în „Revue de linguistique romane", 38, 1974, p. 59—74; Hippolyte Cocheris, *Origine et formation des noms de lieu*, Paris, s.a., p. 4: „C'est peut-être dans la nomenclature géographique qu'il existe le plus de traces des langues, aujourd'hui perdues pour nous"; J. Chaurand, *Toponymie et dialectologie*, Paris, 1968, p. 390—405.

[16] Pe lîngă *Studii de onomastică*, vezi şi *Probleme de onomastică*, Cluj-Napoca, 1980.

toponimele, ca și antroponimele dintr-un grai oarecare [17] se încadrează în trăsăturile distincte ale acelui microsistem. Tocmai pornind de la raportul reciproc dintre dialectologie și toponimie, specialistul va putea urmări sensul, difuziunea, forma fonetică și legătura care există (sau a existat cîndva) între un apelativ și un nume de loc [18], încadrat graiului din localitatea sau zona respectivă, știut fiind că „graiul modelează în special forma toponimelor" [19].

Mai recent, alți autori români [20] au avut în vedere rolul, ponderea și specificul lexicului dialectal (origine, onomasiologie, vechime, frecvență) întîlnit în toponimia românească. În unele cazuri, numai inventarierea și analiza completă a lexicului local poate explica etimologia, semnificația și vechimea unui nume topic. Am putea vorbi, în această situație, mai ales în cadrul microtoponimiei, de un strat dialectal în cadrul numelor de locuri. În această perspectivă, se poate afirma că toponimia oferă un material prețios dialectologiei. E de la sine înțeles că în cazul apelativelor din graiuri care se păstrează în toponimie (uneori apelativul circulă și astăzi, alteori el a dispărut din graiul comun [21]) se reflectă, cel mai ades, și particularitățile fonetice (în mai mare măsură decît cele morfosintactice). În cazul anchetelor toponimice o importanță deosebită trebuie acordată termenilor entopici [22], o mare bogăție și varietate (serii sinonimice, paralelisme, termeni de bază — derivate sau diminutive, tautologii sau false tautologii toponimice [23]) întîlnindu-se în toate regiunile României, cu deosebire pentru numele de ape (curgătoare sau stătătoare), de dealuri și de pante sau coaste.

O primă chestiune de importanță majoră care implică în egală măsură toponimia și dialectologia este cea privitoare la raportul dintre evoluția apelativelor și cea a toponimelor corespunzătoare, așa cum a arătat Marius Sala într-un studiu special [24]. În general, se constată o concordanță între ariile toponimice și cele dialectale, așa cum au afirmat de multă vreme A. Dauzat [25] și E. Muret [26], de vreme ce, în cele mai multe cazuri,

[17] Cf. Gheorghe Moldoveanu, *Raportul dintre toponimie și graiurile locale cu referire la bazinul Milcovului (județul Vrancea)*, în SO, III, 1981, p. 184—193, și Al. Cristureanu, *Concordanțe între antroponimie și dialectologie*, *idem*, p. 41—53.

[18] Vezi Gaston Tuaillon, *Comportements de recherche en dialectologie française*, în CNRS, Paris, 1976.

[19] *Apud* Rodica Sufleţel, *Lexic dialectal în toponimia din sud-estul Banatului*, în SO, II, 1981, p. 193.

[20] Rodica Sufleţel, *op. cit.*, p. 192—203; Emilian N. Bureţea, *Unele aspecte ale relației dintre toponimie și apelativ în toponimia din Oltenia*, în LR, XXIV, 1975, nrp 3, p. 207—214.

[21] Vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 496: „Devenind t o.onimice, elementele lexicale și-au păstrat, în general, aspectul și sensul pe care le aveau înmomentul cînd au căpătat această nouă funcțiune. Dar ca apelative propriu-zise, ele au suferit adesea diverse modificări, care n-au putut atinge și toponimele corespunzătoare, dată fiind relativa izolare a acestora".

[22] Cf. Gh. Bolocan, *Sistemul entopic al limbii române și rolul lui în toponimie*, în LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 205—208; Dragoș Moldovanu, *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iași, 1978 (multigr.).

[23] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 4; M. Homorodean, *Cu privire la tautologiile toponimice*, în *Studii și materiale de onomastică*, 1969, p. 69—74; idem, *Tautologii toponimice propriu-zise sau aparente? (cu privire specială la toponimia românească)*, în ACILFR, XII, 1970, p. 1143—1147.

[24] *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, în SCL, IX, 1958, nr. 3, p. 337—348; Vezi și versiunea franceză a studiului, în *Contributions onomastiques*, 1958, p. 65—96.

[25] Cf. *La toponymie française*, p. 28.

[26] *Les noms de lieu dans les langues romanes*, Paris, 1930, p 36: „les noms propres obéissent dans leur évolution aux mêmes tendances, sont soumis aux mêmes règles que les autres mots".

numele de locuri cunosc aceleași transformări ca și apelativele dintr-o limbă [27]. Același principiu a fost demonstrat, pentru toponimia românească, de Iorgu Iordan și Emil Petrovici, cu ajutorul geografiei lingvistice, pornindu-se de la forma dialectală a toponimului „qui a une importance particulière en ces cas" [28]. Cum e și normal, aceste concordanțe între evoluția apelativelor și cea a toponimelor sînt numeroase și pot fi remarcate în fonetică, morfologie, derivare și lexic. Firește, cercetătorul toponimiei trebuie să se bazeze nu numai pe cunoașterea istoriei, geografiei și a graiului localității, ci și pe materialul dialectal din *Atlasul lingvistic român*, pe textele și glosarele dialectale și culegerile de folclor. Vom constata astfel, împreună cu Iorgu Iordan și Marius Sala, că toponime ca *Pisica — Mîța*, *Perjul — Pruni*, *Prisacă — Stupina* cunosc, în Moldova și în Muntenia, aceeași arie ca a apelativelor de la baza lor (unele perfect sinonime, altele cu sensuri apropiate sau chiar opuse, ca în cazul *Păcurari — Dohotăria*): *pisică — mîță*, *perjă — prună*, *prisacă — stupină*.

Dar, ca și pentru apelative, și în toponimie întîlnim zone de tranziție. Pentru numele de locuri, problema privește două aspecte: 1) în ce măsură zona de tranziție a apelativelor coincide cu aceeași zonă a toponimelor care s-au format pe baza lor?; 2) în ce arii se întîlnesc toponime formate pe baza unor apelative aparținînd unor graiuri (vecine) distincte și cum se explică prezența celor două grupe de nume de locuri?

Pentru primul aspect, cum s-a și remarcat deja, cu unele excepții, aria apelativelor coincide cu cea a toponimelor. Există în fiecare grai (sau subgrai) o serie de apelative (în majoritate termeni entopici) specifice întregii regiuni sau unor arii delimitate de particularitățile lingvistice revelatoare care stau la baza numelor de locuri respective. În lucrarea sa *Toponimia românească* [29], Iorgu Iordan a analizat o serie de toponime care au la bază nume comune specifice unei regiuni: *Adunați*, *Atîrnați*, *Cătina*, *Dud*, *Rudarul*, *Mărăcini*, *Ograda*, *Padina* (Muntenia, Oltenia, Banat); *Bahna*, *Curechiștea*, *Holmul*, *Huluba*, *Rediul*, *Știubeieni* (Moldova).

Rodica Suflețel [30] a urmărit lexicul dialectal în toponimia din sud-estul Banatului (zonă căreia i-a consacrat mai multe studii) și a observat că în această regiune se întîlnesc termeni dialectali specifici pentru întreaga provincie sau numai unor anumite arii care s-au toponimizat: *bădîn*, *căsap*, *ferizu*, *priurez*, *staur*; *subăr*, *covercă*, *rug* „măceș".

Pentru aceeași zonă, numeroase exemple, competent analizate, se găsesc în lucrarea *Nume de locuri din Banat* de Vasile Ioniță (1982) [31].

Dintr-o serie de studii și articole publicate de T. Oancă [32] și Radu Sp. Popescu [33] se cunosc numeroase apelative specifice Olteniei care stau la baza unor toponime: *bord* „piatră mare", *grumuleu* „deal mic", *cornet*

[27] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 7: „Foarte multe toponime există ori au existat ca nume apelative în limba de toate zilele. Este clar că izvorul lor trebuie căutat totdeauna și fără nici o șovăire în lexicul vorbirii curente".

[28] Cf. Marius Sala, *Contributions onomastiques*, p. 67.

[29] Vezi p. 553—560.

[30] Rodica Suflețel, *Lexic dialectal în toponimia din sud-estul Banatului*, în SO, II, 1981, p. 193.

[31] Vezi și studiul aceluiași autor *Relicte lexicale în toponimia Banatului*, în SO, I, 1976, p. 208—221.

[32] *Aspecte ale relației entopic — toponim în Cîmpia Băileștiului*, în „Analele Universității din Craiova", VIII, 1980, p. 45—51.

[33] Pe lîngă studiul citat, vezi și *Unitatea limbii române, premisă a unității naționale*, în „Analele Universității din Craiova", III, 1978, p. 49—52.

„loc stîncos", *bulz* „stîncă". Şi pentru alte regiuni ale ţării (Transilvania[34], Maramureş [35], Bucovina [36]), se constată că unele toponime s-au format pe baza apelativelor care circulă numai în zonele respective: *culare* „trecătoare înaltă", *grui* „bot de deal", *rîu* „canal de moară", *zgăvîrdă* „loc scobit", *zleamăn* „movilă, semn de hotar"; *bărc* „păşune, luncă", *tău* „băltoacă"; *rît* „fineţ", *duleu* „răzor", *dubină* „loc cu stejari", *tog* „parcelă de pămînt"; *bereznic* „pădurar", *ciuhă* „sperietoare", *rohatcă* „barieră", *ţomp* „vîrf ascuţit" ş.a.

Şi hărţile *Atlasului lingvistic român* probează ariile unor termeni entopici care se suprapun cu cele ale toponimelor corespunzătoare. Astfel, harta 611 din *ALR* s.n., vol. II, *exploatare de pădure*, cuprinde o arie — *şlag*, *hoşliag*, *şlog*, *oşlag* — în Bucovina şi în Banat (termeni de origine germană); alta — *tăietură* — în estul Banatului şi Transilvania propriuzisă (formaţie românească); alta — *văgaş* — în Crişana (de origine maghiară) şi una — *bútin* — în Maramureş (de origine ucraineană) [37]. Harta 628 — *rîpă* — din *Micul Atlas lingvistic român*, s.n., vol. II, delimitează numai în Bucovina o arie — *corhană* şi *hrapă* —, termeni pe care îi întîlnim, aşa cum am arătat într-o altă lucrare [38], numai în toponimia acestei regiuni.

O listă a toponimelor din *Atlasul lingvistic român* (ancheta Petrovici) confirmă ideea că în funcţie de termenii entopici dialectali se formează şi o serie de toponime în localităţile din reţeaua de anchetă. Notăm cîteva mai interesante: *Bărcu* (punctul 284), *Bîtca* (1228), *Bobeica* (514), *Ciurgău* (574), *Dealu Rădiului* (520), *Găvanu* (848), *Glodu* (346), *Hodaie* (235), *Homoru* (365), *Ierugă* (76), *În Sohat* (514), *În Bucină* (76), *La Ştiubeie* (219), *La Curătură* (310), *Obîrşia* (munte —836), *Opştea* (762), *Osoi* (310), *Vielniţă* (514), *Pîrlitura* (228), *Pleşa* (385), *Tarniţa* (munte — 836), *Tinoasa* (munte —310), *Ţuclui* (250), *Vîrfu Hîgilor* (353), *Vîrfu Prihodului* (272), *Zănogiţa* (182).

Din astfel de exemple se pot lesne constata două lucruri: unele apelative sînt vii şi astăzi în graiul local, circulînd alături de toponime; altele au dispărut, amintirea lor fiind perpetuată numai de numele de locuri.

Dar, între evoluţia apelativelor şi cea a toponimelor există şi discordanţe, întîlnindu-se adesea nume de locuri care nu-şi au corespondent în termenul dialectal, fie că acesta din urmă a dispărut, fie că aria sa de răspîndire s-a restrîns, mai ales că toponimia este mai stabilă, bine fixată în sistem, conservatoare chiar, ştiut fiind că „frontierele toponimice se perpetuează, chiar acolo unde rămîn puţine urme ale delimitărilor dialectale de altădată" [39]. Explicaţia acestei stări de lucruri nu rezidă numai în natura raportului dintre apelative şi toponime, în caracterul deschis al lexicului dialectal (cunoscîndu-l bine, vom putea stabili şi originea străină a unor termeni entopici de la baza toponimelor, diferită de la o provincie la alta — bulgară, sîrbă, săsească, maghiară, slovacă, ucraineană), ci şi în situaţia social-istorică a provinciilor româneşti. Se ştie că în trecutul istoric românesc au avut loc o serie de mişcări metanastasice (generate

[34] Vezi Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980.

[35] Pentru discuţia de faţă interesează lucrările lui E. Janitsek, M. I. Oros şi S. Bodzei din *Studii de onomastică*.

[36] Ilie Dan, *Toponimie şi continuitate în Moldova de nord*, Iaşi, 1980.

[37] Vezi Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureşean*, Cluj, 1971, p. 87.

[38] Ilie Dan, *op. cit.*

[39] Rodica Sufleţel, *op. cit.*

de cauze diferite) care au determinat și „migrația" sau iradierea unor toponime dintr-o regiune în alta, îndeosebi în regiunea subcarpatică din Moldova, Muntenia, Oltenia și în Dobrogea [40]. Pentru toponimie, aceasta a avut ca rezultat două categorii de fapte : a) crearea de toponime noi pe baza unor apelative care nu circulă în zona în care s-au stabilit noii veniți ; b) „aducerea" unor toponime din ținuturile de origine. Uneori, acestea coexistă cu cele mai vechi ale populației locale. În Valea Solonețului (Suceava) întîlnim în aceeași localitate *Tinoasa* și *Glodoasa*. În nordul Olteniei se întîlnesc numeroși termeni entopici aduși din sudul Transilvaniei : *țanc* „colț, vîrf de munte", *hoagă* „viroagă", *leș* „loc defrișat", *rît* „fînaț" etc. Evident că nu numai cuvintele respective dovedesc originea locală a noilor veniți, ci și numele de familie și unele particularități de grai.

În sfîrșit, cercetarea lexicului dialectal din toponimia românească este de un real folos în depistarea unor termeni entopici dispăruți, în reflectarea unor ocupații din nomenclatura topică (păstorit, agricultură, minerit, pescuit, exploatări forestiere) și mai ales în demonstrarea, pe baza geografiei lingvistice, a aceea ce J. Chaurand numea „une action conservatrice sur le lexique régional".

Octombrie 1985

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August nr. 11

[40] Vezi Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali*, 1930 ; idem, *Numiri toponimice păstorești în munții Bîrsei, Buzăului și ai Vrancei*, în „Transilvania", LIX, 1928, nr. 10, p. 802—808 ; N. Dragomir, *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de sud*, 1938 ; I. I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, 1915 ; C. Racoviță, *Migrațiuni din Ardeal peste Carpați în lumina toponimiei*, în „Geopolitica și geoistoria", II, 1942, nr. 1, p. 69—73 ; Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, 1977 ; Ion Donat, *Cîteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Românească*, în „Fonetică și dialectologie", IV, 1962, p. 101—131 ; Filofteia Modoran, *Toponime care reflectă mișcări de populație românească pe teritoriul țării noastre*, în LR, XXXI, 1982, nr. 1, p. 85—92.

PENTRU O COORDONARE METODICĂ A PREDĂRII LIMBAJELOR DE SPECIALITATE LA ANUL PREGĂTITOR

MELANIA FLOREA

Spre deosebire de cursul practic pentru studenți străini de la nivelul elementar, cu o tradiție de peste două decenii în colective specializate, avînd la dispoziție metode și tehnici de predare bine puse la punct, cu manuale și materiale didactice auxiliare de o mare diversitate, predarea limbajelor de specialitate la anul pregătitor se află încă la început [1]. De altfel, chiar pe plan mondial, această problemă a intrat în atenția specialiștilor abia în ultimele decenii [2]. Crearea în țara noastră (acum trei decenii) a cadrului instituțional propice predării limbilor străine specializate la nivel superior „plasează învățămîntul românesc în avangarda multor școli europene și mondiale, ceea ce reprezintă nu numai un act de cultură, dar și o dovadă a adaptării rapide, suple și lucide a învățămîntului nostru superior la exigențele progresului lumii contemporane" [3].

Impactul puternic cu noua revoluție științifică și tehnică, explozia informațională și nevoia de cooperare fac ca tot mai mulți oameni să încerce însușirea unei limbi străine de specialitate într-un timp cît mai scurt și cu un scop foarte specific, legat de profesiune sau de ocupație [4].

Predarea limbajelor de specialitate în învățămîntul superior românesc din domeniul limbilor străine oferă astăzi o cercetare lingvistică avansată și o metodologie modernă, care au dus la elaborarea unor materiale didactice, manuale, culegeri și auxiliare audio-vizuale cu mare eficiență.

În ceea ce privește româna ca limbă străină, pînă acum cîțiva ani, nivelul elementar se întindea pe parcursul întregului an pregătitor, ultimele luni fiind dedicate, parțial, însușirii unui vocabular științific general. Pentru străinii veniți la stagii de specializare mai scurte, colectivul de

[1] Acestea erau abordate abia în anii I—II, în cadrul seminarului de limbă și civilizație românească.

[2] Pentru istoricul predării limbajelor de specialitate, vezi Paul Miclău, *La dimension sémantique des langues de specialité*, în Paul Miclău, Alexandra Cuniță, Teodora Cristea, Olga Galațanu, Janeta Drăghicescu, Daniela Rovența-Frumușani, *Introduction à l'étude des langues de specialité*, Tipografia Universității din București, 1980, p. 1—2; Silvia Burdea, Doina Neguș, Constanța Stoenescu, Lili Chirvai, *Metodica predării francezei tehnice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980, p. 7—10; Pauline C. Robinson, *The Present Position*, în *The Theory and Practice of ESP. Select Readings*, edited by Adrian Nicolescu, Bucharest University Press, 1982, p. 11 și 21—44; H. G. Widdowson, *Les fins et les moyens d'un enseignement de l'anglais en vue d'objectifs specifique*, în *L'Anglais langue étrangère comme véhicule des études universitaires* (coord. : Alan Maley et Daniel Coste), Paris, Didier Erudition, 1981 (Études de linguistique appliquée, 43), p. 8—10.

[3] Burdea, Neguș, Stoenescu, Chirvai, *op. cit.*, p. 7. Vezi și Dumitru Chițoran, *Pregătirea profesorului de limbi străine pentru predarea limbajelor de specialitate*, în Învățămîntul liceal și tehnic profesional, 1980, nr. 10, p. 4—6.

[4] Vezi Dumitru Chițoran, *The Teaching of English for Special Purposes*, în *The Theory and Practice of ESP*, p. 64 și 73.

limba română oferea doar cursul practic, iar disciplinele de specialitate erau lăsate pe seama catedrelor respective.

Deși, în acest fel, cursanții ajungeau să stăpînească mai bine limba română, ei întîmpinau dificultăți foarte mari în anul I, în momentul trecerii de la limba vorbită standard la codul scris reprezentat prin limbajul științific.

Aceste dificultăți s-au atenuat prin actuala structurare a anului pregătitor, prin introducerea pe semestrul al doilea a unor discipline de specialitate în paralel cu limba română predată pe profil medical, tehnic, agronomic și economic [5] și prin elaborarea de către Ministerul Educației și Învățămîntului a programelor de limba română atît pentru semestrul I, cît și pentru semestrul al II-lea al anului pregătitor. Actuala organizare este în acord cu o tendință generală în predarea limbilor, aceea de a se reduce *pe cît posibil* predarea limbii comune, pentru a se introduce cît mai repede limbajele de specialitate. Și chiar dacă mai rămîn multe de făcut în această direcție, trebuie subliniată importanța creării unui cadru instituțional, prin care limbajele de specialitate își au de acum fixat locul lor în anul pregătitor. Poate ar mai trebui elaborat un manual și pentru profil umanistic, întrucît, în actuala formă, manualul unic de limba română [6] este conceput doar pentru semestrul I.

Spre deosebire de nivelul elementar, unde au preponderență structurile gramaticale [7], la nivel intermediar (semestrul al II-lea al anului pregătitor) vocabularului îi revine rolul de bază, trecîndu-se din sfera vocabularului uzual în cea a vocabularului general de orientare științifică (VGOS) și în cea a vocabularului de strictă specialitate. Trebuie făcută distincția între lexicul științific general, comun tuturor specialităților, și lexicul tehnic, propriu specialităților, care cuprinde nomenclaturile [8].

La nivel intermediar începe să se studieze și gramatica specializată, esențial selectivă, caracterizată, în raport cu gramatica comună, prin scheme sintactice preferențiale [9].

[5] Marilena Velican, Adrian Mateescu, Elisabeta Șoșa, *Limba română. Manual pentru studenți străini. Profil medical* (coordonatori: Flora Șuteu, Emil Ghițulescu), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983; Ileana Coste, Florentina Frățilă, Ion Vlăduțu, Viorel Boldureanu, *Limba română. Manual pentru studenți străini. Profil tehnic* (coordonator: Emil Ghițulescu), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983; Victoria Moldovan, Ileana Mureșan, Paula Oșianu, Liana Pop, *Limba română. Manual pentru studenți străini. Profil agronomic* (coordonator: Emil Ghițulescu), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983; Gheorghe Lascu, Tereza Lazăr, Alina Stanciu, Lucia Uricaru, *Limba română. Manual pentru studenți străini. Profil economic* (coordonator: Emil Ghițulescu), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.

[6] Grigore Brâncuș, Adriana Ionescu, Manuela Saramandu, *Limba română. Manual pentru studenți străini*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982.

[7] Vezi Melania Florea, *Structura grupului în limba română contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 154—157.

[8] Termenii lexicului științific general sînt purtători ai unei informații mai larg utilizabile, dar mai puțin complete și mai puțin precise decît cea vehiculată de termenii lexicului tehnic. Cuvintele științifice generale au o putere de înțelegere mai redusă decît cuvintele tehnice, dar extensia lor este superioară, ceea ce înseamnă că primele sînt mai puțin specifice decît ultimele (vezi *Les Langues de specialité*. Coord. Paul Miclău. Tipografia Universității din București, 1982, p. 35). Autoarele *Metodicii predării francezei tehnice* subliniază dificultatea de a face demarcații riguroase între cele două domenii, în condițiile actuale ale interdependenței tehnicii și științei (p. 26).

[9] Pentru relațiile de implicare dintre limba comună și limba specializată și dintre lexic și structura sintactică, vezi Teodora Cristea, *Les structures grammaticales*, în *Les Langues de specialité*, p. 99; Dumitru Chițoran, *Limbă comună — limbajele specializate*, Limbile moderne în școală, II, 1978, p. 11—18.

Este cunoscut că în metodologia predării limbilor se utilizează adesea conceptul de gramatică pedagogică, instrument de bază în predarea unei limbi, care apelează la toate școlile și curentele lingvistice, alegînd ceea ce este considerat adecvat în procesul de învățămînt. Gramatica pedagogică nu trebuie înțeleasă doar în sens restrictiv, ci și în acela de a se prelua din orice metodă ceea ce este mai convenabil pentru predarea limbii [10]. Ideea își păstrează valabilitatea și în cazul predării limbajelor de specialitate : în abordarea VGOS sau a vocabularului strict specializat se poate folosi orice curent lingvistic, orice metodă, dacă aceasta conduce la îmbunătățirea predării. De altfel, și din punct de vedere lingvistic o teorie nouă nu trebuie privită ca opunîndu-se celor existente, ci completîndu-le, subliniază Gabriela Pană Dindelegan : „imaginea de funcționare *globală* a limbii se constituie din valoarea *complementară* a teoriilor existente, care au rolul de a se completa ca informații și ca viziune" [11].

În legătură cu raportul dintre vocabularul uzual, VGOS și vocabularul specializat au fost avansate uneori și propuneri mai tranșante, precum aceea a renunțării la vocabularul uzual, pentru a se generaliza VGOS și vocabularul specializat și la etapa elementară.

Ideea poate tenta, mai ales că are un suport teoretic în opiniile unor specialiști autorizați, care, pornind de la faptul că cei cărora li se predau limbajele de specialitate sînt, de regulă, adulți, consideră că este nu numai de dorit, ci și perfect posibil ca să se plece de la nevoile de limbaj ale celui care învață : încă din 1964, M.A.K. Halliday, A. McIntosh, P. D. Strevens [12] aveau în vedere *cursuri ajustate nevoilor de limbaj ale unor grupuri determinate de cursanți*. J. Munby a realizat tentativa cea mai completă de a pune la punct o metodă referitoare la o *competență de comunicare restrînsă* [13], elementul cheie în orice definiție a LSP (Language for Specific Purposes) constituindu-l interesul pentru nevoile celui care învață. Acest model sociolingvistic al lui Munby este însă privit cu rezerve chiar de specialiști din aceeași școală [14].

Chiar dacă se face abstracție de atitudinea cursanților, care nu ar accepta să treacă la vocabularul de specialitate cît vreme nu pot încă manipula o limbă simplificată (constituită dintr-un vocabular fundamental și un inventar de structuri de bază), motivul principal pentru care un asemenea salt peste etapa elementară nu pare posibil constă și în aceea că limbajul științific și tehnic este grefat pe un sistem lingvistic cu un fond lexical în mare parte comun cu cel al limbii generale și cu o preferință marcată pentru unele construcții morfosintactice în genere simplificatoare și generalizatoare. Discursul științific și tehnic, ca stil funcțional al limbii generale, presupune „selectarea *din sistemul limbii generale* (subl. ns.) a anumitor mijloace lexicale, sintactice și discursive care corespund în cea mai mare măsură semnificației și comunicării științifice și tehnice, precum și demersului specific acestor domenii" [15].

Termenii specializați sînt, deci, adesea, cuvinte împrumutate din lexicul general și redefiniți în funcție de utilizarea lor într-un domeniu

[10] Vezi Melania Florea, *Opinii privind predarea gramaticii*, „Limbă și literatură", III, 1985, p. 400—404.

[11] *Conceptul de regulă în lingvistica actuală*, SCL, XXXIII, 1982, nr. 2, p. 108.

[12] *The Linguistic Science and Language Teaching*, London, Longman, 1964, p. 190.

[13] *Syllabus Design*, Cambridge University Press, 1978.

[14] H. G. Widdowson, *op. cit.*, p. 8—11. Pentru referințe bibliografice asupra opiniilor destul de controversate, vezi Pauline C. Robinson, *op. cit.*, p. 32—37.

[15] Burdea, Negus, Stoenescu, Chirvai, *op. cit.*, p. 26.

particular sau într-altul. Între vocabularul general și vocabularul științific nu sînt granițe fixe, producîndu-se în permanență treceri dintr-o parte într-alta.

Presiunea timpului, idee ce apare în majoritatea referințelor bibliografice din domeniu, face să se restrîngă nivelul elementar de la un an universitar la un semestru sau chiar la mai puțin, pentru grupele care se organizează după 1 octombrie. Aceasta impune stabilirea celor mai adecvate metode de abordare a gramaticii și a vocabularului, atît la nivelul elementar, cît și la cel intermediar.

Pentru situațiile în care anul universitar este mai scurt, profesorul trebuie să renunțe la studierea aprofundată a tuturor nuanțelor lexico-gramaticale ale limbii generale, încercînd să obțină din partea cursanților stăpînirea unui număr limitat de structuri și articulații logice specifice, precum și a unui lexic specializat. Poate aceasta ar fi o soluție pentru a face loc mai mult pentru VGOS.

Referitor la nivelul de cunoaștere pe care trebuie să le atingă un cursant la sfîrșitul ciclului elementar, există două puncte de vedere opuse : profesorii de română se plîng — nu fără temei — că timpul este prea scurt pentru a obține de la studenți o înțelegere și o exprimare corectă și fluentă în limba română, atît oral, cît și în scris ; profesorii care predau specialitatea le reproșează celor dintîi nivelul insuficient de cunoștințe de limbă cu care studenții trec la abordarea limbajelor de specialitate. Disputa este, desigur, sterilă, motivul acestui handicap — timpul scurt — fiind cunoscut. În prezent se impune găsirea soluțiilor optime pentru a-i ajuta pe studenți să depășească momentul critic provocat de impactul cu limbajele de specialitate.

Profesorii de limba română, după cîțiva ani de practică, înțeleg că etapa intermediară este obiectiv necesară încă de pe semestrul al II-lea. Este necesar ca profesorul filolog, pe lîngă pregătirea științifică și metodologică specială impusă de limbajele de specialitate, să se apropie, pe cît posibil, de profilul specialistului, să ajungă la o înțelegere cît mai temeinică a temelor cuprinse în Programa Ministerului Educației și Învățămîntului pentru semestrul al II-lea. Dar, departe de a concura pe specialistul care predă specialitatea, profesorul „trebuie să-și concentreze atenția asupra unor obiective ce țin direct de competența sa profesională de natură lingvistică și umanistă, contribuind de pe această poziție la formarea viitorului specialist. Rolul lui este, în primul rînd, acela de a deprinde cursanții cu modul de funcționare a limbii . . ., folosind în acest sens textul tehnic nu ca suport în învățarea disciplinelor de specialitate, ci ca pretext în învățarea limbii" [16].

Pe de altă parte, profesorul care predă specialitatea trebuie să înțeleagă că se adresează unor cursanți străini și nu români și că trebuie să respecte, în aceste condiții, principiile impuse de metodologia predării limbilor străine : la fel ca orice alte cunoștințe de limbă, și cele predate la disciplinele de specialitate trebuie să fie introduse treptat. Alături de acest principiu al introducerii progresive a elementelor noi, se mai impune și acela că nu se poate trece mai departe fără a avea garanția că studenții au înțeles lecția nou predată. Profesorii de limbă română cu o practică îndelungată au abilitatea, de exemplu, de a se exprima la fiecare lecție în limitele vocabularului și ale structurilor cunoscute. Manualele bune pentru nivel elementar sînt, de altfel, concepute în acest mod, astfel încît fiecare

[16] *Ibidem*, p. 19.

lecție să nu introducă decît un anumit număr de cuvinte noi și de structuri gramaticale. Este foarte important ca și materialele didactice de pe semestrul al II-lea să respecte acest principiu al progresiei, chiar dacă vocabularul crește masiv în raport cu semestrul I.

Trecerea doar după un semestru de la nivelul elementar la nivelul intermediar [17] se realizează cu dificultate în primul rînd din cauza diferenței (amintite deja) între *varianta vorbită* a românei standard, cu care studenții sînt familiarizați, și *codul scris*, care este limba științifică și tehnică, deosebită de prima prin ștergerea aproape completă a diferențelor dintre discursul scris și cel oral, aspectul impersonal al comunicării (care duce la reducerea formelor personale și preferința marcată pentru formele impersonale), reducerea formelor temporale (ca rezultat al caracterului general și universal al semnificației științifice și tehnice), obiectivitatea comunicării (implicînd dispariția conotațiilor și formulărilor subiective) și tendința spre o exprimare cît mai precisă și mai concisă. În pofida tendinței spre simplificare, obiectivare și exprimare concisă a limbii științifice, fraza devine mult mai amplă decît cea din româna colocvială, vocabularul — abstract — cere mult mai multe eforturi pentru a plasa cuvintele în contexte care să facă sensul perfect clar, structura sintactică a propoziției și a frazei se complică. Grupul nominal, de exemplu, este dominat de constituenți centru de origine verbală, de structuri prepoziționale ample, de genitive obiective sau subiective, de determinanți substantivali în dativ pe lîngă substantive postverbale (cu o topică specială) etc. Acest tip de sintaxă impune o insistență deosebită pe înțelegerea structurii frazei și a modului cum se stabilesc relațiile între unitățile de la nivel frastic.

În aceste condiții, obiectivele cursului practic de pe semestrul al II-lea sînt mai dificil de atins. Dacă la nivel elementar se urmărea ca studenții să ajungă să vorbească limba română într-un mod inteligibil, să citească în mod cursiv și să înțeleagă un text nespecializat, să se exprime corect în scris, la nivel intermediar ei trebuie nu numai să recepteze un text *specializat* (cu un grad de dificultate mult mai mare), ci și să-l poată reproduce (obiectiv urmărit egal de cursul practic de română, cît și de disciplinele de specialitate). Iată, de exemplu, scopul „exercițiilor de text" din manualul de limba română pe profil agronomic [18]: a) *înțelegerea și reținerea conținutului* (detașarea ideilor principale prin adnotări și sublinieri, comentarea titlului, comentarea unor fragmente de text, testarea memoriei după lectura integrală etc.); b) *prelucrarea lingvistică:* prin *contragere* (eliminarea detaliilor și explicațiilor, detașarea ideilor principale, rezumarea de paragraf sau text) și prin *amplificare* (amplificarea unei idei sau a unei scheme de text, conversație și compoziție pe o temă dată etc.). Realizarea acestor obiective impune o analiză de ansamblu a programelor de limba română, în vederea stabilirii soluțiilor celor mai adecvate pentru a spori eficiența predării limbajelor de specialitate.

[17] Aprecierea că nivelul elementar se încheie la sfîrșitul semestrului I corespunde momentului în care structurile fundamentale ale limbii și vocabularului fundamental minimal sînt, în linii mari, cunoscute, deși ele se vor relua în diferite exerciții și pe semestrul al II-lea (vezi structura manualului de pe semestrul I al anului pregătitor, Brâncuș, Ionescu, Saramandu, *op. cit.*).

[18] *Op. cit.*, p. 9.

Structurile fundamentale nu pot fi omise din ciclul elementar, limbajul științific nu este clădit în afara lor. Cel mult se pot elimina unele exerciții și se pot stabili anumite generalizări, fără a se da excepțiile de la unele reguli, acceptînd conștient ca studenții străini să se exprime cu unele greșeli, care însă *nu trebuie să altereze receptarea și redarea mesajului*. De exemplu, dacă pornim de la unele experimente de regularizare propuse de Gheorghe Doca [19], se poate încerca gruparea pronumelor și a adjectivelor nehotărîte și predarea lor după regulile: a) la genitiv-dativ toate au desinențele *-ui(a)*, *-ei(a)*, *-or(a)*; b) particula *-a* caracterizează doar pronumele; c) prezența prepoziției *pe* la acuzativ ca marcă a cazului și nu a persoanei.

Dacă se mai poate elimina ceva la nivel elementar, aceasta nu poate avea în vedere decît vocabularul: nu să se renunțe la cuvintele din sfera vocabularului uzual, ci să se încerce mai sistematic, în partea a doua a cursului, introducerea treptată a VGOS în texte care să cuprindă mai multe aspecte de civilizație românească încă de la lecțiile 15—20.

În ceea ce privește conținutul cursului practic de limba română de pe semestrul al II-lea, ca și cel al disciplinelor de specialitate, ca în orice domeniu nou, și aici pot interveni îmbunătățiri.

Primul lucru care ni se pare necesar este o selecție riguroasă a faptelor de limbă și a informațiilor științifice. Nu trebuie în nici un caz depășit nivelul mediu de cunoștințe ale unui absolvent român de liceu [20].

Desigur, nu este posibil să faci dintr-un student străin un vorbitor nativ „și chiar dacă ar fi posibil, aceasta n-ar fi necesar. Nu orice aspect al competenței vorbitorului nativ poate fi folosit în lecția tehnică, iar studentul străin va deține deja multe din subtilități în limba sa maternă. Noi trebuie să vedem ce aduce studentul vorbitor nativ către situația țintă în termenii competenței sale totale și să luăm în considerație aceasta în perspectiva a ceea ce se întîmplă în lecția tehnică pentru a descoperi ce elemente ale competenței totale sînt folosite și activate în situația țintă" [21].

Înainte de a începe să predea unui grup de studenți, profesorul trebuie să facă mai întîi o analiză a ceea ce studenții știu deja. El va folosi aceste cunoștințe ale studenților pentru a explica, a exemplifica și a contextualiza noile informații. Evaluarea cunoștințelor trebuie făcută în același mod și la disciplinele de specialitate, pentru ca profesorii să-și adapteze cursul la nivelul *mediu* de cunoștințe ale studenților.

Din manuale trebuie eliminate informațiile care le depășesc pe cele din programele de liceu. În orice caz, manualele de pe semestrul al II-lea conțin prea multe lecții pentru 17 săptămîni și sînt mult prea grele. Așa

[19] *O abordare psiholingvistică a problemei exercițiilor în predarea și învățarea limbii române ca limbă străină*, Tipografia Universității din București, 1982, p. 48—55; idem, *Formele cazuale ale substantivului*, în seria „Exerciții de limba română pentru anul pregătitor", Tipografia Universității din București, 1984, p. 99—101.

[20] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Probleme actuale ale predării limbii române ca limbă străină*, Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte, seria IV, tom III (1981), București, Editura Academiei, 1983, p. 18.

[21] T. Hutchinson, A. Waters, *Performance and Competence in English for Specific Purposes*, în *The Theory and Practice of ESP*, p. 137—138.

cum s-a subliniat adesea, ele sînt un *ghid*, rămînînd ca profesorul să facă o selecţie a textelor în raport cu profilul grupei şi cu nivelul studenţilor [22].

Odată testat nivelul studenţilor şi adaptate manualele la nevoile grupei, se impun şi metode specifice pentru a se obţine o eficienţă sporită în predare. Sînt aspecte care nu necesită doar o pregătire de specialitate, ci şi una metodică.

Obiectivele fiind comune, se impune şi o colaborare *sistematică* între profesorii de limba română şi profesorii care predau specialitatea, atît în elaborarea materialelor didactice, cît şi în stabilirea unei strategii a predării. Autoarele *Metodicii predării francezei tehnice* [23] citează exemplul unei echipe de la Universitatea din Montpellier — Franţa (sub conducerea profesorului Marc Lalaurie, doctor în ştiinţe farmaceutice) [24], ai cărei animatori — profesori, farmacişti, chimişti sau biologi — colaborează cu o serie de specialişti lingvişti de la CREDIF [25]. Echipa a iniţiat cursuri de franceză specializată, destinate profesioniştilor străini aflaţi în stagii de documentare la Montpellier. După minuţioase cercetări, a fost elaborată o metodologie proprie, servită de o serie de materiale didactice, texte, exerciţii şi materiale audio-vizuale originale. Asemenea cercetări, alături de experienţa românească a catedrelor de limbi străine în predarea limbajelor de specialitate, pot ajuta la îmbunătăţirea manualelor de pe semestrul al II-lea şi la stabilirea celor mai adecvate metode pentru acest nivel.

Pentru predarea limbajelor de specialitate lipsesc încă instrumente de lucru strict necesare : un vocabular ştiinţific general şi dicţionare pe specialităţi (mono sau bilingve) [26] ; nomenclatura specialităţilor ; o tipologie mai diversă a exerciţiilor [27] ; stabilirea unor dosare pedagogice [28] pe

[22] Vezi Wilga M. Rivers, *Formarea deprinderilor de limbă străină*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977, p. 350.

[23] *Op. cit.*, p. 9.

[24] Echipa în cauză a organizat patru stagii şi în România în perioada 1977—1979.

[25] CREDIF = Centre de Recherche et d'Étude pour la Diffusion du Français.

[26] Cele patru manuale de profil (vezi nota 5) conţin cîte un glosar de termeni din domeniul respectiv. Au mai fost elaborate, de asemenea, unele mici vocabulare sau dicţionare pentru diverse specialităţi ; vezi, de exemplu, Florin Ionescu, *Vocabular minimal englez–român de termeni de medicină veterinară şi zootehnie*, Atelierul de multiplicare al Institutului Agronomic „Nicolae Bălcescu" din Bucureşti, 1978 ; Daniel Nicolescu, *Mic dicţionar de terminologie medicală* (Pentru anul pregătitor). Atelierul de multiplicare al Institutului de Învăţămînt Superior din Bacău, 1979 ; Ion Vlăduţu, Ion Iorga–Simăn, *Mic dicţionar poliglot contextualizat*. Seria fizică. Română. Arabă. English. Français. Español, Centrul de multiplicare al Institutului de Învăţămînt Superior din Piteşti, 1981 ; Domniţa Alexandru, Adriana Balea, Ileana Coste, Florentina Frăţilă, *Mic dicţionar explicativ de orientare generală tehnico-ştiinţifică. Valenţa şi distribuţia substantivelor abstracte. Pentru uzul studenţilor*, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1982. Aceste încercări trebuie să constituie doar prima treaptă spre publicarea unor dicţionare pe specialităţi într–un tiraj care să le facă accesibile tuturor celor interesaţi.

[27] În unele manuale de pe semestrul al II–lea aceasta rămîne nepusă la punct, lecţiile introducînd un număr foarte mare de cuvinte, adesea polisemantice, elemente de compunere a cuvintelor, sinonime, omonime, antonime, probleme de sintaxă a frazei, fără a le exersa în nici un fel.

[28] Dosarul pedagogic este constituit dintr–un ansamblu de materiale şi de tehnici diverse, grupate toate în jurul unei teme. El poate fi alcătuit pentru a asigura desfăşurarea activităţilor cu grupa de studenţi pe perioade de timp variabile, în funcţie de nivelul de pregătire şi de interesele cursanţilor. Pentru modele de dosare pedagogice, vezi Melania Florea, Carmen Stoean, *Lecţia de conversaţie. Teorie şi practică*, Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1982, reeditare 1983, p. 138—156. În toate centrele universitare, în diferite institute sau facultăţi, au fost elaborate unele materiale didactice privind predarea/învăţarea limbajelor de specialitate de către studenţii străini. Fie că sînt denumite manuale, culegeri de texte sau de exerciţii, multe dintre acestea îndeplinesc condiţiile unor dosare pedagogice şi pot fi utilizate egal în anul pregătitor sau în anii I—II.

profiluri mai strict specializate. Este cazul ca și la nivel intermediar să se ajungă la diversificarea materialelor didactice, așa cum există pentru nivelul elementar.

Toate aceste aspecte impun o strînsă colaborare între profesorii de limba română și profesorii de specialitate. Astăzi înțelegem și noi mai bine, după cîțiva ani de practică, necesitățile specialității, dar și profesorii de specialitate trebuie să țină cont de rigorile predării unei limbi străine, întrucît, adresîndu-se unor străini și nu unor nativi, ei predau în primul rînd *limba* specialității.

Noiembrie 1985 *Facultatea de Limba și Literatura Română*
București, str. Edgar Quinet nr. 5—7

CONCORDANȚE LINGVISTICE ÎNTRE AROMÂNĂ ȘI GRAIURILE DIN BANAT

NICOLAE SARAMANDU

Cunoscute de multă vreme la nivelul dialectelor în ansamblu[1], concordanțele dintre aromână și dacoromână nu au fost supuse unei analize de amănunt, pe baza datelor de geografie lingvistică oferite de atlasele lingvistice românești. Scopul unei cercetări de acest fel ar fi relevarea concordanțelor la nivelul graiurilor și precizarea mai exactă a ariei de răspîndire a fenomenelor, atunci cînd acestea nu cunosc o difuziune generală în dialecte.

Hărțile *Atlasului lingvistic român (ALR)* pun în evidență repartizarea graiurilor dacoromâne în două mari arii dialectale — una mai întinsă, *nord-vestică* (adică vestică, nordică și nord-estică, uneori și estică), alta mai restrînsă, *sud-estică* (adică sudică și sud-estică) — ceea ce confirmă opiniile exprimate în trecut, în acest sens, de către unii istorici ai limbii române, începînd cu Alexandru Philippide[2]; ulterior, acest punct de vedere a fost admis și de alți lingviști : Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Emanuel Vasiliu, Ion Gheție — Al. Mareș[3]. În timp ce aria sud-estică are un caracter relativ unitar, identificîndu-se, în esență, cu ceea ce, la un moment dat, s-a numit subdialectul muntean, în cadrul ariei nord-vestice au fost delimitate mai multe subunități, denumite, de asemenea, subdialecte (bănățean, crișean, maramureșean, moldovean)[4].

Repartizarea graiurilor dacoromâne în mai mult de două subunități, cu nerecunoașterea caracterului de unitate autonomă a Transilvaniei, care apare la Gustav Weigand[5], a fost acceptată de S. Pușcariu și de toți reprezentanții Școlii clujene, fiind în prezent admisă de majoritatea dialectologilor[6]. Unii lingviști, ca, de exemplu, G. Ivănescu, consideră că Transilvania constituie o unitate dialectală aparte, chiar dacă este mai slab individualizată lingvistic în raport cu alte provincii românești[7]; pe această bază se caută, în prezent, particularități lingvistice caracteristice Transilvaniei (sau, mai degrabă, unor părți ale Transilvaniei)[8].

Clasificarea graiurilor dacoromâne actuale, operație — în esență — sincronică, are de profitat de pe urma perspectivei diacronice, de care, de altfel, nu se poate dispensa atunci cînd este vorba de a stabili caracterul

[1] Cf. Capidan 1925 : 69—81 și Avram 1978 : 247—252 ; Saramandu 1979.

[2] Philippide 1928 : 404—407 ; cf. și Saramandu 1983 b : 70 ; Saramandu 1984 : 146.

[3] Iordan 1941 : 91 ; Rosetti 1968 : 582 (pentru secolul al XVI-lea) ; Vasiliu 1968 : 194 ; Gheție — Mareș 1974 : 337 (pentru secolul al XVI-lea).

[4] Cf. Petrovici 1941 ; Petrovici 1954.

[5] Weigand 1908 ; Weigand 1909.

[6] Pușcariu 1940 : 215—217 ; cf. și Todoran 1956 ; Todoran 1961.

[7] Ivănescu 1980 : 41—44.

[8] Cf., de exemplu, recentul *Tratat :* 354—399 (capitolul *Graiurile din Transilvania*, redactat de M. Marin și B. Marinescu).

inovator sau conservator al unor fapte de limbă și, implicit, al unor arii dialectale. Studierea relațiilor din cadrul dacoromânei are de profitat, de asemenea, de pe urma raportării fenomenelor lingvistice la datele oferite de celelalte dialecte. Această raportare se adîncește și se nuanțează prin luarea în considerare a bogatului material cuprins în atlasele lingvistice regionale, adăugînd noi cunoștințe privitoare la istoria și natura relațiilor interdialectale în cadrul românei.

Acesta este obiectivul pe care ni l-am propus urmărind concordanțele dintre aromână și graiurile dacoromânei, cu privire specială la graiurile din Banat. La baza expunerii stau datele oferite de *Atlasul lingvistic român*, pe care le-am îmbogățit și detaliat, atunci cînd a fost cazul, cu cele cuprinse în *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. I (București, 1980).

FONETICĂ

Vocalismul

Lipsa preiotării lui [i] inițial, de exemplu în cuvîntul *inimă* (ALRM I, h. 62, 171; ALRM II, h. 118), este caracteristică pentru aromână și pentru nord-vestul domeniului dacoromân, inclusiv Banatul. În mod analog, trebuie amintită lipsa labializării lui [o] la inițiala cuvîntului, care, după datele ALR și NALRR — Ban I, caracterizează cea mai mare parte a Banatului, cu excepția extremității nord-estice (vezi, de exemplu, ALRM I, h. 21. *ochi*, h. 268. *om* etc. NALRR — Ban I, h. 26. *ochi*, h. 30. *orb*), și, de asemenea, întreaga aromână.

În aria nord-vestică a dacoromânei diftongii /ęa/, /ǫa/ se realizează, în general, ca [ęa], [ǫa]; [ę], [ǫ], nu ca [i̯a], [u̯a] (vezi hărțile din ALR pentru *nepoată*, *oameni*, *moașă*, *soacră*, *mă doare; biserică*, *geme*, *leagăn* etc.). Aromâna nu cunoaște nici ea realizările [i̯a], [u̯a] în aceste cuvinte, ci numai pe celelalte, care au următoarea repartiție dialectală: [ęa], [ǫa] în graiurile pindean și grămostean, [ę], [ǫ] în graiurile fărșerot și moscopolean (adică, în general, în graiurile vorbite în Albania)[9].

Tot în domeniul vocalismului, semnalăm păstrarea vocalei [i] după labială în paradigma verbului *a vinde*, fenomen întîlnit numai în Banat și anume în întreg Banatul (cf. ALRM s.n. IV, h. 1555; *Tratat:* 246), la fel ca în aromână.

Conservarea vocalei [e] după bilabiala [b], de exemplu în *beșică* (ALRM I, h. 187), *beșină* (ALRM I, h. 92), întîlnită în aromână, apare în întreaga arie nord-vestică a dacoromânei și, de asemenea, în nord-vestul Olteniei (în Moldova: *bi̯eșîcă*, *bi̯eșînă*). Într-o arie mică din nord-estul Banatului, aflată în continuitatea ariei din sud-vestul Transilvaniei, se păstrează [e] și diftongul [ęa] și în alte cuvinte, după labiale, la fel ca în aromână: *pecurar*, *veduvă*, *peduche*, *căpestru*, *per*, *mer*, *ver*, *umer*, *peană*, *peară*, *izmeană*, *veargă* etc.; în schimb, *galbin* (cf. ar. *galbin*) (cu [e] neaccentuat trecut la [i]) apare într-o arie mult mai întinsă, în sudul Banatului (NALRR — Ban I, h. 45; în rest: *galbăn*). Pentru nord-vestul Banatului s-a semnalat păstrarea diftongului [ęa] ([i̯a]) în poziția ...*e*, în cuvinte ca: *fi̯aće*, *pi̯aşće*, *nevi̯aste*, *li̯amne*, *uri̯ake*, *ki̯aie*, *mu̯are* etc.[10] (cf. ar. *feațe*, *peaște*, *n(i)veaste*, *leamne*, *ureacl'e*, *cl'aie*, *mul'are*).

[9] Cf. Capidan 1932: 243—244, 272—273; Saramandu 1972: 61—64.
[10] Cf. Faiciuc 1978: 207—220; *Tratat:* 247.

Vocala [e] (netrecută la [ă]) se păstrează după dentala [t] și înainte de nazală în *(eu) piepten* (ALRM s.n. IV, h. 1475), *(el) pieptenă* (ALRM s.n. IV, h. 1476), la fel ca în aromână, într-o arie care cuprinde aproape întreg Banatul (cu excepția extremității nord-estice) și, de asemenea, sudul Transilvaniei și aproape întreaga Oltenie. În aceeași poziție, se păstrează, ca în aromână, [i] în *tinăr* (ar. *tinir*) (ALRM I, h. 253), într-o arie întinsă care acoperă Banatul, Oltenia, centrul și sud-estul Transilvaniei.

Comună aromânei și graiurilor din Banat, cu excepția celor din sudul provinciei, este păstrarea vocalei [e] (netrecută la [ă]) în *crep; crepi* (ALRM s.n. IV, h. 446); aceste forme se întîlnesc, însă, într-o zonă mult mai largă, care mai cuprinde Crișana și aproape întreaga Transilvanie (cu excepția extremității sud-estice). Deosebirea dintre aromână și graiurile dacoromâne constă în faptul că aromâna conservă fonetismul arhaic în întreaga paradigmă a celor două verbe menționate (așadar și : *kiptinăm, kiptinați; cripăm, cripați, creapă*)[11].

În părțile nordice ale Banatului, ca, de altfel, în toată aria nord-vestică, diftongul [e̯a] a fost redus la [a] în cuvîntul *curauă* (ALRM s.n. III, h. 995), formă general răspîndită în aromână.

Fonetismul [ă] în formele de plural *brață* (ALRM I, h. 315), *mață* (ALRM I, h. 72), *țîță* (ALRM I, h. 55), fenomen caracteristic pentru întreaga aromână, se întîlnește în toată aria nord-vestică a dacoromânei și, de asemenea, în Oltenia (formele *brațe, mațe, țîțe* apar în Muntenia, Dobrogea și în jumătatea sud-estică a Transilvaniei). Urmarea, pe plan morfologic, este că nu se poate marca, în aria menționată, opoziția sg./pl. la substantivele și adjectivele din această categoria (de exemplu, *căsuță, drăguță:* sg. = pl.). La nivelul graiurilor din această întinsă arie fenomenul a căpătat o extensiune foarte mare, prin schimbările [e], [i], [e̯a] > [ă], [î], [a] după [ț] (și, de asemenea, după [d̦], [z], [s]) (cf., de exemplu, ALRM II, h. 31 : sg. *buză*/pl. *buză; grasă*/*grasă, soț*/*soț* etc.).

Formele cu [u] final silabic *okiu, muștiu, jungiu* (NALRR — Ban I, harta sintetică CIX), întîlnite în sudul Banatului (aproximativ 22 de localități), atestă faptul că trecerea grupurilor consonantice [cl'], [gl'] la [ki̯], [gi̯] s-a produs, în această zonă, mai tîrziu decît în restul teritoriului dacoromân. Constatarea aceasta își găsește sprijinul, printre altele, în formele identice înregistrate de noi, în cadrul anchetelor dialectale, la unele grupuri de aromâni grămosteni[12].

Tot în sudul Banatului a fost notată forma *măduuă* (lat. *medulla*) (NALRR — Ban I, h. 92), care este generală în aromână.

În două arii mici, situate în vestul și, respectiv, în nord-estul Banatului, au fost notate formele *capt* (NALRR — Ban I, h. 41) și *lăbda* (*Tratat*, p. 248), cu consonantizarea elementului semivocalic din diftongul [au̯], ca în aromână (cf. ar. *caftu, alavdu*).

La fel ca în aromână, se păstrează [a] etimologic în *blastăm, blastămă* (ALRM s.n. IV, h. 1465, 1466) în întreaga arie nord-vestică și, de asemenea, în nordul Olteniei (ar. *blastim, blastimă*).

[11] Pentru tendința de uniformizare a radicalului unor verbe din fondul vechi al limbii (*vinde, crăpa* etc.), cf. Grigore Brâncuș, *Limba română contemporană. Morfologia verbului* (Universitatea din București), București, 1976, p. 100—101.

[12] Cf. Neiescu 1963 : 53; Saramandu 1972 : 116—117.

Accentul

S-a păstrat accentul etimologic în formele deja menționate : *mădúță (mădúhă, mădúgă, mădúvă)*, în întreg Banatul (NALRR — Ban I, h. 92), și *blástăm* (vezi mai sus, cu aceeași arie de răspîndire), (ar. *mădúță, blástim)*.

În ceea ce-l privește pe *leșín* (ALRM s.n. IV, h. 1479), Banatul face arie comună cu aromâna și cu sud-estul domeniului dacoromân. *Măsór* (ALRM s.n. IV, h. 1479), întîlnit în aromână (ar. *misúr)* și în sud-estul Banatului, cuprinde, de asemenea, întreaga arie sud-estică a dacoromânei, inclusiv sudul Moldovei.

Consonantismul

Este bine cunoscută păstrarea consoanei [ḍ] în Banat, dar și în Moldova și Maramureș (cf., de exemplu, *buḍă* : ALRM II, h. 28 ; NALRR — Ban I, h. 71), particularitate comună nu numai cu aromâna, ci și cu meglenoromâna.

Tot un element conservator este păstrarea, numai în Banat, a lui [ń] primar în cuvinte ca *ríńe* (ALRM I, h. 163), *ríńos* (ALRM II, h. 168), *călcíń* (ALRM I, h. 90) și în derivatele cu sufixul *-oń*, *-oáńe* (cf. și NALRR — Ban I, h. 88. *rîie*, h. 134. *călcîi* și harta sintetică CX ; *Tratat*, p. 251), fenomen comun cu aromâna și meglenoromâna.

În cadrul opoziției sg./pl. la substantive și adjective *(fin/fíń* subst., *bun/buń)*, pers. I sg./pers. II sg. la verbe *(spun/spuń)*, fenomenul, comun de asemenea cu aromâna și meglenoromâna, cuprinde tot vestul teritoriului dacoromân (Banat, Crișana, Maramureș etc.), adică zonele unde se înregistrează, în general, și palatalizarea dentalelor [t], [d] (ALRM I, h. 81. *pumni*, h. 272. *oameni*, h. 303. *fini)*.

Concordanța cu dialectele sud-dunărene iese din discuție, însă, atunci cînd este vorba de [ń] secundar, provenit din palatalizarea lui [n] în alte poziții : *iníimă* (ALRM I, h. 63 ; ALRM II, h. 119 ; cf. și hărțile din ALR pentru *bine*, *carne*, *vine*, *nepot*, *tineri* etc.).

În sudul și în vestul Banatului apare [l'] ca marcă a pluralului în *căl'*, *văl' (Tratat*, p. 251) (cf. ar. *căl'uri*, *văl'uri)*. Ca și în cazul lui [ń], [l'] a fost notat în arii mai întinse atunci cînd rezultă din palatalizarea ulterioară a lui [l] (cf. ALRM II, h. 63. *linge*, h. 319. *lemn ;* în afară de Banat, [l'] a fost notat, în aceste cuvinte, și în Maramureș și nord-estul Transilvaniei). Prin această particularitate, dacoromâna nu mai concordă, însă, cu aromâna, unde [l'] nu se palatalizează în această poziție.

În afară de semnalarea, ca fenomen arhaic în Banat, a păstrării grupurilor [cl'], [gl'][13], întîlnite și în aromână, reamintim faptul că consoanele rezultate în urma reducerii lui [l'] din aceste grupuri la [i̯] au fost notate [k], [g], așadar ca sunete velare. Ca și păstrarea lui [u] final silabic în *okiu̯*, *muștiu̯*, *jungiu̯* etc. (vezi mai sus) în sudul Banatului, caracterul velar al acestor consoane în aceeași arie confirmă faptul că reducerea grupurilor [cl'], [gl'] la [ki̯], [gi̯] s-a produs în Banat, îndeosebi în sud, mai tîrziu decît în alte zone ale dacoromânei.

[13] Cf. Neiescu 1963 ; Neiescu 1975.

Sudul Banatului se caracterizează prin păstrarea unor termeni într-o formă mai apropiată de etimon : *nare* (ALRM I. h. 38; NALRR — Ban I, h. 55), care acoperă o arie mai întinsă în dacoromână decît *nară* (în aromână, *nare* 'nas' este singura formă cunoscută); *umăr* (ALRM II, h. 110; NALRR — Ban I, h. 107) apare tot în sudul Banatului (dar și în alte părți, exceptînd centrul provinciei), avînd o largă răspîndire în dacoromână (forma refăcută *umere* se întîlnește în Banat și Muntenia) (cf. ar. *numir*).

În schimb, este aproape generală în Banat forma refăcută *puric* (*purec*), cu excepția cîtorva localități din nord-est, unde apare *purice*, dar și *puric* (NALRR — Ban I, h. 21) (ar. *puric*).

Alături de *umăr*, *puric*, au fost notate, în sudul Banatului, formele *iepur*, *flutur*, *viezur* (cf. *Tratat*, p. 255) (ar. *l'epur*, *flitur*, *ḑoγiur*).

În jumătatea sudică a Banatului apare *gingie* (spre deosebire de forma refăcută *gingel*, din jumătatea nordică a provinciei; NALRR — Ban I, h. 70), atestată și în aromână (ar. *ḑinḑie*).

Forme mai apropiate de etimon sînt și : *iașke* 'așchie' [14] (lat. *ascla*) în sud-estul Banatului (ar. *așcl'e*) și *unge* 'unghie' (NALRR— Ban I, h. 126), care este mai răspîndită decît *ungie*, înregistrată în estul și centrul Banatului (ar. *ungl'e*).

Măsauă (ALRM I, h. 44; NALRR — Ban I, h. 68) este aproape generală în Banat și Crișana, alături de care mai apar, în Banat, *steauă* (ALRM s.n. IV, h. 1318), *curauă* (ALRM s.n. III, h. 955), *neauă*, *cățauă*, *mărgeauă* (*Tratat*, p. 256); toate aceste forme, care constituie o grupă specifică în cadrul flexiunii substantivelor, apar și în aromână (ar. *măseauă*, *steauă*, *curauă*, *neauă*, *cățauă*, *mărḑeauă*).

Formele tari de perfect simplu — *arș*, *dzîș*, *spuș* etc. —, singurele cunoscute în aromână, au fost notate și pentru dacoromână în perioada veche. Anchetele pentru ALR și NALRR — Ban au consemnat, în sudul Banatului, numai forme de tipul *arșei*, *ascunșei*, *copșei* (ALRM s.n. IV, h. 1541), *spușei* (ALRM s.n. IV, h. 1542), *plînși*, *rămăși* [15], rezultate din contaminarea perfectelor tari cu cele analogice.

A scria (ALRM s.n. IV, h. 1556, 1641) apare ca verb de conjugarea în Banat, sudul Crișanei, în aromână și meglenoromână [16].

Alături de *or* 'au', formă de indicativ prezent, pers. a III-a, pl., a auxiliarului *a avea*, aproape generală în Banat, s-a notat, în cîteva localități din sudul și vestul provinciei, *ar*, ca în graiurile fărșerote ale aromânei [17] (cf. ALRM s.n. IV, h. 1549, 1553, 1558).

Lipsa sufixului verbal în *vom* 'vomez, vărs' (ALRM I, h. 204; NALRR — Ban I, h. 148) este caracteristică pentru graiurile din Banat, fiind generală în aromână și meglenoromână.

[14] Beltechi 1985 : 8.
[15] Grecu 1968 : 68; Beltechi 1978 : 126; cf. și *Tratat* : 263.
[16] Ivănescu 1980 : 342; *Tratat* : 261.
[17] Capidan 1932 : 490.

Apartenența aromânei, împreună cu Banatul, la marea arie a graiurilor nord-vestice poate fi exemplificată cu numeroși termeni, dintre care menționăm cîțiva : *ai* 'usturoi' (Pușcariu 1940, h. 27) (ar. *al'ŭ*), *anțărț* 'acum doi ani' (<lat. *anno tertio*) (ALR s.n. III, h. 780) (ar. *anțărțu*), *belește* (mielul) 'jupoaie' (ALRM s.n. I, h. 348) (ar. *bileaște*), (femeia) *face* 'naște' (ALRM II, h. 196) (ar. *faje*), *foale* (și *pîntece*, dar nu *burtă*; ALRM I, h. 60, 314) (ar. *foale*, *pîntică*), *lungoare* 'tifos' (ALRM I, h. 166; NALRR — Ban I, h. 149) (ar. *lîngoare*), *mîță* 'pisică' (ALRM s.n. II, h. 485) (ar. *mață*), *muiere* 'femeie' (ALRM s.n. I, h. 278, 380; III, h. 1140) (ar. *mul'are*), *orb de-un ochi* 'chior' (ALRM I, h. 100) (ar. *orbu di-un ocl'u*), *păcurar* 'cioban' (ALRM s.n. I, h. 257) (ar. *picurar*), *pătură* 'foaie de placentă' (ALRM s.n. III, h. 889) (ar. *petur*), *semn* 'aluniță' (ALRM II, h. 85) (ar. *semnu*), *sudoare (năduşeală* în aria sud-estică; ALRM I, h. 9) (ar. *sudoare*), la care adăugăm : *lemn* 'arbore' (ar. *lemnu*), *mărac* 'sărac, biet' (ar. *mărat*), *mătrice* 'oaie care dă lapte' (ar. *mătrică*), *nămaie* 'oaie' (ar. *nămal'ŭ*)[18].

Menționăm cîțiva termeni întîlniți îndeosebi în Banat și, uneori, în zone învecinate, termeni care au în aromână o răspîndire generală : *june* 'flăcău' (ALRM I, h. 258; ar. *gione*), *morminț* 'cimitir' (ALRM I, h. 423; ar. *murminți*), *nat* (în *tot natul* 'toată lumea'[19]; ar. *nat* 'nou-născut'), *os* 'sîmbure' (ALRM s.n. I, h. 147; ar. *os*, *oasă*) etc.

Termeni specifici, îndeosebi pentru sudul Banatului, cu răspîndire generală în aromână : *joc (jocărie)* 'febră' (ALRM I, h. 149; NALRR — Ban I, h. 146; ar. *joc*), *ginere de soră* 'cumnat, soțul surorii' (ALRM I, h. 372; ar. *ginire di sor*), *guşă* 'gît' (ALRM I, h. 52; NALRR — Ban I, h. 82; ar. *guşe*), *mărul obrazului* 'umărul obrazului' (ALR I, h. 24; NALRR — Ban I, h. 47; ar. *mer di faţă*), *meață* 'tifos' (ALRM I, h. 166; NALRR — Ban I, h. 149; ar. *ńață*), *ochiul (ăl) orb* 'tîmplă' (ALRM I, h. 20; NALRR — Ban I, h. 25; ar. *orbul ocl'u*), *soartă* 'placentă' (ALRM I, h. 289; ar. *soarte*), *vorbește naiurea* 'aiurează' (ALR II, h. 108; NALRR — Ban I, h. 147; ar. *zburaşte nal'iurea*) etc.

Fără a lua în discuție toate concordanțele, a rezultat din expunerea de față că aromâna prezintă numeroase particularități comune cu graiurile (nord-)vestice ale dacoromânei, îndeosebi cu graiurile din Banat și, în cadrul acestora, în special cu cele din sudul provinciei. Așa cum s-a putut remarca, a fost vorba, de cele mai multe ori, de fenomene conservatoare sau arhaice, cu extindere limitată în dacoromână, care au, în majoritatea cazurilor, o răspîndire generală în aromână [20].

[18] Pentru termenii din urmă, cf. *Tratat:* 270 (cu trimiteri bibliografice).

[19] *Tratat:* 270.

[20] Se consideră, în general, că elementele conservatoare nu au valoare probantă pentru dovedirea gradului mai mare de asemănare sau a contactelor mai strînse între idiomuri și că acest rol ar reveni inovațiilor : „nu trebuie uitat că nu păstrarea elementelor vechi, ci inovațiile sînt cele ce ne permit deducții asupra unei mai strînse legături între două dialecte și, prin urmare, asupra unei comunități geografice care a trebuit să existe între ele" (Pușcariu 1940 : 246). Dacă am absolutiza un asemenea principiu, ar însemna să considerăm, de exemplu, că aromânii, care palatalizează toate labialele pînă în faza finală, la fel ca moldovenii, provin din Moldova sau dintr-un teritoriu limitat, comun armânilor și moldovenilor în trecut. Pentru inovații paralele ale aromânei vorbite în Dobrogea, în contact cu dacoromâna, cf. Saramandu 1978.

Autorii *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat* au reprodus, la începutul volumului I, două hărți din care rezultă că sudul Banatului, pentru care se atestă și existența unor așezări dacice, a fost mai puternic romanizat decît restul provinciei, fiind încă sub control roman în secolul al IV-lea e.n. [21]. Considerăm că analiza, chiar sumară, a concordanțelor dintre aromână și graiurile din Banat confirmă datele istorice, în sensul că Banatul a făcut parte din teritoriul în care s-a menținut vreme îndelungată contactul între romanitatea nord- și sud-dunăreană [22] și s-a produs circulația nord-sud. Credem, din aceste motive, că ne putem îndoi de valabilitatea opiniei exprimate de Th. Capidan, care, constatînd că, în comparație cu dacoromâna, aromâna are mai puține elemente vechi comune cu albaneza[23], plasa așezările aromânilor în evul mediu în estul Peninsulei Balcanice [24].

Acceptînd părerile lui Th. Capidan, S. Pușcariu a dedus existența, în perioada străromână, a două grupuri de români : *răsăriteni* (aromânii și meglenoromânii) și *apuseni* (dacoromânii și istroromânii) [25]. În ipoteza că această repartiție corespunde realității, noi considerăm, pe baza concordanțelor prezentate, că aromânii făceau parte, în perioada menționată, din grupul românilor apuseni sau vestici, la care își relevă apartenența nu numai din punct de vedere geografic, ci și genetic. Dacă nu s-ar fi izolat, în cursul istoriei, de dacoromână, graiurile aromâne s-ar fi încadrat astăzi printre graiurile românești (nord-)vestice.

ABREVIERI ȘI BIBLIOGRAFIE

ALR I — *Atlasul lingvistic român. Partea I*, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1—150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 151—302].

ALR II — *Atlasul lingvistic român. Partea II*, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu, Leipzig, 1940 [h. 1—296].

ALR s.n. — *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. I—VII, București, 1956—1972.

ALRM I — *Micul Atlas lingvistic român. Partea I*, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1—208]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 209—424].

[21] Cf. hărțile B și C (p. 5), reproduse după *Atlasul istoric*, 1971. Migrația popoarelor (gepizi, avari, slavi) pînă în secolul al XIII-lea s-a făcut prin nord-vestul provinciei (harta C).

[22] Pentru unele observații în acest sens, cf. Saramandu 1979.

[23] Th. Capidan împărțea aceste elemente în trei categorii : de origine comună, de origine albaneză, de origine balcanică (Capidan 1922 : 455—467). Cercetările ulterioare au arătat că, în cazul concordanțelor lexicale dintre română (inclusiv aromâna) și albaneză, este vorba de cuvinte de origine comună în cele două limbi și nu de împrumuturi dintr-o limbă în alta.

[24] Capidan 1932 : 29—30 : „în veacurile de mijloc, oricare ar fi fost peregrinările aromânilor în cuprinsul Peninsulei Balcanice, imediat după despărțirea lor de dacoromâni, ei, în marea lor majoritate ar fi trebuit să graviteze în partea răsăriteană a Peninsulei" ; *ibidem* : 30 : „Toate aceste constatări din domeniul limbii arată că strămoșii aromânilor, după despărțirea lor de dacoromâni, se găseau în regiuni, așezate în răsăritul peninsulei, care erau ceva mai departe de albanezi. Aceste regiuni nu puteau fi decît acelea din Hemus, Tracia, Rodope". Cf., în același sens, rezervele exprimate recent de Petar Atanasov în ceea ce-i privește pe meglenoromâni, pe care Th. Capidan îi cobora spre sud tot prin estul Peninsulei Balcanice, și concluzia autorului : „Conform celor spuse mai sus, noi credem că coborîrea meglenoromânilor spre regiunea Meglen a avut loc considerabil mai spre vest decît drumul trasat de Capidan" (*Tratat* : 486). Relevînd unele concordanțe între schimbări fonetice e tîrzii din (daco)română și albaneză, Gr. Brâncuș precizează că „aceste concordanțe privesc mai ales graiurile românești din aria de nord-vest, adică tocmai acele graiuri care și din punctul de vedere al concordanțelor vechi sînt cele mai apropiate de albaneză" (Gr. Brâncuș, *Schimbări fonetice tîrzii în română și albaneză*, în SCL XXVIII (1978), nr. 3, p. 292.

[25] Pușcariu 1940 : 255—256.

ALRM II — *Micul Atlas lingvistic român. Partea II*, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu, Leipzig, 1940.

ALRM s.n. — *Micul Atlas lingvistic român. Serie nouă*, vol. I—IV, București, 1956—1981.

Avram 1978 — Andrei Avram, *Probleme de metodă privind stabilirea trăsăturilor comune și a trăsăturilor specifice ale dialectelor românești*, în *SCL* XIX (1978), nr. 3, p. 247—252.

Beltechi 1978 — Eugen Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj (Banat)*, în „Studii de limbă, literatură și folclor", IV, Reșița, 1978, p. 115—127.

Beltechi 1984 — Eugen Beltechi, *Unitate și varietate în graiurile din valea Almăjului*, în vol. „Studii de dialectologie", Timișoara, 1984, p. 7—26.

Beltechi 1985 — Eugen Beltechi, *Graiurile din Almăj. Fonetica*, Timișoara, 1985, 24 p.+ X (bibliografie) [rezumatul tezei de doctorat].

Capidan 1922 — Th. Capidan, *Raporturile albano-române*, în „Dacoromania", II, 1921—1922, Cluj, 1922, p. 444—554.

Capidan 1925 — Th. Capidan, *Meglenoromânii. I. Istoria și graiul lor*, București, 1925.

Capidan 1932 — Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, București, 1932.

Faiciuc 1978 — Ion Faiciuc, *Diftongul* **ea** *în poziția* **„e"** *în unele graiuri din Banat*, în CL XXIII (1978), nr. 2, p. 207—220.

Gheție-Mareș 1974 — Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974.

Grecu 1968 — Doina Grecu, *Elemente vechi în graiul unei comune din Banat*, în CL XIII (1968), nr. 1, p. 47—59.

Iordan 1941 — Iorgu Iordan, *Graiul pulnean*, în „Ethnos" I (1941), nr. 1, p. 90—117 (republicat în *Scrieri alese*, București, 1958, p. 230—247).

Ivănescu 1980 — G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980.

NALRR — Ban I — *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, vol. I, București, 1980.

Neiescu 1963 — Petru Neiescu, *Un arhaism în fonetismul din graiul bănățean*, în CL VIII (1963), nr. 1, p. 45—57.

Neiescu 1975 — Petre Neiescu, *O arie arhaică în subdialectul bănățean*, în CL XX (1975), nr. 2, p. 187—191.

Petrovici 1941 — Emil Petrovici, *Graiul românesc de pe Crișuri și Someș*, în „Transilvania", LXXII (1941), nr. 8, p. 551—558.

Petrovici 1954 — Emil Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza* **Atlasului lingvistic român**, în LR III (1954), nr. 5, p. 5—17 (republicat în *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, p. 38—49).

Philippide 1928 — Alexandru Philippide, *Originea românilor, II. Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, 1928.

Pușcariu 1940 — Sextil Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală*, București, 1940.

Rosetti 1968 — Al. Rosetti, *Istoria limbii române, de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, București, 1968.

Saramandu 1972 — Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, București, 1972.

Saramandu 1978 — Nicolae Saramandu, *Influență a dacoromânei sau evoluție paralelă în aromâna din Dobrogea?*, în CL XXIII (1978), nr. 1, p. 43—45.

Saramandu 1979 — Nicolae Saramandu, *Raporturile între romanitatea nord- și sud-dunăreană în lumina cercetărilor recente*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice. Seria A", I (1979), p. 283—288 (republicat în „Balkan-Archiv. Neue Folge" IV (1979), p. 101—107).

Saramandu 1983 a — Nicolae Saramandu, *„Genealogic" și „tipologic". Puncte de vedere privind formarea dialectelor românești*, în *Materiale și cercetări dialectale*, II Cluj-Napoca, 1983, p. 234—245.

Saramandu 1983 b — Nicolae Saramandu, *Contribuție la delimitarea graiurilor muntenești în cadrul dacoromânei*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice. Seria B", II (1983), p. 64—75.

Saramandu 1984 — Nicolae Saramandu, *Concepția lui Alexandru Philippide despre cele două „tipuri" dialectale românești*, în „Academia R. S. România. Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte. Seria IV", V (1983—1984), București, 1984, p. 145—148.

Todoran 1956 — Romulus Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR V (1956), nr. 2, p. 38—50.

Todoran 1961 — Romulus Todoran, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne*, în CL VI (1961), nr. 1, p. 43—73.

Tratat — *Tratat de dialectologie românească* (coordonator: Valeriu Rusu), Craiova, 1984, p. 240—284 (cap. *Subdialectului bănățean*, redactat de Victorela Neagoe), p. 423—476 (cap. *Aromâna*, redactat de Nicolae Saramandu).

Vasiliu 1968 — Emanuel Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, 1968.

Weigand 1908 — Gustav Weigand, *Despre dialectele românești*, în „Convorbiri literare" XLII (1908), nr. 4, p. 441—448.

Weigand 1909 — Gustav Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909 (*Vorwort*, col. 9—11).

Ianuarie 1986

Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice
București, str. Nikos Beloiannis nr. 25

DIN NOU DESPRE PATERNITATEA PIESEI *OCCISIO GREGORII VODAE*

ION GHEŢIE

1. În lucrarea noastră *Baza dialectală a românei literare* [1] şi apoi într-o cercetare aparte consacrată problemei [2], ne-am ocupat de paternitatea celei mai vechi piese româneşti, *Occisio Gregorii Vodae*, o farsă studenţească de carnaval, alcătuită, probabil la Blaj, în anii 1778—1780. Examinînd limba manuscrisului în perspectivele dialectologiei istorice, am ajuns la concluzia că piesa reflectă două straturi lingvistice : „unul nord-ardelenesc, aproape sigur crişean, iar altul sud-vest — ardelenesc, localizabil în regiunea Hunedoara — Alba Iulia — Blaj, dar nu neapărat în regiunea Blajului" [3]. Acest considerent, adăugat altor observaţii critice, ne-a îndreptăţit să punem sub semnul întrebării ipoteza lui N. A. Ursu, potrivit căreia autorul piesei ar fi fost viitorul episcop greco-catolic de Oradea, Samuil Vulcan, originar din Blaj şi elev în 1777—1778 în ultima clasă a gimnaziului teologic din această localitate [4]. Într-o contribuţie publicată într-unul din numerele trecute ale revistei „Limba română", autorul s-a oprit asupra argumentaţiei noastre, formulînd unele aprecieri critice, dintre care nu puţine cu un marcat caracter metodologic [5]. Asupra lor ne vom îndrepta atenţia în cele ce urmează.

2. Unul dintre elementele fundamentale ale demonstraţiei filologice întreprinse de N. A. Ursu este compararea grafiei din *Occisio* cu maniera de scriere a două texte ieşite cu certitudine din pana lui Samuil Vulcan (*Tractatul despre vindecarea morburilor poporului de la ţeară* şi o culegere de predici originale), amîndouă nedatate, dar socotite a fi fost elaborate cu aproximaţie în anii 1810—1820. Examenul grafologic s-a soldat cu concluzia că scrisul din *Occisio* şi din cele două manuscrise ar fi „identic în trăsăturile lui esenţiale". Diferenţele, care nu lipsesc, după cum recunoaşte însuşi autorul, s-ar datora modificărilor suferite în mod firesc de scrisul lui Vulcan în intervalul 1778—1780 — 1810—1820 [6]. Aşa cum am arătat, datarea aproximativă 1810—1820 face îndoielnice, din capul locului, aceste concluzii. Dacă manuscrisele mai sus-menţionate s-ar dovedi a fi fost redactate la o dată mai timpurie (înainte de 1810), diferenţele respective ar putea fi explicate în mai mică măsură prin invocarea

[1] Bucureşti, 1975, p. 410—411, 414—415.

[2] **Occisio Gregorii Vodae.** *Problema paternităţii*, în LR, XXXII, 1983, nr. 5, p. 465—470.

[3] *Ibidem*, p. 469.

[4] *Paternitatea primei piese de teatru româneşti*, în „Cronica", VIII, 1978, nr. 8(630), p. 6.

[5] *Paternitatea piesei* **Occisio Gregorii Vodae** *şi cîteva chestiuni de metodologie*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 3, p. 218—228 (în cele ce urmează lucrarea va fi citată sub abrevierea *Paternitatea*).

[6] În legătură cu toate acestea, vezi *Paternitatea primei piese de teatru româneşti*, p. 6.

factorului cronologic [7]. Se înțelege, comparația rămîne posibilă numai în cazul în care manuscrisul piesei este autograful autorului (adică, după N. A. Ursu, al lui Samuil Vulcan), și nu o copie. Iată însă că după ce a susținut din nou că *Occisio* „prezintă caracteristicile unui *autograf*, nu ale unei copii oarecare" [8], cercetătorul ieșean afirmă cîteva pagini mai încolo că „manuscrisul piesei nu este o copie curată, aerisită, ci o copie de autor" [9], ceea ce nu e același lucru și scade, oarecum, din netezimea primei afirmații.

În contribuția sa, N. A. Ursu zăbovește asupra afirmației noastre conform căreia „cercetătorul ieșean [i.e. N. A. Ursu] nu întreprinde o analiză grafologică amănunțită a textelor, ci se mulțumește să ne prezinte, în forme categorice, concluziile unei investigații comparative despre care nu sîntem informați" [10]. Și D-sa adaugă îndată că „o atare afirmație din partea unui specialist s-ar fi cuvenit demonstrată" [11]. Dar o demonstrează (indirect) însuși D-sa în articolul citat, unde nu ne comunică absolut nici un detaliu despre caracteristicile grafice ale textelor discutate, mulțumindu-se să ne informeze că scrisul ar fi „identic în trăsăturile lui esențiale". Mai mult decît atît, D-sa susține, în mod surprinzător, că o comparație grafologică, „oricît de amănunțită ar fi, nu poate oferi cititorului, cu atît mai puțin [!] cercetătorului, date mult mai convingătoare decît simpla afirmare categorică a rezultatelor sigure obținute, însoțită de cîteva mostre fotocopiate" [12]. Afirmație grăbită și imprudentă, pentru că îl plasează pe N. A. Ursu în postura nedorită (și nemeritată) de adversar al demonstrației științifice. Noi nu ne îndoim că D-sa a efectuat un asemenea examen grafologic detaliat. Pentru a ne convinge de justețea concluziilor desprinse era însă necesar să ne înfățișeze, fie și într-o formă succintă, piesele de bază ale demonstrației sale. N-a putut-o face în articolul din „Cronica" din motive de spațiu, avea prilejul să se achite de această *datorie* în paginile mai generoase ale revistei „Limba română". În loc de aceasta, D-sa ne reproșează *nouă* că nu ne-am adresat surselor pentru a verifica justețea unei demonstrații trecute sub tăcere, în care sîntem invitați, încă o dată, să credem. Să mai repetăm cuvintele lui A. Meillet : *La science ne vit pas de vérité, elle vit de preuve?*

3. În continuare, N. A. Ursu ne impută faptul de a nu fi utilizat, în *Baza dialectală a românei literare* și în articolul din 1983, manuscrisul original al farsei *Occisio Gregorii Vodae*, ci ediția lui Lucian Dumba din 1963, care „conține numeroase greșeli" [13]. Corectările pe care D-sa le face ating prea puțin materialul nostru de demonstrație (în mod neașteptat autorul se referă la analiza din *Baza dialectală a românei literare*, nu la cea recentă, din 1983). Existența celor două straturi lingvistice din limba piesei rămîne în continuare dovedită, chiar dacă argumentația beneficiază de 2—3 elemente în minus.

O probă în favoarea identificării unui strat lingvistic nord-ardelean — crișean în *Occisio* au constituit-o grafiile hipercorecte de tipul *păduti*, *rătită*, *să știmbați*, în care e notat un *t* în locul palatalei *k'*. De acord cu

[7] **Occisio Gregorii Vodae.** *Problema paternității*, p. 465.
[8] *Paternitatea*, p. 218.
[9] *Ibidem*, p. 227.
[10] **Occisio Gregorii Vodae.** *Problema paternității*, p. 470.
[11] *Paternitatea*, p. 219.
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem*, p. 220.

opinia altor cercetători[14], am considerat că asemenea grafii reflectă evoluția palatalei *k'* la *t'* și, indirect, palatalizarea lui *t* în stadiul *t'*. Confundînd pe *t'* din *păduť* cu *t'* din *t'emniță* și avînd convingerea că e corect să se rostească (și să se scrie) *t* în *bate*, *mă tem*, *tină* etc., autorul a aplicat aceeași regulă și la cuvintele în care *k'* evoluase la *t'*. Spre deosebire de noi, N. A. Ursu consideră că nu am avea a face cu grafii hipercorecte și că *păduți*, *rătită* și *să știmbați* „sînt mai curînd reflexe analogice ale palatalizării labialelor în graiul autorului"[15]. Acceptînd interpretarea D-sale, formele sus-menționate nu ne-ar mai îndrepta atenția asupra nordului Transilvaniei, cu Crișana, ci asupra sudului acestei provincii; se știe că în unele graiuri ardelenești *p* a evoluat la *t'*, trecînd prin stadiul *k'* : *t'ept*. Punctul de vedere al lui N. A. Ursu este însă evident eronat. Dacă lucrurile ar sta așa cum presupune D-sa, autorul anonim ar fi trebuit să scrie *pădupi*, *răpită*, *să șpimbați*, și nu *păduți*, *rătită*, *să știmbați*. Cu totul alta e situația grafiei *tipie* „tichie", citată nepotrivit de autor, unde e vorba de o formă hipercorectă care atestă palatalizarea lui *p* în stadiul *k'* (eventual *t'*); cf. forma hipercorectă *piftea*. Grafiile din *Occisio* trebuie puse în relație, așadar, cu o zonă în care se rostea *păduť*, *t'ină*, și nu *t'ept*.

Grafia *Nyaga*, cu litere latine, n-ar fi un exemplu sigur pentru a proba palatalizarea dentalei *n* în stadiul *ń*. Prin *y* ar fi fost notat un „*i* consonant"[16]. Argumentele aduse de autor în favoarea acestei interpretări sînt lipsite de forță probatoare. Faptul că în grafie chirilică cuvîntul apare scris нкра (de două ori) nu spune nimic, întrucît alfabetul tradițional nu dispunea de semne pentru notarea palatalei *ń*. Încă și mai inconsistentă este observația potrivit căreia în cuvîntul *expedeluesty* (=expedeluiește'), „*y* ar fi trebuit să apară (și) după *d*, dacă autorul ar fi notat prin *y* palatalizarea dentalelor"[17]. Chiar în textele scrise cu litere latine, palatalizarea dentalelor nu e consecvent notată. În textele bănățene-hunedorene din secolul al XVII-lea se întîlnesc grafii ca *bany* (Viski, C, p. 113), *fratye* (Lex. M., p. 203), *gendyesk* (Lex. M., p. 341) etc., dar și grafii de tipul *csitesk* (Lex. M., p. 236), *prietnik* (Viski, C, p. 126), *dereg* (AC, p. 334) etc.[18] De aceea, admițînd că autorul avea în grai atît palatalizarea lui *t*, cît și a lui *d*, el putea scrie foarte bine *expedeluesty*. Dacă observăm că în *Occisio* se constată înrîuriri ale ortografiei maghiare (cf. în *expedeluesty*, *ș* redat prin *s*), atunci *Nyaga* poate fi citit (și chiar trebuie citit) *Ňaga*.

4. Pentru a întări ipoteza sa că Samuil Vulcan ar fi autorul farsei elaborate la Blaj în anii 1778—1780, N. A. Ursu prezintă un număr de peste 20 de particularități lingvistice „care stabilesc legături între piesa *Occisio* și *Tractatul* tradus de Vulcan"[19] (din motive necunoscute, D-sa renunță să se mai raporteze la cealaltă operă a lui Vulcan, amintită în 1978). De vreme ce însuși autorul recunoaște că „*toate* particularitățile fonetice, morfologice, sintactice și lexicale citate [...] apar nu numai în

[14] Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evanghe lii lor și „Molitevnicu lui" diaconului Coresi*, în SLLF, V, 1955, p. 552.

[15] *Paternitatea*, p. 220.

[16] *Ibidem*, p. 222.

[17] *Ibidem*, p. 221.

[18] Cf. lucrarea noastră *Baza dialectală a românei literare*, p. 362.

[19] *Paternitatea*, p. 222.

scrisul lui Samuil Vulcan sau în graiul din regiunea sa natală" [20], nu ne vom opri asupra lor, mulțumindu-ne să remarcăm că o serie de fenomene sînt absolut banale și nu meritau a mai fi aduse în discuție, întrucît nu dovedesc nimic (formele fără articolul *-l*: *capu*, *coșu*, viitorul „popular" de tipul *m-oi duce* etc.). O singură trăsătură specifică numai piesei de teatru și *Tractatului* lui Vulcan ar fi adus mai multă veracitate ipotezei lui N. A. Ursu decît atîtea și atîtea apropieri nesemnificative.

După N. A. Ursu, „faptele invocate [...] ca probe de comunitate lingvistică între piesa *Occisio* și *Tractatul* tradus de Vulcan trebuie privite *în bloc* și raportate *tot în bloc* în limba altor intelectuali din epocă, despre care s-a afirmat sau se poate crede că le-ar aparține piesa. [...] După ce a identificat astfel pe autorul unei scrieri anonime, cercetătorul comunică, *în mod firesc* [21], numai elementele probatorii care arată legătura dintre scrierile sigure ale autorului identificat și scrierea atribuită". Și mai departe: „Diversele ipoteze abandonate și alte etape și aspecte ale unei atare cercetări de paternitate literară, de obicei foarte laborioase, rămîn necunoscute. Acest fapt face să se creadă, mai ales de către cei mai puțin inițiați în asemenea cercetări, că rezultatele comunicate sînt concluzia unui examen lingvistic limitat și superficial, cum sînt apreciate în necunoștință de cauză și rezultatele cercetărilor noastre în acest domeniu de către I. Gheție și Liviu Onu" [22].

Am stăruit asupra acestor afirmații, care echivalează cu o profesie de credință, întrucît ele pun în lumină o atitudine cel puțin bizară în problema comunicării rezultatelor unei cercetări științifice. Nu e absolut deloc firesc să se lase deoparte diversele etape ale unei investigații, comunicîndu-se numai „elementele probatorii care arată legătura dintre scrierile sigure ale autorului identificat și scrierea atribuită". Oricît de mare și de întemeiată ar fi reputația unui om de știință, noi nu putem jura în cuvintele lui, ci (o repetăm) avem nevoie de probe. Calea indicată de N. A. Ursu duce la arbitrar și presupune din partea cititorului o credință oarbă în afirmațiile (nedemonstrate) ale autorului.

5. Împărtășind asemenea concepții, nu e de mirare că N. A. Ursu a socotit *firesc* să treacă sub tăcere, aici ca și în alte cercetări consacrate atribuirii unor vechi scrieri anonime, elementele lingvistice sau filologice care nu sprijină punctul D-sale de vedere. Liviu Onu a insistat recent asupra acestei carențe metodologice a cercetărilor lui N. A. Ursu, scutindu-ne de a mai relua aici problema [23]. Vrem numai să arătăm că selectînd zece-douăzeci de particularități lingvistice existente în două texte, dintre care cele mai multe cunosc o largă răspîndire în epocă, și trecînd cu vederea peste diferențe, nu ne va fi greu să stabilim paternitatea nu a unuia, ci chiar a mai multor persoane, avînd, desigur, fiecare șanse mai mari sau mai mici de a fi autorul scrierii în litigiu.

Cercetarea noastră din 1983 l-a pus pe N. A. Ursu în situația de a recunoaște că în *Occisio Gregorii Vodae* există o serie de particularități lingvistice care nu se regăsesc în operele lui Samuil Vulcan și pe care noi le-am socotit a fi de origine nord-ardeleană — crișeană. Încercînd să explicăm prezența acestor elemente alături de altele localizabile în sud-ves-

[20] *Ibidem*, p. 226.
[21] Sublinierea ne aparține.
[22] *Paternitatea*, p. 226—227.
[23] *Concordanțele lingvistice sau capcanele stabilirii paternității unui text. Probleme de metodă*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 1, p. 44—54, și nr. 2, p. 119—132.

tul Transilvaniei, am întrevăzut mai multe soluții. Am considerat posibil, astfel, ca piesa „să fi fost compusă de o persoană originară din sud-vestul Transilvaniei și copiată de alta vorbind un grai de tip crișean" sau, mai puțin probabil, ca „autorul să fi fost crișean, iar copistul originar de pe valea mijlocie a Mureșului". Nu e exclus, de asemenea, ca opera să fie rodul colaborării dintre un crișean și un român de pe valea mijlocie a Mureșului sau ca autorul să fi „amestecat în mod deliberat în limba piesei elemente luate din graiurile nord-vestice și sud-vestice ale Ardealului, pe care le cunoștea" [24].

După N. A. Ursu ar fi puțin probabil ca Samuil Vulcan (originar din Blaj) să fi copiat piesa elaborată de un coleg al său crișean, deoarece în acest caz el n-ar fi introdus în text „atît de numeroase particularități ale limbii sale" [25], ceea ce nu constituie însă un argument valabil. De la caz la caz, copiștii își reproduc în scris, într-un procent variabil, propria vorbire. Probabilitatea ca piesa, scrisă de Samuil Vulcan, să fi fost copiată de un crișean ar fi exclusă, întrucît „în grafia manuscrisului se recunosc numeroase particularități ale scrisului lui Vulcan" [26]. Nici acest argument nu rezistă criticii. Avem a face, de fapt, cu o petiție de principiu (se consideră justă și e folosită ca argument tocmai ideea care trebuie demonstrată, în cazul de față paternitatea lui Samuil Vulcan asupra piesei *Occisio*). „Nici presupunerea că piesa ar fi o operă de colaborare nu poate fi întemeiată", continuă N. A. Ursu, „căci are, de la început pînă la sfîrșit, o evidentă unitate lingvistică și stilistică" [27], ceea ce echivalează cu o afirmație inexactă (în mod cert, unitatea lingvistică a piesei nu poate fi susținută și cu atît mai puțin demonstrată). Finalmente, N. A. Ursu admite că autorul (adică Samuil Vulcan) a putut introduce în text unele particularități lingvistice cunoscute în internatul din Blaj, în care erau adunați tineri de proveniență rurală din diferite părți ale Transilvaniei [28], opinie care s-ar plasa foarte aproape de explicația noastră că în *Occisio* s-au amestecat deliberat elemente luate din diverse graiuri (în speță, din cel sud-vest și din cel nord-vest ardelean). D-sa revine însă îndată, arătînd că „nu avem însă de unde ști dacă elevul autor al piesei a împrumutat cuvintele și formele respective de la colegi ori de la profesori, sau le avea în graiul regiunii natale, căci nu avem de unde ști nici în ce măsură ariile actuale de răspîndire a unor cuvinte și forme[...] coincid pînă în detalii cu ariile răspîndirii lor în secolul al XVIII-lea" [29]. Evident că nu avem de unde ști în lipsa unei riguroase lucrări de dialectologie istorică a limbii române, deși ne este îngăduit să credem că la 1780 repartiția graiurilor dacoromâne atinsese, și nu numai în linii mari, stadiul actual. Trecînd peste faptul că în cercetarea noastră am folosit nu numai informațiile puse la dispoziție de ALR, ci și pe cele furnizate de istoria graiurilor, vom spune că, chiar dacă am elimina din discuție o particularitate ca condiționalul perfect construit cu auxiliarul *vrea* sau cuvinte ca *sopon* ori *țipa* [30], ne rămîn suficiente fenomene de limbă caracteristice nord-vestului Transilvaniei, care nu pot fi date la o parte : palatalizarea dentale-

[24] **Occisio Gregorii Vodae.** *Problema paternității*, p. 470.
[25] *Paternitatea*, p. 227.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem*, p. 228.
[30] *Ibidem.*

lor, palatalizarea lui *b* în stadiul *bd'* în *babdițele*, fonetismul *d'* în *diboli*, formele cu *d* refăcut *(să aud, să să sloboadă)*, forma *să mînînce*, *copos* „chel", *scopi* „a scuipa" (în care N. A. Ursu vede o ... invizibilă greșeală de grafie, numai pentru a-l scoate din discuție [31]).

6. În încheiere, N. A. Ursu socotește demonstrată paternitatea lui Samuil Vulcan asupra piesei *Occisio Gregorii Vodae*. Și adaugă : „Cercetătorul care își va propune să infirme această concluzie prin dovezi lingvistice este dator să opună argumentației noastre o demonstrație similară de concordanță între limba piesei *Occisio* și limba altui intelectual ardelean contemporan. Numai atunci va putea fi pusă sub semnul îndoielii pertinența metodei noastre de investigație în scopul determinării unei paternități literare" [32]. Punct de vedere evident greșit. Pentru a demonstra caracterul caduc al unei metode e suficient să arăți părțile slabe sau de-a dreptul eronate ale unei demonstrații. Ceea ce am făcut, credem, în articolul din 1983 și în rîndurile de față. În problema ce ne interesează, a pune în relație *Occisio* cu un alt posibil autor e o chestiune facultativă, nicidecum necesară și cu atît mai puțin obligatorie.

ABREVIERI

AC — *Dictionarium valachico-latinum;* ed. Gr. Crețu, *Anonymus Caransebesiensis. Cel mai vechi dicționariu al limbei române*, în „Tinerimea română", serie nouă, I, 1898, p. 320–380.

Lex. M. — *Lexicon latinum, walachicum et ungaricum;* ed. C. Tagliavini, *Il „Lexicon Marsilianum", dizionario latino-rumeno-ungherese del. sec. XVII. Studio filologico e testo*, București, 1930.

Viski, C — *Carte de cîntece și Psaltire în versuri*, copiate de I. Viski la Sîntămăria — Orlea și Geoagiul de Jos — Hunedoara în 1697 (fotocopie la B.A.R.S.R.).

Ianuarie 1986

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[31] „Despre *scopesc* [...] noi credem că este mai curînd o simplă greșeală de grafie, în loc de *scupesc*" (*Paternitatea*, p. 223).

[32] *Paternitatea*, p. 228.

ÎN LEGĂTURĂ CU ULTIMA EDIȚIE A *GLOSELOR BOGDAN*

MAGDALENA GEORGESCU

Într-o lucrare relativ recent apărută [1] se propun „lecțiuni variante și îndreptări" [2] ale *Gloselor Bogdan* în ultima lor ediție [3].

Am supus aceste propuneri unui examen critic, ale cărui rezultate le prezentăm în cele ce urmează [4].

1. F. 2r/3 : lecțiunea corectă este *nevoința*, ca în ediție, nu *nevoințîi*, cum se propune în DVRS.

2. F. 86r/5 : *pren truf[a]*, nu *prentru făr'*.

3. F. 96v/5 : *arrătă*, nu *arrată*.

4. F. 97v/1 : Textul este greșit segmentat și, în plus, se citește *ț*, acolo unde scrie clar ц. Deci, lecțiunea corectă este *mai de pre lege*, nu *mai de peleță*.

5. F. 99v/1 : *iară se-are și fi*, nu *adecă iară să'r eși fii;* cf. și nota 15 de la p. 423 a ediției.

6. F. 101v/5 : ИКЄВѢГѪѦ nu a fost considerat cuvînt românesc și, în consecință, nu a fost inclus în ultima ediție a *Gloselor Bogdan*.

7. F. 101v/6 : *voie*, nu *voe* (cf. principiile de editare expuse în *Notă asupra ediției*, p. 420).

8. F. 110v/3 : *spurca*, nu *spurcat* (cf. și nota 23, p. 423).

9. F. 116r/6 : *prepuș*, nu *prepuși*. Cuvîntul are ultima consoană suprascrisă. Suprascrierea consoanelor finale, susceptibile de interpretări multiple, a fost consemnată în ediție prin tipărirea acestora cu caractere cursive (cf. *Notă asupra ediției*, p. 420). În cazul de față, lecțiunile posibile sînt : *prepuș*, *prepuși*, *prepușu*.

10. F. 124r/6 : *număr*, nu *numărul*.

11. F. 130v/3 : *păze*, nu *către*.

12. F. 135r/3 : *de cî<tă> vreame*, nu *de că vreame*.

13. F. 144v/1 : *bună*, nu *bonă*. Admițînd că cea de-a doua slovă nu se vede bine și că este greu de precizat dacă ea este ȣ sau ѻ, lecțiunea corectă este cu *u*. În cazul în care se consideră că cea de-a doua slovă este ѻ, lecțiunea trebuie emendată printr-o notă în care se arată grafia.

14. F. 148v/5 : în *vru<n> chip*, nu *în(t)rru chip*.

[1] *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor. 1340—1640*, întocmit de Radu Constantinescu și apărut la București, în 1984, sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului. (În continuare, lucrarea poartă sigla DVRS.)

[2] *Loc. cit.*, p. 254—256.

[3] Întocmită de Magdalena Georgescu și publicată în volumul colectiv *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, 1982, p. 365—463.

[4] Precizăm că nu au fost luate în considerație observațiile referitoare la glosele românești din ms. 4293, Fond 178 *Muzejnyi* (Rumjancev), păstrat la Biblioteca „V. I. Lenin" din Moscova, care este o copie din secolul al XVII-lea a manuscrisului de pe care a fost realizată ediția *Gloselor Bogdan*, întrucît nu interesează discuția de față.

15. F. 150r/1 : *bagă* nu este șters ; cerneala, atinsă înainte de a se fi uscat, s-a întins ușor, dar cuvîntul este perfect lizibil.

16. F. 150r/4 : *fără de rrî⟨n⟩d* (cu *ră* din *fără* adăugat deasupra rîndului, cf. nota 38, p. 425), nu *făr' de rînd*.

17. F. 161r/8 : *hălăduire*, nu *hălădui*.

18. F. 168r/5 : cuvînt ilizibil ; nu se poate distinge decît ѧ, eventual ıı. În DVRS se reconstituie, după glosa slavonă, cuvîntul, inexistent în manuscris, *(în)p(o)dob(easc)ă*[5].

19. F. 170r/2 : *privit* (scris așa cum se arată în nota 53, p. 426), nu *preveghi*.

20. F. 170v/4 : *ține*, nu *ținea*.

21. F. 181r/3 : *poroncitoare* (scris așa cum se precizează în nota 70, p. 427), nu *poroncitore*.

22. F. 181v/4—5 : *începătură*, nu *începătură*.

23. F. 193r/1 : Aici avem de-a face cu un cuvînt slav. Lecțiunea *(răz)boiu* propusă în DVRS ca glosă pentru трнжнєнїѥ este mai mult decît discutabilă, întrucît este greu de presupus că glosatorul a omis tocmai începutul cuvîntului. În manuscris există numeroase însemnări marginale în slavă, datorate autorului gloselor românești (vezi, de pildă, f. 170r/1, 172r/4—6, 175r/4, 178v/1, 196r/1, 202r/1).

24. F. 197v/1 : *arr⟨ă⟩tă*, nu *s-arrătă*.

25. F. 199r/3 : *doiră*, nu *doară*.

26. F. 200v/1 : *prespre* (scris așa cum se precizează în nota 81, p. 428), nu *préespre*.

27. F. 201r/1 : *vor*, nu *va*.

28. F. 207v/4 : *tocmi*, nu *tocmală*.

29. F. 221r/2 : *daca mesereaț*, nu *dacă mesereaște*.

30. F. 223r/2 : *mai al său*, nu *numai al său*.

31. F. 226v/4 : *îndemna* (scris așa cum se arată în nota 90, p. 429), nu *îndenmna*.

32. F. 234r/5 : *sup* (cu ultima consoană suprascrisă), nu *supt*. Din cuvîntul *u(mi)len(ie)*, reconstituit de autor în DVRS, nu se văd pe manuscris decît slovele transcrise în ediție (p. 429).

33. F. 238r/2 : În legătură cu cuvîntul *glas*, neinclus în ultima ediție a *Gloselor Bogdan*, sînt de făcut următoarele precizări :

— cuvîntul a fost șters intenționat, foarte probabil chiar de glosator ;

— din el se mai pot distinge slovele гла, fapt care nu permite să se precizeze dacă este vorba într-adevăr de cuvîntul *glas* sau de un alt cuvînt ;

— presupusul cuvînt românesc *glas* nu are corespondent în textul slavon ;

— glosa care urmează după cuvîntul șters este precedată de semnul invocației simbolice.

În concluzie, lecțiunea corectă este *să lăsăm*, nu *glas lăsăm*.

34. F. 241r/4 : *să să facă* (scris așa cum se precizează în nota 100, p. 430), nu *să să facză*.

35. F. 257r/1 : *ținea*, nu *țin*.

36. F. 265r/3 : *închiș* (cu ultima consoană suprascrisă), nu *înssiși*.

[5] Semnificația parantezelor rotunde nu este dezvăluită în DVRS. După modul în care sînt folosite, aici și în alte locuri, este de presupus că ele includ slovele reconstituite.

37. F. 360r/1—2 : *căpea*, nu *căuta*.

38. F. 361r/6 : *nu şti cum*, nu *nu ştie cui*.

39. F. 374v/1 : *adaog*, cu ultima consoană suprascrisă, poate fi interpretat ca *adaog*, *adaoge* etc. Vezi în acest sens precizările de sub punctul **9**.

40. F. 375v/6 : *căznat* (cu ultima consoană suprascrisă), nu *căznat(e)* ; cf. punctul **39**.

41. F. 385r/2 : *schizmită*, nu *chizmită*.

42. F. 386r/1 : *măsura u⟨n⟩ghiurilor* (scris aşa cum se precizează în nota 150, p. 434), nu *măsura tughirilar*.

43. F. 386r/3—4 : *să nu-l pui cum nu se cade*, nu *să nu-l pui cum se cade*.

44. F. 391v/1 : *hălăstui* (scris aşa cum se arată în nota 156, p. 434), nu *hălăslui*, cuvînt neconsemnat în *Dicţionarul limbii române*.

45. F. 392r/1 : *amu* (scris aşa cum se precizează în nota 158, p. 434), nu *a nu*.

46. F. 411r/3 : *op că-i nevoie* (scris aşa cum se precizează în nota 175, p. 436), nu *op căci nevoe*.

47. F. 411v/3 : *oareunde* (scris aşa cum se precizează în nota 176, p. 436), nu *orăunde*.

48. F. 418r/2 : *iată ce*, nu *iastă ce*.

49. F. 420r/11 : *leturghii*, nu *leturghie*.

50. F. 426v/3 : *că nu iau*, nu *că nu au*.

În legătură cu transcrierile de la f. 364v/4 şi 396v/1, observaţia este întemeiată : lecţiunile corecte sînt *hieşcum* (aşa cum apare şi la *Indicele de cuvinte*, p. 443 s.v. *fieşcum)* şi *s-au împuţinat* (aşa cum apare la *Indicele de cuvinte*, s. v. *împuţina)*, nu *fieşcum* şi *au împuţinat*, aşa cum, dintr-o scăpare de corectură, apar în ediţie.

O sugestie bine venită este aceea referitoare la lecţiunea de la f. 157r/3 : *a⟨u⟩ nu iaste groz⟨ă⟩vie*, care traduce corect textul slavon.

Ianuarie 1986 *Institutul de Lingvistică*
Bucureşti, str. Spiru Haret nr. 12

BAKOS FERENC, *A magyar szókészlet román elemeinek története [Istoria elementelor românești ale vocabularului maghiar]*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982, 560 p.

0. Influența românei asupra limbilor învecinate este încă insuficient cunoscută, deși primele precizări privind originea românească a unor împrumuturi au o vechime de aproximativ două secole. Cauzele acestor stări de lucruri sînt de natură diferită (lingvistice și extralingvistice). Cuvintele intrate în alte limbi pot fi examinate atît din perspectiva limbii-sursă, cît și din cea a limbii care le preia. Datorită unei concepții mai vechi, s-a considerat că cercetarea împrumuturilor este exclusiv o problemă a lingviștilor idiomurilor care au realizat preluarea. Astfel se explică faptul că nu avem încă o cercetare făcută din perspectiva *sistemului limbii române* asupra cuvintelor de origine românească în alte limbi (care ar da — printr-un *dicționar*, de pildă — o imagine de *ansamblu* asupra registrului și răspîndirii cuvintelor românești în alte limbi, ceea ce nu poate rezulta din cercetările izolate, făcute în fiecare limbă vecină în parte, sau ar pune în evidență, de pildă, forme și sensuri arhaice păstrate în aceste cuvinte desprinse de mult din evoluția românei, importante pentru *istoria limbii române*). Faptul că și unii cercetători români au studiat cuvintele de origine românească dintr-o limbă vecină nu trebuie confundat cu o examinare din perspectiva limbii-sursă, pentru că ei urmăresc *împrumutul*, în cadrul *sistemului limbii străine* și, deci, din unghiul limbii-țintă (vezi și Dorin Gămulescu, *Influențe românești în limbile slave de sud. I. Sîrbocroata*, București, 1983).

Cercetarea de pînă acum a împrumuturilor românești din perspectiva limbilor-țintă are, cum am arătat, vechime, dar, cu rare excepții, nu și adîncime. Necuncașterea temeinică a limbii române, importanța mai scăzută, reală sau presupusă, a influenței românești față de altele care s-au exercitat asupra aceleiași limbi au contribuit la întîrzierea și neadîncirea examinării în lingvisticile țărilor vecine a faptelor de limbă de origine românească. Printre excepțiile la care ne-am referit mai sus se găsește, în bună parte, lingvistica maghiară. Este, credem, indiscutabil că dintre contactele lingvistice românești cu limbile vecine cel româno-maghiar este, în ambele direcții, cel mai cercetat și mai temeinic cunoscut. Oprindu-ne doar la direcția care ne interesează aici, trebuie să arătăm că, după numeroase contribuții de valoare diferită, încă în 1940 apare un volum de sinteză : Blédy Géza, *Influența limbii române asupra limbii maghiare. Studiu lexicologic*. Alte volume, urmărind împrumuturile de origine românească chiar în ramificațiile teritoriale, au apărut, la noi, în anii noștri : Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai [Cuvinte românești în graiul ceangăilor]*, București, 1972 ; Márton Gyula, Péntek János, Vöő István, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai [Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare]*, București, 1977 (în cele ce urmează : RK) ; Zsemlyei János, *A Kis-Szamos vidéki magyar tájszólás román kölcsönszavai [Împrumuturi românești în graiul maghiar din Valea Someșului Mic]*, București, 1979.

Volumul, monografie-sinteză, de o deosebită complexitate și de o rară temeinicie, publicat de Bakos Ferenc apare, avînd în vedere istoricul cercetărilor, nu ca o surpriză, ci ca o necesitate, ca o realizare firească, prin care se încheie o epocă și se deschide alta, superioară, în cercetarea elementelor românești ale vocabularului maghiar.

1. Activitatea lui Bakos Ferenc este bine cunoscută în cercurile lingvistice maghiare. Autorul recentului volum se ocupă, încă de la începutul anilor '50, de examinarea elementelor românești ale vocabularului maghiar și, pe lîngă unele note lexicale, publică mai multe studii, sinteze de ordin teoretic. În acest fel, nu e deloc întîmplător că Bakos Ferenc, unul dintre cunoscătorii cei mai avizați ai domeniului, redactează pentru *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (= *Dicționarul istoric-etimologic al limbii maghiare*, Budapesta, I. 1967, II. 1970, III. 1976) articolele consacrate cuvintelor venite din (sau și din) limba română. Numele lui Bakos F. nu e necunoscut nici cercurilor mai largi ale cititorilor, întrucît excelentul său dicționar, *Idegen szavak kéziszótára* (= *Dicționarul cuvintelor străine*), apărut în mai multe ediții, a fost publicat și la noi, în 1979.

2. Inițial, monografia lui Bakos F. a constituit teza sa de doctorat (academic), pe care o susține în 1975. La baza elaborării disertației au stat o documentație de 994 de pagini și o seamă de tabele. Adunarea acestui material se întinde pe o perioadă de 15 ani și, în esență, se încheie la 31 decembrie 1970 (cu cîteva excepții, tot aici se cere, din păcate, și bibliografia). Din cauza spațiului tipografic restrîns, *Repertoriul* (= *Adaltár*), parte integrantă a

tezei, cuprinzînd indicarea exactă a surselor și avînd 1570 de articole, n-a putut fi inclus integral în monografia pe care o recenzăm. Manuscrisul complet al *Repertoriului* însă se găsește atît la Secția de manuscrise a Academiei, cît și la Biblioteca Universitară din Budapesta.

3. Această carte, extrem de bogată în conținut și tratînd probleme care adesea se ramifică, prezintă în *Introducere* (p. 9—14), mai întîi, preliminariile cercetării. Se arată că înregistrarea elementelor românești ale vocabularului maghiar are o vechime de aproape două secole. Primele încercări răzlețe au vizat compararea cuvintelor concordante și demonstrarea originii românești a unor termeni dialectali. După ce amintește de Edelspacher, Szinnyei și Damian, autorul relevă importanța tezei de doctorat a lui Blédy Géza, *Influența limbii române asupra limbii maghiare*, Sibiu, 1940, și accentuează rolul deosebit al lingviștilor clujeni (Márton Gyula, Szabó T. Attila și elevii lor) în cercetarea contactelor lingvistice româno-maghiare. În studiile lor, lingviștii clujeni au ridicat și rezolvat o seamă de chestiuni de principiu, au descoperit nenumărate date dialectale și de istorie a limbii, legate de epoca de preluare a unor împrumuturi, de căile și împrejurările răspîndirii lor (vezi lucrările citate de noi sub 0.). În continuarea introducerii, se precizează scopurile cărții și concepția care străbate lucrarea de la un capăt la altul. Împrumutul lexical este considerat de autor un reflex lingvistic al relațiilor economice și culturale dintre cele două popoare aflate în contact de secole, ceea ce face ca metoda sa de examinare să fie în primul rînd de natură social-istorică (sociolingvistică). Nu a scăpat însă din vedere nici motivațiile psihologice ale împrumutului lexical; urmărește viața internă din maghiară a elementelor împrumutate din română și familiile de cuvinte pe care le formează. În încheierea capitolului, Bakos F. mulțumește cu recunoștință tuturor acelora care l-au sprijinit în realizarea lucrării. Ca un pios omagiu adus maeștrilor săi, volumul este dedicat lui Gáldi László și Emil Petrovici. Din perspectiva cercetării relațiilor lingvistice româno-maghiare, alăturarea acestor două mari nume cîștigă valoarea de simbol!

De-a lungul elaborării monografiei, autorul a constatat adeseori că nu este suficientă doar o examinare independentă a diferitelor elemente și că se impune o abordare structuralistă a unor cuvinte care se organizează în anumite subsisteme. În acest fel a devenit posibilă și tratarea dintr-o perspectivă nouă de către autor a unor probleme de ordin fonetic și morfologic (de exemplu : schimbările fonetice primare, datorate procesului de preluare, și cele secundare, rezultate în urma împămîntenirii; suprimarea claselor de declinare românești sub presiunea sistemului morfologic maghiar, de cu totul alt tip; urmele genului natural în unele împrumuturi din categoria numelui etc.).

4. Capitolul dedicat *foneticii* (p. 15—53) încearcă cu deplin succes : a) să prezinte fenomenele fonetice ivite în procesul trecerii lexemelor din română în maghiară, suprapunerile și deosebirile care decurg din caracteristicile comune și particulare ale sistemelor fonologice din cele două limbi; b) să separe schimbările *primare* (potrivirile sau substituțiile de sunete apărute în procesul adaptării fonetice) de cele *secundare* (care se leagă de asimilarea deplină a termenului deja împrumutat); c) să delimiteze legitățile, schimbările sistematice de cele individuale, izolate, care nu se pot explica nici printr-o tendință mai largă și nici printr-o manifestare a analogiei.

Realizarea, de pildă, a rom. *a* ca *a* (=*å*) sau *á* (=*a*) în împrumuturi se poate considera o schimbare primară *(burancic* > *barancsik, fasolea* > *faszolya; cioban* > *csobán, dascăl* > *dászkál, păcurar* > *pakulár)*. O schimbare secundară apare, de exemplu, în cazul unor variante ale împrumuturilor, cînd medialul *rl* evoluează la *-ll- (burlac* > *burlák* > *bullák, cîrlan* > *kirlán* > *killán)*. Schimbarea este considerată secundară, deoarece alternanța *rl*~*ll* apare și în cuvintele care nu provin din română : *csörlő* > *csöllő, vetürlő* > *vetüllő*.

În cursul examinării fenomenelor fonetice, autorul are în vedere, constant și sistematic, atît particularitățile dialectale maghiare de pronunțare, cît și pe cele românești. O pronunțare dialectală maghiară se poate observa, spre pildă, în acele elemente în care corespondentul rom. *ă* este *o* (legat de prezența, în silaba anterioară, a unui *á*) : *galáto, pojáno, sztárpo* (<*galáta, pojána, sztárpa* < *găleată, poiană, stearpă)* etc. Nenumărate împrumuturi trădează palatalizarea, din ramificațiile lingvistice românești, a lui *t, p, d, b* sau evoluția lui *ḱ* și *ǵ* la *t'* și respectiv, la *d'* : *kodoristya* (< *codorișe*), *tyiva* (<*piuă*), *gyeszág* (<*desag*), *kobgyila* (<*cobilă*), *styopuj* (<*șchiop*), *tregyáca* (<*străgheață*) etc.

După ce se cercetează reflexele vocalelor românești (*a, e, i, o, u, ă, î,*), ale diftongilor (*ia, ie, iu, ai, ăi, ei, oi, ui, ău, eu, ou, ea, oa*) și ale consoanelor (*b, p, d, t, g, k, m, n, v, f, z, s, j, ș, h, l, r, ț, č, ǧ*), se trece la prezentarea grupurilor consonantice. Tot în acest capitol își găsesc loc și unele modificări speciale, de o întrebuințare mai restrînsă (sincoparea, haplologia, etimologia populară și fenomenele înrudite cu aceasta etc.).

5. Capitolul de *morfologie* (p. 57—84) urmărește trei probleme : 1) încadrarea morfologică a unor părți de vorbire (nume, verb); 2) productivitatea elementelor românești; 3) contaminația.

Cercetînd încadrarea morfologică a numelui, autorul are în atenție, în primul rînd, faptul dacă împrumuturile au păstrat ceva din sistemul morfologic românesc și ce schimbări su-

feră ele. Particularitatea cea mai frapantă păstrată din sistemul morfologic românesc este păstrarea articolului hotărît enclitic sub formele : *-uly (-uj), -u, -le, -i, -a, -ja, -ia, -ija* etc. : *bocuj (<boţul), drákuly (<dracul), mosu (<moşu), fustély (<fuştele), bicsi (<*pl. *bicii), busi (<*pl. *buşii), këccava (<căţeaua), csokanyitarja (<ciocănitoarea), pusztia (<pustia), drozsgyija (<drojdia).* Deşi *fliszkoj* coincide cu rom. *fliscoi* (pluralul lui *fliscoaie*, vezi MCDial, 69), Bakos crede că e vorba de preluarea formei articulate.

Chiar dacă majoritatea împrumuturilor substantivale se explică din forma de nominativ singular, izolat apar şi exemple pentru adoptarea altei forme : *suponye* provine din vocativul *jupîne*, iar *berbécs, berszány, szemény* reprezintă pluralele *berbeci, bîrsani, seimeni.*

Cercetînd încadrarea morfologică a numelui, autorul face pertinente observaţii privind oglindirea genului gramatical în elementele împrumutate. Problema aceasta este de un interes deosebit, pentru că maghiara nu cunoaşte genul gramatical. Totuşi, în cîteva cazuri, cînd coincide genul natural (sexus) cu genul morfologic (genus), se pot detecta urme ale marcării genului gramatical care trădează genul natural al unor împrumuturi. De exemplu, la termenii care au la bază rom. *cuscru / cuscră*, distincţia lexico-semantică de „bărbat / femeie" se realizează sub forme diferite : *kuszkra / kuszkráné, kuszkruj / kuszkra, kuszkru / kuszkrună* etc.

Nu în puţine cazuri, schimbările care apar în procesul de încadrare morfologică a substantivelor se explică prin analogie. Datorită numeroaselor substantive maghiare terminate în *-a*, două substantive româneşti, de genul masculin, terminate în *-e* ajung la forme cu *-a* în maghiară : *purece > purecsa, jude > dzsugya.* Încadrarea morfologică se poate realiza şi prin schimbare de sufix sau prin cuplarea unui sufix maghiar cu un cuvînt românesc (de pildă : *kovrigás ~ kovrigat < covrigat, purkas ~ szpurkát < spurcat*, perechi în care prima formă a primit magh. *-s*, în locul lui *-t* etimologic).

În încadrarea morfologică a verbelor, soluţia cea mai frecventă este cea a adăugării sufixului verbal *-l (zsukál, szpurkál < a juca, a spurca).* Mai rar, verbele româneşti pot primi şi sufixul *-z, -zik* în maghiară. Majoritatea împrumuturilor primesc şi prefix verbal : *bébondrizsál (<a bondroji, îmbondroji), odatrëznyál) (<a trăsni), megzsupujál (<a jupui)* etc. În această privinţă, împărtăşim părerea autorului conform căreia în astfel de cazuri prefixul este preluat de la verbele sinonime ungureşti : *bosconi > megboszkonyál* (magh. *megigéz, megront), dumnica (dumica) > beledumnyikál* (magh. *beleaprit), descîlci > kigyeszkëlcsál* (magh. *kibogoz)* etc.

Verbele reflexive româneşti primesc, de regulă, sufixul *-lódik*, mai rar pe *-kodik, -dzik, -zódik, -ul : hurbolódik (< a se hîrbui), áporkodik (<a se apăra), gidilódzik (< a se gîdila), durigázódik (<a se duriga)* etc.

În secţiunea dedicată productivităţii elementelor româneşti, se arată mai întîi repartizarea împrumuturilor pe părţi de vorbire (substantive : 1687 = 74,8 %, verbe : 290 = 12,9 %, adjective : 235 = 10,4 %, interjecţii : 27 = 1,2 %, adverbe : 14 = 0,6 % şi conjuncţii : 3 = = 0,1 %), după care se fac referiri la derivarea regresivă şi progresivă. Nedumereşte faptul că autorul nu găseşte oportună tratarea aici şi a compunerii. Tot aici, autorul putea preciza că unele împrumuturi, deşi nu formează familie în maghiară, nu sînt totuşi izolate, pentru că au trecut în maghiară împreună cu mai mulţi membri ai familiilor lor din română : *áfuriszál (< a afurisi) — áfuriszit (<afurisit), bulándra (<buleandră) — bulëndrosz (<bulăndros), bulbucsál (<a bulbuci) — bulbuk (<bulbuc) — bulbukál (< a bulbuca), gala (< goală) — golás (băza) (< golaş) — golistya (< golişte), patrár (< pătrar) — patralica (< pătrăliţă).* Se putea aminti aici şi faptul că anumite împrumuturi nu apar separat, ci doar în expresii cu structuri relativ fixe, în locuţiuni : *ápë (< apă : Fele ápë, fele víz), buglán (< buglan : Olyan, mint egy buglán* „gras"), *truda (< trudă : Menj a trudába!)* etc.

Capitolul de morfologie se încheie cu tratarea contaminaţiei. Autorul arată că o caracteristică a interferenţei care rezultă din contactul direct al celor două populaţii este folosirea numeroaselor forme contaminate. De exemplu : *árija (< arie)* X *szérű = szérija, zér (< zer)* X *író = zérő ; klonkog* = rom. *cloncăni* X magh. *kolyog, mormojál* = rom. *mormăi* X magh. *mormog, mormol patusa* = rom. *căpuşă* X *păpuşă.* Împrumutul *floca* (*c = ţ*) „cilţi", înregistrat în comuna Foeni din judeţul Satu Mare, este explicat prin încrucişarea dintre rom. *floc* şi magh. *kóc*, deşi, în realitate, este de origine şvăbească. Printre formele explicate prin contaminare este trecută şi *broszkonyál* „a vrăji, a deochea" *(boszkonyál* „idem" X *boszorkány* „vrăjitoare"), deşi aceasta este o variantă a lui *boszkonyál*, care arată mai degrabă influenţa lui *broszka (< broască)*, decît cea a lui *boszorkány.*

6. Capitolul de *semantică* (p. 85—109), în care împrumuturile sînt raportate la etimoanele lor sub aspectul sensului, cuprinde o seamă de precizări pe cît de minuţioase şi fine, pe atît de importante din unghiul de vedere al principiilor, al lingvisticii generale. Pe baza eşantionului format din 200 de elemente, luate de la literele A—B, Bakos constată că în proporţie de 59,5 % se păstrează sensul (sau sensurile) din română, iar 40,5 % dintre sensurile etimologice înregistrează transformări. Ca principiu, susţine autorul, este esenţial să se facă o distincţie între *modificarea de sens* şi *evoluţia semantică independentă.* „*Modificare de sens* apare atunci

cînd, deşi sensul etimologic nu se menţine, schimbările intervenite în procesul preluării nu sînt fundamentale, ci de nuanţă, care nu ating esenţa. În *evoluţia semantică independentă*, împrumutul, desprins din sistemul semantic al limbii-sursă, e capabil să înregistreze o evoluţie de sens nerealizabilă în limba de origine şi, pe de altă parte, pentru a se încadra în sistemul semantic al limbii-ţintă, îşi schimbă sensul, aproape cu necesitate, într-o direcţie determinată". Desigur, aplicarea la unele cazuri concrete a acestei distincţii de principiu nu este uşoară; nu se poate stabili exact, de fiecare dată, dacă îndepărtarea semantică, mai mare sau mai mică, a împrumutului faţă de sensul etimologic constituie doar o modificare sau e o evoluţie semantică independentă. De multe ori, nu se poate stabili cu precizie nici măcar dacă sensul împrumutului s-a dezvoltat realmente în limba-ţintă sau provine din română (numai că izvoarele nu atestă sensul în discuţie). Deşi sensul de ,,întovărăşire de oi, proprietate a mai multor gazde, făcută peste vară, în care fiecare gazdă primeşte lapte, pe rînd, în proporţie cu cantitatea mulsă la împreunare" al cuvîntului *turma* (<*turmă*), de exemplu, apare încă în română (vezi MCDial, 100), autorul îl consideră dezvoltat pe teren lingvistic maghiar. Trebuie avut în vedere şi faptul că, mai ales în cazul elementelor cu o singură atestare, nu cunoaştem neapărat toate sensurile unui cuvînt.

Modificarea de sens este tratată în trei secţiuni, iar evoluţia semantică independentă, în zece. Sub titlul *Dezvoltare economică şi schimbare de sens* (p. 104—105), autorul demonstrează că schimbările intervenite în evoluţia economiei determină şi modificarea semantică a cuvintelor referitoare la acest domeniu. Astfel de schimbări trădează împrumuturile româneşti care, iniţial, erau legate de economia naturală. De pildă, în secolul al XVI-lea, *cserge* (<*cergă*) numea obiectul (care era renta feudală, darea în natură a iobagilor români), dar în partea a doua a secolului al XVI-lea se vorbeşte de *csergepénz* (,,bani de cergă"), care se adunau în locul obiectului. Atestat în 1524, *tretina* (<*tretină*) se referea, conform datelor din secolul al XVI-lea, exclusiv la ,,vita luată ca dijmă". La începutul secolului al XVII-lea, însă, folosirea lui *tretinapénz* arată că, paralel cu intensificarea circulaţiei monedelor, termenul a primit deja şi sensul de ,,răscumpărare bănească a dijmei". Acest cuvînt, atît de legat de feudalism, este semnalat şi în secolul al XX-lea : pe la 1914, la Dămăcuşeni, *tretyina* însemna ,,suma de bani (ce se plătea de ciobanii transhumanţi)".

În capitolul de semantică sînt analizate şi cauzele împrumutului lexical. Printre cauzele împrumutării, Bakos F. acordă o mare atenţie factorilor economici, psihologici şi stilistici. În mediul lingvistic nou, lexemul devine relativ uşor element de stil, ceea ce explică şi dezvoltarea, la o seamă dintre împrumuturi, a unor valori stilistice speciale. De exemplu, *kurety* (<*curechi*), *lunguj* (<*lungul*), *vatyi* (<*ochi*) au o nuanţă glumeaţă, ironică sau peiorativă. Pentru stabilirea valorilor stilistice ale împrumuturilor, e nevoie însă de maximă prudenţă şi trebuie acordată o atenţie sporită contextului maghiar în care apare împrumutul.

Ar fi fost interesant de arătat în acest capitol : a) ce raport, ce proporţie există între împrumuturile monosemantice şi cele polisemantice; b) dacă echivalentele româneşti ale împrumuturilor sînt mono- sau polisemantice; c) ce relaţie există între împrumuturile polisemantice şi structura semantică a etimoanelor româneşti. Dintre cuvintele examinate, apar doar cu un singur sens, de pildă, împrumuturile : *domika* (<*dumicat, domicat*), *fálcsa* (<*falcea*), *szpatár* (<*spătar*). Sînt polisemantice, printre altele, cuvintele *csercse* (<*cercel*), *esztena* (<*stînă*), *zsendice* (<*jintiţă*) etc. O polisemie foarte largă are *braszka* (<broască), cunoscut cu 10 sensuri. Se putea vorbi aici şi despre omonimele rezultate în procesul împrumutării (în *Indicele de cuvinte* al volumului, apar: *cáp*[1] ,,masculul caprei" (<*ţap*) — *cáp*[2] ,,ruda carului" (<*ţeapă, ţapă, ţap*) — *cáp*[3] ,,un pahar de bere" (<*ţap*); *kóda*[1] ,,cosiţă" (<*coadă*) — *kóda*[2] ,,capăt" (<*coadă*) etc.

7. Capitolul *Observaţii de geografie lingvistică* (p. 111—117) urmăreşte ariile de răspîndire a împrumuturilor făcute din limba română. Atenţie deosebită se acordă termenilor răspîndiţi în afara Ardealului. ,,Mulţimea datelor existente azi motivează această examinare, care în trecut nu se prea putea face". Sînt enumerate 122 de împrumuturi care se regăsesc în graiurile din afara României. De exemplu : *ármás* (<*armaş*), *bács* (<*baci*), *berbécs* (<pl. *berbeci*), *buszujog* (<*busuioc*), *cáp* (<*ţap*), *csobán* (<*cioban*), *döblec* (<*dovleac*), *esztrenga* (<*strungă*), *ficsur* (<*fecior, ficior*), *hodály* (<*(h)odaie*), *kotyec* (<*coteţ*), *mutuj* (<*mutul*), *putina* (<*putină*), *turkás* (<*turcaş*), *zsukál* (<*a juca*) etc.

8. Capitolele *Împrumutul lexical multiplu şi tipurile sale* (p. 139—163), *Etimologia multiplă* (p. 165—178), *Fenomene legate de bilingvism* (p. 179—188), *De la elementul străin la cuvîntul împrumutat* (p. 189—199) cuprind numeroase probleme care prezintă interes şi din punctul de vedere al lingvisticii generale. O astfel de chestiune este cea a repetatei preluări lexicale. Variantele cuvîntului împrumutat din română trădează adesea pătrunderea sa în mai multe rînduri.

O parte dintre exemplele care ilustrează împrumutarea repetată arată că variantele se explică prin preluarea mai multor variante ale aceluiaşi termen românesc : *bráha* ~ *brága*

<brahă ~ bragă), szuflintál ~ szuvrintál (<a suflinta ~ a suvrinta) etc. În alte cazuri, variantele împrumutului prezintă particularităţi ale graiurilor maghiare. Acestea pot fi iarăşi semne ale preluării paralele : *esztena ~ isztina ~ sztina (<stînă), esztrunga ~ isztrunga ~ sztrunga (<strungă)* etc. Şi diferenţierea pe arii dialectale a sensului poate indica preluarea repetată : *guja* ,,popic; cucui; morcov" *(<gulie), kuptor* ,,vatră; şopron pentru uscat cărămizi *(<cuptor)* etc. Exemplele care arată preluarea aceluiaşi lexem la distanţă de secole se încadrează tot în categoria împrumutării multiple : *abrudány ~ brudány (<abrudean), furulya ~ flujera (<fluier, fluieră), poronty ~ prunkuj (<prunc)* etc.

9. *Cronologia, răspîndirea teritorială şi în diferitele straturi stilistice ale elementelor româneşti din vocabularul maghiar* (p. 199—400) este capitolul cel mai întins al lucrării şi îşi propune prezentarea fiecărui împrumut în parte (cuvîntul-titlu, variantele, derivatele, compusele, date de ordin dialectal, istoric şi, firesc, etimonul (etimoanele) din limba română). ,,În măsura posibilităţilor, materialul faptic cuprinde în chip implicit toate constatările şi concluziile dezvoltate în celelalte capitole". Subcapitolul **A** (p. 199—378) cuprinde ,,dicţionarul" împrumuturilor (grupate pe *secole* — XIV—XIX — şi, numai în cadrul grupelor, în ordine alfabetică). Acest subcapitol este miezul volumului. Subcapitolele **B** (p. 379—394) şi **C** (p. 394—400) examinează răspîndirea teritorială, respectiv pătrunderea în diferite stiluri a împrumuturilor.

În fruntea articolului *cserge* (unul dintre împrumuturile cele mai vechi), spre exemplu, se indică, imediat după **cuvîntul-titlu, sensurile** (,,ţesătură aspră" ; ,,pătură, ţol") şi se arată **răspîndirea** generală a termenului în Ardeal, dar şi în zone întinse din Ungaria. În corpul articolului sînt încă două secţiuni. Secţiunea I arată că prima **atestare** a lui *cserge* e din 1331 şi cunoaşte **variantele** *cserga, csërge, csërgë, csörge*. Primele sale prezenţe sînt semnalate în texte latineşti : ,,viginti birra que vulgariter *cherge* dicuntur" (1331) ; ,,de minoribus lodicibus *Cserge*" (1478). Secţiunea a II-a din corpul articolului este dedicată **etimologiei** împrumutului. Cuvîntul-titlu este preluarea rom. *cergă* ,,pătură, ţol". Autorul crede că termenul românesc are origine turcică, poate că *etimonul etimonului* e chiar din cumană. Sensul de ,,cort" a lui *cserge* arată că termenul a pătruns şi din sîrbocroată şi chiar din turca osmanlie. În ambele secţiuni se dă bibliografia cerută de articol şi se fac precizări, uneori chiar de amănunt.

Consultarea lucrării ar fi fost, poate, mai uşoară dacă împrumuturile se treceau, în ordine alfabetică, într-o *singură listă* şi nu în *grupări pe secole* (cu atît mai mult cu cît în corpul articolelelor se dă şi aşa *prima* atestare a împrumutului !). Grupări, liste separate trebuiau făcute mai degrabă pentru împrumuturile totale, respectiv pentru hapaxuri, forme neadaptate etc. Discutabilă este şi caracterizarea sferei şi nivelului unor cuvinte-titlu : *kosár (<coşar), brindza (<brînză), mióra (<mioară), kirlán (<cîrlan), kompona (<cumpănă), rezsnyice (<rîşniţă)* etc.

În secţiunea etimologică a articolelor, nu vedem rostul trecerii sistematice dincolo de etimonul direct. Dacă, de pildă, în cazul reîmprumutărilor (magh. *dzsingás* < rom. *gingaş* < magh. *zsengés* etc.) se ajunge şi la etimonul etimonului, e oarecum firesc, dar în majoritatea articolelor urmărirea originii etimonului (!) nu aduce, din unghiul care interesează aici, nici un cîştig şi devine o simplă încărcare de date. Aplicînd principiul etimologiei directe, important este că magh. *dulcsáca* provine din rom. *dulceaţă*, dar că *dulceaţă* e derivat de la *dulce*, care *dulce* provine din latinescul... etc. nu prezintă interes direct (vezi *domika < dumicat*, care e format de la *a dumica*, iar acesta provine din... etc. etc.).

E păcat că împrumuturile semnalate după 1900, deşi valorificate în capitolele teoretice, nu sînt tratate şi lexicografic (ca articole de ,,dicţionar").

10. Cercetarea împrumuturilor este azi aproape de neconceput fără examinarea pe cîmpuri noţionale a termenilor înregistraţi. Această cerinţă se concretizează în capitolul *Împărţirea pe cîmpuri noţionale a împrumuturilor de origine românească ; învăţăminte de istorie economico-culturală* (p. 401—452). Concluziile acestei cercetări, cum sugerează şi subtitlul, interesează şi alte domenii, nu numai cel strict lingvistic. Cîmpurile noţionale sînt stabilite de autor în funcţie de specificul materialului supus analizei şi nu urmează neapărat clasificările consacrate în literatura de specialitate. Printr-o delimitare consecventă pe cîmpuri noţionale, devine posibilă descoperirea microstructurilor semantice, ceea ce permite şi formularea unor observaţii onomasiologice (,,În zone diferite, pentru aceeaşi noţiune am împrumutat chiar mai multe cuvinte româneşti...").

Elementele româneşti ale vocabularului maghiar sînt grupate pe următoarele cîmpuri, sfere noţionale :

I. *Necesităţile imediate ale omului şi activitatea sa pentru satisfacerea acestora.* A) 1. Oieritul şi prelucrarea laptelui (208 cuvinte) : *bács (<baci), gluga (<glugă), esztena (<stînă), bálmos (<balmoş), cáp (<ţap), káptya (<capie), macsuka (<măciucă)*. 2. Creşterea animalelor, animale domestice (170 de cuvinte) : *mokënyica (<mocăniţă), pogonics (<pogonici), hërgëlija (<herghelie), purkár, (<purcar), matók (<mîtoc), guda (<gudă), kobja (<cobe)*. 3. Agricultură (134 de cuvinte) : *hándur (<handur), panusa (<pănuşă), árija (<arie)*. 4. Exploa-

tarea forestieră și meserii legate de prelucrarea lemnului (117 cuvinte) : *gelázsa* (<*gălej*), *csoplál* (<*a ciopli*). 5. Pescuit — vînătoare (27 de cuvinte) : *platyika* (<*plătică*), *produ* (<*produf*), *zmik* (<*zmîc*). B) 6. Casa, obiectele din ea și din jurul ei (98 de cuvinte) : *dránica* (<*dranită*), *mëluroj* (<*măluroi*), *raba* (<*roabă*). 7. Țesut — tors, îmbrăcăminte (184 de cuvinte) : *gresuj* (<*greș*), *básza* (<*bască*), *kòrdeluca* (<*cordeluță*), *cserge* (<*cergă*), *opinka* (<*opincă*). 8. Hrană, articole de consum (164 de cuvinte) : *bors* (<*borș*), *málé* (<*mălai*), *maszlina* (<*măslină*), *velnice* (<*velniță*), *borkán* (<*borcan*), *dumnyikál* (<*a dumica*). C) 9. Minerit (8 cuvinte) : *pakura* (<*păcură*), *fitil* (<*fitil*), *gáz* (<*gaz*). 10. Comerț și circulație (20 de cuvinte) : *dohot* (<*dohot*), *birzsa* (<*birjă*). 11. Unități de măsură și monede (19 cuvinte) : *oka* (<*oca*), *patralica* (<*pătrăliță*), *zëcsika* (<*zeciță*).

II. *Corpul omenesc, sănătatea, viața afectivă, spirituală și socială a omului.* 12. Aspectul exterior, particularități fizice (69 de cuvinte) : *burduhósz* (<*burdulos*), *pitics* (<*pitici*). 13. Termeni pentru părțile corpului (22 de cuvinte) : *fálka* (<*falcă*), *guruca* (<*guriță*), *mutra* (<*mutră*). 14. Medicină populară, credințe, superstiții (91 de cuvinte) : *zsig* (<*jig*), *boszkonya* (<*boscoană*), *ulcsòr* (<*ulcior*). 15. Datini, dans, joc (156 de cuvinte) : *kaláka* (<*clacă*), *perinica* (<*perinița*), *picigája* (<*pițigaie*), *bucsin* (<*bucin*). 16. Activitate spirituală și manifestări afective (203 cuvinte) : *szokolyit* (<*socotit*), *prosztuj* (<*prostul*), *szfëlosz* (<*sfălos*), *prepegyit* (<*prăpădit*), *povesztyál* (<*a povesti*), *moflorosz* (<*mofluros*). 17. Cuvinte care desemnează persoane (127 de cuvinte) : *berszán* (<*bîrsan*), *bufán* (<*bufean*), *marzsinyán* (<*mărginean*). 18. Biserică, credință (34 de cuvinte) : *kalugyer* (<*călugăr*), *krucsa* (<*cruce*), *tóka* (<*toacă*), *szfincál* (<*a sfinți*).

III. *Natura înconjurătoare.* 19. Nume de animale sălbatice (58 de cuvinte) : *pupuza* (<*pupăză*), *pipiriga* (<*pipirigă*). 20. Nume de plante sălbatice (123 de cuvinte) : *áfonya* (<*afină*), *kokojza* (<*coacăză*), *urzika* (<*urzică*). 21. Noțiuni geografice (62 de cuvinte) : *válé* (<*vale*), *pojána* (<*poiană*), *lák* (<*lac*), *bolován* (<*bolovan*). 22. Fenomene meteorologice (23 de cuvinte) : *furtuna* (<*furtună*), *bruma* (<*brumă*), *treznit* (<*trăsnit*).

IV. *Varia, cuvinte greu de clasificat* (220 de cuvinte) : *kirzsa* (<*cîrjă*), *putyere* (<*putere*), *szkepál* (<*a scăpa*), *szpurkál* (<*a spurca*) etc.

Datele grupării pe cîmpuri noționale vorbesc convingător de importanța elementelor de origine românească și arată că împrumuturile cuprind sferele cele mai diferite ale vieții.

11. În *Anexă* (p. 457—560) găsim două glosare : 1. *Împrumuturile din secolul al XX-lea, absente în* **RK** (p. 457—478) și 2. *Glosarul cuvintelor explicate în mod nejustificat din română* (p. 478—482). Urmează prezentarea *bibliografiei* și a *siglelor* (p. 483—502). Termenul *kirbáj*, inclus în primul dintre cele două glosare, avînd sensul de „hram, rugă", e de origine șvăbească.

Găsirea rapidă a cuvintelor tratate în diferitele capitole este înlesnită de cele două indice care încheie volumul : 1. *Indicele cuvintelor maghiare* (p. 503—535) și 2. *Indice de cuvinte român — maghiar* (p. 536—560).

12. Monografia recenzată este o sinteză modernă privind elementele românești ale vocabularului maghiar. Bakos Ferenc nu și-a propus doar îmbogățirea, prin descoperire de noi izvoare, a materialului de cercetat, ci a urmărit, în primul rînd, să dea o analiză mai profundă și mai complexă decît cele de pînă acum și să prezinte complet istoria elementelor tratate. Analiza foarte amănunțită a fost posibilă și pentru că datele prelucrate întrec de mai multe ori pe cele cunoscute în trecut. Numărul cuvintelor examinate în acest volum se ridică, împreună cu cele care nu provin sigur din română și cu cele rămase la nivelul termenilor străini, la 2374. Ele sînt, firește, de o valoare inegală, dovadă, cum arată autorul (p. 190), că, din cele aproximativ 2300 de elemente, 900 sînt hapaxuri. În afara Ardealului se cunosc doar 122 (p. 112), iar dintre acestea numai 58 (p. 395) au pătruns în straturile stilistice mai importante (19 în limba comună, 14 în limba literară etc.).

Credem că includerea unui rezumat în limba română sau în franceză ar fi fost mai mult decît utilă pentru înțelegerea problematicii de către cei care nu cunosc maghiara. În acest rezumat se putea pune în evidență și importanța lucrării pentru lingvistica românească, pentru romanistică.

Observațiile și concluziile formulate în volum depășesc în multe cazuri sfera lingvisticii maghiare, respectiv a celei românești, și se înscriu în domeniul lingvisticii generale.

Monografia lui Bakos Ferenc se poate considera, cu deplin temei, o lucrare fundamentală a lingvisticii maghiare, o carte de referință.

Ianuarie 1986

F. KIRÁLY
Universitatea din Timișoara, B-dul V. Pârvan nr. 4
J. ZSEMLYEI
Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca

G. COȘBUC, *Opere alese*, VII. *Traduceri*. Ediție critică de GH. CHIVU. Prefață și comentarii de ALEXANDRU DUȚU: DANTE, *Divina Comedie*. I. *Infernul*, „Scriitori Români", București, Editura Minerva, 1985, LVII + 708 p.

Ca și alte versiuni românești ale unor capodopere ale literaturii universale, *Iliada* lui George Murnu sau *Faust* transpus de Lucian Blaga, *Divina Comedie* tradusă de George Coșbuc nu poate fi privită numai ca o „repetare creatoare a operei originale" (G. Steiner, *După Babel*, trad. rom. București, 1983, p. 50), ci și ca un text ce cîștigă prin valoarea lui intrinsecă o neașteptată autonomie. În mod paradoxal sau poate numai din pricina faptului că a fost publicată fragmentar, pe măsura elaborării care nu era nici ea cronologică, tălmăcirea semnată de Coșbuc n-a avut ecouri semnificative în presa vremii, așa cum s-a întîmplat cu alte două versiuni contemporane mai puțin izbutite: Maria P. Chițu, I *Infernul*, Craiova, 1883, II *Purgatoriul*, Craiova, 1888, și N. Gane, *Infernul*, Iași, 1906. Pregătită de autor în două variante succesive pentru a vedea lumina tiparului, *Divina Comedie* n-a apărut decît postum, prin grija lui Ramiro Ortiz (București, 1925—1932), dar nici această ediție, nici încercările ulterioare nu au oferit o imagine corectă și completă a muncii poetului.

Cel de-al șaptelea volum al *Operelor alese* împlinește acest din urmă deziderat prin publicarea *Infernului*. Structura cărții, concepută în șase secțiuni (prefață, cronologia traducerii și prezentarea manuscriselor, nota asupra ediției, textul traducerii, addenda, note și comentarii), se subordonează dorinței de a evalua critic munca traducătorului și de a surprinde, în ipostaza cea mai aproape de desăvîrșire, textul tălmăcirii lăsate de George Coșbuc în numeroase variante ce se apropie în diferite grade de stadiul bunului de tipar.

Alexandru Duțu este autorul unor contribuții fundamentale în privința traducerii *Divinei Comedii*, de la studiile publicate în anii 1959—1960 pînă la editarea bilingvă a comentariilor lui Coșbuc la opusul dantesc, în 1933—1935. În prefața volumului de față (p. VII—XX), delimitînd drumul parcurs de poet în munca sa de transpunere a textului original, prin indicațiile dezvăluite de comentariul autorului, Al. Duțu reperează o serie de raporturi existente între traducere și comentariu pe de o parte, între traducere și original pe de alta. Opțiunea lui Coșbuc pentru cel de-al doilea nivel hermeneutic al textului, cel alegoric, este justificată printr-o interesantă și ingenioasă demontare a mecanismului traducerii, ale cărei variante succesive mărturisesc voința poetului de a dimensiona simbolic, în sfera abstractă, daturi concrete (XIV, 77—81). Pe de altă parte, confruntată cu originalul, tălmăcirea pendulează între inovație și fidelitate; pentru cea de-a doua tendință, Al. Duțu găsește spre ilustrare versurile 137—142 din cîntul V, cuprinzînd episodul Francescăi da Rimini, dar exemplele pot fi, desigur, înmulțite cu alte numeroase pasaje (II, 127—129; V, 73—75, 82—84, 97—99 etc.), în legătură cu care confruntarea dintre diversele stadii ale variantelor confirmă tendința către concizia și esențializarea limbajului.

O problemă fundamentală a studiului este poziția lui Coșbuc față de „intelectualismul" lui Dante, circumscrisă prin raportare la maniera în care poetul român a efectuat alte traduceri: Byron, Schiller, Homer, Vergiliu. Fiecare act lingvistic are o determinare temporală și posedă, în destinul său istoric, o structură diacronică. Era poate aici momentul ca opera lui Coșbuc să fie contextual și sincronic evaluată pe fundalul bogat al carierei lui Dante în celelalte literaturi europene, căci în mod simptomatic, în relativa contemporaneitate a lui Coșbuc, au tradus din *Commedia* marelui florentin: Ștefan George (Gerd Michels, *Die Dante-Übertragungen Ștefan Georges*, München, 1967), D. G. Rosetti (Nicolette Gray, *Rossetti, Dante and ourselves*, Londra, 1947), Emil Littré (*L'Enfer mis en vieux langage François*, Paris, 1879), Rudolf Borchardt care s-a aplecat asupra lui Dante cu aceeași pasiune devorantă ca și Coșbuc, construind și un comentariu asupra operei și muncii sale de traducător (*Dante und Deutscher Dante*, 1908, *Epilegomena zu Dante*, 1923—1930). S-ar fi putut obține astfel argumente noi pentru ceea ce Al. Duțu descrisese atît de bine: fidelitatea față de original, captarea sensului poemului, așa cum n-au făcut-o nici unul dintre autorii citați anterior, care optează fie pentru un experiment poetic construit pe tiparul neadaptat al propriului lor limbaj, fie pentru o traducere arhaizantă, în langue d'oc sau Neuhoch-Deutsch. „Afinitatea electivă" definește pentru autorul prefeței traiectoria spirituală parcursă de Coșbuc pe teritoriul dantesc, istoricul mentalităților aruncînd punți între încercările de versificație medievale românești și toposurile marelui florentin, sugerînd că receptarea lui Dante într-un spațiu cultural ce și-a prelungit perioada de mijloc pînă în urmă cu doar două sute de ani, este favorizată.

Tot lui Alexandru Duțu îi aparțin notele și inserarea comentariilor extrase din studiile deja menționate (p. 657—705) și reperabile în text prin trimiteri la ediția citată, ceea ce face obligatorie, pentru cel ce urmărește sursa manuscrisă, lectura paralelă și oarecum incomodă a celor două volume. Lipsa de spațiu tipografic, datorată voluminoasei addenda, a determinat comprimarea „la strictul necesar" (p. 657) a explicațiilor ce se rezumă la nivelul literal și alegoric al textului. Cu toate aceste servituți, Al. Duțu a reușit în mod admirabil să aducă la zi enorma bibliografie consacrată problemei, să selecteze și să comenteze din observațiile poetului acele pasaje ce dovedesc o percepere originală a operei.

De bună seamă, dificilă a fost sarcina editorului Gheorghe Chivu, prin ale cărui strădanii munca de cincisprezece ani a lui George Coșbuc vede acum lumina tiparului în condiții optime. Bizuindu-se pe un material inedit: corecturi și șpalturi realizate de Coșbuc pentru o proiectată ediție de autor, ms. rom. BAR 3223, pregătit de poet în același scop și includzînd cea dintîi traducere integrală a *Infernului*, numeroase file răzlețe conținînd versiuni fragmentare ale cinturilor celei dintîi părți, Gh. Chivu procedează mai întîi la o descriere a tuturor acestor izvoare (p. XXI—XXXIII), după care, într-un efort care va fi admirat de oricine a văzut aceste documente, încearcă o datare a materialului (p. XXXIII—XLI) care să-i permită reconstituirea etapelor creației poetice, stabilirea filiației manuscriselor și structurarea traducerii într-o formă aptă de a fi publicată. Ordinea elaborării, descîlcirea labirintului metamorfozelor, proiectarea etapelor într-un grafic cronologic s-au sprijinit nu numai pe o comparare atentă a textelor, ci și pe datele materiale oferite de scrisorile inedite ale lui Coșbuc depozitate la BAR sau publicate în diverse volume de corespondență. Avîntîndu-se în hățișul variantelor pe care încercaseră să-l descurce, mai mult sau mai puțin superficial, Tudor Vianu în 1954, G. Scridon în 1957, Al. Duțu în 1960, Titus Pîrvulescu în același an și Pimen Constantinescu în 1968, Gh. Chivu fixează ca interval al celei mai vechi forme a traducerii *Infernului* iarna anilor 1899—1900 sau prima jumătate a anului 1900. Argumentele acestei datări sînt convingătoare, iar coroborarea lor pertinentă: stabilirea caracterului de copie al ms. rom. BAR 3223, identificarea a 47 de file de proveniență diferită (mapele II, IV, VI și VII) din arhiva Coșbuc care conțin fragmente din redacția originală, o parte din ele manuscrise sau corecturi ale unor lucrări apărute în intervalul 1899—1900, reutilizate ca suport al unor exerciții de traducere. Ultima chestiune abordată aici privește sursele traducerii, succint analizate: izvoarele germane, tălmăcirea în proză a Mariei P. Chițu. În legătură cu întrebările formulate de Gh. Chivu și ipoteza avansată asupra punerii la contribuție a acestui ultim model, semnalăm faptul că această lucrare a stîrnit puternice ecouri în epocă și chiar controverse: articolele semnate de Traian Demetrescu (*Revista Olteană*, 1888, an I, nr. 5, p. 174—176), Boniface Hétrat (*Arhiva Societății Științifice și Literare*, 1893, an IV, nr. 11—12, p. 623—638) și studiul filologic al lui Mihail Obedenaru (*Românul*, XXVIII, 6 septembrie 1884, p. 798, 7 sept., p. 802—803, 8/9 sept., p. 806—807, republicate în *Revue du Monde Latin*) ne îndreptățesc să credem nu numai că versiunea, intrată și în circuitul european, i-a fost cunoscută lui Sebastian Coșbuc, tatăl poetului, ci și că ea ar fi putut constitui pentru fiul său unul din mobilurile muncii, în sensul stimulator al depășirii calitative.

Nota asupra ediției (p. XLV—LVII) realizează un bilanț al publicărilor parțiale apărute antum, după care se trece la prezentarea celor două versiuni distincte pregătite de poet în vederea unei ediții de autor. Editorul a optat, cum era firesc, pentru ultima versiune, conținută în ms. rom. BAR 2930, folosit și de Ramiro Ortiz la întocmirea ediției sale. Aparatul critic al ediției Chivu, un aparat negativ, colaționează ms. 2930 cu variante provenind din alte 25 de surse, inclusiv modificările autografe din manuscrisul menționat care stă la baza ediției. Lacunele sau omisiunile din text sînt completate în chip bine venit prin variante alese cu precauție, însoțite în subsol de versiunea originală a versurilor și de alte soluții oferite de manuscrise, spre o deplină edificare a cititorului. În această operație de întregire, plină de responsabilitate, Gh. Chivu a optat just, ni se pare, în concordanță cu spiritul fidelității față de textul dantesc, care a guvernat mereu munca lui Coșbuc, pentru cele mai limpezi și mai puțin interpretative din formulările puse la dispoziție de variante (ex. II, 46—48; III, 64—66; I, 22—25 etc.). Fără a renunța la scrupulozitatea și precizia ce caracterizează acest aparat critic, ar fi fost poate mai eficientă, în sensul economiei de spațiu tipografic, o concizie sporită a formulării observațiilor de subsol, fără să sugerăm prin aceasta că ar fi fost mai nimerită adoptarea unui sistem complex de sigle, oarecum dificil de mînuit. Cele folosite de editor sînt suficiente și unele explicații sînt absolut necesare exact sub aspectul dezvoltat în care au fost exprimate, dar multe deslușiri devin redundante cînd simpla folosire a siglei era edificatoare (ex. formularea „manuscris de bază", întîlnită frecvent în aparat, putea fi evitată prin întrebuințarea unei sigle care lipsește din lista de la p. LVI, unde s-au notat cu A, B, C doar modificările autografe din manuscris; inutilă ni se pare și formularea

„versul lipsește din manuscrisul de bază", la fel de des uzitată, în momentul în care, în text, erau utilizate deja parantezele ascuțite marcînd omisiunea; specificări ca „în O_1 terțina are următoarea formă", p. 25, sau cea asemănătoare de la p. 27, puteau fi evitate printr-o simplă folosire a siglei etc.). Confruntarea ediției cu ms. 2930 ar fi fost sensibil ușurată dacă Gh.-Chivu ar fi menționat numărul filei corespunzătoare din manuscris, fiindcă numerotarea versurilor este făcută de Coșbuc uneori din 5 în 5 și nu după sistemul standard, iar, pe alocuri această numerotare este decalată: ex. cînt. XXXII, v. 55—57 din ms. sînt nenumerotate, un decalaj de trei versuri menținîndu-se astfel pînă la sfîrșitul cîntului.

În ciuda acestor amănunte de mică importanță, ediția dovedește în mod cert stăpînirea competentă a complexului arsenal de care trebuie să dispună un filolog: acribie, probitate științifică, imaginație dar și spirit critic, orientare corectă în definitivarea textului de bază.

O voluminoasă addenda (p. 275—653) este alcătuită de Gh. Chivu în scopul mărturisit de a reda „forma volumului proiectat să apară în 1902, reconstituită din corecturile și șpalturile primite de Coșbuc, din copia neautografă executată pentru tipar și din fragmentele, apărute sub îngrijirea poetului între 1900—1902" (p. LI). După cum se poate constata, editorul variază aici sursa textului de bază; cînturile I—III reproduc textul din șpalturi și corecturi aflate în mapele VI și VII din arhiva Coșbuc, pentru cînturile IV și V au fost utilizate versiunea revizuită a ms. 3223 și o versiune tipărită, cîntul VI transpune copia fragmentară neautografă (mapa VI) etc. Cum singura sursă, din acest grup de texte, conținînd o copie integrală a traducerii este ms. rom. BAR 3223, întemeindu-ne și pe propriile afirmații ale lui Gh. Chivu, după care „textul cuprins pe aceste șpalturi [...] coincide cu acela rezultat din prima revizie a manuscrisului 3223" (Gh. Chivu, *G. Coșbuc. Proiectele unor ediții ale traducerilor din Divina Commedia*, în *Manuscriptum*, 1985, an XVI (60), nr. 3, p. 139), manuscrisul neautograf avea numeroase „scăderi" de care Coșbuc era conștient *(loc. cit.*, p. 139—140), cel puțin treisprezece cînturi tipărite între 1900 și 1902 reflectă varianta intermediară din ms. 3223 (p. XXVIII n. 37), am fi fost poate îndreptățiți să preferăm alegerea ca text de bază a acestui manuscris „care se dovedește de util pentru cunoașterea unei întreprinderi fără egal în literatura română" *(Un alt manuscris al traducerii Divinei Comedii*, adnotat de Gheorghe Chivu, în *Manuscriptum*, 1985, an XVI (59), nr. 2, p. 50). Dorința de a reconstitui forma volumului proiectat de poet s-ar fi subordonat astfel imperativului consecvenței în alegerea textului de bază ce guvernează întocmirea unei ediții moderne. Avantajul soluției propuse de Gh. Chivu este acela că oferă într-o formă materială ceea ce nu era decît un proiect, fără să posede însă indicii explicite asupra preferințelor lui Coșbuc pentru vreuna dintre sursele puse la contribuție.

Munca de alcătuire a addendei a necesitat un efort eroic, demn de admirație: modul descurajant în care arată ms. rom. 3223 BAR, cu numeroase adaosuri, corecturi, ștersături, a pus greu la încercare răbdarea filologului. Aceasta este desigur cauza pentru care, uneori, în aparat s-au strecurat unele mărunte inexactități și omisiuni. Astfel, în prima pagină a cîntului al doilea și, respectiv, al treilea, sînt, cu mici excepții, omise variantele din ms. 3223, cu toate că, începînd cu versul al 13-lea, ele sînt reținute corect; ex. cînt II, v. 1 și 3, în O_2 sînt prezente aceleași variante ca în M, fapt neprecizat; v. 5 amarul drum] calea grea O_1; cînt III, în v. 1 din O_1 (notat greșit cu O) transcrie *mergi* în loc de *ajungi* și *la* în loc de *în*, neglijîndu-se și variantele din O_2, ajungi] mergi, lumile] cuibul; în cîntul III, v. 4, O_2 prezintă variantele *dreptatea hotărî pe-al meu părinte* și *acel ce m-a creat a avut dreptul*, absente din aparat; cîntul III, v. 6, O_2 conține din nou o variantă trecută cu vederea în aparat, *de-atît'iubire și suprema minte;* în terțina următoare, la v. 7, găsim două variante în O_2, de asemenea nesemnalate, *nimic creat în față-mi nu era* și *cînd n-am fost cu nimic n-a fost creat*, iar la v. 9, tot în O_2, *nimic să nu mai spere acel ce a intrat;* cînt III, v. 14, varianta O_1 este transcrisă greșit, *tu trebuie* în loc de *aici tu;* cînt III, v. 19, O_2 prezintă varianta *Și-ntinse mîna-n mîna-[m]i;* cînt V, v. 59, lipsește articolul proclitic *lui* din fața substantivului *Nin*, existent în O_1; cînt XXXII, v. 10, mai apare varianta *Dar acele doamne ce-al Tebei zid odată*, O_2, iar la v. 15 *voi capre] oi și capre*, O_2. Nu am putut pune omisiunile pe seama selectivității aparatului critic (ale cărui reguli nu sînt explicit formulate în nota asupra ediției, v. p. LV), ci mai curînd pe o inconsecventă aplicare a acestui principiu. De altfel, sondaje realizate în alte porțiuni ale manuscrisului au dovedit o minuțiozitate ireproșabilă în redarea fiecărei corecturi, un fler deosebit în decelarea celor două straturi adiționale ale textului cuprins în ms. 3223.

În sfîrșit, foarte utilă în întocmirea notei asupra ediției este stabilirea echivalențelor grafice folosite, operîndu-se deosebirea între particularități grafice și lingvistice (p. LI—LIV). Sînt eliminate formele de ortografie perimată, dar sînt păstrate, pe drept, fonetismele limbii poetice: *paserea, răspîns, frumusețe, iai, acoalea* etc.

În ansamblu, ne aflăm în fața unei ediții științifice care, în articulațiile sale de bază (datarea manuscriselor, filiație, tehnica editării), poate servi, de bună seamă, oricînd, ca model filologilor ce se ocupă de valorificarea textelor de la începutul veacului nostru, și nu numai lor. Remarcabile sînt de asemenea însușirile de istoric literar pe care le dovedește Gheorghe Chivu. Astfel oferită publicului, după cele mai riguroase norme ale unei ediții moderne, traducerea realizată de George Coșbuc așteaptă studii adecvate de reperare a surselor și o exegeză bizuită pe noile achiziții ale teoriei traducerilor care să confirme sau nu cuvintele lui Dante din *Convivio* 7 : „Nici o scriere alcătuită prin îmbinarea armoniei poetice nu se poate traduce din propria ei limbă într-alta fără să i se strice toată dulceața și armonia".

Februarie 1986

VIOLETA BARBU
Școala Generală nr. 64
București, B-dul Gării de Est nr. 4

I. FISCHER, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 225 [226] p.

Așa cum se arată în *Cuvîntul înainte*, lucrarea își propune să ofere „o succintă descriere a graiului latin care stă la baza limbii române și căruia îi dăm numele convențional de «latină dunăreană»" (p. 6). Descrierea a avut în vedere trăsăturile diferențiatoare principale ale acestei variante teritoriale a limbii latine. În afara inscripțiilor, care „sînt însă insuficiente pentru descoperirea diferențierilor dialectale din regiunea dunăreană" (p. 7), autorul a recurs și „la reconstrucția latinei dunărene pe baza comparației romanice, pe de o parte, și a descendentei latinei dunărene, cu alte cuvinte a limbii române, pe de alta" (p. 8).

Primul capitol al cărții *(Latina, limbă a Romei. Răspîndirea ei în lumea antică)* se ocupă de procesul romanizării, cu o firească insistență asupra pătrunderii și impunerii limbii latine în spațiul carpato-dunărean. Al doilea *(Latina „vulgară", limba comună a imperiului roman)* este consacrat, așa cum arată și titlul, prezentării, pe scurt, a structurii latinei populare. Următoarele trei, alcătuind partea centrală a lucrării, cercetează pe rînd fonologia, morfologia, lexicul și formarea cuvintelor în latina dunăreană. Expunerea se încheie printr-un capitol intitulat *În loc de concluzii. Probleme cronologice*, în care se insistă asupra momentului de trecere de la latină la limbile romanice, fixat în secolele al VII-lea — al VIII-lea, și printr-o *Bibliografie selectivă*.

Scrisă de un eminent cunoscător al problemelor, într-un stil care unește precizia cu eleganța exprimării, *Latina dunăreană* interesează deopotrivă specialiștii și oamenii de cultură din alte domenii de activitate, constituind o veritabilă „introducere în istoria limbii române".

ION GHEȚIE

TACHE PAPAHAGI, *Din epoca de formațiune a limbei române*, București, EȘE, 1985, 115 p.

În efortul de valorificare a moștenirii științifice românești, s-a publicat anul trecut, sub îngrijirea Ecaterinei Ganea Nadu, la Editura Științifică și Enciclopedică, un manuscris inedit al lui Tache Papahagi, cunoscut lingvist și folclorist, profesor al Universității din București, decedat în anul 1977.

Textul a fost redactat de autor între anii 1949 și 1954. O mențiune scrisă de Tache Papahagi semnalează existența unei ultime variante a lucrării, întocmită în 1957. Întrucît aceasta nu s-a găsit printre manuscrisele rămase după moartea lingvistului, îngrijitoarea ediției reproduce forma pe care o avea lucrarea în anul 1954, făcînd în note completările bibliografice la zi care se impuneau.

După ce în anul 1963, Tache Papahagi a oferit publicului un *Dicționar al dialectului aromân, general și etimologic*, retipărit într-o formă augmentată în anul 1974, în a doua ediție, prin publicarea cărții de care mă ocup aici, specialiștii au posibilitatea să reexamineze cercetările acestuia în domeniul foneticii și gramaticii istorice a limbii române în general. Lucrarea publicată de Editura Științifică și Enciclopedică prezintă concluziile lui Tache Papahagi cu privire la epoca de formare a limbii române, delimitată între sec. al V-lea și al VII-lea e.n., în spațiul geografic balcano-carpatin, în „neîntreruptă continuitate teritorială, în sudul ca și în nordul Dunării" (p. 12), precum și cu privire la cîteva trăsături esențiale ale sistemului lingvistic românesc. În capitole speciale sînt examinate următoarele fenomene: vocala î, semioclusivele *ci*, *gi* (în dacoromână) și *ĺ*, *dz* (în aromână), alternanța *a*/*ă* la substantivele feminine cu pluralul în *-i*, encliza articolului hotărît, cele două variante ale articolului de genitiv, cu mărci pentru gen și număr *al* și invariabil *a*, genitiv-dativul singular al substantivelor feminine diferit de nominativ-acuzativ, flexiunea sintetică bogată a sistemului pronominal, articularea enclitică a numeralelor, optativul prezent și trecut din flexiunea verbală, precum și terminația *-ă* la forma de participiu trecut a timpurilor compuse, înregistrată regional în dacoromână și avînd caracter general în aromână.

În argumentarea sa, autorul subliniază rolul substratului în specificitatea fonetică și morfologică a limbii române, prezentînd sistematic apariția fenomenelor discutate în daco-

română și în dialectele sud-dunărene, insistînd în mod special asupra dialectului aromân, al cărui vorbitor nativ și cercetător întru totul avizat a fost.

Specialiștii în istoria limbii române, precum și toți cei preocupați de explicațiile etimologice referitoare la unele dintre cele mai interesante fenomene lingvistice românești, găsesc în această carte sinteza punctului de vedere exprimat de Tache Papahagi în diverse studii publicate în diferite reviste de specialitate din perioada interbelică. Pe lîngă omagiul adus memoriei celui care a fost Tache Papahagi, editarea acestei lucrări facilitează accesul cercetătorilor la o sursă bibliografică importantă.

FLORA ȘUTEU

HERODOT, *Istorii*. Ediție îngrijită de L. Onu și Lucia Șapcaliu. Prefață, studiu filologic, note, glosar de L. Onu. Indice de Lucia Șapcaliu, București, Editura Minerva, 1984, 868 p.

După cum este cunoscut, cea mai veche traducere românească a *Istoriilor* lui Herodot a fost descoperită de N. Iorga la mănăstirea Coșula într-un manuscris transcris în 1816, foarte probabil după o copie executată în 1746, care, la rîndul ei, descindea din „izvodul cel vechi moldovenesc". Deși, curînd după descoperire, în 1909, marele istoric a editat prețiosul manuscris, fixînd, totodată, pe baza unei interpolări, data „întorsurii" în anul 1645, istoricii literari și filologii din trecut au manifestat un interes extrem de scăzut față de această traducere. Mai stăruitor a fost consultat textul ediției Iorga de către lexicografi, atrași în mod firesc de bogăția și varietatea materialului lexical.

Irodotul de la Coșula, cum mai este denumit unicul manuscris cunoscut al acestei traduceri, a revenit de puțin timp în atenția filologilor și a istoricilor literari datorită unor controverse recente legate de stabilirea traducătorului. În acest climat de dispută filologică, la trei sferturi de veac de la apariția ediției lui N. Iorga, o nouă ediție a manuscrisului de la Coșula a fost realizată din inițiativa și prin eforturile lui L. Onu, căruia, la transcrierea textului și la alcătuirea indicelui, i s-a asociat Lucia Șapcaliu. Ediția se deschide cu o *Prefață* (p. V—IX) care prezintă succint importanța traducerii, valoarea ediției Iorga, secțiunile noii ediții și concepția metodologică a editorului. În *Nota asupra ediției* (p. XI—LXVIII) se oferă o descriere amănunțită a manuscrisului, se examinează critic vechea ediție, relevîndu-se numeroasele greșeli de lecțiune și erori de tipar conținute, și, în sfîrșit, se prezintă principiile după care s-a călăuzit noul editor la reproducerea textului și la alcătuirea aparatului critic, a glosarului și a indicelui. Textul propriu-zis este reprodus în transcriere fonetică interpretativă (p. 1—496), însoțit, în subsolul paginii, de aparatul critic în care sînt înregistrate abaterile traducerii de la originalul elin, omisiunile și adaosurile traducătorului, emendările editorului etc. În *Note și comentarii* (p. 479—661) sînt dezbătute pe larg și în mod competent principalele probleme pe care le ridică cercetarea textului: stabilirea paternității și datarea traducerii. Un amplu *Glosar* (p. 663—792) și un tot atît de cuprinzător *Indice* de nume de persoane, de locuri, de sărbători etc. (p. 793—863) încheie această foarte prestigioasă ediție.

Meritul principal al ediției îl constituie, fără îndoială, restituirea cu maximă fidelitate a textului într-o transcriere interpretativă riguroasă. Comparînd permanent textul românesc cu versiunea elină din ediția Ph.-E. Legrand (capitolul referitor la tehnica traducerii a fost redactat de Felicia Ștef), editorul a reușit să delimiteze intervențiile traducătorului și ale copiștilor (omisiuni, adaosuri, rezumări), să determine emendările corecte și emendările greșite din ediția Iorga (efectuate de regulă în mod tacit), în sfîrșit, să propună noi emendări judicioase.

Un merit nu mai puțin important al editorului constă în felul în care a încercat să stabilească data traducerii și persoana traducătorului. Fără a intra în amănunte, ne mulțumim să remarcăm că Liviu Onu, excelent lingvist, dublat de un foarte bun istoric literar, a selectat cu discernămînt critic numeroase și variate argumente, în majoritatea lor de natură lingvistică, care i-au permis să construiască o ipoteză bine articulată și, totodată, verosimilă, potrivit căreia traducerea a fost efectuată de Nicolae Spătarul (Milescu) la Constantinopol, între 1668 și 1670. Dacă traducătorul era într-adevăr de origine etnică româno-grec, cum presupune Liviu Onu, atunci s-ar explica, după părerea noastră, și interesul pe care acesta l-a manifestat pentru opera lui Herodot. La o dată atît de timpurie, a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cînd preocupările de istorie ale cărturarilor români se îndreptau, cu precădere, spre acele surse istoriografice care luminau originile poporului nostru și diversele etape ale evoluției lui, o lucrare ca cea a istoricului din Halicarnas, înfățișînd conflictul dintre lumea greacă și lumea „barbară" în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n., nu putea avea, credem, ca traducător în limba română decît o persoană aflată sub înrîurirea mediului grecesc.

AL. MAREȘ

Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte. Seria IV, Tomul VI (1984), București, Editura Academiei R. S. România, 1985, 176 p.

Publicația al cărei al VI-lea tom îl prezentăm cuprinde interesante articole consacrate studiului limbii și al literaturii. În cele ce urmează ne vom referi la articolele de lingvistică.

Lucrarea cu care se deschide volumul, *Analiza cuvintelor de origine străină, mijloc de delimitare a curentelor de cultură din Împărăția bizantină* și semnată de H. Mihăescu, a fost prezentată în limba franceză la Collège de France (Paris), la 16 ianuarie 1984. Autorul analizează în ce măsură elementele străine, orientale și occidentale au pătruns în cultura bizantină și în ce măsură aceasta a influențat popoarele din sud-estul Europei. Influența lingvistică străină se simțea numai în limba populară, în timp ce limba cultă, limba puriștilor din Bizanț rămînea impermeabilă la împrumuturile din afară.

Următoarele trei lucrări au fost prezentate la sesiunea „Raportul discurs — povestire în științele limbii și literaturii", din 17—18 februarie 1984, organizată de Academia R. S. România în colaborare cu Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București: *La distinction discours / récit dans la poézie moderne* (Paul Miclău), *Discours narratif et méta-discours dans le roman balzacian* (Angela Ion), *La fortune d'une opposition structurale* (Mariana Tuțescu).

Articolul *Lazăr Șăineanu — omul și opera*, aparținînd Luciei Wald, aduce un omagiu personalității și activității științifice a lingvistului Lazăr Șăineanu, cu prilejul aniversării a 125 de ani de la nașterea și 50 de ani de la moartea acestuia.

Următoarele patru comunicări au fost prezentate la simpozionul „Probleme ale studierii fondului latinesc al limbii române", din 6 decembrie 1984, organizat de Comisia pentru Studiul Formării Poporului Român și a Limbii Române.

Astfel H. Mihăescu, în *Romanitatea din sud-estul Europei*, face o distincție între romanitatea occidentală și cea orientală și analizează structura și evoluția romanității sud-est europene.

Următorul articol este intitulat *„Criza" prefixării în latina tîrzie* și aparține lui I. Fischer. Autorul demonstrează pe bază de exemple că în latina tîrzie a existat o criză a prefixării; sînt examinate reacțiile limbii (superprefixarea și întărirea formală a prefixării, obținută prin revenirea la vocala deschisă a verbului, deplasarea de pe prefix pe rădăcină a accentului și anularea efectului asimilării consoanei finale a prefixului cu inițiala verbului), remediile opuse pierderii progresive a funcțiilor prefixării. Limbile romanice utilizează remediile izolat, încercînd să-și constituie sisteme noi ale prefixării.

Articolul *Lexicul românesc moștenit din latină*, semnat de Marius Sala, este o expunere a stadiului actual al cercetărilor în acest domeniu și este consacrat analizei elementului latinesc din lexicul limbii române.

În sfîrșit, Al. Ionașcu, în *Originea adverbului românesc p r e a*, face unele observații prețioase pe marginea considerațiilor unor lingviști în legătură cu stabilirea etimologiei adverbului discutat.

FLORENTINA NATU

PASQUALE BUONINCONTRO — GHEORGHE CARAGEANI, *Della preposizione italiana „a" e romena „la": approccio contrastivo*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale — Napoli", sezione Romanza, XXVI(1984), 1, p. 125—158.

În articol sînt inventariate contextele în care apar prepozițiile *la* din română și *a* din italiană. Aceste contexte, numite structuri morfologice, constau din părțile de vorbire între care prepozițiile amintite stabilesc o legătură sintactică. Ulterior se precizează valorile dezvoltate de aceste părți de vorbire ca părți de propoziție subordonate, operație care se bazează pe clasificările din Gramatica Academiei, cu specificarea diferențelor impuse de convenția gramaticală a gramaticilor italiene. Se începe cu descrierea prepoziției *la*. Fiecare context este exemplificat în română cu traducerea imediată a exemplului în italiană. Primele zece contexte ilustrează o perfectă corespondență sintactică în utilizarea celor două prepoziții. Urmează apoi alte zece contexte identice în cele două limbi, dar în care prepoziția *la* se traduce în italiană prin diverse alte prepoziții *(in, di, da, per)* sau prin construcții fără prepoziție. Descrierea lui

la se încheie cu enumerarea și exemplificarea celor nouă contexte din română care în italiană se traduc prin contexte diferite, folosind în majoritatea cazurilor alte prepoziții decît *a* sau lipsite de orice prepoziție. Partea articolului discutată mai sus este redactată de Gheorghe Carageani.

După același plan de expunere este urmărită și distribuția prepoziției *a*, bineînțeles fără repetarea contextelor de corespondență sintactică absolută prezentate în prima parte. Se enumeră numai construcțiile identice în cele două limbi care, pentru *a* din italiană, au în română alte prepoziții decît *la (pe, lîngă, cu, în, ca, de)* sau nu folosesc nici o prepoziție. Se găsesc 16 asemenea contexte. La acestea se adaugă 5 contexte parțial diferite în cele două limbi, în care lui *a* îi corespund mai ales alte prepoziții românești *(de, pe, pentru)*. Apar și aici construcții românești fără prepoziție.

Pasquale Buonincontro, autorul celei de-a doua părți a articolului, sintetizează și rezultatele cercetării. El arată că acest fel de descriere constituie numai o primă etapă în studiul comparativ al celor două limbi. Pe baza observațiilor făcute, se conchide că *a* are o arie mult mai largă de întrebuințare decît *la*. Totodată sînt sesizate limitele utilității acestei descrieri în învățarea românei de către vorbitorii limbii italiene. În aceste condiții este sugerată alcătuirea unor exerciții structurale bazate pe traducere, cu urmărirea gradată a dificultăților provocate de sinonimia dintre prepozițiii în cele două limbi. Aceasta, pînă la completarea prezentei cercetări (sau a altora similare) cu inventarul unităților lexicale care impun folosirea uneia sau alteia dintre prepozițiile existente în cele două limbi.

FLORA ȘUTEU

GHEORGHE CARAGEANI, *Considerazioni su „false" e „partial cognates" in romeno e italiano (approccio di lessicologia differenziale)*, în „Annali dell' Istituto Universitario Orientale — Napoli", Sezione Romanza, XXVI (1984), 2, p. 79—102.

Studiul lui Gheorghe Carageani analizează unitățile lexicale din cele două limbi care, din cauza cvasiidentității lor formale, pot fi, în mod greșit, considerate ca identice și din punct de vedere semantic. Bazată pe principii metodologice cuprinse în cercetări anterioare consacrate unor studii comparative ale lexicului francez și englez sau englez și italian, analiza efectuată de Gheorghe Carageani are în vedere patru tipuri de relații semantice între cuvintele luate în considerare (primele trei litere din DEX și din G. Devoto — G. C. Oli, *Dizionario della lingua italiana*. Firenze, 1974). Astfel, în primul rînd, sînt examinate cuvinte care sînt parțial asemănătoare ca sens, avînd însă și sensuri în plus sau în minus în una din cele două limbi, în al doilea rînd, cuvinte care se deosebesc printr-o restrîngere semantică la un anumit registru stilistic. Aceste două tipuri de „polisemie disimetrică" (p. 94) formează categoria cuvintelor numite „partial cognates". Ea este analizată prin prezentarea detaliată a diferențelor dintre rom. *a asculta* — it. *ascoltare*, rom. *crustă* — it. *crosta*, rom. *bute* — it. *botte*, rom. *bate* — it. *battere*, rom. *cerne* — it. *cernere*, rom. *cretă* — it. *creta*, rom. *capră* — it. *capra*, rom. *adunata* — it. *adunata*. Trecînd la grupa mare a cuvintelor cu etimologie unică și cvasiidentitate formală, dar total diferite din punct de vedere semantic, autorul se oprește pe larg asupra perechii de cuvinte *cîștigat* — *castigato* pentru a atrage atenția asupra relației semantice complexe care rezultă într-un studiu contrastiv între un cuplu de „false cognates", cum este *cîștiga* și *castigare* și derivatele simetrice ale fiecăruia din termenii cuplului *cîștigat* — *castigato*, derivate în cadrul cărora termenul italian, ca derivat, nu corespunde semantic întru totul schemei semantice a bazei. Relația semantică formată din cuplurile de „false cognates" este ilustrată prin analiza diferențelor semantice dintre rom. *a aprinde* și it. *apprendere*. Pentru fiecare din fenomenele discutate pe larg cu cîte unul sau două exemple autorul dă lista completă a cuplurilor care intră în discuție.

Deși scopul lucrării este în primul rînd practic, fiindu-i impus autorului prin activitatea sa didactică de predare a românei la vorbitori italieni, studiul său prezintă interes și prin judicioasele observații de istorie a vocabularului celor două limbi, observații care îi permit să corecteze dicționarele care i-au furnizat inventarul lexical, formînd corpusul cercetării. Din asemenea observații decurg și concluziile sale cu privire la rolul calcurilor din franceză în diferențierea românei de italiană. Sînt de remarcat de asemenea considerațiile sale cu privire la procedeele de predare/învățare a lexicului unei limbi străine pentru crearea motivației ca suport al memorării.

FLORA ȘUTEU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea și predarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de predare a limbii, lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R—79717 București, Calea Victoriei, nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Banat**, vol. I, 1980, XXXII + 174 p. + 154 p. (broşură), 184 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. IV, 1980, X + 304 p., 238 lei; vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

Sub redacţia IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicţionarul limbii române (DLR)**. Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P** (pogrijenie — presimţire), 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P** (presin — puzzolană), 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera **T** (T — tocăliţă), 1982, 376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera **T** (tocăna — twist), 1983, p. 377—764, 77 lei.

* * * **Micul atlas lingvistic român**. Serie nouă. Partea a II-a, vol. IV, 1981, 24 p. + 400 h., 146 lei.

* * * **Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române (1374—1600)**, 1981, 370 p., 32 lei.

ION COTEANU, **Structura şi evoluţia limbii române (de la origini pînă la 1860)**, 1981, 226 p., 13,50 lei.

ALF LOMBARD, CONSTANTIN GÂDEI, **Dictionnaire morphologique de la langue roumaine**, Lund — Bucureşti, 1982, I 70 + II 104 + III 232 p., 29 lei.

* * * **Texte româneşti din secolul al XVI-lea**, Ediţie critică de EMANUELA BUZĂ, GHEORGHE CHIVU, MAGDALENA GEORGESCU, ION GHEŢIE, ALEXANDRA ROMAN MORARU, FLORENTINA ZGRAON. Coordonator ION GHEŢIE, 1982, 638 p., 75 lei.

* * * **Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM)**, 1982, 698 p., 105 lei.

AL. GRAUR, **Dicţionar al greşelilor de limbă**, 1982, 80 p., 5,50 lei.

LUIZA SECHE şi MIRCEA SECHE, **Dicţionarul de sinonime al limbii române (DSR)**, 1982, 1120 p., 158 lei.

* * * **Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte**, Seria IV, tom. III **(1981)**, 1983, 238 p., 19, 50 lei; tom IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei; tom. V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei; tom VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Moldova şi Bucovina**, vol. I.

Sub redacţia IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicţionarul limbii române (DLR)**. Serie nouă, tom. X, partea 1, litera S (S — sclabuc).

* * * **Dicţionar german-român**, ediţia a II-a.

RM — ISSN 0025 —3523

LR, ANUL XXXV, nr. 3, p. 163—256, Bucureşti, **1986**

I. P. Informaţia c. 2163 | 42 200 | **Lei 20**

I 8280

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXXV

1986

iulie—august

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IUL. 2005

97

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — redactor-şef
FLORA ŞUTEU — redactor-şef adjunct
MIOARA AVRAM — membru al colegiului de redacţie
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — membru al colegiului de redacţie
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — secretar responsabil de redacţie

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12—201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P.O. BOX 12 — 201, telex 10 376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
str. Spiru Haret 12
R—79 638 Bucureşti
Telefon: 14 26 80 sau 15 74 30,
int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
R—79717 Bucureşti
Telefon: 50 76 80

I 8280

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

UCL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXV 1986 Nr. 4
iulie—august

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ (BRL, **28**, 1985)

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ ÎN CURSUL ANULUI 1985*

DE

ION DĂNĂILĂ și ELEONORA POPA

2022

SUMAR

În atenția cititorilor 259

I. *Documentare și informare* 261
1. Bibliografii 261
2. Periodice 262
3. Volume omagiale, culegeri 263
4. Semnalări, referate 264
5. Rezumate și titluri de teze de doctorat 264

II. *Generalități* 265
1. Manifestări științifice 265
2. Cronici, dări de seamă 267

III. *Lingvistică generală* 268
1. Lingvistică teoretică 268
2. Lingvistică matematică și aplicată 276

IV. *Limba română* 277
1. Generalități 277
2. Istoria lingvisticii românești 278
3. Istoria limbii române 280
4. Dialectologie 281
a. Generalități 281
b. Graiurile dacoromâne 281

* Au fost incluse și titluri din anii precedenți, extrase din cărți, culegeri, periodice etc. care nu ne-au parvenit la timp.

43413

c. Aromână 284
d. Istroromână 284
e. Meglenoromână 284
5. Filologie 285
6. Fonetică și fonologie 290
7. Gramatică 290
a. Generalități 290
b. Morfologie 291
c. Sintaxă 291
8. Lexicologie 292
a. Semantică 292
b. Formarea cuvintelor 296
c. Etimologii 296
d. Lexicografie 297
9. Limbă literară 299
a. Generalități 299
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului 300
c. Cultivarea limbii 304
10. Onomastică 305
a. Generalități 305
b. Antroponimie 305
c. Toponimie 306
11. Ortografie, ortoepie, punctuație 307
12. Româna peste hotare 307
V. *Balcanistică* 308
VI. *Filologie clasică* 308
VII. *Germanistică* 310
VIII. *Orientalistică* 312
IX. *Romanistică* 312
X. *Slavistică* 315
XI. *Tracologie* 317
XII. *Limba albaneză* 318
XIII. *Limba armeană* 318
XIV. *Limba bască* 318
XV. *Limba chineză* 318
XVI. *Limba egipteană* 319
XVII. *Limba japoneză* 319
XVIII. *Limba maghiară* 319
XIX. *Limbi altaice* 320
XX. *Limbi amerindiene* 321
XXI. *Limbi baltice* 321
XXII. *Limbi caucaziene* 321
XXIII. *Limbi celtice* 321
XXIV. *Limbi chino-tibetane* 321
XXV. *Limbi dravidiene* 321
XXVI. *Limbi fino-ugrice* 321
XXVII. *Limbi indo-europene* 322
XXVIII. *Limbi indo-iraniene* 322
XXIX. *Limbi lapone* 322
XXX. *Limbi semitice* 322
XXXI. *Limbi turcice* 323
XXXII. *Limbi uralice* 323

XXXIII. *Limbi artificiale* 323
XXXIV. *Metodica predării limbilor* 323
1. Generalități 323
2. Limba română 323
3. Limbi străine 326
4. Manuale, cursuri, ghiduri etc. 329
XXXV. *Varia* 333
XXXVI. *Aniversări* 334
XXXVII. *In memoriam* 335
Abrevieri 336
Indice alfabetic 342
1. Autori 342
2. Cuvinte 359

ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Din dorința de a oferi cititorilor o bibliografie cît mai cuprinzătoare și date fiind dificultățile pe care le întîmpinăm în aflarea, la timp, a lucrărilor de lingvistică de circulație mai restrînsă (locală sau județeană) apărute în țara noastră, ne adresăm — pe această cale — autorilor de astfel de lucrări, rugîndu-i să ni le semnaleze, trimițînd informațiile bibliografice necesare pentru BLR pe adresa :

Redacția revistei „Limba română"
— Pentru BRL —
Str. Spiru Haret nr. 12
79638 București

Dacă este posibil, ar fi de preferat ca autorii să trimită un exemplar din lucrare la aceeași adresă. Imediat ce au fost fișate pentru BRL și după ce, eventual, au fost citite pentru recenzare, lucrările primite astfel vor fi predate bibliotecii Institutului de Lingvistică al Universității din București, ca donații din partea autorilor. Confirmarea primirii lucrărilor o va constitui însăși includerea acestora în BRL.

Lucrările avute în vedere aici sînt articolele, studiile, notele, recenziile etc. de lingvistică publicate în periodicele locale care nu au intrat încă în circuitul BRL (vezi secțiunea *Abrevieri* a bibliografiei), precum și culegerile, volumele, cursurile universitare etc. de lingvistică editate de centrele universitare din țară, de consiliile de cultură sau de muzeele municipale, județene sau locale, de filialele societăților științifice etc.

Autorii BRL mulțumesc anticipat tuturor celor care vor răspunde prezentului apel.

I. *DOCUMENTARE ŞI INFORMARE* *

1. BIBLIOGRAFII

1. BAZ FOTIADE, LAURA, *Lista lucrărilor prof. Constantin N. Velichi (bibliografie selectivă)*, RS, **22**, 454—463.
2. DĂNĂILĂ, ION, POPA, ELEONORA, *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **27**, 1984). *Lucrări de lingvistică apărute în ţara noastră în cursul anului 1984*, LR, **34**, nr.4, 1985, 259—386 [v. nr. 4 al revistei LR din fiecare an, începînd cu anul 1959].
3. FAICIUC, ELISABETA, *Bibliografia lucrărilor lui Alexe Procopovici*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 14—20 [cronologică].
4. FAICIUC, ELISABETA, *Bibliografia cronologică a lucrărilor lui George Giuglea. Completări*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 7—9 [v. vol. George Giuglea, *Cuvinte româneşti şi romanice ...*]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **596**.
5. FRĂŢILĂ, V., BERCEA, L. P., *Bibliografia onomasticii româneşti. Bibliographie der rumänischen Onomastik (1944—1984)*, Timişoara, TUT, 1985, 125 p. multigr. (UT. FF. CŞS).
6. H. K., *Germanistische Linguistik in Rumänien (Bibliographie). Mihai Isbăşescu (Zum 70. Geburtstag)*, V.u.K., **36**, nr. 1, 1985, 24—25, 46.
7. LOHAN, G., ZAGARODNÎI, D., *Bibliographie des travaux du Professeur A. Rosetti*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 517—520 [continuare la RRL, **25**, nr. 5, 1980, 457—460]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 7; **18**, 1975, nr. 7; **[9]**, 1966—1967, nr. 1071.
8. MARTIN, HELMUT, *Germanistische Linguistik in Rumänien (Bibliographie). Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch [I] (nach 1945)*, V.u.K., **36**, nr. 2, 1985, 24; *(II)*, nr. 3, 23.
9. MITU, MIHAI, *Bibliografia lucrărilor profesorului Ion C. Chiţimia*, RS, **22**, 423—439 [selectivă].
10. NIŢĂ-ARMAŞ, SILVIA, *Lista lucrărilor profesorului Pandele Olteanu (Bibliografie selectivă)*, RS, **22**, 444—448
11. ŞTEFAN, ALEXANDRA, FISCHER, I., *Bibliografia clasică românească (1981—1982)*, StCl, **23**, 1985, 105—129 [cu ind. de aut. antici, moderni şi de cuv.; v. StCl începînd cu anul 1960].
12. ŞTREMPEL, GABRIEL, *Perspective bibliografice în activitatea Bibliotecii Academiei R. S. România*, BulSŞF, 1984, 12—15.
13. TAFTĂ, LUCIA, ISTICIOAIA BUDURA, TATIANA, *Bibliographie historique (1979), VI*, RRH, **23**, nr. 4, 1984, 371—378. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 8; **26**, 1983, nr. 16; **25**, 1982, nr. 10; **24**, 1981, nr. 10.
14. * * * *Activitatea ştiinţifică a profesorului Ion I. Russu (cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani)*, AnIst Cluj-Napoca, **25**, 1982, 401—415.
15. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din periodice şi seriale*, Bucureşti, [TBCS], **31**, nr. 9—24, 1983, **32**, nr. 1—24, 1984, **33**, nr. 1—7, 1985 (BCS).
16. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărţi, albume, hărţi*, Bucureşti, [TBCS], **33**, nr. 20—24, 1984, **34**, nr. 1—19, 1985 (BCS).
17. * * * *Tabel bibliografic (selectiv) 1920—1985*, Contemporanul, nr. 42, 1985, 11 [cu lucr. acad. Al. Rosetti; sub t. c.: Seninătatea cărturarului].

VEZI şi nr. 488, 660, **1191**.

* Numerele de ordine culese cu caractere **aldine** trimit la titluri de cărţi sau de volume separate.

Pentru a economisi spaţiul grafic, numele editurilor sau acelea ale instituţiilor sub egida cărora a apărut lucrarea (ultimele apar în paranteze rotunde, la sfîrşitul indicaţiei bibliografice) au fost abreviate, iar prescurtările respective apar la locul lor alfabetic în secţiunea *Abrevieri*. Acelaşi tratament l-au primit şi indicaţiile referitoare la rezumate, precum şi termenii bibliografici uzuali. Din acelaşi motiv, titlurile recenziilor la cărţile incluse în BRL (în anul în curs sau în anii precedenţi) au fost reduse la un număr minim de informaţii suficient numai pentru identificarea lucrării recenzate, după care am pus puncte de suspensie în paranteze drepte; cu ajutorul unei trimiteri, cititorul va putea afla şi titlul complet al lucrării recenzate.

18. FISCHER, I., Otto Hiltbrunner (Hrsg.), *Bibliographie zur lateinischen Wortforschung*, Band 2: **Adeo — atrocitas**, Bern — München, Francke, 1984, 323 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 337.
19. PĂCURARIU, M., *Bibliografia românească modernă, 1831—1918* [...], TelR, **132**, nr. 11—12, 1985, 4. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
20. SIMONESCU, DAN, *O lucrare monumentală : „Bibliografia românească modernă"*, BulSȘF, 1984, 10—11. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
21. SZÁSZ, LŐRINC, **Dacoromania**. *Bibliografie* [...], NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 87. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **22**.
22. ȚEPELEA, GABRIEL, *Bibliografia românească modernă*, RLit, **18**, nr. 2, 1985, 7. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
23. ZGRAON, FLORENTINA, *Bibliografia românească modernă (1831—1918)* [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 155—156. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **15**.
24. ZUB, AL., **Dacoromania**, *Bibliografie* [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 615. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **22**.
25. ZUB, AL., *Un corpus bibliografic fundamental*, Ateneu, **22**, nr. 4, 1985, 4 [*Bibliografia românească modernă* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 15.

VEZI și nr. 1195, 1196.

2. PERIODICE

26. *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. e. *Lingvistică*, Iași, [TUI], **30**, 1984.
27. *Analele Universității București. Limbi și literaturi străine*, București, [TUB], **33**, 1984.
28. *Anuar de lingvistică și istorie literară*, A. *Lingvistică*, Iași, Tomul **28**, 1981—1982, **29**, 1983—1984 (UI. CLILF). Vezi și nr. 39.
29. *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, București, EARSR, **22**, nr. 1—2, 1985.
30. *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, EARSR, **30**, nr. 1—2, 1985.
31. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Sibiu, VASRR, **27**, nr. 1—2, 1984, **28**, nr. 1, 1985. Vezi și nr. 52.
32. *Limba română*, București, EARSR, **34**, nr. 1—6, 1985.
33. *Limba și literatura română*. Revistă trimestrială pentru elevi, București, **14**, nr. 1—4, 1985 (SȘF).
34. *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Cluj-Napoca, EARSR, **29**, nr. 1—2, 1985.
35. *Revue des études sud-est européennes*, București, EARSR, **23**, nr. 1—4, 1985.
36. *Revue roumaine de linguistique*, București, EARSR, **30**, nr. 1—6, 1985.
37. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philologia*, Cluj-Napoca, [TUCN], **30**, 1985.
38. *Studii și cercetări lingvistice*, București, EARSR, **36**, nr. 1—6, 1985.

39. BARA, MARIANA, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tomul XXVIII, 1981—1982, Iași, 146 p., LL, nr. 1, 1985, 164—165. Vezi nr. 28.
40. CÂMPEANU, ILIEȘ, *„Incontri linguistici"* (1980—1981), nr. 6, Firenze, 124 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 344; (1983), nr. 7, 189 p., SCL, nr. 6, 1985, 567—568.
41. COSTĂCHESCU, ADRIANA, *„Langage"* nº 66, juin 1982, 124 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985 161—162; nº 67, septembre 1982, 128 p., SCL, nr. 4, 1985, 346—347; (décembre 1982), nº 68, 124 p., SCL, nr. 6, 1985, 565—566.
42. DOBRE, MARIA, *„Arhivele Olteniei"*, serie nouă 2 (1983), 220 p., LR, **34**, nr. 1, 1985, 88. Vezi BRL, **27**, 1984, sigla **AO**.
43. GOROVEI, ȘTEFAN S., *„Dacoromania"*, Jahrbuch für östliche Latinität, IV, 1977—1978, Freiburg/München, Verlag Karl Alber, 300 p., AnIst Iași, **21**, 1984, 704—705 [ed. de Paul Miron].
44. LEMNY, ȘTEFAN, *„Revue des études sud-est européennes"*, **21**, 1983, 1—4, 392 p., AnIst Iași, **21**, 1984, 697—698. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 43.
45. MUNTEANU, EUGEN, *„Dacoromania"*. Jahrbuch für östliche Latinität, nr. 5, 1979—1980, herausgegeben von Paul Miron, Verlag Karl Alber, Freiburg/München, AnL-A, **29**, 1983—1984, 554—558.
46. MUNTEANU, EUGEN, *„Linguistica"*, XXII, Ljubljana, 1982, AnL-A, **29**, 1983—1984 561.

47. NEȚ, MARIANA, *„Acta poetica"* (1982—1985), 4—5, Universidad Autónoma de México, 368 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 347—349.
48. OPREA, IOAN, *„Linguistica"*, XXI, Ljubljana, 1981, AnL-A, **28**, 1981—1982, 137—**138**.
49. PARPALĂ, EMILIA, *„Studii și cercetări lingvistice"*, XXXV, iulie—august 1984, nr. 4, 130 p. [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 150—153 [număr de poetică]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 37.
50. VAIMBERG, S., *„Mediterranean Language Review"* (1983), nr. 1, 140 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 163—164.
51. VLAD, FELICIA, *„La linguistique"*. Revue de la Société internationale de linguistique fonctionnelle, XVIII (1982), 1, 2, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 568—569.
52. WEBER, H., *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* (Sibiu), Band **28**, nr. 1 — 1985, NL, **36**, nr. 11, 1985, 88—89. Vezi nr. 31.
53. ZUB, AL., *„Anuar de lingvistică și istorie literară"*, Iași, t. XXVI, 1977—1978, 282 p.; t. XXVII, 1979—1980, 368 p., AnIst Iași, **20**, 1983, 577—578. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 46; **26**, 1983, sigla AnL.

VEZI și nr. 67, 71, 334, 336, 376, 1193, 1240, 1301—1304, 1310, 1370, 1374, 1376, 1380, 1382, 1383, 1435, 1437, 1442, 1668.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

54. * * * *Anuar de etnologie — arte — istorie — lingvistică*. [Vol.] 2. Comitetul de redacție: Eugen Todoran, Deliu Petroiu, Viorel Țigu, Victor Andrei, Aurel Turcuș, Sergiu Drincu, Timișoara, TUT, 1982, 216 p. multigr. (ARSR, BCȘ). Vezi și nr. 62.
55. * * * *Buletinul Societății pe anul 1984*, București, [f. e.], 1984, 160 p. (SȘF).
56. * * * *Caietele Mihai Eminescu*. VI. Studii, articole, documente, iconografie și bibliografie prezentate de Marin Bucur. București, EE, 1985, 208 p.
57. * * * *Caietul Cercului de studii*. [Vol.] III. Colegiul de redacție: Olimpia Berca, Cornel Ilioane, Rodica Sufletel, Timișoara, TUT, 1985, 234 p. multigr. (UT, CȘS). Vezi și nr. 68.
58. * * * *Limbă și literatură*, București, [f. e.], nr. 1—3, 1985 (SȘF).
59. * * * *Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte*. Comitetul de redacție: Acad. Al. Graur (redactor responsabil); prof. Jean Livescu, membru corespondent al Academiei R.S. România (redactor responsabil adjunct); acad. Șerban Cioculescu, acad. Virgil Vătășianu, prof. Al. Balaci, prof. B. Cazacu, prof. G. Ivănescu, prof. H. Mihăescu, membri corespondenți ai Academiei R. S. România; Al. Ionașcu (secretar științific). Seria IV. Tomul V. *1983—1984*. Tomul VI. *1984*, București, EARSR, V: 1984, 183 p.; VI: 1985, 176 p. (ARSR). Vezi și nr. 70, 75.
60. * * * *Sémantique lexicale et sémantique énonciative*. Comité de rédaction: Iorgu Iordan, Teodora Cristea, Marius Sala, Sanda Reinheimer Ripeanu, Bucarest, [TUB], 1985, 240 p. multigr. **(Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane**, XV. UB, FLLS).
61. * * * *Semiotică și poetică*. [Vol.] 1. *Contribuții la studiul dialogului*. Volum îngrijit de Carmen Vlad, Cluj-Napoca, [TUCN], 1984, 139 p. multigr. (UCN, FF). Vezi și nr. 65.

Vezi și nr. **133, 135, 136, 140, 325, 326, 550, 1226, 1298, 1365, 1434, 1573, 1665, 1666.**

Recenzii

62. BELTECHI, EUGEN, *„Anuar de etnologie, artă, istorie, lingvistică"* [...], CL, **30**, nr. 1 1985, 87. Vezi nr. **54.**
63. COTORCEA, LIVIA, *Direcții în critica și poetica franceză contemporană* [...], AUIL, **30**, 1984, 102—104. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **55.**
64. FASSEL, H., *„Linguistica"*, XIX—XX (In memoriam Milan Groselj Oblata), Ljubljana, 1979, AnL-A, **28**, 1981—1982, 137.
65. FLOREA, LIGIA STELA, *Semiotică și poetică. Contribuții la studiul dialogului* [...], CL, **29**, nr. 2, 1984, 171—174. Vezi nr. **61**.
66. GHEȚIE, ION, *Caietul Cercului de studii*, II [...], LR, **34**, nr. 1, 1985, 87. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **51.**
67. GOROVEI, ȘTEFAN S., *„Anuar de etnologie — artă — istorie — lingvistică"*, I [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 690—691. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **48.**
68. NATU, FLORENTINA, *Caietul Cercului de studii*, III [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 536. Vezi nr. **57.**
69. NATU, FLORENTINA, *Contribuții lingvistice* [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 156—157. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **53.**

70. NATU, FLORENTINA. *Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte*, seria IV, tomul III *(1981)*, 238 p.; tomul IV *(1982—1983)*, 191 p.; tomul V *(1983—1984)*, 181 p., LR, **34**, nr. 2, 1985, 154—155. Vezi nr. **59** și BRL, **26**, 1983, nr. **61**; **27**, 1984, nr. **59**.
71. OPREA, IOAN, *„Travaux de linguistique et de littérature"*, XIX, 1, *Linguistique — Philologie — Stylistique*, Strasbourg, 1981, AnL-A, **28**, 1981—1982, 139; XX, 1, *Linguistique — Philologie — Stylistique*, Strasbourg, 1982, AnL-A, **29**, 1983—1984, 558—559.
72. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Verbe et phrase dans les langues romanes. Mélanges offerts à Louis Mourin*. Edités par Eugeen Hoegiest et Liliane Tasmowski, Gand, 1983, 290 p. (= **Romanica Gandensia**, XX), SCL, **36**, nr. 4, 1985, 338.
73. SALA, MARIUS, *Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice*, Seria A, 5, *Comunicări* [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 156. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **49**.
74. TOMA, ION, *Travaux de linguistique et de littérature* publiées par le Centre de philologie et de littératures romanes de l'Université de Strasbourg, XX (1982), 1, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 344—345.
75. WALD, LUCIA, *Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte*, Seria IV, Tomul V, 1983—1984 [...], LL, nr. 2, 1985, 264—267. Vezi nr. **59**.

VEZI și nr. 48, 142, 144, 146, 349, 355, 539, 1234, 1371, 1509.

4. SEMNALĂRI, REFERATE

76. * * * *Buletin de informare documentară în cultură*. Seria: *Literatură*, București, [TBCS], nr. 1—6, 1983, nr. 1—6, 1984 (BCS).
77. * * * *Cărți noi în științele istorice. Referate și recenzii*. Material documentar în sprijinul cadrelor didactice și catedrelor de științe sociale, București, [f. e.], nr. 1, 1985.
78. * * * *Cărți străine intrate în bibliotecile din România. Lingvistică*. Seria 4, București, [TBARSR], **17**, nr. 5—12, 1984 (BARSR).
79. * * * *Cărți și reviste primite la redacție*, AnL-A, **28**, 1981—1982, 143—144; AnL-B, **28**, 1981—1982, 160—163.
80. * * * *Din sumarul periodicelor străine*. Seria: *Literatură — Lingvistică*, [București], [TBCUB], nr. 1—6, 1985 (BCUB).
81. * * * *Romanian Books*. Quarterly Magazine brought out in English, French, German and Russian by the Publishing Centre, Bucharest, nr. 2—4, 1984, nr. 1—2, 1985 (ASPS. OIDSPS).
82. * * * *Romanian Scientific Abstracts*, Bucharest, [f. e.], nr. 2—4, 1984, nr. 1—2, 1985 (ASPS. OIDSPS).
83. * * * *Științele sociale și politice din România. Progrese și realizări*, București, [f. e.], nr. 2—3, 1985 (AȘSP. OIDȘSP).
84. * * * *Științele sociale și politice peste hotare. Direcții și tendințe*. Pentru documentarea cercetătorilor și cadrelor didactice de specialitate, București, [f. e.], nr. 1—3, 1985 (AȘSP. OIDȘSP).

5. REZUMATE ȘI TITLURI DE TEZE DE DOCTORAT

85. BELTECHI, EUGEN, *Graiurile din Almăj. Fonetica*. Rtd. Conducător științific: Prof. univ. dr. Ștefan Munteanu, Timișoara, [TUT], 1985, [II] + 24 + X p. multigr. (UT. FF).
86. BONDREA, EMILIA, *Radioul — mijloc de comunicare de masă. Discursul radiofonic în clasa de franceză ca limbă străină. Le radio — moyen de communication de masse. Le discours radiophonique dans la classe du français langue étrangère* — Rtd —. Conducător științific: Prof. dr. Paul Miclău, București, [TUB], 1985, [II] + 12 + 4 p. multigr. (UB. FLLS).
87. BUSUIOC, MONICA MIHAELA, *Cîmpul noțional „efectuarea și răsplata muncii" (Observații asupra utilizării termenilor* **leafă, simbrie, plată, hac**). —Rtd—. Conducător științific: Acad. Ion Coteanu, București, [TUB], 1985, [II] + 24 p. multigr. (UB. IL).
88. CAPOTĂ, TEODOR, *Comparația în limba română*. Teză de doctorat (Rezumat). Conducător științific: Prof. univ. dr. doc. Romulus Todoran, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1984, [II] + 29 p. multigr. (UCN. FF).
89. CĂRAC, IOAN, *Semantica propoziției*. Rtd. Conducător științific: prof. univ. dr. Ștefan Georgescu, București, TUB, 1984, [II] + 23 p. multigr. (UB. FIF).
90. CERKEZ, MATEI, *Principii de comunicare interumană (cantitatea și calitatea informației)*. — Rtd —. Conducător științific: Acad. prof. dr. docent Alexandru Graur, București, [TUB], 1985, [II] + 24 p. multigr. (UB. FLLR) [cu 1 sch.].
91. DRONDOE, VERA, *Studiul psiholingvistic al intonației propoziției interogative în limba rusă contemporană*. Rtd. Conducător științific: Prof. dr. docent Ioan Pătruț, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1985, [II] + 25 + 23 + V p. multigr. (UCN. FF) [русская версия 23 p.].

92. MORAROVA, MILENA, *Determinarea nominală în limbile bulgară și română.* — Rtd —. Conducător științific: Acad. prof. dr. Ion Coteanu, București, [TUB], 1985, [II] + 24 p. multigr. (UB. FLLR).
93. PETRI, LUCREȚIA, *Intonație și sens în limba engleză contemporană.* — Rtd —. Conducător științific: Prof. univ. dr. Dumitru Chițoran, București, [TUB], 1985, [II] + 24 p. multigr. (UB. FLLS).
94. SCURTU, GABRIELA, *Les concordances du français et du roumain.* Rtd. Conducător științific: prof. univ. Ion Gheorghe, Cluj-Napoca, TUCN, 1984, 37 p. multigr. (UCN. FF).
95. SOFRONE, VALENTIN, *Probleme de stilistică în limba operei lui Eminescu.* — Rtd —. Conducător științific: Prof. dr. doc. șt. Gavril Istrate, Iași, [TUI], 1985, [II] + 25 p. multigr. (UI. FF).
96. TOMA, ELENA, *Contribuții la studiul formării terminologiei medicale, botanice și zoologice românești (sec. XVIII—XIX).* Rtd. Conducător științific: prof. Boris Cazacu, București, TUB, 1984, [II] + 23 p. multigr. (UB. FLR).
97. ȚENCHEA, MARIA, *L'expression du temps dans le système des prépositions du français. Préposition et verbe (Exprimarea timpului în sistemul prepozițiilor limbii franceze. Prepoziție și verb).* Rtd. Conducător științific: Prof. dr. Ion Gheorghe, Cluj-Napoca, [TUCN], 1985, [II] + 13 + XVII p. multigr. (UCN. FF).
98. VULTUR, SMARANDA, *Text și intertext — Intertextualitatea ca principiu configurativ al textului literar.* — Rtd —. Conducător științific: Acad. Al. Rosetti, București, [f. e.], 1985, [VIII] + 25 + X p. multigr. (ICED).
99. * * * *Thèses de doctorat soutenues à la Faculté des langues et des littératures étrangères en 1984,* AUBLLS, **33**, 1984, 104.

II. *GENERALITĂȚI*

1. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

100. ANGHEL, PETRE D., *Consfătuirea pe țară a cadrelor didactice care predau limba română la studenții străini,* Forum, **27,** nr. 7—8, 1985, 138—139 [Craiova, 26—27 apr. 1985, a treia pe țară, organizată de UCr].
101. ANGHEL, PETRE D., *Dialogul disciplinelor,* Forum, **27,** nr. 9, 1985, 77—78 [prima Conferință pe țară a cadrelor didactice care predau discipline de specialitate la anul pregătitor, Buc., 7—8 iun. 1985, organizată de UB].
102. CHIȚIMIA, I. C., *Al IX-lea Congres Internațional al Slaviștilor (Kiev, 6—14 septembrie 1983). Lucrările de istorie literară și folclor,* RS, **22**, 493—497.
103. DUȚU, OLGA, *Teorie și practică în studiul limbii și literaturii române,* BulSȘF, 1984, 108—110 [Constanța, 2—3 iun. 1984].
104. FAICIUC, I., *Al III-lea Simpozion Național de Dialectologie,* CL, **30,** nr. 2, 1985, 176—177 [Iași, 5—6 oct. 1984].
105. FÂRNOAGĂ, G., *Dezbaterea „Lexicul în predarea limbilor moderne",* BulSȘF, 1984, 111—112 [Tulcea, 15 iun. 1984, organizată de IȘJ, CPD, SȘF].
106. FLOREA, MELANIA, *Praga: O prestigioasă reuniune internațională,* Forum, **27,** nr. 11, 1985, 70—72 [23—27 sept. 1985, reuniune cu tema: Predarea limbilor străine și promovarea cooperării și înțelegerii în Europa].
107. GIOSU, ȘTEFAN, *Al III-lea Simpozion Național de Dialectologie.* AnL-A, **29,** 1983—1984, 567—569 [Iași, 5—6 oct. 1984].
108. ION, ANGELA, *Al VI-lea Congres al Federației Internaționale a Profesorilor de Franceză (FIPF), Québec, Canada,* LMȘ, nr. 2, 1984, 171—172 [15—20 iul. 1984].
109. IONESCU, C., *Al VII-lea Simpozion de Onomastică (Cluj-Napoca, 29 noiembrie — 1 decembrie 1984),* LR, **34,** nr. 2, 1985, 161.
110. MANEA, DANA, *Colocviul* **Intertextualitatea și problemele ei cultural-lingvistice,** LR, **34,** nr. 1, 1985, 89—91 [București, 7—12 mai 1984, organizat de IL].
111. MANEA, DANA, *Seminarul „Retorica receptării textului poetic",* SCL, **36,** nr. 4, 1985, 350—354 [București, 18—23 febr. 1985, organizat de IL].
112. MELNIC, LEONID, *Sesiunea interjudețeană „Valori educative în predarea limbii și literaturii române",* BulSȘF, 1984, 107—108 [Slobozia, 5—6 n. 1983, organizată de IȘJ, CPD, CCES și SȘF Fil. Slobozia].
113. MICLĂU, PAUL, *Reuniunea Consiliului Internațional al Departamentelor de Studii Franceze și al Dialogului între Culturi (CIDEF), Québec, Canada,* LMȘ, nr. 2, 1984, 172 [9—13 iul. 1984].

114. NEGULESCU, ANA, *Seminar ştiinţific remarcabil*, RPed, **34**, nr. 4, 1985, 59—60 [Bucureşti, 18—23 febr. 1985, organizat de IL şi FLLR, cu tema: Retorica receptării textului poetic].

115. NESTORESCU, VIRGIL, *Dezbaterea pe marginea* **Dicţionarului etimologic al limbii române**, LR, **34**, nr. 1, 1985, 92 [Bucureşti, 24—25 sept. 1984, organizat de IL].

116. NEŢ, MARIANA, *Cursurile de vară de semiotică (Urbino, 9—28 iulie 1984)*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 91—92.

117. NEŢ, MARIANA, *The Workshop* **Rhetoric of Poetic Text Reception**, *Bucharest, February, 18—23, 1985*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 391—392 [organizat de IL şi FLLR].

118. NICOLAE, EMIL, *O expoziţie de carte veche românească*, Cronica, **20**, nr. 25, 1985, 5 [organizată de Muzeul de Istorie din Piatra Neamţ].

119. NUŢĂ, ION, *Al III-lea Simpozion Naţional de Dialectologie (Iaşi, 5—6 octombrie 1984)*, LR, **34**, nr. 2, 1985, 159—160.

120. NUŢĂ, ION, *Al XV-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Onomastice (Leipzig, 13—17 august 1984)*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 565—566 şi LR, **34**, nr. 2, 1985, 159.

121. PAPADIMA, LIVIU, *„Cercul de poetică" de la Bucureşti*, TribRom, **14**, nr. 286, 1985, 11 [condus de acad. I. Coteanu].

122. PĂTRUŢ, IOAN, *Al XV-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Onomastice*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 94 [v. data şi locul la nr. 120].

123. PENIŞOARĂ, ION, *Zilele academice clujene*, Forum, **27**, nr. 4, 1985, 64—65 [26 n. — 1 dec. 1984; despre simpozionul cu tema: Tezaurul antroponimic şi toponimic al României].

124. ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, *Cercul integrat de poetică*, VSt, **29**, nr. 15, 1985, 9 [condus de acad. I. Coteanu la FLLR a UB].

125. ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, *La culture roumaine dans le contexte européen et universel*, CLTA, **30**, nr. 2, 1985, 195—196 [sesiunea anuală a FLLS a UB, Bucureşti, 19—20 apr. 1985].

126. ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, *Pragmatică şi comunicare*, VSt, **29**, nr. 15, 1985, 9 [seminar interdisciplinar la senatul UB, 11 mart. 1985].

127. ROVENŢA-FRUMUŞANI, DANIELA, *Retorica receptării*, VSt, **29**, nr. 15, 1985, 9 [seminar, v. data şi locul la nr. 111].

128. RUSU, VALERIU, *Dialectologie şi etnologie*, Săptămîna, nr. 3, 1985, 2 [al III-lea Simpozion Naţional de Dialectologie, v. data şi locul la nr. 104].

129. TOMA, IOAN, *Cel de-al III-lea Simpozion Naţional de Dialectologie*, Forum, **27**, nr. 1, 1985, 81—84 [v. data şi locul la nr. 104].

130. TUŢESCU, MARIANA, *Sesiune interdisciplinară cu tema: „Teorii actuale privind conceptele de* **referent** *şi* **referinţă** *în limbă şi literatură"*, LMŞ, nr. 1, 1985, 144—146 [Bucureşti, 1—2 mart. 1985, organizat de FLLS a UB].

131. VAIMBERG, S., *Masă rotundă: Noua gramatică academică a limbii ruse (1980)*, RS, **22**, 501—504, *(Russkaja grammatika*, vol. I—II, Moscova, 1980, sub redacţia Nataliei Jul'evna Svedova; Bucureşti, 9 febr. 1983, organizată de FLLS a UB].

132. VLAD, SABIN, *Al VII-lea Simpozion Naţional de Onomastică*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 175—176 [v. locul şi data la nr. 109].

133. * * * *Cibernetica aplicată*. Culegere de comunicări şi sinteze ale acestora prezentate la a II-a Conferinţă Naţională de Cibernetică, Bucureşti, 5—8 octombrie 1983. Coordonatori: Manea Mănescu, Mihail Florescu, Eugeniu Niculescu-Mizil, Bucureşti, EARSR, 1985, 612 p. [cu o listă a com. prezentate la conferinţă, dar neincluse în vol.].

134. * * * *După Sesiunea a IV-a a Consiliului Mondial pentru Limba şi Cultura Idiş*, RCM, **29**, nr. 581, 1985, 5 [Tel Aviv].

135. * * * *Funcţia comunicativă a limbilor străine în învăţămîntul general, liceal şi superior — Strategii didactice eficiente*. Comunicările sesiunii ştiinţifice din iulie 1981, Iaşi, TUI, 1981, 145 p. multigr. (UI. FF). Vezi şi nr. 146.

136. * * * *Lucrări ştiinţifice şi tehnice*. Sesiunea de comunicări Reşiţa, 20—21 mai 1983. Colectivul de redacţie: Şt. Anghel, A. Bartl, I. Bettisch, C. Ghiţa, T. Vintilescu, I. Voia, [Reşiţa], [f. e.], [f. a.], 229 p. multigr. (MEÎ. IPT. ISR).

137. * * * *Masă rotundă* **Noua gramatică a limbii ruse (1980)**. *Privire analitică. Introducere*, PrelLRusă, **2**, 1985, 363—364 [Akademija nauk SSSR, Institut russkogo jazyka, *Russkaja grammatika*, sub red. Nataliei Jul'evna Svedova, 2 vol., Moscova, Editura „Nauka". 1980, 783 + 709 p.].

138. * * * *Pragmatica şi didactica limbilor moderne*, LMŞ, nr. 1, 1985, 13—70 [masă rotundă organizată la FLLS a UB de Anca Măgureanu; participanţi: Larisa Avram, Irina Bădescu, Elena Bîră, Alexandra Cornilescu, Teodora Cristea, Carina Filatov-Dodul, Olga Galaţanu, Carmen Georgescu, Amelia Molea, Olga Murvai, Lelia Mușat, Anca Rădulescu, Szabó Zoltán, Monica Săulescu, Ileana Stănescu, Speranţa Stănescu, Radu Toma, Mariana Tuţescu, Marina Vazaca].

139. * * * *Preocupări didactice.* Culegere selectivă din rezumatele comunicărilor susținute la sesiunea metodico-științifică a cadrelor didactice. Piatra Neamț, [f. e.], 1982, 99 p. (ISJ. Neaamț. CJPD).

140. * * * *Primul simpozion de anglistică și americanistică. 29—31 octombrie 1983. First Symposium of English and American Studies. October 29—31 1983*, Iași [TUI], 1982, 128 p. multigr. (UI. FF. CLLG).

VEZI și nr. 155, **550**, 1395, 1399, 1404, 1407, 1419, 1428, 1430, 1431.

Recenzii

141. BOLOCAN, LILIANA, *I Simposio internacional de lengua española (1978)*. Coordonador Manuel Alvar. Ediciones del Excelentisimo Cabildo insular de Gran Canaria, 1981, 435 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 340—341.
142. I. F., *Lucrările Simpozionului național „Aristotel — 2100 de ani de la moartea gînditorului"*. Publicate de I. Fischer și E. Dumitrașcu. Craiova, Tipografia Universității, 1981, 230 p., StCl, **23**, 1985, 138.
143. IRMSCHER, *Association Internationale des Études du Sud-Est Européen. Actes du IIe Congrès international des études du Sud-Est européen (Athènes, 7—13 mai 1970)*; Tome IV : *Linguistique et littérature*, Athènes, 1978 ; Tome V : *Linguistique et littérature*, Athènes, 1978, RESEE, **23**, nr. 1, 1985, 103—104.
144. MUNTEANU, EUGEN, *Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit*, Teil II. *Archäologische und philologische Beiträge*. Bericht über die Kolloquien des Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas in den Jahren 1977 bis 1980. Hrsg. von Herbert Jankuhn, Walter Janssen, Ruth Schmidt-Wiegand, Heinrich Tiefenbach. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, 776 p., AnL-A, **29**, 1983—1984, 562—563.
145. MUNTEANU, EUGEN, *Die Sprache der ältesten buddhistischen Überlieferung* (Symposion zur Buddhismusforschung, II), hrsg. von Heinz Bechert, în „Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen". Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1980, 193 p., AnL-A, **29**, 1983—1984, 561—562.
146. MUREȘANU IONESCU, MARINA, *Funcția comunicativă a limbilor străine* [...], AUI, **30**, 1984, 101. Vezi nr. **135**.
147. ȘIMANSCHI, L., Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, *Studii de onomastică*, III [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 523—524. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **218**.
148. WALD, LUCIA, *Proceedings of the XIII-th International Congress of Linguistics. August 29 — September 4, 1982, Tokyo*. Published under the Auspices of the CIPL (The Hague). Tokyo, 1983, 1453 pages, Editors Shirô Hattori, Kazuko Inoue, Associate Editors Tadao Shinomiya, Yoshio Nagashima, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 309—313.

VEZI și nr. 73, 1447.

2. CRONICI, DĂRI DE SEAMĂ

149. CAZACU, B., *Societatea de Științe Filologice din R.S.R. Realizări și perspective*, BulSȘF, 1984, 3—4.
150. HANGIU, I., *La aniversare*, BulSȘF, 1984, 5—6 [SȘF la 40 de ani de la victoria asupra fascismului].
151. ILIESCU, ION, *40 de ani de la eliberarea patriei. Realizări și perspective ale cercetării filologice timișorene*, AUT, **22**, 1984, 1—3.
152. MITU, MIHAI, *Din activitatea membrilor Asociației Slaviștilor din Republica Socialistă România (mai 1981 — decembrie 1983)*, RS, **22**, 505—514.
153. TANAȘOCA, ANCA, *Chronique des activités scientifiques de l'Institut : juin 1984 — juin 1985*, RESEE, **23**, nr. 4, 1985, 372—377 [ISSEE].
154. VLĂDUȚ, D., *Din activitatea științifică a Centrului de Științe Sociale*, CCS, **3**, 219—227 [din Timișoara].
155. * * * *Activitatea filialelor și subfilialelor în anul 1984*, BulSȘF, 1984, 113—138.
156. * * * *Activitatea secției de lingvistică în anii 1981—1982*, AnL-A, **28**, 1981—1982, 141—142; *Activitatea secției de lingvistică în anii 1983—1984*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 571—572 [a CLILF].
157. * * * *Activitatea Subcomisiei de cultivare a limbii române*, AnEAIL, **2**, 1982, 200—201 [a ARSR].
158. * * * *Chronique de la vie scientifique de la Faculté de langues et littératures étrangères*, AUBLLS, **33**, 1984, 103—104.
159. * * * *Societatea de Studii Clasice din Republica Socialistă România*, StCl, **23**, 1985, 155—158 [ședințe de com. din 1983 în București, Cluj-Napoca, Iași, Constanța, Craiova și Timișoara].

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

160. ABASTADO, CLAUDE, *Impactul biografic (Convorbire cu semioticianul . . .)*, Orizont, **36**, nr. 21, 1985, 8 [cons. de Smaranda Vultur].
161. AGUIRRE, ADALBERTO Jr., *A Sociolinguistic Approach to the Experimental Study of Language Alternation in Bilingual Speech*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 293—302 [cu 5 tab. și 1 fig.].
162. ALEXANDRU, DOMNIȚA, VLAD, FELICIA, *Competența comunicativă în scris*, LȘT, 5—6.
163. ANDREESCU, GABRIEL, *On the Classification and the Nature of Paradoxes*, RRL, **30**, nr. 1, 1985, 43—49.
164. ANGHELESCU, NADIA, *Gîndirea lingvistică arabă în perspectivă contemporană*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 175—179.
165. ARDELEANU, MIHAI, *Some Notes on the Symbolism of Sounds*, SLLEA, 101—107 [rez. rom.].
166. AUGUSTINUS, AURELIUS, *Despre limbaj și educație*, OS, **11**, nr. 7—8, 1984, XVI [trad. din lat. și prezentare de Eugen Munteanu].
167. BACIU, IOAN, *L'ambiguité d'une équivoque*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 255—257.
168. BALLY, CHARLES, *Expresia lingvistică a vieții*, LSP, 36—41; *Stilistică și lingvistică generală*, 43—58 [fragm. din *Le langage et la vie*, nouvelle édition revue et augmentée, Zürich, 1935, p. 21—30, 90—93]; *Locul stilisticii în studiul general al limbajului*, 48—57 [fragm. din *Traité de stylistique française*, vol. I, troisième édition, Genève, Paris, 1951, p. 12—16, 21—22, 155—159, 167—168; intr. gen., *Școala genevează* (p. 33—34), notă intr. (p. 35), note (p. 41—42, 46—47, 58) de Ileana Oancea].
169. BARTHES, ROLAND, *Aventura semiologică*, Tribuna, **29**, nr. 51, 1985, 10 [trad. de Ion Pop].
170. BAUDRILLARD, JEAN, *Le trompe-l'œil*, SemCom, 310—323 [document de travail nº 62, 1977, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Urbino, Italia; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
171. BĂDESCU, IRINA, *A.-J. Greimas*, Sec. 20, nr. 6—7, 1984, 71—72.
172. BENNETT, DAVID C., *Semotactica*, LSP, 288—295 [fragm. din *Spatial and Temporal Use of English Prepositions. An Essay in Stratificational Semantics*, London, 1975, p. 132—136; notă intr. (p. 287), note (p. 293) și trad. de Ioana Murar].
173. BENVENISTE, ÉMILE, *Limbajul și experiența umană*, LSP, 110—123 [fragm. din *Le langage et l'expérience humaine* din *Problèmes du langage*, Paris, 1966, p. 3—13]; *Fraza relativă — o problemă de sintaxă generală*, 124—143 [fragm. din *La phrase rélative, problème de syntaxe générale*, din *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966, p. 208—222; notă intr. (p. 109), note (p. 143—145) și trad. de Lucia Wald și Dan Slușanschi].
174. BERECHET, FLORICA, *Le grain, l'oignon et la figure*, SLSE, 83—94.
175. BÍRÓ, ZOLTÁN, *Beszéd és környezet. Tanulmányok az anyanyelvhosználat köréből*, Bukarest, KK, 1984, 227 p. Vezi și nr. 344, 370, 378.
176. BÍRÓ, ZOLTÁN, *Tréfás kapcsolatok falusi környezetben (Esettanulmány a kommunikáció antropológiaja köréből)*, NyIK, **29**, nr. 2, 1985, 154—158.
177. BLAGA, LUCIAN, *Précision sur le style*, RR, **39**, nr. 3—4, 1985, 75—76; *Du champ stylistique*, 76—79; *Deux types de connaissance*, 79—82; *La matrice stylistique*, 82—84; *La genèse de la métaphore et le sens de la culture*, 90—94 [fragm. din *Trilogia culturii*, 1944]; *Geneza metaforei*, SLR, 115—124 [după *Trilogia culturii. Orizont și stil. Spațiul mioritic. Geneza metaforei și sensul culturii*, Buc., 1969, p. 275—282, 289].
178. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, DASCĂLU, CRIȘU, *Poezia ca autoportret al tăcerii*, CCS, **3**, 99—109 [deutsch. Zus.].
179. BOGUSŁAWSKI, ANDRZEJ, *O definiție a semnului și problema transparenței semnului*, SemCom, 21—29 [trad. de Taina Duțescu Coliban].
180. BRANDI, CESARE, *Teoria generală a criticii*. Traducere de Mihail B. Constantin și Victor Ieronim Stoichiță. Prefață de Victor Ieronim Stoichiță, București, EU, 1985, 472 p. [v. mai ales partea a doua a lucrării; cu gl. și ind. de nume].
181. CALAME, CLAUDE, *Noms grecs de jeunes filles: l'anthroponyme comme énoncé narratif*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 4—11.
182. CARPOV, MARIA, *Rhétorique et sémiologie*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 104—110.
183. CATFORD, JAMES C., *Traducerea: definiții și tipuri generale*, LSP, 295—299 [fragm. din *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, London, 1965, p. 20—24; notă intr. (p. 294), note (p. 300) și trad. de Ioana Murar].

184. CĂTINEANU, TUDOR, *Trădările cuvintelor*, Steaua, **36**, nr. 5, 1985, 38—39.
185. CHIȚORAN, DUMITRU, *Speech Act Theory : an Interface of Theoretical and Applied Linguistics*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 33—42.
186. CIOBANU, CARMEN, *How to Do Things with Proverbs*, SAA, 24—26.
187. CIOMOȘ, VIRGIL, *Itinerar heideggerian (I)*, Transilvania, **14**, nr. 3, 1985, 11—13; *(II). Die Kehre : conversiunea*, nr. 5, 21—22; *(III). Agfantică și diafantică*, nr. 6, 13—14; *(IV). Zurück zu Aristoteles*, nr. 7, 14—16.
188. CIORAN, E. M., *Stilul ca aventură*, Ateneu, **22**, nr. 11, 1985, 15 [trad. de Daniel Corbu].
189. COATU, NICOLETA, *Intertextualitate la nivelul textului oral-folcloric*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 64—72 [rés. fr.].
190. CODOBAN, AUREL, *„Matrice stylistique" et „structure sémantique"*, RR, **39**, nr. 3—4, 1985, 106—107 [la Lucian Blaga].
191. COSTĂCHESCU, ADRIANA, *Analogii ale limbii cu jocul de șah la Saussure și Wittgenstein*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 382—387.
192. COȘERIU, EUGEN, *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*, LSP, 208—233 [fragm. din *Determinación y entero. Dos problemas de una lingüística del hablar. Teória del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, „Biblioteca Romanica Hispanica", Editorial Gredos, Madrid (1962), p. 282—323; notă intr. (p. 206—207), note (p. 234—238) și trad. de C. Dominte].
193. COTEANU, I., *Pentru o definire pragmatică a literaturii*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 388—390.
194. COTEANU, I., *Un posibil model pragmatic al cuvîntului*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 195—196 [cu 1 sch.].
195. CRISTEA, TEODORA, *Contrastivitate și regulă sintactică*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 391—394.
196. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Enunțurile exclamative și evaluarea cantitativă*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 395—399.
197. DANCIU, MAXIM I., *Semiologie și structuralism*, Tribuna, **29**, nr. 37, 1985, 6.
198. DELEDALLE, GÉRARD, *Teoria și practica semnului*, SemCom, 30—55 [cu numeroase fig. și tab.; fragm. din *Théorie et pratique du signe*, Paris, Payot, 1979; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
199. DIMITRIU, CORINA, *Pour une „nouvelle rhétorique"*, AUIL, **30**, 1984, 79—83 [Francis Ponge].
200. DRAGOMIRESCU, GH. N., *O problemă fundamentală a stilisticii figurilor. Observații pe marginea tratatului lui Heinrich F. Plett :* **Textwissenschaft und Textanalise**, *Heidelberg, 1975*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 550—556.
201. DRAGOȘ, ELENA, *Dialogul în discursul narativ*, SP, **1**, 1984, 52—77.
202. FIRTH, JOHN RUPERT, *Privire sinoptică asupra teoriei lingvistice, 1930—1955*, LSP, 243—251 [fragm. din *A Synopsis of Linguistic Theory, 1930—1955*, din F. R. Palmer (ed.), *Selected Papers of J. R. Firth, 1952—1959*, London and Harlow, 1968, p. 186—191; notă intr. (p. 242—243), note (p. 251—252) și trad. de Ioana Murar].
203. FOARȚĂ, MARIA, *Limita de toleranță a variației libere în exprimarea vorbitorului cult*, CCS, **3**, 110—114 [deutsch. Zus.].
204. FOARȚĂ, MARIA, *Rhétorique et/ou pragmatique*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 67—71.
205. FORĂSCU, NARCISA, *Semantica structurală — perspective și aplicații practice*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 411—417.
206. GALAȚANU, OLGA, *Pragmatica lingvistică*, RF, **32**, nr. 6, 1985, 554—558.
207. GREIMAS, A. J., *Pentru o teorie a modalităților*, SemCom, 226—246 [*Pour une théorie des modalités*, în „Langage", nr. 32, 1976; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
208. GRÜN, ERIKA, *Mijloace de constituire a textului : dubla izotopie a textului științific*, LȘT 87—88.
209. GUȚU ROMALO, VALERIA, *În legătură cu „metalimbajul"*, SCL, **30**, nr. 3, 1985, 213—217.
210. HAGIU, ADELA, *Contextul „referinței" — Michael Riffaterre*, AUI, **30**, 1984, 49—54 [rés. fr.].
211. HALLIDAY, MICHAEL ALEXANDER KIRKWOOD, *Funcțiile tranzitivității : procesu, și rolurile participante*, LSP, 267—276 [fragm. din *Language Structure and Language Function*, în J. Lyons (ed.), *New Horizons in Linguistics*, 1970, p. 155—159; notă intr. (p. 268), note (p. 276) și trad. de Ioana Murar].
212. HÖLLERER, WALTER, *Semiologia glumei*, SemCom, 305—315 [*Zur Semiologie des Witzes*, în „Schwerpunkte Linguistik und Kommunikationswissenschaft", **14**, Akademie Verlagsgesellschaft Athenaion Wiesbaden, 1977, p. 316—328; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
213. IOAN, PETRU, *Indispensabila relație dintre gramatică și logică în stabilirea unității minime a analizelor discursului*, AUIFiloz, **30**, 1984, 67—68.

214. IOAN, PETRU, *Limbaj și ontologie*, RF, **32**, nr. 1, 1985, 78—80 și Cronica, **20**, nr. 3, 1985, 2.
215. IOAN, PETRU, *Omisiunile unei metateorii a „turnului lingvistic"* [*II*], OS, **11**, nr. 5—6, 1984, XIII; *(III)*, nr. 7—8, 21 [Gilbert Hottois]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 258.
216. IONESCU, EMIL, *Sens et pensée sémantique chez A. Rosetti*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 543—547.
217. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Scrisoarea literară ca act de comunicare*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 218—221.
218. IORDAN, IORGU, *A „törvény" fogalma a nyelvészetben*, Korunk, **44**, nr. 10, 1985, 766—768. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 659.
219. IVANOV, V. V., *Neurosemiotica și asimetria funcțională a creierului*, SemCom, 247—266 [trad. de Nicolae Roșianu].
220. IVĂNESCU, G., *Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil (I)*, PagBuc, **4**, nr. 10, II, în ConvLit, **91**, nr. 10, 1985; *(II)*, nr. 11, I, IV; *(III)*, nr. 12, I, II.
221. JAKAB, IULIANA, *Non-Verbal Communication*, SLLEA, 127—135 [rez. rom.].
222. JAKOBSON, ROMAN, *Locul lingvisticii printre științele umane*, LSP, 165—180 [fragm. din raportul *Linguistics and its Relation to Other Sciences* din *Actes du Xe Congrès International des Linguistes*, Bucarest, 1969, p. 75—90]; *Identificarea trăsăturilor distinctive*, 182—190 [fragm. din *Essais de linguistique générale*, trad. de N. Ruwet, Paris, 1963, p. 119—135 (originalul în engl. *Fundamentals of Language*, Harvard University and Morris Halle, Massachusetts Institute of Technology, Mouton & Co., 'S Gravenhague, 1956, p. 20—36); intr. gen., *Direcția funcțională* (p. 163), notă intr. (p. 164), note (p. 180—181, 191) și trad. de C. Dominte, Lucia Wald și P. Miclău].
223. JOJA, CRIZANTEMA, *Herméneutique et théorie de la communication*, RSSPh, **28**, nr. 3—4, 1984, 242—248.
224. KÖNIG, FRITZ H., *Translation and Cultural Interference*, CREL, **12**, nr. 1, 1985, 84—93.
225. KRAMPEN, MARTIN, *Saussure și dezvoltarea semiologiei*, SemCom, 71—84 [*De Saussure und die Entwicklung der Semiologie*, în „Zeitschrift für Semiotik", vol. I, 1979; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
226. KURYŁOWICZ, JERZY, *Universalii lingvistice*, LSP, 147—161 [fragm. din *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguistics, Bologna-Florence, Aug. 28 — Sept. 2, 1972*, Bologna; notă intr. (p. 146), note (p. 162) și trad. de Dan Slușanschi].
227. LEVARDA, LIVIA, *Irradiation and Stratification of Meaning*, SAA, 124—126.
228. LINDEKENS, RENÉ, *Semiotica discursului publicitar*, SemCom, 267—286 [*Sémiotique du discours publicitaire*, document de travail n° 45, 1975, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Urbino, Italia; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
229. LOZBĂ, MIHAI, *Teoria categoriilor funcționale. Aspecte științifice și metodice*, FCLS, 63—72.
230. LYONS, JOHN, *Remarci asupra propozițiilor posesive, existențiale și locative*, LSP, 259—266 [fragm. din *A Note on Possessive, Existential and Locative Sentences*, în „Foundations of Language", 4, 1967, p. 390—396; notă intr. (p. 258), note (p. 266—267) și trad. de Ioana Murar].
231. MANCAȘ, MIHAELA, *La sémantique du symbole poétique*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 93—103.
232. MANEA, DANA, *O delimitare a conceptului de „intertextualitate"*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 18—24 [cu 4 fig.; Engl. Ab.].
233. MARCUS, SOLOMON, *O relație neglijată: Hjelmslev — Gödel*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 226—228.
234. MARCUS, SOLOMON, *Semiotica azi*, SemCom, 7—18 și Ramuri, **22**, nr. 2, 1984, 1, 4, nr. 3, 11.
235. MARCUS, SOLOMON, *Timpul*, București, EAI, 1985, 388 p. [cu ind. de nume]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 558; **26**, 1983, nr. 413; **27**, 1984, nr. 441.
236. MARE, VALERIU, *Comunicare și limbaj*, RPsih, **31**, nr. 1, 1985, 13—23 [rés. fr.].
237. MARGA, ANDREI, *Cunoaștere și sens. Perspective critice asupra pozitivismului*, București, EP, 1984, 256 p. Vezi și nr. 332, 367.
238. MARGA, DELIA FELICIA, *Aspecte ale relației interdisciplinare dintre lingvistică și istorie*, AnIst Cluj-Napoca, **25**, 1982, 295—299.
239. MARINO, ADRIAN, *Lingvistică și spirit critic*, Tribuna, **29**, nr. 39, 1985, 3 [E. Coșeriu].
240. MARTINET, ANDRÉ, *Partea I. Teorie generală*, LSP, 194—200 [fragm. din *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*, Paris, ed. a II-a, 1964, p. 47, 48—51, 54—55, 58—59]; *Dubla articulare a limbajului*, 202—205 [fragm. din *Elemente de lingvistică generală*, trad. de Paul Miclău, Buc., 1970, p. 31—35; notă intr. (p. 192—193), note (p. 201) și trad. de C. Dominte și P. Miclău].
241. MĂGUREANU, ANCA, *À propos de la synonymie*, SLSE, 35—54.

242. MĂGUREANU, ANCA, *Dialog vs conversație. Propuneri pentru o tipologie a schimburilor comunicaționale*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 229—232.
243. MĂGUREANU, ANCA, *Discours, dialogue, conversation*, AUBLLS, **33**, 1984, 7—6 [cu 1 sch. și 1 tab.].
244. MĂGUREANU, ANCA, *Intertextualitate și comunicare*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 10—17 [rés. fr.].
245. MĂGUREANU, ANCA, *Sens lingvistic și/sau sens enciclopedic*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 423—426.
246. MEILLET, ANTOINE, *Dezvoltarea limbilor*, LSP, 84—99 [fragm. din *Linguistique historique et linguistique générale*, II, Paris, 1926, p. 70—83; intr. gen., *Școala sociologică* (p. 81), notă intr. (p. 82), note (p. 100) și trad. de Elena Slave].
247. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Text și intertextualitate*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 34—42 [cu 2 fig.; Engl. Ab.].
248. MIHĂILĂ, RODICA, *Titlul. Metatext și intertext*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 73—81 [Engl. Ab.].
249. MIHĂILĂ-COVA, RODICA, *Text și pretext*, VR, **80**, nr. 6, 1985, 43—48.
250. MODOLA PRUNEA, DOINA, *Dialogul dramatic*, SP, **1**, 1984, 89—138.
251. MURĂREȚ, MARIA, MURĂREȚ, ION, *Le rapport entre le discours et le récit dans la rhétorique*, AUBLLS, **33**, 1984, 10—13.
252. NEGREANU, CONSTANTIN, *Conceptul de limbaj în „psihologia consonantistă" a lui Ștefan Odobleja*, CA, 567—570.
253. NEMESCU, OCTAVIAN, *Capacitățile semantice ale muzicii*, București, EMuz, 1983, 164 p. Vezi și nr. 380.
254. NEȚ, MARIANA, *Tensiunea textului și intertextualitatea*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 43—51 [Engl. Ab.].
255. NICA, DUMITRU, *Conceptul de părți de vorbire (II). Părțile de vorbire în lingvistica structurală*, AUI, **30**, 1984, 15—20. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 297.
256. NISTOR, G., *Metafora — de la retorică la hermeneutică*, VR, **80**, nr. 5, 1985, 90—91.
257. OEHLER, KLAUS, *Compendiu al semioticii lui Peirce*, SemCom, 56—70 [*Idee und Grundriss der Peirceschen Semiotik*, în „Zeitschrift für Semiotik", vol. I, 1979; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
258. OLTEAN, ȘTEFAN, *Reflection on the Concept of Text*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 321—326.
259. PALMER, FRANK R., *Secvență și ordine*, LSP [fragm. din „*Sequence*" *and* „*Order*", în *Monograph Series on Language and Linguistics*, vol. 17, 1964, p. 123—130; notă intr. (p. 277), note (p. 286) și trad. de Ioana Murar].
260. PARPALĂ, EMILIA, *Metalimbajul semioticii literare*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 467—476.
261. PAȘALIU, IULIAN, *Structure and History. Michel Foucault's Textualism*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 215—248.
262. PAȘALIU, IULIAN, *The Affective Component of the Natural Language*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 553—562.
263. PAWLOWSKI, TADEUSZ, *Cultura ca sistem de semne*, SemCom, 157—163 [trad. de Taina Duțescu Coliban].
264. PĂRVU, SORIN, *Spre analiza semiolingvistică*, ConvLit, **91**, nr. 10, 1985, 4.
265. PÉREZ ODALIS, G., *La sémiotique dans la recherche comparative. Le vocabulaire des relations internationales: La Conférence sur la Sécurité et la Coopération en Europe — l'Acte Final de la Conférence de Helsinki (1975)*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 392—394.
266. PÉREZ ODALIS, GUILLERMO, *La sémiotique philosophique et l'espace de la récessivité*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 169—183 [cu 2 sch.].
267. PÉREZ ODALIS, G., *Notes sur la sémiotique philosophique*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 57—65 [cu 3 sch.].
268. PÉREZ ODALIS, GUILLERMO, *Por una semiótica de la enunciación teatral*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 159—175.
269. PETRESCU, IOANA EM., *Filozofia poststructuralistă a lui Derrida și soluțiile criticii contemporane [I]*, RITL, **32**, nr. 4, 1984, 30—35; *(II)*, **33**, nr. 1, 1985, 69—72.
270. PETRESCU, IOANA EM., *Muray Krieger's „Contextualism"*, CREL, **12**, nr. 2, 1985, 128—136.
271. POP, LIANA, *Pentru o definiție a dialogului*, SP, **1**, 1984, 1—38.
272. POP, LIANA, *Textualitate dialogală*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 477—485.
273. POPESCU, ALEXANDRU, *La rhétorique du texte cérémoniel*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 84—92.
274. POPESCU, ALEXANDRU, *Obiceiurile populare — acte de comunicare*, REF, **30**, nr. 1, 1985, 26—35 [rés. fr.].
275. POPOVICI, VICTORIA, *Mica publicitate — un „cod restrîns"?*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 497—508.

276. POSNER, ROLAND, *Charles Morris și fundamentarea comportamental-teoretică a semioticii*, SemCom, 84—112 [*Morris und die Verhaltenstheoretische Grundlegung der Semiotik*, în „Zeitschrift für Semiotik", vol. I, 1979; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
277. ROBINS, ROBERT H., *Foneme segmentale*, LSP, 254—257 [fragm. din *General Linguistics. An Introductory Survey*, Indiana University Press, Bloomington, 1965, p. 128—130; notă intr. (p. 253), note (p. 257) și trad. de Ioana Murar].
278. ROSSI-LANDI, FERRUCCIO, *Introducere în semioză și reproducere socială*, SemCom, 181—199 [din *Introduction to Semiosis and Social Reproduction*, working paper, no. 63, 1977, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Urbino, Italia].
279. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Intertextualité e(s)t interaction*, RRL, **30**, nr. 1, 1985, 23—50 [cu 2 sch.].
280. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *La Sémiotique de l'écriture*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 361—367.
281. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Le proverbe e(s)t énonciation énoncée*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 159—167 [cu 3 tab.].
282. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Problèmes de la reception (remarques sur la performance théâtrale)*, CLTA, **22**, nr. 6, 1985, 563—568.
283. ROVENȚA-FRUMUȘANI, DANIELA, *Recitindu-l pe C. S. Peirce sau pragmatica de la acțiune la interacțiune*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 558—561.
284. SABĂU, GHEORGHE, *Despre „limbajul" cinematografic*, Echinox, **17**, nr. 4—5, 1985, 11.
285. SÁNCHEZ, ELENA, *Simbólica del decorado y simbólica del objeto*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 177—180.
286. SAUSSURE, FERDINAND de, *Obiectul lingvisticii*, LSP, 7—11; *Elemente interne și elemente externe ale limbii*, 12—15; *Lingvistica statică și lingvistica evolutivă*, 16—18; *Valoarea lingvistică*, 18—32 [cu 4 fig.; fragm. din *Cours de linguistique générale*, Paris, 1969, p. 25, 27, 30—35, 40—43, 125—127, 155—169; notă intr. (p. 5—6), note (p. 32) și trad. de Ion Coja].
287. SĂTEANU, CORNEL, *Procedee de dezambiguizare*, StUBB, **30**, 1985, 18—26 [rés. fr.].
288. SCHVEIGER, PAUL, *Language Change as a Component of the Natural Language*, RRL, **30**, nr.6, 1985, 569—572.
289. SCHVEIGER, PAUL, *Nyelv és kultúra*, Korunk, **44**, nr. 10, 1985, 761—763.
290. SEBEOK, THOMAS A., *Iconicitate*, SemCom, 113—137 [*Iconicity*, în MLN, vol. 91, 1976, p. 1427—1456].
291. SECHEHAYE, ALBERT, *Problemele limbii în lumina unei teorii noi*, LSP, 60—64 [fragm. din *Les problèmes de la langue à la lumière d'une théorie générale*, „Revue de Philosophie", oct. 1917, nr. 10, p. 26—30]; *Cadrul logic al celor trei lingvistici saussuriene*, 65—69 [cu 1 sch.; fragm. din *Les trois linguistiques saussuriennes*, „Vox Romanica", Zürich, V (1950), p. 7—11; notă intr. (p. 69), note (p. 64, 70) și trad. de Ileana Oancea].
292. SEGRE, CESARE, *Funcția limbajului în „Act fără cuvinte" de Samuel Beckett*, SemCom, 287—304 [*La fonction du langage dans l'***Acte sans paroles** *de Samuel Beckett*, document de travail nº 29, 1973, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Urbino, Italia; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
293. SONTAG, SUSAN, *Despre stil*, Ateneu, **22**, nr. 2—11, 1985, 15 [din *Împotriva interpretării și alte eseuri*, ed. de Farrar Straus & Giroux, New York; trad. de Roxana Marfievici].
294. STAROBINSKI, JEAN, *Relația critică*, LSP, 78—91 [fragm. din *Relația critică*. Prefață de Romul Munteanu. Trad. de George Alexandru, Buc., EU, 1974, p. 46—49; notă intr., *Critică și lingvistică: Jean Starobinski* (p. 77—78) și note de Ileana Oancea].
295. SUPERCEANU, RODICA, *Niveluri de structurare a informației în discursul științific și tehnic*, LȘT, 187—188.
296. SVEȘNIKOVA, T. N., ȚIVIAN, T. V., *Despre semiotica vaselor în folclorul românesc*, SemCom, 200—214 [trad. de Nicolae Roșianu].
297. SWIGGERS, P., VAN DEN EYNDE, K., *Un problème morphologique des „formes pendantes"*, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 279—281.
298. SZABÓ, ZOLTÁN, *Gondolatok a stilisztikai elemzésről*, NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 43—48 [rez. rom.].
299. SZABÓ ZOLTÁN, *Importanța gramaticii textului pentru stilistică*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 152—160 [Engl. Ab.].
300. SZABÓ, ZOLTÁN, *Új tudomány: az interdiszciplináris szövegnyelvészet*, Korunk, **44**, nr. 10, 1985, 757—760.
301. SZÉPE, GYÖRGY, VOIGT, VILMOS, *Alternative semiologice*, SemCom, 138—153 [*Alternatives sémiologiques*, în „Recherches internationales à la lumière du marxisme", nr. 81, 1974; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
302. ȘERBAN, FELICIA, *Monolog și dialog în poezia lirică. — Pseudodialogul —*, SP, **1**, 1984, 39—51.

303. TEODORESCU, ANDA, *Intertextualitatea și alternanțele realului*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 25—33 [Engl. Ab.].
304. TOMA, ION, *Limbaj — cunoaștere și comunicare*, Forum, **27**, nr. 9, 1985, 79—82.
305. TOPOROV, V. N., *Observații asupra codului vegetal al mitului esențial*, SemCom, 215—225 [trad. de Nicolae Roșianu].
306. TUȚESCU, MARIANA, *La fortune d'une opposition structurale*, MSȘFLA, **6**, 27—31.
307. TUȚESCU, MARIANA, *La sémanticité*, SLSE, 7—34 [cu 1 sch.].
308. VASILIU, E., *Intertextualitate: cîteva disocieri necesare*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 3—9 [Engl. Ab.].
309. VASILIU, EM., *Judecăți „de opinie" și „referentul" discursului poetic*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 67—72 [Engl. Ab.].
310. VÂNTU, ILEANA, *Sur la classification des sujets parlants villageois*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 67—71 [cu 7 sch.].
311. VENDRYES, JOSEPH, *Limbaj și limbi*, LSP, 102—108 [fragm. din *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*, 1968, p. 266—271; notă intr. (p. 101), note (p. 108) și trad. de Elena Slave].
312. VERON, ELISEO, *Semioza socială*, SemCom, 164—180 [cu 4 tab. și 2 fig.; fragm. din cap. VII al lucrării *Production du sens* din *La sémiosis sociale*, document de travail nº 67, 1977, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Urbino, Italia; trad. de Daniela Rovența-Frumușani].
313. VILLATA, BRUNO, *Considération sur l'écologie linguistique de Montréal et son influence sur la socialisation des jeunes allophones*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 517—520.
314. VIȘAN, VIOREL, *Synonymie, hétéronymie et dictionnaire pédagogique*, SLSE, 55—69 [cu 2 tab.].
315. VLĂDUȚ, DUMITRU, *Probleme ale limbajului poetic în teoriile simboliste românești*, CCS, **3**, 115—130 [rés. fr.].
316. VULPE, MAGDALENA, *Ancheta dialectală lexicală*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 490—494 [rés fr.].
317. VULTUR, IOAN, *Paul Ricœur și problemele sensului*, Orizont, **36**, nr. 30, 1985, 8.
318. VULTUR, SMARANDA, *À propos des configurations intertextuelles*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 72—78.
319. VULTUR, SMARANDA, *Intertextualitatea ca principiu de funcționare a textului literar*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 52—63 [rés. fr.].
320. VULTUR, SMARANDA, *Intertextualitatea și codurile*, CCS, **3**, 131—136 [rés. fr.].
321. VULTUR, SMARANDA, *Intertextualitatea și specificitatea discursului poetic*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 454—460.
322. WALD, HENRI, *Obstacolul limbajului în geneza ideilor*, VR, **80**, nr. 6, 1985, 35—42.
323. WALD, LUCIA, *Semantică și sintaxă în gîndirea lingvistică a lui Priscian*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 457—460.
324. WARTBURG, WALTHER von, *Sincronie și diacronie*, LSP, 72—76 [fragm. din *Problèmes et méthodes de la linguistique*, PUF, traduit de l'allemand par Pierre Maillard, deuxième édition augmentée et refondue, Paris, 1963, p. 8—12 (originalul german: *Einführung in die Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft*, Halle, 1943); notă intr. (p. 71), note (p. 76) și trad. de Ileana Oancea].
325. * * * *Ferdinand de Saussure. Școala genevezã. Școala sociologică. Direcția funcțională. Școala britanică. Lingvistica saussuriană și postsaussuriană*. Texte adnotate. Redactori responsabili: Lucia Wald, Elena Slave. Colectivul de redacție: Ion Coja, Constantin Dominte, Paul Miclău, Ioana Murar, Ileana Oancea, Elena Slave, Dan Slușanschi, Lucia Wald, București, [TUB], 1985, 303 p. multigr. (UB. FLS).
326. * * * *Semnificație și comunicare în lumea contemporană*. Prezentare, antologie și îngrijire de Solomon Marcus, București, EP, 1985, 324 p. **(Filozofie și știință)**.

VEZI și nr. 30, **60**, **61**, 89, 90, 98, 111, 114, 116, 117, 121, 124, 126, 127, 136, 406, 484, 576, 612, **969**, 979, 995, 1013, 1032, 1034, 1040, 1099, 1265, 1319, 1322, 1343, 1357, 1386, 1495, 1499, 1553, 1582, 1591, 1616, 1618, 1655, 1656, **1706**, **1708**, **1715**, 1800, 1802, 1838, 1841, 1842.

Recenzii

327. BĂLU, ION, *Dialectica metaforei*, RLit, **18**, nr. 8, 1985, 23 [Paul Ricœur, *Metafora...*]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **324**.
328. BÎTEA, IOAN N., Emanuel Vasiliu, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 548—550. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **355**.
329. BÎTEA, IOAN N., Recanti, Fr., *Les énoncés performatifs* [...] *Contribution à la pragmatique*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1981, 287 p., RRL, **30**, nr. 2, 1985, 197—198.

330. BÎTEA, IOAN-NICOLAE, Andrew Radford. *Transformational Syntax — A Student's Guide to Chomsky's Extended Standard Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1981, 403 p., RRL, **30**, nr. 1, 1985, 67—69.

331. BÎTEA, IOAN N., William Empson, *Șapte tipuri de ambiguitate* [...], AUT, **22**, 1984, 101—102. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **326.**

332. BOBOC, ALEXANDRU, *Filozofia în epoca analizei limbajului*, RF, **32**, nr. 4, 1985, 391—392 [Andrei Marga, *Cunoaștere și sens* ...]. Vezi nr. **237**.

333. CARPOV, MARIA, Algirdas-Julien Greimas, *Du sens*, II, Paris, Seuil, 1983, AUI, **30**, 1984, 86—88.

334. CARPOV, MARIA, *KODIKA/CODE. Ars Semeiotica*. An International Journal of Semiotics, Tübingen — Philadelphia — Amsterdam, Gunter Narr Verlag — John Benjamins BV., AUI, **30**, 1984, 101—103.

335. CEAUȘU, GEORGE, *Despre paradox la modul neparadoxal*, Dialog, **16**, nr. 103—104, 1984, 12 [Solomon Marcus, *Paradoxul* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **273.**

336. CERNEA, MIHAI, *Problemele retoricii*, Orizont, **36**, nr. 24, 1985, 8 [în CREL, **11**, nr. 4, 1984].

337. CIOCÎRLIE, LIVIUS, Ivan Evseev, *Cuvînt — simbol — mit* [...], FL, **6**, 1985, 221—224. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **234.**

338. CIOPRAGA, MAGDA, Irina Mavrodin, *Poietică și poetică* [...], AUIL, **30**, 1984, 104—105. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **249.**

339. C. L., Tatiana Slama-Cazacu, *Analisi contestuale-dinamica del testo letterario*, Adriatica Editrice, Bari, 1984, 245 p., CREL, **12**, nr. 2, 1985, 150—152.

340. COTORCEA, LIVIA, I. P. Smirnov, *Hudožestvennyi smysl i evoljucija poetičeskih sistem* (Sens poetic și evoluția sistemelor poetice), Moscova, „Nauka", 1977, 204 p., AnL-B, **28**, 1981—1982, 149—150.

341. CRIȘAN, ALEXANDRU, Tatiana Slama-Cazacu, *Analisi contestuale-dinamica del testo letterario*, Bari, Adriatica Editrice, 1984, 245 p., RRL, **30**, nr. 1, 1985, 76—79.

342. CULCER, DAN, *O teorie a traducerii*, Vatra, **15**, nr. 5, 1985, 8 [Antoine Berman, *L'Épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*, Paris, 1984].

343. DASCĂLU, CRIȘU, Ivan Evseev, *Cuvînt — simbol — mit* [...], CCS, **3**, 195—198. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **234.**

344. P. DOMBI, ERZSÉBET, *Beszéd és környezet. Tanulmányok az anyanyelvhasználat köréből* [...], NyIK, **29**, nr. 2, 1984, 189—191 [de Bíró Zoltán]. Vezi nr. 176.

345. DRAGOȘ, ELENA, Paul Schveiger, *O introducere în semiotică* [...], CL, **30**, nr. 2, 1985, 166—167. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **337.**

346. DUDA, GABRIELA, Ruth Amossy, Elisheva Rosen : *Les discours du cliché*, Paris, CDUSEDES réunis, 1982, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 197—199.

347. DUR, ION, *Critica unei semiologii pure și practice*, Transilvania, **14**, nr. 5, 1985, 19—20 [Aurel Codoban, *Structura semiologică a structuralismului* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **211.**

348. FRĂȚILĂ, VASILE, G. Ivănescu, *Lingvistică generală și românească* [...], AnL-A, **29**, 1983—1984, 533—538. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **233.**

349. GHEORGHE, DANIELA, *Poetics*. Edited by Solomon Marcus, Amsterdam, 1984, SCIAT, **32**, 1985, 97—98.

350. GHIȚĂ, ELENA, George Steiner, *După Babel* [...], AUT, **22**, 1984, 99—101. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **293.**

351. GRAUR, AL., *Despre teoria limbii*, RLit, **18**, nr. 27, 1985, 9 [Alexandru Philippide, *Opere alese* ...; la rubr.: Limba noastră]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **311.**

352. GRUIȚĂ, G., Adrian Akmajian, Richard A. Demers, Robert M. Harnish, *Linguistica. Introduzione al linguaggio e alla comunicazione*. Edizione italiana a cura di Rosanna Sornicola, Bologna, Società editrice il Mulino, [1982], 406 p., CL, **30**, nr. 2, 1985, 172—173.

353. IANCU, VICTOR, Carmen Vlad, *Semiotica criticii literare* [...], BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 201—202. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **475.**

354. ILIESCU, ADRIANA, Tatiana Slama-Cazacu, *Analisi contestuale-dinamica del testo letterario*. Introduzione di Giuseppe Mininni, Bari, Adriatica Editrice, 1984, 245 p. + 2 pl., LL, nr. 2, 1985, 267—270.

355. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Ce este literatura?* [...], LL, nr. 1, 1985, 136—139. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **368.**

356. IUGA, NICOLAE, *De ce structuralismul?*, ScTin SLA, **5**, nr. 33, 1985, 2 [Aurel Codoban, *Structura semiologică a structuralismului* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **211.**

357. JEANRENAUD, MAGDA, Tzvetan Todorov, *La conquête de l'Amérique*, Paris, Ed. du Seuil, 1982, AUI, **30**, 1984, 88—89.

358. LOZBĂ, MIHAI, Mosko Moskov, *Ezikoznanie*, Sofia, 1982, 189 p., AUI, **30**, 1984, 84—86.

359. LUPU, COMAN, *Studiu românesc în italiană*, TribRom, **14**, nr. 286, 1985, 11 [Tatiana Slama-Cazacu, *Analisi contestuale-dinamica del testo letterario*, Bari, 1984].

360. MUNTEANU, DAN. *„Limbile lumii"* [...]. TribRom, **14**, nr. 285, 1985, 10 [de Marius Sala și Ioana Vintilă-Rădulescu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **328**.

361. NICOLESCU, ALEXANDRA, Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Les langues du monde* [...]. SCL, **36**, nr. 4, 1985, 325—326. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **328**.

362. PAVEL, MARIA, Eric Buyssens, *Épistémologie de la phonématique*, Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 1980, 76 p., AUI, **30**, 1984, 91.

363. PÉNTEK, JÁNOS, Paul Schveiger, *O introducere în semiotică* [...]. NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 84—85. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **337**.

364. PÎRVU, GEORGETA, Paul Schveiger, *O introducere în semiotică* [...]. LR, **34**, nr. **1**, 1985, 84—86. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **337**.

365. POPÂRDA, OANA, Catherine Fuchs, *La paraphrase*, Paris, P.U.F.,1982, 184 p., AnL-A, **29**, 1983—1984, 552—554.

366. POPÂRDA, OANA, Noam Chomsky, *Essais sur la forme et le sens*, trad., 278 p., Seuil, Paris, 1980, AUI, **30**, 1984, 86.

367. ROȘCA, I. N., *Reflecții despre „Cunoaștere și sens"*, RF, **32**, nr. 4, 1985, 393—394 [de Andrei Marga]. Vezi nr. **237**.

368. RUSU, DANIELA, Helmut Felber, *Terminology Manual*, UNESCO și INFOTERM, Paris, 1984, VS, **78**, mai—iunie, 1985, 258—287.

369. SARAMANDU, NICOLAE, *Atlas linguarum Europae (ALE)*, volume I, premier fascicule : *Cartes* (1—19), *Commentaires*, Assen, 1983, XCVII + 177 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 326—329.

370. SCHVEIGER, P., Bíró Zoltán, *Beszéd és környezet* (Speech and Environment) [...], RRL, **30**, nr. 3, 1985, 305—307. Vezi nr. **175**.

371. SCHVEIGER, P., Halle, M. (Ed.), [1983], *Roman Jakobson : What He Taught Us*, „International Journal of Slavic Linguistics and Poetics", vol. XXVII : Supplement : Slavica, Publ., Inc., Columbus, Ohio, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 307—309.

372. SCHVEIGER, P., Kiefer, F., *Az elöfeltevések elmélete* (The Theory of Presuppositions), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 204—206.

373. SCHVEIGER, P., Mel'čuk, I. A., *Towards a Language of Linguistics. A System of Formal Notions for Theoretical Morphology*, W. Fink Verlag, München, 1982, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 301—302.

374. SCHVEIGER, P., Neubauer, Fr. (Ed.), *Coherence in Natural-Language Texts*, H. Buske Verlag, Hamburg, 1984, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 202—204.

375. SCHVEIGER, P., Posner, H., *Rational Discourse and Poetic Communication. Methods of Linguistic, Literary and Philosophical Analysis*, Morton Publ., Berlin, New York, Amsterdam, 1982, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 198—201.

376. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Interaction par le langage. Théories et recherches sociolinguistiques. Études de cas et applications*, „Revue internationale des sciences sociales", vol. XXXVI, 1984, nr. 1, 196 p., RRL, **30**, nr. 3, 1985, 303—305.

377. SZABÓ, ZOLTÁN, Emanuel Vasiliu, *Sens, adevăr analitic, cunoaștere* [...], NyIK, **29**, nr. 2, 1985, 187—189. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **355**.

378. SZŐCS, ISTVÁN, *Beszédminőség*, Előre, **38**, nr. 11 467, 10 oct. 1984, 2 [Bíró Zoltán, *Beszéd és környezet* ...]. Vezi nr. **175**.

379. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, O. Haensch, L. Wolf, S. Ettinger, R. Werner, *La lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*, Madrid, Gredos, 1982, 563 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 336—337.

380. TARTLER, GRETE, *Semiotica muzicală*, RLit, **17**, nr. 41, 1984, 18 [Octavian Nemescu, *Capacitățile semantice ale muzicii* ...]. Vezi nr. **253**.

381. TURCU, AURELIA, *Théorie de la littérature*, Lucrare colectivă, coordonată de A. Kibédi Varga, Paris, Picard, 1981, 306 p., AUT, **22**, 1984, 103—105.

382. VAIMBERG, S., Roberto Gusmani, *Saggi sull'interferenza linguistica*, Florența, Casa Editrice Le Lettere, I, 1981, 175 p.; II, 1983, 172 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 150—151.

383. VLAD, CARMEN, Seymour Chatman, *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca and London, Cornell University Press, [1980], 277 p., CL, **30**, nr. 1, 1985, 91—92.

384. VULTUR, SMARANDA, Michael Riffaterre, *Sémiotique de la poésie*, Seuil, 1983, 229 p., CCS, **3**, 199—203.

385. WALD, LUCIA, Claude Hagège, *La structure des langues*, Presses Universitaires de France, 1982, 127 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 324—325.

386. WALD, LUCIA, Eugenio Coseriu, *Introducción a la lingüística*, Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1983, 114 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 155.

387. ZSEMLYEI, JÁNOS, *Atlas Linguarum Europae (ALE)* sous la rédaction de Mario Alinei, R. Avanesov, D. Brozović, N. Donadze, T. Itkonen, V. Ivanov, J. Kruijsen, E. Mooijman, J. Saramago, B. Serebrennikov, I. Stan, G. Tuaillon, G. Vitorino et A. Weijnen, sous

les auspices de l'UNESCO, Assen, Van Gorcum, 1983, 20 cartes; XCVIII + 177 pages, NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 85—86.

388. * * * Alexandru Philippide: *Opere alese* [...], Forum, **27**, nr. 4, 1985, 89. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **311**.

389. * * * *Furesa esetek*, A Hét, **16**, nr. 1, 1985, 11 [Solomon Marcus, *Paradoxul* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **273**.

VEZI și nr. 41, 47, 65, 423, 875, 1446, 1448, 1771, 1778, 1779.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

390. ANDONIE, RĂZVAN, MARIAN, ADRIAN, *A Probabilistic Model in the Automatic Generation of Visual Structures*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 3—17 [cu 9 sch. și 6 fig.].
391. ANDREESCU, GABRIEL, *Polysemy by Sintactic Iteration within Temporal Language*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 19—23.
392. ANDREESCU, GABRIEL, *Power: a Linguistic Model*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 25— 32.
393. ANDRICA, DORIN, BUZEȚEANU, ȘERBAN, *Of the Product of Two or More Derivates*, RRMPA, **30**, nr. 9, 1985, 703—708.
394. BAGIU, AURORA, PASCU, ANCA, *Leontief Languages and Contextual Languages*, RRMPA, **30**, nr. 9, 1985, 709—711.
395. BĂLĂNESCU, TUDOR, GHEORGHE, MARIAN, *Some Properties of Languages Defined by Systems of Action with Finite History*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 107—113.
396. CIOBOTARU, SORIN, *Un modèle mathématique pour l'étude comparative des textes*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 115—118.
397. COSMAS, NICOS, *Confrontation between Various Types of Syntactic Projectivity*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 119—120.
398. COSMAS, NICOS, *New Aspects of the Syntactic Projectivity*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 43—45.
399. DINCĂ, IULIANA, *Langages et Topologies*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 121—130.
400. IKONOMOU, ELENI, *On the Genealogy of Heroes in the Greek Mythology*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 47—56 [cu 7 fig.].
401. IORDACHE, RODICA, *Une approche linguistico-mathématique dans l'étude du fantastique (Application à „Mademoiselle Christine" par Mircea Eliade*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 131—138.
402. MARCUS, SOLOMON, *Lingvistica matematică, azi*. Ramuri, **23**, nr. 8, 1985, 9.
403. MARCUS, SOLOMON, *Provocarea matematicii (I)*, VSt, **29**, nr. 2, 1985, 2; *(II—VI)*, nr. 4—8, 2; *(VII—XIII)*, nr. 10—17, 2; *(XIV)*, nr. 19, 2; *(XV)*, nr. 20, 3; *(XVI—XXVI)*, nr. 23—34, 2; *(XXVII—XXVIII)*, nr. 36—37, 2; (XXIX—XXXVI), nr. 39—46, 2; *(XXXVII—XXXIX)*, nr. 50—52, 2.
404. MARCUS, SOLOMON, *Science et poésie*, Roum, nr. 4, 1985, 37—38 [int. de Constantin Crișan].
405. MARIAN, ADRIAN, PUȘCAȘ, PAVEL, ANDONIE, RĂZVAN, *The Bases of a Metalanguage in Cybernetic Aesthetics (Possible Relationships between the Visual and Sonorous Structures at the Level of Near, Mid and Distant Orders)*, RRL, **30**, nr. 1, 1985, 51—65 [cu 15 fig.].
406. MÂINEA, MIHAELA, *Distributional Analysis Revisited; an Algebraic Perspective*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 189—196 [pe marginea lucr. lui Solomon Marcus, *Contextual Ambiguities in Natural & Artificial Languages*, 2 vols **(Studies in Language)**, *Communication & Cognition*, Ghent (Belgium), 1981, 124 + 10 p.].
407. NICOLAU, EDMOND, *Semiology of the Hermetic*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 139—145.
408. ODĂGESCU, ION, SABĂU, GHEORGHE, *Limbajul COBOL fără profesor*, București, ET, 1985, 248 p. [cu an.].
409. PĂUN, GHEORGHE, *Communication in Suspicious Spaces*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 147—158.
410. PĂUN, GHEORGHE, *On Lefmost Derivation Restriction in Regulated Rewriting*, RRMPA, **30**, nr. 9, 1985, 751—758.
411. PĂUN, GHEORGHE, *On Semicontextual Grammars*, BulMath, **28**, nr. 1, 1984, 63—68.
412. PĂUN, GHEORGHE, TĂTĂRÂM, MONICA, *Classes of Mappings Having Context Sensitive Graphs*, RRMPA, **30**, nr. 4, 1985, 273—288.
413. PISCOI, VIORICA, JURCĂU, EMILIA, JURCĂU, NICOLAE, *Din nou despre limbaj și învățare*, Familia, **21**, nr. 9, 1985, 11.
414. ROMAN, E., *Rezumarea și traducerea automată (II)*, Biblioteca, nr. 1—2, 1985, 46. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 457.
415. SEMENIUK-POLKOWSKA, MARIA, *On Some Works by Polish Mathematical Linguists Conserning Analitical Models of Languages*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 181—186.

416. TĂTĂRÂM, MONICA, *Man — Car Communication within the Context of Traffic Signs*, CLTA, **22**, nr. 2, 1985, 187—193.
417. VASILESCU, LUCREȚIA, *Prima bază de date fonetice pentru limba română*, CA, 564—566 [cu 3 fig.].
418. VOINESCU, IOAN, *Limbajul și afaziile*, Sănătatea, **33**, nr. 9, 1985, 10.
419. VUZA, DAN TUDOR, *Sur le rythme périodique*, CLTA, **22**, nr. 1, 1985, 73—103.

VEZI și nr. **133**, 161, 163, 185, **235**, 1265, 1512, 1578, 1784, 1801, 1802, 1838.

Recenzii

420. BULGĂR, GH., Tatiana Slama-Cazacu, *Linguistique appliquée : une introduction*, Brescia, Editrice : La Scuola, 1984, 340 p., LL, nr. 1, 1985, 139—142.
421. CVASNÎI CĂTĂNESCU, MARIA, Tatiana Slama-Cazacu, *Linguistique appliquée : une introduction*. Pubblicazioni del Centro di Linguistica dell'Università Cattolica. Trattati e manuali 6, Brescia, Editrice La Scuola, 1984, 306 p. + bibliografie, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 156—157.
422. DOROBĂȚ, ANA, *O valoroasă contribuție în domeniul psiholingvisticii aplicate*, RPed, **34**, nr. 7, 1985, 58, 64 [Tatiana Slama-Cazacu, *Psycholinguistique appliquée. Problèmes de l'enseignement des langues*, Paris — Bruxelles, F. Nathan — Éditions Labor, 1984, 331 p. (Colecția **Langue et culture**)] ; și în LL, nr. 3, 1985, 425—429.
423. PANȚIRU, M., L. Ju. Kuliș, *Psiholingvističeskie aspekty vosprijatija ustnoj inojazyčnoj reči* (Aspecte psiholingvistice ale perceperii orale a unei limbi străine), Kiev, 1982, 208 p., AUI, **30**, 1984, 99—101.
424. TUFIȘ, DAN, *Anaphora in Natural Language Understanding : A Survey*, by Graeme Hirst, *Lecture Notes in Computer Sciences*, **119**, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1981, BulMath, **28**, nr. 2, 1984, 186—187.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂȚI

425. ARGHEZI, TUDOR, *Tablete de limbă*, Argeș, **20**, nr. 12, 1985, 8. Vezi și nr. 439, BRL, [**11**], [1967—1968], nr. 620.
426. BĂLAJ, TEOFIL, *Cultura românească în lume. Mult e dulce . . .*, Luceafărul, **28**, nr. 43, 1985, 8.
427. BĂLAN, ION DODU, *„Limba noastră-i o comoară"*, Cutezătorii, **19**, nr. 51, 1985, 12.
428. BULGĂR, GH., *Interferențe franco-române la Lyon*, ȚVN, nr.55—56, 1981, 47.
429. BULGĂR, GH., *Studii străine despre cultura și limba română*, în *Almanah Viața Românească*. Editat de revista literară „Viața Românească", București, [f. e.], 1985, p. 283—284.
430. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Istorie, cultură, limbă*, RLit, **18**, nr. 29, 1985, 5.
431. COJA, ION, *Pledoarie pentru limba română. Adîncă învățătură*, Amfiteatru, **19**, nr. 1, 1985, 4.
432. DELUREANU, ȘTEFAN, *Cultură românească la poalele Etnei*, Tomis, **20**, nr. 5, 1985, 13 [Seminarul de limbă și literatură română din Catania].
433. DIMITRESCU, FLORICA, *Tendințe ale limbii române*, RLit, **18**, nr. 6, 1985, 19 [v. rubr. la nr. 351].
434. LÁSZLÓ, FRANCISC, *Limba română a lui Béla Bartók*, Steaua, **36**, nr. 10, 1985, 51—52.
435. OANCEA, ILEANA, *Limba română în perspectivă romanică indoeuropeană*, Orizont, **36**, nr. 33, 1985, 8.
436. ROHR, RUPPRECHT, *„Limba română reprezintă un bun exemplu pentru forța de supraviețuire a limbii latine"*, RN, **14**, nr. 110—111—112, 1985, 2053—2055 [int. cons. de Ioan Constantinescu].
437. RUSU, M. N., *Virtuțile limbii române*, Săptămîna, nr. 6, 1985, 1.
438. SIMONESCU, DAN, *Mario Ruffini, admirator al României, al literaturii și limbii române*, SCD, **27**, nr. 1—2, 1985, 46—52.
439. ȚEPELEA, GABRIEL, *Arghezi și revista „Argeș"*, Argeș, **20**, nr. 12, 1985, 8. Vezi și nr. 425.

VEZI și nr. 94, 125, 507, 1546.

440. GIOSU, ȘTEFAN, G. Mihăilă, *Studii de lingvistică și filologie* [...], AnL-A, **23**, 1981—1982, 132—133. Vezi BRL, **24**, 1984, nr. 473.
441. GROZA, LIVIU, *Sinteze de limba română*. Ediția a treia, revăzută și din nou îmbogățită [...], LL, nr. 2, 1985, 258—261. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **492**.
442. SARI, VASILE, *Un instrument de lucru necesar studenților și profesorilor de limba română*, Forum, **27**, nr. 4, 1985, 83—87 [*Sinteze de limba română*, ed. a III-a]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **492**.

VEZI și nr. 490.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

443. ACHIM, SILVIU, *August Treboniu Laurian — un erudit patriote*, RPdH, **10**, nr. 2, 1985, 106—110 [cu 1 fot.].
444. BABEU, DOINA, *Limba literară în concepția unor cărturari bănățeni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, AUT, **22**, 1984, 94—97.
445. BACIU, IOAN, *Henri Jacquier et les emprunts roumains au français*, StRom, 4—7.
446. BELU, AL,. *Din cultura umanistă bănățeană*. **Lexicon marsilianum**, Orizont, **36**, nr. 14, 1985, 10.
447. BIZĂU, IOAN, *Nicolae Cartojan — O sută de ani de la naștere —*, MD, **28**, nr. 9—10, 1983, 642—648.
448. BULGĂR, GHEORGHE, *Dinamica tezaurului folcloric și lingvistic*, PagSăt, **2**, nr. 3, 1985, 1—2, în Tribuna, **29**, nr. 16, 1985.
449. CAZACU, B,. **Cugetările** *lui Alecu Russo. Elogiu bunului simț*, MSȘFLA, **6**, 33—36.
450. CHIȚIMIA, I. C., *Nicolae Cartojan, „Munca și zăbava cărții pentru gloria neamului"*, MI, **19**, nr. 2, 1985, 9—11.
451. COBEȚ, DOINA, *De cînd datează prima gramatică a limbii române?*, AnL-A, **23**, 1981—1982, 115—119 [de Dimitrie Eustatievici-Brașoveanul].
452. COBEȚ, DOINA, *Observații privind categoria genului în gramatica românească de pînă la anul 1870*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 87—88 [rés. fr.].
453. COTEANU, ION, *Filologia în Universitatea noastră*, UC, nr. 1, 1985, 3.
454. DIMITRESCU, FLORICA, *Viziunea lui Nicolae Cartojan asupra limbii și stilului operelor studiate în* **ILRV**, MSȘFLA, **5**, 53—61.
455. DIMITRIU, C., *Generația actuală*, Cronica, **20**, nr. 42, 1985, 5 [s.t.c.: Studiul limbii române la Universitatea „Al. I. Cuza"].
456. DRINCU, SERGIU, *Problemele derivării cu prefixe în scrierile lingvistice românești din secolul al XIX-lea*, AnEAIL, **2**, 1982, 155—162 [Engl. Ab.].
457. FLOREA, LIGIA STELA, *Henri Jacquier și cultul limbii române*, StRom, 17—24.
458. HOMORODEAN, MIRCEA, *George Giuglea*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 3—6.
459. ISTRATE, GAVRIL, *Înaintașii*, Cronica, **20**, nr. 42, 1985, 5 [v.t.c. la nr. 455].
460. LASCU, VIORICA, *Timotei Cipariu și Dante*, StRom, 155—166.
461. MAURER, UTE, *Der Traum vom Sprachatlas. Vor 100 Jahren wurde der siebenbürgische Sprachwissenschaftlicher Richard Huss geboren*, NW, **37**, nr. 11 100, 2 febr. 1985, 4.
462. MIHĂILĂ, G., *Al. I. Odobescu — cercetător al culturii și literaturii române vechi*, MSȘFLA, **6**, 73—93.
463. MUNTEAN, GEORGE, *G. Călinescu — profesor și autor de manuale*, Forum, **27**, nr. 7—8, 1985, 116—134.
464. MUNTEANU, ȘTEFAN, OANCEA, ILEANA, *Stilistica literară românească. Privire istorică și texte alese*, Timișoara, TUT, 1984, 196 p. multigr. (UT, FF).
465. NUȚĂ, ION, *Paternitatea* **Gramaticii** *atribuite lui A. Lambrior*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 101—106 [aut. *Gramaticii române* din 1892 este Gh. Ghibănescu ; rés. fr.].
466. ONEA, OCTAVIAN, *Bogdan Petriceicu Hasdeu, un savant în conștiința contemporanilor și a urmașilor săi*, TribRom, **14**, nr. 285, 1985, 10.
467. ONEA, OCTAVIAN, *Un monument al limbii române*. **Etymologicum Magnum Romaniae**, Scînteia, **54**, nr. 13205, 6 febr. 1985, 4 ; version en français *Un monument de la langue roumaine*, AR, **8**, nr. 6, 1985, 8.
468. ONU, LIVIU, *Corespondența lui Iosif Popovici cu Ovid Densusianu. Pagini din istoria lingvisticii românești*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 439—443.
469. OPREA, IOAN, *Un făuritor al limbii și culturii românești moderne : Simion Bărnuțiu*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 523—531 [rés. fr.].
470. PAVEL, EUGEN, *Al. Procopovici și vechiul scris românesc*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 10—13.
471. PAVELEA, TRAIAN, *Nicolae Drăganu (1884—1939)*, BulSȘF, 1984, 57—60.
472. PINTEA, G., *M. Eminescu*. **Pagini germane**, Manuscriptum, **16**, nr. 2, 1985, 43—46.
473. RAVEICA, TITUS, *Profesorul Dumitru Gafițeanu*, Cronica, **20**, nr. 24, 1985, 6.
474. RAVEICA, TITUS, *Teofil Simenschy sau despre cultul modestiei*, Cronica, **20**, nr. 21, 1985, 6.

75. RUSU VALERIU, **Atlasul lingvistic al Banatului** de *I. A. Candrea*, SD, 2 57—261
476. SARAMANDU, NICOLAE, *Concepția lui Alexandru Philippide despre cele două „tipuri" dialectale românești*, MSȘFLA, **5**, 145—146.
477. SIMONESCU, DAN, *La centenarul nașterii lui Nicolae Cartojan*, MSȘFLA, **5**, 43—51.
478. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, *Cercetările dialectale ale lui D. Șandru*, SD, 317—323.
479. TITIENI, LIVIA, *Le professeur Henri Jacquier*, StRom, 25—31.
480. TOMA, STELA, *Permanențe științifice tiktiniene*, RLit, **18**, nr. 42, 1985, 8 [pe marginea reeditării *Dicționarului român-german* al lui H. Tiktin, de către Paul Miron].
481. ȚURLAN, VALENTIN, *Note pe marginea unor scrisori ale lui August Scriban către Vasile Bogrea*, Catedra, **3**, 1982, 107—112.
482. VANCEA, DANA, *L'approche du texte*, StRom, 41—42 [prof. Henri Jacquier].
483. VODĂ CĂPUȘAN, MARIA, *Umanistul Henri Jacquier*, StRom, 1—3.
484. WALD, LUCIA, *Elemente de lingvistică modernă într-o gramatică românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 273—275 [Florian Crasan, *Noțiuni de gramatică aplicate la limba rumânească*, Buc., ed. I: 1882, ed. a II-a: 1885, 101 p.].
485. WALD, LUCIA, *Lazăr Șăineanu — omul și opera*, MSȘFLA, **6**, 43—51.
486. * * * *Ion Bianu (1856—1935) — 50 ani de la moartea filologului român —*, AnivCult, **24**, nr. 1, 1985, 111—152 [cu bibl. de lucr. și referințe].
487. * * * *M. Gaster în corespondență*. Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Virgiliu Florea, București, EM, 130 p. **(Documente literare)** [v. mai ales corespondența cu N. Cartojan și Lazăr Șăineanu]. Vezi și nr. 495, 498.
488. * * * *Nicolae Cartojan (1883—1944) — 100 de ani de la nașterea istoricului literar român —*, AnivCult, **22**, nr. 2, 1983, 401—429 [cu bibl. de lucr. și referințe].

VEZI și nr. 4, 149, 150, 151, 216, 315, 613, **651**, 690, **696**, 946, 1012, 1031, 1049, 1069, 1264, 1408, 1462, 1552, 1630, 1783, 1796.

Recenzii

489. ANTONESCU, NAE, *Discursurile lui Timotei Ciopariu*, RLit, **18**, nr. 4, 1985, 8. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **517**.
490. BADEU, DOINA, Jiři Felix, *Sbirska rumunskych textu jazykovednych. Culegere de texte românești de lingvistică*, Praga, Universita Karlova, 1983, 241 p., CCS, **3**, 198—199.
491. CAZACU, B., Petru Oallde, *Lupta pentru limba românească* [...], LLR, **14**, nr. 1, 1985, 60. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.
492. DOMINTE, CONSTANTIN, *Știința în Bucovina. Ghid bibliografic*, III [...], LL, nr. 2, 1985, 299—301. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **605**.
493. DRINCU, SERGIU, Petru Oallde, *Lupta pentru limba românească* [...], LL, nr. 1, 1985, 142—145. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **527**.
494. FRÂNCU, C., Helmuth Frisch, *Beiträge zu den Beziehungen zwischen der europäischen und der rumänischen Linguistik* [...], AnL-A, **29**, 1983—1984, 549—552. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **534**.
495. GRAUR, AL., *Corespondența lui M. Gaster*, RLit, **18**, nr. 45, 1985, 7 [v. rubr. la nr. 351]. Vezi nr. **487**.
496. GRECU, ION GH., *Scriitori români despre limbă și stil* [...], LLR, **14**, nr. 3, 1985, 60—61. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **511**.
497. LEMNY, ȘTEFAN, *Din istoria slavisticii românești*. Coordonator: Elena Linția [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 523. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **561**.
498. ORNEA, Z., *M. Gaster epistolier*, RLit, **18**, nr. 23, 1985, 8 [*M. Gaster în corespondență*...]. Vezi nr. **487**.
499. RUBIN, MARIAN, *„Scriitori români despre limbă și stil"*, RN, **14**, nr. 110—111—112, 1985, 2067. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **511**.
500. RUSU, VALERIU, *Scrisori către Ovid Densusianu*, Săptămîna, nr. 10, 1985, 3 [vol. I—III]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **604**; **24**, 1981, nr. 564; **22**, 1979, nr. 430.
501. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, *Carteggio Hasdeu — Schuchardt*, a cura di Bruno Mazzoni, Liguori Editore — Napoli, 1983, 241 p. („Romanica Napolitana" a cura di Francesco Bruni e Alberto Várvaro, 15), RESEE, **23**, nr. 2, 1985, 191—192.
502. ZUB, AL., *B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (Corespondență primită)* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 515 [Vol. I]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **719**.
503. ZUB, AL., *B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (Corespondență primită)*, vol. II [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 624. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **560**.

VEZI și nr. 351, 490.

504. ARVINTE, V., *Împrumuturi de origine germană (săsească) în română. În legătură cu etimologia cuvîntului* **ravilă**, AnL-A, **29**, 1983—1984, 12—22 [rés. fr.].
505. AVRAM, MIOARA, *Despre vechimea și explicația formelor de imperativ* **nu du, nu fă, nu zi**, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 359—361.
506. BRÂNCUȘ, GR., *În legătură cu originea consoanei* **ș** *din română*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 369—370.
507. BRÂNCUȘ, GR., *Unitatea limbii române*, MSȘFLA, **5**, 81—84.
508. CAZACU, B., *Ce este istoria limbii române literare*, MSȘFLA, **5**, 171—179.
509. CHEIE, PAULINA, *Cuvinte cu sensuri diferite de cele din limba actuală în textele blăjene din perioada 1750—1760*, CCS, **3**, 14—22 [rés. fr.].
510. CHIVU, GH., *Stilurile limbii române literare în perioada 1532—1640 (I)*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 509—519.
511. COTEANU, ION, *Die Ursprünge der rumänischen Sprache*, Bukarest, WEV, 1985, 88 p. [trad. de Alexandra Novac]. Vezi și nr. 548 și BRL, **24**, 1981, nr. 607.
512. DIMITRESCU, FLORICA, *Notes sur les éléments esthétiques dans les anciens textes roumains* RRL, **30**, nr. 6, 1985, 533—537.
513. DIMITRIU, C., *Adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția în unele texte românești*, AUI, **30**, 1984, 21—32 [*Codicele* popii Bratul, *Codicele Voronețean*, *Tetraevanghelul* lui Coresi și *Baltagul* de M. Sadoveanu; rés. fr.].
514. DIMITRIU, C., *Categoriile gramaticale de persoană și număr în unele texte românești*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 509—521 [pentru texte, v. nr. 513; rés. fr.].
515. DIMITRIU, C., *Discontinuitatea în* **Biblia** *de la București*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 395—400.
516. FISCHER, I., *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, București, EȘE, 1985, 226 p.
517. FLOREA, ION A., *Considerații diacronice asupra sufixului* **-ea**, AnL-A, **29**, 1983—1984, 63—77 [rés. fr.].
518. FRÂNCU, C., *Geneza și evoluția timpurilor verbale supracompuse în limba română*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 23—62 [cu 4 sch.; rés. fr.].
519. FRÂNCU, C., *Neologisme juridico-administrative în documentele din Oltenia din timpul administrației austriece (1718—1739). I*, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 307—319; *II*, nr. 6, 495—517.
520. FRÂNCU, C., *Vechimea și răspîndirea unor pronume, adjective pronominale și numerale cu articol nehotărît :* **un alt(ul), un al doilea, un același**, AUI, **30**, 1984, 33—44 [rés. fr.].
521. FRÂNCU, C., *Vechimea unei particularități dialectale dacoromâne cu corespondent în albaneză : imperativul de tipul* **duce-vă-ți, duceți-vă-ți**, AnL-A, **28**, 1981—1982, 81—90 [deutsch. Zus.]; și în SD, 82—92.
522. HAȘ, GHEORGHE, *À propos de quelques sens latins conservés en roumain*, SLSE, 95—99.
523. IVĂNESCU, G., *Elemente tracodace păstrate în limba română*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 5—9 [rés. fr.].
524. IVĂNESCU, G., *Istoria limbii române*. Capitolul V. *Formarea limbii artistice moderne*, SLR, 155—170 [Iași, 1980, p. 695—704]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 459.
525. IVĂNESCU, G., *Lucrări lingvistice recente cu privire la originea românilor și la limba română*, MSȘFLA, **5**, 149—170.
527. NIȚU, RADU, *Vechimea numelui de* **român**. Coresi '85, 13—14.
528. PURDELA SITARU, MARIA, *Formații românești cu* **împreună, său** și **singur (însuși, sine/sin-, șie)**, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 507—516 [rés. fr.].
529. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, SĂLIȘTEANU, OANA, *Împrumuturile slave vechi în română în perspectivă romanică — numele de unelte —*, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 103—114 [rés. fr.].
530. ROMAN MORARU, ALEXANDRA, *Primele atestări ale palatalizării lui* **m** *în scrisul literar românesc*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 53—55.
531. RUSU, ADRIAN ANDREI, *Limba română la Alba Iulia, în vremea lui Iancu de Hunedoara*, AI, **2**, nr. 3, 1985, IV, în Tribuna, **29**, nr. 10, 1985.
532. SALA, MARIUS, *Împrumut sau evoluție semantică internă?*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 246—249.
533. SALA, MARIUS, *Lexicul românesc moștenit din latină*, MSȘFLA, **6**, 137—141.
534. ȘERBAN, FELICIA, *Cuvinte regionale în primele traduceri românești ale* **Cîntării cîntărilor**, CL, **30**, nr. 1, 1985, 43—49 [rés. fr.].
535. URSU, N. A., *Cu privire la „momentul 1750" în dezvoltarea limbii române literare*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 520—531.

536. VASILIU, EMANUEL, *Asupra depalatalizării rom. com.* *[ŝ'], SCL, **36**, nr. 3, 1985, 265—268.

537. VASILUȚĂ, LIVIA, *Termeni regionali în unele tipărituri blăjene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Rezumat)*, SD, 381—382. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 636.

VEZI și nr. 87, 456, 469, 470, 549, **648**, **651**, 677, 774, **776**, 852, 1045, 1136, **1140**, **1149**, 1160, 1161, 1167, **1191**, 1289, 1345, 1454, **1707**, 1841.

Recenzii

538. ARVINTE, V., *O nouă istorie a limbii române*, AnL-A, **23**, 1981—1982, 105—113 [de G. Ivănescu]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 659.

539. CAZACU, B., *Palia de la Orăștie* [...], LL, nr. 1, 1985, 135—136. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **672**.

540. CHIVU, GH., *Stilurile nonartistice ale limbii române literare în secolul al XIX-lea. Structura imaginii în stilul administrativ juridic*, [...], LR, **34**, nr. 1, 1985, 87. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **637**.

541. LAZĂR, VALERIU, Nicolae Stoicescu, *Continuitatea românilor* [...], Marisia, **11—12**, 1981—1982, 687—689. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 718.

542. LUPU, COMAN, *Palia de la Orăștie. 1582—1982* [...], CREL, **12**, nr. 2, 1985, 144—146; și în CL, **30**, nr. 1, 1985, 84—85. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **672**.

543. NEAGA, NICOLAE, *Palia de la Orăștie* [...], MA, **30**, nr. 1—2, 1985, 126—128. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **672**.

544. PETICĂ, MIHAI, Ion I. Russu, *Etnogeneza românilor* [...], Marisia, **11—12**, 1981—1982, 685—686. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 662.

545. TOMA, ADRIANA, Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *L'élément slave du roumain en perspective romane*, în RLR, tome 48, nº 189—190, Strasbourg, 1984, p. 187—199, LR, **34**, nr. 2, 1985, 157—158.

546. ȚURLAN, VALENTIN, *O contribuție valoroasă la o problemă fundamentală a culturii românești*, Catedra, **3**, 1982, 325—327 [Gavril Istrate, *Originea limbii române literare* ...] Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 630.

547. ZUB, AL., Al. Rosetti, *Schiță de istorie socială a limbii române* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 519. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **809**.

548. * * * Ion Coteanu, *Die Ursprünge der rumänischen Sprache* [...], Forum, **27**, nr. 4, 1985, 91. Vezi nr. **511**.

VEZI și nr. 701, 708, 751, 876, 1195.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalități

549. CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, *Unité du roumain (nord et sud-danubien)*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 525—532.

550. * * * *Studii de dialectologie*. Volum îngrijit de: Vasile Frățilă, Vasile D. Țâra, Timișoara, TUT, 1984, 397 p. multigr. (UT. FF. SȘF. Fil. Timișoara) [cuprinde o parte dintre com. de la cel de-al II-lea Simpozion Național de Dialectologie, Timișoara, 4—5 iun. 1982].

VEZI și nr. 107, 119, 129, 1533.

Recenzii

551. NUȚĂ, ION, Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie română* [...], LL, nr. 3, 1985, 433—435. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **703**.

b. Graiurile dacoromâne

552. BABEU, DOINA, *În legătură cu atestarea lexicografică a elementelor dialectale (cu privire specială la Banat). (Rezumat)*, SD, 5—6.

553. BABEU, DOINA, *Grai bănățean*, DR, **42**, nr. 12416, 6 ian. 1985, 6 [lete].

554. BELTECHI, EUGEN, *Unitate și varietate în graiurile din valea Almăjului*, SD, 7—26 [cu 6 h.].

555. BUCESCU, FLORIN, CIUBOTARU, SILVIA, BÎRLEANU, VIOREL, *„Bătrînească". Doine, bocete, cîntece și jocuri din ținuturile Rădăuților (Cercetare monografică).* **Caietele Arhivei de folclor**, *I*, Iași, 1979, LII + 349 p. (UI. ILILF. *Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei.* **Caietele Arhivei de folclor** apar sub îngrijirea lui Ion H. Ciubotaru) [cu gl.; rés. fr.]. Vezi și nr. 601.

556. CHEIE, PAULINA, *Grai bănățean*, DR, **42**, nr. 12428, 20 ian. 1985, 6 [chelar, fosnă, sălăbărit, staier].

557. CHIOREANU, MIHAELA, *Grai bănățean*, DR, **42**, nr. 12482, 25 mart. 1985, 6 [cort, călăbur, cuptoriță, ciobanie, țănic]; nr. 12648, 6 oct. 1985, 6 [cîrtog, cîrtogi, iepilă, nălap, zbor].

558. CHIOREANU, MIHAELA, *Lexic dialectal din Banat (Rezumat)*, SD, 30. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 710.

559. DRĂGULESCU, CONSTANTIN, *Fitonime de ecologie populară românească*, RMM, 22, nr. 8, 1985, 80—82.

560. DRINCU, SERGIU, **Dicționarul subdialectului bănățean.** *Probleme privind informatorii*, CCS, **3**, 22—27 [Engl. Ab.].

561. DRINCU, SERGIU, **Dicționarul subdialectului bănățean.** *Scop și metodă (Rezumat)*, SD, 59—60. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 668.

562. DRINCU, SERGIU, *Național și regional*, DR, **42**, nr. 12500, 14 apr. 1985, 6 [despre *Dicționarul subdialectului bănățean*].

563. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Rolul variabilei geografice: „lacul" de lîngă puț*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 139—174 [cu 3 h.; rés. fr.].

564. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Sur le maintien de* **fîntînă** *(< lat.* **fontana***) „source, quelle" dans les parlers roumains*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 539—542.

565. FLOREA, ION A., *Terminologia fierăriei în mediul rural din Moldova și Bucovina. Glosar*, Iași, [TUI], 1981, 557 p. (UI. CLILF).

566. FRĂȚILĂ, VASILE, *Glosar dialectal. Valea Inferioară a Tîrnavelor*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 265—319.

567. FRĂȚILĂ, VASILE, *Graiurile din Transilvania de centru și sud*, SD, 61—68.

568. GAGA, LIDIA, *Zona etnografică Almăj*, București, EST, 1984, 179 p. + 64 pl. il. t.a.t. [cu gl.].

569. GOICU, VIORICA, *Un sufix caracteristic*, DR, **42**, nr. 12446, 10 febr. 1985, 6 [-oni (-oanie)]; *Grai bănățean*, nr. 12624, 8 sept., 6 [mahală]; nr. 12636, 22 sept., 6 [suf. *-eanț(u)*; la rubr.: Grai bănățean].

570. GRECU, DOINA, *Grai și limbă literară la copii*, SD, 103—109.

571. HREAPCĂ, DOINA, *Sonorizarea fricativelor și oclusivelor surde* **(s, ș, f; c, t, p)** *urmate de sonanta nazală* **n**, *o tendință activă în graiurile dacoromâne*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 175—215 [cu 3 h.; rés. fr.].

572. IANCU, VICTOR, PAPIU, DELIA, *Elemente arhaice în graiul din Chioar*, SD, 111—123.

573. IONIȚĂ, VASILE, **Iovan Iorgovan**, Orizont, **36**, nr. 14, 1985, 14 [s.t.c.: Metaforele graiului].

574. IONIȚĂ, VASILE, *Metafore ale graiurilor din Banat*, Timișoara, EF, 1985, 219 p. [cu ind. de loc., nume proprii și comune]. Vezi și nr. 599, 602, 605, 606.

575. LĂZĂRESCU, PAUL, *Milcovul, frontieră lingvistică (O problemă între dialectologie și limbă literară) (Rezumat)*, SD, 142. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 675.

576. LOTREANU-CHIOREANU, MARGA, *Reflecții pe marginea unor anchete de tip sociolingvistic desfășurate în mediul școlar*, SD, 143—153.

577. MACOVEI, GABRIELA, *Termeni geografici populari din Vrancea pentru noțiunea de „vîrf ascuțit" și reflexele lor toponimice (I)*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 457—508 [cu 12 fig. t.a.t.; rés. fr.].

578. MARIN, MARIA, *Valori ale perfectului compus în graiurile dacoromâne*, SD, 155—170.

579. MĂRII, I., **ALR** — *din însemnările unui redactor (I). 1. Întrebări onomasiologice repetate și în* **ALR II.** *Însemnare metodologică*, SD, 171—180; *(II). 1. Semnul # în* **ALR.** *2. Îndreptări lexicografice*. CL, **30**, nr. 1, 1985, 34—42 [îndreptări la *Dicționarul limbii române (DLR)*, tomurile VIII, 1 (pălie = pále; par), 2 (pépină = pepene), 4 (ponctură = poncturí; poting), XI, 1 (șașmá; șărece, șărici = șoárece, șoáreci; știi)].

580. MĂRTINAȘ, DUMITRU, *Originea ceangăilor din Moldova*. Text revizuit și îngrijit de Ion Coja și V. M. Ungureanu, note și comentarii, bibliografie și indici de V. M. Ungureanu, postfață de Ion Coja. Cuvînt introductiv de I. Dumitriu-Snagov. București, EȘE, 1985, 287 p. [v. mai ales secțiunea a II-a: *Aspecte lingvistice*, p. 60—93; cu bibl., ind. de aut., person., inf., nume de fam. și cuv.; Engl. Ab.].

581. MOCANU, NICOLAE, *Note asupra consoanei* **h** *în graiurile bănățene*, SD, 181—188 [cu 2 h.].

582. NEAGOE, VICTORELA, *Despre numeralul ordinal în graiurile populare (Rezumat)*, SD, 189—191. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 685.

583. NEGOMIREANU, DOINA, *Polisemie și sensuri regionale*, SD, 193—195.
584. PANĂ-BOROIANU, RUXANDRA, *O trăsătură tipică graiurilor oltenești în perspectivă istorică*, SD, 209—227 [utilizarea adv. *aici, aci, acolo*; cu 2 tab.].
585. POPESCU, RADU SP., *Despre sensurile cuvîntului* **țărînă**, LR, **34**, nr. 3, 1985, 232—238 [cu 2 h.].
586. PURDELA-SITARU, MARIA, *Grai bănățean*, DR, **42**, nr. 12458, 24 febr. 1985, 6; nr. 12547, 9 iun., 6 [beda, tîrpie]; nr. 12595, 4 aug., 6 [colăcit, încolăcit].
587. RADU, DRAGA, *Unele construcții cu infinitivul în limba română. Cu referire la graiul din Maramureș*, BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 30—34 [rés. fr.].
588. RADU, GHEORGHE, *Cu privire la raportul fonologie — morfologie în cadrul sistemului de opoziții din flexiunea verbală a graiului maramureșean*, BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 15—20 [Engl. Ab.].
589. RUSU, GR., *Concordanțe fonetice între graiurile din sud-estul Transilvaniei și cele din sudul Moldovei*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 430—434.
590. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Observații asupra regionalismului*, LL, nr. 3, 1985, 389—399.
591. SUFLEȚEL, RODICA, *Termeni hidrografici din Banat* (**girlă, ogaș, potoc, sărămpău, scarpă, vînă**), CCS, **3**, 47—54 [rés. fr.].
592. TEAHA, TEOFIL, *O nouă mărturie de continuitate în graiurile românești actuale: verbul* **astruca (a)**, SD, 325—336.
593. TOCILESCU, GRIGORE G., ȚAPU, CHRISTEA N., *Materialuri folcloristice*. [Vol.] II—III. Ediție critică și studiu introductiv de Iordan Datcu, București, EM, 1981, II: 412 p.; III: 544 p. Vezi și nr. 597 și BRL, **23**, 1980, nr. 795.
594. TODORAN, ROMULUS, *Diferențe accentuale în graiurile dacoromâne*, SD, 337—355 [cu 8 h.].
595. URIȚESCU, DORIN, *Convergență și divergență în evoluția graiurilor din Crișana*, CCS, **3**, 55—62 [cu 2 h. t.a.t.; Engl. Ab.].

VEZI și nr. 85, 104, 107, 119, 128, 129, 189, 434, 448, 475, 476, 478, 520, 534, 537[*] 612, 768, 788, 816, 819, 821, 841, 843, 845, 848, 853, 854, 859—865, 871, 873, 899, 917[*] 939, 946, 947, 987, 998, 1005, 1008, 1038, 1045, 1133, 1154, 1163, 1164, 1169, 1175, 1176, 1522, 1525.

Recenzii

596. CAZACU, B., *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar* [...], LL, nr. 1, 1985, 163—164. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **711**.
597. CIUBOTARU, SILVIA, Grigore G. Tocilescu, Christea N. Țapu, *Materialuri folcloristice* [...], AnL-B, **28**, 1981—1982, 139—140 [vol. I—III]. Vezi nr. **593** și BRL, **23**, 1980, nr. 795.
598. CULMAN, MIHAI, *Tratatul de dialectologie românească* [...], Luceafărul, **28**, nr. 41, 1985, 6. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
599. DĂNILĂ, SIMION, *Grai bănățean*, DR, **42**, nr. 12577, 14 iul. 1985, 6 [Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat* ...]. Vezi nr. **574**.
600. DUNĂRE, NICOLAE, *Tratatul de dialectologie românească* [...], REF, **30**, nr. 2, 1985, 190—191. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
601. FOTEA, MIRCEA, *Caietele Arhivei de folclor*, AnL-B, **28**, 1981—1982, 135—138 [I. Florin Bucescu, Silvia Ciubotaru, Viorel Bîrleanu, *„Bătrînească"* ...; II. Lucia Cireș, Lucia Berdan, *Descîntece* ...; Petru Caraman, *Literatură* ...]. Vezi nr. **555** și BRL, **27**, 1984, nr. **707, 711**.
602. FRĂȚILĂ, V., *Valori stilistice ale graiurilor*, Orizont, **36**, nr. 39, 1985, 1, 4—5 [Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat* ...]. Vezi nr. **574**.
603. GIOSU, ȘTEFAN, *Materiale și cercetări dialectale*, II [...], AUI, **30**, 1984, 103. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **712**.
604. GIOSU, ȘTEFAN, *Micul Atlas lingvistic român*. Partea II *(ALRM II)*. Serie nouă, vol. IV [...], AnL-A, **28**, 1981—1982, 129—131. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 770.
605. GRAUR, AL., *Cuvinte regionale*, RLit, **18**, nr. 37, 1985, 5 [Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat* ...; v. rubr. la nr. 351]. Vezi nr. **574**.
606. JURMĂ, GHEORGHE, Vasile Ioniță: *Metafore ale graiurilor din Banat*, Flamura, **38** nr. 3545, 22 oct. 1985, 2. Vezi nr. **574**.
607. MIHĂILĂ, GHEORGHE, *Mirabila limbă românească*, RLit, **18**, nr. 34, 1985, 8 [*Trata de dialectologie românească* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**.
608. NEAGU, V., *Traité de dialectologie*, AR, **8**, nr. 42, 1985, 8. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727**,

609. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Tratat de dialectologie românească*, TribRom, **14**, nr. 305, 1985, 11. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727.**

610. VETIȘANU, VASILE, *O sinteză*, Săptămîna, nr. 18, 1985, 3 [*Tratatul de dialectologie românească* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **727.**

611. ZUB, AL., Petru Caraman, *Literatură* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 517. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **707.**

c. Aromână

612. BARA, MARIANA, *Types of Code-Switching in Macedo-Romanian — Daco-Romanian Bilingualism*, RRL, **30**, nr. 1, 1985, 31—42.

613. CÂNDROVEANU, HRISTU, *Un dublet aromân al Școlii Ardelene*. Luceafărul, **28**, nr. 3, 1985, 3, 7 [iluminiști moscopoleni].

614. GIOSU, ȘTEFAN, *Transpuneri aromâne ale poeziilor lui Eminescu (Rezumat)*, SD, 93—94 [vol. *Luțiafirlu*, transpus de Ioan Cutova, Buc., EL, 1980 și *Puizii*, transpus de Chirata Iorgoveanu, Ioan Cutova, Costa Guliv și George Pardichi, Buc., EM, 1981]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **341**; **24**, 1981, nr. 781, 782.

615. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Autohton — latin — slav în vocabularul dialectelor aromân și istroromân*, SD, 285—299.

616. * * * *Carabeu, lăi carabeu*. Lilici dit lirica armânească grămosteană (Antologie de lirică armânească grămosteană). Adunati di Dina Cuvată, Protrezbor și adrari di ediții di Hristu Cândroveanu, București, EM, 1985, 111 p.

617. * * * *Ecou de cîntec aromânesc*. Antologie. Selecție, cuvînt înainte, notă, portrete de Atanasie Nasta. Postfață de Valeriu Rusu, București, EL, 1985, 145 p. Vezi și nr. 620.

618. * * * *Un veac de poezie aromână*. Introducere și prezentările autorilor: Hristu Cândroveanu. Ediție și note: Kira Iorgoveanu. Transpuneri: Hristu Cândroveanu, Kira Iorgoveanu, București, ECR, 1985, 497 p. Vezi și nr. 621.

VEZI și nr. 104, 107, 119, 129.

Recenzii

619. GIOSU, ȘTEFAN, Elena Scărlătoiu, *Relații lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud* [...], AnL-A, **28**, 1981—1982, 133—135. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 813.

620. RUSU, VALERIU, *Ecouri lexicale*, Săptămîna, nr. 40, 1985, 5 [*Ecou de cîntec aromânesc* ...]. Vezi nr. **617.**

621. RUSU, VALERIU, *Glasul poeziei aromâne*, Săptămîna, nr. 47, 1985, 2 [*Un veac de poezie aromână* ...]. Vezi nr. **618.**

622. SCĂRLĂTOIU, ELENA, BRAD-CHISACOF, LIA, Mihail Romanos, Ἀπόψεις καὶ θέσεις γιά τό ὄνομα, τήν καταγωγή καὶ τήν γλωσσα τῶν κουτσοβλάχων, Athens, 1983. Giorgios Babiniotis, Συνοπτιχο διάγραμμα τῆς σημερινῆς καταστάσεος τῶ γλωσσολογικῶν σπουδων στήν Ἑλλάδα, Thessaloniki, 1983, RESEE, **23**, nr. 2, 1985, 186—188.

623. TODORAN, ROMULUS, Gheorghe Carageani, *La subordinazione circonstanziale ipotattica nella frase del dialetto aromeno (macedo-romeno)*, Napoli, Istituto Universitario Orientale, 1982, 352 p., CL, **30**, nr. 2, 1985, 171—172.

d. Istroromână

624. SÎRBU, RICHARD, *Observații asupra graiului istroromân din Jeiăn*, SD, 263—284.

VEZI și nr. 104, 107, 119, 129, 615.

Recenzii

VEZI nr. 622.

e. Meglenoromână

VEZI nr. 104, 107, 129, 615.

Recenzii

VEZI nr. 622.

625. ANDEA, AVRAM, *Manuscrise de carte românească veche din nordul Transilvaniei (1700—1835)*, Anlst Cluj-Napoca, **25**, 1982, 221—234.

626. ANDEA, AVRAM, ANDEA, SUSANA, *Date despre cartea românească veche din județul Satu Mare*, Satu Mare, **5—6**, 1981—1982, 211—222 [rés. fr.].

627. ANGHELESCU, MIRCEA, *Ion Codru Drăguşanu în posteritate*, BulSŞF, 1984, 27—31 [despre ed. *Peregrinului transelvan*].

628. BARBU-BUCUR, SEBASTIAN, *Filothei sin Agăi Jipei*. **Psaltichie românească.** II. **Anastasimatar**. Bucureşti, EMuz, 1984, 345 p. **(Izvoare ale muzicii româneşti**, vol. VII B). Vezi şi nr. 709 şi BRL, **24**, 1981, nr. 806.

629. BASARAB, MARIA, *Tipărituri bălgrădene din secolul al XVII-lea cu circulație în județul Hunedoara (zona văii Mureşului)*, Apulum, **22**, 1985, 203—208 [rés. fr.].

630. BĂRNUȚIU, ELENA, *Răspîndirea cărților din Țara Românească şi Moldova în județul Satu Mare*, Satu Mare, **5—6**, 1981—1982, 229—234.

631. BOCA BORDEI, RAMONA, *Cărturari ai Rîmnicului în cultura românească a secolului al XVIII-lea*, AnEAIL, **2**, 1982, 1—7 [rés. fr.].

632. BOLOGA, VASILE, *O problemă controversată : manuscrisul de la Ieud*, Familia, **21**, nr. 3, 1985, supl. II.

633. CALAVRIAS, ANA, *Un manuscris necunoscut din secolul al XVII-lea*, Argeş, **20**, nr. 6, 1985, 9 [Damaschin Voinescu, *Tîlcul*, trad. din ngr.].

634. CÂNDEA, VIRGIL, *Convorbire cu ... despre opere de cultură şi izvoare de istorie românească peste hotare*, RLit, **18**, nr. 25, 1985, 12—13, 15 [cu 3 facs. şi 3 il. ; conv. cons. de Mircea Anghelescu].

635. CÂNDEA, VIRGIL, *D. Cantemir*, **Istoria Imperiului Otoman**, Manuscriptum, **16**, nr. 2, 1985, 17—21 [cu 1 facs.].

636. CÂNDEA, VIRGIL, *Senzaționalele dezvăluiri ale arhivelor americane despre Dimitrie Cantemir. Extraordinara biografie a unui manuscris :* **Istoria Imperiului Otoman**, MI, **19**, nr. 1, 1985, 10—18 [cu 1 facs.] ; English Version : *Life Story of a Manuscript: Dimitrie Cantemir's* **History of the Othman Empire**, RESEE, **23**, nr. 4, 1985, 297—312 ; version en français : *Une remarcable decouverte concernant l'histoire et la culture roumaines : le manuscrit original de l'***Histoire de l'Empire Ottoman** *de Dimitrie Cantemir*, Roum, nr. 4, 1985, 19—22, cu 7 facs., şi RPdH, **10**, nr. 2, 1985, 70—80 [int. cons. de Valentin F. Mihăescu].

637. CHIȚIMIA, I. C., *Filologice. 1. Este sau nu este „Istoria Troadei" roman popular?* Luceafărul, **28**, nr. 38, 1985, 6 ; *(II). Crestomație literară sau ... „corpus" filologic*, nr. 40, 6 [răspuns la rec. lui Al. Mareş despre vol. *Crestomație de literatură română veche*, vol. I ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 933, **911**.

638. CHIVU, GH., *Cînd a tradus George Coşbuc* **Divina comedie?**, LL, nr. 3, 1985, 358—363.

639. CHIVU, GHEORGHE, *G. Coşbuc. Un alt manuscris al traducerii* **Divinei comedii**, Manuscriptum, **16**, nr. 2, 1985, 48—56 [cu exemplificări din trad. cîntului al XVII-lea ; cu 6 facs.].

640. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Eminesciana*, Bucureşti, EM, 1985, 428 p. [v. mai ales despre ed. lui G. Ibrăileanu (p. 60—62), Constantin Botez (p. 63—81, 82—85), Mihail Dragomirescu (p. 86—100), G. Călinescu (p. 104—113), T. Maiorescu (p. 114—118), Alexandru Colorian şi Alexandru Iacobescu (p. 162—173), Perpessicius (p. 174—211) ; despre limba lui Eminescu, p. 246—258, 313—315].

641. CÎNDA, ANA, *Colecțiile de carte veche românească din depozitele eparhiale de la Şimleu Silvaniei şi Zalău*, AMP, **8**, 1984, 591—613 [rés. fr.].

642. COLTA, ELENA RODICA, *Un manuscris transilvănean după* **Cartea românească de învățătură** *(1643) executat de copistul Varlaam Moldoveanul*, Ziridava, **14**, 1982, 411—424 [cu 7 fig. ; Engl. Ab.].

643. DIMA, EUGENIA, *Traduceri necunoscute ale lui Iordache Slătineanu din teatrul lui Metastasio*, AnL-A, **28**, 1981—1982, 119—127.

644. DRIMBA, LUCIAN, *„Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa" (1777—1780), cea mai veche comedie românească*, SCIAT, **30**, 1983, 13—24 [cu 2 facs. ; Engl. Ab.]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **913**.

645. EMINESCU, M., *Opere*. Ediție critică întemeiată de Perpessicius. [Vol.] XII. *Publicistică. 1 ianuarie — 31 decembrie 1881*. **Timpul**. Cu 28 de reproduceri după publicații şi manuscrise. Ediție critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române. Dimitrie Vatamaniuc : responsabil al secțiunii de publicistică, stabilirea paternității textelor, comentariile. Petru Creția : responsabil filologic al ediției. Oxana Busuioceanu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Eugenia Oprescu : transcrierea filologică a textelor. [Vol.] XIII. *Publicistică 1882—1883, 1888—1889. „Timpul", „România liberă", „Fin-*

tina Blanduziei". Dimitrie Vatamaniuc : responsabilul secțiunii de publicistică, stabilirea paternității textelor și comentarii. Petru Creția : responsabilul filologic al ediției. Oxana Busuioceanu, Simona Cioculescu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Claudia Dimiu, Eugenia Oprescu : transcrierea filologică a textelor. Secretar tehnic : Ileana Rațiu. Coordonatorul ediției : Al. Oprea, București, EARSR, 1985, XII : XII + 667 p. ; XIII : XIII + 660 p. (ARSR. MLR). Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **800** ; **26**, 1983, nr. **787** ; **23**, 1980, nr. 872 ; **21**, 1978, nr. 899.

646. EMINESCU, M., *Poezii, proză literară*. Vol. I—II. Ediție de Petru Creția. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, CR, 1984, I : 424 p. ; II : 591 p. [ed. I : 1978]. Vezi și nr. 706.

647. GEORGESCU, NICOLAE, *O ediție Eminescu necunoscută*, Luceafărul, **28**, nr. 42, 1985, 6 [M. Eminescu, *Poesii*, Buc., Ed. Alcalay, 1894, ed. princeps de Matei Eminescu].

648. GHEȚIE, ION, MAREȘ, AL., *Originile scrisului în limba română*, București, EȘE, 1985, 464 p. (IL) [cu ind. de aut.]. Vezi și nr. 701, 708, 751.

649. GUȚU, OLIMPIA, *Hîrtia filigranată folosită în Țara Românească de-a lungul secolului al XVII-lea. I. Filigranele „morilor" lui Matei Basarab*, RS, **22**, 381—396 [cu 2 fig. ; rés. fr.].

650. HAȚEGAN, LUCIA, *Cărți populare din secolul al XIX-lea în Biblioteca Muzeului Unirii (II)*, Apulum, **22**, 1985, 221—229 [rés. fr.]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 800.

651. HELIADE RĂDULESCU, I., *Scrieri alese*. Ediție îngrijită de Vladimir Drimba. Prefață și cronologie de Constantin Măciucă, București, EAl, 1984, 264 p. [v. cap. *Despre stil* (p. 121—130), *Gramatica românească. Prefață* (p. 157—175), *Scrisoare către C. Negruzzi* (p. 176—182), *Repede aruncătură de ochi asupra limbei și începutul rumânilor* (p. 183—192)]. Vezi și nr. 725.

652. IONESCU, ADRIAN-SILVAN, *Picu Pătruț — un retardatar al miniaturii*, Arta, **32**, nr. 1, 1985, 6—8 [cu 6 facs. și 2 fot.].

653. LASCU, NICOLAE, *Școlile Blajului și traducerile din clasicii antici*, AI, **2**, nr. 10, 1985, II, în Tribuna, **29**, nr. 50, 1985.

654. MAREȘ, ALEXANDRU, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, LR, **34**, nr. 1, 1985, 46—52 [cu 5 fig.].

655. MAREȘ, ALEXANDRU, *Despre o posibilă criptogramă din* **Evangheliarul de la Londra**, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 420—422.

656. MAREȘ, ALEXANDRU, *Note filologice pe marginea* **Cronografului** *lui Moxa. 1. Epitetul* **Iepure** *atribuit lui Ptolomeu I. 2. Un cuvînt neatestat pînă în prezent:* **papie** *„titlu purtat în Bizanț de persoana însărcinată cu paza palatului imperial"*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 209—211.

657. MAZILU, DAN HORIA, *Izvorul ucrainean al versurilor slavone tipărite în* **Antologhionul** *din 1643*, RS, **22**, 5—9 [Udriște Năsturel a folosit versuri ale lui Gherasim Danilovici Smotrițki, apărute în 1581 ; cu 1 an. ; русс. рез.].

658. MĂLINAȘ, CONSTANTIN, *Cartea veche românească din colecția Bibliotecii județene Bihor*, Crisia, **13**, 1983, 591—605.

659. MĂLINAȘ, CONSTANTIN, *Un scriitor și o carte regăsită*, Orizont, **36**, nr. 13, 1985, 14 [Petru Lupulov, *Despre bărbații străluciți ai cetății Roma*, Timișoara, 1858].

660. MIHAIL, PAUL, *Contribuții la* **Bibliografia românească veche** *(1785—1830) (I)*, AnIst Iași, **21**, 1984, 501—528.

661. MIHAIL, PAUL, *Molitvelnicele de la mănăstirea Runcu din Ardeal comparate cu alte manuscrise din epocă*, MA, **29**, nr. 9—10, 1984, 663—677.

662. MIHĂESCU, V. F., *Une decouverte sensationnelle*, AR, **8**, nr. 2, 1985, 10 [ms. *Istoriei Imperiului Otoman* de D. Cantemir, descoperit de Virgil Cândea]. Vezi și nr. 436.

663. MORARU, MIHAI, *Precizări privind una dintre sursele* **Divanului** *lui Cantemir*, RITL, **32**, nr. 4, 1984, 117—120.

664. OLTEAN, VASILE, *Școala românească din Șcheii Brașovului — lăcaș de tradiție culturală în țările române. Mărturii documentare*, RMM, **22**, nr. 5, 1985, 65—73 [cu 1 facs. ; rés. fr.].

665. OLTEAN, VASILE, *Un străvechi „manual de filozofie" din arhiva istorică a Muzeului bisericii „Sf. Nicolae" din Șcheii Brașovului*, MA, **28**, nr. 5—6, 1983, 379—385 [de Barbu Hoban, sec. al XVII-lea].

666. ONU, LIVIU, *Concordances onomasiologiques dans les traductions de Nicolas Spathar Milescu*, RESEE, **23**, nr. 2, 1985, 137—145.

667. OȚĂLEA, NICOLAE, *Alese fabule*. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Popa, Cluj-Napoca, ED, 1985, 295 p. [text paralel, cu alf. chir. și lat. ; cu note asupra ed.]. Vezi și nr. 715.

668. PAPACOSTEA DANIELOPOLU, CORNELIA, DEMÉNY, LIDIA, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (Secolele XVII—XIX)*, București, EE, 1985, 264 p. Vezi și nr. 716, 733, 761.

669. PAPOIU, LIZICA, *Însemnări manuscrise în cărțile vechi românești din patrimoniul Muzeului Militar Central*, RMM, **22**, nr. 9, 1985, 65—68 [cu 2 facs.].

670. PETROVANU, DAN, *Manuscrisele lui Eminescu și interpreții lor* [*I*], Cronica, **20**, nr. 36, 1985, 5; (*II*), nr. 37, 5. Vezi nr. 695.

671. PEYFUSS, MAX DEMETER, *Die Leser griechischer, serbischer und rumänischer historischer Bücher um 1800. Ein Vergleich von Subskribentenlisten*, RESEE, **26**, nr. 4, 1985, 333—345.

672. PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE, *Prima traducere a manualului lui Epictet în românește*, MA, **29**, nr. 9—10, 1984, 595—662 [de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, de Petru Stamatiadi].

673. POPESCU, CRISTIAN, *Un manuscris slavo-român inedit*, CRom, **6**, nr. 4, 1985, 48 [*Liturghier*, 99 file, Săliștea de Sus, Maramureș, 1685].

674. POPESCU-VÎLCEA, G., *Un manuscris al voievodului Alexandru al II-lea*, București, EMer, 1984, 151 p. Vezi și nr. 707, 747.

675. POPTĂMAȘ, DIMITRIE, *Cartea unității spirituale românești*, Vatra, **15**, nr. 5, 1985, A, C [Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643].

676. RADOSAV, DORU, *Manuscrise românești din sec. al XVIII-lea în părțile sătmărene*, Satu Mare, **5—6**, 1981—1982, 223—227.

677. ROSETTI, AL., *Pentru justa interpretare a grafiei textelor românești vechi*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 92—93.

678. RUS, TRAIAN, *Antim Ivireanul*, Pentru patrie, **36**, nr. 5, 1985, 28 [la 325 de ani de la nașterе].

679. RUSU, AURELIA, *Lecțiuni și convergențe*, București, EE, 1984, 203 p. Vezi și nr. 732.

680. SIMONESCU, DAN, *Contribuții (Literatura română medievală)*, București, EE, 1984, 212 p. Vezi și nr. 730.

681. SIMONESCU, DAN, *Noi dovezi despre continuitatea daco-romanilor*, Ramuri, **22**, nr. 4, 1985, 10 [pe marginea cărții lui Nistor Vornicescu, *Scrieri patristice* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905**.

682. SORESCU, MARIN, *Zăloaga semnată cu o mie de ani mai înainte*, Ramuri, **22**, nr. 4, 1985, 10[pe marginea cărții lui Nistor Vornicescu, *Scrieri patriristice* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905**.

683. STOICA DE HAȚEG, NICOLAE, *Scrieri. Cronica Mehadiei și a Băilor Herculane. Povești moșăști școlarilor românești. Varia*. Ediție întocmită de Damaschin Mioc și Costin Feneșan, Timișoara, EF, 1984, 232 p. Vezi și nr. 741.

684. ȘTREMPEL, GABRIEL, *Îndemnatu-s-au și Ion Neculce*, MI, **19**, nr. 5, 1985, 38—42.

685. TEODORESCU, MIRELA, GHEȚIE, ION, *Opinii recente asupra* **Legendei duminicii** *din manuscrisul de la Ieud*, LR, **34**, nr. 2, 1985, 136—139 [despre comentariul lui I. C. Chițimia cu același titlu din vol. *Crestomație de literatură românească veche*, vol. I ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **911**.

686. TODORAN, LIVIA, *Cărți ale iluminiștilor români transilvăneni în Biblioteca județeană Mureș*, Vatra, **15**, nr. 5, 1985, A.

687. TUDOR, CORNELIU VADIM, *Les manuscrits de l'Académie*, AR, **8**, nr. 44, 1985, 16.

688. ȚUGUI, PAVEL, *Note despre edițiile operei lui Ion Barbu*, LL, nr. 2, 1985, 194—198 [vol. *Versuri și proză*, Buc., EM, 1970, ed. de Dinu Pillat și vol. *Poezii*, Buc., EAl, 1970, ed. de Romulus Vulpescu].

689. ULEA, SORIN, *O surprinzătoare personalitate a evului mediu românesc: cronicarul Macarie*, SCIAP, **32**, 1985, 14—48 [rés. fr.].

690. URSU, N. A., *Dascălul Macarie, autorul* **Gramaticii românești** *(1772) și al* **Lexiconului slavo-român** *(1778)*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 445—447.

691. URSU, N. A., *Din nou despre paternitatea primei traduceri românești a* **Istoriilor lui Herodot** *și despre revizia* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 30—45 [pe marginea art. lui Liviu Onu, *Concordanțele lingvistice* ..., LR, **33**, nr. 1, 2, 1984, în care era contestată paternitatea lui Dosoftei a *Istoriilor*, stabilită de aut. în *Dosoftei necunoscut*, Cronica, **11**, nr. 6, 1976]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 866; **19**, 1976, nr. 588].

692. URSU, N. A., *Un cărturar român necunoscut din secolul al XVIII-lea*, Cronica, **20**, nr. 35, 1985, 5 [Ilarion dascălul].

693. VAIDA, G., *Cozia, lăcaș de gîndire și cultură românească*, SV, **6**, 1983, 77—88.

694. VASILESCU, VERONICA, TRÎMBACIU, ȘTEFAN, CRISTOCEA, SPIRIDON, *Două documente domnești din colecția Muzeului Cîmpulung Muscel*, StCom-Cîmpulung Muscel, **2**, 1982, 79—84 [din 1639 și 1692; cu 2 facs.; rés. fr.].

695. VATAMANIUC, D., *Contribuții eminesciene*, RITL, **32**, nr. 2, 1984, 82—86. Vezi și nr. 670.

696. VEDINAȘ, TRAIAN, *Coresi*, București, EAl, 1985, 188 p. **(Monografii)**.

697. VELCIU, D., *O ipoteză nouă cu privire la autorul cronicii anonime brîncovenești*, LL, nr. 3, 1985, 335—348 [atribuită de aut. lui Constantin Strîmbeanu].

698. * * * *Centenarul primei tipografii românești*, Contemporanul, nr. 3, 1985, 4.

699. * * * *Manuscrise și cărți rare existente în colecțiile Bibliotecii „Gheorghe Asachi". Catalog.* Alcătuit de I. Kara. Fascicola I—III, Iași, [f.e.], I : 1972, 48 p.; II : 1974, 68 p.; III : 1982, 64 p. multigr. Vezi și nr. 724.

VEZI și nr. 118, 447, 450, 462, 465, 470, 477, 486, 488, 515, 530, 678, 975, 1074, 1200, 1210, 1279, **1413**, 1414, 1416, 1417, 1812, 1822, 1824, 1835.

Recenzii

700. AGACHE, D., *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. IV. *1633—1639* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 511. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1236**.

701. ANDREI, CĂLIN, *Originile scrisului românesc*, TribRom, **14**, nr. 303, 1985, 11 [de Ion Gheție și Al. Mareș]. Vezi nr. **648**.

702. ANGELESCU, SILVIU, *Manuscrise miniate și acte de cancelarie din epoca lui Matei Basarab*, TribRom, **14**, nr. 286, 1985, 4 [de Gheorghe Buluță și Sultana Craia]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **785**.

703. ANGHELESCU, MIRCEA, *Pe marginea traducerii lui Herodot*, Transilvania, **14**, nr. 4, 1985, 35—36 [Herodot, *Istoriile* ..., ed. de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **311**.

704. BOGHIAN, M., Florian Dudaș, **Cazania** *lui Varlaam în Transilvania* [...], MA, **29**, nr. 5—6, 1984, 414—417. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **799**.

705. BULGĂR, GH., *Actualitatea marelui învățat*, Contemporanul, nr. 42, 1985, 8 [B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ed. Gr. Brâncuș]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **809**.

706. BULGĂR, GH., *Sugestii critice la o nouă ediție Eminescu*, LL, nr. 2, 1985, 186—193 [M. Eminescu, *Poezii, proză literară*, 2 vol., ed. de Petru Creția]. Vezi nr. **646**.

707. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Revelația unui manuscris*, Luceafărul, **27**, nr. 25, 1984, 2 [G. Popescu-Vîlcea, *Un manuscris al voievodului Alexandru al II-lea* ...]. Vezi nr. **674**.

708. BULUȚĂ, GHEORGHE, *Les origines de l'écriture en roumain*, RR, **39**, nr. 12, 1985, 79—81 [de Ion Gheție și Al. Mareș]. Vezi nr. **648**.

709. BUZERA, A., Sebastian Barbu-Bucur, *Filothei sin Agăi Jipei*, **Psaltichie românească**, II, *Anastasimatar* [...], MO, **36**, nr. 9—10, 1984, 666—667. Vezi nr. **628** și BRL, **24**, 1981, nr. 806.

710. CAZACU, B., Varlaam, *Opere. Răspunsul* [...], LL, nr. 2, 1985, 251—255 [ed. de Mirela Teodorescu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.

711. CEAUȘESCU, GH., Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, IX, Tomul I, *De antiquis et hodiernis Moldaviae* [...], LL, nr. 3, 1985, 438—440 [ed. de Virgil Cândea și Dan Slușanschi]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **759**.

712. CERNOVODEANU, PAUL, Hérodote, *Istorii* (Histoires) [...], RESEE, **23**, nr. 4, 1985, 379—381 [ed. de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

713. CIOCAN, NISTOR, *Texte românești din secolul al XVI-lea* [...], AnIst Iași, **20**, 1982, 510—511 [ed. de E. Buză, Gh. Chivu, M. Georgescu, I. Gheție, A. Roman-Moraru, F. Zgraon]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1244**.

714. CIOCULESCU, ȘERBAN, Herodot : *„Istorii"*, RLit, **18**, nr. 10, 1985, 7 [ed. de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

715. CIOCULESCU, ȘERBAN, *„200 de ani de fabulă românească"*, RLit, **18**, nr. 17, 1985, 7 [Nicolae Oțălea, *Alese fabule*, ed. de Mircea Popa]. Vezi nr. **667**.

716. DUȚU, ALEXANDRU, *Civilizația cărții în sud-estul Europei*, RLit, **18**, nr. 38, 1985, 19 [Cornelia Papacostea Danielopolu și Lidia Demény, *Carte și tipar* ...]. Vezi nr. **668**.

717. DUȚU, ALEXANDRU, *Două opere din secolul XVII*, RLit, **18**, nr. 5, 1985, 19 [Varlaam, *Opere. Răspunsul* ..., ed. de Mirela Teodorescu și Herodot, *Istorii* ..., ed. de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901** și **811**.

718. GEORGESCU, NICOLAE, *Primul nostru Herodot (I)*, Luceafărul, **28**, nr. 38, 1985, 1, 2; *(II)*, nr. 40, 6 [Herodot, *Istorii* ..., ed. de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

719. GHEȚIE, ION, B. P. Hasdeu, *Istoria critică* [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 154 [ed. de Gr. Brâncuș și Manole Neagoe]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **809**.

720. GOROVEI, ȘTEFAN S., N. A. Ursu, *Un cărturar puțin cunoscut, de la mijlocul secolului al XVII-lea : Daniil Andrean Panoneanul* [...]; *Teodosie Veștemeanul, adevăratul autor al* **Istoriei Țării Rumânești** [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 532—533. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 942; **25**, 1982, nr. 1223.

721. GRAUR, AL., *Cuvente den bătrîni*, RLit, **18**, nr. 2, 1985, 5 [vol. II—III, ed. de G. Mihăilă]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **871**.

722. GRECU, VICTOR V., Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget* [...], LL, nr. 1, 1985, 157—159. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1174**.
723. LEMNY, ŞTEFAN, Florian Dudaş, **Cazania** *lui Varlaam în Transilvania* [...], AnIst Iaşi, **21**, 1984, 650. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **799**.
724. LEMNY, ŞTEFAN, I. Kara, *Manuscrise şi cărţi* [...], AnIst Iaşi, **20**, 1983, 507—508. Vezi nr. **699**.
725. MACARIE, AUGUSTIN, I. Heliade Rădulescu, *Scrieri alese*. Ediţie îngrijită de Vladimir Drimba [...], LLR, **14**, nr. 1, 1985, 60—61. Vezi nr. **651**.
726. MAREŞ, AL., Florian Dudaş, **Cazania** *lui Varlaam în Transilvania* [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 146—150. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **799**.
727. MĂLINAŞ, CONSTANTIN, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae* [...], SCIAT, **31**, 1984, 100—101 [ed. de Lucian Drimba]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **913**.
728. MÂRZA, IACOB, *Cea mai veche tălmăcire românească a „Istoriilor" lui Herodot*, Steaua, **36**, nr. 4, 1985, 62 [Herodot, *Istorii* ..., ed. de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.
729. MÂRZA, IACOB, *Politică şi cultură în secolul al XVII-lea*, AI, **2**, nr. 2, 1985, IV, în Tribuna, **29**, nr. 6, 1985 [Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur* ..., ed. de Anton Goţia]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **907**.
730. MEHEDINŢEANU, TEOFIL, Dan Simonescu, *Contribuţii* [...], MO, **36**, nr. 9—10, 1984, 662—664. Vezi nr. **680**.
731. MIHAIL, PAUL, Climentina Ivanovna, *Bъlgarsko, srъbski i moldovlahijski kirilski rъkopisi v sbirkata na M. P. Pogodin* (Les manuscrits cyrilliques bulgares, serbes et moldo-valaques de la collection M. P. Pogodin), Ed. B. A. N., Sofia, 1981, 576 pp. + 74 ill., RESEE, **23**, nr. 2, 1985, 184—186.
732. M. N. R., *Cercetări eminesciene*, Săptămîna, nr. 30, 1984, 7 [Aurelia Rusu, *Lecţiuni şi convergenţe* ...]. Vezi nr. **679**.
733. MUTHU, MIRCEA, *Carte şi imagine în sud-estul european*, Tribuna, **29**, nr. 35, 1985, 10 [Cornelia Papacostea-Danielopolu şi Lidia Demény, *Carte şi tipar* ...]. Vezi nr. **668**.
734. NEAGA, NICOLAE, Florica Moisil, Dan Zamfirescu, G. Mihăilă şi Andrei Rusu, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* [...], MA, **30**, nr. 3—4, 1985, 264. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **912**.
735. NEGRICI, EUGEN, *Literatura noastră de expresie latină şi greacă*, Ramuri, **22**, nr. 4, 1985, 10 [Nistor Vornicescu, *Scrieri patristice* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905**.
736. OLTEANU, PANDELE, *În universul scrisului străromân*, RLit, **18**, nr. 25, 1985, 8 [Nistor Vornicescu, *Scrieri patristice* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905**.
737. PAPASTATE, C. D., B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni* [...], MO, **37**, nr. 1—2, 1985, 128—129 [vol. I—III, ed. de G. Mihăilă]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **949**; **27**, 1984, nr. **871**.
738. PAVEL, EUGEN, Florian Dudaş, **Cazania** *lui Varlaam în Transilvania* [...], CL, **30**, nr. 2, 1985, 168—169. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **799**.
739. PĂCURARIU, M., G. Popescu-Vîlcea, *Miniatura românească* [...], MA, **60**, nr. 4—6, 1983, 387—388. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1181**.
740. PĂCURARIU, M., Varlaam, *Opere. Răspunsul* [...], TelR, **132**, nr. 11—12, 1985, 4 [ed. de Mirela Teodorescu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **901**.
741. PĂCURARIU, M., Nicolae Stoica de Haţeg, *Scrieri : Cronica Banatului* [...], TelR, **132**, nr. 5—6, 7—8, 1985, 6 [ed. de Damaschin Mioc şi Costin Feneşan]. Vezi nr. **683**.
742. PĂCURARIU, MIRCEA, Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor* [...], TelR, **132**, nr. 5—6, 7—8, 1985, 7. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **666**.
743. PIPPIDI, ANDREI, Cătălina Velculescu, *Cărţi populare* [...], RI, **38**, nr. 3, 1985, 306—308. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **902**.
744. POPA, MIRCEA, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae* [...], LL, nr. 2, 1985, 271—275 [ed. de Lucian Drimba]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **913**.
745. POPESCU-VÎLCEA, G., Gh. Buluţă, Sultana Craia, *„Manuscrits enluminés de l'époque de Matei Basarab"*, Roum., nr. 1, 1985, 57. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **783**.
746. PORCESCU, SCARLAT, I. P. S. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Scrieri patristice* [...], MMS, **60**, nr. 4—6, 1984, 426—428. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **905**.
747. SIMONESCU, DAN, *Manuscrisele miniate de la Sucevița*, TribRom, **14**, nr. 301, 1985, 4 [G. Popescu-Vîlcea, *Un manuscris al voievodului Alexandru al II-lea* ... şi *Un manuscris miniat al lui Ieremia Movilă* ...]. Vezi nr. **674** şi BRL, **27**, 1984, nr. **875**.
748. TAUB, K., *Şcoala ardeleană*, RomBooks, nr. 2, 1984, 36—37 [ed. de Florea Fugariu]. Vezi BRL, **27**, 1984 nr. **914**.
749. TODORAN, ROMULUS, Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur* [...], CL, **30**, nr. 1, 1985, 86—87 [ed. de Anton Goţia]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **907**.

750. TOMA, ION, Doru Mihăescu, *La plus ancienne version roumaine d'un chronographe de provenance russe*, în „Linguistique balkanique", Sofia, XXVI, 1983, *I*, nr. 2, p. 55—79; *II*, nr. 3, p. 51—68; *III*, nr. 4, p. 51—67, LR, **34**, nr. 2, 1985, 158 [atribuită lui Staicu, grămăticul].

751. UDRESCU, VLADIMIR, *„Les origines de l'écriture en roumain"*, Roum., nr. 12, 1985, 54 [de Ion Gheție și Al. Mareș]. Vezi nr. **648**.

752. URSU, N. A., *O nouă ediție a primei traduceri românești a* **Istoriilor** *lui Herodot*, Cronica, **20**, nr. 8, 1985, 5 [de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

753. VĂTĂȘESCU, CĂTĂLINA, B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor* [...], RESEE, **23**, nr. 2, 1985, 190—191 [ed. de Gr. Brâncuș și Manole Neagoe]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **809**.

754. VELCIU, DUMITRU, *Nicolae Milescu traducător din Herodot*, Luceafărul, **28**, nr. 26, 1985, 6 [Herodot, *Istorii* ..., ed. de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **811**.

755. VELEA, MARIN, Sebastian Barbu-Bucur, *Filothei sin Agăi Jipei*, **Psaltichie românească**. *I.* **Catavasier** [...], SCIAT, **32**, 1984, 107—108. Vezi BRL, **21**, 1981, nr. 806.

756. VERA, N., *Miniatures d'époque*, AR, **8**, nr. 4, 1985, 10 [Gheorghe Buluță, Sultana Craia, *Manuscrise miniate* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **783**.

757. VIȘOIANU, MARIA, Ioan Zoba din Vinț, *Sicriul de aur* [...], AnL-A, **29**, 1983—1984, 541—545. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **907**.

758. ZUB, AL., Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești* [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 616—617 [vol. II]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **865**.

759. ZUB, AL., Ion Neculce, *Opere* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 512 [ed. G. Ștrempel]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1149**.

760. ZUB, AL., Nicolae Milescu, *Aritmologhia, Etica* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 512 [ed. Pandele Olteanu]. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1128**.

761. * * * Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte și tipar* [...], RomBooks, nr. 2, 1985, 53. Vezi nr. **668**.

VEZI și nr. 19, 22, 23, 25, 440, 539, 542, 543, 1229, 1232, 1237, 1442, 1443.

6. FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

762. AVRAM, ANDREI, *Asupra alternanțelor fonologice accentuale*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 183—186.

763. DASCĂLU, LAURENȚIA, *Întrebările „ecou" și intonația lor în limba română*, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 299—306 [cu 10 fig.; Engl. Ab.].

764. DASCĂLU, LAURENȚIA, *On the Interrogative Falling Pattern in Romanian*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 209—213 [cu 3 fig.].

765. DASCĂLU, LAURENȚIA, *Romanian Call Contours*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 317—320.

766. TEODORESCU, MARIA, *Descrierea acustică a vocalelor din limba română literară*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 463—478 [rés. fr.].

767. ULIVI, ANCA, *Elemente periferice în inventarul fonetic al limbii române actuale*, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 128—142 [cu 12 tab.; rés. fr.].

768. ULIVI, ANCA, *Quelques remarques sur l'accent secondaire dans les parlers daco-roumain*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 583—588.

VEZI și nr. 85, 417, 506, 530, 536, 571, 572, 581, 588, 589, 594, 885, 1119, 1183, 1841.

7. GRAMATICĂ

a. Generalități

769. GRAUR, AL., *„Gramatica pentru toți"*, RLit, **18**, nr. 49, 1985, 8 [de Mioara Avram; în curs de apariție; v. rubr. la nr. 351].

VEZI și nr. 451, 465, 484, **651**, 690, 1255, 1518, 1521, 1524, **1670**, **1704**, **1711**, **1745**.

Recenzii

770. BÎTEA, IOAN N., Petru Zugun, *Cuvîntul* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 542—548. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **959**.

771. DIMITRIU, C., Petru Zugun, *Cuvîntul* [...], AUI, **30**, 1984, 93—94. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **959**.

772. GRECU, ION GH., Ion Coteanu, *Gramatica de bază* [...], LR, **34**, nr. 2, 1985, 144—146. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1343**.

VEZI și nr. 725, 1772.

b. Morfologie

773. AVRAM, MIOARA, *Note asupra flexiunii adjectivului în limba română contemporană*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 179—182.
774. BRÂNCUȘ, GR., *Pluralul femininelor neologice din limba română*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 187—191.
775. CIOBANU, FULVIA, *Comparația adjectivelor compuse*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 372—376.
776. CIOMPEC, GEORGETA, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, EȘE, 1985, 304 p. Vezi și nr. 791, 792.
777. COSTEA, LETIȚIA, FILIP, LETIȚIA, *Observații asupra sintagmei substantiv plus substantiv în limba română*, LȘT, 71—72.
778. DIACONESCU, PAULA, *Pronumele* **dînsul (însul)** *în limba română*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 400—403.
779. DOMINTE, CONSTANTIN, *Schiță de caracterizare tipologică a negației românești*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 404—407.
780. LOMBARD, ALF, *À propos d'un compte rendu*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 539—541 [rec. lui Adrian Turculeț la *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine* ... de Alf Lombard și Constantin Gâdei din LR, **33**, nr. 2, 1984, 152]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1001 și **25**, 1982, nr. **1364**.
781. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Structuri adverbiale comune cu cele verbale și adjectivale*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 444—447.
783. RĂDULESCU, MARINA, *Observații asupra unor adverbe de timp provenite din substantive în limba română*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 246—250.
784. ȘERBAN, RODICA-LIGIA, *Pronumele și adjectivul pronominal posesiv*, LLR, **14**, nr. 1, 1985, 9—11.
785. ȘUTEU, FLORA, *Observații asupra diatezei*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 262—264.
786. VARNA, ANA, *Despre construcția „care (cine) + conectiv pronominal sau adverbial" în limba română*, BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 21—25 [rés. fr.].
787. VASILIU, LAURA, *Din nou despre vocativul feminin*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 270—272.
788. VULPE, MAGDALENA, *O formă regională de prezumtiv*, SD, 383—393 [cu 1 h.].
789. ZUGUN, PETRU, *Articularea indirectă cu articol hotărît propriu-zis*, LL, nr. 1, 1985, 27—31.

VEZI și nr. 88, 452, 505, 513, 514, 518, 521, 572, 578, 582, 584, 587, 588, 770, 781, 800, 810, 811, 814, 818, 826, 830, 884, 1027, 1063, 1084, 1106, 1111, 1119, 1179, 1180, 1182, 1183, 1250, 1252, 1255, 1284, 1325, 1348, 1351, 1391, 1519, 1524, 1532, 1560, 1577, 1662, **1670**, **1700**, **1704**, **1705**, **1711**, **1713**, **1745**, 1840.

Recenzii

790. BÎTEA, IOAN N., Alexandru Toșa, *Elemente de morfologie* [...], LR, **34**, nr. 1, 1985, 76—84. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **984**.
791. SARI, VASILE, *O amplă descriere structurală a adverbului românesc*, Forum, **27**, nr. 10, 1985, 72—79 [Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului* ...]. Vezi nr. **776**.
792. ȘUTEU, FLORA, Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 555—556. Vezi nr. **776**.

VEZI și nr. 441, 1300, 1441, 1769, 1772.

c. Sintaxă

793. BÎTEA, IOAN N., *Construcțiile pseudodisjunctive copulative. Prezentare generală*, LR, **34**, nr. 2, 1985, 113—123 [cu 1 sch.].
794. BOSIANU, GH., *O nouă unitate sintactică? Sau cum poate cînta — mai nou — o pasăre pe portativele limbii române*, în *Almanahul Flacăra 1984*, București, [f. e.], 1983, p. 78 [cu o notă intr. de I. Purcaru; despre „subiectul secund"].

795. BOSIANU, GHEORGHE, *Elemente de sintaxă modernă*, Ramuri, **23**, nr. 10, 1985, 13.
796. CORNILESCU, ALEXANDRA, *Observații asupra propozițiilor relative independente în limba română*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 377—381.
797. CRISTEA, TEODORA, *Analyse — traduction — contrastivité*, SLSE, 171—187.
798. DIACONESCU, ION, *Câteva probleme de acord*, LLR, **14**, nr. 1, 1985, 6—8.
799. DIACONESCU, ION, *Corelația sintactică*, LLR, **14**, nr. 3, 1985, 7—10.
800. DIACONESCU, ION, *Sintaxa și părțile de vorbire flexibile (I)*, LL, nr. 2, 1985, 173—182 [cu 6 sch.]; *(II)*, nr. 3, 309—318.
801. DIACONESCU, PAULA, *Structuri sintactice și structuri textuale ale repetiției*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 202—209.
802. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Coordonata cauzală*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 486—490.
803. GRUIȚĂ, G., *Raportul limitativ (câteva propuneri)*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 16—18.
804. GUȚU ROMALO, VALERIA, *În problema raportului dintre sensul enunțului și componentele sale*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 404—408.
805. HAZY, ȘTEFAN, *Manifestări ale regimului prepozițiilor*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 148—151 [rés. fr.].
806. MOLDOVEANU, GH., *Observații asupra construcției nominale*, Catedra, **3**, 1982, 101—106.
807. MUȚIU, IOAN, BERCEA, LIVIUS PETRU, *Exerciții de gramatică*, Timișoara, EF, 1985, 232 p.
808. NEAGOE, ELISABETA, *Une question de système. L'axe de détermination en roumain et en français*, SLSE, 133—157.
809. NEAMȚU, G. G., *Cuvinte relative-exclamative*, LR, **34**, nr. 2, 1985, 108—112.
810. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, *Formule modalizatoare de certitudine*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 237—240.
811. RĂDULESCU, MARINA, *Observații în legătură cu sintaxa verbului „a părea"*, LLR, **14**, nr. 4, 1985, 8—10.
812. TEODORESCU, ECATERINA, *Predicație, predicativitate*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 435—440.
813. TRANDAFIR, GH. D., *Observații cu privire la interpretări recente ale funcțiilor și relațiilor de subordonare intrapropoziționale (I)*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 3—15; *(II)*, nr. 2, 97—107.

VEZI și nr. 92, 287, 515, 572, **776**, 777, 1085, 1106, 1124, 1255, 1283, 1284, 1286, 1287, 1314, 1321, 1348, 1406, 1425, 1524, 1532, 1560, 1561, 1634, **1670**, **1704**, **1705**, **1711**, **1745**.

Recenzii

814. NICOLAE, OCTAVIAN, Melania Florea, *Structura grupului nominal* [...], AUI, **30**, 1984, 91—93. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **996**.
815. POPOVICI, VICTORIA, Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa* [...], SCL, **36**, nr. 4, 1985, 331—334. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1010**.

VEZI și nr.441, 791, 792, 1300, 1441, 1769, 1772.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

816. BABEU, DOINA, *Termeni regionali în nomenclatura etnobotanică românească* **(De însemnătatea botanicei românești** *de Simeon Mangiuca)*, CCS, **3**, 3—13 [Engl. Ab.].
817. BEJAN, DUMITRU, *Despre numele științifice ale plantelor. Nume date genurilor*, StUBB, **30**, 1985, 32—36 [rés. fr.].
818. BEREA GĂGEANU, ELENA, **Mica enciclopedie a limbii române.** *Pronumele interogativ-relative*, LL, nr. 3, 1985, 325—334.
819. BIDIAN, V., LOȘONȚI, D., *Note lexicale și etimologice*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 114—122 [pe baza materialului cules de Gr. Rusu, V. Bidian și D. Loșonți pentru *Noul Atlas lingvistic pe regiuni — Transilvania*; aţiţáre, balţ, bădărdău, bădîncă, bălţău, bălţúg, băşcălán, bîriiţoáre, boácăr, bocălău, botoróg, botrăcău, bucián, budéşcă, budeşcúţă, budîcă, bubulău, budulíe, budulóc, budureáţă, burcói, buzdúră, cănţălău, chepeléu, chipiléu, ciurcelúţă, cotozít, fruntár, gîlcău, hácur, hăcurél, hibiţíc, hîci, hîltav, hîră, hîrîpós, hîrós, honióş, hred, hurduzău, izinít, jigărós, láităr, lăpădátă, leş, lopár, másă, mîzgós, móşcoş, mréjă, múscur, nămînjít, orján, pîrpálă, pîrpă, poi, portár, puţ, rap, rădură, răpurós, răsc, ruginós, scărîmbă, scociorîtór, scodolí, scodolitór, sfîrc, sfîrceá, sforgáce, solzós, spérlă, spuzár, strungár, strungăreáţă, strungúţă, ştiob, ştioborói, tierúţ, togmogár,

trongolónci, ţăndărúţă, ţiţărcură, urît, úrlă, vichiţíe, vlătár, zádră, zándură, zăndureá, zădreá, zgidără, zgurmá, zîngălít, zîngălós].

820. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Semantică şi lexicografie*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 364—368.

821. CHEIE, PAULINA, *Termeni pentru noţiunea de „tîmplă" (pe baza ALR) (Rezumat)*, SD, 28—29. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1022.

822. CIOCÎRLIE, CONSTANŢA, *Les trous lexicaux dans la sémantique adverbielle des mots paires en roumain et en français*, SLSE, 71—82.

823. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Trăsurile de altădată în literatura noastră (I)*, RLit, **18**, nr. 22, 1985, 7; *(II)*, nr. 23, 7.

824. C. N., *Dezarmare*, VSt, **29**, nr. 6, 1985, 12 [SALT, ABM, IRBM]; *Rachete (II)*, nr. 9, 12 [BM, MIRV, SLBM]; *Din nou despre rachete (III)*, nr. 15, 12 [SLCM; la rubr.: Glosar].

825. COLŢEA, DUMITRU, *Termeni tehnici folosiţi în denumirea părţilor componente ale construcţiilor ţărăneşti de lemn din bazinul mijlociu al Crişului Negru*, Biharea, **10**, 1982, 97—107 [rés. fr.].

826. COSTEA, LETIŢIA, SIMIONESE, VASILE, *Verbe care exprimă procesul cunoaşterii*, SLM, 6—7.

827. CUCERZAN, EUGEN S., *Lucian Blaga şi terminologia filozofică românească*, Tribuna, **29**, nr. 35, 1985, 6.

828. DIMITRESCU, FLORICA, *Anunţuri*, RLit, **18**, nr. 40, 1985, 8 [v. rubr. la nr. 351]. Vezi şi nr. 1115.

829. DOMINTE, CONSTANTIN, *Sens şi context*, Albina, **39**, nr. 3, 1985, 10; *Cuvinte polisemantice*, nr. 4, 10; *Sinonimia*, nr. 5, 10; *Omonimia*, nr. 6, 10; *Pentru a nu ne expune confuziilor*, nr. 7, 10 [paronimia]; *Cuvinte antonime*, nr. 8, 10 [la rubr.: Limba noastră-i o comoară ...].

830. DRĂGHICESCU, JANETA, *„Acum" e ses équivalents en français*, SLSE, 227—239.

831. DRUGESCU, C., *Asupra terminologiei zoogeografice*, Natura, **36**, nr. 1, 1985, 19—27.

832. DUMISTRĂCEL, STELIAN, **„A face capul calendar"**, Cronica, **20**, nr. 10, 1985, 6; **A da în stambă**, nr. 46, 6 [la rubr.: Metafore ale vorbirii].

833. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Numele lunilor anului*. **Ianuarie — gerar, cărindar**, Cronica, **20**, nr. 3, 1985, 7; **Februarie — făurar, faur**, nr. 7, 8; **Aprilie — prier**, nr. 14, 14; **Mai — florar, frunzar**, nr. 22, 6; **Iunie — cireşar**, nr. 26, 6. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1049.

834. DUŞLEAG, LIVIU D., *Pubertate. Climacteriu*, Sănătatea, **33**, nr. 1, 1985, 6; *Anexita. Metrita*, nr. 2, 11; *Bartholinita*, nr. 4, 11; *Prolapsul genital*, nr. 5, 13; *Vulvo-vaginitele trichomoniazice*, nr. 7, 13 [la rubr.: Minidicţionar]. Vezi BRL, **27**, 1985, nr. 1050.

835. ENĂCHESCU, T. A., *Cuvinte uitate*, DCon, D, în Vatra, **15**, nr. 1, 1985 [împlini, împlinit, zamfir, cislă, mur, rătui, rătuti]; DCon, D, în nr. 2 [rovină, bulhac]; DCon, D, în nr. 3 [chinez, anţărţ, înveşte, înveştire, braniştе, tar, tarniţă]; DCon, D, în nr. 4 [lin, corită, silişte, sălişte, strijnic, tretin, pătrar, cincar, tult, brudină, brodit]; DCon, D, în nr. 5 [cloambă, jilip, standoală, tuşina, tuşinat, casîncă, bunar, ciolpani, dugliş]; DCon, D, în nr. 7 [brudíu, păretar, carpetă, zăvează, stîlpare, oblici, slin, năsălie]; DCon, C, în nr. 8 [aşijderea, cust, cătărig, Cătărig, catalige, breb, Breb]; DCon, C, în nr. 9 [cîrjoaie, astruca, astrucare, sodom, brudiu, brudnic, năboi, puhoi, năboí, năboire, pomăzui, scafă, rob, robaci, mereu (adj.), rătăcini, erraticare, antol]; DCon, D, în nr. 10 [custá, custare, cust, borz, humor, ură, suhlar]; DCon, D, în nr. 11 [tabun, iurtă, ceair, bătelişte, acia, sireap, lucoare]; DCon, 4, în nr. 12 [lefter, lefterie, calp]. Vezi şi BRL, **27**, 1984, nr. 1028, 1029, 1051, 1063, 1079.

836. FELECAN, NICOLAE, *Paronimia şi aplicaţiile ei stilistice*, BulŞt Baia Mare, **6**, 1983, 26—29 [rés. fr.].

837. FORĂSCU, NARCISA, *Contribuţii la studiul stilistic al antonimelor*, SCL, **36**, nr. 4, 1985 282—289 [Engl. Ab.].

838. FRĂŢILĂ, V., *Elemente lexicale „întunecate" în poezia populară*, FL, **6**, 87—112 [deutsch· Zus.].

839. GEORGESCU, M., *Mic dicţionar enciclopedic de vînătoare*, VînPesc, **37**, nr. 1, 1985, 9 [abatere, accelerator, accident de vînătoare, aceră, Acteon, acvilă]; nr. 2, 9 [adap, baiera puştii, a da de urmă, alatores, albinărel, albiciune, alb şi negru, Alcione, alergat, alezaj, alică, alicire, alofag, alunar]; nr. 3, 10 [alură, amenajament, silvocinegetic, amenajarea fondurilor de vînătoare, american water spaniel, amplitudine ecologică, anglo-français tricolve, aninătoare, anomalie, anson, anson şi dealey, antagonism]; nr. 4, 9 [Apollon, aport, aportor, aprecierea trofeului, apropiat, arabescuri, arămire, arbaletă]; nr. 5, 11 [arcul percutorului, arderea ţevii, areal, arendare, aret, aret fals, argăsire, argonauţi, Argos]; nr. 6, 11 [aripar, armare, armurier, Artemis, artrodactile, ascarichoza, Asociaţia Generală a Vînătorilor, Asociaţia Generală a Vînătorilor şi Pescarilor Sportivi,

asociație competitivă] ; nr. 7, 11 [aspergiloză, atrapă, auşel, autoreglarea densității, autorizație, avalanşă].

840. GIURESCU, CONSTANTIN D., *Pădurea carpato-danubiană în preistorie, în Dacia şi în Dacia Romană*, în *Almanahul pădurii*. Editat de revista literară „Viața românească", Bucureşti, [f.e.], 1985, p. 24—27 [fragm. din *Istoria pădurii româneşti*].

841. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, CĂLĂRAŞU, CRISTINA, *Termeni româneşti care desemnează noțiunea de „porumbar" („prunellier"), pe baza materialului pentru* **ALE**, SD, 125—132 [cu 1 h.].

842. IORDAN, IORGU, *Note lexicale*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 165—166 [zagnate, zaharache, zaharé, zahariseală, zăhărit, zaimf, zaluzele, zamă, zambalică, zaporojă, zarişte, zarzavagerie, zatón, zană, zavatră, zăbăie, zburat, zdrahon]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 787 [lit. *V*] ; **21**, 1978, nr. 969 [lit. *Ț, U*] ; **20**, 1977, nr. 828 [lit. *T*] ; **19**, 1976, nr. 714 [lit. *Ş, T*] ; **18**, 1975, nr. 707 [lit. *S, Ş*] ; **17**, 1974, nr. 710 [lit. *S*] ; **16**, 1973, nr. 736 [lit. *P*], 737 [lit. *R*] ; **14**, 1971, nr. 643 [lit. *P*] ; **12**, 1969—1970, nr. 853 [lit. *P*].

843. IRIMIE, CORNEL, HOFFMAN, HERBERT, *Boştinăritul, o veche îndeletnicire specializată la români*, Cibinium, 1979—1983, 105—138 ; deutsche Version : *Das Wachstrestersammeln — eine alte Beschäftigung der Rumänen*.

844. ISBĂŞOIU, CONSTANTIN, *Despre noțiunile de* **habitat rural, aşezare rurală** *şi* **sat**, Terra, **16**, nr. 4, 1984, 25—30.

845. LOŞONȚI, DUMITRU, **Pic** *şi derivatele sale*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 28—33 [rés. fr.].

846. LOŞONȚI, DUMITRU, **Țic** *şi derivatele sale*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 200—208 [țic, țichi, țăcălia, țicălău, țicău, țichilie, țighilie, țichileu, țighileu, țiclu, țiglu, țiclău, țiglău, țuclău, țiclei, țicleu, țucleu, țicloi, țigloi(u), țiclui, țiglui, țuclui, țuglui, țiclet, țicui, țucui, țugui, țuguie, țuculeu, țucudan, țiclă, țiglă, țihlă, țuclă, țuglă, țicleie, țiclie, țicluță, țicloaie, țihlişoara, țigluță].

847. LUPU, COMAN, *Expresii ce cuprind nume de monede (I)*, TribRom, **14**, nr. 294, 1985, 11 [la rubr. : Gînd şi grai românesc].

848. MAREŞ, LUCREȚIA, *Aspecte ale vitalității lexicului regional în limba literară actuală*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 212—215.

849. MOISE, ION, *Note lexicale. Cuvinte noi din terminologia muncii*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 494—496.

850. MUREŞANU, ILEANA, *Aspecte statistice privind polisemia în limba română*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 19—27 [cu 6 tab. şi 3 an.].

851. NEGREA, RADU, *„Drawback"*, RE, **11**, nr. 3, 1985, 31 ; *Retorsiunea*, nr. 4, 31 ; *Prohibiția*, nr. 5, 31 ; *Sterilizarea valorilor*, nr. 6, 29 [tezaurizarea] ; *Reasigurarea*, nr. 12, 31 ; *„Ruf"*, nr. 13, 31 ; *Ordin de bursă*, nr. 14, 31 ; *„Euroswaps"* [*I*], nr. 16, 31 ; [*II*], nr. 17, 31 ; *Fluiditatea şi viscozitatea pieței*, nr. 18, 31 ; *Ratio* [*I*], nr. 21, 31 ; [*II*], nr. 22, 31 ; *Inovații în lansarea împrumuturilor internaționale* [*I*], nr. 27, 31 ; [*II*], nr. 31, 31 ; *Cheltuieli fiscale*, nr. 35, 31 ; *Finanțare de proiect*, nr. 37, 31 ; *Prețul de transfer*, nr. 38, 31 ; *Un indicator sintetic al evoluției situației economice*, nr. 41, 29 [indicele mizeriei] ; *Lichidare*, nr. 43, 31 ; *Indicatori de avertizare*, nr. 44, 31 ; *Cotare bursieră*, nr. 49, 30 [la rubr. : Glosar].

853. NUȚĂ, ION, *Aspecte ale metaforei în terminologia viticolă românească*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 217—263 [rés. fr.].

854. NUȚĂ, ION, *Terminologia viticolă în Banat. Denumiri pentru soiuri de struguri (Pe baza* **Chestionarelor** *lui B. P. Hasdeu şi Nic. Densusianu)*, SD, 197—208.

855. NUȚĂ, ION, *Un caz de hipercorectitudine în terminologia viticolă* : **ceasla**, LR, **34**, nr. 5, 1985, 416—419.

856. OPREA, IOAN, *Aspecte caracteristice şi posibilități de inovare ale terminologiei filozofice româneşti*, AUIFiloz, **30**, 1984, 71—76.

857. OPRESCU, DOREL, *Rating*, RE, **11**, nr. 39, 1985, 31 [v. rubr. la nr. 851].

858. OS, NICOLAE, *Banca Asiatică pentru Dezvoltare*, RE, **11**, nr. 2, 1985, 31 [v. rubr. la nr. 851].

859. OSTAP, MELANIA, *Cu privire la meşteşugul cojocăritului în zona Fălticeni*, Cibinium, 1979/1983, 189—227 ; deutsche Version : *Zum Studium des Kürschwergewerbes im Fälticenigebiet* [cu 1 an. şi numeroase fig.].

860. OSTAP, MELANIA, *Meşteşugul dogăritului în satele Baia şi Bogata (județul Suceava)*, Cibinium, 1974—1978, 249—272 ; deutsche Version : *Das Böttdrergewerbe in den Dörfen Baia und Bogata (Kreis Suceava)* [cu numeroase fig. în text şi 1 pl. î.a.t.].

861. POPA, CONSTANTIN, *Aspecte ale vieții pastorale în Munții Călimanului*, Cibinium, 1974—1978, 221—228 ; deutsche Version : *Aspekte aus dem Hirtenleben im Căliman-Gebirge* [cu numeroase fig.].

862. POPA, CONSTANTIN, *Contribuții etnografice la cunoașterea păstoritului în Munții Sebeșului*, Cibinium, 1979—1983, 139—151 ; deutsche Version : *Volkskundliche Beiträge zur Kenntnis der Schafschaltung im Sebeș-Gebirge* [cu numeroase fig.].

863. PURDELA SITARU, MARIA, *Perspectiva lingvistică de abordare a medicinei populare românești*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 426—429.

864. PURDELA SITARU, MARIA, *Rom.* **deală**. *Sensuri și etimologie*, AnEAIL, **2**, 1982, 138—145 [Engl. Ab.].

865. PURDELA SITARU, MARIA, *Termeni de medicină populară românească (I)*, SD, 245—255.

866. RĂDOI, MIHAI, MOISIUC, CĂTĂLIN, *Expunerea bancară*, RE, **11**, nr. 10, 1985, 29 [v. rubr. la nr. 851].

867. RUSU, VALERIU, *Limbajul medical între tradiție și inovație*, MS, **31**, nr. 14, 1985, 2 ; *Originea unor termeni medicali*, nr. 15, 2 [amnios, carotidă, cataractă, coșmar, crup, epithelium, marihuana, scorbut] ; *Unii caligrafi și „termenii medicali"*, nr. 17, 2 [bisturiu, amoniac, fucsină, tripsină, yterbiu, lantan, chimie, infuzie] ; *Abrevieri nerecomandate*, nr. 19, 2 ; *Alte abrevieri*, nr. 22, 2 ; *Istoria denumirii unei molecule fundamentale*, nr. 31, 2 [hematozină, hemoglobină, globulină] ; *O invazie perenă : numele proprii (I)*, nr. 35, 2 ; *(II)*, nr. 36, 2 ; *Câteva „atacuri" ... tradiționale și o scurtă istorie (I)*, nr. 43, 2 ; *(II)*, nr. 44, 2 [la rubr. : Limbajul medical între tradiție și inovație].

868. STRUNGARU, DIOMID, *Elucidarea formelor* **chirdosi** *și* **presi** *atestate în secolul al XVI-lea*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 547—549.

869. ȘERBĂNESCU, ANDRA, *Neologismele*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 8—12.

870. TĂNASE, ALEXANDRU, IONIȚĂ, ION, *Program financiar* [II], RE, **11**, nr. 1, 1985, 31 [v. rubr. la nr. 851[. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1074.

871. TEODORESCU, VIRGINIA, *Industria casnică textilă din Cîrțișoara*, Cibinium, 1974—1978, 273—296 ; deutsche Version : *Die Verarbeitung der Textilfasern im Rahmen der Bauernwirtschaft im Cîrțișoara (Kreis Sibiu)* [cu numeroase fig. și gl.].

872. TOHĂNEANU, G. I., **Înăuntru**, Orizont, **36**, nr. 3, 1985, 9 ; **Inimă**, nr. 6, 9 ; **Nostalgie**, nr. 8, 9 ; **Melancolie**, nr. 10, 9 ; **Unghеț**, nr. 12, 9 ; *„Fii bunul meu venit"*, nr. 14, 9 ; **Dantelă**, nr. 16, 9 ; *Culorile*, nr. 20, 4—5 ; *„Alba-n sat"*, nr. 22, 4—5 ; **Simpozion**, nr. 26, 5 ; **Peisaj**, nr. 28, 5 ; **Șoim**, nr. 31, 5 ; **Șoiman**, nr. 35, 5 ; **Monoclu**, nr. 38, 5 ; **Brotăcel**, nr. 40, 5 ; **Creion**, nr. 42, 5 ; **Corolă**, nr. 44, 5 ; **Parter**, nr. 46, 5 ; **Mușchi**, nr. 48, 5 [la rubr. Limba română]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1075, 1076 ; **26**, 1983, nr. 1068 ; **25**, 1982, nr. 1541.

873. TURCUȘ, AUREL, *Termeni populari. Considerații etnolingvistice*, AnEAIL, **2**, 1982, 62—71 [Engl. Ab.].

874. VLĂDUȚESCU, GH., *Limbă și filozofie în cultura românească*, TribRom, **14**, nr. 302, 1985, 4 ; *(II). Cantemir, întemeietorul*, nr. 303, 4.

VEZI și nr. 87, 96, 136, 205, 287, 314, 457, 509, 519, 522, 532—534, 553, 556—559, 563, 564, **565**, 566, **568**, **574**, 577, 583, 584, 586, 592, 801, 804, 812, 881, 882, 884, 890, 892, 894, 901, 903, 912, 918, **933**, 939, 989, 990, 999, 1008, 1018, 1062, 1084, 1099, 1101, 1106, 1126, 1138, 1143, 1147, 1155, 1163, 1164, 1169, 1189, 1190, 1250, 1252, 1339, 1359, 1385, 1390, 1510, 1511, 1523, 1548, 1550, 1560, 1564, 1566, 1616, 1656, **1689**, **1711**, 1749.

Recenzii

875. CIOCÎRLIE, CONSTANȚA, Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare* [...], LL, nr. 1, 1985, 146—148. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1035**.

876. GIOSU, ȘTEFAN, Gh. Iordache, *Mărturii etnolingvistice* [...], AnL-A, **28**, 1981—1982, 135—137. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1176.

877. MUREȘANU, ILEANA, Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare* [...], CL, **30**, nr. 1, 1985, 85—86. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1035**.

878. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Sinonimia și problemele ei*, Forum, **27**, nr. 11, 1985, 82—83 [Onufrie Vințeler, *Probleme de sinonimie ...*]. Vezi BRL, **29**, 1983, nr. **1073**.

879. ȘUTEU, FLORA, Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 554—555. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1035**.

880. TEODORESCU, VASILE, Victor Bănciulescu, *Limbajul sportiv* [...], LL, nr. 2, 1985, 261—264. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1031**.

VEZI și nr. 441, 921, 955, 959, 965, 967, 1076, 1189, 1300, 1763, 1779.

b. Formarea cuvintelor

881. BEJAN, D., *Etimologii populare la nume de plante*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 21—27 [rés. fr.].
882. BEJAN, D., *Nume de plante formate prin contaminare*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 28—29.
883. CIOBANU, FULVIA, *Sufixul neologic* **-(i)ac**, LR, **34**, nr. 3, 1985, 174—177.
884. FELECAN, NICOLAE, *„Schimbarea categoriei gramaticale" — un mijloc de îmbogățire a vocabularului sau o problemă de stilistică?*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 188—193.
885. GRAUR, AL., *În apărarea rădăcinilor onomatopeice*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 389.
886. VASILIU, LAURA, *Despre fizionomia etimologică a sufixelor verbale românești*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 450—453.
887. ZUGUN, PETRU, *Definiția compunerii*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 256—258.
888. ZUGUN, PETRU, *Note privind derivarea regresivă și conversiunea lexicală*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 461—464.

VEZI și nr. 433, 456, 517, 528, 569, 775, 777, 822, 845, 909, 1137, 1140, 1145, 1149, 1353.

c. Etimologii

889. BENEDEK, G., *Contribuții la semantica împrumuturilor lexicale de origine slavă: sl.* *žirъ, *rom.* **jir**, *magh.* **zsír**, RS, **22**, 279—286.
890. BRÂNCUȘ, GRIGORE, **Iubire**, TribRom, **14**, nr. 285, 1985, 11 ; **Ger**, nr. 286, 11 ; **Fîntînă**, nr. 287, 11 ; **Pui**, nr. 288, 11 ; **Primăvară**, nr. 289, 11 ; **Nuntă**, nr. 292, 11 ; **Știință**, nr. 293, 11 ; **A (se) naște**, nr. 294, 11 ; **Grîu**, nr. 302, 11 ; **Furcă**, nr. 303, 11 ; **Om**, nr. 305, 11 ; **Popor**, nr. 306, 11 [la rubr. : Povestea cuvintelor]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1099 ; **26**, 1983, nr. 1095 ; **25**, 1982, nr. 1567 ; **24**, 1981, nr. 1230.
891. CIOBANU, GEORGETA, *Observații asupra etimologiilor englezești consemnate în dicționarele limbii române*, LȘT, 61—62.
892. COMȘULEA, ELENA, *Un grup de cuvinte înrudite etimologic (Rezumat)*, SD, 33—34 [greabăn, hrebincă, zgrebeni, zgribenți]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1096.
893. DIMA, SIMION, **Bucur, bucurie, București**, DR, **42**, nr. 12559, 23 iun. 1985, 6 [la rubr. : Limba ce-o vorbim].
894. DIMITRESCU, FLORICA, *Elemente lexicale romanice recent introduse în limba română (I)*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 105—113 [cu 2 an.].
895. DOGARU, MARIA, **România** — *numele și istoria noastră*, Pentru patrie, **36**, nr. 2, 1985, 28.
896. DOMINTE, CONST., *Reg. drom.* **tîrș** *(o ipoteză etimologică)*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 182—187.
897. DRIMBA, VLADIMIR, *Cuvinte românești de origine turcă*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 408—410.
898. FRĂȚILĂ, V., *Quelques éléments lexicaux roumains d' origine latine. Contributions étymologiques*, AnEAIL, **2**, 1982, 124—133.
899. GOICU, VIORICA, *Mots d'origine latine dans le patois de la Vallée de Dezna*, AnEAIL, **2**, 1982, 134—137.
900. GRAUR, AL., *Cuvinte grecești*, LLR, **14**, nr. 3, 1985, 3—4.
901. GRAUR, AL., *Cuvinte latinești*, LLR, **14**, nr.1, 1985, 4—5.
902. GRAUR, AL., **Scrabble**, LR, **34**, nr. 4, 1985, [387].
903. IONAȘCU, AL., **Arș**, *interj.*, **arșă**, *s.f.*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 194—196.
904. IONAȘCU, AL., *Originea adverbului românesc* **prea**, MSȘFLA, **6**, 143—150.
905. IONIȚĂ, VASILE C., *Note etimologice*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 542—544 [darie, forostău, marinuță, năvrăpei, noreá, omeluțe].
906. MARIAN, MARIN, *Actualitatea etimologiei*, Contemporanul, nr. 45, 1985, 12.
907. MIHĂILĂ, G., *Cîteva etimologii românești (pe marginea* **DLR**), LR, **34**, nr. 3, 1985, 216—220 [a plămădí, a plomădí, a plomodí, cîrstáș, colárnic, isícă, samatóc, a stroși, trosíe, zămîrsí].
908. NESTORESCU, VIRGIL, *Etimologii*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 221—222 [butelie, flanelă, rochie].
909. NESTORESCU, VIRGIL, *Formații onomatopeice românești sau împrumuturi?*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 414—415.
910. OPREA, IOAN, *Etimologia verbului* **a (se) dezvolta**, AnL-A, **29**, 1983—1984, 79—85 [rés. fr.].
911. OREL, VLADIMIR E., *Romanica parerga (Etimologie balcanică 60—61)*. *Rum.* **bîle**. *Rum.* **Rață**, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 105—107.
912. PANAITESCU, P. P., **Bineț**e, LR, **34**, nr. 6, 1985, 491—493.
913. PÂRVU, VASILE, *Originea termenului* **hulă** *și implicarea lui în toponimie — o precizare geografică*, SCGeogr, **32**, 1985, 84—85.

914. PICCILLO, GIUSEPPE, FERRO, TERESA, *Le postille di Mateo Bartoli all'***Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache** *di Sextil Pușcariu*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 521—541.
915. POPESCU, ELENA, *Calcuri din greacă în primele traduceri românești ale „Cîntării cîntărilor"*, StUBB, **30**, 1985, 27—31 [rés. fr.].
916. POPESCU, RADU SP., *Cu privire la etimologia cuvîntului* **țărînă**, AO, **3**, 1984, 184—187.
917. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Originea unor cuvinte românești dialectale cu sensul „ridicătură de pămînt"*, SD, 237—243.
918. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Despre semantica împrumuturilor franceze în limba română*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 448—450.
919. ROBCIUC, ION, *Note etimologice*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 244—245 [alisnică, bábă, barabuleáncă, năvîlcă, podá, ștánglă].
920. SALA, MARIUS, *Limbi în contact: rom.* **sută**, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 451—452.

VEZI și nr. 115, 445, 457, 458, 504, 523, 527—529, 532, 533, 573, 579, 592, 615, 774, 819, 838, 840, 842, 843, 845, 854, 868, 869, 876, 881, 882, 886, 939, 946, 1062, 1123, 1135, 1144, 1159, 1161, 1163, 1168, 1171, 1181, 1213, 1248, 1359, 1386, 1513.

Recenzii

921. FRÂNCU, C., *O istorie a etnonimului* **român** *și a cîmpului său semantic*, AUI, **30**, 1984, 69—74 [V. Arvinte, **Român** ...]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1039**.
922. I. L.,Vasile Arvinte, **Român** [...], RomBooks, nr.2, 1985, 7. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1039**.
923. LUPU, COMAN, Vasile Arvinte, **Român** [...], LL, nr. 3, 1985, 425. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1039**.
924. ZUB, AL., Vasile Arvinte, **Român** [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 642. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1039**.

VEZI și nr. 545, 1436.

d. Lexicografie

925. AMUZESCU, N., BĂRDEANU, ELENA, *Dicționar de transporturi rus-român*, București, ET, 1984, 959 p.
926. BANTAȘ, ANDREI, *Dictionaries between Desiderata and Feasibleness*, SLLEA, 88—100 [rez. rom.].
927. BANTAȘ, ANDREI, *Mic dicționar englez-român*, București, EST, 1983, 432 p. [liliput].
928. BANTAȘ, ANDREI, *Mic dicționar român-englez*, București, EST, 1985, 447 p. [liliput].
929. BOLOCAN, GH., VORONȚOVA, TATIANA, ȘODOLESCU-SILVESTRU, ELENA, *Dicționar rus-român*, București, EȘE, 1985, 1704 p.
930. BUCĂ, MARIN, *Dicționar de epitete al limbii române*, București, EȘE, 1985, 356 p. [au mai colaborat la strîngerea materialului : Olimpia Berca și Eugen Dorcescu].
931. CHIVESCU, ROMEO, *Elemente de tipologie a dicționarelor bilingve — Din experiența alcătuirii unor lucrări lexicografice cu profil didactic —*, RS, **22**, 307—327 [N. G. Corlăteanu, E. M. Russev, *Dicționar rus-român*, ed. a 2-a, Moscova, 1967 ; Gheorghe Bolocan, Tatiana Medvedev, Tatiana Voronțova, *Dicționar român-rus*, București — Moscova, 1980 ; Eugen Noveanu, *Dicționar rus-român*, ed. a 2-a, Buc., 1981, *Dicționar român-rus și rus-român*, Buc., 1983 ; Romeo Chivescu, Andrei Ivanov, Siegfried Wolf, *Dicționar rus-român de structuri verbale*, Buc., 1983 ; русс. рез.]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1299 ; **15**, 1972, nr. 792, 793 ; [11], 1968—1969, nr. 526 ; **24**, 1981, nr. 1281 ; **26**, 1983, nr. **1120**, **1137**.
932. COTEANU, I., *Dicționarul tezaur al limbii române (D.L.R.)*, TribȘc, nr. 273, 1985, 8.
933. DUDA, GABRIELA, GUGUI, AGLAIA, WOJCICKI, MARIE JEANNE, *Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române*. Coordonare : Duda Gabriela, București, EAl, 1985, 816 p. **(Dicționarele Albatros)**. Vezi și nr. 955, 965, 967.
934. ENESCU, GHEORGHE, *Dicționar de logică*, București, EȘE, 1985, 383 p.
935. GHIMPU, SANDA, BREHOI, GHEORGHE, MOHANU, GHEORGHE, POPESCU, ANDREI, URS, IOSIF, *Dicționar juridic — Selectiv —*. Coordonator : Sanda Ghimpu, București, EAl, 1985, 632 p. **(Dicționarele Albatros)**.
936. IOSIFESCU, MARIUS, MOINEAGU, COSTACHE, TREBICI, VLADIMIR, URSIANU, EMILIANA, *Mică enciclopedie de statistică*. Coordonare : Vladimir Trebici. Cap. IV de Nicolae Costake, București, EȘE, 1985, 612 p.
937. KELEMEN, BÉLA, *Magyar-román iskolai szótár. Dicționar maghiar-român pentru uz școlar*. A szerkő munkatársa Szász Lőrinc, București, EDP, 1985, 612 p.

938. MATEI, HORIA C., NEGUȚ, SILVIU, NICOLAE, ION, ȘTEFLEA, NICOLAE, *Statele lumii*. Coordonator științific : Mircea Malița, București, EȘE, 1985, 614 p. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1276 ; **20**, 1977, nr. 806 ; **18**, 1975, nr. 890.

939. MĂRII, I., *1.* **piceáică** = **piteáică**. *2.* **petéancă**. *3.* **póvină**. *4.* **potîrniche** = *„potîrnic"? 5.* **prabali**. *6.* **priochiți, prionținde, priospárge**. *7.* **privighetoáre**. *8.* **privighetór**. *9.* **șéged** = *(în realitate)* **șegheíd**, CL, **30**, nr. 2, 1985, 123—130 [s.t.c : *Note lexicale și etimologice ; îndreptări la* **Dicționarul limbii române (DLR)**, tomurile VIII, 2, 4, 5, XI, 1]. Vezi și nr. 579.

940. MIRCEA, IOAN, *Dicționar al* **Noului Testament**. *A—Z*. Tipărit cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, EIB, 1984, 528 p. Vezi și nr. 962.

941. MITRA, GHEORGHE, RETINSCHI, ALEXANDRU, *Constelația Olimpiadelor: Lexicon olimpic*, București, EST, 1984, 488 p.

942. PANOVF, IRINA, *Romanian-English, English-Romanian Dictionary*, București, EȘE, 1985, 827 p. [pe copertă : *New Romanian-English ...*].

943. PETRESCU, M., BREBENE, LIDIA, CONDRUC, M., *Dicționar de electrotehnică, electronică, telecomunicații, automatică și cibernetică român-rus*, București, ET, 1985, 1280 p.

944. STOICA, GEORGETA, PETRESCU, PAUL, BOCȘE, MARIA, *Dicționar de artă populară*, București, EȘE, 1985, 444 p. [cu ind. tematic].

945. TOMȘA, GHEORGHE, *Răspuns la o recenzie neavenită [I]*, Tribuna, **29**, nr. 8, 1985, 6 ; *(II)*, nr. 9, 6 [de Ioan Albu și Ionel Reghini la *Dicționar de dreptul familiei ...*]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1161 și **1139**.

946. ȚÂRA, VASILE D., *Termeni regionali de origine latină în* **Lexiconul de la Buda**, SD, 357—380.

947. VASILUȚĂ, LIVIA, *Încercare de tipologie a exemplelor cuvintelor regionale din* **Dicționarul limbii române**, CCS, **3**, 63—78 [rés. fr.].

948. YANG, SHUNXI, *Dicționarul român-chinez*, Argeș, **20**, nr. 6, 1985, 16, 15 [în pregătire ; int. cons. de Petre Popa].

949. * * * *Dicționar de conducere și organizare*. Colegiul de redacție : Paraschiv Vagu, Corneliu Russu, Ovidiu Nicolescu, Natalia Stănciulescu, Mircea Șerb. Coordonare lexicografică : Gheorghe Voicu. Autori : Alecsandru Babe, Constantin Bărbulescu, Alexandru Benke, Vasile Bogdan, Andrei Boier, Iacob Cătoiu, Dumitru Ciucur, Viorel Cornescu, Roman Crișan, Ion Crudu, Vasile Dan, Constantin Danciu, Mihai Drăgănescu, Margareta Drăghici, Mihai Dumitrescu, Constantin Florescu, Alexandru Gheorghiu, Nicolae Haneș, Ion Hălălău, Tudor Homoș, Aurel Iancu, Liviu Ilieș, Gheorghe Ionescu, Petre Isac, Cornel Iuga, Octavian Jaba, Ermil Jura, Eugen Kerekeș, Neculai Maftei, Aurel Manolescu, Valerie Marinescu, Marin Mehedințu, Toma Melinte, Ioan Mihuț, Mihai Naghi, Ovidiu Nicolescu, Eugeniu Niculescu-Mizil, Adriana Olaru, Nicolae Oprea, Nicolae Paina, Petre Panțiru, Mihai Părăluță, Petru Pântea, Vasile Peteanu, Barbu Gh. Petrescu, Constantin Pintilie, Ioan Pop, Dumitru Purdea, Ion Răvar, Corneliu Russu, Boris Samochiș, Costache Sandu, Dan Sava, Apostol Sima, Alexandru Socolescu, Florin Stănciulescu, Natalia Stănciulescu, Mircea Șerb, Florian Șipoș, Anton Tabachiu, Eugen Topală, Vsevolod Topor, Ioan Totu, Decebal Urdea, Ioan Ursachi, Paraschiv Vagu, Ilie Văduva, Dumitru Vrabie, Dan Zlătescu, Tiberiu Zorlențu, București, EP, 1985, 904 p. Vezi și nr. 968.

950. * * * *Dicționar explicativ al documentelor, datelor și informațiilor comerciale utilizate în activitatea de comerț exterior — română, engleză, franceză —*. Șef colectiv de elaborare : Șerban-Christian Niculescu. Coordonator : Paula Prioteasa. Îndrumător științific : D. Dima, București, EȘE, 1984, 256 p. (Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale).

951. * * * *Lexicon de construcții și arhitectură*. Coordonatori : Ștefan Bălan, Nicolae Șt. Mihăilescu, Alexandru Teodoru. Autori : Radu Agent, Iulian Alexiu, Ion Antonescu, Vlăstar Apostolescu, Ștefan Bălan, Nicolae Bogdan, Mihail Caffe, Andrei Caracostea, Anatolie Cazacliu, Gheorghe Curinschi Vorona, Anton Dîmboianu, Lucian Dogariu, Mira Dordea, Stelian Dorobanțu, Dan Dumitrescu, Gheorghe Duță, Dragoș Georgescu, Dan Ghiocel, Silvia Hagiescu, Sanda Hanganu, Cruciță Iacob, Gheorghe Ilie, Simion Iulman, Igor Ivanov, Nicolae Leonăchescu, Mircea Lupan, Nicolae Șt. Mihăilescu, Ștefan N. Mihăilescu, Nicolae Oprescu, Constantin Pîrvulescu, Horea Sandi, Alexandru Sandu, Arcadie Spătaru, Dan Stematiu, Alexandru Teodoru, Elena Trofin, Petru Trofin, Octavian Vlad, Sanda Voiculescu. Au colaborat : Florin Bălan, Ioana Berceanu, Cornel Bianchi, Ovidiu Centea, Ioan Cohuț, F. Colpaci, Dan Constantinescu, L. Crainic, Ascanio Damian, Maria Darie, Cristian Ene, Constantin Ionescu, Cristian Ionescu, Xenofont Leahu, Gh. Mărmureanu, Nicolae Mira, Mihai Pienescu, Liviu Popescu, Miron Popescu, N. Preda, Fl. Stănculescu, Puiu Stoenescu, M. Stoian, George Stoican, Radu Șerban, M. Teodorescu, Petre Terzi, Victor Voicu. Revizia științifică : Aurelian Trișcu, Xenofont Leahu, Fota Stan, [București], [ET], [1985], 419 p.

952. * * * *Lexicon de termodinamică și mașini termice*. Vol. *A—E*. Coordonatori: Alexandru Dănescu, Dan Ștefănescu, Dragoș Sfințeanu, Mircea Marinescu, Ioan Ganea, Stoian Petrescu. Colectivul de autori: Titi Turcoiu, Alexandru Chisacof, Aureliu Leca, Dragoș Sfințeanu, Virgil Mușatescu, Minodora Leca, Cristian Răducanu, Ion Sotir Dumitrescu, Petre Răducanu, Carmen Papadopol, Ladislau Luca, Dan Ștefănescu, Nicolae Borianu, Ermina Rădulescu, Marin Ghergu, Alexandru Dobrovicescu, Ioan Ganea, Mircea Marinescu, București, ET, 1985, 343 p. [cu gl. în rom., engl., germ., fr., rusă].

VEZI și nr. 115, 443, 446, 480, 552, 560—562, 690, 780, 818, 820, 891, 907, 1179, 1396, **1676, 1684, 1692, 1703, 1705, 1744, 1756.**

Recenzii

953. ANGHEL, IOANA, *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă [...], CL, **30**, nr. 2, 1985, 161—163 [tomul VIII, litera *P*, părțile 1—5]. Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 804; **17**, 1974, nr. 778; **20**, 1977, nr. 921; **23**, 1980, nr. 1333; **27**, 1984, nr. **1155**.
954. CHIVESCU, ROMEO, Eugen P. Noveanu, *Dicționar român-rus, rus-român* [...], LMȘ, nr. 2, 1984, 182—184. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1137**.
955. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Dicționare, dicționare, dicționare*, RLit, **18**, nr. 15, 1985, 7 [Gabriela Duda, Aglaia Gugui, Marie Jeanne Wojcicki, *Dicționar de expresii* ...]. Vezi nr. **933**.
956. CONSTANTINESCU, ILINCA, Høybye, Poul, i samarbejde — în colaborare cu Valeriu Munteanu și Emma Kjærulf, *Dansk-rumænsk* [...], SCL, **36**, nr. 6, 1985, 562. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1142**.
957. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, Ovidiu Frînculescu, *Dicționar morfosintactic* [...], LMȘ, nr. 1, 1985, 154—156. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1138**.
958. EVSEEV, IVAN, Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie* [...], FL, **6**, 225—228. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1130**.
959. FARACI, MARY, *„Dicționarul de cuvinte recente" de Florica Dimitrescu, sprijin pentru înțelegerea noilor realizări din domeniul științei și tehnicii românești*, SLM, 4—5. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1595**.
960. HAȘDEU, IULIA, Ovidiu Frînculescu, *Dicționar morfosintactic* [...], LLR, **14**, nr. 2, 1985, 58—59. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1138**.
961. ISTRATE, MARIANA, Ion Neață, *Dicționar minimal italian-român*, Padova, 1984, Steaua, **36**, nr. 2, 1985, 60.
962. MORARU, EUGEN, Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al* **Noului Testament** [...], MA, **30**, nr. 3—4, 1985, 262—264. Vezi nr. **940**.
963. RADU, RODICA, *Dicționarul limbii române pentru elevi* [...], AnL-A, **29**, 1983—1984, 546—549. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1156**.
964. STANCU, EMILIAN, Dr. Ion Anghelescu, Ion R. Constantin, dr. Mircea Constantin, dr. Nicolae Dan, dr. Ion Georgescu, dr. Dumitru Sandu, Ion Sima, *Dicționar de criminalistică* [...], SCJ, **30**, nr. 1, 1985, 91—92. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1136**.
965. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Dicționar de expresii* [...], TribRom, **14**, nr. 302, 1985, 11 [de G. Duda, A. Gugui, M. J. Wojcicki]. Vezi nr. **933**.
966. ȘIMANSCHI, L., Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Dicționar al științelor speciale ale istoriei* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 509—510. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **1625**.
967. * * * *A román nyelv kifejezéseiből és szólásaiból*, A Hét, **16**, nr. 17, 1985, 2 [G. Duda, A. Gugui, M. J. Wojcicki, *Dicționar de expresii* ...]. Vezi nr. **933**.
968. * * * *Dicționar de conducere și organizare*, RE, **11**, nr. 19, 1985, 24. Vezi nr. **949**.

VEZI și nr. 1187, 1300, 1378, 1438, 1766, 1769, 1773, 1774, 1776.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalități

969. CAZACU, B., *Limba română literară. Probleme teoretice și interpretări de texte*, București, [f.e.], 1985, 211 p. (SȘF, **Limbă și literatură**. Seria II. *Studii, comunicări*, 3—4).
970. ROSETTI, AL., *Gînd despre limba română literară*, Contemporanul, nr. 42, 1985, 11 [s.t.c.: Seninătatea cărturarului].

VEZI și nr. 444, 508, 510, 570, 1052.

VEZI nr. 65.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului

971. ANDRIESCU, AL., *Arta cuvîntului în „Creanga de aur"*, AUI, **30**, 1984, 45—48 [de M. Sadoveanu ; deutsch. Zus.].
972. ANTONESCU, GEORGETA, *Aspecte ale dialogului în nuvelele lui C. Negruzzi*, SP, **1**, 1984, 78—88.
973. APOSTOLESCU, CARMEN, **Grup şi Psalm** — *o posibilă relaţie de intertextualitate*, SCL, **36**, nr. 1, 1985, 82—91 [cu 4 sch. ; Engl. Ab.].
974. BACIU, MIORIŢA, *Metafora argotică*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 58—66 [rés. fr.].
975. BĂNESCU, MARCU, *Funcţia metaforei în „Predica de pe munte" (I)*, MB, **34**, nr. 11—12, 1984, 679—691.
976. BERCA, OLIMPIA, DORCESCU, EUGEN, *Comparaţia în poezia lui Alexandru Philippide*, CCS, **3**, 81—90 [Engl. Ab.].
977. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Numele proprii în poezia lui Tudor Arghezi*, CCS, **3**, 91—98 [rés. fr.].
978. BÎRLEA, OVIDIU, *Poetică folclorică. 2. Particularitatea artei folclorice. Consecinţele oralităţii*, SLR, 183—194 [după ed. din 1979, p. 18—27]. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1032.
979. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, *Criterii de identificare a epitetului în stilul ştiinţific*, AnEAIL, **2**, 1982, 163—171 [rés. fr.].
980. BULGĂR, GH., *Dinamica limbajului poetic*, Contemporanul, nr. 31, 1985, 10.
981. BULGĂR, GHEORGHE, *Conţinut şi expresie la Rebreanu*, RN, **14**, nr. 113—114—115, 1985, 2096—2097.
982. CARACOSTEA, D., *Arta cuvîntului la Eminescu*, SLR, 124—134 [după ed. îngrijită de Nina şi Ion Apetroaie, Iaşi, 1980, p. 42—56, 66—67, 318—329]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 1460.
983. CHIŞCOP, LIVIU, *Alexandru Vlahuţă :* **Ţara, Poporul**, CPub, **1**, iun. 1985, [4], în Ateneu, **22**, nr. 6, 1985 [la rubr. : Consultaţii şcolare].
984. CHIŞCOP, LIVIU, *Geo Bogza :* **Dobrogea! Dobrogea!**, CPub, **1**, n. 1985, 6, în Ateneu, **22**, nr. 11, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
985. CHIŞCOP, LIVIU, *George Topîrceanu :* **Rapsodii de toamnă**, CPub, **1**, mart. 1985, 4, în Ateneu, **22**, nr. 3, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
986. CHIŞCOP, LIVIU, *Zaharia Stancu :* **Patria**, CPub, **1**, dec. 1985, 4, în Ateneu, **22**, nr. 12, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
987. CHIŢIMIA, I. C., *Limbajul şi poezia ceremonialului nunţii*, FL, **6**, 17—23 [rés. fr.].
988. CIOCULESCU, ŞERBAN, *„Dacica"*, RLit, **18**, nr. 21, 1985, 7 [Tudor George, *Dacica*. Epopee naţională în sonete. Cuvînt înainte de Alexandru Balaci, Buc., EMil, 1984, 296 p.].
989. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Mic dicţionar matein (I)*, RLit, **18**, nr. 13, 1985, 7 ; *(II)*, nr. 14, 7.
990. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Perifraza în stilistica arghezianã [I]*, RLit, **18**, nr. 36, 1985, 7 ; *(II)*, nr. 37,7.
991. COJA, ION, *Glose filologice*, **Peste vîrfuri trece lună**, CME, **6**, 167—174.
992. CONSTANTINESCU, I., *„Melancolie". O analiză structurală*, CME, **6**, 175—185.
993. CORNEA, PAUL, *I. Codru Drăguşanu şi sensibilitatea critică actuală*, LL, nr. 1, 1985, 32—39.
994. COTEANU, ION, *Stilistica funcţională a limbii române. II. Limbajul poeziei culte*, Bucureşti, EARSR, 1985, 176 p. [cu ind. de aut. şi mat. ; table de matières ; Contents]. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917 şi nr. 1075, 1081, 1085, 1089, 1091, 1092.
995. COTEANU, ION, *Stilistica funcţională a limbii române. 2.1.6. Stilul ca expresie a funcţiei estetice*, SRL, 170—177 ; *2.1.7. Stilul şi expresivitatea*, 177—182 ; *2.1.8. Stilul şi ierarhia funcţiilor limbii*, 182—184 ; *2.1.9. Stilul ca expresie a unui mod de gîndire*, 184—186 ; *2.2.0. Idiostilul*, 186—188 [după *Stilistica funcţională a limbii* romîne. I. *Stil, stilistică, limbaj*, Buc., 1973, p. 68—81]. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.
996. CRUCERU, C., *Dialog şi stil oral în proza românească actuală*, Bucureşti, EM, 1985, 220 p.
997. CVASNÎI CĂTĂNESCU, MARIA, *M. Eminescu :* **Cînd însuşi glasul** ... *(variante şi text definitiv)*, LL, nr. 1, 1985, 72—79.
998. DAVID, DOINA, *Valorificarea elementului popular (regional) în română literară. Consideraţii generale*, SD, 35—48.
999. DIACONESCU, VIORICA, *Semantica nonanimatului în proza călinesciană*, LL, nr. 3, 1985, 364—375.

1000. DIACONIȚĂ, IORDACHE, *Nicolae Bălcescu : „Ardealul"*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 25—27.
1001. DOBRESCU, AL., *Idiomul polițist*, Cronica, **20**, nr. 27, 1985, 7.
1002. DOMINTE, CONSTANTIN, *Mihai Eminescu's* **Of All the Ships.** *Textual Structure and Extratextual Hypotheses*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 135—148.
1003. DORCESCU, EUGEN, *Metafora în poezia lui M. Eminescu*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 56—62 [cu 1 sch.].
1004. DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Știința literaturii*. Capitolul IX. 3. *Stilul*, SLR, 110—115 [după *Scrieri critice și estetice*, ed. de Z. Ornea și Gh. Stoia, Buc., 1969, p. 637—641].
1005. EVSEEV, IVAN, *Opoziția „pur/ impur" în structura textelor folclorice*, FL, **6**, 57—69 [рус. р. з.].
1006. FLORESCU, CRISTINA, *Specificul metaforei în proza istorică sadoveniană*, AnL-A, **28**, 1981—1982, 91—103 [Engl. Ab.].
1007. FREIBERG, MEDEEA, *Interferență stilistică în* **Luceafărul**, LL, nr. 3, 1985, 319—324.
1008. GHEȚIE, ION, *Elemente regionale în lexicul prozei lui Duiliu Zamfirescu*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 73—76 [replică la art. lui Paul Lăzărescu, *Milcovul frontieră lingvistică? ...*, SCL, 34, nr. 1, 1983, în care era combătută ideea fuziunii de termeni din art. lui Ion Gheție, *Termeni regionali în „Viața la țară"...*, LR, **26**, nr. 1, 1977]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 675; **20**, 1977, nr. 1019.
1009. GHICA, MARIUS, *Necesitatea și căile unei* **Poietici**, Ramuri, **22**, nr. 4, 1985, 8.
1010. GROZA, LIVIU, *Jargonul, sursă a comicului în comediile lui Alecsandri și Caragiale*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 19—22.
1011. GUSTI, D., *Ritorică pentru tinerime*. Capul IV. *Elocuțiunea*, SLR, 24—25; Secțiunea II. *De cuvinte*, 25—32; *De figurile de cuvinte numite tropuri*, 33—39; Secțiunea III. *De stil*, 39—53 [după vol. *Retorică românească ...*, ed. de Mircea Frînculescu, Buc., 1980, p. 112—113, 160—168, 183—206]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 565.
1012. HANDOCA, MIRCEA, *Mircea Eliade despre limbă și stil*, Steaua, **36**, nr. 1, 1985, 33—35, 39.
1013. HASDEU, B. P., *Principie de lingvistică. §21. Limba poetică*, SLR, 79—89 [după *Istoria limbei române*, tomul III. Partea I. *Principie de lingvistică*, Buc. 1881, p. 117—128].
1014. HÂNCU, CRISTIANA, *La máquina retórica de Anton Pann „Ergo-Elocución" y „eco-hablar"*, CREL, **11**, nr. 4, 1984, 33—43.
1015. HELIADE RĂDULESCU, I., *Pentru stil*, SLR, 53—57 [după *Opere*, vol. II, ed. D. Popovici, Buc., 1943, p. 19—20, 33—35, 38].
1016. IBRĂILEANU, G., *Eminescu — note asupra versului*, SLR, 90—107 [după *Pagini alese*, ed. Mihai Ralea, vol. II, Buc., 1957, p. 258—268].
1017. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *G. Călinescu :* **Scrinul negru**, LL, nr. 1, 1985, 80—86.
1018. ISTRATE, GAVRIL, *Arhaism și regionalism*, SD, 133—141.
1019. ITU, IUSTINA, *Octavian Goga : „Rugăciune"*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 27—29.
1020. LOVINESCU, E., *Istoria literaturii române contemporane. Dubla funcție a limbii : noțională și sugestivă*, SLR, 107—110 [după ed. din 1929, vol. VI, p. 144—149].
1021. MAIORESCU, TITU, *Poezia română. Cercetare critică. I. Condițiunea materială a poeziei*, SLR, 58—71; *II. Condițiunea ideală a poeziei*, 71—79 [după *Critice*, ed. Domnica Stoicescu, Buc., 1966, p. 467—475].
1022. MARCOVICI, SIMEON, *Curs de retorică. Idei pregătitoare*, SLR, 18—23 [după *Retorică românească ...*, ed. Mircea Frînculescu, Buc., 1980, p. 49—54]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 565.
1023. MIHAILOVICI, MIRCEA, *Mihai Eminescu : „Călin (File din poveste)"*, LLR, **14**, nr. 4, 1985, 26—28.
1024. MIHĂESCU, N., *Stilul unor cronici literare*, Săptămîna, nr. 3, 1985, 3; *Ce și cum scriu unii comentatori literari ...*, nr. 10, 4; *Resursele expresive ale pastelului*, nr. 19, 2; *Virtuțile expresive ale reportajului*, nr. 25, 3; *Stilul publicistic*, nr. 29, 8; *Stilul publicistic : Interviul*, nr. 32, 2; *Funcția artistică a sonetului*, nr. 36, 2.
1025. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Neutralizări în semantica verbului (cu privire la poezia actuală)*, SCL, **36**, nr. 6, 1985, 479—489.
1026. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Tipuri de recurență la mici distanțe*, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 97—102 [Engl. Ab.].
1027. MIHĂILĂ, ECATERINA, *Utilizări ale articolului în poezia actuală*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 427—430.
1028. MIHUȚ, TATIANA, *Marin Sorescu,* **Astfel**, CPub, **1**, iun. 1985, [6], în Ateneu, **22**, nr. 6, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
1029. MIHUȚ, TATIANA, *V. Voiculescu :* **Imn muncii**, CPub, **1**, sept. 1985, 6, în Ateneu, **22**, nr. 9, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
1030. MILOȘAN, BUCUR, *„E pardosită lumea cu lumină"*, TribRom, **14**, nr. 287, 1985, 11; *„Peste vîrfuri trece lună"*, nr. 288, 11; *„Eu cred că veșnicia s-a născut la sat"*, nr. 306, 11 [v. rubr. la nr. 847]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1270.

1031. MOLNAR-PIUARIU, IOAN, *Retorică, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvîntări*. Cap. 5. *Cîte și care sînt părțile retoricii?*, SLR, 17—18 [după *Retorică românească* . . ., ed. Mircea Frînculescu, Buc., 1980, p. 6—8]. Vezi BRL, **23**, 1980, nr. 565.
1032. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Stilistică și sociolingvistică*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 409—413.
1033. NEȚ, MARIANA, *A Poetic Mask to Peircean Semiosis. M. Eminescu*, **La steaua**, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 369—375.
1034. NEȚ, MARIANA, *Aspecte ale relației text — figură în discursul poetic*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 431—438.
1036. PAPADIMA, LIVIU, *Puterea invenției verbale*, TribRom, **14**, nr. 293, 1985, 11 [v. rubr. la nr. 847].
1037. PETRAȘ, IRINA, *Imagine și cuvînt în nuvele*, Steaua, **36**, nr. 8, 1985, 49—50 [s.t.c.: Centenarul Liviu Rebreanu].
1038. PIETREANU, MARICA, *Procedee de salut specifice limbii populare. Considerații psiholingvistice*, SD, 229—235.
1039. PLEȘA ANGHELESCU, MIHAELA, *G. Topîrceanu: „Rapsodii de toamnă"*, LLR, **14**, nr. 4, 1985, 28—32.
1040. PLEȘU, ANDREI, *Firescul miracol al traducerii*, RLit, **18**, nr. 13, 1985, 19 [despre trad. lui Șt. Augustin Doinaș din *Faust* de Goethe].
1041. POP, GHEORGHE, *Aspecte ale inovării lexicale în poezia contemporană*, BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 9—14 [Engl. Ab.].
1042. POP, LIANA, *Mărci dialogale*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 420—426.
1043. POPÂRDA, OANA, **A convinge/a influența** — *aspecte dialogice ale discursului*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 107—114 [rés. fr.].
1044. PREDA, EUGEN, *Limbajul comentariului este limbajul faptelor. De vorbă cu . . .* PN, **29**, nr. 8, 1985, 21—23 [int. cons. de Cristina Dumitrescu].
1045. PURDELA SITARU, MARIA, *Contribuții la studiul unor termeni dialectali din lucrările lui Paul Vasici*, CCS, **3**, 33—46 [rés. fr.].
1046. RAD, DOINA, *Calistrat Hogaș, „Singur"*, LLR, **14**, nr. 3, 1985, 19—22.
1047. ROTARU, ION, *Nicolae Labiș: „Comunistului"*, LLR, **14**, nr. 1, 1985, 19—21.
1048. SANDOVICI, VALERIU, *Barbu Ștefănescu Delavrancea — orator*, LLR, **14**, nr. 4, 1985, 16—18.
1049. SERVIEN, PIUS, *Artă și limbaj*, Manuscriptum, **16**, nr. 1, 1985, 159—166.
1050. ȘERBAN, SERGIU, *Unele probleme ale comentariului literar (I), Considerații generale; conceptul de comentariu; comentariul de text ca modalitate didactică; comentariul literar și analiza literară*, CPub, **1**, mart. 1985, 4, în Ateneu, **22**, nr. 3, 1985 [v. rubr. la nr. 1024]. *(II) Practica neadecvată*, apr. 4, în Ateneu, nr. 3.
1051. ȘUTEU, FLORA, *De la Dinicu Golescu la Ion Codru Drăgușanu*, BulSȘ, 1984, 22—26.
1052. TABARCEA, CEZAR, *Limba română standard*, LLR, **14**, nr. 3, 1985, 4—7.
1053. TABARCEA, CEZAR, *Limbajul poetic românesc*, Luceafărul, **28**, nr. 49, 1985, 1, 2.
1054. TATOMIRESCU, ION PACHIA, *Receptarea spectrală a lumii*, Ramuri, **22**, nr. 4, 1985, 4 [limba poeziei lui Anghel Dumbrăveanu].
1055. TĂNĂSESCU, GRIGORE, *Semantică poetică eminesciană. Marginalii la „orizontul nemărginit"*, CME, **6**, 111—113.
1056. TOHĂNEANU, G. I., **Cartea Oltului**, Orizont, **36**, nr. 50, 1985, 5 [de Geo Bogza; v. rubr. la nr. 872].
1057. TOHĂNEANU, G. I., *Ecouri din* **Scrisoarea III**, Contemporanul, nr. 9, 1985, 10.
1058. TOHĂNEANU, G. I., *Eminescu și I. Budai-Deleanu*, Orizont, **36**, nr. 24, 1985, 3.
1059. TOHĂNEANU, G. I., *„Fața nevăzută" a cuvîntului poetic*, Orizont, **36**, nr. 16, 1985, 6 [la M. Eminescu].
1060. TOHĂNEANU, G. I., *M. Eminescu*, **Singurătate**. *Marginalii*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 441—444.
1061. TOHĂNEANU, G. I., *Motivul „lebedei" în poezia lui V. Voiculescu*, LL, nr. 1, 1985, 17—26.
1062. TOHĂNEANU, G. I., **Régia gîndirii**, LR, **34**, nr. 2, 1985, 124—129.
1063. TOHĂNEANU, G. I., *Statutul prozodic al formelor vocative*, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 290—298 [rés. fr.].
1064. TOMA, STELA, *A scris Tudor Arghezi un „discurs de recepție"?*, RITL, **32**, nr. 4, 1984, 129—132 [pe marginea art. lui Barbu Berceanu, *Un discurs de recepție nerostit*, Flacăra, **32**, nr. 17, 1983]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1197.
1065. VIANU, TUDOR, *Cercetarea stilului*, SLR, 134—155 [după *Studii de stilistică*, Buc., 1968, p. 41—59]. Vezi [BRL], [**10**], 1967—1968, nr. 661.
1066. VICOLEANU, IOAN, *Mihail Sadoveanu*, **Taine**, CPub, **1**, oct. 1985, 8, în Ateneu, **22**, nr. 10, 1985 [v. rubr. la nr. 983].

1067. VICOLEANU, IOAN, *M. Sadoveanu*, Neamul Șoimăreștilor, CPub, 1, apr. 1985, [4], în Ateneu, 22, nr. 4, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
1068. VLAD, CARMEN, *Tentația paradoxului în limbajul critic literar*, MSȘFLA, 5, 13—22.
1069. VRABIE, GHEORGHE, *Considerații asupra interpretării stilistice a textelor poetice*, LL, nr. 2, 1985, 183—185.
1070. VRABIE, GHEORGHE, *Poetica* Mioriței. — *Studiu stilistic* —, București, EARSR, 1984, 158 p. Vezi și nr. 1084.

VEZI și nr. 61, 88, 95, 98, 111, 114, 121, 124, 127, 189, 196, 201, 204, 217, 232, 244, 247, 248, 254, 275, 299, 302, 303, 308, 309, 319—321, 448, 454, 457, 460, **464**, 469, 482, 510, 512, 514, 519, 524, 534, 540, 570, 573, **574**, 575, 614, 640, 643, **651**, 666, 801, 816, 827, 836—838, 853, 872, 884, **930**, **969**, 1083, 1097, 1098, 1100, 1114, 1118, 1126, 1163, 1246, 1276, 1324, 1326, 1327, 1330, 1332, 1393, 1520, 1527, 1528, 1535, 1540, 1555, 1556, 1563, 1657, **1691**, 1704, 1809, 1833.

Recenzii

1071. BANTAȘ, ANDREI, *Romanian, Romanians and the Art of Translation*, CREL, 12, nr. 3, 1985, 128—130 [Ioan Kohn, *Virtuțile compensatorii ale limbii române* ...]. Vezi BRL, 26, 1983, nr. **1245**.
1072. BELTECHI, EUGEN, Marica Pietreanu, *Salutul* [...], LL, nr. 3, 1985, 435—438. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1073. BERDAN, LUCIA, Al. I. Amzulescu, *Cîntecul epic eroic* [...], AnL-B, **28**, 1981—1982, 142—144. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1364.
1074. BOGHIAN, M., Dimitrie Gusti, *Ritorică* [...], MA, **29**, nr. 7—8, 1984, 575—577. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1254**.
1075. BULGĂR, GH., *Limbajul poeziei culte*, Contemporanul, nr. 35, 1985, 10 [Ion Coteanu, *Stilistica* ..., vol. II]. Vezi nr. **994**.
1076. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Despre limbajul sportiv*, RLit, **18**, nr. 1, 1985, 7 [Victor Bănciulescu, *Limbajul sportiv* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1031**.
1077. CIUBOTARU, SILVIA, Ovidiu Bîrlea, *Poetică folclorică* [...], AnL-B, **28**, 1981—1982, 134—135. Vezi BRL, **22**, 1979, nr. 1032.
1078. COSTĂCHESCU, ADRIANA, Emilia Parpală, *Poetica lui Tudor Arghezi* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 551—553. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1283**.
1079. DASCĂLU, CRIȘU, Ștefan Munteanu, *Limba română artistică* [...], CCS, **3**, 193—195. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1471.
1080. GRAUR, AL., *Salutul*, RLit, **18**, nr. 11, 1985, 19 [Marica Pietreanu, *Salutul în limba română* ...; v. rubr. la nr. 351]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1081. MANOLESCU, NICOLAE, *Limbajul poeziei culte românești*, RLit, **18**, nr. 34, 1985, 9 [Ion Coteanu, *Stilistica* ..., vol. II]. Vezi nr. **994**.
1082. MUREȘANU-IONESCU, MARINA, Irina Mavrodin, *Poietică* [...], CREL, **11**, nr. 2, 1984, 160—162. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **249**.
1083. NATU, FLORENTINA, Marica Pietreanu, *Salutul* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 555. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1084. OLTEANU, A. GH., Gheorghe Vrabie, *Poetica „Mioriței"* [...], LL, nr. 1, 1985, 159—162. Vezi nr. **1070**.
1085. PAPADIMA, LIVIU, Acad. Ion Coteanu, *Stilistica* [...], TribRom, **14**, nr. 292, 1985, 11 și LL, nr. 3, 1985, 429—433 [vol. II]. Vezi nr. **994**.
1086. POPESCU-SIRETEANU, ION, *Salutul în limba română*, Cronica, **20**, nr. 26, 1985, 6 [de Marica Pietreanu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1087. STOICHIȚOIU, ADRIANA, *Salutul în limba română*, TribRom, **14**, nr. 289, 1985, 11 [de Marica Pietreanu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1088. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, Marica Pietreanu, *Salutul* [...], SCL, **36**, nr. 6, 1985, 561—562. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1089. ȘUTEU, FLORA, Ion Coteanu, *Stilistica* [...], LR, **34**, nr. 6, 1985, 554 [vol. II]. Vezi nr. **994**.
1090. VASILIU, GABRIEL, Marica Pietreanu, *Salutul* [...], CL, **30**, nr. 2, 1985, 165—166. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1287**.
1091. ZAFIU, RODICA, Ion Coteanu, *Stilistica* [...], LLR, **14**, nr. 4, 1985, 61—62 [vol. II]. Vezi nr. **994**.
1092. * * * Ion Coteanu, *Stilistica* [...], Forum, **27**, nr. 4, 1985, 91 [vol. II]. Vezi nr. **994**.

VEZI și nr. 49, 441, 496, 602, 605, 606, 880, 1764, 1777.

1093. AVRAM, MIOARA, *Greşeli curente în limbajul administrativ*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 3—6.
1094. AVRAM, MIOARA, *Întrebuinţări actuale ale substantivului* **idee**, LR, **34**, nr. 2, 1985, 140—143.
1095. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Anacolutul*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 6—7.
1096. BETTISCH, IOAN, *El papel tipológico de unos „errores" del lenguaje*, LŞT, 41—42.
1097. BOGDAN-DASCĂLU, DOINA, *Clişeul în limbajul criticii literare*, MSŞFLA, **5**, 23—28.
1098. BREF., *Fără supărare! De prin presă adunate* ..., PN, **29**, nr. 1, 1985, 36—37; nr. 2, 24—25; nr. 3, 28—29; nr. 4, 30—31; nr. 5, 34—35; nr. 6, 28—29; nr. 7, 36—37; nr. 8, 24—25; nr. 9, 22—23; nr. 10, 28—29; nr. 11, 26—27; nr. 12, 26—27. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1355; **26**, 1983, nr. 1349; **25**, 1982, nr. 1911; **24**, 1981, nr. 1564.
1099. CARAGIU-MARIOŢEANU, MATILDA, *Accesibil şi inaccesibil în comunicare*, RLit, **18**, nr. 25, 1985, 8 [v. rubr. la nr. 351].
1100. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Limbajul critic la o răscruce*, MSŞFLA, **5**, 7—11.
1101. COJA, ION, *False sinonime*, Flacăra, **34**, nr. 35, 1985,11; *Alte false sinonime*, nr. 50, 10 [la rubr.: Vorbiţi şi scrieţi româneşte].
1102. CRITICON, R. S., *N. Mihăescu şi burelele lui Sainte Beuve!*, Astra, **20**, nr. 3, 1985, 9 [pe marginea art. lui N. Mihăescu *De la „eckermannie" la „guliverizare"*, Săptămîna, nr. 6, 1985]. Vezi nr. 1115.
1103. DASCĂLU, CRIŞU, *Polemica între artă şi kitsch*, MSŞFLA, **5**, 33—37.
1104. DIACONESCU, PAULA, *Universitate şi şcoală*, Flacăra, **34**, nr. 51, 1985, 15 [v. rubr. la nr. 1101].
1105. DIMA, SIMION, *Simple însemnări*, DR, **42**, nr. 12464, 3 mart. 1985, 6; *O virgulă a dactilografelor* ..., nr. 12571, 7 iul., 6 [v. rubr. la nr. 893].
1106. DOMINTE, CONSTANTIN, *Particularităţi ale substantivelor neutre*, Albina, **89**, nr. 1, 1985, 10; *Despre unele contaminări lingvistice*, nr. 4, 10; *Să căutăm dreapta măsură*, nr. 9, 10 [şablonul lingvistic]; *Pleonasmul*, nr. 11, 10; *Cuvinte de argou*, nr. 12, 10 [v. rubr. la nr. 829]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1361.
1107. GRAUR, AL., *Limbajul presei*, PN, **29**, nr. 1, 1985, 27; *„Sunt" sau „sînt"?*, nr. 3, 33 [titlul devine rubrică].
1108. GRAUR, AL., **Regisor** *sau* **regizor**, Flacăra, **34**, nr. 13, 1985, 9 [v. rubr. la nr. 1101].
1109. GUŢU-ROMALO, VALERIA, *Despre corectitudine şi greşeală. Opinii ale conf. univ. dr.* ..., PN, **29**, nr. 6, 1985, 19—20 [int. cons. de Constantin Tatu; v. rubr. la nr. 1107].
1110. GUŢU-ROMALO, VALERIA, *Limbajul presei. Claritate, concizie, expresivitate. Interlocutor: Conf. univ. dr.* ..., PN, **29**, nr. 11, 1985, 23 [int. cons. de Milena Comarnescu].
1111. GUŢU ROMALO, VALERIA, *Superlativele*, RLit, **18**, nr. 12, 1985, 8 [v. rubr. la nr. 351].
1112. IORDAN, IORGU, *Un limbaj corect, concis, expresiv reflectă totdeauna o gîndire logică şi clară. Interlocutor: Acad. prof.* ..., PN, **29**, nr. 2, 1985, 17—18 [int. cons. de Milena Comarnescu].
1113. LUPU, COMAN, *Greşeli curente*, Flacăra, **34**, nr. 43, 1985, 15 [v. rubr. la nr. 1101].
1114. MARTIN, MIRCEA, *Limbajul critic — limbaj artistic*, MSŞFLA, **5**, 39—42.
1115. MIHĂESCU, N., *Construcţii ... deraiate*, Săptămîna, nr. 1, 1985, 7; *„Modelul" şi imitaţia lui* ..., nr. 2, 2; *Forme derivate de nume proprii* ..., nr. 5, 2; *De la „eckermannie" la „guliverizare"* ..., nr. 6, 2; *Nelipsitele pleonasme* ..., nr. 7, 2; *Cuvinte vechi cu sensuri noi* ..., nr. 8, 2; *Un bizar procedeu frazeologic* ..., nr. 9, 2; *Sensuri lexicale în context*, nr. 10, 2; *Apropo de „sintaxă"* ..., nr. 11, 2; *Riscurile unui procedeu sintactic* ..., nr. 12, 2; *Cauza unor erori de exprimare* ..., nr. 13, 2; *Însuşiri ale stilului*, nr. 15, 2; *Modificări semantice* ..., nr. 16, 2; *Stilul gongoric* ..., nr. 17, 2; *O inedită formulă a pleonasmului* ..., nr. 18, 3; *Stilul expunerilor de idei*, nr. 20, 2; *Formele verbale manieriste*, nr. 21, 2; *Cuvintele în context* ..., nr. 22, 2; *Stilul polemicii* ..., nr. 23, 2; *Sensul unor formule*, nr. 24, 2; *Stilul alambicat* ..., nr. 26, 2; *Cum vorbesc oamenii muncii*, nr. 27, 2; *Sensuri lexicale*, nr. 33, 2; *Fluctuaţiile semantice ale unui cuvînt*, nr. 35, 2, 7 [livresc]; *În jurul unui comentariu*, nr. 37, 2; *Apropo de „gura clempănitoare a hîrtiei"* ..., nr. 38, 2; *Faţă de unele opinii literare*, nr. 39, 2; *Forme lexicale derivate*, nr. 40, 2; *O construcţie „dificilă"?* ..., nr. 41, 2; *„Lingvist de serviciu ..."*, nr. 42, 2 [pe marginea art. Floricăi Dimitrescu de la nr. 828]; *Unele comentarii zise de specialitate* ..., nr. 43, 2; *Aspecte stilistice* ..., nr. 44, 2; *Cînd scriem pentru public* ..., nr. 45, 2; *În jurul unei construcţii* ..., nr. 46, 2; *Faţă de ipostazele unei construcţii*, nr. 48, 2; *Inadvertenţe*, nr. 49, 2; *Construcţii mai dificile* ..., nr. 50, 2; *Grija faţă de exprimare* ..., nr. 51, 2. Vezi şi nr. 1102 [v. rubr. la nr. 1024].
1116. RUNCAN, MIRUNA, *Verbe şi delicatese (I)*, Astra, **20**, nr. 9, 1985, 2; *(II)*, nr. 10, 2; *(III)*, nr. 11, 2; *(IV)*, nr. 12, 2 [la rubr.: Creşterea limbii româneşti].

1117. SMEU, GRIGORE, *„Vorba dulce ...“*, Ramuri, **22**, nr. 3, 1985, 3.
1118. ȘERBAN, ION VASILE, *Premisele limbajului criticii literare*, MSȘFIA, **5**, 29—32.
1119. ȘERBAN, V., *Despre rostire*, DR, **42**, nr. 12452, 17 febr. 1985, 6 [v. rubr. la nr. 893].
1120. TABARCEA, CEZAR, *Atenție, greșeală!*, Cutezătorii, **19**, nr. 51, 1985, 13.
1121. TABARCEA, CEZAR, *Neglijențe*, Flacăra, **34**, nr. 39, 1985, 9; *Registre de limbaj*, nr. 44, 9 [v. rubr. la nr. 1101].
1122. ULICI, LAURENȚIU, *Un substantiv în ofensivă*: *„romancieră“*, Contemporanul, nr. 11, 1985, 7.

VEZI și nr. 157, 798, 828, 855, 867, 1001, 1024, 1064, 1068, 1514, 1534, 1536, 1545, 1557, **1711**, 1725.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalități

1123. DĂNILĂ, SIMION, *O particularitate onomastică*, DR, **42**, nr. 12506, 21 apr. 1985, 6 [v. rubr. la nr. 893].
1124. GRUIȚĂ, G., *Numele proprii în sintagme explicite și implicite*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 50—57 [Engl. Ab.].
1125. PĂTRUȚ, ION, *Probleme de metodă în onomastică*, StRom, 43—48.
1126. PIETREANU, MARICA, *Valori semantico-stilistice ale unor expresii onomastice*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 230—231.
1127. SUFLEȚEL, RODICA, *Contribuții bănățene la studiul onomasticii*, AnEAIL, **2**, 1982, 146—154 [rés. fr.].

VEZI și nr. 5, 109, 120, 122, 132, 977, 1533, 1834.

Recenzii

1128. BÎRLEANU, ION-HORIA, Ioan Pătruț, *Nume* [...], AnL-A, **29**, 1983—1984, 538—540. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1381.**
1129. GRAUR, AL., *Nume proprii*, RLit, **18**, nr. 8, 1985, 8 [Ioan Pătruț, *Nume* ...; v. rubr. la nr. 351]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1381.**
1130. ROȘIANU, ION, Ioan Pătruț, *Nume* [...], CL, **30**, nr. 2, 1985, 163—165. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1381.**
1131. VASILIU, GABRIEL, Ioan Pătruț, *Nume* [...], NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 89. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1381.**

VEZI și nr. 147.

b. Antroponimie

1132. GH. R., *Numele de botez, expresie a personalității noastre*, ÎndrBis-Sibiu, **133**, 1985, 106—108.
1133. GOICU, VIORICA, *Supranume colective intercomunale în Banat (Rezumat)*, SD, 101—102. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1383.
1134. HAȚEGAN, IOAN, *Un problème controversé: l'origine de* **Pavel Chinezu**, RRH, **24**, nr. 4, 1985, 311—349.
1135. IONESCU, CHRISTIAN, **Adrian**, TribRom, **14**, nr. 303, 1985, **11** [La rubr.: Povestea numelor]. Vezi și BRL, **27**, 1984, nr. 1385; **26**, 1983, nr. 1402; **25**, 1982, nr. 1994; **24**, 1981, nr. 1624.
1136. IONESCU, CHRISTIAN, *Numele unic*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 197—199.
1137. OANCĂ, TEODOR, *Antroponime cu dublu sufix de apartenență*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 223—225.
1138. PĂTRUȚ, IOAN, *Apelative și antroponime*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 82—83.
1139. PĂTRUȚ, IOAN, *Despre „numele duble“ la români*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 131—134 [rés. fr.].
1140. REGUȘ, CORNELIU, REGUȘ, ASPAZIA, *Nume slave compuse în antroponimia istorică românească*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 239—243.

VEZI și nr. 109, 120, 122, 123, 132, 977, 1124, 1126, 1152, 1162, 1834.

1141. BOLOCAN, GH., Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie* [...], AO, 3, 1984, 238—245. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1405**.

VEZI și nr. 1128, 1129, 1131, 1189, 1190.

c. Toponimie

1142. BOLOCAN, GH., *Notă toponimică despre orașul Buftea*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 167—169.
1143. BUREȚEA, EMILIAN N., *Entopicele* **chică** *și* **chiceră** *în toponimia din nordul județului Vîlcea*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 170—173.
1144. BUREȚEA, EMILIAN N., *Etimologii toponimice:* **Săsciori, Sășcioara, Secșoara** *(și variantele lor)*, AO, **3**, 1984, 188—190.
1145. BUREȚEA, EMILIAN N., *Valori ale sufixului* **-aia** *în toponimie*, LR, **34**, nr. 1, 1985, 63—72.
1146. CIHODARU, C., *Date toponimice relative la procesul de romanizare a populației dintre Carpați, Dunăre și Nistru*, AnIst Iași, **20**, 1983, 371—381.
1147. COJOCARU, VLAD, *Cîmpul semantic al noțiunii de „loc defrișat" în toponimia din bazinul Uzului (Moldova)*, AnL-A, **28**, 1981—1982, 63—80 [rés. fr.].
1148. CRISTUREANU, ALEXANDRU, *Toponime ce reflectă frămîntata istorie a Transilvaniei*, StUBB, **30**, 1985, 11—17 [rés. fr.].
1149. DAN, ILIE, *Vechimea și răspîndirea sufixelor* **-ești, -eni** *în toponimia românească*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 390—394.
1150. DANEȘ, NICOLAE, *Drumuri de importanță principală și secundară de-a lungul veacurilor, desprinse din toponimia locală, în nord-estul județului Vîlcea*, SV, **6**, 1983, 175—180 [cu 1 h.].
1151. DĂNILĂ, SIMION, *Numele satului* **Izvin** *(județul Timiș)*, LR, **34**, nr. 2, 1985, 130—132.
1152. DOBRE, MARIA, *Toponimul* **Dîrvari** *< nume de persoană sau apelativ?*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 178—181.
1153. DUMITRAȘCU, SEVER, *Considerații istorice privind hidronimul* **Sohodol** *din Munții Pădurea Craiului*, Crisia, **13**, 1983, 449—453.
1154. GOICU, VIORICA, *Note de toponimie bănățeană*, CCS, **3**, 28—32 [rés. fr.].
1155. HOMORODEAN, MIRCEA, *Raporturi interromanice în toponimia românească*, SLSE, 159—169.
1156. IONESCU, CHRISTIAN, **Slatina**, TribRom, **14**, nr. 290, 1985, 11; **Vrancea**, nr. 306, 11 [v. rubr. la nr. 1135]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1405; **26**, 1983, nr. 1426; **25**, 1982, nr. 1624.
1157. MĂMULARU, GHEORGHE, *Semnificația cîtorva toponime și hidronime din zona Călimănești, județul Vîlcea*, SV, **6**, 1983, 167—173.
1158. MOLDOVANU, DRAGOȘ, *Criterii de delimitare a toponimelor românești în zone de bilingvism slavo-român*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 532—538.
1159. MOLDOVANU, DRAGOȘ, *Etimologia hidronimului* **Moldova**, AnL-A, **28**, 1981—1982, 5—61 [rés. fr.].
1160. MOLDOVANU, DRAGOȘ, *Repere metodologice în cercetarea toponimiei din perspectivă istorică (I)*, LL, nr. 1, 1985, 5—16.
1161. MOLDOVANU, DRAGOȘ, *Stratificarea genetică a toponimiei românești și problema continuității românești*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 375—455 [rés. fr.].
1162. NISIPESCU, CRISTIANA, *Toponime și antroponime legate de viața locuitorilor din Ciunget-Malaia*, SV, **6**, 1983, 159—165.
1163. PENIȘOARĂ, ION, *Termeni entopici proveniți prin metaforă în toponimia dobrogeană*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 226—229 [**burun, culac, sîrt**].
1164. POPESCU, RADU SP., *Termeni entopici dialectali caracteristici Banatului, nordului Olteniei și sud-vestului Ardealului (Rezumat)*, SD, 236. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1414.
1165. RĂILEANU, C., *De la toponimie la istorie.* **Valea Caranului** *sau* **Valea Țăranului?**, Orizont, **36**, nr. 9, 1985, 5.
1166. SIMIONESE, V., *Aspecte ale toponimiei localității Carașova*, LȘT, 185—186.
1167. SION, ION T., *Observații asupra indicilor de nume. Cu privire la unele toponime medievale de pe cursul inferior al riului Bîrlad*, AnIst Iași, **21**, 1984, 533—536.
1168. SOARE, ION, *Corectări etimologice în toponimia vîlceană*, SV, **6**, 1983, 153—157.
1169. SUFLEȚEL, RODICA, *Elemente lexicale dialectale în toponimia bănățeană*, SD, 301—316.
1170. SUFLEȚEL, RODICA, *Interferențe toponimice (Banat — Oltenia)*, AUT, **22**, 1984, 57—65 [rés. fr.].
1171. SURDU, ALEXANDRU, *Numele orașului* **Brașov**, Astra, **20**, nr. 2, 1985, 6.

1172. TOMA, ION, *Categorii sociogeografice în toponimia din Oltenia. III. Hidronimele*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 135—142 [rés. fr.].
1173. TOMA, ION, *Despre caracterul interdisciplinar al toponimiei*, LR, **34**, nr. 3, 1985, 250—255.
1174. TOMA, ION, *Despre clasificarea numelor de locuri*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 321—335 [rés. fr.].
1175. TOMA, ION, *Elemente de structură în toponimie (cu privire specială asupra toponimiei din Oltenia)*, AO, **3**, 1984, 177—183.
1176. VASILIU, GABRIEL, *Din toponimia satului Moigrad [I]*, AMP, **8**, 1984, 755—761 [rés. fr.].

VEZI și nr. 109, 120, 122, 123, 132, 577, 591, 845, 846, 893, 913, 917, 977, 1124, 1126, 1134, 1834.

Recenzii

1177. GOICU, VIORICA, Vasile Ioniță, *Nume de locuri* [...], AnEAIL, **2**, 1982, 196—198. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2034**.
1178. IONIȚĂ, VASILE, *Un dicționar de toponimie*, Flamura, **37**, nr. 3528, 25 iun. 1985, 2 [Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționar toponimic al Banatului* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1399**.

VEZI și nr. 1128, 1129—1131.

11. ORTOGRAFIE, ORTOEPIE, PUNCTUAȚIE

1179. CALOTĂ, ION, *Observații asupra* **DOOM**. *4 — Despărțirea cuvintelor în silabe*, RN, **14**, nr. 110—111—112, 1985, 2070—2071; *5. Nume proprii geografice și numele de locuitori derivate. 6. Declinarea numelor de localități cu formă de plural*, nr. 113—114—115, 2130—2131 [la rubr.: Limbă și stil].
1180. CARABULEA, ELENA, **Fiică** *sau* **fiică**?, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 192—194.
1181. CIOBANU, GEORGETA, *Ortografia neologismelor românești de origine engleză*, SLM, 1—2.
1182. FLOREA, MELANIA, *Evitarea unei omonimii pronominale și norma lingvistică*, LR, **34**, nr. 5, 1985, 401—403.
1183. GRUIȚĂ, G., *O indicație normativă discutabilă*, LL, nr. 2, 1985, 199—201 [interpretarea lui *-u* din *ambiguu, asiduu* etc.].
1184. MACARIE, AUGUSTIN, *Câteva probleme privind scrierea cu majuscule*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 12—13.
1185. MUNTEANU, EUGEN, *Note pe marginea* **DOOM**, AUI, **30**, 1984, 74—78. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2087**.

VEZI și nr. 457, 1119, 1518, 1541.

Recenzii

1186. BARA, MARIANA, G. Beldescu, *Ortografia actuală* [...], LL nr. 2, 1985, 255—258. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1430**.
1187. GRAUR, AL., *Dicționare ortografice*, RLit, **18**, nr. 18, 1985, 8 [Ana Tătaru, *Dicționar de pronunțare a limbii române*, Heidelberg, în 2 vol.; v. rubr. la nr. 351].
1188. MUNTEANU, GEORGETA, *Însușirea ortografiei — simbol al culturii*, RPed, **34**, nr. 1, 1985, 58, cop. III [G. Beldescu, *Ortografia actuală* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1430**.

12. ROMÂNA PESTE HOTARE

Recenzii

1189. FILIP, TĂNASE, Rodica Bogza-Irimie, *Sistemul supranumelor la românii din Ungaria* (A magyarországi románok ragadványnévrendszere), Editura Didactică Budapesta, 1978, 85 p., BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 205—207.
1190. ROȘIANU, ION, Rodica Bogza-Irimie, *Sistemul supranumelor la românii din Ungaria*, Budapesta, Editura Didactică, 1979, 86 p., CL, **30**, nr. 1, 1985, 88—89.

V. *BALCANISTICĂ*

1191. ROSETTI, A., *La linguistique balkanique suivie par le nouveau en linguistique dans l'œuvre de A. Rosetti*, Bucureşti, EU, 1985, 484 p. [cu ind. de aut. şi cuv.]. Vezi şi nr. 1195.
1192. SAMPSON, RODNEY, *The Pattern of Evolution of Balkan Latin /ɛ/*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 327—359.

VEZI şi nr. 35, 153, **668.**

Recenzii

1193. FASSEL, H., *„Zeitschrift für Balkanologie"*, XVI, nr. 1—2, 1981, AnL-A, **23**, 1981—1982, 138—139.
1194. ILIESCU, OCTAVIAN, *Lexikon des Mittelalters*. Zweiter Band, Siebente Lieferung: *Caecilia Romana — Castro;* Achte Lieferung: *Castrum Doloris — Chemnitz;* Neunte Lieferung: *Chemnitzer Teilung — Chronik;* Zehnte Lieferung: *Chronik, Angelsächsische — Codex von Valencia*, München und Zürich, Artemis Verlag, 1983, RESEE, **23**, nr. 1, 1985, 83—86.
1195. MARCUS, SOLOMON, *Al. Rosetti sau deschidere la nou*, Amfiteatru, **19**, nr. 10, 1985, 8 [*La linguistique balkanique ...*]. Vezi nr. **1191.**
1196. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Wolfgang Schulc, *Bibliographie der Übersetzungen griechisch-byzantinischen Quelen*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1982, 160 p. **(Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa**, Beiheft 1), RESEE, **23**, nr. 1, 1985, 96—97.
1197. SĂTEANU, C., Georg Renatus Solta, *Einführung in die Balkanlinguistik, mit besonderer Berücksichtigung des Substrats und des Balkanlateinischen*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980, 261 p., CL, **30**, nr. 1, 1985, 89—90.

VEZI şi nr. 44, 143, 716, 733, 1442, 1444.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

1198. BARBU, DANIEL, *Trois manuscrits byzantins enluminés du XIVe siècle au Musée d'Art de la Roumanie*, RESEE, **23**, nr. 4, 1985, 313—351 [cu 2 facs. î.t. şi 4. î.a.t.].
1199. BERECHET, FLORICA, *Marea safică — marea homerică*, StCl, **23**, 1985, 5—11 [rés. fr.].
1200. CANTEMIR, D., *Praefatio*, Manuscriptum, **16**, nr. 2, 1985, 22—39 [la *Istoria Imperiului Otoman;* text stabilit şi trad. de Dan Sluşanschi, comentarii (p. 40—42) de Virgil Cândea].
1201. DIACONESCU, TRAIAN, *Onomastica figurată în comedia lui Plaut*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 337—371 [cu ind. de nume gr. şi lat. în an.; rés. fr.].
1202. FILIMON, DOINA, *Caracteristici ale comunicării în* **Bucolice**, StCl, **23**, 1985, 51—63 [deutsch. Zus.].
1203. FISCHER, I., *„Criza" prefixării în latina tîrzie*, MSŞFLA, **6**, 131—135.
1204. FISCHER, I., *Nominativul singular al declinării I latine*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 209—212.
1205. GRAUR, AL., *Limba latină*, ScTin SLA, **5**, nr. 15, 1985, 1.
1206. HAMP, ERIC P., *Dissimilation of* ***rCr** *to* **nCr** *in Latin*, RRL, **30**, nr. 1, 1985, 3—6.
1207. HOOKER, J. T., *Iphigenia in Aulis*, **1510—1531**, StCl, **23**, 1985, 101—102.
1208. JAJLENKO, V. P., *Po povodu imen* **Theonoks**, StCl, **23**, 1985, 103 [pe marginea art. lui D. Tudor, *Comunicări epigrafice VIII*, SCIVA, **30**, nr. 2, 1979].
1209. LÖFSTEDT, BENGT, *Sprachliches zur* **Vulgata**, StCl, **23**, 1985, 73—84.
1210. MÂRZA, IACOB, *Ex libris Constantini Cantacuzeni la Biblioteca Batthyaneum*, MI, **19**, nr. 3, 1985, 80 [pe cartea lui Philippus Cluverius, *Introductio in universam geographiam tam veterem, quam novam*, Amsterdam, 1683].
1211. MÂRZA, IACOB, *Inkunabeln in einem siebenbürgischen Bibliothekskatalog aus dem Jahre 1774*, RRH, **24**, nr. 1—2, 1985, 147—152.
1212. MIHĂESCU, H., *Analiza cuvintelor de origine străină, mijloc de delimitare a curentelor de cultură din împărăţia bizantină*, MSŞFLA, **6**, 7—15.
1213. MIHĂESCU, H., *Sufixul* **-icare** *în latina vulgară*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 233—236.
1214. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Cronica epigrafică a României (IV, 1984)*, SCIVA, **36**, nr. 4, 1985, 356—363. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1159; **25**, 1982, nr. 2123.

1215. PETRE, ZOE, *La représentation de la mort dans la tragédie grecque*, StCl, **23**, 1985, 21—35.
1216. SLUȘANSCHI, DAN, Ἄπόξενος = *„inhospitable"?*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 573—575.
1217. SLUȘANSCHI, DAN, *Dunărea de Jos și campania lui Vlad Țepeș din iarna 1461—1462 (precizări filologice)*, RA, **62**, vol. 47, nr. 4, 1985, 434—437 [rés. fr.; Engl. Ab.].
1218. SLUȘANSCHI, DAN, CÂMPEANU, ILIEȘ, *Cantemiriana latina*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 254—261.
1219. STAMATOIU, D., *Sensul noțiunii de „trup" în epistolele sfîntului apostol Pavel*, MO, **36**, nr. 9—10, 1984, 568—578.
1220. STAN, ALEXANDRU I., *Contribuția patriarhului ecumenic Ghenadie Scholarios la dezvoltarea lingvisticii bizantine în secolul al XV-lea*, ST, **26**, nr. 34, 1984, 259—272.
1221. TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Remarques sur les latinismes de l'historiographie byzantine (VIe — Xe s.)*, RESEE, **23**, nr. 3, 1985, 241—248.
1222. TECUȘAN, MANUELA, *Circle and Line as Pattern in Greek Presocratic Thought*, StCl, **23**, 1985, 13—20 [cu 1 tab.].
1223. TEOFILACT din SIMOCATA, *Istorie bizantină. Domnia împăratului Mauricius (582—602)*. Traducere, introducere și note de H. Mihăescu, București, EARSR, 1985, 211 p. (**Scriptores byzantini. IX**) [cu ind. de nume proprii și mat.].
1224. VORNICESCU, NESTOR, mitropolitul Olteniei, *Primele scrieri patristice în literatura noastră sec. IV—XVI*, Craiova, EMO, 1984, 640 p. Vezi și nr. 1232, 1233, 1237, 1241.
1225. * * * *Inscripțiile Daciei Romane*. Volumul III. *Dacia Superior. 3. Zona Centrală (I.D.R., III/3) (teritoriul dintre Ulpia Traiana, Micia, Apulum, Alburnus Maior, Valea Crișului)*. Adunate, însoțite de comentarii de Ioan I. Russu în colaborare cu Octavian Floca și Volker Wollmann, București, EARSR, 1984, 471 p. (ASȘP. IIACN. **Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor. Colecție îngrijită de D. M. Pippidi și I. I. Russu. *Seria primă*)**. Vezi și nr. 1239.
1226. * * * *Studii clasice*. XXIII. Volumul apare sub îngrijirea acad. Al. Graur, D. M. Pippidi, I. Fischer, București, EARSR, 1985, 160 p. (SSC). Vezi și nr. 1243.

VEZI și nr. 11, 153, 158, 159, 166, 174, 181, 402, 436, 446, **516**, 522, 533, 615, 635, 653, 662, 671, 672, 681, 682, 817, 898—901, 915, 946, 975, 1344, 1345, 1359, **1695**, **1746**, **1760**, 1805, 1827, 1839, 1843.

Recenzii

1227. CEAUȘESCU, GH., Claudi Claudiani, *De Bello Gothico*, Edizione critica e commento di Giovanni Garutti, StCl, **23**, 1985, 135.
1228. COCORA, GABRIEL, *Inscripțiile din Scythia Minor, grecești și latine*. Volumul I [...], MA, **69**, nr. 4—6, 1983, 388—389. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1546**.
1229. CONSTANTINESCU, RADU, Michel Photeinopoulos, Νομικόν πρόχειρον *(1765—1777)*. Texte établi d'Après ls. ms. Suppl. Gr. 1323 de la Bibliothèque Nationale de Paris par Panayotis J. Zepos, Valentin Al. Georgescu et Anastasia Siphonion-Karapos, suivi de la traduction roumaine (1861) de la version de 1766 publiée par Nestor Camariano, „Ἐπετηρίς Κέντου Ἐρευνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου" 24—26 (1977—1979),Athènes, 1982, CXII + 679 p., RESEE, **23**, nr. 4, 1985, 384—385.
1230. COSTA, TRAIAN, Némésien, *Œuvres*. Texte établi et traduit par Pierre Volpilhac, Paris, Les Belles Lettres, 1975, 153 [—156] p. în parte duble, StCl, 23, 1985, 134—135.
1231. CREȚIA, GABRIELA, Madeleine Bonjour, *Terre natale. Études sur une composante affective du patriotisme romain*, Paris, Les Belles Lettres, 1975, XIII + 638 p., StCl, **23**, 1985, 135—137.
1232. CUNESCU, GH., Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Primele scrieri patristice* [...], TelR, **132**, nr. 21—22, 23—24, 1985, 8. Vezi nr. **1224**.
1233. DIACONESCU, MIHAIL, *O nouă ipoteză despre literatura străromână*, Argeș, **20**, nr. 6, 1985, 8. 15 [Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* ...]. Vezi nr. **1224**.
1234. I. F., *„Studii clasice"*, XXIII [...], SCL, **36**, nr. 4, 1985, 349. Vezi nr. **1226**.
1235. LUPAȘ, LIANA, Aeschylus, *The suppliants*. Edited by H. Friis Johansen and Edward W. Whittle. Vol. I—III. I kommission hos Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1980, 120, 517, 480 p., StCl, **23**, 1985, 131—132.
1236. LUPAȘ, LIANA, Euripides, *Ion*. Edidit Werner Biehl, Leipzig, Teubner, 1979, XXXII + 147 p., StCl, 23, 1985, 133—134.
1237. MIHAIL, PAUL, Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* [...], RESEE, **23**, nr. 3, 1985, 283—284. Vezi nr. **1224**.
1238. PETOLESCU, CONSTANTIN C., Borka Dragojević-Josifovska, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, vol. VI. *Scupi et la région de Kumanovo*, Belgrad, Centre d'études épigraphiques et numismatiques, 1982, 197 p., StCl, 23, 1985, 143—144.
1239. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Inscripțiile Daciei Romane (III/3)* [...], CNSI, nr. 1, 1985, 45—48 și în SCIVA, **36**, nr. 3, 1985, 271—274. Vezi nr. **1225**.

1240. POPESCU-FISCHER, SEBASTIANA, *„Latomus"*, Revue d'Études Latines XLII (1983), 1—4, Bruxelles, 940 p., StCl, **36**, nr. 2, 1985, 162—163.
1241. SIMONESCU, DAN, *Les destins de l'orthodoxie orientale*, RR, **39**, nr. 12, 1985, 78—79 [Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice* ...]. Vezi nr. **1224**.
1242. TODERAȘCU, ION, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV. *Scriptores et Acta Imperii Byzantini, saeculorum IV—XV* [...], AnIst Iași, **20**, 1983, 448—450. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **2146**.
1243. ZUB, AL., *„Studii clasice"*, Buc., XX, 1981, 192 p., AnIst Iași, **20**, 1983, 589. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1724.

VEZI și nr. 18, 64, 142, 370, 387, 711, 735, 736, 746, 1196, 1197, 1444, 1804.

VII. *GERMANISTICĂ*

1245. ARSENOVICI, DELIA, *Abrevierile în limbajul specializat german*, SLM, 8—10 [cu 2 tab.].
1246. BEHRING, EVA, *Probleme ale traducerilor germane din literatura română*, RITL, **33**, nr. 1, 1985, 132—135.
1247. BULEA, CARMEN, *Stress in Two-Word Verbs*, SLLEA, 116—121.
1248. BUZDUGAN, NECULAI, *French Words in English and in Romanian*, SAA, 36—38.
1249. CHIȚORAN, DUMITRU, CORNILESCU, ALEXANDRA, *Elements of English Sentence Pragmatics*, [Vol.] II, București, TUB, 1985, 370 p. multigr. (UB. FLLS. CLLE).
1250. CIOSESCU, RODICA, *Structura semantică a verbelor denominative în limbajul tehnico-științific englez și român*, LȘT, 69—70.
1251. CONSTANTINESCU, RADU, *Arabian Science and Learning of the West: a Note on Some Medieval Manuscripts of the Transylvanian Saxons*, RESEE, **23**, nr. 4, 1985, 347—353.
1252. CORNILESCU, ALEXANDRA, *On the Subcategorization of English and Romanian Prepositions*, AUBLLS, **33**, 1984, 71—74.
1253. DRĂGAN, LĂCRĂMIOARA, *Predicative only Adjective and Atributive only Adjective*, SAA, 38—40.
1254. DUMITRESCU, ALMEIDA, *Notes on Modal Verbs in English*, SLLEA, 122—126.
1255. ENGEL, ULRICH, *Die vergleichende deutsch-rumänische Grammatik*, FVL, **27**, nr. 2, 1984, 81—88.
1256. FARACI, MARY, *The Speech Acts of Old English Lexicographers*, SAA, 40—43.
1257. FILIMON, MARIANA, *Profesorul Dan Dufescu*, Forum, **27**, nr. 11, 1985, 73—75.
1258. FILSTICH, JOHANN, *Rumänische Chroniken*. Aus dem Manuscript herausgegeben, eingelekt mit Anmerkungen und einem Glossar von Adolf Armbruster, Bukarest, KV, 1984, 498 p. Vezi și nr. 1313.
1259. FINK, HANS, *Alles Gutes! Warum nicht ... Wem das Banat ins Gnack schlägt | Im Eiltempo durch eine Stolpezone der deutschen Sprache*, V.u.K., **36**, nr. 4, 1985, 21.
1260. FINK, HANS, *Dem Franzi aufs Maul geschant. Expresive Ausdrücke und phraseologische Fügungen aus dem Sonderwortschatz der Temeswarer deutschen Umgangsprache [I]*, V.u.K., **36**, nr. 1, 1985, 22—23; *(II)*, nr. 2, 22—23; *(III)*, nr. 3, 21—22.
1261. GEHL, IOAN, *Greșeli frecvente în vorbirea limbii germane*, LȘT, 85—86.
1262. GEHL, IOAN, *Negația în limba germană*, SLM, 15—18.
1263. GIULAN, FLORENTINA LILIANA, *Realizarea opoziției la nivel lexical în sistemul limbajului științific englez*, SLM, 12—14.
1264. HALDENWANG, SIGRID von, *Arbeitsinstrument für Sprachwissenschaftler. Richard Huss und der* **Siebenbürgisch-deutsch Sprachatlas**, DW, **18**, nr. 894, 1985, 6.
1265. HORNYACSEK, JOSEF, *Das Stammeln, eine ernstzunehmende Sprachstörung*, V.u.K., **36**, nr. 4, 1985, 47—48.
1266. HULBAN, HORIA, *A Tentative Approach to the Treatment of Some Infinitives by Working on Deep Structure Strings of Features*, SAA, 43—48.
1267. ISTRATE, GHEORGHE, *Profesor Mihai Isbășescu*, TribRom, **14**, nr. 289, 1985, 12.
1268. J. F. S., *Kleines Heilpflanzlexikon*, V.u.k., **36**, nr. 7, 1985, 33 [Holunder]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1515; **26**, 1983, nr. 1596; **25**, 1982, nr. 2200.
1269. JIVI, LILIANA, *The Stylistic Value of Slang in "Who's Afraid of Virginia Wolf" by Edward Albee*, SLLEA, 136—143.
1270. KLEIBER, WOLFGANG, *Zur Sprachgeographie der rumäniendeutschen Winzerterminologie*, FVL, **27**, nr. 2, 1984, 89—95.
1271. KOTTLER, PETER, *Ein entscheidendes Schritt weiter. Gespräch mit ... vom Temeswarer Germanistiklehrstuhl über die Arbeit am* **Wörterbuch der Banater deutschen Mundarten**, NW, **37**, nr. 11380, 28 dec. 1985, 3.

1272. KOTTLER, PETER, *Ein Erfoscher der banat-schwäbischen Mundart. Gespräch mit Prof. ..., Lektor am Germanistik-Lehrstuhl der Temeswarer Universität*, V.u.k., **36**, nr. 12, 1985, 17 [int. cons. de K.M.].

1273. LĂCĂTUȘU, TAMARA, *Productive Means of Word-Formation in Present-Day English*, SAA, 48—50.

1274. LEVIȚCHI, LEON D., *Drumul spre împlinire și creație se definește prin dedicație și sacrificiu*, ScTin SLA, **5**, nr. 37, 1985, 3 [int. cons. de Gabriela Dragnea].

1275. MANOLIU-CIOBANU, CARMEN, *Wandering in Wonderland*, AUI, **30**, 1984, 53—60 [rez. rom.].

1276. MOTAȘ, DOINA, *Difficulties in Translating from Romanian into English*, AUBLLS, **33**, 1984, nr. 79—81.

1277. MUNTEANU, DOINA, *Adverbe specifice dialectelor nord-bavareze din Banat*, LȘT, 147—148.

1278. NICOLAU, MARIA, *Despre sursa lui „It" în construcțiile emfatice*, SAA, 50—53.

1279. NUSSBĂCHER, GERNOT, *Aus Urkunden und Chroniken. Beiträge zur siebenbürgischen Heimatkunde*. Zweiter Band, Bukarest, KV, 1985, 220 p. + 30 f. pl. [v. *Scrisoarea boierului Neacșu*, p. 16; cu ind. de top.]. Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1815.

1280. PETRUȘCA, RITUCIA-CORINA, *Noun Phrase Complementation*, SAA, 53—55.

1281. PILLAT SĂULESCU, MONICA, *Gulliver's Linguistic Adventures*, AUBLLS, **33**, 1984, 28—31.

1282. RÖLLEKE, HEINZ, ... *mehr geleistet als Akademien. Taschenbuchausgabe der grossen „Deutschen Wörterbuches" der Brüder Grimm dtv*, NW, **37**, nr. 11076, 5 ian. 1985, 4 [în pregătire la Berlin].

1283. SANDU, DOINA, *Grammatikalität und kommunikative Adäquatheit aus der Sicht einer kontrastiven Analyse*, AUBLLS, **33**, 1984, 55—57 [cu 1 sch.].

1284. STĂNESCU, SPERANȚA, *Deutsch-Rumänisch: Ein Vergleich im Bereich der „Partikeln"*, AUBLLS, **33**, 1984, 67—70.

1285. STREITFELD, THEOBALD, *Durlachisch-Hanauisches aus Mühlbach*, Bukarest, KV, 1984, 96 p. [cu an., ind. top., 4 h. și 13 fot.].

1286. ȘERBAN, DOMNICA, *Topic Types in English and Romanian*, AUBLLS, **33**, 1984, 58—61.

1287. ȘTEFĂNESCU, IOANA, *Classical Equi Antecedents in English and Romanian*, AUBLLS, **33**, 1984, 62—66.

1288. ȘTIRBU, EUGEN, *Aspecte generale ale ordinii cuvintelor*, SAA, 55—57.

1289. THUDT, ANNELIESE, HALDENWANG, SIGRID, MAURER, UTE, *Siebenbürgisch-sächsische Lehnwortgeographie*, FVL, **27**, nr 2, 1984, 61—72.

1290. ȚÂRDEA, DANIELA, *Gradable and Non-Gradable Adjectives — A Semantic Description*, SAA, 57—58.

1291. URS, DANA, BLÂNDU, MIHAELA, *Reguli de formare a termenului tehnic în limba engleză*, SAA, 59—61.

1292. VORONIUC, ARETA, *Were You Expecting Anyone Else? Conversational Implication and Beyond*, SAA, 61—63.

1293. ZDRENGHEA, MIHAI M., *Values of the Present Tense on Collocation with Definite Time Adverbials*, StUBB, **30**, 1985, 54—60 [rez. rom.].

1294. ZDRENGHEA, MIHAI MIRCEA, *The Syntactic Status of Modals and Modal Expressions in English: (I). General Characteristics*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 109—121.

1295. * * * *Grütze im Kopf haben. Da liegt der Hund Begraben. Einen Denkzettel geben*, NW, **37**, nr. 11079, 10 ian. 1985, Raketenpost, nr. 1, 2; *Im Stich lassen. Der Nagel auf dem Kopf treffen. Einen zum Narren halten*, nr. 11104, 7 febr., Raketenpost, nr. 5, 2; *Es liegt mir auf der Zunge*, nr. 11229, 4 iul., Raketenpost, nr. 22, 2; *Ein Ding der Unmöglichkeit ...*, nr. 11259, 8 aug., Raketenpost, nr. 27, 3 [la rubr.:Redewendungen].

1296. * * * *Jacob Grimm (1785—1863) — 200 ani de la nașterea lingvistului și filologului german* —, AnivCult, **24**, nr. 1, 1985, 9—50 [cu o bibl. selectivă de lucr. și referințe].

1297. * * * *Johann Seivert*, V.u.K., **36**, nr. 1, 1985, 47—48 [s.t.c.:Das erste siebenbürgisch-sächsische Gelehrten-Lexikon].

1298. * * * *Teorie și practică în studiul limbii și literaturii engleze și americane*. Colectiv de redacție: Lucia Pavel, Valeria Mare, Almeida Dumitrescu, Sibiu, AMIÎSS, 1980, [II] + 164 p. multigr. (IÎSS. FFI. Catedra de engleză).

VEZI și nr. 6, 8, 31, 93, 134, 158, 165, 172, 186, 313, 461, 480, 504, 671, 891, 926, 927, 928, 942, 950, 1181, 1319, 1350, 1577, 1579, 1580, 1583, 1584, 1586, 1591, 1594, 1597, 1599, 1607—1610, 1618, 1622, 1626, 1632, 1633, 1636, 1639—1642, 1646—1648, 1651, 1652, 1656, 1660, 1661, **1669, 1671, 1672, 1675, 1677, 1680, 1682, 1694, 1698, 1699, 1702, 1712, 1716, 1718, 1724, 1729, 1730, 1737, 1740, 1741, 1747, 1748, 1750, 1756,** 1757, 1821.

1299. ARVINTE, V., Katharina Barba, *Deutsche Dialekte in Rumänien. Die Südfränkischen Mundarten der Banater deutschen Sprachinsel.* Mit zwei Abbildungen und neuen Karten, Wiesbaden, Franz Steiner GMBH, 1982, 211 p., AnL-A, **28**, 1981—1982, 131—132.
1300. CARAGIU MARIOȚEANU, MATILDA, *Primul dicționar contrastiv german-român*, RLit, **18**, nr.10, 1985, 19 [*Valenzlexikon Deutsch-Rumänisch/Dicționar de valență german român*, Heidelberg, Julius Groos Verlag, 1983, 456 p., de Ulrich Engel, Natalia Roth, Emilia Savin, Rodica Mihăilă-Cova, Ioan Lăzărescu și Lucia I. Popa ; vol. III din *Deutsch im Kontrast*, Ulrich Engel, Hans Glinz, Gerhard Jakob (eds.)] ; deutsche Version in TribRom, **14**, nr. 290, 1985, 14.
1301. CONRAD, A., *Der Sprachdienst.* Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für deutsche Sprache (Wiesbaden) von Otto Nüssler, 29/7-8, 1985, NL, **36**, nr. 11, 1985, 89.
1302. CONRAD, A., *Sprachpflege.* Zeitschrift für gutes Deutsch (Leipzig), 33/11, 1984, NL, **36**, nr. 2, 1985, 91 ; 34/8, 1985, NL, nr. 10, 92.
1303. HERMANNSTÄDTER, A., *Der Sprachdienst*, Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für deutsche Sprache (Wiesbaden) von Otto Nüssler, 29/1—2, 1985, NL, **36**, nr. 7, 1985, 96 ; 29/5—6, 1985, NL, nr. 8, 90.
1304. HERMANNSTÄDTER, A., *Sprachpflege.* Zeitschrift für gutes Deutsch (Leipzig), 34/4, 1985, NL, **36**, nr. 7, 1985, 89—90 ; 34/6, 1985, NL, nr. 8, 89—90.
1305. LUDWIG, K.-D., *Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache.* In zwei Bänden. Von einem Autorkollektiv unter der Leitung von Günter Kempcke, Akademie Verlag, Berlin, 1984, NL, **36**, nr. 11, 1985, 86—87.
1306. MARCU, DANIELA, Sara Champion, *Lexikon archäologischer Fachbegriffe und Techniken*, Colecția Du Mont, 116, Köln, 1982, 217 p.+114 fig., RMMMON, **17**, nr. 1, 1985, 95.
1307. MILITZ, H. M., Horst und Annelies Beyer, *Sprichwörterlexikon. Sprichwörter und sprichwörtliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen von 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1984, NL, **36**, nr. 11, 1985, 87—88.
1308. NICOLAE, OCTAVIAN, Ulrich Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, 2., überarbeitete Auflage, Erich Schmidt Verlag, 1982, 344 p., AUI, **30**, 1984, 97—99.
1309. NICOLESCU, ADRIAN, A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. Mc. Caig, *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English.* Volume 2 : *Phrase, Clause & Sentence Idioms*, London, Oxford University Press, 1983, 685 p., LMȘ, nr. 2, 1984, 174—176.
1310. NUSSBÄCHER, B., *Sprachpflege.* Zeitschrift für gutes Deutsch (Leipzig), 33/10, 1984, NL, **36**, nr. 1, 1985, 91 ; 34/7, 1985, NL, nr. 9, 89.
1311. RENNEBERG, CH., Joachim Dückert ; Günter Kempcke, *Wörterbuch der Sprachschwierigkeiten*, VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1984, NL, **36**, nr. 3, 1985, 86—87.
1312. RENNEBERG, CH., Thea Schippan : *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*, VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1984, NL, **36**, nr. 3, 1985, 87.
1313. WITTSTOCK, MANFRED, *Zwei rumänische Chroniken. Manuskripte von Johann Filstich herausgegeben*, NW, **36**, nr. 11035, 17 n. 1984, 4 [Johann Filstich, *Rumänische Chroniken* ..., ed. de Adolf Armbruster]. Vezi nr. **1258.**

VEZI și nr. 52, 369, 1194, 1765, 1768, 1770, 1775, 1776, 1780, 1781.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

VEZI nr. 158, 897, 1498—1503, 1693, 1755.

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

IX. *ROMANISTICĂ*

1314. BACIU, IOAN, *Causales d'énoncé et causales d'énonciation dans les langues romanes*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 143—147 [rez. rom.].
1315. BACIU, IOAN, *Les temps du subjonctif dans les temporelles*, StRom, 49—55.

1316. BERCESCU, SORINA, *L'élément descriptif dans l'œuvre de Giono*, AUBLLS, **33**, 1984, 46—48.
1317. BRĂTEANU, ELENA, *Flaubert et l'emploi métaphorique du discours indirect libre*, AUBLLS, **33**, 1984, 39—42.
1318. CANTUNIARI, ILEANA, *Instances narratives dans le roman „Dominique" de Fromentin*, AUBLLS, **33**, 1984, 32—34.
1319. CAZACU, BORIS, *Cuvintele care denumesc noțiunea „il danse" în limbile romanice, germanice și slave (După* **Atlas Linguarum Europae***) (Rezumat)*, SD, 27. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. 2259.
1320. CILIANU LASCU, CORINA, **Done** — *connecteur pragmatique d'augmentation*, AUBLLS, **33**, 1984, 85—88 [v.t.c. la nr. 1326].
1321. CILIANU-LASCU, CORINA, *Le connecteur pragmatique* **done** *en français et en roumain — inférence et argumentation —*, SLSE, 209—226.
1322. CIUCHINDEL, LUMINIȚA, *Aspects du rapport discours/ récit chez les conteurs français de la Renaissance*, AUBLLS, **33**, 1984, 22—24.
1323. COMȘA, ION, *Alf Lombard*, Sec. 20, nr. 6—7, 1984, 73—77.
1324. COVACI, VASILE, *Un exemplu de autotraducere : Panait Istrati*, MSȘFLA, **6**, 59—65.
1325. CRISTEA, TEODORA, *Diacronie și contrastivitate în exprimarea cazului comitativ în franceză și în română*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 198—201 [cu 1 sch.].
1326. CRISTEA, TEODORA, *Remarques sur un anaphorique discursif : l'adverbe français „là" et ses équivalents roumains*, AUBLLS, **33**, 1984, 82—84 [s.t.c.: Table ronde: Pour une approche contrastive des connecteurs pragmatiques].
1327. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Le connecteur pragmatique „allors" et ses hétéronymes roumains*, AUBLLS, **33**, 1984, 84—85 [v.t.c. la nr. 1326].
1328. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, *Une marque de l'opération énonciative de réperage : l'unité „alors"*, SLSE, 189—207.
1329. DIMITROVA KITOVA, MARÍA, *Sobre ciertas desviaciones funcionales de la forma en* **-se** *del imperfecto de subjuntivo en el español de Siglos de Oro*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 377—384.
1330. DRĂGHICESCU, JANETA, *Le connecteur „or" et ses équivalents en roumain*, AUBLLS, **33**, 1984, 90—91 [v.t.c. la nr. 1326].
1331. FLOREA, LIGIA STELA, *Une permanence du français actuel : le groupe nominal paratactique*, StUBB, **30**, 1985, 67—77.
1332. GALAȚANU, OLGA, *Décidement — connecteur pragmatique*, AUBLLS, **33**, 1984, 91—93 [v.t.c. la nr. 1326].
1333. GAWELKO, MAREK, *Quelques remarques sur la valeur aspectuelle des temps français : passé simple et imparfait*, AUT, **22**, 1984, 89—94.
1334. GENTILE, ANIELLO, *Giandomenico Serra a cento anni dalla nascita*, CL, **30**, nr. 2, 1985, 99—104.
1335. GEORGEVICI, DORINA, *Polisemia termenilor tehnici franceză*, LȘT, 89—90.
1336. GIURESCU, ANCA, *Raportul între italiana literară și dialect în poezia contemporană (dialectul romanesc)*, SD, 95—100.
1337. GOLDAMMER, KLAUS, *Acerca de algunos aspectos neosemánticos de los indoamericanismos aruacos en el español de Cuba*, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 320—323.
1338. HAȘ, GHEORGHE, *Deux tendances „contradictoires" dans le système lexical du français actuel*, StRom, 79—87.
1339. HOPÂRTEAN, MARIANA, *La traduction littérale en roumain d'un groupe de locutions adverbiales françaises*, StRom, 88—97.
1340. IONESCU, ANDREI, *Marcel Bataillon și demnitatea filologiei*, Sec. 20, nr. 6—7, 1984, 67—69.
1341. KALIK, ANGELICA, *Repères externes du discours*, StRom, 56—72.
1342. KIS, EMESE, GOȚIA, ANTON, *L'information phonologique dans la typologie romane*, StRom, 73—78.
1343. MICLĂU, PAUL, *La distinction discours / récit dans la poésie moderne*, MSȘFLA, **6**, 17—20.
1344. MIHĂESCU, H., *Continuitatea culturii romane în imperiul bizantin*, MSȘFLA, **5**, 135—143.
1345. MIHĂESCU, H., *Romanitatea din sud-estul Europei*, MSȘFLA, **6**, 125—129.
1346. OȘIANU, FELICIA, *Une technique pour la description du radical verbal irrégulier en français écrit, à partir de la méthode des lettres à valeurs variables*, BulȘt Baia Mare, **6**, 1983, 45—49.
1347. PÂNZARU, IOAN, *Apollinaire entre discours et récit*, AUBLLS, **33**, 1984, 43—45.
1348. PENSADO, CARMEN, *La creación del objeto directo preposicional y la flexión de los pronombres personales en las lenguas románicas*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 123—158.
1349. PÎRVU, GEORGETA, *La rhétorique des objets dans la poésie d'Apollinaire*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 83—104.

1350. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Marginalii la un vechi vocabular german-sursilvan*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 241—245 [de Basilius Veith].
1351. POPOVICI, MĂLINA, *Les verbes d'expérience subjective en français et en roumain contemporains*, LMŞ, nr. 1, 1985, 101—106.
1352. RADANOVA-KUŠEVA, NELI, *Sui motivi dello spostamento dei „tempi" del condizionale in italiano*, RRL, **30**, nr. 4, 1985, 385—390.
1353. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Sufixul lat.* **-one** *în limbile romanice*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 251—253.
1354. REMETEAN, PAUL, *Elemente de sincronie şi diacronie ale unei limbi romanice : occitana*, Bulşt Baia Mare, **6**, 1983, 35—45 [rés. fr.].
1355. REPEŢEANU, LIANA, *Considérations sur l'ellipse dans le discours narratif stendhalien*, AUBLLS, **33**, 1984, 35—38.
1356. SĂLIŞTEANU, OANA, *Continuità e creatività lessicale. Nomi di arnesi in lingua italiana*, SLSE, 101—117.
1357. SWIGGERS, P., *La grammaire française à l'âge classique : orientations méthodologiques et épistemologiques*, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 143—149.
1358. TĂNASE, ADELA-MIRA, *Les noms propres — source d'enrichissement du vocabulaire*, AUT, **22**, 1984, 67—73 [rez. rom.].
1359. TEAHA, TEOFIL, *Roum.* **arete** *et ses correspondants romans*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 577—582.
1360. ŢENCHEA, MARIA, *Antériorité /vs/ postériorité dans le système des prépositions temporelles en français*, SLSE, 119—132 [cu 3 an.].
1361. ŢENCHEA, MARIA, **Ici** *şi* **là** *— adverbe de temp*, AUT, **22**, 1984, 75—84 [rés. fr.].
1362. VIŞAN, VIOREL, *L'„adverbe"* **parfaitement**, AUBLLS, **33**, 1984, 88—90 [v.t.c. la nr. 1326].
1363. VOICU, MIHAELA, *Dialogue et discours dans „Le conte du Graal" de Chrétien de Troyes*, AUBLLS, **33**, 1984, 14—17.
1364. ZÖRNER, LOTTE, *Farbezeichnungen im Piacentinischen*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 259—279 [cu 1 h.].
1365. * * * *Romanica. Studii de romanistică*. Volum îngrijit de Ligia-Stela Florea, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1984, 211 + X p. multigr. (UCN. FF). Vezi şi nr. 1371.

VEZI şi nr. **60**, 86, 95, 97, 108, 113, 158, 167, 196, 307, 313, 314, 428, 435, 438, 445, 460, 475, 479, 482, 483, 522, 529, 532, 797, 808, 822, 830, 894, 918, **950**, 1155, 1206, 1213, 1248, 1593, 1595, 1596, 1602, 1604—1606, 1611, 1615, 1616, 1620, 1629, 1631, 1635, 1643, 1644, 1649, 1650, 1655, 1658, 1659, **1692**, **1696**, **1697**, **1699**, **1701**, **1710**, **1714**, **1715**, **1720—1723**, **1726**, **1744**, **1758**, **1759**, 1796, 1806, 1844.

Recenzii

1366. AVRAM, ANDREI, Henriette Walter, *Enquête phonologique et variété régionales du français*. Préface d'André Martinet, [Paris], Presses Universitaires de France, [1982], 253 p., SCL, **36**, nr. 6, 1985, 557—559.
1367. HAŞDEU, IULIA, *Inventaire des particularités lexicales du français en Afrique noire* (Bibliothèque nationale de Québec), 1983, 550 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 338—340.
1368. LUPU, COMAN, Antonio Gonzales, Santiago Cabanes, Francisco Garcia, *Léxico básico de la lengua escrita en la Republica Dominicana*, Santo Domingo, 1982, 374 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 341—342.
1369. LUPU, COMAN, Guillermo Rojo, Emilio Montero Cartelle, *La evolución de los esquemas condicionales (Potenciales e irreales desde el poema del Cid hasta 1400)*, în „Verba", Anuario Galego de Filoloxia, Anexo 22, Universidade de Santiago de Compostella (1983), 205 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 158—159.
1370. LUPU, COMAN, *„Revista de Filología Románica"*, Sección de Filología Románica, Facultad de Filología — Universidad Complutense de Madrid, I (1983), 315 p., SCL, **36**, nr. **2**, 1985, 165—166.
1371. MOCANU, NICOLAE, *Romanica. Studii de romanistică* [...], CL, **30**, nr. 2, 1985, 169—170. Vezi nr. **1365**.
1372. MUNTEANU, DAN, Manuel Alvar Ezquerra, Aurora Miró Dominguez, *Diccionario de siglas y abraviaturas*, Madrid, Editorial Alhambra, 1983, [296 p.], SCL, **36**, nr. 6, **1985**, 563.
1373. MUNTEANU, DAN, Nina S. de Friedemann, Carlos Patiño Roselli, *Lengua y sociedad en el Palenque de San Basilio*, Bogotá, Instituto Caro y Cuervo, 1983, [300 p.], SCL, **36**, nr. 6, 1985, 563—564.
1374. MUNTEANU, EUGEN, *„Études romanes de Brno"*, vol. X, Univerzita „J. E. Purkyně", Brno, 1979, AnL-A, **29**, 1983—1984, 560.

1375. OPREA, IOAN, „*Boletín de la Real Academia española*", tomo LX (Año LXVII), 1980, AnL-A, **28**, 1981—1982, 138.
1376. OPREA, IOAN, „*Revue romane*", **18** (1, 2), Copenhaga, 1983, AnL-A, **29**, 1983—1984, 559.
1377. PĂLTINEANU, VIOREL, *Relaciones Histórico-geográficas de la Gobernación de Yucatán*, Mercedes de la Garza, Ana Luisa Izquierdo, Ma. del Carmen León, Tolita Figueros (Eds.), vol. I, II, México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1983, LXXIII + 939 p., CL, **30**, nr. 2, 1985, 173—174.
1378. POPESCU-SIRETEANU, ION, *În legătură cu un nou dicționar etimologic*, AUI, **30**, 1984, 78—81 [*Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, sub redacția N. Raevschi și M. Gabinschi, Chișinău, 1978, 678 p.].
1379. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, Lothar Wolf, *Le français régional d'Alsace*, Paris, Klincksieck, 1983, 200 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 157—158.
1380. SCURTU, GABRIELA, „*Langue française*" (1984), nr. 61, 128 p., SCL, **36**, nr. 6, 1985, 566—567.
1381. ȘANDRU OLTEANU, TUDORA, *Early Romance Texts. An Anthology*. Edited by Rodney Sampson. Cambridge, Cambridge University Press, 1980, 339 p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 151—154.
1382. TOMA, ION, *Revue de Linguistique Romane* publiée par la Société de Linguistique Romane avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique, **45** (1981), nº 177—180, Strasbourg, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 164—165.
1383. VLĂDUȚ, D., *Revista de filología española*", tomo LXIII, cuadernos 3—4, julio-diciembre 1983, Madrid, CCS, **3**, 206—211.

VEZI și nr. 43, 47, 63, 72, 74, 141, 369, 387, 545, 957, 960, 961, 1668, 1766.

X. *SLAVISTICĂ*

1384. BAN, A., *K voprosu o variantnosti russkoj orfoepii*, RS, **22**, 291—306 [rez. rom.].
1385. BARBĂ, GHEORGHE, *Neconcordanțe în terminologia științei literare în limbile rusă și română*, LMȘ, nr. 2, 1984, 91—94.
1386. BODZEI, SIGISMUND, *Calcul și regimul limbii secundare în procesul bilingvismului*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 73—81 [bilingvismul la ucrainenii maramureșeni; рус. рез.].
1387. BODZEI, SIGISMUND, *Inovații în vocativul ucrainean dialectal din Maramureș*, RS, **22**, 329—330 [рус. рез.].
1388. BRAȘOVEANU, AURICA, *Nekotorye aspekty jazyka i stilja trilogii A. N. Tolstogo „Hoždenie po mukam"*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 288—301 [rez. rom.].
1389. BRAȘOVEANU, AURICA, *Semantičeskie, grammatičeskie i stilističeskie priznaki polnyh i kratkih form prilagatel'nyh*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 227—235.
1390. CHIVESCU, ROMEO, *Nekotorye voprosy kontrastivnogo izučenija leksiko-semantičeskih mikrosistem*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 220—230 [cu 1 fig.].
1391. CHIVESCU, ROMEO, *Pričastnye oboroty v russkom jazyke i ih rumynskie ekvivalenty*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 124—142.
1392. COTORCEA, LIVIA, *Sintaxă poetică și omonimie la A. Blok*, AUIL, **30**, 1984, 65—72.
1393. DOBRE, ANETA, *Life as Text in Innokenti Annenski's Poetry (Remarks on a Possible Translation into Romanian)*, AUBLLS, **33**, 1984, 75—78.
1394. DOBRE, ANETA, *Slovo v povesti A. N. Tolstogo „Golubye goroda"*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 269—278 [rez. rom.].
1395. DUMITRESCU, MARIA, *Accentul și intonația în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 382—386 [*Gramatica rusă* din 1980].
1396. DUMITRESCU, MARIA, *Novye leksikografičeskie raboty po russkomu jazyku*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 171—219.
1397. DUMITRESCU, MARIA, *Opyt i očerednye leksikografii*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 84—89.
1398. FODOR, ECATERINA, *Epitetul cromatic în poezia lui Vladimir Maiakovski*, RS, **22**, 217—224 [рус. рез.].
1399. FODOR, ECATERINA, *Fonetica și fonologia în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 376—382 [*Gramatica rusă* din 1980].
1400. FODOR, ECATERINA, *Morfemnyj i slovoobrazovatel'nyj analiz slova*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 67—76.
1401. FODOR, ECATERINA, *Obogaščenie slovarja sovremennogo russkogo jazyka putem metonimizacii slov*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 7—25.
1402. FODOR, ECATERINA, *Paronimy v sovremennom russkom jazyke*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 77—85.

1403. FODOR, ECATERINA, ARVINTE, MARIA, *Metafora v trilogii A. N. Tolstogo „Hoždenie po mukam"*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 279—287 [rez. rom.].
1404. FODOR, ECATERINA, WOLF, S., *Morfemica şi formarea cuvintelor în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 386—391 [*Gramatica rusă* din 1980].
1405. GHEORGHIU, MIRCEA, *Osobennosti atributivnyh slovosočetanij v naučno-tehničeskom stile reči*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 155—166.
1406. GHEORGHIU, MIRCEA, *Pričinnye predlogi konstrukcii v russkom jazyke i ih rumynskie ekvivalenty*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 86—104.
1407. GHEORGHIU, MIRCEA, BRAŞOVEANU, AURICA, *Morfologia în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 391—396 [*Gramatica rusă* din 1980].
1408. GUŢU, OLIMPIA, *Ioan Bogdan şi manuscrisul 1343*, RA, **62**, vol. 47, nr. 3, 1985, 344—348.
1409. HÂRLĂOANU, ALFRED, *Osobennosti funkcionirovanija naučnogo stilja reči*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 231—243.
1410. HORVATH, DUMITRU, *Influenţa limbii române asupra lexicului graiului ucrainean din Crăciuneşti şi Tisa (jud. Maramureş)*, BulŞt Baia Mare, **6**, 1983, 50—58 [rés. fr.].
1411. IVANOV, ANDREI, *Bespristavočnye glagoly dviženija*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 207—226.
1412. IVĂNESCU, G., *Diferenţierea dialectală a slavei primitive*, AnL-A, **29**, 1983—1984, 115-137 [rés. fr.].
1413. LINŢA, ELENA, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Republica Socialistă România*. Vol. IV. *Catalogul manuscriselor slavo-române din Braşov*, Bucureşti, TUB, 1985, 190 p multigr. (UB. FLLS). Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 1981 ; **23**, 1980, nr. 2021.
1414. LINŢA, ELENA, *Despre „Catalogul manuscriselor slavo-române din R. S. România"*, RS, **22**, 351—366 [русс. рез.].
1415. MARKOV, SVETOZAR, *Prilog iz leksiki din' aša*, KŽ, **29**, nr. 1, 1985, 85—91 ; *Nazivi delova kola u din'ašu*, nr. 2, 95—96 [la rubr.: Naš ezik].
1416. MILIN, JIVA, *Cărţi slavone pentru sîrbi imprimate la Rîmnic în secolul al XVIII-lea*, AnEAIL, **2**, 1982, 16—36 [русс. рез.].
1417. MIRCEA, ION-RADU, *Manuscrise slavo-române în biblioteci străine (I)*, RS, **22**, 367—, 379 [русс. рез.].
1418. NICOARĂ, ADRIANA, *Stilistica adresării în romanul lui I. Ilf şi Evg. Petrov „Douăsprezece scaune"*, AUI, **30**, 1984, 61—68 [русс. рез.].
1418 bis. NICOARĂ, ADRIANA, *Stilistika obraščenija v romane I. Il'fa i E. Petrova „Zolotoj telenok"*, RS, **22**, 97—111 [rez. rom.].
1419. OIŢĂ, ION, *Fraza în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 409—413 [*Gramatica rusă* din 1980].
1420. OIŢĂ, ION, *Kontrastivnyj analiz na raznyh urovnjah jazyka*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 7—47.
1421. OIŢĂ, ION, *Kriterii klassifikacii složnopodčinennyh predloženij*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 26—45.
1422. OIŢĂ, ION, *Strukturno-semantičeskaja harakteristika složnyh predloženij (II)*, LMŞ, nr. 2, 1984, 157—164. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1908.
1423. OIŢĂ, ION, *Strukturnye sredstva složnyh predloženii*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 45—83.
1424. OIŢĂ, MARIA, *Deepričastie. Deepričastnyj oborot. Zamena deepričastnogo oborota pridatočnym predloženiem*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 139—155.
1425. OIŢĂ, MARIA, *Vyraženie prostranstvennyh otnošenij v russkom i rumynskom jazykah*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 167—188.
1426. PEDESTRAŞU, ANATOL, *Leksiko-grammatičeskoe vyraženie vremennyh otnošenij*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 156—170.
1427. PEDESTRAŞU, ANATOL, *Neopredelennye mestoimenija i prilagatel'nye v sovremennom russkom jazyke*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 109—123.
1428. PEDESTRAŞU, ANATOL, *Raporturile sintactice (dintre cuvinte) şi îmbinările de cuvinte în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 397—402 [*Gramatica rusă* din 1980].
1429. SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Lexicul agricol sud-slav. II : săpăliga, cîrligul, aratrul, plugul. Denumirile părţilor componente*, RS, **22**, 265—278 [русс. рез.].
1430. ŞERBĂNESCU, PARASCHIVA, *Terminologia lingvistică în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 414—417 [*Gramatica rusă* din 1980].
1431. VAIMBERG, SOLOMON, CHIVESCU, ROMEO, *Prepoziţia în* **GR**, PrelLLRusă, **2**, 1985, 403—408 [*Gramatica rusă* din 1980].
1432. VRACIU, A., MORARU, M., TROCIN, D., VRACIU, T., SMUC, I., MACOVEI, T., RUSU, F., ISTRATE, G., *Unele consideraţii asupra raportului dintre categoria aspectului verbal şi derivare în limbile slave (cu privire specială asupra limbii ruse)*, AUI, **30**, 1984, 5—13 [rés. fr.].
1433. WOLF, SIEGFRIED, *Upotreblenie vidov glagola*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 143—154.
1434. * * * *Romanoslavica*. XXII. Colegiul de redacţie : Mihai Novicov (redactor responsabil), Gheorghe Mihăilă (redactor responsabil adjunct), Ion C. Chiţimia, Ecaterina Fodor,

Ioan Pătruț, Constantin N. Velichi, Corneliu Barborică, Mihai Mitu (secretar), București, [TUB], 1984, 519 p. multigr. (UB, FLLS. AS).

VEZI și nr. 91, 92, 102, 104, 131, 137, 152, 158, 415, 529, 615, 673, 889, 920, 925, **929**, 931, **943**, 1123, 1140, 1158, **1191**, 1319, 1553, 1581, 1585, 1587—1590, 1598, 1627, 1628, 1634, 1653, **1674**, **1676**, **1683**, **1685**, **1702**, **1703**, **1709**, 1728, **1732**, 1739, **1742**, **1743**, 1751—**1753**, **1761**, **1762**, 1823, 1824.

Recenzii

1435. BABEU, DOINA, *Slovo o slovenost*, XLIV (1983), nr. 1—4, (XLV) (1984), nr. 1—4, Praga, CCS, **3**, 204—206.
1436. BÁN, ELEK, Grigore Benedek, *Slovenské nárečia v stoliciah Sălaj a Bihor v Rumunska*, Matica Slovenska Martin, 1983, 215 l., NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 90—92.
1437. BOICU, L., *The Slavonic and East European Review*, London, vol. 60, nr. 1 (ianuarie) — 4 (octombrie), 1982, AnIst Iași, **20**, 1983, 604.
1438. CEAMPURU, STELIAN, V. M. Deribas, *Ustojčivye glagol'no-imennye slovosočetanija russkogo jazyka*, ed. a III-a, Moscova, „Russkij jazyk", 1983, 256 p., LMȘ, nr. 1, 1985, 157—158.
1439. COTORCEA, LIVIA, *Enciclopedia „Lermontov"* (Lermontovskaja Enciklopedija), Moscova, Sovetskaja Enciklopedija, 1981, 784 p., AnL-B, **28**, 1981—1982, 151—152.
1440. GEORGESCU, MAGDALENA, V. V. Vinogradov, *Očerki po istorii russkogo literaturnogo jazyka XVII—XIX vekov*, Moscova, „Russkaja škola", 1982, 528 [—529] p., SCL, **36**, nr. 2, 1985, 160.
1441. HÎRLĂOANU, A., *Elemente de gramatică confruntativă a limbilor rusă și română* [...], SCL, **36**, nr. 4, 1985, 329—331. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2199**.
1442. LEMNY, ȘTEFAN, *The Slavonic and East European Review*, vol. 61, nr. 1—4, 1983, 640 + VII p., AnIst Iași, **21**, 1984, 709.
1443. MIHAIL, PAUL, Iakim Zapasko, Iaroslav Isaevici, *Pamjatki knižkovogo mistetztva. Katalog starochukiv, vidanih na Ukraini* (Monumentele artei cărților. Catalogul tipăriturilor vechi apărute în Ukraina), vol. I *(1574—1700)*, Lvov, Edit. „Viša škola" de pe lîngă Universitatea din Lvov, 1981, 136 p., RI, **38**, nr. 7, 1985, 724—727.
1444. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Rade Mihaljčić — Ludwig Steindorff, *Namentragende Steininschriften in Jugoslavien vom Ende des 7. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1982, XVIII, 150 pp. + 1 carte **(Glossar zur frümittelalterichen Geschichte im östlichen Europa**, Beiheft 2), RESEE, **23**, nr. 1, 1985, 98.
1445. MIRCEA, ION-RADU, Dimitrie Bogdanović, *Inventar kirilskih rukopisa i Jugoslaviji XI—XVII vek* (Inventaire des manuscrits cyrilliques de Yougoslavie, XIe—XVIIe siècles), Zbornik za istoriju, jezik i književnost srbskog naroda, t. XXXI, Belgrad, 1982, 289 p., RESEE, **23**, nr. 3, 1985, 288—289.
1446. SCHVEIGER, P., Chvany, Catherine, R. D. Brecht (Eds.), 1980, *Morphosyntax in Slavic*, Slavica Publ., Inc., [Columbus, Ohio], RRL, **30**, nr. 1, 1985, 69—72.
1447. SCHVEIGER, P., Flier, M. S. (Ed.), [1983], *American Contributions to the Ninth International Congress of Slavists*, Slavica, [Columbus, Ohio], RRL, **30**, nr. 1, 1985, 73—76.
1448. VAIMBERG, S., *Studies in Descriptive Linguistics*. General Editor: Dietrich Nehls. Volume 8. *Studies in Descriptive Russian Grammar*, Edited by Willy Birkenmaier, Heidelberg, Julius Groos Verlag, 1983, 124 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 335—336.
1449. VINȚELER, ONUFRIE, V. D. Bondaletov, *Russkaja onomastika*, Moscova, Prosveščenije, 1983, 224 p., CL, **30**, nr. 1, 1985, 92—93.
1450. VINȚELER, ONUFRIE, V. D. Bondaletov, *Uslovnye jazyki russkich remeslennikov i torgovcev*, Partea I, Riazani, 1974, 112 p.; partea a II-a, 1980, 104 p., StUBB, **30**, 1985, 79—80.
1451. VRACIU, A., MORARU, M., Walter Breu, *Semantische Untersuchungen zum Verbalaspekt im Russischen*, München, 1980, 231 p., AUI, **30**, 1984, 94—97.

VEZI și nr. 358, 369, 387, 497, 545, 619, 731, 750, 954, 1195.

XI. *TRACOLOGIE*

1452. DUMITRIU-SNAGOV, I., *Un alfabet local cu mult înaintea celui chirilic. Noi probe de limbă, scriere și cultură daco-romană*, Contemporanul, nr. 52, 1985, 11.
1453. MEDAN, VIRGIL, *Daci și valahi*, DCon, A, D., în Vatra, **15**, nr. 9, 1985.

1454. RUSSU, ION I., *Obîrșia poporului român și limba daco-geților*, AnIst Cluj-Napoca, **25**, 1982, 301—309.

VEZI și nr. 523, 615, 1197, 1456, 1839.

Recenzii

1455. BRUMARU, AUREL ION, *Încă o carte cu ipoteze*, Astra, **20**, nr. 3, 1985, 10—11 [Aurel Berinde și Simion Lugojan, *Contribuții la cunoașterea limbii dacilor* ...]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1649**.

VEZI și nr. 544.

XII. *LIMBA ALBANEZĂ*

1456. IVĂNESCU, G., *Un prefix preindoeuropean (hattic-lelegic) în albaneză și în traco-dacică*, SCL, **36**, nr. 3, 1985, 222—225.

VEZI și nr. 521.

Recenzii

1457. MIHĂESCU, H., Eqrem Çabej, *Studime etimologjike ne fushë të shqipes* (Études d'étymologie albanaise), tome I, Tiranë, 1982, 341 p., RESEE, **23**, nr. 3, 1985, 279—280.

1458. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Eqrem Çabej, *Mbi parimet dhe metodën studime etimologjike* (Des principes et de la méthode des études étymologiques), „Studime Filologjike", XXXIV (XVII), 1980, 3, p. 21—50, RESEE, **23**, nr. 2, 1985, 194—195.

1459. MIHĂESCU, HARALAMBIE, *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe* (Dictionnaire de la langue albanaise contemporaine), Tiranë, 1980, XXV + 2275 p. (Akademia e Shkencave e R.P.S. të Shqipërisë. Instituti i Gjuhësisë dhe i Latersisë), RESEE, **23**, nr. 1, 1985, 98—99.

XIII. *LIMBA ARMEANĂ*

Recenzii

1460. ZUB, AL., Sylvia Agémian, *Manuscrise miniate armene* [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 663—664. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **1315**.

VEZI și nr. 369, 387.

XIV. *LIMBA BASCĂ*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XV. *LIMBA CHINEZĂ*

1461. VIȘAN, FLORENTINA, *Note despre ambiguitatea sintactică în limba chineză*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 453—456.

VEZI și nr. 159, 948.

VEZI nr. 369, 387.

XVI. *LIMBA EGIPTEANĂ*

1462. EMINESCU, M., *Üb[er] S[prache] u[nd] Geschichte der Ägypter. Sprache u[nd] Menschenstamm*, Manuscriptum, **16**, nr. 2, 1985, 44—47 [trad. de G. Pintea].
VEZI şi nr. 472.

XVII. *LIMBA JAPONEZĂ*

Recenzii

1463. TAIGO, ITO, Naono Atsushi, *Mic dicţionar româno-japonez*, Daigakusyorin, 1976, 282 p., SCL, **36**, nr. 4, 1985, 342—343.

XVIII. *LIMBA MAGHIARĂ*

1464. BENKŐ, EMŐKE, *Kreativitás és fogalmazástanítás*, TÚ, **29**, nr. 3, 1985, 3 [la rubr.: Anyanyelvünk az iskolában].
1465. BURUS, JÁNOS, *Pipe helynevei*, NyIK, **29**, nr. 2, 1985, 165—172.
1466. CSETRI, ELEK, *Kőrösi Csoma Sándor*, Bukarest, KK, 1984, 259 p. Vezi şi nr. 1491.
1467. CSOMORTÁNI, MAGDOLNA, *Szászfenes helynevei*, NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 55—73.
1468. CSŰDÖR, MÁRIA-MAGDOLNA, *Hogyan nevelek műértő olvesókat?*, TÚ, **29**, nr. 10, 1985, 3 [v. rubr. la nr. 1464].
1469. DÁNIELISZ, ENDRE, *Nyelvtankönyveink vitájához*, Korunk, **43**, nr. 11, 1984, 843—844.
1470. GÁLFFY, MŐZES, *A nyelvjárásian időszerű kerdeséi és a nyelvoktatás*, Korunk, **44**, nr. 10, 1985, 811—815.
1471. GÁLFFY, MÓZES, *Barátom a pulykakas*, A Hét, **16**, nr. 10, 1985, 11; *Ki mivel számol?*, nr. 12, 6; *Mit mutat?*, nr. 22, 7; *Ki hogyan megy el? [I]*, nr. 25, 7; *[II] (még egyszer)*, nr. 27, 11; *Okoz vagy szerez?*, nr. 28, 6; *Miért szep?* nr. 29, 4; *Miért ne mondanák egyszerűbben?*, nr. 32, 7; *Hátrakötöm a sarkadat*, nr. 36, 7; *Ősszes?*, nr. 37, 6; *Be e melte a szépliteratúrába*, nr. 47, 11 [la rubr.: Elő nyelvünk].
1472. ILE, ERZSÉBET, *Beszédművelés fakultatív órákon*, TÚ, **29**, nr. 8, 1985, 3 [v. rubr. la nr. 1464].
1473. KOHN, IOAN, *Eminescu în limba lui Petőfi*, Familia, **21**, nr. 1, 1985, 10 [*Eminescu költemenyei*, Buc., KK, 1984].
1474. KOPPÁNY, ZSOLT, *Illemszótár*, *15*, Dolgozó nő, **41**, nr. 1, 1985, 15 [hozzájárulás, hölgyválasz, idegen nyelv, idegen szavak, illem, ilendőség, indiszkréció, ing, intelligencia, intin dolgok]; *16*, nr. 2, 15 [ismétlé, ittas, ittatni, ízlés, izléslenség, jámbor, jóizlés, jó napot, jopofaság, kacér, kakaskadás, kalap, Kártyázás]; *17*, nr. 3, 15 [kedves, Kegyed, kellemes külső, képeslap, képmutatás, kerés, késő, kéz, kézíogas, kikíser]; *18*, nr. 4, 15 [kímélet, kínálás, kirándulás, kirúgni, kisgyermekes család, kiszolgálás, kíváncsi, kocsikirandulás, kopogtatás, kozmetika, köszönés, közösségi ösztön, közvetlenség, lakás]; *19*, nr. 6, 15 [leszállás, levelezés, levelezőlap, levéltitok, lévéstartás, maga, magabiztosság, magánélet, magánlevél, mártogatás, megbocsátás, meghívás, megismerkedés, mellébeszélés, menü, mentsd ki magad, meztelenség, méltánnyosság, morális erő]; *20*, nr. 7, 15 [munka, munkahely, munkahelyi ügyek, munkaintelligencia, műsorfüzet, művirág, *N-Ny:* nászajándék, nem akarattal]; *21*, nr. 8, 15 [nevetni, névtelen levél, névtelen telefonáló, nőies, nők iránti előzékenység, női öltözködés, nyakkendő, nyelvficamok, nyilvános hely]; *22*, nr. 9, 15 [*O-Ö:* olvársottsag, óra, otthon, ölelés, öltözködés, önbizalom, önértékelési válság]; *23*, nr. 10, 15 [önamgadról, öntelt, önuralom, őszinteség, *P:* parfüm, pipázo nők, pizsama, pletyka, pontatlanság, pontosság]; *24*, nr. 11, 15 [*R:* randevú, rang, rágcsáló, rágyújt, részeg, részvét, ruhatár, *S-Sz:* sajátoság, savanyú

mosoly, segitőkészség, sport, sportszerűség, surlódás, suttogás, szálloda, szállóvendég, szalvéta, szét, szemetelés, szempont; la rubr: Anyanyelvünk].

1475. KÓSA, FERENC, *Megjegyzések egy ismertetéshez*, NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 49—50 [pe marginea rec. lui Murádin László, *Egy téma lehetőségei* ...]. Vezi nr. 1494 şi BRL, **27**, 1984, nr. **1668**.

1476. MÁLNÁSI, FERENC, *Vesszőparipám: a numkafüzet*, TÚ, **29**, nr. 2, 1985, 3 [v. rubr. la nr. 1464].

1477. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Adatok a népi: gyermekjátékok szókincséhez*, NyIK, **29**, nr. 2, 1985, 135—148 [rez. rom.].

1478. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *A v tövű igek egy csoportja a romániai magyar nyelvjárásokban*, NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 35—41 [rez. rom.].

1479. MUZSI, ANIKÓ, *Szépírás, szépérszék, jellemalakítás*, TÚ, **29**, nr. 6, 1985, 3 [v. rubr. la nr. 1464].

1480. J. NAGY, MÁRIA, *Kezét vagy kezeit ápolja-e a nő?*, Dolgozó nő, **41**, nr. 1, 1985, 14; *Halála alkalmából*, nr. 2, 13; *Ráncba szed* ..., nr. 3, 14; *A boszorkányoktól a repülőgépekig*, nr. 5, 14; *Az a bizonyos szezon*, nr. 6, 16; *A varrónő és a fizetőpingér*, nr. 7, 13; *Éberen ébren* ...?, nr. 8, 14; *Egyvenértékű változatok*, nr. 9, 14; *Engedtessék meg*, nr. 10, 14; *Leesett a tantusz*, nr. 11, 13—14 [la rubr.: Anyanyelvünk]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1675; **26**, 1983, nr. 1842; **25**, 1982, nr. 2472; **24**, 1981, nr. 2052; **23**, 1980, nr. 2156.

1481. PÉNTEK, JÁNOS, *Nyelvünk — iskolai tantárgyként*, Utunk, **40**, nr. 50, 1985, 1, 2.

1482. ROHONY, ZOLTÁN, *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok 1984*, Utunk, **40**, nr. 8, 1985, 1, 4.

1483. SZÉKELY, LÁSZLÓ, *V (3) — Z*, Ifjúmunkás, **29**, nr. 5, 1985, 7 [vámpolitika, vastüggöny, vazallus állam, vétó, vétójog, vizum, Wall Street, Wermacht, Westminster, who's who, Wilhelmstrasse, yen, zambó, zloty; la rubr.: Kulturpolitikai Lexikon]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1683; **26**, 1983, nr. 1849; **25**, 1982, nr. 2509; **24**, 1981, nr. 2088; **23**, 1980, nr. 2184.

1484. SZIKSZAI, TIBOR, *Az oktatás minősége jegyében*, TÚ, **29**, nr. 5, 1985, 3 [v. rubr. la nr. 1464].

1485. SZILÁGYI, N. SÁNDOR, *Anyanyelvünk szellemében*, Új Élet, **27**, nr. 2—22, 1985, 23.

1486. TIBÁD, LEVÉNTE, *Székelyudvarhely régi utcanevei*, NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 21—28 [rez. rom.].

1487. TÖRÖK, IDA, *Feladatlapok a fogalmazástanításban*, TÚ, **29**, nr. 4, 1985, 3 [v. rubr. la nr. 1464].

1488. TULIT, ILONA, *Mi marad megoldásnak?*, TÚ, **28**, nr. 11, 1984, 3 [v. rubr. la nr. 1464].

1489. VITA, ZSIGMOND, *Egyet, de jól!*, A Hét, **16**, nr. 10, 1985, 7 [v. rubr. la nr. 1471].

1490. * * * *Kis Konyvlexikon*, A Hét, 16, nr. 10, 1985, 10 [abreviatúra, abstrakció, acta diurna, adalék, adaptálás, adattar, aforizma, agyagtáblák]; nr. 27, 10 [allegória, almanach, álmoskönyv, álnév, általános művek, alugráfia]; nr. 47, 5 [apokrif, appendix, aprónyomtatalvány, aquatinta, foltmaratás, arabeszk, aranyfüst, aranymetszés, aranymetszet, aranyozás, archeográfia, archivárius, archivisztika, archivium, archépkatalógus, argó (argot), árkockázati alap, árrés, áru].

VEZI şi nr. 34, 387, 434, 446, **530**, 889, **937**, 1517, 1531, 1543, 1544, 1559, 1565, 1567, 1570, 1619, 1638, **1673**, **1679**, **1681**, **1719**.

Recenzii

1491. BODOR, ANDRÁS, Csetri Elek, *Kőrösi Csoma Sándor* [...], NyIK, 29, nr. 2, 1985, 179—182. Vezi nr. **1466**.

1492. B. GERGELY, PIROSKA, *Egy uj személynévtárról*, NyIK, **29**, nr. 2, 1985, 191—193 [Fehérto Katalin, *Arpádkori kis személynevtar*, Budapesta, 1983].

1493. KESZEG, VILMOS, Nagy Jenő, *Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok* [...], NyIK, **29**, nr. 1, 1985, 89—90. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1674**.

1494. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Egy téma lehetőségei*, Utunk, **39**, nr. 22, 1984, 4 [Kósa Ferenc, *Apor Peter helyesirasa* ...]. Vezi şi nr. 1475, BRL, **27**, 1984, nr. **1668**.

VEZI şi nr. 369, 387, 1189, 1190.

XIX. *LIMBI ALTAICE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XX. *LIMBI AMERINDIENE*

1495. BREBEANU, DOINA, *Limbi şi dialecte amerindiene*, în *Lumea almanah 1986*, Bucureşti, [f.e.], 1985, p. 185.

VEZI şi nr. 1337.

XXI. *LIMBI BALTICE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXII. *LIMBI CAUCAZIENE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXIII. *LIMBI CELTICE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXIV. *LIMBI CHINO-TIBETANE*

VEZI nr. 159, 948, 1461, **1466.**

Recenzii

VEZI nr. 369, 387, 1491.

XXV. *LIMBI DRAVIDIENE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXVI. *LIMBI FINO-UGRICE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXVII. *LIMBI INDO-EUROPENE*

1496. IVĂNESCU, G., *Numele lunii în limbile indoeuropene*, SCL, **36**, nr. 5, 1985, 416—419.

VEZI și nr. 435, 474.

Recenzii

1497. VRACIU, ARITON, Th. Simenschy, G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene* [...], AUI, **30**, 1984, 83—84.
Vezi BRL, **24**, 1981, nr. 2118.

VEZI și nr. 369, 387.

XXVIII. *LIMBI INDO-IRANIENE*

VEZI nr. **1684**.

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXIX. *LIMBI LAPONE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXX. *LIMBI SEMITICE*

1498. ANGHELESCU, NADIA, *Indéfini, partitif et approximation en arabe*, RRL, **30**, nr. 6, 1985, 520—524.

1499. ANGHELESCU, NADIA, *Nouvelles études sur l'histoire de la grammaire arabe*, RRL, **30**, nr. 2, 1985, 185—188 [*Arab Linguistics. An Introductory Classical Text with Translation and Notes*, edited by M. G. Carter (**Amsterdam Studies in the History of Linguistic Science**, III, *Studies on the History of Linguistics*, vol. 24), Amsterdam, 1981, 185 p.; Georges Bohas, *Contribution à l'étude de la méthode des grammairiens arabes en morphologie et en phonologie d'après des grammairiens arabes „tardifs"* (Thèse présentée devant l'Université de Paris III, le 23 juin 1979), Atelier National du Reproduction des thèses, Université de Lille III, 1982, 512 p.].

1500. ANGHELESCU, NADIA, *The Arabic* **'af'aln** : *a Typological Approach*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 249—254.

1501. DOBRIȘAN, NICOLAE, *Tendencies in the Verbal System of Contemporary Standard Arabic*, RRL, **30**, nr. 3, 1985, 281—291.

1502. * * * *Un „tezaur de aur" la Taşkent*, în *Lumea almanah 1986*, București, [f.e.], 1985, p. 177 [ms. de la Institutul de Studii Orientale; cu 2 facs.].

VEZI și nr. 158, 164, 1251, **1693**.

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXXI. *LIMBI TURCICE*

1503. DRIMBA, VLADIMIR, *Miscellanea cumanica (XVI). Notes de critique textuelle. 1.* **Ager Sig bila~anůrſibile.** *2.* **buyz. yz.** *3.* **buzow** = *„agnean"?, 4.* **jirèči korkuči>ksi,** *5.* **obuc.** *6.* **ózme,** RRL, **30,** nr. 1, 1985, 7—21. Vezi BRL, **26,** 1983, nr. 1638; **24,** 1981, nr. 2133; **23,** 1980, nr. 2208; **22,** 1979, nr. 1728; **21,** 1978, nr. 1878; **19,** 1976, nr. 1354; **15,** 1972, nr. 1073, **13,** 1970—1971, nr. 1972.

VEZI şi nr. 867, 1163, **1755.**

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXXII. *LIMBI URALICE*

Recenzii

VEZI nr. 369, 387.

XXXIII. *LIMBI ARTIFICIALE*

1504. ASZTALOS, LAJOS, *125 éve született Zamenhof a nemzetközi nyelv alkotója,* NU, **11,** nr. 6, 1984, 10.

1505. MAN, ION D., *Pe cînd un esperanto automobilistic?,* în *Almanahul auto '86,* Bucureşti, [f.e.], 1985, p. 145—146.

1506. ZAMENHOF, LUDOVIC LAZĂR, *Despre formarea limbii esperanto,* NU, **11,** nr. 8, 1984, 9.

VEZI şi nr. 1690.

XXXIV. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂŢI

1507. GEORGEVICI, DORINA, GIULAN, FLORENTINA, *Formarea şi testarea competenţei de decodare a informaţiei scrise,* LŞT, 87—88.

1508. * * * *Catedra.* Culegere de lucrări ştiinţifico-metodice, [Galaţi], **3,** 1982 (CCD Galaţi) Vezi şi nr. 1509.

VEZI şi nr. 229.

Recenzii

1509. SORIK, CONSTANŢA, *Catedra,* RPed, **33,** nr. 6, 1984, 47 [Galaţi]. Vezi nr. **1508.**

2. LIMBA ROMÂNĂ

1510. ACRÂŞMĂRIŢEI, VIORICA, *Tipuri de exerciţii pentru îmbogăţirea vocabularului elevilor,* TribŞc, nr. 272, 1985, 4.

1511. ANDREESCU, OLGA, *Unele aspecte ale însuşirii lexicului în şcoala generală,* LL, nr. 2, 1985, 233—235.

1512. APOSTOL, VIOLETA, *Corectarea tulburărilor de limbaj*, TribŞc, nr. 280, 1985, 7.
1513. ARCUŞ, MARIN I., *Cunoaşterea etimologiei cuvintelor*, TribŞc, nr. 273, 1985, 4.
1514. BALA, SILVIA, *Scrierea corectă la clasa I — premisă a succesului şcolar*, TribŞc, nr. 274, 1985, 7.
1515. BĂRBOI, CONSTANŢA, *Limba şi literatura română în liceu în faţa unor exigenţe calitativ superioare*, BulSŞF, 1984, 7—9.
1516. BĂRBOI, CONSTANŢA, *Programa de limba şi literatura română pentru liceu. O concepţie modernă, ştiinţifică*, TribŞc, nr. 280, 1985, 4.
1517. BERECZKI, ERZSÉBET MÁRTA, *Beszédfejlesztés az óvodában*, TÚ, **29**, nr. 1, 1985, 2 [la rubr. : A román nyelv tanitása].
1518. BIOLAN, VASILE, *Evoluarea pe bază de obiective*, TribŞc, nr. 272, 1985, 7.
1519. BRÂNCUŞ, GR., *Îndrumări în analiza morfologică*, LLR, **14**, nr. 4, 1985, 3—4.
1520. CHIOSA, CLARA GEORGETA, *„Arta" sau „ştiinţa" compunerii*, LLR, **14**, nr. 1, 1985, 12—14.
1521. CHISCOP, LIVIU, *Algoritmii analizei gramaticale*, CPub, **1**, oct. 1985, 8, în Ateneu, **22**, nr. 10, 1985 [v. rubr. la nr. 983].
1522. CIOLAC, MARINA, *Aspecte ale exprimării scrise la copiii de vîrstă şcolară dintr-o comunitate rurală (Rezumat)*, SD, 31—32. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. 1897.
1523. COSMA, TRAIAN, *Modalităţi de evaluare a randamentului şcolar în procesul de predare-însuşire a cunoştinţelor de lexicologie*, RPed, **34**, nr. 12, 1985, 40—43 [cu 1 tab.].
1524. COSMESCU, M., *Probe de verificarea cunoştinţelor de limba română pentru admiterea în treapta I de liceu*, CPub, **1**, sept., 1985, 6, în Ateneu, **22**, nr. 9, 1985; n., 6, în Ateneu, nr. 10; dec., 6, în Ateneu, nr. 12.
1525. DĂNILĂ, SIMION, *Valenţe pedagogice ale „vetrei" lingvistice*, SD, 49—58.
1526. DERŞIDAN, IOAN, *Programa de limba şi literatura română pentru învăţămîntul liceal*, Familia, **21**, nr. 10, 1985, 14.
1527. DIMA, ADRIANA-LUMINIŢA, *Valorificarea lecţiei de compunere*, TribŞc, nr. 275, 1985, 10.
1528. DRĂGĂTOIU, ION, *Aspecte definitorii ale compunerilor şcolare*, BulCD-Sf. Gheorghe, **43**, 1985, 21—29.
1529. DUMBRAVĂ, MARIA-SABINA, *Jocul didactic la lecţiile de compunere*, TribŞc, nr. 271, 1985, 5.
1530. FAZAKAŞ, MARGIT, *Activităţi de învăţare a limbii la grupa mare*, TribŞc, nr. 274, 1985, 6.
1531. FINYAK, TIBOR, *A helyesírási készségek gyakoroltatása*, TÚ, **29**, nr. 2, 1985, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1532. FLOREA, MELANIA, *Opinii privind predarea gramaticii*, LL, nr. 3, 1985, 400—409.
1533. FRĂŢILĂ, VASILE, *Importanţa dialectologiei şi a onomasticii în formarea profesorului de limba şi literatura română*, LL, nr. 1, 1985, 110—120.
1534. GAFENCU, MIHAI, *Consideraţii metodice privind lecţiile de cultivare a limbii*, ÎnvLicTehn, **33**, nr. 10, 1985, 21—23 [s.t.c. : În sprijinul predării-învăţării limbii şi literaturii române la clasa a IX-a].
1535. GHIŢĂ, IULIAN, *Compoziţii cu caracter oratoric (I)*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 14—16; *[II]*, nr. 4, 13—16.
1536. GUŢU ROMALO, VALERIA, *Cultivarea exprimării în şcoală*, LL, nr. 1, 1985, 98—102.
1537. IURCU, TINCA, *Recapitularea finală, mijloc de aplicare a tratării diferenţiate*, TribŞc, nr. 276, 1985, 7.
1538. JĂMNEALĂ, AUREL, *Proiectul programei „Metodica predării limbii române" pentru liceele pedagogice*, ÎnvLicTehn, **33**, nr. 9, 1985, 25—26.
1539. LAZAREC, GEORGETA, *Fişe de evaluare colectivă la clasa I*, TribŞc, nr. 276, 1985, 7.
1540. LĂZĂRESCU, GHEORGHE, *Consideraţii metodice privind predarea-învăţarea unor noţiuni de teoria literaturii* [I], ÎnvLicTehn, **33**, nr. 10, 1985, 23—25; [II], nr. 11, 18—21 [v.t.c. la nr. 1534].
1541. LUNGU, HORTENZIA, *Evidenţa greşelilor de ortografie şi de punctuaţie*, TribŞc, nr. 276, 1985, 7.
1542. MARIN, DINUŢA, *Îmbogăţirea metodologiei de predare a limbii române la străini*, RPed, **34**, nr. 8, 1985, 5, 23.
1543. MATLAK, ÉVA, *Eljárások a helyesírási készségek fejlesztésére*, TÚ, 29, nr. 3, 1985, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1544. MIKLÓS, ERZSÉBET, LŐRINCZ, ÉVA, *Fogalmazás és szókincs*, TÚ, **29**, nr. 8, 1985, 2; *Gyakorlatok a helyesírási készségek kialakitására*, nr. 10, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1545. MÎNDRESCU, ENACHE, *Pentru o autentică cultivare a exprimării*, TribŞc, nr. 273, 1985, 4—5.
1546. MOCANU, RADA, *Cinstire limbii române*, LLR, **14**, nr. 3, 1985, 37—39..
1547. MUNTEANU, CORNEL, *„Creşterea limbii româneşti Şi-a patriei cinstire"*, ÎnvLicTehn, **33**, nr. 9, 1985, 16—17.

1548. NEAGOE, LILIANA, *Posibilități de apreciere a cantității și calității vocabularului elevilor la sfîrșitul clasei a IV-a și trecerea lor în ciclul gimnazial. Evoluția vocabularului elevilor pe bază experimentală*, BulCD-Sf. Gheorghe, **39**, 1982, 41—49.
1549. NEGREȚ, ION, *Noua concepție privind învățarea limbii și literaturii române*, Contemporanul, nr. 40, 1985, 13.
1550. NYÁRÁDY, MÁRIA, *Orele de citire și îmbogățirea vocabularului*, TribȘc, nr. 274, 1985, 6.
1551. PANĂ, LIGIA-IULIANA, *„Recapitularea generală", ca formă de reglare a procesului de instruire*, RPed, **34**, nr. 4, 1985, 17—20.
1552. PESTREA, STELUȚA, *Obiectul „Limba română" în viziunea revistei pedagogice „Școala și familia"*, RPed, **34**, nr. 12, 1985, 61—63.
1553. PETICĂ, MARIA, *Implicații didactice ale stilisticii lingvistice*, Catedra, **3**, 1982, 142—155.
1554. PISCOI, VIORICA, JURCĂU, EMILIA, JURCĂU, NICOLAE, *Limbaj și învățare*, Familia, **21**, nr. 3, 1985, 10 [tulburări de limbaj].
1555. POENARU, VASILE, *Definiția într-o compunere*, LLR, **14**, nr. 1, 1985, 14—16.
1556. POENARU, VASILE, *Paralela sau compoziția „comparație și contrast"*, LLR, **14**, nr. 2, 1985, 17—19.
1557. POPA, IONEL, *O modalitate complexă de cultivare a limbii române în liceu*, TribȘc, nr. 275, 1985, 8.
1558. POPESCU-MIHĂEȘTI, ALEXANDRU, *Stimularea creativității în exprimarea orală la copii*, RPed, **34**, nr. 9, 1985, 8—10.
1559. SZECSI, ANTAL, *Eljárások a helyesírás tudatos elsajátítására*, TÚ, **29**, nr. 4, 1985, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1560. ȘCHIOPU, VALENTINA, *Jocul didactic în învățarea gramaticii*, TribȘc, nr. 274, 1985, 6.
1561. ȘERBAN, RODICA-LIGIA, *Precizări privind analiza sintactică*, LLR, **14**, nr. 4, 1985, 5—7.
1562. TELIBAȘA, LUCIA, *Pregătirea pentru scris — Exercițiile grafice*, TribȘc, nr. 280, 1985, 7.
1563. TIUTIUCA, D., *Cîteva probleme ale interpretării „limbajului artistic" în predarea literaturii*, Catedra, **3**, 1982, 71—79.
1564. TOLNAY, ȘTEFAN, *Aspecte ale predării terminologiei chimice*, LȘT, 193—194 [în română și în franceză].
1565. TÓTH, MAGDOLNA, *Fogalmazások szerepe a kifejezőképesség fejlesztésében*, TÚ, **29**, nr. 6, 1985, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1566. ȚÎRDEA, CORNELIA, *Modalități de îmbogățire a vocabularului elevilor cu termeni neologici*, LL, nr. 1, 1985, 103—107.
1567. VAJDA, BORBÁLA, *Szókincs és beszédkészség*, TÚ, **29**, nr. 1, 1985, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1568. VASILESCU, MIRCEA, *O perspectivă integratoare asupra limbii și literaturii române*, TribȘc, nr. 280, 1985, 5.
1569. VASS, ISTVÁN, *A szókészlet aktivizálása*, TÚ, **29**, nr. 5, 1985, 2 [v. rubr. la nr. 1517].
1570. VRABIE, NICU, *A módszertam továbbképzéskorszerű igény*, TÚ, **28**, nr. 11, 1984, 2[v. rubr. la nr. 1517].
1571. ZSIGMOND, ILDIKO, *Formarea deprinderilor de citire conștientă*,TribȘc, nr. 274, 1985, 6.
1572. ZVIRJINSCHI, MONICA, *Ora de limba română*, Luceafărul, **28**, nr. 46, 1985, 1, 3.
1573. * * * *Buletin de informare științifică pe anul 1985. Studii de limbă și literatură în sprijinul profesorilor de liceu*. Lucrarea apare sub conducerea unui colectiv format din Constanța Bărboi, Silvestru Boatcă, Ion Hangiu, Alec Hanță, George Șovu, Georgeta Vasile, Nicolae Vulpe, București, [f.e.], 1985, 240 p. (SȘF. Fil. București).
1574. * * * *Proba de verificare a cunoștințelor de limba română pentru înscrierea în clasa a IX-a (treapta I) de liceu*, LLR, **14**, nr. 1, 1985, 47—51 [sesiunea iun. 1984 din jud. Brașov, Buzău, Cluj, Covasna, Ialomița, Iași, Hunedoara, Maramureș, Mehedinți, Olt, Satu-Mare, Sibiu, Timiș, București].
1575. * * * *Programa de limba și literatura română pentru învățămîntul liceal de zi și seral. Clasa a IX-a*. Aprobată cu nr. 36444/1985. Programa a fost elaborată în anul 1983, avizată de Comisia de limba și literatura română din cadrul Ministerului Educației și Învățămîntului și aprobată de Biroul Executiv al Consiliului Superior al Educației și Învățămîntului. A fost definitivată în anul 1985. Președinte : Acad. Ion Coteanu. Vicepreședinți : Prof. univ. dr. doc. Zoe Dumitrescu Bușulenga, prof. univ. dr. Ioan Silviu Vlad. Colectivul de coordonare : prof. dr. Constanța Bărboi, Ion Negreț, Cristina Ionescu, Gheorghe Lăzărescu, Carmen Schmidt, Silvestru Boatcă, Aurică Olteanu, Magdalena Panaitiu. Colectivul de elaborare : Nicolae I. Nicolae, Ion Negreț, Gheorghe Lăzărescu, Maria Pavnotescu, Cristina Ionescu, Silvestru Boatcă, Aurică Olteanu, Ion Hangiu, Georgeta Vasile, George Șovu, Nicolae Vulpe, Eugenia Vasilescu, Cornelia Stoica, Anica Vlăduț, Elena Constantin, Mircea Anghelescu, Elena Preda, Marin Gașpar, Mariana Șendruc, Ana Dumitrescu, Elena Vlad, Valeria Ștefan, Dorina Dincă, Mirela Marinescu, Dorina Mărgineanțu, Pavel Petroman, Iuliu Pîrvu, Ion Mureșan, Ioan Ilies, Ion Buta,

Rodica Bica, Maria Liber, Olga Duțu, Cornelia Brîndău, Maria Tîrla, Iustina Itu, Eugenia Stoleru, Ion Mociran, Magdalena Panaitiu, Gheorghe Florea, Ștefan Neagu, Liliana Neagoe, Florica Lupu, Oltea Muțiu, Ștefan Mera, Maria Crudu, București, EDP, 1985, 52 p. (MEÎ).

VEZI și nr. 100, 101, 103, 105, 112, **139**, 590, 902, 983—986, 1000, 1010, 1019, 1028, 1029, 1039, 1046, 1047, 1050, 1066, 1067, **1670, 1673, 1674, 1676, 1679, 1680, 1681, 1686—1689, 1691, 1692, 1700, 1704—1706, 1711, 1713, 1717—1719**, 1725, **1731, 1734—1736, 1745**, 1749, **1754**.

Recenzii

VEZI nr. 1769, 1777.

3. LIMBI STRĂINE

1576. ANDRONOVICI, DOINA, *Predarea / însușirea vocabularelor strict specializate*, SAA, 15—16.
1577. BANTAȘ, ANDREI, *A Romanian Teacher's Approach to Temporal Relations in English*, SAA, 16—19.
1578. BETTISCH, IOAN, *Asupra unor probleme așa-zise minore ale predării limbilor străine. Intensitatea vocii studentului*, LȘT, 43—44.
1579. BLÂNDU, MIHAELA, URS, DANA, *Dificultăți de receptare și codificare a informației științifice generate de topica engleză*, SAA, 19—21.
1580. BÖHM, HEIDEMARIE, *Language Testing*, SLLEA, 108—115 [rez. rom.].
1581. BRAȘOVEANU, AURICA, *Nagljadnost'-nadežnoe sredstvo intensifikacii učebnogo processa*, PrelLLRusă, 1, 1983, 244—260 [cu numeroase fig.].
1582. BRĂTEANU, ELENA, *Le concept de motivation en littérature*, LMȘ, nr. 2, 1984, 129—132.
1583. BURLUI, IRINA, *Textul literar în predarea limbii engleze*, FCLS, 20—26.
1584. BUȚUREANU, RODICA, *Dezvoltarea capacităților de exprimare orală și scrisă la orele de limba engleză*, FCLS, 27—36.
1585. CEAUȘESCU MORARU, MIHAELA, *Precizări asupra valorii semantice a unor termeni social-politici*, LMȘ, nr. 2, 1984, 73—77.
1586. CEHAN, ANCA, *The Paragraph: Difficulties and Solutions*, SAA, 21—23.
1587. CHIRILĂ, FEODOR, *Caracterul formativ al contrastelor etnologice în predarea limbii ruse*, LMȘ, nr. 2, 1983, 124—127.
1588. CHIRILĂ, FEODOR, *Cauze ale apariției interferențelor la nivelul lexico-semantic și posibilități de prevenire a lor*, LMȘ, nr. 2, 1984, 64—67.
1589. CHIRILĂ, FEODOR, *Kontrastivnaja semantika i obučenie leksike*, PrelLLRusă, 1, 1983, 105—114.
1590. CHIRILĂ, FEODOR, *Voprosy semantizacii russkoj leksiki*, PrelLLRusă, 2, 1985, 189—206.
1591. CHIRIȚĂ, GERTRUD, *Lexikologische Kategorien als Orientierungshilfe beim Übersetzen*, LMȘ, nr. 2, 1984, 146—151.
1592. CIOBANU, CRISTIANA, *Traducerea ca exercițiu pedagogic de însușirea lexicului*, LMȘ, nr. 2, 1984, 54—57.
1593. CIOCÎRLIE, CONSTANȚA, *Probleme ale învățării lexicului unei limbi străine*, LMȘ, nr. 2, 1984, 20—27.
1594. CIOSESCU, RODICA, *O exploatare pedagogică a coeziunii și coerenței textului științific*, SLM, 28—30.
1595. CIUREL, MALVINA, *Activități ludice în învățarea lexicului*, LMȘ, nr. 2, 1984, 103—108.
1596. COJOCARU, VICTORIA, *Îmbogățirea vocabularului prin cercul de franceză*, LMȘ, nr. 2, 1984, 109—113.
1597. COLIBABA, ANCA CRISTINA, *Group Work in Teaching English to Non-Homogenous Forms*, SAA, 26—28.
1598. CONSTANTINESCU, MARCELA, *Rolul dialogului în realizarea funcției comunicative a limbii*, FCLS, 37—42.
1599. CORNILESCU, ALEXANDRA, [La rubr.: Dialog între colegi; răspunde lui V. N. din Timișoara în legătură cu funcția conversațională a întrebărilor disjunctive atașate unor propoziții declarative], LMȘ, nr. 2, 1984, 166—167.
1600. COSĂCEANU, ANCA, [La rubr.: Dialog între colegi; răspunde lui V. M. din Miercurea Ciuc în legătură cu noutățile din domeniul utilizării imaginii în predarea limbilor străine], LMȘ, nr. 2, 1984, 167—168.
1601. COVACI, VASILE, *La motivation linguistique*, LMȘ, nr. 2, 1984, 125—128.

1602. CRISTEA, TEODORA, *Cotext și context în predarea vocabularului*, LMȘ, nr. 2, 1984, 11—19 [cu 2 tab.].
1603. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, [La rubr.: Dialog între colegi; răspunde lui M. D. din Drăgășani în legătură cu corectarea imediată la orele de limbi moderne], LMȘ, nr. 1, 1985, 137—140.
1604. DĂSCĂLESCU, MARILENA, *Le test d'expression orale dans la classe de français*, LMȘ, nr. 2, 1984, 137—145.
1605. DINESCU, CARMEN, *Dezvoltarea competențelor de exprimare corectă, scrisă și orală, în franceza științifică*, FCLS, 43—49.
1606. DONEA, DORINA MIHAELA, *Inventare tematice minimale structurate pe centre de interes pentru elevii din gimnazii și licee industriale*, LMȘ, nr. 2, 1984, 87—90.
1607. DOROBĂȚ, DUMITRU, *Din tradițiile predării limbii engleze la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași*, SAA, 12—15.
1608. DRAGOȘ, LILIANA, MICLEA, LIANA, *Introducerea limbajului specializat în lecția de limba engleză*, RPed, **34**, nr. 12, 1985, 46—49 [cu 2 an.].
1609. ENICĂ, AUREL, *Însușirea unor vocabulare de specialitate axate pe profilul practicii productive*, LMȘ, nr. 2, 1984, 81—86.
1610. FĂRNOAGĂ, GEORGIANA, *Foreign Language Testing: the State of the Art*, LMȘ, nr. 2, 1984, 118—124.
1611. GALAȚANU, OLGA, *La motivation dans l'enseignement du français — langue étrangère*, LMȘ, nr. 2, 1984, 133—136.
1612. GANCZ, MARGARETA, *Textul oral*, SLM, 24—27.
1613. GAVRILIU, EUGENIA, *Formarea deprinderilor de scriere într-o limbă străină în cadrul metodei audio-linguale*, Catedra, **3**, 1982, 169—174.
1614. GEORGESCU, CRISTINA, [La rubr.: Dialog între colegi; răspunde lui A. R. din Cîmpina referitor la momentul în care poate fi introdusă compoziția ca exercițiu de exprimare corectă într-o limbă străină], LMȘ, nr. 2, 1984, 165.
1615. GHEORGHIU, CLEOPATRA, *Sistemul pronominal al limbii franceze și metode de activizare a elevilor în predarea lui*, Catedra, **3**, 1982, 175—184.
1616. HAȘDEU, IULIA, *Sensul cuvîntului și competența lingvistică*, LMȘ, nr. 2, 1984, 28—32 [cu 4 sch.].
1617. HÂRLĂOANU, A., *Preliminarii la studiul contrastiv al vocabularului alogen*, LMȘ, nr. 2, 1984, 68—72.
1618. IONESCU, DANIELA, *Relevanța aspectului sonor al textului științific*, SAA, 28—29.
1619. KESZEG, EDIT, *A tanulók alkotó gondolkodásának fejlesztése nyelvtan orán az I—IV osztályban*, BulCD-Sf. Gheorghe, **39**, 1982, 29—40.
1620. LOȘ, LUCIA, *Dezvoltarea deprinderilor de exprimare orală spontană în limba franceză prin cîntec și joc didactic*, FCLS, 50—57.
1621. LOZBĂ, MARCELA, *Normă și uz în însușirea aspectului comunicativ al limbii străine*, FCLS, 58—62.
1622. LUCA, ELFRIEDE, *Interpretarea sintactică a unor formative ale lexicului german*, LMȘ, nr. 2, 1984, 58—63.
1623. LUCA, ELFRIEDE, *Zu einigen grundlagenwissenschaftlichen Positionen im Fremdsprachenunterricht*, LMȘ, nr. 1, 1985, 122—127.
1624. MARDARE, GABRIEL, *Un posibil instrument de lucru: inventarele sintagmatice ale F.S.T.*, Catedra, **3**, 1982, 157—167.
1625. MARDARE, MARIA-MARIANA, *Analiza greșelilor tipice — prioritate a activității de cercetare pentru profesorii și comisiile metodice de limbi moderne*, RPed, **34**, nr. 4, 1985, 37—40 [cu 1 tab. și 1 an.].
1626. MARE, VALERIA, *A New Approach to Echo-Utterances Contrastive Analysis: English-Romanian*, SLLEA, 144—149 [rez. rom.].
1627. MARINESCU, MIHAI, *Nekotorye aktual'nye voprosy metodiki prepodavanija russkogo jazyka (I)*, PrelLLRusă, **1**, 1983, 261—275.
1628. MARINESCU, MIHAI, *Škol'nyj kabinet inostrannyh jazykov i ego rol' v povyšenii effektivnosti prepodavanija russkogo jazyka*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 93—108.
1629. MĂCĂREANU, INOCENȚIU, *Diapozitivele la orele de gramatică*, FCLS, 73—81.
1630. MICLĂU, PAUL, *Nouvelles directions dans la recherche des langues et des littératures étrangères*, AUBLLS, **33**, 1984, 3—6.
1631. MICU-PERICLE, MICHAELA, *Metode și procedee folosite în predarea lexicului științific din domeniul fizicii*, LMȘ, nr. 2, 1984, 78—80.
1632. MIHALACHE, CONSTANTIN, *Stimularea discursului oral în vederea dezvoltării creativității elevilor*, FCLS, 82—88.
1633. MIHĂILĂ, RODICA, *Predarea lexicului prin intermediul literaturii*, LMȘ, nr. 2, 1984, 45—49.
1634. MORARU, MIHAELA, *Strukturnye shemy bezličnyh predloženij v russkom jazyke i ih ekvivalenty v rumynskom jazyke*, PrelLLRusă, **2**, 1985, 236—247.

1635. MUNTEANU, DOINA, *Creşterea eficienţei lecţiei prin aplicarea unui sistem de evaluare formativă şi tratare diferenţiată*, RPed, **34**, nr. 10, 1985, 45—48.
1636. MURARIU, MARGARETA, *Limbă şi text literar în manualul de şcoală*, FCLS, 89—97.
1637. MURARIU, VIOREL, *Rolul cercurilor de limbi străine în comunicarea unor elemente de cultură*, FCLS, 98—103.
1638. MURVAI, OLGA, [La rubr.: Dialog între colegi; răspunde lui I. U. din Alba Iulia, în legătură cu utilizarea articolului în maghiară], LMŞ, nr. 2, 1984, 168—170; [răspunde lui C. O. din Covasna, în legătură cu automatismele lingvistice avute în vedere în predarea limbii maghiare ca limbă străină], nr. 1, 1985, 140—141.
1639. NEAGU, CAMELIA, PETRI, LUCREŢIA, *Aspects of Rhythm and the Teaching of English*, SAA, 29—31.
1640. NICOLAU, MARIA, *Analiza discursului ştiinţific şi alegerea gramaticală*, FCLS, 104—109.
1641. PAIDOS CONSTANTIN, *Prevenirea şi corectarea greşelilor de limbă engleză la elevi*, FCLS, 116—122.
1642. PATAKI, E., PECULEA, I., „*Critical Spells*" *in the Learning of English as a Foreign Language*, SLLEA, 150—156 [rez. rom.].
1643. PAVEL, MARIA, *Elementele suprasegmentale ale comunicării în perspectivă didactică*, FCLS, 110—115.
1644. PĂUŞ, VIORICA-AURA, *Valenţele metodelor activ-participante în realizarea motivaţiei elevilor pentru studiul limbilor străine*, RPed, **34**, nr. 2, 1985, 39—40, 47.
1645. PECULEA, I., PATAKI, E., *Does the English Non-Perfect / Perfect Tense System Originate in Latin?*, SLLEA, 157—164 [rez. rom.].
1646. PEPELEA, SILVIU MIHAI, *Notes on The Typology of Exercises with FLSP*, AnEAIL, **2**, 1982, 182—187.
1647. PLATZER, SARA, *A Technique for the English Verb Tense System*, AnEAIL, **2**, 1982, 172—181.
1648. POP, MIHAI, *Educaţia materialist-ştiinţifică a elevilor de liceu în procesul de predare-învăţare a limbii engleze şi prin activităţile în afara clasei*, SAA, 31—33.
1649. POPÂRDA, OANA, *Actualizarea topogenetică — Articolul hotărît în franceza contemporană*, FCLS, 123—129.
1650. POPOVICI, CORINA, *L'enseignement des langues de spécialité : exploitation didactique du texte technique (domaine électrotechnique)*, LMŞ, nr. 1, 1985, 107—111.
1651. SANDU, DOINA, *Parafraza în predarea şi însuşirea lexicului german*, LMŞ, nr. 2, 1984, 50—53.
1652. SĂLCEANU, MICHAELA-ADRIANA, *Aspecte ale muncii diferenţiate cu elevii în însuşirea limbii engleze (predare-învăţare, activităţi în afara clasei)*, SAA, 33—35.
1653. SĂVULESCU-BUCUR, CRISTINA, *Fişele cu exerciţii gramaticale, o modalitate de conceptualizare*, TribŞc, nr. 272, 1985, 4—5.
1654. SELAGEA, SABIN, *Temă, context, situaţie — categorii fundamentale în procesul învăţării limbilor străine*, RPed, **34**, nr. 3, 1985, 21—24.
1655. SÎRBU, GABRIELA, *Lexicul şi formarea competenţei de comunicare*, LMŞ, nr. 2, 1984, 33—37.
1656. STĂNESCU, SPERANŢA, *Aspecte pragmatice ale descrierii lexicului*, LMŞ, nr. 2, 1984, 38—41.
1657. SUPERCEANU, RODICA, *Acte comunicative în rezumatul de articol ştiinţific*, SLM, 31—34.
1658. THOMAS, PAUL-LOUIS, *Sugestopedia — o metodă nouă de predare a limbilor străine*, SLM, 36—39.
1659. TOLNAY, ŞTEFAN, *Unele probleme ale predării negaţiei în limba franceză*, SLM, 19—22.
1660. TUDORAN, DANIELA, *Activităţi comunicative la ora de limba engleză*, LŞT, 195—196.
1661. URSACHE, RADU, *Cabinetul de documentare şi asistenţă lingvistică al I.M.F. Iaşi : realizare, integrare, perspective*, SAA, 35—36.
1662. VLĂDUŢ-PEGULESCU, ANCA, *Jocul opoziţiilor temporale în gramatica noţională a textelor de lectură*, FCLS, 130—137.
1663. WOLF, S., [La rubr.: Dialog între colegi; răspunde lui T. S. din Călăraşi în legătură cu semantica, recţiunea şi posibilităţile de substituire a verbelor *svat'*, *nazvat'*, *nazvat'sja* din limba rusă], LMŞ, nr. 2, 1984, 170; [răspunde lui U. V. din Rîmnicu Sărat în legătură cu semantica verbelor *byt'*, *probyt'*, *pobyt'*, *pobyvat'* şi *byvat'*], nr. 1, 1985, 141—143.
1664. ZUGUN, PETRU, *Contribuţii la didactica exemplificării în limbi străine*, FCLS, 138—145.
1665. * * * *Limbile moderne în şcoală*, Bucureşti, [f.e.], nr. 2, 1984, nr. 1, 1985 (SŞF).
1666. * * * *Seminar de limbi moderne. Studii de lingvistică şi metodica predării limbajului ştiinţific şi tehnic*. Volumul a fost coordonat de: I. Gehl, R. Superceanu, M. Gancz, Timişoara, [AMIPT], 1984, 42 p. multigr. (IPT. FMA. CLM).

VEZI şi nr. 33, 86, 106, **135**, 138, 158, 314, 931, 1247, 1254, 1262, **1298**, 1391, 1411, 1422, 1426, 1464, 1564, **1677**, **1692**, **1699**, 1722, 1728, 1739.

1667. MĂGUREANU, ANCA, Olga Galaţanu, *Actes de langage* [...], LMŞ, nr. 2, 1984, 179—180 şi AUBLLS, **33**, 1984, 99—100. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1882**.
1668. SÎRBU, GABRIELA, *„Le français dans le monde"* (1981), nr. 168. *L'évaluation*, SCL, **36**, nr. 2, 1985, 166—167.

VEZI şi nr. 146, 422, 1438, 1767.

4. MANUALE, CURSURI, GHIDURI ETC.

1669. ALEXANDRESCU, ROXANA, BARGHIEL, VIRGINIA, LEFTER, VIRGIL, *Special English for Planning and Economic Cybernetics*. Pentru uzul studenţilor Facultăţii de Planificare şi Cibernetică Economică. Coordonator: Virginia Barghiel. Consultant ştiinţific: Eugen Tigănescu, Bucureşti, [APASE], 1985, 169 p. multigr. (ASE. CLMCC).
1670. ANGHELESCU TEMELIE, N., CONSTANTINESCU, SILVIU, *Analize gramaticale*, Bucureşti, EŞE, 1985, 208 p. [cu ind. sintactic].
1671. AVĂDANEI, ŞTEFAN, *Introduction to poetics*, I, Iaşi, [TUI], 1983, 77 p. multigr.
1672. BALLA, SARA, MANTA, MARIA, SIMON, JOLÁN, *Limba română pentru clasa a II-a*. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-german*, Bucureşti, EDP, 1985, 203 p. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2122**; **25**, 1982, nr. **3040**; **24**, 1981, nr. 2592; **22**, 1979, nr. 2026.
1673. BALLA, SARA, MANTA, MARIA, SIMON, JOLÁN, *Limba română pentru clasa a II-a*. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-maghiar*, Bucureşti, EDP, 1985, 204 p. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2123**; **25**, 1982, nr. **3041**; **24**, 1981, nr. 2591; **22**, 1979, nr. 2027.
1674. BALLA, SARA, RĂCĂŞAN, LIVIA, SIMON, JOLÁN, *Limba română*. Manual pentru clasa a III-a. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-ucrainean*, Bucureşti, EDP, 1985, 251 p.
1675. BANTAŞ, ANDREI, *Limba engleză contemporană*, Piteşti, [AMIÎSP], 1978, 265 p. multigr. (IÎSP).
1676. BĂDICĂ, G., DULGHERU, N., ILIESCU, E., SAVU, E., *Dicţionar minim rus-român*. Pentru uzul studenţilor, [Bucureşti], CMIPB, 1985, 295 p. multigr. (IPB. FMet).
1677. BÂRZU, ANCA, *Manual de limba engleză şi elementele active ale situaţiei comunicative*, FCLS, 11—19.
1678. BENDORFEANU, DOINA, HOBAN, ILONA, ZAHORANSCHI, VIORICA, *Limba română pentru clasa a V-a*. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-german*, Bucureşti, EDP, 1985, 181 p. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3052**; **23**, 1980, nr. 2398.
1679. BENDORFEANU, DOINA, HOBAN, ILONA, ZAHORANSCHI, VIORICA, *Limba română pentru clasa a V-a*. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-maghiar*, Bucureşti, EDP, 1985, 181 p. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3053**; **23**, 1980, nr. 2397.
1680. BENDORFEANU, DOINA, HOBAN, ILONA, ZAHORANSCHI, VIORICA, *Limba română pentru clasa a VI-a*. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-german*, Bucureşti, EDP, 1985, 255 p. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3054**; **23**, 1980, nr. 2401.
1681. BENDORFEANU, DOINA, HOBAN, ILONA, ZAHORANSCHI, VIORICA, *Limba română pentru clasa a VI-a*. Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-maghiar*, Bucureşti, EDP, 1985, 254 p. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3055**; **23**, 1980, nr. 2402.
1682. BERCIU, LUCIA, *Manual de limbă germană cu aplicaţii în domeniul finanţelor şi contabilităţii*. Pentru uzul studenţilor de la Facultatea de Finanţe-Contabilitate, Bucureşti, APASE, 1984, 217 p. multigr. (MEÎ. ASE. FFC).
1683. BETTISCH, IOAN M., *Limba rusă*. Curs practic pentru uzul studenţilor din anul întîi, Reşiţa, [f.e.], 1984, 99 p. multigr. (IPT. ISR).
1684. BHOSE, AMITA, *Dicţionar bengali-român*, Bucureşti, [TUB], 1985, 851 p. multigr. (UB. FLLS).
1685. BOCŞAN, CRINA, *Culegere de texte şi exerciţii de limba rusă pentru studenţii Facultăţii de Căi Ferate, Drumuri şi Poduri*, Bucureşti, [AMICB], 136 p. multigr. (ICB).
1686. BOLDUREANU, IOAN VIOREL, *Elemente de limba română contemporană în cursul practic la anul pregătitor*, Timişoara, TUT, 1985, 89 p. multigr. (UT. FF. CLLR).
1687. BORCILĂ, ROSALINDA, GOGA, MIRCEA, *Limba română pentru străini*. Specialitatea: Educaţie fizică şi sport, Cluj-Napoca, [TUCN], 1985, 121 p. multigr. (UCN. FF. CLR).

1688. COSTEA, LETIȚIA, *Curs practic de limba română pentru studenții de peste hotare de la Facultatea de Construcții*, Timișoara, [TUT], 1985, 128 p. multigr. (IPT. FCon. CtLM).

1689. COTEANU, ION, FORĂSCU, NARCISA, BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Limba română contemporană*. Vocabularul. Ediție revizuită și adăugită, București, EDP, 1985, 256 p. [cu ind. de mat.]. Vezi BRL, **18**, 1975, nr. 699.

1690. CRENGĂNIȘ, ADRIAN, *Să învățăm limba esperanto (VII)*, NU, **11**, nr. 6, 1984, 11; *(VIII)*, nr. 7, 11; *(IX)*, nr. 8, 11; *(X)*, **12**, nr. 1, 1985, 11. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 1984.

1691. DAVID, DOINA, *Sinteze de limbă literară*. I. Pentru uzul studenților și al cadrelor didactice care urmează cursurile de perfecționare sau pentru obținerea gradului II, Timișoara, TUT, 1984, 98 p. multigr. (UT. FF). Vezi și nr. 1764.

1692. DIGNOIRE, CLAUDE, VIȘAN, VIOREL, *Petit dictionnaire roumain-français de l'enseignement*, București, [TUB], 1984, 239 p. multigr. (UB. FLLS). Vezi și nr. 1766.

1693. DOBRIȘAN, NICOLAE, *Curs de lexicologie arabă*, București, TUB, 1984, 251 p. multigr. (UB. FLLS). Vezi și nr. 1763.

1694. FÂRNOAGĂ, GEORGIANA, *English Language Achievement Testing* — Curs practic —, București, [TUB], 1985, 263 p. multigr. (UB. FLLS. CLLG).

1695. FISCHER, I., *Morfologia istorică a limbii latine*. I. *Substantivul*, București, [TUB], 1985, 186 p. multigr. (UB. FLLS).

1696. GHERMAN, HARITINA, *Ghid de conversație român-italian*, București, EST, 1985, 248 p.

1697. GHERMAN, HARITINA, *Guido di conversazione italiano-romeno*, București, EST, 1985, 236 p.

1698. GRAVER, B. D., *Advanced English Practice*. Second Edition and *Key to Exercises*, București, [TUB], 1984, 308 (p. 1—308) + 57 (p. 309—365) p. [copie xerox broșată a lucrării cu același titlu, London, Oxford University Press, 1974].

1699. GRÜN, ERIKA, GEORGEVICI, DORINA, *Proiect unitar de manual pentru limbile engleză și franceză*, SLM, 40—41.

1700. GUIU, MARIANA, STERIU, MARIA, *Structuri verbale pronominale*, București, [TUB], 1985, 88 p. multigr. (UB. FLLR. IL).

1701. HAȘDEU, IULIA, OLAN, LAURENȚIU, SÎRBU, GABRIELA, *Limba franceză*. Curs, [București], [f.e.], 1985, 444 p. multigr. (AȘG).

1702. HÎRLĂOANU, ALFRED, *Curs de corespondență comercială în limba rusă*. Ediția a II-a, adăugită și revăzută. Remultigrafiere, București, [APASE], 1983, [2] + III + 519 p. multigr.; Ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, [APASE], 1985, 463 p. multigr. (ASE. FC. CLMCC. CLRs). Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3119**; **21**, 1978, nr. 2201.

1703. IATENKO, VICTOR, *Dicționar tehnic minier român-rus*, Petroșani, [AMIMP], 1983 (1984), 308 p. multigr. (MEÎ. IMP).

1704. ILIESCU, CONSTANȚA, PETRESCU, VICTORIA, NICHITA, SILVIA, POPESCU, STELA, *Gramatică și compunere*. Manual pentru clasa a IV-a, București, EDP, 1984, 88 p. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2159**; **24**, 1981, nr. 2643.

1705. IONESCU, ADRIANA, STERIU, MARIA, *Verbul românesc. Dicționar sintactic pentru studenții străini*, București, [TUB], 1985, 383 p. multigr. (UB. FLLR. IL). Vezi și nr. 1769.

1706. IONESCU, CRISTINA, LĂZĂRESCU, GHEORGHE, *Teoria literaturii (noțiuni)*. Manual pentru liceele de filologie-istorie. Clasele a XI-a și a XII-a, București, EDP, 1982, 199 p. Vezi și nr. 1778.

1707. KIRÁLY, FRANCISC, *Istoria limbii române*. Sinteză pentru uzul studenților și al cadrelor în curs de perfecționare. Timișoara, TUT, 1984, 231 p. multigr. (UT. FF).

1708. LECCA, DOINA, *Human Communication — Models for Analysis (The Language of Harold Pinter's Plays)*, București, TUB, 1985, 228 p. multigr. (UB. FLLS. CLLG).

1709. LOZBĂ, MIHAI, *Prelegeri de filologie slavă*. Pentru uzul studenților, Iași, [TUI], 1984, 147 p. (UI. FF. CLS).

1710. LUPCHIAN, GABRIELA, DRĂGOI, SABINA, BURADA-IACOB, DOINA, PAVEL, ELENA, *Manual de limba franceză pentru specializarea: Economia serviciilor de alimentație publică și turism*. I, București, APASE, 1985, 349 p. multigr. (ASE. FC. CLMCC).

1711. MARCU, RODICA, *Corect și greșit în limba română*. Îndreptar lexico-gramatical pentru uzul studenților străini, [Brașov], [RUBr], 1984, 130 p. multigr. (UBr).

1712. MARIAN, MARIA, *Dicționar tehnic minier român-german*, Petroșani, [AMIMP], 1983 (1984), 227 p. multigr. (MEÎ. IMP).

1713. MARIN, DINUȚA, TUNSOIU, OLGA, *Exerciții de limba română pentru anul pregătitor. Formele verbale simple. Modurile personale*, București, [TUB], 1985, 119 p. multigr. (UB. FLLR. IL).

1714. MARINESCU, RAREŞ, *Manual de limba franceză pentru anul I (profil mecanic) AR, MA, MF, TCM, MU, UT*, Braşov, RUBr, 1983, 106 p. multigr. (UBr).

1715. MĂGUREANU, ANCA, *La sémantique lexicale*, Bucureşti, [TUB], 1984, 154 p. multigr. (UB. FLLS). Vezi şi nr. 1779.

1716. MIHALCIUC, MARIA, NICOLAE, DAN, PURCEL, ALEXANDRA, MIHĂLŢAN, SORIN, *Manual de limba germană pentru economişti. Deutsch für Wirtschafftler.* Pentru uzul studenţilor, Bucureşti, APASE, 1983, 300 p. multigr. (ASE. CLMCC).

1717. MOLDOVAN, VICTORIA, DANCIU, ALEXANDRA, PRECUP, VICTORIA, PRUNEA, DOINA, *Snoave româneşti.* Manual de limba română pentru nivelul I, pentru studenţii străini din anul pregătitor, Cluj-Napoca, [TUCN], 1978, 250 p. multigr. (UCN. FF).

1718. MORĂRESCU, SIMON, MORĂRESCU, ELVIRA, KISS, ELVIRA, *Limba română pentru clasa a IV-a.* Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-german*, Bucureşti, EDP, 1985, 260 p. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3147**; **23**, 1980, nr. 2448.

1719. MORĂRESCU, SIMON, MORĂRESCU, ELVIRA, KISS, ELVIRA, *Limba română pentru clasa a IV-a.* Şcoli şi secţii cu predarea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. *Vocabular român-maghiar*, Bucureşti, EDP, 1985, 260 p. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2170**; **25**, 1982, nr. **3148**.

1720. MUNTEANU, DAN, *Ghid de conversaţie român-spaniol*, Bucureşti, EST, 1985, 243 p.

1721. MUNTEANU, DAN, *Guía de conversación: español-rumano*, Bucureşti, EST, 1984, 247 p.

1722. NEBEL, VIORICA, *Predarea şi însuşirea vocabularului pe baza exerciţiilor şi structurilor din manualul de clasa a IX-a (anul V de studiu — limba franceză)*, LMŞ, nr. 2, 1984, 99—102.

1723. NISTOR, SIMONA, *Limba franceză.* Pentru uzul studenţilor Facultăţii de Transporturi, Bucureşti, CMIPB, 186 p. multigr. (IPB. CPLS).

1724. NUBERT, ROXANA, *Curs practic de limba germană.* Pentru uzul studenţilor şi pentru participanţii la cursul postuniversitar, Timişoara, TUT, 1985, 152 p. multigr. (UT. FF).

1725. OPRESCU, MIHAIL, *Perspective ale cultivării limbii române în liceu (Pe marginea manualului de limbă şi literatură română pentru clasa a IX-a)*, LR, **34**, nr. 2, 1985, 133—135 [despre cap. *Originea şi dezvoltarea limbii române*, elaborat de acad. I. Coteanu]. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2153**.

1726. OPRESCU, SANDA, *Limba franceză.* Facultatea de Medicină Veterinară şi Zootehnie. Anul I, [Bucureşti], AMIAB, 1983, 166 p. multigr. (IAB).

1727. OPRESCU, SIMONA MARIA, *Functional English*, Bucureşti, [TUB], 1984, 103 p. multigr. (UB. FLLS).

1728. OPRIŞENESCU, OLGA, *Selecţionarea lexicului pentru manualele de limbi străine: necesitate şi realitate*, RPed, **34**, nr. 10, 1985, 42—44.

1729. PAŞCA, RODICA, *Special English for Agronomy.* Second Year of Study, Bucureşti, AMIAB, 1982, 77 p. multigr. (IAB); remultiplicare din 1983.

1730. PAŞCA, RODICA, *Special English for Horticulture and Agronomy Faculties.* First Year of Study, Bucureşti, AMIAB, 1977, 79 p. multigr. (IAB).

1731. PAŞCALĂU, ADRIANA, POANTĂ, IRINA, *Pretexte de conversaţie — Limba română pentru studenţii străini* — Anul pregătitor, [Cluj-Napoca], [TUCN], 1983, 127 p. multigr. (UCN. FF) [cu numeroase il.; cu 1 an. care are şi o listă de verbe cu corespondente în fr., engl., germ., gr., sp. şi arabă].

1732. PLETER, TIBERIU, PLETER, JANA, *Česky jazyk a sloh.* Učebnice pro IV. ročník, Bucureşti, EDP, 1985, 136 p.

1733. POENARU, VASILE, *Romanian for You. One More Step*, TribRom, **14**, nr. 302, 1985, 11.

1734. POENARU, VASILE, *Româna pentru dumneavoastră. Romanian for You.* Seria IV. Anul I. *Lecţia 5—13*, TribRom, **14**, nr. 285—294, 1985, 11; Anul II. Seria IV. *Lecţia 1—4*, nr. 302—306, 11 [desenele de Nic. Nicolaescu]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. 2058; **26**, 1983, nr. 2181; **25**, 1982, nr. 3170, 3171; **24**, 1981, nr. 2688, 2689.

1735. POPESCU, ION, *Limba română. Gramatică şi noţiuni de fonetică şi de vocabular.* Manual pentru clasa a VII-a, Bucureşti, EDP, 1985, 184 p. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **2059**; **25**, 1982, nr. **3174**; **23**, 1980, nr. 2469; **22**, 1979, nr. 2097.

1736. POPESCU, ION, *Limba română. Gramatică şi noţiuni de vocabular şi de istorie a limbii române.* Manual pentru clasa a VIII-a, Bucureşti, EDP, 1985, 160 p. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **2061**; **25**, 1982, nr. **3175**; **24**, 1981, nr. 2694; **23**, 1980, nr. 2472; **21**, 1978, nr. 2227; **20**, 1977, nr. 1780; **18**, 1975, nr. 1481.

1737. PREDA, IOAN-AUREL, *A Special Course in Romantic Poetics* — Second Impression —, Bucureşti, [TUB], 1985, 316 p. multigr. (UB. FLLS. CLLG).

1738. RUSU, VALERIU, *Mic dicţionar medical.* Volumul I—II, Iaşi, LIMFI, 1983, I: 490 p. (p. 1—490); II: 533 p. (p. 491—1023) multigr. (IMFI). Vezi şi nr. 1773, 1774.

1739. SAFTA, ANETA, *Despre noul manual de limba rusă pentru anul V de studiu*, LMŞ, nr. 2, 1984, 95—98.

1740. SANDU, DOINA, *Limba germană. Exerciţii de morfo-sintaxă*, Bucureşti, TUB, 1984, 267 p. multigr. (UB. FLLS). Vezi şi nr. 1775.

1741. SAVIN, EMILIA, *Mică gramatică a limbii germane. Kleine Grammatik der deutschen Sprache*, Bucureşti, EŞE, 1985, 439 p. Vezi şi nr. 1768.

1742. SIMIONESE, VASILE, *Limba rusă*. Texte de specialitate de fizică şi matematică, Timişoara, TUT, 1977, [II] + 145 p. multigr. (UT. FFI. CLLRs).

1743. SMUC, IULIA, NICOLAE, ADRIANA, VRACIU, TAMARA, *Praktičeskaja grammatika russkogo jazyka (s upražnenijami)*. Dlja studentov II kursa, Iaşi, TUI, 1976 (1977), 220 p. multigr. (Jasskij Universitet imeni „A. I. Kuzu". Filologičeskij Fakultet. Kafedra russkogo jazyka i literatury).

1744. SOBA, MAGDALENA, *Dicţionar tehnic minier român-francez*, Petroşani, [AMIMP], 1983 (1984), 343 p. multigr. (MEÎ. IMP).

1745. ŞERDEAN, ION, DIŢULEASA, FLORIAN, PAVELIU, ELIZA, *Gramatică şi compunere*. Manual pentru clasa a III-a, Bucureşti, EDP, 1985, 112 p. Vezi BRL, 25, 1982, nr. 3197.

1746. ŞTEF, FELICIA, *Fonologia greacă*, Bucureşti, [TUB], 1985, 365 p. multigr. (UB. FLS).

1747. ŞTEFĂNESCU, IOANA, *English Morphology*. Volume One. *Word Structure*, Bucureşti, TUB, 1984, 526 p. multigr. (UB. FLLS. CLLE). Vezi şi nr. 1765, 1780.

1748. THOMSON, A. J., MARTINET, A. V., *A Practical English Grammar*, Bucureşti, [TUB], 1984 [copie xerox broşată a seriei *A Practical English Grammar for Foreign Students. Exercises 1—10, Key to Exercises I—X*, London, Oxford University Press, 1974—1975, 39 + 37 + 36 + 36 + 43 + 31 + 40 + 40 + 40 + 38 + 46 p.].

1749. TOMA, ADRIANA, *Terminologia de teorie literară în manualele de limba română pentru ciclul gimnazial (clasele a V-a şi a VI-a)*, LL, nr. 1, 1985, 121—127.

1750. TUDOR, FLORIN MIRCEA, *Textbook for the Students in Mechanics*, [Iaşi], [AMIPI], 1983, 162 p. multigr. (IPI. FTCT. CLS).

1751. VAĆEK, JINDŘICH, *Curs practic de limba cehă*, Bucureşti, [TUB], 1985, 173 p. multigr. (UB. FLLS. CFS).

1752. VAJIČKOVÁ, MÁRIA, NIŢĂ-ARMAŞ, SILVIA, *Manual de limba slovacă*, Bucureşti, [TUB], 1985, 196 p. multigr. (UB. FLLS).

1753. VELCIOVA, CRISTINA, ZAVERA, DUMITRU, *Čitanka i gramatika za II klas*, Bucureşti, EDP, 1985, 140 p.

1754. VLĂDUŢU, ION, *Limba română. Mecanică. Electricitate*. Pentru studenţii străini, Bucureşti, TUB, 1980, 147 p. multigr. (MEÎ. IÎSP. CLRSS).

1755. VUAP-MOCANU, ŞUKRAN, *Curs practic de limbă tătară*, Bucureşti, [TUB], 1985, 484 p. multigr. (UB. FLLS).

1756. ZAMFIR, IDA, *Dicţionar tehnic minier român-englez*, Petroşani, [AMIMP], 1983 (1984), 309 p. multigr. (MEÎ. IMP).

1757. * * * *Basic-English. O limbă inventată care s-a . . . naturalizat*, în *Actualitatea ilustrată*, Bucureşti, [f. e.], 1985, 114—122.

1758. * * * *Culegere de texte în limba franceză pentru studenţii Facultăţii de Planificare şi Cibernetică Economică*. Cursuri de zi, serale şi fără frecvenţă. Partea a II-a. Texte privind planificarea. Culegerea a fost elaborată de asist. univ. Ileana Constantinescu, Bucureşti, APASE, 1979, 25 p. multigr. (ASE. CLRm).

1759. * * * *Culegere de texte*. Pentru Facultatea de Ştiinţe Economice (Limba franceză). Culegerea a fost întocmită de : Sorin Barbul, Michaela Flore, Yvonne Goga, Horia Lazăr, Dana Vancea, Mihai Zaharia, Cluj-Napoca, [TUCN], 1977, X + 129 p. multigr. (UCN. FF. CLLF).

1760. * * * *Grammatike tes ellenikes glossas*. Ghia ten ekte taxe, Bucureşti, EDP, 1980, 171 p. multigr.

1761. * * * *Manual de limba rusă*. Volumul I. Redactor principal : Ecaterina Fodor. Colectivul de autori : Maria Arvinte, Sima Borlea, Aurica Braşoveanu, Elena Iosub, Romeo Chivescu, Maria Cotovechi, Mihai Marinescu, Anatol Pedestraşcu ; *Manual de limba rusă pentru secţiile de specialitate*. Vol. II. Redactor responsabil : Ecaterina Fodor. Colectivul de autori : Aurica Braşoveanu, Feodor Chirilă, Romeo Chivescu, Ecaterina Fodor, Andrei Ivanov, Paraschiva Şerbănescu, Bucureşti, TUB, I : 1983, 502 p. multigr. ; II : 1985, 520 p. multigr. (UB. FLLS. CLS).

1762. * * * *Prelegeri de limbă şi literatură rusă destinate cursurilor de perfecţionare pentru cadrele didactice*. Vol. I. Colectivul de autori : Balan Dumitru, Barbă Gheorghe, Braşoveanu Aurica, Chirilă Feodor, Chivescu Romeo, Dobre Aneta, Dumitrescu Maria, Fodor Ecaterina, Gheorghiu Mircea, Hârlăoanu Alfred, Marinescu Mihai, Oiţă Ion, Oiţă Maria, Pedestraşu Anatol, Şoptereanu Virgil. Coordonator : Ion Oiţă ; *Prelegeri de limbă şi literatură rusă*. Vol. II. Pentru perfecţionarea profesională a cadrelor didactice. Colectivul

de redacție : Ecaterina Fodor, Ion Oiță, Virgil Șoptereanu, București, [TUB], I : 1983, 340 p. multigr. (UB. FLLS. CFR) ; II : 1985, 424 p. multigr. (UB. FLLS. CLS).

VEZI și nr. **325**, 463, **807**.

Recenzii

1763. AVRAM, ANDREI A., Nicolae Dobrișan, *Curs de lexicologie arabă* [...], SCL, **36**, nr. 6, 1985, 559—561. Vezi nr. **1693**.
1764. BERCA, OLIMPIA, *Structuri lingvistice*, Orizont, **36**, nr. 7, 1985, 7 [David Doina, *Sinteze de limbă literară* ...]. Vezi nr. **1691**.
1765. CHIȚORAN, DUMITRU, Taina Dușescu-Coliban, *The Grammatical Categories of English* [...] ; Ioana Ștefănescu, *English Morphology*. Part One. *Word Structure* [...], AUBLLS, **33**, 1984, 96—97. Vezi nr. **1747** și BRL, **26**, 1983, nr. **2145**.
1766. CRISTEA, TEODORA, Claude Dignoire, Viorel Vișan, *Petit dictionnaire roumain-français de l'enseignement* [...], LMȘ, nr. 1, 1985, 151—152. Vezi nr. **1692**.
1767. CUNIȚĂ, ALEXANDRA, Teodora Cristea, *Linguistique et techniques d'enseignement* [...], AUBLLS, **33**, 1984, 95—96. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1935**.
1768. FINK, HANS, *Eine „Kleine Grammatik" der deutschen Sprache* [...], NW, **37**, nr. 11298, 24 sept. 1985, 3 [de Emilia Savin]. Vezi nr. **1741**.
1769. MARIN, DINUȚA, *Un dicționar sintactic privind verbul românesc*, Forum, **27**, nr. 7—8, 1985, 147—148 [Adriana Ionescu, Maria Steriu, *Verbul românesc* ...]. Vezi nr. **1705**.
1770. NICOLESCU, ADRIAN, Alice L. Bădescu, *Gramatica limbii engleze* [...], LMȘ, nr. 1, 1985, 147—150. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **1960**.
1771. POPESCU, IULIAN, Paul Miclău, *Signes poétiques* [...], AUI, **30**, 1984, 89—91. Vezi BRL, **26**, 1983, nr. **2168**.
1772. RADU, DELIA-RUXANDRA, Ștefania Popescu, *Gramatica practică* [...], LLR, **14**, nr. 1, 1985, 59—60 [ed. a III-a]. Vezi BRL, **27**, 1984, nr. **2062**.
1773. ROMANESCU, C., *Un valoros dicționar medical*, Cronica, **19**, nr. 2, 1984, 8 [Valeriu Rusu, *Mic dicționar medical* ...]. Vezi nr. **1738**.
1774. RUSU, M. N., PENDEFUNDA, LIVIU, *Un mare dicționar mic*, VSt, **28**, nr. 21, 1984, 2 [Valeriu Rusu, *Mic dicționar medical* ...]. Vezi nr. **1738**.
1775. STĂNESCU, SPERANȚA, Doina Sandu, *Limba germană* [...], LMȘ, nr. 2, 1984, 181—182.
1776. STĂNESCU, SPERANȚA, Ulrich Engel, Emilia Savin, *Valenzlexikon Deutsch-Rumänisch*, J. Groos 1983, seria **Deutsch im Kontrast** nr. 3, LMȘ, nr. 1, 1984, 143—144.
1777. ȘERBAN, DOMNICA, Dennis Deletant : *„Colloquial Rumanian"*, Ramuri, **22**, nr. 5, 1985, 15 [1983].
1778. TIBA, ION, Cristina Ionescu și Gheorghe Lăzărescu, *Teoria literaturii* [...], AUIL, **30**, 1984, 106—108. Vezi nr. **1706**.
1779. TUȚESCU, MARIANA, Anca Măgureanu, *La sémantique lexicale* [...], AUBLLS, **33**, 1984, 98—99 și LMȘ, nr. 2, 1984, 180—181. Vezi nr. **1715**.
1780. VÂNTU, ILEANA, Ioana Ștefănescu, *English Morphology*. Volume One. *Word Structure* [...], RRL, **30**, nr. 4, 1985, 394—397. Vezi nr. **1747**.
1781. VIOREL, ELENA, Ulrich Engel, Emilia Savin, *Valenzlexikon Deutsch-Rumänisch*, Julius Groos Verlag, Heidelberg, 1983, seria **Deutsch im Kontrast**, nr. 3, StUBB, **30**, 1985, 78—79.

XXXV. *VARIA*

1782. BULGĂR, GH., *Cultură și limbaj*, RLit, **18**, nr. 45, 1985, 3.
1783. BULGĂR, GHEORGHE, *Adevărul despre Școala de Literatură*, ScTin SLA, **5**, nr. 38, 1985, 4 [anchetă realizată de Elena Ștefănescu].
1784. BUZĂRNESCU, ȘTEFAN, *Un nou născut al electronicii. Sintetizatorul automat de vorbire*, DR, **42**, nr. 12595, 4 aug. 1985, 6.
1785. CAZACU, BORIS, *Cu prof. univ. dr.* ..., Orizont, **36**, nr. 9, 1985, 3, 10 [int. cons. de Livius Petru Bercea].
1786. COȘERIU, EUGEN, *„Toate problemele culturii și toate formele ei sînt și ale noastre"*, RITL, **32**, nr. 4, 1984, 67—72 [conv. realizată de I. Oprișan].
1787. COTEANU, ION, *Pasiunea calmă a profesorului*, Astra, **20**, nr. 4, 1985, 10 [int. cons. de Miruna Runcan].

1788. DUMITRESCU, VLADIMIR, *Peut-on réellement parler d'un „système de pré-écriture" de la culture de Vinča?*, Dacia, **29**, nr. 1—2, 1985, 113—118 [pe marginea vol. lui M. M. Winn, *Pre-Writing in Southern Europe: the Sign-System of Vinča Culture ca. 4000 B. C.*, Western Publisher, Calgary, Alberta, 1981].

1789. GRAUR, AL., *Azi răspunde ...*, ScTin SLA, **5**, nr. 22, 1985, 9 [la rubr.: Ancheta noastră. Ce carte v-a marcat adolescența? anchetă realizată de Elena Ștefănescu].

1790. GRAUR, ALEXANDRU, *De vorbă cu academicianul ...*, RN, **14**, nr. 113—114—115, 1985, 2114—2116 [int. cons. de Petrache Dima].

1791. GRAUR, AL., *„Pentru un popor, limba e cea mai marcantă trăsătură a lui"*, Flacăra, **34**, nr. 30, 1985, 9, 15 [int. cons. de Radu G. Țeposu].

1792. GRAUR, AL., *Teorie și practică*, Flacăra, **34**, nr. 30, 1985, 9.

1793. IORDAN, IORGU, *„Datoria criticii a fost dintotdeauna să judece cu obiectivitate și competență". O convorbire cu acad. ...*, Cronica, **20**, nr. 39, 1985, 5 [cons. de George Pruteanu].

1794. IORDAN, IORGU, *De vorbă cu ...*, LL, nr. 1, 1985, 128—134 [conv. cons. de Theodor Hristea și Ștefan Cazimir].

1795. IVĂNESCU, GHEORGHE, *Cu profesorul ..., membru corespondent al Academiei R.S.R.*, ConvLit, **91**, nr. 6, 1985, 7, 14 [int. cons. de Gr. I.].

1796. RAVEICA, TITUS, *Profesorul N. I. Popa sau despre secretul reputației*, Cronica, **20**, nr. 40, 1985, 6 [la rubr.: Memoria amfiteatrelor].

1797. ROSETTI, ALEXANDRU, *Academician ...*, RomBooks, nr. 2, 1985, 16—17 [int. cons. de Aurora Fabritius].

1798. ROSETTI, AL., *Despre valorile spiritului. Convorbire cu ...*, Contemporanul, nr. 42, 1985, 11 [cons. de L. C.; s.t.c.: Seninătatea cărturarului].

1799. ROSETTI, ALEXANDRU, *Conștiința spiritului pururi tînăr*, Flacăra, **34**, nr. 42, 1985, 9.

1800. ȘETRARU, MIRELA, *Cîte limbi se vorbesc pe glob*, în **Lumea** *almanah 1985*, București, [f. e.], 1985, p. 98—99.

1801. ȘTEFAN, GH. M, *Comunicarea om — mașină*, Contemporanul, nr. 28, 1985, 12.

1802. VAIDA, DRAGOȘ, *Solomon Marcus sau mobilitatea gîndirii*, Ramuri, **23**, nr. 11, 1985, 3.

VEZI și nr. 1452.

Recenzii

1803. FASSEL, HORST, *Lexikon der Antike*, hrsg. Johannes S. Irmscher u. Renate Johne, Leipzig, VEB Bibliographisches Institut, 1982, 639 p., AnIst Iași, **20**, 1983, 481.

1804. GOROVEI, ȘTEFAN S., Valeriu Mangu, *De vorbă cu Iorgu Iordan* [...], AnIst Iași, **21**, 1984, 639—640. Vezi BRL, **25**, 1982, nr. **3278**.

VEZI și nr. 1372.

XXXVI. *ANIVERSĂRI*

1805. ALEXANDRESCU, PETRE, *D. M. Pippidi à 80 ans*, Dacia, **29**, nr. 1—2, 1985, 168—170.

1806. ARJOCA IEREMIA, EUGENIA, *Profesorul Eugen Tănase*, AUT, **22**, 1984, 5 [la 70 de ani].

1807. BALACI, ALEXANDRU, *Lumea infinită de gînduri*, RLit, **18**, nr. 44, 1985, 8 [Al. Rosetti la 90 de ani].

1808. BAZ FOTIADE, LAURA, *Prof. dr. Constantin N. Velichi la a 70-a aniversare*, RS, **22**, 449—453.

1809. BERCEA, LIVIUS PETRU, *G. I. Tohăneanu și vocația frumosului*, Orizont, **36**, nr. 19, 1985, 3 [G. I. Tohăneanu la 70 de ani].

1810. CĂLIN, LIVIU, *Alexandru Rosetti la 90 de ani. Excelsior*, Contemporanul, nr. 42, 1985, 11 [v.t.c. la nr. 1798].

1811. CĂPRARIU, AL., *Al. Rosetti — 90*, Tribuna, **29**, nr. 43, 1985, 6.

1812. CÂNDEA, VIRGIL, *Paul Mihail*, RA, **62**, vol. 47, nr. 4, 1985, 446—448 [la 80 de ani].

1813. COJA, ION, *Magistrul*, Flacăra, **34**, nr. 42, 1985, 9 [Al. Rosetti la 90 de ani; s.t.c.: Vivat Academia! Vivat Professores!].

1814. COTEANU, ION, *Acad. Al. Graur — 85*, RLit, **18**, nr. 28, 1985, 8.

1815. COTEANU, ION, *Profesorul*, RLit, **18**, nr. 42, 1985, 8 [s.t.c.: Al. Rosetti 90].

1816. GRIGORESCU, DAN, *Demnitatea cărturarului*, Scînteia, **55**, nr. 13424, 20 oct. 1985, 4 [Al. Rosetti la 90 de ani].

1817. HETCO, MIHAI, *Une vie dédiée à la langue roumaine*, Roum, nr. 9, 1985, 52—53 [cu 1 fot.; Al. Graur la 85 de ani].
1818. ICHIM, MIRCEA, *Acad. Alexandru Rosetti la 90 de ani. Biruința gîndului*, Albina, **89**, nr. 10, 1985, 10.
1819. ISTRATE, GAVRIL, *Acad. Al. Rosetti și „creșterea limbii românești"*, Cronica, **20**, nr. **44**, 1985, 5 [Al. Rosetti la 90 de ani].
1820. JANITSEK, JENŐ, *A kilencvenhét éves akadémikus Iorgu Iordan tiszteletére*. Korunk, **44**, nr. 10, 1985, 764—766 [Iorgu Iordan la 95 de ani].
1821. KONSCHITZKY, WALTHER, *Er wurde zu einer moralischen Instanz. Einst im Hause von Dr. Johann Wolf Erinnerung an den Lehrer, der jetzt 80 geworden wäre*, NW, **37**, nr. 11207, 8 iun. 1985, 3, 4.
1822. LĂUDAT, I. D., *Profesorul Dan Simonescu — O viață închinată cărții*, AUIL, **30**, 1984, 27—31 [la 80 de ani].
1823. MITU, MIHAI, *Profesorul Ion C. Chițimia la a 75-a aniversare*, RS, **22**, 419—423.
1824. NIȚĂ-ARMAȘ, SILVIA, *Profesorul Pandele Olteanu la a 75-a aniversare*, RS, **22**, 441—444.
1825. PAPADIMA, OVIDIU, *Acad. Alexandru Rosetti la 90 de ani*, TribRom, **14**, nr. 303, 1985, 9.
1826. PĂUN, OCTAVIAN, *Profesorul*, Luceafărul, **28**, nr. 42, 1985, 10 [Al. Rosetti la 90 de ani].
1827. PETOLESCU, CONSTANTIN C., *Profesorul D. M. Pippidi la 80 de ani*, SCIVA, 36, nr. 4, 1985, 353—355.
1828. POPIȘTEANU, CRISTIAN, *Întru cinstirea limbii și culturii românești*, Ramuri, **23**, nr. 11, 1985, 13 [Al. Rosetti la 90 de ani].
1829. ROSEN, MOSES, *Fragmente din cuvîntarea Eminenței Sale ...*, RCM, **29**, nr. 585, 1985, 5 [s.t.c.: Acad. prof. Al. Graur a împlinit 85 de ani].
1830. SALA, MARIUS, *Alexandru Rosetti — 90*, Familia, **21**, nr. 11, 1985, 9.
1831. SZABÓ, ZOLTÁN, *Alexandru Rosetti akadémikus hilencven éves*, NyIK, **29**, nr. 2, 1985, 195.
1832. ȘTEFĂNESCU, ALEX., *Un regard souriant et cordial*, AR, **8**, nr. 3, 1985, 6 [Al. Rosetti la 90 de ani].
1833. TODORAN, EUGEN, *Întru firea limbii românești*, Orizont, **36**, nr. 19, 1985, 3 [G. I. Tohăneanu la 70 de ani].
1834. VINȚELER, ONUFRIE, *Profesorul și lingvistul Ioan Pătruț la 70 de ani*, RS, **22**, 413—417.
1835. ZUB, AL., *Profesorul Dan Simonescu la 80 de ani*, AnIst Iași, **20**, 1983, 629—631
1836. * * * *Acad. prof. Al. Graur a împlinit 85 de ani*, RCM, **29**, nr. 585, 1985, 5.
1837. * * * *Al. Rosetti : 90 ans*, AR, **8**, nr. 43, 1985, 8.
1838. * * * *Professor Solomon Marcus on His 60th Birthday Anniversary*, RRMPA, **30**, nr. 9, 1985, 801—803.

VEZI și nr. 1, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 14, 17, 447, 450, 454, 458, 461, 471, 477, 488, 678, 1267, 1334, 1797, 1802.

XXXVII. *IN MEMORIAM*

1839. BĂRBULESCU, MIHAI, *Profesorul Ion I. Russu*, Tribuna, **29**, nr. 39, 1985, 6 [1911—1985].
1840. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Constantin A. Gâdei (1916—1984)*, LR, **34**, nr. 6, 1985, 557—558.
1841. IRIMIA, D., *Ion Turcuș (1924—1981)*, AnL-A, **28**, 1981—1982, 145—146.
1842. PĂTRUȚ, IOAN, *Henry Draye (1911—1983)*, CL, **29**, nr. 1, 1984, 88.
1843. POPESCU-MIHUȚ, EMANUELA, *Haralambie Mihăescu (1907—1985)*, SCL, **36**, nr. 4, 1985, 355—356 și RESEE, **23**, nr. 3, 1985, 263—264.
1844. TODORAN, ROMULUS, *Giovanni Alessio (1909—1984)*, CL, **30**, nr. 1, 1985, 95.

Recenzii

VEZI nr. 64.

ABREVIERI *

abr. = abreviere, abreviat; *acad.* = academician; *adv.* = adverb, adverbial; **A Hét** = = *A Hét.* A szocialista művelődési és nevelési tanács társadalmi — Politikai — Művelődési hetilapja, Bukarest, **1**, 1970 [**16**, nr. 48, 1985]; **AI**= *Alba Iulia.* Supliment editat în colaborare cu Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Alba, Alba Iulia, **1**, 1984 [supliment la **Tribuna**: **2**, nr. 10, 1985, în Tribuna, **29**, nr. 50, 1985]; **Albina**= *Albina.* Fondată de Spiru Haret în 1897. Revistă pentru sate editată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1897 [**89**, nr. 11, 1985]; *alf.* = alfabet, alfabetic; **AlmCoresi '85** = *Almanahul Coresi '85*, Brașov, [f. e.], 1985 (Asociația Scriitorilor din Brașov); **Amfiteatru** = *Amfiteatru.* Revistă literară și artistică editată de Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România, București, **1**, 1966 [**19**, nr. 12, 1985]; *AMIAB* = Atelierul de multiplicare al Institutului Agronomic „N. Bălcescu" din București; *AMICB*=Atelierul de multiplicare al Institutului de Construcții din București; *AMIÎSP* = Atelierul de multiplicare al Institutului de Învățământ Superior din Pitești; *AMIÎSS* = Atelierul de multiplicare al Institutului de Învățământ Superior din Sibiu; *AMIMP* = Atelierul de multiplicare al Institutului de Mine din Petroșani; *AMIPB* = Atelierul de multiplicare al Institutului Politehnic din București; *AMIPI* = Atelierul de multiplicare al Institutului Politehnic „Gh. Asachi" din Iași; *AMIPT* = Atelierul de multiplicare al Institutului Politehnic „Traian Vuia" din Timișoara; **AMP** = *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, **1**, 1977 (Muzeul de Istorie și Arheologie Zalău) [**8**, 1984]; *an.* = anexă, anexe; **AnEAIL** v. nr. **54**; **AnIst Cluj-Napoca** = *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, Cluj-Napoca, EARSR, **1**, 1948 (ASȘP. UCN) [**25**, 1982]; **AnIst Iași** = *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași*, Iași, **1**, 1964 (ASȘP. UI) [**22**, 1985]; **AnivCult** = *Aniversări culturale. Prezentări biobibliografice*, București, [TBCS], **1**, 1965 (BCS) [**24**, nr. 2, 1885]; **AnL-A** v. nr. 28; **AnL-B** = *Anuar de lingvistică și istorie literară. B. Istorie literară*, Iași, [TUI], **1**, 1950 (UI. CLILF) [**28**, 1981—1982]; *antrop.* = antroponim(e); **AO** = *Arhivele Olteniei.* Serie nouă, București, EARSR, **1**, 1981 (AȘSP. CȘS Craiova) [**3**, 1984]; *APASE* = Atelier poligrafie Academia de Studii Economice din București; **Apicultura** = *Apicultura.* Revistă lunară de schimb de experiență și îndrumare metodologică apicolă, editată de Asociația Crescătorilor de Albine din Republica Socialistă România, București, **1**, 1948 [**60**, nr. 8, 1985]; *apr.* = aprilie; **Apulum** = *Apulum. Acta Musei Apulensis. Arheologie — Istorie — Etnografie*, Alba Iulia, **1**, 1939—1942 [**22**, 1985]; **AR** = *Actualités roumaines.* Hebdomadaire d'informations et commentaires édité par l'Agence roumaine de presse — AGERPRES, București, **1**, 1978 [**8**, nr. 52, 1985]; **Argeș** = *Argeș.* Revistă lunară editată de Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socialistă, Pitești, **1**, 1966 [**20**, nr. 12, 1985]; *ARICB* = Atelierele de reprografie ale Institutului de Construcții din București; *ARSR* = Academia Republicii Socialiste România; *art.* = articol(e); **Arta** = *Arta.* Revistă a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Socialistă România, București, **1**, 1953 [**32**, nr. 8, 1985]; *AS* = Asociația Slaviștilor din Republica Socialistă România; *ASE* = Academia de Studii Economice din București; *ASPS* = Academy of Social and Political Sciences of the Socialist Republic of Romania; *ASSP* = Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie; **Astra** = *Astra.* Revistă de cultură. Apare lunar. Asociațiunea Transilvană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român — ASTRA — 1861, Brașov, **1**, 1966 [**20**, nr. 12, 1985]; *AȘG* = Academia „Ștefan Gheorghiu"; *AȘSP* = Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România; **Ateneu** = *Ateneu.* Revistă social-culturală a Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă Bacău. Fondatori: George Bacovia și Grigore Tabacariu, Bacău, **1**, 1964 [**22**, nr. 12, 1985]; **AUBF** = *Analele Universității București. Filosofie*, București, **1**, 1954 [**32**, 1984]; **AUBI** = *Analele Universității București. Istorie*, București, **1**, 1954 [**33**, 1984]; **AUBLLS** v. nr. 27; **AUBM** = *Analele Universității București. Seria matematică*, București, **1**, 1954 [**34**, 1984]; **AUCM** = *Analele Universității din Craiova. Seria Matematică, fizică-chimie*, Craiova, **1**, 1973 [**11**, 1983]; *aug.* = august; **AUI** v. nr. 26; **AUIFiloz** = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. b. *Filosofie*, Iași, **1**, 1954 [**30**, 1984]; **AUII** = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. d. *Istorie*, Iași, **1**, 1954 [**30**, 1984]; **AUIL** = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă). Secțiunea III. f. *Literatură*, Iași, **1**, 1956

* Abrevierile culese în această secțiune cu caractere **aldine** sînt sigle care trimit la cărți, la culegeri și la publicații periodice sau seriale; cele culese cu caractere *cursive* sînt prescurtări ale unor termeni bibliografici uzuali, ale numelor unor instituții de învățămînt, științifice, culturale etc. Parantezele drepte la publicațiile periodice și seriale indică ultimele numere fișate; indicația „inc." de la sfîrșitul acestor paranteze arată goluri (mari) în colecția publicației în anul respectiv.

[30, 1984]; *aut.* = autor(i); **AUT** = *Analele Universităţii din Timişoara. Ştiinţe filologice*, Timişoara, 1, 1962 [22, 1984]; **AUTM** = *Analele Universităţii din Timişoara. Seria ştiinţe matematice*, Timişoara, 1, 1963 [22, 1984].

BARSR = Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti; *BCS* = Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România; *BCŞ* = Baza de Cercetări Ştiinţifice; *BCUB* = Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti; *bibl.* = bibliografie; **Biblioteca** = *Biblioteca*. Buletin de biblioteconomie. Supliment al revistei „Cîntarea României", Bucureşti [nr. 3, 1985]; **Biharea** = *Biharea*. Culegere de studii şi materiale de etnografie şi artă, Oradea, 1, 1973 (Muzeul Ţării Crişurilor) [10, 1982]; *bil.* = bilingv(ă); **BLA** = *Braşovul literar şi artistic*. Prezenţe braşovene în Festivalul Naţional „Cîntarea României", editate de Comitetul Judeţean de Cultură şi Educaţie Socialistă, Braşov [1983]; **BN** = *Banatske novine*. Društveno-politički nijdel'nik. Izdavači Timiški Županijski komitet RKP i Županijski narodni odbor, Timişoara, 1, 1949 [42, nr. 3877, iul. 1985; inc.]; **BO** = *Biserica Ortodoxă Română*. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti, 1, 1883 [102, nr. 10, 1984]; *BRL* = Bibliografia românească de lingvistică; **BUBrM** = *Buletinul Universităţii din Braşov*. Seria C. *Matematică. Fizică. Chimie*, Braşov, 1, 1958 [24, 1982]; *Buc.* = Bucureşti; **BulCB-Sf. Gheorghe** = *Buletin de informare şi documentare a cadrelor didactice*, Sfîntu Gheorghe (IŞJ. CSÎ) [13, 1985]; **BulInfŞt** v. nr. **1573**; **BullMath** = *Bulletin mathématique* de la Société de Sciences Mathématiques de la République Socialiste de Roumanie. Nouvelle série, Bucureşti, 1, 1956 (Societatea de Ştiinţe Matematice din Republica Socialistă România) [28, nr. 4, 1984]; **BulSSF** v. nr. 55; **BulŞt Baia Mare** = *Buletin ştiinţific*. Seria A. *Filologie. Pedagogie, metodică. Ştiinţe Sociale*, Baia Mare, 1, 1968 (IÎSBM. Comitetul Municipal Baia Mare al U.T.C.) [6, 1983]; **BulŞtConstr** = *Buletinul ştiinţific al Institutului de Construcţii din Bucureşti*, Bucureşti, 1, 1961 (MEÎ. ICB) [27, nr. 2, 1984].

CA v. nr. **133**; *cap.* = capitol(ul), capitole(le); **Carpica** = *Carpica*. Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Bacău, Bacău, 1, 1967 [16, 1984]; **CBot** = *Caiete botoşănene*. Editor: Comitetul Judeţean al Culturii şi Educaţiei Socialiste Botoşani şi revista „Ateneu", Bacău, 1, 1983 [3, nr. 12, 1985, în Ateneu, 22, nr. 12, 1985]; *CCES* = Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste; **CCS** v. nr. **57**; **Ceahlăul** = *Ceahlăul*. Organ al Comitetului judeţean Neamţ al P.C.R. şi al Consiliului Popular Judeţean, Piatra-Neamţ, 1, 1967 [18, nr. 2504, iun. 1985; inc.]; *CFR* = Catedra de filologie rusă; *chir.* = chirilic(ă), chirilice; **Cibinium** = *Cibinium*. Studii şi materiale privind Muzeul Tehnicii Populare, Sibiu (Muzeul Brukenthal Sibiu) [1979—1983 (apărut 1984)]; **Cinema** = *Cinema*. Revistă a Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, 1, 1962 [23, nr. 12, 1985]; CJPD = Casa Judeţeană a Personalului Didactic; **CL** v. nr. 30; CLILF = Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor din Iaşi; *CLLE* = Catedra de limbă şi literatură engleză; *CLLF* = Catedra de limba şi literatura franceză; *CLLG* = Catedra de limbi şi literaturi germanice; *CLLR* = Catedra de limba şi literatura română; *CLLRs* = Catedra de limbă şi literatură rusă; *CLM* = Colectivul de limbi moderne; *CLMCC* = Colectivul de limbi moderne şi corespondenţă comercială; *CLR* = Colectivul de limba română; *CLRm* = Colectivul de limbi romanice; *CLRs* = Colectivul de limba rusă; *CLRSS* = Catedra de limba română pentru studenţi străini; *CLS* = Catedra de limbi slave; **CLTA** v. nr. 29; **CME** v. nr. 56; *CMIPB* = Centrul de multiplicare al Institutului Politehnic din Bucureşti; **CNŞI** v. nr. 77; *com.* = comunicare, comunicant; **ConCom** = *Convingeri comuniste*. Revistă a C.U.A.S.C. din Centrul Universitar Bucureşti, Bucureşti, 1, 1953 [12, nr. 3; inc.]; *cons.* = consemnat(ă); **Contemporanul** = *Contemporanul*. Revistă fondată în 1881. Săptămînal al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, [nr. 52, 1985]; *conv.* = convorbire; **ConvLit** = *Convorbiri literare*. Revistă literară fondată de Societatea „Junimea" din Iaşi la 1 martie 1867, editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iaşi [91, nr. 12, 1985]; *cop.* = copertă; *CPD* = Casa Personalului Didactic; *CPLS* = Colectivul de pedagogie şi limbi străine; **CPub** = *Caiet publicitar*. Divertisment. Rebus. Şah. Seriale [Supliment al revistei *Ateneu*], Bacău, 1, 1985 [dec. 1985, în Ateneu, 22, nr. 12, 1985]; *CR* = *Cartea românească*, editură din Bucureşti; **CREL** = *Cahiers roumains d'études littéraires*, Bucarest, ÉdU, 1, 1973 [12, nr. 3, 1985]; **Crisia** = *Crisia*, Oradea, 1, 1971 (CCESJ Bihor, Muzeul Ţării Crişurilor) [14, 1984]; **CRom** = *Cîntarea României*. Revistă editată de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, 1, 1980 [6, nr. 11, 1985]; **Cronica** = *Cronica*. Săptămînal politic-social-cultural editat de Comitetul Judeţean Pentru Cultură şi Educaţie Socialistă Iaşi, Iaşi, 1, 1966 [20, nr. 52, 1985]; *CSÎ* = Comitetul Sindicatului Învăţămînt; *CŞS* = Centrul de Ştiinţe Sociale; *CILM* = Catedra de limbi moderne; **Cutezătorii** = *Cutezătorii*. Revistă săptămînală editată de Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor, Bucureşti, 1, 1967 [18, nr. 52, 1985]; *cuv.* = cuvînt, cuvinte.

Dacia = *Dacia*. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucarest, EARSR, 1, 1957 (ASSP) [29, nr. 2, 1985]; *dact.* = dactilografiat(ă); **DCon** = *Documentele continuităţii*. Supliment la revista *Vatra*, Tîrgu Mureş [nr. 12, în Vatra, 15, nr. 12, 1985]; *dec.* = decembrie; *deutsch. Zus.* = deutscher Zusammenfassung; **Dialog** = *Dialog*. Organ al C.U.A.S.C. din Universitatea „Al. I. Cuza" — Iaşi, Iaşi, 1, 1971 [16, nr. 103—104, 1984; inc.]; *DK* = Dacia Könyvkiadó, Kolozsvar-Napoca; *doc.* = docent; **Dolgozó nő** = *Dolgozó nő*.

Kiadja Román Szocialista Köztársaság Országos Nőtanácsa, Cluj-Napoca, **1**, 1944 [**41**, nr. 11, 1985] ; *dr.* = doctor în ştiinţe ; **DR** = *Drapelul roşu*. Organ al Comitetului Judeţean Timiş al P.C.R. şi al Consiliului Popular Judeţean, Timişoara, **1**, 1943 [**42**, nr. 12648, 6 oct. 1985 ; inc.] ; **Drobeta** = *Drobeta*. Sub redacţia unui colectiv coordonat de Mişu Davidescu, Drobeta — Turnu-Severin, **1**, 1974 (Muzeul Regiunii Porţilor de Fier) [**6**, 1985] ; **DW** = *Die Woche*. Organ des Kreiskomitees der R.K.P. und des Kreisvolksrates Sibiu, Sibiu, **1**, 1968 [**18**, nr. 913, iun. 1985 ; inc.].

EAl = Editura Albatros, Bucureşti ; *EARSR* = Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti ; **Echinox** = *Echinox*. Revistă de cultură a Consiliului U.A.S.C. de la Universitatea din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1968—1969 [**17**, nr. 4, 1985 ; inc.] ; *ECR* = Editura Cartea Românească, Bucureşti ; *ed.* = ediţie, editat(ă), editare ; *ED* = Editura Dacia, Cluj-Napoca ; *EDP* = Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti ; *ÉdU* = Les Éditions Univers, Bucarest ; *EE* = Editura Eminescu, Bucureşti ; *EF* = Editura Facla, Timişoara ; **EFS** = *Educaţie fizică şi sport*. Revistă teoretică şi metodică editată de Consiliul Naţional pentru Educaţie Fizică şi Sport din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1947 [**38**, nr. 10, 1985] ; *EIB* = Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti ; *EJ* = Editura Junimea, Iaşi ; *EL* = Editura „Litera", Bucureşti ; **Előre** = *Előre*. A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Országos tanávsának napilapja, Bukarest, **1**, 1947 [**39**, nr. 11871, 26 n. 1985 ; inc.] ; *EM* = Editura Minerva, Bucureşti ; *EMed* = Editura Medicală, Bucureşti ; *EMer* = Editura Meridiane, Bucureşti ; *EMil* = Editura Militară, Bucureşti ; *EMO* = Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova ; *EMuz* = Editura Muzicală, Bucureşti ; *engl.* = englez(ă) ; *Engl. Ab.* = English Abstract ; *EP* = Editura Politică, Bucureşti ; **Era socialistă** = *Era socialistă*. Revistă teoretică şi social-politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti, **1**, 1929 [**65**, nr. 24, 1985] ; *EST* = Editura Sport-Turism, Bucureşti ; *EŞE* = Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti ; *ET* = Editura Tehnică, Bucureşti ; *EU* = Editura Univers, Bucureşti.

f.a. = fără an de apariţie ; *facs.* = facsimil(e) ; *fam.* = familie ; **Familia** = *Familia*. Revistă de cultură. Fondator Iosif Vulcan. Seria a II-a, Oradea, **1**, 1965 [**21**, nr. 12, 1985] ; *FC* = Facultatea de Comerţ ; **FCLS** v. nr. **135** ; *FCon* = Facultatea de Construcţii ; **FDN** = *Falvak dolgozó népe*. Kiadja a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium, a Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Országos, Szövetsége és a Termelési, Felvásárlási és Ámforgalmazási Szövetkezetek, Központi Szövetsége, Bucureşti, **1**, 1944 [**41**, nr. 47, 1985] ; *f.e.* = fără editură ; *febr.* = februarie ; **Femeia** = *Femeia*. Revistă editată de Consiliul Naţional al Femeilor, Bucureşti, **1**, 1948 [**38**, nr. 11, 1985] ; *FF* = Facultatea de Filologie ; *FFC* = Facultatea de Finanţe şi Contabilitate ; *FFI* = Facultatea de Filozofie-Istorie ; *FIF* = Facultatea de Istorie-Filozofie ; *fig.* = figură, figuri ; *Fil.* = Filială ; **Filatelia** = *Filatelia*. Organ al Asociaţiei Filateliştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1952 [**34**, nr. 12, 1985] ; **FL** = *Folclor literar*. Vol. VI. Redactorii volumului : Eugen Todoran, Vasile T. Creţu, Timişoara, TUT, 1985, 235 p. multigr. (UT. FF) ; **Flacăra** = *Flacăra*. Săptămînal editat de Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1952 [**34**, nr. 52, 1985] ; **Flamura** = *Flamura*. Organ al Comitetului Judeţean Caraş-Severin al P.C.R. şi al Consiliului Popular Judeţean, Reşiţa, **1**, 1948 [**37**, nr. 3555, 31 dec. 1985] ; *FLLR* = Facultatea de Limba şi Literatura Română ; *FLLS* = Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine ; *FLS* = Facultatea de Limbi Străine ; *FMA* = Facultatea de Mecanică Agricolă ; **Forum** = *Forum*. Revista învăţămîntului superior. Publicaţie lunară editată de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1959 [**27**, nr. 12, 1985] ; *fot.* = fotografie, fotografii ; *fr.* = francez(ă) ; *fragm.* = fragment(e) ; **FS** = *Forum studenţesc*. Revistă a Consiliului U.A.S.C. din Centrul Universitar Timişoara, Timişoara, **1**, 1973 [**13**, nr. 3, 1985] ; *FTCT* = Facultatea de Tehnologie Chimică a Textilelor ; **FVL** v. nr. 31.

GB = *Glasul bisericii*. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, Bucureşti, **1**, 1942 [**43**, nr. 1—2, 1984] ; *gen.* = general, generalitate ; *germ.* = german(ă) ; *gl.* = glosar(e) ; *gr.* = grec, grecesc ; **GS** = *Gînduri studenţeşti*. Organ al Consiliului Uniunii Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din Centrul Universitar Tîrgu-Mureş, Tîrgu-Mureş, **1**, 1976 [nr. 2, 1984 ; inc.].

h. = hartă, hărţi ; **Hierasus** = *Hierasus*. Anuar 1981. Comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică organizată de muzeu, Botoşani, **5**, 1983 (CCESJ Botoşani, Muzeul Judeţean).

IAB = Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu" din Bucureşti ; *ian.* = ianuarie ; **IB** = *Informaţia Bucureştiului*. Ziar al Comitetului Municipal Bucureşti al P.C.R. şi al Consiliului Popular al Municipiului Bucureşti, Bucureşti, **1**, 1953 [**33**, nr. 9989, 30 n. 1985] ; *ICB* = Institutul de Construcţii din Bucureşti ; *ICED* = Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice din Bucureşti ; **Ifjúmunkás** = *Ifjúmunkás*. A Romániai Kommunista ifjúsági Szövetség Központi bizottságának hetilapja, Bucureşti, **1**, 1956 [**29**, nr. 47, 1985] ; *IIACN* = Institutul de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca ; IÎSBM = Institutul de Învăţămînt Superior din Baia Mare ; *IÎSP* = Institutul de Învăţămînt Superior din Piteşti ; IÎSS = Institutul de Învăţămînt Superior din Sibiu ; *il.* = ilustraţie, ilustraţii, ilustrat(ă) ; *IL* = Institutul de Lingvistică al Universităţii din Bucureşti ; *ILIL* = Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca ; *ILILF* = Institutul de Lingvistică, Istorie

Literară și Folclor al Universității „Al. I. Cuza" din Iași; *IMFI* = Institutul de Medicină și Farmacie din Iași; *IMP* = Institutul de Mine din Petroșani; *inc.* = incomplet(ă); *ind.* = indice; **ING** = *ING.* Revistă editată de C.U.A.S.C. din Institutul Politehnic București — Serie nouă, București, **1**, 1968 [**17**, nr. 2, 1985; inc.]; *int.* = interviu; *intr.* = introducere, introductiv; *IPB* = Institutul Politehnic din București; *IPI* = Institutul Politehnic „Gh. Asachi" din Iași; *IPT* = Institutul Politehnic „Traian Vuia" din Timișoara; **IS** = *Igasz szó.* Romania Szocialista Köztársaság Irószövetségének havi folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1953 [**33**, nr. 12, 1985]; *ISR* = Institutul de Subingineri din Reșița; *ISSEE* = Institutul de Studii Sud-Est Europene din București; *IȘJ* = Inspectoratul Școlar Județean; *iul.* = iulie; *iun.* = iunie.

i.a.t. = în afară de text; **ÎndrBis-Sibiu** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic* pe anul de la Hristos 1985, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1985, anul 133; **ÎndrBis-Timișoara** = *Îndrumător bisericesc misionar și patriotic.* VI. Tipărit cu binecuvintarea Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Banatului, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1985 (Mitropolia Banatului); **ÎnvLicTehn** = *Învățămîntul liceal și tehnic profesional.* Revistă editată de Ministerul Educației și Învățămîntului, București, **1**, 1963 [**33**, nr. 12, 1985]; *i.t.* = în text.

KarpRund = *Karpaten Rundschau.* Wochenschrift für Gesellschaft — Politik — Kultur, Brașov, **1**, 1968 [**18**, nr. 48, 1985]; *KK* = Kriterion Könyvkiadó, București; **KM** = *Keresztény magvető.* Kiadja az Unitárius Egyház, Kolozsvár-Napoca, **1**, 1896 [**90**, nr. 3, 1984]; **Korunk** = *Korunk.* A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1942 [**44**, nr. 11, 1985]; *KV* = Kriterion Verlag, București; **KŽ** = *Kn'iževni život.* Časopis Soveta Kn'iževnika Socialističke Republike Rumunije, Timișoara, **1**, 1966 [**29**, nr. 2, 1985].

lat. = latin(ă), latinesc; *LIMFI* = Litografia Institutului de Medicină și Farmacie din Iași; *lit.* = literar, literatură; **LL** v. nr. **58**; **LLR** v. nr. 33; **LMȘ** v. nr. **1665**; *loc.* = localitate, localități; **LR** v.nr. 32; **LȘT** v. nr. **136**; **Luceafărul** = *Luceafărul.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1958 [**28**, nr. 52, 1985]; *lucr.* = lucrare, lucrări; **Lumea** = *Lumea.* Săptămînal de politică externă, București, **1**, 1963 [**23**, nr. 52, 1985].

MA = *Mitropolia Ardealului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**30**, nr. 3—4, 1985]; **Magazin** = *Magazin.* Revistă săptămînală editată de Frontul Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1959 [**38**, nr. 51, 1985]; **Manuscriptum** = *Manuscriptum.* Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române. Director fondator: D. Panaitescu-Perpessicius, București, **1**, 1970 [**16**, nr. 3, 1985]; **Maramureș** = *Maramureș.* Supliment politic, social-cultural al ziarului *Pentru socialism*, Baia Mare [dec. 1981]; **Marisia** = *Marisia. Studii și materiale. Arheologie. Istorie. Etnografie*, Tîrgu-Mureș, **1**, 1965 (CCESJ. Muzeul Județean Mureș) [**11—12**, 1981—1982]; *mart.* = martie; *mat.* = materii; **Math** = *Mathematica.* Revue d'analyse numérique et de théorie de l'approximation, Cluj-Napoca, EARSR, Filiale de Cluj-Napoca, **1**, 1958 [**27**, nr. 2, 1985]; **MB** = *Mitropolia Banatului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, Timișoara, **1**, 1951 [**34**, nr. 11—12, 1984]; **MC** = *Mesaj comunist.* Revistă a C.U.A.S.C. din Universitatea Craiova, Craiova, **1**, 1969 [**16**, nr. 4, 1985]; **MEÎ** = Ministerul Educației și Învățămîntului; **MI** = *Magazin istoric.* Revistă de cultură istorică, București, **1**, 1967 [**19**, nr. 12, 1985]; *MLR* = Muzeul Literaturii Române din București; **MMS** = *Mitropolia Moldovei și Sucevei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, **1**, 1924 [**60**, nr. 10—12, 1984]; **MO** = *Mitropolia Olteniei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, Craiova, EMO, **1**, 1948 [**37**, nr. 1—2, 1985]; **MS** = *Muncitorul sanitar.* Săptămînal editat de Ministerul Sănătății și Comitetul Uniunii Sindicatelor din Unitățile Sanitare, București, **1**, 1954 [**31**, nr. 52, 1985]; *ms(s).* = manuscris(e); **MSȘFLA** v. nr. **59**; *multigr.* = multigrafiat(e); **Művelődés** = *Művelődés.* A megéneklünk, Románia Országos Fesztivál folyóirata. Kiadja a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács, București, **1**, 1948 [**38**, nr. 10, 1985].

n. = noiembrie; **Natura** = *Natura. Ocrotirea mediului înconjurător. Natura. Terra.* Subtitlul *Natura*, București, **1**, 1948 (Societatea de Științe Biologice din Republica Socialistă România) [**36**, nr. 2, 1985]; **NBZ** = *Neue Banater Zeitung.* Organ des Kreiskomitees der R.K.P. und des Kreisvolksrates Temesch, Temeswar, **1**, 1957 [**29**, nr. 7080, 29 sept. 1985; inc.]; *ngr.* = neogrec(esc); **NL** = *Neue Literatur.* Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**36**, nr. 12, 1985]; *nr.* = număr(ul); **NU** = *Napoca Universitară.* Organ al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Centrul Universitar Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1974 [**12**, nr. 1, 1985; inc.]; **NW** = *Neuer Weg.* Zeitung des Landesrates der Front der Sozialistischen Demokratie und Einheit, Bukarest, **1**, 1949 [**37**, nr. 11382, 31 dec. 1985]; **NyIK** v. nr. 34.

oct. = octombrie; *OIDSPS* = Office for Information and Documentation in Social and Political Sciences; *OIDȘSP* = Oficiul de Informare și Documentare pentru Științele Sociale și Politice; *op. cit.* = opera citată; **Orientări** = *Orientări.* Organ al Consiliului U.A.S.C. din Universitatea Galați, Galați, **1**, 1969 [**16**, nr. 51, 1984; inc.]; **Orizont** = *Orizont.* Săptămînal politico-social și literar-artistic editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R. și Comitetul Județean

de Cultură și Educație Socialistă Timiș, Timișoara, **1**, 1951 [**36**, nr. 52, 1985]; **Ortodoxia** = *Ortodoxia*. Revista Patriarhiei Române, București, **1**, 1949 [**36**, nr. 3, 1984]; **OS** = *Opinia studențească*. Organ al Consiliului U.A.S.C. din C.U. Iași, Iași, **1**, 1974 [**12**, apr. 1985].

p. = pagină, pagini; **PagBuc.** = *Pagini bucovinene*. Supliment [al periodicului *Convorbiri literare*] editat în colaborare cu Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Suceava, Iași, **1**, 1982 [**4**, nr. 12, 1985, în ConvLit, **91**, nr. 12, 1985]; **PagSăt.** = *Pagini sătmărene*. Editori: Consiliul Județean de Cultură și Educație Socialistă Satu Mare și revista *Tribuna*, **1**, 1984 [**2**, nr. 6, 1985, în Tribuna, **29**, nr. 52, 1985]; **Pentru patrie** = *Pentru patrie*. Revistă ilustrată editată de Ministerul de Interne, București, **1**, 1950 [**36**, nr. 12, 1985]; *person.* = personalități; **Peuce** = *Peuce*. Rapoarte, catalogări, studii și note de istorie și arheologie. Tulcea (Muzeul „Deltei Dunării" Tulcea) [**9**, 1984]; *pl.* = planșă, planșe; **PN** = *Presa noastră*. Revistă editată de Consiliul Ziariștilor din cadrul Uniunii Sindicatelor din Presă, Poligrafie și Edituri din Republica Socialistă România, București, **1**, 1956 [**29**, nr. 12, 1985]; **PrelLLRusă** v. nr. **1762**; *prof.* = profesor (universitar); **PVH** = *Producția vegetală. Horticultura*. Revistă lunară de știință și tehnică hortiviticolă, București, **1**, 1952 (Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare) [**33**, nr. 12, 1983].

RA = *Revista arhivelor*, București, **1**, 1924 (Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România) [**62**, vol. 47, nr. 4, 1985]; **Raketenpost** = *Raketenpost*. Für Pioniere und Schüler. Supliment al ziarului *Neuer Weg*, Bukarest [nr. 43, 1985 în NW, **37**, nr. 11378, 26 dec. 1985]; **Ramuri** = *Ramuri*. Revistă lunară editată de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Dolj, Craiova, **1**, 1964 [**22**, nr. 12, 1985]; **RCM** = *Revista cultului mozaic*, București, **1**, 1956 [**29**, nr. 585, 1985]; **RE** = *Revista economică*, București, **1**, 1975 (Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale — Institutul Central de Cercetări Economice) [**11**, nr. 52, 1985]; *rec.* = recenzie; *red.* = redactare, redactor, redacție; **REF** = *Revista de etnografie și folclor*, București, EARSR, **1**, 1955 [**30**, nr. 2, 1985]; **RESEE** v. nr. 35; *rés. fr.* = résumé en français; **RevUNESCO** = *Revista Comisiei Naționale Române pentru UNESCO*, București, **1**, 1959 [**27**, nr. 2, 1985]; *rez. rom.* = rezumat în română; **RF** = *Revista de filozofie*. Apare sub egida Secției de filozofie și logică a Academiei de Științe Sociale și Politice, București, **1**, 1954 [**32**, nr. 6, 1985]; **RI** = *Revista de istorie*, București, **1**, 1948 (AȘSP. **Secția** de istorie și arheologie) [**38**, nr. 12, 1985]; **RITL** = *Revista de istorie și teorie literară*, **București**, **1**, 1952 (AȘSP. Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu" al Universității **din** București) [**33**, nr. 1, 1985]; **RLib** = *România liberă*. Cotidianul Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, București, **1**, 1944 [**43**, nr. 12802, 31 dec. 1985]; **RLit** = *România literară*. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1968 [**18**, nr. 52, 1985]; **RMM** = *Revista muzeelor și monumentelor. Muzee*, București, **1**, 1964 (CCES) [**22**, nr. 9, 1985]; **RMMMON** = *Revista muzeelor și monumentelor. Seria Monumente istorice și de artă*, București, **1**, 1969 [**16**, nr. 1, 1985]; **RN** = *Revista noastră*. Publicație a elevilor Liceului „Unirea" din Focșani, fondată în 1912. (Serie nouă din 1972). Fondator: Prof. Dimitrie Papadima. Coordonator: Prof. Petrache Dima, Focșani [**14**, nr. 113—114—115, 1985; inc.]; *rom.*=român(ă), românesc; **RomBooks** v. nr. 81; **Roum**= = *Roumanie d'aujourd'hui*. Revue mensuelle paraissant en français, allemand, anglais et espagnol, Bucarest [nr. 12, 1985]; **RP** = *România pitorească*. Revistă lunară editată de Ministerul Turismului, București, **1**, 1972 [**14**, nr. 12, 1985]; **RPed** = *Revista de pedagogie*, București, **1**, 1952 (MEÎ) [**34**, nr. 12, 1985]; **RPdH** = *Roumanie. Pages d'histoire*. Publication trimestrielle paraîssant en français, allemand, anglais, espagnol et russe, éditée par l'Agence roumaine de presse „Agerpres" — Rédaction des publications pour l'étrangèr „La Roumanie", Bucarest, **1**, 1975 [**10**, nr. 3, 1985]; **RPsih** = *Revista de psihologie*, București, EARSR, **1**, 1955 (AȘSP) [**31**, nr. 4, 1985]; **RR** = *Revue roumaine*. Revue mensuelle de culture et civilisation roumaines. Paraît en français, allemand, anglais et russe (Agence roumaine de presse „Agerpres" — Rédaction des publications pour l'étrangèr „La Roumanie"), Bucarest, **1**, 1947 [**39**, nr. 12, 1985]; **RRG-Géogr** = *Revue roumaine de géologie, géophysique et géographie (Géographie)*, Bucarest, EARSR, **1**, 1957 (ARSR) [**29**, 1985]; **RRH** = *Revue roumaine d'histoire*, București, EARSR, **1**, 1962 (ASSP) [**24**, nr. 4, 1985]; **RRL** v. nr. 36; **RRMPA** = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée*, București, **1**, 1956 (ARSR) [**30**, nr. 10, 1985]; **RS** v. nr. **1434**; **RRSSPh** = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique*. București, EARSR, **1**, 1957 (ASSP) [**29**, nr. 2, 1985]; **RRSSPs** = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de psychologie*, București, EARSR, **1**, 1957 (ASSP) [**29**, nr. 1, 1985]; *Rtd* = Rezumatul tezei de doctorat; *rubr.* = rubrica; *RUBr* = Reprografia Universității din Brașov; рус. рез. = русское резюме.

SAA v. nr. **140**; **Satu Mare** = *Satu Mare*. Revista Muzeului Județean Satu Mare, Satu Mare, **1**, 1969 [**5—6**, 1981—1982]; **Sănătatea** = *Sănătatea*. Revista Consiliului Național al Societății de Cruce Roșie din Republica Socialistă România, București, **1**, 1952 [**33**, nr. 12, 1985]; **Săptămîna** = *Săptămîna culturală a capitalei*. Revistă editată de Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă al Municipiului București, București, **1**, 1970 [nr. 52, 1985]; **SCB** = *Studențimea comunistă brașoveană*. Revista Consiliului UASC Universitatea din Brașov, Brașov, **1**, 1969 [**16**, nr. 59—60; inc.]; **SCD** = *Studii și cercetări de documentare. Educație* —

Învățământ, București, **1**, 1959 (MEI. Oficiul de Informare Documentară pentru Învățământ) [**27**, nr. 2, 1985]; **SCGeogr** = *Studii și cercetări de geologie, geofizică, geografie. Geografie*, București, EARSR, **1**, 1953 (ARSR) [**32**, 1985]; *sch.* = schemă, scheme; **SCIAP** = *Studii și cercetări de istoria artei. Seria artă plastică*, București, **1**, 1953 [**32**, 1985]; **SCIAT** = *Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie*, București, EARSR, **1**, 1953 (ARSR) [**32**, 1985]; **SCIVA** = *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, București, EARSR, **1**, 1949 (AȘSP) [**36**, nr. 4, 1985]; **Scînteia** = *Scînteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București, **1**, 1931 [**55**, nr. 13486, 31 dec. 1985]; **SCJ** = *Studii și cercetări juridice*, București, EARSR, **1**, 1956 (AȘSP) [**30**, nr. 3, 1985]; **SCL** v. nr. 38; **SCMatem** = *Studii și cercetări matematice*, București, EARSR, **1**, 1948 (ARSR) [**37**, nr. 6, 1985]; **ScTin** = *Scînteia tineretului*. Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, București, **1**, 1945 [**41**, nr. 11380, 31 dec. 1985]; **ScTin SLA** = *Scînteia tineretului. Supliment literar artistic*, București, **1**, 1981 [**5**, nr. 52, 1985]; **SD** v. nr. **550**; *sec.* = secol(ul), secole(le); **Sec. 20** = *Secolul 20*. Revistă de literatură universală editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București [nr. 8—9—10, 1984]; **SemCom** v. nr. **326**; *sept.* = septembrie; **SLLEA** v. nr. **1293**; **SLSE** v. nr. **60**; *sp.* = spaniol(ă); **SP** v. nr. **61**; *SSC* = Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România; *SȘF* = Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România; **ST** = *Studii teologice*. Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, București, **1**, 1949 [**36**, nr. 4, 1984]; *s.t.c.* = sub titlul comun; **StCl** v. nr. **1226**; **StCom-Cîmpulung Muscel** = *Studii și comunicări*, Cîmpulung-Muscel, **1**, 1981 (Muzeul din Cîmpulung-Muscel) [**3**, 1984]; **Steaua** = *Steaua*. Revistă a Uniunii Scriitorilor din R. S. România. *Literatură. Artă. Cultură*, Cluj-Napoca, **1**, 1950 [**26**, nr. 12, 1985]; **StRom** v. nr. **1365**; **StUBB** v. nr. 37; **StUBBPh** = *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philosophia*, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**30**, 1985]; *subcap.* = subcapitol(ul); *suf.* = sufix(e); **SV** = *Studii vîlcene*. Revistă de istorie și cultură editată de Casa Județeană a Personalului Didactic și Muzeul Județean Vîlcea, sub egida Consiliului Județean de Educație Politică și Cultură Socialistă, Rîmnicu Vîlcea, **1**, 1971 [**6**, 1983].

șt. = științific(ă); **ȘtTehn** = *Știință și tehnică*. Revistă lunară editată de Comitetul Central al U.T.C., București, **1**, 1950 [**36**, nr. 12, 1985].

tab. = tabel(e); *TBARSR* = Tipografia Bibliotecii Academiei R. S. România; *TBCS* = Tipografia Bibliotecii Centrale de Stat; *TBCUB* = Tipografia Bibliotecii Centrale Universitare din București; *t.c.* = titlu(l) comun; **TD** = *Thraco-Dacica*, București, EARSR, 1, 1976 (AȘSP. Institutul de Tracologie) [**6**, nr. 2, 1985]; **Teatrul** = *Teatrul*. Revistă lunară editată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste și de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1956 [**30**, nr. 10, 1985]; **TelR** = *Telegraful român*. Foaie religioasă editată de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului, Sibiu, **1**, 1852 [**132**, nr. 38, 1985; inc.]; **Terra** = *Terra. Revista Ocrotirea mediului înconjurător. Natura. Terra*. Subtitlul *Terra*, București, **1**, 1969 (Societatea de Științe Geografice din Republica Socialistă România) [**17**, nr. 3, 1985]; **Tett** = *Tett*. Természet. Ember. Tudomány. Technika. Tudományos izmereterjesztő melléklet, Kiadja *A Hét*, Bukarest [nr. 2, 1985]; **Tomis** = *Tomis*. Revistă lunară, editată de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Constanța, Constanța, **1**, 1966 [**20**, nr. 12, 1985]; *top.* = toponim(e), toponimic; *trad.* = traducere, tradus, traducător; **Transilvania** = *Transilvania*. Revistă politică, social-culturală și literară. Serie nouă. Editată de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă, Sibiu, **1**, 1972 [**14**, nr. 12, 1985]; **TribElev** = *Tribuna elevului*. Supliment la *Tribuna*. Cluj-Napoca [apr., în Tribuna, **29**, nr. 17, 1985]; **TribRom** = *Tribuna României*. Revistă editată de Asociația „România", București, **1**, 1972 [**14**, nr. 306, 1985]; **TribȘc** = *Tribuna școlii*. Revistă editată de Ministerul Educației și Învățămîntului și Uniunea Sindicatelor din Învățămînt, Știință și Cultură, București, **1**, 1971 [**15**, nr. 282, 1985]; **Tribuna** = *Tribuna*. Săptămînal de cultură, editat de Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Director fondator: Ioan Slavici (1884), Cluj-Napoca, **1**, 1957 [**29**, nr. 52, 1985]; **TSE** = *Tribuna studentului economist*. Revistă a Consiliului U.A.S.C. din Academia de Studii Economice, București, **1**, 1973 [**12**, nr. 3, 1985; inc.]; **TÚ** = *Tanügyi Újság*. Kiadja a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium és az Oktatási, Tudományos és Művelődési Szakszervezetek Szövetsege România SzK, București, **1**, 1956 [**29**, nr. 12, 1985]; *TUB* = Tipografia Universității din București; *TUCN* = Tipografia Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; *TUI* = Tipografia Universității „Al. I. Cuza" din Iași; *TUT* = Tipografia Universității din Timișoara.

ȚVN = *Țara visurilor noastre*. Revista Liceului „Emanuil Gojdu" — Oradea. Seria a III-a, Oradea, **1**, 1967 [nr. 57—58, 1981; inc.].

UB = Universitatea din București; *UBr* = Universitatea din Brașov; **UC** = *Universitatea comunistă*. Revistă a Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Universitatea București, București, **1**, 1957 [nr. 2, 1985; inc.]; *UCN* = Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; *UCr* = Universitatea din Craiova; *UI* = Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași; **Új Élet** = *Új Élet*. A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja. Országos tanácsának képeslapja, Tirgu-Mureș, **1**, 1958 [**27**, nr. 24, 1985]; *univ.* = universitar; *UT* = Universitatea din Timișoara; **Utunk** = *Utunk*. România Szocialista Köztársaság írószövetségének lapja, Kolozsvár-Napoca, **1**, 1946 [**40**, nr. 52, 1985].

v. = vezi; *VASRR* = Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien; **Vatra** = *Vatra*. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România și Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Mureș. Lunar social-cultural. Serie nouă. Directori fondatori: I. Slavici, I. L. Caragiale, G. Coșbuc (1894), Tîrgu-Mureș, **1**, 1971 [**15**, nr. 12, 1985]; **VinPesc** = *Vînătorul și pescarul sportiv*. Revistă a Asociației Generale a Vînătorilor și Pescarilor Sportivi, București, **1**, 1948 [**37**, nr. 12, 1985]; **VM** = *Viața militară*. Revistă ilustrată de literatură și artă editată de Ministerul Apărării Naționale, Consiliul Politic Superior, București, **1**, 1947 [**37**, nr. 11, 1985]; **VN** = *Veac nou*. Revistă editată de Centrul Național pentru Promovarea Prieteniei și Colaborării cu alte Popoare, București, **1**, 1946 [**41**, nr. 12, 1985]; *vol.* = volum(ul); **VP** = *Viața Politehnicii*. Organ al C.U.A.S.C. din Institutul Politehnic „Gheorghe Asachi" — Iași, Iași, **1**, 1955 [**30**, nr. 127, apr. 1985; inc.]; **VR** = *Viața românească*. Revistă întemeiată la Iași, în martie 1906, de un grup de intelectuali în frunte cu Constantin Stere și G. Ibrăileanu. Revistă editată de Uniunea Scriitorilor, București [**80**, nr. 11, 1985]; **VS** = *Viitorul social*. Revistă de sociologie și științe politice, București, **1**, 1907 (AȘSP. AȘG. Asociația Română de Științe Politice) [**78**, nr. 6, 1985]; **VSt** = *Viața studențească*. Revistă a Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, București, **1**, 1956 [**29**, nr. 52, 1985]; **V.u.K.** = *Volk und Kultur*. Zeitschrift des Landesfestivals „Cîntarea României". Herausgegeben von Rat für Kultur und Sozialistische Erziehung, București, **1**, 1948 [**37**, nr. 8, 1985].

WEV = Wissenschaftlicher und Enzyklopädischer Verlag, Bukarest.

Ziridava = *Ziridava*, Arad, **1**, 1967 (Muzeul Județean Arad) [**14**, 1982].

INDICE ALFABETIC

1. *AUTORI* *

Abastado, Claude 160
Achim, Silviu 443
Acrâșmăriței, Viorica 1510
Agache, D. *709*
Agémian, Silvia [1460]
Agent, Radu 951
Aguirre, Adalberto Jr. 161
Akmajian, Adrian [352]
Albee, Edward [1269]
Albu, Ioan [945]
Alecsandri, Vasile [1010]
Alessio, Giovanni [1844]
Alexandrescu, Petre 1805
Alexandrescu, Roxana 1669
Alexandru al II-lea [674], [707], [747]
Alexandru, Domnița 162
Alexandru, George 294
Alexiu, Iulian 951
Alinei, Mario [369], [387]
Altières, Jacques [369], [387]
Alvar Ezquerra, Manuel [141], [1372]
Amossy, Ruth [346]
Amuzescu, N. 925
Amzulescu, Al. I. [1073]
Andea, Avram 625, 626
Andea, Susana 626
Andonie, Răzvan 390, 405
Andreescu, Gabriel 163, 391, 392
Andreescu, Olga 1511
Andrei, Călin *701*
Andrei, Victor 54, [62]
Andrica, Dorin 393
Andriescu, Al. 971
Andronovici, Doina 1576
Angelescu, Silviu *702*
Anghel, Ioana [21], [24], *953*
Anghel, Petre D. 100, 101
Anghel, Șt. 136
Anghelescu, Ion [964]
Anghelescu, Mircea 627, 634, *703*, **1575**
Anghelescu, Nadia 164, 1498, 1499, 1500
Anghelescu Temelie, N. 1670
Angheluță, Lucreția [19], [20], [22], [23], [25]
Annenski, Innokenti [1393]
Antonescu, Georgeta 972

* Cifrele culese cu caractere **aldine** trimit la autori de cărți sau de volume separate: cifrele culese cu caractere *cursive* trimit la autori de recenzii; cifrele culese cu caractere obișnuite se referă la autori de articole, studii etc. apărute în periodice, culegeri etc.; în sfîrșit, cifrele puse între paranteze drepte trimit la autori recenzați sau discutați în mod special în articole sau în cărți.

Antonescu, Ion 951
Antonescu, Nae *489*
Apetroaie, Ion 982
Apetroaie, Nina 982
Apollinaire, Guillaume [1347]
Apor, Péter [1475], [1494]
Apostol, Violeta 1512
Apostolescu, Carmen 973
Apostolescu, Vlăstar 951
A. R. [1614]
Arcuș, Marin I. 1513
Ardeleanu, Mihai 165, 1244
Arghezi, Tudor 425, [439], [973], [977], [990], [1030], [1064], [1078]
Aristotel [142], [187]
Arjoca Ieremia, Eugenia 1806
Armbruster, Adolf 1258, [1313]
Arsene, Doru [596]
Arsenovici, Delia 1245
Arvinte, Maria 1403, **1761**
Arvinte, Vasile 504, *538*, [921], [922], [923], [924], *1299*
Asztalos, Lajos 1504
Atanasov, P. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Augustinus, Aurelius 166
Avanesov, R. I. [369], [387]
Avădanei, Ștefan [350], **1671**
Avram, Andrei 762, *1366*
Avram, Andrei A. *1763*
Avram, Larisa 138
Avram, Mioara [441], [442], 505, [769], 773, 1093, 1094, [1179], [1185]

Babe, Alecsandru 949, [968]
Babeu, Doina 444, *490*, 552, 553, 816, *1435*
Babiniotis, Giorgios [622]
Baciu, Aurora 394
Baciu, Ioan 167, 445, 1314, 1315
Baciu, Mioriţa 974
Bacovia, George v. sigla **Ateneu**
Bagdasar, Ion [19], [20], [22], [23], [25]
Bala, Silvia 1514
Balaci, Alexandru 59, [70], [75], [988], 1807
Balan, Dumitru 1762
Balla, Sára 1672, 1673, 1674
Bally, Charles 168
Ban, A. 1384
Bán, Elek *1436*
Bandinus, Marco [852]
Bantaș, Andrei 926, **927**, **928**, *1071*, 1577, **1675**
Bara, Mariana *39*, 612, *1186*
Barba, Katharina [1299]
Barbă, Gheorghe 1385, **1762**
Barboricâ, Cornelia [355], **1434**
Barbosa, Octavian [19], [20], [22], [23], [25]
Barbu, Daniel 1198
Barbu, Ion [688], [975]
Barbu-Bucur, Sebastian 628, [709], [755]
Barbul, Sorin 1759
Barghiel, Virginia 1669
Barthes, Roland 169
Bartl, A. 136
Bartók, Béla [434]
Bartoli, Matteo Giulio [914]
Basarab, Maria 629
Basarab, Matei [649], [702], [745], [756]
Basarab, Neagoe [734]
Bataillon, Marcel [1340]
Baudrillard, Jean 170
Baz Fotiade, Laura 1, 1808
Bădescu, Alice L. [1770]
Bădescu, Irina 138, 171
Bădică, G. 1676
Bădulescu, Mircea [963]
Bălaj, Teofil 426
Bălan, Florin 951
Bălan, Ion [539], [542], [543]
Bălan, Ion Dodu 427, [539], [542], [543]
Bălau, Ștefan 951
Bălănescu, Tudor 395
Bălășescu, Sevastia [19], [20], [22], [23], [25]
Bălcescu, Nicolae [1000]
Bălu, Ion *327*
Băncilă, Ileana [19], [20], [22], [23], [25]
Băncilescu, Victor [880], [1076]
Băneseu, Marcu 975
Bărboi, Constanța 1515, 1516, **1573**, **1575**
Bărbulescu, Constantin 949, [968]
Bărbulescu, Mihai 1833
Bărdeanu, Elena 925
Bărnuțiu, Elena 630
Bărnuțiu, Simion [469]
Bârzu, Anca 1677
Bechert, Heinz [145]
Becket, Samuel [291]
Behring, Eva 1246
Beșan, Dumitru 817, 881, 882
Beldescu, G. [1186], [1188]
Beltechi, Eugen *62*, 85, 554, [603], *1072*
Belu, Al. 446
Bendorfeanu, Doina 1678, 1679, 1680, 1681
Benedek, Grigore 889, [1436]
Benke, Alexandru 949, [968]
Benkő, Emőke 1464
Bennett, David C. 172
Benveniste, Émile 173
Berca, Olimpia 57, [68], [540], **930**, 976, *1764*
Bercea, Livius Petru 5, [540], **807**, 977, 1095, 1785, 1809
Berceanu, Barbu [1064]
Berceanu, Ioana 951
Bercescu, Sorina 1316
Berciu, Lucia 1682
Berdan, Lucia [601], *1073*
Berea Găgeanu, Elena 818
Berechet, Florica 174, 1199
Bereczki, Erzsébet Márta 1517
Berindan, Emilia [596]
Berinde, Aurel [1455]
Berman, Antoine [342]
Bettisch, Ioan 136, 1096, 1578
Bettisch, Ioan M. 1683
Beyer, Annelies [1307]
Beyer, Horst [1307]
Bhose, Amita 1684

Bianchi, Cornel 951
Bianu, Ion [486]
Bica, Rodica 1575
Bidian, V. 819
Bidu-Vrănceanu, Angela 820, [875], [877], [879], 1689
Biehl, Werner [1236]
Biolan, Vasile 1518
Birkenmaier, Willy [1448]
Biró, Zoltán 175, 176, [344], [370], [374]
Bizău, Ioan 447
Bîră, Elena 138
Bîrlea, Ovidiu 978, [1077]
Bîrleanu, Ion-Horia *1128*
Bîrleanu, Viorel 555, [601]
Bîtea, Ioan Nicolae *328*, *329*, *330*, *331*, *770*, *790*, 793
Blaga, Lucian 177, [190], [827], [1030]
Blîndu, Mihaela 1291, 1579
Blok, A. [1392]
Boatcă, Silvestru 1573, 1575
Bobancu, Vasile [963]
Boboc, Alexandru *332*
Boca Bordei, Ramona 631
Boceşan, Crina 1685 v. şi mai jos
Boceşan-Decusară, Crina [503] v. şi mai sus
Boceşe, Maria 944
Bodor, András *1491*
Bodzei, Sigismund 1386, 1387
Bogdan, Ioan [1408]
Bogdan, Nicolae 951
Bogdan, Vasile 949, [968]
Bogdan-Dascălu Doina [66], 178, [540], 979, 1097
Bogdanović, Dimitrie [1445]
Boghian, M. *704*, *1074*
Bogrea, Vasile [481]
Bogusławski, Andrzej 179
Bogza, Geo [984], [1056]
Bogza-Irimie, Rodica [441], [442], [1189], [1190]
Bohaş, George [1499]
Böhm, Heidemarie 1580
Boicu, L. *1437*
Boier, Andrei 949, [968]
Boldureanu, Ioan Viorel 1686
Bolocan, Gheorghe 929, [931], *1141*, 1142
Bolocan, Liliana *141*
Bologa, Vasile 632
Bondaletov, V. D. [1449], [1450]
Bondrea, Emilia 86
Bonjour, Madeleine [1231]
Borcilă, Rosalinda 1687
Borianu Nicolae 952
Borlea, Sima [1441], 1761
Bosianu, Gheorghe 794, 795
Botez, Constantin [640]
Botez, Liliana [637]
Brad-Chisacof, Lia *622*
Brandi, Cesare 130
Braşoveanu, Aurica 1388, 1389, 1407, [1441], 1581, 1761, 1762
Bratul, popa [513], [514]
Brăteanu, Elena 1317, 1582
Brâncuş, Grigore, [441], [442], 506, 507, [705], [719], [753], 774, 890, [953], 1519
Breban, Vasile [21], [24]
Brebeanu, Doina 1495
Brebene, Lidia 943
Brecht, R. D. [1446]
Bref. 1098
Brehoi, Gheorghe 935
Breu, Walter [1451]
Brîndău, Cornelia 1575
Brozović, D. [369], [387]
Brumaru, Aurel Ion *1455*
Bruni, Francesco [501]
Bucă, Marin 930
Bucescu, Florin 555, [601]
Bucşan, Andrei [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Bucur, Marin 56
Budai-Deleanu, Ioan [1058]
Bugeanu, Dan [19], [20], [22], [23], [25] [953]
Bulea, Carmen 1247
Bulgăr, Gheorghe *420*, 428, 429, [441], [442], 448, [496], [499], *705*, *706*, 980, 981, *1075*, 1782, 1783
Buluţă, Gheorghe [702], *707*, *708*, [745], [756]
Burada-Iacob, Doina 1710
Bureţea, Emilian N. 1143, 1144, 1145
Burlacu, Ioana [966]
Burlui, Irina 1583
Burnei, Alexandra [953]
Burus, János 1465
Busuioc, Monica Mihaela 87, [953]
Busuioceanu, Oxana 645
Buta, Ion 1575
Buţureanu, Rodica 1584
Buţureanu, Silvia [63]
Buyssens, Eric [362]
Buzaşi, Ion [489]
Buză, Emanuela [713]
Buzărnescu, Ştefan 1784
Buzdugan, Neculai 1248
Buzera, A. *709*
Buzeţeanu, Şerban 393

Cabanes, Santiago [1368]
Çabej, Eqrem [1457], [1458]
Caffe, Mihai 951
Calame, Claude 181
Calavrias, Ana 633
Calotă, Ion 1179
Camariano, Nestor [1229]
Candrea, I. A. [475]
Cantacuzino, Constantin [1210]
Cantemir, Dimitrie [635], [636], [662], [663], [711], [874], 1200
Cantuniari, Ileana 1318
Capotă, Teodor 88
Carabulea, Elena [1179], 1180, [1185]
Caracostea, Andrei 951
Caracostea, D. 982
Carageani, Gheorghe [623]
Caragiale, I. L. [1010] v. şi sigla Vatra
Caragiale, Matelu I. [989]

Caragiu-Marioţeanu, Matilda 549, 1099, *1300*
Caraman, Petru [601], [611]
Carmen León, Ma. del [1377]
Carpov, Maria [63], 182, *333*, *334*
Carter M. G. [1499]
Cartojan, Nicolae [447], [450], [454], [477], 487, [488]
Casian, Al. [63]
Catford, James C. 183
Cazacliu, Anatolie **951**
Cazacu, Boris **59**, [70], [75], 96, 149, [369], [387], 449, *491*, 508, *539*, *596*, *710*, **969**, 1319, 1785
Cazimir, Ştefan 1794
Călăraşu, Cristina 841
Călin, Liviu 1799, 1810
Călinescu, Al. [63]
Călinescu, G. [463], [640], [999], [1017]
Căprariu, Al. 1811
Cătineanu, Tudor 184
Cătoiu, Iacob **949**, [968]
Câmpeanu, Ilieş *40*, 1218
Cândea, Virgil 634, 635, 636, [637], [662], [704], [711], [723], [726], [738], 1200, 1812
Cândroveanu, Hristu 613, **616**, **618**, [621]
Cârac, Ioan 89
Ceampuru, Stelian *1438*
Ceauşescu, Gh. [637], *711*, *1227*
Ceauşescu-Moraru, Mihaela 1585
Ceauşu, George *335*
Cehan, Anca 1586
Centea, Ovidiu **951**
Cerchez, Matei 90
Cernea, Mihai *336*
Cernovodeanu, Radu *712*
Champion, Sara [1306]
Chatman, Seymour [383]
Cheie, Paulina 509, 556, 821
Chinezu, Pavel [1134]
Chiosa, Clara Georgeta 1520
Chioreanu, Mihaela 557, 558, [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Chircă, Nicu [492]
Chirilă, Feodor 1587, 1588, 1589, 1590, **1761**, **1762**
Chiriţă, Gertrud D. 1591
Chisacof, Alexandru **952**
Chiscop, Liviu 983, 984, 985, 986, 1521
Chiş Şter, Ion [596]
Chiţimia, I. C. [9], 102, 450, 637, [685], 987, **1434**, [1823]
Chiţoran, Dumitru 93, 185, **1249**, *1765*
Chivescu, Romeo 931, *954*, 1390, 1391, 1431, [1441], **1761**, **1762**
Chivu, Gh. 510, *540*, 638, 639, [713]
Chomsky, Noam [366]
Chvany, Catherine [1446]
Cihodaru, C. 1146
Cilianu-Lascu, Corina 1320, 1321
Ciobanu, Carmen 186
Ciobanu, Cristiana 1592
Ciobanu, Elena [953]
Ciobanu, Fulvia 775, 883, [1179], [1185]
Ciobanu, Georgeta 891, 1181
Ciobanu, Ştefan [539], [542], [543]
Ciobotaru, Sorin 396
Ciocan, Nistor *713*
Ciocîrlie, Constanţa 822, *875*, 1593
Ciocîrlie, Livius *337*
Cioculescu, Simona **645**
Cioculescu, Şerban **59**, [70], [75], 430, **640**, *714*, *715*, 823, *955*, 988, 989, 990, *1076*, 1100
Ciolac, Maria [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Ciolac, Marina 1522
Ciomoş, Virgil 187
Ciompec, Georgeta [441], [442], **776**, [791], [792]
Ciopraga, Magda *338*
Cioran, E. M. 188
Ciosescu, Rodica 1250, 1594
Cipariu, Timotei [460], [489]
Cireş, Lucia [601]
Ciubotaru, Ion H. **555**, [601], [611]
Ciubotaru, Silvia **555**, *597*, [601], *1077*
Ciucă, Marcel-Dumitru [700]
Ciuchindel, Luminiţa 1322
Ciucur, Dumitru **949**, [968]
Ciurea, Mariana [355]
Ciurel, Malvina 1595
Cinda, Ana 641
C. L. *339*
Claudianus, Claudius [1227]
Cluverius, Philippus [1210]
C. N. 821
C. O. [1638]
Coatu, Nicoleta 189
Cobeţ, Doina 451, 452
Cocora, Gabriel *1228*
Codoban, Aurel 190, [347], [356]
Codru-Drăguşanu, Ion [627], [993], [1051]
Cohuţ, Ioan **951**
Coja, Ion 286, **325**, 431, **530**, 991, 1101, 1813
Cojocaru, Victoria 1596
Cojocaru, Vlad **1147**
Colfescu, Silvia [963]
Colibaba, Anca Cristina 1597
Colorian, Alexandru [640]
Coloşi, Vasile [946]
Colpaci, F. **951**
Colţa, Elena Rodica 642
Colţea, Dumitru 825
Comarnescu, Milena 1110, 1112
Comşa, Ion 1323
Comşulea, Elena [21], [24], 892
Condruc, M. **943**
Conrad, A. *1301*, *1302*
Constantin, Elena **1575**
Constantin, Ion R. [964]
Constantin, Mihail B. **180**
Constantinescu, Dan **951**
Constantinescu, I. 992
Constantinescu, Ileana **1758**
Constantinescu, Ilinca *956*, 1840
Constantinescu, Ioan 436
Constantinescu, Marcela 1598
Constantinescu, Mircea [964]
Constantinescu, Radu *1229*, 1251
Constantinescu, Silviu **1670**
Contraş, Eugenia [953]

Corbu, Daniel 188
Coresi [513], [514], [696], [713]
v. și sigla **AlmCoresi '85**
Corlăteanu, N. G. [931]
Cornea, Paul 993
Corneli, Ioan [946]
Cornescu, Viorel 949, [968]
Cornilescu, Alexandra 138, 796, **1249,** 1252, 1599
Cortelazzo, Manlio [369], [387]
Cortez-Mătasă, Elena [19], [20], [22], [23], [25]
Corzan, Rodica [596]
Cosăceanu, Anca 1600
Cosma, Traian 1523
Cosmas, Nicos 397, 398
Cosmescu, M. 1524
Costa, Traian *1230*
Costa-Foru, Anca 645
Costake, Nicolae 936
Costăchescu, Adriana *41*, 191, *1078*
Costea, Letiția 777, 826, **1688**
Coșbuc, George [638], [639] v. și sigla **Vatra**
Coșeriu, Eugen 192, [239], [386], 1786
Coteanu, Ion 87, 92, [121], [124], 193, 194, 453, **511,** [548], [772], 932, [953], **994,** 995, [1075], [1081], [1085], [1089], [1091], [1092], **1575, 1689,** [1725], 1787, 1814, 1815
Cotorcea, Livia *63*, *340*, 1392, *1439*
Cotovechi, Maria [1441], **1761**
Covaci, Vasile 1324, 1601
Cowie, A. P. [1309]
Craia, Sultana [702], [745], [756]
Crainic, L. 951
Crasan, Florian [484]
Crengăniș, Adrian 1690
Creța, Zorela [953]
Creția, Aurelia 645
Creția, Gabriela *1231*
Creția, Petru 645, 646, [706]
Crețu, Vasile T. v. sigla **FL**
Cristea, Inna [355]
Cristea, Teodora 60, 138, 195, 797, 1325, 1326, 1692, *1766*, [1767]
Cristocea, Spiridon 694
Cristureanu, Alexandru 1148
Crișan, Alexandru *341*
Crișan, Constantin 404
Crișan, Roman 949, [968]
Criticon, R. S. 1102
Cruceru, C. 996
Crudu, Ion 949, [968]
Crudu, Maria 1575
Csetri, Elek 1466, [1491]
Csomortáni, Magdolna 1467
Csűdör, Mária-Magdolna 1468
Cucerzan, Eugen S. 827
Culcer, Dan *342*
Culman, Mihai *598*
Cunescu, Gh. *1232*
Cuniță, Alexandra 196, *957*, 1327, 1328, 1603, *1767*
Curinski Vorona, Gheorghe 951
Cutova, Ioan [614]
Cuvată, Dina 616
Cvasnii Cătănescu, Maria *421*, 997

Damian, Ascanio 951
Dan, Ilie 1149
Dan, Mărioara [596]
Dan, Nicolae [964]
Dan, Vasile 949, [968]
Danciu, Alexandra 1717
Danciu, Constantin 949, [968]
Danciu, Maxim I. 197
Daneș, Nicolae 1150
Dánielisz, Endre 1469
Dante, Alighieri [460], [638], [639]
Danțiș, Gabriela [19], [20], [22], [23], [25]
Darie, Maria 951
Dascălu, Crișu 178, *343*, [540], *1079*, 1103
Dascălu, Laurența 763, 764, 765
Datcu, Iordan 593, [597]
David, Doina [69], 998, **1691,** [1764]
Davidescu, Mișu v. sigla **Drobeta**
Dănăilă, Ion 2, [953]
Dănescu, Alexandru 952
Dănilă, Simion *599*, 1123, 1151, 1525
Dăscălescu, Marilena 1604
Deledalle, Gérard 198
Deletant, Dennis [1777]
Delureanu, Ștefan 432
Demény, Lídia 668, [716], [733], [761]
Demers, Richard A. [352]
Densusianu, Nic. [854]
Densusianu, Ov. [468], [500]
Deribas, V. M. [1438]
Derrida, Jacques [269]
Derșidan, Ioan 1526
Diaconescu, Ion [441], [442], 798, 799, 800
Diaconescu, Mihail *1233*
Diaconescu, Paula 778, 801, 1104
Diaconescu, Traian 1201
Diaconescu, Viorica 999
Diaconiță, Iordache 1000
Dignoire, Claude 1692, [1766]
Dima, Adriana-Luminița 1527
Dima, D. 950
Dima, Eugenia 643
Dima, Petrache 1790 v. și sigla **RN**
Dima, Simion 893, 1105
Dimitrescu, Florica 433, 454, 512, [539], [542], [543], 828, 894, [959], [1115]
Dimitriu, C. 455, 513, 514, 515, *771*
Dimitriu, Corina 199
Dimitriu, Eugen [492]
Dimitrova Kitova, Mária 1329
Dimiu, Claudia 645
Dincă, Dorina 1575
Dincă, Iuliana 399
Dinescu, Carmen 1605
Dițuleasa, Florian 1745
Dimboianu, Anton 951
Dobre, Aneta 1393, 1394, **1762**
Dobre, Maria *42*, 1152
Dobrescu, Al. 1001
Dobrișan, Nicolae 1501, **1693,** [1763]
Dobrovicescu, Alexandru 952
Dogariu, Lucian 951
Dogaru, Maria 895, [966]

Doinaș, Ștefan Augustin [1040]
P. Dombi, Erzsébet *344*
Dominte, Constantin 192, 222, 240, 325, *492*, 779, 829, 896, 1002, 1106
Donadze, Natacha Z. [369], [387]
Donea, Dorina Mihaela 1606
Dorcescu, Eugen [540], 930, 976, 1003
Dordea, Mira 951
Dorobanțu, Stelian 951
Dorobăț, Ana *422*
Dorobăț, Dumitru 1607
Dosoftei [691]
Dragnea, Gabriela 1274
Dragojević-Josifovska, Borka [1238]
Dragomir, Reghina [700]
Dragomirescu, Gh. N. 200, 802
Dragomirescu, Mihail [640], 1004
Dragoș, Elena 201, *345*
Dragoș, Liliana 1608
Draye, Henri [1842]
Drăgan, Lăcrămioara 1253
Drăganu, Nicolae [471]
Drăgănescu, Mihai 949, [968]
Drăgătoiu, Ion 1528
Drăghicescu, Janeta 830, 1330
Drăghici, Margareta 949, [968]
Drăgoi, Sabina 1710
Drăgulescu, Constantin 559
Drimba, Lucian 644, [727], [744]
Drimba, Vladimir 651, [725], 897, [953], 1503
Drincu, Sergiu 54, [62], 456, *493*, 560, 561, 562
Drondoe, Vera 91
Drugescu, C. 831
Duca-Tinculescu, Doina [700]
Dückert, Joachim [1311]
Duda, Gabriela *346*, 933, [955], [965], [967]
Dudaș, Florian [704], [723], [726], [738]
Dulgheru, N. 1676
Dumbravă, Maria-Sabina 1529
Dumbrăveanu, Anghel 1054
Dumistrăcel, Stelian 563, 564, 832, 833
Dumitrașcu, E. [142]
Dumitrașcu, Sever 1153
Dumitrescu, Almeida 1254, 1298
Dumitrescu, Ana 1575
Dumitrescu, Constanța [19], [20], [22], [23], [25]
Dumitrescu, Cristina 1044
Dumitrescu, Dan 951
Dumitrescu, Ion Sotir 952
Dumitrescu, Maria 1395, 1396, 1397, 1762
Dumitrescu, Mihai 949, [968]
Dumitrescu, Vladimir 1788
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe [637], 1575
Dumitriu-Snagov, Ion 530, 1452
Dunăre, Nicolae [598], *600*, [607], [608], [609], [610]
Dur, Ion *347*
Duşleag, Liviu D. 834
Duță, Gheorghe 951
Duțescu, Dan [1257]
Duțescu-Coliban, Taina 179, 263, [1765]
Duțu, Alexandru *716*, *717*
Duțu, Olga 103, 1575
Eliade, Mircea [401], [1012]
Eminescu, Matei [647]
Eminescu, Mihai [56], [95], [448], [472], [614], [640], 645, 646, [647], [670], [695], [732], [982], [991], [992], [997], [1002], [1003], [1007], [1016], [1023], [1030], [1033], [1055], [1057], [1058], [1059], [1060], [1062], 1462, [1473]
Empson, William [331]
Enăchescu, T. A. 835
Ene, Cristian 951
Enescu, Gheorghe 934
Engel, Ulrich 1255, [1300], [1308], [1776], [1781]
Enică, Aurel 1609
Epictet [672]
Eschil [1235]
Ettinger, S. [379]
Euripide [1207], [1236]
Eustatievici-Brașoveanul, Dimitrie [451]
Evseev, Ivan [337], [343], *958*, 1005

Fabritius, Aurora 1797
Faiciuc, Elisabeta 3, 4
Faiciuc, I. 104
Faraci, Mary *959*, 1256
Fassel, H. *64*, *1193*, *1803*
Fazakas, Margit 1530
Fârnoagă, Georgiana 105, 1610, 1694
Fehértó, Katalin [1492]
Felber, Helmut [368]
Felecan, Nicolae [596], 836, 884
Felix, Jiří [490]
Feneşan, Costin 633, [741]
Ferro, Teresa 914
Fiçşinescu, Florica [953]
Figueros, Tolita [1377]
Filatov-Dodul, Carina 138
Filimon, Doina 1202
Filimon, Mariana 1257
Filip, Letiția 777
Filip, Tănase [596], *1189*
Filothei sin Agăi Jipei 628, [709], [755]
Filstich, Johann 1258, [1313]
Fink, Hans 1259, 1260, *1768*
Finyak, Tibor 1531
Firth, John Rupert 202
Fischer, I. 11, *18*, [142], 516, 1203, 1204, 1226, [1243], 1695
Flaubert, Gustave [1317]
Flier, M. S. [1447]
Flintea, E. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Floca, Octavian 1225, [1239]
Flore, Michaela 1759
Florea, Gheorghe 1575
Florea, Ion A. 517, 565
Florea, Ligia-Stela *65*, 457, 1331, 1365, [1371]
Florea, Melania 106, [814], 1182, 1532
Florea, Virgiliu 487, [495], [498]
Florescu, Constantin 949, [968]
Florescu, Cristina 1006
Florescu, Mihail 133
Florian, Elena [596]
Foarță, Maria 203, 204, [540]

Fodor, Ecaterina 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, **1434**, [1441], **1761**, **1762**
Forăscu, Narcisa 205, 837, [875], [877], [879], **1689**
Fotea, Mircea *601*
Foucault, Michel [261]
Frăţilă, Vasile 5, *348*, **550**, 566, 567, *602*, 838, 898, [1178], 1533
Frâncu, C. *494*, 518, 519, 520, 521, *921*
Freiberg, Medeea 1007
Friedemann, Nina S. de [1373]
Frisch, Helmuth [494]
Frînculescu, Mircea 1011, 1022, 1031, [1074]
Frînculescu, Ovidiu [957], [960]
Froicu, Petre [492]
Fromentin, Eugène [1318]
Fuchs, Catherine [365]
Fugariu, Florea [748]
Fundoianu, B. [1003]
Funeriu, Ionel [540]

Gabinschi, M. [1378]
Gafencu, Mihai 1534
Gafiţeanu, Dumitru [473]
Gaga, Lidia **568**
Gal, Ionel [966]
Galaţanu, Olga 138, 206, 1332, 1611, [1687]
Gálffy, Mózes 1470, 1471
Gamkrelidze, T. V. [369], [387]
Ganez, Margareta 1612, **1666**
Ganea, Ion **952**
Garcia, Francisco [1368]
Garutti, Giovanni [1227]
Garza, Mercedes de la [1377]
Gaster, Mozes 487, [495], [498]
Gaşpar, Marin **1575**
Gavriliu, Eugenia 1613
Gawełko, Marek 1333
Gâdei, Constantin [780], [1840]
Gehl, Ioan 1261, 1262, **1666**
Gentile, Aniello 1334
George, Tudor [988]
Georgescu, Carmen 138
Georgescu, C. D. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Georgescu, Cristina 1614
Georgescu, Dan [19], [20], [22], [23], [25]
Georgescu, Dragoş **951**
Georgescu, M. 839
Georgescu, Magdalena [713], *1440*
Georgescu, Nicolae 647, *718*
Georgescu, Ştefan 89
Georgescu, Valentin Al. [1229]
Georgevici, Dorina 1335, 1507, 1699
B. Gergely, Piroska *1492*
Gheorghe, Daniela [349]
Gheorghe, Ion 94, 97
Gheorghe, Marian 395
Gheorghiu, Alexandru **949**, [968]
Gheorghiu, Cleopatra 1615
Gheorghiu, Mircea 1405, 1406, 1407, [1441], **1762**
Gheran, Nicolae [19], [20], [22], [23], [25]
Ghergu, Marin **952**
Gherman, Cristina [953]
Gherman, Haritina **1696**, **1697**
Gheţie, Ion *66*, **648**, 685, [701], [708], [713], *719*, [751], 1008
Ghibănescu, Gh. [465]
Ghica, Marius 1009
Ghimpu, Sanda **935**
Ghiocel, Dan **951**
Ghişe, Dumitru [748]
Ghiţa, C. **136**
Ghiţă, Elena *350*
Ghiţă, Iulian 1535
Gh. R. 1132
Gilorteanu, Cornelia [19], [20], [22], [23], [25]
Giono, Jean [1316]
Giosu, Ştefan 107, *440*, *603*, *604*, 614, *619*, *876*
Giuglea, George [4], [458]
Giulan, Florentina 1507
Giulan, Florentina Liliana 1263
Giurescu, Anca 1336
Giurescu, Constantin D. 840
Glinz, Hans [1300]
Gödel, Kurt 233
Goethe, J. W. [1040]
Goga, Mircea **1687**
Goga, Octavian [1019]
Goga, Yvonne **1759**
Goicu, Viorica 569, 899, 1133, 1154, *1177*, [1178]
Goldammer, Klaus 1337
Golescu, Dinicu [1051]
Gombos, Maria [604]
Gonzales, Antonio [1368]
Gorovei, Ştefan S. *43*, *67*, *720*, *1804*
Goţia, Anton [729], [749], [757], 1342
Grassi, Corrado [369], [387]
Graur, Alexandru **59**, [70], [75], 90, *351*, *495*, *605*, *721*, 769, 885, 900, 901, 902, [953], *1080*, 1107, 1108, 1129, *1187*, 1205, **1226**, [1234], [1243], 1789, 1790, 1791, 1792, [1814], [1817], [1829], [1836]
Graver, B. D. 1698
Grecescu, Cireaşa [1460]
Grecu, Doina [21], [24], 570, [604]
Grecu, Ion Gh. *496*, *772*
Grecu, Victor V. *722*
Greimas, Algirdas-Julien [171], 207, [333]
Gr. I. 1795
Grigore, Gheorghe [945]
Grigorescu, Dan 1816
Grigorescu, Ion [964]
Grimm, Jacob [1282], [1296]
Grimm, Wilhelm [1282]
Groselj, Milan [64]
Grosse, Rudolf [369], [387]
Groza, Liviu *441*, 1010
Gruiţă, G. *352*, 803, 1124, 1183
Grün, Erika 208, **1699**
Gugui, Aglaia **933**, [955], [965], [967]
Guiu, Mariana **1700**
Guliv, Costa [614]
Gusmani, Roberto [382]
Gusti, Dimitrie 1011, [1074]
Guţu, Olimpia 649, 1408

Guțu Romalo, Valeria 209, 804, 1109, 1110, 1111, 1536

Haensch, O. [379]
Hagège, Claude [385]
Hagiescu, Silvia 951
Hagiu, Adela [63], 210
Haldenwang, Sigrid 1264, 1289
Halle, Morris 222, [371]
Halliday, Michael Alexander Kirkwood 212
Hamp, Eric P. 1206
Handoca, Mircea 1012
Haneș, Gherghina [19], [20], [22], [23], [25]
Haneș, Nicolae 949, [968]
Hanganu, Sanda 951
Hangiu, Ion 150, **1573**, **1575**
Hanță, Alec 1573
Haret, Spiru v. sigla **Albina**
Harnish, Robert M. [352]
Hartular, A. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Hasan, Finuța [953], [1179], [1185]
Hasdeu Bogdan Petriceicu [466], [467], [501] [502], [503], [705], [719], [753], [854], [1013] v. și **Petriceicu Hasdeu, B.**
Haș, Gheorghe 522, 1338
Hașdeu, Iulia *960*, *1367*, 1616, **1701**
Hattori, Shirô [148]
Hațegan, Ioan 1134
Hațegan, Lucia 650
Hazy, Ștefan 805
Hălălău, Ion 949, [968]
Hâncu, Cristina 1014
Hârlăoanu, A. 1409, 1617, **1762** v. și **Hîrlăoanu, Alfred**
Heidegger, L. [187]
Heliade Rădulescu, Ion 651, [725], 1015
Herineanu, Teofil [704], [723], [726], [738]
Hermanstädter, A. *1303*, *1304*
Herodot [691], [703], [712], [714], [717], [718], [728], [752], [754]
Hetco, Mihai 1817
Hiltbrunner, Otto [18]
Hirst, Graeme [424]
Hîrlăoanu, Alfred *1441*, **1702** v. și **Hârlăoanu, A.**
Hjelmslev, Louis [233]
H. K. 6
Hoban, Barbu [665]
Hoban, Ilona 1678, **1679**, **1680**, **1681**
Hoegiest, Eugeen [72]
Hoffman, Herbert 843
Hogaș, Calistrat [1046]
Höllerer, Walter 212
Homer [1199]
Homorodean, Mircea 458, 1155
Homoș, Tudor 949, [968]
Hooker, J. T. 1207
Hopîrtean, Mariana 1339
Hornyacsek, Josef 1265
Horvath, Dumitru 1410
Hottois, Gilbert [215]
Høybye, Poul [956]
Hreapcă, Doina 571
Hristea, Theodor [441], [442], [953], 1794
Hristea, Valentina [953]
Hulban, Horia 1266
Huss, Richard [461], [1264]

Iacob, Crucița 951
Iacobescu, Alexandru [640]
Iancu, Aurel 949, [968]
Iancu, Victor *353*, 572, [596]
Iatenko, Victor 1703
Ibrăileanu, G. [640], 1016 v. și sigla **VR**
Ichim, Mircea 1818
I. F. *142*, *1234*
Ikonomou, Eleni 400
I. L. *922*
Ilarion, dascălul [692]
Ile, Erzsébet 1472
Ilf, I. [1418], [1418 bis]
Ilie, Gheorghe 951
Iliescu, Adriana *354*
Iliescu, Constanța 1704
Iliescu, E. 1676
Iliescu, Ion 151
Iliescu, Maria [953]
Iliescu, Nicolae [355]
Iliescu, Octavian *1194*
Iieș, Doina [596]
Iieș, Ioan 1575
Iieș, Liviu 949, [968]
Iioane, Cornel 57, [68]
Iișiu, Ion [73]
Inoue, Kazuko [148]
Ioan, Petru 213, 214, 215
Ion, Angela 108
Ionașcu, Al. 59, [70], [75], 903, 904
Ionescu, Adrian-Silvan 652
Ionescu, Adriana 1705, [1769]
Ionescu, Andrei 1340
Ionescu, Christian 109, 1135, 1136, 1156
Ionescu, Constantin 951
Ionescu, Cristian 951
Ionescu, Cristina 1575, **1706**, [1778]
Ionescu, Daniela 1618
Ionescu, Emil 216
Ionescu, Gheorghe 949, [968]
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 217, *355*, 841, 1017
Ionică, Ion [73], [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Ionică, Lidia [953]
Ioniță, Ion 870
Ioniță, Vasile 573, **574**, [599], [602], [605], [606], 905, [1177], *1178*
Ioniță, Vasile C. 905
Iordache, Gh. [876]
Iordache, Rodica 401
Iordan, Iorgu 60, 218, 842, [953], 1112, [1141], 1793, 1794, [1804], [1820]
Iorga, Nicolae [539], [542], [543]
Iorgoveanu, Chirata [614] v. și mai jos
Iorgoveanu, Kira 618, [621] v. și mai sus
Iosifescu, Marius 936
Iosub, Elena [1441], **1761**
Irimia, Dumitru [815], 1841
Irimie, Cornel 843
Irmscher, I. *143*
Irmscher, Johannes S. [1803]
Isac, Petre 949, [968]
Isaevici, Iaroslav [1443]

Isbășescu, Mihai [6], [1267]
Isbășoiu, Constantin 844
Ispas, Elena [963]
Ispas, Gheorghe [963]
Isticioaia Budura, Tatiana 13
Istrate, Adriana [596]
Istrate, Gavril 95, 459, [546], 1018, 1432, 1819
Istrate, Gheorghe 1267
Istrate, Mariana *961*
Istrati, Panait [1324]
Itkonen, Terho [369], [387]
Itu, Iustina 1019, 1575
I. U. [1638]
Iuga, Cornel 949, [968]
Iuga, Nicolae *356*
Iulman, Simion 951
Iurcu, Tinca 1537
Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române 940, [962]
Ivanov, Andrei [931], 1411, [1441], 1761
Ivanov, Carmen [963]
Ivanov, Igor 951, [963]
Ivanov, V. V. 219, [369], [387]
Ivanova, Climentina [731]
Ivănescu, Gheorghe 59, [70], [75], 220, [348], [351], [388], 523, 524, 525, [538], 1412, 1456, 1496, [1497], 1795
Ivić, Pavle [369], [387]
Ivireanul, Antim [678]
Izquierdo, Ana Luisa [1377]

Jaba, Octavian 949, [968]
Jacquier, Henri [445], [457], [479], [482], [483]
Jajlenko, V. P. 1208
Jakab, Iuliana 221
Jakob, Gerhard [1300]
Jakobson, Roman 222, [371]
Janitsek, Jenő 1820
Jankuhn, Herbert [144]
Janssen, Walter [144]
Jămneală, Aurel 1538
Jeanrenaud, Magda *357*
J. F. S. 1268
Jivi, Liliana 1269
Johansen, H. Friis [1235]
Johne, Renate [1803]
Joja, Crizantema 223
Jura, Ermil 949, [968]
Jurcău, Emilia 413, 1554
Jurcău, Nicolae 413, 1554
Jurmă, Gheorghe *606*

Kalik, Angelica 1341
Kara, I. 699, [724]
Kelemen, Béla [21], [24], 937, [953]
Kempcke, Günter [1305], [1311]
Kerekeș, Eugen 949, [968]
Kernbach, Victor [958]
Keszeg, Edit 1619
Keszeg, Vilmos *1493*
Kibédi Varga, A. [381]
Kiefer, F. [372]
Király, Francisc [69], 1707
Kis, Emese 1342
Kiss, Elvira 1718, 1719
Kjærulf, Emma [956]
Kleiber, Wolfgang 1270
K. M. 1272
Kohn, Ioan [1071], 1473
König, Fritz H. 224
Konschitzky, Walther 1821
Koppány, Zsolt 1474
Kőrösi, Csoma Sándor [1466], [1491]
Kósa, Ferenc 1475, [1494]
Kottler, Peter 1271, 1272
Kovačec, A. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Krampen, Martin 225
Krieger, Muray [270]
Kruijsen, Joep [369], [387]
Kuliș, L. Ju. [423]
Kuryłowicz, Jerzy 226

Labina, Georgeta [596]
Labiș, Nicolae [1047]
Lambrior, Alexandru [465]
Lascu, Nicolae 653
Lascu, Viorica 460
László, Francisc 434
Laurian, August Treboniu [443]
Lavendula, Florica [596]
Lazarec, Georgeta 1539
Lazăr, Horia 1759
Lazăr, Valeriu *541*
Lăcătușu, Tamara 1273
Lăudat, I. D. 1822
Lăzărescu, Gheorghe 1540, 1575, 1706, [1778]
Lăzărescu, Ioan [1300]
Lăzărescu, Paul 575, [598], [600], [607], [608], [609], [610], [1008]
Lăzărescu, Radu [1242]
Leahu, Xenofont 951
Leca, Aureliu 925
Leca, Minodora 952
Lecca, Doina 1703
Lefter, Virgil 1669
Lemny, Ștefan *43*, *497*, *723*, *724*, *1442*
Leonăchescu, Nicolae 951
Lermontov, M. I. [1439]
Levarda, Livia 227
Levițchi, Leon D. 1274
Liber, Maria 1575
Lindekens, René 229
Linţa, Elena [497], 1413, 1414
Livescu, Jean 59, [70], [75]
Löfstedt, Bengt 1209
Lohan, G. 7
Lombard, Alf 780, 1323
Lőrincz, Éva 1544
Loș, Lucia 1620
Loşonţi, Dumitru 819, 845, 846
Lotreanu-Chioreanu, Marga 576
Lovineseu, E. 1020
Lozbă, Marcela 1621
Lozbă, Mihai 229, *358*, 1709
Luca, Elfriede 1622, 1623
Luca, Ladislau 952
Ludwig, K.-D. *1305*
Lugojan, Simion [1455]
Lungu, Hortenzia 1541
Lupan, Mircea 951

Lupaș, Liana *1235, 1236*
Lupchian, Gabriela 1710
Lupu, Coman *359, 542,* 847, *923,* 1113, 1368, 1369, 1370
Lupu, Florica 1575
Lupulov, Petru [659]
Lyons, John 211, 230

Macarie, ieromonahul, [689], [690]
Macarie, Augustin *725,* 1184
Mackin, R. [1309]
Macovei, Gabriela 577
Macovei, T. 1432
Maftei, Neculai 949, [968]
Magda, M. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Maiakovski, Vladimir [1398]
Maillard, Pierre 324
Maior, Petru [946]
Maioreșcu, Titu [640], 1021
Maliță, Mircea 938
Maliță, Tatiana [1441]
Málnási, Ferenc 1476
Mamut, Nedret [637]
Man, Ion D. 1505
Manciaș, Mihaela 231
Manciulea, Ștefan [489]
Manea, Dana 110, 111, 232
Mangiuca, Simeon [816]
Mangu, Valeriu [1804]
Manolescu, Aurel 949, [968]
Manolescu, Nicolae *1081*
Manoliu, Iulia [953]
Manoliu-Ciobanu, Carmen 1275
Manta, Maria 1672, 1673
Marcovici, Simeon 1022
Marcu, Daniela *1306*
Marcu, Rodica 1711
Marcus, Solomon 233, 234, 235, 236, **326,** [335], [349], [389], 402, 403, 404, 406, *1195,* [1802], [1838]
Mardare, Gabriel 1624
Mardare, Maria-Mariana 1625
Mare, Valeria 1298, 1626
Mare, Valeriu 236
Mareș, Alexandru [637], **648,** 654, 655, 656, [701], [708], *726,* [751]
Mareș, Lucreția 848, [953]
Marfievici, Roxana 293
Marga, Andrei 237, [332], [367]
Marga, Delia Felicia 238
Marian, Adrian 390, 405
Marian, Maria 1712
Marian, Marin 906
Marin, Dinuța 1542, **1713,** *1769*
Marin, Maria 578, [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Marinescu, A. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Marinescu, Bogdan [598], [600], [607], [608] [609], [610]
Marinescu, Maria [596]
Marinescu, Mihai 1627, 1628, **1761, 1762**
Marinescu, Mircea 951
Marinescu, Mirela 1575
Marinescu, Rareș 1714
Marinescu, Valerie 949, [968]
Marino, Adrian 239
Markov, Svetozar 1415
Marmeliuc, Dimitrie [953]
Marsigli, Luigi Fernando [446]
Martin, Helmut 8
Martin, Mircea 1114
Martinet, A. V. 1748
Martinet, André 240, [1366]
Matei, Horia C. 938
Matlak, Éva 1543
Maurer, Ute 461, 1289
Mavrodin, Irina [327], [338], [1082]
Mazilu, Dan Horia 657
Mazzoni, Bruno [501]
Măcăreanu, Inocențiu 1629
Măciucă, Constantin 651, [725]
Măgureanu, Anca 138, 241, 242, 243, 244, 245, *1667,* **1715,** [1779]
Mălinaș, Constantin 658, 659, *727*
Mămularu, Gheorghe 1157
Mănescu, Manea 133
Mărășoiu, Gabriela [966]
Măreulescu, Constantin [963]
Mărgărit, I. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Mărgineanțu, Dorina 1575
Mării, Ion 579, [603], [604], 939
Mărmureanu, Gh. 951
Mărtinaș, Dumitru 580
Măinea, Mihaela 406
Mârza, Iacob *728, 729,* 1210, 1211
Mc. Caig, I. R. [1309]
M. D. [1603]
Mecu, Nicolae [502], [503]
Medan, Virgil 1453
Medvedev, Tatiana [931]
Mehedinteanu, Teofil *730*
Mehedințu, Marin 949, [968]
Meillet, Antoine 246
Mel'čuk, I. A. [373]
Melinte, Toma 949, [968]
Melnic, Leonid 112
Mera, Ștefan 1575
Metastasio [643]
Michăescu, Radu [953]
Miclău, Paul 86, 113, 222, 240, **325,** 1343, 1630, [1771]
Miclea, Liana 1608
Miclescu, Lucia [19], [20], [22], [23], [25]
Micu-Klein, Samuil [946]
Micu-Pericle, Michaela 1631
Mihail, Paul 660, 661, *731, 1237, 1443,* [1812]
Mihailovici, Aurelia [953]
Mihailovici, Mircea 1023
Mihalache, Constantin 1632
Mihalciuc, Maria 1716
Mihaljčić, Rade [1444]
Mihăescu, Doru [750]
Mihăescu, Haralambie 59, [70], [75], *1196,* 1212, 1213, 1223, [1242], 1344, 1345, *1444, 1457, 1458, 1459,* [1843]

Mihăescu, N. 1024, [1102], 1115
Mihăescu, Valentin F. 636, 662
Mihăilă, Ecaterina 247, 1025, 1026, 1027
Mihăilă, Gheorghe [440], 462, [539], [542], [543], *607*, [721], [734], [737], 907, [953], **1434**
Mihăilă, Rodica [FLLS] 1633
Mihăilă, Rodica [ICED] 248 v. şi mai jos
Mihăilă-Cova, Rodica 249, [1300] v. şi mai sus
Mihăilescu, Nicolae Şt. 951
Mihăilescu, Ştefan N. 951
Mihălţan, Sorin **1716**
Mihuţ, Ioan **949**, [968]
Mihuţ, Tatiana 1028, 1029
Miklós, Erzsébet 1544
Milescu, Nicolae Spătarul [666], [691], [754], [760]
Milin, Jiva 1416
Militz, H. M. *1307*
Miloşan, Bucur 1030
Mininni, Giuseppe [339], [341], [354], [359]
Mioc, Damaschin **683**, [741]
Mira, Nicolae **951**
Mircea, Ioan **940**, [962]
Mircea, Ion-Radu [700], 1417, *1445*
Mircioiu, Corvin [963]
Miró Dominguez, Aurora [1732]
Miron, Paul [43], [45], [480]
Mischie, Maria [19], [20], [22], [23], [25]
Mitra, Gheorghe **941**
Mitran, Georgeta [953]
Mitu, Mihai 9, 152, **1434**, 1823
Mîndrescu, Enache 1545
Mîrţu, Mihaela [63]
M. N. R. *732*
Mocanu, Marin [966]
Mocanu, Nicolae 581, [603], *1371*
Moeanu, Rada 1516
Mociran, Ion **1575**
Modola Prunea, Doina 250
Mohanu, Gheorghe **935**
Moineagu, Costache **936**
Moise, Ion 849
Moisil, Florica [734]
Moisiuc, Cătălin 866
Moldovan, Codreanu [596]
Moldovan, Victoria **1717**
Moldovanu, Dragoş 1158, 1159, 1160, 1161
Moldoveanu, Gh. 806
Moldoveanul, Varlaam [642]
Molea, Amelia 138
Molnar-Piuariu, Ioan 1031
Montero Cartelle, Emilio [1369]
Mooijmaa, Ellen [369], [387]
Morarova, Milena 92
Moraru, Eugen *962*
Moraru, M. 1432, *1451*
Moraru, Mihaela 1634
Moraru, Mihai [637], 663
Morărescu, Elvira **1718**, **1719**
Morărescu, Simon **1718**, **1719**
Morris, Charles [276]
Moskov, Mosko [358]
Motaş, Doina 1276
Mourin, Louis [72]
Movilă, Ieremia [747]
Moxa, Mihail [658]
Muntean, George 463
Munteanu, Cornel 1547
Munteanu, Dan *360*, *1372*, *1373*, **1720**, **1721**
Munteanu, Doina 1277, 1635
Munteanu, Eugen *45*, *46*, *144*, *145*, 166, 1185, *1374*
Munteanu, Georgeta *1188*
Munteanu, Romul 294
Munteanu, Ştefan 85, **464**, 1032 [1079]
Munteanu, Valeriu [956]
Murádin, László [1475], 1477, 1478, *1494*
Murar, Ioana 172, 183, 202, 211, 230, 259, 277, 325
Murariu, Margareta 1636
Murariu, Viorel 1637
Murăreţ, Ion 251
Murăreţ, Maria 251
Mureşan, Ion **1575**
Mureşanu, Ileana 850, *877*
Mureşanu-Ionescu, Marina [63], *146*, *1082*
Murvai, Olga 138, 1638
Muşat, Lelia 138
Muşatescu, Virgil **952**
Muthu, Mircea *733*
Muţiu, Ioan [69], **807**
Muţiu, Oltea **1575**
Muzsi, Anikó 1479

Nagashima, Yoshio [148]
Naghi, Mihai **949**, [968]
Nagy, Jenő [1493]
J. Nagy, Mária 1480
Naono, Atsushi [1463]
Nasta, Atanasie **617**, [620]
Nasta, Mihai [355]
Natu, Florentina *68*, *69*, *70*, *1083*
Năsturel, Udrişte [657]
Neacşu, din Cîmpulung [1279]
Neaga, Nicolae *534*, *734*
Neagoe, Elisabeta 808
Neagoe, Liliana 1548, **1575**
Neagoe, Manole [705], [719], [753]
Neagoe, Victorela 582, [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Neagu, Camelia 1639
Neagu, Ştefan **1575**
Neagu, V. *608*
Neamţu, G. G. 809
Neaţă, Ion [961]
Nebel, Viorica **1722**
Neculce, Ion [684], [759]
Negoiţă, Valentin [350]
Negomireanu, Doina [21], [24], 583
Negrea, Radu 851
Negreanu, Alexandra Ioana [966]
Negreanu, Constantin 252
Negreţ Ion 1549, **1575**
Negrici, Eugen *735*
Negruzzi, C. [651], [972]
Negulescu, Ana 114
Neguţ, Silviu **938**
Nehls, Dietrich [1448]
Nemescu, Octavian **253**, [380]

Nemesianus [1230]
Nersessian, Serarpie Der [1460]
Nestorescu, Virgil 115, 908, 909
Neţ, Mariana *47*, 116, 117, 254, 1033, 1034
Neubauer, P. [374]
Neumann, R. [369], [387]
Nica, Dumitru 255
Nichita, I. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Nichita, Silvia **1704**
Nicoară, Adriana 1418, 1418 bis
Nicolae, Adriana **1743**
Nicolae, Dan **1716'**
Nicolae, Emil 118
Nicolae, Ion **938**
Nicolae, Nicolae I. **1575**
Nicolae, Octavian *814*, *1308*
Nicolaescu, Nic. 1734
Nicolau, Edmond 407
Nicolau, Maria 1278 1640
Nicolau, Radu [355]
Nicolescu, Adrian *1309*, *1770*
Nicolescu, Alexandra [355], *361*
Nicolescu, Ovidiu **949**, [968]
Nicolescu, Tatiana [355]
Niculescu, Şerban-Christian **950**
Niculescu-Mizil, Eugeniu **133**, **949**, [968]
Nisipescu, Cristiana 1162
Nistor, G. 256
Nistor, Simona **1723**
Nistorieă, Eugenia [596]
Nişcov, Viorica [502], [503]
Niţă-Armaş, Silvia 10, **1752**, 1824
Niţu, Radu 527
Novac, Alexandra 511, [548]
Noveanu, Eugen P. [931], [954]
Novicov, Mihai **1434**
Nubert, Roxana **1724**
Nussbächer, B. *1310*
Nussbächer, Gernot [966], **1279**
Nüssler, Otto [1301], [1303]
Nuţă, Ion 119, 120, 465, *551*, 853, 854, 855
Nyárády, Mária 1550

Oallde, Petru [491], [493]
Oancă, Teodor 1137
Oancea, Ileana 168, 291, 294, 324, **325**, 435, **464**
Odăgescu, Ion 408
Odobescu, Al. I. [462]
Odobleja, Ştefan [252]
Oehler, Klaus 257
Oiţă, Ion 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, **1762**
Oiţă, Maria 1424, 1425, [1441], **1762**
Olan, Laurenţiu **1701**
Olaru, Adriana **949**, [968]
Oltean, Ştefan 258
Oltean, Vasile 664, 665
Olteanu, A. Gh. *1084*
Olteanu, Aurică **1575**
Olteanu, Pandele [10], *736*, [760], [1824]
Onea, Octavian 466
Onofrei, Neonila [19], [20], [22], [23], [25]
Onu, Liviu 468, [500], 666, [691], [703], [712], [714], [717], [718], [728], [752], [754]
Oprea, Al. **645**
Oprea, Florea [966]
Oprea, Ioan *48*, *71*, 469, 856, 910, *1375*, *1376*
Oprea, Nicolae **949**, [968]
Oprescu, Dorel 857
Oprescu, Eugenia **645**
Oprescu, Mihail 1725
Oprescu, Nicolae **951**
Oprescu, Sanda **1726**
Oprescu, Simona Maria **1727**
Oprişan, I. 1786
Oprişenescu, Olga 1728
Orel, Vladimir E. 911
Orlea, Paul [596]
Ornea, Z. *498*, 1004
Orza, Rodica [604]
Os, Nicolae 858
Ostap, Melania 859, 860
Oşianu, Felicia 1346
Oţălea, Nicolae **667**, [715]

Paidos, Constantin 1641
Paina, Nicolae **949**, [968]
Palaghiţă, Valeriu [596]
Palmer, Frank R. 202, 259
Pamfil, Carmen-Gabriela [351], [388]
Pamfil, Viorica [539], [542], [543]
Panaitescu, P. P. 912
Panaitescu, Val. [63]
Panaitescu-Perpessicius, D. v. sigla Manuscriptum şi Perpessicius
Panaitiu, Magdalena **1573**, **1575**
Pană, Ligia-Iuliana 1551
Pană-Borolanu, Ruxandra 584, [598], [600] [607], [608], [609], [610]
Pană-Dindelegan, Gabriela 781, 810
Pandele, Rodica [19], [20], [22], [23], [25]
Pann, Anton [1014]
Panoneanul, Daniil Andrean [720]
Panovf, Irina **942**
Panţiru, M. *423*
Panţiru, Petre **949**, [968]
Papacostea-Danielopolu, Cornelia [19], [20], [22], [23], [25], **668**, [716], [733], [761]
Papadima, Dimitrie v. sigla RN
Papadima, Liviu 121, 1036, *1085*
Papadima, Ovidiu 1825
Papadopol, Carmen **952**
Papastate, C. D. *737*
Papiu, Delia 572
Papoiu, Liziea 669
Pardichi, George [614]
Parpală, Emilia *49*, 260, [1078]
Pascu, Anca 394
Paseu, Elena [963]
Paşaliu, Iulian 261, 262
Paşca, Rodica **1729**, **1730**
Paşcalău, Adriana **1731**
Pataki, E. 1642, 1645
Patiño Roselli, Carlos [1373]
Pavel, Constantin [63]
Pavel, Elena **1710**

Pavel, Eugen [147], 470, [539], [542], [545], *738*
Pavel, Lucia 1293
Pavel, Maria *362*, 1613
Pavelea, Traian 471
Paveliu, Eliza 1745
Pavnotescu, Maria 1575
Pawlowski, Tadeusz 263
Păcurariu, Mircea *19*, *739*, *740*, *741*, *742*
Păltineanu, Viorel *1377*
Părăluță, Mihai 949, [968]
Pătruț, Ioan [21], [24], 91, 122, [147], [604], 1125, [1128], [1129], [1130], [1131], 1138, 1139, **1434**, [1834], 1842
Pătruț, Malvina [21], [24]
Pătruț, Pieu [652]
Păun, Gheorghe 409, 410, 411, 412
Păun, Octavian 1826
Păuș, Viorica-Aura 1644
Pântea, Petru 949, [968]
Pânzaru, Ioan 1347
Pârvu, Sorin 264
Pârvu, Vasile 913
Peculea, I. 1642, 1645
Pedestrașu, Anatol 1426, 1427, 1428, [1441], **1761**, **1762**
Peirce, Charles Sanders [257], [283], [1033]
Pendefunda, Liviu *1774*
Penișoară, Ion 123, 1163
Pensado, Carmen 1348
Péntek, János *363*, 1481
Pepelea, Silviu Mihai 1646
Pérez Odalis, Guillermo 265, 266, 267, 268
Perpessicius [496], [499], [640], **645** v. și **Panaitescu-Perpessicius, D.**
Pestrea, Steluța 1552
Peteanu, Vasile 949, [968]
Petică, Maria 1553
Petică, Mihai *544*
Petolescu, Constantin C. 1214, *1238*, 1239, 1827
Petraș, Irina 1037
Petre, Zoe 1215
Petrescu, Barbu Gh. 949, [968]
Petrescu, Ioana Em. 269, 270
Petrescu, M. 943
Petrescu, Paul 944
Petrescu, Stoian 952
Petrescu, Victoria 1704
Petri, Lucreția 93, 1639
Petricicu Hasdeu, B. [721], [737], v. și **Hasdeu, Bogdan Petriceicu**
Petroiu, Deliu 54, [62]
Petroman, Pavel 1575
Petrov, E. [1418], [1418 bis]
Petrovanu, Dan 670
Petrovici, Emil [953]
Petrușca, Ritucia-Corina 1280
Peyfuss, Max Demeter 671
Philippide, Alexandru [351], [388], [476]
Philippide, Alexandru A. [976]
Photeinopoulos, Michel [1229]
Piccillo, Giuseppe 914
Pienescu, Mihai 951
Pietreanu, Marica 1038, [1072], [1080], [1083], [1086], [1087], [1088], [1090], 1126
Pillat, Dinu [688]
Pillat Săulescu, Monica 1281
Pintea, G. 472, 1462
Pinter, Harold [1708]
Pintilie, Constantin 949, [968]
Pippidi, Andrei *743*
Pippidi, Dimitrie M. 1225, **1226**, [1228], [1234], [1239], [1243], [1805], [1827]
Piscoi, Viorica 413, 1554
Pinzaru, I. [492]
Pîrlea, Constantin [945]
Pîrvu, Georgeta *364*, 1349
Pîrvu, Iuliu 1575
Pîrvulescu, Constantin 951
Pîrvulescu, Titus [19], [20], [22], [23], [25]
Platzer, Sara 1647
Plaut [1201]
Plămădeală, Antonie 672, [722]
Pleșa Anghelescu, Mihaela 1039
Pleșu, Andrei 1040
Pleter, Jana 1732
Pleter, Tiberiu 1732
Plett, Heinrich F. [200]
Poantă, Irina 1731
Poenaru, Ștefan [604]
Poenaru, Vasile 1555, 1556, 1733, 1734
Pogodin, M. P. [731]
Ponge, Francis [199]
Pop, Augustin [147]
Pop, Gheorghe [596], 1041
Pop, Ioan 949, [968]
Pop, Ion 169
Pop, Liana 271, 272, 1042
Pop, Mihai 1648
Pop, Mihai M. [355]
Popa, Constantin 861, 862
Popa, Eleonora 2, [953]
Popa, Ionel 1557
Popa, Lucia I. [1300]
Popa, Mircea 667, [715], *744*
Popa, N. I. [1796]
Popa, Petre 948
Popa, Valdemar [963]
Popârda, Oana *365*, *366*, 1043, 1649
Popescu, Alexandru 273, 274
Popescu, Andrei 935
Popescu, Cristian 673
Popescu, Elena 915
Popescu, Ion 1735, **1736**
Popescu, Iulian [63], *1771*
Popescu, Liviu 951
Popescu, Miron 951
Popescu, Radu Sp. 585, 916, 1164
Popescu, Stela 1704
Popescu, Ștefania [1772]
Popescu-Fischer, Sebastiana *1240*
Popescu-Marin, Magdalena *72*, [1179], [1185], 1350
Popescu-Mihăești, Alexandru 1558
Popescu-Mihuț, Emanuela 1843
Popescu-Sireteanu, Ion *878*, 917, *1086*, *1378*
Popescu-Vilcea, G. 674, [707], [739], *745*, [747]
Popișteanu, Cristian 1828
Popovici, Corina 1650

Popovici, D. 1015
Popovici, Iosif [468]
Popovici, Mălina 1351
Popovici, Victoria 275, *815*
Poptămaș, Dimitrie 675
Porcescu, Scarlat *746*
Posner, H. [375]
Posner, Roland 276
Precup, Victoria **1717**
Preda, Elena **1575**
Preda, Eugen 1044
Preda, Ioan-Aurel **1737**
Preda, N. 951
Prioteasa, Paula **950**
Priscian [323]
Procopovici, Alexe [3], [470]
Protopopescu, Natalia [19], [20], [22], [23], [25]
Prunea, Doina **1717**
Pruteanu, George 1793
Ptolemeu [656]
Purcaru, I. 794
Purcel, Alexandra **1716**
Purdea, Dumitru **949**, [968]
Purdela-Sitaru, Maria [66], 528, 586, 863, 864, 865, 1045
Pușcariu, Sextil [914]
Pușcaș, Pavel 405
Putsche, W. [369], [387]

Rad, Doina 1046
Radanova-Kuševa, Neli 1352
Radford, Andrew [330]
Radosav, Doru 676
Radu, Delia-Ruxandra *1772*
Radu, Draga 587
Radu, Gheorghe 588, [596]
Radu, Rodica *953*
Radu, Vasile [19], [20], [22], [23], [25]
Raevschi, N. [1378]
Rafailă, Maria [500]
Ralea, Mihai [1016]
Rațiu, Ileana **645**
Raveica, Titus 473, 474, 1796
Răcășan, Livia **1674**
Rădoi, Mihai 866
Răducanu, Cristian **952**
Răducanu, Petre **952**
Rădulescu, Anca 138
Rădulescu, Ermina **952**
Rădulescu, Marina 783, 811, [1179], [1185]
Răileanu, C. 1165
Răvar, Ion **949** [968]
Rebreanu, Liviu [931], [1035]
Recanti, Fr. [329]
Reghini, Ionel [945]
Reguș, Aspazia 1140
Reguș, Corneliu 1140
Reinheimer Ripeanu, Sanda **60**, 529, [545], 918, 1353, *1379*
Remetean, Paul 1354
Renneberg, Ch. *1311*, *1312*
Repețeanu, Liana 1355
Retinschi, Alexandru **941**
Riecœur, Paul 317, [327]
Riffaterre, Michael [210], [384]
Rizescu, Ionel [1179], [1185]
Robciuc, Ioan 919
Robins, Robert H. 277
Rohony, Zoltán 1482
Rohr, Rupprecht 436
Rojo, Guillermo [1369]
Rölleke, Heinz 1282
Roman, E. 414
Roman-Moraru, Alexandra 530, [713]
Romanescu, C. *1773*
Romanos, Mihail [622]
Roques, Mario [539], [542], [543]
Rosen, Elisheva [346]
Rosen, Moses 1826
Rosetti, Alexandru [7], [17], 98, [216], [547], 677, 970, **1191**, [1195], 1797, 1798, 1799, [1807], [1810], [1811], [1813], [1815], [1816], [1818], [1819], [1825], [1826], [1828], [1830], [1831], [1832], [1837]
Rossi-Landi, Ferruccio 278
Roșca, I. N. *367*
Roșianu, Ion [147], *1130*, *1190*
Roșianu, Nicolae 219, 296, 305, [355]
Rotaru, Ion 1047
Roth, Natalia [1300]
Rovența-Frumușani, Daniela 124, 125, 126, 127, 170, 198, 207, 212, 225, 228, 257, 276, 279, 280, 281, 282, 283, 292, 301, 312
Rubin, Marian *499*
Ruffini, Mario [438]
Runcan, Miruna 1116, 1787
Rus, Traian 678
Russev, E. M. [931]
Russo, Alecu [449]
Russu, Corneliu **949**, [968]
Russu, Ion I. [14], [544], **1225**, [1228], [1239], 1454, [1839]
Rusu, Adrian Andrei 531
Rusu, Andrei [734]
Rusu, Aurelia **679**, [732]
Rusu, Daniela *368*
Rusu, F. 1432
Rusu, Grigore 589, 819
Rusu, M. N. 437, *1774*
Rusu, Valeriu [ICED] [73], 128, 475, *500*, [598], [600], [607], [608], [609], [610], **617**, *620*, *621*
Rusu, Valeriu 867, **1738**, [1773] [1774]
Ruwet, N. 222

Sabău, Gheorghe 284, **408**
Sadoveanu, Mihail [513], [514], [971], [1006], [1066], [1067]
Sadoveanu-Cucu, Lidia [953]
Safta, Aneta 1739
Sala, Marius **60**, *73*, [360], [361], 532, 533, 920, 1830
Samochiș, Boris **949**, [968]
Sampson, Rodney 1192, [1381]
Sánchez, Elena 285
Sandi, Horea 951
Sandovici, Valeriu 1048
Sandu, Alexandru 951
Sandu, Costache **949**, [968]

Sandu, Doina 1283, 1651, **1740**, [1775]
Sandu, Dumitru [964]
Saramago, João [369], [387]
Saramandu, Nicolae *369*, 476, [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Sari, Vasile *441*, *791*
Sasu-Ţimerman, Dorotea [19], [20], [22], [23], [25]
Saussure, Ferdinand de [191], [225], 286, [291], [325]
Sava, Dan **949**, [968]
Savin, Emilia [1300], **1741**, [1768], [1776], [1781]
Savu, E. **1676**
Sădeanu, Florenţa [4]
Sălăgean, Sergiu [19], [20], [22], [23], [25]
Sălceanu, Michaela-Adriana 1652
Sălişteanu, Oana 529, 1356
Săndulescu, Al. [502], [503]
Săteanu, Cornel 287, *1197*
Săulescu, Monica 138
Săvulescu-Bucur, Cristina 1653
Scărlătoiu, Elena 615, [619], *622*, 1429
Schippan, Thea [1312]
Schmidt, Carmen **1575**
Schmidt-Wiegand, Ruth [144]
Scholarios, Ghenadie [1220]
Schuchardt, Hugo [501]
Schule, Wolfgang [1196]
Schveiger, Paul 288, 289, [345], [363], [364], *370*, *371*, *372*, *373*, *374*, *375*, *1446*, *1447*
Scriban, August [481]
Scurtu, Gabriela 94, *1380*
Sebeok, Thomas A. 290
Seche, Luiza [953], [963]
Seche, Mircea [953], [963]
Sechehaye, Albert 291
Segre, Cesare 292
Seivert, Johann [1297]
Selagea, Sabin 1654
Semeniuk-Polkowska, Maria 415
Serebrennikov, B. A. [369], [387]
Serra, Giandomenico [1334]
Servien, Pius 1049
Sfinţeanu, Dragoş **952**
Shinomiya, Tadao [148]
Sigartău, Vasile [963]
Sima, Apostol **949**, [968]
Sima, Ion [964]
Simenschy, Teofil [474], [1497]
Simionese, Vasile 826, 1166, **1742**
Simon, Jolán **1672**, **1673**, **1674**
Simonescu, Dan *20*, 438, 477, **680**, 681, [730], *747*, *1241*, [1822], [1835]
Sion, Ion T. 1167
Siphonion-Karapos, Anastasia [1229]
Sîrbu, Anca [63]
Sîrbu, Gabriela 1665, *1668*, **1701**
Sîrbu, Richard 624
Slama-Cazacu, Tatiana [339], [341], [354], [359], [420], [421], [422]
Slave, Elena 246, 311, **325**
Slavici, Ioan v. siglele **Tribuna, Vatra**
Slătineanu, Iordache [643]
Slușanschi, Dan 173, 226, 325, [711], 1200, 1216, 1217, 1218
Smeu, Grigore 1117
Smirnov, I. P. [340]
Smotriţki, Gherasim Danilovici [657]
Smuc, Iulia **1743**
Soare, Ion 1168
Soba, Magdalena **1744**
Socolescu, Alexandru **949**, [968]
Sofrone, Valentin 95
Solta, Georg Renatus [1197]
Sontag, Susan 293
Sorescu, Marin 682, [1028]
Sorik, Constanţa *1509*
Sornicola, Rosanna [352]
Soveja, Maria [700], [966]
Spătaru, Arcadie **951**
Spînu, Petruţa [63]
Staicu, grămăticul [750]
Stamatiadi, Petru [672]
Stamatoiu, D. 1219
Stan, Alexandru I. 1220
Stan, Fota **951**
Stan, I. [369], [387]
Stancu, Emilian *964*
Stancu, Zaharia [986]
Starobinski, Jean 294
Stănciulescu, Florin **949**, [968]
Stănciulescu, Natalia **949**, [968]
Stănciulescu, Ştefan [966]
Stăncuiescu, Fl. **951**
Stănescu, Ileana 138
Stănescu, Speranţa 138, 1284, 1656, *1775*, *1776*
Steindorff, Ludwig [1444]
Steiner, George [350]
Stematiu, Dan **951**
Stendhal [1355]
Steriu, Maria **1701**, **1705**, [1769]
Stîngaciu, Elena [953], [966]
Stoenescu, Puiu **951**
Stoia, Gh. 1004
Stoian, M. **951**
Stoian, Maria [966]
Stoica, Cornelia **1575**
Stoica de Haţeg, Nicolae **683**, [741]
Stoica, Georgeta **944**
Stoica, Maria [19], [20], [22], [23], [25]
Stoican, George 951
Stoicescu, Domnica 1021
Stoicescu, Nicolae [541], [742]
Stoichiţă, Victor Ieronim **180**
Stoichiţoiu, Adriana *376*, 590, *609*, *965*, *1087*
Stoleru, Eugenia **1575**
Streitfeld, Theobald **1285**
Strîmbeanu, Constantin [697]
Stroescu, Victoria [69]
Strungaru, Diemid 868
Sufleţel, Rodica **57**, [68], 591, 1127, 1169, 1170, [1178]
Superceanu, Rodica 295, 1657, **1666**
Surdu, Alexandru 1171
Svedova, Natalia Jul'evna [131], [137]
Sveşnikova, T. N. 296
Swift, Jonathan [1281]
Swiggers, P. 297, 1357
Szabó, Zoltán 138, 298, 299 300 *377*, 1813,
Szász, Lőrinc *21*, **937**

Szécsi, Antal 1559
Székely, László 1483
Szépe, György 301
Szikszai, Tibor 1484
Szilágyi, N. Sándor 1485
Szőes, István *378*

Şandru, D. [478]
Şandru-Olteanu, Tudora 379, 478, *1058*, *1381*
Şapcaliu, Lucia [703], [712], [714], [717], [718], [728], [752], [754]
Şăineanu, Lazăr [485], **487**
Şchiau, Octavian [539], [542], [543]
Şchiopu, Valentina 1560
Şendruc, Mariana **1575**
Şerb, Mircea **949**, [968]
Şerban, Doina [945]
Şerban, Domnica 1286, *1777*
Şerban, Felicia [21], [24], 302, 534
Şerban, Ion Vasile 1118
Şerban, Radu **951**
Şerban, Rodica-Ligia 784, 1561
Şerban, Sergiu 1050
Şerban, Valentina [21], [24]
Şerban, Vasile [348], 1119
Şerbănescu, Andra 869, **1761**
Şerbănescu, Paraschiva 1430, **1761**
Şerdean, Ion **1745**
Şetraru, Mirela 1800
Şimanschi, L. *147*, *966*
Şipoş, Florian **949**, [968]
Şodolescu-Silvestru, Elena **929**
Şoptereanu, Virgil **1762**
Şovu, George **1573**, **1575**
Ştef, Felicia **1746**
Ştefan, Alexandra 11
Ştefan, Gh. M. 1801
Ştefan, Valeria **1575**
Ştefănescu, Alex. 1832
Ştefănescu, Dan **952**
Ştefănescu, Elena 1783, 1789
Ştefănescu, Ioana 1287, **1747**, [1765], [1780]
Ştefănescu Delavrancea, Barbu [1048]
Ştefănescu-Goangă, Zizi [953]
Ştefiea, Nicolae **938**
Ştirbu, Eugen 1288
Ştrempel, Gabriel 12, [19], [20], [22], [23], [25], 684, [758], [759]
Şuteu, Flora [441], [442], 785, *792*, *879*, 1051, *1089*

Tabacariu, Grigore v. sigla Ateneu
Tabachiu, Anton **949**, [968]
Tabarcea, Cezar 1052, 1053, 1120, 1121
Taftă, Lucia 13
Taigo, Ito *1463*
Tanaşoca, Anda 153
Tanaşoca, Nicolae-Şerban 1221, [1242]
Tartler, Grete *380*
Tasmowski, Liliane [72]
Tatomirescu, Ion Pachia 1054
Tatu, Constantin 1109
Taub, K. *748*
Tauberg, Edith [1441]
Tănase, Adela-Mira 1358
Tănase, Alexandru 870
Tănase, Eugen [1806]
Tănase, Ion [963]
Tănăsescu, Filofteia [953]
Tănăsescu, Grigore 1055
Tătaru, Ana [1187]
Tătărîm, Monica 412, 416
Teaha, Teofil 592, **1359**
Tecuşan, Manuela 1222
Teiuş, Sabina [21], [24]
Telibaşa, Lucia 1562
Teodor, Pompiliu [748]
Teodorescu, Anda 303
Teodorescu, Donca [355]
Teodorescu, Ecaterina 812
Teodorescu, Leonida [355]
Teodorescu, M. **951**
Teodorescu, Maria 766
Teodorescu, Mirela 685, [710], [717], [740]
Teodorescu, Tamara [19], [20], [22], [23], [25]
Teodorescu, Vasile *880*
Teodorescu, Virginia 871
Teodori, Alexandru [946]
Teodorovici, Ioan [946]
Teodoru, Alexandru **951**
Teofilact din Simocata **1223**
Teoteoi, Tudor [1242]
Terzi, Petre **951**
Thomas, Paul-Louis 1658
Thomson, A. J. **1748**
Thudt, Anneliese 1289
Tiba, Ion *1778*
Tibád, Levénte 1486
Tiefenbach, Heinrich [144]
Tigănescu, Eugen **1669**
Tiktin, H. [480]
Tirla, Maria **1575**
Titieni, Livia 479
Tiugan, Marilena [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Tiutiuca, D. 1563
Tocilescu, Grigore C. **593**, [597]
Toderaşcu, Ion *1242*
Todoran, Emilia [21], [24]
Todoran, Eugen **54**, [62], 1833
Todoran, Livia 686
Todoran, Romulus 88, [551], 594, [603], *623*, *749*, 1844, v. şi sigla FL
Todorov, Tzvetan [357]
Tohăneanu, G. I. 872, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, [1809], [1833]
Tolnay, Ştefan 1564, 1659
Tolstoi, A. N. [1388], [1394], [1403]
Toma, Adriana *545*, 1749
Toma, Elena 96
Toma, Ion *74*, 129, 304, *750*, 1172, 1173, 1174, 1175, *1382*
Toma, Marin [963]
Toma, Radu 138
Toma, Stela 480, [637], [953], 1084
Tomşa, Gheorghe 445
Topală, Eugen **949**, [968]
Topîrceanu, G. [985], [1039]
Topor, Vsevolod **949**, [968]

Toporov, V. N. 305
Török, Ida 1487
Toşa, Alexandru [790]
Toth, Magdolna 1565
Totu, Ioan 949, [968]
Trandafir, Gh. D. 813
Trebici, Vladimir 936
Trifu, Valeria [19], [20], [22], [23], [25]
Trişcu, Aurelian 951
Trîmbaciu, Ştefan 694
Trocin, D. 1432
Trofin, Elena 951
Trofin, Petru 951
Troyes, Chrétien de [1363]
T. S. [1663]
Tuaillon, Gaston [369], [387]
Tudor, Corneliu Vadim 687
Tudor, D. [1208]
Tudor, Florin Mircea 1750
Tudoran, Daniela 1660
Tufiş, Dan *424*
Tulit, Ilona 1488
Tunsoiu, Olga 1713
Turcoiu, Titi 952
Turcu, Aurelia *381*
Turculeţ, Adrian [780]
Tureuş, Aurel 54, [62], 873
Tureuş, Ion [1841]
Tuţescu, Mariana 130, 138, 306, 307, *1779*

Ţapu, Christea N. 593, [597]
Ţâra, Vasile D. [348], 550, 946
Ţârdea, Daniela 1290
Ţârşar, Aurelia [596]
Ţenchea, Maria 97, 1360, 1361
Ţepelea, Gabriel *22*, 439
Ţeposu, Radu G. 1791
Ţigu, Viorel *54*, [62]
Ţivian, T. V. 296
Ţinţar, Maria [596]
Ţîrdea, Cornelia 1566
Ţugui, Pavel 688
Ţugulea, Tatiana [953]
Ţurlan, Valentin 481, *546*

Udrescu, Vladimir *751*
Ulea, Sorin 689
Ulici, Laurenţiu 1122
Ulivi, Anca 767, 768
Ungureanu, V. M. 580
Urdea, Decebal 949, [968]
Urechiă, V. A. [852]
Uriţescu, Dorin 595, [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Urs, Dana 1291, 1579
Urs, Iosif 935
Ursache, P. [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Ursache, Radu 1661
Ursachi, Ioan 949, [968]
Ursianu, Emiliana 936
Ursu, N. A. 535, 690, 691, 692, [720], *752* v. şi mai jos
Ursu, Nicolae [953] v. şi mai sus
U. V. [1663]

Vacek, Jindřich 1751
Vagu, Paraschiv 949, [968]
Vaida, Dragoş 1802
Vaida, G. 693
Vaida, Veronica [1441]
Vaimberg, Solomon *50*, 131, *382*, 1431, [1441], *1448*
Vajda, Borbála 1567
Vajičková, Mária 1752
Vancea, Dana 482, 1759
Van den Eynde, K. 297
Varlaam [642], [675], [704], [710], [717], [723], [726], [738], [740]
Varna, Ana [596], 786
Vartic, Ana Maria [21], [24]
Várvaro, Alberto [501]
Vasici, Paul [1045]
Vasile, Georgeta 1573, 1575
Vasilescu, Eugenia 1575
Vasilescu, Lucreţia 417
Vasilescu, Mircea 1558
Vasilescu, Veronica 694, [966]
Vasiliu, Emanuel 308, 309, [328], [377], 536
Vasiliu, Gabriel [147], *1090*, *1131*, 1176
Vasiliu, Laura 787, 886, [1179], [1185]
Vasiluţă, Livia 537, 947
Vass, István 1569
Vatamaniuc, Dimitrie 645, [670], 695
Vazaca, Marina 138
Văduva, Ilie 949, [968]
Vătafu-Găitan, Silvia [700]
Vătăşescu, Cătălina *501*, *753*
Vătăşianu, Virgil 59, [70], [75]
Vântu, Ileana 310, *1780*
Vedinaş, Traian 696
Veith, Basilius [1350]
Velciova, Cristina 1753
Velciu, Dumitru 697, *754*
Velculescu, Cătălina [637], [743]
Velea, Marin *755*
Velichi, Constantin N. [1], 1434, [1808]
Vendryes, Joseph 311
Vera, N. *756*
Vergilius [1202]
Veron, Eliseo 312
Veştemeanul, Teodosie [720]
Vetişanu, Vasile *610*
Vianu, Tudor 1065
Vicoleanu, Ioan 1066, 1067
Villata, Bruno 313
Vinogradov, V. V. [1440]
Vintilă, Rodica [360], [361]
Vintilă-Rădulescu, Ioana [360], [361]
Vintilescu, T. 136
Vinţeler, Onufrie [878], *1449*, *1450*, 1834
Viorel, Elena *1781*
Vişan, Florentina 1461
Vişan, Viorel 314, 1362, 1692, [1766]
Vişoianu, Maria *757*
Vita, Zsigmond 1489
Vitorino, Gabriela [369], [387]
Virtosu, Ileana [500]
Vlad, Carmen 61, [65], [353], *383*, 1068

Vlad, Elena 1575
Vlad, Felicia *51*, 162
Vlad, Ioan Silviu 1575
Vlad, Octavian 951
Vlad, Sabin 132
Vlahuță, Alexandru [983]
Vlăduț, Anica 1575
Vlăduț, Dumitru 154, 315, [540], *1383*
Vlăduț Pegulescu, Anca 1662
Vlăduțescu, Gh. 874, [958]
Vlăduțu, Ion 1754
V. M. [1600]
V. N. [1599]
Vodă Căpușan, Maria 483
Voia, I. 136
Voicu, Gheorghe 949, [968]
Voicu, Mihaela 1363
Voicu, Victor 951
Voiculescu, Sanda 951
Voiculescu, Vasile [1029], [1061]
Voigt, Vilmos 301
Voinescu, Damaschin [633]
Voinescu, Ioan 418
Volpilhac, Pierre [1230]
Vornicescu, Nestor [681], [682], [735], [736], [746], **1224**, [1232], [1233], [1237], [1241]
Vornicu, Mihai [502]
Voroniuc, Areta 1292
Vorontova, Tatiana 929, [931]
Vrabie, Dumitru 949, [968]
Vrabie, Gheorghe 1069, **1070**, [1084]
Vrabie, Nicu 1570
Vraciu, Ariton 1432, *1451*, *1497*
Vraciu, Tamara 1432, **1743**
Vuap-Mocanu, Șukran 1755
Vulcan, Iosif v. sigla Familia
Vulpe, Magdalena 316, [398], [600], [607], [608], [609], [610], 788
Vulpe, Nicolae 1573, 1575
Vulpescu, Ileana [953]
Vulpescu, Romulus [688]
Vultur, Ioan 317
Vultur, Smaranda 98, 160, 318, 319, 320, 321, *384*, [540]
Vuza, Dan Tudor 419

Wald, Henri 322
Wald, Lucia *75*, *148*, 173, 222, 323, **325**, *385*, *386*, 484, 485
Walter, Henriette [1366]
Wartburg, Walther von 324
Weber, H. *52*
Weijnen, A. [369], [387]
Werner, R. [379]
Whittle, Edward W. [1235]
Winn, M. M. [1788]
Wittgenstein, Ludwig [191]
Wittstock, Manfred *1313*
Wojcicki, Marie Jeanne 933, [955], [965], [967]
Wolf, Johann [1821]
Wolf, L. [379]
Wolf, Lothar [1379]
Wolf, Siegfried [931], 1404, 1433, 1663
Wollmann, Volker 1225, [1239]
Würtz, Bruno [66]

Yang, Shunxy 948

Zafiu, Rodica *1091*
Zagarodnii, D. 7, [598], [600], [607], [608], [609], [610]
Zaharia, Mihai 1759
Zahoranschi, Viorica 1678, 1679, 1680, 1681
Zamenhof, Ludovic Lazăr [1504], 1506
Zamfir, Ida 1756
Zamfirescu, Dan [734]
Zamfirescu, Duiliu [1008]
Zamfirescu, Ileana [953]
Zapasko, Iakim [1443]
Zavera, Dumitru 1753
Zdrenghea, Mihai Mircea 1293, 1294
Zepos, Panayotis J. [1229]
Zgraon, Florentina *23*, [713]
Zlătescu, Dan 949, [968]
Zoba din Vinț, Ioan [729], [749], [757]
Zorlențu, Tiberiu 949, [968]
Zörner, Lotte 1364
Zsemlyei, János *387*
Zsigmund, Ildiko 1571
Zub, Al. *24*, *25*, *53*, *502*, *503*, *547*, *611*, *758*, *759*, *760*, *924*, *1243*, *1460*, 1835
Zugun, Petru [770], [771], 789, 887, 888, 1664
Zvirjinschi, Monica 1572

2. *CUVINTE* *

ARABĂ : *'af'aln* 1500 ;
CUMANĂ : *ager* 1503 ; *anârfibile* 1503 ; *bila* 1503 ; *buyz* 1503 ; *buzow* 1503 ; *jirêči* 1503 ; *korkûči* 1503 ; *ksí* 1503 ; *obuc* 1503 ; *ózme* 1503 ;
ENGLEZĂ : *it* 1278 ;
FRANCEZĂ : *alors* 1327, 1328 ; *donc* 1320, 1321 ; *ici* 1361 ; *la* 1326, 1361 ; *or* 1330 ; *parfaitement* 1362 ;
GERMANĂ : *Holunder* 1268 ;
GREACĂ : 'Απόξενος 1216 ;
LATINĂ : *fontana* 564 ;

* Au fost incluse cuvintele din titluri și subtitluri.

MAGHIARĂ : *abreviatúra* 1490 ; *abstrakció* 1490 ; *acta diurna* 1490 ; *adalék* 1490 ; *adaptálás* 1490 ; *addatar* 1490 ; *aforizma* 1490 ; *agyagtáblák* 1490 ; *allegória* 1490 ; *almanach* 1490 ; *álmoskönyv* 1490 ; *álnév* 1490 ; *általános művek* 1490 ; *alugráfia* 1490 ; *apokrif* 1490 ; *appendix* 1490 ; *aprónyomtatalvány* 1490 ; *aquatinta* 1490 ; *arabeszk* 1490 ; *aranyfüst* 1490 ; *aranymetszet* 1490 ; *aranyozás* 1490 ; *archeográfia* 1490 ; *archivarius* 1490 ; *archivisztika* 1490 ; *archivium* 1490 ; *archépkatalógus* 1490 ; *argó (argot)* 1490 ; *árkockázati alap* 1490 ; *árrés* 1490 ; *áru* 1490 ; *foltmaratás* 1490 ; *hozzájárulás* 1474 ; *hölgyválasz* 1474 ; *idegen nyelv* 1474 ; *idegen szavak* 1474 ; *illem* 1474 ; *ilendőség* 1474 ; *indiszkréció* 1474 ; *ing* 1474 ; *intelligencia* 1474 ; *intim dolgok* 1474 ; *ismétlé* 1474 ; *ittas* 1474 ; *ittatni* 1474 ; *ízlés* 1474 ; *ízléslenség* 1474 ; *jámbor* 1474 ; *jóizlés* 1474 ; *jó napot* 1474 ; *jopofaság* 1474 ; *kacér* 1474 ; *kakaskadás* 1474 ; *kalap* 1474 ; *Kártyázás* 1474 ; *kedves* 1474 ; *Kegyed* 1474 ; *kellemes külső* 1474 ; *képeslap* 1474 ; *képmutatás* 1474 ; *kerés* 1474 ; *késő* 1474 ; *kéz* 1474 ; *kéziogas* 1474 ; *kikiser* 1474 ; *kímélet* 1474 ; *kínálás* 1474 ; *kirándulás* 1474 ; *kirúgni* 1474 ; *kisgyermekes család* 1474 ; *kiszolgálás* 1474 ; *kívánesi* 1474 ; *kocsikirandulás* 1474 ; *kopogtatás* 1474 ; *kozmetika* 1474 ; *köszönés* 1474 ; *közösségi ösztön* 1474 ; *közvetlenség* 1474 ; *külső* 1474 ; *lakás* 1474 ; *leszállás* 1474 ; *levelezés* 1474 ; *levelezőlap* 1474 ; *levéltitok* 1474 ; *lévéstartás* 1474 ; *maga* 1474 ; *magabiztosság* 1474 ; *magánélet* 1474 ; *magánlevél* 1474 ; *mártogatás* 1474 ; *megbocsátás* 1474 ; *meghívás* 1474 ; *megismerkedés* 1474 ; *mellébeszélés* 1474 ; *méltánnyosság* 1474 ; *mentsd ki magad* 1474 ; *menü* 1474 ; *meztelenség* 1474 ; *morális erő* 1474 ; *munka* 1474 ; *munkahely* 1474 ; *munkahelyi ügyek* 1474 ; *munkaintelligencia* 1474 ; *műsorfüzet* 1474 ; *művirág* 1474 ; *nászajándék* 1474 ; *nem akarattal* 1474 ; *nevetni* 1474 ; *névtelen levél* 1474 ; *névtelen telefonáló* 1474 ; *nőies* 1474 ; *női öltözködés* 1474 ; *nők iránti előzékenység* 1474 ; *nyakkendő* 1474 ; *nyelvficamok* 1474 ; *nyilvános hely* 1474 ; *ölelés* 1474 ; *olvársottsag* 1474 ; *önamgadról* 1474 ; *önbizalom* 1474 ; *önértékelési válság* 1474 ; *öntelt* 1474 ; *önuralom* 1474 ; *öszinteség* 1474 ; *óra* 1474 ; *otthon* 1474 ; *parfüm* 1474 ; *pipázo nők* 1474 ; *pizsama* 1474 ; *pletyka* 1474 ; *pontatlanság* 1474 ; *pontosság* 1474 ; *rágcsáló* 1474 ; *ragyújt* 1474 ; *randevú* 1474 ; *rang* 1474 ; *részeg* 1474 ; *részvét* 1474 ; *ruhatár* 1474 ; *sajátosság* 1474 ; *savanyú mosoly* 1474 ; *segitőkészség* 1474 ; *sport* 1474 ; *sportszerűség* 1474 ; *surlódás* 1474 ; *suttogás* 1474 ; *szálloda* 1474 ; *szállóvendég* 1474 ; *szalvéta* 1474 ; *szemetelés* 1474 ; *szempont* 1474 ; *szét* 1474 ; *vámpolitika* 1483 ; *vastüggöny* 1483 ; *vazallus állam* 1483 ; *vétó* 1483 ; *vétójog* 1483 ; *vizum* 1483 ; *Wall Street* 1483 ; *Wermacht* 1483 ; *Westminster* 1483 ; *who's who* 1483 ; *Wilhelmstrasse* 1483 ; *yen* 1483 ; *zambó* 1483 ; *zloty* 1483 ; *zsir* 889 ;

ROMÂNĂ : *abatere* 839 ; *ABM* 824 ; *accelerator* 839 ; *accident* 839 ; *aceră* 839 ; *aci* 584 ; *acia* 835 ; *acolo* 584 ; *Acteon* 839 ; *acum* 830 ; *acvilă* 839 ; *adap* 839 ; *Adrian* 1135 ; *aici* 584 ; *alatores* 839 ; *alb* 839 ; *alba* 872 ; *albiciune* 839 ; *albinărel* 839 ; *Alcione* 839 ; *alergat* 839 ; *alezaj* 839 ; *alică* 839 ; *alicire* 839 ; *alisnică* 919 ; *alofag* 839 ; *alunar* 839 ; *alură* 839 ; *ambiguu* 1183 ; *amenajament* 839 ; *amenajare* 839 ; *american* 839 ; *amnios* 867 ; *amoniac* 867 ; *amplitudine* 839 ; *anexită* 839 ; *aninătoare* 839 ; *anomalie* 839 ; *anson* 839 ; *antagonism* 839 ; *antol* 835 ; *anțârț* 835 ; *Apollon* 839 ; *aport* 839 ; *aportor* 839 ; *apreciere* 839 ; *aprilie* 833 ; *apropiat* 839 ; *arabesc* 839 ; *arămire* 839 ; *arbaletă* 839 ; *arc* 839 ; *ardere* 839 ; *areal* 839 ; *arendare* 839 ; *aret* 839 ; *arete* 1359 ; *argăsire* 839 ; *argonaut* 839 ; *Argos* 839 ; *aripar* 839 ; *armare* 839 ; *armurier* 839 ; *arș* 903 ; *arșă* 903 ; *Artemis* 839 ; *artrodactilie* 839 ; *ascarichoză* 839 ; *asiduu* 1183 ; *asociație* 839 ; *aspergiloză* 839 ; *astruca* 592, 835 ; *astrucare* 835 ; *așezare* 844 ; *așijderea* 835 ; *atrapă* 839 ; *afițare* 819 ; *auțel* 839 ; *autoreglare* 839 ; *autorizație* 839 ; *avalanșă* 839 ;

babă 919 ; *baieră* 839 ; *balț* 819 ; *bancă* 858 ; *barabulcancă* 919 ; *bartholinită* 834 ; *bădărău* 819 ; *bădincă* 819 ; *bălțău* 819 ; *bălțug* 819 ; *băscălan* 819 ; *băteliște* 835 ; *beda* 586 ; *bineț* 912 ; *bisturiu* 867 ; *bilc* 911 ; *biriitoare* 819 ; *BM* 824 ; *boacăr* 819 ; *bocălău* 819 ; *borz* 835 ; *botorog* 819 ; *botrăcău* 819 ; *branițe* 835 ; *Brașov* 1171 ; *breb* 835 ; *Breb* 835 ; *brodit* 835 ; *brotăcel* 872 ; *brudină* 835 ; *brudiu* 835 ; *brudnic* 835 ; *bubulău* 819 ; *buclan* 819 ; *Bucur* 892 ; *București* 892 ; *bucurie* 892 ; *budeșcă* 819 ; *budeșcuță* 819 ; *budică* 819 ; *budulie* 819 ; *buduloc* 819 ; *budureață* 819 ; *Buftea* 1142 ; *bulhac* 835 ; *bunar* 835 ; *burcoi* 819 ; *burun* 1163 ; *butelie* 908 ; *buzdură* 819 ;

calendar 832 ; *calp* 835 ; *carotidă* 867 ; *carpetă* 835, *casîncă* 835 ; *catalige* 835 ; *cataractă* 867 ; *călăbur* 557 ; *cănțălău* 819 ; *cărindar* 833 ; *cătărig* 835 ; *Cătărig* 835 ; *ceair* 835 ; *ceasla* 855 ; *chelar* 556 ; *cheltuială* 851 ; *chepeleu* 819 ; *chică* 1143 ; *chiceră* 1143 ; *chimie* 867 ; *chinez* 835 ; *Chinezu* 1134 ; *chipileu* 819 ; *cincar* 835 ; *ciobanie* 557 ; *ciolpani* 835 ; *cireșar* 833 ; *cislă* 835 ; *ciurceluță* 819 ; *cîrjoaie* 835 ; *cîrstaș* 907 ; *cîrtog* 557 ; *cîrtogi* 557 ; *climacteriu* 834 ; *cloambă* 835 ; *colarnic* 907 ; *colăcit* 586 ; *coritâ* 835 ; *corolă* 872 ; *cort* 557 ; *coșmar* 867 ; *cotare* 851 ; *cotozit* 819 ; *creion* 872 ; *crup* 867 ; *culac* 1163 ; *cuptoriță* 557 ; *cust* 835 ; *custa* 835 ; *custare* 835 ;

da 839 ; *dantelă* 872 ; *darie* 905 ; *dealâ* 864 ; *Dîrvari* 1151 ; *drawback* 851 ; *dugliș* 835 ;

epithelium 867 ; *erraticare* 835 ;

faur 833 ; *făurar* 833 ; *februarie* 833 ; *(a) fi* 1107 ; *fiică* 1171 ; *finanțare* 851 ; *fintină* 564, 890 ; *flanelă* 908 ; *florar* 833 ; *fluiditate* 851 ; *forostău* 905 ; *fosnă* 556 ; *fruntar* 819 ; *frunzar* 833 ; *fucsină* 867 ; *furcă* 890 ;

gerar 833 ; *gilcău* 819 ; *girlă* 591 ; *globulină* 867 ; *geabăn* 892 ; *griu* 890 ;

habitat 844 ; *hacur* 819 ; *hăcurel* 819 ; *hematozină* 867 ; *hemoglobină* 867 ; *hibiftic* 819 ; *hîci* 819 ; *hîltav* 819 ; *hîră* 819 ; *hîrîpos* 819 ; *hîros* 819 ; *honios* 819 ; *hrebincă* 892 ; *hred* 819 ; **hulă 913** ; *humor* 835 ; *hurduzău* 819 ;

ianuarie 833 ; *idee* 1094 ; *iepilă* 557 ; *indicator* 851 ; *indice* 851 ; *infuzie* 867 ; *inimă* 872 ; **inovație** 851 ; *IRBM* 824 ; *isică* 907 ; *iubire* 890 ; *iunie* 833 ; *iurtă* 835 ; *izinit* 819 ; *Izvin* 1151 ;

împlini 835 ; *împlinit* 835 ; *înăuntru* 872 ; *încolăcit* 586 ; *învește* 835 ; *învestire* 835 ;

jijăros 819 ; *jilip* 835 ; *jir* 889 ;

lac 563 ; **laităr** 819 ; *lantan* 867 ; *lăpădată* 819 ; *lefter* 835 ; *lefterie* 835 ; *leș* 819 ; *lete* 553 ; *lichidare* 851 ; *lin* 835 ; *livresc* 115 ; *loc* 1147 ; *lopar* 819 ; *lucoare* 835 ;

mahală 569 ; *mai* 833 ; *marihuana* 867 ; *marinuță* 905 ; *masă* 819 ; *melancolie* 872 ; *mereu* (adj) 835 ; *metrită* 834 ; *MIRV* 824 ; *mîzgos* 819 ; *Moldova* 1159 ; *monoclu* 872 ; *moșcoș* 819 ; *mreajă* 819 ; *mur* 835 ; *muscur* 819 ; *mușchi* 872 ;

naște 890 ; *năboi* 835 ; *năboire* 835 ; *nălap* 557 ; *nămînjit* 819 ; *năsălie* 835 ; *năvîlcă* 919 ; *năvrăpei* 905 ; *negru* 839 ; *norea* 905 ; *nostalgie* 872 ; *nuntă* 890 ;

oblici 835 ; *ogaș* 591 ; *om* 890 ; *omeluțe* 905 ; *ordin* 851 ; *orjan* 819 ;

palie 579 ; *parter* 872 ; *păretar* 835 ; *pătrar* 835 ; *peisaj* 872 ; *pepină* 579 ; *peteancă* 939 ; *pic* 845 ; *piceaică* 939 ; *pîrpală* 819 ; *pîrpă* 819 ; *plămădi* 907 ; *plomădi* 907 ; *plomodi* 907 ; *poda* 919 ; *poi* 819 ; *pomăzui* 835 ; *ponctura* 579 ; *popor* 890 ; *portar* 819 ; *porumbar* 841 ; *poting* 579 ; *potîrniche* 939 ; *potoc* 591 ; *povină* 939 ; *prabali* 939 ; *prea* 903 ; *preț* 851 ; *prier* 833 ; *primăvară* 890 ; *priochiti* 939 ; *priontinde* 939 ; *priosparge* 939 ; *privighetoare* 939 ; *privighetor* 939 ; *program* 870 ; *prohibiție* 851 ; *prolaps* 834 ; *pubertate* 834 ; *puhoi* 835 ; *pui* 890 ; *puț* 819 ;

rap 819 ; *rating* 857 ; *ratio* 851 ; *rață* 911 ; *rădură* 819 ; *răpuros* 819 ; *răsc* 819 ; *rătăcini* 835 ; *rătui* 835 ; *rătuti* 835 ; *reasigurare* 851 ; *regizor* 1108 ; *retorsiune* 851 ; *rob* 835 ; *robaci* 835 ; *rochie* 908 ; *romancieră* 1122 ; *român* 921—924 ; *românesc* 921—924 ; *România* 895, 921—924 ; *rovină* 835 ; *ruf* 851 ; *ruginos* 819 ;

SALT 824 ; *samatoc* 907 ; *sat* 844 ; *sălăbărit* 556 ; *săliște* 835 ; *sărămpău* 591 ; *Săsciori* 1144 ; *Săscioara* 1144 ; *scafă* 835 ; *scarpă* 591 ; *scărîmbă* 819 ; *scocioritor* 819 ; *scodoli* 819 ; *scodolitor* 819 ; *scorbut* 867 ; *scrabble* 902 ; *Secșoara* 1144 ; *sfîrc* 819 ; *sfîrcea* 819 ; *sforgace* 819 ; *siliște* 835 ; *silvocinegetic* 839 ; *simpozion* 872 ; *sireap* 835 ; *sîrt* 1163 ; *Slatina* 1156 ; *SLBM* 824 ; *SLCM* 824 ; *slin* 835 ; *sodom* 835 ; *Sohodol* 1153 ; *solzos* 819 ; *sperlă* 819 ; *spuzar* 819 ; *staier* 556 ; *stambă* 832 ; *standoală* 835 ; *sterilizare* 851 ; *stîlpare* 835 ; *strîjnic* 835 ; *stroși* 907 ; *strungar* 819 ; *strungăreață* 819 ; *strunguță* 819 ; *suhlar* 835 ; *sută* 920 ;

șașma 579 ; *șărece* 579 ; *șeged* 939 ; *șegheid* 939 ; *șoim* 872 ; *șoiman* 872 ; *știanglă* 919 ; *știi* 579 ; *știință* 890 ; *știob* 819 ; *știoboroi* 819 ;

tabun 835 ; *tar* 835 ; *tarniță* 835 ; *tezaurizare* 851 ; *tiervț* 819 ; *tîmplă* 821 ; *tîrpie* 586 ; *tîrș* 896 ; *togmogor* 819 ; *tretin* 835 ; *tripsină* 867 ; *trongolonci* 819 ; *troșie* 907 ; *tult* 835 ; *tușina* 835 ; *tvșinat* 835 ;

țarină 585, 916 ; *țăcălie* 846 ; *țăndăruță* 819 ; *țănic* 557 ; *țățăreură* 819 ; *țic* 846 ; *țicău* 846 ; *țicălău* 846 ; *țichi* 846 ; *țichileu* 846 ; *țichilie* 846 ; *țiclă* 846 ; *țiclei* 846 ; *țicleie* 846 ; *țiclet* 846 ; *țicleu* 846, *țiclie* 846 ; *țicloaie* 846 ; *țicloi* 846 ; *țiclu* 846 ; *țiclui* 846 ; *țicluță* 846 ; *țicui* 846 ; *țighileu* 846 ; *țighilie* 846 ; *țiglă* 846 ; *țiglău* 846 ; *țigloi* 846 ; *țiglu* 846 ; *țiglui* 846 ; *țigluță* 846 ; *țihlă* 846 ; *țihlișoară* 846 ; *țuclă* 846 ; *țuclău* 846 ; *țucleu* 846 ; *țuclui* 846 ; *țucudan* 846 ; *țucui* 846 ; *țuculeu* 846 ; *țuglă* 846 ; *țuglui* 846 ; *țugui* 846 ; *țuguie* 846 ;

ungheț 872 ; *ura* 835 ; *urît* 819 ; *urlă* 819 ;

valoare 851 ; *Valea Caranului* 1165 ; *Valea Țăranului* 1165 ; *vichiție* 819 ; *vină* 591 ; **vtscozitate** 851 ; *vlătar* 819 ; *Vrancea* 1156 ; *vulvo-vaginită* 834 ;

yterbiu 867 ;

zadră 819 ; *zagnete* 842 ; *zaharache* 842 ; *zaharé* 842 ; *zahariseală* 842 ; *zaimf* 842 ; *zaluzele* 842 ; *zamă* 842 ; *zambalică* 842 ; *zamfir* 835 ; *zană* 842 ; *zandură* 819 ; *zaporojă* 842 ; *zarișe* 842 ; *zarzavagerie* 842 ; *zaton* 842 ; *zavatră* 842 ; *zăbăie* 842 ; *zădrea* 819 ; *zăhărît* 842 ; *zămîrsi* 907 ; *zăndurea* 819 ; *zăveză* 835 ; *zbor* 557 ; *zburat* 842 ; *zdrahon* 842 ; *zgîdară* 819 ; *zgrebeni* 892 ; *zgribenți* 892 ; *zgurma* 819 ; *zîngălit* 819 ; *zîngălos* 819 ;

RUSĂ : *byvat'* 1663 ; *byt'* 1663 ; *nazvat'* 1663 ; *nazvat'sja* 1663 ; *pobyt'* 1663 ; *pobyvat'* 1663 ; *probyt'* 1663 ; *svat'* 1663 ;

SLAVĂ : **žirъ* 889.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de predare a limbii, lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R — 79717 București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom VIII, partea a 4-a, litera **P** (*pogrijenie — presimțire*), 1980, p. 949—1342, 50 lei; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P** (*presin — puzzolană*), 1984, p. 1343—1866, 105 lei; tom. XI, partea a 2-a, litera **T** (*T — tocăliță*), 1982, 376p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera **T** (tocăna — twist), 1983, p. 377—764, 77 lei.

* * * **Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)**, 1982, 698 p., 105 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom III (**1981**), 1983, 238 p., 19,50 lei; tom IV (**1982—1983**), 1984, 192 p., 16,50 lei; tom V (**1983—1984**), 1984, 182 p., 15 lei; tom VI (**1984**), 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p.

* * * **Studii clasice**, tom XXIII, 1985, 160 p., 15,50 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic al României — Moldova și Bucovina**, vol. I.

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**. Serie nouă, tom X, partea 1, litera **S** (*S — sclabuc*).

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM — ISSN 0025 — 3523

LR, ANUL XXXV, nr. 4, p. 257—362, București, 1986

I.P. Informația c. 2289

42 200

Lei 20

T 8281

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXXV

1986

septembrie—octombrie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IUL. 2005

97

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. AL. GRAUR — *redactor-şef*
FLORA ŞUTEU — *redactor-şef adjunct*
MIOARA AVRAM — *membru al colegiului de redacţie*
GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE — *membru al colegiului de redacţie*
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
MARIUS SALA
DUMITRU SĂVULESCU
LAURA VASILIU — *secretar responsabil de redacţie*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, revistele se pot procura prin poştă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ. P. O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa consiliului de conducere al revistei „Limba română".

La revue « Limba română » paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $45.

Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: „ROMPRESFILATELIA" — SECTORUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, P. O. BOX 12—201, telex 10376, prsfi r, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Adresa redacţiei:
Str. Spiru Haret nr. 12
R-79638 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 14.26.80 sau 15.74.30, int. 265

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
R-79717 Bucureşti, sectorul I
Telefon: 50.76.80

I 8281.
BIBLIOTECA ASTRA
2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXXV 1986 Nr. 5 septembrie—octombrie

SUMAR

GRAMATICĂ

GH. N. DRAGOMIRESCU, Limitele analizei gramaticale 365
ELENA CARABULEA, Despre substantivele defective de număr în limba română (I) 372
ŞTEFAN GĂITĂNARU, Probleme ale clasificării numeralului românesc 382
IOAN N. BÎTEA, Conectorii metalingvistici: adverbe ori conjuncţii? 387
GH. D. TRANDAFIR, Observaţii asupra coordonării (I) 391

VOCABULAR

CEZAR TABARCEA, ,,Izolările" în dicţionar 401
ION ŞTEFAN, Metafora lui Eminescu *regia gîndirii* 407
STELIAN DUMISTRĂCEL, Dr. *fîntînă* 'puits, brunnen'. Repere privind impunerea sensului în limba română literară 413

ONOMASTICĂ

PAUL V. PĂLTĂNEA, Din toponimia judeţului Galaţi. Nume dispărute din bazinul Bîrladului şi Siretului (III) 427

FILOLOGIE

LIVIU ONU, Spătarul Milescu sau Dosoftei? O problemă controversată de paternitate literară (II) 439
NICOLAE GEORGESCU, Marginalii la *Irodotul de la Coşula* 449

NOTE BIBLIOGRAFICE

ANGELA BIDU-VRĂNCEANU, *Structura vocabularului limbii române*, p. 456;
ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Lazăr-Leon Asachi în cultura română*, p. 456;
OLIMPIA BERCA, LIVIUS BERCEA, *Bibliografia stilisticii româneşti*, p. 457.

CRONICĂ

IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, Al XVIII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică (Trier, R. F. Germania, 19—24 mai 1986) 458

IN MEMORIAM

IORGU IORDAN (1888—1986) *(Flora Şuteu)* 461

43465

LIMITELE ANALIZEI GRAMATICALE

GH. N. DRAGOMIRESCU

1. Limitele gramaticale ale enunțului le conservă o sumă de *indici* gramaticali — convenționali, dar tradiționali[1] —, indici a căror semantică nu trebuie ignorată și nici confundată. Din unghiul de vedere al acestor indici, am arătat, cu alt prilej, că definiția părții secundare de propoziție, precum și aceea a propoziției este formulată eronat tocmai din cauza înțelegerii confuze a indicelui subordonării, care *nu* pune partea secundară de propoziție în dependență de altă parte de propoziție, principală ori secundară [2].

2. În sintaxa propoziției, vocativul se pare că nici astăzi nu este definit clar în privința funcției pe care o are ca purtător al unui indice (desinență) ce trebuie evaluat în raport cu spațiul enunțului. Au fost și poate mai sînt autori [3] (mai ales cadre didactice) care pot afirma că vocativul ar exprima, uneori, subiectul propoziției (este vorba de propoziția al cărei predicat este o formă verbală a persoanei a doua : *Ioane , citește!)*, ignorîndu-se că, în absența unui substantiv (pronume) în nominativ, propoziția are subiectul *tu (voi)* inclus în desinență. Gramatica Academiei [4], pornind de la tot ce s-a scris despre vocativ, tratează clar și complet acest caz, menționînd că „nu îndeplinește rolul nici unei părți de propoziție". Dar totodată se face mențiunea riscantă că „vocativul *face parte* din propoziție" — ceea ce ar însemna că *exprimă* totuși o parte din [de] propoziție. Este un pas pînă la eroarea semnalată, mai ales că se mai adaugă că „sînt cazuri cînd vocativul se referă la subiect, la atribut, la complement [. . .]". Același impuls spre confuzie, de altfel, îl conține și gramatica franceză (versiunea Larousse), în care se menționează că „totuși, în mod frecvent, *un raport de identitate* unește vocativul [„le substantif en apostrophe"] cu unul din elementele însărcinate cu funcția de : subiect, complement de obiect . . . " [5]. Atît expresia „*se referă* la subiect . . . ", cît și „raport de *identitate* cu subiectul . . . " au în ele viciul unei formulări mai puțin gramaticale (mai ales cea din urmă) și mai mult semantice, temeiul care a făcut să se considere înrudirea lexico-semantică a substantivului în

[1] Cu unele restricții idiomatice pentru orice limbă. În gramatica limbii franceze, de pildă, se arată că se atestă, între altele, infinitivul narativ („l'infinitif de narration"), care „ține locul unui verb la indicativ" [este, deci, un trop flexionar gramaticalizat].

[2] Gh. N. Dragomirescu, *Inadvertențe ale definirii unor concepte curente în gramatică*, în LR, 1983, nr. 6, p. 514—520.

[3] Mircea Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 797, articol depășit chiar cînd a apărut.

[4] G. A., 1963, § 80.

[5] *Grammaire du français contemporain*, Paris, Larousse, § 275.

vocativ cu pronumele inclus în desinență drept un fenomen de sinonimie gramaticală ! Altă sursă a erorii stă în faptul că se aplică desinenței vocativului (întîmplător caracteristică acestui „caz") conceptul de *caz* propriuzis, adică marcă a unei funcții sintactice ; dar, dacă îi spunem și vocativului „caz" și-i atribuim o funcție, aceasta nu ține de structura gramaticală a propoziției (nu este un segment al ei), ci de spațiul *exterior* enunțului și anume de relația vorbitorului cu interlocutorul (interlocutorii) : este un termen specific care marchează dialogul, „atrage atenția interlocutorului numindu-l" [6]. De aceea nu e bine zis „*În sintaxă* (subl. n.), vocativul [l'apostrophe] este termenul (nume ori pronume) care, asociat ori nu unui verb la persoana a doua, desemnează pe cel căruia i se vorbește" [7], pentru că aceasta nu este o funcție sintactică, vocativul ține de ... dialog [8].

3. În sintaxa frazei, ne vom referi la probleme care pun în discuție evaluarea indicelui coordonării, pe de o parte, și al subordonării, pe de alta.

În primul rînd, este ignorarea *de fapt* a coordonării paratactice, în frază, a indicelui coordonării prototip, cu toate că în Gramatica Academiei se menționează că „la coordonare este larg folosită juxtapunerea, fie singură, fie combinată cu joncțiunea (cînd se coordonează mai mult de două propoziții, unele pot fi legate prin conjuncții, iar altele juxtapuse)" [9]. Dar, imediat, în același loc, se face următoarea constatare : „Prin juxtapunere pot fi exprimate destul de multe raporturi *de sens* (subl. n.) din categoria subordonării", și apoi întrebarea : „se poate pune însă problema dacă echivalența de sens dă propozițiilor juxtapuse caracter de subordonate sau sînt coordonate, eventual cu sens apropiat de subordonate". Tratatul optează pentru considerarea juxtapunerii un mijloc de exprimare, în frază, a raportului de subordonare [10]. Constatarea de mai sus (minus întrebarea) se face și în gramatica franceză : „termenii de independență, juxtapunere, coordonare se referă numai la forma propozițiilor. În adevăr, din punctul de vedere al *sensului* (subl. n.), propoziții independente, juxtapuse ori coordonate, de exemplu, pot prezenta o relație strînsă, o veritabilă subordonare" [11]. Cu toate acestea, în nici un manual de gramatică franceză (precum nici în cele germane) nu se vorbește de propoziții *subordonate construite prin juxtapunere*. Căci, în adevăr, dacă „de fapt la coordonare este vorba de o independență de ordin formal [noi zicem *gramatical!*] a propozițiilor coordonate care nu exclude *posibilitatea* [subl. n.] unor raporturi de subordonare între ele" [12], analiza gramaticală nu este ținută să descrie „posibilitatea", ci *realitatea* unor relații gramaticale, în frază, exprimată prin anumiți indici consacrați, între care, la coordonare (și numai la ea) se numără și juxtapunerea. Respectînd indicii sintactici

[6] Id., *ibid.*

[7] G. Mauger, *Grammaire du français d'aujourd'hui, langue parlée, langue écrite*, Paris, 1968, § 629.

[8] Trimitem și la monografia noastră, de debut, *Contribution à une analyse sémantique et morphologique du vocatif en roumain*, în *Langue et littérature* — Bulletin de la section littéraire de l'Académie roumaine, vol. II, 1943, p. 169—223, monografie care, cu toate că-i și ea depășită, astăzi, anticipează toate aspectele descriptive ale vocativului evocate în diverse articole publicate după 1943.

[9] G. A., 1963, § 712.

[10] G. A., 1963, § 752.

[11] *Grammaire Larousse du XXe siècle*, p. 84.

[12] Mioara Avram, *Observații asupra coordonării*, în SG, II, 1957, p. 157.

ai enunțului ne obligăm *să-i gîndim ca atare*, de fapt cum i-a gîndit autorul structurii respective ...

Ca un corolar al teoriei subordonării, în frază, prin juxtapunere, s-a ajuns la noi să se vorbească (pleonastic) de „subordonare prin joncțiune" — adică prin opoziție cu „subordonarea prin juxtapunere"[13].

În Gramatica Academiei se insistă, pe drept cuvînt, asupra dificultății de „subînțelegere" a unei conjuncții între două propoziții juxtapuse, care trebuie considerate cu precădere coordonate, „operația de « subînțelegere » a unei conjuncții fiind mult mai simplă". Dar ar fi „situații relativ clare de subordonare exprimată prin juxtapunere", cum ar fi între unele propoziții „condiționale (uneori cu alte nuanțe) și cele concesive". Într-un exemplu : ca : *Găsește, mănîncă; nu, rabdă* (Sadoveanu) „intonația — se afirmă — exclude interpretarea celor două grupe de propoziții drept coordonate copulative [de ce numai copulative ?], arătînd că e vorba de subordonate condiționale (eventual cu nuanță temporală) + regenta lor" [14]. Exemplul nu justifică numai interpretarea oferită de Gramatica Academiei, căci între juxtapuse se poate ușor înțelege și un raport de coordonare conclusivă : *Găsește, deci mănîncă; nu, rabdă, prin urmare*, chiar dacă e vorba și de condiționarea contextului ori poate tocmai de aceea. S-ar putea da nenumărate exemple de juxtapunere care ar îngădui o subînțelegere, în același timp, fie a unui raport de subordonare (eventual, cel puțin, de două feluri), fie a unuia de coordonare. Toate speciile de subordonare au o geneză paratactică, cel mult de coordonare copulativă (care e foarte aproape de juxtapunere). În gramatica latină se citează *dies illuxit et hostes se receperunt* („s-a luminat de ziuă și dușmanii s-au retras"), în loc de *cum dies illuxit, hostes se receperunt* („tocmai cînd s-a luminat de ziuă, dușmanii s-au retras")[15]. Juxtapunerea sau parataxa trebuie considerată un indice de sine stătător, chiar și în cazul cînd se poate demonstra că ar reprezenta v i r t u a l fie o coordonare conjuncțională, fie o subordonare, fie chiar cînd ar fi, evident, un asindeton (elipsa conjuncției) — admis în gramatica franceză *numai* între coordonate. Analiza gramaticală nu îngăduie substituirea indicelui gramatical cu cel semantic decît atunci cînd raportul semantic este totuși (gramatical) marcat. În *syllepsis*, de pildă, acordul logic (semantic) este acceptat de analiza gramaticală întrucît are acoperire cu marca congruenței gramaticale între predicat și atributul subordonat substantivului subiect : „O parte din *elevi sînt* mulțumiți".

Parataxa este indicele zero (și ca atare un indice) al raportului de coordonare în frază.

4. O concepție bizară — dacă nu flagrant eronată — o ilustrează teoria „relației mixte propoziționale" formulată de Gh. D. Trandafir, potrivit căreia, într-o construcție cum ar fi, de pildă, *Am cumpărat o carte rară și care îmi este nespus de utilă*, autorul pretinde că „se derogă (?) de la principiul consacrat al diviziunii frazei în propoziții și se admite (?) că subordonata [*și care îmi este utilă*] antrenează (sic) în relație întreaga propoziție regentă, dar [deși] coordonarea se realizează numai cu partea [secundară] de propoziție [*rară*] din aceeași regentă, deci în această si-

[13] Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, EA, 1960.

[14] G. A., 1963, § 712.

[15] Raphael Kühner, *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*, Hanover, 1914, II, zweiter Teil, p. 2—3.

tuație specială se sacrifică (?) unitatea structurală a regentei" [16]. Este un caz tipic de sacrificare a indicelui gramatical, în analiza frazei, cu un argument „semantic" de genul „avem impresia". Nu este firește o inovație motivată cu o premisă cît de cît științifică.

5. Ne mai referim la o problemă legată de evaluarea indicelui sintactic, în analiza frazei, o problemă de alt gen, care implică încercarea unei inovații teoretice în interpretarea relației logico-gramaticale dintre subordonată și regenta ei.

În Gramatica Academiei se face o afirmație derutantă, desigur, dar justă : „Se poate spune că *predicativitatea* [subl. n.] unei fraze se realizează prin propozițiile principale" [17], afirmație care, după Ecaterina Teodorescu, ar confirma teoria „lipsei capacității predicative a așa-numitelor propoziții subordonate", Domnia sa citînd și enunțul teoretic al lui Gh. Ivănescu, potrivit căruia, „deși [într-o subordonată relativă] verbul este la un mod predicativ, el nu este predicat, pentru că i s-a luat această funcție prin relativul *care*" [18]. Și, totuși, autoarea recunoaște că subordonata este „purtătoare de informație, ca și partea de propoziție, dar în altă formă și, evident, cu altă putere informativă [...]. În consecință — conchide Domnia sa — se poate spune că nucleul « propozițiilor subordonate » își exercită funcția doar pe jumătate, că, prin urmare, e un *cvasipredicat* [19] și că, implicit, sintagmele respective sînt *cvasipredicative*. Pe această bază am considerat că e mai adecvat să le numim segmente cu formă de propoziție" [20].

Ca să nu polemizăm din pricina unor termeni care pot totuși înșela, vom reține că, în esență, citatul din Gramatica Academiei este just, dar și observațiile teoretice ale Ecaterinei Teodorescu merită toată atenția, numai că, în amănunt, noi vom propune unele amendamente, încercînd apoi să dăm altă soluție problemei.

a) Propoziția principală (independentă) este, prin definiție, *predicatul psihologic* [21] al frazei, nu numai predicatul gramatical. La această situație face aluzie enunțul citat din Gramatica Academiei. Altfel, ar trebui să atribuim Gramaticii o erezie : că într-o frază numai propoziția principală ar conține un predicat. De altfel, așa ceva nu se confirmă din nici un alt detaliu privitor la teoria frazei, în cuprinsul Gramaticii. Am zis „prin definiție" propoziția principală reprezintă predicatul psihologic al unei fraze, dar nu totdeauna, pentru că (excepția întărește regula), uneori, prin context / situație și, în consecință, prin intonație se poate învesti subordonata cu funcția de predicat psihologic al frazei. La întrebarea *Ce-ai făcut ieri cînd ploua?*, răspundem *Am rămas acasă;* răspunsul este propoziția principală și predicatul psihologic al frazei, fiindcă revelează

[16] Gh. D. Trandafir, *Cu privire la relația mixtă bipropozițională*, în LL, 1984, nr. 2, p. 177—178 ; în legătură cu aceasta vezi și articolul nostru *Coordonarea subordonatei cu un termen din regentă*, în LL, 1983, nr. 2, p. 185—187.

[17] G. A., 1963, p. 255.

[18] Ecaterina Teodorescu, *Sînt propozițiile subordonate propoziții autentice?*, în LR, 1979, nr. 3, p. 231.

[19] Într-un articol ulterior, autoarea mai propune să i se zică „poate mai adecvat, un *semipredicat*", trimițînd și la expresia de*predicatoid*, „după Georges Mounin" (*Predicație, predicativitate*, în LR, 1985, nr. 5, p. 483).

[20] Id., *op. cit.*, p. 232—233.

[21] Gh. N. Dragomirescu, *Subiectul psihologic și predicatul psihologic*, în LR, 1972, nr. 2, p. 135—144.

ceea ce *nu s-a cunoscut*. La întrebarea, însă, *cînd ai rămas acasă?*, răspunsul *(ieri) cînd ploua* reprezintă gramatical subordonata circumstanțială, dar și predicatul psihologic al frazei (pentru același motiv ca mai sus). Subordonata circumstanțială *cînd ploua* preia, firește, funcția de predicat psihologic și atunci cînd poate fi transformată în principală, iar regenta în circumstanțială, prin „*cînd* invers" : *Ploua ieri cînd am rămas acasă* [22].

b) Dacă recunoaștem totuși că o subordonată este „purtătoare de informație, ca și partea de propoziție, și, evident, cu altă putere informativă [superioară]", considerăm că este prea mult spus că subordonata este numai „cvasipredicativă" ; același lucru, chiar dacă îi atribuim nucleului ei numai funcția de „semipredicat", întrucît nu putem argumenta științific că un verb predicativ întrebuințat la un mod predicativ într-o subordonată nu poate fi, în înțeles deplin, predicat, ca și în propoziția principală. Conjuncția subordonatoare ori relativul (pronominal / adverbial), care introduce o propoziție, nu poate altera „integritatea" gramaticală a predicatului ei. Efectul privește numai enunțul în sine, pe care îl integrează (subordonează) sferei propoziției regente. De asemenea, dacă numim subordonata „segment [al enunțului frază] cu formă (= organizare) de propoziție", aceasta nu înseamnă, credem, altceva decît „segment propoziție". Nu putem adera la observația autoarei potrivit căreia „a fi marcat cu indicii predicativității, deci cu semne care indică aptitudinea unui cuvînt de a avea funcție de predicat, nu înseamnă mecanic a o avea, căci un cuvînt de spus are întrebuințarea formelor"[23]. Nu sîntem, firește, de acord nici cu ceea ce Domnia sa spune mai departe pentru explicitarea observației de mai sus, întrucît evocă alte situații.

Rămîne, totuși, valabilă problema pusă de școala de la Iași, și anume determinarea statutului gramatical specific al subordonatei, locul ei pe scara informației transmise de o frază formată prin subordonare, găsindu-i anume altă calitate, în primul rînd, de segment — *propoziție* — nu „segment propozițional cvasipredicativ", deci nonpropoziție. Pentru aceasta, propunem o reconsiderare, în sintaxa frazei, a conceptului de *informație*, pe de o parte, și cel de *comunicare*, pe de alta, care nu au, după noi, aceeași semnificație în structura lingvistică. Facem o discriminare între ele cum nu se face de obicei [24].

În limbajul scris sau oral, orice segment al unui enunț — cuvînt, sintagmă, ca și enunțul însuși (propoziție ori frază) — , atunci cînd îl privim prin prisma științifică a metalimbajului, transmite numai o *comunicare*, adică *un sens* perceptibil în planul semanticii propoziționale, fără un referent, real ori fictiv, e x t e r i o r construcției lingvistice respective. În acest caz, putem avea de a face cu : 1) o comunicare *denominativă* : *casă* = substantiv, adică numele ce-l putem da *unei* clădiri ; *albă* = adjectiv, adică numele unei însușiri ; *merge* = verb, adică numele *unei*

[22] În gramatica franceză, acestei construcții — cu un exemplu ca *À peine le doux souffle d'un vent favorable avait rempli nos voiles* **que** *la terre de Phénicie disparut à nos yeux* (Fénelon) — propoziției introduse prin *que* i se zice, de către unii autori (Gougenheim) « subordonare inversă », „ceea ce este exact logic [gramatical] vorbind, dar nu *psihologic* [subl. n.] : prima propoziție marchează faptul care este primul pentru cel ce vorbește" *(Grammaire Larousse du français contemporain*, 1964, § 157). I se recunoaște, deci, indicelui sintactic de „propoziție principală" funcția de a marca predicatul psihologic al frazei, indiferent de conținutul ei [iar celei subordonate, implicit, marca segmentului care reprezintă subiectul psihologic al frazei — în termenii adoptați de noi, cf. articolul citat mai sus, nota 2].

[23] Ecaterina Teodorescu, *Predicație, predicativitate*, *loc. cit.*, p. 433.

[24] Cf. *Dictionnaire de linguistique*, *Larousse*, 1973.

acțiuni, și 2) o comunicare *enunț: casa este albă* — cum s-ar putea spune despre o casă oarecare; este o „propoziție abstractă" [25], adică una care *nu* se referă la o realitate, localizată undeva, cîndva. Este un enunț cu funcția asertivă zero. Cînd expresia lingvistică vizează însă, cu un grad oarecare de eficiență fie teoretică (cognitivă), fie pragmatică (practică), un referent, real ori fictiv, în a f a r a ei, în acest caz ea conține mai mult decît o comunicare, adică o *informație* sau mesaj: *casă*, numele clădirii *aceleia* (de-acolo) etc. sau *casa aceea este albă* — enunț care reprezintă o „propoziție concretă" [26]. Avem de a face cu un enunț cu funcția asertivă de rangul 1.

Enunțul comunicare nu este condiționat decît de o structură *decodificabilă* minimală (ca structură), indiferent dacă este viciat de un coeficient de incongruență lexico-gramaticală ori chiar logică: *Vulpea înfloresc primăvara;* enunțul cu incongruența gramaticală înlăturată, chiar absurd cum este, reprezintă o *comunicare*. Esența comunicării o constituie congruența gramaticală, efectivă ori recuperabilă, dar, întrucît congruența lexico-semantică (logică) îi e indiferentă, o caracterizează *vidul informativ*. În schimb, enunțul *informație* este condiționat exclusiv de congruența lexico-semantică (logică): *Luna sînt un satelit al Terrei*. Orice propoziție poate face parte dintr-o frază, urmată de cel puțin o subordonată. În acest caz, propoziția principală, reprezentînd predicatul psihologic al frazei, ea va constitui nucleul *informativ* al enunțului, iar subordonata pe cel *comunicativ*, în raport cu regenta. Propoziția principală își asumă, în principiu, funcția asertivă de rangul 1, în timp ce subordonata își conservă funcția asertivă de rangul 2. Aceasta pentru că numai principala *actualizează* informația, și anume în momentul vorbirii, iar subordonata comunică o informație care *a fost* actualizată anterior, cel puțin în reflecția vorbitorului. Cu alte cuvinte, orice subordonată a fost inițial o independentă. De aceea nu-i putem refuza subordonatei recunoașterea predicativității în înțelesul deplin al cuvîntului, și ea n-ar putea prelua, prin context/intonație, funcția de predicat psihologic al frazei, în locul principalei, ba chiar n-ar putea deveni principală prin folosirea lui „*cînd* invers".

Între informație și comunicare trebuie să recunoaștem o strînsă condiționare, dar nu reciprocă, ci de la subordonată la cea principală. Și iată de ce.Capacitatea informativă pe care o are principala slăbește uneori, dar *nu dispare*, nu numai cînd cedează subordonatei funcția de predicat psihologic (prin context/situație, deci și intonație sau prin „*cînd* invers"), ci și atunci cînd nu dispune ea însăși de un volum comunicativ suficient; în acest caz, ea are nevoie de prezența unei subordonate care determină fie obiectul, fie circumstanța etc. verbului predicat: *Vreau să plec. Pot să plec.* Principala are în frază o pondere absolută, încît ea își păstrează rangul asertiv chiar și atunci cînd este alterată în întregime de *vidul comunicativ*, cum este cazul într-o frază ca *Ceea ce ai făcut* este *ceea ce era necesar*, în care *este* reprezintă propoziția principală și predicatul psihologic, dar el are neapărată nevoie de *fluxul comunicativ* al subiectivei care-l precedă și al predicativei care îi urmează (așa după cum creierul are nevoie de fluxul sangvin ca să trăiască, fără ca prin aceasta să împartă cu sîngele capacitatea de putere gînditoare). Astfel demonstrăm existența firească a

[25] Emil Winkler, *Sprachteoretische Studien*, p. 20.

[26] Id. *ibid.*

oricărei propoziții principale „insuficiente", întrucît, după cum am arătat, într-o frază propoziția principală poate reprezenta segmentul cu coeficientul comunicativ redus chiar la zero.

Și în sfera enunțului-propoziție, nucleul predicativ poate fi lovit de vidul comunicativ. Astfel, într-o propoziție cum ar fi *Copilul vecinului este copilul cel mai cuminte*, numele predicativ tautologic *copilul* are neapărată nevoie de atributul *cel mai cuminte* pentru întregirea informației, altfel propoziția, corectă, *Copilul este copilul* se reduce la rangul de propoziție „abstractă" — dispunînd numai de volum *comunicativ*.

6. În încheiere, vom nota, întîi privitor la parataxă, că în analiza frazei scrutarea relației semantice dintre propoziții, ca și a gradului de compatibilitate între sensul relației semantice și semantica elementului conjuncțional, este recomandabilă, desigur, dar aceasta-i un pas făcut dincolo de pragul gramatical al analizei, în sfera *stilistică* a enunțului. Altfel spus, este analiza care își propune evaluarea coeficientului de entropie [27] estetică a construcției lingvistice.

În al doilea rînd, menționăm alt caz de limită a analizei gramaticale, care nu mai vizează confuzia ori eroarea, ci tot nivelul stilistic (estetic) al enunțului. Este cazul în care, fiind vorba de un coeficient real de *poeticitate* a enunțului, semantica propozițională este depășită de o semnificație implicită, „sensul ascuns lăsat fără exprimare" (Hasdeu), „ideea latentă" (Bréal) [28], pe care analiza gramaticală trebuie s-o recunoască drept limită, fără obligația de a o depăși, lăsînd-o în seama comentariului stilistic. Un exemplu potrivit ni-l oferă articolul semnat de Valeria Guțu Romalo [29], care pune în lumină adevărul că „în condiții determinate, comunicarea se realizează fără să existe concordanță între informația transmisă [„sensul lăsat fără exprimare"] și semnificația unităților constitutive ale enunțului". Autoarea exemplifică observațiile referindu-se numai la unele figuri de stil (antistrofa, ironia, proverbul), la descîntec și locuțiuni (strîns înrudite cu figurile de stil).

Aprilie 1986

București, str. Veteranilor, nr. 6
Bl. M_{15}, sc. 3, ap. 43, sector 6

[27] Gh. N. Dragomirescu, *Coordonarea cauzală*, în LR, 1985, nr. 6, p. 488.
[28] Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, 1975, p. 9—11.
[29] *În problema raportului dintre sensul enunțului și componentele sale*, în LR, 1985, nr. 5, p. 104—108.

DESPRE SUBSTANTIVELE DEFECTIVE DE NUMĂR ÎN LIMBA ROMÂNĂ (I)

ELENA CARABULEA

I. Substantivul se caracterizează prin posibilitatea de a exprima categoria gramaticală a numărului. În limba română numărul se realizează prin singular și plural, iar opoziția dintre cele două valori este marcată prin desinențe și, ca mijloc suplimentar, prin alternanțe fonetice.

Unele substantive prezintă o identitate de formă între singular și plural (m. *ardei, baci, gutui, ochi;* f. *amentacee, moaște, muncitoare;* n. *faringe, nume, torace* etc.). Se consideră că, în astfel de situații, opoziția de număr este neutralizată, adică suprimată [1]. Unii cercetători numesc substantivele care au aceeași formă la nominativ-acuzativ nearticulat, singular și plural, invariabile (sau cu formă invariabilă) [2], alții, substantive de numărul comun („caracterizate din punctul de vedere al flexiunii prin invariabilitate"), analog genului comun din categoria genului [3]. Substantivele la care opoziția de număr este exprimată prin desinența zero se comportă la fel cu substantivele la care opoziția de număr este marcată prin desinențe specifice (și alternanțe fonetice), adică antrenează un complex de relații sintactice obligatorii (de exemplu valoarea de plural a substantivului impune folosirea la plural a determinanților lui adjectivali sau a articolului: *un / acest ochi — niște / acești / doi ochi; o / această muncitoare — niște / aceste / două muncitoare).* Asemenea substantive se deosebesc de cele la care apare o perturbare în manifestarea categoriei (valorii) gramaticale de număr. Acestea din urmă se folosesc fie numai la singular, fie numai la plural, după cum denumesc obiecte a căror existență

[1] Cf. *Sinteze de limba română.* Ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită. Coordonator Theodor Hristea. Autori: Mioara Avram, Grigore Brâncuș, Gheorghe Bulgăr, Georgeta Ciompec, Ion Diaconescu, Theodor Hristea, Rodica Bogza-Irimie și Flora Șuteu. București, Editura Albatros, 1984, p. 209.

[2] Cf. Iorgu Iordan și colab., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967, p. 101—102; Valeria Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, Editura Academiei, 1968, p. 57—58; id., *Opoziția de număr în limba română contemporană*, în LR, XXIX, 1980, nr. 3, p. 213, 214; *Limba română contemporană*, vol. I, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 152, 163; Iorgu Iordan și Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 376—377; G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie și punctuație*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982, p. 53, 56, 58, 61; vezi și *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, p. 90—91, care folosește termenul de invariabil numai în legătură cu substantivele compuse de tipul *fluieră-vînt, papă-lapte, pierde-vară*, pe care le opune celor de tipul *porthartă*, variabil *(porthărți)*. La substantivele feminine de tipul *învățătoare, muncitoare* se menționează doar că „au o singură formă la toate cazurile și la ambele numere" (p. 84).

[3] Cf. Paula Diaconescu, *Numărul și genul substantivului românesc*, în *Elemente de lingvistică structurală* (redactor responsabil I. Coteanu), București, 1967, p. 247; id., *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 293; vezi și Alexandra Roșu, *Elemente de morfologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 169—170.

e concepută numai într-un exemplar unic sau numai într-o multitudine de exemplare din aceeași categorie. Existența paradigmei incomplete nu permite degajarea unei desinențe (morfem) la substantivele de acest fel decît prin analogie cu substantivele care cunosc opoziția de număr și prin relațiile sintactice pe care le antrenează (v. mai jos). De aceea ele se deosebesc de substantivele invariabile [4] (la care desinența e zero). În literatura de specialitate aceste substantive sînt numite, de obicei, prin termenii s i n g u l a r i a t a n t u m și p l u r a l i a t a n t u m [5]. După cum se știe, nu numai substantivul poate fi defectiv de număr, ci și verbul (există verbe care se folosesc numai la pers. a III-a singular, ca *ninge*, *plouă*). Pe de altă parte, apar perturbări și în legătură cu alte categorii gramaticale : există substantive inapte de a primi articolul enclitic [6], care pot fi considerate parțial defective în ce privește categoria gramaticală a determinării [7] (de exemplu substantivele compuse de tipul *fluieră-vînt*, *gură-cască* sau substantive simple ca *iunie*, *iulie*, *tanti*, *vodă*).

Lucrarea de față se ocupă de substantivele defective numai în ce privește categoria gramaticală a numărului. Cercetările de morfologie românească mai vechi sau mai noi (de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și cele din secolul al XX-lea) discută, într-o formă mai mult sau mai puțin concisă, substantivele defective de număr. Analiza lor se face însă mai mult la modul general, bazîndu-se cam pe aceleași exemple de substantive comune și proprii, împărțite sau nu în cîteva categorii semantico-lexicale [8]. Pornind de la un corpus bogat de cuvinte, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), am considerat că e necesară o cercetare exhaustivă a substantivelor comune defective de număr, urmărind clasificarea lor după noțiunile pe care le exprimă și domeniile în care apar, tipurile de substantive care sînt defective de plural sau de singular, originea și frecvența lor în limbă.

Avînd o singură formă, substantivele defective de număr pot fi repartizate la singular sau la plural, precum și la un anumit gen, cu care

[4] Pentru tipurile de substantive invariabile vezi Magdalena Popescu-Marin, *Cu privire la substantivele invariabile din limba română*, în SCL, XXXIV, 1983, nr. 6, p. 510-516, de care ne deosebim parțial, autoarea trecînd printre invariabile și unele substantive defective de număr, inserate ca atare în DOOM : termeni de adresare ca *băiețică*, *tătică*, *vodă* (p. 514), la care folosirea pluralului ar antrena o desinență specifică de plural (în limbajul familiar se întîlnește, de exemplu, *tătici*, înregistrat de Alf Lombard și Constantin Gâdei, *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine*, Lund — București, 1981, p. II 12 : *tătică-tătici*, la fel cu *vlădică-vlădici*), nume de obiecte care nu pot fi concepute în mai multe exemplare, ca numele de limbi (p. 513 *esperanto*). Vezi și Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București, Editura Științifică, 1974, p. 47, care menționează ca o particularitate a substantivelor masculine și neutre „cu paradigmă incompletă, defective" faptul „de a fi invariabile".

[5] Și Lombard—Gâdei trec separat substantivele defective de număr „sans pluriel" sau „sans singulier «pluralia tantum»" (*lucr. cit.*, p. I 14—18, II 5, II 9, II 13, II 32, II 37, II 38, II 41, II 42, II 45 etc.) de cele cu „pluriel égal au singulier" (*portchei*, *parascinlei*, p. II 43).

[6] Cf. Paula Diaconescu, *Aspecte ale declinării cu articol definit în limba română*, în SCL, XVI, 1965, nr. 1, p. 158, care împarte substantivele în „articulabile" și „nearticulabile (substantive nesusceptibile de a primi articol postpus)".

[7] Astfel de substantive se deosebesc de cele care prezintă identitate între forma de nominativ-acuzativ articulată și nearticulată, cum este subclasa de substantive feminine în *-a*, descrisă de Laura Vasiliu (*Desinența -a în limba română?*, în LR, XXXII, 1983, nr. 5, p. 491—496), la care opoziția articulat/nearticulat se suspendă.

[8] Pentru trecerea în revistă a gramaticilor care se ocupă de problema în discuție (mai ales cele din secolul trecut) vezi Alexandrina Pop, *Considerații cu privire la substantivele defective de singular*, în *Lucrări științifice*. Filologie. Ministerul Învățămîntului. Institutul Pedagogic Oradea, 1971, p. 34—35 ; vezi și gramaticile citate sub notele 1—4 în lucrarea de față.

numărul e solidar, pe baza relațiilor sintactice pe care le antrenează și după terminație, prin analogie cu substantivele care au desinențe specifice pentru singular și plural. Aplicînd aceste criterii, majoritatea substantivelor defective de număr pot fi încadrate la singular *(bade, tăiculiță, vodă; onoare, pară* „flacără", *zgîrcenie; esperanto, hochei* etc.) sau la plural *(ochelari, pometi, sarmați; bucate, osanale, rechizite; lenjuri, ghilimele, oseminte, preliminarii* etc.).

Unele substantive de tipul *flămînzilă, mofturilă, setilă, păcală* se folosesc atît la masculin singular, cît și la feminin singular ; altele ca *dakotas* „populație amerindiană din America de Nord" se folosesc la masculin și feminin plural. Și asemenea substantive care, prin particularitatea menționată, aparțin genului comun [9] au fost consemnate ca defective de număr.

În ce privește substantivele neutre defective de număr e de remarcat că ele nu au terminație specifică, la singular nediferențiindu-se de masculine *(aur, mei, sînge, unt* etc.), iar la plural de feminine *(corniță, măruntaie, urale* etc.) [10]. De aceea, în dicționare se întîlnesc uneori oscilații în încadrarea lor la un gen sau altul, mai ales la neutru sau feminin plural. De exemplu *potroace* e s.n.pl. în DOOM, DLR, dar s.f. pl. în DEX, *tenesme* e s.n.pl. în DOOM, dar s.f.pl. în DEX, DN[3], DLR ; *polichete* s.n. pl./*policheți* s. m. pl. (acceptate ca variante de gen în DOOM) apare ca s.n. pl. *(polichete)* în DN[3] și ca s.f.pl. în DEX, DLR. Am respectat indicațiile de gen din DOOM, inclusiv pe cea care înregistrează substantivele în variație liberă cu formă diferită, corespunzînd la genuri diferite, de tipul *amiantă* f. / *amiant* n., *canavață* f. / *canavăț* n. „pînză groasă", *pîrgă* f. / *pîrg* n., *tamarixă* f. / *tamarix* m., *terilenă* f. / *terilen* n., *lamelicorne* s.n.pl. / *lamelicorni* s.m.pl., *trematozi* s.m.pl./*trematode* s.n.pl. sau cu aceeași formă, la genuri diferite : *zori* s.m.pl./s.f.pl. (pentru că are forme articulate specifice *zorii*, respectiv *zorile)*, dar și *koine* f./n.

Am intervenit (cu mențiunea de rigoare) în situații extrem de rare, cum a fost cazul cîtorva împrumuturi în *-s* (în limba de origine desinență de plural), pe care le consider ca avînd valoare de plural și în limba română. În DOOM ele au fost înregistrate la singular, deși în unele dicționare sînt menționate și glosate la plural : *badlands* „terenuri agricole degradate de ape" cf. engl. *badlands* (în DN[3] s.n.pl.), *linters* „totalitatea fibrelor scurte care rămîn pe semințele de bumbac după egrenare" cf. germ. *Linters* (în DLRC s.n. cu sens colectiv ; cf. și *lint* „fibră"), *llanos* „șesuri întinse în America de Sud" cf. sp. *llanos* (în DN[3] înregistrat sub forma *liane* s.f.pl., scris și *llanos)*. Nu dispunem de contexte care să sprijine punctul nostru de vedere (de altfel cuvintele sînt relativ noi, rar folosite în limba română), dar considerăm că ele nu pot fi precedate decît de determinanți la plural : *niște (acele) badlands, llanos, linters.* Prin definițiile de plural (în lipsa unor indici formali), asemenea cuvinte se deosebesc de alte substantive în *-s*, la origine desinență de plural, care s-au încadrat în limba română în diferite tipuri de flexiune [11] (cu desinențe de plural specifice), ca, de exemplu,

[9] Pentru care vezi Mioara Avram, *„Genul comun" în limba română*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 5, p. 479—489.

[10] Pentru a diferenția această categorie de substantive de cele care se încadrează fără echivoc într-un anumit gen, Paula Diaconescu *(Numărul și genul substantivelor*, p. 257—258) creează arhigenul (de tip A sau B, după cum reprezintă partea comună a genurilor masculin și neutru sau feminin și neutru).

[11] Pentru care vezi Mioara Avram, *Desinențe pentru cuvinte străine în limba română contemporană*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 4, p. 319—324.

pampas s.n., împrumut din fr., sp. *pampa*, pe care DLR îl definește prin „cîmpie întinsă din America de Sud ...", cu pl. *pampasuri*.

Și în ce privește caracterul invariabil al unor substantive, de care substantivele defective de număr nu pot fi totdeauna delimitate strict, am respectat, în general, mențiunea dată în DOOM, intervenind doar în unele cazuri de inconsecvență sau în care contextele par a indica variabilitatea cuvîntului. Astfel, la patru din cele douăsprezece denumiri de luni ale anului se menționează că sînt „invar." : *aprilie*, *august*, *mai* și *martie* ; pentru consecvență , ele au fost trecute în categoria substantivelor masculine defective de plural, ca și celelalte denumiri de uz general sau popular ale lunilor anului (nu se poate spune **acești august*, **acei ianuarie* ; Lombard — Gâdei, p. II 8 le menționează sub categoria substantivelor fără formă articulată).

Nu au fost trecute ca defective de plural substantivele la care valoarea de plural poate fi marcată la determinanți, ca cele prin care se exprimă literele *(un c — doi c, un epsilon — doi de epsilon* etc.), cifrele *(un trei — doi de trei* etc.) sau compusele de tipul *un gură-bogată (cască) — doi gură-bogată (cască)*.

Substantivele defective de număr nu formează o categorie închisă. Există tendința de trecere a lor în categoria substantivelor cu flexiune completă, opoziția dintre numărul singular și numărul plural fiind marcată, de obicei, prin desinențe specifice. În DOOM situațiile de acest fel sînt înregistrate prin punerea formei rare, neobișnuite, între paranteze. La substantivul plurale tantum *alice* DOOM înregistrează două variante de singular, amîndouă rare, dintre care una are aceeași formă cu pluralul : *alică/alice*.

Unele substantive defective de număr sînt cuvinte rar folosite, împrumuturi mai mult sau mai puțin noi, neadaptate la limba noastră. Cu timpul, prin lărgirea sferei de folosire, asemenea cuvinte se pot întrebuința atît la singular cît și la plural. Alte substantive defective de număr, cu uz relativ general, denumesc obiecte, persoane care nu pot fi concepute decît într-un singur exemplar, respectiv ca o pluralitate. Apariția unor forme flexionare în ce privește numărul la asemenea substantive se explică prin necesitatea de rafinare și diferențiere stilistică (vezi mai jos).

În analiza întreprinsă ne-am bazat pe indicațiile recomandate de DOOM în ce privește categoria gramaticală a numărului. Întrucît o asemenea lucrare nu înregistrează, de obicei, uzul unor cuvinte în anumite terminologii, e de la sine înțeles că nici cercetarea noastră nu a avut în vedere formații neînregistrate de acesta. De exemplu, un substantiv ca *gri* e dat ca singulare tantum, deși în pictură apare pluralul *griuri* „tonuri" ; multe nume de boli sînt înregistrate ca singularia tantum, dar medicii folosesc uneori și pluralul, cu sensul „cazuri, varietăți de ..." la cuvinte ca *ateroscleroză*, *coronarită*, *daltonism*.

II. *Substantivele defective de plural (singularia tantum)*

Substantivele masculine care se folosesc numai la singular sînt animate și inanimate și indică :

1. nume de persoane bărbătești, și anume :

— termeni de adresare, dintre care unii sînt folosiți numai la vocativ : *arhon*, *arhonda*, *avă*, *babaie*, *bade*, *baș*, *bădie* (cu diminutivele *bădiță*,

bădiţel, bădiţică, bădiuliţă), băieţică, bebe / bebi, chir, frăţică, ginerică, mehterbaş(a), monşer, musiu, neică (cu diminutivele *neiculean, neiculiţă, neicuţă*), *nene (nenic), papa, papucă, sir, sire, taică* (cu diminutivele *tăiculean, tăiculiţă, tăicuşor, tăicuţ(ă)*) *tataie, tătiţă, tătuc(ă), tătucuţă, tătuţă, tetea, vodă*;

— epitete : *bîlbîilă, bot-gros, buftea, flămînzilă, haplea, mucea, muiercea, nărtilă, năsăilă, năsoi, nichipercea, orbilă, papă-lapte, paşte-vînt, păcală, pepelea, pîrlea, prîslea, sărăcilă, sucilă, surzilă, tîndală, zăpîrstea*;

— nume de personaje imaginare (cel mai adesea numele diavolului) : *bau-bau, benga, ducă-se-pe-pustii, incub* „demon", *leviatan* „monstru", *ucigă-l crucea, ucigă-l toaca*;

— nume de funcţii, ocupaţii (de obicei termeni rar folosiţi, neîncetăţeniţi în limba română) : *alcade/alcalde, auriga* „conducătorul unui car de curse ...", *caudillo* „păzitor ; conducător ...", *chulo* „toreador care luptă pe jos pentru a întărîta taurul", *cow-boy, dalai-lama*, „şeful suprem al religiei budiste", *driver, gaucho* „văcar", *gigolo, globe-trotter, herţog, hidalgo, kaizer, kronprinz, libero, meistersänger, outsider, tapeur, tory, whig, zabet* „guvernator" ;

— nume de populaţie (cele mai multe substantive de acest fel sînt înregistrate numai la plural, v. LR 6, III 1) : *amhara* „populaţie majoritară a Etiopiei", *basuto* „populaţie africană negridă din Lesotho" ;

— cîteva nume bărbăteşti nu sînt încadrabile într-o serie semantică unitară : *aproapele, junior* „fiul", *leat* „soldat", *nat* „ins, individ", *păstru* „persoană care păstrează ceva", *scrisul* „persoană predestinată să devină soţul (soţia) cuiva", *senior* „tatăl" ;

2. nume de animale care fac parte din aceeaşi familie (clasă, specie etc., de obicei fosile) : *acerateriu* „mamifer fosil", *balanus* „gen de crustacee", *bardou* „hibrid obţinut din încrucişarea dintre armăsar şi măgăriţă", *brachipus* „crustaceu", *chow-chow* „rasă de cîini", *cod* „peşte", *cuaga* „animal înrudit cu calul", *dinoteriu* „mamifer fosil", *dromateriu* „animal fosil", *furioso* „specie de cai", *grizzly* „rasă de urs", *hesperornis* „pasăre fosilă", *hipurit* „gen fosil de lamelibranhiate", *karibu* „ren de Canada", *lacs* „peşte ...", *lori* „mamifer lemurian", *marabu* „pasăre exotică", *mersohippus* „gen fosil de mamifere", *nilgau* „specie de antilopă din Asia", *nonius* „rasă de cai", *parapitec* „gen de primate fosile", *pecari* „specie de mamifere", *tatu* „specie de mamifere", *zebu* „mamifer ..." ;

3. nume de plante (frecvent) : *alior, anason, bob, busuioc, coriandru, geraniu, hasmaţuchi, lupin, măcriş, sparanghel, tutun, usturoi; acaju, badian, ceai, gaiac, sequoia, stirax* etc. ; (rar) nume de varietăţi ale unei plante : *afuzali* „soi de viţă de vie", *cincantin* „varietate de porumb", *furmint, gordin* „soiuri de viţă de vie" etc. ;

4. nume de materie simţită ca o masă continuă, nediferenţiată pe exemplare :

— substanţe, elemente, combinaţii chimice (frecvent) : *alcoolat, americiu, benzen, benzin, butan, cuprit, metil, nitrogen, propan, stiren* etc. ;

— alte combinaţii de substanţe neîncadrabile într-o sferă semantică unitară : *aldosteron* „hormon", *colesterol* ; *balîc* „material de construcţie...", *buc* „pleavă", *picrit* „rocă magmatică", *plointe* „ploaie măruntă şi deasă", *scapolit* „mineral" ;

5. nume din anumite domenii care indică :

— particule, unități de măsură în fizică : *(anti)neutrino, multipol, poise ; curie, debye, henry, vu ;*

— unități monetare străine : *balboa* (în Panama), *guarani* (în Paraguai) ;

— nori : *altocumulus, altostratus, cirocumulus, cirostratus, cumulonimbus, cumulostratus, cumulus, nimbostratus, stratocumulus, stratus ;*

— luni ale anului (nume de uz comun, populare și istorice) : *aprilie, august, brumar, brumărel, decembrie, faur, făurar, februarie, florar, gerar, germănar, germinal, ianuarie, iulie, iunie, mai, martie, mărțișor, măsălar, noiembrie, octombrie, pluviose, prairial, prier, răpciune, secerar, septembrie, termidor ;*

— vînturi : *austru ;*

— dansuri (cel mai adesea articulate) : *alunelul, fandango, jianul, murgulețul, piperul* etc. ;

6. nume de obiecte din anumite terminologii, neîncadrabile într-o serie semantică unitară : *alto* „instrument de suflat ; voce", *blastopor* „orificiu al gastrulei", *caloian* „obiect de ritual folcloric", *kilt* „fustă", *mordent* „semn muzical", *portochelari, pup, pupic* „sărut".

Substantivele f e m i n i n e sînt de obicei inanimate și indică :

1. acțiunea, adesea și rezultatul ei (frecvent : abstracte verbale, cel mai adesea infinitive lungi, mai rar derivate — împrumuturi sau formate pe teren românesc — în *-(a)ție, -eală, -ie, -iune* etc.) : *adăpare, ajungere, baleiere, bizuire, capotare, dezicere ; adiție* „adăugare", *animație, hibridație ; chinuială, cîntăreală, fereală ; aplazie* „atrofiere a unui țesut", *coctiune* „fierbere, coacere" etc. ;

2. starea, faptul, atitudinea : *anarhie, beatitudine, beligeranță, bruscheț* „purtare, atitudine aspră față de cineva", *captivitate, căruntețe, căruneață, căruncie, dogoare, fală, feciorie, filantropie, foame, foamete, ferocitate, onoare, sete* etc.

3. procedeul, sistemul, metoda : *actinografie, algrafie* „procedee în tipografie", *acupunctură, aspirantură, cinerama, compoundare* „metodă de reglare a tensiunii la generatoare sau a turației la motoarele de curent continuu ...", *dodecafonie, echilibristică, ecometrie* „operație de măsurare a nivelului unui lichid", *fizioterapie* etc. ;

4. însușirea, calitatea propriu-zisă (derivate mai ales în *-itate*, mai rar în *-ie, -ime, -ețe, -enie, -iune* etc.) : *accesibilitate, blajinătate, feminitate ; concizie, cucernicie ; acrime ; cumințenie ; blîndețe ; deșteptăciune* etc. ;

5. profesiunea, ocupația : *actorie, avocatură, ciobănie, dactilografie, gazetărie* etc. ;

6. disciplina, ramura : *algebră, anatomie, arhitectură, bacteriologie, chimie, cibernetică, energetică, filologie, matematică* etc. ;

7. limba, idiomul : *arabă, chineză, franceză, engleză, română, rusă ; dacoromână, meglenoromână* etc. ;

8. nume de boli : *acnee, ateroscleroză, capie, coree, coronarită, giardiază, gută* etc. ;

9. nume de dansuri sau jocuri : *aluneasca, anglaise, ardeleana, brăileanca, ciuleandra, fecioreasca, fripta* etc. ;

10. substantive folosite în anumite expresii, sintagme (mai rar) : *a duce (lua) cu* **anasîna**, *de* **baștină**, *a nu ști (nici) o* **boacă**, *a merge (lua)* la **brațetă**, *a (se) schimba (strica)* **calimera**, *în* **cîrcă**, *a cădea în* **desuetu-**

dine, *pe (la, de)* **ducă**, *a se duce* **duluță**, *a umbla cu* **fofîrlica**, *cu* **ghiotura**, *cu* **haboca** etc. ;

11. nume de materie care reprezintă o masă continuă, nediferențiată pe exemplare :

— produse alimentare (și înrudite) : *alviță*, *brînză*, *cacao*, *cașă*, *cărnicică*, *coca-cola*, *fidea*, *fasolică*, *frișcă* ; *agheasmă*, *ceară*, *coraslă* etc. ;

— substanțe, elemente din domeniul chimiei, al medicinii sau al farmaciei : *adrenalină*, *aleuronă*, *amidopirină*, *atropină*, *bronhoree*, *cazeină*, *chinină*, *creolină*, *dinamită* „exploziv", *glucoză*, *hemoglobină* etc. ;

— fenomene atmosferice : *bură* „ploaie măruntă și deasă" ;

— substanță existentă în cantitate mare : *apăraie*, *apărie*, *colbăraie*, *dunăre* „apă mare, cantitate mare de lichid", *flăcăraie*, *fumăraie*, *glodăraie* etc. ;

12. nume de țesături : *adamască*, *alestîncă / halastîncă*, *americă*, *anglie*, *cașa*, *dimie*, *gabardină*, *hataia* etc. ;

13. nume de plante : *aloe*, *anghinare*, *cineraria*, *cînepă*, *drosera*, *fasole* etc. ;

14. o colectivitate :

— de ființe, mai ales de persoane (predomină derivatele în *-ime*) : *arăpime*, *boierime*, *cavalerime*, *creștinătate*, *dorobănțime*, *droaie* „mulțime de oameni sau de animale", *funcționărime* etc. ;

— de obiecte : *căruțărie* „unelte de căruțaș", *crengăraie*, *crengărie*, *dințătură* „totalitatea zimților ...", *farfurărie*, *frunzărime*, *goruniște* „mulțime de goruni" etc. ;

15. ansamblul, totalitatea trăsăturilor caracteristice unui obiect sau fenomen : *anecdotică*, *antisepsie* „ansamblu de măsuri antiseptice", *cosmonomie* „totalitatea legilor care guvernează universul", *criminalitate* „totalitatea infracțiunilor ...", *densimetrie* „ansamblul metodelor de măsurare a densității substanțelor", *detubare* „totalitatea operațiilor efectuate de o sondă", *dramaturgie*, *educație*, *electricitate*, *electrificare*, *fiscalitate* etc.

Substantivele n e u t r e , cel mai adesea inanimate, indică :

1. acțiunea și rezultatul ei (frecvent supine, mai rar derivate în *-aj*, *-ing*, postverbale) : *adăpat*, *ajuns*, *ascuns*, *bărbierit*, *bătut*, *brodat*, *călcat*, *citit*, *dus*, *făcut*, *gătit*, *întors*, *mîncat*, *păscut*, *plimbat* ; *ajustaj*, *bitumaj*, *brichetaj*, *buraj*, *cablaj*, *cromaj*, *fasonaj*, *palisaj*, *pliaj* ; *cliping*, *engineering*, *kidnapping* ; *astîmpăr*, *cutreier*, *desfăt*, *dezvăț*, *învăț*, *plictis* etc. ;

2. concepția, curentul, sistemul, doctrina (derivate în *-ism*, frecvent) : *bernsteinism*, *clasicism*, *comunism*, *darwinism*, *determinism*, *evoluționism*, *iluminism*, *liberalism*, *materialism*, *nonconformism*, *parlamentarism* etc. ;

3. starea, atitudinea (mai ales derivate în *-ism*) : *colonat*, *dandism*, *indiferentism*, *minorat*, *moderantism*, *monahism* , *obscurantism*, *optimism*, *patronat* „starea de patron", *pauperism* etc. ;

4. însușirea (derivate în *-ism*) : *academism* „fel de a se comporta academic", *acromatism* „proprietatea unei lentile de a fi acromatică", *analfabetism*, *bilingvism*, *cavalerism*, *diletantism*, *exotism*, *gigantism*, *izocronism*, *laconism*, *mimetism*, *mutism*, *patetism*, *patriotism*, *polimorfism*, *polisemantism* etc. ;

5. meseria, ocupația, funcția : *albinărit*, *băcit*, *ciobănit*, *cîrciumărit*, *duumvirat*, *eforat*, *grădinărit*, *iluzionism* „profesiunea de iluzionist", *jurnalist*, *minerit*, *morărit*, *oierit*, *olărit*, *păstorit*, *planorism* etc. ;

6. darea, impozitul : *boieresc*, *cerărit*, *coșărit*, *dijmărit*, *dințărit*, *ierbărit*, *jugărit*, *oierit*, *pivnicerit*, *pogonărit* etc. ;

7. substantive folosite numai în expresii sau locuțiuni : *a fi (lăsa) la* **aman**, *de-***amărunțelul**, *în* **aval**, *a-și găsi* **bacăul**, *a face* **baneo**, *a nu-și ști (zice)* **bechi**, *a face* **blaul**, *a nu zice nici* **bleau**, *cu* **brio**, *într-un* **bue**, *a-i merge* **buhul**, *a fi la* **cheremul** *cuiva*, *mîndră (frumoasă)* **coz**, *a da în* **crop**, *pe* **daiboj**, *în* **decurs** *de (în* **decursul)**, *în* **detrimentul**, *a trage la* **fit**, *a avea* **gîdilici** *la limbă*, *a nu avea* **habar**, *a-i veni de* **hac**, *în* **lățiș**, *în* **lungiș**, *a face* **marț**, *a lua* **maul**, *a lua la* **mișto**, *într-un* **peș** etc. ;

8. termeni sportivi (în special nume de discipline și jocuri sportive) : *alpinism*, *atletism*, *automobilism*, *badminton*, *baschet*, *base-ball*, *bobslei*, *bowling*, *box*, *canotaj*, *carting*, *crichet*, *fotbal*, *golf*, *handbal*, *hipism*, *hochei*, *jiu-jitsu*, *judo*, *karate*, *parașutism*, *ping-pong*, *polo ; bras*, *craul* „stiluri de înot" etc. ;

9. termeni din geologie care indică un interval de timp (perioadă, eră) : *acvitanian*, *apțian*, *bajocian*, *bathonian*, *cretacic*, *cuaternar*, *eocen*, *jurasic*, *mezolitic*, *neozoic*, *oligocen*, *pliocen* etc. ;

10. nume de culori : *alămiu*, *albastru*, *azuriu*, *bej*, *bleu*, *bleumarin*, *bordo*, *bric*, *carmin*, *cenușiu*, *conabiu*, *galben*, *grej*, *grena*, *gri*, *kaki*, *lila*, *mov*, *negru*, *ocru*, *oliv*, *oranj*, *pembe*, *portocaliu*, *roșu* etc. ;

11. nume de boli : *bazedov*, *beri-beri*, *cataroi*, *daltonism*, *elefantiazis*, *etilism*, *impetigo*, *lues*, *lumbago*, *lupus*, *miopism*, *pitiriazis*, *platfus* etc. ;

12. nume de dansuri : *agănău*, *bărbunc*, *boogie-woogie*, *boston*, *busuiocul*, *charleston*, *galaonul*, *ghimpele*, *jaleo*, *ole* etc. ;

13. numele punctelor cardinale : *est*, *nord*, *occident*, *orient*, *sud*, *vest* (dar : *apus-apusuri*, *răsărit-răsărituri*, cu pluralul, rar folosit, diferențiat semantic „partea orizontului unde apune, respectiv răsare soarele") ;

14. nume de limbi, dialecte (rar, cele mai multe fiind de genul feminin, vezi p. 377) : *afrikaans*, *basic-English*, *esperanto*, *guarani*, *idiș*, *ido* etc. ;

15. alte nume neîncadrabile într-o serie semantică unitară : *absurd*, *ascendent*, *frumos*, *urît*, *concret*, *contrar*, *cosmos* „univers", *cost* „preț", *cumpăt* „echilibru sufletesc, încercare grea la care e supus cineva", *curaj*, *drag* „iubire", *fast*, *fine* „sfîrșit", *fizic*, *huzur*, *imposibil*, *istoric* „expunere", *lung* „lungime", *natural* „naturalețe", *neant*, *neastîmpăr*, *necesar*, *necunoscut*, *necuprins*, *(ne)noroc*, *numen*, *particular*, *patos* etc. ;

16. nume de materie care reprezintă o masă continuă, nediferențiată pe exemplare (frecvent) :

— substanțe, elemente chimice, elemente radioactive, gaz, metale, minerale, roci etc. : *actiniu*, *amidon*, *antracit*, *astatiniu*, *aur*, *argint*, *azot*, *banatit* „rocă", *bismut*, *cerumen*, *chalon* „substanță a glandelor cu secreție internă", *chelen* „anestezic", *hidrogen*, *ioniu*, *metan*, *mucus*, *nichel*, *ozon*, *plumb* etc. ;

— nume de băuturi sau de mîncăruri : *bitter*, *borviz*, *carcalete*, *cherry-brandy*, *chianti*, *cidru*, *curaçao*, *nectar*, *porto ; babeurre* „aliment", *bacon*, *balmoș*, *balîc* „batog de nisetru", *camembert*, *candel*, *caviar*, *chewing-gum*,

chișleag, cir, cracauer, diplomat „prăjitură", *edam* „sortiment de brînză", *griș, imambaialdî, kaizer,* „afumătură", *ketchup, nescafe, parmezan* etc.;
— fenomene atmosferice: *polei;*

17. nume de țesături sau de fibre: *bemberg, buret, damasc, eponj, fetru, gaz, indian, nanchin; bumbăcel, nailon* etc.;

18. nume de organe, părți ale corpului omenesc sau ale altor viețuitoare: *apendice, arhegon* „organ de reproducere", *axis, celom* „cavitate în corpul unor viețuitoare", *cervix, clitorix, coledoc, cubitus, humerus, miocard* etc.;

19. nume de instrument, mărime, procedeu în fizică: *albedo* „mărime care indică tracțiunea din energia luminoasă ...", *alfatron* „vacuumetru cu radiații alfa", *ampex* „procedeu de reluare a imaginilor în TV", *bevatron* „accelerator de particule", *cinemascop, cinepanoramic* „procedee de proiecție în cinematografie", *congiu* „unitate de mărime pentru lichide (la romani)", *damaschinaj* „procedeu de încrustare a unor fire de aur sau de argint într-un obiect de fier", *declinograf* „instrument", *hardware* „sistem electronic ..." etc.;

20. nume de instrument sau compoziție muzicală: *celo, cembalo, concertino, largo* etc;

21. nume de loc sau de obiect destinat unei anumite activități: *autoservice, cinema, cottage; areal, chiostro* „curte specială a unei mănăstiri", *frigidarium* „sală (în termele romane)", *music-hall* „local cu orchestră ...", *năgăruș* „loc unde crește năgară", *patio* „curte interioară pavată ...", *periglaciar* „regiune situată la periferia ghețarilor", *picuriș* „loc unde apa unui izvor curge în picături" etc.;

22. nume de plante sau de vietăți (mai rar): *aligote* „soi de viță de vie", *arpagic, boldo* „arbore", *chardonnay* „soi de viță de vie", *creson* „plantă", *enibahar, licopodiu* „plantă", *merlot* „soi de viță de vie", *ovăzcior; cerithium* „gen de moluște", *gnu* „specie de antilopă";

23. o colectivitate de obiecte sau de ființe: *bănet, bentos* „totalitatea organismelor care trăiesc pe fundul apelor", *cazarmament* „totalitatea efectelor de pat", *condriom* „ansamblu de organisme celulare", *frînghierit* „totalitatea frînghiilor necesare la pescuit", *necton* „totalitatea viețuitoarelor acvatice care se pot mișca liber în apa în care trăiesc", *neuston* „organisme microscopice", *omet* „lume multă", *paralîc* „bani mărunți", *patriciat* „totalitatea patricienilor", *patronat* „mulțime de patroni", *părălet, păsăret, plancton* „totalitatea organismelor care trăiesc în apă pînă la 200 m", *plen* „totalitatea membrilor unei organizații", *populament* „arboret de aceeași vîrstă sau de aceeași specie" etc.;

24. ansamblul, totalitatea trăsăturilor caracteristice unui obiect sau fenomen: *bonjurism, cafeism, consonantism, vocalism, endomorfism, ethos, folclor, lexic, management, metabolism, metamorfism* etc.

Numărul substantivelor singularia tantum crește dacă se iau în considerație și cele înregistrate ca aflîndu-se de obicei în această situație, dar cunoscînd și forme rare de plural. Între substantivele cu tendință de apariție a formei de plural se disting cele care indică materia. Aceasta e concepută ca o masă continuă, care nu poate fi numărată, dar susceptibilă de a fi divizată. „De aceea, cînd substantivul *carne*, de exemplu, îmbracă forma pluralului, această trecere este provocată fie cu scopul unei modificări semantice *(cărnuri* = „soiuri, feluri de carne"), fie dintr-o intenție

expresivă pronunțată *(cărni* : cf. expresia *curg cărnile de pe el*, utilizată la adresa unei persoane slabe, dar care era foarte grasă înainte)" [12]. Prin diferențiere semantică se explică pluralul la substantive de tipul *bere* „băutură" *(beri* „porții, sorturi"), *diftină (diftine* „sorturi"), *făină (făinuri* „sorturi"); *caracul* „rasă, blăniță, obiect confecționat" *(caraculuri* „blănițe, confecții"). Și la unele abstracte, nume ale acțiunii sau ale calității, pot apărea forme de plural cu sens concretizat : *finețe (finețuri* „rafinamente"), *depănat (depănaturi)*, *miros* „simț" *(mirosuri* „senzații", *miroase* „condimente"), *respect (respecte*, în anumite formule) etc.

Iunie 1986

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[12] Cf. Eugen Cîmpeanu, *Substantivul*. Studiu stilistic. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 181 și urm. și bibliografia menționată acolo.

PROBLEME ALE CLASIFICĂRII NUMERALULUI ROMÂNESC

ŞTEFAN GĂITĂNARU

Studiile fundamentale despre numeral se caracterizează prin atît de multe inconsecvenţe şi inexactităţi, încît se pare că şi pentru lingvistică se verifică în acest punct paradoxul prin care Frege constatase că, deşi ştiinţa numerelor se cuvenea să fie exactă, ea conţinea mult mai multe afirmaţii greşite decît oricare dintre celelalte ştiinţe. Metalimbajul numeralului, în comparaţie cu alte părţi ale gramaticii, este mai dezavantajat decît aritmetica în contextul ştiinţelor matematice, întrucît problemele principale (surprinderea specificului categoriei, clasificarea), precum şi unele considerate secundare (elucidarea puţinelor etimologii incerte) au rămas în afara oricăror certitudini. În cele ce urmează ne vom ocupa de clasificarea numeralelor.

Pentru a face o clasificare corectă din punct de vedere semantic a numeralelor trebuie avute în vedere două lucruri : tipurile de contexte în care poate apărea numărul şi modalitatea de definire a acestuia. Contextele sînt : aserţiunile numerice (de tipul *şapte creioane*) şi formulele numerice (de tipul *1+2=3*). Urmează să fie căutate corespondentele în limbă ale acestor situaţii de fapt.

1. *În aserţiunile numerice.* După cum au considerat matematicienii, un număr poate fi definit fie prin estimarea (enunţarea) lui, de exemplu **numărul şapte,** fie prin indicarea locului (ordinii) într-un şir sau o mulţime determinate, de exemplu *al şaptelea număr* (din şirul numerelor naturale). Ambele definiri se referă la unul şi acelaşi număr : *al şaptelea număr* (din şirul natural al numerelor) este *numărul şapte.*

Structurînd o gramatică în *grup nominal* şi *grup verbal,* se poate observa că, în aserţiunile numerice, numeralul participă prin cele două modalităţi de definire a numărului atît la realizarea primului, cît şi a celui de-al doilea grup, astfel :

Grup nominal : *şapte cai* = numeral cardinal ;
al şaptelea cal = numeral ordinal ;

Grup verbal : Am vizitat *de şapte ori* = numeral iterativ ;
Am vizitat *a şaptea oară* = numeral adverbial.

Toate aceste patru tipuri de numerale formează grupa numeralului FUNDAMENTAL sau DE BAZĂ. Denumirile nou-propuse au următoarea motivare :

Denumirea de *numeral cardinal* este adecvată, deoarece nu implică ideea de adjectiv, considerată eronat de unii lingvişti [1] ; este un numeral

[1] Luiza Seche, *În jurul categoriei numeralului,* în LR, 1960, 3.

cardinal, *axis mundi (cardo, -inis)* în sfera tuturor numeralelor, întrucît participă la formarea lor.

Numeralul ordinal din cadrul grupului nominal își poate păstra această denumire, deși tot atît de corect ar fi să fie denumit *adjectival:* este singurul numeral care ar putea purta această denumire, deoarece, într-o aserțiune numerică, indicînd ordinea unui obiect într-o mulțime ordonată, individualizează ca și adjectivul. Realizînd determinarea, numeralul ordinal nu exprimă ca adjectivul o însușire intrinsecă obiectului, ci o descripție poziționlă ; rezultatul determinării este însă același cu cel al determinării adjectivale. Aceasta este și explicația faptului că el este format cu ajutorul a două tipuri de articole.

Numeralul iterativ ridică mai multe probleme. În cele mai multe gramatici a fost numit *adverbial.* În studii mai recente a fost exclus din sfera numeralului, deoarece, fiind specific grupului verbal, a fost considerat, în mod eronat, adverb.[2] Studiul de față îl introduce în categoria numeralelor fundamentale. El se află pe lîngă un verb în situația în care cardinalul se află pe lîngă un substantiv. În aserțiunea numerică „L-am vizitat de șapte ori" *de șapte ori* arată numărul acțiunilor, numărul vizitelor, întocmai cum *șapte* din aserțiunea „șapte cai" indică numărul cailor. Semantic, aceste două numerale, cardinalul și iterativul, sînt pe același plan. Denumirea de iterativ se susține în primul rînd prin aceea că nu implică ideea de adverb, considerată eronat de unii lingviști. În al doilea rînd se susține în sine. În diferite studii [3] a fost evidențiat sensul iterativ al numeralului „adverbial". La rigoare, trebuie considerat că orice numeral, și cel cardinal, implică un sens iterativ. În numărul *șapte*, spre exemplu, o unitate intră (se repetă) de șapte ori. Totuși, cînd percepem șapte cai îi percepem simultan, pe cîtă vreme acțiunile care se desfășoară diacronic, întrucît sînt legate de un subiect unic care le produce, nu pot fi percepute simultan. Numeralul iterativ nu se aplică decît acțiunilor identice (identitate de autor, de acțiune), repetabile în timp. Dacă, de exemplu, cinci oameni au mers în același timp la film, nu se poate afirma că filmul a fost văzut *de cinci ori*, ci *de cinci oameni.* Sensul iterativ al acestui numeral este foarte clar și în același timp definitoriu : entitatea identică cu ea însăși, unitatea care se repetă este, în cazul lui, o acțiune.

Numeralul adverbial de tipul *a șaptea oară* a fost inclus fie la numeralul ordinal, fie, de cele mai multe ori, la cel „adverbial", în fapt iterativ *(de șapte ori).* Tot așa cum numeralul ordinal (adjectival) individualizează un obiect, numeralul adverbial individualizează acțiunea unui verb, realizînd același lucru cu determinarea adverbială.

2. *În formulele numerice.* După cum în aserțiunile numerice numeralul participă atît la realizarea grupului nominal, cît și a celui verbal, formulele numerice se compun și ele din două părți. Prima parte este constituită de șirul numerelor naturale ce conține succesiunea numerelor, enumerarea lor. Ele apar independent de context, de obicei în procesul de numărare, și de aceea au fost considerate abstracte. Apar foarte rar ca atare în procesul de comunicare. Studiile de gramatică le-au apropiat de substantive. În realitate, deși nu sînt nici substantive, nici adjective, nici pronume,

[2] G. Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc — sincronie și diacronie*, București, 1985.

[3] E. Vasiliu, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, București, 1970, p. 169 ; E. Carabulea, *Despre categoria numeralului*, în SCL, 1960, 3, nota 1 de la p. 115.

ele aparţin grupului nominal, asemănîndu-se mai mult cu pronumele. Dacă unitatea a fost definită ca fiind identitatea unei entităţi cu sine (oricare ar fi această entitate-obiect), înseamnă că numeralul poate ţine locul oricărei astfel de entităţi, aşa cum şi pronumele poate ţine locul oricărui substantiv. De aceea, în orice context ar apărea sub forma cuantificării libere, numeralul presupune o subînţelegere. Pentru acest numeral, care trebuie inclus tot în categoria cardinalului, subînţelegerea este un lucru firesc, aparţine în mod esenţial sensului său. A doua parte a formulelor numerice este cea operaţională, cuprinzînd operaţiile ce se pot face cu numerele. Numeralul nu a preluat în sfera limbajului natural decît pe cele mai importante. Prin aceasta se aseamănă cu verbul, corespondentul operaţiei în grupul verbal fiind acţiunea. Se delimitează astfel o a doua mare grupă de numerale, aceea a numeralelor OPERAŢIONALE. Limbajul natural nu cuprinde operaţii aritmetice de tipul *2 +2=4*. Acestea aparţin limbajelor speciale şi au fost luate în discuţie uneori de lingvişti în virtutea faptului că tot ce există face parte din natură. Limbajul natural nu a consemnat operaţia ca act, ci ca rezultat implicînd şi specificul operaţiei.

2.1. *Înmulţirea (numeralul multiplicativ)* de tipul *îndoit, înzecit, însutit* presupune contextul de formare *în - . . . -it*, în care intră numeralul cardinal fără vocala finală, acolo unde este cazul. Nu toate numeralele pot intra însă în contextul amintit şi de aceea limba română a preluat din limba latină traducerea aşa-ziselor numerale proporţionale de tipul *de nouă ori mai mult*. Propunem ca aceste îmbinări să fie considerate în întregime locuţiuni ale numeralelor multiplicative.

2.2. *Împărţirea (numeralul fracţionar)* de tipul *o doime, două treimi* cunoaşte de asemenea locuţiuni numerale : *de nouă ori mai puţin*.

2.3. *Adunarea şi scăderea.* Lingviştii nu au considerat că se poate vorbi despre un numeral operaţional, probabil, din cauză că din rîndul celor patru operaţii de bază lipseau acestea două : adunarea şi scăderea.

2.3.1. *Adunarea.* În definiţiile semantice ale numărului, numărul *şapte*, spre exemplu, era conceput, cum s-a văzut, ca o însumare de şapte ori a unităţii (*1+1+1+1+1+1+1*). Întrucît, aşadar, orice număr este conceput ca un rezultat al unei adunări şi, de asemenea, întrucît orice numeral operaţional consemnează tocmai rezultatul şi specificul operaţiei, nu puteau exista forme distincte pentru a marca adunarea. Se poate deduce de aici că orice numeral cardinal ar putea fi considerat în acelaşi timp şi un numeral operaţional, el fiind rezultatul unei adunări. Întrebarea este dacă numai matematicienii aveau conştiinţa acestei situaţii sau dacă ea există şi în/pentru limbajul natural. În limbajul natural numeralele simple exprimă rezultatul unei adunări, în timp ce numeralele compuse (*un***spre***zece — nouă***spre***zece, douăzeci* **şi** *unu* etc.) marchează nu numai rezultatul, ci, prin particulele subliniate, şi specificul operaţiei. După teoretizările din lingvistica sovietică, anumiţi lingvişti [4] consideră că există în limba română două feluri de numerale algoritmice (compuse) : unele formate prin adunare (modelul *unsprezece — nouăsprezece* şi modelul *douăzeci şi cinci*), altele formate prin înmulţire (cele din clasa zecilor, sutelor, miilor etc.). După acest raţionament *douăzeci* este rezultatul operaţiei *2×10*, *treizeci* este rezultatul operaţiei *3×10;* la fel pentru *două sute* (*2×100*), *trei sute*

[4] Vezi Gh. Bolocan, *Observaţii asupra originii numeralelor româneşti*, în LR, 1969, 2.

(*3 × 100*), *trei mii* (*3 × 1000*) etc. Dacă ar fi așa, atunci toate numeralele simple formate prin adunare, întrucît înmulțirea este o adunare repetată, pot fi considerate algoritmice, formate prin înmulțire (*2 = 2 × 1*, *3 = 3 × 1* etc.). Primatul adunării față de înmulțire ar fi astfel nesocotit. Este de preferat, de aceea, să se considere că adunarea nu are loc numai între unități, ci și între celelalte ordine (zeci, sute, mii ...) și că *douăzeci* poate fi rescris ca *10 + 10*, la fel și celelalte avute în vedere, astfel încît și ele să facă parte tot din grupa numeralelor formate prin adunare. Aceasta corespunde adevărului că, dacă se întîlnesc numerale formate prin adunare, nu se întîlnește un numeral operațional al adunării, așa după cum, avînd un numeral multiplicativ, nu avem numerale formate prin înmulțire.

2.3.2. *Scăderea.* Se pune în mod similar întrebarea de ce nu există un numeral operațional al diferenței. Adunarea și scăderea sînt operații inverse, de aceeași natură, deci orice număr format prin adunare poate fi foarte bine considerat ca rezultat al sustragerii de unități, plecînd de la celălalt capăt al șirului. Limba română nu a conservat acest mod de denumire a numeralelor (prin marcarea specificului diferenței); limba latină însă îl are (*duodeviginti*, *undeviginti*, *duo de triginta*, *undetriginta* etc.) atît în denumirile propriu-zise, cît și în simbolurile grafice (*9 = IX* etc.). Sînt numerale care prezintă în variație liberă ambele denumiri (*decem et novem*, *novem et decem*, *decem novem — undeviginti*). Se observă, în exemplele date, că în denumirile prin adunare se pleacă de la *decem* (numărul zecilor imediat inferior), iar în cea realizată prin scădere de la *viginti* (numărul zecilor imediat superior). În limba română există totuși locuțiuni pentru marcarea adunării și a scăderii: *cu patruzeci mai mult*, respectiv *cu patruzeci mai puțin*. Neexistînd însă un numeral operațional specific, acestea trebuie considerate locuțiuni ale numeralului cardinal.

2.4. *Formarea de mulțimi (numeralul colectiv)* de tipul *tuspatru*, *cîteșipatru*. Este de mirare că acest numeral a fost format în limbile naturale înainte de apariția teoriei mulțimilor (G. Cantor). După raționamentul că *tustrei* înseamnă de fapt *trei* și bazîndu-se pe faptul că acest numeral nu există în limba latină, studiile românești l-au considerat o specie a numeralului cardinal. Raționamentul este însă fals: *tustrei* nu este sinonim cu *trei* decît în mică măsură. *Tustrei* înseamnă *toți trei împreună*, *toți trei laolaltă*, *toți trei formînd o mulțime*. Acest numeral nu exprimă un număr care funcționează ca limită a unui șir, ci unul care pune în același plan toate elementele șirului. Trebuie deci considerat un numeral operațional deoarece marchează operația de formare a unei mulțimi. Are cîteva forme cu *tus-*, iar celelalte cu *cîteși-*.

2.5. *Formarea de submulțimi (numeralul distributiv)* desemnează realizarea de combinări posibile cu elementele unei mulțimi date, de tipul *cîte doi*, *cîte trei* ... În orice manual de matematică se numesc combinări de n elemente luate cîte k ($0 \leqslant k \leqslant n$) fiecare din submulțimile lui A formate din k elemente.

3. Recapitulînd, clasificarea numeralului este:

A. Numerale fundamentale

pentru grupul nominal:

— cardinal;

— ordinal (adjectival);

pentru grupul verbal :
— iterativ ;
— adverbial.

B. Numerale operaţionale

pentru înmulţire : numeralul multiplicativ ;
pentru împărţire : numeralul fracţionar ;
pentru mulţimi : numeralul colectiv ;
pentru submulţimi : numeralul distributiv.

Această clasificare, ţinînd cont numai de criteriul semantic, întrucît alte criterii nu pot fi deocamdată invocate, nu diferă prea mult de clasificarea tradiţională.

Aprilie 1986 *Piteşti, str. Craiovei, bl. 25, ap. 33*

CONECTORII METALINGVISTICI: ADVERBE ORI CONJUNCȚII?

IOAN N. BÎTEA

1. Numim *conectori metalingvistici* morfemele **adică, alias, așadar, deci, prin urmare, respectiv, sau, vasăzică** [1].

2. Potrivit dicționarelor limbii române contemporane și majorității gramaticienilor români, morfemele în discuție ar fi *adverbe* — mai precis, ar alcătui o subclasă a adverbelor de mod. Este interesant de subliniat că lingviștii care susțin acest punct de vedere nu au simțit nevoia să demonstreze că aceste morfeme sînt într-adevăr adverbe — în cel mai bun caz, ei s-au mulțumit să declare ori că ele nu se comportă ca elemente relaționale și de aceea sînt adverbe, ori că ele sînt adverbe și nu au rol relațional [2].

Alți gramaticieni sînt de părere că morfemele acestea sînt de fapt *conjuncții* și argumentează fie că ele sînt elemente relaționale și nu corespund definiției adverbului [3], fie că ele nu pot fi actualizate în limitele acceptabilității imanente [4] în nici unul din componentele sistemului diagnostic de contexte ale adverbului [5].

[1] Vezi Ioan N. Bîtea, **Sau** *apozitiv*, AUT, Seria filologie, XIX, 1981 ; I. N. Bîtea și Dana Bîtea, *Observații asupra lui* **sau** *apozitiv*, LR, XXXI, 1982, nr. 2, p. 119 ; Ioan N. Bîtea, *Observații pe marginea unor construcții cu* **sau** *copulativ*, LR, XXXII, 1983, nr. 3, și Ioan N. Bîtea, **Adică** *apozitiv vs.* **(și) anume** *apozitiv în limba română contemporană*, LR, XXXIII, 1984, nr. 5.

[2] Iată trei exemple semnificative. În ediția a II-a a GLR aceste morfeme sînt incluse în sfera adverbului, deși se afirmă că ele ,,cumulează în frază și funcțiunea (sic !) de conjuncții" — vol. I, p. 306 (un morfem este ori adverb, ori conjuncție, neputînd fi și una și alta, iar un morfem care se comportă ca o conjuncție este în mod necesar o conjuncție). D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, CL, XIII, 1968, nr. 1, susține că ,,adverbele sînt parte integrantă într-una din componentele-propoziții" (p. 29) și de aceea sînt ,,nerelaționale" (p. 30), după care, fără să fi demonstrat că morfemele din clasa {**adică**, ..., **vasăzică**} ar fi adverbe, afirmă : ,,Nefiind relaționale, pentru adverbe ca *anume*, *adică* ș.a., este impropriu a spune că ,,introduc" sau că ,,leagă" propoziții"(p. 30). În lucrarea sa de doctorat, *Probleme ale coordonării în limba română*, Universitatea din Timișoara, Facultatea de Filologie, [1973], Ion Mușiu vorbește de ,,conjuncția coordonatoare *deci*" (p. 237) și declară că *vasăzică* și *care va să zică* sînt ,,elemente relaționale" (p. 247), dar, pe de altă parte, susține că *deci* ar fi adverb atunci cînd este ,,echivalentul lui *adică*" (p. 303) (deși nu demonstrează nicăieri că **adică** metalingvistic ar fi adverb) și că ,,adverbele *anume* și *adică* [morfeme care, *nota bene*, sînt în multe privințe similare cu **vasăzică** și variantele sale] (...) sînt departe de a putea fi apreciate drept jonctive, chiar dacă se inserează, de obicei, între apoziție și regentul (sic !) ei" (p. 5— nota 1).

[3] Vezi Șt. Iacob, *Determinantele lexico-gramaticale ale verbului*, CL, X, 1965, nr. 1, p. 120 ; Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, 1971, p. 60 ; I. N. Bîtea, **Sau** *apozitiv*, p. 96 ; I. N. Bîtea și D. Bîtea, *lucr. cit.*, p. 125—126 ; I. N. Bîtea, **Adică** *apozitiv* ..., p. 403. În articolul *Despre propozițiile explicative* (LR, X, 1961, nr. 5), I. Oiță îl consideră conjuncție numai pe **adică** apozitiv.

[4] Pentru definițiile tipurilor de acceptabilitate la care apelăm în această lucrare, vezi Ioan N. Bîtea și Dana Bîtea, *lucr. cit*, p. 119.

[5] Vezi Georgeta Ciompec, *Încercare de definire contextuală a adverbului românesc*, SCL, XXV, 1974, nr. 1, p. 31 ; Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu-Romalo, în Ion Coteanu (coordonator), *Limba română contemporană*. vol. I, *Morfologia*, București, 1974, p. 275 ; Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, 1985, p. 33.

3. Specificul conectorilor metalingvistici poate fi evidenţiat arătînd că nu pot fi actualizaţi în contextul (contextele) specific(e) adverbului sau prezentîndu-le proprietăţile morfologice şi sintactice. Întrucît nu dispunem încă de o definiţie contextuală satisfăcătoare a adverbului [6], în continuare vom adopta a doua soluţie şi vom demonstra că morfemele în discuţie nu au proprietăţile caracteristice morfemelor considerate în mod obişnuit a fi adverbe şi prezintă în schimb trăsături care caracterizează o altă parte de vorbire (şi anume, conjuncţiile coordonatoare).

4.1.1. Aceste morfeme nu au sens lexical — motiv pentru care nu pot fi parafrazate, ci, în cel mai bun caz, definite unul prin celălalt ori prin rolul lor în structura construcţiilor în care sînt actualizate.

4.1.2. Nici unul din conectorii metalingvistici nu prezintă grade de comparaţie.

4.1.3. Conectorii metalingvistici nu sînt determinanţi în sensul tradiţional al termenului (vezi şi § **4.2.3**) : ei nu funcţionează niciodată ca modalizatori (ca **mai degrabă** ori **poate**) [7], complemente circumstanţiale, mărci ale gradelor de comparaţie ori ale certitudinii sau incertitudinii (ca **aproximativ** ori **exact**) sau ca morfeme de genul **numai** ori **tocmai**, după cum nu îndeplinesc niciodată funcţia de atribut. Prin urmare, despre aceste morfeme nu se poate susţine că ar determina vreodată propoziţii, sintagme verbale, constituenţi verbali, constituenţi adverbiali, sintagme nominale, constituenţi nominali ori adjectivali.

4.1.4. Deoarece nu sînt în dependenţă unilaterală faţă de apoziţie ori de corelativul ei şi, pe de altă parte, nu îndeplinesc nici o funcţie sintactică tradiţională, morfemele din clasa {**adică**, ... **vasăzică**} nu fac parte nici din apoziţie, nici din corelativul acesteia şi nici nu alcătuiesc o construcţie cu opoziţia ori cu corelativul ei. Un conector metalingvistic alcătuieşte un constituent sintactic împreună cu un indicator metalingvistic ; în cazul în care în enunţ nu apare nici un indicator metalingvistic, conectorul este constituent imediat al unei construcţii de forma [*X-CONECTOR-Y*].

4.1.5. Aceste morfeme pot fi actualizate în limitele acceptabilităţii imanente între sintagme nominale, sintagme verbale, între propoziţii, precum şi între o propoziţie şi un şir de propoziţii.

4.1.6. Conectorii metalingvistici sînt transmisibili în sensul lui D. D. Draşoveanu [8].

4.1.7. Morfemele în discuţie nu pot funcţiona ca enunţuri decît în contexte metalingvistice — ca răspuns, de pildă, la întrebări de genul : „La ce cuvînt te gîndeşti ?", „Care dintre ele e mai potrivit : *aşadar* sau *deci* ?".

4.2.1. În timp ce **alias** şi **sau** pot fi actualizaţi numai între apoziţie şi corelativul ei, iar **respectiv** poate fi actualizat fie între apoziţie şi corelativul ei, fie în interiorul apoziţiei, ceilalţi conectori metalingvistici pot fi actualizaţi în limitele acceptabilităţii imanente în faţa apoziţiei, în inte-

[6] Sistemul diagnostic de contexte propus de G. Ciompec nu este adecvat — vezi recenzia Marinei Rădulescu în SCL, XXXVII, 1985, nr. 1, p. 67—68.

[7] Aceste morfeme nu pot fi modalizatori, complemente circumstanţiale ori atribute, deoarece nu au sens lexical.

[8] Vezi D. D. Draşoveanu, *lucr. cit.*, p. 24—25.

riorul ei — în cazul în care aceasta se poate comporta în structura de suprafață ca un constituent discontinuu — și, respectiv, imediat în urma apoziției.

4.2.2. Conectorii metalingvistici prezintă două valențe obligatorii: prezența unei actualizări a unui asemenea morfem în fața, în interiorul ori imediat în urma unui constituent *C* presupune întotdeauna existența unui constituent *C'* care îl precedă pe *C* (de care nu e despărțit decît, eventual, prin actualizarea conectorului) și este coreferențial cu acesta.

4.2.3. Construcțiile cu acești conectori sînt endocentrice, ele avînd aceeași distribuție ca și apoziția și, respectiv, corelativul acesteia, fapt dovedit și de caracterul eliminabil al oricăruia dintre ei în limitele acceptabilității imanente.

4.2.4. Conectorii metalingvistici sînt redundanți — prezența sau absența lor nu afectează gradul de acceptabilitate imanentă și sensul construcției (este adevărat însă că prezența lor uneori facilitează decodificarea enunțului); de aceea, ei au caracter facultativ.

4.2.5. În vorbire actualizările acestor morfeme sînt precedate întotdeauna de o pauză marcată în scris printr-un semn de punctuație.

4.2.6. O actualizare a unui conector metalingvistic poate fi însoțită în limitele acceptabilității absolute de un indicator metalingvistic (adică de un constituent de genul *cu alte cuvinte*).

4.2.7. Orice actualizare a lui **adică, alias, așadar, deci, prin urmare, respectiv** și **vasăzică** este substituibilă în limitele acceptabilității imanente (și de multe ori și în cele ale acceptabilității absolute) cu o actualizare a lui **sau** apozitiv.

5.1. În concluzie, conectorii metalingvistici au proprietăți morfologice și sintactice complet diferite de cele ale oricărei alte clase de morfeme incluse în mod obișnuit în sfera adverbului, asemănările dintre ei și adverbele propriu-zise [9] reducîndu-se în ultimă instanță la invariabilitate și posibilitatea actualizării în sintagme verbale.

5.2. Pentru că au două valențe obligatorii și nu îndeplinesc nici o funcție sintactică tradițională, conectorii metalingvistici sînt indiscutabil elemente relaționale. Ca atare, ei trebuie să fie ori prepoziții, ori conjuncții, ori un tip nou de elemente relaționale.

Ei nu pot fi în nici un caz prepoziții, deoarece pot uni orice fel de constituenți, precum și propoziții și fraze, și, în plus, nu sînt constituenți imediați ai apoziției ori ai corelativului acesteia.

Conectorii metalingvistici prezintă proprietatea specifică conectorilor coordonatori de a realiza construcții endocentrice; de asemenea, ei împărtășesc următoarele trăsături ale conectorilor copulativi și disjunctivi: (i) sînt facultativi [10], (ii) constituenții legați de actualizările lor nu sînt în dependență unilaterală, se caracterizează adeseori prin paralelism morfologic și/sau paralelism sintactic și/sau repetiție lexicală, sînt permutabili și eliminabili în limitele acceptabilității imanente. Mai mult, substituirea

[9] Considerăm că adverbe pot fi considerate doar acele morfeme lexicale care nu prezintă nici o categorie morfologică nominală ori verbală și care pot îndeplini singure funcția de complement circumstanțial — vezi și Șt. Iacob, *lucr. cit.*, p. 120.

[10] Conectorii copulativi și disjunctivi sînt facultativi numai în anumite contexte.

actualizării unui conector metalingvistic cu actualizarea unei conjuncții coordonatoare (**sau** apozitiv) este imanent acceptabilă [11].

Prin urmare, morfemele relaționale din clasa {**adică**, ..., **vasăzică**} — ale căror actualizări unesc o apoziție metalingvistică de corelativul ei — sînt conectori coordonatori, mai exact : conectori coordonatori metalingvistici [12]. Specificul acestor conectori constă, după cum am văzut, în faptul că actualizările lor unesc constituenți coreferențiali [13], sînt întotdeauna facultative în limitele acceptabilității imanente și — cu excepția actualizărilor lui **alias** și ale lui **sau** — nu au o poziție fixă în enunț.

5.3. Majoritatea gramaticienilor etichetează ca adverbe morfeme care împărtășesc următoarele trei caracteristici : sînt invariabile [14], pot fi actualizate într-o sintagmă verbală [15] și se pare că nu se înscriu în nici una din celelalte părți de vorbire [16]. După cum rezultă cu claritate și din analiza noastră, aceste caracteristici sînt insuficiente din punct de vedere morfologic pentru delimitarea adverbului : pe de o parte, fiindcă clasele de morfeme incluse în mod tradițional în sfera adverbului nu au fost încă analizate în mod riguros (din care cauză nu putem avea certitudinea că ele au într-adevăr trăsături relevante comune), iar pe de altă parte, deoarece a trata morfemele relaționale {**adică**, ..., **vasăzică**} ca adverbe înseamnă a include în rîndul adverbelor și morfemele clasificate ca prepoziții și, respectiv, conjuncții, căci atît prepozițiile, cît și conjuncțiile sînt invariabile și pot fi actualizate în interiorul unei sintagme verbale. Nu e de mirare că adverbul nu a fost delimitat încă în mod satisfăcător [17].

Analiza noastră arată, printre altele, că trebuie să se dea dovadă de circumspecție cînd se preiau idei din gramatica prestructuralistă, întrucît aceasta a fost — din motive obiective — mai puțin riguroasă decît gramatica distribuțională ori cea transformațională.

Aprilie 1986

Timișoara, str. Abrud nr.18

[11] Această proprietate distribuțională în sine este suficientă pentru stabilirea părții de vorbire căreia îi aparțin conectorii metalingvistici, în virtutea unui raționament care poate fi formulat astfel: (i) **Sau** apozitiv este indiscutabil conector coordonator; (ii) ceilalți conectori metalingvistici sînt substituibili în limitele acceptabilității imanente cu **sau** apozitiv; (iii) **adică, alias, așadar, deci, prin urmare, respectiv** și **vasăzică** apozitivi aparțin aceleiași clase distribuționale (paradigme) ca și **sau** apozitiv, fiind deci conectori coordonatori. Premisa metodologică pe care se bazează acest raționament este principiul structuralist conform căruia morfemele care au distribuție cvasiidentică sau identică aparțin uneia și aceleiași clase morfematice.

[12] Vezi I. N. Bîtea, **Sau** *apozitiv*, p. 96, și I. N. Bîtea și D. Bîtea, *lucr. cit.*, p. 125—126.

[13] Nu există nici un principiu morfologic, sintactic sau semantic care să interzică coordonarea constituenților coreferențiali.

[14] Vezi G. Ciompec, *Morfosintaxa* ..., p. 25, și G. Ciompec et al., *lucr. cit.*, p. 269.

[15] Vezi G. Ciompec, *Morfosintaxa* ..., p. 26, 28—29, și G. Ciompec et al., *lucr. cit.*, p. 271, 278, 284.

[16] Vezi Șt. Iacob, *lucr. cit.*, p. 120, și G. Ciompec, *Morfosintaxa* ..., p. 25.

[17] Cu toate că din prezentarea lor nu rezultă caracteristici morfologice sau sintactice comune claselor de morfeme incluse în mod obișnuit în partea de vorbire numită adverb, I. Iordan și V. Robu susțin că abordarea tradițională a adverbului este atît satisfăcătoare (deși le permite să afirme că „unele adverbe sînt, în orice situație contextuală, elemente relaționale"), cît și superioară celorlalte abordări — vezi *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 497.

OBSERVAȚII ASUPRA COORDONĂRII (I)

GH. D. TRANDAFIR

1. Relațiile sintactice constituie o problemă esențială și viu controversată a gramaticii limbii noastre. Lucrările recente în acest domeniu abordează cu prioritate coordonarea, care nu este mai puțin complexă decît celelalte tipuri de relații. Dificultățile în cercetarea acesteia rezidă în special în absența biunivocității dintre expresia și conținutul conectivelor, manifestată prin polisemie și sinonimie, care uneori interferează.

Analiza noastră se bazează atît pe criteriul formal, care primează, cît și pe cel semantic. Luăm ca lucrare fundamentală de referință *Gramatica limbii române*, vol. I—II, Editura Academiei R.P.R., ediția a II-a, 1963 (notată în continuare Gramatica Academiei) și nu vom releva decît divergențele față de aceasta.

Ultimele contribuții în materie vizează prin excelență delimitarea și clasificarea conectivelor coordonatoare.

2. Coordonarea este definită de Gramatica Academiei ca „raportul dintre două sau mai multe unități sintactice (părți de propoziție, propoziții, fraze) care stau pe același plan. În cadrul frazei unitățile sintactice coordonate între ele sînt pe același plan, în sensul că sînt fie toate principale, fie toate subordonate ale aceluiași element regent" [1].

Principiul identității de plan relațional a constituenților coordonați între ei este contrazis, însă, în alte locuri din același tratat, în care se afirmă că se pot coordona și părți principale de propoziție cu părți de propoziție și cu propoziții subordonate [2], precum și propoziții principale cu subordonate concesive, cumulative și opoziționale[3].

Conjuncțiile coordonatoare sînt clasificate în aceeași lucrare în patru categorii de relații: copulative, disjunctive, adversative și conclusive.

3.1. Primele obiecții asupra sistemului de relații coordonative adoptat de Gramatica Academiei vizează categoria conclusivelor.

Astfel, după ce Maria Gabrea consemnează tangențial că *deci* și *prin urmare* nu sînt conective conclusive și că ar „putea constitui o categorie de adverbe și locuțiuni adverbiale incidente", D. D. Drașoveanu susține că într-un enunț ca *a învățat și deci a știut* propoziția a doua nu poate să fie simultan și conclusivă (prin *deci*), și copulativă (prin *și*) [4]. Funcția de adverb (ori de adverb cu funcție de conjuncție) sau de conjuncție a morfemului *deci* se poate detecta — argumentează Domnia sa în con-

[1] Vol. al II-lea, p. 240.
[2] *Ibidem*, p. 212, 240.
[3] *Ibidem*, p. 232—249.
[4] Vezi M. Gabrea, *Construcții incidente. Aspecte morfologico-sintactice și stilistice*, în LR, XIV, 1965, 5, p. 537; D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL XIII, 1968, 1, p. 30.

tinuare — prin analiza distribuțională : ocurența sau nonocurența în stînga cuvîntului considerat adverb cu funcție de conjuncție a unei conjuncții incontestabile : *și*, *dar*, *ci* etc. Dacă enunțul realizat astfel este reperat, înseamnă că secvența *și* + *deci* reprezintă formula conjuncție + adverb, adverbul fiind cuvînt inițial în propoziția a doua. În speță, în propoziția *și deci a știut*, *deci* ar fi adverb fără funcție de conjuncție, singurele adverbe cu funcție de conjuncție fiind cele relative : *cînd*, *cum*, *unde*, *încotro* și, în anumite situații, *cît*.

În concluzie autorul afirmă că „nu există categoria sintactică a conclusivelor nici măcar ca juxtapuse" [5].

Prin urmare coordonarea s-ar limita, după acest cercetător, la trei tipuri de relații : copulative, disjunctive și adversative, categoria conclusivelor suprimîndu-se

La această interpretare a lui D. D. Drașoveanu se raliază Georgeta Ciompec [6] și Sabina Teiuș [7], ultima tratînd pe *și* dintr-un exemplu ca *Ei nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă și sîngerează muncindu-l și deci al lor trebuie să fie* (Rebreanu, R., p. 293) drept conjuncție copulativă. Ideea conclusivă a propoziției *al lor trebuie să fie* s-ar exprima exclusiv de adverbul *deci*, analiza ca parte integrantă a propoziției copulative respective, în care ar avea funcție de complement circumstanțial conclusiv.

3.2. Examinînd același enunț ca Sabina Teiuș (v. *supra*, **3.1.**), Al. Graur opinează că *și* copulativ și *deci* conclusiv sînt conjuncții asociate [8].

3.3. Un punct de vedere apropiat de cel precedent înregistrăm la D. Irimia, după care secvența *și* + *deci* ar constitui o unitate conjuncțională în care funcția copulativă ar prevala asupra celei conclusive [9].

3.4. O soluție sensibil diferită propune C. Dimitriu, după care lexemele *deci*, *așadar* etc. ar reprezenta atît adverbe, cît și conjuncții coordonatoare, în funcție de distribuție : cînd urmează după o conjuncție coordonatoare ar fi adverbe conclusive, iar cînd nu sînt precedate de conjuncție coordonatoare ar avea valoare de conjuncții coordonatoare conclusive [10].

Într-o lucrare ulterioară, autorul consideră elementele *deci*, *așadar* etc. exclusiv conjuncții conclusive [11].

3.5. Calitatea conjuncțională a lui *deci*, *așadar*, *prin urmare* etc. este discutabilă și după opinia lui Theodor Hristea, care, însă, în stadiul actual controversat al problemei respective, preferă să mențină punctul de vedere al Gramaticii Academiei, adică să le considere conjuncții și, respectiv, locuțiuni conjuncționale conclusive [12].

3.6. Descriind relația conclusivă intrapropozițională, Gramatica Academiei afirmă că foarte frecvent partea de propoziție conclusivă are și sens explicativ față de coordonata ei [13].

[5] *Ibidem*, p. 30.

[6] Vezi Georgeta Ciompec, *Conjuncția*, în *Limba română contemporană*. I. Sub coordonarea acad. I. Coteanu, Bucureșiti, 1974, p. 308.

[7] Vezi Sabina Teiuș, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, București, 1980, p. 87—88.

[8] Vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, 1956, p. 131.

[9] Vezi D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române, Sintaxa*, Iași, 1983, p. 241.

[10] Vezi C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 345, nota 195.

[11] Idem, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, 1982, p. 131.

[12] Vezi Theodor Hristea, coordonator, *Sinteze de limba română*, București, 1984, p. 272.

[13] II, p. 225.

Teza cumulării unei părți de propoziție conclusive și de valoare apozitivă este respinsă de I. Mușiu [14] și V. Șerban [15], care îi atribuie sens exclusiv apozitiv. Se susține că exemplul ilustrativ de parte de propoziție conclusivă din Gramatica Academiei : *Voi veni mîine*, **deci la 17 ianuarie**, reprezintă de fapt o apoziție : *Voi veni mîine*, **adică la 17 ianuarie**. În schimb cei doi lingviști menționați mai sus admit coordonarea conclusivă la nivelul frazei.

3.7. Investigația gramaticală curentă reflectă în general optica inconsecventă a Gramaticii Academiei, care tratează pe *deci*, *așadar*, *prin urmare* etc. cînd drept conjuncții și locuțiuni conjuncționale [16], cînd ca „adverbe și locuțiuni adverbiale cu înțeles conclusiv, folosite în coordonate conclusive" [17].

3.8. Definirea tipurilor de relații coordonative interpropoziționale se bazează pe criteriul semantic, pe raportul dintre sensurile integrale ale propozițiilor considerate, nu numai pe sensul conjuncției interpropoziționale sau al adverbului. Conjuncțiile coordonatoare nu pot constitui în principiu un criteriu clasificator exclusiv, deoarece unele dintre ele sînt polisemantice, iar relația se poate manifesta și prin juxtapunere. Ca atare, funcția relațională a unui *și* polisemantic (copulativ, adversativ sau conclusiv) depinde de contextul respectiv. Prin urmare constituentul *și* care coordonează o propoziție cu sens conclusiv nu poate fi interpretat drept conjuncție copulativă, cum procedează D. D. Drașoveanu și Sabina Teiuș. În plus, *și* conclusiv este precedat de o pauză mai lungă și de un ton mai ridicat decît *și* copulativ. Compară : (1) *Țăranii muncesc pămîntul*, **și** *al lor trebuie să fie (și* conclusiv) cu (2) *Țăranii asudă* **și** *sîngerează muncind pămîntul (și* copulativ). Numai *și* conclusiv (din (1)) este subtituibil cu conjuncția conclusivă *deci*, nu și *și* copulativ (din (2)).

În ce privește relația structurală dintre elementele *și* și *deci*, constatăm că în contextele lor comune ele sînt variante libere, adică sinonime : *Nu are nici o vină*, **și** *trebuie să fie achitat* — *Nu are nici o vină*, **deci** *trebuie să fie achitat*, în consecință actualizează aceeași funcție sintactică, de conjuncție conclusivă.

Utilizarea tautologică a conectivelor nu constituie un fenomen limitat la conclusive. El apare (mai rar și respins de norma limbii literare) și în coordonarea adversativă : *dar însă* [18], precum și în cea copulativă : *și cu*.

S-a remarcat de mult și just că există conclusive a căror relație este realizată prin juxtapunere, pauză și intonație, ceea ce denotă că sensul conclusiv al relației respective nu este determinat nici numai de conjuncția *și*, nici numai de adverbul *deci* și nici de ambele, combinate, ci de raportul dintre conținutul celor două propoziții coordonate, a doua exprimînd concluzia derivată din sensul celei anterioare :

(1) *Ai avut două pîini întregi* (A), **doi lei ți se cuvin** (B). Creangă, O., 159.

[14] Vezi I. Mușiu, *Probleme ale coordonării în limba română*. Rezumatul tezei de doctorat, Timișoara, 1973, p. 28.

[15] Vezi V. Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1974, p. 106.

[16] Vol. al II-lea, p. 252.

[17] Vol. I, p. 310.

[18] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, 1956, p. 693 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, București, 1973, p. 203 ; Sabina Teiuș, *op. cit.*, 120 ; vezi și *infra* **11.5.**

(2) *Văduva e o femeie* (*A*) *care știe* (*B*) *să țină piept nevoilor* (C); **să iau o văduvă** (D). Sadoveanu, O., I, 372 (*Gram. Acad.*, II, p. 253).

Ca atare, soluția lui D. D. Drașoveanu, prin care se suprimă categoria propozițiilor coordonate conclusive, este infirmată de realitatea lingvistică.

Nu subscriem fără rezervă nici la opinia lui I. Mușiu și V. Șerban referitoare la inexistența coordonării conclusive la nivelul propoziției, situație în care adverbele *deci*, *așadar* și sinonimele lor ar prezenta valoare exclusiv apozitivă. Considerăm că adesea valoarea conclusivă coexistă și uneori prevalează net asupra celei apozitive, ca în enunțul *S-a dovedit că acuzatul a omorît pentru jaf*, **deci** (**prin urmare**) *nu din imprudență, cum declară el.*

4.1. O seamă de lingviști identifică în româna contemporană cinci tipuri de relații coordonative între propozițiile principale : *copulative, disjunctive, adversative, conclusive* și *cauzale.*

Coordonata principală cauzală, semnalată de H. Tiktin, a constituit de la început obiect de controversă, neîncheiată încă. După concepția acestuia, conjuncțiile specifice acestei categorii de coordonate ar fi *căci* și *că* : *Apele vor veni mari, căci a plouat tare la munte.* Adesea raporturile cauzale se realizează prin juxtapunere : *Ai venit degeaba, procesul se va amîna* [19].

4.2. Teza lui H. Tiktin referitoare la principale cauzale și la subordonate cauzale se reflectă și în ediția I a Gramaticii Academiei (1954), care însă amplifică inventarul de conective coordonatoare al principalelor cauzale : *căci, că (că) doar, vezi că, vezi dumneata (că), pasămite.* Opoziția dintre cele două categorii de cauzale se stabilește după criteriul semantic : coordonata principală cauzală ar marca e x p l i c a ț i a, m o t i v a r e a, iar cauzala subordonată, c a u z a [20].

4.3. O teorie surprinzătoare despre relațiile sintactice emite Gh. N. Dragomirescu, după care constituenții în raport de variație liberă (intersubstituibili și sinonimi) se deosebesc între ei sub raportul funcției sintactice : „Noi considerăm că astăzi asistăm la consacrarea definitivă a conjuncției *căci* printre conjuncțiile coordonatoare, chiar dacă ea se substituie și azi sinonimelor ei subordonatoare *pentru că, fiindcă* ...” [21].

Recent Domnia sa reia problema coordonatei cauzale într-un articol vizînd relevarea opoziției dintre conjuncțiile coordonatoare cauzale *căci, că* și conjuncțiile subordonatoare cauzale, cu toate că — așa cum arătam mai sus — admite că cele două categorii de conjuncții sînt identice sub raport semantic și sintactic. După opinia sa, comportamentul sintactic al conjuncțiilor coordonatoare (implicit al lui *căci* și *că*) s-ar defini prin particularitatea de a conecta orice propoziție fie cu regenta, fie cu subordonata unei fraze formate prin subordonare. Printre exemplele ilustrative figurează și următorul :

S-a supărat pe mine (*A*) **pentru că l-am dat uitării** (*B*), **căci am acest obicei** (C), în care subordonata cauzală (C) ar fi coordonată cu subordonata cauzală (B) [22].

[19] Vezi H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, București, 1945, p. 221—223.

[20] Vol. al II-lea, p. 169.

[21] Vezi Gh. N. Dragomirescu, *Structura gramaticală și stilistică a subordonatei cauzale*, în LL, IV, 1960, p. 62.

[22] Idem, *Coordonata cauzală*, în LR, XXXIV, 1985, 6, p. 489.

Se știe că propozițiile subordonate coordonate între ele determină același regent. Or, în enunțul citat, presupusa cauzală coordonată (C) nu este subordonată direct propoziției (A). Construcția **S-a supărat pe mine* (A), *căci am acest obicei* (C) este incorectă.

Noi analizăm propoziția (C) ca subordonată propoziției (B) *(l-am dat uitării, căci am acest obicei)*, care, la rîndul său, determină pe (A): *S-a supărat pe mine* ← *pentru că l-am dat uitării* ← *căci am acest obicei*, deci fără coordonare. Schematic, relațiile interpropoziționale din enunțul anterior se prezintă astfel: A ← B ← C, iar nu A ← (B + C). Funcția subordonatoare a conjuncțiilor *căci* și *că* se probează și prin substituirea lor cu conjuncțiile cauzale unanim recunoscute ca subordonatoare, procedeu care nu le afectează sensul relațional: *S-a supărat pe mine pentru că l-am dat uitării*, **fiindcă (deoarece)** *am acest obicei.*

Subliniem faptul că trebuie făcută o distincție tranșantă între coordonarea propozițiilor cauzale subordonate, care pot stabili între ele relații copulative, disjunctive, adversative și conclusive *(Dinu s-a remarcat imediat, fiindcă este capabil* **și** *(fiindcă) beneficiază de condiții optime de studiu; Am întîrziat pentru că n-am plecat la timp,* **dar** *și pentru că m-a prins ploaia pe drum; Nu te duce în cameră, fiindcă doarme* **sau** *(fiindcă) lucrează,* **și** („deci") *(fiindcă) îl deranjezi)* și așa-zisa coordonare cauzală a propozițiilor principale marcate prin conjuncțiile *căci* și *că* substituibile cu conjuncții cauzale subordonatoare *(Să nu se supere nimeni (A) pentru că n-a fost invitat* (B), **căci (deoarece, pentru că, fiindcă** etc.) **n-am favorizat pe nimeni** (C): $(A \begin{smallmatrix} \swarrow B \\ \nwarrow C \end{smallmatrix})$[23], pe care noi o interpretăm drept subordonare cauzală. Denumirea de coordonată cauzală sau de cauzală coordonată aplicată unei propoziții principale de către cei care admit această relație interpropozițională este inadecvată, deoarece ea corespunde, în anumite situații, și propoziției subordonate cauzale.

4.4. Ecaterina Teodorescu admite existența celor două categorii de propoziții cauzale, la fel cu Gh. N. Dragomirescu, dar, spre deosebire de acesta, contestă includerea în aceeași clasă de substituție a așa-numitelor conjuncții cauzale coordonatoare *căci* și *că* și a conjuncțiilor cauzale subordonatoare *fiindcă, deoarece, întrucît* [24]. Autoarea consideră așa-numita coordonare cauzală un tip relațional distinct, intermediar între coordonare și subordonare, marcat prin conjuncțiile *căci, că, doar, că doar, pasămite* etc., pe care îl numește raport justificativ.

C. Dimitriu numește acest raport explicativ și limitează inventarul conectivelor prin care se exprimă la *căci* și *că* [25].

4.5. Pentru C. Săteanu, raportul explicativ reprezintă un tip de coordonare care se manifestă prin adverbele și prin locuțiunile adverbiale cu valoare conjuncțională *doar, pasămite, de altfel, altminteri* și *altfel* [26].

4.6. Remarcăm că la unii adepți ai așa-zisei coordonate cauzale conjuncțiile *căci* și *că* sînt comune cauzalelor principale și cauzalelor subordonate [27], că alții reduc inventarul conectivelor coordonatelor principale

[23] Acest exemplu este luat din articolul în discuție al lui Gh. N. Dragomirescu, în care relațiile sintactice interpropoziționale sînt interpretate în alt mod, conform schemei $A+C_{\nwarrow B}$.

[24] Vezi Ecat. Teodorescu, *Curs de sintaxă a limbii române*, Iași, 1974, p. 90—91 (multigrafiat).

[25] Vezi *Sintaxa*, p. 136—137.

[26] Vezi C. Săteanu, *Coordonare explicativă*, în LL, XI, 1966, p. 375—385.

[27] Vezi Gramatica Academiei (1954), II, p. 199; Ecat. Teodorescu, *op. cit.*, p. 91, 317.

cauzale exclusiv la *căci* și *că* [28], iar alții exclud pe *căci* și *că* din categoria conectivelor cauzale principale [29].

4.7. Descrierea diferită de la un autor la altul a cauzalei principale și chiar contradictorie la același autor indică în realitate inexistența acesteia, soluție la care se oprește și Gramatica Academiei (1963) și pe care o adoptă actualmente majoritatea gramaticienilor.

5.1. Pentru alți lingviști, al cincilea tip de coordonare — pe lîngă cele recunoscute în general : copulativ, disjunctiv, adversativ și conclusiv — îl constituie relația apozitivă [30].

O analiză mai amplă a raportului dintre relația coordonativă și cea apozitivă întreprind I. N. Bîtea și Dana Bîtea, apelînd și la concepții și metode structuraliste. Cei doi cercetători utilizează și o terminologie parțial inedită în lingvistica noastră, pe care o menționăm numai în măsura în care este indispensabilă pentru înțelegerea tezei respective [31]. Autorii prezintă detaliat trăsăturile definitorii ale lui *sau* apozitiv și își propun să demonstreze „*specificul raportului apozitiv metalingvistic ca tip distinct de coordonare*" (s.n. — Gh. T.). Se relevă că unitățile sintactice implicate în această relație sînt coreferențiale, omisibile și permutabile. Se evidențiază, de asemenea, apartenența la aceeași clasă de substituție a lui *sau* apozitiv [32] și *adică* apozitiv și se conclude : „Din moment ce *sau* apozitiv și *adică* apozitiv au aceeași distribuție, iar *sau* apozitiv este neîndoielnic o conjuncție coordonatoare, rezultă cu claritate că *adică* apozitiv [...] este la rîndul său o conjuncție coordonatoare și nicidecum un adverb sau un cuvînt incident, cum susțin gramaticienii români".

În continuare se susține că toate conectivele substituibile cu *adică* (*și anume, așadar, prin urmare, în consecință* etc.) sînt conjuncții coordonatoare și, ca atare, raportul apozitiv reprezintă în realitate un nou tip de coordonare, care este denumită coordonare apozitivă metalingvistică sau coordonare metalingvistică [33].

5.2. Concepția expusă mai sus este eronată. Din faptul că *sau* apozitiv și **adică** apozitiv au aceeași distribuție nu rezultă nici că *sau* apozitiv este în aceste contexte comune „neîndoielnic o conjuncție coordonatoare" și nici că *adică* împreună cu toți conectorii apozitivi sînt conjuncții coordonatoare. Singura concluzie valabilă care derivă din identitatea de distribuție a lui *sau* și *adică* este că cele două elemente au aceeași funcție sintactică în contextele comune și numai în acestea.

[28] Vezi H. Tiktin, *op. cit.*, p. 221 ; Gh. N. Dragomirescu, *Coordonata cauzală*, p. 487.

[29] Vezi Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjunctionale în limba română*, București, 1960, p. 67 ; C. Săteanu, *art. cit.*

[30] Vezi B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, București, 1971, p. 233 ; C. Săteanu, *art. cit.*, p. 375—385 ; Ecat. Alexandrescu, *Contribuții la studiul sintaxei limbii române*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1973, p. 4—5 ; Ioan N. Bîtea și Dana Bîtea, *Observații asupra lui* **sau** *apozitiv*, în LR, XXXI, 1982, 2, p. 117—126.

[31] Apoziția este numită apoziție metalingvistică (și este notată M-apoziție), iar termenul explicat de aceasta, corelativul M-apoziției. Între cei doi constituenți ai apoziției există un raport apozitiv metalingvistic. Un enunț este absolut acceptabil (A-acceptabil), adică respectă normele fonetice, gramaticale și semantice, cît și transcendent acceptabil (T-acceptabil), adică respectă restricțiile pe care le impun situația și contextul.

[32] Cea mai veche atestare a lui *sau* apozitiv figurează la Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, 1896, ed. a IX-a, 1943, s.v. *sau*, unde este ilustrat prin sintagma : *doi napoleoni* **sau** *patruzeci de franci*, iar în lucrări gramaticale, începînd cu I. Oiță, *Despre propozițiile explicative*, în LR, X, 1961, 5, p. 455.

[33] Vezi *art. cit.*, p. 126.

Întrebarea decisivă pentru problema în discuție este care dintre cele două mărci relaționale opuse își pierde funcția specifică, întrucît *sau* și *adică* nu pot să cumuleze în aceeași poziție sintactică și funcție coordonativă, și funcție apozitivă, deoarece teza că doi constituenți coreferențiali ar contracta simultan atît relație coordonativă, cît și relație apozitivă este exclusă [34].

Structuralismul, invocat adesea de autori ca sursă teoretică și metodologică, utilizează pentru descrierea unui atare fenomen sintactic conceptul de opoziție de conținut privativă, reprezentată printr-un termen marcat (intensiv) și altul nemarcat (extensiv). Cu alte cuvinte, două invariante de expresie pot să aibă într-o situație determinată o variantă comună de conținut ca efect al neutralizării unei particularități semantice a termenului marcat în profitul termenului nemarcat. Elementul marcat (de expresie sau de conținut) prezintă o caracteristică în plus față de cel nemarcat, și anume caracteristica suprimabilă [35].

De exemplu, opoziția dintre prezentul și viitorul românesc a categoriei de timp se anulează în contexte în care forma de prezent își pierde sensul de prezent și exprimă pe cel de viitor : **scriu** *lecția* (acțiunea se efectuează în momentul enunțării — timpul prezent) ; **scriu** *lecția mîine* („voi scrie" — timpul viitor).

Valorile formelor verbale *scriu* (mîine) și *voi scrie* coincid exclusiv în poziția sintactică în care sensul de viitor, specific formei nemarcate *(voi scrie)*, se amplifică cu sensul de viitor provenit din prezent în poziție de neutralizare, iar conținutul general al prezentului *scriu* se diminuează prin identificarea lui parțială (în contexte determinate) cu timpul viitor [36].

Expresia termenilor opozabili *(scriu/voi scrie)* nu se modifică în cazul opoziției de conținut.

Descriind raportul dintre *sau* apozitiv și *adică* apozitiv pe baza principiului opoziției de conținut, *sau* apozitiv reprezintă termenul marcat, căruia într-o anumită distribuție i se neutralizează sensul coordonativ în profitul sensului apozitiv al adverbului *adică* (termenul nemarcat, extensiv) fără să i se schimbe forma. Bineînțeles, *sau* disjunctiv și *sau* copulativ își mențin funcțiile coordonatoare respective, opunîndu-se relațional lui *sau* și lui *adică* apozitivi.

Prin urmare, interpretarea raportului apozitiv ca „un tip aparte de coordonare" [37] este infirmată de teoria și de practica structuraliste conform cărora, în speță, termenul marcat este conjuncția coordonatoare *sau*, care în poziție de neutralizare dobîndește valoare apozitivă, iar termenii nemarcați *adică*, *(și) anume*, *așadar* etc. își conservă identitatea de expresie și de conținut apozitiv. Ca atare, adoptăm soluția diametral opusă celei preconizate de I. N. Bîtea și Dana Bîtea.

6.1. Iorgu Iordan și Vladimir Robu consideră c o o r d o n a r e a a l t e r n a t i v ă (marcată prin ocurența corelativă a acelorași adverbe

[34] Pentru cazuri particulare, vezi Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, *Probleme și interpretări*, București, 1973, p. 44.

[35] Vezi Louis Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, Éditions de Minuit, 1968, p. 221 ; Jean Dubois et al., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1974, s. v. *marque, marqué*.

[36] Pentru o interpretare diametral opusă a opoziției *marcat/nemarcat*, vezi V. Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române*, București, 1968, p. 24.

[37] Vezi I. N. Bîtea și D. Bîtea, *art. cit.*, p. 126.

în unități coordonate prin juxtapunere : *aci ... aci, ba ... ba, cînd ... cînd* etc.) și coordonarea de succesiune ierarhică sau de ordine (marcată corelativ prin sintagmele *în primul rînd, în al doilea rînd, în al treilea rînd* sau *mai întîi, (și) pe urmă)* variante ale categoriei coordonării copulative [38].

6.2. Categoria de coordonare alternativă apare și la D. Irimia, la care este independentă de coordonarea copulativă și nu include nici coordonarea de succesiune ierarhică sau de ordine [39].

6.3. Remarcăm că într-un enunț ca următorul :

Cînd la umbră se dosește [luntrea], *cînd s-arată la lumină*, verbele exprimă acțiuni reciproc exclusive (cînd *se dosește*, nu *se arată*, iar cînd *se arată*, nu *se dosește*, dar finalmente ambele acțiuni se realizează : *se dosește* și *se arată)*, care se succed, dar practic se însumează [40].

Considerăm coordonarea alternativă un caz particular al coordonării disjunctive ce se definește prin juxtapunerea de constituenți succesivi și adiționali care au ca element inițial același adverb [41] corelativ [42].

7.1. Sistemul coordonării este prezentat și de Emil Ionescu în cinci clase, prin scindarea relației adversative în două subclase : adversativă și exclusivă [43]. Coordonarea realizată prin conectivul *ci* ar reprezenta alt tip de coordonare, denumit de autor exclusivă.

Definiția dată raportului adversativ de Gramatica Academiei este într-adevăr eronată : „Unitățile sintactice coordonate care se opun una alteia fără a se exclude se numesc adversative". Printre exemplele ilustrative ale acestei reguli figurează și următorul, care în realitate o infirmă :

„Blestemul părinților /, pe care nu-i asculta (A) / **ci îi tot necăjea** (B) */ a făcut-o să fie gheonoaie* (C) /. Ispirescu, L, p. 4" [44]. Propoziția coordonată afirmativă (B), introdusă prin *ci*, exclude pe cea negativă anterioară (A) [45].

Majoritatea coordonatelor adversative, deși au sensuri opuse (diferite), sînt compatibile, realizabile [46] :

O să mă bată Dănilă, dar o să mă ierte și o să mă ia de nevastă. Z. Stancu, *Desculț*, p. 292 *(o să mă bată + o să mă ierte + o să mă ia de nevastă).*

[38] Vezi Iorgu Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1968, p. 684—685.

[39] Vezi D. Irimia, *op. cit.*, p. 234—235.

[40] Vezi Gramatica Academiei, II. p. 247 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 203.

[41] Adverb, nu conjuncție, cum indică, între alte lucrări, și Gramatica Academiei, II, p. 247.

[42] Cf. Mircea Mitran, *Note despre coordonare*, în LR XI, 1962, 5, p. 507—513.

[43] Referitor la conceptul de coordonare adversativă exclusivă, vezi în *Omagiu Iordan*, București, 1958, p. 633—637 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 203 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 526 ; Suzana Carmen Dumitrescu, *Coordonarea prin joncțiune în limba română*, București, 1979, p. 78 ; C. Dimitriu, *Morfologia*, p. 369—370, nota 209.

[44] Vezi *Gramatica Academiei*, II, p. 248 ; *ibidem*, p. 224.

[45] Menționăm că și gramatica limbii franceze denumește tot exclusivă relația coordonativă corespunzătoare celei românești marcate prin *ci* : *Il n'était pas beau, mais laid.* Cf. Jean-Claude Chevalier et al., *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, 1964, p. 108.

[46] Notăm că accepția termenului *opoziție* din lingvistică, în care exprimă și numai o diferență parțială între acțiuni, calități etc., se distinge de cea din logica formală clasică, în care indică o relație de excluziune, de incompatibilitate.

7.2. Relevăm remarca pertinentă a lui I. Coteanu că jonctivul *ci* indică uneori nu o relație de excluziune, ci de incluziune, propoziția precedată de *ci* înglobînd și intensificînd sensul celei negative anterioare : *El nu se teme, ci se îngrozește*[47].

7.3. Pentru C. Dimitriu conjuncția *ci* este cînd exclusivă[48], cînd adversativă neexclusivă[49].

7.4. Observăm însă că opoziția exclusivă caracterizează și coordonarea disjunctivă. Deosebirea dintre cele două tipuri de coordonare exclusivă (disjunctivă și „exclusivă") rezidă în faptul că în coordonarea disjunctivă constituenții coordonați se exclud reciproc, pe cînd în coordonarea „exclusivă" numai unul din termeni, și anume cel pozitiv (introdus prin *ci*), exclude pe cel negativ. Prin urmare, denumirea de „coordonare exclusivă" aplicată numai constituenților conectați prin conjuncția *ci* este inadecvată, deoarece ea acoperă și relația disjunctivă.

Considerăm relația marcată prin conectivul *ci* o subclasă a coordonării opozitive definită semantic prin caracterul univoc al excluziunii. Pentru considerentul că *ci* nu apare decît în combinație cu *nu* (care este inomisibil în prezența lui *ci*), adoptăm punctul de vedere al lui H. Tiktin că cele două segmente reprezintă un singur morfem, cu formă discontinuă : *nu ... ci*[50].

8.1. Relația de coordonare marcată prin conjuncția *ci*, integrată de Gramatica Academiei în coordonarea adversativă și tratată de Emil Ionescu ca un tip distinct de relație sub denumirea de coordonare exclusivă, este prezentată drept coordonare opozitivă de către D. Irimia, care admite șase categorii de relații coordonative : copulative, disjunctive, adversative, conclusive, alternative și opozitive[51]. Autorul descrie detaliat acest tip de relație, demonstrînd că el poate fi realizat și prin conjuncțiile *și, iar* sau prin parataxă, cu condiția ca acestea să preceadă termenul negativ : *Ai venit să mă ajuți*, **iar** *nu să mă deranjezi; Arta e tensiune, nu contemplație.*

8.2. Denumirea de opozitivă pentru relația considerată este de asemenea inadecvată, deoarece ea corespunde și relației disjunctive, și, parțial, celei adversative.

În lingvistica noastră, coordonarea cunoaște între trei și șase categorii de relații. Evident că nu toate aceste soluții pot fi valabile. Divergențele dintre ele, semnalate în prealabil, rezidă în special în ignorarea principiilor logice ale clasificării sau în operarea cu concepte confuze ori eronate[52].

Propunem următorul sistem de relații coordonative : (1) copulative, (2) opozitive și (3) conclusive. Coordonatele opozitive se împart în trei subclase : (a) reciproc exclusive sau dis-

[47] Vezi I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, 1982, p. 314.

[48] Vezi C. Dimitriu, *Morfologia*, p. 369—370, nota 209.

[49] Idem, *Sintaxa*, p. 130.

[50] Vezi H. Tiktin, *op. cit.*, p. 220; A. Martinet, *La linguistique synchronique. Études et recherches*, Paris, P.U.F., 1968, p. 111—113.

[51] Vezi D. Irimia, *op. cit.*, p. 238—240.

[52] Vezi, de exemplu, B. B. Berceanu : „Alte conjuncții exprimă succesiunea : *apoi* (calificată de DLRM adverb, dar care e conjuncție, de pildă, în fraza : *își luă rămas bun,* **apoi** *plecă*), **pe urmă**" (*op. cit.*, p. 233).

junctive, (b) unilateral exclusive (marcate cu conjuncţia specifică *ci*) şi (c) neexclusive (adiţionale), marcate cu conjuncţiile *dar*, *iar*, *însă* şi locuţiunea conjuncţională *numai că*.

Schematic:

Coordonarea { copulativă: A *şi* B.
opozitivă { *reciproc exclusivă (disjunctivă:)* A *sau* B.
unilateral exclusivă: *nu* A, *ci* B.
neexclusivă (adiţională): A, *dar* B.
conclusivă: A, *deci* B.

Unele conjuncţii copulative şi opozitive cumulează valori relaţionale multiple.

Aprilie 1986

Craiova, Calea Bucureşti Bl. E-5, sc. 2, ap. 7

„IZOLĂRILE" ÎN DICȚIONAR

CEZAR TABARCEA

Expresiile numite de obicei „frazeologice" s-au bucurat totdeauna de atenția lexicografilor în general, iar în lexicografia românească au fost cu deosebire luate în seamă datorită fie unor argumente, mai curînd de ordin emoțional — dar îndreptățite de altfel — ca cele aduse de Eminescu, fie unor observații rodnice mai ales pentru istoria limbii, pe calea deschisă de Hasdeu și continuată de Șăineanu, Philippide, Pușcariu, la care se pot adăuga mulți alții.

Fără să înglobeze tot ceea ce se înțelege prin „izolare" — termen pe care îl vom prefera aici din motive care vor fi ușor de identificat —, frazeologia a servit lexicologiei prin descoperirea unor cuvinte vechi sau sensuri derivate ori uitate, conservate în construcții recurente, remarcate mai ales pentru faptul că li se putea cel puțin presupune o împrejurare concretă care le-a dat naștere, o anumită „istorie" generatoare.

Introducerea termenului de „izolare" [1] nu înseamnă o simplă substituire, ci și o lărgire considerabilă a conceptului, avantajoasă pentru că permite și interpretarea unor „cuvinte", de asemenea recurente, dar care, neapărînd într-o structură sintactică evidentă, nu pot fi considerate „expresii frazeologice". Înțelegem așadar prin *izolare* orice porțiune de text care poate apărea în cel puțin două contexte diferite, păstrîndu-și semnificația și intrînd într-un raport „figurativ" [2] cu contextul.

Raționamentul lexicografului, al cărui obiectiv principal îl formează însă *cuvintele*, este simplu și justificat : dacă într-o izolare ca *a da tîrcoale*, bunăoară, există un cuvînt care nu se mai folosește independent, nu avem nici un motiv pentru a respinge ideea că el ar fi fost folosit cîndva ca atare sau că ar mai putea fi folosit, încît prezența cuvîntului *tîrcol* este îndreptățită chiar într-un dicționar care își propune să reflecte mai ales limba actuală (cf. DEX), desigur, cu mențiunea necesară pentru a se specifica apariția sa numai în expresia care-l cuprinde și care este o „izolare".

Dacă în cazul unui cuvînt, luat ca semn, în mod curent, se poate înțelege mai ușor tratarea lexicografică a izolării, lucrurile se prezintă ceva mai dificil în cazul unui sens : condiția ca izolarea să-și justifice prezența în dicționar ar fi ca ea să ilustreze într-adevăr un sens derivat din cel principal — așa, de exemplu, *a spune două vorbe și-un cuvînt* s.v. **D O I, D O U Ă**, în DEX, indică sensul 'puțin', 'neglijabil' (cf. și *două parale*). Dar cînd se poate decide că izolarea închide un sens diferit de cel principal ?

[1] Conceptul a apărut pentru prima oară, se pare, la Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle, 1898, cap. X; în lingvistica românească, a fost folosit de Al. Philippide, *Istoria limbii române (Principii)*, Iași, 1894, p. 88—120; I. Iordan, *Stilistica limbii române*, București (ed. a II-a), 1975, p. 265—304.

[2] Folosim acest termen pentru a evita pe „metaforic", deoarece, împreună cu Jakobson (*The metaphoric and metonymic poles*, în *Fundamentals of language*, Gravenhage, 1956), considerăm că toate figurile se pot grupa în două mari categorii : metafora și metonimia.

Aparent, răspunsul pare a fi destul de ușor de dat în măsura în care microcontextul reprezentat de izolarea însăși face ca valoarea cuvîntului în discuție să fie suficient de transparentă. Pentru *a-i lăsa gura apă*, de pildă, sensul lui *apă* este evident cel de 'salivă', ceea ce justifică, după părerea noastră, includerea acestei izolări într-un dicționar al limbii s.v. **APĂ**, iar distribuția ei în contexte largi întărește sensul derivat. Dar care este sensul lui *apă* în *a bate apa în piuă*, expresie menționată în mod frecvent în dicționar? Altul decît cel principal? Este necesară includerea acestei izolări într-un dicționar general al limbii sau ar trebui să figureze mai curînd într-un dicționar special frazeologic? Căci, într-un dicționar general, s-ar cuveni mai curînd să figureze sub (A) **VORBI**.

Astfel de întrebări arată foarte clar că sînt necesare cîteva criterii cu care lexicograful să poată opera pentru a decide asupra oportunității includerii unei izolări în dicționar. Necesitatea este cu atît mai acută, cu cît există o anumită tipologie a izolărilor care folosește termenii tradiționali de „locuțiune", „expresie", „zicătoare" etc. deveniți aproape intuitivi, încît orice definiție a lor riscă să se întîlnească cu atîtea valori și conotații cît să o facă oricînd atacabilă. Constatarea lui Archer Taylor că o anumită „calitate incomunicabilă" a proverbului [3] face extrem de dificilă orice încercare de definire a lui se poate extinde — proverbul fiind el însuși un tip de izolare — asupra tuturor izolărilor.

S-au făcut multe încercări de identificare a unor trăsături specifice care să servească eventual chiar unei tipologii a izolărilor [4] sau care să poată contribui la definirea unui tip particular [5]. Majoritatea acestora provine dintr-o perspectivă lingvistică, deși conștiința necesității de a se lua în considerare și anumite date extralingvistice nu lipsește.

O particularitate evidentă a izolărilor este faptul că au o *structură sintactică*, de unde și denumirea de „expresii frazeologice". Această structură este una de adîncime, astfel că este posibil ca, în urma unor transformări diferit condiționate, să nu se realizeze la suprafață în toți termenii săi : o exclamație ca *Aiurea!*, folosită ca replică într-o conversație, reprezintă de fapt transformarea expresiei *a vorbi (într-) aiurea*, cu o modificare categorială esențială — schimbarea valorii de loc a adverbului într-una de mod. Avem aici un caz tipic de izolare care poate și trebuie să figureze într-un dicționar al limbii române.

În al doilea rînd — fapt remarcat în toate lucrările de specialitate — trebuie avută în vedere *semnificația specifică* atașată acestor structuri sintactice, semnificație care nu provine niciodată din suma sensurilor cuvintelor componente. Semnificația este descifrabilă în microcontext datorită abaterilor violente de la sensul de bază al unuia din cuvintele componente (ca în cazul lui *a-și arunca ochii*) sau se relevă în relația cu contextul atunci cînd izolările sînt încă analizabile (ca în cazul lui *a face cu ochiul*) [6].

Cea mai importantă trăsătură, după părerea noastră, a izolărilor este dată însă de *dubla relație cu contextul* în care apar. Pe de o parte, există o independență relativă față de contextul lingvistic — ceea ce justifică și denumirea de „izolare" — care deschide posibilitatea recurențelor struc-

[3] Archer Taylor, *The Proverb*, Copenhagen, 1962, p. 3.

[4] Cf. Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului*, București, 1982, p. 70—111.

[5] Cf. Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, 1958.

[6] O analiză amănunțită, în scopul delimitării *locuțiunii* de *expresie*, la Fl. Dimitrescu, *op. cit.*, p. 30—68.

turilor respective; pe de altă parte, există o dependență relativă față de context, grație unei valențe gramaticale sau semantice a întregii izolări [7]. De cele mai multe ori, independența față de contextul lingvistic este dată de o relație de tip „genetic" [8] cu un context situațional, despre care se presupune adesea că a și stat la baza apariției respectivei izolări, supus mai totdeauna unui cod extralingvistic (un caz ilustrativ este, de exemplu, *a da ortul popii*, cu împrejurarea concretă care a dat naștere acestei locuțiuni). Acest context situațional „justificativ" este simțit atît de important pentru existența izolării, de fapt pentru conștientizarea independenței sale față de contextul lingvistic, încît adesea este construit ulterior (cum procedează în mod frecvent Anton Pann), ceea ce face foarte dificilă orice încercare de a stabili anterioritatea legendei față de izolare.

Nu credem că s-ar putea spune care dintre aceste trăsături este mai importantă. Ele se constituie mai degrabă într-un fascicul decît într-o ierarhie și numai uzul poate indica relevanțe uneia dintre ele. De aceea, o eventuală definiție a izolării ar trebui formulată punînd toate particularitățile subliniate pe același plan; reformulată, față de cea oferită la începutul acestui articol, ea ar putea arăta astfel: structură semantico-sintactică recurentă, caracterizată printr-o independență semantică față de context și o dependență sintactică față de acesta. Faptul că vorbim de o „independență semantică" față de contextul ocurenței nu se datorește numai relației genetice cu un context extralingvistic, ci și funcției figurative evidente — chiar la nivelul unei catacreze — pe care orice izolare o îndeplinește.

Una dintre marile dificultăți pe care le prezintă izolările este extragerea lor ca unități din contextele în care sînt distribuite — cu alte cuvinte, o operație de segmentare în entități frazeologice a unui context larg —, o dificultate provenită tocmai din neglijarea trăsăturilor expuse mai sus. Astfel, în DLR, s.v. **OCHI**, găsim; „**A pierde pe cineva** (sau **ceva**) **din ochi** = a nu mai vedea pe cineva sau ceva care se depărtează sau de care te depărtezi" și „**a pierde** (sau **a prăpădi**) **pe cineva din ochi** (**de drag**) = a privi cu mult drag la cineva, a ține foarte mult la cineva (expresie sinonimă cu **A mînca** (sau **a înghiți, a sorbi** pe cineva) **cu ochii** (sau **din ochi**)". De fapt, pentru **a pierde din ochi de drag(ă)** nu avem decît exemplul bine cunoscut al versului lui Coșbuc, în care **a pierde din ochi** poate însemna foarte bine 'a nu mai vedea', dar nu din cauza distanței, ci a unei stări emoționale (cf. Alecu Văcărescu: „Cînd nu te văz am chinuri, / Și cînd te văz, leșinuri"), ceea ce este o dovadă că avem de-a face cu o metaforă cultă, un caz particular de valorificare în context a izolării. Impresia de catacreză, care a dus probabil la includerea în dicționar a versului lui Coșbuc, vine de la contextul sociocultural de ordin secundar care a dus la transformarea acestuia mai curînd în clișeu, și nu de la condiții imediate în raport cu limba. Nu negăm prin aceasta posibilitatea ca o formulare cultă să intre în uzul comun și de aici în limbă [9], vrem numai să subliniem că există trepte intermediare în acest proces, trepte de care un dicționar trebuie să țină seama pentru a decide cel puțin la care dintre ele se oprește.

[7] Vezi analiza noastră pentru delimitarea *zicătorii* de *proverb*, în *op. cit.*, p. 85—97.

[8] Cf. Pavel Ruxăndoiu, *Aspectul metaforic al proverbelor*, în *Studii de poetică și stilistică*, București, 1966.

[9] Dimpotrivă, în legătură cu versul eminescian „Tu în cap nu ai grăunțe, numai pleavă și puzderii" am demonstrat exact acest fapt (cf. *Un vers eminescian*, în *Mihai Eminescu. Luceafărul. Centenar*, București, Tipografia Universității, 1984, p. 175—179.

O situație asemănătoare prezintă și comparația proverbială *ca ochii din cap*, tratată de patru ori, în mod diferit, în DLR, s.v. **OCHI** : 1 „**A iubi pe cineva** (sau **a-i fi drag** cuiva) **ca** (sau **mai mult decît**) **ochii (din cap)** sau **a ține la cineva ca la ochii din cap** = a iubi (sau a fi iubit), din tot sufletul" ; 2 „**A păzi** (sau **a îngriji** pe cineva) **ca ochii** (sau **ca doi ochi) din cap** = a păzi pe cineva cu cea mai mare grijă" ; 3 „**Ochii și** . . . sau . . . **și ochii (din cap)**, formulă prin care se recomandă grija deosebită" ; 4„ **A cheltui** (sau **a-l costa) și ochii din cap** = a cheltui (sau a-l costa ceva) foarte mult".

De fapt, în toate cazurile de mai sus avem de-a face cu structura recurentă **CA + Nume + Determinant prepozițional**, în realizarea specifică (în sensul subordonării de la gen la specie) : **ca ochii din cap**, modificată la nivelul de suprafață în exemplele 1, 3, 4. Este evident că, fiind vorba de o comparație, în care structura pe care o avem în vedere formează cel de-al doilea termen, valența deschisă către primul termen al comparației (**pe cineva** sau **ceva**) face ca și verbele din contextul larg să fie mai multe decît cele consemnate *(a iubi, a păzi, a cheltui* etc.).

Individualitatea semantică a izolării se realizează prin actualizarea, la apariția ei într-un context, a unui cod extralingvistic, să-i zicem „fiziologic" : prețuirea deosebită acordată ochilor ca organe ale văzului, socotit îndeobște ca cel mai important simț al omului ; prezența expresiei în dicționarul general se justifică deci, dar nu sub forma realizărilor particulare care devin redundante, ba, mai mult, ne par a obtura caracterul și funcția esențială a respectivei izolări.

Se vede așadar că ceea ce ne interesează aici este, în cele din urmă, o problemă de decizie : în ce condiții o izolare trebuie să intre într-un dicționar al limbii ?

Pe lîngă trăsăturile descrise, pe care le socotim primordiale în răspunsul la această întrebare, o condiție care ni se pare strict necesară este aceea a implicațiilor codurilor extralingvistice în determinarea sensului cuvîntului component al unei izolări. Trebuie să precizăm că folosim aici termenul de „cod" într-un sens semiotic general, cu referire la un sistem de organizare a semnelor din orice domeniu de activitate materială sau spirituală. În felul acesta, vrem să precizăm că nu intră în atenția noastră factorii extralingvistici accidentali care, desigur, pot și ei determina apariția unei izolări, dar rareori contribuie la intrarea acesteia în limbă. Este, de pildă, cazul expresiilor legate de o întîmplare concretă în viața unei familii ori a unui cerc social restrîns care nu se pot generaliza decît dacă sînt răspîndite, oral sau scris, împreună cu situația care le-a dat naștere pînă ce „se codifică" într-un anume domeniu, ceea ce duce și la desprinderea lor de legenda generatoare. Cine mai știe astăzi că *sandwich* a fost un fel de mîncare pe care cel de-al patrulea conte de Sandwich l-a consumat în exclusivitate în timpul unei partide de cărți care a durat 24 de ore ? [10] Izolare în prima fază, termenul a devenit mai apoi cuvînt al limbii engleze.

Materialul care se găsește deja consemnat în dicționare nu face, desigur, abstracție de astfel de implicații ; problema constă în a decide care dintre ele trebuie luate în considerație — avînd deci consecințe asupra sensului cuvîntului — și care nu.

În DLR, s.v. **APĂ**, figurează proverbul *Apa curge, pietrele rămîn*, pentru ilustrarea sensului de bază însuși. Dincolo de faptul că în acest

[10] Cf. *The Concise Oxford Dictionary.*

proverb cuvîntul *apă* nu ni se pare a avea sensul de 'materie lichidă', la care este trecut, ci pe cel derivat de 'apă curgătoare', trebuie să avem în vedere și faptul că, proverbul fiind o „metaforă deictică"[11], adaptată deci contextelor situaționale la care se aplică, *apă* în acest proverb poate însemna orice, numai 'apă curgătoare', nu. În schimb, *Sîngele apă nu se face*, prin opoziția *sînge/apă*, actualizează imediat pentru *apă*, indiferent de contextul lingvistic sau situațional în care izolarea apare, sensul de 'lichid nespecific, lipsit de atribute', la fel ca și în *A se îmbăta cu apă rece*, de exemplu, unde *a se îmbăta*, care presupune un lichid alcoolic, face să apară pentru *apă* sensul de 'lichid nealcoolic, lipsit de esență'.

Atît în *Apa curge, pietrele rămîn*, cît și în celelalte izolări citate, sînt implicate multe elemente extralingvistice codificabile în domenii comportamentale, morale, sociale etc. Ceea ce apare însă destul de limpede este că, în vreme ce în primul exemplu nu se poate preciza un singur domeniu, care ar justifica un sens nou pentru *apă*, pentru celelalte exemple acest lucru este posibil dacă avem în vedere conotațiile termenului cu care *apă* intră în opoziție în chiar structura izolării. Astfel, *sînge* trimite în domeniul relațiilor sociale sau familiale (cf. *rude de sînge, frați de sînge, legături de sînge, sînge de voinic* etc.) și atunci *apă* înseamnă imediat absența acestei mărci ; *a se îmbăta* trimite la un comportament, uneori cu implicații morale (cf. și *Bețivul cînd trece puntea nu se uită la apă, Apa nu e bună nici în cizme* etc.), astfel că *apă* devine imediat un contrast al mărcii principale din acest domeniu, *alcoolul*.

Astfel de analize, pentru fiecare izolare luată ca unitate independentă, pot conduce în dicționarele speciale de locuțiuni, expresii, zicători și proverbe la clasificări mai precise de conținut și structură decît cele pur convenționale (alfabetice) sau arbitrare („cuvînt-cheie") de care dispunem în prezent. Paremiologul G. L. Permiakov a propus, de pildă, un sistem foarte bine pus la punct pentru clasificarea proverbelor, pornind de la o tipologie a structurilor sintactico-semantice pe care le relevă realizările de suprafață[12]. Un sistem de clasificare, pe alte baze decît cele ale lui Permiakov, dar dintr-o perspectivă asemănătoare, am propus și noi în lucrarea deja citată.

Pentru dicționarul general al limbii, pe de altă parte, asemenea analize ale izolărilor au, după părerea noastră, o importanță deosebită din mai multe puncte de vedere.

În primul rînd dintr-un punct de vedere foarte practic : în momentul de față, multe izolări sînt prezente în dicționar fără să fie necesare, potrivit scopurilor acestuia, și ocupă un spațiu considerabil.

În al doilea rînd, dintr-o perspectivă teoretică fundamentală, prezentă în prima întrebare ce se formulează la alcătuirea dicționarului : „Ce includem în el?" De bună seamă, răspunsul este unul singur : totalitatea (sau o parte a) vocabularului limbii *la nivelul sistemului* și nu la cel al *realizărilor particulare*, oferind în același timp și deschideri pentru înțelegerea celor din urmă, tocmai prin exemple de catacreze, izolări, specializări funcționale. Dar aceste exemple trebuie să aparțină ele însele — așa cum am arătat — unor sisteme care de altfel le și determină apariția. Aceste sisteme, extralingvistice, au de multe ori o dublă funcționalitate : pe de o parte, valorifică elemente pe care le oferă limba, în interiorul

[11] Cf. *Poetica proverbului*, p. 246—249.

[12] Cf. G. L. Permiakov, *Ot pogovorki do skazki*, Moskva, 1970 ; *Poslovitsî i pogovorki narodov vostoka*, Moskva, 1979.

codurilor extralingvistice pe care şi le constituie ; pe de altă parte, pot produce modificări (funcţionale, semantice) ale elementelor limbii pe care le conţin. Primul caz este cel al lui *Apa curge, pietrele rămîn* ; cel de-al doilea, al lui *Sîngele apă nu se face.* Ni se pare evident că în dicţionarul general al limbii îşi găsesc locul numai izolările din cea de-a doua categorie.

O obiecţie posibilă la propunerea de reducere — pe baza unei atente analize — a numărului de izolări din dicţionar ar fi aceea că dicţionarul se adresează nu numai vorbitorului autohton, ci şi celui de limbă străină care caută să cunoască limba respectivă. Credem că răspunsul este acelaşi în ambele cazuri : dacă izolarea nu prezintă un sens special pentru cuvîntul ilustrat, semnificaţia sa se realizează oricum prin raportări *în afara* dicţionarului, de unde şi necesitatea dicţionarelor frazeologice sau de limbaje speciale.

Formulăm aşadar o singură concluzie : izolările îşi găsesc justificarea în dicţionarul limbii numai în măsura în care reflectă un sens (derivat de la cel de bază) generalizat.

Aprilie 1986

Facultatea de Limba şi Literatura Română
Bucureşti, str. Edgar Quinet nr. 5—7

METAFORA LUI EMINESCU *REGIA GÎNDIRII*

ION ȘTEFAN

În revista „Limba română", nr. 2 din 1985 (p. 124—129), G. I. Tohăneanu a publicat un interesant articol despre metafora lui Eminescu *regia gîndirii*, insistînd asupra sensului cuvîntului *régie*. Reproducem versurile lui Eminescu din poemul *Mureșanu*, postum, versiunea din 1876, în care intervine sintagma menționată:

> În turnul vechi de piatră cu inima de-aramă
> Se zbate miază-noaptea ... iar prin a lumii vamă
> Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies,
> Și somnul, frate-al morții, cu ochii plini d-eres,
> Prin regia gîndirii ne-nființate trece
> Și moaie-n lac de visuri aripa lui cea rece [1].

În interpretarea lui G. I. Tohăneanu, cuvîntul *regie* din penultimul vers, din sintagma *regia gîndirii*, nu ar fi forma mai veche a actualului *regiune*, provenit din lat. *regio,-onis*, formă folosită îndeosebi în prima jumătate a veacului trecut, alături de alte neologisme din aceeași categorie ca *moție*, *noție*, *sesie* etc.[2], dar sporadic și după 1850, mai ales în versuri (vezi DLR și *art. cit.*), ci ar fi un omonim, care înseamnă „palat".

În latină există, după cum se știe, adjectivul *regius, -a, -um*, „regesc", „regal", folosit, în secolul trecut, și în limba română, sub forma *regiu, regie* (în DLR se menționează că este un latinism ieșit din uz), fiind atestat și în poeziile lui Eminescu, chiar și în antume, de exemplu, în *Egipetul;* poetul, referindu-se la meditația regelui, scrie: *Iese-n noapte ... ș-a lui umbră lungă-ntins se desfășoară / Pe-ale Nilului lungi valuri. — Astfel pe-unde de popoară / Umbra gîndurilor regii se aruncă-ntunecat* [3]. Bineînțeles, adjectivul *regiu* este notat și în *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*. Am adăuga că, la Eminescu, apare foarte des în versuri și cuvîntul *rege* (sau *regină*), atît cu înțeles propriu, cît și în diferite metafore [4].

Mutația morfologică a adjectivului, la genul feminin, *regia*, adică substantivizarea, precum și cea semantică, produsă în latină, afirmă

[1] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, București, Editura Academiei, 1952, p. 298.

[2] În *Vocabular franțezo-românesc* (vol. I—II, București, 1840—1841), autorii, P. Poenar, F. Aaron și G. Hill notează forme ca *moție*, *diversie*, *succesie*, iar în *Vocabular român*, publicat în 1848, I. D. Negulici scrie *aserție*, *acție*, *accesie* etc. În poezie, asemenea forme se întîlnesc și în zilele noastre. Radu Boureanu zice: *Străbătătorii ochi vedeau / prin pielele copilăriei / dimensiile împărăției / în care, lumi se conturau* („România literară", 1985, 10.X., p. 6), deși forma fixată în limba literară nu este *dimensie*.

[3] M. Eminescu, *Opere*, vol. I, București, Editura Fundațiior pentru Literatură și Artă, 1939, p. 44.

[4] S-a remarcat, de pildă, că în *Memento mori* „primele strofe ale tabloului roman sînt caracterizate de frecvența cuvîntului *rege* (L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, București, Editura Academiei, 1964, p. 121).

G. I. Tohăneanu, este rezultatul concentrării unor expresii ca *(domus) regia* „casă, palat regal", *regia* preluînd deci și sensul lui *domus*. Cuvîntul este înregistrat în dicționare latinești și este folosit în *Eneida*, de Vergiliu, ca și de Ovidiu în *Metamorfoze*, iar Eminescu l-a putut afla într-un vocabular, precum și în operele citate, susține lingvistul timișorean, unul dintre cei mai subtili interpreți, din punct de vedere stilistic, ai poeziei marelui nostru poet. „Este inacceptabilă supoziția că Eminescu, avînd serioase cunoștințe în domeniul limbii și literaturii latine, nu răsfoise măcar, în original, *Metamorfozele* lui Ovidiu", scrie G. I. Tohăneanu [5]. De altfel, dicționarele aduc exemple și din Cicero, Tacit, iar din Apuleius dau chiar o metaforă ca *regia capitis* [6]. Am preciza însă că cuvîntul există, sub aceeași formă și cu același înțeles, și în limba italiană : *reggia*.

Menționăm că și G. Călinescu îi atribuia lui Eminescu cunoașterea cuvîntului *regie*, cu sensul de „palat". El presupune că poetul a renunțat, din necesități prozodice, la cuvîntul *regie* cu înțelesul de „palat", înlocuindu-l cu *rege*, în următoarele versuri din *Memento mori* : *Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur, / Cînd a nopții întunerec — înstelatul rege maur — / Lasă norii săi molateci înfoiați în pat cersesc* [7]. G. Călinescu scrie : „Ideea arhitecturii umane pentru străfundul aurit al bolții cerești e plină de fast, cu atît mai mult, cu cît este vorba de un rege maur, care ar fi întunericul nopții. Dar s-ar putea ca Eminescu să fi voit a zice *regia maură*, adică palatul regilor, turtind însă totul pentru metrică și rimă. Sălile regale cu tavanuri înstelate ar primi și mai bine patul în care se întind norii [8]".

Pentru a afla cuvîntul *regia* „palat" nu era însă necesar, credem, ca Eminescu să răsfoiască un dicționar latinesc sau *Metamorfozele* lui Ovidiu [9], pentru că îl putea găsi și într-un dicționar românesc. Într-adevăr, puțin timp înainte de anul cînd poetul își scria versurile citate din poemul *Mureșanu*, apăruse *Dicționarul limbii române*, al latiniștilor A. T. Laurian și I. C. Massim, pe care este probabil că Eminescu l-a răsfoit, cel puțin din curiozitate [10]. Or, în acest dicționar, este înregistrat și cuvîntul *regia*, cu accepția de „palat". La cuvîntul *regia*, căruia i se dă sensul actualului *regie*, cei doi autori atrag atenția că se pronunță cu accentul pe ultima silabă, dar ei fac de la început observația că mai există o formă *regia*, cu

[5] *Art. cit.*, p. 127. Faptul este admis și de G. Călinescu : „Noi credem că și pe acesta [pe Ovidiu] îl răsfoise, din obiceiul pe care îl avea de a lua în șir autorii clasici ai unei literaturi" (G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, București, EPL, 1969, p. 371). „Nu ne îndoim că îl citise și pe Virgil", adaugă G. Călinescu *(op. cit.*, vol. I, p. 373).

[6] Cf. C. Quicherat, A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1852.

[7] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, *ed. cit.*, p. 110.

[8] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. V, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1936, p. 19—20. Cf. și G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, București, EPL, 1969, p. 289. Dar acolo unde criticul prezintă poemul *Mureșanu* și reproduce versurile citate și de noi, nu remarcă cuvîntul *regia* (cf. *op. cit.*, vol. I, p. 19). Totuși, presupunerea lui G. Călinescu este plauzibilă. Eminescu asociază uneori noțiunile de „rege" și „palat". Într-una din încercările lui dramatice, poetul scrie : *Cu nourul rege, cu luna regină*, iar într-o variantă a acestui vers zice : *Cu nouri-i palate, cu luna-i regină* (Eminescu, *Teatru*, vol. I, București, Editura Minerva, 1984, p. 117).

[9] Se face adesea, credem, abuz în cercetarea influențelor unui scriitor asupra altuia. Rămînînd la raporturile lui Eminescu cu Ovidiu, ne miră faptul că Gr. Tănăsescu poate să afirme : „*Copila* romanticului Eminescu este aproape un calc (involuntar sau voluntar) al faimoasei *puella* ovidiene, căreia ambii îi atașează calitatea de doctă — inițiată sau dispusă să se inițieze în tainele iubirii" („România literară", 1985, 17.I., p. 15).

[10] G. Călinescu afirmă că „poetul disprețuia latinia artificială" a acestui dicționar *(op. cit.*, vol. II, p. 468), ceea ce implică recunoașterea faptului că Eminescu îl consultase.

accentul pe prima silabă, trimiţîndu-i pe cititori la adjectivul *regiu*. Iar la adjectivul *regiu* „regesc", cu exemple ca *drepturi regii*, *fund regiu* (adică „proprietate regală"), sintagmă folosită şi de G. Bariţ, după cum atestă DLR, *prerogativa regia*, *potestate regia* (adică „putere regală") etc., se adaugă, probabil după un dicţionar latinesc : „ca substantiv, *regia*, subînţelegînd : a) casa, *regia* = casă regească, palat, castel, curte [11] şi de aci familia regească, oamenii regelui, curtea, casa lui ; b) urbe, cetate, *regia* = reşedinţă, capitală ; c) *regia* = bazilică, templu, columnată a unui edificiu monumental". În continuare, revenindu-se la adjectiv, se precizează că *regiu* înseamnă, metaforic, „magnific, splendid", şi se dau exemple ca *averi regii*, *lux regiu*, *ospăţ regiu* etc. Deci, cuvîntul *regia* „palat", putea fi găsit de Eminescu în dicţionarul lui A. T. Laurian şi I. C. Massim, singurul dicţionar românesc în care este atestat acest termen — omonim cu *regia* „regiune, ţinut" (în dicţionarul citat cele două cuvinte nu sînt însă omonime, ultimul avînd forma *regiune*, ortografiat *regione*, deci *o* are aici valoarea lui *u*) [12]. În DLR, *regia* „palat" nu este înregistrat ; este însă *regie* „ţinut" [13].

Dar, la Eminescu, cuvîntul *regie*, din sintagma *regia gîndirii*, nu credem că are sensul de „palat", ci de „ţinut, ţară". Şi o spunem chiar dacă poetul întrebuinţează — argument adus de G. I. Tohăneanu în favoarea interpretării sale —, în poemul *Călin (file din poveste)*, şi metafora *încăperile gîndirii* : *A frumseţii haruri goale ce simţirile-i adapă / Încăperile gîndirii mai nu pot să le încapă* [14]. De altfel, s-ar putea adăuga acestei metafore şi aceea, din acelaşi cîmp semantic, folosită în poezia *Criticilor mei : porţile gîndirii*. Spune poetul că „doruri vii şi patimi multe" : *Ca şi flori în poarta vieţii / Bat la porţile gîndirii, / Toate cer intrare-n lume, / Cer veşmintele vorbirii* [15].

Să trecem cu vederea faptul că *palat* apare foarte des în opera lui Eminescu. Însă dacă *regie* ar însemna „palat" în sintagma citată din poemul *Mureşanu*, credem că poetul nu ar fi recurs la verbul *a trece*, ca predicat al subiectului, exprimat prin cuvîntul *somn*, ci la *a pătrunde* sau *a intra*, ca în invocarea adresată Luceafărului de fata „din rude mari împărăteşti" : *Pătrunde-n casă şi în gînd*, sau ca în *Scrisoarea I*, unde, referindu-se la lună, Eminescu scrie : *Şi în cîte mii de case lin pătruns-ai prin ferești, / Cîte frunţi pline de gînduri, gînditoare le priveşti* [16], ori ca în citatul

[11] În 1839, N. Pauletti traducea, la Blaj, fragmente din *Metamorfozele* lui Ovidiu. Metafora poetului latin *regia Solis*, „palatul Soarelui" capătă la Pauletti forma *curtea Soarelui* : *A Soarelui curţi pompoase* (N. Pauletti, *Scrieri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, p. 306).

[12] Cf. Flora Şuteu, *Influenţa ortografiei asupra pronunţării literare româneşti*, Bucureşti Editura Academiei, 1976, p. 97.

[13] Omonimia celor două cuvinte, *regie* „palat" şi *regie* „ţinut", creează dificultăţi în interpretarea corectă a valorii lor semantice. În traducerea sa, parţială, din *Gerusalemme liberata*, I. Heliade Rădulescu scrie : *O tu, ce au Fortuna, au însuşi a ta voie / În regia fatale Armidei te aduce* (I. Heliade Rădulescu, *Opere*, vol. I, Bucureşti, Editura Fundaţiilor pentru Literatură şi Artă, 1939, p. 314). Am fi ispitiţi să ne gîndim că *regia fatale* înseamnă „palat fatal", dar în original, la Tasso, apare expresia *al paese fatale*, or *paese* are sensul de „ţinut, ţară". Acelaşi înţeles are cuvîntul *regie* în versurile următoare din poemul *Anatolida* al aceluiaşi scriitor : *Mai mult decît tot omul Adam căta s-ajungă / Prin via, primitiva-i imaginaţiune / În regia fantasmelor şi-aş face o sistemă / În practicarea ritului şi explicarea semnelor (op. cit.*, vol. I, p. 389).

[14] M. Eminescu, *Opere*, vol. I, *ed. cit.*, p. 79.

[15] *Op. cit.*, vol. I, p. 226.

[16] *Op. cit.*, vol. I, p. 130.

poem *Călin*, în care se spune : *Și pe-a degetelor vîrfuri în ictacul tăinuit / Intră — unde zidul negru într-un arc a-ncremenit* [17]. Adăugăm încă un exemplu din *Miron și frumoasa fără corp*, unde apare și cuvîntul *palat* : *El văzu prin lunci alese / Un palat lucind departe, / Ce lucește parc-ar arde, / El intră pe scări de-oglindă / Și prin salele deșarte / Pe covoarele din tindă* [18]. Tiparul prozodic al versurilor care cuprind sintagma *regia gîndirii* ar fi permis această înlocuire (nu însă și rima : *trece / rece*).

Amintim că într-o versiune anterioară, din 1869, ultimele patru versuri din cele citate mai sus, din poemul dramatic *Mureșanu*, au următoarea formă :

> Cînd somnul frate-al morții pe lume falnic zace
> Cu genele-i închise, cu visele-i de pace,
> Cînd palida gîndire prin țara morții trece
> Și moaie-n visuri de-aur aripa ei cea rece [19].

În această variantă, imaginea oferită de poet este, deci, aceea a trecerii gîndirii prin țara somnului. În versiunea din 1876, el a procedat la o mutație de termeni, la translația ideii de țară, în aceeași sintagmă cu gîndirea, folosind în locul cuvîntului *țară*, un sinonim, *regie;* s-a produs astfel o răsturnare a imaginii. În noua variantă, nu gîndirea trece prin țara morții, adică a somnului, ci acesta trece prin țara gîndirii. Dacă nu i-ar fi fost necesar un cuvînt cu o formă prozodică identică cu a adjectivului *palidă*, poate că Eminescu ar fi zis tot *țară*, *țara gîndirii*.

După părerea noastră, nu cuvîntul *regie* are sens figurat, ci *gîndire*, care funcționează, în versurile citate, ca o sinecdocă, trop foarte răspîndit, alături de metonimie, în secolul trecut [20], fiind un substitut al cuvîntului *oameni* sau *omenire*, ori *lume* chiar. Poetul a recurs la această substituire fiindcă somnul înseamnă o stingere a conștiinței, a gîndirii, iar aceasta este o însușire fundamentală a omului [21]. *Gîndire* este, prin urmare, un sinonim figurat al cuvîntului *lume* sau *omenire*. De altfel, și în versiunea din 1876 a poemului *Mureșanu*, Eminescu introduce, în continuarea versurilor citate — aducînd astfel el însuși descifrarea sinecdocei *gîndire* —, cuvîntul *lume*, lumea a cărei frunte o atinge somnul, privit ca un corectiv al vieții în stare trează. Cuvintele *lume* și *gîndire* sînt, deci, în versurile citate, în plan metaforic, termeni echivalenți. Citățm, mai jos, versurile prin care poetul indică, prin cuvîntul *lume*, sensul cu care l-a folosit mai înainte pe *gîndire* :

> Cu gînd făr'de ființă a lumii frunte-atinge,
> În minte fericirea, mizeria i-o stinge.

[17] *Op. cit.*, vol. I, p. 76.

[18] M. Eminescu, *Opere*, vol. VI, București, Editura Academiei, 1963, p. 80.

[19] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, *ed. cit.*, p. 470.

[20] Și Eminescu folosește des acest trop, ca și metonimia. Dăm aici un exemplu de metonimie din *Egipetul* : *Ș-atunci Memfis se înalță, argintos gînd al pustiei* (M. Eminescu, *Opere*, vol. I, *ed. cit.*, p. 45). Se înțelege că *gînd al pustiei* înseamnă creație a pustiei, acest ultim cuvînt fiind un substitut pentru „oamenii deșertului".

[21] Sinecdoca este definită de unii autori ca un mecanism de selecție a unui sem central în cadrul unei structurări ierarhice a sememului, metonimia selecționînd un sem lateral. (Cf. G. Silignardi, *Contenu conceptuel et distinction synecdocque-metonymie*, în „Le français moderne", 1983, nr. 4, p. 306.)

Regia gîndirii este, prin urmare, o expresie metaforică pentru *lume*, gîndirea fiind o emblemă, cea mai de seamă particularitate a fiinţelor umane. Poetul vrea să spună că somnul, acest frate al morţii, trece peste lume, în toiul nopţii, punînd stăpînire pe ţinutul gîndirii, al conştiinţei, adică al fiinţelor ce gîndesc, al oamenilor.

Se observă că în toate versurile citate pînă acum din *Mureşanu*, poetul se referă la lume, la o colectivitate, gîndirea fiind un echivalent figurat al acesteia. Abia în versurile următoare poetul se fixează asupra gîndirii unui singur om, cel care monologhează, Mureşanu, versuri în care intervine şi metafora *cumpăna gîndirii*. Abia acum, deci, cuvîntul *gîndire* capătă înţelesul său propriu : *Şi azi îndrept aceleaşi crude-ntrebări la soarte / Şi-asamăn întreolaltă viaţă şi cu moarte ... / Şi-n cumpăna gîndirii-mi nimica nu se schimbă, / Căci între amîndouă stă neclintita limbă* [22].

Se pot da şi alte exemple, din poezia lui Eminescu, în care cuvîntul *gîndire* se substituie unei colectivităţi umane, unui popor, avînd deci valoarea unei sinecdoce. Citäm din *Memento mori*, din strofele ce conturează imaginea Greciei antice, aceste versuri referitoare la harfa lui Orfeu „de cîntări îmflată" : *Dar el o zvîrli în mare ... Şi d-eterna-i murmuire / O urmă ademenită toat-a Greciei gîndire, / Umplînd halele oceanici cu cîntările-i de-amar. / De-atunci marea-nfioratä de sublima ei durere, / În imagini de talazuri, cînt-a Greciei cădere* [23]. *A Greciei gîndire* pare să fie o expresie figurată pentru „poporul grec" sau, cel puţin, pentru aleşii, pentru creatorii Greciei. Facem şi această presupunere, pentru că, într-o variantă, poetul se referă, se pare, numai la zei şi la capetele mai alese ale Greciei : *Poate că ademenită de eterna-i murmuire/ A urmat-o-n fundul mării toat-a Greciei gîndire, / Zei olimpici, barzii veşnici, tot ce nalt fu şi frumos* [24].

Concluzia noastră este că, în sintagma *regia gîndirii*, cuvîntul *regie* înseamnă „ţinut, ţară" şi că Eminescu nu a folosit omonimul său cu sensul de „palat" [25].

Menţionăm că, în poezia lui Eminescu, se întîlnesc trei variante ale cuvîntului *regiune*, în funcţie de cerinţele ritmului şi ale rimei. Tot în versurile ce evocă imaginea Greciei antice, din *Memento mori*, în versiunea considerată definitivă, găsim forma *regioană*, la plural, cerută de rimă : *Peste văile adînce repezite-n regioane / Nourate, stau ţinute templele multicoloane* [26]. Forme ale neologismelor de acest fel, cu terminaţia *-ioană*, au fost folosite şi de alţi scriitori din secolul trecut. În corespondenţa lui N. Bălcescu este atestată, în 1847 , o formă *chestioană* [27], iar la Kogălniceanu, într-o celebră cuvîntare, *legioane* [28]. Este, probabil, o încercare de adaptare

[22] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, *ed. cit.*, p. 298.

[23] *Op. cit.*, vol. IV, p. 121.

[24] M. Eminescu, *Opere*, vol. V, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 106.

[25] Metafora gîndirii, văzută ca un edificiu, este totuşi relativ des folosită în literatură ; de exemplu, apare la scriitorul român, azi de limbă franceză, E. M. Cioran : „edificiul gîndirii" (cf. „Ateneu", 1986, nr. 2, p. 14).

[26] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, p. 116. În acelaşi poem apare şi sintagma *sori regii* : *Caravane de sori regii, cîrduri lungi de blonde lune (op. cit.*, vol. IV, p. 121).

[27] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 75.

[28] M. Kogălniceanu, *Opere*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 391 *(Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie naţională*, rostit în 1843 la Academia Mihăileană din Iaşi).

a terminației franceze *-ion*. Dar în *Memento mori*, episodul Greciei are variante și, într-una din ele, apare și forma *regie* cu sensul de „ținut": *Din colanul cel de dealuri se întinde-o vale verde / Ce purtînd dumbrăvi de laur se încuibă și se pierde / Ici în mare, colo-n regii cu diademă de granit* [29]. Forma *regii* este pluralul lui *regie* „ținut". În postuma *Rime alegorice*, unde nu mai intervin constrîngeri prozodice, poetul recurge la forma actuală, *regiune*: *Iar viața este rîul ce se-nfundă / În regiunea nepătrunsei cețe* [30]. În poeziile antume nu întîlnim însă nici una dintre aceste variante.

După părerea noastră, în secolul trecut, *regie* „palat" este atestat, pînă la noi probe, numai în dicționarul latinist al lui A. T. Laurian și I. C. Massim.

Aprilie 1986 *București, Piața Națiunile Unite nr. 3—5*

[29] M. Eminescu, *Opere*, vol. V, *ed. cit.*, p. 99. G. Călinescu dă numai această variantă (cf. *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, București, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1935, p. 187).

[30] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, *ed. cit.*, p. 217. Se înțelege că „regiunea întunecatei cețe" este ținutul morții, în care „se înfundă" rîul vieții.

DR. *FÎNTÎNĂ* 'PUITS, BRUNNEN'. REPERE PRIVIND IMPUNEREA SENSULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ*

STELIAN DUMISTRĂCEL

I.01. Pe baza atestărilor din anchetele pentru *Atlasul lingvistic român* II și pentru *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni* (deceniile 3 și 8 ale secolului nostru), am constatat că, în graiurile din sudul țării, rom. *fîntînă* a păstrat pînă astăzi sensul etimologic, 'source, Quelle' al lat. (aqua) *fontana*; în aceeași arie *fîntînă* numește, prin extensie, și o sursă de apă de suprafață sumar amenajată, aceea al cărei bazin este protejat (de ghizduri) sau la care apa este captată și dirijată pe țevi (în ultima ipostază, curent, și *cișmea*). Această fază, regională, în evoluția semantică a rom. *fîntînă* se explică prin existența termenului *puț* în vocabularul graiurilor din Muntenia și sudul Moldovei, iar în Oltenia, prin utilizarea termenilor *ciutură* și *bunar* (< sb. < tc. *bunar*) numind 'excavația *de profunzime* special amenajată pentru aprovizionarea cu apă potabilă' (în continuare : 'excavație') [1].

1. Raportîndu-ne la celelalte idiomuri romanice care cunosc descendenți ai lat. *fontana* (cf. REW[3], 3426), observăm că evoluția semantică constatată pentru aria sud-estică a dacoromânei se regăsește și în franceză [2], limbă la care ne referim în primul rînd pentru că : a) numai pe teritoriul dacoroman și galoroman (la care se adaugă și cel retic occidental) lat. *fons,- tis* **nu** apare [3], noțiunea „source, Quelle" fiind exprimată prin (aqua) *fontana* și, consecință a faptului precedent, b) numai pentru română și franceză prezintă un interes deosebit evoluția semantică a ultimului cuvînt, păstrat din latină, de vreme ce în italiană, limbă în care pentru *fontana* se înregistrează totuși sensul (arhaic) „sorgente" [4], sensul „fuente artificial o arquitectónica" s-a fixat pe baza variantei culte, de origine franceză, a cuvîntului, după cum apreciază J. Corominas [5]. Acesta arată că în castiliană, provensală, catalană și portugheză doar toponimia și

* Reprezintă partea a doua a comunicării *Păstrarea sensului etimologic al lat. (aqua)* **fontana** *în graiurile populare românești*, care a fost prezentată rezumativ în ședința publică a Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte a Academiei R. S. România din 26 iunie 1985. Prima parte a fost publicată în „Revue roumaine de linguistique", XXX, 1985, nr. 6, sub titlul *Sur le maintien de* **fîntînă** (< *lat.* **fontana**) *'source, Quelle' dans les parlers roumains* (p. 539—542).

[1] Vezi articolul citat în nota precedentă și *Rolul variabilei geografice : „lacul" de lîngă puț*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XXIX, 1983—1984, A. Lingvistică, p. 160—165.

[2] Cf. Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, III, 1957, s.v. *fontaine* : 1. „eau vive qui sort de terre et se répand à la surface du sol" ; 2. „construction aménagée de façon à donner issue aux eaux amenées par canalisation, et généralement accompagnée d'un bassin".

[3] J. Corominas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, Berna, II, 1955, s.v. *fuente*.

[4] Giacomo Devoto — Gian Carlo Oli, *Dizionario de la lingua italiana*, Florența, 1971, s.v.

[5] *Loc. cit.* ; cf. și tabloul pe care îl oferă atestările, *ap.* Carlo Battisti — Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, Florența, III, 1952, s.v.

anumite derivate probează un nivel vechi, de factură populară, al existenței lat. *fontana*, nivelul literar reprezentînd imitarea francezei sau a latinei din Galia. Asupra împrumutului latin savant din portugheză, *fontano*, informații se găsesc la José Pedro Machado [6].

2. Păstrarea sensului etimologic 'source, Quelle' al lat. *fontana* în română prezintă un interes deosebit, mai ales datorită faptului că numai pe teritoriul dacoromânesc cuvîntul a cunoscut, paralel, evoluția extremă 'puits, Brunnen', dezvoltată în graiurile din aria preponderent montană *nord-vestică*, sens impus apoi în limba literară. Pe baza schiței sumare precedente, care se rezumă la date ale istoriei limbilor romanice reținute în cîteva dicționare de referință, observăm că o asemenea evoluție nu este de așteptat pe terenul italienei, portughezei și spaniolei [7]. În ciuda paralelismului cu franceza, la care ne-am referit mai sus, nici pe terenul galoromanic sensul 'excavație special amenajată pentru aprovizionarea cu apă potabilă' nu a fost înregistrat; dintr-un bogat dicționar istoric, explicativ și etimologic cum este cel al lui Émile Littré [8], în care pentru *fontaine* se consemnează nu mai puțin de 14 sensuri numerotate cu cifre arabe (în afara nuanțelor secundare), reprezentînd diverse niveluri și stiluri ale limbii, pentru comparația cu româna nu le putem reține decît pe cele două invocate anterior (cf. nota 2) : „eau vive qui s'épanche à la surface du sol ... ; le bassin ... d'une fontaine" (1) și „édifice public qui verse l'eau" ; „borne-fontaine" (8; rațiunea extensiei avînd ca rezultat acest sens este prezentată la sfîrșitul articolului).

3. Existența bazinului natural sau artificial [9] în care este captată apa unui izvor de suprafață și diversele amenajări aduse acestuia reprezintă punctul de plecare al evoluției semantice *fîntînă* 'excavație de profunzime special amenajată pentru aprovizionarea cu apă potabilă', 'puits, Brunnen', motivată pe plan lingvistic prin absența în aria nord-vestică a dacoromânei a unui descendent al lat. *puteus*. Această absență poate fi explicată, pe de o parte, prin condițiile naturale ale zonei (existența a numeroase surse de apă potabilă de suprafață, astfel încît excavarea de puțuri nu s-a impus ca o necesitate ineluctabilă), iar, pe de altă parte, prin caracterul *rural* al civilizației aparținînd populației romanizate din Dacia după retragerea aureliană [10]. La același nivel de cultură materială, dar confruntată cu rigorile naturale ale tuturor zonelor pentru care aprovizionarea cu apă constituie o problemă esențială [11], populația din aria sud-estică a teritoriului

[6] *Dicionário etimológico da Língua portuguesa* [2], Lisabona, II, 1977, s.v.

[7] Pentru care pot fi semnalate apariții nesemnificative; un sens (general) 'excavație' semnalează Corominas, *loc. cit.*, pentru ast. *fontasca* „poza hecha al pie de un ribazo para recoger el agua pluvial que se filtra a través de la tierre" (p. 588).

[8] *Dictionnaire de la langue française*, Paris, III, 1960, s. v.

[9] Vezi și fr. *fontaine* „vaisseau de cuivre, de grès, de terre, etc., qui sert de réservoir d'eau et qu'on place d'ordinaire dans une cuisine" : Littré, *op. cit.*, s.v. Un sens asemănător s-a dezvoltat și de la *fons* : sp. *fuente* „plato grande para servir las viandas", inovație semantică castiliană, a fost explicat prin „(aguamanil) fuente para lavar manos", din lat. ecleziastic *fons* „pila bautismal", amintind timpurile primitive ale botezului în izvoare; Corominas, *loc. cit.* Cf. și fr. *fonts*, bascul *ponte (ponde)* 'Taufbecken' (REW[3], 3425), pornind de la lat. *fons* 'l'eau du baptême', 'l'endroit où l'on baptise'; A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine* [4], Paris, 1967, s.v.

[10] Pentru o caracterizare de ansamblu a vocabularului dacoromânesc din acest punct de vedere, cf. recent I. Fischer, *Latina dunăreană*, București, 1985, p. 153, pe baza analizei de la p. 147—151.

[11] Referitoare la acest aspect al zonei, este cunoscută descrierea aparținîndu-i lui Strabon : „Între [geți și] Marea Pontică, de la Istru pînă la Tyras se întinde pustiul geților, care e în întregime șes și fără ape" (*Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 241), geograful

dacoromânesc a conservat lat. *puteus* (> *puț*). Paralel, în aria nord-vestică, pe măsura stabilizării populației în zone de podiș și cîmpie, lipsite de avantajele naturale ale ariilor-nucleu originare, „excavația de profunzime", o ipostază evolutivă a „izvorului amenajat", a fost numită tot *fîntînă* [12]. Deși sensul 'izvor (amenajat)' este în uz încă într-o arie întinsă, *fîntînă* cu semnificația 'puits, Brunnen' s-a impus în limba română literară, astfel că aceasta este consemnată ca singura sau ca semnificația de bază a cuvîntului în toate dicționarele limbii române, fapt explicabil dacă ținem seama de atestarea extensivă semantice în discuție începînd cu monumente literare din secolul al XVII-lea.

II.1. Pentru cunoașterea procesului de impunere treptată în limba literară a lui *fîntînă* 'excavație' o situație privilegiată oferă Moldova, provincie al cărei teritoriu nordic aparține ariei lingvistice de nord-vest, în care acest sens este vechi și popular, pe cînd partea ei de sud, aparținînd ariei sud-estice a dacoromânei, a cunoscut pentru noțiunea „puits, Brunnen" termenul *puț* (prezență dovedită de toponimie și de păstrarea cuvîntului și astăzi, în fondul pasiv al vocabularului graiurilor populare [13]). Așa cum am arătat în articolul citat în nota precedentă, pe baza unui document de la începutul secolului al XIX-lea, constatăm că termenul *puț*, folosit în secolul al XVII-lea în stilul administrativ, nu mai era unul uzual: în hotarnica de la 1803 privitoare la moșii din ținutul Iași, din rațiuni pragmatice, se fac sublinieri în spiritul tradiției („ ... căci fîntînă este aceea care curge apă dintr-însa, iar care este *adîncă* [subl. n.] și să scoate apă cu cîrligul să numește puț, iar care este fără ghizdele sau fără budăi să numește izvor, cum și care este din costișă să numește șipot"; *loc. cit.*, p. 157). Dar observăm că, în fond, se admite indirect că *puțul* p u t e a fi numit *fîntînă*, întrucît confuzia de care se pare că se folosește una dintre părțile în litigiu („pre care puț dumnealui vornicul vra să-l numească fîntînă") reprezintă o mutație terminologică destul de puțin șocantă; judecătorul aduce el însuși în discuție această ipostază: „căci cînd în ispisoc ar fi zis amîndurora fîntîni ar fi fost pripus că au fost puțuri și le-au zis fîntîni" *(ibidem;* să se observe și genul adjectivului *adîncă*, folosit în definirea *puțului*, fapt ce presupune un termen generic *fîntînă*).

2. Că în 1803 termenul *puț* era considerat viabil în stilul administrativ din Moldova numai în spiritul tradiției (și pentru interpretarea adecvată a unor realități consemnate în scris în deceniul al șaptelea al secolului al XVII-lea) ne-o dovedește situația pe care o putem constata numai peste trei decenii, pe baza actelor de arhivă referitoare la statistica surselor de apă din Moldova, efectuată la 1834 în toate ținuturile [14]. Întrucît

invocînd și setea de care au suferit oștile invadatoare ale lui Darius. Același element este considerat de către Plutarh *(ibidem*, p. 461) sau de către Polyainos *(ibidem*, p. 605) drept una dintre cauzele înfrîngerii lui Lisimah, a cărui expediție a trecut, după părerea celor mai mulți istorici români, prin Bărăgan. În ceea ce privește poziția acestei zone în cadrul administrației romane, vezi aprecierea lui F. Altheim, *Die Soldatenkaiser*, după care „șesul muntean și o parte din Moldova erau mai apropiate de Peninsula Balcanică decît de Transilvania" *(ap.* Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, *Privire generală*, București, 1940, p. 343).

[12] *Rolul variabilei geografice ..., loc. cit.*, p. 154—158, 170—171 ; la factorii socioculturali în diacronie ne-am referit și în *CENTUM PUTEA și aria dialectală a dr.* **puț**, comunicare la Sesiunea științifică extraordinară a Universității „Al. I. Cuza", Iași, 24 octombrie 1985.

[13] *Rolul variabilei geografice ...*, p. 156, 162.

[14] Aceste acte ne-au fost semnalate de către Iuliu Ciubotaru, cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași, căruia îi exprimăm mulțumiri și pentru sprijinul competent pe care ni l-a dat în descifrarea grafiei manuscriselor cercetate, a cărei interpretare exactă, de amănunt, prezintă o importanță deosebită pentru analiza pe care am întreprins-o.

nu am putut consulta dosarele de la ţ. Dorohoi, Hîrlău, Covurlui şi Putna (acestea neaflîndu-se în fondurile de arhivă), în cele ce urmează vom cerceta terminologaia din actele pentru 12 ţinuturi, din care, în linii generale, pot fi socotite n o r d i c e Suceava, Herţa, Botoşani, Neamţ, Roman, Cîrligătura şi Iaşi, iar s u d i c e Bacău, Vaslui, Fălciu, Tutova şi Tecuci [15].

3. În vederea cercetării faptelor lingvistice, se impun cîteva precizări preliminare.

3.1. De la cancelaria „plenipotentului", generalul Kiseleff, printr-o adresă din [martie] 1834 (în continuare A^0), s-a cerut Sfatului Ocîrmuitor al Moldovei (Consiliul de Miniştri) statistica surselor de apă potabilă. Pe data de 30 martie, Departamentul Trebilor (Pricinilor) Dinlăuntru (Ministerul de Interne), la rîndul său, trimite către isprăvniciile ţinuturilor adresa sa (A^1) care, desigur, conform uzului, reia datele documentului de bază (pe care nu l-am descoperit) şi arată că s-a cerut „grabnică lămurită ştiinţă pentru *fîntînile* şi *cişmelele* [16] aflătoare în Prinţipat". A^1 are pe verso „formolarul" (F) după care trebuiau înregistrate datele. Această adresă, cu text identic (asupra modificării intervenite într-una din copii, cf. **4.3.**), se găseşte în dosarele consacrate lucrării pentru fiecare ţinut împreună cu originalul conceptelor adresei isprăvniciilor (A^2) către priveghetorii de ocoale, în care sînt reluate, în termeni ce repetă A^1, datele principale ale problemei, cu diferenţe neînsemnate (de exemplu, la ţ. Tecuci se cere să se înregistreze „fîntînile, ceşmele şi budăile" din ocoale), inclusiv precizările terminologice la care ne vom referi în continuare. În dosare apar, de asemenea, răspunsurile priveghetorilor de ocoale cu tabelele întocmite, ca şi reveniri ale isprăvniciilor în cazurile de întîrziere, destul de frecvente, sau răspunsuri din partea executanţilor care cer prelungirea termenului de înaintare a lucrării etc.

Pentru o mai lesnicioasă urmărire a discuţiei, prezentăm textul „formolarului" care se află pe verso la A^1 (numerotarea rubricilor cu I—IV şi cu cifre arabe ne aparţine):

[I] Numărul fîntînilor necurgătoare şi stînjinii adîncimei lor				[II] Fîntînile curgătoare		[III] Numire satelor sau tîrguri	[IV] Arătarea celor ce stăpînesc fîntînile
Apă bună	Apă sălcie	Apă sărată	Stînjăni adîncimii	Fîntîni adică izvoară	Ceşmele		
[1]	[2]	[3]	[4]	[1]	[2]		

Capul tabelului este urmat de trei precizări, puse în valoare de indicaţia N[ota] B[ene !], din care [1] cere ca rubrica IV să se completeze cu menţiuni privind cheltuielile de întreţinere, iar [3] să se specifice existenţa izvoarelor de „apă minerală sau doftoritoare" şi capacitatea lor. Din punct de vedere lingvistic un interes deosebit prezintă NB[2], cu următorul text: „*Fîntînile necurgătoare* sînt acele ce să scoate dintr-însile apă cu cumpăna

[15] În continuare, trimiterile la dosarele cuprinzînd actele pentru fiecare ţinut se vor face citîndu-se numele ţinutului; cotele de arhivă sînt indicate în *lista* de la sfîrşit.

[16] Sublinierile din textele citate din documentele de arhivă ne aparţin. Precizăm, totodată, că reproducem fonetismele regionale din manuscrise numai în cazurile pe care vrem să le punem în evidenţă.

sau [la unele ținuturi apare și] (cu) cîrlig. Acele *curgătoare* să înțălegi budăile".

3.2. Formulările, insolite, *fîntîni necurgătoare — ~ curgătoare* din capul tabelului și din textul citat mai sus (NB[2]) ne-au atras atenția asupra unei dificultăți terminologice la nivelul stilului administrativ al cancelariei din Moldova. Dacă la 1803 se susținea că pentru a desemna noțiunile „excavație special amenajată pentru aprovizionarea cu apă potabilă", respectiv „izvor (amenajat)" în textele cu caracter administrativ puteau fi folosiți termenii *puț* și *fîntînă*, această lucrare statistică, cu rigorile ei, infirmă asemenea aserțiune, întrucît termenul *puț* nu este luat în considerație. Nu cunoaștem textul originar al A^0, dar corespondența cancelariei lui Kiseleff era redactată, de obicei, în franceză sau rusă. În aceste limbi, noțiunile vizate au putut fi desemnate prin *puits* și *fontaines*, respectiv prin колодцы (водохранилища, водоёмы) și источники (ключи, родники). Că acestea au putut fi modelele ne-o dovedește faptul că pornind de la aceeași circulară a cancelariei ruse, adresa Departamentului Vorniciei Dinlăuntru a Țării Românești către ocîrmuirea județului Argeș cerea să se trimită „însemnare de cîte *puțuri* și *fîntîni* se află în tot cuprinsul acestui județ" [17]. Nu știm dacă și în Țara Românească adresele au fost însoțite de un formular propriu-zis, întrucît aici (dosarul citat, f.2) se prevede doar înregistrarea surselor de apă după categoriile *fîntîni* și *puțuri*, cu precizarea felului apei : „bună" sau „grea". În această situație, presupunem că la traducerea A^0 (în cancelaria Sfatului Ocîrmuitor al Moldovei sau la Departamentul Trebilor Dinlăuntru), la Iași, adoptîndu-se termenii de bază *fîntîni* și *cișmele* (în A^1), dar cunoscîndu-se realitățile lingvistice ale provinciei, s-a simțit nevoia parafrazelor pe care le prezintă F și a g l o s e l o r din NB [2].

Analiza acestora permite aprecierea că din punct de vedere terminologic sintagmele *fîntînă necurgătoare* și *~ curgătoare* reprezintă improvizații ad-hoc, pentru care se pornește de la asocierea lui *fîntînă* 'izvor' cu verbul *(a) curge* (vezi și textul din hotarnica de la 1803 : „fîntînă este aceea care curge apă dintr-însa")[18]. Utilizarea, în F și NB [2], exclusiv a termenului *fîntînă* arată însă că acesta era pe cale de a fi singurul nume de întrebuințare generală pentru noțiunea „excavație special amenajată..." și că tocmai această specializare semantică regională, nord-vestic daco-românească, a făcut necesară apariția determinantelor *necurgătoare* și *curgătoare*. Uzul curent din Moldova este indicat de textul din rubrica

[17] Arh. St. Argeș, Prefectura jud. Argeș, dosar 54/1834, f. 1. Informația ne-a fost pusă la dispoziție prin bunăvoința lui C. I. Gîrneață, director adjunct al Arhivelor Statului Iași. Statistica la care ne referim a fost semnalată pentru Țara Românească de către I. R. Mircea, *Așezări în Cîmpia Dunării legate de sursele de apă potabilă*, în *Muzeul Satului. Anuar*, 1966 ; la p. 248 se trimite la dosarul nr. 155 din 1834 de la Arhivele Statului Turnu-Măgurele, cuprinzînd un „raport general asupra stării surselor de apă potabilă din județ, cerut de Statul major al generalului Kiseleff".

[18] O construcție apropiată, *cursători fîntîni*, găsim la Dosoftei (după Academia Română, *Dicționarul limbii române*, t. I, partea II, București, 1940, s. v. *curge*). Și în acest caz *fîntînă* înseamnă 'izvor' (în contextul „pururea cursători fîntîni" ; *Viața și petrecerea svinților*, noiembrie, 101^v, r. 19). În texte științifice asocierea în discuție am întîlnit-o, semnificativ, într-o definiție, enunț explicativ prin excelență : pentru Scriban *(Dicționaru limbii românești*, Iași, 1939), *cișmeaua* este „... fîntînă curgătoare făcută de oameni" (s.v.), dar autorul este originar din sudul Moldovei (Galați). La Dinicu Golescu, *fîntînă curgătoare* reprezintă o soluție terminologică pentru a exprima noțiunea „instalație pentru adăparea vitelor" : vizitatorul observă că, în Bavaria, grajdurile au „fîntînă într-însele curgătoare" *(Însemnare a călătoriei mele* ..., București, 1910, p. 123).

IV, iar glosa din rubrica II. 1, „fîntîni adică izvoară", poate fi invocată ca o reminiscență a utilizării generale mai vechi a descendentului lat. (aqua) *fontana* cu sensul etimologic. Toate aceste aserțiuni pot fi verificate prin reacțiile terminologice față de adresele isprăvniciilor, față de formular și de glosele din NB [2] ce pot fi constatate în răspunsurile priveghetorilor de la ocoalele din cele 12 ținuturi ale căror dosare le-am consultat.

4.1. Sensul 'excavație special amenajată în vederea aprovizionării cu apă potabilă' al termenului *fîntînă* apare în răspunsurile priveghetorilor de ocoale din ținuturile din partea de nord a Moldovei. Astfel trebuie interpretat termenul în formulări și construcții ca următoarele : „La satul Găinești [din oc. Moldovei] fîntîni nu sînt ci numai ape de munte curgătoare" (Suceava, f. 6^v ; cf. 11^r) ; în răspunsul de la oc. Siretul de Sus termenii *fîntîni* și *cișmele* din A^2 sînt interpretați drept „fîntîni *cu cumpănă* și ... curgătoare" (idem, f. 4^v). Pentru o sursă de apă din localitatea *Zvorăște*[a], oc. Berhometele, înregistrată sub I.1, cu adîncimea de doi stînjeni, la rubrica IV se indică numele proprietarului, Ion a Dumitrășcesii și se precizează : „cu cheltuială, cu cîrlig" (idem, f. 42^r) ; era deci o 'excavație special amenajată', de aproximativ 4 m, care necesita întreținerea de rigoare.

Pe lîngă numeroasele cazuri în care la fîntîni din ocoalele ț. Botoșani se indică adîncimi de 4 pînă la 8 stînjeni (Botoșani, f. 30^r, 33^r), semnificative sînt detalii consemnate la rubricile III—IV, referitoare la faptul că fîntînile sînt „chetruite", iar apa se scoate „cu roata", cu frînghia sau cu cîrligul (idem, f. 30^r) ; indirect, aceeași semnificație a termenului o dovedește înlocuirea lui *fîntînă* din titlul rubrici iII. 1 prin *apă (curgătoare;* oc. Tîrgului ; idem, f. 10^v). O situație comparabilă la ț. Herța : „fîntînile [sînt întreținute] cu îndemînare locuitorilor, iar cișmeaua cu cheltuiala d-lui vornicu Grigore Ghica" (Herța, f. 3^r). Explicarea termenului se face prin însăși reformularea rubricii I în răspunsuri din ț. Neamț : „Fîntînile necurgătoare cu ciuturi" (Neamț, f. 6^r ; cf. și f. 2^r, pentru Tîrgu Pietrei, unde la titlul inițial s-a adăugat apoi „cu ciuturi"). Tot 'excavații' sînt cele 43 de „fîntîni cu apă *stătătoare*" din Tîrgu Frumos, raportate după ce se notificase că „izvoară sau fîntîni curgătoare nu se află" (Cîrligătura, f. 7r). Sensul 'excavație' apare și la ț. Iași, de exemplu într-o scrisoare prin care priveghetorul oc. Turia este mustrat pentru lucrarea nesatisfăcătoare pe care o înaintase (Iași, f. 19^v, 20^r). În titlul lucrărilor și în note explicative însoțitoare, *fîntînă* apare frecvent ca termen generic (idem, f. 6—7, 18^r ; „prescrierea fîntînilor după formular în *rosturi*" [= rubrici) [19]), uneori marcîndu-se opoziția față de *izvor* (f. 17^r, 53^r) sau *cișmea* (48^r, 53^r).

4.2. *Fîntînă* cu sensul 'izvor', 'sursă de apă la suprafața pămîntului, sumar amenajată', care în nordul Moldovei se mai păstra (și se mai păstrează) în nume de locuri (cf. *Fîntîna Doamnei* și ~ *Lipovanului*, la Salcea, oc. Siretul de Sus, pentru realități consemnate sub II.1, ce se găseau „în țarină, la șesul Sucevii" ; Suceava, f. 16^v) poate fi convingător identificat în răspunsuri de la ocoalele aparținînd ținuturilor din sudul Moldovei, Bacău, Tutova și Tecuci (probabil aceeași situație ar putea fi constatată și pentru ț. Putna și Covurlui, asupra cărora nu ne-am putut informa). Astfel, în textul notei ce însoțește tabelul de la oc. Bistrița de Jos citim :

[19] Sens neînregistrat în *Dicționarul limbii române* al Academiei ; cu aceeași semnificație, termenul apare și în răspunsul de la oc. Muntelui, ț. Neamț : „... am făcut izvod arătător de la fieștece sat cîte fîntîni se află nicurgătoare și curgătoare, iară în *rostu* cișmelilor, fiindcă la acest ocol nu sînt, am pus șipotele" (Neamț, f. 17^r).

„fîntînile să țin făr cheltuială fiind în fața pămîntului și sîngure curgătoare" (Bacău, f. 19[r]); formula revine în descrieri ale izvoarelor amenajate din satul Luncani ([șase] „fîntîni curgătoare în fața pămîntului"; [o] „fîntînă cu apă sărată la fața pămîntului") sau de pe moșia *Fîntînelele* ([nouă] „fîntîni cu apă bună curgătoare în fața pămîntului"; idem, f. 20[r]). Glosa „fîntîni adică izvoară", care constituie titlul rubricii II.1 în F (și care va deveni în numeroase cazuri obiectul unor interpretări contradictorii; vezi mai jos, **7.1.**) este înlocuită prin *fîntîni* pur și simplu (la Bogheşti; Tecuci, f. 164[r]) sau prin formularea deosebit de semnificativă „fîntîni *sadé* cu izvoară" (Buciumeni; idem, f. 89[r]). Același sens poate fi probat prin raportarea la valoarea termenilor dintr-o înșiruire: „Vidomostia de toate puțurili și fîntînili adică izvoarăli i cișmelili...", reprezentînd un text mai mult sau mai puțin liber, titlul lucrării de pe coperta dosarului de la oc. Corodu (Tutova, f. 42[r]). Subliniem, de altfel, faptul că sensul 'izvor (amenajat)' al lui *fîntînă* prin opoziție cu alți termeni poate fi semnalat frecvent pentru ținuturile din sud (cf. **5.1., 5.2.**).

Este de presupus că, în cele mai multe cazuri, în răspunsurile din această zonă prin *fîntînă* este desemnat 'izvorul *amenajat*', întrucît frecvent se notează adîncimea în *palme* (o palmă = 20—28 cm): „fîntînile cu apă bună" și cele „cu apă ră" din oc. Tazlăul din *Gios* sînt adînci de 3—5 palme (Bacău, f. 6[v]; cf. 14[r]). În aria în care se folosea termenul *puț*, rubrica II.1 apare în tabele ca „fîntîni *cu cumpănă*" (Furceni, Cozmești, Oprișeni; Tecuci, f. 76[r], 163[r]) sau „fîntîni *cu cîrlig*" (Matca, Blăneasa; idem, f. 68[r], 70[r]), în d e z a c o r d cu formularea din NB[2]. Amenajarea poate fi însă relativă; pentru moșia răzeșească Piscul Corbului, într-o notă la tabel găsim următoarea descriere: „4 fîntîni avem dinspre soare-apune în malul Siretului, făcute cu sapa, de izvorăște cîte un *chic* de apă și o luăm cu oala, nu cu cofa, și este de băut, iar cei mai mulți lăcuitori aduc din *Siret*" (idem, nr. 81[v]).

4.3. Dar poate fi remarcat și faptul că, uneori, chiar în ținuturile din jumătatea de sud a Moldovei *fîntînă* este folosit ca termen generic, referindu-se la t o a t e sursele de apă potabilă, ceea ce pare să reflecte, măcar indirect, recunoașterea și acceptarea (în condițiile cunoscute) a sensului pe care graiurile din aria nordică îl impuneau terminologiei administrative. Textul A^1 de la Bacău se rezumă la formularea „fîntînile aflătoare în Prințipat", transpusă în A^2 drept „fîntînile aflătoare prin sate" (Bacău, f. 1[r], 3[r]) și preluată apoi în răspunsul de la oc. Tazlăul de Jos („Vidomostie fîntînilor din tot cuprinsul acestui ocol...", titlu care *înlocuiește*, de fapt, rubricile I și II; idem, f. 6[v]). „Toate fîntînile" apare și în răspunsul de la oc. Tîrgului (Bîrlad; Tutova, f. 71[r]); în tabelul centralizat de la Vaslui (singurul ce apare la acest ținut, unde statistica s-a făcut prin delegați trimiși la ocoale) se vorbește, de asemenea, despre „fîntînile aflătoare la acest ținut" (Vaslui, f. 8[r]).

5. Statistica surselor de apă potabilă de la 1834, deosebit de valoroasă pentru aprecierea situației cuvîntului *fîntînă* în graiurile populare și în limba cancelariei din Moldova, prezintă aceeași importanță și în ceea ce privește poziția termenului *puț* la aceleași niveluri. Constatăm că în prima jumătate a secolului al XIX-lea nu numai că nu se considera posibilă utilizarea acestui cuvînt (prezent, totuși, anterior la Varlaam, Dosoftei, Nicolae Costin), în dispoziții ce se adresau *tuturor* ținuturilor din Moldova, dar el nu este folosit nici ca termen ajutător în glose de tipul celor din NB [2], cu toate că nu se poate admite că prezența lui în graiurile din sudul

Moldovei ar fi fost ignorată. Acest tratament ne îndreptăţeşte să apreciem că puţ avea, cel puţin din punctul de vedere al stilului administrativ din Moldova, statutul de r e g i o n a l i s m . Aşa cum de altfel am anticipat, el apare însă în numeroase răspunsuri de la ocoalele ţinuturilor din sudul Moldovei (Bacău, Tutova şi Tecuci); faptul că priveghetorii de ocoale din această zonă folosesc astfel termenul *puţ*, constituie, în acelaşi timp, şi o probă asupra specificităţii regionale în ceea ce priveşte *nivelul* pe care îl reprezintă extensia semantică 'excavaţie special amenajată' a termenului *fîntînă* la funcţionarii din ţinuturile din nordul Moldovei.

Prezintă interes faptul că în răspunsurile de la ocoalele din sudul provinciei *puţ* apare în mai multe situaţii/contexte, semnificative în ceea ce priveşte uzul:

5.1. În *note* ce completează tabelele, cuprinzînd diferite explicaţii: „... făcîndu-se vidomostie de N⁰ puţurilor i a fîntînilor aflătoare prin satele acestui ocol" (Tazlăul Sărat; Bacău, f. 14ʳ); „... cîte fîntîni şi puţuri şi cişmele s-au găsit la acest ocol" (Bistriţa de Jos; idem, f. 19ʳ); „... ca să fac vidomostie de cîte fîntîni, puţuri, cişmele, budăi, apă curgătoare şi necurgătoare" (satele Filipeni şi Meleşcani; Tecuci, f. 138ᵛ; cf. 139ʳ). Priveghetorul de la oc. Racova, înainte de a trimite statistica, explică printr-o scrisoare cauzele întîrzierii răspunsului la adresa prin care i s-a cerut să facă „formalnică cercetare pentru cişmeli, puţuri, fîntîni în cuprinsul ocolului" (Tutova, f. 25ʳ).

5.2. În *titlul* tabelelor trimise de la ocoale, în care termenii şi construcţiile din A² şi din F sînt i n t e r p r e t a t e, astfel încît termenul *puţ* îşi găseşte locul firesc în enumerarea realităţilor numite fie „fîntîni şi cişmele" (A²), fie „fîntîni necurgătoare" şi „~ curgătoare" (F); observăm însă că sintagmele citate se păstrează totuşi, ca regulă generală, în rubricile de la tabele. Iată cîteva titluri ale lucrărilor: „Vidomostie di puţuri, fîntîni, budăi, cişmeli di ci să află la ocolu Trotuşului" (Bacău, f. 18ʳ; la rubricile III—IV sînt consemnate *puţuri* la numeroase sate, printre care Rădeana: „un puţ la drum mare", sau la mănăstirea Caşin; „un puţ în ograda mănăstiri"; idem, f. 20ʳ; 23ʳ⁻ᵛ, 24ʳ); Vidomostia fîntînilor i puţuri şi cişmele" (Bistriţa de Jos, Bacău, f. 20ʳ); „Vidomostia di toati puţurili şi fîntînili adică izvoarăle i cişmelili" (Tutova, f. 42ʳ); „Vidomostie fîntînilor sau puţurilor ci să află la sat[ul] Boghesti cu toate cuturile (Tecuci, f. 164ʳ; de remarcat că în tabel nici nu au mai fost date rubricile I şi II).

5.3. Ca titlu propriu-zis *de rubrică* (la tabel) în două situaţii în care s-a renunţat, de asemenea, la preluarea titlului rubricilor I şi II din F; astfel, sursele de apă din oc. Tazlăului de Jos se împart în: „puţiri [sic!] cu apă bună; puţiri cu apă ră; fîntîni cu apă bună; fîntîni cu apă ră" (Bacău, f. 6ᵛ), iar cele din oc. Tazlăul Sărat în „puţuri apă bună; ~ apă ră puturoasă; fîntîni apă bună; ~ apă sărată; ~ apă sălcie; ~ apă puturoasă". O rubrică nouă, „toate curgătoare", introdusă ca o explicaţie pentru toate cele şase tipuri, subliniază cel puţin o nedumerire faţă de sintagmele din F, întrucît adîncimea puţurilor este indicată în stînjeni (între 3 şi 6, pe cînd cea a fîntînilor în palme; între 2 şi 5; Bacău, f. 14ʳ).

6. Determinantele *curgătoare* şi *necurgătoare* au provocat, adesea, adevărate comentarii ce subliniază insolitul asocierii (mai ales în ceea ce-l priveşte pe al doilea) cu termenul *fîntînă*, destul de uşor de explicat o dată ce se poate constata că în nordul Moldovei acesta era utilizat cu sensul de

excavație', iar în sud cu această semnificație se folosea termenul *puț*. Desigur, în cele mai multe cazuri, răspunsurile priveghetorilor de ocoale preiau automat terminologia din F, ba, mai mult, atît în nord, cît și în sud, *fîntîni curgătoare* devine titlul rubricii II.1, înlocuindu-l de fapt pe *izvoare* în opoziție cu *cișmele* (Botoșani, f. 12^{r}, Iași, f. 22—23, Roman, f. 14^{v}, 15^{r}, Tecuci, f. 39^{r-v}), sau proliferează chiar în cuprinsul rubricilor III—IV, care, de obicei, reflectă uzul regional (vezi, de exemplu, „două [fîntîni] necurgătoare și două curgătoare la drumuri"; Botoșani, f. 5^{r}; cf. Herța, f. 3^{r}); semnalăm apariția formulei și în texte libere: „care sînt fîntîni curgătoare" (Iași, f. 18^{v}). S-ar putea spune că, o dată făcut acest pas, semnificația substantivului determinat nu mai este analizată, *curgăto(a)r(e)* adăugîndu-se, automat, și pe lîngă numele surselor de apă de tipul celor caracterizate, deosebit de expresiv, *sîngure curgătoare* (cf. 4.2.), cum sînt *șipot* (Neamț, f. 13^{v}, 14^{v}), *izvor* („Vidomostia de toate fîntînile și izvoară curgătoare ... ; Tutova, f. 54^{r}), *budăi* (Tecuci, f. 87^{r}, 136^{r}), fapt mai puțin surprinzător, firește, în cazul împrumutului mai recent *cișme (curgătoare*: Botoșani, f. 9^{v}; Fălciu, f. 30^{v}; Tecuci, f. 68^{r}).

6.1. Dar, așa cum s-a putut observa și pe baza unora dintre citatele prezentate anterior (cf. **4.2.**), nu lipsesc cazurile în care *curgătoare* este motivat/explicat sau, mai mult sau mai puțin direct, chiar respins. Astfel, în A^{2} de la ținutul Neamț, glosa din NB[2] este amplificată: „fîntînile ... curgătoare, adecă budăi din care curge apa afară (Neamț, f. 3^{r}), formulare preluată în răspunsurile de la unele ocoale (cf. idem, f. 20^{v}). Aceeași glosă este preluată ca titlu al rubricii II: „fîntîni curgătoare adică *budăi* (Neamț, f. 20^{r}; Bacău, f. 10^{r}). În sfîrșit, în comentarii din răspunsuri primite la ț. Suceava *curgătoare* apare în sintagma uzuală *apă* ~ , cu sensul 'pîrîu, rîu'; priveghetorul de la oc. Muntele, după ce notează că i s-a cerut situația „fîntînilor curgătoare", raportează: „nu am aflat fîntîni sau cișmele, aflîndu-se *apă curgătoare Bistrița*, din care se adapă tot norodu" (Suceava, f. 11^{r}); vezi și la ocolul Moldovei „ape de munte curgătoare" (idem, f. 7^{v}, ca și observația, citată deja mai sus, asupra situației de la satul Găinești, idem, f. 6^{v}), dar și „șipot apă curgătoare" (Neamț, f. 33^{r}, pentru Tîrgu Buhușoaiei).

6.2. La rîndul său, *necurgătoare* este analizat într-un mod asemănător, atît în nordul, cît și în sudul provinciei. De cele mai multe ori, urmărindu-se claritatea răspunsurilor, este vorba, în aceste cazuri, de reformularea rubricii I, care pentru un ocol din ținutul Neamț devine „fîntînile ce să scoate apa cu cîrligu" (Neamț, f. 13^{v}), reprezentînd, de fapt, o parte a textului explicației date pentru sintagma *fîntîni necurgătoare* în NB [2]; același procedeu l-am constatat mai sus în cazurile în care rubrica I a devenit *puțuri* (o dată, după cum am văzut, subliniindu-se „toate *curgătoare*", ceea ce reprezintă, în fond, negarea lui *necurgătoare)*. Asocierea adjectivului cu *fîntîni* pentru a numi 'excavații', șocantă în sud, este comentată prin amplificarea glosei din NB [2], selectată iarăși ca titlu al rubricii I: „N^{0} fîn[tînilor] necurgătoare ghizdite scoțîndu-se cu cumpăna apă" (Matca, Tecuci, f. 68^{r}) sau „N^{0} fîntîni necurgătoare, cu cîrligu se scoate apa" (Blăneasa; idem, f. 70^{r}). Respingerea formală a determinantului, înlocuit printr-un echivalent semantic, este dovedită de construcția „fîntîni cu apă *stătătoare*" (Cîrligătura, f. 7^{r}), iar apariția lui *necurgătoare*, paralel, în titlul rubricilor I și II (Tecuci, f. 89^{r}), reprezentînd o simplă scăpare, denotă însă nefamiliarizarea celui ce a scris actul cu acest termen.

7. Trebuie să remarcăm că tot atît de semnificative în ceea ce privește definirea statutului termenului *fîntînă* la nivelul limbajului funcționarilor de ocoale din Moldova sînt reacțiile pe care le-a provocat titlul rubricii II.1 din F, *fîntîni* **adi(e)că** *izvoară*, din motive deosebite însă în cele două mari zone ale provinciei. Greu de acceptat în nord, o dată ce aici *fîntînă* era utilizat cu sensul 'excavație', și probabil surprinzătoare, ca de prisos, în partea de sud, această glosă face în multe cazuri obiectul unor reformulări ce pot fi interpretate și drept manifestări ale neînțelegerii rațiunii pentru care adverbul *adi(e)că* figurează între cele două substantive. (Menționăm că este destul de puțin probabil să ne aflăm exclusiv în prezența unor scăpări, transcrieri greșite, datorate neclarității grafiei din adrese, de vreme ce în majoritatea cazurilor titlul rubricii este redat exact ca în formularul de la centru în răspunsurile de la alte ocoale ale acelorași ținuturi; nu excludem posibilitatea că, *uneori*, dată fiind și urgența cu care s-a cerut lucrarea, ar putea fi luată în considerație și o oarecare neglijență.)

7.1. Într-un prim grup semnalăm formulările care transformă adverbul *adică*. Astfel, în statistica pentru mahalaua Tîrgului Nou din orașul Botoșani, rubrica II.1 devine „fîntînă *adîncă*, izvorăște" (Botoșani, f. 36^{v}); chiar dacă este vorba de o neglijență, aceasta atestă dificultatea recenzentului de a echivala semantic *fîntînă* cu *izvor*; oricum, formula ce rezultă contrazice flagrant distincția pe care o urmărea rubrica în discuție, iar inadvertența este subliniată și de faptul că sursele de apă înregistrate au bazinul adînc de 1—3 palme. Este în afara îndoielii o lectură *adîncă* pentru *adică* în cazul care urmează, întrucît reformularea titlului rubricii II.1 drept „fîntînă *niadîncă* la izvor", care se repetă pe filele 15—20 și 22—26 în tabelul de la oc. Podoleni (Fălciu, *loc. cit.*; pe f. 21^{r} apare formula „fîntînă curgătoare" !), constituie un caz de „logicizare", în conformitate cu semnificația din graiurile din sudul Moldovei a substantivului *fîntînă*. Dat fiind însă faptul că ne aflăm în vechea arie *puț* din sudul Moldovei, în numeroase cazuri în care rubrica II.1 se intitulează *fîntîni* **adînci**, *izvoare* (prin opoziție cu II.2, *cișmele*), trebuie să admitem că raportorii puteau avea în vedere noțiunea de „izvor amenajat", adică forma intermediară între *puț* 'excavație *de profunzime*' (căci în această zonă pînza de apă freatică se află la adîncimi apreciabile) și *izvor* 'sursă de apă liberă, la suprafața pămîntului'. O astfel de *fîntînă* presupune consolidarea bazinului în care se adună apa, plasarea pe acesta a unui *budăi* sau a *ghizdurilor*; or, am văzut că la 1803 se sublinia: „iar care este fără ghizdele sau fără budăi să numește izvor", așa încît nici în această zonă cele două realități nu se confundau. Formula „fîntîni *adînci* [= adîncite ?] (sau) izvoare" apare frecvent la ț. Tecuci (f. 22^{r}, 31^{r}, 32^{r}, 86—87) și chiar în statistica centralizată de la isprăvnicie (f. 180^{v}, 181^{r}), dar nu lipsesc oscilațiile semnificative: pentru localitatea Berheci, în tabel s-a scris inițial *adînci*, dar apoi adjectivul a fost ras și corectat prin *adică* (Tecuci, f. 111^{v}).

7.2. Un alt grup de formulări renunță la *adică*, admițînd probabil categoria surselor amenajate de apă potabilă, prin construcții de tipul *fîntîni(le) de izvoare (izvor)*, ce apar atît în nord (Botoșani, f. 9^{r}, 17^{r}, 49^{v}, 56^{r}), cît și în sud (Vaslui, f. 9^{r-v}, 54^{v}; Tutova, f. 48^{r}; Tecuci, f. 62^{r}). Evident, poate fi remarcată, mai ales dacă avem în vedere răspunsurile de la ț. Botoșani și Neamț, chiar o simplă conformare stîngace la terminologia din F, căci alt tip de titluri din această categorie, aparținînd ariei nordice, reprezintă un compromis avînd ca rezultat aparent constatarea că fîntî-

nile... *izvorăsc* sau provin din / au *izvoare!* : *fîntînile izvorîtoare* (Botoşani f. 18^{r}—21^{v}) ; *fîntînile din izvoare* (idem, f. 10^{r}), *fîntîni cu izvoare (izvor)* (Neamţ, f. 18^{r} ; Roman, f. 11^{r} ; Iaşi, f. 7^{v}, 42^{v}, 48^{r}).

7.3. În sfîrşit, problema echivalenţei sau nonechivalenţei semantice dintre cei doi termeni este ocolită prin formulări ambigue ca *fîntîni(le)*, *izvoare* (Iaşi, f. 34^{r} ; Roman, f. 21^{r} ; Tecuci, f. 33^{r}, 47^{r}, 63^{r}) sau prin renunţarea la primul termen, rubrica II.1 intitulîndu-se pur şi simplu *izvoare(le)* (Herţa, f. 3^{v} ; Botoşani, f. 42—43 ; Iaşi, f. 38, 40—41 ; Tecuci, f. 45—46) sau *apă de izvor* (Neamţ, f. 11^{r}).

III. Prezentarea rezultatelor lingvistice ale anchetei statistice din 1834 privind sursele de apă potabilă din Moldova pune în evidenţă modul în care termenul *fîntînă* 'excavaţie' se impune treptat în aria reprezentînd sudul provinciei, în care într-o epocă mai veche se folosea în mod curent pentru această noţiune termenul *puţ* şi, astfel, ajută la înţelegerea procesului de difuzare a primului termen, devenit literar, în aria sudică muntenească, caracterizată şi astăzi prin utilizarea lui *puţ* în graiurile populare.

1. Consolidarea unui sens general al lui *fîntînă* 'amenajare constînd dintr-o groapă, cu ghizduri împrejur, care serveşte pentru aprovizionarea cu apă potabilă', aparţinînd limbii literare, este probată de formularea „*fîntîni* şi cişmele" din actele cancelariei de la Iaşi şi de la ţinuturi, formulare în care termenul acumulează semnificaţiile. 'izvor amenajat cu ghizdele' şi 'excavaţie special amenajată', ca rezultate ale unei extensii gradate ce reflectă faze din evoluţia amenajărilor practicate în vederea aprovizionării cu apă potabilă în arii prezentînd condiţii geografice diferite. În absenţa lui *puţ* şi beneficiind de prezenţa unor termeni ca *izvor*, *şipot*, *budăi* etc., care numesc sursele de apă de suprafaţă, respectiv amenajările care nu presupun o groapă consolidată şi protejată, *fîntînă* s-a specializat în aria nord-vestică a teritoriului dacoromânesc pentru a numi 'excavaţia de profunzime special amenajată'. La începutul secolului al XIX-lea acest sens era uzual în graiurile din aria la care ne-am referit, aşa cum arată răspunsurile citate mai sus din ţinuturile Suceava şi Botoşani, din nordul Moldovei, dar şi alte surse documentare. Astfel, pentru zona transilvăneană a acestei mari arii, ne putem referi la actele dintr-o conscripţie urbarială din 1820 publicate de Ştefan Meteş [20]. Urmărindu-se în amănunt condiţiile pe care le oferea terenul pentru agricultură şi creşterea vitelor, „urbariile" pentru mai multe localităţi din comitatele Alba de Jos (jud. Alba), Cetatea de Piatră (jud. Sălaj) şi Făgăraş înregistrează printre „bunătăţi" (= înlesniri, avantaje) şi situaţia apelor, în primul rînd din punctul de vedere al asigurării adăpării vitelor. Şi în acest caz datele sînt consemnate după un formular, aşadar informaţiile pot fi apreciate comparativ. Pe baza contextelor în care apare, termenul *fîntînă* numeşte amenajări pentru aprovizionarea cu apă potabilă de pe teritoriul satelor ; se poate deduce şi caracteristica de 'excavaţie', căci la fîntîni se recurge pentru adăparea vitelor atunci cînd este s e c e t ă [21] : „Adăpătoare avem, da cînd este secetă trebuie să le mînăm [vitele] în sat la fîntîni şi adăpăm" (Cinade, Alba de Jos ; *vol. cit.*, p. 51 ; cf. şi p. 131, pentru Oiejdea : „ape de adăpat avem şi

[20] *Viaţa agrară, economică a românilor din Ardeal şi Ungaria. Documente contemporane*, vol. I, Bucureşti, 1921.

[21] Asupra limbii acestor documente, vezi precizările lui Ştefan Meteş din *Prefaţă* : actele „sînt scrise în româneşte după spusele fruntaşilor şi bătrînilor satelor" ; editorul a renunţat la „ortografia ungurească", „păstrînd întru toate cele spuse de săteni, acum o sută de ani" (p. VI).

bune și destule, că este și în vale, dar și cînd ar seca din vale avem fîntîni"); „Apă adăpătoare este cînd îi vreme ploioasă bugătă, da cînd îi secetă mare de loc scade și valea și izvoarele atunci adăpăm marhele în fîntîni în sat..." (Berința, Cetatea de Piatră; *vol. cit.*, p. 220; cf. și pentru Ciocman, p. 227: „adăpători la marhele noastre avem Someșu și alte izvoare, păraie și fîntîni în sat").

Importanța pe care o acordăm condițiilor geografice în ceea ce privește specializarea semantică 'excavație' a termenului *fîntînă* se verifică și în acest caz: într-o localitate din zona submontană a Făgărașului, acesta poate fi interpretat mai curînd drept 'izvor': „Ape bune și destule și sănătoase și pe sama noastră și în sat și în hotare avem, rîu de munte curge în jos pe lîngă sat și fîntîni și pîraie bune avem destule" (Herseni; *vol.. cit.*, p. 280). Această interpretare pornește de la prezența, în același text, a verbului *(a) fîntîni* 'a izvorî; a musti de apă', într-o frază în care sînt descrise livezile; pe lîngă terenurile bune, în zona în care curge rîul de la munte, „este un știuc de loc de 12 găleți, care nu-i bun, îi noroi și fîntînește și fînul nu-i bun" *(ibidem)*. Or, pînă acum *(a) fîntîni* a fost înregistrat în zona montană, în localitatea Peștișani (Gorj) [22] și unei zone cu aceeași formă de relief îi aparține atestarea din textul unui descîntec [23]. Desigur, în prezența verbului *(a) fîntîni* 'a izvorî' atestat și în nordul teritoriului dacoromânesc (Maramureș), *fîntînă* 'excavație' se prezintă ca o inovație a graiurilor din zonele de podiș și de cîmpie ale acestei arii.

2. Preluarea termenului *fîntînă* cu sensul general de 'excavație (de profunzime) amenajată pentru aprovizionarea cu apă potabilă' în răspunsurile de la ținuturile din sudul Moldovei indică rolul terminologiei administrative în propagarea normei literare. Impunerea acesteia s-a produs cu oscilații, așa cum se poate constata din situațiile analizate în paragrafele precedente, căci funcționarii de la ocoale și ajutoarele lor se comportă uneori la fel ca informatorii utilizați pentru o cercetare dialectală. Un exemplu concludent privind interferarea nivelului limbii literare cu uzul regional îl oferă termenii ce apar în textul unei note referitoare la moșia răzășească Coasta Lupii, din ținutul Tecuci; cel care o scrie, un preot (probabil localnic), repetă la început termenul oficial: „... una fîntî[nă] este adîncime este 12 stînjini [20—25 m] și la facerea fîntînii cheltuiala a fost a..." (sînt date numele celor care au contribuit cu bani), dar continuă: „... și cei mai mulți din lăcuitori își aduc apă cu carăle di la puțurili din tîrgu Necorești" (Tecuci, f. 88[r]).

Adoptarea terminologiei oficiale a avut drept efect neînregistrarea, în multe cazuri, a numelui pentru 'excavație' specific graiurilor populare din aria sudică a Moldovei, căci era de așteptat ca *puț* să apară și în ținutul Vaslui (pentru care îl avem atestat în toponime din documente aparținînd secolelor al XVII-lea — al XIX-lea [24]) sau Fălciu, dar probabil și în sudul

[22] Cf. și *fîntîniș* 'izvor'; *Rolul variabilei geografice* ..., p. 162. Pentru *fîntînele*, *fîntîniști* 'locuri, pășuni mlăștinoase', vezi Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980, p. 169.

[23] Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 129, *ap.* Ovid Densusianu, *Limba descîntecelor*, III, *Creațiuni proprii descîntecelor*, în *Opere*, I, București, 1968, p. 288. Față de atestările de care dispunem acum, nu se mai susține, desigur, interpretarea lui Densusianu, care enumera pe (a) *fîntîni* „a curge ca dintr-o fîntînă" printre derivatele din categoria creațiilor cu „înfățișare ... bizară" (p. 775; cf. și 265, pentru caracterizarea generală a tuturor creațiilor proprii descîntecelor ca îndepărtate de spiritul limbii, „improvizației", eventuale „fantazii verbale").

[24] *Rolul variabilei geografice* ..., p. 156.

ținuturilor Iași și Cîrligătura (căci repartizarea ținuturilor între aria nordică și cea sudică nu a reprezentat decît o necesitate de lucru pornind de la realitățile lingvistice dominante, și nu de la o linie de izoglosă coincizînd cu limita dintre Țara de Sus și Țara de Jos). Că așa stau lucrurile se poate aprecia după date referitoare la ț. Roman, din anii imediat următori. În lucrarea statistică de la 1834 nu s-a consemnat aici termenul *puț*, dar, în texte de factură și cu un conținut similar, pe cînd priveghetorul de la oc. Moldovei folosește termenul *fîntînă* („... întru o fîntînă au găsit un om mort cu pielea goală, ucis de tălhari") [25], cel de la Siretul de Jos (ocol situat, e drept, mai în sud, dar amănuntul este puțin semnificativ) utilizează sinonimul *puț* („La satul Galbinii s-au găsit o fimei înnecată într-un puț" [o sinucidere]) [26]. Ultimul termen se păstrează și în deceniile următoare, mai ales cînd este vorba de identificarea reperelor în acte privind proprietatea asupra pămîntului [27]. Pe de altă parte, în actele din anii 1839—1842 referitoare la un litigiu între doi locuitori din orașul Bacău, se vorbește exclusiv de *fîntîna* făcută de reclamant (cheltuind 700 de lei) „din afară de gardu ogrăzi", „spre adăpari a obștescului norod și pentru chiar pominiri sufletului" celui ce a făcut-o, și nevîndută o dată cu casele; întrucît cumpărătorul „au cuprins și arătata fîntînă astupîndu-o cu zîdiul ogrăzii și cu de istov săcătuind-o", se cereau despăgubiri, ori să se impună pîrîtului obligația de a face „la alt loc asămini fîntînă" [28].

3. Procesul de substituire ale cărui indicii se schițează pentru începutul secolului al XIX-lea în sudul Moldovei s-a soldat cu trecerea termenului *puț* în vocabularul pasiv al graiurilor din această zonă, așa cum am constatat în cursul anchetelor pentru *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina* [29]. Încă în deceniile 3—4 ale secolului al XX-lea, *fîntînă* 'puits, Brunnen' a fost notat de către Emil Petrovici, uneori paralel cu *puț*, și în graiurile din Muntenia și din Oltenia [30], realitate pusă în evidență pentru deceniile 7—8 de anchetele realizate pentru atlasele regionale ale acestor provincii și pentru *Atlasul limbilor Europei* [31]. Pentru o arie în care existau condițiile păstrării distincției originare *fîntînă* 'source, Quelle' — *puț*, 'puits, Brunnen' și care a cunoscut o impresionantă tradiție literară și beletristică reflectînd această distincție [32], abandonarea treptată

[25] Raportul *pasnicilor* satului Mogoșești și cel al priveghetorului de ocol către Isprăvnicie, 28 octombrie 1836; Arh. St. Iași, tr. 996, op. 1043, dos. 1048, f. 1—2.

[26] Raportul priveghetorului de ocol către Isprăvnicie, 24 iulie 1837; Arh. St. Iași, tr. 996, op. 4043, dos. 1733, f. 1.

[27] Vezi mărturiile făcute de mai mulți locuitori la judecătoria Roman, care se referă la „puțul lui Mișoc" de pe moșia Dragomirești și la existența unui puț pe moșia Trifești; Arh. St. București, Episcopia Roman, pachet XIII, doc. 22 și 23, ambele din ianuarie 1853.

[28] Arh. St. Iași, Judecătoria Bacău, tr. 836, op. 953, dos. 173, f. 4 r-v, 6v (se vorbește de *groapa* fîntînii), 27 r-v.

[29] *Rolul variabilei geografice* ..., p. 154.

[30] *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. III, București, 1961, hărțile 848—852. Pentru comparația în ceea ce privește reflectarea trăsăturilor lingvistice regionale în texte aparținînd stilului administrativ, ar prezenta un interes deosebit cercetarea răspunsurilor la ancheta statistică din 1834 și pentru Muntenia, dar în special pentru Oltenia, provincie în care graiurile dintr-o arie întinsă cunosc, pentru noțiunea „excavație special amenajată", termenii *ciutură* și *bunar* (ultimul prezent și în Banat).

[31] *Rolul variabilei geografice* ..., p. 154, 162, 164.

[32] După *Dicționarul limbii române* (DLR), t. VIII, partea a 5-a, București, 1984, s.v., *puț* este atestat, de exemplu, de la cronicari la Odobescu și Delavrancea și, apoi, la Camil Petrescu, Arghezi și Călinescu (notăm că la acesta din urmă, probabil și sub influența uzului din italiană și franceză, *fîntînă* apare frecvent cu sensul 'construcție arhitectonică'; cf. *Bietul Ioanide*, ediția a doua, București, 1965, p. 51, 95, 271, peste tot fiind vorba de elemente decorative din mediul urban. În peisaj montan, *fîntîna* este însă „cu tub de fier și jgheab"; *ibidem*, p. 65)

a lui *puț* în graiurile populare, pe care o semnalează ultimele anchete dialectale, reprezintă mai mult decît urmarea unui fapt obiectiv, și anume adoptarea uzului transilvănean-moldovenesc *fîntînă* 'excavație' ca normă literară. Pe baza tabloului pe care îl oferă sudul Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, putem presupune importanța acelorași factori pentru Muntenia la distanță de un secol. Este vorba de preferința pentru *fîntînă* 'excavație' în stilul administrativ, dar mai ales în manualele școlare ; însă adoptarea termenului pare să fie favorizată de un factor metalingvistic, ușor de sesizat astăzi chiar la intelectualii originari din această zonă : complexul sonor *puț* este evitat.

LISTA ABREVIERILOR

Prin abrevierile reprezentînd numele ținuturilor se trimite la dosarele din fondul *Isprăvniciilor* acestora, înregistrate la Arhivele Statului Iași sub cotele specificate la fiecare în parte în lista dată în continuare : *Bacău* : transport 345, opis 370, dosar 469 ; *Botoșani:* tr. 1333, op. I 1513, dos. 313 ; *Cîrligătura:* tr. 616, op. 673, dos. 684 ; *Fălciu:* tr. 627, op. 689, dos. 393 ; *Herța:* tr. 359, op. 390, dos. 410 ; *Iași:* dos. 1186 ; *Neamț:*dos. 514 ; *Roman:* tr. 996, op. 1043, dos. 1713 ; *Suceava:* tr. 527, op. 572, dos. 249 ; *Tecuci:* tr. 507, op. 550, dos. 28 ; *Tutova:* tr. 360, op. 391, dos. 543 ; *Vaslui:* tr. 726, op. 813, dos. 1693.

Alte abrevieri : f. = fila ; oc. = ocolul ; ț. = ținutul.

Aprilie 1986 *Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor*
Iași, str. Codrescu 2

DIN TOPONIMIA JUDEȚULUI GALAȚI. NUME DISPĂRUTE DIN BAZINUL BÎRLADULUI ȘI SIRETULUI (III)*

PAUL V. PĂLTĂNEA

Prezentăm, în continuare, alte nume de sate dispărute din bazinul Bîrladului și Siretului :

Giulești, pe Bîrlad. A fost la sud de satul Țigănești, com. Munteni, lîngă Dealul Tecucel și satul Ochișești, după cum se precizează într-un document din 10 noiembrie 1799 *(Doc. tec.*, II, 55). Este menționat la 10 iulie 1599, dar satul exista din vremea domniei lui Ștefan cel Mare (DIR, XVI, A, IV, 263—264, în text *Juleștii*). Într-o tălmăcire din 20 ianuarie 1761 a unui document scris după 10 iulie 1599, numele are forma *Giulești* (DIR, XVI, A, IV, 264—265). La 16 aprilie 1617 numele satului este transcris *Juliștii* (idem, XVII, A, IV, 116). Pentru trecerea lui *ğ* în *j*, vezi Rosetti, *Istoria*, 378, 381. Numele satului de la un *Giulea — Julea* (DOR, 90). În documentul amintit mai sus, din 10 noiembrie 1799, numele satului este redat sub forma : „hotarul Giurgeștilor".

Lălești. A fost la vărsarea rîului Berheci în Bîrlad, deci pe lîngă satul Poșta, com. Gohor. Menționat la 13 martie 1593 (DIR, XVI, A, IV, 70), dispare spre sfîrșitul secolului al XVII-lea. Numele de la onomasticul *Lalu* (DOR, 54 îl derivă din *Evlahie*). Într-un document din 15 mai 1623 referitor la satul *Lălești*, de lîngă Stoicani, com. Folțești, care, de asemenea, a dispărut, se amintesc părțile lui *Lalu cel bătrîn* (ASG, *Tribunalul Covurlui*, sec. I, dos. 2, f. 47).

Leurdești. A fost, probabil, la limita nordică a com. Independența, pe lîngă satul Izvoarele, com. Slobozia-Conachi. La 1 decembrie 1581, cînd este menționat, se precizează că răzeșii din acest sat au luat niște „hotară" din moșia satului Mogești, care a fost pe teritoriul com. Independența. Satul a dispărut, probabil, la începutul secolului al XVII-lea. Numele satului are la bază onomasticul *Leurdă*, folosit în această zonă. O atestare mai tîrzie, din 25 martie 1713, o confirmă : Stan *Leurdă* din Ochișești (ASB, *Doc. ist.*, MCIV/70). Onomasticul s-ar explica, mai degrabă, prin sensul „livid" (Scriban, *Dic.*, 742), decît prin acela de „usturoi de munte" (DOR, 309 ; Iordan, *Top.*, 454). De la acest ultim sens al apelativului *leurdă* s-au format, în județul Galați, toponimele : *Leorda*, loc lîngă satul Rădești, com Bălăbănești, și *Leurda*, pădure, lîngă Dealul Ghibarțului, la nord-est de satul Balintești, com. Berești-Meria. După I.-A. Candrea, *leurdă* este de origine preromană *(Probleme*, 131—132). G. Giuglea *(Cu-*

* Pentru partea întîi și a doua a acestui articol, vezi LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 508 — 513 ; XXXV, 1986, nr. 1, p. 59—65.

vinte, 354) și L. Ghergariu (*LR*, 1965, 6, 651 — 658) susțin că este de origine latină.

Lumineani. A fost, probabil, pe lîngă satul Șendreni. Am optat pentru această localizare, deoarece documentul în care este citat satul este în legătură cu vînzarea unei părți din moșia satului Șendreni. Documentul a fost scris, se pare, în orașul Galați și atunci nu este exclus ca Stălbar din *Lumineani*, martor la tocmeala vînzării, să se fi aflat întîmplător în oraș, el fiind dintr-o cu totul altă zonă. Este menționat în iulie 1625 (DIR, XVII, A, V, 356). Am mai întîlnit toponimele : *Lumireani*, formă cu rotacism, pe Milcov, la 14 aprilie 1435 (DRH, A, I, 193 ; D. Macrea în DR, VII, 186) și *Luminata*, pîrîu, în com. Pogana, jud. Vaslui, la 15 iulie 1448 (DRH, A, I, 400). Tot aici a fost și un sat cu acest nume, menționat la 25 aprilie 1692 (CDM, IV, nr. 1464). Iordan a admis că toponimele : *Lumina*, *Luminile*, *Luminoasa*, *Luminosul* au înțeles de „limpeziș", „luminiș" (*Toponimice*, 177. Vezi și Ivănescu, *Note*, 165 ; Pașca, *Contribuții*, 89). Ar putea fi luat în considerație și onomasticul *Lumină*, atestat la 15 februarie 1590 la București (Mircea, *Cat.*, nr. 1571 ; DOR, 312). Nu se poate preciza dacă satul *Lumineani* (a fost pe teritoriul satului Hagieni, com. M. Kogălniceanu, jud. Ialomița), atestat la 12 decembrie 1424 (DRH, B, I, 110), format lîngă o baltă, își are numele de la onomasticul *Lumină* sau dintr-un derivat al entopicului *luminiș* (Porucic, *Lexicon*, 38).

Lupeni. A fost pe teritoriul com. Independența, probabil, înspre com. Slobozia-Conachi. În această zonă era satul Blajăni, cu care se învecina, și Lupeni. Menționat la 24 aprilie 1546 (*Moldova*, I, 55—56). Satul a dispărut după 8 iunie 1678 (ASB, *M-rea Neamț*, LXXII/12). La 29 martie 1706, cînd se reîntărește mănăstirii Bistrița stăpînirea peste satele ce le avea în această parte, Lupeni nu mai este amintit (CDM, V, nr. 523). Numele satului derivă de la onomasticul *Lup*, *Lupe* (Densușianu, *Opere*, I, 468 ; DOR, 312 ; Pătruț, *Onomastică*, 32) sau de la *Lupan*, folosit la Piscu, sat în apropiere de Lupeni, la 20 septembrie 1662 (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/2).

Matosăști, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul municipiului Tecuci. Într-o scrisoare adresată lui Costache Conachi, la 2 iulie 1833, se spune despre acest sat că a fost pe „locul tîrgului" Tecuci, la „capătul moșii despre răsărit", spre com. Matca, cu care se învecina (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/249 ; Lefterescu, Pintilie, *Monografia Corod*, f. 61—62). Menționat la 18 aprilie 1578 (DIR, XVI, A, III, 96). A dispărut, probabil, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Toponimul era folosit și la 15 septembrie 1804 (ASB, *Doc. ist.*, CDLVI/82). Forma inițială a numelui a fost, poate, *Motășăști*, folosită în copia unui document din 18 iulie 1642 (ASI, *Anaforale*, 8, f. 147), care este în legătură cu *Motaș*, ce derivă de la *Timofte* (DOR, 161). Predominantă este însă forma Matosăști, derivată de la *Matos*, folosit în 1525 în județul Galați (Costăchescu, *Doc. Ștefăniță*, 461—462).

Mălăiești. Satul s-a format în partea de sus a satului Brăhășești. Menționat la 16 martie 1528, cînd mai era numit „unde a fost judele Mălai Neagu (DIR, XVI, A, I, 267). Toponimul derivă de la numele judelui, care este în legătură cu apelativul *mălai*. Numele se explică mai degrabă prin sensul de „mare", „mătăhălos" (DLR, VI, 233 ; Pătruț, *Onomastică*, 141), decît prin cel de „mei". *Brăhășești* s-a format de la numele lui Zaharia *Brahașul*, cel care stăpînise satul înainte de 1528. La 19 decembrie 1792, Mălăiești se numea *Brăhășești* (ASI, *Doc.* 61/3). Denumirea de *Brăhășești*

se generalizase cu mult mai înainte. Am găsit satul înregistrat în catagrafia din anii 1772—1774 (Dmitriev, *Rec.*,I, 583), fără menționarea celor două nume vechi : *Itovăești* și *Mălăiești*. Toponimul *Mălăiești* mai era folosit și la 26 octombrie 1837 (ASI, *Doc.*, 67/98).

Mărcești. Satul a fost pe malul stîng al Siretului, probabil, în marginea de sud a satului Furceni, com. Cosmești, vizavi de satul Străjescu, com. Garofița, jud. Vrancea. La 20 iulie 1677, răzeșii din Mărcești pretindeau că au moșie și peste Siret în Străzești (*Doc. tec.*, I, 33). Menționat la 27 iulie 1448 (DRH, A, I, 282) cu numele de „Grozeștii lui Marcu". Deci toponimul *Mărcești* derivă de la *Marcu*. La 2 septembrie 1632 se vorbește de satul „Grozești ce se chiamă acmu Mărcești" (DRH, A, XXI, 252—254; Păltănea, *Observații*, 799). Expresia era folosită și la 26 mai 1661 (Costăchescu, *Doc. Ștefan*, 222). Cu toate acestea toponimul *Grozești* mai era întrebuințat și la 28 februarie 1639 (*Doc. tec* , I, 17) ; *Grozești* s-a format de la antroponimul *Groze* (DOR, 288—289).

Mealure, unde este Oancea. A fost pe malul stîng al Bîrladului, la nord de limita actuală a orașului Tecuci (Ciuntu, *Dic.*, 127—128 ; Harta 1 : 50 000, oraș Tecuci).Editorii volumului DRH (A, I, 475) l-au localizat, în mod greșit, la satul Mălureni, com. Nicorești (Păltănea, *Observații*, 800). Menționat la 27 iulie 1448 (DRH, A, I, 102), dispare după 4 noiembrie 1846 (Platon, *Contribuții, 1848*, 161). În catagrafia din 1772—1774 este numit *Malurile* (Dmitriev, *Rec.*, I, 560) și ținea de „ocolul tîrgului".Toponimul, sub forma *Mălureni*, se folosea și în 1961 (Harta 1 : 50 000, oraș Tecuci). Numele de la apelativul *mal*, prin forma *malure* (Hașdeu, *Cuvente*, I,243 ; Mihăilă, *Dic.*, 119), cu sensul „fîșie îngustă de pămînt de-a lungul unei ape" și nicidecum „colnic", „dîlmă", „măgură", „movilă" (DLR, VI, 59—60). Ar putea fi luat în considerație și apelativul *meal*, *maluri*, „pămînt argilos, alb-argintiu" (*ibidem*, 336). *Oancea* este numele unui jude.

Merești, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul com. Liești, pe lîngă fostul sat Șerbănești (ASI, *Curtea de Apel, Iași*, sec. I, 1841, dos. 1006, f. 30). Este menționat la 15 iulie 1448 (DRH, A, I, 397—398). A dispărut, probabil, în secolul al XVII-lea. Toponimul apare în documente în transcrieri diferite : *Mărășești (Doc. agrare*, II, 469—470), *Mereești*, *Merișești*, *Miarășești*, *Mierășești*, *Mierăști*, *Mirășești*, *Mireești* (Bogdan, *A*, 73—77). Toponimul se explică prin antroponimul *Mieriu* sau *Miera*, format dintr-un apelativ cu înțelesul de „albastru", „luminos". A putut fi interpretat și în sensul de „limpede ca mierea" (Pușcariu, BR, V, 406—409) sau „blond" (Mihăilă, *Dic.*, 125). Bogrea aduce în discuție sensul de „trufaș", „mîndru" (DR, I, 270), neadmis la Pușcariu. Onomasticul *Mieriu* mai este folosit în zonă. La 10 ianuarie 1495, Ștefan cel Mare întărește lui Stan Mieriul jumătate din satul Fundeni (DRH, A, III, 288—289. Pentru Fundeni, vezi Păltănea, *Observații*, 798). Un *Miera*, fratele lui Constantin Tudor din Galați, este amintit la 4 martie 1644 (ASB, *M-rea Sft. Sava — Iași*, XXXIII/14 ; *Studii și doc.*, III, 198). Pe pîrîul Suhurlui, mai sus de Diocheți, com. Drăgușeni, exista, înainte de 1 octombrie 1495, un sat *Mirești*, „unde a fost Stan Mieriul" (DRH, A, III, 353—354). Toponimul *Merești* mai era folosit la 6 mai 1858 (ASI, *Curtea de Apel, Iași*, sec. I, 1841, doc. 1006).

Micești, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul com. Munteni, pe malul drept al Bîrladului, în satul Frunzeasca. Logofătul Costache Conachi spunea despre sat că era „pe din sus de Rădăcinești pînă în Scuteștii părintești" (Kirileanu, *Testamentul*, 619). Satul Rădăcinești a fost în partea de nord

a orașului Tecuci, iar Scutești a fost în partea de nord-est a satului Sîrbi, com. Nicorești (ASI, *Curtea de Apel, Iași.*, sec. I, 1840, dos. 759, f. 7). La 14 februarie 1844, medelnicerul Vasile Frunză reclamă că moșia Micești este împresurată de moșiile Țigănești și Sîrbi *(ibidem)*. Este menționat în intervalul 1 septembrie 1677 — 31 august 1678 *(Doc. tec.*, I, 36). La 15 iunie 1690, numele satului este transcris *Mecești* (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/18). Numele satului de la antroponimul *Micu* (DOR, 321; Iordan, *Top.*, 116, 318), folosit în zonă. Llngă com. Tudor Vladimirescu, jud. Galați, exista la 15 iulie 1448 satul „Tălăbești, unde a fost Micu" (DRH, A, I, 397—399). Toponimul se mai utiliza și în 1869 (ASG, *Curtea de Apel Galați*, sec. I, 1869, dos. 9, f. 12v.)

Mogești. A fost pe teritoriul com. Independența, la „gura" pîrîului Suhurlui. Această localizare este amintită într-o hotarnică a satului făcută înainte de 2 noiembrie 1588 și amintită într-un document din 7 aprilie 1635 (ASB, *M-rea Neamț*, XXVII/83; LXXII/30). La 21 iulie 1744 se vorbește însă de „hotarul Mușteștilor (Mogești n.n.), unde se chiamă acum Pineul" *(Doc. tec.*, III, 42). Menționat înainte de 24 aprilie 1546 *(Moldova*, I, 50—52), cu data (martie—septembrie 3) 1546. Am folosit data propusă de Șimanschi *(Autenticitatea*, 93. DIR, XVI, A, I, 609—610 a trecut documentul, fără temei, în categoria „îndoielnice"). Dispare în secolul al XVIII-lea. În documentele originale, scrise în limba slavă, se folosește forma *Mogești*, dar și *Mojești (Moldova*, I, 55—56, 24 aprilie 1546; Mihail, *Doc. inedite*, 357, 6 august 1596). În traducerile altor documente toponimul este transcris astfel: *Măgești*, 1 decembrie 1581; *Măjăști*, 2 noiembrie 1588; *Mușești*, 13 februarie 1594; *Mănjaști*, 29 iulie 1609. *Mogești* este, poate, în legătură cu onomasticul *Moga*, atestat în Moldova la 15 martie 1528 (DIR, XVI, A, I, 264—265; DOR, 325) sau cu varianta *mog—moagă* a apelativului *moacă* (DLR, VI, 746); Densusianu *(Opere*, I, 28) a remarcat echivalentul *o = ă, norod, nărod*; *Rogojeni, Răgojini* (DIR, XVII, A, IV, 145 16 aprilie 1617, trad. românească). Pe un plan din 1825, întocmit de inginerul Dumitrache Chelemen, satul este numit tot *Mogești* (ASB, *Planuri Covurlui*, 24), dar pe un alt plan din 1839, întocmit de inginerul A. von Braun, este denumit *Măxineni* sau *Mogești*. Pe plan este trecut, la nord de balta Crăciuna, și satul *Măxineni (ibidem*, 4), format și cu locuitori veniți din satul cu același nume din Țara Românească. Un alt sat *Mogești* a fost în ținutul Vrancea între „apa Putnei și hotarul Milcovenilor" (CDM, II, nr. 1692, 5 octombrie 1643).

Mohila, pe Bîrlad. Editorii volumului DRH (A, III, 611) localizează satul lîngă satul Tălpigi, com. Ghidigeni. A fost, probabil, pe locul unde este acum pădurea Cîrligi (Harta : 1 :50 000, Gohor). Numele satului s-a schimbat datorită lui Radu Cîrlig, care-l cumpără la 9 octombrie 1498, cînd este menționat, pentru prima dată, în documente (DRH, A, III, 21). Nu putem preciza dacă acest sat Mohila este totuna cu cel menționat în hotarnica din 20 mai 1663 a satului Blăneasa, unde este trecut „drumul ce merge de pre Blăniasa la sat Movili" (Antonovici, *Doc.*, III, 255—256). Acest drum „ce vine de pe Blăneasa și merge la sat la Movilă" este amintit și în hotarnica din 24 mai 1762 *(ibidem*, 266). Numele satului poate fi de la un *Mohilă*, fonetism dialectal pentru *Movilă* (DOR, 325) sau chiar de la o *movilă*, cum crede Costăchescu *(Doc. Ștefan*, 126). Vezi și Iordan, *Top.*, 33—37.

Moinești. A fost pe teritoriul municipiului Tecuci, în partea de nord-est. C. Conachi arată că această „moșie" era „despre răsărit de apa Bîrladului și pînă în Corăzel ... alături cu Țigănești pe din gios" (Kirileanu, *Testamentul*, 619). Menționat la 27 februarie 1587 (DIR, XVI, A, III,338—339). Satul dispare, probabil, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Catagrafia din 1772—1774 nu-l înregistrează, dar răzeșii de Moinești sînt amintiți și la 4 noiembrie 1839, cînd se judecau, cu mănăstirea Răchitoasa, pentru hotarele moșiei Matoșăști (ASG, *Primăria orașului Tecuci*, 1875, dos. 11, f. 55—56). Toponimul se explică, probabil, prin onomasticul *Moina* (DOR, 113, 326; Pătruț, *Onomastică*, 66), menționat la 10 septembrie 1452 (DRH, A, II, 22—23). Costăchescu optează pentru această explicație (*Doc.*, II, 30). La 26 martie 1531 se întărește lui Giurge *Moina* satul *Moenești* (DIR, XVI, A, I, 327). În județul Galați a mai fost un sat *Moinești*, pe teritoriul com. Oancea, care, de asemenea, a dispărut. Acesta este menționat la 30 aprilie 1555 (DIR, XVI, A, II, 84—85).

Neburești. Editorii volumului DRH (A, I, 481) localizează satul pe lîngă Cosmești. După felul cum este menționat în documentul din 27 iulie 1448 *(ibidem*, 402), între Golîmboanie și Săseni sau Săsești, se poate deduce că a fost în apropierea orașului Tecuci, înspre nord (Păltănea, *Observații*, 800). De la apelativul *nebun*, cu rotacism (Macrea, în DR, VII, 185). Avem, deci, dovada că în secolul al XV-lea erau folosite și în sudul Moldovei unele forme de rotacism, dar nu cu o frecvență prea mare. Satul a dispărut sau și-a schimbat numele, căci nu-l mai găsim amintit în alte documente ulterioare.

Negoești. A fost, probabil, pe lîngă comunele Independența sau Piscu, căci este menționat la 13 februarie 1594 (DIR, XVI, A, IV, 103—104) cu prilejul unei hotărnicii a satelor Mogești (în text Mușești) și Piscu. Derivă de la *Neagoe* (DOR, 332). Satul dispare în prima jumătate a secolului al XVII-lea. În județul Galați a mai fost un sat *Negoești*, pe pîrîul Hobalna, menționat la 21 iunie 1680 (ASB, *M-rea Adam*, V/7), care a dispărut în secolul al XVIII-lea.

Novăniță. A fost, probabil, pe lîngă Negoești, căci este atestat, pentru prima dată, tot la 13 februarie 1594 (DIR, XVI, A, IV, 103—104; *Doc. tec.*, II, 8, transcrie *Covăniță)*. Satul nu mai este menționat în alte documente. Numele s-a format din adj. slav *novŭ* „nou" și sufixul *-niță*. (Pentru acest sufix, vezi SMO, 149.) *Covăniță* s-ar putea explica prin apelativul *covă* „cofă" (DA, I, 2, 855) și sufixul *-niță*.

Ochișești. A fost pe teritoriul com. Munteni, între satele Moinești, astăzi dispărut, și Țigănești, pe lîngă pădurea Ocheșești (Harta 1 : 100 000, Focșani). Costache Conachi spune despre sat că era „despre răsărit de apa Bîrladului și pînă în Corăzăl ... alături cu Țigăneștii pe din gios" (Kirileanu, *Testamentul*, 619). Menționat la 27 februarie 1587. Probabil de la apelativul *oacheș* (DLR, VII, 2, 2; DOR, 337) și nu de la *ochi* „vîrtej de apă", „luminiș" (Iordan, *Top.*, 38; Porucic, *Lexicon*, 39). Satul dispare, probabil, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Nu este înregistrat în catagrafia din 1772—1774.

Onceni. A fost mai sus de satul Mărcești, deci pe lîngă satul Furceni, com. Cosmești. Moșia satului se întindea și din sus de Cosmești, căci într-un act din 6 august 1664 se arată că se învecina cu hotarul satului București de lîngă Nicorești (Ghibănescu, *Isp.*, III, 2, 9). Tot în acest document se precizează că „seliștea Onceni" este „în moșia Cosmești". Menționat la

24 octombrie 1636 în hotarnica satului Mărcești (*Doc. tec.*, I, 15). Satul dispare după 15 iunie 1696 (CMD, IV, nr. 1823). Toponimul este transcris și *Onceani* (Ghibănescu, *Isp.*, II, I, 223, 10 noiembrie 1641 ; II, 2, 210—211, 28 iunie 1649 ; III, I, 223, 25 decembrie 1662). Derivă din *Oancea*, *Oncea* care, după opinia lui Iordan, este „una dintre extrem de numeroasele variante familiare ale lui Ion " (*Top.*, 172).

Peneul. A fost pe teritoriul com. Piscu în partea de sud-vest, între Bîrladul vechi și gîrla Călugărița (ASB, *Planuri Covurlui*, 24). Așa îl situează inginerul Dumitrache Chelemen într-un plan din 1825. Pe un alt plan din 2 mai 1859 o moșie *Peneu* sau *Măxineni* este indicată la sud-vest de com. Slobozia-Conachi, lîngă Valea Ursoaei (*ibidem*, 13). Probabil că, la un moment dat, moșia satului Peneu, care dispare după 1828 (ASI, *Litere* S, dos. 143, f. 113), s-a contopit cu cea a satului Măxineni. În com. Independența există o „mahala" numită *Peneu*. Menționat la 24 aprilie 1546 (*Moldova*, 1, 55—56). Numele satului este, poate, în legătură cu onomasticul *Pene*, atestat în Moldova la 24 decembrie 1616 (DIR, XVII, A, IV, 73 ; DOR, 345), sau cu *Penul*, folosit la 6 decembrie 1697 pe lîngă Tecuci (*Doc. tec.*, I, 48).

Popi, la „gura Gerului". Toponimul este vechiul nume al satului Vameș, com. Piscu, care în 1843 se numea *Odaia Pochii* (ASI, Tr. 1772, op. 2020, dos. 44036, f. 191. Era folosit și în 1891, Pacu, *Cartea*, III, 46). Menționat la 14 mai 1612 (DIR, XVII, A, III, 83—84). Satul este însă mai vechi. La o hotarnică a satului vecin Piscu, făcută la 5 noiembrie 1588, dar menționată într-un document din 7 aprilie 1637, este prezent și Roatăș din Popi (ASB, *M-rea Neamț*, LXXII/10). La 10 octombrie 1701 este amintit împreună cu *Popi* și satul *Popeni* (CDM, V, nr. 98. Vezi și nr. 1329). Acesta din urmă a fost la nord de Popi. Atît *Popi* (la 11 septembrie 1642 este transcris *Pope*, *Doc . tec.*, II, 18), cît și *Popeni*, toponim folosit și la 6 septembrie 1814 (ASB, *Planuri Covurlui*, 20) derivă de la *popă* (DOR, 134—135 ; Iordan, *Top.*, 342 — 343). Numele actual, *Vameș*, s-a format de la vameșul Gheorghe Șerban, bunicul poetului Theodor Șerbănescu, care avea aici proprietăți înainte de 20 iulie 1813 (ASI, *Tribunalul Covurlui*, 1840, dos. 12, f. 25).

Popi, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul orașului Tecuci, în partea de nord (vezi și *Săseni* sau *Săseștі*), moșia lui întinzîndu-se peste Bîrlad, pînă în pîrîul Tecucel (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/22). La 18 august 1690, cînd este menționat, se spune că este alături cu „hotarul Săseștilor" (*ibidem*, CCLXXX/19), dar C. Conachi, care a stăpînit satul Popi, arată că este „pol (jumătate n.n.) sat din moșia Săsonții" (de fapt Săseni sau Săsești, Kirileanu, *Testamentul*, 619). La 30 martie 1692 se precizează că satul „să cheamă Săsești" (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/29), însă la 11 august 1695 se amintește „la Săsești, partea Popeștilor" (*ibidem*, CCLXXX/42). După 9 august 1696 (*ibidem*, CCLXXX/47) „partea Popilor ce iaste la Săsești" se contopește cu acest sat, care era mai populat. Numele de la subst. *popă*.

Privalul, pe Siret. A fost pe teritoriul com. Piscu, în dreptul satului Vameș, pe malul stîng al Siretului (Harta 1 : 100 000, Liești, „siliștea Prival"). În legenda planului întocmit în 1825, de Dumitrache Chelemen, este notat : „8, sat Privalul ce-i zic și Odaia, fiind acolo, mai demult, odaie turcească" (ASB, *Planuri Covurlui*, 24). Menționat la 9 aprilie 1628 (ASB, ms. 1262, f. 25 ; AIIA, XX, 1983, 435). Satul exista în 1841 (ASG, *Pref. Tecuci*, 1841, doc. 10, f. 2), dar și în noiembrie 1866 (idem, *Curtea de*

Apeì Galați, sec. II-a, 1873, dos. 7, f. 1^{v}). Iordan înregistrează și forma *Privăleni*, „mahala" în com. Tudor Vladimirescu, cu locuitori „veniți din fostul sat Privalul" (*Top.*, 410). Numele satului de la apelativul *prival* (Porucic, *Lexicon*, 42; DLR, VIII, 4, 1232—1233; Iordan, *op. cit.*, 529—530).

Răcești. A fost, probabil, pe teritoriul com. Lieşti, pe lîngă satul Bucești, căci la 10 august 1868 răzeșii din Bucești și Răcești își revendicau, printr-un proces, o parte din moșie (ASG, *Curtea de Apel Galați*, sec. II-a, 1866, dos. 44, f. 1; 1867, dos. 24, f. 2). Menționat la 12 aprilie 1628 (*Doc. tec.*, I, 11; DRH, A, XIX, 466—470). În secolul al XVIII-lea satul se contopește cu Bucești. Numele satului de la onomasticul *Răce* (DOR, 355). În fostul ținut Tecuci, de care aparținea satul, a mai fost un sat *Răce*, pe lîngă Benești, astăzi în jud. Bacău. Toponimul se folosea în februarie 1849 (*Doc. 1848*, 360), dar și în 1868 (ASG, *Curtea de Apel Galați*, sec. II-a, 1866, dos. 44, f. 1).

Rădăcinești, pe Bîrlad. A fost pe teritoriul municipiului Tecuci, în partea de nord, unde a fost satul *Săseni* sau *Săsești*. Într-un document din 9 august 1696 se vorbește de „partea Rădăcineștilor ce iaste la Săsești" (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/48), iar la 25 februarie 1697 se spune despre Rădăcinești că „se chiamă acmu Săsești" (*ibidem*, CCLXXX/49). Despre hotarul satului se arată într-un document din 23 august 1693 că pornea din „Valea lui Bae spre răsărit peste Bîrlad pînă la Bîrlăzel" (*ibidem*, CCLXXX/35). Valea lui Bae, care începe de la satul Vizurești, com. Buciumeni, și se continuă pînă la Tecuci, se numește acum *Valea Baia* (Ciuntu, *Dic.*, 4). Ungureanu (*Doc.*, 288—289) a localizat satul, în mod greșit, în com. Corbița, jud. Vrancea. Menționat la 16 martie 1575 (Ungureanu, *Doc.*, 288—289). Probabil că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea se contopește cu Săsești. Numele satului de la onomasticul *Rădăcină* (DOR, 455, atestare din Țara Românească). La 1627—1628 trăia în satul Măcișeni, com. Corni, jud. Galați, Ion *Rădăcină* (DRH, A, XIX, 355—357). Toponimul *Rădăcinești* era folosit și în 1859 (Kirileanu, *Testamentul*, 619).

Rădeni. A fost în vecinătatea satului Ursăști, care era pe Bîrlad, în „gura Părăschiului" (pîrîul Pereschiv), deci pe teritoriul com. Priponești, probabil pe lîngă satul Ciorăști. Menționat la 12 martie 1593 (DIR, XVI, A, IV, 69—71). Dispare probabil în secolul al XVII-lea. Numele satului de la un *Radu* (DOR, 355—356).

Răfleşti, pe Siret. A fost pe teritoriul satului Vameș, com. Piscu. În planul întocmit, în 1825, de Dumitrache Chelemen, se spune despre sat: „Silişte[a] Răfleștilor și balta Răfloae, unde au fost schitu Răfloae, ce să stăpînește, de la o vreme încoace, cu nume de Gereni și Hulubești" (ASB. *Planuri Covurlui*, 24). Menționat la 16 aprilie 1617 (DIR, XVII, A, IV, 145), dar satul este cu mult mai vechi. Bejan din Răfleşti este martor la o hotarnică a satului Piscu, făcută înainte de 2 noiembrie 1588 (ASB. *M-rea Neamț*, LXXII/10). Satul dispare după anii 1772—1774 (Dmitriev, Rec., I, 538). Numele satului de la un *Răflea* (DOR, 138), folosit chiar în acest sat la 11 septembrie 1642 (*Doc. tec.*, II, 18). Mai este denumit *Răfloae*, la 21 iulie 1744, și *Rafle*, la 20 iunie 1669 (*ibidem*, II, 25, 43).

Românești. A fost pe teritoriul com. Țepu, în marginea de est, pe Valea Ipotești. Într-un document din 18 mai 1671 există precizarea că satul Românești „se numește acmu Epotești" (ASI, *Doc.*, 156/3; Ghibănescu, *Surete*, XXII, 26—27). Pentru Ipotești, vezi LR, 1986/1, 63. Edi-

torii volumului DRH, A, III, l-au localizat, în mod greșit, pe Berheci, lîngă com. Buciumeni (p. 626. Vezi și Păltănea, *Observații*, 801). Menționat la 1 octombrie 1491 (DRH, A, III, 195). Numele satului de la onomasticul *Roman* (Drăganu, *Românii*, 266; Iordan, *Top*, 300). Dovada o avem în documentul din 5 decembrie 1460 privind satul Românești, pe Jeravăț, „unde a fost Roman" (DRH, A, II, 97). Este vechiul nume al satului com. Bălăbănești. La 17 iulie 1804 o parte din moșia Ipotești se numea *Românescul (Studii și doc.*, XVI, 68). Toponimul *Românești* se mai folosea și la 3 octombrie 1823 (ASI, *Anaforale*, 24, f, 78v).

Români. A fost la „apus de gura Geriului", deci pe teritoriul com. Piscu. Menționat la 18 februarie 1682 (Ghibănescu, *Surete*, XXI, 82). Satul dispare, probabil, la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Numele tot de la antroponimul *Roman*. Semnalăm și femininul *Românca*, folosit în satul Durăști la 11 ianuarie 1688 (ASB, *M-rea Neamț*, XXV/49).

Ruptura. A fost, probabil, pe teritoriul satului Negrilești, com. Munteni, pe lîngă vărsarea pîrîului Berheci în Bîrlad. Menționat la 24 aprilie 1521 (DIR, XVI, A, I, 179—180). Satul exista în 1772—1774 și făcea parte din „ocolul tîrgului" Tecuci (Dmitriev, *Rec.*, I, 563—564). Numele satului de la apelativul *ruptură* „rupere de pantă din cauza surpării terenului" (Iordan, *Top*,, 43), dar și „loc rupt de ape, de puhoaie" (DLR, IX, 629). Iordan mai notează și sensul de „curătură" (*Top.*, 23). Amintim și antroponimul *Ruptură* folosit în această zonă. La 23 octombrie 1783, Ianache Millo se judecă cu răzeșul *Ion Ruptură* pentru o parte din moșia Gîrlești (ASI, *Litere*, G, dos. 381, f. 262 v).

Sahăinești sau **Săhăinești.** A fost, probabil, pe teritoriul satului Piscu, în vecinătatea satului Peneu. Menționat la 8 iunie 1678 (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/17, 18; *M-rea Neamț*, LXXII/12). Satul a avut o scurtă existență. Nu este amintit în hotarnicele ulterioare ale satului Piscu. Numele ar putea fi de la un antroponim format din radicalul *Saha* (DOR, 366) sau de la apelativul *sahan* „loc sterp" (Porucic, *Lexicon*, 39).

Salce, „la Tecuciu . . . unde a fost Iliiaș". Dacă acceptăm opinia lui Costăchescu că expresia „la Tecuciu" se referă la pîrîul Tecucel (*Doc. Bogdan*, 74), atunci satul a fost pe lîngă Dobrinești, com. Nicorești (Ghibănescu, *Surete*, XVIII, 96). Menționat la 22 februarie 1507 (Costăchescu, *op. cit.*, 70—71; DIR, XVI, A, I, 52—53). Satul dispare, probabil, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. O ultimă mențiune cunoscută este din 15 noiembrie 1695 *(Doc. tec.*, I, 48). Expresia din document „în Salce" ar fi un indiciu pentru a explica numele satului prin apelativul *salcie* (Iordan, *Top*, 99—101, 239) și nu prin antroponimul *Salce* (DOR, 366).

Săseni sau **Săsești.** A fost pe teritoriul municipiului Tecuci, în partea de nord, unde s-a format, în 1881, cartierul Tecuciul-Nou (DRH, A, I, 494; Ciuntu, *Dic.*, 150). Menționat la 27 iulie 1448, sub forma *Săseni*, și la 5 decembrie 1460, *Săsești* (DRH, A, I, 402; II, 138). Toponimul derivă de la apelativul *sas*. La sud de Tecuci, în zona com. Liești, a existat *Poiana Sasului*, amintită în documente la 4 aprilie 1560 (DIR, XVI, A, II, 139—140). În anii 1772—1774 satul s-a numit *Odaia de beilic* (Dmitriev, *Rec.*, I, 564—565; Papadopol-Calimach, *Scrisoare*, 370). Toponimul *Săsești* mai era folosit și în 1884, cînd i se mai spunea și *Odaia Statului* (ASG, *Tribunalul Tecuci*, dos. 32).

Scutași. A fost pe teritoriul com. Munteni, probabil, în marginea de vest a satului Frunzeasca, spre Nicorești. Într-un document din 2 mai 1680 se spune despre sat că este „împotriva Țigăneștilor" (ASB, *Doc. ist.*, CCLXXX/9), deci pe malul drept al Bîrladului. Într-un alt document, emis în perioada 1 septembrie 1677—31 august 1678, se arată că este în vecinătatea satului Micești *(Doc. tec.*, I, 36). Menționat în vremea domniei lui Radu Mihnea (1617—1619; 1624—1625) (DIR, XVII, A, IV, 152), dispare în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Uneori este numit și *Scuta (Doc. tec.*, I, 36). Numele de la apelativul *scutar*, „baciul unei stîne", „lucrător de scuturi" (Iordan, *Top.*, 230). Toponimul mai era folosit în 1849 (Kirileanu, *Testamentul*, 618—619), sub forma *Scutești.*

Sinești, pe Siret. A fost pe teritoriul com. Umbrărești, la sud-vest de satul Salcia (Harta 1 : 100 000, Focșani; Ciuntu, *Dic.*, 185). Menționat la 9 aprilie 1639) *(Doc. tec.*, II, 13—14). Satul a existat și în vremea domnitorului Alexandru Lăpușneanu (martie 1564 — martie 1568), căci un hrisov al acestuia este amintit în documentul din 9 aprilie 1639. Satul a dispărut, poate, înainte de catagrafia din anii 1772—1774, căci moșia Sinești este menționată la 24 mai 1766 *(Doc. tec.*, II, 53). Toponimul, folosit și în forma *Sănești (ibidem)*, este în legătură cu onomasticul *Sin* (DOR, 147—148). La 14 decembrie 1401, fiii lui Ion Sinescul vînd satul Sinești din ținutul Cîrligăturii (DRH, A, III, 486—488).

Socești. A fost, probabil, pe teritoriul com. Țepu, pe Valea Soci (Ciuntu, *Dic.* 192). Menționat la 15 noiembrie 1695 *(Doc. tec.*, I, 48). Satul a dispărut, probabil, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Numele satului poate fi de la arbustul *soc* (Iordan, *Top.* 111, 411), dar și de la un antroponim *Socea*, ca în cazul satului *Soci* din ținutul Suceava (DIR, XVII, A, IV, 121; DOR, 322).

Spineni. Vechiul nume al satului Borosești. (Vezi LR, XXXIII, 1984, 6, 510.) Numele derivă de la apelativul *spin* (Iordan, *Top.*, 101).

Spîrcești. A fost, probabil, prin împrejurimile orașului Tecuci. Menționat la 1 iulie 1637 (ASB, ms. 537, f. 175 —176), cînd se întocmește o hotarnică a satului Mărcești din apropierea orașului. Dispare, probabil, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Numele de la apelativul *spîrc* „pici, prichindel" (TDGR, 1471; Scriban, *Dic.*, 1231).

Stănigeni. A fost, probabil, lîngă satul Sîrbi, com. Nicorești. Menționat la 20 decembrie 1437 (DRH, A, I, 248—249). Satul mai exista la 10 aprilie 1598 (DIR, XVI, A, IV, 209—210). A dispărut, probabil, în secolul al XVII-lea. Numele satului de la antroponimul *Stănigeanu*. Agafia, fiica lui Ioan Stănigeanul, a vîndut părți din sat în vremea domnitorului Alexandru Lăpușneanu (*ibidem*).

Tălăbești, pe Bîrlad. A fost în partea de răsărit a teritoriului com. Tudor Vladimirescu. Spre nord se întindea pînă în pîrîul Călmățui (ASB, *Planuri Covurlui*, 24). Într-o hotarnică a satului, întocmită la 22 noiembrie 1740, se arată că satul era pe apa Călmățuiului (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/198). Menționat la 15 iulie 1448 (DRH, A, I, 397—398). A dispărut, probabil, înainte de anii 1772—1774, căci nu este trecut în catagrafia făcută în acești ani. Numele de la onomasticul *Talabă* (DOR, 384), folosit în vecinătatea satului. Într-un document din 26 martie 1624, privind satul Tomcești, vecin cu Tălăbești, sînt amintiți Maria, fiica lui Eremia *Talabă*, și bunicul ei Toma *Talabă* (Ungureanu, *Doc.*, 289—292). Drăganu (*Românii*,

524) și Iorga (*Imperiul*, 100) presupun că sufixul *-abă* este de origină cumană. Pașca aduce în discuție apelativul *talabă* „picior mare" (*Nume*, 332). Felicia Șerban a semnalat circulația acestui sens în Oltenia fără să menționeze aportul lui Pașca (LR, XXIII, 1974, 6, 530). Vezi și DLR, XI, 2, 27, 98. Bogrea (*Pagini*, 441) amintește sensul „ceată", relevat și de Gh. Gheorghiu în 1898 (*Arhiva*, IX, 1898, 7—8, 394; DLR, XI, 2, 98).

Telegești. A fost la vărsarea pîrîului Berheci în Bîrlad, deci pe teritoriul satului Poșta, com. Gohor. În regestul unui document din 26 august 1718 există precizarea că satul era în „gura Berhecilui" (BARSR, ms. rom. 4506, f. 152^{v}). Menționat la 15 martie 1650 (*ibidem*). Dispare în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, căci la 5 ianuarie 1742 era „moșie" (*Doc. agrare*, II, 232). Numele satului de la antroponimul *Teleaga*, *Telega* (DOR, 388), folosit și în zona de sud a Moldovei. Onca Telega stăpînea în intervalul 1 septembrie 1591 — 31 august 1592 satul *Telegi* (DIR, XVI, A, IV, 35—36. A fost pe lîngă satul Bursucani, com. Bălăbănești, jud. Galați). Toponimul *Telegești* se folosea și în 1849 (Kirileanu, *Testamentul*, 618).

Tîmpești, pe Bîrlad. A fost pe malul drept al rîului, vizavi de satul Drăgănești; vezi planul din 22 februarie 1814 (ASI, *Doc.*, 238/5; 237/72; 265/12). Menționat la 16 septembrie 1628 (DRH, A, XIX, 552). Dispare în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Toponimele *Tîmpești* din zona de sud a Moldovei sînt în legătură cu apelativul *tîmp* „prost", „timpit", de la care derivă onomasticele *Tîmpul* și *Tîmpa*, folosite în regiune. De exemplu: *Tîmpul*, la Fîntînelele, 12 aprilie 1628 (*ibidem*, 469); *Tîmpa*, la Cîrlomănești, 11 aprilie 1538 (*Doc. răz.*, I, 1932, p. 81); Ionașco *Tămpa*, la Dumbrăvița, lîngă Lieși, 9 aprilie 1639 (*Doc. tec.*, II, 13); Ivașco, feciorul *Tîmpii*, la Borosăști, 12 iunie 1665 (Antonovici, *Doc.*, III, 270); *Tîmpa* din Vultureni, la Ivești, 24 februarie 1675 (*Doc. tec.*, III, 22); Duminti *Tîmpa*, la Dumbrăvița, 20 octombrie 1731 (*ibidem*, II, 49). Pentru zonele deluroase și muntoase se poate lua în discuție în sensul menționat de Drăganu: „munte prăpăstios sau rîpos", „povîrniș" (DR, I, 109—116; Porucic, *Lexicon*, 23). Toponimul era folosit la 26 aprilie 1704 (Papadopol-Calimach, *Scrisoare*, 384), dar și la 28 mai 1868 (*Testamentul*, 51).

Tîmpești. A fost pe lîngă satul Ciorăști, com. Priponești (DRH, A, XIX, 727). Menționat la 12 martie 1593 (DIR, XVI, A, IV, 69). Satul a dispărut, se pare, după 6 iulie 1778 (*Doc. agrare*, II, 485). Nu a fost însă înregistrat în catagrafia din anii 1772 — 1774. Neamul lui *Tîmpa* exista, la 12 martie 1593, în satul vecin Ursăști.

Toma Grasul (satul lui . . .). A fost pe teritoriul com. Piscu. Menționat la 13 februarie 1594 (DIR, XVI, A, IV, 103—104). Dispare în primele decenii ale secolului al XVII-lea, căci nu mai este amintit în alte documente.

Tomiște sau **Tomești.** A fost pe teritoriul com. Nicorești. La apus de satul Nicorești, pînă în Siret (ASI, Doc. 421/80). Ciuntu înregistrează toponimul *Tomuleasa* „loc șes în lunca Siretului, unde actualmente este satul Ionășești. Aici a fost vechiul sat *Tomulești*" (*Dic.*, 244). Menționat la 25 martie 1587 (DIR, XVI, A, III, 344—345). La 15 mai 1652 era numit *Tomești* (ASI, *Doc.* 421/1). Dispare în secolul al XVIII-lea. Numele de la un *Toma*. Toponimul mai era folosit în februarie 1828 (ASI, *Doc.*, 421/80).

Toncești. A fost, probabil, pe teritoriul com. Tudor Vladimirescu, între satele Ciofrești și Tălăbești (ASB, *Planuri Covurlui*, 24; DRH, A,

I, 504 ; idem, A, III, 641). Costăchescu a fost înclinat să creadă, fără argumente însă, că satul era „mai curînd pe Prut, aproape de Brateș" (*Doc.*, II, 340). Menționat la 15 iulie 1448 (DRH, A, I, 397—398). La 28 mai 1632 satul este numit *Tomești* (DRH, A, XXI, 105—108). Satul dispare, probabil, în secolul al XVIII-lea. Numele lui de la onomasticul *Tomcea* (Toma +-cea, DR, IV, 863 ; DOR, 163). Costăchescu îl punea în legătură cu un *Toncea* (*Doc.*, II, 340). Toponimul mai era folosit și la 30 mai 1819 (ASB, *M-rea Neamț*, XXXVI/32).

Trohănești. Vechiul nume al com. Barcea. Menționat la 3 noiembrie 1632 (DRH, A, XXI, 297). Toponimul Barcea se folosea în anii 1772—1774 (Dmitriev, *Rec.*, I, 555, transcris *Borcia*). Toponimul Trohănești s-a format de la onomasticul *Trohan*, amintit în documente la 11 aprilie 1626 (DRH, A, XIX, 49—50 ; DOR, 165). Era folosit și în zona de sud a Moldovei, la 4 aprilie 1641 : Gligorie *Trohan* ot Mărișești (Ghibănescu, *Ispisoace*, II, 1, 240—241). Toponimul *Trohănești* mai era întrebuințat la 12 iunie 1817 (BVAU, *Doc.*, VII/42 ; *Uricariul*, X, 262—265). Pentru *Barcea*, derivat din sl. *bara* „baltă", „mlaștină", vezi Iordan, *Top.*, 53. *DOR*, 192 îl explică prin subst. *barcă* „femeie proastă" și *bărc* „dumbravă".

Țăpești. A fost pe teritoriul satului Lozova, com. Braniștea. Menționat la 14 noiembrie 1499 (DRH, A, III, 324). Bogdan explică toponimul prin onomasticul *Țapu*, *Țepu* (*Doc. Ștefan*, II, 142). Un *Țăpe* vornic trăia în Cîmpuri, jud. Vrancea, în septembrie 1645 (CDM, II, nr. 1814). Toponimul mai era folosit în 1847 (AP, XIV, 2, 500).

Țigănei, pe Dimaci. A fost pe teritoriul com. Umbrărești, în vecinătatea satului Torcești (Sion, *Observații*, 535). Editorii volumului DRH (A, III, 642) l-au localizat, greșit, în com. Suraia, jud. Vrancea. Menționat la 12 ianuarie 1495 (*ibidem*, 295—296). Satul s-a risipit, probabil, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, căci în 1693 este amintită „moșia Țigănei" (Sion, *Observații*, 535). Numele de la antroponimul *Țigan* „oacheș, brunet", nume folosit de răzeșii moldoveni înainte de 20 decembrie 1437 (DRH, A, I, 245—247 ; DOR, 397) și nu de la sensul etnic.

Țiori. A fost pe teritoriul satului Sîrbi, com. Nicorești (Ghibănescu, *Surete*, V, 24). Menționat la 7 iulie 1611 (DIR, XVII, A, III, 24—25 ; Ghibănescu, *op. cit.*, 21—22, a transcris 6 iunie). Nu putem preciza cînd dispare satul. Numele derivă, probabil, de la onomasticul *Țiu*, folosit în partea de sud a Moldovei ; Vasile *Țiul* din Ardiești (sat dispărut, a fost în împrejurimile com. Costache Negri, jud. Galați), 6 august 1647 (ASB, *Doc. ist.*, XCIX/38) ; Ifteni *Țiul* din Suceveni (com. Bogdana, jud. Vaslui), 28 mai 1653 (Antonovici, *Doc.*, III, 151) ; Enache *Țiul* din Bălăbănești (jud. Galați), 24 ianuarie 1786 (*ibidem*, IV, 223). Antroponimul s-ar putea explica prin verbul *a țiui* sau apelativul *țiu*, „unealtă". Iordan glosează : „topor cu tăiușul lung și îngust" (SCL,XXIX, 1978, 3, 323). Bogrea adaugă și sensul : „gură", „rît", „cioc" (*Pagini*, 101—102).

Unde a fost Totole. În secolul al XIX-lea, cînd satul dispăruse, moșia se numea *Totolești*. A fost în partea de nord a satului Nărtești (BR, V, 230 ; Ciuntu, *Dic.*, 247). Menționat la 6 martie 1532 (DIR, XVI, A, I, 342), sub forma *Unde a fost Totole*. Nu putem preciza cînd a dispărut satul. Numele lui de la Nicoară *Totole*, care-l stăpînea la 6 martie 1532. Vezi și DOR, 391.

Ursăști, în „gura Părăschivului". A fost pe teritoriul com. Priponești, din apa Bîrladului spre satul Ciorăști. Menționat la 20 septembrie 1592

(ASB. *Mitropolia Moldovei*, CXXXVIII/50 ; CDM, I, nr. 915 cu data 1592—1593), dar satul exista în vremea lui Ilie voievod, fiul lui Alexandru cel Bun. A dispărut, probabil, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Nu este amintit în catagrafia din 1772—1774. Numele satului de la onomasticul *Ursul*, folosit în acest sat la 14 iulie 1644 (ASB, *M-rea Sft. Sava—Iaşi*, XXXV/8 ; ms. 656, f. 57 ^{v}).

ABREVIERI

nefolosite în articolele precedente *

ASG, *Pref. Tecuci*	ASG, *Prefectura judeţului Tecuci.*
BR	„Buciumul român", Iaşi, 1875—1882.
BVAU	Biblioteca „V. A. Urechia", Galaţi.
Costăchescu, *Doc. Ştefan*	Costăchescu, Mihai, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1933.
Densusianu, *Opere*	Densusianu, Ovid, *Opere*, I—V, Bucureşti, 1968—1981.
Doc. 1848	*Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960.
Doc. răz.	*Documente răzăşeşti*, Bîrlad, 1932—1933.
DR	*Dacoromania*, Cluj, 1920—1948.
Iordan, *Toponimice*	Iordan, Iorgu, *Toponimice*, în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide"*, Iaşi, III, 1936.
Iorga, *Imperiul*	Iorga, Nicolae, *Imperiul cumanilor şi domnia lui Băsărabă*, în *Analele Acad. Rom. Mem. Sec. Istorice*, s. III, tom. VIII, 1928.
Ivănescu, *Note*	Ivănescu, Gheorghe, *Note lingvistice*, în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide"*, Iaşi, I, 1934.
Lefterescu, Pintilie, *Monografia Corod*	Lefterescu, Ion, Pintilie, C., *Monografia comunei Corod*, 1978, manuscris dactilografiat la ASG.
Mihăilă, *Dic.*	Mihăilă, Gheorghe, *Dicţionar al limbii române vechi*, Bucureşti, 1974.
Mircea, *Cat.*	Mircea, Ion Radu, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti, 1369—1600*, Bucureşti, 1947.
Moldova	*Moldova în epoca feudalismului. I.* Chişinău, 1961.
Pacu, *Cartea*	Pacu, Moise N., *Cartea judeţului Covurlui*, I—III, Bucureşti—Galaţi, 1891.
Papadopol-Calimach, *Scrisoare*	Papadopol-Calimach, Al., *Scrisoare despre Tecuci*, în *Convorbiri literare*, XIX, 1885.
Paşca, *Contribuţii*	Paşca, Ştefan, *Contribuţii toponomastice*, Cluj, 1945.
Păltănea, *Observaţii*	Păltănea, Paul, *Observaţii asupra Indicilor de nume (din „Documenta Romaniae Historica")*, în *AIIA*, XXII, 2, 1985.
Platon, *Contribuţii 1848*	Platon, Gheorghe, *Contribuţii la cunoaşterea frămîntărilor ţărăneşti din Moldova în preajma anului revoluţionar 1848—1849*, în *Studii şi articole de istorie*, IV, 1962.
Scriban, *Dic.*	Scriban, August, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939.
Sion, *Observaţii*	Sion, Ion T., *Observaţii asupra Indicelor de nume (din „Documenta Romaniae Historica")*, în *AIIA*, XXI, 1984.
Şimanschi, *Autenticitatea*	Şimanschi, Leon, *Autenticitatea şi datarea unor acte publicate în „Documente privind istoria României"*, în *AIIA*, I, 1964.
Testamentul	*Testamentul şi codicilele principelui Mihail Sturdza ...*, Iaşi, 1890.

Aprilie 1986 *Galaţi*

* Pentru abrevierile preluate din articolele precedente v. LR, XXXIII, 1984, nr. 6, p. 512—513 ; XXXV, 1986, nr. 1, p. 64—65.

SPĂTARUL MILESCU SAU DOSOFTEI? O PROBLEMĂ CONTROVERSATĂ DE PATERNITATE LITERARĂ (II)

LIVIU ONU

2.6. Imediat după apariția ediției noastre din versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot [66], N. A. Ursu a publicat, în revista „Cronica" de la Iași [67], o recenzie care cuprinde și unele observații referitoare la modul cum am demonstrat noi paternitatea lui N. Milescu asupra traducerii *Istoriilor*, paternitate cu care dînsul nu este de acord. Astfel, autorul recenziei afirmă că „faptele de limbă și stil citate ca probe pentru dovedirea paternității lui Milescu asupra traducerii sînt lipsite de specificitate" [68]. În altă parte a aceleiași recenzii, N. A. Ursu afirmă că demonstrația paternității lui N. Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot se întemeiază, în expunerea subsemnatului, „pe diverse ipoteze și speculații istorico-culturale (p. 550—561) sau pe interpretări impresioniste ale unor particularități lingvistice și stilistice ale traducerii (vezi îndeosebi comentariile privitoare la lexicul de proveniență turcă, p. 548, și la preferința traducătorului pentru cuvîntul *laconi*, p. 561—569)" [69]. Asemenea caracterizări trasate cu multă ușurință de autorul recenziei nu trebuie să ne surprindă, deoarece în felul acesta dînsul se consideră dispensat de obligația de a veni cu contraargumente, de a neutraliza argumentația noastră.

Ne permitem să indicăm aici, întîi, numai principalele categorii de fapte de limbă și stil la care se referă N. A. Ursu și să lăsăm la latitudinea cititorilor să aprecieze în ce măsură faptele respective sînt niște fapte banale, comune sau totuși sînt specifice :

a) actualizarea unor noțiuni geografice și etnologice privind sud-estul Europei ; b) actualizări ale unor unități de măsură și unități monetare ; c) lexicul de origine turcă ; d) preferința pentru termenul *laconi*, în loc de *lachedemoni* și *spartiani* ; e) dislocările neadecvate ; f) interpolările stilistice ; g) actualizarea hidronimelor și a unor nume de grup privind spațiul geografic românesc și regiunile imediat învecinate din răsărit ; h) concordanțe onomasiologice particulare între *Biblia* de la București (1688) și versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot ; i) concordanțe lingvistice între *Carte cu multe întrebări foarte de folos* de Nicolae Milescu (1661) și versiunea de la Coșula a *Istoriilor* lui Herodot ; j) traducerile duble.

Dacă interpolările stilistice și traducerile duble sînt neutre sub raportul paternității, particularitățile de sub *a*, *b*, *c* și *d*, luate împreună, îl i n d i v i d u a l i z e a z ă, în epoca dată, pe Nicolae Milescu, iar cele de sub *e*, *g*, *h* și *i* sînt trăsături caracteristice secundare, care confirmă paternitatea propusă de noi. Menționăm, de asemenea, că marea majoritate a

[66] Vezi nota 2.
[67] N. A. Ursu, *O nouă ediție ..., rev. cit.*
[68] *Ibid.*
[69] *Ibid.*

particularităţilor au o frecvenţă ridicată şi că nu cunoaştem vreo altă scriere românească din sec. al XVII-lea, în afara traducerii *Istoriilor* de la Coşula, în care toate sau majoritatea particularităţilor menţionate să apară în acest grupaj.

Cît despre datele de istorie culturală pe care recenzentul le consideră drept ipoteze şi speculaţii, acestea nu sînt decît informaţiile de care dispunem în prezent, pe baza a numeroase contribuţii, cu privire la educaţia şi la orizontul cultural ieşite din comun ale lui N. Milescu şi informaţiile pe care ni le oferă însuşi textul traducerii *Istoriilor* cu privire la faptul că traducătorul, deşi are o pregătire teologică (întocmai ca toţi marii cărturari români ai epocii vechi; vezi îndeosebi cronicarii munteni şi moldoveni), nu face parte din rîndul clerului, ci este un laic. Într-o traducere în care numeroase capitole (conţinînd descrieri de evenimente mai puţin semnificative sub raport istoric general şi al istoriei poporului român) sînt rezumate, amputate sau omise, însăşi menţinerea unor pasaje în care se descriu obiceiuri legate de viaţa intimă a unor grupuri sociale (obiceiuri interesante sub raport uman), ca şi comportamentul traducătorului, manifestat pe plan lingvistic (într-un text cu multe interpolaţii ale tălmăcitorului), ne indică un laic, nu un cleric. Un cleric ar fi omis, fără îndoială, asemenea scene sau şi-ar fi exprimat, în interpolaţii, dezaprobarea.

Aceste fapte, departe de a fi speculaţii şi ipoteze, se opun categoric metodei de a forţa izvoarele şi de a inventa biografia unui cărturar, pentru a-i atribui, cu orice preţ, merite pe care el nu le are.

Din ampla demonstraţie a subsemnatului, expusă în studiul însoţitor al recentei ediţii a *Istoriilor* lui Herodot, pe **183** de pagini culese cu petit (dintre care unele sînt expuneri rezumative ale unor articole apărute în reviste) [70], ne-am referit aici numai la categoriile de fapte, fără să intrăm în amănunte, deoarece am apreciat că, deocamdată, nu e nevoie.

Un punct de vedere deosebit în legătură cu paternitatea primei traduceri româneşti a *Istoriilor* lui Herodot ne oferă, în timpul din urmă, Mircea Anghelescu. După ce-şi exprimă îndoiala cu privire la datarea propusă de noi şi, în consecinţă, şi la paternitatea traducerii (vezi § **2.2.**), D-sa condiţionează, într-un fel, veridicitatea tezei paternităţii lui N. Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot, de acceptarea paternităţii aceluiaşi spătar asupra versiunii româneşti a cronicii prescurtate despre sultanii otomani, din ms. rom. 3252 de la B.A.R.S.R. (copie din 1673, a diacului Andronic de la mănăstirea Caşin, Moldova). Cronica respectivă pare a fi o compilaţie sau o traducere. N. Iorga, care a publicat manuscrisul [71], şi M. Anghelescu, în studii recente [72], au susţinut paternitatea lui Milescu (pe baza unei demonstraţii sumare). Mai nou, recenzînd ediţia noastră şi studiul filologic adiacent, M. Anghelescu este de părere că: „Dacă acceptăm această paternitate [= a lui Milescu asupra versiunii româneşti din ms. 3252] [. . .], şansele paternităţii lui Milescu asupra traducerii lui Herodot — plină de turcisme, cum menţionează editorul — cresc şi ele, deşi indirect" [73]. Fără îndoială că dacă se confirmă paternitatea

[70] Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*, p. 479—661.

[71] N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, IX, Bucureşti, 1905, p. 190—213 (prezentarea manuscrisului la p. 185—189).

[72] Mircea Anghelescu, *Literatura română şi Orientul (secolele XVII—XIX)*, Bucureşti, 1975, p. 18—19; idem, *Scriitori şi curente*, Bucureşti, 1982, p. 34.

[73] Idem, *Pe marginea traducerii lui Herodot*, în „Transilvania" (Sibiu), XIV (IXC), 1985, nr. 4, p. 36.

lui Milescu asupra versiunii românești din ms. 3252, am avea o nouă mărturie importantă asupra limbii lui și, eventual, asupra tehnicii traducerii (e posibil însă ca, de data aceasta, izvoarele să fie turcești), folosită de el. Dar nu este obligatoriu ca paternitatea versiunii românești din ms. 3252 să fie folosită ca argument pentru acceptarea paternității lui Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot și nici invers. Deoarece cele două versiuni nu sînt părți ale unui tot și fiecare își are izvoarele sale și tradiția sa manuscrisă, chiar dacă ar aparține aceluiași cărturar, paternitatea fiecăreia dintre ele trebuie cercetată separat, nu în interdependență. Rezultatele unor asemenea cercetări pot duce la același autor sau la autori diferiți, care au trăit însă aproximativ în aceeași epocă și în aproximativ aceleași condiții geografice, sociale și politice.

2.7. În aceeași recenzie, N. A. Ursu afirmă : „În mod firesc, încercarea lui L. Onu de a demonstra paternitatea lui Milescu asupra acestei traduceri se împletește cu combaterea demonstrației noastre că ea aparține lui Dosoftei" [74].

Problema paternității lui Milescu asupra traducerii *Istoriilor* are, în cercetarea noastră, două aspecte : 1) critica lipsei de temeinicie a tezelor mai vechi (inclusiv a tezei că traducătorul ar fi mitropolitul Dosoftei ; p. 481—504) ; 2) determinarea traducătorului pe baza elementelor oferite de textul însuși al traducerii, asociate la un fapt de critică externă : orizontul cultural și pregătirea filozofică cu totul deosebite ale traducătorului (p. 504—609). Pentru noi, aceste două aspecte sînt bine diferențiate : ele nu se confundă, dar se sprijină reciproc. Nici în expunere nu am „împletit" cele două aspecte, căci ele nu se „împletesc", ci se conectează unul la celălalt. Dacă în expunerea privind determinarea traducătorului sau în alte părți ale studiului nostru filologic (de ex., în notele preliminare despre limba traducătorului și limba copiștilor, p. 631—657), am mai adăugat unele elemente care pledează împotriva paternității lui Dosoftei, acestea sînt cu toul secundare față de argumentele din primul plan.

2.8. Recenzînd ediția noastră, N. A. Ursu relevă și cîteva emendări și glosări greșite și corectează două coruptele ale manuscrisului *(malură* și *ghielșug*, în loc de *marulă* și *chielșug* ; cu privire la structura primei forme, noi înșine ne-am îndoit). Îi mulțumim călduros pentru aceste observații. Nici un moment nu ne-am făcut iluzia că ediția noastră este perfectă. Pe marginea unor obiecți cuprinse în recenzie, vrem să aducem însă cîteva precizări.

a) Originea turcească a împrumutului rarisim *hășt* „suliță, lance" (în text : pl. *hășturi*, IX 49, pe care îl considerăm, greșit, o coruptelă a lui *fușturi*) îmbogățește lista noastră de turcisme cu încă un element semnificativ. Această listă, pe lîngă alte fapte, ne-a ajutat, după cum am arătat mai sus, să localizăm traducerea *Istoriilor* [75] și ea confirmă, în același timp, paternitatea lui Milescu asupra traducerii *Istoriilor*. Atribuind traducerea lui Dosoftei, N. A. Ursu evită să explice prezența, în această traducere, a turcismelor relevate de noi, deși dînsul știe bine că scrierile sigure ale lui Dosoftei de pînă pe la 1680 nu înregistrează marea majoritate a turcismelor respective, și mai ales pe cele neobișnuite și foarte rare în epocă.

b) Nu putem fi de acord cu recenzentul atunci cînd acesta afirmă că am glosat greșit vb. *a se îngloti*. Iată contextul : „această facere [...] să o

[74] N. A. Ursu, *O nouă ediție ...*, *rev. cit.*
[75] Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*, p. 542—548.

socotim mai bini și, așa, să ne apucăm după ce ne vom mai îngloti" (p. 163 ; cartea III, cap. 71). Verbul *a se îngloti* nu are aici sensul de „a se strînge, a se aduna", cum susține N. A. Ursu, ci acela de „a se înmulți, a spori", sens atestat, de altfel, în limba română [76].

c) Iar participiul *pricăjit* (din I 167) nu înseamnă, cum zice recenzentul, „bolnav de pricază (de lepră)", ci cum a fost glosat în ediția noastră : „nedezvoltat, pipernicit". În text este vorba despre oi, boi, oameni, care, cînd treceau pe lîngă focul unde zăceau trupurile foceenilor, „să făcé toate pricăjite" (în textul grecesc se spune :ἐγίνετο διάστροφα καὶ ἔμπηρα καὶ ἀπόπληκτα „deveneau strîmbe și schiloade și slăbănoage".

d) Cît despre cuvîntul de origine poloneză *sclip* (pol. *skłep* „voûte"), recenzentul susține că acesta ar avea sensul etimologic „boltă, construcție de zidărie cu tavanul arcuit". În realitate, din context, sensul nu rezultă tocmai clar : „la margini, au făcut casă cu cîte un sclip, căutînd una spre alta" (I 179). În textul grecesc este vorba de μουνόκολα, „turnuri cu o singură încăpere". După cît se pare, *sclip* nu are aici nici celălalt sens (dialectal) : „magazin", sens cu care termenul a circulat și la noi și cu care l-am interpretat, ci cel de „încăpere".

e) Atragem atenția și asupra formulării nepotrivite a unei corecțiuni. Despre prep. *lîngă* din construcția *lîngă voia (cuiva)* (VI 110), N. A. Ursu susține : „*Lîngă* (în VI 110) nu înseamnă «în afara voinței (cuiva)», ci dimpotrivă «la sine, la voia (cuiva)»" [77]. Lăsînd la o parte faptul că sensul pe care-l combate și cel pe care-l propune se referă, de fapt, la sensul acordat de noi e x p r e s i e i citate, nu p r e p o z i ț i e i, să ne fie îngăduit să aducem următoarea corecțiune la interpretarea noastră : *lîngă voia (cuiva)* „de partea (cuiva)" : VI 110 [78]. Citatul este acesta (corectăm aici și punctuația din text) : „[Miltiad] dobîndi pre Calimah lîngă voia lui ; și sfătuind și Calimah . . ." [79].

f) Caracterul discutabil al unor presupuse erori, desigur, nu diminuează, în această ordine de idei, cu nimic gravitatea duzinei de erori reale pe care le-a observat recenzentul nostru. Dar chiar dacă numărul erorilor în domeniul emendării și al glosării ar fi dublu sau triplu față de cele observate, trebuie să menționăm, pentru cititorul mai puțin avizat, că manuscrisul după care am editat textul conține un număr impresionant de erori de tot felul (dar mai ales de grafie). Sînt situații în care confruntarea cu textul grecesc sau cu diferite traduceri moderne nu ajută la precizarea sensului unui cuvînt (vezi cazul lui *sclip*). Alteori, în noianul de coruptele (manuscrisul de bază al ediției noastre are cîteva mii de coruptele), editorul operează și unele false emendări, fiind convis că procedează bine. Fără să încercăm să ne disculpăm, ne dăm seama că cele cîteva erori de emendare și de glosare ale ediției noastre sînt la fel de grave ca sutele de emendări neadecvate și de erori de lecțiune ale ediției Iorga [80]. Aceasta face parte din dinamica nu numai a filologiei, ci a oricărei discipline științifice.

g) Dar mult mai grave și mai numeroase sînt erorile de tipar ale ediției noastre, dintre care, în mod surprinzător, N. A. Ursu nu relevă nici una. Le înșirăm aici pe cele mai importante (cu următoarele precizări : prima cifră indică pagina ; sub bară : numărul rîndului ; n. = nota ; prima

[76] DLR, s. v. *îngloti*, 3⁰ *(Datoria se înglotea)*.
[77] N. A. Ursu, *O nouă ediție . . ., rev. cit.*
[78] Vezi Herodot, *Istorii, ed. cit.*, Glosar, s.v. *lîngă*.
[79] Vezi id. *ibid.*, p. 322.
[80] Vezi id. *ibid.*, p. XXXI—XXXIX.

formă este cea corectă ; *în l. d.* = în loc de) : V/8 : sau scrise [*în l.d.* : au scrise] ; XI/19 : legăturii [*în l.d.* : legături] ; XII/22 : f. 116^{r} [*în l.d.* : 116^{r}] ; XIII/2 : inclusiv [*în l.d.* : exclusiv] ; XIII/16 : avut [*în l.d.* : avit] ; XIII/36 : iuli⟨e⟩ [*în l.d.* : iuil⟨e⟩] ; XVII/6 : [din] [*în l.d.* : [din] ; XVII/18 : la 2—3 [*în l.d.* : a 2—3] ; XIX/21 ; н (= n) [*în l.d.* : И (= n)] ; XXV/25 : (f. 83^{v}) [*în l.d.* : 83^{v})] ; XXVI/16 : am optat [*în l.d.* : au optat] ; XXVIII, n. 20 : (sub [*în l.d.* : (su] ; XXXIII/32 : oastea lui [*în l.d.* : oastea l„i] ; XXXV, *ult. rd.* : model [*în l.d.* : mode], XXXIX/21 : la care [*în l.d.* : al care] ; XL/19 : Concluzia [*în l.d.* : Concluziile] ; XLIII/16 : ce am [în *l.d.* : ɔe am ; XLVI/7 : acest *tei* [*în l.d.* : aceste *tei*] ; XLVIII/18 : *ui*[-*E*]*vriviadis* [*în l.d.* : *lui*[-*E*]*vriviadis*] ; LXI/37 : Эстетические [*în l.d.* : Эстетилеские] ; LXII/20 : [1963—1966] [*în l.d.* : 1963—1966]] ; LXVI/24 : recto [*în l.d.* : reco] ; LXVI/34 : *s.n.* [*în l.d.* : *.n.*] ; 74/4 : 597 [*în l.d.* : 507] ; 99, n. 125 : *ed.* [*în l.d.* : ed.] ; 253/30, *marginea din dreapta* : 155^{r} ; 350, n. 160 : ˀΩ [*în l.d.* : ʿΩ] ; 350, n. 160 : кънд [*în.l.d.* : кънд] ; 354, n. 175 : ˀΩ [*în l.d.* : Ω] ; 408/38 : slugile [*în l.d.* : 83 slugile] ; 408/39 : 83 că [. . .] [*în l.d.* : că [. . .]] ; 445, n. 122 *se va citi* : 122 ce nu era sparteani, cele 5000 *ad. trad.* ; 453, n. 210 c : ˀΩ [*în l.d.* : ʿΩ] ; 482/14 : pe care [*în l.d.* : pecare] ; 485/11 : siècle [*în l.d.* : èsicle] ; 485/11 : est un [*în l.d.* : este un] ; 485/14 : la première [*în l.d.* : le première] ; 493/1 : a lui S. [*în l.d.* : a lui Si.] ; 494/25 : Cernovodeanu [*în l.d.* : Cernovodeanui] ; 511, n. 12 : *greci* [*în l.d.* : [*reci*] ; 511, n. 12 : [1951] [*în l.d.* : *g* 1951]] ; 513/20 : (VI 12 [*în l.d.* : VI 12] ; 518/21 : rece [*în l.d.* : ece] ; 524/7 : var. *Bogceada* [*în l.d.* : Var. *Bogceada*] ; 524/23 reiese că e [*în l.d.* : reiese să e] ; 533, n. 10 : tehnicii [*în l.d.* : tehicii] ; 558/35 ; și nu e nici [*în l.d.* : nu e nici] ; 571/14 : relative [*în l.d.* : relative] ; 579/23 : l-au pus [*în l.d.* : l-au pus,] ; 582/22 : parte [*în l.d.* : Parte] ; 582, n. 18 : aici [*în l.d.* : ai] ; 595/30 : *miţurcă* [*în l.d.* : *miurcă*] ; 612/8 : la acest [*în l.d.* : a acest] ; 616/26 : personaje [*în l.d.* : personale] ; 621, n. 1 : secţ. VII [*în l.d.* : sec. VII] ; 624/13 : la Iaşi [*în l.d.* : a Iaşi] ; 637/39 : *au învis* [*în l.d.* : *au învins*] ; 637/42 : *lăţi* vb. [*în l.d.* : *ăţi* vb.] ; 638/20 : *ea⟩a* [*în l.d.* : *ea⟩ă*] ; 638, n. 8 : se semnalează [*în l.d.* : lse semnalează] ; 638, n. 8 : la Iaşi [*în l.d.* : a Iaşi] ; 642/32 : este (IV 40 [*în l.d.* : ieste (IV 40] ; 648/33 : *sufruncele*) [*în l.d.* : *sufruncele*] ; 683, Glosar : *covîrşi* [*în l.d.* : *ovîrşi*] ; 696, s.v. *fecior* : „copil [*în l.d.* : „copl] ; 717, s.v. *lance* : 43 [*în l.d.* : 42] ; 790, s.v. : zăce$_1$ [*în l.d.* : *zzăce*$_1$] ; 798 s.v. : *arcazi* [*în l.d.* : *arcozi*] ; 816, s.v. : eleundei [*în l.d.* : elundei].

2.9. Referindu-se la expunerea prin care am încercat să dovedim că nu Dosoftei, ci Milescu este traducătorul *Istoriilor* lui Herodot, N. A. Ursu apreciază că ignorăm cu totul argumentele invocate de D. Mihăescu [81] în favoarea paternităţii lui Dosoftei [82], iar, în altă parte, că am „eludat" rezultatele investigaţiilor aceluiaşi cercetător [83].

Or, prin articolul nostru din „Limba română", 1984 [84], devenit, în expunere rezumativă, cap. III al studiului filologic la ediţia recentă a *Istoriilor* [85], nu numai că am citat articolul respectiv al lui D. Mihăescu,

[81] D. Mihăescu, *Une version roumaine d'Hérodote au XVIIe siècle*, în RESEE, t. XVI, 1978, nr. 3, p. 529—551 ; nr. 4, p. 745—770.

[82] N. A. Ursu, *Din nou despre paternitatea ...*, *rev. cit.*, p. 30, nota 6.

[83] Idem, *O nouă ediţie ...*, *rev. cit.*

[84] L. Onu, *Concordanţele lingvistice ...*, *rev. cit.*, *loc. cit.*

[85] Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*, p. 498—504.

dar am şi ţinut seamă de el [86]. Căci, criticînd metoda folosită de N. A. Ursu în demonstraţia sa privitoare la aşa-zisa paternitate a lui Dosoftei asupra traducerii *Istoriilor*, am avut în vedere şi articolul lui D. Mihăescu, care foloseşte exact aceeaşi metodă. Articolul nostru nu viza persoane, ci o anumită metodă de cercetare [87]. Noi considerăm că argumentele aduse pe linia concordanţelor lingvistice dintre vechea traducere românească a *Istoriilor* lui Herodot şi textele cunoscute ale lui Dosoftei, precum şi cu alte texte din epocă, nu pot demonstra decît faptul că traducerea *Istoriilor* este aproximativ din aceeaşi epocă şi aproximativ din aceeaşi zonă dialectală românească [88]. Nonconcordanţele (şi, aici, am avut în vedere pe Dosoftei şi pe traducătorul *Istoriilor* lui Herodot) ne împiedică să atribuim traducerea lui Dosoftei.

Deci nu am contestat valoarea cercetărilor lui N. A. Ursu şi ale lui D. Mihăescu, ci doar am susţinut şi susţinem că ele trebuie completate cu examinarea neconcordanţelor, deci că argumentele de natura concordanţelor parţiale, aduse în favoarea unei paternităţi sau alteia, sînt insuficiente.

Prin urmare, nu am „eludat" rezultatele cercetărilor lui D. Mihăescu. Cui serveşte proferarea unui asemenea neadevăr?

2.10. Recent, N. A. Ursu a explicat divergenţele dintre limba versiunii de la Coşula a *Istoriilor* lui Herodot şi limba scrierilor cunoscute ale lui Dosoftei prin aceea că, în elaborarea acestei traduceri (ca şi a altor traduceri sau „revizii" de traduceri), viitorul prelat va fi avut, „eventual, un colaborator", dar, adaugă imediat autorul: „eventuala contribuţie a acestui prezumtiv colaborator este însă imposibil de determinat" [89].

În loc să examineze argumentele prin care am încercat să demonstrăm paternitatea lui Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot, filologul de la Iaşi recurge la soluţia cea mai complicată posibil. Este evident că, prin noua teorie, se anulează toată argumentaţia lingvistică anterioară a autorului, prin care se încerca să se folosească fapte de limbă aşa-zise „semnificative", „specifice" scrisului lui Dosoftei, pentru a se demonstra paternitatea acestuia asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot. Astfel de fapte de limbă, deci, n-ar mai aparţine lui Dosoftei, ci lui Dosoftei şi colaboratorilor săi. Ar trebui să ne schimbăm optica asupra limbii şi stilului lui Dosoftei şi asupra contribuţiei sale la dezvoltarea limbii române literare.

Din fericire, întocmai ca în demonstraţia anterioară, lipsa de argumente face ca noua teorie a lui N. A. Ursu să rămînă o simplă ipoteză neverosimilă.

[86] L. Onu, *Concordanţele lingvistice ..., rev. cit.*, nr. 1, p. 45, 50; nr. 2, p. 120, 123, 127, 130, 131. A se vedea şi Herodot, *Istorii, ed. cit.*, p. 496, 498, 499, 503, 514, 525, 533 etc. (din studiul filologic), unde, de asemenea, am avut în vedere cercetările împricinate.

[87] A se vedea şi titlul articolului: *Concordanţele lingvistice sau capcanele stabilirii paternităţii unui text. Probleme de metodă.*

[88] În art. *Concordanţele lingvistice ..., rev. cit.*, nr. 2, p. 130—131, spuneam: „Concordanţele lexicale dintre scrisul lui Dosoftei şi traducerea *Istoriilor* lui Herodot (versiunea de la Coşula), care sînt mult mai numeroase decît cele relevate de N. A. Ursu şi care depăşesc şi inventarul examinat de D. Mihăescu, nu se pot explica decît prin faptul că ambii scriitori au trăit aproximativ în aceeaşi epocă şi probabil — cel puţin o vreme — în aceeaşi zonă a Moldovei". Implicit, arătam, în acelaşi loc: „studiul concordanţelor lingvistice iniţiat de N. A. Ursu şi extins de D. Mihăescu oferă argumentul peremptoriu asupra datării relative a traducerii *Istoriilor* şi asupra contemporaneităţii celor doi cărturari: Dosoftei şi traducătorul versiunii de la Coşula a *Istoriilor*" (p. 131).

[89] N. A. Ursu, *Din nou despre paternitatea ..., rev. cit.*, p. 45.

2.11. În concluzie, sub raport metodologic, în articolele publicate în anii 1984—1985 [90], N. A. Ursu nu aduce nimic nou față de ceea ce știam din contribuțiile D-sale anterioare (din 1976—1978) [91]. Datarea traducerii *Istoriilor* se întemeiază pe aceleași argumente de critică externă (vezi § **2.2.**), dintre care cel mai important (viața și activitatea lui Dosoftei în tinerețe) este iluzoriu, iar celelalte două (datarea-cadru 1645—1669 și imposibilitatea ca Dosoftei să fi efectuat traducerea mai tîrziu) nu au valoare probatorie, în ceea ce-l privește pe Dosoftei, fără primul argument. Iar identificarea traducătorului *Istoriilor* în persoana lui Dosoftei are ca suport concordanțele lingvistice, care — de fapt — se reduc la concordanțe lexicale, dublate, adesea, de principiul primei atestări. Singurul element de critică internă nu este nici suficient și nici concludent, după cum am arătat.

În opoziție cu aceste argumente, o serie importantă de fapte de critică internă, ca și un nu mai puțin valoros fapt de critică externă (vezi **2.6.**), pledează pentru paternitatea spătarului Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot. Elemente de critică internă și de critică externă ne indică faptul că traducerea a fost făcută la Constantinopol, între 1668 și 1670, deci în limitele aceleiași datări-cadru pe care o trădează acea interpolare a traducătorului, de care am vorbit.

Fără să combată sistematic și cu argumente indiscutabile demonstrația noastră, N. A. Ursu, în recenzia citată din „Cronica", 22 febr. 1985, pe un ton polemic persiflator, se mulțumește să-și exprime dezacordul față de concluziile studiului nostru, referindu-se însă numai la unele argumente ale noastre și trecîndu-le cu vederea pe celelalte.

Obiecțiile pe care le aduce N. A. Ursu unor fapte de amănunt din expunerea noastră (concordanțele lexicale, problema primei atestări etc.), ca și observațiile pe marginea recentei ediții a *Istoriilor* (vezi **2.1.**, *a—f*), nu schimbă cu nimic argumentația generală a tezei D-sale.

Din cele arătate aici rezultă și caracteristica principală a argumentației lui N. A. Ursu în legătură cu paternitatea primei traduceri românești a *Istoriilor* lui Herodot : caracterul eclectic al argumentației, implicit al metodei folosite. În expunerea noastră am arătat că concordanțele lingvistice (în realitate : în primul rînd lexicale), întemeiate pe principiul primei atestări, trebuie completate cu examenul nonconcordanțelor lingvistice. Critica internă trebuie aplicată și asupra altor elemente : studiul toponimiei, considerarea turcismelor etc. Anumite elemente de critică internă (informații privitoare la cultura traducătorului, oglindite într-o serie de interpolări la traducere), raportate la biografia cunoscută a spătarului N. Milescu, ni-l indică pe acesta drept traducător al *Istoriilor*, nu pe Dosoftei. Eclectismul apare cu evidență și în încercarea de critică a argumentelor folosite în demonstrația subsemnatului.

O altă notă caracteristică a articolelor lui N. A. Ursu privitoare la paternitatea lui Dosoftei asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot este faptul că, după ce ni se prezintă o anumită ipoteză, în expunerea ce urmează ea este considerată drept axiomă. Astfel, în 1976, filologul ieșean afirma despre Dosoftei : „în 1649 era p r o b a b i l monah la Probota. Este p o s i b i l ca el să fi elaborat traducerea prin 1648—1649, cînd — întors nu de mult de la studii din Polonia — își petrecea viața de mănăstire cu îndeletniciri

[90] Vezi notele 3 și 45.
[91] Vezi nota 1.

călugărești" [92]. A se observa că, în prezentarea acestei ipoteze complexe, care n-are nici un suport documentar sau de verosimilitate (în ciuda expresiilor verbale introductive *era probabil ...*, *este posibil ...*), o anumită informație este formulată totuși ca fapt real *(întors nu de mult de la studii din Polonia)*, deși nimic nu atestă veridicitatea informației. Dacă, aici, datarea presupusei traduceri a *Istoriilor* de către Dosoftei este expusă sub forma unei ipoteze, în continuare datarea respectivă este folosită ca informație sigură și, de bună seamă, ea constituie, pe lîngă așa-zisele concordanțe lingvistice, argumentul „tare" al atribuției pe care o susține N. A. Ursu în legătură cu prima traducere românească a *Istoriilor*. După o astfel de demonstrație întemeiată pe ipoteze prezentate ca axiome, autorul avea tot dreptul să susțină, în 1978, de asemenea axiomatic : „În studiul citat [*Dosoftei necunoscut* din „Cronica", 1976] a m d e m o n s t r a t că Dosoftei e s t e traducătorul *Istoriilor* lui Herodot" [93].

Nu am mai insistat asupra unor pseudoargumente cu caracter general, care, firește, nu au valoare probatorie. Astfel, vorbind despre versiunea de la Coșula a traducerii *Istoriilor* lui Herodot, N. A. Ursu afirma în 1976 : „Studiind cu toată atenția limba acestei traduceri, a m r e c u n o s c u t în e a — p î n ă î n a m ă n u n t e — p a r t i c u l a r i t ă ț i l e l i m b i i l u i D o s o f t e i" [94]. În lumina unei sumare analize lingvistice contrastive, ca aceea pe care am încercat-o noi [95], declarația citată este mai mult patetică, impresionistă, decît obiectivă. De altfel, însuși autorul ei n-a reușit s-o demonstreze.

Cu doi ani mai tîrziu, incluzînd în comparație și traducerea cronografului lui M. Kigalas din ms. rom. 3517 de la B.A.R.S.R., considerat ca „manuscris arhetip", filologul ieșean recurge la același procedeu de identificare impresionistă a paternității : „Edificatoare pentru identificarea a d e v ă r a t u l u i traducător al acestui cronograf sînt însă tot particularitățile lingvistice și de stil ale textului, care îl apropie atît de traducerea *Istoriilor* lui Herodot cît și de traducerile cunoscute ale lui Dosoftei Lectura paralelă a mai multor pagini din acest cronograf, din traducerea *Istoriilor* lui Herodot și din oricare dintre scrierile cunoscute ale lui Dosoftei demonstrează că l i m b a l o r e s t e i d e n t i c ă. Nu putem enumera aici diversele categorii de fapte care ne-au condus la această concluzie, dar afirmația noastră se poate cu ușurință verifica" [96]. Asemenea metode nedemonstrabile de stabilire a paternității unui text anonim ilustrează din plin caracterul subiectiv al întregii demonstrații.

Caracter de pseudoargument are și promisiunea de a aduce, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, dovezi incontestabile într-o problemă pe care ai încercat totuși să o demonstrezi într-un fel oarecare. Recenzînd studiul nostru din recenta ediție a *Istoriilor* lui Herodot, N. A Ursu conchide : „Firește, această nouă ediție a primei traduceri românești a *Istoriilor* lui Herodot va răspîndi opinia că ea aparține lui Milescu [...]. P e s t e p u ț i n t i m p î n s ă, cînd va fi terminat studiul sistematic al limbii ms. *45*, început în mai multe centre universitare ale țării, în cadrul lucrărilor pregătitoare pentru reeditarea *Bibliei* de la 1688, la apropiatul

[92] N. A. Ursu, *Dosoftei necunoscut, rev. cit.*, p. 4.
[93] Dosoftei, *Opere*, I, *Versuri, ed. cit.*, p. 496. Spațierea noastră.
[94] N. A. Ursu, *art. cit., p. cit.* Spațierea noastră.
[95] Vezi art. nostru *Concordanțele lingvistice ...*
[96] Dosoftei, *Opere*, I *Versuri, ed. cit.*, p. 489—490 ; vezi și p. 499. Spațierea noastră.

tricentenar al acestui monument al culturii naționale, cercetătorii interesați vor avea în datele obținute suficiente dovezi că traducerea *Istoriilor* lui Herodot **nu poate fi atribuită lui Nicolae Milescu**" [97]. În felul acesta, recenzentul recunoaște că întreaga sa demonstrație de pînă acum nu are caracter concludent. De unde știe însă N. A. Ursu că studiul sistematic al limbii ms. 45 ne va oferi argumente sigure împotriva tezei paternității lui Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot ? Dacă a dispus de atari argumente, de ce nu le-a folosit pînă acum ?

După opinia noastră, studiul sistematic al limbii ms. 45 nu poate furniza decît probe pentru relativa contemporaneitate a scrierilor lui Dosoftei, a traducerii *Istoriilor* lui Herodot și a traducerii *Vechiului Testament* făcută de N. Milescu, probe pentru localizarea graiului elaboratorilor acestor versiuni etc., dar nu probe pentru determinarea traducătorilor. Asemenea argumente pentru stabilirea paternității traducerilor ne poate furniza, în cazul citat, numai studiul comparativ, la nivelul tehnicii traducerii, între versiunea de la Coșula a *Istoriilor*, textul *Vechiului Testament* din ms. 45, traducerea lui N. Milescu *Carte cu multe întrebări foarte de folos* ... și textele lui Dosoftei traduse din grecește. Încercarea pe care a făcut-o subsemnatul, stabilind o serie de concordanțe la nivelul structurii de profunzime între versiunea de la Coșula a *Istoriilor* și textul ms. 45 (transmise din acest text din urmă și *Bibliei* de la București) [98] este doar un început în direcția preconizată, care va trebui continuat. Elemente prețioase, în același sens, ne oferă și observațiile Feliciei Ștef privind tehnica traducerii *Istoriilor* lui Herodot [99]. Iar certitudinea categorică a recenzentului (subliniată prin caractere aldine) că traducerea *Istoriilor* lui Herodot „nu poate fi atribuită lui Nicolae Milescu" ar fi trebuit să fie și ea argumentată.

O altă notă particulară a expunerii lui N. A. Ursu în care D-sa încearcă să combată teza subsemnatului privitoare la paternitatea lui Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot o constituie, în absența unor argumente verosimile, folosirea unui ton neurban. Vom reproduce numai cîteva exemple, dintre care primul a mai fost folosit de noi mai sus, într-un alt context (**2.6.**). Dat fiind că, în studiul nostru din „Limba română", 1984, nr. 1 și 2[100], am criticat aspectul metodologic al ipotezei paternității lui Dosoftei asupra traducerii menționate, N. A. Ursu, într-un context mai larg, folosește la adresa noastră epitetul persiflant ; „neobosit dascăl de metodologie a cercetării filologice" [101]. În felul acesta, criticul nostru crede că respinge și sugestiile care i se aduc în legătură cu metodele folosite în cercetările D-sale. În aceeași recenzie, N. A. Ursu afirmă că demonstrația paternității lui N. Milescu asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot se întemeiază, în studiul subsemnatului, „pe diverse ipoteze și speculații istorico-culturale [...] sau pe interpretări impresioniste ale unor particularități lingvistice și stilistice ale traducerii (vezi

[97] N A. Ursu, *O nouă ediție ..., rev. cit.* Aldinele lui N. A. Ursu. Spațierea noastră.

[98] Herodot, *Istorii, ed. cit.*, p. 590—597. Vezi și articolele noastre : *Concordances onomasiologiques dans les traductions de Nicolas Spathar Milescu*, în RESEE, t. XXIII, 1985, nr. 2, p. 137—145 ; *Concordanțe lingvistice în traducerile spătarului N. Milescu*, în SCL, XXXVII, 1986, nr. 3, p. 240—244.

[99] Herodot, *Istorii, ed. cit.*, p. 501—522.

[100] Art. nostru *Concordanțele lingvistice ...*

[101] N. A. Ursu, *O nouă ediție ..., rev. cit.*

îndeosebi comentariile privitoare la lexicul de proveniență turcă [...] și la preferința traducătorului pentru cuvîntul *laconi* [...]" [102]. În loc să analizeze mai îndeaproape fiecare grup de argumente din ampla demonstrație a subsemnatului [103] și să le combată sistematic și documentat, recenzentul se mulțumește să conceapă o caracterizare foarte originală, într-o singură frază, caracterizare prin care apreciază că-l scutește să aducă și probe. Nu e și aceasta o strălucită insultă? Căci, în orice caz, nu poate fi vorba de o nouă metodă de critică filologică.

În felul acesta, comilitonul nostru coboară nivelul polemicii și pune sub semnul îndoielii întreaga sa demonstrație.

În legătură cu eroarea metodologică a demonstrării paternității unui text anonim prin procedeul concordanțelor lingvistice întemeiate pe principiul primei atestări, e necesară și o altă precizare, ce caracterizează, de asemenea, stilul criticii lui N. A. Ursu. Pentru a nu se lăsa mai prejos și a răspunde cu aceeași monedă, autorul recenziei citate din „Cronica" susține că „la baza încercării nereușite a lui L. Onu de a atribui lui Milescu traducerea *Istoriilor* lui Herodot se află o gravă eroare de metodă [104]". Tot ceea ce afirmă însă N. A. Ursu în continuare, în articolul respectiv, privește nu metoda, ci felul cum trebuie înțelese concluziile pe care le impun diferitele analize la care am supus textul traducerii și istoria culturală a epocii!

În stadiul actual al cercetărilor, N. A. Ursu ar fi trebuit să procedeze astfel: întîi să demonstreze (combătînd sistematic argumentele aduse de noi) că nu Milescu este traducătorul *Istoriilor* lui Herodot, iar în al doilea rînd să aducă argumente convingătoare în favoarea propriei teze (Dosoftei — traducător al *Istoriilor* lui Herodot). Evitarea acestui drum a dus însă la aceleași rezultate: imposibilitatea de a demonstra paternitatea lui Dosoftei asupra traducerii *Istoriilor* lui Herodot și lipsa de argumente în combaterea tezei că adevăratul traducător al textului este spătarul Nicolae Milescu.

Tertium non datur ...

Ianuarie 1986

București, B-dul Muncii nr. 104
Bl. A 4, sc. B

[102] *Ibid.*
[103] Herodot, *Istorii*, *ed. cit.*, p. 498—504, 522—609.
[104] N. A. Ursu, *O nouă ediție ..., rev. cit.*

MARGINALII LA *IRODOTUL DE LA COȘULA*

NICOLAE GEORGESCU

În cele ce urmează încercăm să ne apropiem cît mai mult de sursa elină după care s-a făcut traducerea *Irodotului de la Coșula*. Pornim de la premisa că avem de-a face cu o ediție — iar nu cu vreun codex (a cărui urmă nu vedem cum poate fi descoperită, manuscrisele textului lui Herodot fiind răspîndite prin toată Europa și studii speciale despre ele — în afara celor din ediții și a unei recente teze de doctorat a lui Bertrand Hemmerlinger [1], și unele, și cealaltă, fragmentare —, nu cunoaștem). Confruntarea cu edițiile din secolul al XVII-lea și al XVI-lea ne este înlesnită de studiul Feliciei Ștef din prefața recentei ediții a *Irodotului de la Coșula* [2] — care dovedește că textul românesc are la bază unul elin, iar nu un intermediar neogrec (la argumentele aduse se mai pot alătura încă altele ; vezi și un articol al nostru, mai vechi [3]).

Menționăm că tradiția manuscrisă a lui Herodot n-a pus probleme insurmontabile editorilor ; textele păstrate pînă în evul mediu sînt oarecum unitare din punctul de vedere al conținutului. Pot fi numărate pe degete pasajele în litigiu și, din fericire, traducerea de la Coșula, deși fragmentară, oferă — după cum vom vedea — posibilitatea confruntării lor. Pornim retrospectiv, de la ediția din 1679 a englezului Thomas Gale [4], contemporan cu presupusul traducător român al lui Herodot, pentru a consemna faptul că emendările acestuia nu au ecou în textul românesc — indiciu că traducerea „Coșula" a folosit ca text de bază elin o ediție anterioară. Astfel, Thomas Gale propune, la I, 57, schimbarea numelui cetății *Crestona* și al locuitorilor ei în *Crotona* / *crotonieni*, considerînd că este vorba de cunoscuta *Crotonă* din sudul Italiei (această schimbare se face, însă, împotriva lui Tucidide, care consemnează cetatea Crestona acolo unde o așezase Herodot ; deși neatestată de manuscrisele demne de încredere, emendarea lui Thomas Gale este primită în unele ediții ulterioare : o păstrează chiar ediția „Les Belles lettres" [5], consultată de către Liviu Onu drept cheie de control a textului grecesc ; necunoscînd tradiția manuscrisă a lui Herodot în limba elină însă, editorul de azi consultă fără prea mare folos

[1] *Les manuscrits d'Hérodote et la critique verbale*, Genova, 1981.

[2] Herodot, *Istorii*. Ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu. Prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu. Indice de Lucia Șapcaliu. Editura Minerva, 1984 (capitolul IV din *Note și comentarii*, privind *Tehnica traducerii și sursa elină*, p. 504—522, de Felicia Ștef).

[3] Vezi N. Georgescu, *Primul nostru Herodot*, II, în „Luceafărul", XXVII, 1985, nr. 40, oct. 5, p. 6 (Cronica edițiilor).

[4] Nu cunoaștem ediția princeps, dar comentariile lui Thomas Gale se găsesc în *Herodoti Halicarnassei Historiarum Libri IX Musarum nominibus inscripti*. Graece et latine ex Laurentii Vallae interpretatione, cum adnotationibus Thomae Galei et Iacobi Gronovii. Amstelodami, 1743. Text greco-latin (în juxtă), traducerea interpretativă latinească a lui L. Valla și codexul grecesc care a stat la baza ei, amplu comentate filologic și istoric.

[5] Hérodote, *Histoires*, texte établi et traduit par Ph.- E. Legrand, Paris, Les Belles lettres, 1932—1958.

această ediție. Traducerea științifică românească a lui Herodot respinge varianta lui Thomas Gale, și pe drept cuvînt[6]). *Irodotul de la Coșula* are, aici, *cetatea cristonilor* și *cristoniteni* — indiciu că n-a cunoscut ediția englezească.

Trebuie să coborîm, așadar, înainte de Thomas Gale pentru a ne apropia de posibila sursă a traducătorului nostru. Iată, pe scurt, istoria „Istoriilor" lui Herodot. Laurentius Valla face prima traducere latinească a textului, după un codex elin din 1415. Cartea apare în 1474, după moartea lui Valla (1415—1465), iar în 1502 se scoate, la Veneția, în tipografia lui Aldo Manutius, textul grecesc care a stat la baza traducerii latinești. De la această dată ambele texte sînt reeditate împreună (în juxtă) de către Georgius Gemistus în 1541 și 1557. Hieronimus Boner face, în 1535, o traducere germană din Herodot, iar P. de Ryer, în 1545, una franceză. Englezii au un Herodot fragmentar în limba engleză la 1584 , germanii mai au o traducere la 1593 (este demonstrat că ambele traduceri germane îl preiau pe Valla). Interesantă este difuzarea lui Herodot pe teritoriul italian. Matheo Maria Boiardo (1434—1494) — autorul lui *Orlando inamorato* — l-a tradus pe Herodot în italienește încă din 1491. Bertrand Hemmerlinger[7] vorbește de manuscrisele traducerii lui Boiardo, dar Jean George Théodore Graesse, în cunoscutul *Trésor de livres rares et précieux*[8], numește edițiile Boiardo : în 1533, 1538, 1553, 1565. Același ne spune (fără a cita sursa) că Matheo Maria Boiardo a omis multe pasaje din Herodot și a tradus greșit multe altele. Nu cunoaștem cartea (și nici pe cele înșirate pînă acum), dar o considerăm foarte necesară pentru comparația cu *Irodotul de la Coșula*, mai ales pentru denumirile geografice, capitol esențial în elucidarea timpului și locului traducerii noastre. Secolul al XVI-lea este, așadar, poarta prin care Herodot pătrunde în Europa primind primele ediții și veșmîntul limbilor moderne.

După ediția lui Georgius Gemistus s-a mai făcut însă o traducere franceză, cea a lui Pierre Saliat [9] din 1556, aproape uitată de filologi, deși textul a fost reeditat în 1575, iar în vremurile moderne, la 1864, Eugène Talbot îl prezintă publicului francez într-o ediție critică [10]. Nu cunoaștem nici această ultimă ediție (n-am găsit-o, precum nici pe celelalte, în bibliotecile pe care le-am frecventat), dar, din fericire, Biblioteca Academiei are, în minunatul ei tezaur de carte rară, ediția din 1575 a lui Pierre Saliat, pe care o vom folosi.

În 1570 Herodot este reeditat critic de către Henricus Stephanus [11]: acesta, un titan al clasicismului (este, între altele, autorul vestitului *Thesau-*

[6] Herodot, *Istorii*. Vol. I. Studiu introductiv de Adelina Piatkowski, traducere, note istorice și note de Adelina Piatkowski (cărțile I și II) și Felicia Vanț-Ștef (cărțile III și IV), Editura Științifică, 1961. (Pentru *Crotona / Crestona*, vezi mai ales notele 136 și 137 la cartea I. p. 568.)

[7] *Op. cit.*, p. 138.

[8] Tom III, Paris, 1862, s.v. *Hérodote.*

[9] *Histoire des neufs livres de Herodote d'Alicarnasse. Prince & premier des Historio-geographes Grecs, intitulez du nom des Muses.* Plus un Recueil de George Gemiste dict Plethen, des choses evanuës depuis la journé de Mantinée. Le tout traduit de Grec en François par Pierre Saliat. À Paris, 1575 (format mic ; cartea are numai numerotația filelor).

[10] *Apud* J. G. Th. Graesse, *op. cit.*, s.v.

[11] *Herodoti Historiarum Libri IX, IX Musarum nominibus inscripti.* Eiusdem *Narratio de vita Homeri.* Cum Vallae interpretatione latina historiarum Herodoti, ab Henrico Stephano recognita. Editio secunda, 1592. (Format mare, text grecesc și latinesc : traducerea interpretativă a lui L. Valla ; în margine, la pasajele discutate, adaugă textul grecesc la textul grecesc și traducerea latinească corespunzătoare la textul latinesc.)

rus linguae graecae, care stă la baza tuturor dicționarelor de limbă elină moderne), face o atentă colaționare a codexului elin după care l-a tradus Valla pe Herodot în latinește cu toate celelalte manuscrise ale lui Herodot ce-i sînt la îndemînă și găsește, într-un codex din Florența, trei adăugiri pe care le integrează ediției sale (mai întîi, în margine, atrăgînd atenția lectorilor asupra lor ; tot astfel se păstrează și în ediția a doua a lui H. Stephanus, din 1592 ; alte ediții ale sale nu cunoaștem). Între 1570 și 1715 (cînd va apărea ediția Gronovius [12], celebră prin polemicile pe care le-a iscat, în centrul cărora se află brașoveanul Stephanus Berglerus [13]), timp de un secol și jumătate, ediția lui H. Stephanus stă la baza tuturor ediției din Herodot, devenind ceea ce filologii numesc un „textus receptus" (pentru a aduce ceva nou, Thomas Gale trebuie, cum am văzut, să facă emendări de text).

Desigur, ne interesează ediția H. Stephanus și anume cele trei adăugiri pe care le aduce textului anterior. *Irodotul de la Coșula* permite, după cum am spus, confruntarea. Este vorba de locurile : I, 152 ; VII, 40 și IX, 82. Cităm după traducerea românească modernă și după *Irodotul de la Coșula*, subliniind în prima adăugirile lui H. Stephanus (care au devenit un bun comun pentru toate edițiile ulterioare, nemaifiind menționate) : „Pythermos (. . .) a rostit o cuvîntare lungă în care le cerea să vină în ajutorul elenilor din Asia. *Dar spartanii nu-i dădură ascultare și hotărîră să nu-i ajute pe ionieni. Solii se întoarseră acasă.* Spartanii, cu toate că respinseseră solia ioniană, trimiseră totuși o corabie cu 50 de vîsle . . . " (I, 152). *Irodotul de la Coșula* ne oferă : „Iar el (. . .) grăind zicea cum să cade să le ajute pentru multe pricini. Dar laconii nu primiră solia. Iar tot se puseră într-o catargă omenii . . . " (I, 152). S-ar părea că este un rezumat ; lipsește însă o verigă a narațiunii : „Solii se întoarseră acasă". Sintagma „iar laconii nu primiră solia" corespunde celei moderne „Spartanii, cu toate că respinseseră solia".

Cel de-al doilea exemplu va fi mai edificator. Textul se referă la convoiul oștirii lui Xerxes. Traducerea modernă : „ . . . 1000 de călăreți aleși dintre toți perșii ; *în urma lor veneau o mie de lăncieri, și ei aleși din rîndul tuturor perșilor*, ținînd lăncile aplecate în față" (VII, 40). *Irodotul de la Coșula* : „mergea 1000 de perși călări, aleși dintru toți perșii, cu sulițele în jos" (VII, 40). Este limpede că traducătorul nostru, necunoscînd adaosul lui H. Stephanus, crede că „perșii călări" țineau sulițele în jos, cînd armele respective erau purtate de către cealaltă mie de perși, lăncierii, care urmau călăreților.

Cel de-al treilea exemplu se referă la ospățul lui Pausanias. Traducerea modernă : „Pausanias, văzînd paturi de aur și de argint *frumos așternute, mese de aur și de argint* . . . " (IX, 82). *Irodotul de la Coșula* : „Și, văzînd Pafsanie atîtea mese de aur și de argint . . . " (IX, 82). Ne poate

[12] Vezi nota 4. Polemica dintre Gronovius și Berglerus se desfășoară în publicația „Acta eruditorum" din Leipzig.

[13] Cunoscut mai ales ca editor al lui Homer, dar și ca redactor al publicației științifice „Acta eruditorum" din Leipzig. El avea o ediție „Herodot" pe alte principii decît Gronovius. Cîteva emendări i se recunosc chiar în ediția actuale (vezi Bertrand Hemmerlinger, *op. cit., passim*). I se spunea Ștefan Valahul, era originar din Brașov și spre bătrînețe s-a retras în patrie, apoi a venit la București, unde a organizat celebra bibliotecă a Mavrocordaților. Este primul editor critic român. Pentru alte amănunte, vezi Maria Marinescu, *Umanistul Ștefan Bergler (1680—1732). Viața și activitatea sa.* (Extras din „Revista Istorică Română", vol. XI—XII, 1941—1942.)

deruta termenul *mese* de aici, dar trebuie să știm că în continuare se descrie ospățul și „mesele' vor reveni de mai multe ori în text ; în pasajul citat este o înlocuire (anticipativă) pentru „paturi" din original *(klinas)*. Pierre Saliat, anterior lui H. Stephanus, traduce : „Pausanias, voyant les *lects* d'or et d'argent ...". Traducătorul nostru n-a văzut, deci, mese de aur și de argint frumos așternute, ci numai paturile respective.

Concluzia ce se impune este că *Irodotul de la Coșula* s-a tradus după o ediție anterioară momentului H. Stephanus — respectiv, după ediția din 1502 (textul grecesc care a stat la baza traducerii latinești a lui Valla). Într-adevăr, constatăm unele fapte de limbă care ne conduc spre acest text. Mai mult, avem indicii să credem că traducătorul român a cunoscut (consultat) și traducerea latinească a lui Valla. Iată, de pildă, locul I, 4 din *Irodotul de la Coșula* : „Acesta lucru, a jăcui mueri, este a-l socoti fapt de oameni nu drepți, iar după ce să jăcuiesc a cerca certare și a sili, iaste lucru nebunescu. Iar cîtu-s de vîrstă, și a le jăcui [nu] iaste lucru cu socotință ; că adevărat lucru iaste cum, să nu ar vrea ele, nu le-ar fi jăcuit". Editorul consideră textul corupt și adaugă negația [nu] pentru a-i da un sens. Nu este nevoie de această îndreptare. Trebuie să ne amintim că e vorba de „muieri" (Medeea și Elena, discutate anterior) și de „fete de vîrstă" (Io și Europa, discutate de asemenea). Raptul primelor (implicînd averea, zestrea lor) este „fapt de oameni nu drepți" și poate constitui motiv de război (vezi cazul Elenei), chiar dacă Herodot pare mai îngăduitor. Raptul celorlalte, însă, „iaste lucru cu socotință", pentru că nu implică averea (zestrea) și pentru că este făcut cu acordul lor. Textul nu este corupt, în discuție rămîne însă un termen grecesc interpretat diferit de către editori, tradus în românește prin „de vîrstă". Originalul are aici, ὥρα/ὥρα, iar manuscrisele își dispută spiritul aspru sau lin pe omega. Cu spirit lin, termenul înseamnă *grijă*, latinește *cura* (traducerea românească modernă are : „să nu-ți faci nici o grijă de soarta femeilor răpite", ceea ce l-a derutat pe editor). Gronovius (1715 : primul care intervine în traducerea tradițională latinească a lui Valla) alege acest sens : *nullam raptarum curam habere, prudentium* — și, după el, sensul se păstrează pînă astăzi. Laurentius Valla însă are o formă neclară în latinește (1474), care este efectul oscilării spiritului pe omega : el încearcă să împace ambele sensuri astfel : *prudentium, autem, pro nulla habere raptarum pulchritudinem*. P. Saliat (1575) accentuează acest sens : *pour sages et prudens ceux qui rien n'estiment la beauté des ravies*. În *pulchritudo* și *beauté* vedem, într-adevăr, urmele celuilalt sens al termenului : cu spirit aspru pe omega el înseamnă „diviziune a timpului", „anotimp" (lat. *hora* — tradus astfel în *Irodotul de la Coșula*, III, 106 : „timpurile la greci"), dar și, mai ales la Homer, „vîrstă, vîrstă a măritișului" (de unde „frumusețe, tinerețe" etc.). În ediția princeps din 1502 termenul apare tocmai cu spirit aspru pe omega, justificînd alegerea lui Valla pentru *pulchritudo*, a lui P. Saliat pentru *beauté* și a traducătorului nostru pentru *de vîrstă*.

Avînd în față traducerea franțuzească a lui P. Saliat din 1575, o scurtă comparație se impune. Vom surprinde o tradiție interpretativă în multe privințe comună celor doi traducători. Textul franțuzesc este unul de alură științifică, urmînd pas cu pas originalul greco-latin, numai cu prescurtări și adăugiri strict necesare. Numele zeilor sînt latinizate, celelalte nume grecești sînt păstrate ca atare, cu adaptarea la fonetismul limbii franceze. Totuși, în spiritul timpului, P. Saliat nu este iertat de tendința modernizării unor denumiri geografice : ne aflăm în perioada de tranziție,

cînd denumirile geografice încep a se stabili în forma lor modernă, dar cînd mai rezistă încă formele arhaice chiar pentru realităţi depăşite. Pentru Pontul Euxin, de pildă, P. Saliat foloseşte enigmaticul termen *Maiour*, greu definibil etimologic [14], pentru Marea Egee, *l'Archipel*, pentru Marea Tireniană, *la mer Thoscane*. Iată, însă, şi abateri de la textul lui Herodot care sînt comune lui P. Saliat şi traducătorului de la Coşula. Denumirea insulei Corcyra şi a locuitorilor ei : *Corfus / corfiaţi* în *Irodotul de la Coşula* — *Corfou / corfousiens* la P. Saliat. Mai importantă ni se pare denumirea Peloponezului : *Morea (Moria)* în *Irodotul de la Coşula* (explicat de editor prin preluarea termenului din neogreacă) — *Morée* la P. Saliat. Liviu Onu face aici o pătrunzătoare observaţie : „A se observa, totuşi, că denumirea veche [*Peloponeş*] este foarte frecventă în cărţile VI—IX". Situaţia este aproape identică pentru P. Saliat : în primele cărţi abundă *Morée* (excepţie : I, 56 *Peloponnese*, iar traducerea noastră *Pelaponesus* — prima ocurenţă a termenului ; pentru cea de-a doua ocurenţă deja avem deosebirea : fr. *Peloponnese*, rom. *Moria*, I, 68), iar în cărţile din urmă *Peloponnese*. Aflîndu-ne în faza de tranziţie despre care am amintit, unele toponime sînt traduse, altele nu. Pentru *Golful Melas*, de pildă, *Irodotul de la Coşula* are *unghiul Negru* (pentru „golf" se foloseşte atît *unghi*, cît şi *sîn*, după latinescul *sinus*, foarte frecvent în traducerea lui Valla şi în cele latineşti următoare) — fr. : *le golhpe nomé noir* (p. 74, v.). Românește *Margine bună* (VI, 22), pentru *Kale Akte*, franţuzeşte *Beau rivage* (p. 46). Românește : „*iezărul Maiacului* [15] şi scala căreia elineşti îi zic Crimni ce se înţelege *rîpi* (acum îi zic Crîm)" (IV, 20 ; este vorba de tîrgul numit Cremnoi de lîngă lacul Meotis) — fr. : „jusqué à un bord du *palus Meotis*, nommé *precipices*" (p. 254) ; şi traducerea românească, şi cea franţuzească traduc : *rîpi / precipices*. Românește : „unde sînt izvoarele apei lui Meandru şi altei ape, nu mai mică, care se cheamă *Povîrnitoare*" (VII, 26). Textul are aici *Katarrectes* — pe care în franceză îl găsim netradus : *Catarrectes* (p. 64). În privinţa altor cataracte, cele ale Nilului, Felicia Ştef consideră că traducătorul nostru n-a înţeles sensul termenului de vreme ce nu-l traduce printr-un echivalent de tipul *Urlătoare* sau chiar *Povîrnitoare*, cum tradusese mai sus. *Irodotul de la Coşula* are : „Apa Nilosului începe de la *Catadupă*" (II, 47), dar, oricît ne-ar părea de ciudat, termenul originar este păstrat şi în traducerea latinească a lui Valla („a *Catadupis*") şi în cea franţuzească *(Catadoupy)*. Se respectă deci o tradiţie interpretativă, spre deosebire de exemplul anterior, unde traducătorul român inovează. Pe linia inovaţiilor, în schimb, menţionăm o aberaţie din *Irodotul de la Coşula*, III, 155 : „Porţile Valanagrii" : traducătorul crede că este vorba de un toponim, cînd, de fapt, expresia înseamnă „zăvoarele porţii". Interesante sînt şi alte asemănări. Iată-l, de pildă, pe Alexandru, fiul lui Priam : la Coşula apare de cîteva ori cu adăugirea *Alexandru Paris*, la fel ca în

[14] *Maiour* pentru Marea Neagră ? Ne permitem o digresiune pe acelaşi ton interogativ în care dorim să fie receptat întreg acest material : un eventual *Mare Major* latinesc (tîrziu) care să stea la baza franţuzescului *Maiour* ar putea explica românescul *Marea cea Mare* — aceasta fiind o denumire geografică (în formula lui Mircea cel Mare, de pildă). Marea *cea mare*, pentru că marea *cea mică* era considerată, încă de pe timpul lui Herodot, Marea de Azov *(Meotis* la Herodot — ciudatul *Maiac* din *Irodotul de la Coşula* făcînd o şi mai ciudată pereche fonetică franţuzescului *Maiour!)*.

[15] Liviu Onu respinge lecţiunea *Maiac* care-i plăcuse atît de mult lui Vasile Bogrea (acesta o punea în legătură cu toponimul *Măicăneşti* şi cu antroponimul *Maican)*. Totuşi, credem că ar putea fi luată în consideraţie perechea fonetică *Maiac-Bugeac (Bugeacul* este tocmai teritoriul vecin Mării de Azov) pentru a justifica prezenţa termenului *Maiac* în timpuri mai îndepărtate.

P. Saliat. Sau celălalt Alexandru, fiul regelui macedonean Amyntas : Coşula are aici (IX, 44 ; IX, 45) *Alexandru Machidon*, considerat anacronism de către editor, dar la fel are şi P. Saliat : *Alexandre Macedon* (p. 207 v.), motivaţia fiind, de altfel, chiar în original unde eroul este numit „Alexandru macedoneanul". Pentru expresia *biruinţă rece* (discutată pe larg de Felicia Ştef) textul francez are *froide victoire* (p. 209), dar chiar L. Valla tradusese prin *frigida victoria*. Primul vers din inscripţia lui Darius la podul peste Hellespont sună în *Irodotul de la Coşula* : „Vosporul cel *păscos* poditu-l-au Madroclei". Aici ne atrage atenţia atît *Vospor* (termenul arhaic redat în fonetism modern), cît şi *păscos*. Textul franţuzesc are „Sur le Bosphore, ou *maint poisson reluit*" (p. 276 v.), dar cel latinesc al lui Valla ne dă o soluţie uimitor de apropiată de cea românească : *piscosus*. Termenul grecesc este *ihtyoenta* = „bogat în peşte", *păscos*, cum traduce manuscrisul românesc, *piscosus*, cum zice Valla.

Exemplele ne spun, o dată în plus, că ne trebuie mai multe traduceri ale lui Herodot pentru o investigaţie completă. Traducătorul în româneşte al părintelui istoriei pare a fi cunoscut o tradiţie interpretativă mai largă şi a fi consultat mai multe traduceri, între care şi una latinească. El este, de altfel, bine familiarizat cu spaţiul geografic mediteranean. Iată un exemplu ce ne dovedeşte acest lucru : „cnidii, carii li se loveşte locul di spre Marea Neagră, unde se cheamă şi Triopion, şi să începi din locul Vivlăsului, fiind toată Ţara Cnidului mai încongiurată de apă, fără foarte puţin. Pentru că *di spre miazănoapte* iaste sinul mării ce se cheamă Cheramicu iară *dispre apus* Marea Albă" (I, 174). Textul modern localizează astfel Tropionul : „Această limbă de pămînt se află în întregime sub stăpînirea cnidienilor, afară de un mic loc înconjurat de apa mării, mărginit *către miazănoapte* de golful Keramic, iar *spre miazăzi* de marea Symei şi a Rhodosului". Traducătorul de la Coşula dă altă coordonată geografică în loc de *miazăzi*, şi anume *apusul*, prin aceasta negreşind însă plasarea geografică a locului : într-adevăr, spre apus se află *Marea Albă*, respectiv, Marea Egee.

Nu cunoaştem, încă, altă traducere veche a lui Herodot în afara acesteia a lui P. Saliat, pentru a face confruntări mai ample ; de mare importanţă va fi acel text „incomplet şi cu greşeli" al lui Matheo Maria Boiardo, care a cunoscut o mare circulaţie în epocă.

Traducerea de la Coşula nu are „greşeli", ci lecţiuni diferite. Multe dintre „greşelile" pe care le consideră ca atare editorul de azi sînt interpretări cît se poate de pertinente ale textului. Nu putem încheia fără a aminti cîteva dintre ele. I, 30 : „cu tot norodul" — nu este un adaos, ci reia termenul grecesc *demosiei* pe care traducerea ştiinţifică îl redă prin „pe cheltuiala statului" ; I, 203 : „şi scriu pe dînsele chipuri *de păsări*" — pentru că traducerea ştiinţifică (R) are aici „tot felul de chipuri", editorul crede că este tot un adaos, dar termenul *zoa* există în original. La fel III, 47 : „era de in, cu aur împletită, şi tot cu chipuri *de păsări* întru dînsa" ; nici aici *păsări* nu este adaos, iar din confruntări reiese că traducătorul reia consecvent *ta zoa* prin *păsări* (în afara celor două locuri discutate de către Liviu Onu, unde *pasăre*, cu semnificaţie falică, reia grecescul *to aidoion*, lat. *veretrum* ; dar atenţie : cu un fonetism asemănător, *aedon*, în limba greacă înseamnă „privighetoare" — traducerea românească poate fi, deci, motivată). I,94 : „şi aceştia întîi se făcură *cîrciumari*". Pentru că R are „au făcut negoţ cu de-amănuntul", interpretare modernă a textului,

se pune semnul neconcordanței. Originalul este *kapeloi*, P. Saliat traduce : „ils ont tenu *tavernes et cabarets*". Mai jos, la II, 126, avem : „Iar la atîta răotate au ajuns Heropa, cît au pus și fata lui în *crîșmă*". R. are pentru „crîșmă" : „casă de desfrîu", iar în locul obsedantului semn de neconcordanță se cerea aici o explicație istorică : textul este tradus într-o perioadă cînd crîșma avea și această funcție ; traducătorul este consecvent cu textul (dă același echivalent în ambele ocurențe), dar și cu timpul său. IV, 103 : „îi pun sus, într-un lemn". R. are „într-o țeapă lungă de lemn". Mai înainte, la IV.47, traducătorul folosise „să-l spînzure" pentru „să-l tragă în țeapă" — fiind, evident, o interdicție de a numi supliciul tragerii în țeapă (termenul, *anaskolopizo*, este foarte clar : *scolops* înseamnă „țeapă, par", iar *ana* redă sensul străpungerii de jos în sus). Din asemenea exemple, precum și din sursa spre care ne îndreaptă textul, ediția Valla din 1502, vedem că traducătorul *Irodotului de la Coșula* folosește o tradiție mai veche cu cel puțin 100 de ani decît momentul datării acestei traduceri. Lucrul este, desigur, interesant în privința circulației cărții în bazinul mediteranean ; aproape că nu-ți vine să crezi că, la 1645 (cînd datează N. Iorga) ori la 1670 (datarea lui Liviu Onu), un traducător al lui Herodot nu cunoaște edițiile lui Henricus Stephanus (deși se dovedește un erudit confruntînd mai multe traduceri ale lui Herodot), se teme să numească supliciul tragerii în țeapă, numește crîșma loc de desfrîu etc. etc. — și se îndreaptă spre texte destul de vechi pentru epoca sa.

Ne exprimăm speranța că această ediție a lui Liviu Onu (care în fond, din punctul de vedere al textului, nu mai are nevoie decît de minimele retușuri ale unui specialist în limba elină — terenul românesc fiind excelent pus la punct) va impulsiona studiile pe marginea unuia dintre cele mai interesante manuscrise românești din secolul al XVII-lea [16]. O analiză concentrată (a istoricului, geografului, filologului) poate descoperi multe lucruri interesante în acest text. În ceea ce ne privește, rămînem la convingerea că adevărul despre autor și epoca lui zace în textul însuși. Dacă ediția n-a reușit să defrișeze frunzișul, studiile asupra ei pot avea mai mult succes.

Octombrie 1985

Biblioteca Academiei R. S. România
București, Calea Victoriei nr. 125

[16] Ne-am exprimat, cu toată rezerva, părerea că această traducere ar putea să fie anterioară momentului Dosoftei — Milescu. Intenția noastră — sub care dorim să se înțeleagă „rezerva" amintită — era să stopăm energiile ce s-au angajat în această pasionantă polemică, să încercăm a le dirija spre textul însuși în primul rînd și apoi spre autorul posibil al lui. De asemenea, să atragem în discuție și alte categorii de specialiști (filologi clasici, istorici, geografi). *Irodotul de la Coșula* rămîne un text fascinant în care se înnoadă foarte multe fapte de limbă, tradiție, cultură — încă nedescîlcite.

ANGELA BIDU-VRĂNCEANU, *Structura vocabularului limbii române. Problemele teoretice și aplicații practice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 320 p.

Lexicul limbii române, considerat din perspectiva „cîmpurilor lexico-semantice", face de mulți ani obiectul cercetărilor Angelei Bidu-Vrănceanu ; rezultatele acestor cercetări, din perspective diverse, sînt expuse în volumul recent apărut.

Organizată în patru mari părți, lucrarea include, pe lîngă analiza unor submulțimi lexicale și considerațiile generalizatoare care derivă din ea, o primă parte *(Probleme teoretice și metodologice în analiza semantică)*, în care se face o succintă prezentare a stadiului actual al studiilor de semantică, o atenție deosebită acordîndu-se teoriei (și metodologiei) cîmpurilor lexico-semantice.

În termenii acestui model se realizează, în partea a II-a, analiza și descrierea subansamblurilor lexicale reprezentate prin numele de rudenie, termenii cromatici, denumirile animalelor domestice și sălbatice, denumirile locuinței, instituțiilor și ale fenomenelor sonore. Se discută astfel un mare număr de cuvinte românești, al căror sens este descris în termenii semelor. Compararea modului de organizare a subansamblurilor studiate permite atît degajarea unor trăsături ale structurii vocabularului limbii române, cît și desprinderea unor constatări generalizatoare privind teoria subansamblurilor lexico-semantice (parta a III-a).

Partea a IV-a, al cărei obiect îl constituie aplicațiile practice, pune în evidență unele posibilități de utilizare — în predarea și învățarea limbii, în folosirea dicționarului și în analiza stilistică — a descrierii semantice realizate în perspectiva teoriei cîmpurilor.

Astfel alcătuită, lucrarea face cunoscută o modalitate de descriere semantică atît prin prezentarea teoretică a modelului, cît și prin aplicarea lui în studiul unui bogat material lexical concret. Prin informația științifică adusă la zi, precum și prin descrierea semantică propusă și prin sugestiile de utilizare practică pe care le oferă, cartea se adresează unor categorii largi și variate de cititori.

VALERIA GUȚU ROMALO

ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Lazăr-Leon Asachi în cultura română*, Sibiu, 1985, 524 p. + errata

Cunoscut pînă în prezent ca traducător al *Nopților* lui Young, al *Jucăreaiei norocului* și al *Bordeiului indienesc* (după *La chaumière indienne* de Bernardin de Saint-Pierre), Lazăr-Leon Asachi s-a bucurat de prea puțină atenție din partea cercetării literare românești, fiind socotit, în general, un autor minor. Descoperind o serie de texte necunoscute ale clericului moldovean, dr. A. Plămădeală ne mijlocește o imagine mai aproape de adevăr a activității unuia dintre cei mai de frunte traducători români de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul celui următor, care se dovedește a fi fost totodată și un remarcabil orator bisericesc. Dintre textele puse acum la dispoziția cercetătorilor, un loc aparte ocupă traducerea *Logicii* lui Condillac și a unei culegeri de texte din Epictet (aparținînd *Manualului*, *Fragmentelor* și *Diatribelor* filozofului grec). Înainte de a reproduce, în transcriere sau în formă de regeste, textele, dr. A. Plămădeală le descrie și le analizează îndeaproape într-un erudit și informat studiu, însumînd 191 de pagini. Trei dintre capitolele acestuia interesează nemijlocit pe istoricii limbii române literare : *Principii cu privire la înnoirea și desăvîrșirea limbii române în concepția lui Lazăr-Leon Asachi*, *Cîteva observații asupra limbii și în special asupra unor termeni filozofici din traducerea* **Logicii** *lui Condillac* și *Cîteva probleme controversate : prefețele la traducerile lui Lazăr-Leon Asachi și vocabularul la* **Bordeiul indienesc**. Cel de al doilea, în mod deosebit, aduce prețioase contribuții la mai buna cunoaștere a constituirii terminologiei filozofice românești și a rolului jucat de calcul lingvistic în acest proces la începutul secolului al XIX-lea.

Lucrarea de care ne ocupăm devine astfel opera de căpătîi pentru toți cei ce se vor raporta de azi înainte la activitatea desfășurată de părintele lui Gh. Asachi în cultura română a vremii sale.

ION GHEȚIE

OLIMPIA BERCA, LIVIUS BERCEA, *Bibliografia stilisticii românești*, Timișoara, Tipografia Universității, 1986, 173 p. [Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale] (multigrafiat)

După neîncetatele și adesea apreciabilele progrese înregistrate în ultimele decenii de cercetarea stilistică românească, apariția unei bibliografii de specialitate trebuie salutată ca un eveniment nu numai util, ci și necesar. Așa cum se arată în *Cuvîntul înainte*, viziunea „asupra domeniului a fost mai mare decît a altor autori de bibliografii de acest gen", înregistrîndu-se „și articole din reviste de cultură, precum și studii de poetică, metrică și versificație" (p. 1). Deși în aceleași rînduri preliminare se afirmă că au fost consemnate „studiile de stilistică apărute în România, cu caracter general-teoretic și referitoare la scriitorii români", în bibliografie figurează numeroase cercetări consacrate stilisticii limbii comune, cum sînt cele publicate de Iorgu Iordan (s-ar putea totuși ca autorii să le considere a fi lucrări cu caracter „general-teoretic", deși o asemenea apreciere nu ar fi întru totul corectă). Date fiind interferențele cu cercetările de alt profil, în special cu cele de limbă literară, „în corpusul de titluri se întîlnesc frecvent studii cu caracter interdisciplinar". Bibliografia nu este exhaustivă. Au fost omise cu bună știință recenziile, cronicile, notele și dările de seamă (dar, adăugăm noi, și unele articole, scăpate atenției autorilor). Lucrările sînt înșirate în ordinea alfabetică a numelui autorilor, o încercare de a ordona tematic materialul fiind socotită, deocamdată, mai greu de realizat.

Lucrată cu acuratețe, după criterii coerente de clasificare, exact și consecvent aplicate, *Bibliografia stilisticii românești* va aduce apreciabile servicii cercetării de specialitate. Ținînd seama de acest lucru, considerăm că Olimpia Berca și Livius Bercea au datoria să ne dea, într-un viitor nu prea îndepărtat, o nouă ediție, „completă", a *Bibliografiei*, difuzată într-un număr mai mare de exemplare, pe calea tiparului. Cu acest prilej, s-ar putea încerca și o repartizare pe probleme a contribuțiilor, urmîndu-se, eventual, modelul, el însuși perfectibil, al *Bibliografiei filologice românești. Secolul al XVI-lea*, București, 1974, de Gh. Chivu și Mariana Costinescu.

ION GHEȚIE

AL XVIII-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE LINGVISTICĂ ȘI FILOLOGIE ROMANICĂ

(Trier, R. F. Germania, 19—24 mai 1986)

Cel de-al XVIII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică a avut loc pentru prima dată în afara Romaniei actuale — fie ea ,,veche" sau ,,nouă" —, însă, nu întîmplător, într-o parte a așa-numitei *Romania submersa*, la limita dintre lumea romanică și cea germanică, și în același timp în țara de origine a lingvisticii și filologiei romanice. În această zonă locuită de un trib celtic, romanii au întemeiat prin anul 16 î.e.n., sub împăratul Augustus, o așezare ce va primi numele de Augusta Treverorum și care va deveni între anii 275 și 390 e.n. capitala Imperiului Roman de Apus ; din această epocă stau mărturie pînă astăzi numeroase vestigii romane, printre care Aula Palatina a împăratului Constantin, termele imperiale și celebra Porta Nigra, devenită simbol al orașului. Trierul a fost cucerit de franci în secolul 5 și incorporat în anul 870, la data împărțirii imperiului lui Carol cel Mare, în Imperiul germanic de răsărit, fiind astfel pierdut pentru romanitate, căci anexarea tîrzie a orașului (fr. Trèves) de către Franța nu a reprezentat decît un episod de foarte scurtă durată.

Congresul (secretar și responsabil Dieter Kremer, profesor la Universitatea din Trier) a avut drept președinte de onoare pe Gerhard Rohlfs și drept președinte pe Aurelio Roncaglia, președintele în exercițiu al Societății de Lingvistică Romanică, amîndoi absenți din motive de sănătate și înlocuiți de Max Pfister, vicepreședinte al Societății pînă la congres. Din Comitetul de Onoare au făcut parte și doi reprezentanți de frunte ai lingvisticii românești, acad. Iorgu Iordan și acad. Alexandru Rosetti — cel de-al doilea participant activ la congres. La deschiderea festivă a congresului, la care a asistat și ambasadorul țării noastre în R. F. Germania, I. Rîmbu, s-a prezentat scrisoarea trimisă congresului de acad. prof. Iorgu Iordan, căruia i s-a răspuns printr-o telegramă.

La actualul congres au fost înscriși peste 700 de specialiști, foarte mulți tineri, și cîteva zeci de studenți, reprezentînd peste 30 de țări cu mai veche sau mai puțin veche tradiție în domeniul romanisticii. Din țara noastră au participat, pe lîngă acad. prof. Al. Rosetti, Mioara Avram, Marius Sala și Ioana Vintilă-Rădulescu (București), Dorin Uritescu (Timișoara) și doi lectori de limba română în străinătate, Ligia Florea (Cluj-Napoca) și Ileana Oancea (Timișoara).

La congres s-au anunțat peste 400 de comunicări și alte peste 100 de intervenții în cadrul celor circa 20 de ,,mese rotunde". Lucrările congresului nu au inclus nici o ședință plenară — printre altele și din cauza faptului că Universitatea din Trier, al cărei nou sediu, altfel dotat cu toate mijloacele tehnice moderne, aflat încă în construcție, nu dispune deocamdată de o aulă suficient de mare — și s-au desfășurat în 16 secții, fiecare incluzînd cîte una pînă la trei ,,mese rotunde" cu teme precise și mai multe ședințe de comunicări. Limitîndu-se propriu-zis la patru zile — cu o zi la mijloc consacrată vizitării orașului și unei excursii cu vaporul în susul Rinului, dominat de amintirea celebrei Lorelei —, congresul a programat în paralel aproape toate secțiile, făcînd în mod fatal imposibilă pentru participanți urmărirea tuturor ședințelor care i-ar fi putut interesa pe fiecare.

Prima secție (președinte Max Pfister), dedicată *Romaniei submersa*, în semn de curtoazie la adresa gazdelor, a cuprins trei mese rotunde, consacrate ,,Romanității din valea Mosellei la începutul evului mediu", aceleia din zona Alpilor centrali și orientali (*Raetia Prima* și *Secunda*) și respectiv romanității balcanice, concepută într-un sens foarte larg — a cărei includere în *Romania submersa* este, evident, numai parțial justificată, fapt subliniat în discuții de participanții români. La această secție au prezentat comunicări Mioara Avram și Ioana Vintilă-Rădulescu, care s-au ocupat de cuvintele considerate ,,panromanice cu excepția românei", arătînd că unele dintre acestea au existat în româna veche și respectiv că circa două treimi din ele lipsesc nu numai din română, ci și din alte limbi romanice. Din discuțiile purtate în cadrul acestei secții, ca și în general la întregul congres, s-a putut observa limitarea precumpănitoare la studiul unuia sau cel mult al cîtorva idiomuri romanice și raritatea preocupărilor de lingvistică romanică comparată.

În opoziție cu secția I, secția a II-a (președinte și excelent ,,comper" Willy Bal) a fost consacrată problemelor a ceea ce se numește curent *Romania nova*, masa rotundă prezentînd răspîndirea actuală a limbilor romanice în afara ,,lumii vechi" și stadiul cercetărilor în acest domeniu, care a căpătat o dezvoltare explozivă în ultimele două decenii (dovadă, printre altele,

fie și numai lucrările apărute în domeniul creol în ultimii ani și prezente la standurile de cărți de la sediul congresului).

Secția a III-a, cea mai bogat reprezentată — peste 70 de intervenții —, *Lingvistică teoretică și lingvistică sincronică* (responsabili Robert Martin, Georg Bossong, Bernard Pottier și Marc Wilmet) și-a propus să răspundă printr-o masă rotundă la întrebarea dificilă ,,Ce înseamnă *a explica* în lingvistica sincronică?", pornind de la exemplul cercetărilor de sintaxă și semantică românică. La această secție a prezentat o comunicare Ligia Florea, abordînd din perspectiva teoriei lui G. Guillaume studiul contrastiv al conjunctivului în franceză și română.

Secția a IV-a, *Lingvistică pragmatică și sociolingvistică* (președintă Brigitte Schlieben-Lange), a inclus două mese rotunde : ,,Limbile romanice ca domeniu prin excelență al dezvoltării sociolingvisticii și pragmaticii" și ,,Cazuri actuale de conflict lingvistic". Secția a V-a, *Gramatică istorică și istoria limbii* (președinte Alberto Vàrvaro), cu un număr mediu de intervenții, ca și precedenta, și cu o mare diversitate în ce privește limbile romanice și domeniile structurii limbii abordate în comunicări (de altfel încadrarea unora dintre comunicări la o secție sau alta a fost destul de arbitrară, cum nu s-ar fi putut altfel), a inclus două mese rotunde : prima tratînd în principiu despre raporturile dintre ,,Lingvistica istorică și istoria limbii" și cea de a doua trăgînd concluzii, pe baza comunicărilor prezentate la congres, cu privire la ,,Metode și rezultate în lingvistica istorică". La această secție au prezentat comunicări Marius Sala și Dorin Uritescu, vorbind, cel dintîi, despre ,,Semantica elementului panromanic moștenit din latină" — pe baza unei lucrări colective în curs de elaborare sub conducerea sa la sectorul de limbi romanice al Institutului de Lingvistică din București — și, cel de-al doilea, despre unele forme dialectale din latina populară dunăreană, care ar putea reprezenta conservarea unor fapte din latina arhaică.

Secția a VI-a, *Lexicologie și lexicografie* (președinte Franz Josef Hausmann), a inclus și ea un număr destul de mare de intervenții și o masă rotundă destul de ,,severă" consacrată ,,Petelor negre din lexicografia limbilor romanice". Secția a VII-a, *Onomastică* (președinte Palle Spore), cu un număr mai mic de comunicări, a programat două mese rotunde consacrate respectiv raporturilor dintre ,,onomastica romanică, dialectologie și sociolingvistică" în general și analizei ,,rezultatelor și perspectivelor" în acest domeniu. O secție cu o problematică parțial înrudită, a VIII-a, *Dialectologie și geografie lingvistică*, bine reprezentată, potrivit tradițiilor lingvisticii romanice, a fost prezidată de Ernest Schüle ; masa rotundă programată, care urma să fie consacrată *Atlasului Limbilor Europei*, nu a avut loc din cauza reunirii, în același timp, a responsabililor lucrării la Edimburg, dar a fost înlocuită printr-o discuție organizată ad-hoc.

6 secții, ceva mai puțin bogate fiecare în parte, au fost consacrate problemelor de filologie și literatură : IX *Critică textuală și ediții de texte* (președinte Willem Noomen), cu o masă rotundă consacrată ,,tendințelor și perspectivelor în critica de text", X *Genuri literare* (președinte Pierre Bec), cu două mese rotunde consacrate acestei probleme, dintre care cea de a doua și-a propus să reprezinte o ,,discuție finală de sinteză", XI *Literaturi ale evului mediu* (președintă Madeleine Tyssens), cu o masă rotundă dedicată acestei teme în ansamblu, XII *Tendințe noi în analiza literară și stilistică* (președinte Cesare Segre) — masă rotundă consacrată tendințelor actuale în analiza literară—, XIII *Texte neliterare* (președinte Arrigo Castellani) — masă rotundă consacrată ,,noțiunii de *scripta* și raportului dintre grafeme și foneme", XV *Filologia romanică și limbile romanice sau filologia — la ce bun?* (președinte Gilles Roques) — o discuție, dar mai puțin o sinteză, așa cum se vroia masa rotundă. Au prezentat comunicări la aceste secții acad. Al. Rosetti, ,,Observații asupra interpretării modului în care sunetele vorbirii sînt reprezentate în scris", și Ileana Oancea, ,,Convergențe stilistice romanice în literatura română veche" (D. Cantemir — Góngora).

Secția a XIV-a, *Istoria lingvisticii și filologiei romanice* (președinte Hans Helmut Christmann), cu o masă rotundă consacrată problemelor generale ale acestei teme, a întrunit un număr destul de mare de comunicări.

O ultimă secție, a XVI-a (președinte Gerold Hilty), a fost dedicată unor *lucrări în curs* de elaborare, ședințele generale fiind consacrate ,,Stadiului lucrărilor cîtorva mari proiecte lexicografice" și unei ,,Panorame a cercetărilor prioritare finanțate de unele organisme naționale" ; o ,,bursă a informațiilor" a fost de asemenea subsumată acestei secții.

Pe lîngă comunicările participanților români, limba română a format și obiectul comunicărilor unor congresiști străini, printre care Petar Atanasov (,,Concordanțe lingvistice între română — de fapt meglenoromână — și idiomurile iberoromanice — în special portugheză"), Klaus Bochmann (,,Tipuri de texte și transparența actelor de vorbire în textele revoluțiilor române din 1821 și 1848"), Johannes Kramer (,,Romanitatea balcanică" — raport), Bruno Mazzoni (,,Variante genetice și variante evolutive în opera poetică a lui Tudor Arghezi"), Giuseppe Piccillo (,,Un glosar trilingv grec-aromân-albanez de la muntele Athos : probleme de paternitate și datare") ș.a.

Deși este greu de formulat aprecieri globale asupra noutăților aduse și nivelului general al congresului — care vor putea fi făcute mai pe îndelete după apariția *Actelor* congresului, promisă pentru anii 1987—88 în seria ,,Romanistik in Geschichte und Gegenwart" din Hamburg

(6 vol.) — , se poate spune că el a avut mai ales un caracter de bilanț și de schimb de informații, cel puțin la nivelul celor mai multe mese rotunde, de „predare a ștafetei" între generații (cu unii absenți dintre „numele mari" ale romanisticii actuale), nelipsind preocupările teoretice, dar predominînd, poate, cele de amănunt. Deși au fost admise la lucrări toate limbile — și chiar unele dialecte — romanice, limba principală a congresului a rămas franceza, alături de care, în discuțiile neorganizate, se aude tot mai des româna, pe care o vorbesc în special mulți tineri (în general cunoscători a mai multe limbi), foști studenți la cursurile de vară ale Universității București, ai profesorului Eugenio Coseriu de la Tübingen sau ai lectoratelor de limba română din străinătate și deveniți la rîndul lor propagandiști în favoarea limbii noastre.

Congresul ne-a dat de asemenea prilejul de a aprecia cu satisfacție, prin posibilitatea comparării, nivelul și ținuta cercetărilor românești de specialitate și capacitatea organizatorică dovedită cu ocazia congreselor găzduite mai de mult de țara noastră.

În penultima după-amiază a congresului a avut loc tradiționala Adunare Generală a Societății de Lingvistică Romanică, al cărei președinte de onoare este acad. Iorgu Iordan, printre membrii de onoare ai biroului Societății numărîndu-se și acad. Al. Rosetti (de altfel cei doi lingviști români sînt, împreună cu G. Rohlfs, singurii membri fondatori ai Societății în viață). La actualul Congres, la care au fost desemnați ca președinte Max Pfister și ca al doilea vicepreședinte Gerold Hilty, printre consilierii delegați pe lîngă Biroul Societății a fost aleasă, ca reprezentantă a țării noastre, Sanda Reinheimer-Rîpeanu, de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității București, „sufletul" Societății Române de Lingvistică Romanică (cu 100 de voturi pentru, întrecînd pe alți lingviști cunoscuți ce nu au fost aleși).

Programul cultural care a completat realmente pe cel științific a permis un contact „pe viu" cu expresia artistică modernă a diferitor arii lingvistice ale Romaniei vechi și noi, introducînd pe participanți — ca și discursul de închidere, rostit de Max Pfister — în atmosfera viitorului congres, ce va avea loc peste trei ani la Santiago de Compostela — Spania.

Iunie 1986

IOANA VINȚILĂ-RĂDULESCU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

IORGU IORDAN

(1888—1986)

Speram cu toţii că peste doi ani îl vom sărbători la împlinirea vîrstei de o sută de ani. Ni se părea că o viaţă închinată, cu echilibru şi sobrietate, ştiinţei şi societăţii româneşti merită această încununare şi că o va avea. Dar viaţa omului şi viaţa ideilor şi a faptelor sale nu se îngemănează atît de armonios cum am dori. De aceea, cînd omul pleacă dintre semenii săi, nu ne rămîne decît să-i celebrăm ideile şi faptele. În cazul lui Iorgu Iordan acestea sînt demne de comemorare pentru toate generaţiile actuale şi viitoare de lingvişti.

Născut la 29 septembrie (11 octombrie) 1888 în oraşul Tecuci, Iorgu Iordan devine în deceniul al treilea al veacului nostru o personalitate proeminentă a vieţii ştiinţifice şi universitare româneşti. Profesor şi decan al Facultăţii de Litere şi Filozofie de la Universitatea din Iaşi şi, începînd din 1946, al celei din Bucureşti, pe care o onorează şi ca rector în 1957—1958, membru corespondent al Academiei din 1934 şi membru titular al acestei instituţii din 1945, Iorgu Iordan a fost, în acelaşi timp, pînă la stingerea sa din viaţă, un spirit activ pe tărîm social şi politic. Membru în Comitetul Naţional Antifascist din România de la înfiinţarea acestuia în 1933, ambasador în URSS între 1945 şi 1947, preşedinte şi apoi vicepreşedinte al Comisiei Naţionale pentru UNESCO între 1956 şi 1967, Iorgu Iordan a fost distins în 1971 cu titlul de Erou al Muncii Socialiste.

Activitatea ştiinţifică începută în 1911 a fost o constantă exemplară a vieţii marelui nostru profesor, obţinînd recunoaşterea sa nu numai pe plan naţional, ca profesor emerit şi laureat al Premiului de Stat, ci şi pe plan internaţional ca doctor honoris causa al multor prestigioase universităţi, ca membru a numeroase academii şi societăţi ştiinţifice din Europa şi America şi ca preşedinte de onoare al Societăţii de Lingvistică Romanică.

Iorgu Iordan a pus bazele studiului ştiinţific al limbii române contemporane, al onomasticii şi stilisticii lingvistice româneşti, a promovat mişcarea de cultivare a limbii române literare şi a întemeiat şcoala românească de lingvistică romanică. El a condus opere lingvistice de importanţă naţională, cum este seria nouă a *Dicţionarului limbii române*, a elaborat opere capitale în domeniile cărora le-a pus bazele, precum şi în domeniul istoriei lingvisticii romanice. A fost directorul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide" din Iaşi (1931—1945) şi apoi al Institutului de Lingvistică din Bucureşti (1949—1952; 1958—1970). S-a aflat în conducerea a numeroase publicaţii prestigioase de lingvistică, fiind între 1958 şi 1982 redactorul-şef al revistei noastre şi oferind, în

această calitate, tuturor colaboratorilor apropiați exemple de probitate, exigență, spirit critic, adeseori polemic, și mai ales de înaltă conștiință civică, trăsături care i-au conturat personalitatea sa inconfundabilă.

Doliul nostru, astăzi, la pierderea celui care ne-a fost un permanent sprijin și model, ne este aureolat de cinstea de a-l fi avut atît de aproape pe marele om și savant român.

Septembrie 1986

FLORA ȘUTEU
Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BIBLIOTECA CENTRALĂ

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea și predarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, o bibliografie anuală exhaustivă a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră, articole de predare a limbii, lingvistică generală, note, comentarii, consultații și recenzii.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în două exemplare, dactilografiate la două rînduri. Revista nu publică într-un număr articole mai mari de 20 de pagini bătute la mașină. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date din text în tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul consiliului de conducere cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 4 (patru) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R-79717 București, Calea Victoriei, nr. 125

LUCRĂRI RECENT APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR, ION COTEANU, **Dicționarul limbii române (DLR)**, Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera **P (pogrijenie — presimțire)**, 1980, p. 949—1342, 30 lei ; tom XI, partea a 2-a, litera **T (T — tocăliță)**, 1982, 376 p., 75 lei ; tom. XI, partea a 3-a, litera **T (tocăna — twist)**, 1983, p. 377—764, 77 lei ; tom. VIII, partea a 5-a, litera **P (presin—puzzolană)**, 1984, p. 1343—1866, 105 lei ; tom X, partea 1, litera **S (S — sclabuc)**, 1986, 400 p., 79 lei.

* * * **Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte**, seria IV, tom. III **(1981)**, 1983, 238 p., 19,50 lei ; tom. IV **(1982—1983)**, 1984, 192 p., 16,50 lei ; tom. V **(1983—1984)**, 1984, 182 p., 15 lei ; tom. VI **(1984)**, 1985, 176 p., 15 lei.

* * * **Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație**, 1983, 224 p., 16,50 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1984, 1050 p., 250 lei.

AL. PHILIPPIDE, **Opere alese**, 1984, 442 p., 48 lei.

* * * **Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Oltenia**, vol. V, 1984, XXXVI + 202 p., 225 lei.

ION COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, 1985, 174 p., 17 lei.

* * * **Studii clasice**, tom. XXIII, 1985, 160 p,. 15,50 lei ; tom. XXIV, 1986, 186 p., 17 lei.

MIOARA AVRAM, **Gramatica pentru toți**, 1986, 416 p., 35 lei.

* * * **Analize de texte poetice. Antologie** (coordonator Ion Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI

* * * **Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina**, vol. I.

* * * **Dicționar german-român**, ediția a II-a.

RM — ISSN 0025 — 3523

LR, ANUL XXXV, nr. 5, p. 363—462, București, 1986

I.P. Informația c. 2437

42 200

Lei 20